T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

OSMANLI DİPLOMATİĞİNDE AHİDNAME FORMUNUN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ (XIV-XVI. YÜZYILLAR)

Büşra AKTAŞ KÜTÜKÇÜ
2502160016

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. Mehmet CANATAR

İSTANBUL – 2022

ÖZ

OSMANLI DİPLOMATİĞİNDE AHİDNAME FORMUNUN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ (XIV-XVI. YÜZYILLAR)

BÜŞRA AKTAŞ KÜTÜKÇÜ

Bu tezde Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan itibaren yürütülmüş olan diplomasi faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve uluslarası hukukun temel kaidelerini belirleyen bir belge grubu olan ahidnameler ele alınmıştır. Kapsamı devletin kuruluşundan XVI. yüzyılın sonuna kadar yaklaşık 300 yıllık bir süre zarfında günümüze orijinali ya da sureti ulaşmış olan ahidnamelerle sınırlandırılmış olan bu tezin başlıca hedefi Türkçe ahidname formunun ortaya çıkışı ve gelişimine ait süreçleri tarihsel bir bütünlük içerisinde incelemektir.

Bu tezde Osmanlı ahidnameleri 1300-1600 yılları aralığında sistematik ve kronolojik olarak çalışılmış; öncelikle ahidname türü belgelerin ortaya çıkışı Selçuklu ve beylikler döneminde geçirmiş olduğu değişim ve Osmanlı dönemindeki gelişimi bakımından birinci bölümde ele alınmıştır. İkinci bölümde Osmanlı ahidnamelerini oluşturan diplomatik rükünler tarihsel süreç içerisinde Osmanlı belgelerinde görülmeye başladığı ilk örnekten itibaren ele alınarak ahidnamelerde bu rükünlerin gelişimi ve biçimsel özellikleri incelenmiştir. Tezin üçüncü bölümü ahidnamelerin arşivsel tanımlanmasında kullanılan üstveriler ve bu üstverilerin analizine ayrılmıştır.

Dört ila dokuzuncu bölümlerde öncelikle Osmanlı-Venedik ahidnameleri incelenmiş, takip eden bölümlerde ise Osmanlı-Avusturya ahidnameleri, Osmanlı-Lehistan ahidnameleri, Osmanlı-Macaristan ahidnameleri, Osmanlı-Fransa ahidnameleri ile İngiltere, Floransa ve Sakız ahidnameleri tarihsel gelişimi, diplomatik özellikleri ve metinleri bakımından bir bütün halinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahidname, Antlaşma, Kapitülasyon, Muahede, Diplomasi

ABSTRACT

EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF THE AHDNAME FORM IN OTTOMAN DIPLOMATICS (XIV-XVI. CENTURIES)

BÜŞRA AKTAŞ KÜTÜKÇÜ

This thesis discusses the *ahdnames*, which are a group of documents that emerged as a result of the diplomatic activities carried out since the establishment of the Ottoman Empire and determine the fundamental principles of international law. The subject of this thesis is limited to the ahdnames that have been preserved in their originals or copies have survived to the present day in a period of about 300 years, from the foundation of the state to the end of the 16th century. The primary objective of this thesis is to examine the emergence and development of the Turkish ahdname form in a historical integrity.

In this thesis, Ottoman ahdnames from 1300 to 1600 were systematically and chronologically examined. The first chapter discusses the development of ahdname type documents in terms of the changes it has undergone during the Seljuk and principality period and its development in the Ottoman period. In the second chapter the diplomatic characteristics of Ottoman ahdnames are described from the first example that they started to appear in the Ottoman documents in the historical process. These diplomatic characteristics in Ottoman ahdnames are examined in terms of development and structural aspects. The third part of the thesis is devoted to the metadata used in the archival description of ahdnames and the analysis of these metadata.

The fourth through ninth chapters focused at the Ottoman-Venetian ahidnames first, and the Ottoman-Austrian, Ottoman-Polish, Ottoman-Hungarian, Ottoman-French, and English, Florence, and Chios ahidnames are evaluated as a whole in terms of their historical process, diplomatic features and texts.

Anahtar Kelimeler: Ahdname, Treaty, Capitulation, Agreement, Diplomacy.

ÖN SÖZ

Osmanlı diplomasi faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ahidnameler XIV. yüzyıldan XIX. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı bürokrasisi tarafından üretilen belge gruplarının en önemlilerinden birini teşkil etmektedir. Selçuklu ve beylikler dönemine dayanan Osmanlı ahidname geleneği ilk örneklerini Osmanlı-Bizans diplomasi ilişkilerinin bir sonucu olarak vermiş ve XIV. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin siyasi ilişkiler geliştirdiği bütün devletlerle yürütülen diplomatik faaliyetlerin bir sonucu olarak Venedik, Avusturya, Lehistan, Macaristan, Fransa İngiltere, Floransa ve Sakız gibi devlet ve topluluklara Osmanlı sultanlarının verdiği ahidnamelerle devam etmiştir.

Osmanlı ahidnameleri üzerine ilk incelemeler XIX. yüzyıldan itibaren yapılmaya başlanmış ve Osmanlı ahidnamelerini derleyen eserler ortaya çıkmıştır. Avrupa'da ilk çalışmalar Baron de Testa, Aristarchi Bey ve Noradounghian Effendi tarafından yapılmış; Türkiye'de ise ilk olarak *Mu'âhedat Mecmuası*, daha sonra Reşad Ekrem Koçu'nun *Muahedeler ve Kapitülasyonlar* isimli eseri ve Nihat Erim'in çalışmaları ile gelişmiştir. Osmanlı ahidnameleri üzerine ilk diplomatik incelemeler Tayyib Gökbilgin tarafından yapılmış ve Gökbilgin Osmanlı-Macar ilişkileri çerçevesinde çeşitli ahidnameleri yayınlamış; Venedik Devlet Arşivi'ndeki Kanuni dönemi belgeleriyle ilgili çalışmalarında da Venedik ahidnamelerini neşretmiştir. Osmanlı ahidnamelerini Venedik özelinde topluca ele alan ilk çalışmalardan biri Hans Theunissen tarafından yapılan doktora tezidir. Theunissen, İslam dünyasındaki ahidname geleneğini bölümler halinde inceledikten sonra Osmanlı-Venedik diplomatik ilişkilerinin siyasal gelişimi ve tarihini vermiş ve Osmanlı Venedik ahidnamelerini diplomatik özellikleri bakımından incelemiştir. Osmanlı-Lehistan ahidnameleri ise Dariusz Kołodziejczyk tarafından çalışılmış ve Kołodziejczyk, XV. yüzyıldan itibaren Lehistan'a verilen ahidnameleri inceleyerek bu ahidnamelerin diplomatik özellikleri, Osmanlı-Lehistan siyasi ilişkileri ve ahidname metinleri üzerine çalışmıştır. Ancak bölgesel düzeyde yapılmış olan bu çalışmalar bir belge türü olarak ahidnamelerin bir bütünlük halinde ortaya çıkışı, gelişimi ve geçirdiği süreçlerin değerlendirilmesi konusunda inceleme alanlarının sınırlılığı sebebiyle tam ve bütünlüklü değerlendirme yapma imkânı vermezler.

Bu tezde Osmanlı ahidnameleri diplomatik bakımdan kronolojik olarak ilk Türkçe ahidname olan 1482 tarihli ahidnameden XVI. yüzyılın son Türkçe ahidnamesi olan 1598 tarihli Avusturya ahidnamesine kadar bir bütünlük içerisinde değerlendirilmiş, bu ahidnameler arasındaki farklılıklar ve diplomatik bakımdan belgelerin gelişimi mukayeseli olarak incelenmiştir. Tezin birinci bölümünde Osmanlı ahidnamelerinin dayandığı gelenek olarak değerlendirilen Selçuklu ve beylikler dönemi anlaşmaları ile en eski örneklerinden itibaren Osmanlıların erken devirlerine ait ikili anlaşmalar ve bu anlaşmaların yapılmasıyla sonuçlanan süreçlerin gelişimi ortaya konmuştur.

İkinci bölümde Osmanlı ahidnamelerini oluşturan diplomatik rükünler tarihsel süreç içerisinde Osmanlı belgelerinde görülmeye başladığı ilk örnekten itibaren ele alınarak Osmanlı ahidnamelerinde bu rükünlerin gelişimi incelenmiştir. Bu bölümde ilk defa *Tuğra* formunun, *Davet*, *Nişan* ve *Unvan*ların bir bütün halinde incelenmesi bu belge düzeninde meydana gelen değişimleri ortaya çıkarmak bakımından faydalı olmuştur. *Nakil*, *Elkab*, *Ahidname Maddeleri* ve *Yemin* bölümlerinde yapılan muhteva incelemesi ise ahidname formunun metinsel gelişimi bağlamında yeni tespitlerde bulunulmuştur. Tezin üçüncü bölümünde ise ahidnamelerin arşivsel tanımlamasında kullanılabilecek üstveriler değerlendirilerek bu üst verilerin Osmanlı ahidnameleri bağlamında analizi yapılmıştır.

Venedik, Avusturya, Lehistan, Fransa, Macaristan, İngiltere, Sakız, Floransa Ahidnamelerin bağımsız olarak incelendiği dört ila dokuzuncu bölümlerde öncelikle ahidnamelerin verilmiş olduğu devletin Osmanlı ile ilişkilerinin tarihsel gelişimi değerlendirilmiş daha sonra bu ülkelere verilen ahidnamelerin diplomatik bakımından incelemesi yapılmış ve metinleri üzerinde durulmuştur.

Osmanlı ahidnamelerinin bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışıldığı bu tez kapsamında XIV-XVI. yüzyıllara ait günümüze ulaşan 36 adet ahidnamenin tamamı kronolojik olarak incelenmiş, bu inceleme yapılırken ahidnamelerin aralarındaki farklar belge düzeyinde ve devletler düzeyinde ayrı ayrı ele alınmıştır.

Başta tez danışmanlığımı üstlenen ve gördüğü her kaynaktan beni haberdar ederek yardım ve desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Mehmet Canatar'a teşekkür ederim. Beni bu çalışmayı yapmaya teşvik ederek tezin fikri altyapısının oluşmasında en önemli rolü üstlenen ve yazdığım her satırı büyük bir sabır ve anlayışla okuyan kıymetli hocam Prof. Dr. Bilgin Aydın'a medyun-ı şükranım. Tez izleme komitesinde bulunma nezaketini gösteren ve sormuş olduğu sorularla tezin şekillendirilmesi hususunda önemli katkılar yapan Prof. Dr. İshak Keskin'e teşekkür ederim.

Tezin bir fikir aşamasında olduğu süreçten bu hale gelinceye kadar geçen süreçte görüşlerine başvurduğum ve kıymetli zamanlarını ayırarak tezin muhteviyatı konusunda ufuk açıcı yönlendirmeler yapan iki ismi burada anmak istiyorum. Her ihtiyaç duyduğumda elindeki belge ve kaynaklardan istifade etmemi sağlayan Doç. Dr. Güneş Işıksel ve Avusturya Arşivi'nde yaptığı çalışmalar sırasında topladığı bütün belgeleri büyük bir cömertlikle benimle paylaşan Doç. Dr. Zahit Atçıl'a teşekkür etmek çok keyifli bir borçtur.

Bu uzun ve zorlu süreç sırasında İstanbul Medeniyet Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde birlikte görev yaptığım hocalarım ve hassaten desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen arkadaşlarım Arş. Gör. Esra Muhacır, Arş. Gör. Nisa Öktem ve Arş. Gör. Çiğdem Akbulut'a ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım. Çalışmalarım sırasında yardım ve desteklerini esirgemeyen İSAM Kütüphanesi Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü personeline Sayın Mustafa Birol Ülker şahsında teşekkür ederim. Uzunca bir süre boyunca orijinaline ulaşmaya çalıştığım bir ahidnamenin temini hususunda yardımcı olan British Library çalışanlarından Daniel Hirons ve Aliki-Anastasia Arkomani'ye müteşekkirim. Ahidname görsellerinin teze eklenebilmesi için aylarca uğraşsam altından kalkamayacağım teknik işleri benim için seve seve yapan kuzenim Burak Bayram'a gönülden bir teşekkür borçluyum.

Son olarak çalışmalarım esnasında bu tezi yazmak dışındaki bütün sorumluluklarımı üzerimden alarak bana rahat ve huzurlu bir çalışma ortamı sağlayan başta canım annem olmak üzere kıymetli ailem ve sevgili eşim Selçuk'a minnettarım.

Büşra AKTAŞ KÜTÜKÇÜ,
İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **ii**
ABSTRACT ..... **iii**
ÖN SÖZ ..... **iv**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xi**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
OSMANLI AHİDNAME TÜRÜNÜN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

1.1. Selçuklu ve Beylikler Dönemi Ahidnameleri 19
1.1.1. Selçuklu Devleti 19
1.1.2. Menteşeoğulları Beyliği 25
1.1.3. Aydınoğulları Beyliği 27
1.2. Erken Dönem Osmanlı Ahidnameleri 30

İKİNCİ BÖLÜM
OSMANLI DİPLOMATİĞİNDE AHİDNAMELER

2.1. GİRİŞ PROTOKOLÜ 71
2.1.1. Davet 71
2.1.2. Tuğra 75
2.1.3. Nişan Formülü 96
2.1.4. Unvan 103
2.2. VESİKANIN MUHTEVASI 134
2.2.1. Elkab ve Dua 134
2.2.2. Nakil/İblağ 141
2.2.3. Ahidname Maddeleri 146

2.2.4. Yemin 159
2.2.5. Te'yid ve Te'kid 166
2.3. SON PROTOKOL (HÂTİME) 168
2.3.1. Tarih ve Mahall-i Tahrir 168

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AHİDNAMELERİN TANIMLANMASINDA KULLANILAN ÜSTVERİLER VE ÜSTVERİLERİN ANALİZİ

3.1. TANIMLAMA DÜZEYİ ALANI 177
3.1.1. Fon 177
3.1.2. Alt-Fon 179
3.1.3. Seri 180
3.1.4. Alt-Seri 181
3.2. KİMLİKLENDİRME ALANI 181
3.2.1. Referans Numarası 182
3.2.2. Başlık 182
3.2.3. Tarih 183
3.2.4 Dil 184
3.3. İÇERİK ALANI 184
3.3.1 Özet 184
3.3.2 Transkripsiyon 185
3.4. YÖNETİM ALANI 185
3.4.1 Belgenin Kaynağı 185
3.4.2 Belge Statüsü 186
3.4.3 Muhatap/Alıcı Bilgisi 186
3.5. DİPLOMATİK İNCELEME ALANI 186
3.5.1. Kâğıt Özelliği 186
3.5.2. Yazı Türü 187
3.5.3. Tuğra 187
3.5.4. Mürekkep Özelliği 187

3.6. ERİŞİM NOKTASI ALANI 188
3.6.1. Belgenin Mahiyeti 188
3.6.2. Yer Adları 188
3.6.3. Şahıs Adları 189
3.6.4. Anahtar Kelimeler 189
3.7. İLİNTİLİ BELGELER VE NOTLAR ALANI 189
3.7.1. İlintili Belgeler 189
3.7.2. Notlar 190

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
OSMANLI-VENEDİK AHİDNAMELERİ

4.1. Osmanlı-Venedik Ahidnamelerinin Tarihsel Gelişimi 191
4.2. Osmanlı-Venedik Ahidnamelerinin Diplomatik Bakımdan Değerlendirilmesi 226

BEŞİNCİ BÖLÜM
OSMANLI-AVUSTURYA AHİDNAMELERİ

5.1. Osmanlı-Avusturya Ahidnamelerinin Tarihsel Gelişimi 268
5.2. Osmanlı-Avusturya Ahidnamelerinin Diplomatik Bakımdan Değerlendirilmesi 283

ALTINCI BÖLÜM
OSMANLI-LEHİSTAN AHİDNAMELERİ

6.1. Osmanlı-Lehistan Ahidnamelerinin Tarihsel Gelişimi 302
6.2. Osmanlı-Lehistan Ahidnamelerinin Diplomatik Bakımdan Değerlendirilmesi 321

YEDİNCİ BÖLÜM
OSMANLI-MACARİSTAN AHİDNAMELERİ

7.1. Osmanlı-Macaristan Ahidnamelerinin Tarihsel Gelişimi 342
7.2. Osmanlı-Macaristan Ahidnamelerinin Diplomatik Bakımdan Değerlendirilmesi 354

SEKİZİNCİ BÖLÜM
OSMANLI-FRANSA AHİDNAMELERİ

8.1. Osmanlı-Fransa Ahidnamelerinin Tarihsel Gelişimi 362
8.2. Osmanlı-Fransa Ahidnamelerinin Diplomatik Bakımdan Değerlendirilmesi 372

DOKUZUNCU BÖLÜM
DİĞER AHİDNAMELER

9.1. Osmanlı-İngiltere Ahidnamesi 379
9.2. Osmanlı-Floransa Ahidnamesi 386
9.3. Osmanlı-Sakız Ahidnamesi 393
SONUÇ 411
KAYNAKÇA 413
EKLER 440
TÜRKÇE AHİDNAMELER LİSTESİ 440
AHİDNAME METİNLERİ 442
BELGELER 655
ÖZGEÇMİŞ 701

KISALTMALAR LİSTESİ

a. mlf. : Aynı müellif

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.y. : Aynı yer

AGAD : Archiwum Główne Akt Dawnych w Warzawie

AKW : Archiwum Koronne Warszawskie

ASEAD : Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi

ASG : Archivio di Stato di Genova

ASLSP : Atti della Società Ligure di Storia Patria

ASVe : Archivio di Stato di Venezia

Bkz. : Bakınız

bs. : Basım

c. : Cilt

CFHB : Corpus Fontium Historiae Byzantinae

CSHB : Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae

çev. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

ed. : Editör

EJOS : Electric Journal of Oriental Studies

H. : Hicri

haz. : Hazırlayan

İA : MEB İslam Ansiklopedisi

İSAM : İslam Araştırmaları Merkezi

M. : Miladi

OTAM : Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi

s. : Sayfa

S. : Sayı

TOEM : Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası

TTK : Türk Tarih Kurumu

TYEK : Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

v.d. : ve diğerleri

Y. : Yıl

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

Devletlerarası ilişkileri yürütmenin ve düzenlemenin en önemli araçlarından biri olan diplomasi faaliyetleri ve anlayışı çağların ihtiyaç ve hususiyetlerine göre şekil değiştirmiştir. Bugünkü uluslararası hukuk anlayışında ilişkiler büyük oranda diplomasiye ve diplomatik yeteneklere bağlı olmasına karşın Ortaçağ ve onu takiben Rönesans devirlerinde Doğu ve Batı diplomasi uygulamaları dinî temellere ve referanslara sahiptir. Devlet dinî bir varlık olarak algılanmış ve bunu temel alan toplumsal teoriler diplomasi anlayışını şekillendirmiştir. İslam akaidine göre Müslüman bir devletin ehl-i kitap olan bir devletle sulh halinde kalabilme süresi azami 10 yılla sınırlandırılmıştır. Aynı şekilde Hristiyan teolojisince de farklı dine mensup devletlerle olan dostane münasebetler eleştirilmiş ve Avrupa'daki bu anlayış Müslümanlara karşı Haçlı seferlerine gerekçe teşkil etmiştir. Bu din merkezli diplomasi anlayışının bir sonucu olarak iki farklı dine mensup devlet arasında antlaşma yapılırken her iki devlet temsilcisi de kendi dini üzere yemin etmiş ve iki farklı anlaşma nüshası hazırlama gereksinimi doğmuştur.[1]

İslam dünyasında temelde İslam hukukunun devletler arasındaki ilişkilerini belirleyen ana kavramlar *Darü'l-islâm* ve *Darü'l-harp* ayrımıdır. Buna göre İslam devletlerinin gayrimüslim devletlerle olan dostluk ve barışıklığı temel olarak islâmî *eman* ilkesi çerçevesinde şekillenmiştir.[2] Bununla birlikte Osmanlı antlaşmalarının hukuki statüsü tamamen Hanefi hukukunu esas alan bir karakterdedir. Harbî statüsündeki Batılılara imtiyaz verilmesi şeklinde tanımlayabileceğimiz bu faaliyeti özellikle Osmanlılar Hanefi mezhebinin esaslarını dikkate alarak ve daha önceki Selçuklu geleneğini de devam ettirerek oluşturmuşlardı. Bunun için de bir kapitülasyonun hazırlık aşamalarından önce İslam hukukundaki otorite olan Şeyhülislam'ın görüş ve düşüncelerine müracaat edilerek fetva alınmıştır.[3]

---

[1] Maria Pia Pedani, **Osmanlı Padişahının Adına**, çev. Elis Yıldırım, TTK: Ankara, 2011, s. 112.
[2] Mehmet İpşirli, "Osmanlı Devletinde "Eman" Sistemi", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç Sempozyuma Sunulan Tebliğler**, Ankara, 1997, s. 3-11.
[3] Halil İnalcık, "İmtiyâzât. Osmanlı Dönemi. Kapitülasyonların Karakter ve Mahiyeti." **DİA**, c. 22 (2000), İstanbul, s. 246. Antlaşmalar fetva ile teşkil edildiği gibi feshedilme durumlarının da yine fetva ile gerçekleştiğine dair elimizde çok ilginç bir örnek bulunmaktadır. Sadrazam Mahmud Paşa'nın

Osmanlı ahidnamelerinin oluşum süreçlerinde Şeyhülislamların fetvalarının belirleyici bir rolü vardır. Gerek bir sulhun yapılması, gerek mevcut sulhun yenilenmesi ve gerekse bozulması hususunda Şeyhülislam'ın onayı aranmıştır.[4] Örneğin Kıbrıs Seferi hususunda 1567 tarihli Venedik ahidnamesinin hükümsüz bırakılarak seferin başlatılması Ebusuud Efendi'nin Hudeybiye Antlaşması'nı örnek göstererek gerekçelendirdiği fetva sayesinde gerçekleşmiştir.[5] Osmanlı ahidnamelerinin Şeyhülislam onayına bağlı olarak yürürlüğe girdiğine dair XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren üç örnek günümüze ulaşmıştır. Sultan III. Mustafa döneminde Prusya ile yapılan 1761 tarihli Ticaret ve Dostluk Antlaşması Şeyhülislam Veliyüddin Efendi fetvası ile, I. Abdülhamid devrinde Rusya ile yapılan 1779 tarihli Aynalıkavak Senedi Mehmed Şerif Efendi fetvası ile ve 1790 tarihinde Prusya ile yapılan ittifak antlaşması ise Hamidizâde Mustafa Efendi fetvası ile yürürlüğe girmiştir.

Ayrıca hukuk metinleri olarak devletlerarası ilişkilerin yürütülmesinde yasal bir zemin oluşturan ahidnameler, Osmanlı Şeyhülislamları ve müftileri tarafından hukukun kabul edilmiş bir kaynağı olarak telakki edilmiştir. Fetva makamındakiler, fetva verdikleri sırada kanun veya ahidnamenin ahkâmına riayet etmişlerdir.[6] Bu bağlamda ahidnameler kadıların yabancıların davalarını görmeleri sırasında bağlayıcı bir nitelik taşımıştır. III. Mehmed ve I. Ahmed dönemlerinde Şeyhülislamlık yapan Hocazâde Mehmed Efendi bir fetvasında ahidname maddelerine aykırı bir şekilde hüküm verilemeyeceğini ifade etmiştir.[7]

Erken dönem Osmanlı ahidnamelerini inceleyen bu tez çalışması kapsamında öncelikle ahidname kavramının sınırları belirlenmeye çalışılacaktır. Bunun için

---

Bosnalılara vermiş olduğu imtiyazatın Fatih Sultan Mehmed tarafından fetva alınarak ilga ettirildiği bilinmektedir. M. Kamil Yaşaroğlu, "Musannifek", **DİA**, c. 31, Ankara, Ankara, 2020, s. 239.

[4] Murat Akgündüz, **Osmanlı Devletinde Şeyhülislâmlık**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002, s. 235.

[5] İdris Bostan, Fetvanın Osmanlı Yönetimi ve Toplum Üzerindeki Etkisi: Ebusuûd Efendi'nin Kıbrıs ve İnebahtı Fetvaları, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 76, 2022, s. 42; Muhammed Kara, Lale Devrinde Şeyhülislamlık ve Yenişehirli Abdullah Efendi, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2017, s. 19.

[6] Uriel Heyd, "Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat" (çev. Selâhaddin Eroğlu), **Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,** c. XXVI, 1983, s. 642.

[7] Akgündüz, **a.g.e.**, s. 236.

öncelikle Osmanlıların bu belgeleri kendilerinin nasıl adlandırdıkları üzerinde durulacak ve öncelikle bu tanımlar değerlendirilecektir.

Yapılan araştırma ve incelemeler neticesinde Osmanlıların düzenleniş biçimi ve veriliş amaçları bakımından birçok belge türü için *ahidname* terimini kullandıkları, kimi zaman aynı belge içerisinde belgeyi nitelemek için birden fazla isimlendirmenin yapılmış olduğu bu nedenle de belgelerin isimlendirilmesinde bizzat Osmanlı bürokrasisinin bile net ve standart bir isimlendirme yapmadığı görülmektedir. Erken Osmanlı döneminde *sevgendname*, daha sonra *yemin belgesi*, *muahede, ahidname*, *kapitülasyon* gibi birçok terimin birbiri yerine kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Bu karışıklığın ortaya çıkmasında İslam hukukundan başlayan ve daha sonra çeşitli devletlerin pratiklerinden kaynaklanan çeşitli adlandırmaların rolü olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Osmanlılara ait bu belge türünü Halil İnalcık "*İmtiyâzât*" başlığı altında değerlendirmeyi tercih etmiştir.[8] İnalcık'ın *Encyclopedia of Islam* için yazdığı ve daha sonra Türkçe'ye çevrilerek Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde yayınlanan bu madde bütün Osmanlı tarihçiliğinde temel referans maddesi olarak kabul edilmiştir. Daha sonra Osmanlı ahidnamelerini temel alan çalışmalarında Hans Theunissen[9] ve Dariusz Kołodziejczyk[10] tarafından da bu görüş tekrar ve teyid edilmiştir.

XV. yüzyılda Osmanlıların belgeleri adlandırma konusunda henüz net bir tanıma sahip olmadığı, aynı belge için birden farklı isimlendirme yaptığı gerçeğinden yola çıkılarak belgenin türü üzerinden hareketle bir tanımlamanın yapılıp yapılamayacağı değerlendirilmeye çalışıldı. Bu bağlamda belgelerin isimlendirilmesinden ziyade veriliş amaçlarına göre bir sınıflandırma yapıldı. Bu çerçevede Fatih'in 1453 yılında Galata'daki Cenevizlilere ve 1463'te Bosna'daki ruhbanlara verdiği ve bizzat belge üzerinde ahidname olduğu belirtilen türün aslında

[8] Halil İnalcık, "İmtiyazat", **Encyclopedia of Islam Second Edition**, c. III, s.1178-1193; a. mlf., "İmtiyâzât. Osmanlı Dönemi. Kapitülasyonların Karakter ve Mahiyeti." **DİA**, c. 22, İstanbul, 2000, s. 245-252.

[9] Hans Theunissen, "Ottoman-Venetian Diplomatics: The 'Ahd-Names. The Historical Background and the Development of a Category of a Political-Commercial Instruments together with an Annoted Edition of a Corpus of a Relevant Documents", **EJOS**, c. I, S. 2, Leiden, 1998.

[10] Dariusz Kołodziejczyk, **Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of 'Ahdnames and Other Documents**, Brill, Leiden, 2000.

muhtevası bakımından klasik ahidnamelerle hiçbir bağlantısı olmadığı ve bu belgelerin *emanname* şeklinde isimlendirilmesinin daha uygun olduğu sonucuna varıldı. Amacı, konusu, diplomatik özellikleri ve dili bakımından tamamen farklı bir belge türünü ifade eden emannameler[11] bir topluluğun Osmanlı sınırları içerisindeki yasal statüsünü düzenlemektedir. Bu nedenle esas konusu ahidnameler olan bu tezde bu belgeler kapsam dışı bırakılmıştır.

İsimlendirme dışında ahidnameleri kategorize edebileceğimiz bir diğer biçim, ahidnamelerin sulh ve ticaret ahidnameleri şeklinde adlandırılarak belgelerin konusal bir tasnifinin yapılması olmuştur. Osmanlı diplomatiğine dair yapılmış öncü çalışmalardan biri olan *Osmanlı Belgelerinin Dili* adlı eserinde Mübahat Kütükoğlu ahidnameleri sulh ahidnameleri ve ticarî mahiyetteki ahidnameler olarak ikiye ayırmıştır.[12] Ancak ahidnamelerin birçoğunun her iki konu başlığını da ihtiva eder mahiyette oluşu bu sınıflandırmayı sorgulanmaya açık bir hale getirmektedir. Bu nedenle ahidnameleri kesin bir şekilde sulh ya da ticaret ahidnameleri olarak adlandırmanın doğru bir yaklaşım olmayacağı söylenebilir.

Klasik anlamda XV. yüzyılda Venediklilere verilen ahidnameler detaylı ticari düzenlemeler ihtiva etmekteydi. Venedik açısından bu belgelerin başlıca ilgi alanını kendilerinin ve sömürgelerinin Akdeniz ticaretindeki konumları oluşturmakla birlikte bu ahidnameler belli bir oranda siyasi içeriğe de sahiplerdi. Daha sonra XVI. yüzyıldan itibaren Akdeniz ticaretinde ortaya çıkan Batılı güçlerden Fransa ve İngiltere gibi devletlere verilen ahidnameler de Venediklilere verilen kapitülasyonları temel almıştır.[13] Ancak ahidnamelerin bu örnekte görülen tek taraflı ve ticari mahiyeti standart olarak kabul edilen karakterine karşın Osmanlıların Orta ve Doğu Avrupalı komşularıyla ilişkilerinde bu durum tam manasıyla geçerli değildir. Ortak ticaretin önemli bir rol oynadığı Lehistan'a verilen ahidnamelerin içeriğinde bulunan siyasi konular veya Osmanlıların ezeli rakipleri olarak gördükleri Avusturya'ya savaş sonrası

[11] Kısa bir süre önce bu belge türünü müstakil olarak inceleyen bir çalışma yapılmıştır. Bkz. Şeyma Nur Erkıran, "Osmanlı Devleti'nde Nasâra Taifesine Verilen Emânnâmelerin Temel Özellikleri", **Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2022.
[12] Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul, 1994, s. 167.
[13] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 5-6.

verdikleri ahidnamelerde bulunan ticarete dair hususlar ahidnameleri kategorize edebilmeye müsaade etmemektedir. Her devlete verilen ahidnamenin hatta verilen her bir ahidnamenin arka planı birbirinden son derece farklı olduğundan ahidnamelerin yalnızca birer sulh belgesi ya da kapitülasyon olarak değerlendirilmesi hatalı bir yaklaşım olacaktır.

Burada temas edilmesi gereken bir diğer husus ise ahidnamelerin hangi süreçler sonucunda üretildiğidir. Bu bağlamda ele alınması gereken en önemli kavram mütekabiliyettir. İnalcık, ahidnameyi karşılıksız olarak verilen bir ihsan yahut imtiyazla kıyaslayarak ahidnamenin tek yönlülüğüne vurgu yapmıştır. Ancak farklı zaman dilimlerinde farklı ülkelere verilen çeşitli Osmanlı ahidnamelerinde önemli farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Theunissen, XV. yüzyıl Osmanlı-Venedik ahidnamelerinin çağdaşı Bizans-Venedik antlaşmalarının etkisiyle çift yönlü bir "müşterek belge" halinde düzenlendiğini, 1482-1540 yılları arasında bu durumun kademeli olarak tek taraflı bir mahiyet kazandığını ortaya koymuştur.[14] Ahidnamelerin hazırlanma süreçlerine dair bilgiler ihtiva eden 1503 tarihli Macaristan ahidnamesi son derece önemli bir birincil kaynak vazifesi görmektedir. Belge, karşılıklı olarak şartların müzakere edilmesi sonucu ahidnamenin tanzim edildiğini açıkça belirtmektedir.

> "*bundan evvel Engürüs ve Çih memleketlerinin kralı İvladisav [Vladislav] ile olan sulhumuz ve dostluğumuz bir vechle bozulup düşmanlığa dönmüş idi ammâ ortamızda olan uslu fikir ve ferâset ehli kimesnelerin meşveretiyle sulh olunmak bâbında çok söz gelici olmuş idi şimdiki halde ol söz gelici nihayet bulup evvelki gibi dostluğumuz yine yenilenip ortamızda mehabbet muhkem olmak içün kralın kendi yanından kralın mektuplarıyla o sulh bâbında ısmarlanan sözleriyle bundan evvel benim yüce hazretime fahrü'l-âyân Belgrad'ın evvelki banı olan Çopur Martin adlı yarar ve mu'temed elçisi gelip dahi kral tarafından barışıklık ve dostluk olmak hususunda her ne kim ısmarlanmış ise [belgede kopukluk] takrir edip haberi ne ise benim izz-*

[14] Theunissen, **a.g.e.,** s. 252-253.

i huzurumda sebeb ma'lûm oldu imdi eyle olsa ulu padişahlar arasında elleri altında olan memleketlerin ra'iyyeti maslahatı içün mâbeynde mu'ahede ve müsâleha olmak gökçek nesne olup ahdin ve sulhun götürü halka fâidesi olduğu sebebden benim yüce hazretim dahi kral ile ortamızda yedi yıla dek sulh u salah olmağa rıza verip ve kabul edip dahi iki canib vezirlerinin meşveretle sulh bâbında arada söyleşilen sözler ve mâ-lâbüd olan mühimmâtlar ne ise yazılıp ahidnâme olup dahi zikr olan sulhun takarrürüçün padişahlar ortasında vâki' olan âdet ve kanun üzere mezbûr kral elçisinin yanında and içip ol yazılan ahidnâmeyi kendi mübarek elimle kralın elçisine verip ve mezkûr kral elçisine icâzet verip dahi ol [belgede kopukluk] kralla şöyleşip itmâm etmekiçün hemçünân söyleşilen üzere benim yüce hazretim canibinden dahi yarar ve mu'temed kulum ulûfecilerim başı Kasım'ı elçi ta'yin edip dahi mezkûr kral elçisi yüce hazretime vâsıl olmazdan öndin ben kral tarafına risalete göndermiş idim ol dahi varıp krala buluşup ve söyleşip sâbıkan söyleşilen üzere kral dahi yüce hazretimin elçisine ahidnâme yazıp vermiş imiş ammâ yüce hazretim canibinden mezkûr kral elçisi ile gönderilen ahidnâmenin suretini mezbûr kral elçisi krala gönderip dahi kral verdiği ahidnâme ile tatbik olundukta yazılan ahidnâmelerin ikisinde bile ba'zı tefâvüt vâki' olduğu sebebden iki canibin rızası ile ol tefâvüt olan yerler ıslah olunup dahi kral canibinden tekrar ahidnâme yazılıp yüce hazretimin elçisine verilip icâzet olup dahi andan sonra ol ahidnâmelerden tefâvüt vâki' olan ibâretlerin ıslahı ve itmâmı maslahatı içün yüce kapımdan dahi tekrar ahidnâme yazılmak içün benim yüce hazretimin elçisi yanınca kral kendi yarar ve mu'temed âdemlerinden Firisunlu? knez Görge'i ve divanı kâtibi Şubin Peranlu? Kriştof'u risalet tariki ile benim yüce hazretime göndermiş hâliyâ yüce hazretime gelip vâsıl olup dahi sulh ede kral ısmarladığı sözleri takrir edip ve kral-ı mezkûr yüce hazretimin elçisiyle gönderdiği ahidnâme dahi tafsili ile benim izz-i huzurumda okunup ma'lûm olduktan sonra ben dahi kralın ahidnâmesi mucibince ol söyleşilen üzere yedi yıla değin sulhu ve dostluğu kabul ettim"

Yukarıda görüldüğü üzere bizzat ahidname metninde Macar kralı tarafından barış için bir elçiyle mektuplar gönderildiği ve Sultan Bayezid'in bu sulhu kabul ederek her iki tarafın vezirleri arasında yapılan müzakereler sonucu ahidnamenin yazıldığı bildirilmektedir. Daha sonra ahidnamenin resmiyet kazanması için Sultan Bayezid'in bizzat kralın elçisinin önünde yemin ettiği ve ahidnameyi elçiye verdiği anlatılmaktadır. Ancak sürecin bununla tamamlanmadığı, elçinin ahidnameyle kralın yanına döndüğü sırada Macaristan'a Osmanlılar tarafından gönderilmiş olan elçinin de Macar kralından yazılı bir ahidname aldığı ifade edilmektedir. Söz konusu iki ahidnamenin karşılaştırıldığı ve bunlar arasında birtakım farklılıklar bulunduğu [tefâvüt vâki' olup] için sürecin yeniden baştan başladığı ve Macar kralının bu duruma uygun yeni bir metin hazırlatarak Sultan Bayezid'e gönderdiği, bu metnin Bayezid'in huzurunda okunduktan sonra nihai olarak 1503 tarihli ahidnamenin verildiği kayıt altına alınmıştır. Bu bağlamda 1503 tarihli Macaristan ahidnamesinin bir Osmanlı ahidnamenin hazırlanışına dair verdiği bilgiler Theunissen'in ahidnamenin ortaya çıkış sürecinde iki tarafın karşılıklı olarak taahhüdlerde bulunarak şartların yazılı olduğu belgeleri birbirleriyle mübadele ettiğine dair verdiği bilgileri doğrular mahiyettedir.

Ahidnamelerin dayandığı kavramsal altyapının bütünüyle anlaşılabilmesi için bu tarihsel verilerin yanı sıra ahidnameleri oluşturan diplomatik özelliklerin gelişiminin de değerlendirilmesi gerekliliği açıktır. Bütün Osmanlı resmî belgeleri – hangi iş veya işlem için düzenlenmiş olursa olsun– değişken bazı rükün ve şartları ihtiva eden sistematik bir form üzerine inşa edilmiştir. Söz konusu rükün ve şartların artması, azalması veya katî biçimde uygulanıp uygulanmayacağı belgenin cinsine göre farklılık arz etmektedir. Belgelerin tarihsel gelişimine bağlı olarak rükünler arasında farklılıklar ortaya çıkmakta veya farklı belge türleri arasındaki rükünler zaman içerisinde birbiriyle aynilik veya farklılık gösterebilmektedir. Bir belge türünün aslî rükünlerinden biri olan bir özelliğe diğer bir belge türünde hiç rastlanmayabilir. Hatta zaman zaman aynı diplomatik forma sahip belgelerin aynı farklı alt türlerinde bile bu rükünler değişebilir.[15]

[15] Kütükoğlu, **a.g.e.**, s.

Ahidnameler, ferman ve berat gibi iki temel belge türünün gelişmiş bir örneği olarak kabul edilebilir ve diplomatik olarak nişan formülüne sahip belge türlerinden biridir.[16] II. Bayezid devrine kadar *biti*, *hüküm* veya *misal* olarak da adlandırılan nişan veya berat adını verdiğimiz belge türünün ahidnamelerle bağlantısı tam olarak aydınlatılamamıştır. Diplomatik özellikleri bakımından ahidnamelerin tarihsel olarak gelişimi ve kökenleri bakımından hangi belgelerle ilişkide olduğu muhtelif zamanlarda Osmanlı diplomatik sahasında çalışan çeşitli araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Bu araştırmacılardan bir grubu ahidnameleri *name* tipi belgelerin ve diğeri *hüküm* tipi belgelerin alt türü olarak değerlendirmiştir.

Osmanlı belgelerini diplomatik açıdan bir sınıflamaya tabi tutan Fekete bu çalışmasında ahidnameleri rükünleri bakımından name türü belgeler olarak nitelendirmiştir.[17] Daha sonra Reychman ve Zajaczkowski de aynı gerekçeyle bu belgeleri rükünleri esas alarak ve genel bir sınıflamaya gitmeksizin sonuna -name eki alan belgelerle birlikte değerlendirmiştir. Bu değerlendirmelerine ek olarak Reychman ve Zajaczkowski bu belgelerin kati surette ferman olarak görülmemesi gerektiğini vurgulamıştır.[18] Ancak Biegman bu ayrımı yapmamış ve Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerini ele aldığı çalışmasında ahidnamelerden ferman olarak bahsetmiştir.[19] Nedkov ise divandan çıkan belgeleri dört ana başlık altında toplamış ve ahidnamelerin ferman ve beratlardan ayrı bir tür olduğunu ifade etmiştir.[20] Matuz da ahidnamelerin XVI. yüzyılın ortalarına doğru Osmanlılar tarafından tek taraflı bahşedilen bir imtiyaz olarak değerlendirilmesine atıfla içerik olarak beratlarla eşdeğer olduğunu ifade etmekle birlikte rükünleri açısından bu belgelerin nameler kategorisine girdiğini söylemektedir.[21] Skilliter, 1569 Fransa ve 1580 İngiltere ahidnamelerini birer nişan olarak kabul etmiştir.[22] Schaendlinger ise Osmanlı terminolojisinin belgeleri

[16] Halil İnalcık, **a.g.m**., (1971), s. 1179b.
[17] L. Fekete, **Einführung in die Osmanisch-Türkische Diplomatik der Türkischen Botmassigkeitt in Ungarn, Budapest** 1926, XXIX-XLVI.
[18] Jan Reyhmann-Ananiasz Zajaczkowski, **Osmanlı-Türk Diplomatikası El Kitabı**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul, 1993, s. 157.
[19] Nicolaas Biegman, **The Turco-Ragusan Relationship According to The Firmans of Murad III (1575-1595) Extant in The State Archives of Dubrovnik,** Mouton: Paris, 1967**,**, s. 46-59.
[20] Boris Nedkov, **Osmanoturska diplomatika i paleograija**, Sofya, 1966, s.
[21] Joseph Matuz, **Das Kanzleiwesen Sultan Süleymans des Prächtigen**, Wiesbaden, 1974, s. 93-101.
[22] Skilliter, **William Harborne and the Trade with Turkey 1578-1582. A Documentary Study of the First Anglo-Ottoman Relations**, London, 1977, s. 86-104.

tanımlarken bazen bir belge üzerinde ya da bir tür üzerinde aynı anda iki farklı isimlendirme yaptığına ve bu tutarsızlığın karışıklığa sebep olduğuna dikkat çekerek önceki araştırmacılar gibi ahidnameleri name tipi belgeler olarak değerlendirmiştir.[23]

Son olarak Venedik ahidnameleri üzerine yaptığı çalışmasında Theunissen diplomatik bilimi sahasında çalışan diğer araştırmacılar gibi ahidnamelerin rükünleri açısından değerlendirilerek sınıflandırılması gerektiğinin altını çizmiştir. 1403 tarihli ilk Venedik ahidnamesinden 1641 tarihli son Venedik ahidnamesine kadar tüm ahidnameleri diplomatik hususiyetleri açısından inceleyen Theunissen başlangıçta Osmanlı ahidnamelerinin Selçuklu ve Anadolu beylikleri geleneğine benzer şekilde Bizans pratiklerinden etkilenen iki taraflı bir anlaşma özelliği gösterdiğini tespit etmiştir. Ancak hem Türkçe hem de Grekçe olarak iki nüshası günümüze ulaşan 1482 tarihli ahidnameden itibaren çeşitli devletlere ait Türkçe ahidnameleri de yapısal olarak inceleyen Theunissen Osmanlıların ahidnameleri bilinçli olarak *nişanlaşma*ya tabi tuttuğunu ifade etmektedir.[24] Ancak Avusturya ve Lehistan ahidnamelerinde nişan formülü kullanılmamış olması Theunissen'in ileri sürmüş olduğu bu iddiayı zayıflatmaktadır.

Yapılan değerlendirmelerin ahidname formu özelinde kaldığı dikkate alındığında bu belge türünün tarihsel olarak gelişimini ve kökenleri bakımından hangi belgelerle ilişkide olduğunu sorgulamak bu formun ortaya çıkışına dair fikir verici olacaktır. Osmanlı devleti ile tabiiyet ilişkisi içerisinde olan Eflak, Boğdan ve Erdel gibi devletlere XV. yüzyılda beratlarla tanınmış imtiyazlar incelendiğinde bu belgelerin dil ve üslup bakımından ahidnameleri inşa edebilecek bir özellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple bu beratlar ahidnamelere esas teşkil eden belgeler olarak düşünülebilir.

Ahidnamelerin, araştırmacıların çoğunun iddia ettiğinin aksine namelerle doğrudan bir ilişkisi yoktur çünkü nameler diplomatik özellikleri bakımından ahidnamelerle ortak rükünleri olmakla birlikte bu belgelerin yazılış amaçları ve fonksiyonları tamamen farklıdır. Bu nedenle ahidname formunun nameler kategorisi

[23] Anton C. Shaendlinger, **Die schreiben Süleymans des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I., und Maximilien II.** c. I, Wien, 1983, s. XI-XIII.
[24] Theunissen, **a.g.e.**, s. 306-309.

altında kabul edilmesinin uygun olmayacağını söyleyebiliriz. Bu açıdan da ahidname formuna esas teşkil eden belge türünün beratlar olduğu ve ilk kez Fatih tarafından Eflak ve Boğdan'a verilen imtiyaz bahşedici beratların ahidnamelerin ilk örnekleri olduğu ifade edilebilir. Örneğin Fatih Sultan Mehmed tarafından 1462 yılında Dubrovniklilere bir nişan verilerek birtakım imtiyazlar tanınmıştır.[25] 1512 tarihli Dubrovnik ahidnamesinde Yavuz Sultan Selim 1462 yılında Fatih Sultan Mehmed tarafından verilen nişana atıf yaparak bu belgeyi bir ahidname olarak değerlendirmektedir. Bu anlamda XV. yüzyıla ait nişanların Osmanlı bürokrasisince bir ahidname olarak kabul edildiği açıkça görülmektedir.

> "*merhûmeyn-i mağfûreyn dedem Sultan Mehmed Han ve babam Sultan Bayezid Han tâbe serâhuma zamanlarında istikâmet-birle istitâ'at gösterdikleri sebebden şimdiki hâlde atebe-i ulyâma mezkûr beğler elçiler gönderip benden şefa'at ve merhamet inâyet tevakku' edip* ***yeni ahidnâme*** *taleb ettikleri ecilden…*"

Ayrıca 1488 tarihli Macaristan ahidnamesinde, *Nakil/İblağ* rüknünden önce ahidnamelerde görmeye alışık olmadığımız "*şöyle ma'lûm ve rûşen ederim şol kimesneler ki benim ahidnâmemi ve* ***berât-ı hümâyûnumu*** *görmek ve işitmek layıklardır ki*" şeklinde bir geçiş cümlesi kullanılmıştır. Ahidnamelerin berat olarak da anıldığı burada da açıkça görülmektedir. 1540 tarihli Venedik ahidnamesinde bulunan *tafsil olunacak şartlar üzere ânlara mu'ahede-i şerifim ihsan eyleyip* ***bu nişân-ı hümâyûn****-ı sa'âdet-makrûnu verip ahd-i şerifim bunun üzerine cârîdir ve ahd-i hümâyûnum mukarrer ve mü'ekked olması içün yemin dahi ederim ki* ifadeleri ise bir başka örnektir.

Ahidnamelerin hükümlerinin fermanlarla tadil veya tecdid edilmesi meselesi de belgelerin tarihsel rolü bakımından dikkate değerdir. Zaman zaman başta 1580 tarihli İngiltere ahidnamesi olmak üzere ahidname hükümlerinin bir ferman vasıtasıyla genişletildiği örnekler mevcuttur. 1580 tarihli ahidnamenin hükümlerinin genişletildiği *Bundan aşağısı 996 Ramazanında İngiltere elçisi icâzet alıp gittikte rica*

[25] Friedrich von Kraelitz, "Osmanische Urkunden in türkisher Sprache aus der zweiten Halfte des 15. Jahrunderts. Ein Beitrag zur osmanischen Diplomatik", **Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften**, 197. Band, Wien, 1922, s. 46-47.

etmeğin ferman olunmuştur ifadesi ile belirtilmektedir. Ahidnamenin hükümleri bir fermanla genişletilerek ahidname, ikinci bir nüshası hazırlanmaksızın yürürlüğe konmuştur. Bu bağlamda fermanların uluslararası hukuk metinleri olan ahidnamelerin hükümlerini tevsi veya tecdid edebileceği de anlaşılmaktadır. Benzer şekilde 1598 tarihli Fransa ahidnamesinde de ahidnamelerin tek bir metinle sınırlı kalmadığını, sonraki süreçlerde ahidname hükümleri ya da içeriğinin fermanlarla geliştirilerek desteklendiğini görmekteyiz. Ahidname metninden öğrendiğimize göre Sultan II. Selim zamanında ihracı yasaklanan birtakım maddelerin çıkarılan fermanla Fransızlara satılmasına izin verilmiş, ancak bu durum bir sonraki ahidname olan 1581 tarihli ahidnameye yansımamıştır. Bu anlamda ahidnamelerin fermanlarla olan organik bağının XVI. yüzyılın sonuna kadar devam ettiği söylenebilir.

Osmanlı ahidnameleri dil ve üslup özellikleri bakımından incelendiğinde bu belgelerin Fatih devrinde Osmanlı belge dilinde başlayan yenileşmenin izlerini taşıdığını ve devletin güç ve kudretinin belgelere yansıtılması bakımından diplomatik dilin yeniden inşa edildiğini söyleyebiliriz. XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı belgelerinde cihanşümul bir imparatorluk vurgusu yavaş yavaş kendini göstermeye başlamış, padişahın izzet ve azameti ve sahip olduğu kudretin büyüklük ve yüceliğini ifade etmek için yeni kelimeler kullanılmıştır. Bu geçiş dönemine ait ilk önemli ifadeleri Fatih'in 1462 tarihli beratında görmekteyiz. Beratın dil özellikleri Osmanlı Sultanının artık kendisini bir cihan hükümdarı olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Dubrovnik yöneticileri ve ona bağlı askerlerden "*kullarım ve haraçgüzârlarım*" olarak bahsetmesi bu hususu teyit etmektedir. Bu hitap biçimi imparatorluk düşüncesinin ve gücünün eriştiği sınırları ve buna zemin hazırlayan düşünce altyapısını en net şekilde gösteren hususlardan biridir. Bu yeni ifade biçimi kendisinden sonraki belgeler ve özellikle ahidnamelerde gelişen ve şekillenen bir ifade tarzının temelini oluşturması bakımından dikkate değerdir.

Literatür Analizi

Osmanlı İmparatorluğu'nun belge üretimi çok geniş bir döneme yayıldığı için diplomatik çalışmaları bakımından bu belgeleri analiz etmek oldukça güç bir çalışma

yöntemi gerektirmektedir. 300 milyona yakın belgenin günümüze ulaştığı düşünülürse belge türlerinin her birinin tarihsel olarak gelişimi ve bunların birbirinden ayrılış süreçleri Osmanlı diplomatik çalışmaları için oldukça güç ve yorucu bir mesaiyi gerektirmektedir. Bu bağlamda Avrupa diplomatik çalışmaları Osmanlı diplomatik çalışmaları için bir rehber olmuş ve Türkiye'den çok daha önce Avrupa'da Osmanlı belgelerinin incelenmesine başlanılmıştır. Ancak ahidnamelerinin Osmanlı belge derlemelerinde yer almaları XVI. yüzyıla tarihlenmektedir. *Feridun Bey Münşeatı* ahidnamelerin bir belge koleksiyonu içerisinde yer aldığı ilk eser olarak oldukça önemlidir.

XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı tarih eserlerinde de ahidnamelerin neşredildiği görülmektedir. Bunun ilk örneğine XVII. yüzyıl tarihçilerinden Naimâ'da rastlanmaktadır. XVII. yüzyılın sonu XVIII. yüzyılın başı olarak tarihlendirilebilecek bir dönemin tarihini içeren *Tarih-i Naimâ*[26] 1597 tarihli Fransa ahidnamesinin maddelerini neşretmesi bakımından oldukça önemlidir. Mehmet İpşirli "*Osmanlı-Fransız Münasebetlerinin Osmanlı Kitabî Kaynaklarında İşlenmesi Üzerine Gözlemler (16-17. Yüzyıllar)*" başlıklı tebliğinde Osmanlı kroniklerinde Fransa ile olan münasebetlere dair kayıtları incelemiş ve bu ahidnamenin maddelerini yayınlamıştır.[27]

Daha sonra Sultan II. Abdülhamid'in isteği ile Osmanlı hariciyesinde vazifeli memurlar için bir araya getirilerek İstanbul'da çeşitli kütüphanelere dağıtılmış olan "*Mu'ahedat Mecmuası*"[28] adlı bir eserde ahidname metinleri neşredilmiştir. Osmanlı hukuk belgelerini derleyen bir diğer önemli çalışma da XX. yüzyılın başlarında Sarkis Karakoç tarafından yapılmıştır. Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren XX. yüzyıla kadar üretilmiş olan belgelere yer veren "*Külliyât-ı Kavânin*" içerisinde

[26] **Târih-i Na'imâ: Ravzatü'l-Hüseyn fî Hulâsati Ahbari'l-Hâfikayn**, c. II, yay. haz. Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu: Ankara, 2007, s. 378-380.
[27] Mehmet İpşirli, "Osmanlı-Fransız Münasebetlerinin Osmanlı Kitabî Kaynaklarında İşlenmesi Üzerine Gözlemler (16-17. Yüzyıllar)", **Kanuni'den Günümüze Türk-Fransız Münasebetleri Uluslararası Kolokyum**, İstanbul, 2012, s. 25-27.
[28] **Mecmua-i Mu'ahedat**, Hakikat Matbaası, İstanbul 1877.

ahidnamelerin de bulunduğu mühim eserlerdendir. Uzun yıllar yazma halinde kalan bu eser 2006 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanmıştır.[29]

XX. yüzyılda İmtiyazlar veya kapitülasyonlar üzerine ilk incelemelerden birisi Fraşerli Mehmed Mehdî tarafından yapılmıştır. Fraşerli Mehmed Mehdî 1907'de *İmtiyâzât-ı Ecnebiyye'nin Tatbîkât-ı Hâzırası* ismiyle müstakil bir eser kaleme almış, ancak bu eserin yakın zamana kadar ahidnamelerle ilgili çalışmalarda kullanılmadığı görülmüştür. Mehmet Canatar eseri tanıtarak değerlendirmelerde bulunmuştur.[30] Fraşerli'nin eserinden kısa bir süre sonra Ali Reşat ve Macar İskender tarafından *Kapitülasyonlar, Tarihi, Menşe'i, Asılları* adıyla tercüme edilmiş bir eser daha basılmıştır.[31] Eserden öğrenildiğine göre *eski bir diplomat* olan müellif XVI. yüzyıla ait tüm ahidname metinlerine eserinde yer vermiştir.

Osmanlı belgeleri ile ilgili Avrupalı araştırmacılar ise XVII. yüzyıldan itibaren yayınlar yapmışlardır. Bu yayınlar belge neşri düzeyinde olsa da zamanla Osmanlı belgelerine duyulan ilgi artmış ve peş peşe önemli yayınlar yapılmıştır. Avrupa'da Osmanlı belgeleri üzerinde yapılmış neşriyatın ilki, 1615 yılında F. Sauary'nin Osmanlıların 1604 yılında Fransızlara verdiği ahidnamenin metnini yayınlamasıyla başlamıştır.[32]

Ahidname türünün padişahlara göre kronolojik olarak listelendiği ilk çalışma Joseph von Hammer tarafından *Geschichte des Osmanischen Reiches* adlı eserde yapılmıştır.[33] Hammer, eserinin ekinde Osmanlılara dair birçok konu başlığında listeler vermiştir. Bu çerçevede Hammer Osmanlı ahidnamelerini listelediği bölümde bazen ahidnamelerin orijinaline ve bazen de literatürdeki belgelere atıf yapmıştır. Bazı

[29] Sarkis Karakoç, **Külliyât-ı kavânîn: kavânîn ve nizâmât ve ferâmîn ve berevât ve irâdât-ı seniyye ile muâhedât ve umûma ait mukâvelâtı muhtevidir**, haz. Mehmet Akif Aydın vd., 2 C, TTK, Ankara, 2006.
[30] Mehmet Canatar, "Fraşerli Mehmed Mehdî Bey ve Eseri", **Balkanlar'da İslâm Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri. Tiran, Arnavutluk, 4-7 Aralık 2003**, İstanbul, 2006, s. 503-509.
[31] Ali Reşat-Macar İskender, **Kapitülasyonlar, Tarihi, Menşe'i, Asılları**, Kanaat Matbaası, Dersaadet, 1330, s. 60-66.
[32] F. Sauary, **Articles du Traicte faict en l'annee mil six cens quatre, entre Henry le Grand Roy de France… et Sultan Amat Empereur des Turcs**, Paris 1615; Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 7.
[33] Hammer, **Geschichte des Osmanischen Reiches**, c. IX, Peşte 1833, s. 277-302.

ahidnamelerin Latince metinlerini de neşreden Hammer, Türkçe metinlere yer vermemiştir.

Osmanlı diplomatiği sahasında yapılmış olan genel çalışmaların dışında ahidnamelerle ilgili olarak müstakil çalışmalar da XVIII. yüzyıl itibariyle başlamıştır. Baron I. de Testa'nın Fransızca olarak 10 cilt halinde yayınladığı "*Recueil des Traités de la Porte Ottomane*"[34] adlı eseri Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlerle olan diplomatik ilişkileri üzerine odaklanmış ilk eserdir. Testa, ilgili tarih aralığında ulaşabildiği antlaşma, rapor ve mektupları derlemiştir. Osmanlıların Avrupalı güçlerle yaptığı mevcut en eski antlaşma olarak 1536 tarihli Osmanlı-Fransız antlaşmasını başlangıç olarak almış, 1864 tarihine kadar olan Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlerle arasındaki diplomatik hareketliliğe ait belgeleri bir araya getirmiştir.

Daha sonra Osmanlıların ilk kanun derlemesi olan "*Legislation Ottomane*"[35] ve bu kaynaklardan sonra Osmanlı ahidnamelerini ilk devirlerinden itibaren bir bütünlük halinde ihtiva eden ilk eser Noradounghian Gabriel Effendi tarafından XIX. yüzyılın sonlarında telif edilmiştir. Fransızca olarak yayınlanmış olan "*Recueil d'actes Internationaux de l'Empire Ottoman*"[36] adlı eser Osmanlı ahidnamelerini kronolojik olarak ihtiva etmesi bakımından katalog mahiyetinde önemli bir başvuru eseridir.

XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerek Selçuklu ve beylikler gerekse Osmanlı belgeleri konusundaki çalışmalar artmaya başlamıştır. Selçuklu döneminin en önemli uzmanlarından biri olan Osman Turan'ın çalışmaları bu alandaki ilk çalışmalardandır.[37] Ayrıca Türk beylerinin Batılılarla yapmış oldukları antlaşmalar hususunda Melek Delilbaşı'nın çalışmaları son derece önemlidir. Bilhassa Delilbaşı'nın doçentlik takdim tezi olarak hazırladığı eser öncü bir çalışma

[34] Le Baron Ignace de Testa, **Recueil des Traités de la Porte Ottomane**, X C, Paris, 1864-1901.
[35] Aristarchi Bey, **Legislation ottomane, ou Recueil des lois, reglements, ordonnances, traités, capitulations et autres documents officiels de l'Émpire Ottoman**, İstanbul 1873-74.
[36] Gabriel Noradounghian, **Recueil d'actes internationaux deiempire ottoman, - Traites, Conventions, Arrangements, Declarations, Protocoles, Proces-Verbaux, Firmans, Berats, tettres Patentes et Autres Documentes Relatifs au Droit Public Exterieur de la Turquie**, IV C, Paris, 1897-1903.
[37] Osman Turan, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar**, Ankara, 1958.

niteliğindedir.[38] Ayrıca yine aynı döneme dair yapılmış çalışmaların en önemlilerinden biri Şerafettin Turan tarafından İtalyan kaynaklarına dayanarak hazırlanmış olan *Türkiye İtalya İlişkileri* isimli eserdir.[39] Turan, bu eserde Doğu Akdeniz ticareti temelinde Türklerin İtalyan kent devletleri ile kurmuş oldukları diplomatik ve ekonomik ilişkiler üzerine çok önemli tespit ve değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Yukarıda sayılan çalışmalar dışında Osmanlı ahidnamelerinin özel olarak incelenmesi ve ilim âlemine tanıtılması hususunda en önemli neşriyatı M. Tayyib Gökbilgin ve Mahmut H. Şakiroğlu yapmıştır. Gökbilgin'in Venedik Arşivi'nde bulunan ahidnameleri yayınladığı 1964 tarihli "*Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyatında Kanunî Sultan Süleyman Devri Belgeleri*"[40] ve 1968 tarihli "*Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Kolleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler*"[41] isimli iki makalesi Türkiye'de bu alana dikkat çeken öncü çalışmalardır. Gökbilgin bu çalışmalarda Venedik ahidnamelerinin büyük bir bölümünü Osmanlıca dizgi biçiminde neşretmiştir. Gökbilgin'den sonra hocasının başladığı neşriyatı devam ettiren Şakiroğlu Venedik ahidnamelerine dair yayınlamış olduğu makalelerde bu belgelerin tarihi öneminin yanında diplomatik hususiyetlerine dair değerlendirmelerde de bulunmuştur. Bu makaleler Osmanlı ahidnamelerinin metodolojik olarak incelendiği ilk yayınlar olması sebebiyle büyük öneme sahiptir.

Yukarıda sayılan başvuru kaynağı niteliğindeki eserler ve diğer araştırma eserleri dışında Türkiye'de ve dünyada Osmanlı ahidnameleri üzerine yapılan muhtelif çalışmalar bulunmaktadır. Doktora düzeyinde yapılmış iki çalışma Osmanlı ahidnamelerinin diplomatik bilimi bakımından önemine odaklanmış temel araştırmalar olarak değerlendirilebilir. Bunlardan ilki 1998 yılında Hans Theunissen tarafından Venedik ahidnameleri temelinde yapılmış olan "*Ottoman-Venetian Diplomatics: The 'Ahd-Names. The Historical Background and the Development of a Category of a Political-Commercial Instruments together with an Annoted Edition of*

[38] Melek Delilbaşı, Türk Hükümdarlarına Ait Yunanca Ahidnameler ve Nameler, (XIII-XV. yy.), **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ortaçağ Kürsüsü**, Yayımlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara 1980.
[39] Şerafettin Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri I Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine**, Metis Yayınları, İstanbul, 1990.
[40] Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyatında Kanunî Sultan Süleyman Devri Belgeleri", **TTK Belgeler**, c. I, S. 2, 1964, s. 119-220.
[41] Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Kolleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler", **TTK Belgeler**, c. V, S. 9-12, 1968, s. 1-152.

a Corpus of a Relevant Documents" isimli çalışmadır. Bu çalışmadan 2 yıl sonra Dariusz Kołodziejczyk ise "*Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of 'Ahdnames and Other Documents*" başlıklı çalışmayla Lehistan ahidnameleri çerçevesinde Osmanlı ahidnamelerini incelemiştir. Bu çalışmalar Osmanlı ahidnamelerini diplomatik bakımdan inceleyen en önemli ve en kapsamlı çalışmalardır.

Türkiye'de ise Osmanlı ahidnameleri üzerine yapılan çalışmalar genellikle yüksek lisans düzeyinde kalmış, Meryem Kaçan[42], Yusuf Alperen Aydın[43], Uğur Kurtaran[44], Sevil Gözübüyük[45] gibi araştırmacılar bu alandaki ilk çalışmaları yapmışlardır. Yakın zamanda Berkay Kibar tarafından hazırlanan "*16. Yüzyıl Akdeniz'inde Osmanlı-Venedik Ticari İlişkileri*" başlıklı Venedik ahidnamelerini ticari yönden inceleyen yüksek lisans tezi de kaydadeğer bir çalışmadır.[46] Bu çalışmalar dışında Türkiye'de yapılmış ve muhteviyatında ahidname bulunan çalışmalara "*Uzak komşu yakın anılar: Türkiye-Polonya ilişkilerinin 600 yılı*"[47], "*Yoldaki elçi: Osmanlı'dan günümüze Türk-Leh ilişkileri*"[48], "*Osmanlı-Leh ilişkilerine dair belgeler (1520-1566): Kanuni Sultan Süleyman dönemi*"[49] gibi eserler örnek verilebilir.

Tezin Amacı ve Kapsamı

[42] Meryem Kaçan, XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnameleri, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.
[43] Yusuf Alperen Aydın, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg Anlaşmaları ve Uygulamaları*",* **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.
[44] Uğur Kurtaran, "Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)", **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Tokat, 2006.
[45] Sevil Gözübüyük, "Osmanlı-Fransa İlişkileri ve Kapitülasyonlar (XVI-XVII. Yüzyıllar), **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2017.
[46] Berkay Kibar, "16. Yüzyıl Akdeniz'inde Osmanlı-Venedik Ticari İlişkileri", **Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Zonguldak, 2022.
[47] **Uzak komşu yakın anılar: Türkiye-Polonya ilişkilerinin 600 yılı**, ed. Ayşen Anadol, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul, 2014.
[48] **Yoldaki elçi: Osmanlı'dan günümüze Türk-Leh ilişkileri = Posel w drodze: stosunki Turecko-Polskie od Czasow Osmanskkich do Dnia Dzisiejszego**, yay. Haz. Numan Yekeler...[ve öte.], Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul, 2014.
[49] Hacer Topaktaş-H. Ahmet Arslantürk, **Osmanlı-Leh İlişkilerine Dair Belgeler (1520-1566): Kanuni Sultan Süleyman Dönemi**, Okur Kitaplığı: İstanbul, 2014. Bu kaynakta s. 43 "Kanuni Sultan Süleyman ile Kral I. Zygmunt arasında imzalanan antlaşma 26 Kasım 1554" olarak verilmiştir. Ancak daha sonra esere Güneş Işıksel'in yazmış olduğu tenkit makalesi ile ilgili belgenin tarihlendirilmesinde hata yapıldığı anlaşılmıştır. Bkz. Güneş Işıksel, "Tenkidli Olmayan Yeni Bir Neşrin Tenkidi", **Osmanlı Araştırmaları**, c. XLVI, İstanbul, 2015, s. 303-318.

Bu çalışmanın amacı Osmanlı bürokrasisinin 1300-1600 yılları arasında üretmiş olduğu Türkçe ahidnamelerin tarihsel olarak gelişimini incelemek, diplomatik bakımından değerlendirmesini yapmak ve metinlerini analiz etmektir. Çalışmanın temel amaçlarının başında öncelikli olarak bütün Osmanlı tarihi boyunca 1300-1600 aralığındaki ahidnamelerinin temel diplomatik hususiyetlerinin gelişim süreçlerinin kronolojik olarak incelenmesi gelmektedir. Bu çerçevede belgeleri teşkil eden *Davet*, *Tuğra*, *Nişan Formülü*, *Unvan*, *Elkab ve Dua*, *Nakil/İblağ*, *Ahidname Maddeleri*, *Yemin*, *Te'yid ve Tekid* ile *Tarih* ve *Mahall-i Tahrir* rükünleri Osmanlı belgelerinde bulunabilen ilk örneklerinden itibaren incelenmiştir.

İkinci olarak ise bu belge türlerinin bölgesel siyasî ve diplomatik ilişkilerin sonucunda hazırlanmış olması dolayısıyla ahidnameleri ortaya çıkaran tarihsel süreçleri incelemektir. Bu çerçevede tüm ahidnameler hem kronolojik, hem diplomatik hem de tarihsel ve içerik bakımından analiz edilmiştir.

Bu çalışmanın bir diğer amacı bu belgelerin bir bütünlük teşkil edecek şekilde tamamının incelenmesidir. Bu çerçevede bu tezin amacına bağlı olarak bütün bölgesel veri ve dönemler ayrı ayrı ele alınarak bu bağlamda üretilen ahidnameler tarihsel ve kronolojik bağlamda incelenmiştir. Son olarak her ahidname metinsel olarak incelenmiş ve içerik analizleri yapılmıştır.

Çalışma 1482-1598 yılları arasında hazırlanmış olan ve Osmanlı bürokrasisinin üretmiş olduğu en önemli belge gruplarından biri olan ahidnameleri kapsamaktadır. Çalışmanın incelediği ahidnamelerin başında Venedik ahidnameleri gelmektedir. Venedik ahidnamelerinden ilki 1482, sonuncusu 1595 tarihli olmak üzere toplam 12 ahidname günümüze ulaşmıştır. Bu ahidnamelerden 11 tanesi orijinal ahidname, 1 tanesi ise ahidname taslağıdır.

Ahidnamelerin ikinci grubu olarak Avusturya ahidnameleri incelenmiştir. Günümüze ulaşan Türkçe Avusturya ahidnamelerinden ilki 1547 tarihli, sonuncusu 1592 tarihli olmak üzere toplam 9 belge mevcuttur. İncelenen 9 Avusturya ahidnamesinden 3 tanesi orijinal ahidname, 6 tanesi çeşitli arşiv ve kütüphanelerde bulunan ahidname suretleridir.

İlgili tarih aralığında günümüze ulaşmış ahidname gruplarından üçüncü en büyük grubu Lehistan ahidnameleri oluşturmaktadır. Günümüze ulaşmış 1525-1598 tarih aralığını kapsayan 7 Lehistan ahidnamesinden 5'i orijinal ahidname olup 2 tanesi

aynı ahidnameye ait farklı tarihlerde hazırlanmış suretlerdir. Daha sonra Macaristan ahidnamelerinden 1'i orijinal olmak üzere günümüze ulaşmış 2 ahidname, Fransa ahidnamelerinden 3 ahidname sureti ile İngiltere, Floransa ve Sakız'a verilmiş 1'er ahidname sureti de incelenerek çalışmamız kapsamında değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde 36 ahidnamenin diplomatik incelemeleri kronolojik olarak yapılmışken, çalışmanın dört ila dokuzuncu bölümlerinde ise ahidnamelerin ülkelere göre dağılımı esas alınarak teker teker incelemeleri yapılmıştır. Bu bölümlerde Osmanlıların XVI. yüzyılın sonuna kadar vermiş oldukları ahidnamelerin hazırlanışına ait diplomatik ve tarihsel süreçler, bu ahidnamelerin diplomatik hususiyetleri ve metin analizleri yapılmıştır.

Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada öncelikli olarak incelenecek belge grubunun tespiti yapılmış ve belgelerin incelenmesinde ve analizinde kronolojik metot uygulanmıştır. İlk etapta Osmanlı ahidnamelerinin mevcut literatürde tespiti yapılmış, daha sonra arşiv kaynakları taranarak Türkiye ve Avrupa arşivlerindeki orijinal veya kopya belgeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede 1482-1598 yılları aralığına ait 36 adet belge tespit edilmiştir. Bu ahidnameler tespit edildikten sonra verildikleri ülkelere göre sınıflandırılmış ve daha sonra kendi içerisinde kronolojik bir biçimde düzenlenmiştir. Bu çerçevede öncelikle bütüncül olarak ahidnameler diplomatik bakımdan değerlendirilmeye çalışılmış ve her birisi bölge farkı gözetmeksizin tarihsel ve kronolojik bir bütünlük içerisinde incelenmiştir.

İkinci aşamada ahidnamelerin verilmiş olduğu devletler esas alınarak ahidnameler incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda da öncelikle ahidnamenin verilmiş olduğu devletin Osmanlı diplomasisi bakımından tarihsel olarak ilişkileri değerlendirilmiştir. Bu şekilde belgelerin ortaya çıkış süreci ve oluşum süreçleri siyasal ve tarihsel olarak incelenmiştir. Bu aşamada ahidnamelerin oluşum süreçleri değerlendirilmiştir. Bu bölümde ahidnamenin verilmiş olduğu ülkenin Osmanlılar karşısındaki durumu dikkate alınarak ahidname metinleri incelenmiş ve ahidnameler dil ve üslup bakımından analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
OSMANLI AHİDNAME TÜRÜNÜN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

1.1. Selçuklu ve Beylikler Dönemi Ahidnameleri

Osmanlı Devleti özelinde ortaya çıkışı, gelişimi ve diplomatik hususiyetlerini ele alacağımız ahidname, kökeni bakımından yalnızca Osmanlı devletinde değil, bütün İslam ve Türk devletlerinde benzer tarihi şartlar içerisinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Anadolu toprakları üzerindeki devletler açısından ele alınacak olursa Selçuklular ve onlara halef olan irili ufaklı bütün beyliklerde ticari amaçlar öncelenmek üzere antlaşmalar yapılmış olduğu bilinmektedir. Bu pratiğin Osmanlı Devleti'nde karşılıklı antlaşma hüviyetinden çıkarak zamanla tek taraflı bir ihsan etme biçimine dönüştüğünü görmekteyiz.

1.1.1. Selçuklu Devleti

Osmanlı padişahlarının ilk devirlerinden itibaren gayrimüslim devlet veya milletlere ticari ya da siyasi mahiyette çeşitli imtiyazlar verdikleri bilinmektedir. İslam fıkhına göre düzenlenen bu imtiyazlar, önceden belirlenmiş şartları iki devletin karşılıklı olarak onaylaması şeklinde zuhur eden muahede geleneğinin aksine, Osmanlı uygulamasında tek taraflı bir ihsan ve bağışlamayı ifade etmekte ve ahidname düzenlenmek suretiyle garanti altına alınmaktadır.[50]

Hz. Peygamber döneminden itibaren[51] ortaya çıkan ahidname geleneğinin Türk-İslam devletlerindeki uygulamalarına yalnız Osmanlılarda değil, Anadolu'da Osmanlı öncesi varlık göstermiş olan devlet ve beyliklerde de tesadüf edilmektedir. Selçuklular ve onları takip eden beylikler önemli ticaret yolları üzerinde bulunan

[50] İnalcık, **a.g.m.**, (1979), s. 1178-1193.
[51] Mustafa Fayda, "Ahidname (İslam Tarihi)", **DİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 535-536; Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Abidin Sönmez, "**Rasulullah'ın diplomatik münasebetleri ve sulh muahedeleri**", İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1984.

Anadolu'da ticareti teşvik etmek ve siyasi ittifaklar oluşturabilmek amacıyla XIII. yüzyıldan itibaren Batılı devletlere ahidnameler vermeye başlamıştır.

Selçuklu tarihinde bilinen ilk ahidname I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Antalya'nın fethini müteakip Kıbrıslılara verilmiştir.[52] Antalya'nın fethi ile açık denizlere inme fırsatı yakalayan Selçuklular dış politikalarını bu çerçevede şekillendirmiş ve kısa bir süre içerisinde uluslararası ticarette merkezi bir konuma erişmiştir. Antalya, bu tarihte doğu ile batı arasındaki ticarette Anadolu'ya açılan kapı işlevini gören önemli bir ticaret merkezi idi. Kıbrıs krallığı Antalya limanı vasıtasıyla Anadolu'dan bilhassa gıda maddeleri ithal etmekteydi. Bu nedenle bu ticaretin sürmesi hem Türk hükümdarlar hem de Kıbrıslı krallar tarafından tercih edilmekteydi. Dolayısıyla ilk ticaret antlaşmalarının bu dönemde yapılması tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde anlamlıdır ve Türk sultanlarının ilk dönemlerinden itibaren Batı ile ticarete vermiş oldukları önemi göstermesi açısından dikkate değerdir.

Selçuklular dönemine ait ilk ahidnamenin varlığını Kıbrıs kralı Hugues tarafından Selçuklu hükümdarı İzzeddin Keykavus'a gönderilen mektuplar vasıtasıyla öğrenmekteyiz. Hugues, 1210 tarihinden itibaren Kıbrıs tahtının idaresini ele geçirmiş ve Anadolu ile olan dostluk ve ticaretini devam ettirmek maksadıyla Selçuklu sultanına bugün elimizde bulunan dört adet mektup göndermiştir. Bu mektuplar bugün Vatikan arşivlerinde muhafaza edilmekte olup bilim dünyasında ilk kez Spyridōn Paulou Lampros[53] tarafından gündeme getirilmiştir.

Mektuplardan ilki Ocak 1214 tarihlidir ve bugün elimizde bulunmayan başka bir mektuba Kıbrıs Kralı Hugues tarafından verilen cevap olma niteliği taşımaktadır. Mektupta Selçuklu Sultanı ile aralarında altı yıldan beri bir dostluk antlaşması bulunduğu ve bu belgenin de yeminli ve altın mühürlü olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra mektupta, altı yıldır süregelen dostluğa dair belgenin de Sultanın elçisine ibraz edildiği kayıtlıdır. Bu ifadelerden antlaşmanın 1206-1207 tarihlerinde Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

[52] Osman Turan, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar**, Ankara, 1958, s. 110; Delilbaşı, **a.g.t**., s. 21-22.
[53] Şerif Baştav bu mektupların Türkçe tercümesini yapmış, Osman Turan değerlendirerek yayımlamıştır.

Antalya'nın fethi sonrasında Selçuklu sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev'in Kıbrıslılara vermiş olduğu bu ilk ahidname bugün elimizde mevcut olmamasına karşın bu ahidnamenin mevcudiyetini ortaya koyan çok önemli delil ve bilgilere sahibiz.[54]

Kral Hugues'in İzzeddin Keykavus'a göndermiş olduğu tarihsiz mektupta[55] sultana övgü dolu hitaplar sonrasında sultanın katına aralarındaki ticari konuları görüşmek ve düzenlemek adına bir elçi gönderildiği ifade edilmiştir.[56]

Kraldan Sultana gönderilen üçüncü mektup[57] 19 Temmuz 1216 tarihlidir ve Sinop'un fethinden bir yıl ve Antalya'nın ikinci kez fethinden altı ay sonra yazılmıştır. İzzeddin Keykavus'un kardeşi Alaeddin Keykubad ile arasındaki taht mücadelesi ve Sinop'un fethi ile meşgul olduğu sırada Kıbrıslıların Antalya'yı işgali sonrası böyle bir gelişmenin yaşanması Kıbrıslıların Anadolu ile olan ticaretlerinin ve Selçukluların da Avrupa ile ticaretlerinde Kıbrıs'ın önemini kavradığını ve siyasal sorunların ticari meseleleri etkilemediğini göstermesi açısından dikkate değerdir.[58] Kral bu mektubunda iki devlet arasındaki iyi niyet ve dostluğu vurgulamakta ve buna ek olarak ticari konulardaki taahhütleri daha kapsamlı açıklayacak biçimde antlaşmayı yenilemektedir. Ayrıca 'yeminli name' ile bu dostluğu pekiştirdiklerini ve kendisinin, Sultan'ın elçisi huzurunda yemin ettiğini kaydetmektedir. Bu mektubun başka bir hususiyeti ise antlaşma metnini üç yıllık bir zaman ile sınırlamasıdır.[59]

Kraldan sultana gönderilen tarihsiz dördüncü mektupta[60] Kral sadece dostluk ve iyi niyetini ifade etmektedir. Elimizde bulunan mektupların sonuncusu[61] Eylül 1216 tarihlidir ve bu kez İzzeddin Keykavus tarafından Kral Hugues'e 1216 Temmuz tarihli mektubuna cevaben gönderilmiştir. Bu belge Selçuklu tarihi açısından günümüze

[54] Turan, **a.g.e.**, s. 110; Delilbaşı, **a.g.t**. s. 28.
[55] Orijinali Palatinos Kodeksi no. 367, f.109; yay. Lampros, **a.g.e**., s. 47; Turan, **a.g.e.**,, s. 140.
[56] Delilbaşı, **a.g.t**., s. 29.
[57] Orijinali Palatinos Kodeksi, no. 367, f.108-109; yay. Lampros, **a.g.e**., s.48; Turan, **a.g.e.**, s. 140-141.
[58] Osman Turan, "Orta Çağlarda Türkiye Kıbrıs Münasebetleri", **Belleten**, c. XXVIII, S. 110, 1964, s. 215.
[59] Delilbaşı, **a.g.t.**, s. 29.
[60] Orijinali Palatinos Kodeksi, no. 367, f.108-109; yay. Lampros, **a.g.e.**, s.50; Turan, **a.g.e.**, s. 142.
[61] Orijinali Palatinos Kodeksi, no 367, f.163, Lampros, **a.g.e.**, s.51-52; Turan, **a.g.e.**, s. 142-143'te yayımlanan bu mektubun fotokopisi Melek Delilbaşı tarafından Vatikan'dan getirtilerek tam tercümesi ile birlikte Türk Hükümdarlarına Ait Yunanca Ahidnameler ve Nameler isimli tezinde yayımlanmıştır.

ulaşan ahidname özelliği gösteren ilk belgedir. Ayrıca Türk sultanlarına ait Grekçe en eski diplomatik belge olması bakımından da ayrı bir kıymete sahiptir.[62]

Mektubun başında klasik bir ahidname hususiyeti olan tuğra mahallinde Arap alfabesi ile yazılı bir "Sultan" ibaresi bulunmaktadır. Ardından daha önce Kıbrıs Kralı Hugues ile elçisi Zaharias vasıtasıyla yeminli dostluk antlaşması yapıldığı belirtilmektedir. "Her iki taraf yeminle anlaştıktan sonra" ibaresi ile yemin kısmı diğer ahidnamelere göre oldukça kısa tutulmuştur. Ardından antlaşmanın maddeleri sıralanmış ve ticari taahhütler kayıt altına alınmıştır. Bu ticari taahhütler arasında bulunan "Kralın iktidarı altındaki bütün insanlar ve bütün hükmettiği yerlerdeki tüccarların ve diğerlerinin, bizim Sultanlık iktidarımız altındaki ülkelere girip çıkmaları tamamen serbest, korkusuz ve itirazsız olsun. Onlar ve onların eşyaları her şeyden korunmuş olsun ve sadece ödenmesi alışılagelmiş gümrük resmini ödemek zorunda olsunlar." ifadeleri Kralın İzzeddin Keykavus'a gönderdiği mektuplarla birlikte değerlendirildiğinde antlaşmanın mütekabiliyet esasına dayandığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum uluslararası ticaret faaliyetine yeni başlamış olan Selçuklu Devletinin siyasi ve iktisadi gücünü göstermesi bakımından da dikkat çekicidir.[63]

Belgenin devamında bulunan "Kral'ın ülkesinden bir tüccar veya iktidarı altındaki adamlardan bir diğeri, her kim olursa olsun, Sultanlık Devleti içinde ölür ve yemin veya başka bir kanıt ile Kral tarafından olduğu anlaşılırsa bu insanın eşyaları geri verilsin." kaydı, Ortaçağ hukuki anlayışını yansıtmaktadır ve devrin diğer ticari antlaşmalarında da mevcuttur.[64] Ayrıca "Eğer çok defa olduğu gibi, yüzebilen bir tahta parçası, yani gemi, kadırga ve diğer korsan gemileri Yüce Kral'ın iktidarı altındaki bir ülkeye karada ve denizde zarar verir, bizim Sultanlık Devleti'nin hükmettiği ülkelerden birine döner ve bizim adamlarımız tarafından kabul edilirlerse, içindeki insanlar ve bulunan eşyaları geciktirilmeden Kral tarafına geri verilsin. Eğer, çoğu zaman olduğu gibi, Yüce Kral'ın iktidarı altındaki ülkelerden Sultanlığımız ülkesine gelen bir gemi veya yüzebilen bir tahta parçası denizde bir hasara uğrar veya bir tehlikeye maruz

[62] Delilbaşı, **a.g.t.**, s. 31.
[63] Delilbaşı, **a.g.t.**, s. 35.
[64] Turan, **a.g.e.**, s. 115.

kalırsa, Yüce Kral ve onun tarafına ait olduğu gerçeği anlaşıldığında içindeki insanlar ve bulunan eşyalar iade edilsin." maddeleri ile de Ortaçağ hukuki anlayışında var olan, bir memleketin kara sularında batan yabancı gemilerin o memleket hükümdarına ait olması kaidesinin dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır.[65] Mektubun son kısmında, Sultan ile Kral'ın antlaşmayı sarsılmaz ve şüphesiz bir şekilde korumak zorunda olacakları belirtilmekte ve mektup, tarih verilerek son bulmaktadır.

Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev Kıbrıslılara imtiyazlar vermek suretiyle ülkesinin güneyi ile olan ilişkilerinde iktisadi ve siyasi bir dostluk ortamı tesis ederken eş zamanlı olarak Batı'daki İtalyanlarla da antlaşmalar yoluyla ülkesinde uluslararası ticareti teşvik ve teşmil etmekteydi. Kıbrıs ahidnamesinde olduğu gibi, ilk Venedik ahidnamesinin varlığını ne yazık ki başka bir belge vasıtasıyla öğrenmekteyiz. İzzeddin Keykavus'un ölümü üzerine tahta çıkan kardeşi Alaaddin Keykubad vakit kaybetmeksizin 8 Mart 1220'de Venediklilerle Latin dilinde bir ticaret antlaşması yapmıştır. Bu antlaşma ilk defa Tafel ve Thomas tarafından yayımlanmıştır.[66] Antlaşmada geçen "Merhum babasının, kardeşinin ve kendisinin fermanları hükümlerine göre" ibaresi Gıyaseddin Keyhüsrev ve İzzeddin Keykavus dönemlerinde Venediklilere verilen ahidnamelerin mevcudiyetini ortaya koymaktadır ancak bugün her ikisi de ele geçmemiştir.[67]

1220 yılında Antlaşma müzakereleri Venedik devleti adına uzun süre İstanbul *podesta*lığı[68] yapmış olan Jacobus Teopulo ve Selçuklu devleti adına ise Sipehsalar Şemseddin Emirü'l-Gazi tarafından yapılmıştır. Şartlar karşılıklı olarak tartışılıp mütekabiliyet ve müsavat ilkelerine göre hazırlanmıştır. Ancak uygulamada Venedikliler lehine tek yanlı işlemiştir.[69] Latin dilindeki bu geniş kapsamlı antlaşma iki bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde Alaaddin Keykubad'ın fermanı ile

---

[65] Turan, **a.g.m.**, s. 215-216.
[66] F. Tafel ve M. Thomas, **Urkunden zur Älteren Handels und Staatsgeschichte der Republik Venedig**, Wien 1856, t. II, s. 221-225. Türkçe tercümesi Hamit Dereli tarafından yapılan antlaşma metnini Osman Turan, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar**, s. 143-146'da değerlendirerek yayınlamıştır. Ayrıca W. Heyd, **Yakın Doğu Ticaret Tarihi**, çev. Enver Ziya Karal, Ankara, 2000, s. 333-336'da da farklı bir açıdan yorumlanmıştır.
[67] Heyd, **a.g.e.**, 333; Turan, **a.g.e.**, s. 125.
[68] Podesta: Venedik devletinin İstanbul'daki temsilcisinin Ortaçağ'daki sıfatı. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Mahmut Şakiroğlu, "Balyos", **DİA**, c. 5, İstanbul, 1992, s. 44-47.
[69] Şerafettin Turan, "Levant", **DİA**, c. 27, Ankara, 2003, s. 146.

Venediklilere verilen haklar ve imtiyazlar, ikinci bölümde ise Teopulo'nun ağzından Selçuklulara tanınan serbestlikler kayıtlıdır.[70]

Antlaşmanın hükümleri incelendiğinde mallar üzerinden %10 olan gümrük vergisinin Venediklilere %2 gibi sembolik bir oranla uygulanacağı taahhüt edildiği görülmektedir. Hatta tahıl, değerli madenler ve değerli taşlar gibi ürünlere vergi muafiyeti uygulanacağı kayıtlıdır. Kıbrıs ahidnamesinde de olduğu gibi, devrin hukukî anlayışının aksine ilgili devletlerin kara sularında batan yabancı gemilerin ve mallarının o devlet hükümdarına ait sayılması kaidesi kaldırılmıştır. Ayrıca bu iki devlete mensup gemilerin bir düşman takibine maruz kalması durumunda bu gemilerin kurtarılacağı ve âkit ülkelerin limanlarına sığınmalarına yardım edileceği hükmü kayıtlıdır.[71]

Bu ticari hükümler yanında bu antlaşma Selçuklu ülkesine iltica edecek olan Venediklilere kendi ölçülerini kullanma hakkı ile birlikte yargı özgürlüğü de tanınmaktaydı. Selçuklu ülkesinde Venediklilerden başka ticaret yapan Pizalı, Provanslı ve diğer Latinler arasında ortaya çıkan hukukî anlaşmazlıklar - hırsızlık ve cinayet davaları hariç tutulmak üzere - Venedikliler tarafından özel bir mahkeme veya onların Konya, Sivas gibi şehirlerde bulunan konsolosluklarında görülecekti. Ayrıca mütekabiliyet ilkesinin tüm maddelerde uygulanmayışının bir tezahürü olarak Selçuklu tebaasından olanların kendileri veya gemileri Venedik limanlarına yaklaştıkları sırada Venedikliler tarafından selamlanacağı maddesi yer almaktadır. [72]

Antlaşmanın geçerlilik süresi iki yıl ile sınırlandırılmıştır. Dikkat çekici bir detay olarak antlaşmanın sonunda Teopulo "Bunları hükümdarım kendi eliyle yazdı ve ağzı ile Tanrı ve mukaddes havariler üzerine yemin etti." ifadesini kullanırken, Şemseddin Emirü'l-Gazi "Bu fermanı efendim kırmızı harflerle yazdı ve altına kendi altın mührünü koyarak kırmızı mühür mumuyla mühürledi." cümlelerini kayda geçmektedir. Alaaddin Keykubad'ın Venedik hükümdarı gibi yemin etmemiş olması

[70] Serdar Çavuşdere, "Selçuklular Döneminde Akdeniz Ticareti, Türkler ve İtalyanlar", **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Tarih Okulu Dergisi/Journal of History School**, Sayı IV, 2009, s. 62.
[71] Turan, **a.g.e.**, s. 126; İsmet Kayaoğlu, "Anadolu Selçukluları Devrinde Ticarî Hayat", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 1, c. 24, 1981, s. 363.
[72] Heyd, **a.g.e.**, s. 334; Turan, **a.g.e.**, s. 124; Kayaoğlu, **a.g.m.**, s. 364.

uluslararası ticarette yeni bir aktör olarak ortaya çıkan Selçukluların kısa süre içerisinde önemli bir güç halini almasının bir ifadesi olarak değerlendirilebilir.[73]

1.1.2. Menteşeoğulları Beyliği

Menteşeoğulları Beyliği ilk devirlerinden itibaren Balat'ta Venediklilerin en önemli ticari üssü olan Girit kanalı ile Batılılarla ticarete başlamışlardır.[74] Menteşeoğlu Orhan Bey zamanına tarihlenen Latince yazılı sikkelerin varlığı bu ilişkileri kanıtlar niteliktedir.[75] Anadolu'nun birçok yerinden getirilen malların ticaretinin yapıldığı Balat pazarı bu tarih itibari ile yalnızca Venediklilerin değil bilhassa Mısır ticaretinde önemli rol oynayan Cenevizlilerin ve ayrıca Rodos, Barselona, Floransa, Ragusa ve Messina'dan gelen tacirlerin de bulunduğu uluslararası bir pazardı.[76] Menteşeoğullarının Balat pazarı gibi bir pazara sahip olmaları ve jeopolitik konumlarının sağladığı avantaj ile uluslararası ticarette hızla öne çıkmalarının doğal bir sonucu olarak bugün Venedik ile 1331, 1337, 1353, 1375, 1403, 1407 ve 1414 tarihlerinde antlaşmalar yaptıkları bilinmektedir.[77]

Menteşeoğlu Orhan Bey ile Kandiye Dükü Marino Morosini arasında imzalanan 1331 antlaşması uyarınca Orhan Bey Venedikli tacirlerin karada ve denizde salahiyeti için güvence vermekte ve ithalat ile ihracatı düzenleyen bazı maddeler ortaya koymaktaydı. Bununla beraber Venediklilere bir kilise inşası ile kendileri için depo ve ev inşa etmek üzere mülkiyet hakkı tanımaktaydı.[78]

Haçlı seferleri sebebiyle kesintiye uğrayan ticari ilişkiler, 1337 yılında Menteşeoğlu İbrahim Bey ve Kandiya Dükü Giovanni Sanudo arasında yapılan antlaşma ile devam etti. Bu antlaşma içeriği itibari ile 1331 antlaşmasının tecdidi ve taahhütlerin yinelenmesi mahiyetindeydi. [79]

---

[73] Turan, **a.g.e.**, s. 146; Kayaoğlu, **a.g.m.**, s. 364.
[74] Serdar Çavuşdere, "Ege'de Türk-İtalyan Hububat Ticareti (13.-14. yüzyıllar)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. XXVIII, S. 46, 2009, s. 283.
[75] Delilbaşı, **a.g.t.**, s. 41.
[76] Heyd, **a.g.e.**, s. 608.
[77] Çavuşdere, **a.g.m.**, s. 262.
[78] Zachariadou, **Trade and Crusade: Venetian Crete and The Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)**, Venice, 1983, s. 18-20. Antlaşmanın metni, **a.g.e.**, s. 187-189.
[79] Delilbaşı, **a.g.t.**, s. 41-42. Antlaşmanın metni, **a.g.e.**, s. 195-200.

1344 yılında Aydınoğullarının İzmir'i kaybetmesi üzerine Menteşeoğlu İbrahim Bey Balat'ta Girit üzerine harekete geçmeye hazırlanırken Venedikliler Balat limanına soktukları donanma ile İbrahim Bey'i anlaşmaya icbar ettiler. Bu durumun bir sonucu olarak 1352 yılında başlayan müzakerelerle 1353 yılında Venediklilerle bir antlaşma daha imzalanmıştır.[80]

Muhtemelen 1355 yılında İbrahim Bey'in ölümü üzerine siyasi bütünlüğü bozulan ve üç ayrı yönetim bölgesine ayrılan Menteşe beyliği ile Girit arasındaki ilişkilerin devamı adına 1358'den itibaren elçiler gidip gelmeye başlamıştır. Bu sırada Menteşeoğlu Musa ile Kandiye Dükü Petro Badoer arasında 1337 yılındaki antlaşmayı tecdid eden 1358 tarihli bir antlaşma imzalanmıştır.[81] 1375 yılında tekrar aynı mahiyette bir antlaşma da Menteşeoğlu Ahmed ile Kandiya Dükü Giovanni Gradenigo tarafından imzalanmıştır.[82]

Osmanlı Devletinin 1390 yılında son verdiği beylikler arasında Menteşeoğulları da yer almaktaydı. 1402'deki Ankara savaşı sonrasında Timur, diğer beyliklerde olduğu gibi Menteşeoğullarına da ülkelerini iade etti. Böylece Menteşeoğullarının Batı ile ticaretleri de kaldığı yerden devam etti ve 1403 yılında Menteşeoğlu İlyas Bey ve Venedik arasında bir antlaşma daha imzalandı.[83]

Orijinal metni günümüze ulaşmayan antlaşma metninin başında "Rumcadan Latinceye tercüme edilmiştir" ibaresi kayıtlıdır. Bu antlaşma 24 Temmuz 1403'te Balat'ta Girit Dükası Marc Faledro'nun elçisi Leonard de la Porta ve ikinci noter M. Schillo aracılığı ile imzalanmıştır.

Metnin orijinalinin başında bir Sultan unvanı bulunduğunu "bunun onayı ve delili olarak benim kutsal tuğramı da basıyorum" ifadeleri ortaya koymaktadır. Bu ifadelerin ardından antlaşmanın hükümlerine geçilmekte ve karşılıklı ticareti düzenleyen maddeler sıralanmaktadır. Bunun yanında Venediklilere kara ve denizde can ve mal güvencesi, işlerini konsolosları vasıtasıyla görme yetkisi, 1331

[80] Erdoğan Merçil, "Menteşeoğulları", **DİA**, c. 29, Ankara, 2004, s.152-153; Delilbaşı, **a.g.t.**, s. 42.
[81] Antlaşma metni Zachariadou, **a.g.e.,** s. 217-218.
[82] Delilbaşı, **a.g.t.**, s. 44. Zachariadou, **a.g.e.**, s. 219-224.
[83] Zachariadou, **a.g.e.**, s. 82-83; Delilbaşı, **a.y.**

antlaşmasında olduğu gibi depo ve ev inşa etmek üzere mülkiyet hakkı gibi imtiyazlar tanınmıştır. Selçuklu döneminde olduğu gibi gümrük resminin %2 olarak tespiti, bu kaidenin beylikler döneminde de devam ettiğini göstermektedir. Deniz kazaları, borçlular ve kölelerle ilgili maddeler ise devrin diğer antlaşmalarıyla paralel olmasının yanında onları teşmil ve takviye edici mahiyettedir. Metnin sonunda bir ahidname hususiyeti olan yemin kısmı yer almaktadır. Ancak antlaşmaya rağmen korsanlık faaliyetleri engellenememiştir. Bu sebeple İlyas Bey bu antlaşmayı 1407 ve Ekim 1414'te Peçin'de yenilemek zorunda kalmıştır. Mütekabiliyet esasına göre düzenlenen bu antlaşmaya göre Venedik ve Türk tüccarlarının karşılıklı olarak mal ve can güvenliğinin sağlanması ve önceki antlaşmalar gereğince alışılagelmiş gümrük resmini ödemek şartıyla serbestçe ticaret yapabilecekleri tekrarlanmaktadır.[84]

1.1.3. Aydınoğulları Beyliği

Aydınoğulları Beyliği 1308 yılında kuruluşunun ardından 1328-29 yıllarında İzmir limanını ele geçirerek uluslararası ticari faaliyetlere etkin bir şekilde katılma fırsatı bulmuştur. Menteşe hâkimiyeti altındaki Balat ve Aydın hâkimiyeti altındaki Ayasuluğ bu beyliklerin Batı ile ticaretinde önemli limanları idi. Balat'taki Venedikli tacir yoğunluğuna mukabil, Ayasuluğ'un Foça ve Sakız adasına yakınlığı sebebiyle burada Cenevizli tacirlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca Venedik ile yaşanan ihtilaflar ve karşılıklı katı tutumdan dolayı da Aydınoğulları Batı ile ticaretlerinde Cenevizlileri tercih etmişlerdir.[85]

1334'teki Haçlı seferinin ardından Venedik ile Umur ve Hızır Beyler bir antlaşma imzalamışlardır. Bu antlaşma ile Venedikliler Aydın ilinde can ve mal güvenliğini sağlamış, bir kilise inşa etme ve konsolos bulundurma imtiyazlarını elde etmişlerdir.[86] 1340'lı yıllardan itibaren Umur Bey hâkimiyetindeki Aydınoğulları Batı Anadolu'daki en güçlü Türk beyliklerinden biri haline gelmiştir. Bu güçlü durumlarının da etkisi ile Aydınoğulları Venedik ile yapmış oldukları antlaşmaya aykırı olarak gümrük vergilerini artırmış ve ihracatı kısıtlamışlardı. Bu durum

[84] Delilbaşı, **a.g.t.**, s. 45-48. Antlaşmanın metni Zachariadou, **a.g.e.**, s. 225-233.
[85] Çavuşdere, **a.g.m.**, 283.
[86] Delilbaşı, **a.g.t.**, s. 52.

Venedik, Ceneviz, Kıbrıs Krallığı, Rodos şövalyeleri ve Naksos Dükünün içinde bulunduğu yeni bir Haçlı ittifakının oluşmasına ve İzmir'in kaybedilmesine sebep olmuştur.[87]

1348 yılında İzmir'in düşüşü ve Umur Bey'in şehadetinin ardından ağabeyi Hızır Bey beyliğin başına geçmiş ve söz konusu olaylara ilaveten ticari sorunların da etkisi ile 18 Ağustos 1348 tarihinde Latinlerle ağır şartlarla bir antlaşma imzalamaya mecbur kalmıştır. Bu antlaşma Papa'nın hükümlerde ekleme çıkarma yahut değişiklik yapma inisiyatifinin bulunduğu bir ön antlaşma mahiyetindeydi.[88] Bu antlaşmaya göre Aydınoğulları beyliği bütün iskelelerinden aldığı gümrük vergisinin yarısını âkit devletlere bırakmayı kabul ediyordu. Bunun yanında Hristiyan gemileri serbestçe Aydınoğulları limanlarına girebilecek ve Aydınoğullarının donanması silahsızlandırılacaktı. Ayrıca Latinler bu antlaşma ile konsolos bulundurma hakkını da elde etmişlerdi.[89] Latin dilinde yapılmış olan bu antlaşma metninin sonunda, Hızır Bey'e atıfla "Noter George Calloguiri'nin huzurunda kendi eliyle Latince ve Rumca olarak aşağıya imzasını atmıştır" cümlesi, antlaşma metninin hem Latince hem Grekçe olarak iki dilde yazılmış olduğu ihtimalini akla getirmektedir. Ancak Grekçe yazılmış metin ele geçmemiştir.[90]

Bu antlaşmaya rağmen Aydınoğulları beyliği kısa sürede yeniden toparlanma fırsatı buldu. Papa VI. Clement'in ölümü ve İzmir'in müdafaasına gereken ilginin gösterilmemesi sayesinde Hızır Bey önce Rodos şövalyeleri ile bir antlaşma imzaladı. Ardından Venedik-Ceneviz rekabetini bir avantaja çevirebilmek için Cenevizlilerle de bir antlaşma imzalandı. 1344'ten itibaren durma noktasına gelen ticari ilişkileri canlandırmak amacıyla hemen akabinde Venedik ile müzakereler başladı ve Nisan 1353 tarihinde bir antlaşma metni kaleme alındı. Temmuz 1353'te Girit tarafından onaylanan antlaşma ile Aydınoğulları 1337'de yaptıkları antlaşmada hububat için belirlemiş oldukları %6'lık gümrük vergisini %4'e indirmişlerdir.[91] Ayrıca Hızır Bey kendi topraklarında güvenle ticaret yapılacağını taahhüt ediyor ve denizde de Venedik

[87] Erdoğan Merçil, "Aydınoğulları", **DİA**, c. 4, İstanbul, 1991, s. 240.
[88] Delilbaşı, **a.g.t**., s. 69. Antlaşmanın metni Zachariadou, **a.g.e.**, s. 205-210.
[89] Heyd, **a.g.e**., s. 606; Merçil, **a.g.m.**, s. 240.
[90] Delilbaşı, **a.g.t.**, s. 69-70.
[91] Çavuşdere, **a.g.m.**, 284. Antlaşmanın metni Zachariadou, **a.g.e**., s. 211-216.

gemilerini koruma garantisi veriyordu. Bu antlaşmadan sonra Aydınoğulları-Venedik ilişkilerindeki gerginlik büyük ölçüde bertaraf edilmiştir. 1360'lı yıllarda Hızır Bey'in ölümünün ardından İsa Bey beyliğin başına geçti. 1371 yılında İsa Bey bu antlaşmayı tecdid etmiştir.[92]

Aydınoğlu Hızır Bey'in 1348 yılına ait ahidnamesinin dışında, Hristiyan bir devletle yapılmış tarihsiz Grekçe bir antlaşma metni daha günümüze ulaşmıştır. Aydınoğulları tarihi çalışmalarında göz ardı edilen bu metnin orijinali British Museum, Harleian Kataloğu, No. 5624, 421a-422a'da bulunmaktadır.[93]

Bu metin önce S. P. Lampros tarafından 1921'de[94] ve ardından E. Zachariadou tarafından 1955'te[95] yayımlanmış ve antlaşmanın ikinci indiksiyonda Rodos şövalyeleri ya da Sakız Cenevizlileri ile yapılmış olduğu ileri sürülmüştür.[96] Ancak Delilbaşı bu metnin geniş bir tahlilini yaparak metnin bir ahidname taslağı olduğunu, ikinci indiksiyon olan 1346-1347 yılında Sakız Cenevizlileri ile imzalanmak üzere kaleme alındığını öne sürmektedir.[97]

"Müslümanların Hristiyanlar İçin Yemini" başlığını taşıyan bu ahidname Besmele ile ve yemin edilerek başlamaktadır. Ardından kendisini tanıtan Hızır Bey, Tanrı'nın huzurunda o kalenin çok mutlu başı ve yöneticilerine söz vererek yemin etmekte ve antlaşmanın maddelerini sıralamaktadır. Bu maddeler uyarınca Hızır Bey mütekabiliyet esasına dayalı olarak ülkesinin topraklarında ve limanlarında âkid devlete can ve mal güvenliği ile ticaret serbestisini taahhüt etmekteydi. Ayrıca korsanlık faaliyetlerine karşı himaye ve suçluların cezalandırılması konusunda da söz vermekteydi. Selçuklu ahidnamelerinde de karşılaştığımız devrin hukukî anlayışını göz ardı eden yabancı gemilerin ilgili devlet kara sularında batması halinde ganimetinin karşı tarafa iadesi hükmü de dikkat çekicidir. Bunlara ek olarak âkid devletin Hızır Bey'e yıllık olarak vergi ödemesi hükmü de kayıt altına alınmıştır.

---

[92] Merçil, **a.g.m.**, s. 240-241.
[93] Metnin fotokopisini Melek Delilbaşı, Türk Hükümdarlarına Ait Yunanca Ahidnameler ve Nameler isimli doçentlik tezinde Türkçe tercümesi ile birlikte yayımlamıştır.
[94] Spyridōn Paulou Lampros, **Neos Ellinomnimon 15**, 1921, s. 363-366.
[95] Zachariadou, **Byzantinishe Zeitschrift**, 55, 1962, s. 254-265.
[96] Melek Delilbaşı, "Aydınoğlu Hızır Bey'e Ait Bir Ahidname Taslağı", **İki İmparatorluk Tek Coğrafya: Bizans'tan Osmanlı'ya Geçişin Anadolu ve Balkanlardaki İzleri**, s.73.
[97] Delilbaşı, **a.g.m**, s. 78-79.

Hükümlerin sıralanmasının ardından Hızır Bey antlaşmayı bozmamak hususunda yemin ederek kelime-i şehadet getirmiştir. Antlaşma, metnin 1 yıl süreyle geçerli olacağı belirtilmek suretiyle son bulmaktadır.[98]

1.2. Erken Dönem Osmanlı Ahidnameleri

Osmanlıların küçük bir beylikten büyük bir imparatorluğa dönüşme sürecinde şüphesiz ki diplomatik ilişkilere daha ilk dönemlerinden itibaren verdikleri önemin etkisi çok büyüktür. Osmanlılar savaş meydanlarındaki kazanımlarını diplomasiyi etkin yönetme kabiliyetleri sayesinde kalıcı kılmayı başarabilmişlerdir. İlk Osmanlı padişahı Osman Bey'den devleti bir dünya gücü olmaya götüren devrenin başlangıcı olan II. Mehmed dönemine kadar Osmanlılar toplam 64 antlaşma yapmışlardır. Bu antlaşmalardan 8 tanesinin yabancı dillerdeki metinleri günümüze ulaşmayı başarmış, ne yazık ki orijinalleri ya da Türkçe çevirilerine bugüne kadar ulaşmak mümkün olmamıştır.

XIV. yüzyıldan günümüze ulaşan belgelerin azlığı dolayısıyla Osmanlıların bu erken döneminde yaptığı döneminde yapılan antlaşmalar hakkında çok az bilgiye sahibiz. Osmanlıların ilk dönemine ait olan ahidnameler, metinler halinde günümüze ulaşmamış olup haklarında yalnızca kronikler dolayısıyla bilgi sahibi olduğumuz ahidnamelerdir. İlk Osmanlı padişahı Osman Gazi ve dönemi hakkında en önemli çalışmaları yapan Halil İnalcık'a göre Osmanlı tarihinde bilinen en erken tarihli antlaşma Sultan Osman tarafından Ulubad tekfuru ile yapılmıştır. Bu antlaşmaya dair gerek Osmanlı gerekse Bizans kaynakları bilgi vermektedir. Âşıkpaşazade'yi kaynak olarak kullanan Neşrî ve Hoca Saadeddin'e göre antlaşma Bafeus savaşı sonrasında Osman Gazi ile Bursa civarındaki tekfurlar arasında yaşanan savaşlar sonucu olarak 1303 yılında imzalandığı düşünülmektedir.[99]

Osman Gazi beyliğinin ilk yıllarında yerel tekfurlarla mücadele etmiş, Bafeus muharebesinden sonra Kocaeli yarımadasında özellikle İznik üzerinde bir Türk tehlikesi oluşturmaya başlamıştı. Türklerin yayılmacı politikasından rahatsızlık duyan

[98] Delilbaşı, **a.g.t.**, s. 55-58.
[99] İnalcık, "Osman I", **DİA**, c. 33, İstanbul, 2007, s. 449-450.

Bursa tekfuru; Adranos, Madenos, Kestel ve Kite tekfurları ile ittifak yaparak bu tehlikeyi bertaraf etmek üzere Osman Gazi üzerine gitmişti. Bu savaş hakkında Osmanlı tarihlerinde ve Bizanslı tarihçi Pachymeres'deki bilgiler birbirini tamamlar mahiyettedir.[100] Bu kaynaklara göre söz konusu antlaşma 1303 tarihinde yapılmış olmalıdır.[101] Hammer, hatalı olarak bu savaş ve dolayısıyla antlaşma için 1307 tarihini vermektedir.

Osmanlıların küçük bir beylikten büyük bir imparatorluğa dönüşmesindeki tarihi seyir içerisinde beyliğin doğmuş olduğu topraklarda XIV. yüzyılda en önemli iki şehir Bizans Bitinyası içerisinde yer alan İznik ve Bursa idi. Osman Gazi bu şehirlerin öneminin farkındaydı. Bafeus ve tekfurlar savaşındaki başarıları sebebiyle Osmanlılara Bursa ovasının yolu açılmıştı. Dönemin kaynaklarının verdiği bilgiye göre Bursa'nın fethinden sonra Bursa tekfuru ile yapılan antlaşma elimizdeki bilgilere göre ahidname özelliği taşıyan ikinci tarihi kayıttır. Osman Gazi'nin hayatta olmasına rağmen Bursa'nın fethine gut hastalığından muzdarip olması dolayısıyla katılmadığı, Bursa'ya oğlu Orhan Gazi'yi gönderdiği kaynaklarca tekrar edilmektedir.[102] Bu sebeple fethi ve antlaşmayı yapan Orhan Gazi olmasına rağmen vaka Osman Gazi döneminde değerlendirilmektedir. Orhan Gazi, yanında deneyimli gazilerle birlikte önce Adranos'u ele geçirdi. Ardından Bursa'ya gelerek şehri tazyik etti. Tekfura elçi göndererek şehrin teslim edilmesini istedi. Tekfur mukavemet göstermek için hazırlıklarını yaparken Bizans imparatoru III. Andronikos'tan gelen emir üzerine uzlaşma yoluna gidildi ve 1326 yılında Osmanlılarla bir antlaşma yapıldı. Teslim antlaşması mahiyetindeki bu antlaşma gereğince şehirde bulunanlara eman verildi. Şehri terk etmek isteyenlerin can ve mal güvenliği Osmanlılar tarafından sağlandı.

[100] Georges Pachymeres, **Bizanslı Gözüyle Türkler**, çev. İlcan Bihter Barlas, İstanbul, 2009, s. 72-76.
[101] Mehmed Neşrî, **Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşrî Tarihi**, c. I, haz. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen, 4. Baskı, Ankara 2014, s. 115-117; Hoca Sadettin Efendi, **Tâcü't-Tevârih**, c. I, haz. İsmet Parmaksızoğlu, 2. Baskı, Ankara, 1979, s. 38-40; Hammer, **Tarih-i Devlet-i Osmaniyye**, c. I, trc. Mehmed Ata, İstanbul, 1336, s. 99-100.
[102] **Anonim Tevârih-i Âl-i Osman**, nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992, s. 15; Neşrî, **Cihan-nümâ**, c. I, s. 129-131; Hoca Sadettin, **Tâcü't-Tevârih**, s. 48; Âşıkpaşazâde, **Osmanoğulları'nın Tarihi**, haz. Kemal Yavuz-Yekta Saraç, İstanbul, 2003, s. 84.

Kalenin tekfuru güvenli bir şekilde Gemlik'e ulaştırıldı ve şehrin teslimi sırasında Orhan Bey'e 30.000 Bizans altını ödendi.[103]

Osmanlıları küçük bir beylik olmaktan çıkarıp Bizans İmparatorluğunu tehdit eder hale getiren hiç şüphesiz Bursa'dan sonra İznik'in alınması hadisesidir.[104] Bizans imparatoru III. Andronikos 30 yıl boyunca abluka altında tutulan İznik üzerindeki Türk baskısını dağıtmak üzere 1329 yılı baharında ordusu ile İznik'e doğru yola çıkmıştı. İki ordu Pelekanon mevkiinde karşılaştı. Müslümanların uyguladığı vur-kaç tekniği Bizanslılara geçici bir üstünlük hissettiriyor, ancak Andronikos bu ordu üzerinde tam bir zafer kazanamayacaklarını görüyordu. Akınlar şeklinde başlayan mücadele, yerini bir savaşa bırakmıştı. Savaş esnasında imparator yaralandı. Bu durum paniğe neden oldu ve Bizans askerleri ardlarında Osmanlı askerleri olduğu halde civar kalelere sığınmaya çalıştılar. Durumu toparlayamayan imparator İstanbul'a kaçmak zorunda kaldı.[105] Bu zafere kadar Osmanlılar kendisini tek başına müdafaa mecburiyetinde bulunan şehirlere saldırı yapmak suretiyle fetihler yapmaktaydı. Ancak Osmanlılar Pelekanon ile ilk kez Bizans ordusu ile karşılaşarak onlara üstün gelmeyi başardılar.[106]

Osmanlı kaynaklarınca değinilmeyen Pelekanon muharebesinin en önemli sonucu İznik'i teslim olmak zorunda bırakmasıdır. Bizans ordusunun dağılmasının ardından Orhan Bey İznik önlerine geldi. Mukavemete gücü kalmayan İznik tekfuru elçi göndererek can ve mal güvenlikleri sağlandığı takdirde kaleyi aman ile vermeyi teklif etti. Orhan Bey, bu teklifi kabul etti ve tüm eşyaları ile birlikte kale sakinlerine İstanbul'a gitme izni verdi.[107] Beklenmedik bu tavırdan kale halkı o kadar etkilendi ki çoğu orada kalmayı tercih etti. Ayrıca ahaliden çok sayıda kişi İslamiyet'e girdi. Orhan

[103] Neşrî, **a.g.e.**, c. I, s. 131-133; Hoca Sadettin, **a.g.e.**, s.48-50; Hammer, **Tarih-i Devlet-i Osmaniyye**, c. I, s. 106-107; **Anonim Tevârih-i âl-i Osman**, s. 15; İnalcık, "Orhan", **DİA,** c. 33, İstanbul, 2007, s. 376.
[104] İnalcık, "Osmanlı Sultanı Orhan, (1324-1362) Avrupa'da Yerleşme", **Belleten**, c. LXXIII, S. 226, Ankara, 2009, s. 78-80.
[105] Charles LeBeau, **Histoire du Bas-Empire. Nouvelle edition, revue entierement, corrigee, et augmentee d'apres les historiens orientaux**, haz. M. de Saint-Martin, c. XIX, Paris, 1835, s. 396-400; İnalcık, **a.y.**
[106] Friedrich Giese, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi", **Söğüt'ten İstanbul'a, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar**, der. Oktay Özel-Mehmet Öz, İstanbul, 2005, s. 173.
[107] Neşrî, **a.g.e.**, s. 159.

Bey ayrıca İznik sakinlerine Osmanlı tâbiiyetini tanımaları ve haraç ödemeleri şartıyla kendi yasalarına göre kendilerini yönetebilecekleri bir özerklik alanı sağladı.[108]

Bursa ve İznik gibi iki önemli şehri fetheden ve saltanat merkezini İznik'e taşıyan Orhan Gazi yönünü o tarihte önemli bir ticaret merkezi olan İznikmid'e çevirdi. Ordusunun başında İznikmid'e kadar geldi. O esnada buradaki duruma müdahale etmek isteyen Andronik bir fırka piyade ve süvari ile Asya sahillerine doğru yola çıkmıştı. Andronik henüz gemideydi ki Orhan Bey bir elçi göndererek sulh teklifinde bulundu. Bizans imparatoru savaş hazırlıklarını yapmış olmasına rağmen sulhtan yana tavır aldı. Elçiler arasında yapılan müzakerelerle sulh şartları karara bağlandı. Orhan Bey Bizans imparatorunun hâkimiyetinde kalan yerlere saldırmayacağını taahhüt etti. İki hükümdar birbirlerine kıymetli hediyeler gönderdiler. Hatta imparatorun gönderdiği hediyeler içerisinde kendisine ait bir giysinin bulunmasının, dönemin telakkisine göre en önemli saygı ifadesi olarak kabul edildiğini İmparator kendi tarihinde bildirmektedir.[109] 1333 tarihli bu hadise Osmanlı-Bizans ilişkilerinde ilk muahede olması sebebiyle önemli bir yer tutar. Bu muahedenin muhtevasına dair Halil İnalcık Andronikos'un İzmit kuşatmasının kaldırılması karşılığında Osmanlılar'a yılda 12.000 altın (hyperper) ödemeyi taahhüt ettiği bilgisini kaydetmektedir.[110] Ayrıca Noradounghian Efendi, LeBeau'ya dayanarak ikinci Osmanlı padişahı Orhan Gazi döneminde 1339 ve 1346 yıllarında da antlaşmalar yapıldığından bahsetmektedir.[111] Ancak bu bilgiye başka kaynaklarda tesadüf edilememiştir.

XIV. yüzyılda Osmanlıların Cenevizlilerle yakın ilişki içerisinde bulunduğunu günümüze ulaşan ve orijinal bir belge olan 1387 ahidnamesi vasıtasıyla biliyoruz. 1387 tarihli ahidname içeriği açıkça 1352 tarihli bir ahidnamenin varlığını kanıtlamaktadır. 1387 tarihli ahidname 1352 tarihli ahidnamenin tecdid edilmiş şekli olup 1352 tarihli Ceneviz ahidnamesi Osmanlıların Cenevizlilerle ticari ilişkilerini açıkça teyid

[108] LeBeau, **a.g.e.**, c. XIX, s. 401.
[109] Hammer, **Tarih-i Devlet-i Osmaniyye**, c. I, s.151; Johann Wilhelm Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1299-1453) 1**, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 143-144.
[110] İnalcık, "Orhan", **DİA**, c. 33, İstanbul, 2007, s. 377.
[111] Noradounghian, **a.g.e.**, s. 4.

etmektedir. Buna göre ilk Osmanlı ahidnamesi olan 1352 tarihli ahidname için 1351-52 yılının kış aylarında Sultan Orhan'la Cenevizliler arasında bir müzakere söz konusu olmuştur. Galata Cenevizlileri adına Philippo Demerode ve Bonifacio de Sauli'nin elçiliği ile yapılan bu antlaşmanın varlığına delil olan belgeler Cenova Devlet Arşivleri'nin San Giorgio fonunda[112] mevcut olup, iki çalışmada bahsi geçmektedir.[113] Cenova ve Bizans imparatoru VI. Ioannes arasında yapılan barış antlaşmasında, Pagano Doria'nın "Orcanibei amirati" (Orhan Bey) ile yaptığı antlaşmanın değişmeden kalması ve Bizans ile imzalanan bu yeni antlaşmadan etkilenmemesi şart koşulmuştur. Kantakuzenos[114] ve Gregoras[115] her ikisi de, antlaşma yapmak üzere Orhan'a gönderilen elçilerden bahseder, fakat bu elçilerin isimlerini vermezler.[116]

Üçüncü Osmanlı padişahı Sultan I. Murad zamanında yapılan antlaşmalardan ilki Noradounghian Effendi'ye göre 1362'de Filibe'nin fethi sonrasında Bizans imparatoru Jean VI. Paleolog ile yapılan antlaşmadır.[117] Bu antlaşmaya Hammer ve Michaud da eserlerinde temas etmektedir.[118] Fakat bu antlaşmanın mahiyetinden kaynaklar herhangi bir şekilde bahsetmemektedir.

I. Murad döneminin ikinci antlaşması tarihlerdeki kayıtlara göre 1365 yılında Dubrovniklilere verilen ticaret serbestiyeti ile alakalıdır. Yıllık 500 duka vergi vermek suretiyle ticaret gemilerinin Osmanlı denizlerindeki güvenliğinin temin edildiği bu ahidnameyi Noradounghian Efendi, Hammer, Miltitz ve Engel zikretmektedir.[119]

---

[112] 1358.xi.20, ASG, San Giorgio, Manoscritti Membranacei IV, var. 304r.
[113] L. T. Belgrano, "Documenti Riguardanti la Colonia Genovese di Pera", **ASLSP** 13 (1877-84), no. 2, s. 129. 1352.v.6 ve Liber Jurium, Reipublicae Genuensis, der. Ercole Ricotti, Monumenta Historiae Patriae 9, c. II, no. CCIII, Torino, 1857, s. 602.
[114] Ioannes Kantakuzenos, "Historiarum libri IV", der. L. Schopen, **CSHB**, c. III, Bonn, 1828-32, s. 288, sat. 8-19.
[115] Gregoras, "Byzantina Historia", der. L. Schopen ve I. Bekker, **CSHB**, c. III, Bonn, 1828-55, s. 84, sat. 4-11.
[116] Kate Fleet, **Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti**, çev. Özkan Akpınar, İstanbul 2009, s. 189, dipnot 28.
[117] Noradounghian, **a.g.e.**, s. 4.
[118] Hammer, **Tarih-i Devlet-i Osmaniyye**, c. I, s. 185; Michaud, **Histoire des Croisades**, vol V, Paris 1841, s. 275.
[119] Hammer, **a.g.e.**, c. I, s. 188; Noradounghian, **a.g.e.**, s. 4; Alex de Miltitz, **Manuel des Consuls**, vol. II par. I, Londres 1838, s. 166; Johann Christian von Engel, **Geschichte des Freistaates Ragusa**, Wien 1807, s. 141. Hammer, tarihinin bu bahsinde söz konusu ahidnamenin baş kısmına I. Murad'ın okuma yazma bilmediği için basitçe parmaklarını mürekkebe batırıp kâğıdın üzerine basarak imza ettiğini ve bu imzanın tuğra şekline kaynaklık ettiğini rivayet etmektedir. Nitekim sonradan bu iddianın mesnetsiz olduğu ortaya çıkmıştır.

Noradounghian Effendi ilginç bir şekilde bu belgenin Hammer ve Miltitz'e göre Dubrovnik arşivlerinde olduğunu bildirmektedir. Fakat bununla ilgili herhangi bir yayın veya neşriyat yapılmamıştır.

I. Murad döneminin antlaşmalarından üçüncüsü 1375 yılında Sırp despotu Lazar ile yapılan antlaşmadır. Hammer, Zinkeisen, Neşrî ve İdris-i Bitlisî bunun 1375 yılında gerçekleştiğinden bahsetmektedirler. Ancak bazı kaynaklara göre ise bu antlaşma 13 yıl geç olarak 1388'de yapılmıştır.[120] İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise Sırbistan ile yapılan haraçgüzarlık antlaşmasını Makedonya'nın işgali ve Köstendil'in fethi sonrasına tarihlemekte ve bundan dolayı da 1375 tarihini esas kabul etmektedir. Uzunçarşılı'ya göre Lazar her sene Osmanlılara 50 okka gümüş ile savaşlarda asker teminini taahhüt etmiştir.[121] Halil İnalcık ise farklı bir görüştedir. I. Murad'ın Rumeli'deki ilerleyişinin önemli basamaklarından biri olan Niş'in fethinden sonra 1385'te bu antlaşmanın gerçekleşmiş olduğu düşüncesindedir. İnalcık, İdris-i Bitlisî'ye dayanarak Sırp despotu Lazar'ın 150 okka gümüşle bir elçi gönderdiği bilgisini ilave etmektedir. Uzunçarşılı'nın görüşüne temel oluşturan kaynaklarda savaşlarda gönderilecek asker sayısı verilmezken İnalcık'a göre ise I. Murad'ın seferlerine Lazar zırhlı olarak 1000 (veya 2000) asker gönderme taahhüdünde bulunmuştur.[122]

1375 yılında Sırbistan'da cereyan eden hadiselerden sonra Sultan Murad'ın Bulgaristan'a doğru yaklaşmakta olduğunu gören Bulgar Kralı Şişman çareyi direnmeksizin Sultan'a tâbi olmakta buldu. Anlaşmaya gönüllü olması muahede şartları açısından Şişman'ı Sırbistan'a göre daha avantajlı bir konuma sokuyordu. Bu muahedeye göre Şişman'ın topraklarına dokunulmadı, yalnızca savaş zamanlarında Osmanlı ordusuna asker tahsisi kararlaştırıldı.[123] Ayrıca Hammer'e göre vergi yükümlülüğünden kaçınan Şişman, bu sebeple kızını Sultan Murad ile evlendirdi.[124]

[120] Hammer, **a.g.e**, c. I, s. 195; Engel, **Geschichte**, s.
[121] Uzunçarşılı, "Murad I", **İA,** c. 8, Ankara, 1979, s. 590.
[122] İnalcık, "Murad I", **DİA**, c. 31, Ankara, 2020, s. 160.
[123] Zinkeisen, **a.g.e.**, s. 176.
[124] Hammer, **a.g.e.**, c. I, s. 195.

I. Murad döneminde imzalanan bir diğer antlaşma ise Sultan Murad'ın 1385 yılında Sırp seferinde bulunması dolayısıyla Karamanoğlu Alaaddin Bey'in Osmanlı topraklarını işgali üzerine gerçekleşmiştir. Bu hadise uzun zaman sürecek olan Osmanlı-Karaman mücadelesinin başlangıcıdır. I. Murad 1386 yılında Konya sahrasında Karamanoğlu üzerine sefere çıkmış ve Karamanoğlu Alaaddin Bey bozguna uğramıştır. Alaaddin Bey, I. Murad'ın kızı olan eşi Nefise Hatun'un araya girmesiyle affedilerek toprakları kendisine bırakılmıştır.[125] Bundan dolayı da Hammer bu sefer hakkındaki Neşrî ve Ahmedî rivayetlerinden hareketle bu sulhu bir antlaşma olarak değerlendirmiştir. Noradounghian Effendi de Hammer'e dayanarak hazırladığı ahidnameler listesinde bu hadiseye yer vermiştir.

I. Murad döneminin önemli antlaşmalarından ve 1352 tarihli Ceneviz antlaşmasının tecdidi mahiyetindeki 1387 tarihli ahidname günümüze ulaşan en eski tarihli ahidnamedir. 1387 tarihinde Cenevizlilere verilen bu ahidname Osmanlı Devleti'nin Batılı devletlerle olan diplomatik ilişkilerine dair günümüze ulaşan ilk resmi belgedir. Bu belgeye göre I. Murad daha önce babası Orhan Gazi tarafından Cenevizlilere verilmiş olan 1352 tarihli imtiyaz metinini 1387 yılında yenilemiştir. Bu ahidname 1352 yılında verilen ahidnamenin mevcudiyetini de kanıtlar niteliktedir. Ayrıca bir tecdid ahidnamesi olduğu için 1352 yılında yapılan ahidnamenin içeriğini de ifade etmektedir. Halen Cenova Devlet Arşivleri (ASG)'nin Archivio Segreto fonunda[126] muhafaza edilen bu belgenin metni, Kate Fleet'in de çalışmasında işaret ettiği üzere daha önce iki kez herhangi bir incelemeye tabi tutulmaksızın yayımlanmıştır.[127] 1993 yılında İngilizce çevirisi ile birlikte yayınlanan Latince bu ahidnamenin muhtevası Sultan Murad ve babası zamanında yapılan antlaşmaların aynen kabul ve tasdikinden ibarettir. Ceneviz hükümeti Sultan'ın tebaasına Pera'da yapılan ticarette vergi muafiyeti tanırken Sultan da kendi toprakları üzerinde Cenovalılara ticaret serbestisi tanıyordu. Bunun yanında ahidnamede Pera'da ticaret yaparken fazladan alınan vergilerin Sultan'ın temsilcilerine geri verilmesine dair

[125] Hammer, **a.g.e.**, s. 210-212; Faruk Sümer, "Alâeddin Bey", **DİA** c. 2, 1989, s. 322; İnalcık, **a.g.m.,** (2006), s. 161.
[126] ASG, Archivio Segreto, Materie Politiche 2729, doc. 26.
[127] Silvestre de Sacy vd., **Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque nationale et autres bibliothèques**, XI, Paris, 1827, 58-61; Belgrano, **a.g.e.**, s. 146-149.

kayıtlar da mevcuttur. Ayrıca ahidname kaçak esirler ve metinde Mallaina olarak anılan yer hakkında bazı düzenlemeler de içeriyordu.[128]

1387 tarihli ahidnamenin varlığını ispat ettiği bir diğer antlaşma Sultan Murad'ın ölümünün akabinde 1389 yılında oğlu ve halefi I. Bayezid ile yapılmış olan antlaşmadır.[129] Ceneviz adına Pera podestası ve beraberindeki cumhuriyet temsilcilerinin Ceneviz elçisi Jane de Draperiis'in I. Bayezid ile bir antlaşma yaptığını bildirdiği ve Bayezid'in elçisi Hasan Bey huzurunda daha önce Orhan ve Murad ile yapılan antlaşmalara riayet edeceklerine dair yemin ettiklerini haber veren bir belge mevcuttur.[130]

Beşinci Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid döneminde toplam 7 antlaşma yapılmıştır. 1389 yılında Osmanlı tahtına çıkan I. Bayezid bu sırada Sırp prensi olan Stefan Lazareviç ile bir antlaşma yaparak kız kardeşi Despina ile evlenmiştir. Hammer, bu evliliğin bir ahidname neticesinde gerçekleştiğini ifade etmektedir. Antlaşmanın maddelerine göre ise Sırp prensi Stefan memleketinin gümüş madenlerinin tamamı için bir vergi ödemeyi ve Osmanlılara her sefer için 25 bin askeri başlarında bizzat kendisi kumandan olmak üzere göndermeyi taahhüt etmiştir.[131] Bu antlaşmaya bağlı olarak Sırp kuvvetleri Niğbolu ve Ankara savaşlarında Osmanlılara askeri olarak yardımcı kuvvetlerle destek vermişlerdir.[132] Hammer ve Noradounghian bu evlilikle neticelenen hadiseyi bir antlaşmanın sonucu olarak kabul etmişlerdir.

Hammer ve Noradounghian Effendi Sultan Bayezid döneminde 1389 tarihinde yapılan başka bir antlaşmaya daha işaret etmektedirler. Buna göre Yıldırım Bayezid Bizans'taki taht mücadelelerine müdahale ederek İstanbul'u kuşatmış ve imparator Ioannis ve Manuel'i tahttan indirerek yerine Andronic ve oğlu Ioannis'i tahta çıkarmıştır. Hammer, bu hadise esnasında Paleolog'un oğlu Andronic ile Yıldırım Bayezid'in 1389 tarihli bir antlaşma yaptığını bildirmektedir. Bu antlaşmaya göre

[128] Fleet, "The Treaty of 1387 Between Murad I and Genoese", **Bulletin of the School of Oriental and African Studies**, University of London, Vol. 56, No. 1, 1993, s. 18-32.
[129] 1389.x.26, ASG, Notario, 476, Donato de Clavaro, c. 476, bel. 10.
[130] Fleet, **a.g.e.**, s. 163.
[131] Hammer, **Tarih-i Devlet-i Osmaniyye**, c. I, s. 228.
[132] İnalcık, "Bayezid I", **DİA** c. 5, İstanbul, 1992, s. 232; Uzunçarşılı, a.g.e., TTK, Ankara, 1988, s. 179.

Ioannis, Yıldırım Bayezid'e her yıl büyük miktarlarda gümüş vergi vermeyi taahhüt ediyordu.[133]

1389 tarihli bu iki antlaşma dışında Karamanoğullarıyla da bir antlaşma yapılmıştı. Hammer'e göre Yıldırım Bayezid Anadolu üzerine yapmış olduğu seferlerden birinde Karamanoğlu'na ait Akşehir, Niğde ve Aksaray şehirlerini muhasara etmişti. Karamanoğlu Alaaddin bir müddet mücadeleden sonra müsalaha talebinde bulunmuş ve Konya-Beyşehir bölgesindeki Çarşamba suyu iki devlet arasında sınır olarak kabul edilmiştir.[134] Bu hadisenin bir antlaşma ile sağlandığını belirten Hammer, bu bilgiye Halkondil, İdris-i Bitlisî ve Solakzâde'yi kaynak gösterir. Noradounghian da bu hadiseye Hammer'e atıfla eserinde yer verir.

Yıldırım Bayezid, Bizans'la yaptığı 1389 antlaşmasından sonra Bizans taht mücadelelerine olan ilgisi dolayısıyla 1390 yılında Bizans'la ikinci bir antlaşma daha yapmıştır. Hapiste bulunan Ioannis ve Manuel, Bayezid ile anlaşarak hapisten çıkarılmış ve Yıldırım'ın tahta geçirdiği Andronic ve Ioannis'ten daha fazla vergi ve asker vermek şartıyla tahta geçmişlerdir. Buna ilaveten her sene ilkbahar aylarında Sultan'a 12 bin kişiden oluşan bir süvari ve piyade birliği gönderilmesi ve Osmanlıların dostunu dost, düşmanını düşman kabul etme hususu karara bağlanmıştı. Bu hususlar 1390 senesinde her iki tarafın yemini ile tasdik olunan bir antlaşma ile resmileştirilmiştir.[135] Hammer, Phranzes ve Halkondil'e atıfla bu bilgiyi verir. Noradounghian ise bu antlaşmanın tarihini eserinde 1391 olarak göstermektedir.

I. Bayezid döneminden metni günümüze ulaşan tek antlaşma 1391 tarihini taşımaktadır. Eflak voyvodası Mirçea, Bayezid'in Anadolu ile meşgul olduğu bir dönemde Tuna'yı geçerek Karinabad'a kadar ilerlemiş, bu sırada Kastamonu'da bulunan Bayezid bu olayı haber aldığı andan itibaren Rumeli'ye geçmiştir. Arkuş ovasında vuku bulan şiddetli bir savaşla Mirçea'yı mağlup eden Bayezid voyvodayı yıllık haraca bağlamış, fidye ödeme, Osmanlı hâkimiyetini kabul etme gibi ağır

[133] Hammer, **a.g.e.**, s. 229; M. Halil Yinanç, "Bayezid I", **İA**, c. 2, Ankara, 1979, s. 370.
[134] Hammer, **Tarih-i Devlet-i Osmaniye**, c. I., s. 229; İnalcık, **a.g.m.**, s. 232.
[135] Hammer, **a.g.e.**, s. 232; Yinanç, **a.g.m.,** s. 370.

şartlarla bir antlaşma imzalanmıştır.[136] Hammer, eserinde bu antlaşma için "Bu memleket 1391 tarihinden itibaren Bâb-ı Hümayun defterlerinde haraçgüzâr olarak kayıtlıdır." ifadesini kullanmaktadır. Bu antlaşmanın metni Baron de Testa tarafından neşredilmiştir.[137] Bu antlaşma metnine ulaşabildiğimiz nadir antlaşmalardan birisi olması hasebiyle büyük öneme sahiptir.

Noradounghian Effendi; Dimitrie Cantemir'in eserinden iktibasla diğer kaynaklarda hakkında bir bilgiye tesadüf edemediğimiz bir antlaşmadan da bahsetmektedir. Burada ifade edilen bilgiye göre Sultan Bayezid 1396 yılında II. Manuel Paleolog ile on yıllık ateşkes antlaşması imzalamıştır.[138]

Bayezid'in Rumeli'deki hızlı ilerleyişi ve eş zamanlı olarak Anadolu'daki meşguliyeti İstanbul'da bazı gelişmelerin yaşanmasına sebep olmuştu. Bizans imparatoru Ioannis, Bayezid'in bu meşguliyetinden faydalanarak İstanbul surlarında tamir ve tahkime başlamıştı. Bu gelişme üzerine Bayezid'in tehdidine karşılık surlardaki tamir edilen yerleri yıktıran imparator kısa bir süre içerisinde ölmüştür.[139] Bu sırada İstanbul dışında bulunan saltanat namzedi Manuel İstanbul'a giderek tahta çıkmıştır. Bayezid, Manuel'e bir elçi göndermiş ve eski muahede şartlarına ilaveten İstanbul'da bir Müslüman mahallesi tesisi ile bir cami inşası ve İstanbul'un içerisinde ticaretle iştigal eden veya ticaret için gelen ve giden Müslümanların davalarına bakacak bir kadı tayin edilmesini istemiştir.[140] Bu talebin yerine getirilmemesi üzerine Bayezid 1391 yılından 1396 yılının ortalarına kadar sürecek olan ilk İstanbul ablukasını başlatmıştır.[141]

Niğbolu zaferi ile son büyük Haçlı ordusunu hezimete uğratan ve Karamanoğulları'ndan sonra Canik'teki küçük beyliklere de son vererek Anadolu'da siyasi birliği sağlayan Yıldırım Bayezid Kadı Burhaneddin'in ümerasının çağrısı

---

[136] Hammer, **a.g.e.**, s. 234; Neşrî, **a.g.e.**, c. I, s. 317; Hoca Sadettin, **a.g.e.**, s. 200-201; Yinanç, **a.g.m.**, s. 371.
[137] Metin için bkz. Testa, **a.g.m.**, 284.
[138] Dimitrie Cantemir, **Histoire de l'empire othoman, où se voyent les causes de son aggrandissement et de sa décadence. Avec des notes très-instructives**, Paris 1743, c. I, Liv. I, Chapitre V.
[139] Yinanç, **a.g.m.**, s. 371.
[140] Hammer, **a.g.e.**, s. 234.
[141] Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 235.

üzerine Orta Anadolu'ya yönelerek Sivas'tan Kırşehir'e kadar olan toprakları ülkesine katarak Bursa'ya dönmüştür.[142] Bu esnada İstanbul kuşatması kaldırılarak Bayezid, imparator Manuel ile barışa razı olmuştur. Bu muahede çerçevesinde II. Manuel Palaeolog 12 bin flori peşin ödemesine ilaveten yıllık 10 bin flori vergi ödemeyi ve İstanbul'da bir Müslüman mahallesi tesisi, bir cami inşası ve kadı tayinini kabul etmiştir. Ayrıca Taraklı Yenicesi ve Göynük'ten 700 hane Türk'ün İstanbul'da iskânı sağlanmıştır.[143] Bu muahedeyi Hammer, Ducas'tan 1397 tarihi ile nakletmekte ve Noradounghian Effendi de Hammer'den alıntıyla kendi listesinde yer vermektedir.

1387 antlaşmasından sonra 1403 tarihli Osmanlı-Bizans Antlaşması metni günümüze ulaşabilmiş nadir belgelerden bir tanesi olarak büyük önem taşımaktadır. Türkçe orijinali günümüze ulaşmayan bu antlaşmanın İtalyanca bir çevirisi mevcuttur. Bu metnin orijinali Türkçe olarak kaleme alınmış ve bu orijinalinin çok iyi sayılamayacak bir İtalyanca çevirisi günümüze ulaşabilmiştir. L. De Mas Latrie[144], G. M. Thomas[145], N. Iorga[146] gibi müellifler tarafından birkaç kez yayımlanmıştır. G. Dennis[147] 1967 yılında bu konuda etraflı bir araştırma yapmış ve metni tekrar yayımlamıştır. Dennis'in bu çalışması Melek Delilbaşı tarafından Türkçe'ye kazandırılmıştır.[148]

Bu antlaşmanın tarihsel gelişiminde Ankara Savaşı'ndan sonra yaşanan hadiseler büyük bir önem taşımaktadır. Antlaşmaya neden olan temel konu Süleyman Çelebi'nin Bizans'a yapmış olduğu tekliftir. Süleyman Çelebi, Timur'un olası bir Rumeli seferine karşı koyabilmek için Batı'da kendisine müttefikler aramaktaydı. Bu

---

[142] Hammer, **a.g.e.**, s. 236-237.
[143] Neşrî, **a.g.e.**, c. I, s. 317; Hoca Sadettin, **a.g.e.**, s. 226-228; Mehmet Canatar, "Müverrih Cenabi Mustafa Efendi ve Cenabi Tarihi", c. I, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s. 193.
[144] L. De Mas Latrie, "Commerce et expeditions militaires de la France et de Venice au moyen âge", Collection de documents inedits sur l'histoire de France, Melanges historiques, Choix des documents, 111 (Paris, 1880), no 22, p. 178-182.
[145] George Martin Thomas, **Diplomatarium Veneto-Levantinum. Sive Acta et Diplomata Res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia**, **a. 1351-1354**, c. II, Venetiis, 1880-1899, no. 159, s. 290-293.
[146] Nicolae Iorga, "Privilegiul lui Mohammed al II-lea pentru Pera, Analele Academiei Române, Memoriile Sectiunii Istorice, ser. II (1913-1914), s. 85-88.
[147] George T. Dennis, The Byzantine-Turkish Treaty of 1403, **Orientalia Christiana Periodica** c. 33, 1967, s. 72-88.
[148] George T. Dennis, "1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması", trc. Melek Delilbaşı, **Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, c. XXIX/, S. 1-4, 1979, s. 153-166.

meyanda 4 Eylül'den önceki bir tarihte donanmasını, Gelibolu'yu ve Rumeli'deki topraklarının geniş bir kısmını Bizans'a vermeyi taahhüt ederek barış teklif etmiştir. 20 Eylül civarlarında İstanbul ve Pera'ya gelen Süleyman Çelebi bu talebini yineleyerek Batılılarla barış siyasetindeki kararlılığını göstermiştir.[149] Barış için müzakerelerine devam etmekte kararlı olan Süleyman Çelebi Batı seyahatinde Venedik'te olan II. Manuel Paleologos'a bir elçisini göndermiştir. Ocak ya da Şubat 1403 tarihinde imparatorluk şeriki VIII. Ioannis Paleologos tarafından imzalanan barış antlaşması 9 Haziran 1403'te başkentine dönen imparator II. Manuel tarafından da onaylanmıştır.[150]

Bu antlaşmaya göre Osmanlılar Bizans'tan aldıkları bütün vergilerden feragat etmiş, Bizanslı esirler serbest bırakılmıştır. Selanik ve Halkidi kıyı şeridi ile Vardar nehrine kadar olan şehirlerin Bizans'a bırakılması ile neredeyse Rumeli'deki Osmanlı varlığının sona erme tehlikesi ortaya çıkmıştır. Yine aynı şekilde Marmara'dan Karadeniz'deki Misivri'ye kadar olan yerler de Bizans'a bırakılmıştır. Sırp prensliği mevcut vergilerini ödemeye ve Osmanlı'ya askeri birlik desteği sağlamaya devam etmiştir. Cenevizliler (Sakız Cenevizlileri dâhil) ve Nakşa düklüğü Anadolu ile yaptıkları ticaretlerinde vergilerden muafiyet elde etmiştir. Süleyman Çelebi bu antlaşma ile daha önce verilmiş bütün imtiyazları aynen kabul ederek ticari güvenliği sağlamayı taahhüt etmiş, ayrıca buğdaydaki ihracat yasağını kaldırmıştır. Bu ağır şartlara ilaveten Süleyman Çelebi bu ittifakın izni olmaksızın Çanakkale Boğazı'ndan donanmasını geçirmemeyi de kabul etmiştir.[151] Fetret devrinde yapılan ilk antlaşma olan bu antlaşma bu konudaki en önemli iki kaynak olan Hammer ve ondan iktibasla Noradounghian Effendi'nin listelerinde yer bulmuştur.

Fetret Devri olarak adlandırılan dönemin Süleyman Çelebi'den sonraki antlaşma hadiselerinden birisi de Çelebi Mehmed ve Karamanoğlu Mehmed Bey arasında gerçekleşmiştir. Karamanoğlu Mehmed Bey, Çelebi Mehmed'e bir mektup yazarak Süleyman Çelebi aleyhinde bir ittifak teklif etmiştir. Bugünkü Kırşehir'in

[149] Elizabeth Zachariadou, "Süleyman Çelebi in Rumili and the Ottoman Chronicles", **Der Islam**, c. 60, S. 2, 1983, s. 270-271.
[150] Levent Kayapınar, "Süleyman Çelebi (Emir)", **DİA** c. 38, İstanbul, 2010, s. 83.
[151] Kayapınar, **a.g.m**., s. 83.

kuzeyinde Cemele kalesinde bir araya gelen ikili "ahd ü peymân" ederek birbirlerinin dostlarına dost, düşmanlarına düşman olmayı kabul etmişlerdir. Bu ittifak muahedesinde tarafların ortak hedefi Musa Çelebi'yi Rumeli'ye göndererek Emir Süleyman'ı da Rumeli'ye geçmek zorunda bırakmaktı. Evranos Bey'in durumdan haberdar olarak Süleyman Çelebi'yi uyarması üzerine Süleyman Çelebi Bursa'ya dönmüştür.[152] Bu olay Hammer tarihinde ve ona atıfla Noradounghian Effendi'nin eserinde ahidnameler listesinde yer almaktadır.

Anadolu'nun içerisinde bulunduğu karışıklık ve şehzadeler arasındaki mücadeleler sebebiyle Fetret Devri siyasi ittifakların ağırlıklı olarak arttığı bir dönem olmuştur. Bu bağlamda Hammer'ın Maximillan Schimek'i[153] kaynak göstererek verdiği bilgiye göre 1408 yılında Çelebi Mehmed dedesi I. Murad'ın Dubrovniklilere 1365 yılında vermiş olduğu ticarî imtiyazları yenilemiştir. Ancak bu bilgiye döneme ait başka kaynaklarda ve (muhtemelen Hammer'dan iktibasla) birkaç atıfsız bahis dışında literatürde rastlanmamasına rağmen Hammer ve Noradounghian'ın antlaşma listelerinde yer almaktadır.

Fetret devrinin karışıklıklarından yararlanmak isteyen Venedik ise Süleyman Çelebi'nin 1403 yılında vermiş olduğu ahidnamenin yenilenmesini sağlamak ve o dönem içerisinde topraklarına kattığı Patra, İşkodra ve İnebahtı'nın mülkiyetini sağlamlaştırmak için 1406, 1407, 1408 ve 1409'da elçiler göndermiştir. İçerisinde bulunduğu zor koşullar sebebiyle Süleyman Çelebi, Venedik'le barışı sürdürebilmek amacıyla adı geçen yerler için yıllık haraç almak şartıyla antlaşmayı yenilemiştir.[154] Hammer bu vaka için 1408 tarihini vererek söz konusu haracın 1600 duka olduğunu ileri sürmüş ve ahidnameler listesinde yer vermiştir. Aynı şekilde Noradounghian Effendi de Hammer'daki şekliyle bu antlaşmayı listesine almıştır.

Hammer, ahidnameler listesinde Dukas ve Halkondil'e atıfla 1410 tarihinde Çelebi Mehmed ve İmparator II. Manuel arasında bir antlaşma yapıldığını,

---

[152] Mehmed Neşrî, **a.g.e.** s. 469-473; Hammer, a.g.e., c. II, s. 100; Gökbilgin, "Süleyman Çelebi (Emir)", **İA**, c. 11, İstanbul, 1979, s. 181.
[153] Maximillan Schimek, **Maximilian Schimek's Politische Geschichte des Königreichs Bosnien und Rama, vom Jahre 867 bis 1741**, Wien, Wappler, 1787.
[154] Hammer, **a.g.e.**, s. 102-103; Theunissen, **a.g.e.,** s. 113; Kayapınar, **a.g.m.**, s. 83.

imparatorun Mehmed Çelebi'den İstanbul'a gelmesini ve Musa'ya karşı savaşmasını istediğini bildirmektedir. Hatta Hammer eserinde şehzadenin İstanbul'a gelişinde 3 gün şenlik yapıldığını kaydeder.[155] Bu antlaşma Noradounghian Effendi'nin eserinde de tekrar edilerek ahidnameler listesinde gösterilmiştir. Başka bir kaynakta tesadüf edilemeyen bu bilgi, Selanik Başpiskoposu Simeon'un Kostantinopolis'te bizzat gözlemlediği olayları anlattığı bir konuşmasında[156] Musa Çelebi'den bahsederken "*İmparator Manuel'in çağırarak bunca özen gösterdiği, yanına mebzul miktarda erzak ve becerikli yardımcılar vererek Eflak'a geçirdiği kâfir Musa'dır*." anlatısı ile uyumludur. Ayrıca bu bilgileri destekleyici olarak kısa bir Bizans kroniğinde[157] "*Musa Tatarların ülkesinden gelerek Manuel'e biat etmiştir*." ifadeleri kullanılmaktadır.[158]

Aynı şekilde Hammer *Tacü't-tevarih*'i ve Bratutti tarafından yapılan İtalyanca tercümesini kaynak göstererek 1411 yılında Mehmed Çelebi'nin Aydınoğlu Cüneyd Bey'le yaptığı bir antlaşmayı yenilediğinden bahsetmektedir. İzmir kalesinin kayıtsız şartsız teslimine karşılık Çelebi Mehmed Cüneyd Bey'le bir barış akdetmiştir. Bu gelişmeler ardından İzmir kalesini yıktıran Çelebi Mehmed, İzmir beyliğini Sırp kralının oğlu Aleksandr'a vermiştir.[159]

Fetret devrine ait Hammer'in ve Noradounghian Effendi'nin listesinde gösterilmeyen Venedik Cumhuriyeti ile yapılmış bir başka antlaşma da mevcuttur. Musa Çelebi'nin Süleyman Çelebi'yi yenilgiye uğratarak tahta çıkışının ardından siyasî görünüm farklılaşmaya başlamıştır. Venedik Cumhuriyeti Musa Çelebi'ye 4 Temmuz 1411 tarihinde Giacomo (Jacopo) Trevisan'ı elçi olarak göndermiş, Süleyman Çelebi ile yapmış oldukları antlaşmayı yenilemek istemiş ve kısa bir süre

---

[155] Hammer, a.g.e., c. II, s. 108.
[156] Bu kaynak ile ilgili en önemli çalışma için bkz. David Balfour, **Politico-historical Works of Symeon, Archbishop of Thessalonica (1416/17 to 1429): Critical Greek Text with Introduction and Commentary**, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Vienna, 1979. Ayrıca bu kaynak Ferhan Kırlıdökme Mollaoğlu tarafından "**Selanik Başpiskoposu Symeon'un Tarihi Nutku**" başlıklı bir Yüksek Lisans tezi ile çeviri ve değerlendirme biçiminde çalışılmıştır. Bkz. Ferhan Kırlıdökme Mollaoğlu, "Selanik Başpiskoposu Symeon'un Tarihi Nutku (1387-1429)", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998.
[157] Bu kısa kronik ile ilgili en önemli çalışma için bkz. Peter Schreiner, "Die Byzantinischen Kleinchroniken**"**, I-III, **CFHB**, c. XII, Wien, 1975-1979.
[158] Dimitris J. Kastritsis, **Bayezid'in Oğulları- 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil,** çev. Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 146.
[159] Hammer, **a.g.e**., s. 122; Reşad Ekrem Koçu, **Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülâsiyonlar -1300-1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923**, İstanbul, 1934, s. 13.

içerisinde de bu antlaşma hususunda mutabakata varılmıştır.[160] Antlaşmanın metni ise Thomas tarafından *Diplomatarium Veneto-Levantum*'da yayımlanmıştır.[161] 12 Ağustos 1411 tarihli bu ahidname Şerafettin Turan tarafından dilimize tercüme edilmiş ve detaylı bir değerlendirmesi yapılmıştır.[162]

Çelebi Mehmed Dönemi Antlaşmaları

Çelebi Mehmed dönemi (1413-1421) antlaşmaları özel bir önem taşımaktadır. İmparatorluğun ikinci defa kuruluşu olarak kabul edilen bu dönemde Osmanlı Devleti sınırlarını güçlendirmek ve bu sınırları korumak için diplomasiyi önemli bir araç olarak kullanmıştır. Bu dönemde devlet yeniden tesis edilmiş ve bu kuruluş esnasında da gerek siyasal ittifaklar gerekse Osmanlı coğrafyasındaki toprakların muhafazası büyük önem arz ettiği için bu siyasal gelişmelere bağlı olarak da çok sayıda antlaşma yapılmıştır. Kaynakların verdiği bilgilere göre 1413-1419 yılları arasında 8 antlaşma imzalanmıştır. Bu ahidnamelerin ikisi Bizans, diğerleri Venedik, Dubrovnik, Ceneviz, Eflak, Karamanoğulları ve Candaroğulları ile yapılmıştır. Bunlar arasında sayı itibari ile sulh ve tecdid mahiyetindeki ahidnameler öne çıkmaktadır.

Çelebi Mehmed ve Musa Çelebi arasındaki mücadele ve savaşların 1413 yılında Çelebi Mehmed'in zaferiyle sonuçlanması ile Osmanlı Devleti için yeni bir dönem başlamıştır. Dukas'ın bildirdiğine göre imparator Manuel, Edirne'de tahta çıkarak padişah olan Çelebi Mehmed'e bir elçi heyeti göndermiş ve daha önce Çelebi Mehmed'in vermeyi taahhüt ettiği yerleri talep etmiştir. Padişah taahhüdünü yerine getirerek yeminli muahedeler akdetmiş, Karadeniz ve Marmara sahillerindeki kaleler ile Teselya'daki köyler ve kaleleri imparatora bırakmıştır.[163] Bu muahedeyi Hammer ahidnameler listesinde Çelebi Mehmed'in imparator Manuel ile antlaşmasını yenilemesi şeklinde ifade etmiş; Noradounghian Effendi de Hammer'dan alıntı ile aynı şekilde kendi listesinde yer vermiştir.

[160] Theunissen, **a.g.e**., s.114.
[161] Bkz. Thomas, **a.g.e**, c. II, s. 302-304.
[162] Bkz. Şerafettin Turan, **a.g.e.**, s. 243-253.
[163] Hammer, a.g.e., **c. II, s. 118**; Dukas, **Bizans Tarihi**, çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul'un Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1956, s. 59.

Çelebi Mehmed tahta çıkışının ardından Batılı devletlerle diplomatik ilişkilerini Bizans ile olduğu gibi barışçıl bir siyaset çerçevesinde yürütmüştür. Bu bağlamda 1414 yılında Venedikliler İstanbul balyosu Francesco Foscarini'yi Musa Çelebi ile yapılmış olan antlaşmayı yenilemek için elçi tayin etmiştir. Ancak Venedikliler bu antlaşma ile Patras, İnebahtı ve Arnavutluk'taki diğer Venedik toprakları için vergi yükünden kurtulmak istiyorlardı. Ayrıca Anadolu'da Çelebi Mehmed'e bağlı beyliklerden özellikle Menteşe ve Aydınoğlu beyliklerinin Venedik gemilerine saldırmayacaklarına dair teminat istiyorlardı. Hammer, bu muahede hakkında "Venedikliler isteklerine nail oldular" ifadesini kullanırken[164] diğer çalışmalar Ege'de taraflar arasında cereyan eden saldırıların bitmemesi ve Türk donanmasının Eğriboz'a kadar ilerlemesi sebebiyle Venediklilerin bu müzakerelerden istedikleri sonuçları alamadıkları kanaatindedir.[165]

Hammer, Engel'e atıfla Çelebi Mehmed'in 1414 yılında 1365 Dubrovnik ahidnamesini yenilediğini bildirmektedir.[166] Bu hadise hakkında kaynaklarda detaylı bilgi mevcut olmayıp birkaç atıfsız kaynak Hammer'i tekrar etmektedir. Ayrıca Noradounghian Efendi de ahidnameler listesinde Hammer'dan alıntı ile bu ahidnameyi listesinde göstermiştir.

Batı'da olduğu gibi Anadolu'da da siyasi düzeni sağlamak isteyen Çelebi Mehmed çeşitli antlaşmalar yaparak bunu gerçekleştirmiştir. Daha önceki Osmanlı-Karamanoğulları antlaşmalarının devamı olarak Çelebi Mehmed de ilk defa 1414'te Karamanoğlu Mehmed Bey ile bir antlaşma yapmıştır. Timur vakasının ardından bozulan siyasi birliği yeniden tesis etmek isteyen Çelebi Mehmed, Kastamonu ve Canik vilayetlerini fethettiği sırada Karamanoğullarının Osmanlı topraklarında tahrip faaliyetlerinden haberdar olunca ordusunu Bayezid Paşa komutasında 1414 yılında Konya ovasına sevk etmiştir. Bayezid Paşa bir tertip ile Karamanoğlu Mehmed Bey'i yakalayıp Mehmed Çelebi'nin huzuruna getirmiştir. Karamanoğlu Mustafa Bey babası adına elini göğsüne bastırarak "Bu can bu bedende oldukça Osmanlı arazilerine göz dikmeyeceğim." sözleriyle yemin etmiştir. Mehmed Çelebi Karamanoğlu'nu yemini

[164] Hammer, **a.g.e.**, s. 118-119.
[165] Theunissen, **a.g.e**., s. 115; Turan, **a.g.e**., s.269-270.
[166] Hammer, **a.g.e.**, s. 119.

karşılığında affederek alınan yerleri tekrar kendisine iade etmiştir.[167] Ancak Karamanoğulları daha ordugâhtan ayrılmadan Osmanlı süvarilerinin atlarını gasp etmişlerdir. Yemini hatırlatılan Mustafa Bey göğsünde bulunan güvercini çıkarıp boğarak canı üzere yemin ettiği güvercinin ölmesiyle yemininin geçerliliğinin bittiğini söylemiştir.[168] Bu ilginç olay Karaman kurnazlığını ifade için çokça anlatılmış ve tarihlerde yer bulmuştur. Bu sözde musalaha Hammer'in ve ondan alıntı ile Noradounghian'ın listelerinde ahidname olarak mevcuttur.

Osmanlı-Ceneviz ilişkilerinde 1352 ve 1387 tarihli antlaşmalardan sonra üçüncü antlaşma Çelebi Mehmed tarafından yapılmıştır. Bu anlamda metni günümüze ulaşmamış olmakla birlikte 1403 Antlaşması'nı zikretmek gerekir. Bu antlaşmanın mahiyeti genel olarak tarihlerde verilmiştir. Bu antlaşmada Foça vergisi 500 duka olarak belirlenmişti. Çelebi Mehmed'in İzmir Beyi Cüneyd üzerine yürüdüğü 1414-1415 yıllarında Yeni Foça Cenevizlileri mültezim Giovanni Adorno kumandasında denizden bu ablukaya destek vermişlerdir. İzmir'in alınması sırasında Foça ve Sakız Cenevizlileri ile yakınlaşan ilişkiler Cenevizlilerin Ege'de Osmanlı'ya karşı Venedik ile ittifak yapması sonucu sekteye uğramıştır. Osmanlı-Venedik mücadelesinin sona ermesinin ardından barış talep eden Ceneviz, Foça vergisinin 20.000 dukaya çıkarılması ile bu mücadelenin en çok zarar gören taraflarından biri olmuştur.[169] Bu muahede Hammer'in ve ondan alıntı ile Noradounghian Effendi'nin listelerinde mevcuttur.

Ceneviz ile olduğu kadar Osmanlı-Eflak ilişkileri de Çelebi Mehmed döneminde bir antlaşma ile neticelenen bir seyir takip etmiştir. Eflak'la yapılan ikinci antlaşma olan bu antlaşma Osmanlı tarihinin ilginç siyasi gelişmelerinden biri olarak bir Osmanlı hanedan üyesinin Eflak'a sığınması sonucu gerçekleşmiştir. Ankara vakasından sonra Anadolu'da büyük kısmı Timur tarafından talan edilmiş şehirler, irili ufaklı beylikler ve kalan Osmanlı topraklarında birbirleriyle mücadele eden şehzadeler görüntüsü hâkimdi. Bu dönemde Eflak voyvodası Mircea şehzade Musa'yı destekliyordu. Musa'nın ölümü ve Çelebi Mehmed'in tahta çıkışından sonra da Mircea

[167] Zinkeisen, **a.g.e**, s. 341.
[168] Neşrî, **a.g.e.**, s. 531-535; Hammer, a.g.e., c. II, s. 124.
[169] Turan, **a.g.e.**, s. 256-257.

düşmanca tavrını, tarihlerde Düzme Mustafa olarak anılan Bayezid'in oğlu Mustafa Çelebi'yi himaye ederek devam ettirmiştir. Ankara Savaşı sırasında babası yıldırım Bayezid ve kardeşi Musa Çelebi ile birlikte esir düşen Mustafa Çelebi Timur'un ölümünden sonra serbest kalarak Eflak voyvodası Mircea'ya iltica etmişti. Voyvodanın bu tasarrufu Çelebi Mehmed tarafından karşılıksız bırakılmadı ve I. Mehmed 1417 yılında Eflak üzerine yürüyerek Dobruca'ya kadar ilerledi. Mircea yıllık 3000 duka vergi ödemesi şartıyla affedildi. Bu gelişmeler neticesinde Eflak voyvodası Osmanlı hâkimiyetini tam olarak kabul etmekteydi. Bu durum Rumen tarihçiler tarafından "*fiilî vaziyetin ifadesi*" olarak kabul edilmiş ve tarihlerde bu şekilde yer bulmuştur.[170] Bu hadiseyi Hammer ve Noradounghian listelerine 1416 tarihiyle almışlardır ancak Noradounghian aynı bilginin Cantemir tarihinde 1418 tarihi ile geçtiğini bildirmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde metni günümüze ulaşan nadir antlaşmalardan dördüncüsü 6 Kasım 1419 tarihli Osmanlı-Venedik antlaşmasıdır. Osmanlı-Venedik ilişkilerinin önemli dönüm noktalarından birisi olan bu antlaşma elimizde metni bulunan ikinci Venedik antlaşmasıdır. Orijinali günümüze ulaşmayan bu antlaşmanın yalnızca İtalyanca bir çevirisi mevcuttur.[171] Ayrıca aynı tarihe ait Çelebi Mehmed'in bir namesinin çevirisi günümüze ulaşmıştır.[172] Ahidname, içeriği itibariyle Venedik'in Gelibolu zaferinin de etkisiyle Musa Çelebi'nin 12 Ağustos 1411 tarihli ahidnamesinin yenilenmesi mahiyetinde olmamıştır. Bu ahidname mütekabiliyet esasına dayanmakla birlikte ağırlıklı olarak Venedik lehine idi. Venedik Türklere ödediği vergileri ciddi biçimde azaltmayı başarmış, Türk gemilerinin silahlı olarak Ege'ye açılmamalarını dolayısıyla Ege'deki ticaretini ve topraklarının güvenliğini teminat altına almıştı.[173]

Ahidnamenin akdedilmesiyle sonuçlanan süreç içerisinde Venedik Cumhuriyeti, 1413 yılında tahtın tek sahibi olmayı başarmış olan Çelebi Mehmed ile resmi görüşmeler yapma meselesini ağırdan almıştı. Ancak Osmanlıların Cenevizlilerle bir antlaşma halinde olduklarının anlaşılması ve Ege adalarındaki

[170] Aurel Decei, "Eflak", **İA**, c. 4, İstanbul, 1979, s. 182.
[171] Ahidnamenin İtalyanca çevirisi için bkz. Thomas, **a.g.e.**, c. II, s.318-319.
[172] Thomas, **a.g.e.**, s. 320.
[173] Turan, **a.g.e.**, s.269-282.

topraklarla ilgili olayların bir türlü durulmamasıyla Venedik, elçi göndermek konusundaki kararını gözden geçirmek zorunda kaldı. Elçinin geleceğinden önceden haberdar olduğu anlaşılan Çelebi Mehmed elçinin gelişinin 1 yıl gibi uzun bir süre gecikmesini bir "oyalama" olarak değerlendirmişti. Osmanlı ordusunun Eğriboz'a kadar ilerlemesi ve Düzme Mustafa olayında Venedik'in tavrı karşılıklı olarak ilişkileri ayrıca gerginleştirmişti.

Bu gelişmeler sonucunda 1415 yılında Çelebi Sultan Mehmed'le görüşülmesine rağmen antlaşma sağlanamamıştı. Bu tarihte Venedik Senatosunda Türklerle barış yapma ya da onlara karşı kurulacak olan bir ittifakta yer alma ikilemi gündemi oluşturuyordu. Prensipte kurulması kararlaştırılan ittifak 1416 yılına gelindiğinde hala kurulamamıştı. Müttefikleri farklı gerekçelerle bu ittifakta bulunmaktan vazgeçmişlerdi. Türkler karşısında müttefiksiz kalan Venedik yine de Gelibolu'da tarihe ilk büyük deniz savaşı olarak geçen savaşı kazanmıştı. İlk Türk kaynaklarında hakkında hiçbir bilgi bulunmayan bu önemli savaş sonucunda elçi Dolfin Venier Çelebi Mehmed'le bir görüşme yapmış ve bu görüşme sonucunda 31 Temmuz 1416'da bir tür ön antlaşma yapmaya muvaffak olmuştu. Bu ön antlaşma Türklerin Eğriboz'da aldıkları esirlerle Gelibolu Savaşı'nda Venedik'in aldığı esirlerin mübadelesi ve Türk gemilerinin silahlı olarak Çanakkale Boğazı'nı geçememeleri gibi iki önemli maddeyi içeriyordu. Ancak Venedik Senatosu bu şartları yeterli ve uygulanabilir bulmamıştı.[174]

Söz konusu ön antlaşmanın Çelebi Mehmed onaylı metnini bırakıp Venedik Signorinası onaylı metnini almak üzere 16 Şubat 1417'de Venedik'e gelen Türk elçisine yeni ve uygun bir antlaşmaya varmak için hazır olup olmadığı soruluyordu. Elçi ile bu konuda bir mutabakata varamayacağını anlayan Venedik Senatosu, yeni bir antlaşma sağlamak mümkün olmazsa bile 2 yıl süreli bir mütareke için İstanbul'daki balyosu Çelebi Mehmed'e göndermeye karar vermişti. Ancak diğer taraftan da Venedik donanmasına olası bir savaşa hazır olması için talimat verilmişti. 1418 yılı ortalarına gelindiğinde balyos hâlâ Çelebi Mehmed ile görüşememişti. Bu sırada Venedik gemileri tarafından Lâpseki kalesine top ateşi ile saldırıda bulunulmuş ama

[174] Turan, **a.g.e.**, s. 270-277.

şehrin alınamayacağı anlaşıldıktan sonra Venedikliler İstanbul'a doğru yollarına devam etmişlerdi. İki devlet arasındaki olayların fiili vaziyetle tezat bir duruma geçmesi neticesinde esirlerin mübadelesi konusu askıya alınmıştı. Balyosa 23 Temmuz 1418 tarihinde gönderilen yeni bir talimatla esirler konusundaki şartlar esirlerin hepsinin geri verilmesinden vazgeçilmesi şeklinde revize edilmek istenmişti. Zaman içerisinde şartları değiştirerek Sultan'a sunma girişimleri sonuçsuz kalmış, Venedik antlaşma hususunda yapılmasını beklediği "düzenlemeleri" elde edememişti. Bu esnada Osmanlılar Avlonya'yı ele geçirmişlerdi. Bu gelişme karşısında Venedik Senatosu şartları tekrar gözden geçirerek antlaşmada bir dizi düzenlemeler öngören yeni bir talimat verdi. Bu talimatta öne çıkan hususlar Venedik'in Osmanlılara ödemekte olduğu vergilerin ciddi oranda düşürülmesi ve Ege'de Venedik gemilerinin kontrol edilmeksizin ticaret yapabilmesiydi. 2,5 ay süren müzakereler neticesinde 6 Kasım 1419 tarihinde yeni bir antlaşmaya varılmıştı.[175]

Venedik ile müzakerelerin sürdüğü sırada Çelebi Mehmed bir taraftan Rumeli ve Anadolu'da da ciddi başka problemlerle uğraşıyordu. Şeyh Bedreddin ve Börklüce Mustafa isyanları bastırıldıktan sonra Çelebi Mehmed yönünü Anadolu'ya çevirdi ve Candaroğulları üzerine yürüdü. Candaroğlu İsfendiyar Bey, Düzme Mustafa olayında Mustafa Çelebi'yi Karadeniz üzerinden Eflak'a geçirmiş ve ayrıca Şeyh Bedreddin'i de isyanlar sırasında himaye etmişti. Sonrasında İsfendiyar Bey Osmanlı ile gerilen ilişkileri dengede tutabilmek adına Çelebi Mehmed'in Eflak seferine oğlu Kasım'ı da bir kuvvetle göndermişti. Ancak Kasım seferden sonra ülkesine dönmeyerek Osmanlı hizmeti ve himayesinde kalmayı tercih etmişti. Çelebi Mehmed Kastamonu, Bakır Küresi, Kalecik ve Çankırı taraflarının İsfendiyar Bey tarafından oğlu Kasım'a terki için bir name göndermiş ancak bu talep karşılanmamıştı. Makrizî'nin bildirdiğine göre bu hadise neticesinde Mehmed Çelebi, İsfendiyar Bey'i Sinop'ta muhasara etmiş ve İsfendiyar Bey Osmanlı tabiiliğini kabul ederek Osmanlı padişahı adına hutbe okutmuş ve para bastırmıştır. Daha sonra elçi göndererek Bakır Küresi ve Kastamonu'nun kendisine bırakılarak oğlu Kasım'ın istediği diğer toprakları Osmanlı himayesine terk etmeyi teklif etmiştir. Bu teklifi kabul eden Çelebi Mehmed bu

[175] Hammer, a.g.e., c. II, s. 126-127; Turan, **a.g.e**., s.269-282; Theunissen, **a.g.e**., s.116.

toprakları Kasım'a bırakmıştır.[176] Bu hadise Hammer ve ondan intikalen Noradounghian Effendi'nin ahidnameler listesinde mevcuttur.

Ankara Savaşı sırasında kaybolan Mustafa Çelebi'nin 1419 yılında Eflak'ta ortaya çıktığının haber alınması Çelebi Mehmed'i bu konuda önlem almaya sevk etmiştir. Bu sırada Aydınoğlu Cüneyd Bey de Mustafa Çelebi'ye iltihak etmiştir. Dukas'ın bildirdiğine göre Çelebi Mehmed ve Mustafa Çelebi'nin orduları Selanik önlerinde karşılaşmış ve savaş Çelebi Mehmed'in zaferi ile sonuçlanmıştır. Bu mağlubiyet karşısında Mustafa Çelebi beraberinde Cüneyd Bey ile birlikte Bizans'ın Selanik valisi Dimitrios Laskaris Leondarios'a iltica etmişlerdir. Çelebi Mehmed Bizans İmparatoru Manuel'den Mustafa Çelebi ve Cüneyd Bey'in kendisine teslim edilmesini istediyse de bu talebe karşılık Manuel mültecileri Çelebi Mehmed hayatta olduğu sürece mahpus tutmayı teklif etti. Kısa sürede de nakledilmelerini sağlayarak Mustafa'yı Limni adasında, Cüneyd'i ise bugünkü Fethiye Camii olan Pammakaristos manastırında hapsetti. Bu sürecin tamamlanmasının ardından İmparator Manuel Mustafa'nın giderlerine mukabil olmak üzere Mehmed Çelebi'nin hazinesinden bir tahsisat verilmesini talep etti. Çelebi Mehmed hayatta olduğu sürece salıverilmemek ve yıllık 30.000 akçe tahsisatının ödenmesi hususlarında iki taraf anlaştılar.[177] Dukas bu antlaşmayı "yeminlerle taahhüt ettiler" şeklinde ifade etmektedir.[178] Hammer ve Noradounghian da bu antlaşmayı ahidname listelerine almışlardır.

II. Murad Dönemi Antlaşmaları

II. Murad dönemi Ankara Savaşı'nın etkilerinin devlet üzerinden silindiği ve Türklerin Avrupa'dan çıkarılmasının mümkün olmadığının anlaşıldığı bir dönemdir. Bu sebeple diplomatik ilişkiler yoğun bir biçimde cereyan etmiş ve çok sayıda antlaşma yapılmıştır. Bu dönemde devletin iç ve dış sathındaki hâkimiyeti pekiştirilmiş ve çeşitli ittifaklarla da güç dengeleri sağlanmaya çalışılmıştır. II. Murad kaynakların verdiği bilgilere göre 1421-1448 yılları arasında 31 antlaşma yapmıştır.

---

[176] Hammer, a.g.e., c. II, s. 131; Zinkeisen, **a.g.e.**, s. 352-353 ve 481; M. Yaşar Yücel, "Candar-Oğlu Çelebi İsfendiyar Bey (1392-1439)", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 2, S. 2, 1964, s. 167-169.; Zerrin Günal, "İsfendiyar Bey", **DİA**, c. 22, İstanbul, 2000, s. 512.
[177] Hammer, **a.g.e**., s. 140.
[178] Dukas, **a.g.e.**, s. 71-73.

Bu antlaşmaların yapıldığı devletler sırasıyla Sırbistan, Karamanoğulları, Candaroğulları, Bizans, Eflak, Macaristan, Venedik, Midilli, Sakız, Rodos, Yanya, Atina, Dubrovnik ve Mora'dır. Bu dönem en çok antlaşma yapılan devlet 5 antlaşma ile Sırbistan'dır. Karamanoğulları ile 4, Eflak ve Venedik ile 3, Macaristan ile ise 2 antlaşma yapılmıştır.

Çelebi Mehmed'in ölümü ile tahta çıkan oğlu II. Murad saltanatının ilk yıllarını İmparator Manuel tarafından serbest bırakılan amcası Mustafa Çelebi ve Cüneyd Bey başta olmak üzere Anadolu'da devletin bütünlüğünü tehdit eden birçok sorunla mücadele ederek geçirmek zorunda kalmıştı. Sazlıdere mevkiinde Mustafa Çelebi ile karşılaşan Bayezid Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Rumeli askerinin Mustafa tarafına geçmesiyle hezimete uğramıştı. II. Murad, Rumeli'de Yıldırım Bayezid'in oğlu olması hasebiyle hüsnü kabul gören amcası Mustafa Çelebi ile olan mücadelesinde müttefik arayışındaydı. Ceneviz podestası ve daha babası Çelebi Mehmed'in sağlığında destek taahhüdü veren Sırp despotundan sonra Sultan Murad Macaristan'a da bir elçi göndererek bir mütareke antlaşması yapmaya muvaffak oldu.[179] Hammer bu hadiseyi ahidnameler listesinde göstermiştir. Noradounghian da Hammer'den iktibasla bu kaydı kendi listesine almıştır.

Sultan Murad için önemli bir sorun teşkil eden amcası Mustafa Çelebi'yi Anadolu'daki beylikler meşru hükümdar olarak tanımış ve isyana başlamışlardı. Sultan Murad bu mesele ile meşgul olduğu sırada Karamanoğulları Hamidili arazisini işgal etmişti. Bu probleme öncelik verebilecek durumda olmayan Sultan Murad bir elçi göndererek bu işgali tanımak zorunda kaldı.[180] Hammer bu hadiseyi ahidnameler listesinde göstermiş ve Noradounghian da kendi listesinde tekrar etmiştir.

Sultan Murad döneminde de seleflerinin dönemlerinde olduğu gibi Anadolu'daki bazı beyliklerle anlaşmazlıklar mevcuttu. Sultan Murad önce amcası ve daha sonra kardeşi Mustafa sorunlarını bertaraf ettikten sonra yönünü bu huzursuz beyler üzerine çevirmişti. Candaroğlu İsfendiyar Bey Sultan Murad'ın meşguliyetlerinden istifade ederek Çankırı, Kalecik ve Tosya'da yarı bağımsız

[179] Hammer, a.g.e., c. II, s. 190-191; Zinkeisen**, a.g.e.**, s. 402; İnalcık, "Murad II", **DİA**, c. 31, Ankara 2020, s. 165; a. mlf, "Murad II", **İA**, c. 8, İstanbul, 1979, s. 598-600.
[180] İnalcık, **a.y.**

biçimde Osmanlı himayesinde olan oğlu Kasım'ı bu topraklardan çıkarmıştı.[181] İsfendiyar Bey'in Safranbolu'yu işgal ettiğini öğrenen Sultan Murad, Kasım Bey'i de yanına alarak İsfendiyar Bey üzerine yürüdü. Buradaki mücadeleler sonucunda İsfendiyar Bey yaralı olarak Sinop'a dönerken Osmanlı ordusu Kastamonu ve Bakır küresine girmişti. İsfendiyar Bey, Kasım'ın yerlerini iade etmek, Bakır küresi hasılatının bir kısmını Osmanlılara terk etmek, her yıl Osmanlılara asker göndermek ve Sultan'a bir torununu tezvic etmek suretiyle sulh teklifinde bulundu. Sultan Murad bu teklifi kabul etti ve taraflar arasında bir müsalaha yapıldı.[182] Bu hadise Hammer ve Noradounghian'ın listelerinde ahidname olarak yer bulmuştur.

Balkanlarda yayılmacı bir politika güden Sultan Murad 1424 yılında, sonradan Macar kralı ile yapılacak olan antlaşmada elçi olarak görevlendireceği Sırp despotu Lazareviç'i huzuruna kabul etti ve aralarında daha önceden aktedilmiş olan muahede yenilendi.[183]

Sultan Murad, Düzme Mustafa hadisesi ve Anadolu'daki diğer meşguliyetlerinin hallinden sonra bu hadisenin müsebbibi olan Bizans'a gereken karşılığı vermek için hazırlıklara başlamıştı. Bizans tarafından Mustafa Çelebi'nin bertaraf edildiğinin ve Sultan'ın saltanatını tekid ettiğinin haber alınması üzerine elçiler gönderilerek aradaki gerginlikler yatıştırılma yoluna gidildi. Sultan elçileri kabul etmedi ve İstanbul'u kuşatacağının haberini gönderdi.[184] Evvela başlarında Mihaloğlu Mehmed Bey olmak üzere 10 bin kişilik bir öncü kuvvet ve arkasından yirmi bin kişilik bir ordu ile beraberinde Sultan da bizatihi bulunmak üzere 1422 Haziran'ında İstanbul'u muhasara ettiler. Donanmanın da iştirak ettiği muhasara sürerken imparatorun sulh teklifi de reddedildi. Osmanlı ordusunun teçhizatı yeterli olmasına ve Bizans karşı koymaya muktedir olmamasına rağmen muhasara başarıya ulaşamadı. Sulhtan ümit kesildikten sonra Bizans yeni bir çare olarak Murad'ın kardeşi Hamidili sancağı beyi bulunan Mustafa Çelebi'yi padişaha karşı kışkırtma yoluna gitti. Bizans ve Germiyan etkisi ile saltanat davasına kalkışarak Bursa'ya kadar gelmesi ve

[181] İnalcık, **a.y**.
[182] Hammer, **a.g.e**., s. 175; Neşrî, **a.g.e.**, s. 576-577; İ. Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 89.
[183] Haldun Eroğlu, "Osmanlı-Sırp İlişkileri (1347-1521)", **OTAM,** S. 41, 2017, s. 92.
[184] Zinkeisen, **a.g.e.**, s. 400-401.

İznik'i muhasara etmesi İstanbul muhasarasının kesilerek Murad'ın yönünü buraya çevirmesine sebep oldu.[185] Bu hadise ile ilgili Memlüklü tarihçi Makrizî eserinde Mustafa ortaya çıktıktan sonra ordunun Murad'a muhalefet ettiğini ve sayılarının yirmi bine kadar düştüğünü kaydeder.[186]

Sultan Murad'ın Küçük Mustafa'yı tedibinden sonra Bizans, ilişkilerin daha kötüye gitmemesi için Sultan'a elçi göndererek yıllık 300.000 akçe ödemek ve Silivri ve Terkos hisarları dışında Ankara savaşı sonrası Marmara, Ege ve Karadeniz kıyılarında aldığı yerleri Osmanlılara terk etmek koşuluyla barış teklifinde bulundu.[187] Sultan Murad tarafından kabul edilerek yürürlüğe konan bu antlaşma Hammer ve Noradounghian'ın ahidname listelerinde mevcuttur. Dukas bu antlaşma için "*Bizans İmparatoru İoannis Murad ile aralarında bulunan ihtilafları intizama sokarak tam bir sulh aktetti*." ifadesini kullanmaktadır.[188]

II. Murad, Candaroğlu İsfendiyar Bey meselesi ile uğraştığı sırada Candaroğulları'nın Rumeli'deki müttefiki, yoğun Macar etkisi altındaki Eflak prensi de ittifakını sürdürerek eş zamanlı olarak taarruza başlamıştı. Macarların desteği ile Tuna üzerinden Silistre'yi geçmiş, Osmanlı ordusunun geçit yerlerine saldırmaktaydı. Ancak Sultan Murad, İsfendiyar Bey gailesini bertaraf etmişti. Firuz Bey kumandasındaki Osmanlı ordusu Eflak üzerine giderek Vlad Drakul'u tedib etmişti. Drakul iki yıllık haraç miktarı bir para ve bazı hediyeler vermek suretiyle sulh yapmak zorunda kaldı. Bunun üzerine iki oğlunu da beraberinde getirerek Sultan'a itaatlerini arz etmişti.[189] Bu hadise, Drakul, Sultan Murad tarafından affedildiği için arada var olan sulh muahedesinin tecdidi olarak yorumlanmıştır. Hammer ve Noradounghian eserlerinde bu durumu da bir ahidname kapsamında değerlendirmiştir.

Sırp Despotu Lazareviç, Osmanlılar ile yenilemiş olduğu muahede gereğince ilişkileri daha barışçıl bir zeminde yürütmeye gayret ediyordu. Macar kralı Sigismond 1410 yılında Alman imparatorluğuna seçilmişti. Çelebi Mehmed döneminden beri

[185] Hammer, **a.g.e**., c. II, s. 171-174; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 337-340.
[186] Cüneyt Kanat, "Makrizî'nin Kitab es-Sulûk'undaki Osmanlılar İle İlgili Kayıtlar", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, S. IV, 2000, s. 238.
[187] Hammer, **a.g.e**., s. 177; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 345-346; İnalcık, **a.g.m**., s. 166.
[188] Dukas, **a.g.e.**, s. 118.
[189] Hammer, **a.g.e**., s. 174-175; Neşrî, **a.g.e**, s. 579; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 345.

Osmanlılarla hudutlar konusunda problemler mevcuttu. Sultan Murad, Sigismond'un imparatorluğunu 15 yıllık bir gecikmeyle 1425 yılında tebrik için bir Türk heyetle birlikte Sırp despotunu elçi kıldı. Bu ziyaretle aslında iki yıllık bir mütarekenin akdedilmesi hedeflenmekteydi. Sultan Murad'ın gönderdiği değerli hediyelere İmparator da aynı şekilde mukabele etmiş ve mütareke yapılmaya muvaffak olunmuştu. Sırbistan'ın sebep olduğu problemlere rağmen her iki tarafın da antlaşma ile sağlanan iyi ilişkileri sürdürme taraftarı olduğu karşılıklı gönderilen hediyelerin mahiyetinden anlaşılmaktadır. [190] Hammer ve Noradoughian bu hadiseyi eserlerindeki listelerde kayıt altına almışlardır.

Saltanatının ilk yıllarında Sultan Murad'a karşı Hristiyan devletler ve Anadolu beylikleri tarafından ortaya konan genel bir taarruz görüntüsü vardı. Bu saldırı hareketinin önünü kesen hiç kuşkusuz Murad'ın devlet bütünlüğünü korumadaki başarılarıydı. Ankara bozgunu sonrası Emir Süleyman tarafından Bizanslılara terk edilen Selanik, devletin toparlanmaya başlamasının hemen ardından İstanbul ile eşzamanlı olarak muhasara edilmişti. İstanbul muhasarasının Şehzade Mustafa hadiseleri sebebiyle kalkmasının ardından Bizans ve Venedik arasında yapılan bir antlaşma ile Selanik, Venedik'e bırakılmıştı. Bu durum Osmanlı ile Venedik arasında 7 yıl sürecek olan "Selanik bunalımı"nın başlangıcını oluşturmaktadır.[191] Osmanlı aleyhindeki taarruzlarda bir üs olarak kullanılan Selanik'in Venedik denetimine girmesinden hoşnut olmayan Sultan Murad bir hamle yapmak için şartların olgunlaşmasını bekliyordu. 1425-26 civarında Ayasluğ'da Midilli, Sakız ve Rodos yetkilileri ile yaptığı görüşmelerle eski muahedeleri yenilemişti.[192] Bu tecdid muahedeleri Hammer ve Noradounghian'ın listelerinde mevcuttur.

Sultan Murad, saltanat iddiası ile ortaya çıkan Düzme Mustafalar olayları ile meşgulken Antalya kalesinin muhasarası sırasında kaleden atılan bir top ateşi sebebiyle Karamanoğlu Mehmed Bey hayatını kaybetmişti. Karaman saltanatı için ortaya çıkan mücadelede II. Murad, Mehmed Bey'in oğlu İbrahim Bey'e bir kuvvet vererek tahta çıkmasını sağladı. Sultan Murad, Karamanoğlu ile aradaki bağları

[190] Hammer, **a.g.e**., s. 175; Uzunçarşılı, **a.g.e**., s. 345; Zinkeisen, **a.g.e.**, s. 405.
[191] Turan, **a.g.e**, s. 285.
[192] Hammer, **a.g.e**., s. 181-182; Uzunçarşılı, **a.y**.

güçlendirmek amacıyla ayrıca yeni bir sıhriyet ilişkisi tesis etti ve kız kardeşlerini İbrahim Bey ve kardeşleri Ali ve İsa Beylere nikâhladı. Sultanın sayesinde Karaman tahtını ele geçiren ve Osmanlılarla olan ilişkisini iyiden iyiye kuvvetlendiren İbrahim Bey'in Osmanlı hâkimiyetini kabul etmesi ve daha önce Osmanlılardan kendilerine geçen Hamideli, Beyşehir ve Otluk pazarını iade etmesi şartlarına riayetiyle 1426'da bir antlaşma sağlanmış oldu.[193]

Dönem dönem Macar krallığı ile yakınlaşarak Osmanlı aleyhtarı bir politika izlese de saltanatının büyük bir bölümünü Osmanlı tâbiyetinin gerekliliğini yerine getirerek geçiren Sırp despotu Lazareviç'in 1427 yılında vefatı Türk-Macar ilişkilerinde yeni bir meselenin ortaya çıkmasına sebep oldu. Lazareviç'in vâris bırakmadan ölümü üzerine yerine kardeşinin oğlu (Vılkoğlu) George Brankoviç geçti. Brankoviç Macaristan kralı Sigismond'a sadakat yemini ederek Osmanlıların Rumeli'deki ilerleyişi için önemli noktalarda bulunan kaleleri Macarlara terk etti. Belgrad da bu önemli merkezlerden biriydi. Bu durum XV. yüzyılın ilk çeyreğinde kendi iç meseleleri ve çevre beyliklerle meşgul olan Osmanlılar açısından tehlike arz etmekteydi. Lazareviç'in hâl-i hayatında 12.000 altın karşılığında Kolumbaç (Güvercinlik) kalesini terk ettiği Sırp boyarı Macarlara karşı Sultan Murad'a başvurarak yardımını istemişti. Macar kralı ordusu ile beraber kaleyi hem karadan hem nehirden muhasara altına aldı ve iki ordu Güvercinlik önünde karşılaştı. Sultanın bizzat idare ettiği bu sefer Nisan 1428 tarihinde Türklerin muvaffakiyeti ile sonuçlandı. Bu çarpışma sonucunda Macaristan ile bir mütareke aktedildi. Rumeli'de Osmanlılar için stratejik bir bölge olan Güvercinlik Osmanlılarda kalmak üzere 3 yıllık bir ateşkes dönemine girilmiş oldu.[194] Ayrıca Macar kralı yanında sefere iştirak etmiş olan Vılkoğlu Brankoviç derhal sulh talebinde bulunarak Macaristan tâbiyetinden ayrılmayı ve Osmanlı tâbiyetine girerek eskisi gibi Osmanlı ordusuna asker göndermeyi taahhüt etti.[195] Bu antlaşmalar Hammer ve Noradounghian'ın listelerinde mevcuttur.

[193] Neşrî, **a.g.e.**, s. 593; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 345.
[194] Hammer, **a.g.e**., s. 187-188; Şerif Baştav, **Osmanlı Türk-Macar Tarihi Münasebetlerinde İlk Devir (1456'ya kadar)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1991, s. 81-82.
[195] İnalcık, "Murad II" (2020), s. 166; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 354-355; Baştav, **a.g.e**, s. 82.

II. Murad dönemine ait antlaşmalar içerisinde en önemlilerinden birisi 1430 yılında Venedik ile yapılan antlaşmadır. 4 Eylül 1430 yılında dönemin diplomasi dili olan Grekçe olarak kaleme alınmış olan ve Edirne'de Sultan Murad tarafından onaylanarak yürürlüğe giren ahidname kuruluş döneminden metni günümüze ulaşmış olan nadir ahidname metinlerinden biridir.[196] Ayrıntıları dışında Çelebi Mehmed'in 1419 yılında Venedik'e verdiği ahidnamenin bir tecdidi niteliğinde olan bu ahidname Osmanlı tarihi açısından önemli olduğu kadar Bizans'ı yıkılışa götüren sürecin habercisi olması sebebiyle de ayrı bir öneme sahiptir.

1423 yılından beri Selanik konusunda Venedik ile gergin olan ilişkiler Sultan Murad'ın uğraşmakta olduğu iç meseleler yüzünden askıya alınmıştı. Venedik senatosu bu süreç boyunca Osmanlı hükümeti ile olan ilişkilerinde daima saltanat şeriki iddiasıyla ortaya çıkanları desteklemiş ya da bizzat bu kişileri ortaya çıkararak cesaretlendirmişti.[197] Sultanın Tuna üzerinde meşgul olduğu dönemlerde Venedik, Selanik için anlaşma yoluna gitmeyi denemiş, 100.000 akçe teklifle başladığı haracı 300.000 akçeye kadar yükseltmişti.[198] Sultan Murad hiçbir şekilde anlaşmaya yanaşmamış, Dukas'ın bildirdiğine göre Venedik elçilerine şehrin babasından kalma miras olduğunu, dedesi Yıldırım Bayezid'in bu şehri çarpışarak aldığını ve eğer şehri terk etmezlerse üzerlerine gelmekte olduğunu ifade etmiştir. Nitekim Anadolu'da işleri yoluna koyduktan ve Tuna üzerinde de ciddi bir muvaffakiyet kazandıktan sonra yönünü Selanik'e çevirmiş, 1430 yılının Mart ayında başında kendisi bulunduğu halde 190.000 kişilik bir ordu ile Selanik'i zapt etmiştir.[199]

Selanik haberinin Venedik'e ulaşmasından sonra Venedik için en öncelikli amaç Sultan'ı Arnavutluk ve Mora gibi yerlerde harekete geçmeden durdurmak için ivedilikle bir sulh akdetmekti. Osmanlılar için bu sulhun önemi ise Türk donanmasının bu tarihte hala Venedik deniz gücü ile boy ölçüşebilecek durumda olmadığının bilincinde olmaları idi. İlaveten ezeli düşman Venedik ile suların durulması Osmanlı'ya askeri gücünü başka yönlere özellikle kuzeye doğru yöneltebilme olanağı

[196] Sonradan İtalyanca'ya tercüme edilen bu metin Thomas, **Diplomatarium Veneto-Levantinum**, c. II, s. 343-345'te yayınlanmıştır.
[197] Şerafettin Turan, **a.g.e.**, s. 285-296.
[198] İnalcık, **a.y.**
[199] Uzunçarşılı, **a.g.e**., s. 357-58; İnalcık, **aynı yer**; Turan, **a.g.e**., s. 296; Theunissen, **a.g.e.**, s. 118-119.

veriyordu. Bu zeminde Osmanlı padişahı karada ve denizde, topraklarının bütününde Venedik'e saldırmama taahhüdünde bulunuyor ve Osmanlı topraklarında ise Venedik tebaası ve tüccarlarına dolaşım hakkı veriyordu. Venedikli elçi de benzer tavizler veriyor ve bu şartlar altında iki taraf arasında antlaşma aktedilmiş oluyordu.[200] Bu ahidnamede dikkat çekici bir husus olarak Türk gemilerinin silahlı olarak Çanakkale Boğazı dışına çıkmamaları koşulu devam ediyordu. Yani Osmanlılar fiili olarak savaşı kazanmış olmalarına rağmen Venedik denizlerdeki üstünlüğünü korumaya devam etmekteydi.[201] Bu ahidname Hammer ve Noradunghian'ın listelerinde de kayıt altına alınmıştır.

Kaynaklarda ahidname olarak geçmeyen ancak Hammer ve ondan alıntıyla Noradounghian'ın listesinde de bu sıfatla bulunan bir vaka da Yanya'nın alınması hadisesidir. Rumeli'deki fetihler neticesinde Sultan Murad döneminde fetret devrinin izleri silinmekle kalmamış Yıldırım Bayezid'in devleti taşıdığı sınırların daha da ötesine geçilmiştir. Arnavutluk bölgesindeki merkez dışı topraklarda Osmanlılar yarı müstakil idare biçimini benimsemişler, özellikle dağlık bölgelerdeki beyleri vergiye bağlayarak toprakların idaresine müdahale etmemişlerdi. Bu beylerden isyan eden ve Venedik himayesine girenleri tedib için Selanik'i aldıktan sonra Osmanlı ordusu yönünü buraya çevirdi. Rumeli beylerbeyi Sinan Paşa, Yanya üzerine gönderildi.

O sırada Sultan Murad için yeni bir fırsat doğmuştu. Epir bölgesinde hüküm sürmekte olan Tocco hanedanı bir taht kavgasına tutuşmuştu. Kentin içerisinde bulunduğu karmaşa sebebiyle halk da hükümdar da büyük bir direniş göstermedi.[202] Bu karışıklığı lehinde kullanmayı başaran Sultan, Yanyalılara teslim olmalarını isteyen bir emanname göndermiştir. II. Murad'ın bu emannamesi dışında Sinan Paşa da Yanyalılara bir emanname göndermiştir. Bu emannameler[203] karşısında Yanyalılar Sultana bir elçilik heyeti göndererek kentin anahtarını teslim etmişlerdir. Buna mukabil Sultan 9 Ekim 1430 tarihli bir fermanla Yanyalılara birtakım imtiyazlar

[200] Zinkeisen, **a.g.e**., s. 428.
[201] Turan, **a.g.e**., s. 296-299.
[202] Zinkeisen, **a.g.e.,** s. 430.
[203] Bu emannameler Melek Delilbaşı tarafından dilimize tercümeleri yapılarak yayınlanmıştır. Bkz. Melek Delilbaşı, "Selânik ve Yanya'da Osmanlı Egemenliği'nin Kurulması (4 Belge ile Birlikte)", **Belleten**, c. 51 S.199, 1987, s.75-106.

vermiştir.[204] Osmanlılar burayı da vasallık şeklinde idare etmişler, ancak 1449 yılında Yanya kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır.[205]

Eflak voyvodası Mirçea'nın ölümünden sonra Sultan Murad'ın da desteği ile yeğeni Dan, Eflak tahtına çıkmış ve hiç vakit kaybetmeden Sultan'a tâbiyetini bildirmişti. Macarların desteğini alan Vlad Drakul meşru prens Dan'ı ve oğlunu katlederek Eflak tahtına çıkmayı başarmıştı. Ancak imparatorluğunu son derece tahkim eden Sultan Murad ile doğrudan karşı karşıya kalma ihtimalini göze alamayarak Osmanlıların Avrupa'daki en ciddi rakibi Macarlar üzerine yapacağı seferlerde memleketinden geçişi için gerekli kolaylığı göstereceği ve Almanya ve Rusya sınırlarına kadar orduya kılavuzluk edeceği vaadi ile Sultan'a başvurdu. Sultan Murad bu talebi memnuniyetle karşıladı ve iki taraf arasında 1432 yılında bir musalaha aktolundu.[206] Dukas, Sultan Murad'ın bu vaatlerden çok memnun olduğundan Drakul'u sofrasına kabul ettiğini ve maiyetindekilerle birlikte çok ihsanlarda bulunduğunu bildirmektedir. Bu hadise Hammer ve Noradounghian'ın listesinde mevcuttur.

Osmanlı tâbiliğini kabul etmesine rağmen Vılkoğlu Brankoviç'in Macar yanlısı politikaları sebebiyle Sultan Murad uç beylerinden İshak Bey'i ve arkasından Hasan Bey yönetimindeki daha kalabalık bir birliği Sırbistan'ı tamamen feth etmekle görevlendirdi. Sırbistan içlerine doğru akıncı kuvvetlerle birlikte ilerleyen bu beylerin faaliyetlerinden haberdar olan Sırp despotu Brankoviç derhal müzakerelere başladı. Önemli fedakârlıklarla barışın tesisine muvaffak olan Brankoviç Macarlarla ilişkilerini kesmek bir yana, Macaristan kralının Osmanlı üzerine yapacağı teşebbüslerde Osmanlı tarafında bulunmak ve kızı Mara'yı[207] Osmanlı Sultanı'na tezvic etmek istediğini bildirdiği bir name gönderdi ve iki taraf arasında muahede aktedildi.[208] Bunun üzerine Sırp elçisi Osmanlı sarayında hüsnü kabul gördü ve ele geçirilen

[204] Hammer, **a.g.e**., s. 199.
[205] Melek Delilbaşı, **a.g.m**. s. 92-99.
[206] Hammer, **a.g.e**., s. 201-202; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 359-360; Dukas, **a.g.e.**, s. 122-23.
[207] Hammer ve onu kaynak olarak kullanan diğer müellifler kızın yaşının küçüklüğünden dolayı düğünün ertelendiğini kaydederler. Ancak Donald M. Nicol ise Mara'nın o tarihte 21 yaşında olduğunu, düğünün Sultan'ın seferlerinin yoğunluğu sebebiyle 4 Eylül 1435 tarihine kaldığını anlatır. Bkz. Donald M. Nicol, **Bizans'ın Soylu Kadınları: On Portre 1250-1500**, çev. Özden Arıkan, İstanbul, 2001, s. 118-119.
[208] Uzunçarşılı, a.g.e., s. 360; Dukas, **a.g.e.**, s. 124; Zinkeisen, **a.g.e**., s. 404.

yerlerin Osmanlı'ya bırakılması, Sırp kralının yıllık 50 bin duka haraç ödemesi ve bu haracın tahsili için her yıl Sırbistan'a bir Osmanlı görevlisinin gönderilmesi kararlaştırıldı.[209] Osmanlı veziri Saruca Paşa Sırbistan'a gönderilerek hazırlanmış olan evlilik sözleşmesi ile hukukî olarak prenses ve Sultan Murad'ın nişanını gerçekleştirdi. Sırbistan'ın büyük bir kısmı ve yüklü miktarda hediye ise gelinin çeyizi olarak Sultan'a takdim edildi.[210] Bu münasebet Hammer ve Noradounghian'ın ahidname listelerinde bulunmaktadır.

Eflak voyvodası Vlad 1432 yılında Sultan tâbiliğini bildirdikten sonra Mihaloğlu Ali Bey maiyetinde Transilvanya üzerine bir akın yapmakla görevlendirilmişti. Bu akınla Sultan hem Macarlara bir darbe vurmak istiyor hem de voyvoda ile yakınlaşmalarını engellemek istiyordu. 45 gün süren akından Türkler çeşitli kazanımlarla dönmüşlerdi. Ancak aradaki dostluğun bozulmaması için Kasım 1433'te Sultan Murad o tarihte Bâle şehrinde bulunan Kral Sigismond'a bir heyetle birlikte kıymetli hediyeler göndererek aralarında bulunan muahedeyi tecdid etti.[211] Bu tecdid muahedesi Hammer ve Noradounghian'ın listelerinde mevcuttur.

Karamanoğlu İbrahim Bey Sultanın inayetiyle Karaman tahtına çıkmakla birlikte güç kazanmaya başlayınca hemen Sırp ve Macarlarla işbirliğine girişmişti. Sultan Murad Balkanlarda işleri yoluna koyduktan sonra Macaristan üzerine gitmek için ertelediği Karaman seferi için hazırlıklar yapmaya başladı. İçel hariç bütün Karaman vilayetlerini zapt etti. Mukavemet edemeyeceğini anlayan İbrahim Bey Mevlânâ Hamza vasıtasıyla[212] af diledi. 1434 yılında Sultan Murad Bursa'ya dönüp Mevlânâ Şükrullah'ı göndererek sulhu tecdid etti.[213] Bu hadise Hammer ve Noradounghian'ın muahede listelerinde yer almaktadır.

Sultan Murad saltanatı süresince çevre devletlerdeki taht ve hanedan değişikliklerinden istifade siyasetini başarıyla uygulamıştır. 1437 yılında Macar kralı

---

[209] Zinkeisen, **a.g.e.**, s. 404.
[210] Dukas, **a.g.e**., s.124-125.
[211] Uzunçarşılı, **a.y.;** Mihail Guboğlu; "Osmanlılarla Romen Ülkeleri Arasındaki İlk Devir İlişkileri (1368-1456) Hakkında Belirtmeler ve Doğrultmalar", **IX. Türk Tarih Kongresi** C. II, Ankara 1988, s. 838.
[212] Dukas, İbrahim Bey'in Sultanın kız kardeşi olan zevcesinin araya girmesiyle affedildiğini kaydeder. Dukas, **a.g.e**., s.124.
[213] Neşrî, **a.g.e.**, s. 618-619.

Sigismond'un ölümünden sonra Sırplarla olan ilişkilerde yeni bir gelişme olmuştur. Bu tarihte Sultan Murad Semendire'ye gelerek Macaristan üzerine sefere çıkacağını, bu sefer için gerekli hazırlıkların Sırp despotu tarafından yapılması talimatını despota iletmişti. Sultan, hem Macaristan'ın sahip olduğu zenginlikleri ele geçirmek hem de evvelce Sırp ve Karamanlılarla kurulan ittifakları karşılıksız bırakmamak maksadıyla büyük bir orduyla beraber Sırpların kılavuzluğunda Macarlar üzerine sefere çıktı. Macarlardan herhangi bir mukavemet görmeyen Sultan Murad Erdel'in içlerine kadar ilerledi, ardından Eflak'a girmiş ve Edirne'ye dönmüştü. Bu durum karşısında Sırbistan ve Eflak'ın alınması olanağının bulunduğunu gören Sultan 1439'da despotluğun merkezi olan Semendire'yi zabt ederek bütün Sırbistan'ı Osmanlı topraklarına dâhil etti. [214] Hammer bu hadiseyi ahidnameler listesinde göstermekte ve Chalcocondyles'e atıfla Sırp despotunun Osmanlılara yıllık 25.000 duka haraç vermeyi kabul ettiğini bildirmektedir. Başka herhangi bir kaynakta benzer bir bilgiye rastlanılamamıştır.

Sultan Murad'ın Macar-Sırp-Karaman ittifakı ve diğer Balkan prenslikleriyle yoğun şekilde meşgul olduğu sırada Sultan'ın tasdiki ile son Bizans imparatoru olacak Konstantin Mora'ya giderek kardeşi hâkimiyetindeki toprakları ele geçirdi. Çevredeki Ulahlar ve Arnavutları da yanına çekmeyi başaran Konstantin Mora dışına açılabilmek ve Türklerin elindeki yerlere sahip olabilmek için Germehisar'ı inşa etti. Hisarın inşasından sonra Türklere saldırdılar. Osmanlıların mukavemeti ve Thebai ve Attika'ya yapılan akınlar İtalyan asıllı Atina idarecisi olan Nerio Acciaioli'yi çok geçmeden Sultan'la anlaşma yoluna sevk etmişti. Nerio, Sultan Murad'a başvurarak Sultan'ın emrettiği miktarda haraç ödemeyi teklif etti. Sultan, evvelce ödediği miktarda haraç ödemesi kaydıyla Nerio'nun bu teklifini kabul etti.[215] Atina 1458 yılında Osmanlı topraklarına tamamen katılmasına kadar Osmanlı vassalı olarak kaldı. Bu antlaşmaya Hammer dışında herhangi bir kaynakta tesadüf edilemedi. Hammer

[214] Eroğlu, **a.g.m.,** s. 95; İnalcık, **a.g.m.** (2006), s. 168.
[215] Ferhan Kırlıdökme Mollaoğlu, "Laonikos Chalkokondyles'in Kroniği ve Değerlendirilmesi (V.-VII. Bölümler)", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005, s.158-59.

Chalcocondyles'e atıfla, Noradounghian ise Hammer'a atıfla bu antlaşmayı ahidname listelerinde göstermişlerdir.

Osmanlıların Anadolu topraklarındaki en güçlü ve tarih boyunca devleti en çok meşgul eden rakibi Karamanoğulları, Osmanlı aleyhine Hristiyanlarla yapmış olduğu ilk işbirliği neticesinde umduğunu bulamamış, Sultan Murad'la tekrar sulh yapmak zorunda kalmıştı. Bu hadiseden sonra 5-6 yıl gibi uzun bir süre zarfında İbrahim Bey Osmanlılarla ilişkileri tehlikeye sokacak herhangi bir hareket veya işbirliğinde bulunmadı. Anadolu'da vaziyetin sakinleşmesinin aksine Avrupa'da Sultan'ın Belgrad'a kadar ilerlemiş olması Hristiyanları ciddi önlemler almaya sevk etti. Bizans imparatoru VIII. Ioannis öncülüğünde 1439 yılında Hristiyan kiliseleri birliği ilan edildi ve İngiltere, Macaristan, Fransa Venedik ve Bizans'tan oluşan bir blok Osmanlı karşısında güç birliği oluşturdu.

Bizans imparatoru Avrupa'da bir Haçlı birliği oluşturmanın ardından Sultan'ın gücünü kırabilmek için Anadolu'da da Karamanoğulları'nı Osmanlı topraklarına saldırması hususunda teşvik etmeye başladı. Bunun için İbrahim Bey'e göndermiş olduğu mektupta Osmanlıları tazyik edecek planın detaylarını aktarıyordu. Devlet ricâlinin muhalefetine rağmen İbrahim Bey 1443 yazında aradaki sulhu bozarak Osmanlıların hâkimiyetindeki eski Karaman arazilerine saldırdı. İbrahim Bey'in bu faaliyetleri üzerine Sultan Murad Amasya'daki şehzadesi Alaaddin ile birlikte Karamanlılar üzerine gitti. Konya ve Larende havalisi o güne kadar görülmemiş biçimde tahrip edildi.[216] Bu sırada bir Haçlı ordusunun Tuna'yı geçmekte olduğu haberini alan II. Murad Edirne'ye döndü. Aslen Eflaklı bir Ulah olan kumandan Erdel voyvodası Hunyad Yanko Osmanlıların savaş teknik ve taktiklerini çok iyi biliyordu. Yanko, Ekim 1443'te Sırp despotu ve Macar kralı idaresinde 35.000 kişilik bir Hristiyan ordusu ile Tuna'yı aşmış ve Sofya'ya kadar gelmişti.[217]

Böylece devletin iki sınırda da zor durumda kaldığı hassas bir devir başlamış oldu. Karaman seferinden yeni dönmüş olan eyalet askerleri memleketlerine

[216] Hasan Taşkıran, "Tâceddin II. İbrahim Bey Döneminde (1423-1464) Karamanoğullarının Hristiyan Devletlerle İlişkilerinin Genel Seyri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c. 9 S. 42, 2016, s. 802-803.
[217] Guboğlu, **a.g.m**., s. 839.

dönmüşlerdi. Ayrıca uç beyleri de muhalefete başlamış, Rumeli'deki müdafaa sistemini zafiyete uğratmıştı. Arnavutluk, Teselya ve eski Sırbistan topraklarında isyanlar çıkmıştı. Kış mevsiminin de sunduğu avantajla Sultan Murad bu orduyu zorlukla İzladi'de durdurmayı başardı. Bu hassas durum neticesinde Sultan dış politikada bazı tavizler vererek barış siyasetine dönmek zorunda kaldı. Hristiyanlar adına büyük ve kalıcı kazançlar sağlamayan bu sulh hali, bizzat Sultan Murad'ın talebi üzerine gerçekleştiği için Avrupalıların hazırlığında bulunduğu daha büyük ve ciddi bir Avrupa-Türk savaşı için Hristiyanlara manevi kuvvet sağlamış oldu. [218] Ocak 1444'te Sultan Murad, Macar kralı Ladislas'a bir elçi göndererek sulh teklif etti. Ladislas, Papa ve Bizans imparatorunun etkisiyle savaşa devam etmek istese de Hunyad ve Sırp despotunun telkinleri ile barışa razı oldu. Ladislas ile Hunyad Yanko'nun ve Sırp despotu Brankoviç'in elçileri Edirne'ye gelerek bir antlaşma yaptılar. Osmanlıların talebi Macar, Sırp ve Eflak idarecilerinin ayrı ayrı yeminle bu muahedeyi tasdik etmesiydi. Muhtemelen bu sebeple Hammer ahidnameler listesinde bu antlaşmayı 3 ayrı antlaşma şeklinde vermiştir.

1444 tarihli Edirne-Segedin antlaşması olarak bilinen bu muahede neticesinde Osmanlılar Bulgaristan dışındaki yerlerden feragat ediyordu. Ayrıca Sırbistan'ın 1427'deki haliyle Brankoviç'e bırakılması ve iki oğlunun azat edilmesi ve buna karşılık Brankoviç'in gelirlerinin yarısını Osmanlılara vermesi kararlaştırılmıştı. Karşılıklı olarak esirlerin takası ve padişahın kız kardeşinin eşi olan esir Mahmud Çelebi'nin 70 duka karşılığında serbest bırakılması karara bağlanmıştı. Tuna nehrinin Osmanlı ve Macaristan arasında sınır olarak belirlenmesi ve tarafların bu sınırları aşmaması da antlaşmanın şartları arasındaydı. Eflak'a gelince, Vlad Drakul vergilerini ödemeye devam etmek kaydıyla memleketi kendisine geri verilecek ancak bizatihi Sultan'ın sarayına gelme vazifesinden muaf tutulacaktı. Osmanlılar tarafından bırakılacağı taahhüt edilen yerler sekiz gün içerisinde boşaltılacaktı. Bu gibi tavizlerle Rumeli'de geçici bir barış sağlanmış oluyordu.[219] Zinkeisen eserinde bu barışın safahatını bütün detaylarıyla anlatmış ve antlaşmanın iki dilde hazırlanarak Kral'ın

[218] Zinkeisen, **a.g.e**., s. 457-464; İnalcık, **Fatih Devri Üzerinde Tedkikler ve Vesikalar I**, 5. Baskı, TTK, Ankara, 2014, s. 58-60.
[219] Hammer, **a.g.e**., s. 211-214; İnalcık, **a.g.m.** (2006), s. 168; Zinkeisen**, a.g.e.,** s. 467-468.

İncil üzerine, Osmanlı elçilerinin Kuran üzerine yeminleriyle kabul edildiğini ifade etmiştir.

Büyük fedakârlıklarla Rumeli meselesini hallettiğine inanan Sultan Murad yönünü tekrar Anadolu'ya çevirdi. Karaman üzerine gitme kararı alan padişah bu seferi meşrulaştırmak için Mısır'da bulunan dört mezhep kadısından fetva aldı. Batı'daki müttefiklerini kaybeden ve Müslümanlar nezdinde de itibarı zedelenen İbrahim Bey bu şerait altında Sultan'ın kız kardeşi olan zevcesi tavassutuyla Sultan Murad'dan son kez sulh talebinde bulundu. Osmanlı Sultanının bütün şartlarını kabul ederek kendisi için ağır şartları haiz bir ahidname veren Karamanoğlu İbrahim Bey bu suretle devletinin devamını sağlayabildi. Ahidnamesinde Sultana defaatle sadakat ve bağlılık yemini eden İbrahim Bey ahdini bozmayacağının teminatını vermiş, her yıl bir oğlunu askeriyle birlikte Osmanlı ordusunun hizmetine vermeyi taahhüt etmiştir. Böylece Karamanoğulları Sırp-Macar-Karaman ittifakından ikinci kez zarar gören taraf olmuştur. Ayrıca bu ahidname içeriği bakımından Karamanoğlu'nun Hristiyanlarla olan ilişkisini ifşa etmesi bakımından da ilginçtir.[220]

Dubrovnik hükümeti, Macar koruması altında bulunduğu süre içerisinde Osmanlılarla ilişki tesis etmek yolunda bir faaliyette bulunmadı. 1427'de Sırp despotu Lazar'ın ölümünden ve Sultan Murad'ın Sırbistan'ı ilhakından sonra Dubrovniklilerden oluşan bir heyeti kabul edeceğini bildirmişti. Sultan bu heyeti kabulünden sonra 1430 yılında haraç talep etmeksizin ve herhangi bir imtiyaz tanımaksızın Dubovnikli tüccarlara kendi topraklarında ticaret hakkı tanıyan bir ahidname verdi. Bu tarihten sonra Balkan topraklarındaki güç dengesi üzerinde kısa sürede hızlı değişiklikler yaşanmış ve 1439 yılında Sultan Murad Sırbistan'ı Osmanlıların bir eyaleti ilan etmişti. Bu hadiseden sonra Osmanlıların Dubrovniklilerle olan irtibatında da yeni gelişmeler yaşandı. Dubrovniklilerin Osmanlılarla ilişkilerinde takındığı çekingen tavır Sultan Murad'ı daha sert tedbirler almaya teşvik etmişti. 1440 yılında Sultan Murad toprakları üzerinde ticaret yapmakta olan Dubrovnikli tüm tüccarları tutuklatarak mallarına el koydu ve bu suretle Dubrovnik'i kendisi ile anlaşmaya mecbur etti. Birkaç ay süren müzakereler

[220] Alaaddin Aköz, "Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in Osmanlı Sultanı II. Murad'a Vermiş Olduğu Ahidname", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 18 s.162-163; Taşkıran, **a.g.m**., s. 803.

sonucunda Sultan Dubrovniklilere Sırpça-Hırvatça metinleri günümüze ulaşan 1442 tarihli bir ahidname verdi.[221]

Bu ahidnameye göre tutuklu bulunan Dubrovnikli tüccarlar salıverilerek diğer devlet tüccarlarının ödediği vergilerden daha az olarak %2 oranında vergi ödemek koşuluyla Osmanlı topraklarında ticaret yapabilecek, Dubrovnikliler davalarını kendi mahkemelerinde kendi kanunlarına göre görebilecekler ve Dubrovnik Osmanlı devletine yıllık 1000 duka haraç ödeyecekti.[222] Hammer 1430 ahidnamesinden haber vermemekle birlikte 1442 yılındaki ahidnameyi muahedeler listesinde 1445 tarihi ile göstermiştir. Noradounghian ise Miltitz'e atıfla bu bilgiyi tekrar etmiştir.

Hammer'in ahidnameler listesinde yer almayan ancak hakkında bilgi sahibi olduğumuz Venedik ile yapılan bir antlaşma daha mevcuttur. Bu antlaşma günümüze ulaşan az sayıdaki antlaşmadan biri olması hasebiyle özel bir öneme sahiptir. 23 Şubat 1446 tarihli Grekçe orijinali Venedik Devlet Arşivi'nde[223] muhafaza edilen bu antlaşma daha önce Franz Babinger ve Franz Dölger tarafından[224] neşredilmiş, 25 Şubat 1446 tarihli bir İtalyanca çevirisi ise G. Martin Thomas tarafından[225] aynı antlaşma sürecine ait başka belgeler[226] ile birlikte yayınlanmıştır.

II. Murad, Edirne'de 1444 yılında Macaristan, Sırbistan ve Eflak ile Batıda, Karamanoğulları ile yaptığı antlaşma ile de Doğuda devletini güvence altına aldığına inanıyordu. Osmanlı tahtını oğlu II. Mehmed'e bırakarak kendisi Manisa'daki sarayına çekilmişti. Ancak Papa ve Bizans imparatorunun teşvikleriyle, Sultan Murad'ın tahttan feragati, Karamanoğullarının faaliyetleri, uçlardaki bazı beylerin isyanları ve şehzade Orhan'ın saltanat iddiaları fırsat ittihaz edilerek antlaşma, henüz üzerinden 3 hafta gibi çok kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen ihlal edildi ve 20.000 kişilik bir Haçlı ordusu Varna'ya kadar geldi. Varna'da ordunun başına geçen Sultan Murad büyük bir zafer kazanarak düşmanlarına Türkleri Avrupa'dan çıkarmanın hayalden öteye

[221] 1430 ve 1442 tarihli bu iki ahidnamenin Sırp-Hırvatça metinleri Ljubomir Stojanovic, **Stare Srpske Povelje i Pisma, Sremski Karlovci**, 1929, c. 1-2, s. 229-230 ve 232-234'te yayımlanmıştır.
[222] Biegman**, a.g.e.**, s.49; Zlatar, **a.g.m**., s. 475; Zinkeisen, **a.g.e**., s. 532.
[223] ASVe, Miscellanea atti diplomatici e privati, busta 38, no. 1110.
[224] Franz Babinger-Franz Dölger, "Mehmed's II Frühester Staatsvertrag (1446)", **Orientalia Christiana Periodica**, XV, 1949, 225-258, 234-258.
[225] Thomas, **a.g.e.**, c. II, s. 366-368.
[226] Thomas, **a.g.e.**, s. 369-372.

gidemeyeceğini gösterdi.[227] Bu suretle büyük bir Haçlı ordusunu dağıtarak Balkanlardaki güç kaybını telafi eden Osmanlılar dikkatini Mora'ya yöneltti. Mora despotu Konstantin, Yunanistan ve Teselya'da Osmanlı hâkimiyeti altındaki yerlere saldırmış ve bir Osmanlı vassalı olan kardeşi Nerio'nun arazisine girmişti. Sultan Murad bu duruma kayıtsız kalmayarak 1446 yılında kış ortasında teşkilat ve teçhizat bakımından mükemmel bir ordu ile Mora'ya girdi.[228] Bizans tarihçisi Chalcocondyles'in bildirdiğine göre Sultan Murad tüm Anadolu ve Rumeli ordusunu beraberinde getirmişti. Bu büyük ordu ile beraber Sultan Murad Mora'yı tamamen ele geçirdi. Bu hadise sonucunda Yunanistan toprakları ve Teselya Osmanlılara bırakılarak Mora'nın haraca bağlanması kararlaştırıldı. Sultan Murad Mora'daki toprakları ilhak etmeyerek despota geri verdi.[229] Hammer ve Noradounghian'ın muahedeler listelerinde göstermiş olduğu 1446 tarihli bu antlaşmanın dönem kaynaklarındaki bilgiler esas alınarak bir haraçgüzarlık antlaşması olduğu anlaşılmaktadır.

Varna savaşı ile bir Haçlı seferinin mümkün olmadığının görülmesi üzerine Venedik de Ceneviz ve Dubrovnik gibi Osmanlılarla sulh halinin devamını sağlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda 25 Şubat 1446 yılında İstanbul balyosu Andrea Foscolo Edirne'deki saraya gönderilerek Osmanlı ile aralarındaki mevcut ahidnamenin tecdidi sağlanmıştır.[230]

Sultan Murad'ın Varna zaferinden sonra Balkanlardaki dengeler tekrar Osmanlı lehine olmak üzere değişmişti. Ancak bu durum Macarların Balkan toprakları üzerindeki iddialarını bitirmedi. Sultan Murad savaştan sonra Arnavutluk'ta isyan eden İskender Bey üzerine gitmişti. İskender Bey bu durumdan kurtulmak için Avrupalılara başvurmuştu. Macar kumandanı ve saltanat naibi Jan Hunyad Varna bozgununun intikamını almak için yeni bir Haçlı birliği oluşturmaya çalışıyordu. Savaş sonrasında bir sulh da yapılmamıştı. İskender Bey'i meşru mazeret sayan Jan

[227] Gökbilgin, "Varna", **İA**, c. 13, Ankara, 1986, s. 210-212.
[228] Türk kaynaklarında hakkında etraflı bilgi bulunmayan Sultan Murad'ın Mora seferi hakkında kroniklerdeki bilgilerin mukayeseli bir incelemesi için Bkz. Akdes Nimet Kurat, "Bizansın Son Osmanlıların İlk Tarihçileri", **İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası** c. III, 1935, s. 185-206.
[229] Mollaoğlu**, a.g.t.***,* s. 198-204*;* Nikos A. Bees, "Mora", **İA**, c. 8, Ankara, 1979, s. 420-421.
[230] Zinkeisen, **a.y.;** Theunissen, **a.g.e**., s. 122.

Hunyad, Sultan Murad Arnavutluk'ta meşgul iken onu zayıf bir durumda yakalamak için Macaristan, Eflâk, Polonya, Erdel ve Almanya askerlerinden oluşan yaklaşık 40.000 kişilik bir ordu topladı.[231] 1444'teki kazanımlarını ve Osmanlılarla ilişkilerini riske atmak istemeyen Sırp kralı Brankoviç bu ittifakın içerisinde yer almadığı gibi Macarların harekete geçtiklerini Osmanlılara bildirmişti.[232] Arnavutluk'tan dönen Sultan Murad bu haberi alınca Sofya'ya çekilmiş ve kısa zamanda askerlerini toplayarak Avrupa ordusunu Kosova'da karşılamıştır. 3 gün süren şiddetli çarpışmalar Osmanlıların zaferi ile sonuçlanmış, Jan Hunyad savaş meydanından kaçarak canını kurtarabilmiştir.[233] Osmanlıların Balkanlarda kesin bir şekilde yerleştiği bu savaşın sonucunda Hammer, Engel'in Macar tarihine atıfla Macaristan ile bir muahede yapıldığını nakletmektedir. Diğer kaynaklarda savaşın detaylı anlatımı mevcut olmakla birlikte antlaşma ile ilgili bir bilgiye rastlanılamamıştır. Noradounghian Effendi de Hammer'den alarak adı geçen bu muahedeyi kendi listesinde göstermiştir.

No	Devlet	Muahede tarihi	Padişah
1	Ulubad Tekfuru	1303	Osman Gazi
2	Bursa Tekfuru	1326	Orhan Gazi
3	İznik Tekfuru	1333	Orhan Gazi
4	Ceneviz	1352	I. Murad
5	Bizans	1365	I. Murad
6	Dubrovnik	1365	I. Murad
7	Sırbistan	1375	I. Murad
8	Bulgaristan	1375	I. Murad
9	Ceneviz	1387	I. Murad
10	Ceneviz	1389	I. Bayezid
11	Sırbistan	1389	I. Bayezid
12	Bizans	1389	I. Bayezid

[231] Emecen, "Kosova Savaşları", **DİA** c. 26, İstanbul, 2002, s. 223.
[232] Eroğlu, **a.g.m.**, s. 97.
[233] Nevin Genç, **II. Kosova Savaşı**, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 1993, s. 35-54.

13	Karaman	1389	I. Bayezid
14	Bizans	1390	I. Bayezid
15	Eflak	1391	I. Bayezid
16	Bizans	1396	I. Bayezid
17	Bizans	1397	I. Bayezid
18	Bizans	1403	Süleyman Çelebi
19	Karaman	1406	Çelebi Mehmed
20	Dubrovnik	1408	Çelebi Mehmed
21	Venedik	1408	Süleyman Çelebi
22	Bizans	1410	Çelebi Mehmed
	Aydınoğulları	1411	Çelebi Mehmed
23	Venedik	1411	Musa Çelebi
24	Bizans	1413	Çelebi Mehmed
25	Venedik	1414	Çelebi Mehmed
26	Dubrovnik	1414	Çelebi Mehmed
27	Karaman	1414	Çelebi Mehmed
28	Ceneviz	1416	Çelebi Mehmed
29	Eflak	1416	Çelebi Mehmed
30	Venedik	1419	Çelebi Mehmed
31	Candaroğulları	1419	Çelebi Mehmed
32	Bizans	1419	Çelebi Mehmed
33	Macaristan	1421	II. Murad
34	Karaman	1421	II. Murad
35	Candaroğulları	1423	II. Murad
36	Sırbistan	1424	II. Murad
37	Bizans	1424	II. Murad
38	Eflak	1424	II. Murad

39	Macaristan	1425	II. Murad
40	Midilli	1425-1426	II. Murad
41	Sakız	1425-1426	II. Murad
42	Rodos	1425-1426	II. Murad
43	Karaman	1426	II. Murad
44	Macaristan	1428	II. Murad
45	Sırbistan	1428	II. Murad
46	Dubrovnik	1430	II. Murad
47	Venedik	1430	II. Murad
48	Yanya	1430	II. Murad
49	Eflak	1432	II. Murad
50	Sırbistan	1432	II. Murad
51	Macaristan	1433	II. Murad
52	Karaman	1434	II. Murad
53	Sırbistan	1439	II. Murad
54	Atina Hâkimi	1443	II. Murad
55	Sırbistan	1444	II. Murad
56	Eflak	1444	II. Murad
57	Macaristan	1444	II. Murad
58	Dubrovnik	1442	II. Murad
59	Venedik	1446	II. Murad
60	Bizans	1446	II. Murad
61	Macaristan	1449	II. Murad

Tablo 1.1. Erken Dönem Osmanlı Ahidnameleri Tablosu

Osmanlıların bu erken döneminde toplam 64 antlaşma yaptığı görülmektedir. Bu antlaşmalardan 18 tanesi XIV. yüzyıla aittir. Bu 18 antlaşmadan 9'u Osmanlıların o yüzyıl için en önemli rakibi olan Bizans ve Bizans'a bağlı yerel tekfurlar ile yapılmıştır. Bu antlaşmalar sulh ve ateşkes antlaşmaları olup daha bu dönemden itibaren devletin gücü Bizans'tan vergi alacak ve taht değişikliğine müdahale edecek

boyuta ulaşmıştır. Bizans'tan sonra kuruluş devrinde en çok antlaşma yapılan Batılı bir diğer kuvvet Cenova Cumhuriyeti'dir. İlk kez 1352 yılında I. Murad tarafından Cenevizlilere ticari imtiyaz verilmiş, 1387 ve 1389 yıllarında da bu antlaşma tecdid edilmiştir. XIV. yüzyılda ayrıca Dubrovnik, Sırbistan, Bulgaristan ve Eflak ile de ilk kez antlaşmalar yapılmıştır. Son olarak 1389 yılında Osmanlıların uzun zaman Anadolu'daki en ciddi rakibi olarak kalan Karamanlılarla bir sulh ve sınır tahdit antlaşması yaptıkları görülmektedir.

XV. yüzyıl Osmanlı devleti için talihsiz gelişmelerle başlamıştı. Fetret devri devletin siyasal otoritesini temelinden sarsmış, devlet uzun bir dönem boyunca iç savaşlar, çeşitli isyanlar ve haçlı işgalleri ile meşgul olmuştur. Fetret devri Yıldırım Bayezid'in oğullarının siyasal ittifaklar yoluyla güçlenme ve taht mücadelesinin yoğun olarak yaşandığı bir dönem olması sebebiyle birçok farklı antlaşma yapılmıştır. 1413 yılında Çelebi Mehmed'in tahta çıkışına kadar olan süreçte 4'ü Çelebi Mehmed, 2'si Süleyman Çelebi ve 1'i Musa Çelebi tarafından olmak üzere 7 antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmalardan ikisi Bizans, ikisi Venedik diğerleri ise Dubrovnik, Karamanoğulları ve Aydınoğulları ile yapılmıştır. Bu antlaşmalar şehzadelerin güçlenme çabasının bir sonucu olarak genellikle ittifak veya daha önceki antlaşmaların tecdidi mahiyetindedir.

Devletin Fetret devrindeki karışıklıkları geride bırakarak tekrar toparlandığı dönem olan Çelebi Mehmed devrinde de siyasi antlaşmalara önem verildiği görülmektedir. Devletin içerisinde bulunduğu hassas dönemin henüz geçmiş olması ve Osmanlı'yı tekrar parçalanmaya götürecek bir sürece sokma endişesi Çelebi Mehmed'i uzlaşmacı bir dış politika gütmeye sevk etmişti. Çelebi Mehmed hükümdarlığının sonuna kadar Batı ve Anadolu güçleri ile toplam 8 antlaşma yapmış, bu antlaşmalar mahiyeti açısından sulh ve eski antlaşmaları yenileyen tecdid ahidnameleri olmuştur.

Devlet geleneğinin oluşmaya başladığı ve devletin kuruluşunun tamamlandığı devir olarak değerlendirilen II. Murad dönemi diplomatik ilişkilerin yoğun ancak genellikle barışçıl bir zeminde ilerlediği bir dönem olmuştur. Saltanatının ilk yıllarını tahtını ve gücünü tahkim ile geçiren Sultan II. Murad, ilerleyen yıllarda sık sık siyasi

ittifaklar yapma yoluna başvurmuştur. Döneminde yapılan 31 antlaşmadan 15'i sulh, 7'si ise tecdid mahiyetindedir. Bunlar dışında haraçgüzârlık, mütareke ve emanname tipinde antlaşmalar da mevcuttur. Diplomatik olarak en çok ilişki içerisinde bulunduğu devlet olan Sırbistan ile 5 antlaşma yapılmış, Sırbistan'ı takiben Karamanoğulları ile 4, Eflak ve Venedik ile 3, Macaristan ile ise 2 antlaşma yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DİPLOMATİĞİNDE AHİDNAMELER

2.1. GİRİŞ PROTOKOLÜ

2.1.1. Davet

Osmanlı ahidnameleri de dâhil olmak üzere bütün Osmanlı belgelerinin en erken örneklerinden itibaren karşılaştığımız diplomatik form olan Davet rüknü, Osmanlı diplomatiğinde *tahmid* veya *temcid* olarak da adlandırılan ve tek bir istisna dışında bütün belgeler için geçerli, olmazsa olmaz, kullanımından asla vazgeçilmemiş tek rükündür.[234] En basit düzeyde çağırmak manasını taşıyan davet kelimesi İslâmî literatürde ayet ve hadislerde en çok İslam'a ve İslam esaslarının uygulanmasına çağrı anlamında kullanılmaktadır.[235] Ayrıca İslam inanç ve geleneğinde teberrük ve yardım dilemenin ancak Allah'ın adını anmakla olacağı, yapılan her işe besmele ile başlanması tavsiye edilmektedir. Osmanlı belgelerinde bu kaidenin uygulanışı belgeye Allah'ın adının anılarak (tesmiye) başlanması şeklinde tezahür etmiştir. Genel olarak bu rükün belgelerde "hû" veya "hüve" şeklinde karşımıza çıkarken, konumuz olan ahidnamelerde ve diğer berat türlerinde daha uzun çeşitli formüller görülmektedir.

Davet rüknü Osmanlı diplomatik tarihi açısından büyük önemi haiz en eski Osmanlı belgelerinden biri olan Orhan Gazi'nin H. 749/M. 1348 tarihli mülknamesinden itibaren müşahede edilebileceği üzere Osmanlı belgelerinin en muhkem hususiyeti olmuştur. Orhan Gazi'ye ait bu mülknamenin davet kısmında basit ve sade bir şekilde "*Hüve*" kelimesinin kullanıldığını ancak günümüze ulaşan tuğralı en erken tarihli az sayıda belgeden biri

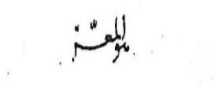

[234] Kütükoğlu, "Diplomatik", **DİA**, c. 9, İstanbul, 1994, s. 365.
[235] Mustafa Çağrıcı, "Da'vet", **DİA**, c. 9, İstanbul, 1994, s. 16.

olan I. Murad'ın H.767/M.1366 tarihli beratında bu rüknün karşımıza "*Hüve'l-Mu'izz*" şeklinde çıktığını görmekteyiz. II. Murad'a ait 1441 tarihli mülknamede ise davet formülünün ilk dönem mülknamelerinden farklı bir formülle "*Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni*" şeklinde yeni sıfatlarla tanzim edildiği görülmektedir.[236]

Bundan sonra tarihsel süreç içerisinde bu formül Allah'ın çeşitli isimlerinin terkibe eklenmesi sûretiyle geliştirilmiştir. Osmanlı belgeleri arasında özellikle beratların ve ahidnamelerin ihsan ve inayet ifade etmesi yönünden olsa gerek davet kısmında genellikle Allah'ın zenginliği ve cömertliğine nispet edilen sıfatlarının kullanılmasına özen gösterildiği dikkati çekmektedir.

Uluslararası ilişkilerin en önemli iki belge grubu olan ahidnameler ve name-i hümayunlar açısından bu rükün ele alınacak olursa genellikle davet formüllerinin uzun tutulduğu dikkat çekmektedir. Günümüze ulaşan en eski Türkçe ahidname olan ve bugün Venedik Devlet Arşivi'nde bulunan 1482 tarihli ahidnamede davet formülü "*Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Mu'în*" şeklindedir. Bu kısımda Allah'ın "zâtında ve sıfatlarında her türlü ihtiyaçtan münezzeh olan" el-Ganî, "dilediği kulu her türlü ihtiyaçtan kurtaran" el-Muğni ve "kullarına yardım eden, nimet veren" el-Mu'în isimleri davet ifadeleri olarak tercih edilmiştir.

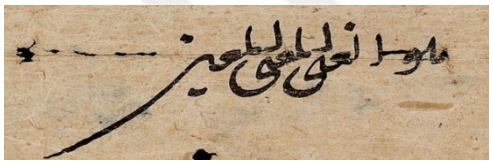

Osmanlı ahidnameleri arasında en eski Türkçe Macaristan ahidnamesi olan 1488 tarihli ahidnamenin günümüze ulaşan bir suretinde davet formu en bilindik, basit ve sade şekliyle "*hüve*" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum elimizdeki belgenin suret olması sebebiyle bu rüknün kısaltılarak kayda geçirilmiş olabileceği ihtimalini akla getirse de başka herhangi bir destekleyici veri bulunmadığından bu konuda kesin bir yargıya varmak mümkün değildir.

Sultan II. Bayezid dönemine ait en eski orijinal ikinci Osmanlı ahidnamesi olan Venedik Devlet Arşivi'ndeki 1503 tarihli Venedik ahidnamesi diplomatik açıdan incelendiğinde ilk olarak davet rüknünün bulunmadığı dikkati çekmektedir. Bununla

[236] Nuri Taşkın, Osmanlı Diplomatikasında Mülknameler, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s. 54.

birlikte belgenin en üst kısmında herhangi bir bölümün kesilerek çıkarıldığı izlenimi oluşmadığından davet formülünün bu belgeye hiç yazılmadığı düşünülmektedir. Benzer şekilde bugün Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda bulunan 1503 tarihli Macaristan ahidnamesi incelendiğinde davet rüknünün bu belgede de mevcut olmadığı görülmektedir. Ancak Venedik ahidnamesinden farklı olarak, bu belgenin davet rüknünü içeren kısmının kesilerek belgenin kısaltılmış olma ihtimalinin bulunduğu tuğranın yerleşiminden anlaşılmaktadır. Belgeye ilk bakışta fark edileceği üzere tuğra genel teamüle aykırı olarak belgenin tepesinde bulunmaktadır.

Yavuz Sultan Selim tarafından 1503 tarihli ahidnamenin tecdidi mahiyetinde Venedik'e 1513 yılında verilen ahidnamenin en üstünde "*Hüve*" şeklinde bir davet formülünün bulunduğu görülmektedir. Buna mukabil 1517 ve 1521 tarihli Venedik ahidnamelerinde ve 1525 tarihli Lehistan ahidnamesinde ilk Türkçe Venedik ahidnamesi olan 1482 tarihli ahidnamedeki "*Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Mu'în*" formülünün aynı şekilde yer aldığı dikkat çekmektedir.

Kanuni Sultan Süleyman tarafından Venedik'e verilen 28 Temmuz 1540 tarihli ahidname taslağında ve 1540 tarihli ahidnamenin orijinal nüshasında davet formülü "*Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Mu'ti'l-Mu'în*" biçimindedir. Bu formülde "dilediğine ihsanda bulunan" anlamında, diğer Venedik ahidnamelerinde bulunmayan *el-Mu'ti* sıfatının ilk defa yer aldığı görülmektedir. Ayrıca diğer ahidnamelerden farklı bir husus olarak davet rüknü altın mürekkeple yazılmıştır.

1553 tarihli Lehistan ahidnamesinin Amasya'da yazılmış olan 1554 tarihli sureti günümüze ulaşmıştır. Bu suret ahidnameye muhtemelen ayrıca arşivlenmek üzere kesilerek belgeden çıkarıldıktan sonra belgeye tekrar yapıştırıldığı anlaşılan "*Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Muhyi'l-Mu'în*" şeklindeki davet formülünde birçok ahidnamede tekrar tekrar zikredilen el-Gani, el-Muğni ve el-Mu'în isimlerine ilaveten "hayat veren, dirilten" manalarındaki *el-Muhyi* isminin ilk kez terkibe eklendiği görülmektedir.

1567 tarihli Venedik ahidnamesinde davet formülü son derece küçük olarak siyah mürekkeple "*Hüve*" şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde 1569 tarihli Fransa ahidnamesi suretinin de başında "*Hüve*" şeklinde bir formül bulunmaktadır.

1573 tarihli Sultan II. Selim'in Venedik'e vermiş olduğu ahidnamedeki davet formülü şimdiye kadarki bütün davet formüllerinden daha uzun ve daha gösterişlidir. Bu formül "*Hüve'llahü'l-Vâhidü'l-Ferdü'l-Melikü'l-Mu'izzü'l-Mu'în*" şeklinde bir içeriğe sahiptir.

II. Selim'in saltanatının son günlerinde Avusturya'ya vermiş olduğu 1574 tarihli ahidnamenin genel görünümü incelendiğinde yazılı kısmın Osmanlı belgelerinde görmeye alışık olduğumuzun aksine sayfanın en üstü itibari ile başladığı dikkat çekmektedir. Bu görünüm belgenin davet formunun bulunduğu üst kısmının tahrip olduğu veya kesilerek çıkarıldığı izlenimini vermektedir. Belgenin kalan kısmında da üst kısımlar hem sağ hem de sol köşelerden ciddi şekilde tahrip olduğu için baş kısmının da tahrip olduğu kanaati güçlenmektedir.

Sultan III. Murad'ın Venedik'e vermiş olduğu ilk ahidname olan 1575 tarihli ahidnamenin daha ilk bakışta fiziksel özellikleri açısından tekâmülünü tamamlamış bir

belge olduğu anlaşılmaktadır. 1575 tarihli bu ahidnamenin davet formülü daha önce karşılaşmadığımız bir içeriğe sahiptir. Altın mürekkeple "*Hüve'llahü'l-vâhidü's-samed lem yelid ve lem yûled ve lem yekün lehû küfüven ehad*[237]" ibareleri yazılı olan bu formülde İhlas suresinden alıntıların yer aldığı dikkat çeken bir husustur. Aynı formül Venedik'e bir yıl sonra verilen 1576 tarihli ahidnamede de aynı şekilde karşımıza çıkmaktadır.

1577 tarihli Lehistan ahidnamesinin davet formülü ise mavi mürekkeple ve zerefşanlı olarak "*Hüve'llahü'l-Vâhidü'l-Ferdü's-Samedü'l-Ganiyyü'l-Mu'îni'l-Mu'ti'l-Muğni*" şeklinde yazılmıştır. Bu kısım 1554 tarihli belgede olduğu gibi önce kesilerek belgeden çıkarılmış ancak daha sonra belgeye tekrar yapıştırılmıştır. Sultan

[237] Kur'an-ı Kerim, İhlas Suresi, 112/3-4.

III. Murad'a ait ahidnamelerdeki davet formülleri daha önceki dönemlere ait ahidnamelerdeki davet formüllerine göre daha uzun olması yönüyle dikkat çekmektedir.

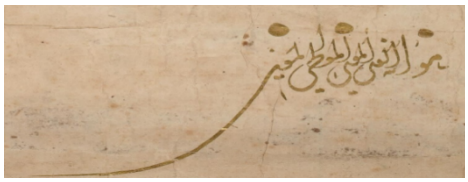

Sultan III. Mehmed dönemine ait Osmanlı ahidnameleri arasında fiziksel nitelikleri bakımından en öne çıkan belge olması hususuyla dikkat çeken 1595 tarihli Venedik ahidnamesi altın mürekkeple yazılmış "*Hüve'llahü'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Mu'ti'l-Mu'în*" şeklindeki bir davet rüknüne sahiptir. Bu ahidname kendisinden önceki 4 ahidnamenin daha temel metnini teşkil eden 1540 ahidnamesine benzer bir davet formülü taşımaktadır. 1540 ahidnamesinin davet kısmından farklılaşan tek yönü 1573 tarihinden itibaren davet formülüne *hüve'llah* şeklinde girmiş olan Allah kelimesini ihtiva etmesidir.

1597 ve 1598 tarihli Lehistan ahidnamelerinde ve münşeat mecmualarından ve diğer kaynaklardan tespit ettiğimiz Fransa, İngiltere, Avusturya, Floransa gibi devletlere verilen ahidname suretlerinde davet formülü bulunmamaktadır. Çok sayıdaki belgenin tamamında bu kadar önemli bir rüknün ihmal edilmesi mümkün görünmediğinden suret çıkarılması esnasında bu bölümün yazılmadığı anlaşılmaktadır.

2.1.2. Tuğra

Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahın adına düzenlenen belgelerin en önemli rükünlerinden bir tanesi *Tuğra*'dır. *Tuğra*, Orhan Gazi döneminden itibaren düzenlenen bütün devlet belgelerinde belgenin padişah adına düzenlendiğini gösteren en önemli alamettir ve Osmanlı padişahları adına hazırlanan bütün belgelerde ortak bir form olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Divan'ında da diğer Türk ve İslam devletlerinde olduğu gibi tuğrayı çekmekle görevli yüksek rütbeli bir memur mevcut olup bu görevli Osmanlı devlet teşkilatında *Tuğraî* veya *Nişancı* adıyla

tanınmaktadır.[238] Fatih Kanunnamesi dolayısıyla Nişancılık müessesesinin teşekkülünün XV. yüzyıl sonu itibariyle tamamlandığı bilinmektedir. Günümüze ulaşan Osmanlı belgelerinden Orhan Gazi'nin tuğrasını taşıyanlar ismi nişancı olsun veya olmasın bu vazife ile görevli bir memurun devletin ilk devrinden itibaren mevcut olduğunu ortaya koymaktadır. Divan bürokrasisinin başı olarak kabul edilen Nişancı henüz bürokraside ihtisaslaşmanın başlamadığı XVI. yüzyıl başlarına kadar dahil ve sahn müderrisleri arasından tayin edilmiştir. Nişancılar, bu müderrislerden ilmine ve inşa kabiliyetine itibar edilenler arasından bizzat padişah tarafından tayin edilmiştir.[239] Osmanlı diplomasi tarihi açısından bu görevlilerin Osmanlı bürokrasi dilini inşa eden kişiler olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Nişancının bilgi, tecrübe ve kabiliyeti Osmanlı belgelerini en gelişkin formlarına kavuşturması açısından önemli bir hususdur. Tarihsel süreç içerisinde dili ve rükünleri açısından gelişimini tamamlamış bir Osmanlı belgesini incelediğimizde karşılaştığımız şey belgenin son haline kavuşana kadar geçirdiği aşamalarda göreve gelmiş nişancıların diplomatik ve ilmî kudreti olacaktır.

Tuğranın ilk örneklerine Orhan Gazi döneminden itibaren rastlandığı ve bu formun Osmanlı ferman, berat ve mülknamelerinde kullanıldığı bilinmektedir. İlk devir Osmanlı sultanlarından günümüze çok az sayıda belge ulaşmış olup bu belgeler gerek Türkçe gerekse dönemin diplomasi dili olan Latince veya Grekçe düzenlenmiş olsun en önemli hususiyetleri Tuğra taşımalarıdır. Günümüze ulaşan Türkçe ahidnamelerin ilk örneği olan 1482 tarihli Venedik ahidnamesi tuğranın oluşumundan yaklaşık 120 yıl sonraki bir form olarak geç sayabileceğimiz bir dönemde karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle tuğranın gelişimi ile ilgili süreçler ve Fatih dönemindeki formu kazanmasına kadar geçen süreçteki değişiklikleri gözlemleyebilmek için kronolojik olarak bir değerlendirme yapmak faydalı olacaktır.

[238] Hüseyin Hüsameddin, **Nişancılar Durağı**, yay. haz. Bilgin Aydın-Rıfat Günalan, ed. İsmail Erünsal, TTK, Ankara, 2005, s. 7.
[239] M. Fuad Köprülü, **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**, 2. Baskı, İstanbul, 1986, s. 60-65; Gökbilgin, "Nişancı", **İA**, c. IX, Ankara, 1964, s. 299.

XIV. yüzyıldan itibaren Grekçe ve Latince olarak düzenlenmiş olduğu bilinen ahidnameler ile 1482'den itibaren karşımıza çıkan Türkçe ahidnamelerdeki tuğraların

dayanmış olduğu tuğra formunun ilk stilize örneklerini Orhan Gazi dönemindeki belgelerde görmek mümkündür. Bu döneme ait 1324 ve 1348 tarihli belgelerin orijinalliği hakkında birçok tartışma ve değerlendirme yapılmış olmakla birlikte bu belgeler tuğraları açısından değerlendirildiğinde birbirini teyit eder nitelikte oldukları görülmektedir.[240] 1950 yılında yayınlanan bir çalışmada bir münşeat mecmuasında bulunan 1353 tarihli bir mülkname suretinin üzerine müstensih tarafından Orhan Gazi'ye ait tuğranın aynen resmedildiği A. Sadık Erzi tarafından tespit edilmiş ve Orhan Gazi'ye ait tuğra örneklerinin sayısı 3'e ulaşmıştır.[241] 1324, 1348 ve 1353 tarihli bu belgelerin tuğralarında müşahede edilebildiği üzere Orhan Gazi'ye ait tuğra basitçe *Orhan bin Osman* olarak Orhan Gazi'nin kendi adı ve babasının adının yazılmasından ibarettir.[242]

Orhan Gazi döneminden çok az sayıda belge günümüze ulaşmakla beraber sonraki süreçte de bu sayı artmamış ve I. Murad döneminden de oldukça sınırlı sayıda belge günümüze ulaşmıştır. İlk defa Tahsin Öz tarafından tespit edilen I. Murad'a ait 1366 tarihli mülknamenin tuğrası ve kendisinden önce Orhan Gazi'ye ait tuğraların bulunmuş olması Osmanlı tuğralarının kökeni hakkındaki meşhur bir iddiayı mesnetsiz bırakması açısından da oldukça önemlidir. Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches* adlı eserinde Sultan I. Murad'ın 1365 tarihinde Dubrovniklilere bir ahidname

[240] Uzunçarşılı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi 724 Rebiülevvel-1324 Mart", **Belleten**, c. V, 1941, s. 283; Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Kılavuzu: 1. Fasikül, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s. 97-102; Taşkın, **a.g.t**., s. 114.

[241] Adnan Sadık Erzi, "Türkiye Kütüphânelerinden Notlar ve Vesîkalar I", **Belleten**, c. XIV (1950), S. 53, s. 104; Taşkın, **a.g.t**., s. 115.

[242] Orhan Gazi adına düzenlenmiş olmakla ve H. 700 / M. 1301 tarihine ait olduğu söylenmekle beraber konumuza dâhil edemeyeceğimiz bir belge daha mevcuttur. Fakat bu belgenin bütünüyle tarihsel bir anakronizme sahip olması nedeniyle bu belge değerlendirme dışı bırakılmıştır. Belgenin üzerinde "Orhan Sultan" şeklinde çok basit bir tuğra motifi bulunmakla birlikte hem tarih hem de içerik açısından bu belgenin sıhhati üzerindeki şüpheler giderilememiştir. Gerek Orhan Gazi'nin Sultan unvanı ile anılması gerekse belgeye ait diğer hususiyetler belgenin orijinal bir belge olmadığı izlenimini uyandırmaktadır. Bu nedenle bu motifi Orhan Gazi'ye ait bir tuğra olarak kabul etmek doğru olmayacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Emecen, **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası,** Beşinci Baskı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 199-200 ve 207.

verdiğini ve okuryazar olmadığından bu ahidnameyi tasdik için elini mürekkebe batırarak ahidnamenin baş tarafına bastığını ve bu şekilde tuğranın ortaya çıktığını iddia etmiştir. Fakat gerek Orhan Gazi'nin tuğrası gerekse I. Murad'ın tuğrası Osmanlılarda tuğra geleneğinin gelişimi açısından incelendiğinde Hammer'in iddiasının geçersizliği açıkça ortaya çıkmaktadır.[243]

I. Murad devrinden sonra ne yazık ki Yıldırım Bayezid döneminden günümüze hiçbir orijinal belge ulaşmamıştır. Buna rağmen Stephane Binon'un bir çalışması vasıtasıyla Bayezid'in tuğrası hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz. Binon, St. Athos'ta bulunan St. Paul Manastırı'nda Yıldırım Bayezid'in Bizans İmparatoru'na yazmış olduğu mektupların suretlerinin de içerisinde bulunduğu bir yazmada metnin başında bulunan tuğrayı kopya etmiş ve ardından Paul Wittek Osmanlı tuğralarını incelediği makalesinde bu tuğranın Sultan I. Bayezid'e ait olduğuna dair değerlendirmeler yapmıştır.[244] Bu çalışmaların öncülüğünde Yıldırım Bayezid dönemi itibariyle tuğraya, baba adını niteleyecek şekilde "Han" kelimesinin eklendiği görülmektedir.

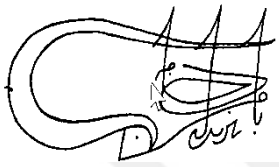

Yıldırım Bayezid döneminin sonrasında Fetret Devri başlamış ve Emir Süleyman'ın Ankara Savaşı sonrası Edirne'ye gelerek tahta çıktığı 8 yıllık devre ait az sayıda belge tespit edilmiştir. Süheyl Ünver, Emir Süleyman'ın 1405 tarihli bir vakfiyede bulunan tuğrasını inceleyerek bu tuğranın noktalar halinde hazırlandıktan sonra emirin kendi eliyle bu noktalar üzerinden geçerek belgeyi imza etmiş olabileceğine dair bir görüş ortaya koymuştur. İlk dönem tuğralarının bir hattat elinden çıkmadığını da vurgulayan Ünver, bu tuğraların bizatihi sahipleri tarafından kendi el yazıları ile yazılmış olabileceğine dair ihtimalin çok zayıf olmadığını ifade

[243] Tahsin Öz, "Murad I. İle Emir Süleyman'a Ait İki Vakfiye", **Tarih Vesikaları**, c. 1, 1941, S. 4, s.242; Midhat Sertoğlu, **Osmanlı Türklerinde Tuğra (Başlangıcı ve Gelişmesi)**, Doğan Kardeş Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 4-6.

[244] Melek Delilbaşı, "Türk Sultan ve Beylerine Ait Yunanca Belgeler Hakkında Bazı Bilgiler", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. XV, 1990, S. 26, s. 77-78; Stéphane Binon, **Les origines légendaires et l'histoire de Xéropotamou et de Saint-Paul de V Athos, Louvain**, 1942, p. 275; Paul Wittek, "Notes Sur La Tughra Ottomane", **Byzantion**, 1950, c. 20, Actes Du VIIe Congrès Des Études Byzantines Bruxelles 1948. –II, 1950, s. 267-293.

etmiştir.[245] Ancak Orhan Gazi'den itibaren Tuğrai nisbesine sahip bulunan nişancıların tuğrayı bizzat çektikleri bilinmektedir. Dolayısıyla bu görüşlerin geçersiz olduğu görülmektedir.

Fetret Devri'nin ardından Osmanlı tahtına çıkarak devleti ikinci kez kuran Çelebi

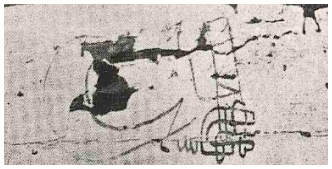

Mehmed döneminden de ne yazık ki günümüze ulaşan belgeler son derece sınırlı sayıdadır. Bu belgelerden 1417 tarihli mülknamede de müşahede edilebildiği üzere tuğra bu dönemde hala tekâmülünü tamamlamamış, Orhan Gazi dönemindeki sadelikle yalnızca hükümdarın ve babasının adını içermeye devam etmiştir.[246]

Devletin birçok anlamda güçlendiği, topraklarının genişlemeye başladığı ve savaşlarda artarda başarıların kazanıldığı II. Murad döneminin belgelerdeki yansımalarından en sembolik olanı şüphesiz ki tuğraya bu dönem itibari ile de "muzaffer" kelimesinin eklenmesidir. Sultan II. Murad'ın 1441 tarihli mülknamesinde de görüldüğü üzere tuğralar bu dönemde hala son derece basit bir forma sahiptir.

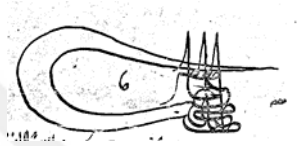

Fatih'in ilk saltanatı döneminde de tuğra formu erken dönem tuğralarıyla

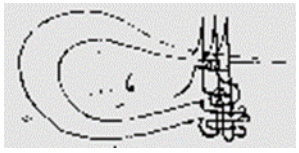

benzer özellik göstermiş, herhangi bir değişikliğe uğramamıştır. Fatih'e ait ilk ahidname olan 1446 tarihli Venedik ahidnamesi onun henüz II. Murad tarafından taht vekili olarak görevlendirildiği döneme aittir. Bu ahidnamede tuğranın formu oldukça basittir.

Fatih'in saltanatının ilk yıllarında Venedik Devlet Arşivi'nden açıkça takip edebildiğimiz kadarıyla *Miscellanea documenti turchi* tasnifi 1 numarada kayıtlı 1454

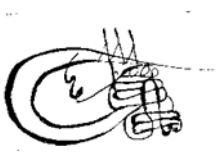

tarihli belgede Fatih'in tuğrası hala basit denecek düzeyde sade bir formdadır.[247] Bu belge bazı Venedikli beylerin Osmanlı'ya sığınma talebi üzerine padişah tarafından verilen Grekçe bir

[245] Süheyl Ünver, "Yıldırım Bayezid'in İvaz Fakih'e Verdiği Tımar. II. Yıldırım Bayezid'in Oğlu İsa'nın Bir Emri. III. Yıldırım Bayezid'in Oğlu Musa Çelebi'nin Bir Hükmü. IV. Emir Süleyman'ın Tuğrası Hakkında", **Belleten**, c. XI (1947), S. 42, s. 339.
[246] Öz, **a.g.m.,** s. 242; Taşkın, **a.g.t.,** s. 16-17.
[247] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 1.

fermandır. Fermanda Fatih'in yemin ile Venedikli beylerin can ve mal güvenliğini taahhüt ettiği görülmektedir.[248]

Aynı tasnifte 2 numara ile kayıtlı 1479 tarihli belgede tuğranın son derece muntazam bir şekilde altın mürekkeple çekildiği görülmektedir.[249] Yine aynı tasnifteki 3, 4, 6, 10, 14, 17 ve 21 numaralı belgelerdeki tuğralar incelendiğinde Fatih devrinin sonlarından itibaren tuğralardaki tezyinatın geliştiği ve yavaş yavaş harf boşluklarının çeşitli renklerde mürekkeple doldurularak tezyin edilmeye başlandığı görülmektedir.

Tuğra üzerine yapılan çalışmalarda II. Bayezid devrinden itibaren tuğraların müzehhep hale geldiği ileri sürülmektedir. Bu çalışmalara göre tuğrada tezyinat ilk olarak II. Bayezid döneminden başlatılmaktadır. Hâlbuki Venedik Devlet Arşivi'nde tespit etmiş olduğumuz 1479-1481 yıllarına ait bu belgeler tuğralardaki tezyinî özelliklerin Fatih devri sonlarından itibaren görülmeye başlandığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak tezyinata dair yapılan bu tarihlendirmenin Fatih döneminden başlatılması gerekliliği vurgulanması gereken bir husustur.

Ayrıca bu dönemde İstanbul'un fethi dolayısıyla artık bir imparatorluk haline dönüşen devletin gücünü vurgular biçimde Fatih'in tuğrasına muzaffer kelimesinden sonra "daima" ifadesi eklenerek tuğrada yerini almaya başlamıştır.[250] II. Murad döneminde Balkanlardaki hızlı yayılmaya bağlı olarak tuğraya eklenen muzaffer

---

[248] **Fatih Sultan Mehmed Dönemi Ferman ve Arşiv Belgeleri**, 2. Baskı, haz. Mehmet Çelik v.d., Gebze Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 90-93. Eserde bu belgenin tarihi 1478 olarak verilse de Venedik Devlet Arşivi'nde 1454 tarihiyle kayıtlıdır. Söz konusu belge Fatih devrine ait en eski tuğralı belgelerden birisi olarak değerlendirilebilir. Bu belge hakkında yapılmış müstakil bir çalışma da mevcuttur: Diana Gillian Wright, "Eskisinden Daha Gönençli Olasınız Fatih Sultan Mehmed'in Yunanlı Beylere Mektubu, 1454", **Derin Tarih**, S. 8, 2012, s. 35-37.

[249] Fatih Sultan Mehmed döneminin farklı tarihlerine ait belgelerindeki tuğralar Osmanlı tuğra geleneğindeki yapısal gelişimi takip edebilme imkânı tanıması bakımından son derece önemlidir. Süheyl Ünver'in Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde tespit ederek "Fatih'in Çocukluk Defteri" adıyla yayınladığı bir defterde bulunan çok sayıda tuğra çalışması ve bu çalışmalardaki çizgilerin başlangıçta kısa, titrek ve çekingen olmasına karşılık daha sonra muntazam, kesintisiz ve uzun bir hale dönüştüğü görülmektedir. Ayrıca Fatih'in 1479 tarihli tuğrasının neredeyse aynısının bu defterde bulunması Fatih'in değişik zaman dilimlerinde tuğrasına dair çalışmalar yaptığı izlenimi oluşturmaktadır. Sevgi Gürtuna, "Sanat Eğitimi Yönünden "Fatih'in Çocukluk Defteri" Üzerine Düşünceler", **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 1, 2005, s. 6-7.

[250] Ayşegül Nadir, **Osmanlı Padişah Fermanları**, Londra, 1986, s. 12. Daima formunu andırır biçimde II. Murad ve Fatih'in erken dönem belgeleri tuğralarında da *mim ve elif*ten oluşan bir sembol bulunmakla beraber bunun daima olup olmadığına dair kesin bir hüküm vermek oldukça güçtür. Fakat Fatih'in 1454 tarihli Grekçe fermanındaki tuğrada ilk defa daima kelimesi görülmektedir.

sıfatının daima ifadesi ile nitelenmesi daha güçlü bir anlam ve vurgu kazandırmıştır. Dünya tarihi açısından bir kırılma noktası olan İstanbul'un fethi ve takip eden süreçte onlarca krallığı Osmanlı hâkimiyeti altına almış ve Balkanlardaki birçok bölgeyi Osmanlı mülküne katmış olan Fatih'in artık yenilmezliğini ifade bakımından muzaffer duasına yapılan daima vurgusunun derin anlamlar taşıdığı anlaşılmaktadır.

1479-1481 tarihli Fatih dönemi tuğralarının tezyinatındaki gelişimlerin ahidnamelerin ilk örneği olan 1482 tarihli ahidnamenin değerlendirilmesi bakımından da önemi vardır. Bu ahidname üzerindeki tuğranın II. Bayezid dönemi öncesinde gelişmiş ve sanatsal mahiyet kazanmaya başlamış formunun Fatih devri sonlarına ait tuğralara benzer bir özellik gösterdiği görülmektedir. Buna göre tuğradaki harf boşlukları dönemin en çok kullanılan renklerinden kobalt mavisi ve bakır yeşili mürekkeple tezhiplenmiştir. Altın mürekkep ile çekilmiş olan tuğranın kenarları is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. XV. yüzyıl sonu gibi erken denilebilecek dönemlere ait bu belgelerdeki tuğraların boyutu ve taşıdığı tezyinî özellikler Osmanlıların diplomatik ilişkilere verdiği önemi ifade etmesi bakımından önemlidir.

Resim 1: 1482 Tarihli Venedik Ahidnamesi II. Bayezid'e Ait Tuğra (ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 26)

Venedik'e verilen ikinci ahidname olan 1503 tarihli ahidnamenin tuğrası 1482 ahidnamesindeki tuğraya benzer şekilde altın mürekkep ile çekilmiş ve kenarları is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Ancak 1503 tarihli ahidnamede bulunan tuğra 1482 tarihli ahidnamedeki tuğradan çok daha düzgün biçimde istiflenmiş ve daha özenli bir şekilde süslenmiştir. Bu tuğranın en belirgin özelliği beyzelerinin içlerine rumi

motiflerle yapılmış olan tezhiptir. Bu tuğra literatürde bilinen ilk içi tezhipli tuğra olması sebebiyle hususi bir yere sahiptir.[251] Ancak aynı durum bu ahidnamenin Grekçe yazılmış olan orijinal nüshasında mevcut değildir. Bu belgenin tuğrası da son derece mutena bir formda altın mürekkeple çekilmiştir fakat herhangi bir tezyinatı havi değildir. Bu durum Osmanlı bürokrasisince iki nüsha olarak hazırlanmış olan bu gibi önemli belgelerin Osmanlıca olanlarının asıl nüsha olarak kabul edildiğinin bir işareti olarak değerlendirilebilir. İlk Türkçe Osmanlı ahidnamesi olan 1482 tarihli belgedeki tuğrada tüm harf boşlukları mürekkeple doldurulmuş iken bu teknik 1503 tarihli Osmanlıca ahidnamenin tuğrasında yalnızca iki kez kullanılmış, bu tuğranın iç kısmındaki zarif tezhipler sayesinde tuğranın tezyinatı başka bir merhaleye taşınmıştır.

Resim 2: 1503 Tarihli Türkçe Venedik Ahidnamesi II. Bayezid'e Ait Tuğra (ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 73)

Resim 3: 1503 Tarihli Grekçe Venedik Ahidnamesi II. Bayezid'e Ait Tuğra (ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 77)

[251] Şakiroğlu, "1503 Tarihli Türk-Venedik Andlaşması", **VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 11-15 Ekim 1976) Kongreye Sunulan Bildiriler III. Cilt**, s. 1561.

Osmanlı ahidnameleri arasında en eski tarihli üçüncü orijinal belge 1503 tarihli Macar ahidnamesidir. Ancak Belge fazlasıyla tahrip olmuş bulunduğundan tuğranın yalnızca beyzeleri kalmıştır. Bu belgeden çok kısa bir süre önce verilmiş Venedik ahidnamesinde Sultan II. Bayezid'in tuğrası tezhipli iken bu ahidname üzerinde tuğradan kalan kısımlarda herhangi bir süsleme bulunmayışı dikkat çekmektedir.

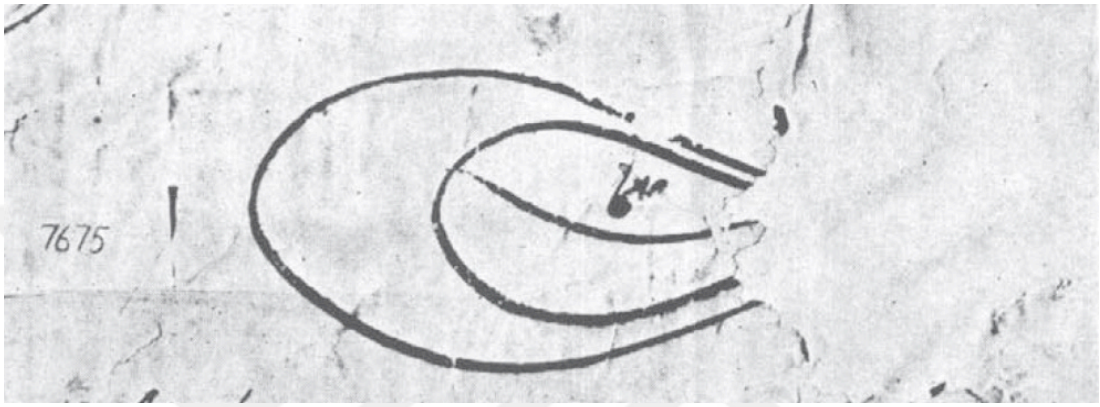

Resim 4: 1503 Tarihli Macaristan Ahidnamesi II. Bayezid'e Ait Tuğra (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E. 7675)

Dördüncü orijinal Osmanlı ahidnamesi olan 1513 tarihli Venedik ahidnamesinin Yavuz Sultan Selim'e ait olan tuğrası altın mürekkeple çekilmiş olup üzerinde herhangi bir süsleme mevcut değildir. Kısa bir süre sonra 1517 yılında Venedik'e verilmiş olan ahidnamede ise Yavuz Sultan Selim'in altın mürekkep ile çekilerek kenarları is mürekkebi ile tahrirlenmiş olan tuğrası son derece özenli bir formda ve tezyini bir özellikte karşımıza çıkmaktadır. 1513 tarihli Venedik ahidnamesindeki sade tuğranın aksine bu ahidnamede tuğranın dış beyzesinde yaprak ve çiçek motifi bulunmaktadır.

Resim 5: 1513 Tarihli Venedik Ahidnamesi Yavuz Sultan Selim'e Ait Tuğra (ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 161)

Resim 6: 1517 Tarihli Venedik Ahidnamesi Yavuz Sultan Selim'e Ait Tuğra (ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 167)

Kanuni döneminin ilk orijinal ahidnamesi olan 1521 tarihli Venedik ahidnamesi taşıdığı tuğra dolayısıyla son derece dikkat çekici bir özelliktedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın tuğrası altın mürekkep ile çekilerek kenarları is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Beyzeleri ve tuğları arası kobalt mavisi ve altın mürekkeple sarmal bir yapıya sahip şekilde yapılmış çiçek ve yaprak motifleri ile bezelidir. Ayrıca iki harf boşluğunda kobalt mavisi mürekkeple doldurma yapıldığı görülmektedir. Bu ahidname gerek yazısı gerekse taşıdığı tuğra dolayısıyla kendinden önceki ahidnamelerden ayırt edici derecede öne çıkmaktadır.

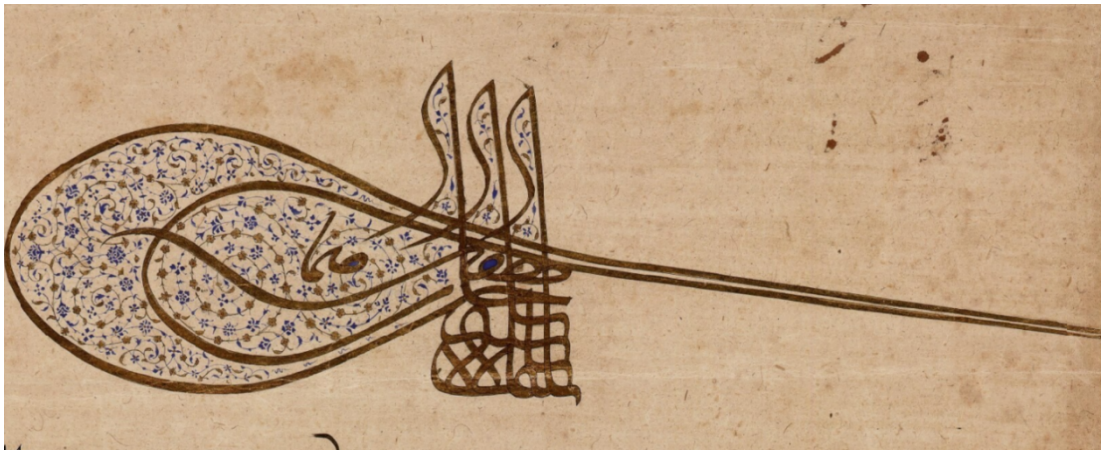

Resim 7: 1521 Tarihli Venedik Ahidnamesi Kanuni Sultan Süleyman'a Ait Tuğra (ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 188)

Günümüze ulaşan en eski Lehistan ahidnamesi olan 1525 tarihli ahidnamede Kanuni Sultan Süleyman'a ait tuğra ise kobalt mavisi mürekkeple çekilerek altın mürekkeple tahrirlenmiştir. Bu tuğranın beyzelerinin içi çeşitli motiflerle tamamen altın mürekkep kullanılarak bezenmiştir. Lehistan ahidnamelerinin ilki olan bu belgedeki ve ilerleyen dönemlerdeki diğer Lehistan ahidnamelerinin tuğralarındaki üslup, Venedik ahidnamelerinden ilk bakışta ayırt edilebilecek bir mahiyettedir.

Resim 8: 1525 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Kanuni Sultan Süleyman'a Ait Tuğra (AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 41)

1540 yılına ait Venedik'e verilen ahidname türünde iki belge bulunmakta olup bunlardan bir tanesi taslak nüsha iken diğeri orijinal bir ahidnamedir. 1540 tarihli

taslak nüshada bulunan Kanuni Sultan Süleyman'a ait tuğra altın mürekkeple çekilmiş ve herhangi bir tezyinatı bulunmayan oldukça sade bir formdadır.

Resim 9: 1540 Tarihli Venedik Ahidnamesi Taslağı Kanuni Sultan Süleyman'a Ait Tuğra (ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 425)

Buna karşılık çok kısa bir süre sonra verilen orijinal ahidnamedeki tuğra sanatsal özellikleri ile kendisinden önceki bütün tuğralardan öne çıkacak derecede estetik ve süslü bir formdadır. Bu gösterişli tuğra dönemin üslubunu ve ihtişamını yansıtır biçimde kobalt mavisi mürekkeple çekilerek altın mürekkeple tahrirlenmiştir. Tuğranın bütün boşlukları son derece özenli olarak helezonal biçimde tezhiplenmiştir. Tamamen bezeli olan bu tuğradaki süslemeler için kobalt mavisi ve altın mürekkep bir arada kullanılmıştır. Ayrıca bazı harf boşluklarında yine altın mürekkeple doldurma yapıldığı dikkat çekmektedir.

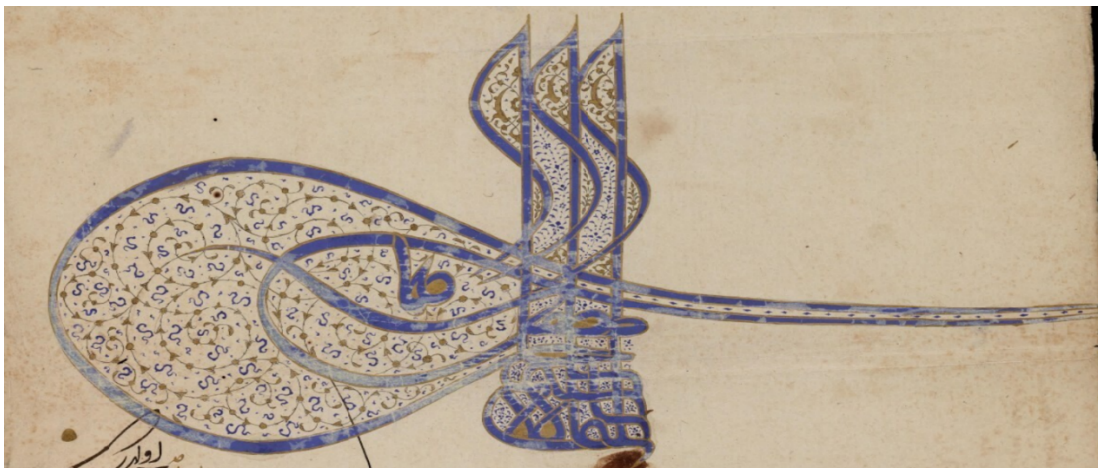

Resim 10: 1540 Tarihli Venedik Ahidnamesi Kanuni Sultan Süleyman'a Ait Tuğra (ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 426)

1562 tarihli Avusturya ahidnamesindeki Kanuni Sultan Süleyman tuğrası altın mürekkep ile çekilmiş, kenarları is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Beyze ve tuğları arası kobalt mavisi, altın ve çok az da kırmızı mürekkeple helezonal yapıda çiçek ve yaprak motifleri ile süslenmiştir.

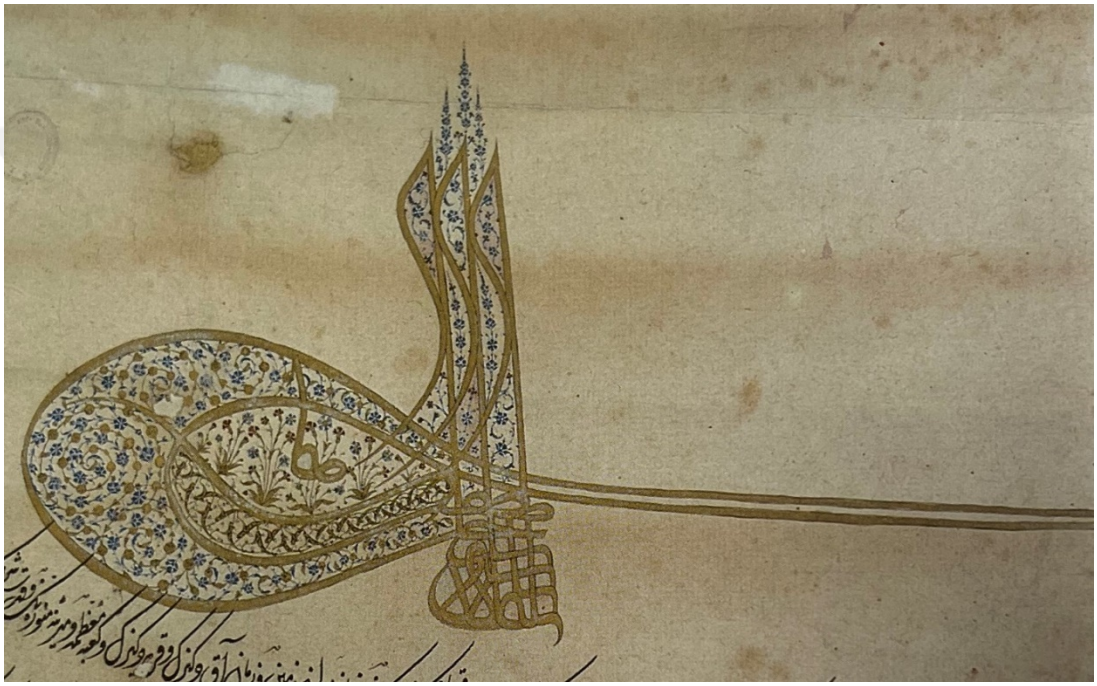

Resim 11: 1562 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Kanuni Sultan Süleyman'a Ait Tuğra (Schaendlinger, Schreiben Suleyman, Urkunde 25)

Kanuni döneminde Lehistan'a verilmiş olan 1553 tarihli ahidnameye ait 1554 tarihli taslak ahidnamenin taşıdığı tuğra altın mürekkeple çekilmiş olup muhtemelen hem suret mahiyetinde olduğundan hem de belge İstanbul dışında hazırlandığından herhangi bir tezyinat mevcut değildir.

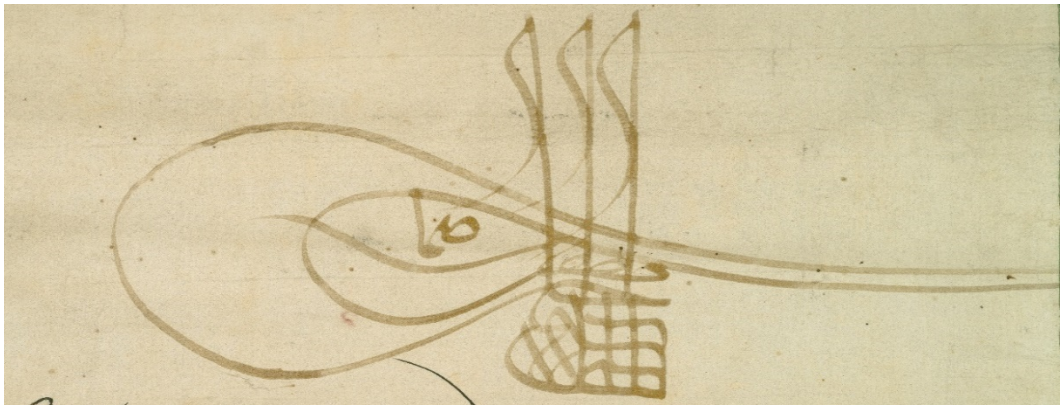

Resim 12: 1554 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Sureti Kanuni Sultan Süleyman'a Ait Tuğra (AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 153, no. 293)

Sultan II. Selim devrinin ilk ahidnamesi olan 1567 tarihli Venedik ahidnamesinde yer alan tuğrada herhangi bir tezyinat bulunmamaktadır. Bu tuğra altın mürekkeple çekilmiş olup son derece muntazam ancak sade bir formdadır.

Resim 13: 1567 Tarihli Venedik Ahidnamesi II. Selim'e Ait Tuğra (ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 793)

Benzer şekilde II. Selim'in Venedik'e verdiği ikinci ahidname olan 1573 tarihli ahidnamesinin tuğrası da altın mürekkep ile çekilmiş sade ancak bir o kadar da özenli formdadır. Bu ahidname daha önceki hiçbir belgede bulunmayan ihtişam ve görsel zenginliğe sahip olmasına karşılık bu durumun tuğraya yansımadığı görülmektedir. Bu ahidname daha eski tarihli ahidnamelerle fiziksel olarak kıyaslandığında açıkça diğerlerinden daha süslüdür. Ancak bundan önce süslü ve bezeli tuğralar

ahidnamelerde kullanılmış olmasına karşılık bu ahidnamenin tuğrası son derece sade bir yapıdadır. Bu yönü ile bu ahidname oldukça dikkat çekicidir.

Resim 14: 1573 Tarihli Venedik Ahidnamesi II. Selim'e Ait Tuğra (ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 818)

Sultan II. Selim devrinin günümüze ulaşan üçüncü ve son ahidnamesi olan 1574 ahidnamenin tuğrası da yine aynı altın mürekkeple gayet muntazam bir şekilde çekilmiştir. Herhangi bir tezyinatı bulunmayan bu tuğra da son derece sade bir formda bulunmaktadır.

Resim 15: 1574 Tarihli Avusturya Ahidnamesi II. Selim'e Ait Tuğra (British Library, Asian & African Studies Collections, Lansdowne MS 23)

Venedik'e Sultan III. Murad devrinde verilen 1575 tarihli ilk ahidnameye ilk bakışta belgenin en ayırt edici özelliği olan tuğrasının nefaseti göze çarpmaktadır. Altın mürekkeple çekilerek is mürekkebi ile tahrirlenmiş bu tuğra tamamıyla bezelidir. Bu tuğranın tezhibinde ilk göze çarpan husus tuğra formunun iç kısmına ek olarak

yazının üst bölümünün de tezhiplenerek hayat ağacı formunun verilmiş olmasıdır. Sarmal düzende çeşitli çiçek formlarının bir arada bulunduğu tuğrada altın ve kobalt mavisine ek olarak ilk defa kırmızı ve kahverenginin de tezyinatta kullanıldığı görülmektedir.

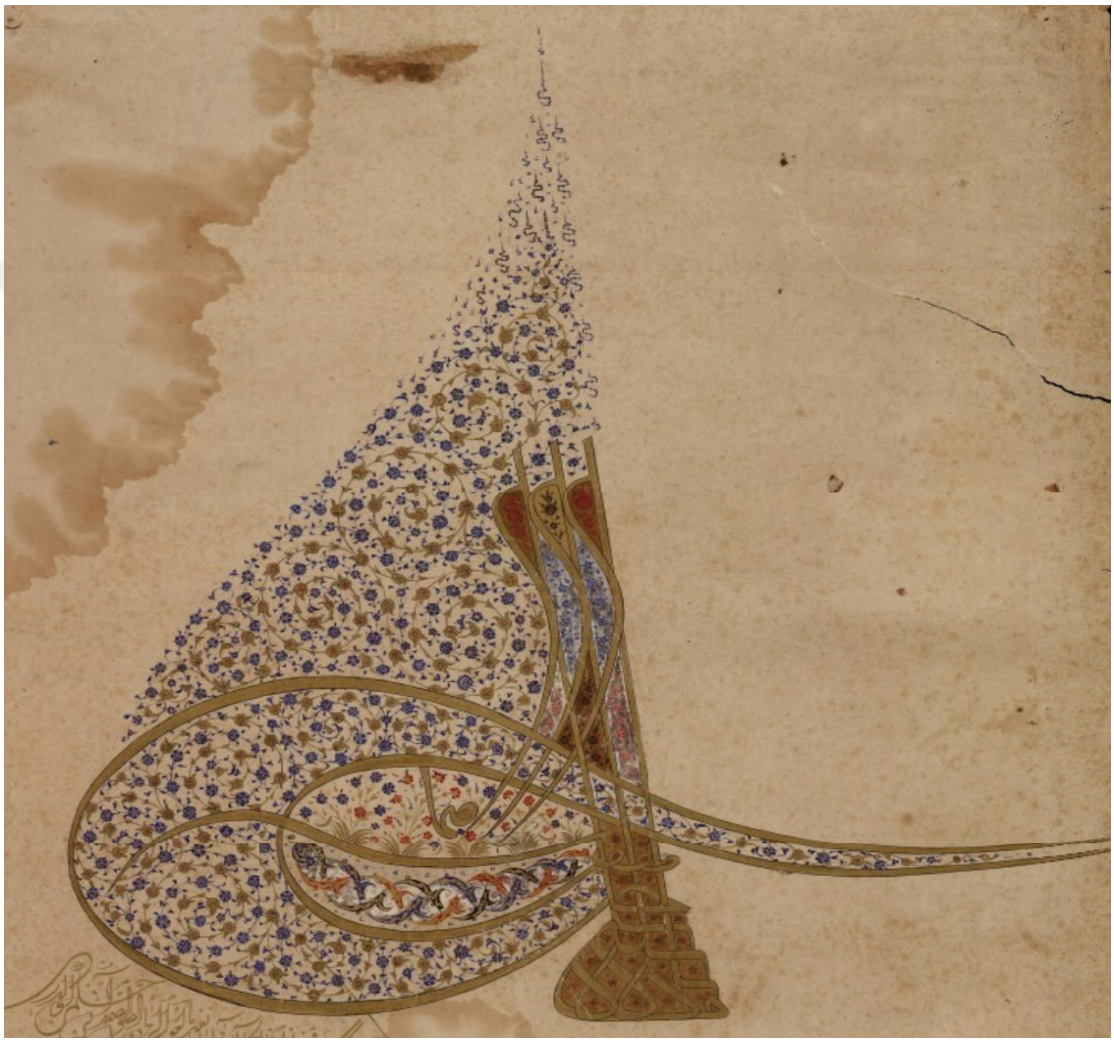

Resim 16: 1575 Tarihli Venedik Ahidnamesi III. Murad'a Ait Tuğra (ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 827)

III. Murad'ın Venedik'e çok kısa bir süre sonra 1576 yılında verdiği ahidnamedeki tuğra ise kobalt mavisi mürekkeple çekilerek altın mürekkeple tahrirlenmiştir. Tuğradaki harf boşluklarının ve tuğları aralarının altın mürekkeple doldurulduğu görülmektedir. Çok zarif çiçek ve yaprak desenleri ile tezyin edilmiş olan bu tuğra 1575 tarihli ahidname kadar yoğun tezhip içermemektedir. Yine de bu

ahidname Osmanlı-Venedik ahidnameleri arasında tuğrası bakımından en müzehhep belgelerden biridir.

Resim 17: 1576 Tarihli Venedik Ahidnamesi III. Murad'a Ait Tuğra (ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 861)

III. Murad'ın Lehistan'a vermiş olduğu ilk ahidname 1577 tarihli olup padişahın altın mürekkeple çekilmiş son derece muntazam tuğrası kendi döneminde Venedik'e verilmiş olan ahidnamelerdeki tuğralardan belirgin olarak daha güzel bir formdadır. Beyzelerinin içleri mavi ve altın rengi çiçekler, dallar ve yapraklarla bezelidir. Tuğlarının araları ise kırmızı çiçeklerle tezhip edilmiş ve bazı yerleri altın mürekkeple doldurulmuştur. Ayrıca tuğranın sere bölümündeki tüm harf boşluklarının altın mürekkeple doldurularak üzerine çiçek motifleri yapıldığı görülmektedir. Bu husus daha önceki ahidname tuğralarında karşılaşmadığımız bir özelliktir.

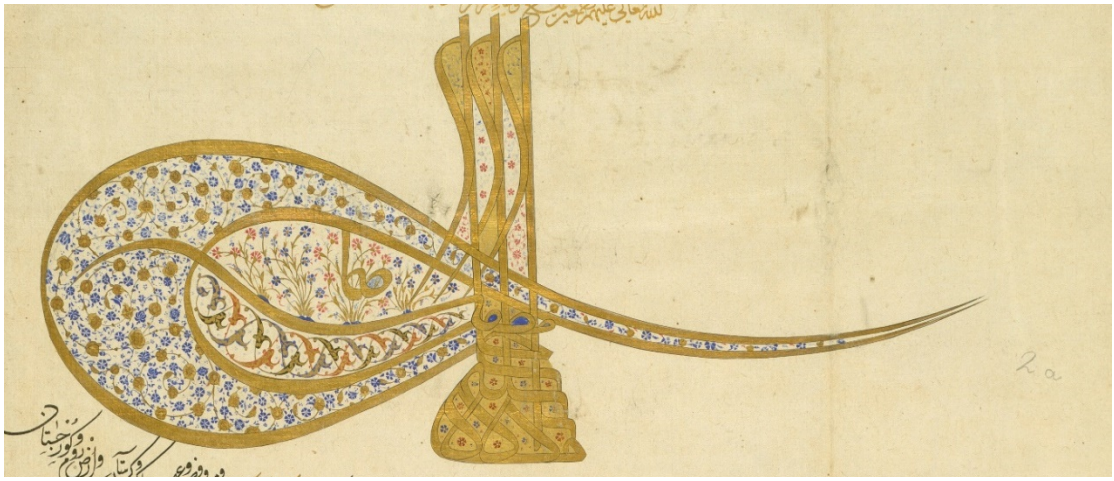

Resim 18: 1577 Tarihli Lehistan Ahidnamesi III. Murad'a Ait Tuğra (AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 486)

1577 tarihli ahidnamenin aksine Sultan III. Murad'ın saltanatının ilerleyen yıllarında 1591 yılında Lehistan'a vermiş olduğu ahidnameye ait tuğra ise altın mürekkeple çekilmiş ve herhangi bir tezyinatı havi değildir.

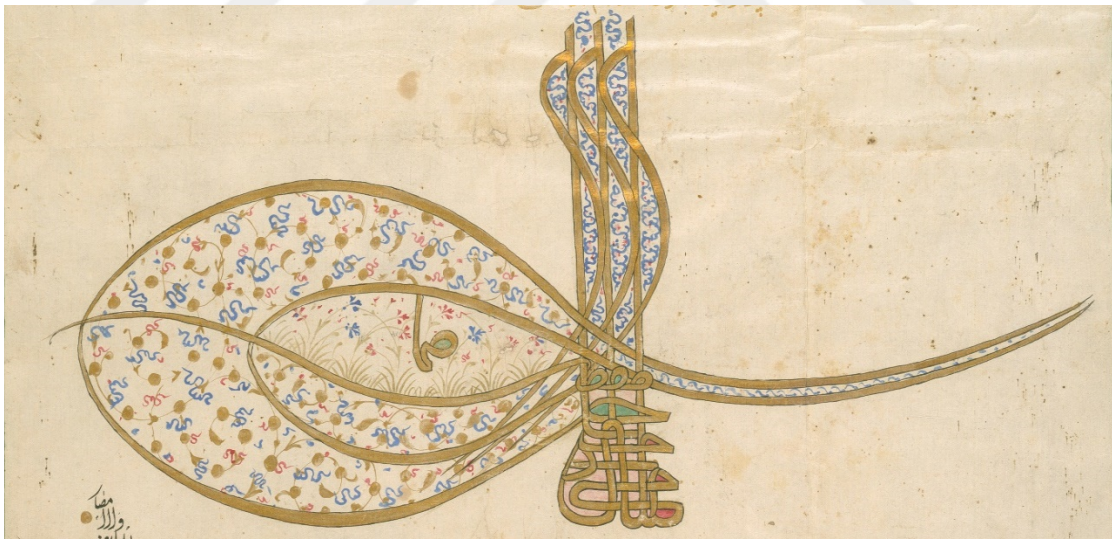

Resim 19: 1591 Tarihli Lehistan Ahidnamesi III. Murad'a Ait Tuğra (AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 498)

Sultan III. Mehmed dönemine ait en erken tarihli Venedik ahidnamesi 1595 tarihli olup bu belge Osmanlı-Venedik ahidnameleri arasında fiziksel nitelikleri bakımından en öne çıkan belgedir. Bu ahidnamenin tuğrası belki de belgenin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Bu tuğranın XVI. yüzyıla ait en güzel tuğralardan birisi

olduğu tahmin edilmektedir. Hayat ağacı stilinde tezyin edilmiş olan bu tuğrada altın, kobalt mavisi, zümrüt yeşili, kırmızı mürekkepler kullanılmıştır. Tuğranın tezyinatının en dış kısmında kırmızı ve mavi yapraklar bulunmaktadır. Daha önceki tuğralarda da karşılaştığımız harf boşluklarının boyanması hususu bu tuğrada da bulunmakla birlikte bu süslemenin siyah mürekkeple yapıldığı görülmektedir. Tuğlar arasındaki boşluklarda siyah ve zümrüt yeşili mürekkep dolgunun içinde çiçek motifleri mevcuttur. Bu tuğra diğer birçok ahidnamede olduğu gibi altın mürekkeple çekilerek is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Üst kısmı ve dış beyzesinin içinde sarmal biçimde aynı motifler kullanılmıştır. İç beyzesi farklı formdaki çiçekler ve dallarla bezelidir.

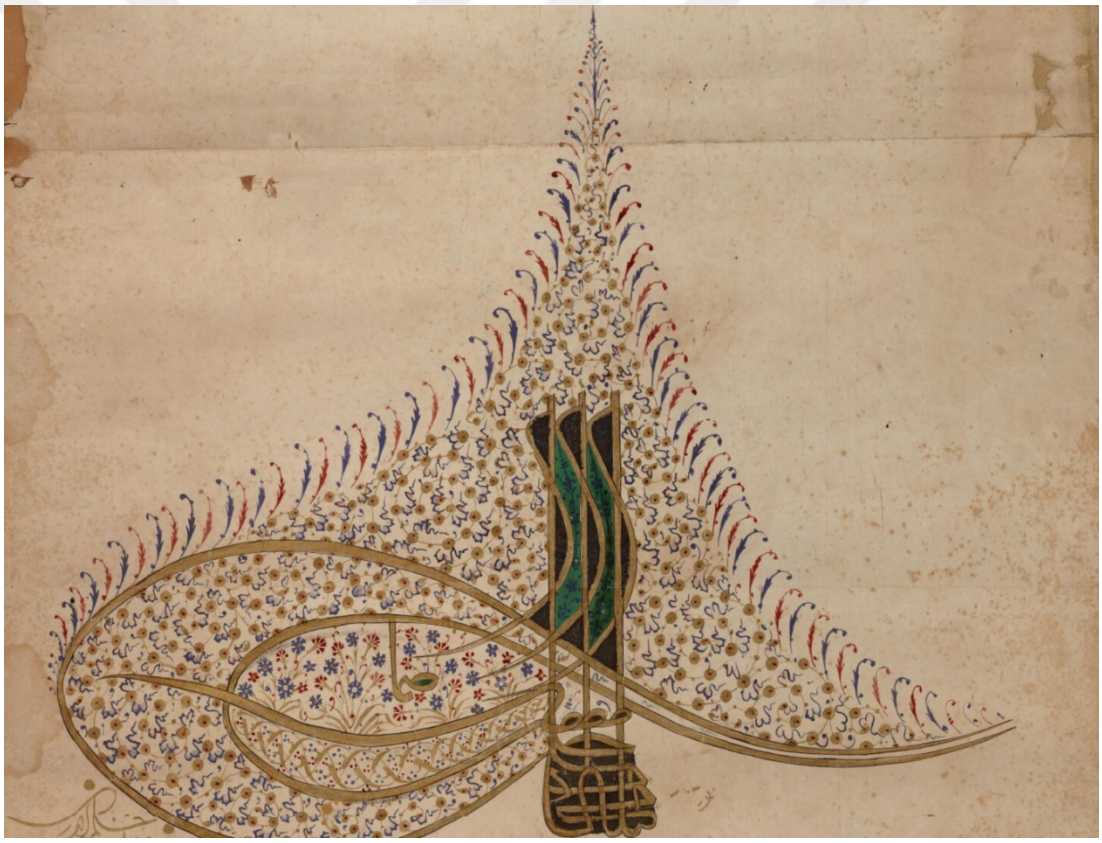

Resim 20: 1595 Tarihli Venedik Ahidnamesi III. Mehmed'e Ait Tuğra (ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 1086)

1595 tarihli ahidnamenin orijinal olarak günümüze ulaşan nüshalarından bir tanesi Venedik'in İstanbul'daki balyosu için hazırlanmıştır. Bu iki ahidname tabii olarak birbirinin tamamen aynısı olmakla birlikte taşıdıkları tuğralar açısından bazı farklılık bulunmaktadır. Bu belgelerdeki tuğralar birebir aynı süslemeye sahip olmasa

da aynı stil ve motiflerle müzehheptir. Ancak İstanbul balyosu için hazırlanan nüshada tuğra Venedik'e gönderilen belgedeki kadar ihtişamlı olmamakla birlikte bu tuğranın da dış kısımlarında süslemeler mevcuttur.

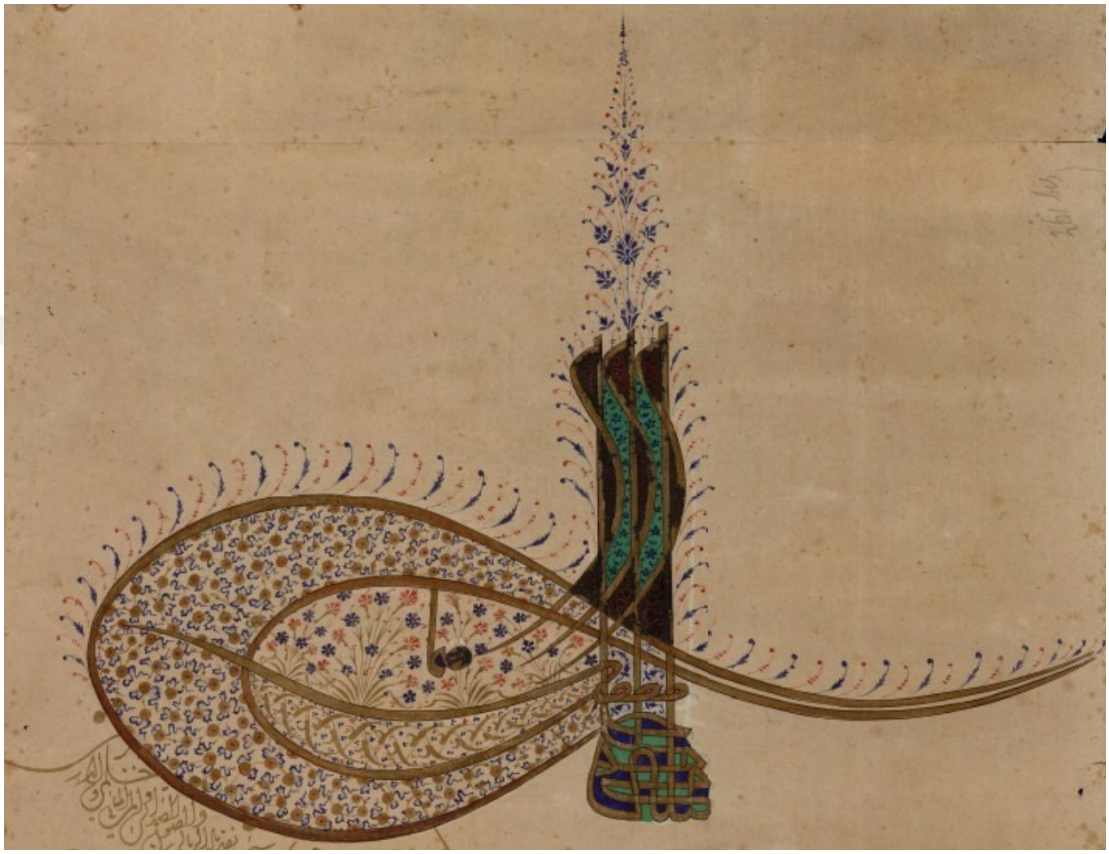

Resim 21: 1595 Tarihli Venedik Ahidnamesi Balyos Nüshası III. Mehmed'e Ait Tuğra (ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 1087)

Sultan III. Mehmed'in Lehistan'a verdiği ilk ahidname olan 1597 tarihli ahidnamedeki tuğra son derece sade ancak mutena bir formda altın mürekkeple çekilerek is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Sultan Mehmed'in Venedik'e verdiği ahidnamenin aksine kısa bir süre sonra Lehistan'a verdiği ahidnamenin tuğrasında herhangi bir tezyinat bulunmaması dikkat çekicidir.

Resim 22: 1597 Tarihli Lehistan Ahidnamesi III. Mehmed'e Ait Tuğra (AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 511)

XVI. yüzyılın son orijinal ahidnamesi olan 1598 tarihli Lehistan ahidnamesinde ise Sultan III. Mehmed'e ait tuğra birçok Osmanlı ahidnamesinde olduğu gibi altın mürekkeple çekilerek is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Bu tuğra tezyinatı açısından 1577 tarihli Sultan III. Murad'a ait ahidnamenin tuğrasını anımsatmaktadır. Beyzelerinin içleri çiçekler, dallar ve yapraklarla tezyin edilmiş olan bu tuğrada mavi, pembe ve yeşil mürekkepler kullanıldığı da dikkat çekmektedir. Ayrıca tuğları arası ve sere bölümündeki harf boşluklarının da mürekkeple doldurulduğu görülmektedir.

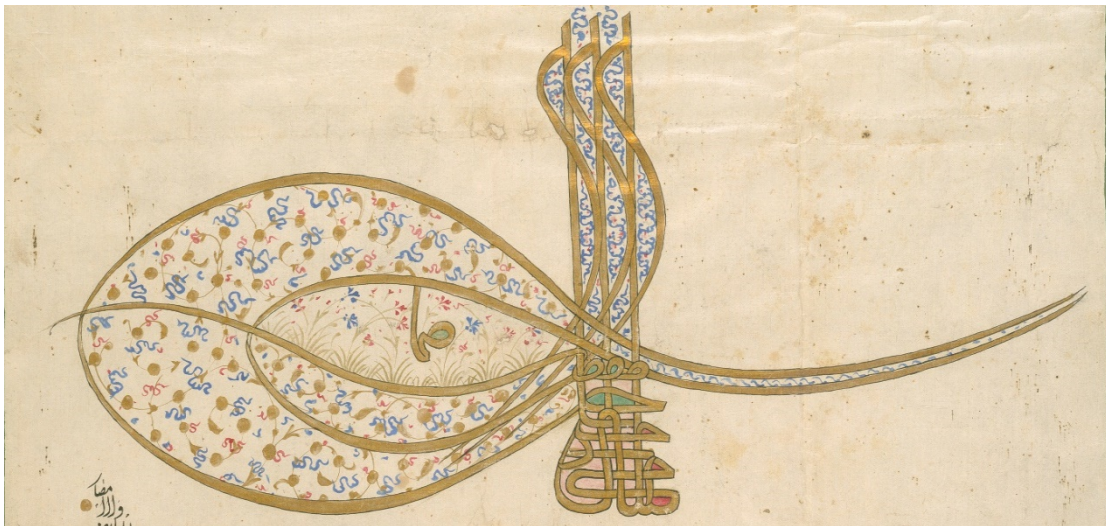

Resim 23: 1598 Tarihli Lehistan Ahidnamesi III. Mehmed'e Ait Tuğra (AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 518)

2.1.3. Nişan Formülü

Ahidnamelerle beratların ortak bir formu ve aynı zamanda XIV. yüzyıldan itibaren beratlarda karşımıza çıkan nişan formülü XIV. yüzyıldan itibaren bir berat türü olarak gelişim gösteren Osmanlı ahidnamelerinin de önemli rükünlerinden biridir. Osmanlı bürokrasisinde iç yazışmalarda genellikle bir ihsan ya da imtiyaz ihtiva eden belgelerde kullanılan bu formülün uluslararası hukuku ilgilendiren en önemli belge türlerinden biri olan ahidnamelerde de kullanımı bu antlaşmalara Osmanlı bakış açısını ifade etmesi bakımından kayda değer bir husustur. XIV. yüzyıla ait nişan türü belgelerde klasik anlamda nişan formülünün hiç kullanılmamış olduğu görülmektedir. Bu formun Osmanlı devletinin erken dönemlerine ait belge formlarıyla mukayesesi için nişan formülünün günümüze ulaşan ilk örneklerine burada yer verilecektir. Erken dönem belgelerinde giriş formülü olarak kullanılan nişan formları farklılıklar arz etmektedir.

Orhan Gazi döneminden itibaren rastlamış olduğumuz erken dönem beratları olan mülkname veya vakıf tevcih belgelerinde başlangıç formülleri daha sade ve basit olmasına karşılık daha çeşitlidir. İlk devir Osmanlı belgelerinin kendilerini nasıl tanımladığına baktığımız zaman Osmanlıların henüz belgeleri tanımladığı ortak ve standart bir ifadenin olmadığı görülmektedir. Bir belge türü olarak henüz şekillenmekte olan ve Türkçe belge türünün en eski örneklerinden birini teşkil eden Orhan Gazi'nin H. 749 / M. 1348 tarihli mülknamesinin "mektup" olarak tanımlandığını görmekteyiz. Bu belgenin giriş formülü "*Bu mektubun sebeb-i tahriri oldurkim*" şeklindedir.[252] Orhan Gazi'nin H.754/M.1353 tarihli bir başka mülknamesi ise "hüküm" olarak tanımlanmıştır. 1353 tarihli bu belgenin giriş formülü ise "*Benüm hükmüm oldur kim*" şeklindedir.[253]

[252] Taşkın, **a.g.t**., s. 54.
[253] Taşkın, **a.g.t**., s. 56

I. Murad'a ait H. 767 / M. 1366 tarihli beratın girişi ise "*Biti kaleme geldi*" şeklinde formülize edilerek bu belge de "biti" olarak tanımlanmıştır.[254] Yine I. Murad devrinden "*Tevkî'-i refî'-i hümâyûn hükmi oldur ki*" formülü ile başlayan H.788/M.1386 tarihli bir hüküm günümüze ulaşmıştır.[255] Aynı devre ait sıhhati konusunda birtakım şüpheler bulunan bir beratta da giriş formülü "*Misâl-i bî-misâl neffezehu'llahü'l-Meliki'l-Müte'âl buyruğu oldur ki*"[256] şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Emîr Süleyman'ın H. 806 /M. 1404 tarihli beratı ise "*Sebeb-i tahrir-i kitâb-ı hümâyûn oldur ki*" giriş formülünü taşımaktadır.[257]

Görüldüğü üzere bu dönemde giriş formüllerinde henüz bir standartlaşma görülmemekte; *hüküm*, *biti*, *misal*, *nişan*, *tevki'*, *kitab* gibi kelimeler birbirleri yerine hatta bazen birkaçı sıralı olarak aynı belgede kullanılmaktadır. Bu durum klişeleşmiş belli cümlelerin o devirde henüz oluşum aşamasında olduğunu göstermektedir. XV. yüzyıla ait beratlarda giriş cümlesi kendilerine eklenen sıfat ve dua cümleleri ile gelişen "*sebeb-i tahrîr*" ve "*nişan-ı hümâyûn*" temelinde iki farklı şekildedir. Sonraki devirlerde *nişan* formülü beratların tamamına yakınında kullanılmış, sebeb-i tahrir formülü ise daha dar alanlarda belli tür beratlarda kullanılmaya devam etmiştir.[258]

Günümüze ulaşmış Osmanlı beratlarında "*nişan*" kelimesini içerecek şekilde ilk giriş formülüne Mustafa Çelebi'ye ait H. 808/ M. 1405 tarihli bir belgede "*Nişan-ı hümâyûn hükmü enfezehu'llahu te'âlâ oldur kim"* şeklinde rastlamaktayız.[259] Mustafa Çelebi tarafından İvaz Fakih'e vergi muafiyeti için verilmiş olan bu belge bugün bilinen en eski nişan formülünü ihtiva etmesi açısından önemlidir. Nişan formülü ihtiva eden belgeler bundan önceki dönemlerde de muhtemelen var olmakla birlikte bunlardan günümüze ulaşan herhangi bir örnek tespit edilememiştir. Bu sebeple nişan formuna ilk örnek olarak Mustafa Çelebi'nin bu belgesini zikretmek mümkündür. Bu belge Bayezid'in İvaz Fakih'e verdiği bir belge olarak zikredilmekle beraber 808 tarihini taşıması bir anakronizm örneğini de teşkil etmektedir. I. Bayezid'in iktidarda

[254] Taşkın, **a.g.t.**, s. 57
[255] Taşkın, **a.g.t.**, s. 59
[256] Nejdet Gök, Beylikler Döneminden İtibaren Osmanlı Diplomatikasında Berat Formu, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1997, s. 159.
[257] Taşkın, **a.g.t**., s. 62
[258] Gök, **a.g.t.**, s. 158-162.
[259] Gök, **a.g.t**., s. 165.

olmadığı bu tarihte belgenin ona atfedilmesi belgenin güvenilirliğinin sorgulanır hale getirmektedir. 808 tarihli nişandan sonra bilinen en eski tarihli ikinci nişan formülü Çelebi Mehmed'e ait H. 812/M. 1410 tarihli belgede karşımıza çıkmaktadır. Bu iki belge de Fetret Devri'ne ait olup, sâdır oldukları dönemde sahipleri henüz tahta çıkmamıştır. 812 tarihli belge nişan formu özelliği bakımından 808 tarihli belgeye göre farklılık arz etmektedir. 812 tarihli belge "*Nişan-ı hümâyûn ve mûceb-i tasdîr-i hükümnâme-i hümâyûn enfezehu'llahu te'âlâ ilâ yevmi'd-dîn oldur kim*" şeklinde başlamaktadır. I. Mehmed tarafından Margarit Kilisesi[260] vakfı köyleri ve keşişlerine vergi muafiyeti tanıyan bu nişanda kullanılan nişan formülünün 808 tarihli belgeye kıyasla daha uzun ve vurgulu olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre literatürde 808 öncesi bir örneğe rastlanmamasına karşılık daha erken tarihlerde nişan formunun mevcudiyetinden söz etmek yanlış olmayacaktır. Çünkü bu iki nişan formülü mukayese edildiğinde bu kadar kısa bir sürede bu kadar derin bir farklılık oluşamayacağı kanaati hâsıl olmaktadır. Dolayısıyla elimizdeki kısıtlı kaynaklarla bile nişan formülünün XV. yüzyıl öncesinde de belgelerde var olduğunu söyleyebiliriz.

Nişan formülü kullanılan bir diğer belge grubu *Mülkname*lerdir. Bu belge grubu açısından durumu değerlendirdiğimizde bu belge grubunun Fatih Sultan Mehmed'in H.861/M.1457 tarihli mülknamesindeki "*Nişan-ı hümâyûn ve hüküm-nâme-i nevverallahu te'âlâ ilâ-yevmi tub'asûn oldur ki*"[261] ibaresiyle geç bir tarih olarak XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren nişan formuna geçiş özellikleri gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Bu mülkname 1482 tarihli Venedik ahidnamesine kadar

[260] Vedat Turgut, "Osmanlı Hâkimiyetinde Aynoroz Yarımdası'ndaki Kilise ve Manastırlar", **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, C. 4, S. 2, 2016, s. 220'den naklen: Margarit Manastırı'nın önemi, Sultan II. Murad zamanında Yazıcızâde tarafından kaleme alınan Selçuknâme adlı eserde, ilginç bir hikâye vesilesiyle geçiyor olmasıdır: "ve bir hikâyet dahi budur ki Sultanımız -hallede mülkehünün- cedleri dahi Söğüd yurdundayken ki daha padişah olmamışlardı. Rumili'nde Siroz şehri üstünde Margarit adlı manastırın keşişleri nücumda gördüler ki Söğüd'de bir padişah kopup anın soyundan birisi Rumili'ni feth idecekdür. Altun ve akçe getürüb denizi, Anatolu'ya geçib Söğüd'e vardılar. Merhum Osman Bey tâbe serahû'ya yalvardılar ve altunu ve gümüşi yalvardılar, pişkeş kıldılar ve hükm iltimâs itdiler ki Rumili feth olduğu vaktin ol manastırın vakfı köyleri ve keşişleri haracdan ve avarızdan muaf ve müsellem ola. İltimâsları mahall-i kabulde vâki ola. Bir danişmend getürüb hükm yazdırdılar ki 'eger Hak Teâlâ lütfu ve inayetinden bize padişahlık erzânî kılub Rumili feth olursa Margarit manastırının keşişlerini ve vakıf köylerini haracdan ve sair avarızdan muaf ve müsellem kılavuz' deyû. Feth olduğundan sonra her padişah yeni hükm virmiş. Sultanımız zamanında dahi ol hükm yenilendiydi, Vallahu âlem bi's-sevâb." (bkz. Yazıcızâde Ali, **Tevârih-i Âl-i Selçuk**, haz. Abdullah Bakır, İstanbul 2009, s. 923-930.)

[261] Taşkın, **a.g.t.**, s. 68.

geçen süreçte nişan formülüne sahip olan ilk belge olması ve benzer ifadeleri ihtiva etmesi açısından önem taşımaktadır.

Her ne kadar günümüze Türkçesi ulaşmış olmasa da Latince olarak düzenlenen 1403 tarihli Venedik ahidnamesinin Türkçe belge esas alınarak hazırlandığı ifade edilmektedir. Maalesef bu belgenin Türkçesi günümüze ulaşmadığı için nişan formülü taşıyıp taşımadığı ile ilgili bir yorum yapmak mümkün olmamaktadır. Osmanlı ahidnamelerinin günümüze ulaşan ilk örneği olan 1482 tarihli Venedik ahidnamesinde nişan formülü "*Nişan-ı hümâyûn-ı âlî-şân ve misâl-i meymûn-ı vâcibü'l-iz'an neffezehü'llahü'l-melikü'l-mennân ilâ inkırâzı'd-dühûr ve'l-ezmân*" şeklinde son derece gelişmiş bir formdadır. Elimizdeki belgedeki bu formu, yalnızca XV. yüzyıl sonu itibariyle nişan formülünün yerleşmiş ve zaman içerisinde gelişim göstermiş olması şeklinde açıklamak yetersiz olacaktır. Dönemin belgelerinde diplomasi dilinin ne denli mahirane kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda bu kadar önemli uluslararası bir belgede kullanılan nişan formülünün de geleneğe uygun olarak gösterişli ve dil ve edebi gelenekler bakımından şaşaalı olması tabiidir. Bu kısım yapısal ve içerik olarak klasik bir XV. yüzyıl nişan formülü özelliği göstermektedir. Bu formül ileriki zamanlarda karşılaştığımız nişan formüllerinin birçoğunu ihtiva etmesi bakımından son derece dikkat çekicidir.

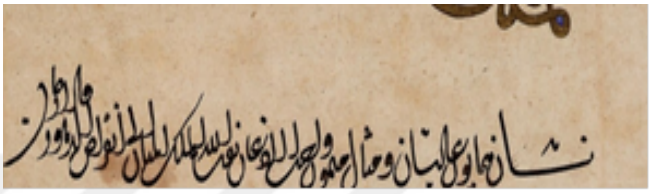

Günümüze ulaşan en eski tarihli ikinci orijinal ahidname olan 1503 tarihli Venedik ahidnamesinde birçok açıdan olduğu gibi nişan formülü açısından da 1482 tarihli ahidnameden farklılık göstermektedir. Bu formülün 1503 tarihli ahidnamedeki nişan formülünden ibareleri bakımından oldukça farklılaşarak birçok yeni tabir ihtiva ettiği görülmektedir.

Ertesi yıl Macaristan'a verilen 1503 tarihli ahidnamede de nişan formülü tekrar değişikliğe uğramıştır. 1482 ve 1503 Venedik ahidnamelerindeki nişan formülleri birbirine daha benzer ifadeler taşımaktayken 1503 tarihli bu ahidnameye tuğraya atıf yapan ve padişahı cihangir olarak niteleyen "*tuğrâ-i garrâ-i gîti-sitân-ı hâkânî*" şeklinde yeni bir tamlama girmiştir.

1513 tarihli Venedik ahidnamesinin nişan formülü açısından ele alındığında 1482 ve 1503 tarihli Venedik ahidnamelerinden farklılaşarak yeni bir form kazandığı

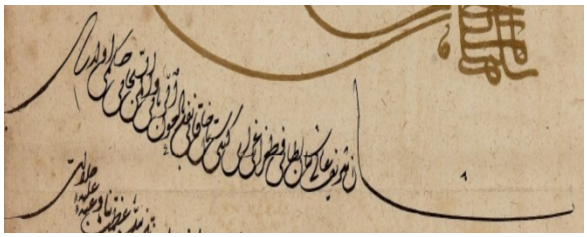

görülmektedir. Bu formül küçük değişikliklerle 1503 Macaristan ahidnamesinin tekrarı mahiyetindedir. Ancak bu belgedeki formülün en önemli özelliği artık nişan formülünün yazımında dekoratif stilin başlamış olmasıdır.

1517 tarihli Venedik ahidnamesinde bulunan nişan formülü de 1513 tarihli ahidname ile neredeyse aynıdır. Küçük bir farklılık olarak 1503 ve 1513 tarihli Venedik ahidnameleri ile 1503 Macaristan ahidnamesinde bulunan "*ve'l-menni's-sübhânî*" tamlamasının bu ahidnamede yer almadığı görülmektedir.

1521 tarihli Venedik ahidnamesi nişan formülü açısından kendinden önceki 1503 ve 1513 tarihli ahidnamelerle aynıdır. 1517 tarihli ahidnamede yer almamış olan "*ve'l-menni's-sübhânî*" tamlamasının bu ahidnamede tekrar formüle eklendiği görülmektedir.

1540 tarihli Venedik ahidnamesinde nişan formülü "*Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-sübhânî*"

şeklinde kaydedilmiş, diğer Venedik ahidnamelerinin nişan formüllerinde "*gît-i sitân-ı hâkânî*" şeklinde yer alan tamlama burada "*cihan-sitân-ı hâkânî*" biçimine dönüşmüştür. Ayrıca formül tüm metinde olduğu gibi siyah mürekkeple yazılmış iken *nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-sübhânî* ifadesinin altın mürekkeple yazıldığı görülmektedir.

Her ne kadar Venedik ahidnamelerinin tamamında nişan formülüne rastlanmakta ise de Lehistan ahidnamelerinin bir tanesi haricinde hiçbiri nişan formülü ihtiva etmemektedir. 1553 tarihli Lehistan ahidnamesinin 1554 sureti Lehistan ahidnameleri arasında nişan formülü taşıyan tek belge olması sebebiyle bir istisna

özelliği göstermektedir. Belgenin bu hususiyeti İstanbul dışında hazırlanması sebebiyle başka amaçlar için kullanılacağı öngörülen bir nişan kâğıdına yazıldığını göstermektedir. Nitekim aynı ahidnameye ait günümüze ulaşan 1553 tarihli suret metninde bu formülün bulunmayışı da bu savı destekler mahiyettedir. Belgede bulunan nişan formülü büyük oranda Venedik ahidnamelerindeki formüllere benzemektedir.

1567 tarihli Venedik ahidnamesinde ve 1569 tarihli Fransa ahidnamesinde aynı nişan formülü kullanılmıştır. Bu nişan formülleri diğer ahidnamelerden farklı olarak ilk kez padişahın yüceliğine yeni bir vurgu yapan "*sâmi-mekân*" ifadesini içermektedir.

1573 tarihli Venedik ahidnamesi itibariyle de nişan formülüne ilk defa padişahın Allah'ın ilahi korumasına mazhar olduğunu ifade eden *savni's-samedânî* ibaresi eklenmiştir. Altın mürekkeple yazılmış olan bu formülün 1575 tarihli Venedik ahidnamesinde de birebir aynı şekilde yer aldığı görülmektedir.

1576 tarihli Venedik ahidnamesinde ise nişan formülü 1573 ve 1575 tarihli ahidnamedeki nişan formülüne çok benzer bir formdadır. Ancak bu ahidnamelerde bulunmayıp 1576 tarihli ahidnamede yer alan "*ve't-tevfiki's-sübhânî ve'l-menni'l-mennânî*" ifadeleri ile Allah'ın ihsan ve yardımına yapılan vurgu arttırılmıştır.

1580 İngiltere ve 1581 Fransa ahidnamelerine ait suretlerde nişan formülü "*Nişân-ı hümâyûn oldur ki*" şeklinde oldukça muhtasar bir hale bürünmüştür. Bu durumun suret çıkarılması esnasında belgenin kısaltılarak yazılması nedeniyle ortaya çıktığı düşünülmekle birlikte net bir şey söyleyebilmek elbette ki mümkün değildir.

1595 tarihli Venedik ahidnamesinin nişan formülü ise küçük bir farkla daha önce 1575 tarihli ahidnamede aynı şekilde karşımıza çıkmıştır. 1554 tarihli Lehistan ahidnamesi suretindeki nişan formülünün belgeye ait olmadığı göz önünde bulundurulduğunda tuğrayı niteleyen *ikbal-nümâ* tamlamasının Osmanlı ahidnamelerinde ilk defa karşımıza çıktığı söylenebilir.

Son olarak 1597 tarihli Fransa ahidnamesi suretinde de nişan formülü "*Nişân-ı hümâyûn oldur ki*" şeklindedir ve 1580 İngiltere ve 1581 Fransa ahidnamelerindeki durum bu belgede de geçerlidir.

Osmanlı Ahidnamelerindeki Nişan Formülleri

1) 1482 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Nişan-ı hümâyûn-ı âlî-şân ve misâl-i meymûn-ı vâcibü'l-iz'an neffezehü'llahü'l-melikü'l-mennân ilâ inkırâzı'd-dühûr ve'l-ezmân

2) 1503Tarihli Venedik Ahidnamesi: Nişan-ı şerîf-i âlî-şân-ı sultânî ve ferman-ı münîf-i vâcibü'l-iz'ân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-subhânî hükmi oldur ki

3) 1503 Tarihli Macaristan Ahidnamesi: Nişan-ı şerîf-i âlî-şân-ı sultânî ve tuğra-i garrâ-yı gîti-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-sübhânî hükmü oldur ki

4) 1513 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Nişan-ı âlî-şân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i gîti-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-sübhânî hükmü oldur ki

5) 1517 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Nişan-ı âlî-şân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i gîti-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî hükmü oldur ki

6) 1521 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Nişan-ı âlî-şân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i gîti-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-sübhânî hükmü oldur ki

7) 1540 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Nişan-ı şerîf-i âlî-şân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-sübhânî

8) 1554 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Sureti: Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-makam-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i ikbal-nümâ-yı ve iclâl-ikrâ-yı ve cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve's-savni's-samedânî ve'l-menni'l-mennânî hükmü oldur ki

9) 1567 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni'l-mennânî hükmü oldur ki

10) 1569 Tarihli Fransa Ahidnamesi: Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni'l-mennânî hükmü oldur ki

11) 1573 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i gîti-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve's- savni's-samedânî

12) 1576 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve's-savni's-samedânî ve't-tevfiki's-sübhânî ve'l-menni'l-mennânî hükmü oldur ki

13) 1580 Tarihli İngiltere Ahidnamesi Sureti: Nişân-ı hümâyûn oldur ki

14) 1581 Tarihli Fransa Ahidnamesi Sureti: Nişân-ı hümâyûn oldur ki

15) 1595 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i ikbal-nümâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve's-savni's-samedânî hükmü oldur ki

16) 1597 Tarihli Fransa Ahidnamesi Sureti: Nişân-ı hümâyûn oldur ki

2.1.4. Unvan

Ahidnamelerde *Davet*, *Tuğra* ve *Nişan formülü*nden sonra dördüncü rükün olarak ferman ve beratlarda bulunmayan, padişahın kendisine ait vasıfları sıraladığı *Unvan* rüknü ayırıcı ve bu belge türünün temel bir hususiyeti olarak ahidnamelerde karşımıza çıkmaktadır. Bu rüknün ilk örneğini günümüze ulaşan ilk Osmanlı resmi belgesi olan H.724/M. 1324 tarihli Orhan Bey'e ait Farsça bir belgede görmekteyiz.[262] Bu berat "*Men ki Şücâüddin Orhan bin Fahrüddin Osman*" şeklindeki bir unvan formülü ile başlamaktadır. Bu unvan formülü Orhan Bey ve Osman Bey'in isimlerinin birlikte kullandıkları Şücâüddin ve Fahrüddin unvanlarını da içermekte olup bu rüknün en eski Osmanlı belgesinde bulunması bakımından dikkate değerdir.[263]

[262] Uzunçarşılı, **a.g.m**., s. 280-281; Nadir, **a.g.e.**, s. 26; Gök, **a.g.t.,** s. 157.
[263] Orhan Bey'in Şücâüddin lakabını kullandığına dair bir başka gösterge ise Orhan Gazi'nin Bursa'yı fethinden sonra kale içinde yaptırdığı düşünülen Orhan Mescidi'ne ait, bugün Şehadet Camii duvarında bulunan H.738/ M.1337 tarihli kitabedir. Uzunçarşılı, "Orhan Bey Vakfiyesi", s. 280 ve Halil İnalcık, "Orhan", **DİA**, c. 33, İstanbul, 2007, s. 383.

Orhan Bey'e ait berattan sonra herhangi bir Osmanlı belgesinde karşımıza çıkmayan *Unvan* rüknünü 129 yıl sonra Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethinden sonra Galatalılara vermiş olduğu imtiyazlara dair H. 857/M. 1453 tarihli emannamede[264] "*Ben ki ulu padişah ve ulu şehinşah Sultan Mehmed Han bin Sultan Murad Han'ım*" şeklinde görmekteyiz. Bu belgeyi Unvan rüknü açısından ele aldığımızda ardılı belgelerde kullanılacak mütekâmil formüllerin ilk örneği olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Ancak Fatih Sultan Mehmed'in H. 867 / M. 1463 tarihli Bosna ruhbanlarına vermiş olduğu emannamede[265] ise unvan rüknü "*Ben ki Sultan Mehmed Han'ım*" şeklinde daha kısa ve sade bir formdadır.

Ahidname-i hümayunlardaki unvan formüllerinin ortaya çıkış sürecinde değerlendirebileceğimiz diğer bir belge grubunu name-i hümayunlar oluşturmaktadır. Unvan formülünün en erken formuna rastlanabileceği düşünülen name-i hümayunlar ahidnamelerle mukayese edilebilecek belge türlerinin başında gelmektedir. Osmanlı diplomatikasına dair yazılmış olan eserlerde *Unvan* rüknü bölümlerinde öncelikle name-i hümayunların zikredilmesi bu rüknün name-i hümayunların en önemli rükünlerinden birisi olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Bu eserlerde bu rükün hakkında bilgi verildikten sonra ek bilgi mahiyetinde bu rüknün bulunmadığı name-i hümayunların da mevcut olduğu belirtilmektedir. Bu metin kurgusu ise *Unvan* rüknünün name-i hümayunların çoğunluğunda bulunup az kısmında bulunmadığı gibi bir algıyı doğurmaktadır.[266] Buna mukabil yabancı hükümdarlara olağanüstü sebeplerle yazılan name-i hümayunların *Unvan* formülü ile, alelade yazılan namelerin ise elkab ile başladığı ayrımını yapan eserler de mevcuttur.[267] Öncelikle Venedik Devlet Arşivi'ndeki belgeler olmak üzere bugüne kadar yayınlanmış name-i hümayunlar içerisinde yaptığımız araştırma sonucunda şaşırtıcı bir şekilde görülmüştür ki name-i hümayunların geneli başlangıç formülleri açısından ferman formuna daha yakın bir şekilde elkabla başlamakta; çok küçük bir kısmı ise abartılı

[264] Bu belgenin sureti 17 numaralı Galata Şer'iyye Defteri'nde "Galata zımmîlerinin ahidnameleri suretidir" başlığı ile kayıtlıdır. Kerim İlker Bulunur, II. Mehmed Tarafından Galatalılara Verilen 1453 Ahidnamesi ve Buna Yapılan Eklemeler Hakkında Yeni Bilgiler", **Tarih Dergisi**, S. 50, 2009, s. 76.
[265]
[266] Kütükoğlu, **a.g.e.** s.149; Fekete, **a.g.e.**, s. XXXII; Reychman-Zajaczkowski, **a.g.e.**, s. 166-167.
[267] Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 57 ve 59; Gök, **a.g.t.**, s. 157.

denebilecek uzunlukta bir *Unvan* rüknü ile başlamaktadır.[268] Özellikle XVI. yüzyıla ait Kanuni Sultan Süleyman dönemi name-i hümayunlarının abartılı *Unvan* rükünlerine sahip olduğu görülmektedir. Özellikle XVI. yüzyıla ait Kanuni Sultan Süleyman dönemi name-i hümayunlarının abartılı Unvan rükünlerine sahip olduğu görülmektedir. XVI. yüzyıl belgeleri arasında *Unvan* rüknü ile başlayan az sayıda name-i hümayunun çoğunluğunu Kanuni dönemine ait bu belgeler oluşturmaktadır ve bunlar fiziksel form olarak da birbirine çok benzemektedir.

İlk kez Orhan Bey'e ait belgelerde karşımıza çıkan ve Fatih dönemine kadar bir daha izine rastlayamadığımız "Ben ki" kalıbı ile başlayan *Unvan* formülü zaman içerisinde gelişerek sultanlık ve hükümdarlık kimliğini yeniden inşa eden çok güçlü bir ifade halini almıştır. Bu rükünde öncelikle padişaha ait unvanlar ve onu uzun uzadıya öven ifadeler, ikinci olarak padişahın sahip olduğu idaresi altındaki stratejik öneme sahip topraklar ve son olarak da padişahın kendisinin ve babasının bazen de daha üstsoyuna ait dedelerinin zikredildiği görülmektedir. Nişan formülü bulunan ahidnamelerde unvan bu formülden sonra gelir. Ancak nişan formülü bulunmayan ve doğrudan unvan ile başlayan ahidnameler de mevcuttur.[269]

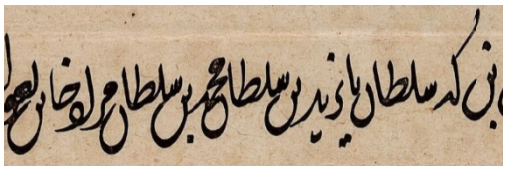

Günümüze ulaşan ilk Türkçe ahidname olan 1482 tarihli Venedik ahidnamesinde ve en erken tarihli ikinci Türkçe ahidname olan 1488 tarihli Macaristan ahidnamesinde "*Ben ki Sultan Bayezid bin Sultan Mehmed bin Sultan Murad Han'ın*" şeklinde padişahın yalnızca kendisinin, babasının ve dedesinin adının zikredildiği, herhangi bir övgü ibaresi bulundurmayan oldukça sade bir unvan formülü bulunmaktadır. XV. yüzyıla ait bu iki ahidnamenin

[268] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 278 ve 336: Daha önce yayınlanmamış Kanuni Sultan Süleyman'ın Venedik Doçuna verdiği 1531 ve 1535 tarihli name-i hümayunları; Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler", s. 111-113 ve 113-114: Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransa kralına verdiği name-i hümayun; Anton C. Schaendlinger (ve Claudia Römer), **Die Schreiben Süleymans des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I. und Maximilian II. aus dem Haus-, Hof- und Staatsarchive zu Wien- Transkriptionen und Übersetzungen**, Wien, 1983, s. 12-13: Kanuni Sultan Süleyman'ın Avusturya kralına gönderdiği 1547 ve 1554 tarihli name-i hümayunlar; s. 12-12, 14-16, 47-48.

[269] Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 165.

aksine XVI. yüzyılın ilk Türkçe ahidnamesi olan 1503 tarihli Venedik ahidnamesinde unvan rüknü bulunmamaktadır.

Ancak 1503 tarihli Macaristan ahidnamesinde "şimdiki hâlde" ibaresi ile takdim edilen *Unvan* formülü "*Allah'ın inayeti ile ben ulu padişah cümleye galib hüdâvendigâr karanın ve denizin sultanı ve Rum ve Karaman ve Anadolu ve Rumeli ve bunlardan gayri dahi nice memleketin padişahı ki Sultan Bayezid Han'ın*" şeklinde bir içeriğe sahiptir. Bu formül ilk defa Sultan'ın sahip olduğu toprakların genel bir tasvirini yapması ve Osmanlı coğrafyasının idari taksimat anlamında da bir yansıması olan Rum, Karaman, Anadolu ve Rumeli'nin vurgulanması açısından oldukça önemlidir.

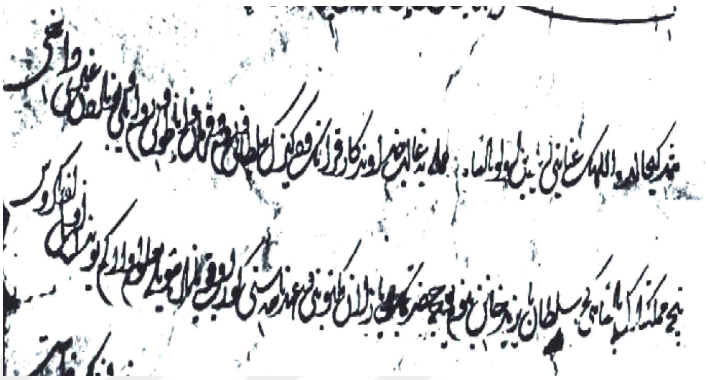

Kendisinden önceki ahidnamelerden oldukça farklı şekilde kurgulanmış olan bu rükün iki farklı açıdan oldukça önemlidir. Birincisi bu unvan formülü ilerleyen dönemlerde son derece uzun ve gösterişli hale gelecek olan formüllere esas teşkil eder mahiyettedir. Bu özelliğine ek olarak Sultan Bayezid dönemine ait bir hususiyeti de kendisinde barındırmaktadır. Belgenin genelinde olduğu gibi ifadelerin oldukça arı bir Türkçe ile yazılmış olması ayrıca dikkat çeken bir husustur.

Bu formülün ikinci en önemli özelliği ise formülün baş kısmında bulunan "*Allah'ın inayeti ile*" ibaresidir. Diplomatik bilimi sahasında çalışmalar yapan birçok araştırmacı bu ifadeyi diplomatik açıdan "*Sadakat Formülü*" olarak Türkçeleştirebileceğimiz "*Formula Devotionis*" adı verdikleri ayrı bir rükün olarak değerlendirmiştir. En temelde *Allah'ın inayeti ile* ifadesini içeren ve daha ileriki tarihlerde (XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra) Hz. Muhammed ve dört halifenin isimlerinin de eklendiği ve genellikle altınla, tuğra ile davet formülü arasına yazılan bu kısım uzun yıllar boyunca hatalı bir biçimde "İkinci davet" olarak düşünülmüştür.

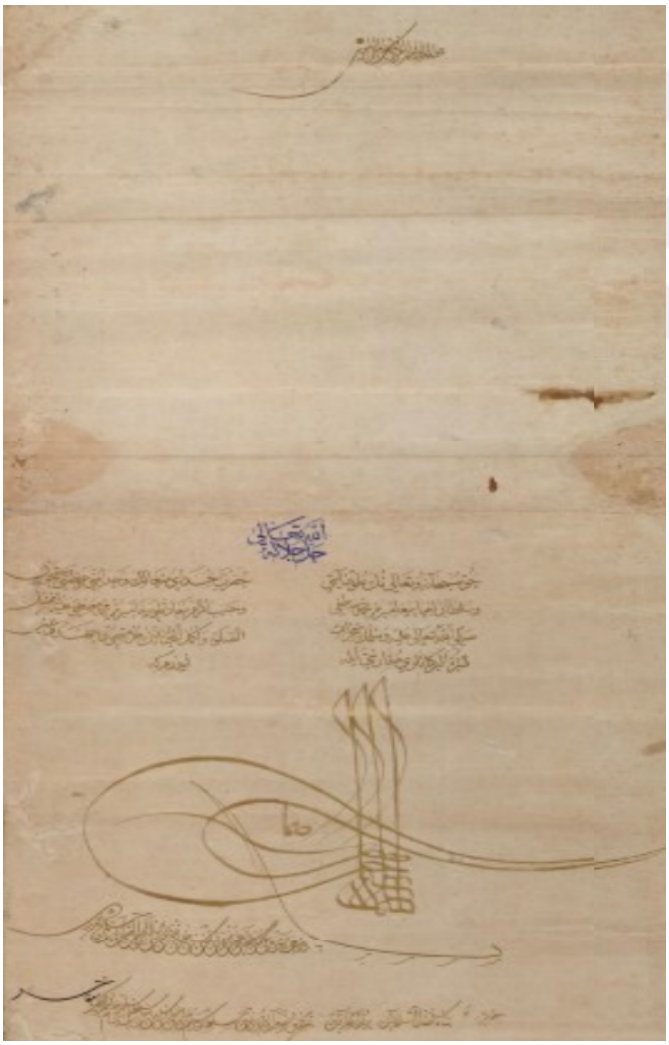

Schaendlinger, bazı durumlarda bu kısmın *Davet*in bir parçası olarak görülmesi gerektiğini ileri sürmüştür ancak çıkarımları tam manasıyla yeterli bulunmamıştır. V. Menage, 1985'te yaptığı bir çalışmada bu soruna yeni bir yaklaşım geliştirmiştir. Ona göre bu formül, Latince "*Dei Gratia*"dan geliyordu ve eski Çin-Moğol geleneğine uygun olarak metnin ana gövdesinin üzerine yerleştirilmişti. Onursal bir yüceltme biçimi olarak da tuğrada bulunan padişahın adı Allah'ın adının altında bulunmakta idi. Dolayısıyla bir "ikincil rükün" olarak değerlendirebileceğimiz bu kısım aslında *Unvan* rüknünün bir parçasıydı ve *Unvan* rüknüne ait bu ifadeler ta'zimen tuğranın üzerinde konumlandırılmıştı. Nitekim 1573 tarihli Venedik ahidnamesinde tuğranın hemen üzerindeki sağ blokta bulunan bu kısım incelendiğinde bu ifadelerin *Davet* rüknüne ait

olamayacağı açıkça görülebilmektedir. Hem gerek *Davet* formülüne ait olamayacak mesafedeki konumlandırma açısından hem de "Ben ki" ifadesinden sonra yer alan çıkma ile başlaması açısından bu bölümün *Davet* rüknüne ait olarak düşünülemeyeceği kesindir. Bu nedenle bu formül ayrı bir bölüm olarak değil *Unvan* rüknünün bir bileşeni olarak bu bölümde değerlendirilecektir. Benzer bir durum Osmanlı belgelerinde "Devletlü, kudretlü vs." ifadeleri ile başlayan ve padişaha hitaben yazılan belgelerde "padişahım" ibaresinin diğer satırlardan ayrılarak daha üst bir noktaya yazılmasında da müşahede edilebilmektedir.

Yavuz Sultan Selim'in Venediklilere verdiği 1513 ve 1517 tarihli ahidnamelerde "*Ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn Sultan Selim Şah bin Sultan Bayezid Han'ın*" şeklinde bir *Unvan* rüknü bulunmaktadır. Padişahın kendisini sultanların sultanı ve hakanların rehber ve delili şeklinde ilk kez tanımladığı bu belgelerde padişahın şeceresinde yalnızca kendisinin ve babasının adı anılmıştır. Ayrıca ilk defa Yavuz Sultan Selim'in tuğrasında görülmeye başlayan Şah unvanının bu belgedeki *Unvan*a dâhil edilmesi de zikredilmesi gereken önemli bir husustur.

Yavuz Sultan Selim'den sonra tahta çıkan ve döneminde belgelerin içerik bakımından en şaşaalı halini aldığı Kanuni Sultan Süleyman'a ait ilk ahidname olan 1520 tarihli Sakız ahidnamesinde "*Ben ki Sultan Süleyman Şah ibn Sultan Selim Şah ibn Sultan Bayezid Han'ın*" şeklinde döneminin diğer belgeleri ile kıyaslanamayacak derecede sade bir unvan formülü bulunmaktadır. Ertesi yıl Kanuni'nin Venedik'e verdiği 1521 tarihli ahidnamede ise bu formül geliştirilerek "şimdiki halde" ifadesi ile birlikte padişahın tıpkı babası Yavuz Sultan Selim'in ahidnamelerindeki hüviyete bürünmüştür. Padişah, bu belgede kendisini babası Yavuz Sultan Selim gibi sultanların sultanı ve hakanların burhanı şeklinde tanımlandığı ve şeceresini babası ile sınırlı tuttuğu "*ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn Sultan Süleyman Şah bin Sultan Selim Şah'ım*" şeklinde takdim etmektedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın da babası Yavuz Sultan Selim gibi kendisi için Şah unvanını kullanması dikkat çekici bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

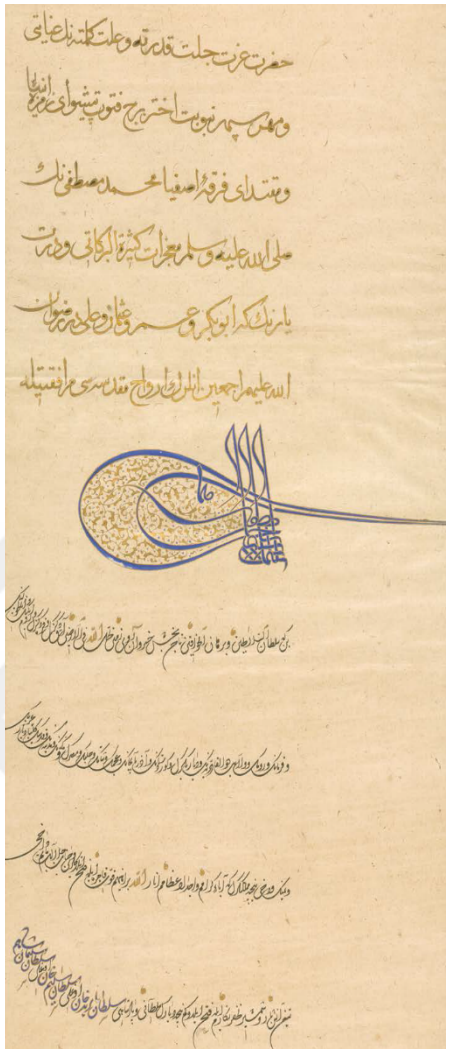

Kanuni Sultan Süleyman'a ait üçüncü ahidname olan 1525 tarihli Lehistan ahidnamesi *Unvan* rüknü bakımından Osmanlı ahidnamelerindeki unvanlarının gelişmiş ilk örneğidir. İlk kez 1503 tarihli ahidnamede en temel biçimiyle gördüğümüz *Sadakat formülü (formula devotionis)* 1525 tarihli bu ahidnamede klasik formunu kazanmış olarak ilk kez karşımıza çıkmaktadır. Bu formül hem sadakat formülünü, hem padişahın kendisini takdim şeklini yansıtan uzun ve övgü dolu cümleler ve hem de taht-ı hükümetindeki yerlerin uzun bir listesini ihtiva etmektedir.

Bu belgenin unvan rüknü "*Hazret-i izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyeti ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i fütüvvet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ ve muktedâ-yı fırka-i asfiyâ Muhammed Mustafa'nın salla'llahü aleyhi ve sellem mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ve dört yârinin ki Ebubekir ve Ömer ve Osman ve Ali'dir rıdvanu'llahi aleyhim ecma'în ânların ervâh-ı mukaddesesi mürâfakatıyla ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin zıllu'llah fi'l-arz Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Karaman'ın ve Rum'un ve vilayet-i Dulkadriye'nin ve Diyabekir'in ve Kürdistan'ın ve Azerbaycan'ın ve Acem'in ve Şam'ın ve Haleb'in ve Mısır'ın ve Mekke'nin ve Medine'nin ve Kudüs'ün külliyen diyâr-ı Arab'ın ve Yemen'in ve dahi nice memleketlerin ki âbâ-i kiramım ve ecdâd-ı izâmım enara'llahu berâhinehüm kuvvet-i kâhire ile feth eyledikleri ve cenâb-ı celâlet-me'âbım dahi tiğ-i ateş-bâr ve şimşir-i zafer-nigârım ile feth eylediğim nice diyârın sultanı ve padişahı Sultan Bayezid Han oğlu Sultan Selim han oğlu Sultan Süleyman Şah'ım*" şeklindedir.

Sadakat formülü denen ilk kısımda *Unvan*da zikredilen her şeyin temel bütün kudretin ve izzetin sahibi olan Allah'ın inayetiyle elde edildiği vurgusu yapılmaktadır.

Daha sonra Hz. peygambere ve dört halifeye dair övgü ve sıfatlar sıralanmaktadır. Peygamberin adlandırılmasında fütüvvet kalesinin yıldızı, peygamberler zümresinin rehberi ve bütün kötülüklerden arınmış takva sahibi kimselerin kendisine uyduğu kişi olarak Hz. Muhammed Mustafa vurgusu yapılmaktadır. Ardından hulefâ-yı raşidîn olan Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali anılarak onlara da hayır dua edilmektedir. Bu anlamda peygambere yapılan vurgularla Allah'a ait lafız ve sıfatların farklı şekillerde vurgulandığı görülmektedir.

Ben ki kalıbında da çok önemli ekleme ve değişikliklerin olduğu hemen fark edilen bu belgede birçok unvan formülünde karşımıza çıkan *sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn* ifadelerine eklenen *tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin* ibaresi ile Kanuni Sultan Süleyman yeryüzündeki krallara taçlar bahşederek bizzat kendisinin kralları atadığını bildirmekte ve kendisini yeryüzündeki en kudretli padişah olarak tanımlamaktadır. Hemen arkasından Allah'ın yeryüzündeki gölgesi anlamındaki *zıllu'llah fi'l-arz* sözcükleri dikkat çekmektedir. Bu isim ve sıfatların kullanılması yeryüzünde Allah'ın otoritesinin temsilcisi ve yeryüzünde Allah'ın gölgesi olarak tanımlanan Osmanlı sultan veya halifesinin kendisini tanımlama biçimini ve güç ve iktidarının meşruiyetini temellendirmesi açısından oldukça önemlidir. Bu amaç için seçilmiş olduğu elkab ve unvanlar ve bunun uluslararası belgelerdeki temsil şekil ve biçimi dikkate değer bir özellik arz etmektedir. Bu unvan formülü bir ahidnamede padişahın ilk kez taht-ı hükümetindeki bütün Osmanlı memleketlerini kayda geçiren ilk ahidnamedir. Bu rükünde dikkat çeken bir başka husus ise Osmanlı hükümdar şeceresinin yazılırken diğer ahidnamelerin aksine "bin" ifadesi yerine "oğlu" ifadesinin tercih edilmiş olmasıdır. Padişah bu kısımda atalarını anarken ilk kez *âbâ-i kiramım ve ecdâd-ı izâmım enara'llahu berâhinehüm* ifadelerini kullanmaktadır. Padişahın kendisinin ve dedelerinin ismini zikrettiği kısımda Sultan ve Han sıfatları ile Sultan Süleyman Şah'ım ibaresi daha vurgulu görünmesi için mavi mürekkeple yazılmıştır.

1525 tarihli Lehistan ahidnamesinden sonra 1527 tarihli Floransa ahidnamesinde de yine benzer bir *Unvan* rüknü bulunmakla beraber bu ahidnamede sadakat formülünün bulunmadığı görülmektedir. Sadakat formülü içermeyen *Unvan* rüknü 1525 tarihli Lehistan ahidnamesi ile büyük oranda benzerlik göstermekle

birlikte Kürdistan, Acem ve Yemen bölgelerinin bu ahidnamenin unvan rüknünde yer almadığı görülmektedir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Venedik'e vermiş olduğu son ahidname olan 1540 tarihli ahidnamede ise *Unvan* formülü dikkat çekici bir biçimde kısalmıştır. "şimdiki halde" ifadesi ile başlayan unvan formülü "*ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Süleyman bin Sultan Selim Han'ın*" şeklini almıştır. Şecere açısından değerlendirildiğinde bu formül Kanuni'nin dönemine mahsus olarak yalnızca padişahın ve babasının adını muhtevidir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın ezeli rakip olarak gördüğü Avusturyalılara vermiş olduğu ilk ahidname olan 1547 tarihli ahidnamenin *Unvan* formülü ise diğer devletlere vermiş olduğu ahidnamelerden bir miktar daha farklılaşmıştır. Sadakat formülü de içeren bu *Unvan* rüknü daha önceki ahidnamelerde bulunmayan İstanbul, Luristan, Bağdad, Basra, Aden, Tatar, Deşt-i Kıpçak, Mağrib'e ek olarak, Eflak, Boğdan, Budin ve Erdel gibi iki taraf arasında stratejik öneme sahip olan yerlerin zikredilmiş olması bakımından oldukça dikkate değerdir. Padişahın en önemli rakibi karşısında kendini bu bölgelerin sahibi olarak ifade etmesi açıkça güç ve kudretine yapılan bir vurgu olarak değerlendirilebileceği gibi iki devlet arasındaki Avrupa üzerindeki iktidar mücadelesinin de bir yansıması olarak görülebilir.

1553 tarihli Lehistan ahidnamesinin suretinde ise Kanuni Sultan Süleyman'a ait *Unvan*ın daha da gelişim gösterdiği gözlemlenmektedir. Sadakat formülündeki ve şahsını tanımladığı kısımlardaki yeni ifadeler anlatımı güzelleştirmesi ve daha da vurgulu hale getirmesi bakımından dikkat çekicidir. Ayrıca 1525 tarihli Lehistan ahidnamesinde yer almayan Budin ve Temeşvar'ın bu ahidnameye eklendiği ve ilk kez 1547 tarihli Avusturya ahidnamesinde yer almış olan Bağdad ve Basra'nın bu ahidnamede de yer aldığı görülmektedir. Daha önce hiçbir ahidnamede bulunmayan Van ve Halilü'r-rahman ise ilk kez bu ahidnamede karşımıza çıkmaktadır. Bu ahidnameye ait 1554 tarihli tuğralı suret metninde *Unvan* rüknü ihmal edilmiş olup bu durumun belgenin İstanbul dışında hazırlanması ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Avusturya'ya Kanuni Sultan Süleyman tarafından verilen ikinci ahidname olan 1559 tarihli ahidnamenin suretinde unvan rüknünün daha da uzadığı ve Gürcistan, Lahsa, Mağrib Trablusu ve Kefe'nin unvana eklendiği görülmektedir.

Kısa bir süre sonra Avusturya'ya verilmiş olan 1562 tarihli ahidnamede unvana birçok yeni ifade ve ibare eklenerek unvan sadakat formülü ile birlikte belgede toplam 11 satırlık bir alana yayılmıştır. Kanuni, bu belgede kendisini Doğu'nun ve Batı'nın sultanı olarak takdim etmekte ve Türk-İslam devletlerinde kullanılan en önemli unvanlardan biri olan ve cihan hâkimiyetini ifade eden "sahib-kıran" ifadesini kullanmaktadır. Yine hükümdarlığının bir vasfı olarak "*kahraman-ı kevn u mekân Nerîmân-ı meydân-ı zemin ü zaman*" ifadeleri ilk kez bu belgede karşımıza çıkmaktadır. Ardından Kanuni döneminin son fetih ve kazanımları arasında yer alan belli bölgelerin bu belgeye eklendiği görülmektedir. Bunlar içerisinde Afrika, Orta Asya ve Kafkas bölgesindeki toprak kazanımları kayda geçirilmiştir. Son derece uzun bir şekilde listesi verilen hâkimiyet alanına iki taraf arasındaki en büyük sorunu oluşturan Macaristan topraklarının *Üngürüs memleketlerinin* ifadesiyle eklenerek açık bir meydan okumanın mevcut olduğu gözlemlenebilmektedir. Daha sonra padişahın babası ile birlikte kendi ismini zikrettiği kısım yazılmış ve ardından da bugüne kadar Osmanlı belgelerinde yer almayan ilginç bir bölüm kaleme alınmıştır. *Unvan* formülünün bu son kısmında Mâlikü'l-mülk olan (bütün mülkün ve bütün meliklerin sahibi) olan Allah tarafından dünya hâkimiyetinin kendisine bahşedildiği vurgulanmaktadır. Hemen ardından Kanuni, "*zimâm-ı kişver-güşâ keff-i kifayetime müyesser olup*" ifadeleriyle bütün memleketlerin fethinin kendisinin ahdine bağlı olduğunun altını çizmektedir. Kanuni bu vurgudan sonra Doğu'dan başlayarak Çin'den Akdeniz coğrafyasına kadar olan tüm bölgelerin kılıcının gücüyle kendisine boyun eğdiğini beyan etmektedir. Kanuni ayrıca tasarrufundaki mülklerin en düşük payesinin bile ancak Kayser ile mukayese edilebileceğini ve kendisine miras olarak kalmış olan Osmanlı mülklerinin bir kıtasının bile İskender'in sahip olduğu topraklardan daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Bütün yeryüzünün sayfaları olarak ifade ettiği kıtaların kendisine ait olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda Kanuni Sultan Süleyman bu belge ile kendisini yeryüzünün tek hükümranı olarak deklare etmekte, kendi güç ve otoritesinin nihai noktaya ulaştığını ilan etmektedir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın sağlığındaki son Avusturya ahidnamesi olan 1565 tarihli ahidnamenin *Unvan* formülü önemsiz sayılabilecek birkaç küçük değişiklikle 1562 tarihli ahidnamenin *Unvan* formülünü tekrar etmektedir. Kanuni'nin ölümünden sonra tahta çıkan Sultan II. Selim ilk ahidnamesini 1567 yılında Venedik'e vermiştir. Bu ahidnamenin *Unvan* rüknü Kanuni döneminde Avusturya'ya verilen ahidnamelerin aksine oldukça sade bir formda "*ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Selim Han bin Süleyman Han'ın*" şeklindedir. Bu formül çok küçük bir farklılıkla 1540 tarihli Venedik ahidnamesindeki formülün neredeyse tekrarı mahiyetindedir.

Sultan II. Selim'e ait ikinci ahidname olan 1568 tarihli Avusturya ahidnamesinin günümüze ulaşan birkaç farklı sureti dolayısıyla metni hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Bu ahidnamenin *Unvan* formülü Kanuni dönemi Avusturya ahidnamelerinden farklılaşmış, genel akışında bir farklılık olmamasına karşın birtakım stratejik değişiklikler yapılmıştır. Öncelikle belgeye ait olduğu öne sürülen sadakat formülü "çün" ile başlamaktadır. Bu durum Osmanlı ahidnamelerinde karşılaşmadığımız bir husustur. Bu kısmın yalnızca Feridun Bey Münşeatı'nda mevcut bulunması ve başka bir örneğine rastlanmaması bu kısmın sıhhati konusunda şüphelere sebebiyet vermektedir. Formülün "Ben ki" ifadesinin ardından gelen kısımlarında ise Kanuni devri Avusturya ahidnamelerindeki tek cihan hâkimi vurgusunun güçlendirilmesi amacıyla terkibe yeni ifade ve ibarelerin eklendiği görülmektedir.

Bu belgedeki *Unvan*ın belki de en önemli özelliği bu rükünde sıralanan hâkimiyet alanları ile ilgilidir. 1565 tarihli ahidnamede isimleri geçen önemli merkezlerin çok az farklılıkla bu ahidnamede de yer aldığı görülmektedir. Ancak tarafların savaş arenası durumundaki Macaristan topraklarının bu ahidnamede listeden çıkarıldığı dikkat çekmektedir. 1565 tarihli ahidnamede Osmanlı coğrafyası anlatılırken Kayser'in Sarayı ve Büyük İskender'in mülkleri mukayese edilmiş ve buraların Osmanlı saltanatı açısından en düşük payelerle eşit olduğu ifade edilmişti. 1568 tarihli bu ahidnamede ise bu vurgu daha da arttırılarak Çin İmparatoru ve Hz. Süleyman'ın mülkleri de bu terkibe eklenmiştir. Son olarak bu bölüm "*hamden alâ âlâyihi'l-cezîl ve şükren alâ ni'mâyihi'l-cemîl*" şeklinde bir hamd ü sena ile

bitmektedir. Bu ifade ilk kez bu ahidname ile Avusturya ahidnamelerine girmiştir ve başka bir devlete verilen herhangi bir ahidnamede yer almamaktadır.

1568 tarihli ahidnameden bir yıl sonra 1569 yılında Sultan II. Selim Fransa'ya metni günümüze ulaşan ilk ahidnameyi vermiştir. Bu ahidnamenin *Unvan*ı "*ben ki sultanü's-selâtin burhânü'l-havâkin tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve vilayet-i Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Arabistan'ın ve sâir şimşir-i zafer-te'sirimiz ile feth ve teshir olunmuş memâlikin Hüdâ-yı te'âlâ hazretlerinin inâyeti ile padişahı ve sultanı Sultan Selim bin Süleyman Han'ın*" şeklindedir. Osmanlıların aralarında savaş hali olmayan bir devlete verilen bir ahidnamede bulunan bu bölüm dolaylı olarak bir sadakat formülü içermekte, tahakkümü altındaki bölgeleri çok kısaca tasvir etmekte ve son olarak padişahın adını içermektedir. Bu yönüyle Osmanlıların ciddi rakiplerine verdikleri ahidnamelerdeki formülün kısa bir özeti gibidir. Bu açıdan *Unvan* formülünün klasik dönemde ulaştığı formun ana bileşenlerinin ortaya çıkarılması açısından son derece önemlidir.

Sultan II. Selim'in Venedik'e vermiş olduğu ilk ahidname olan 1573 tarihli ahidnamede *Unvan* "*Hazret-i Hakk subhânehu ve te'âlânın ulüvv-i inâyeti ve sultân-ı enbiyâ peygamberimiz Muhammed Mustafa salla'llahu te'âlâ aleyhi ve sellemin mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtları mukâreneti ile hazret-i Hüdâ-i müte'âlin vahdaniyeti ve azâmeti hakkıyçün ve habîb-i ekrem sa'âdetlü peygamberimiz Muhammed Mustafa aleyhi efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyatın hürmetiyçün ahd ve yemin ederim ki ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Selim han bin Sultan Süleyman han bin Sultan Selim Han'ım*" şeklindedir. Bu formül iki açıdan oldukça önemlidir. Öncelikle bütün diplomatik hususiyetleri bakımından daha önceki Osmanlı ahidnamelerinden oldukça farklı olan bu belge *Yemin* rüknünün başka bir rükün içerisinde yerine getirilmiş olması açısından tek örnek olarak dikkat çekicidir. Ayrıca *Tuğra*nın hemen üstünde muhtemelen *Unvan*a ait olarak nefis bir sülüs hat ile bir "*Allahu te'âlâ celle celâlühü*" ifadesi barındırması açısından karşılaştığımız ilk örnektir. Kobalt mavisi mürekkeple yazılmış bu kısım adeta belgenin görsel olarak merkezini oluşturmuştur. Bunun yanında Venedik ahidnameleri genelinde aynı *Unvan* rüknünün üçüncü kez tekrar edilmesi, Osmanlı diplomatiğinde bir belge tipinin belli şart ve rükünlerinin bir kurala sıkı sıkıya bağlı olmadığını,

muhatabına göre şekil değiştirebildiğini göstermesi açısından önemlidir. Venedik ahidnamelerinde *Unvan*ların gelişimi standart bir örnek üzerinden çok yavaş ilerlerken Avusturya ahidnamelerinde diplomasi dilinin baskın bir şekilde kullanılması ve her belgede ifadelerin daha vurgulu hale gelmesi bu durumun ispatı mahiyetindedir.

1574 tarihli Avusturya ahidnamesinin üst kısmının tahrip olması dolayısıyla *Unvan*ın bir parçası olan sadakat formülünden geriye "*menbâ'u'l-lütf ve'l-kerem olan enbiyâ / Muhammed rasulu'llahın salla'llah u aleyhi ve sellem teslimen kesîrân mu'cizât-ı kesir*" ifadeleri kalmıştır. II. Selim devrinin son ahidnamesi olan bu ahidnamede nişan formülü bulunmamakta, belge doğrudan *Unvan* formülü ile başlamaktadır. Küçük farklılıklarla 1568 tarihli Avusturya ahidnamesindeki formülü tekrar eden bu kısımda 1568 tarihli ahidnamede çıkarılmış olan Macar topraklarının *vilayet-i Üngürüs* ibaresiyle tekrar *Unvan*a eklendiği görülmektedir. Ardından padişahın silsilesinin Sultan II. Murad'a kadar sayıldığı bölüm gelmektedir. Burada II. Selim'in kendisi, babası Kanuni Sultan Süleyman ve dedesi Yavuz Sultan Selim'in isimleri altın mürekkeple yazılarak vurgulanmıştır. Takip eden 2,5 satır boyunca padişahın kudretinin ve ülkesinin büyüklüğünden bahseden bölüm ve son olarak da hamd ü sena ifadeleri yer almaktadır.

Sultan II. Selim'in ölümünden sonra tahta çıkan Sultan III. Murad da babası gibi ilk ahidnamesini Venediklilere vermiştir. 1575 tarihli bu ahidname padişahın meşruiyetini tamamen ilahi lütuf ve ihsan temellerine dayandırdığı, diğer Venedik ahidnamelerine kıyasla epeyce uzun bir *Unvan* formülü ihtiva etmektedir. Bu formül daha önceki ahidnamelerden tamamen farklı olmakla birlikte içerdiği bazı tamlamalarla 1573 ahidnamesini anımsatmaktadır. "*hazret-i Hakk sübhânehu ve te'âlânın ulüvv-i inâyeti ve sultân-ı enbiyâ peygamberimiz Muhammed Mustafa salla'llahu te'âlâ aleyhi ve sellemin mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ve çehâr-yâr-i izâm*

aleyhim rıdvanu'llahi'l-meliki'l-allâmın sümüvv-i himmetleri mukâreneti ile ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Murad han bin Sultan Selim han bin Sultan Süleyman han bin Sultan Selim Han'ım" şeklindeki formülde sadakat formülüne ait ibarelerin *Tuğra*nın altında kalacak şekilde "ben ki" ifadesinden sonra yazıldığı görülmektedir. Bu açıdan bu belge bu bölümün *Unvan*a ait olduğunu ispat eden ikinci önemli delildir. Altın mürekkeple yazılmış olan bu bölümde Sultan III. Murad şeceresini büyük dedesi Yavuz Sultan Selim'e kadar götürmektedir.

Sultan III. Murad tarafından 1575 tarihinde Venedik'e verilen ahidname ile çözüme ulaştırılamayan sorunların çözümü için bir yıl sonra 1576 yılında tekrar bir ahidname verilmiştir. Tecdid mahiyetindeki bu ahidnamede *Unvan* 1521, 1540 ve 1567 tarihli Venedik ahidnamelerine benzer şekilde "*ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Murad Han bin Sultan Selim Han bin Sultan Süleyman Han bin Sultan Selim Han'ım*" şekline geri dönmüştür.

III. Murad'ın Lehistan'a vermiş olduğu 1577 tarihli ahidname *Unvan* rüknünde sadakat formülü açısından 1525 tarihli Lehistan ahidnamesi ile herhangi bir farklılık göstermemektedir. "Ben ki" ibaresiyle başlayan kısımda devletin Hicaz, Kuzey Afrika, Rumeli ve Anadolu coğrafyalarında sahip olduğu önemli yerleri 3 satırda hülasa edilen listeden sonra padişah seçeresini II. Murad'a kadar götürmektedir. Şecerede *bin* ifadesi yerine *ibn* tercih edilmiş ve daha önce karşılaşmadığımız biçimde padişahı kastederek *hazret* kelimesi kullanılmıştır. Ayrıca hükümranlık listesi içerisinde ilk kez Rodos, Şehrizol, Kıbrıs, Halku'l-Wad gibi yerler anılmıştır. Daha önce yalnızca 1547 tarihli Avusturya ahidnamesi içerisinde adı geçen İstanbul'un ise *hasretü'l-müluk* sıfatı ile nitelendirildiği dikkat çekmektedir.

XVI. yüzyıla ait tek 1580 tarihli İngiltere ahidnamesi herhangi bir *Unvan* formülü içermemekle birlikte 1581 yılında Fransa'ya verilen ahidnamenin *Unvan* rüknü oldukça gelişmiş bir yapıdadır. Nişancı Abdülmuhyi Paşa tarafından inşa edilen bu ahidname metni kısa bir sadakat formülünün ardından klasik ifadelere yeni sıfatlar ekleyen bir içeriğe sahiptir. Bu ahidnamede ilk kez padişahtan *Haremeyn-i şerifeynin hâdimi* olarak söz edilmektedir. 1581 tarihli bu ahidname, Sultan III. Murad'ın

hükümdarı olduğu yerleri genel olarak XVI. yüzyıl ahidnamelerinde görmeye alışkın olduğumuz şekilde özetlemektedir. Bu *Unvan*a ilk kez giren yerler Sigetvar, İmadiye, Kars, Demirkapı, Tiflis, Çıldır, Kufe ve Sevakin'dir. Ayrıca Bağdat için *dârü'l-hilâfe* sıfatının kaydedildiği görülmektedir. Padişahın yüceliği ve kudretine dair ifadelerin mana olarak pek değişikliğe uğramadığı ancak yeni birtakım ibarelerle ifade edildiği dikkat çekmektedir. Hükümdarlık şeceresi ise yine II. Murad'a kadar geri götürülmüştür. Ayrıca bu bölümde Sultan III. Murad'ın kendisi için *Şehinşah* unvanını kullandığı görülmektedir. Bu unvan ilk kez 1453 yılında Fatih'in Galata Cenevizlilerine verdiği emannamede karşımıza çıktıktan yaklaşık 128 yıl sonra bir Osmanlı ahidnamesinde yer almıştır.

Sultan III. Murad'ın Lehistan'a vermiş olduğu 1591 tarihli ahidnamenin *Unvan*ı sadakat formülü açısından küçük farklılıklarla kendisinden önceki Lehistan ahidnamelerindeki formülü tekrar etmektedir. "Ben ki" kalıbıyla başlayan kısımda ise bu belgelerden bir miktar farklılaşmaktadır. Padişah bu kısımda kendisini mutad olarak kullanılan unvanlara ek olarak ilk kez 1581 tarihli Fransa ahidnamesinde de "*hâdimü'l-haremeyni'ş-şerifeyn*" olarak tanımlamakta ve *"İkinci İskender Zülkarneyn*" ifadesini kullanmaktadır. Daha sonra *Rabbinin nimetlerini* an manasındaki "*ve emmâ bi-ni'meti Rabbike fe-haddis*[270]" ayet-i celilesi yer almaktadır. Bu ayet belgeye bütün başarı ve zaferin Allah'ın elinde olduğu ve sahip olunan bütün toprakların O'nun nimetlerinden olduğu hatırlatılmak üzere yazılmış olmalıdır. Gayrimüslim hükümdarlara gönderilen belgelerde genellikle ayet ve hadislere atıflar bulunmamasına karşın III. Murad'a ait 1575 ve 1576 tarihli Venedik ahidnamelerinin farklı bölümlerinde de benzer atıflar yer almaktadır. İlk defa bu ahidnamede karşılaşılan yerler Katif, Sivas, Maraş, Nihavend, Pelengan, Musul, Tebriz, Nahcivan, İran, Şirvan, Karabağ, Derya-i Kulzum, ve Trabzon'dur. Ayrıca Cezayir-i Mağrib'in dârü'l-cihad ve'l-harb sıfatıyla anıldığı görülmektedir. Bu ahidnamede de 1581 tarihli Fransa ahidnamesindeki gibi padişahın dedeleri II. Murad'a kadar zikredilmektedir.

XVI. yüzyıla ait son Avusturya ahidnamesi olan 1592 tarihli ahidnamenin *Unvan* rüknü de diğer Avusturya ahidnameleri gibi oldukça gösterişli ifadelerle

[270] Kur'an-ı Kerim, Duha Suresi, 93/11.

kaleme alınmış bir mahiyettedir. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Esad Efendi koleksiyonu içerisinde sureti bulunan bu ahidname Nişancı Abdülmuhyi Paşa tarafından inşa edilmiş olan bu belgedeki XVI. yüzyıl ahidnameleri içerisindeki en uzun ve en vurgulu *Unvan* rüknüne sahip olan ahidnamedir. Diğer bütün *Unvan* rükünlerinden farklılaşan bu bölümde XVI. yüzyılın son ahidnamelerinden biri olarak artık bütün Osmanlı ihtişamının Avusturya karşısında vurgulanması için gerekli bütün psikolojik unsurları içermektedir. Burada kayda geçirilen hükümet bölgeleri içerisinde bütün önceki unvanlarla beraber bizzat III. Murad tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına katılmış olan yerleri de vurgulanmış ve bu formül içerisinde yer verilmiştir. Daha sonra yine II. Murad'a kadar hükümdarlık şeceresi verilmiştir. Son kısımda III. Murad, saltanat ve hükümdarlığının yedi iklimi kuşattığını ve üç ekânim (teslis) inancına sahip Hristiyanları nüfuzu altına aldığını vurgulamaktadır. Bu bölüm, güç ve kudretin ulaştığı nokta itibariyle artık Kayser'in tahtının dahi Osmanlı tahtının en düşük payesiyle bile mukayese edilemeyecek kadar kusurlu olarak tanımlandığı bir ifade tarzına sahiptir. Çin, İran, Avrupa geleneklerinde bulunan imparatorluklardan ve dünyanın farklı yerlerinde adları bilinen tüm efsanevi kahramanlardan daha yüksek tek bir saltanat ve kudrete sahip olduğunu ifade etmektedir. Hatta Süleyman peygamberin tüm insanlar ve cinlere boyun eğdirdiği gibi bütün gücün de kendisine benzer şekilde bahşedildiğini Allah'a hamd ederek vurgulamıştır.

1595 tarihli III. Mehmed'e ait XVI. yüzyılın son Venedik ahidnamesi *Unvan* bakımından kendisinden önceki diğer Venedik ahidnamelerini tekrar etmektedir. "*avn-i inâyet-i rabbânî ve meşiyet-i hidâyet-i sübhânî mukâreneti ile ben ki sultan-i selâtîn-i cihân burhân-i havâkîn-i devrân tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin*" şeklinde formülize edilen bölümde 1575 tarihli ahidnameyi takip eder biçimde sadakat formülü Tuğra'nın altında "ben ki" kalıbının önünde kullanılmıştır. Yavuz Sultan Selim'e kadar uzanan bir şecere kaydı bulunan bu belgenin *Unvan* rüknünde diğer Venedik ahidnamelerinden çok az ve önemsiz farklılıklar oluşmuştur. Venedik ahidnamelerinin tamamı *Unvan* rüknü bakımından değerlendirildiğinde bu belgelerin düzenlenmesindeki temel amacın Avusturya ahidnamelerinin aksine bir üstünlük hatırlatması olmadığı görülmektedir.

III. Mehmed'in 1597 yılında Fransa'ya vermiş olduğu ahidnamenin *Unvan*ı ise 1581 tarihli Fransa ahidnamesi ile neredeyse birebir aynıdır. Ancak bu ahidnameye Papa, Pesperen, Bulata ve Yanık isimli kalelerin isimleri eklenmiştir. Bunlara ek olarak Eğri kalesi III. Mehmed'in kendisi tarafından fethedildiğini vurgulanarak "*memâlik-i mahrûseme munzam kıldığım Eğri nam bir kal'a-i üstüvâr ve bir hısn-ı hasin-i nâmdâr*" ifadeleri ile hükümdarlık sahası içerisinde zikredilmiştir.

Sultan III. Mehmed'in bir yıl arayla Lehistan'a vermiş olduğu 1597 ve 1598 tarihli ahidnameler de *Unvan* rüknü bakımından kendilerinden önceki ahidnamelerden önemsiz ve çok küçük farklılıklar arz etmektedir. Venedik ahidnamelerinde olduğu gibi Lehistan ahidnamelerinde de *Unvan* rüknü kendisine özel bir önem atfedilen bir bölüm değildir.

Netice itibariyle; Osmanlıların diplomasi faaliyetlerinin sonucu olarak ortaya çıkan bir belge türü olan ahidnameler dili ve üslup özellikleri bakımından incelendiğinde muhatap devlet veya devletlere karşı dil ve üsluptan beslenen bir güç gösterisi olarak değerlendirilebilir. Osmanlıların verdikleri ahidnamelerin *Unvan* bölümleri her ne kadar içe dönük bir Osmanlı anlam dünyasına sahipse de özellikle Avusturya ahidnameleri özelinde Osmanlıların yalnızca Doğu ve İslam dünyasının değil, Batı ve Hristiyanların da üzerinde egemen bir güç olduğunu ve cihanşümul imparatorluk iddiasını yansıtmaktadır. XVI. yüzyıl boyunca Osmanlı-Avusturya arasında yaşanan askeri mücadelelerin yansımaları son derece dikkat çekici bir biçimde bu devletler arasında üretilen belgelerin dil ve üslubuna da yansımıştır. *Unvan* rüknü bu anlamda bu güç gösterilerinin adeta belgesel bir ifadesidir.

*Unvan*da bulunan yer isimleri değerlendirildiğinde bu yer isimlerinin çok büyük bir kısmının yeni fetihler dolayısıyla terkibe eklenmesi tabiidir. Ancak bazı yer adlarının bu kısımda bulunması bu yerlerin fethinden çok daha geç tarihlere tekabül etmektedir. Bu durum Osmanlı idari taksimatının gelişimine paralellik göstermektedir. Çünkü kaide olarak Osmanlı ahidnameleri genellikle yalnızca eyalet ve sancakları muhteva etmekte idi. Ancak XVI. yüzyılın sonu itibariyle 30'a ulaşan eyalet sayısı Osmanlı *Unvan*larında da önemli bir artış meydana getirmiştir.[271] Örneğin XV. yüzyıldan

[271] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 18.

itibaren Osmanlı topraklarına katılmış olan ve 1580 tarihli bir beratla eyalet haline dönüştürülen Bosna, ilk kez 1581 tarihli Fransa ahidnamesi *Unvan*ında yer almaktadır. Ayrıca başkent İstanbul, dinî merkezler ya da stratejik önemi olan yerler de bu bölümde yer alabilmekteydi.[272] Örneğin Akdeniz ticareti ve Osmanlıların Kuzey Afrika hâkimiyeti açısından stratejik öneme sahip olan Tunus kısa bir süre İspanyolların eline geçtikten sonra 1574 yılında tekrar Osmanlı hâkimiyetine girmesinin ardından 1577 tarihli Lehistan ahidnamesi *Unvan*ında yer almıştır.

Yavuz Sultan Selim döneminde Mekke, Medine ve Kudüs gibi önemli dinî merkezlerin Osmanlı himayesine girmesi akabinde bu yerlerin *Unvan* formülüne eklenmesi Halil İnalcık'ın XVI. yüzyılda Osmanlı devletinde "yeniden İslamlaşma (re-islamization)" olarak kavramsallaştırdığı olguyu açıkça ortaya koymaktadır. Bu üç mukaddes şehrin fethedilmesi Osmanlı idarecilerinin kendi-algılarında temel bir değişikliğe neden olmuştur. Fatih Sultan Mehmed'den itibaren kendilerini *Kayser-i Rum* unvanıyla anan Osmanlı Sultanları zamanla bu unvan yerine halifeye mahsus olan *hâdimü'l-haremeyni'ş-şerifeyn* unvanını kullanmaya başlamıştır.[273] Venedik hariç Batılılara verilen tüm ahidnamelerde bu unvanın ve bu merkezlerin özellikle de Kudüs'ün zikredilmesinin hiç şüphesiz başka bir anlamı daha vardı. Bu durumun Roma-Germen İmparatorlarının Haçlı Seferlerinden itibaren kullandıkları Kutsal Kudüs Kralı unvanına yapılan bir gönderme olduğu düşünülebilir. Nitekim Osmanlıların, kendi egemenlik sahalarında bulunan bir toprak üzerinde başka bir devletin hak iddiasını reddetmeleri oldukça tabiidir.[274]

Ayrıca Osmanlıların *Unvan*larında kaynağını İslamiyet'ten aldığı açıkça belirtilen güç ve iktidarı vurgulamak için Divan Edebiyatı'nın da vazgeçilmez ögeleri

---

[272] Kołodziejczyk, **a.y**.

[273] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 17. Osmanlı sultanlarının "Halife" unvanını daha Orhan Gazi devrinden itibaren kullandıkları bilinmekle birlikte resmî kayıtlarda bu unvana I. Murad devrinden itibaren resmî kayıtlarda rastlanmaktadır. Ancak Osmanlı hilafeti için Yavuz Sultan Selim'in zaferleri önemli bir değişime yol açmış ve Osmanlı sultanları halifeliğin iki önemli meşruiyeti olan Mekke ve Medine'nin hâmisi olmaları ile hac organizasyonunu üstlenmeleri sonucunda Memluk sultanlarının kullandıkları *hâdimü'l-haremeyn* unvanını kullanmaya başlamışlardır. Bu anlamda padişahlar bu unvanla birlikte artık bütün İslam dünyasının lideri ve bütün Müslümanların hâkimi olduklarını deklare etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uğur Demir, **Osmanlı Hilafetinin İlk Asırları**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2019, s. 55-56.

[274] Fatih Gürcan, "Osmanlı-Avusturya Rekabetinde Çasarlık İmgesi ve Zitvatorok Antlaşması", **Mavi Atlas**, c. 9 (2021), s. 186.

olan mitolojik ve efsanevi padişahlar, kahramanlar ve savaşçılara hatta bazen de peygamberlere atıfta bulundukları görülmektedir. Bunlar arasında özellikle Çin ve İran geleneğinde bulunan Zülkarneyn-i İskender, Şah-ı Fağfur, Neriman, Nûşîrevân gibi şahsiyetlerin vasıflarına atıfla anlatımın güçlendirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı Ahidnamelerindeki Unvan Formülleri

1-) 1482 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Ben ki Sultan Bayezid bin Sultan Mehmed bin Sultan Murad Han'ın

2-) 1488 Tarihli Macaristan Ahidnamesi: Ben ki Sultan Bayezid bin Sultan Mehmed bin Sultan Murad Han'ın

3-) 1503 Tarihli Macaristan Ahidnamesi: Allah'ın inayeti ile ben ulu padişah cümleye galib hüdâvendigâr karanın ve denizin sultanı ve Rum ve Karaman ve Anadolu ve Rumeli ve bunlardan gayri dahi nice memleketin padişahı ki Sultan Bayezid Han'ın

4-) 1513 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn Sultan Selim Şah bin Sultan Bayezid Han'ın

5-) 1517 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn Sultan Selim Şah bin Sultan Bayezid Han'ın

6-) 1520 Tarihli Sakız Ahidnamesi: Ben ki Sultan Süleyman Şah ibn Sultan Selim Şah ibn Sultan Bayezid Han'ın

7-) 1521 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn Sultan Süleyman Şah bin Sultan Selim Şah'ım

8-) 1525 Tarihli Lehistan Ahidnamesi: Hazret-i izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyeti ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i fütüvvet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ ve muktedâ-yı fırka-i asfiyâ Muhammed Mustafa'nın salla'llahü aleyhi ve sellem mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ve dört yârinin ki Ebubekir ve Ömer ve Osman ve Ali'dir rıdvanu'llahi aleyhim ecma'în ânların ervâh-ı mukaddesesi mürâfakatıyla ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin zıllu'llah fi'l-arz Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Karaman'ın ve

Rum'un ve vilayet-i Dulkadriye'nin ve Diyabekir'in ve Kürdistan'ın ve Azerbaycan'ın ve Acem'in ve Şam'ın ve Haleb'in ve Mısır'ın ve Mekke'nin ve Medine'nin ve Kudüs'ün külliyen diyâr-ı Arab'ın ve Yemen'in ve dahi nice memleketlerin ki âbâ-i kiramım ve ecdâd-ı izâmım enara'llahu berâhinehüm kuvvet-i kâhire ile feth eyledikleri ve cenâb-ı celâlet-me'âbım dahi tiğ-i ateş-bâr ve şimşir-i zafer-nigârım ile feth eylediğim nice diyârın sultanı ve padişahı Sultan Bayezid Han oğlu Sultan Selim han oğlu Sultan Süleyman Şah'ım

9-) 1527 Tarihli Floransa Ahidnamesi: Ben ki sultânü's-selâtin burhânü'l-havâkin tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rû-yı zemin zıllu'llah fi'l-arzeyn Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Rum ve Karaman vilayetlerinin ve vilayet-i Zülkadriye'nin ve Diyarbekir'in ve Azerbaycan'ın ve Şam'ın ve Haleb'in ve Mısır'ın ve Kudüs-i şerifin ve Medine-i Münevvere'nin ve Mekke-i Mükerreme'nin ve Cidde'nin ve sâir vilayet-i Arab'ın ve Yemen'in ve dahi abâ-i kirâm ve ecdâd-ı izâmım enara'llahu te'âlâ berâhinehum kuvve-i kâhire ile feth ettikleri nice memleketlerin ve cenâb-ı celâlet-me'âbım dahi tiğ-i ateş-bâr ve şimşir-i zafer-nigârım ile feth eylediğim nice diyarların ve nice memleketlerin sultanı ve padişahı Sultan Süleyman Şah Han'ım

10-) 1540 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Süleyman bin Sultan Selim Han'ın

11-) 1547 Tarihli Avusturya Ahidnamesi: Hakk subhânehu ve te'âlânın ulüvv-i inâyeti ve iki cihan fahrı ulu azîz peygâmberimizin salavatu'llahi aleyh ve selâmehu mu'cizât-ı berekâtıyla ben ki sultân-ı selâtîn ve burhân-ı havâkin tâc-ı bahş-ı hüsrevân-ı rûy-i zemîn zıllu'llah fi'l-arzeyn Mekke'nin ve Medine'nin ve Kudüs-i şerifin ve İstanbul'un ve Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Rum'un ve Karaman'ın ve Erzurum'un ve Diyabekir'in ve Kürdistan'ın ve Luristan'ın ve Azerbaycan'ın ve Acem'in ve Zülkadriye ve Mısır ve Sam ve külliyen Arabistan ve Bağdad ve Basra ve Aden ve Yemen memleketinin ve Tatar ve Deşt-i Kıpçak ve Mağrib-i zeminin ve Eflak ve Boğdan ve Budin tahtının ve Erdel vilayetinin ve âna tâbi' olan yerlerin ve dahi kılıcımızla alınmış nice memleketlerin padişahı ve sultanı Sultan Süleyman Şah bin Sultan Selim Şah bin Sultan Bayezid Han'ım

12-) 1553 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Sureti: Hazret-i izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyeti ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i fütüvvet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ muktezâ-yı fırka-i asfiyâ Muhammed Mustafa'nın salla'llah ü aleyhi ve sellem mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ve dört yârinin ki Ebubekir ve Ömer ve Osman ve Ali'dir rıdvanu'llah aleyhim ecma'în ânların ve cemi' evliyâ ervâh-ı mukaddesesi mürâfakatıyla Ben ki sultan-i-selâtîn-i zaman burhân-i-havâkîn-i evan tâc-bahş-ı hüsrevân-ı cihân zıllu'llahi'l-Meliki'l-Mennân Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Şam ve Haleb ve Mısır ve Mekke-i mükerreme ve Medine-i münevvere ve Kudüs-i şerîf ve Halilü'r-Rahman külliyen diyâr-ı Arab'ın ve Yemen'in ve Karaman ve Rum'un ve vilayet-i Dulkadriye'nin ve Diyarbekir'in ve Kürdistan'ın ve Azerbaycan ve Van'ın ve Budin ve Temeşvar vilayetlerinin ve Bağdad ve Basra ve Cezayir vilayetlerinin ve dahi nice memleketlerin ki âbâ-i kiram ve ecdâd-ı izâmım enara'llah ü berâhinehüm kuvvet-i kâhire ile feth eylemişlerdir ve cenâb-ı celâlet-penâhım dahi tiğ-i ateş-bâr ve şimşir-i zafer-nigârım ile feth eylediğim nice diyârın sultanı ve padişahı hazret-i Sultan Bayezid Han oğlu Sultan Selim han oğlu Sultan Süleyman Şah Han'ım

13-) 1559 Tarihli Avusturya Ahidnamesi: Hazret-i Hakk celle şânuhu ve te'âlânın uluvv-i inâyet-i bî-gâyetleri ve server-i kâinât aleyhi efdalü's-salavat ve's-selâmın sümüvv-i hidâyet-i mâ lâ-nihâyeleri ile ben ki sultan-ı selâtin-i cihan ve burhân-ı havâkin-i devrân tâc-bahş-ı hüsrevân-ı zemin u zaman bâ'is-i emn u emân zıllu'llahi'l-meliki'l-mennân Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Şam ve Haleb ve Mısır ve Mekke-i müşerrefe ve Medine-i münevvere ve Kudüs-i şerif ve Halilü'r-Rahman ve külliyen diyar-ı Arab ve vilayet-i Yemen'in ve vilayet-i Karaman'ın ve Rum ve vilayet-i Zülkadriye'nin ve Diyarbekir ve Kürdistan ve Azerbaycan'ın ve vilayet-i Erzurum ve vilayet-i Gürcistan'ın ve Van'ın ve Bağdad ve Basra ve Lahsa'nın ve Mağrib Trablus'unun Cezayir-i Garb'ın ve vilayet-i Kefe'nin ve Temeşvar ve Budin vilayetlerinin ve nice bunların emsali vilayet ve memleketlerin ki âbâ-i kirâm ve ecdâd-ı izâmım enara'llah u berâhinehüm kuvvet-i kâhire-i hüsrevâneler ile feth eyledikleri ve cenâb-ı celâlet-me'âbım dahi tiğ-i ateş-bâr ve şemşir-i zafer-nigârım ile feth ve teshir ettiğim nice diyarların sultanı ve padişahı

hazret-i Sultan Mehmed Han oğlu Sultan Bayezid Han oğlu Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han'ım

14-) 1562 Tarihli Avusturya Ahidnamesi: Hazret-i Hüda-yı müte'âl celle ani'ş-şebîhi ve'l-misâlün teyâmün-i te'yîdât-ı ezelîye ve meyâmin-i tevfîkât-i lem yezelîyesiyle ve hazret-i sultan-ı tahtgâh-ı eflâk mesned-neşîn-i bârgâh-ı emlâk mufahhar-ı evlâd-ı benî Adem maksûd-ı âferiniş-i halk-ı âlem hâtem-i cümle rusûl u enbiyâ pişvâ-yı zümre-i asfiyâ mahremün harîmün lî ma'a'llah Muhammed resulu'llah salla'llahu aleyhi ve alâ-âlihî ve sellemin mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı mürâfakatı ile ben ki sultan-ı selâtin-i şark ve garb sahib-kıran-ı memâlik-i Rum ve Acem ve Arab kahraman-ı kevn u mekân Nerîmân-ı meydân-ı zemin ve zaman Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Ka'be-i mu'azzama ve Medine-i münevverenin ve Kudüs-i şerifin ve taht-ı Mısır-ı nâdire-i asrın ve vilayet-i Yemen ve Aden ve San'a'nın ve dârü's-selâm-ı Bağdad ve Basra ve Lahsa'nın ve Medâyin-i Ânûşînrevân'ın ve diyar-ı Cezayir ve Azerbaycan'ın ve Deşt-i Kıpçak ve diyar-ı Tatar'ın ve Diyarbekir ve Kürdistan ve Luristan'ın ve külliyen Rumeli ve Anadolu ve Karaman ve Eflak ve Boğdan ve Üngürüs memleketlerinin ve bunlardan gayri nice memâlik ve diyar-ı azîmü'l'i'tibârın padişahı ve sultanı Sultan Süleyman Han ibn Sultan Selim Han'ım bi-inâyeti'llahi'l-meliki'l-ekber inân-ı cihândârî kabza-i kudretime mukarrer ve zimâm-ı kişver-güşâ keff-i kifayetime müyesser olup arş-ı âfâk ale'l-ıtlâk mebâdî-yi diyâr-ı şark ve mülk-i Çin'den tâbe-aksâ-yı mağrib-zemin musahhar-ı şemşir-i cihangir u gazâ-te'sirim olmuştur bi'l-cümle taht-ı âlî-bahtımın ednâ pâyesi kasr-ı kayser ve mülk-i mevrûsumun bir kıt'ası mülk-i melik-i İskender olmağın sahâyif-i rûy-ı zemin zîr-i nigîn-i felek-âyîn-i nüvvâb-ı sa'âdet-karînim olmuştur

15-) 1565 Tarihli Avusturya Ahidnamesi: Hazret-i Hüda-yı müte'âl celle ani'ş-şebîhi ve'l-misâlün teyâmün-i te'yîdât-ı ezelîye ve meyâmin-i tevfîkât-i lem yezelîyesiyle ve hazret-i sultan-ı tahtgâh-ı eflâk mesned-neşîn-i bârgâh-ı emlâk mufahhar-ı evlâd-ı benî Adem maksûd-ı âferiniş-i âlem hâtem-i cümle rusûl u enbiyâ pişvâ-yı zümre-i asfiyâ mahremün harîmün lî ma'a'llah Muhammed resulu'llah salla'llahu aleyhi ve alâ-âlihî ve sellem mâ sekebe'l-halku ve kellem mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı mürâfakatı ile ben ki sultan-ı selâtin-i şark ve garb sahib-kıran-ı memâlik-i Rum ve Acem ve Arab kahraman-ı kevn u mekân Nerîmân-ı meydân-ı zemin ve zaman Akdeniz'in ve

Karadeniz'in ve Ka'be-i mu'azzama ve Medine-i münevverenin ve Kudüs-i şerifin ve taht-ı Mısır-ı nâdire-i asrın ve vilayet-i Yemen ve Aden ve San'a'nın ve dârü's-seddâd-ı Bağdad ve Basra ve Lahsa'nın ve Medâyin-i Ânûşînrevân'ın ve diyar-ı Cezayir ve Azerbaycan'ın ve Deşt-i Kıpçak ve diyar-ı Tatar'ın ve Kürdistan ve Luristan'ın ve külliyen Rumeli ve Anadolu ve Karaman ve Eflak ve Boğdan ve Üngürüs memleketlerinin ve bunlardan gayri nice memâlik ve diyar-ı azîmü'l'i'tibârın padişahı ve sultanı Sultan Süleyman Han ibn Sultan Selim Han'ım bi-inâyeti'llahi'l-meliki'l-ekber inân-ı cihândârî kabza-i kudretime mukarrer ve zimâm-ı kişvergüşâ-yı keff-i kifayetime müyesser olup arşa-i âfâk ale'l-ıtlâk mebâdî-yi diyâr-ı şark ve mülk-i Çin'den tâbe-aksâ-yı mağrib-zemin musahhar-ı şemşir-i cihangir u gazâ-te'sirim olmuştur bi'l-cümle taht-ı âlî-bahtımın ednâ pâyesi kasr-ı kayser ve mülk-i mevrûsumun bir kıt'ası mülk-i melik-i İskender olmağın sahâyif-i rûy-ı zemin zîr-i nigîn-i felek-âyîn-i nüvvâb-ı sa'âdet-karînim olmuştur

16-) 1567 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Selim Han bin Süleyman Han'ın

17-) 1568 Tarihli Avusturya Ahidnamesi: Çün mâlikü'l-mülk-i melik-i müte'âl ve müfeyyezü'l-âmâl ve vâhibü'n-nevâl celle şânühü ani'ş-şebih ve'l-misâl ve tenezzühü ani'l-infi'âl ve'l-ihtilâl hazretinin inâyet-i sa'âdet-gâyet-i ezeliye ve hidâyet-i izzet-nihâyet-i lem-yezeliyesiyle ve hazret-i server-i nesl-i Adem ve sebeb-i rahmet-i dü-âlem şefî'-i usât-ı ümem menbâ'u'l-lutf ve'l-kerem seyyid-i enbiyâ-ı güzin sened-i asfiyâ-ı evvelîn ve âhirîn habib-i hazret-i âlîhî Muhammed rasulu'llah salla'llahu aleyhi ve sellem efendimizin mu'cizât-ı kesiretü'l-berekâtı vesilesiyle ben ki sultan-ı selâtin-i memâlik-i Rum Arab ve Acem ve hakan-ı havâkin-i Çin ve Hıta ve Türkan ve Deylem Nerîmân-ı savlet ve kirvdârîn-i kahraman-ı sâhe-i taht-ı kübrâ ve tacidârîn-i şehvâr-ı arsa-i leşker-keş ve kişver-güşâ-yı şehriyâr-ı iklim-bahş-ı memleket-ârâ-yı ferman fermâ-yı kayâsire-i asr u evân sahib-kırân-ı kuvvet ve nusret-iktirân olup Akdeniz eknâfından olan bilâd-ı sipehr-i irtiğâbın ve Karadeniz etrafındaki kılâ'-i bukâ'ın ve nâdire-i asr olan Mısır ve Sa'îdü'l-a'lânın ve Bağdad-ı dârü's-selâmın ve bilâd-ı Haleb ve Şam'ın ve bender-i Cidde ve Beytullahi'l-haramın ve Medine-i münevvere ve Kudüs-i şerif-i lâzımü'l-ihtirâmın şerefehumu'llahu te'âlâ şerefen ve ta'zimen ve vilayet-i Yemen ve Aden ve San'a'nın ve memâlik-i Habeş ve Basra ve

Lahsa'nın ve Kürdistan ve Gürcistan ve Luristan ve Van'ın ve Deşt-i Kıpçak ve diyâr-ı Tatar'ın külliyen vilayet-i Anadolu ve Karaman ve Rum ve Zülkadriye'nin ve umûmen memâlik-i Rumeli ve Eflak ve Boğdan'ın ve bunlardan ma'adâ nice şimşir-i zafer-te'siremizle feth olmuş diyâr-ı azmü'l-i'tibârın hususen kuvvet-i kâhire-i hüsrevânemle feth olmuş onca kılâ' ve bilâd-ı nâmdârın padişahı ve sultanı Sultan Selim Han bin Süleyman Han bin Selim Han bin Bayezid Han bin Mehmed Han bin Murad Han'ım bi-inâyeti'llahi'l-meliki'l-akder inân-ı semend-i sa'âdet-mend-i meydân-ı sahib-kıran-ı kabza-i kadr u kudretime ma'der ve savlecân-ı kübrâ ve gîtî-sitân-ı keff-i kifâyet-bahşıma mukarrer ve müyesser olup arsa-i arz-ı bi't-tûl ve'l-ârâz diyâr-ı şark ve memâlik-i Çin'den tâbe-aksâ-yı rû-yi zemin leme'ât-ı barekât-ı şimşir-i kazâ-te'sirimle tâbân ve münevver ve cümle-i rub'-ı meskûn ve heft iklim zimâm-ı iktidarım mün'atif ve müsehhir olup bi'l-cümle taht-ı âlî-baht-ı sa'âdet-menşûrumun ednâ pâyesine nisbet kasr-ı kayser-i pür-kusûr ve mülk-i münevvere-i ma'delet-menşûrumun bir kabzası mülk-i melik-i İskender ve Şah-ı Fağfur olup hatem-i mülk-i Süleymânî şâyeste-i engişt-i cihan-bânî olup sahâif-i rû-yı zemin-i zîr-i nigîn-i ma'delet-mekîn ve sa'âdet-karînim olmuştur hamden alâ alâihi'l-cezîl ve şükren alâ ni'maihi'l-cemil

18-) 1569 Tarihli Fransa Ahidnamesi: Ben ki sultanü's-selâtin burhânü'l-havâkin tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve vilayet-i Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Arabistan'ın ve sâir şimşir-i zafer-te'sirimiz ile feth ve teshir olunmuş memâlikin Hüdâ-yı te'âlâ hazretlerinin inâyeti ile padişahı ve sultanı Sultan Selim bin Süleyman Han'ın

19-) 1573 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Hazret-i Hakk subhânehu ve te'âlânın ulüvv-i inâyeti ve sultân-ı enbiyâ peygamberimiz Muhammed Mustafa salla'llahu te'âlâ aleyhi ve sellemin mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtları mukâreneti ile hazret-i Hüdâ-i müte'âlin vahdaniyeti ve azâmeti hakkıyçün ve habîb-i ekrem sa'âdetlü peygamberimiz Muhammed Mustafa aleyhi efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyatın hürmetiyçün ahd ve yemin ederim ki ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Selim han bin Sultan Süleyman han bin Sultan Selim Han'ım

20-) 1574 Tarihli Avusturya Ahidnamesi: … menbâ‘u’l-lütf ve’l-kerem olan enbiyâ / Muhammed rasulu’llahın salla’llah u aleyhi ve sellem teslimen kesîrân mu‘cizât-ı kesir… ben ki sultan-ı selâtîn-i memâlik-i Rum ve Arab ve Acem ve hakan-ı havâkîn-i Çin ve Hıta ve Türk ve Deylem Nerîmân-ı savlet-girdârî kahraman-ı sahâ-i taht-ı kisrâ ve tâcidâr-ı şehsuvâr-ı arsa-i leşker [-i âteş]keş ve kişver-güşâ-yı şehriyâr-ı iklim-bahş ve memleket-ârâ-yı ferman-fermâ-yı kayâsire-i asr u evân sâhib-kırân-ı karn ve nusret-iktirân olup Akdeniz etrafında olan bilâd-ı sipehr-irtfâ‘ın ve Karadeniz etrafında olan kılâ‘ ve bukâ‘ın ve nâdire-i asr olan Mısır ve Sa‘îdü’l-a‘lânın ve Bağdad-ı dârü’s-selâmın ve bilâd-ı Haleb ve Şam’ın ve bender-i Cidde ve Beytullahi’l-haramın ve Medine-i Münevvere ve Kuds-i Şerif-i lâzımü’l-ihtirâmın şerefehumu’llahu te‘âlâ şerefen ve ta‘zimen ve vilayet-i Yemen ve Aden ve San‘a’nın ve memâlik-i Habeş ve Basra ve Lahsa’nın ve Kürdistan ve Gürcistan ve Luristan ve Van’ın ve Deşt-i Kıpçak ve Diyar-ı Tatar’ın ve külliyen vilayet-i Anadolu ve Karaman ve Rum ve Zülkadriye’nin ve umûmen memâlik-i Rumeli ve Cezâyir ve Kıbrıs ve Eflak ve Boğdan ve Erdel’in vilayet-i Berberiyye’nin ve Temeşvar ve Budin tahtının ve sâir vilayet-i Üngürüs’ün bunlardan ma‘adâ şimşîr-i zafer-te’sirimiz ile feth ve teshir olunmuş nice diyâr-ı azimü’l-i‘tibarın husûsen kuvvet-i kâhire-i hüsrevânemiz ile alınmış ânca kılâ‘ ve bilâd-ı nâmdârın padişahı ve sultanı Sultan Selim Han bin Sultan Süleyman Han bin Sultan Selim Han bin Sultan Bayezid Han bin Sultan Mehmed Han bin Sultan Murad Han’ım bi-inâyetillahi’l-meliki’l-akder inân-ı semend-i sa‘âdet-mend-i meydân-ı sahib-kıran-ı kabza-i kadr-i kudretime mukadder ve savlecân-ı sahâ-i kişver-güşâ ve gîti-şânı keff-i kifâyet-bahşıma mukarrer ve müyesser olup arsa-i arz bi’t-tûl ve’l-arz diyâr-ı şark ve memâlik-i Çin’den tâbe-aksâ-yı rû-yı zemin-i leme‘ât-ı barekât-ı şimşir-i kazâ-te’sir ile tâbân ve münevver ve cümle-i rub‘-ı meskûn ve heft iklim-i ziman-ı iktidarıma mün‘atif ve müsehhir olup bi’l-cümle taht-ı âlî-baht-ı sa‘âdet-meşhûrumun ednâ pâyesine nisbet kasr-ı kayser-i pür-kusûr ve mülk-i mevrûs-ı ma‘delet-meşhûdumun bir kabzası mülk-i melik-i İskender ve Şah-ı Fağfur olup hâtem-i mülk-i Süleymânî şâyeste-i engişt-i cihan-bânî olup sahâif-i rû-yı zemin-i zîr-i nigîn-i ma‘delet-mekîn ve sa‘âdet-karînim olmuşdur hamden alâ âlâyihi’l-cezîl ve şükren alâ ni‘mâyihi’l-cemîl

21-) 1575 tarihli Venedik Ahidnamesi: Hazret-i Hakk sübhâne ve te‘âlânın ulüvv-i inâyeti ve sultân-ı enbiyâ peygamberimiz Muhammed Mustafa salla’llah ü te‘âlâ aleyhi ve sellemin mu‘cizât-ı kesîretü’l-berekâtı ve çehâr-yâr-i izâm aleyhim rıdvanü’llahi’l-meliki’l-allâmın sümüvv-i himmetleri mukâreneti ile ben ki sultanü’s-selâtîn burhânü’l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Murad Han bin Sultan Selim Han bin Sultan Süleyman Han bin Sultan Selim Han’ım

22-) 1576 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Ben ki sultanü’s-selâtîn burhânü’l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Murad Han bin Sultan Selim Han bin Sultan Süleyman Han bin Sultan Selim Han’ım

23-) 1577 Tarihli Lehistan Ahidnamesi: Hazret-i Rabbü’l-izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyeti ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i fütüvvet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ ve muktezâ-yı fırka-i asfiyâ Muhammed Mustafa’nın salla’llah ü aleyhi ve sellem mu‘cizât-ı kesîretü’l-berekâtı ve dört yârinin ki Ebubekir ve Ömer ve Osman ve Ali’dir rıdvanu’llahu aleyhim ecma‘în ânların ervâh-ı mukaddesesi mürâfakatıyla ben ki sultan-ı selâtîn-i zaman burhân-ı havâkîn-i evan tâc-bahş-ı hüsrevân-ı cihân zıllu’llahi’l-Meliki’l-Mennân eşrefü’l-medâ’inü’l-emsâr Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere ve akdesü’l-memâlikü’l-aktar Kudüs-i şerif ve Şam dârü’s-selâm ve Mısır ve Yemen ve San‘a ve Aden ve Diyarbekir ve Kürdistan ve Erzurum ve Gürcistan ve Bağdad ve Van ve Haleb ve umûmen Arabistan ve Anadolu ve Karaman ve Zülkadriye ve cezire-i Rodos ve vilayet-i Rum ve Trablus ve Basra ve Şehrizol ve hasretü’l-müluk olan mahruse-i İstanbul ve cezire-i Kıbrıs ve Ifrikiya dimekle ma‘ruf memâlik-i Tunus ve dârü’l-cihâd Cezayir-i Mağrib ve Halku’l-Wad ve Habeş ve Lahsa ve umdetü’l-emâkinü’d-diyâr Rumeli ve Budin ve Temeşvar vilayetlerinin ve Deşt-i Kıpçak iklimlerinin ve Akdeniz ve Karadeniz’in ve Eflak ve Boğdan ve vilayet-i Erdel’in ve bunların emsâli nice memâlik-i ma‘mûrenin sultanı ve padişahı hazret-i Sultan Murad Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Süleyman Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Bayezid Han ibn Sultan Mehemmed Han ibn Sultan Murad Han’ım

24-) 1581 Tarihli Fransa Ahidnamesi: Hazret-i Hakk celle ve âlânın uluvv-i inâyet-i bî-gâyeti ve server-i enbiyâ-ı aleyhi ve alâ alihî efdalü’t-tahiyyatın mu‘cizât-ı kesiretü’l-berekâtı ile ben ki sultan-ı sanâdid-i selâtin ve esâtin-i havâkin ve tâc-bahş-

ı hüsrevân-ı evreng?-nişîn-i rû-yı zemin ve eşref-i medâyin ve emsâr ve ebrek-i mübârek-i eymen-i diyâr olan Haremeyn-i şerifeynin hâdimi ve Kudüs-i mübareğin hâmi ve hâkimi Rumeli ve Temeşvar vilayet-i Bosna ve Budin ve Sigetvar ve vilayet-i Anadolu ve Karaman ve eyalet-i İmadiye ve Van ve diyar-ı Arabistan ve umûmen Kürdistan ve şimşir-i zafer olunan Kars ve Gürcistan ve Demirkapı ve Tiflis iklimlerinin ve Kıbrıs ve Zülkadir ve Şehrizol ve Diyarbekir ve Haleb ve Rum ve Çıldır ve Erzurum ve Şam-ı dârü's-selâm-ı nüzhet-rüsum ve dârü'l-hilâfe Bağdad ve Kûfe ve Basra ve Lahsa ve Sevakin ve San'a ve Mısır ve Yemen ve Habeş ve Aden vilayetlerinin ve dârü'l-cihad Tunus ve Halku'l-Wad ve Trablusgarb ve sâir memâlik-i dârü'l-harbden kuvvet-i kâhire-i hüsrevâne ve satvet-i bâhire-i mülükânemiz ile bi-avni'llah-i meliki'n-nasir kabza-i feth ve teshire getirilen medâin ve emsâr ve memâlik ve diyarın şehriyârı ve erâik-i izzet-disârın tâcidârı ve Akdeniz ve Karadeniz'in ve dahi nice memâlik ve cezâyir ve benâdir ve ma'âbirin ve kabâil ve aşâir ve nice yüz bin asâkir-i nusret-me'asirin padişahı ma'delet-penâhı ve şehinşah-ı nusret-destgâhı Sultan Murad Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Süleyman Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Bayezid Han ibn Sultan Mehmed Han ibn Sultan Murad Han'ım

25-) 1591 Tarihli Lehistan Ahidnamesi: Hazret-i Rabb-i izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyet-i bî-gâyeti ile ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i risalet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ muktezâ-yı fırka-i asfiyâ iki cihan fahri Muhammed Mustafa salla'llah ü te'âlâ aleyhi ve sellemin mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ile ve çâr-yâr kezaynu rıdvanu'llah te'âlâ aleyhim ecma'în ve cemi'-i evliyâ-i kirâmın ve etkiyâ-i izâmın ervâh-ı mukaddeseleri mürâfakatı ile ben ki sultan-ı selâtîn-i zaman ve burhân-ı havâkîn-i devran tâc-bahş-ı hüsrevân-ı cihân zıllu'llahi'l-Meliki'l-Mennân hâdimü'l-haremeyni'ş-şerifeyn sâni İskender-i Zülkarneyn ber-mûceb-i fehvâ-i sa'âdet-ihtivâyı ve emmâ bi-ni'meti Rabbika fa-haddis eşrefü'l-medâ'inü'l-emsâr akdesü'l-memâlikü'l-aktar Mekke-i müşerrefe-i mükerreme ve Medine-i münevvere-i mu'azzemenin ve Kudüs-i şerif ve Lahsa ve Katif ve Mısır ve Yemen ve San'a ve Aden'in ve Basra ve Habeş ve Sivas ve Mar'aş ve Şam-ı dârü's-selâm ve Haleb ve Trablus-ı Şam'ın ve Nihavend ve Pelengan ve Musul ve Diyarbekir ve Van ve Tebriz ve Nahcivan ve Erzurum ve İran'ın ve memâlik-i Şirvan ve Karabağ ve Gürcistan ve umûmen Kürdistan ve Türkistan'ın ve Anadolu ve Karaman vilayetlerinin ve Boğdan

ve Eflak ve Demirkapı ve Deşt-i Kıpçak iklimlerinin ve Akdeniz ve Karadeniz ve Derya-i Kulzum'un ve Diyar-ı Arab ve Acem ve ekâlim-i Türk ve Deylem'in ve Bağdad ve Şehrizol ve hasretü'l-müluk olan mahmiye-i İstanbul'un ve dârü'l-cihad ve'l-harb Cezayir-i Mağrib ve Trablus-ı Garb ve evtân-ı Tunus ve cezire-i Kıbrıs'ın ve umdetü'l-memâlik ü diyar Rumeli ve Temeşvar ve Bosna ve Budin ve Kefe ve Trabzon caniblerinin ve bunların emsâli dahi nice memâlik-i ma'mûre ve mesâlik-i nâ-mahsûrenin [kıla'-i] felek-irtifa' ve buka'-i kesirü'l-intifa'ın padişahı ve sultanı ve şehinşâhı ve hakanı Sultan Murad Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Süleyman Han [ibn Sultan Selim Han] ibn Sultan Bayezid Han ibn Sultan Mehemmed Han ibn Sultan Murad Han'ım

26-) 1592 Tarihli Avusturya Ahidnamesi: Sultan Murad-ı dâver-i mâlikü'r-rikâb ve ferman-fermâ-yı her-dâver-i Rabbü'l-erbâb hallâk-ı âlem-i mülk ü melekût ve rezzâk-ı benî Âdem zü'l-azameti ve'l-ceberût celle şânuhû ve azze sultanuhû hazretinin müktezâ-yı irâdât-ı ezeliyye-i kaviyyetü't-te'siri ve müsted'â-yı müşeyyed-i lem-yezeliyye-i adîmetü't-tenfîzi üzere sultan-ı serîr-i ma'allah server-i enbiyâ-i hazret-i risâlet-penâh aleyhi ve alâ alihi efdalü's-salavâtın mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtıyla ben ki sultan-ı selâtin-i memâlik-i Arab ve Acem ve Rum ve hakan-ı ferman-revâ-yı e'âzım-ı kurum bâni-i mebâni-i saltanat ve cihan-bânî ser-efrâz-ı arsa-i nusret ve kişver-sitânî hükümet-rân-ı zafer-iktirân hıta-i basitü'l-kehbân akâsi-i ma'âbir-i bahr-muhit şehriyâr-ı nâfizü'l-emr-i kirmân ve mermân sahib-kırân-ı adimü'l-akrân havza-i cihan olup Akdeniz'in etraf ve eknafında olan bukâ' kılâ' mümteni'ü'l-inkılâ'ın husûsen Beytullahi'l-haram ve Medine-i münevvere-i resul-ı aleyhi's-selâmın ve bilâd-ı Kudüs ve Halebü'ş-Şam ve bi'l-cümle arâzi-i mukaddese-i lazimetü'l-ihtirâmın ve Kahire-i Mısır ve Ken'an ve Siran-ı Yemen ve San'a'nın ve dârü's-selâm-ı Bağdad ve Van ve medâyin-i Revan ve Nahcivan'ın ve aksâ-yı vilâyât-ı Sudan ve Kayrevan ve emâkin ve mesâkin-i Adba ve Şirvan'ın ve şuğur-ı Habeş ve Basra ve Lahsa ve arz-ı Yunan külliyen ekrad ve Gürcistan ve Deşt-i Kıpçak ve diyar-ı Tatar ve Boğdan ve Eflak'ın ve umûmen Rumeli ve Anadolu'da olan husûm-ı buldânın ve sâir memâlik ve mesâlik-i İran ve Turan'ın ve bunlardan ma'adâ Harpit-i şimşir-âb-ı tasvir-i âteş-te'sir ve ser-pençe-i tedbir-i isabet-pezîr ile feth ve teshir olunan diyar-ı celilü'l-i'tibâr dârü'l-emn ve'l-emânın sultanı, Sultan bin Sultan Sultan Murad Han bin Sultan Selim

Han bin Sultan Süleyman Han bin Sultan Selim Han bin Sultan Bayezid Han bin Sultan Mehmed Han bin Sultan Murad Han'ım bi-fazli'llahi'l-meliki'l-mennân savlecân-ı izz ü temkin-i keff-i kifâyet-resânıma vâsıl ve inân u semend-i sa'âdet-mend-i mapâdin-i din-i kabza-i kadr-i kudret-i fâizü'l-ihsânü'l- ihsanıma dâhil olmağla vech-i ırs bi'l-tûl ve'l-arz bârika-i leme'ât-ı şimşir-i mihr-i tenvirim ile münevver ve ekâlim-i seb'a ve ekânim-i selâse re'y-i kader-nüfâz-ı âlem-ârâma musahhar olup âstân-ı kudret ve miknetim bir vechle men'î ve ref'î olmuştur ki taht-ı âlî-baht-ı adâlet-pirâyemin ednâ pâyesine nisbet kasr-ı kayser-i pür-kusur ve serîr-i hilâfet-masir-i ferkad-fersâ-yı felek-temkinimin atabe-i zîrînine izâfet ile kürsi-i kisrâ-yı kesîrü'l-küsûr olup mânend-i mihr-i Süleyman musahhar-ı ins ü cân olmağla beyzâ-i bidâ-i tevki'-i kazâ müfâma mecmu' enâm-râm ve bâb-ı nusfet-bâbım mahat-ı ricâl-i hâs u âmm olmuştur elhamdülillâhi alâ âlâihîleti lâ yuhdâ adedehâ ve şükrü'l-leh alâ ni'âmaihîleti lâ yengada mededehâ

27-) 1595 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Avn-i inâyet-i rabbânî ve meşiyet-i hidâyet-i sübhânî mukâreneti ile ben ki sultan-i selâtîn-i cihân burhân-i havâkîn-i devrân tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Mehemmed han ibn Sultan Murad han ibn Sultan Selim han ibn Sultan Süleyman han ibn Sultan Selim Han'ım

28-) 1597 Tarihli Fransa Ahidnamesi: Hazret-i Hakk celle ve âlânın uluvv-i inâyet-i bî-gâyeti ve server-i enbiyâ-ı aleyhi ve alâ âlihi efdalü't-tahiyyatın mu'cizât-ı kesiretü'l-berekâtı ile ben ki sultan-ı sanâdid-i selâtin ve esâtin-i havâkin ve tâc-bahş-ı hüsrevân-ı evreng?-nişîn-i rû-yı zemin ve eşref-i medâyin ve emsâr ve ebrek-i mübârek-i eymen-i diyâr olan Haremeyn-i şerifeyn hâdimi ve Kudüs-i mübareğin hâmi ve hâkimi ve Rumeli ve Temeşvar ve vilayet-i Bosna ve Sigetvar ve vilayet-i Anadolu ve Karaman ve eyalet-i İmâdiye ve Van ve diyar-ı Arabistan ve umûmen Kürdistan ve şimşir-i zafer-te'sir ve sinân-ı can-sitânımız ile feth ve teshir olan Kars ve Gürcistan ve Demirkapı ve Tiflis ve Şirvan caniblerinin ve Kırım ve Deşt-i Kıpçak iklimlerinin ve Kıbrıs ve Zülkadir ve Şehrizol ve Diyarbekir ve Haleb ve Rum ve Çıldır-ı Erzurum ve Şam-ı darü's-selâm nüzhet-rüsûm ve darü'l-hilâfe Bağdad ve Kûfe ve Basra ve Lahsa ve Sevakin ve San'a ve Mısır ve Yemen ve Habeş ve Aden vilayetlerinin ve dârü'l-cihad-ı Tunus ve Halkü'l-vâd ve Trablusgarb ve sâir memâlik-i dârü'l-harbden kuvvet-i kâhire-i hüsrevâne ve satvet-i bâhire-i mülükânemiz ile bi-

avnillahi'l-meliki'n-nasir kabza-i feth ve teshire getirilen medâyin ve emsâr ve memâlik-i diyarın şehriyârı ve erâik-i izzet-disârın tâcidârı ve Akdeniz ve Karadeniz'in ve dahi nice memâlik ve cezâyir ve benâdir ve ma'âbirin ve kabâil ve aşâyir ve nice yüz bin asâkir-i nusret-me'âsirin ve Papa ve Pesperen ve Bulata ve Yanık nam kılâ'ın husûsen bi-inâyeti'llahi'l-meliki'l-mu'în bizzat cenâb-ı celâlet-me'âbım varıp asâkir-i mansurum ile feth ve teshir edip memâlik-i mahrûseme munzam kıldığım Eğri nam bir kal'a-i üstüvâr ve bir hısn-ı hasin-i nâmdâr ki padişah-ı ma'delet penâhî ve şehinşâh-ı nusret-destgâhî Sultan Mehmed Han ibn Sultan Murad Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Süleyman Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Bayezid Han ibn Sultan Mehmed Han'ım

29-) 1597 Tarihli Lehistan Ahidnamesi: Hazret-i Rabbü'l-izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyet-i bî-gâyeti ile ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i risalet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ muktezâ-yı fırka-i asfiyâ iki cihan fahri Muhammed Mustafa salla'llah ü aleyhi ve sellemin mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ile ve çâr-yâr ke-zaynu rıdvanu'llah te'âlâ aleyhim ecma'în ve cemi'-i evliyâ-i izâm ve etkiyâ-i kirâmın ervâh-ı mukaddeseleri mürâfakatı ile ben ki sultan-ı selâtîn-i zaman ve burhân-ı havâkîn-i devran tâc-bahş-ı hüsrevân-ı cihân zıllu'llahi'l-Meliki'l-Mennân hâdimü'l-haremeyni'ş-şerifeyn sâni İskender-i Zülkarneyn ber-mûceb-i fehvâ-i sa'âdet-ihtivâyı ve emmâ bi-ni'meti Rabbika fa-haddis eşrefü'l-medâ'inü'l-emsâr akdesü'l-memâlikü'l-aktar Mekke-i müşerrefe-i mükerreme ve Medine-i münevvere-mu'azzemenin ve Kuds-i şerif ve Lahsa ve Katif ve Mısr ve Yemen ve San'a ve Aden'in ve Basra ve Habeş ve Sivas ve Mar'aş ve Şam-ı dârü's-selâm ve Haleb ve Trablus-ı Şam ve Nihavend ve Pelengan ve Musul ve Diyarbekir ve Revan ve Tebriz ve Nahcivan ve Erzurum ve İran'ın ve memâlik-i Şirvan ve Karabağ ve Gürcistan ve umûmen Kürdistan ve Türkistan'ın ve Anadolu ve Karaman vilayetlerinin ve Boğdan ve Eflak ve Demirkapı ve Deşt-i Kıpçak iklimlerinin ve Akdeniz ve Karadeniz ve Derya-i Kulzum'un ve Diyar-ı Arab ve Acem ve ekâlim-i Türk ve Deylem'in ve Bağdad ve Şehrizol ve hasretü'l-müluk olan İstanbul'un ve dârü'l-cihad ve'l-harb Cezayir-i Mağrib ve Trablusgarb ve evtân-ı Tunus ve cezire- Kıbrıs'ın ve umdetü'l-memâlik ü diyar Rumeli ve Temeşvar ve Bosna ve Budin ve Kefe ve Trabzon caniblerinin ve bunların emsâli dahi nice memâlik-i nâ-mahsûrenin kıla'-i felek-irtifa'

ve buka‘-i kesirü’l-intifa‘ın padişahı ve sultanı ve şehinşâhı ve hakanı Sultan Mehemmed Han ibn Sultan Murad Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Süleyman Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Bayezid Han ibn Sultan Mehemmed Han ibn Sultan Murad Han’ım

30-) 1598 Tarihli Lehistan Ahidnamesi: hazret-i Rabbü’l-izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyet-i bî-gâyeti ile ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i risalet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ muktezâ-yı fırka-i asfiyâ iki cihan fahri Muhammed Mustafa salla’llah ü aleyhi ve sellemin mu‘cizât-ı kesîretü’l-berekâtı ile ve çâr-yâr ke-zaynu rıdvanu’llah te‘âlâ aleyhim ecma‘în ve cemi‘-i evliyâ-i izâm ve etkiyâ-i kirâmın ervâh-ı mukaddeseleri mürâfakatı ile ben ki sultan-ı selâtîn-i zaman ve burhân-ı havâkîn-i devran tâc-bahş-ı hüsrevân-ı cihân zıllu’llahi’l-Meliki’l-Mennân hâdimü’l-haremeyni’ş-şerifeyn sâni İskender-i Zülkarneyn ber-mûceb-i fehvâ-i sa‘âdet-ihtivâyı ve emmâ bi-ni‘meti Rabbika fa-haddis eşrefü’l-medâ’inü’l-emsâr akdesü’l-memâlikü’l-aktar Mekke-i mükerreme-i müşerrefe ve Medine-i mu‘azzemenin ve Kuds-i şerif ve Lahsa ve Katif ve Mısr ve Yemen ve San‘a ve Aden’in ve Basra ve Habeş ve Sivas ve Mar‘aş ve Şam-ı dârü’s-selâm ve Haleb ve Trablus-ı Şam’ın ve Nihavend ve Pelengan ve Musul ve Diyarbekir ve Van ve Tebriz ve Nahcivan ve Erzurum ve İran’ın ve memâlik-i Şirvan ve Karabağ ve Gürcistan ve umûmen Kürdistan’ın ve Anadolu ve Karaman vilayetlerinin ve Boğdan ve Eflak ve Demirkapı ve Deşt-i Kıpçak iklimlerinin ve Akdeniz ve Karadeniz ve Derya-i Kulzum’un ve Diyar-ı Arab ve Acem ve ekâlim-i Türk ve Deylem’in ve Bağdad ve Şehrizol ve hasretü’l-müluk olan mahmiye-i İstanbul’un ve dârü’l-cihad ve’l-harb Cezayir-i Mağrib ve Trablusgarb ve evtân-ı Tunus ve cezire- Kıbrıs’ın ve umdetü’l-memâlik ü diyar Rumeli ve Temeşvar ve Bosna ve Budin ve Kefe ve Trabzon caniblerinin ve bunların emsâli dahi nice memâlik-i ma‘mûre ve mesâlik-i- nâ-mahsûrenin kıla‘-i felek-irtifa‘ ve buka‘-i kesirü’l-intifa‘ın padişahı ve sultanı ve şehinşâhı ve hakanı Sultan Mehemmed Han ibn Sultan Murad Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Süleyman Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Bayezid Han ibn Sultan Mehemmed Han ibn Sultan Murad Han’ım

2.2. VESİKANIN MUHTEVASI

2.2.1. Elkab ve Dua

Osmanlılarda padişaha ait belgelerde XIV. yüzyıldan itibaren karşımıza çıkan ve muhatabına devletin resmi hitap biçimini ifade eden ilk rükünlerden biri olan *Elkab* formülleri ahidnamelerde doğrudan yer almamıştır. Ahidnamelerde *Nakil* rüknü belgenin düzenlenme sebebini açıklama fonksiyonunun yanında *Elkab* formülünü dolaylı olarak içermesi sebebiyle diğer Osmanlı beratlarından farklılaşmaktadır. Dolayısıyla resmi bir hitap biçimi olan bu standart kalıplar esas olarak ahidnamenin aslî bir bileşeni değildir. Bu bağlamda *Elkab*lar ahidnamelerde *Nakil* rüknünün bir alt rüknü olarak değerlendirilebilir. Name-i hümayunlarda klasik olarak "*Sen ki ...-sin*" şeklinde bir rükün olarak tebarüz eden bu ifadeler ahidnamelerde muhatap devlet hükümdarının adının geçtiği yerde genellikle başında "hâlâ" ifadesi ile birlikte elkabının yazılması şeklinde uygulanmıştır.[275]

Osmanlılar mensup oldukları Türk-İslam kültürünün bir hususiyeti olarak belgelerinde ilk devirlerinden itibaren muhatabının makamına uygun *elkab* kullanma geleneğini diplomasi anlayışları ile geliştirerek çok boyutlu ve sistematik bir hale kavuşturmuşlardır. Bu sistematik yaklaşım Fatih Kanunnamesi ile resmileşerek yüzlerce yıl devam etmiş, hangi makamlar arasında ne şekilde elkab kullanılacağı standart hale getirilmiştir. Ancak Fatih Kanunnamesi'nde gayrimüslim hükümdarlar için kullanılacak elkab için bir düzenleme bulunmamaktadır. Batılı hükümdarlar için kullanılan elkab devletlerarası ilişki ve yazışmaların artması sebebiyle sonradan geliştirilmiştir.[276]

Osmanlı ahidnamelerindeki *elkab*lar incelendiğinde 1482 tarihli ahidnamede Venedik doçu ismi geçen iki yerde *umdetü'l-ümerâ* ve *zübdetü'l-ümerâ* şeklinde iki farklı *elkab* kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca bu belgede Venedik elçisi için de *fahrü'l-a'yân zû'l-akli'l-etemm elkab*ı kullanılmıştır. Daha sonra 1573 yılına kadar Venedik'e verilen ahidnamelerde Venedik doçu için herhangi bir *elkab* yazılmamış;

[275] Theunissen, **a.g.e**., s. 281.
[276] Gökbilgin, **a.g.e**., s. 64.

Venedik idarecileri için "hâlîyâ Venedik doçu" veya "Venedik beğlerinden" gibi ifadeler kullanılmıştır. Ancak Osmanlı ahidnameleri arasında fiziksel özellikleri bakımından seçkin bir yeri olan 1573 tarihli Venedik ahidnamesinde hem Venedik doçu için hem de Venedik elçisi için *elkab* yazılmıştır. Bu belgede Venedik doçu "*şimdiki hâlde mefâhirü'l-ümerâi'l-izâmi'l-isevîye merâci'u'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihîyye muslihû mesâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasrânîye*" olarak tanımlanırken İstanbul balyosu olan Venedik elçisi için "*kıdvetü'l-ümerâi'l-milleti'l-mesihîyye*" kullanılmıştır. Daha sonraki tarihlerde verilen 1575, 1576 ve 1595 tarihli ahidnamelerde ise bu *elkab* kısalmış ve "*mefâhirü'l-ümerâi'l-izâmi'l-isevîye merâci'u'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihîyye*" halini almıştır.

Günümüze ulaşan en eski ahidnameler arasında bulunan Macaristan ahidnamelerinden 1488 tarihli olan "*Engürüs ve Çih'ün ve gayri vilayetlerin kralı karındaşım ve hısmım Matyaş Kral*" şeklinde bir *elkab*a sahiptir. 1503 tarihli ahidnamede yeni kralın elkabı ise "*Engürüs ve Çih memleketlerinin kralı İvladisav*" halini almıştır. Görüldüğü üzere Macaristan ahidnamelerindeki *elkab*lar herhangi bir kalıp ifade içermeyip yalnızca Osmanlı sultanının Macar kralını nasıl tanımladığını ifade etmektedir. Buna mukabil Macar elçisi için *fahrü'l-âyân* elkabı yazılıdır.

Osmanlılar karşısında daha güçsüz olan topluluklara verilen ahidnamelerin *elkab*ları incelendiğinde Sakız ve Floransalı idareciler için herhangi bir *elkab* kullanılmadığı dikkat çekmektedir. İlişkilerin daha ziyade dostluk temelli ilerlediği Lehistan ahidnamelerinde ise genellikle *elkab*larda kademeli bir durum göze çarpmaktadır. İlk Lehistan ahidnamesi olan 1525 tarihli ahidname "*Leh kralı olan Sicizmundus*" şeklinde olup herhangi bir *elkab* formülü içermezken, 1553 tarihli ahidnamenin suretlerindeki *elkab* "*Leh vilayetinin kralı olan iftiharü'l-ümerai'l-izami'n-nasraniye Sicizmundus Agustus*" şeklini almıştır. 1577 tarihi itibariyle Leh kralının *elkab*ına Litvanya, Prusya, Urusya, Mazovya ve Livonya ilave edilmiş ve kral için kullanılan *elkab* XVI. yüzyılın sonuna kadar kullanılacak olan en kapsamlı haline getirilmiştir. 1591 tarihi itibariyle Osmanlıların Lehistan'ın İsveç tahtı üzerindeki iddialarını kabul etmiş olduğu *elkab*a ilave edilen "*Sviçya vilayetinin varisi ve kralı*"

ifadelerinden anlaşılabilmektedir.[277] 1597 ve 1598 tarihli Lehistan ahidnameleri *elkab* açısından de 1591 tarihli ahidname ile farklılık arz etmemektedir. Bununla birlikte 1525 tarihli ahidname dışında XVI. yüzyıla ait bütün Lehistan ahidnamelerinde Leh elçisinin "*kıdvetü'l-ümerâi'l-milleti'l-mesihiyye*" *elkab*ıyla anıldığı görülmektedir.

Fransa ahidnamelerinde de Lehistan ahidnameleri ile benzer şekilde elkablarda kademeli bir gelişme görülmektedir. 1569 tarihli Fransa ahidnamesi *elkab*ı "*iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-îseviyye muhtârü'l-küberâ-i fihâm fi'l-milleti'l-mesîhiyye*" biçimindedir. 1581 ve 1597 tarihli ahidnamelerde ise elkab son derece kapsamlı bir hale gelmiştir. Ayrıca bu ahidnamelerde Fransız elçi için "*kıdvetü'l-ümerâi'l-milleti'l-mesihiyye*" *elkab*ı kullanıldığı görülmektedir.

XVI. yüzyılda Osmanlı-İngiltere ilişkilerinin temelini oluşturan tek belge olan 1580 tarihli ahidnamede İngiltere kraliçesinin elkabı "*İngiltere ceziresinin ve Françe ve Hiberniye vilayetlerinin kraliçesi kıdvetü'n-nisvani'l-muvakkarat fi'l-milleti'l-mesihiyye Elizabet*" biçimindedir. İngiltere kraliçesine verilen ahidname *elkab*ında kraliçenin Fransa'nın da kraliçesi olarak ifade edilmesi oldukça ilginç bir hususiyettir. Fransa hükümetinin o dönemde İngiltere dâhil birçok milletin Osmanlılardan ahidname almasını engelleme çabaları ve hatta İngilizlere verilen bu ahidnameden sonra Fransızların İstanbul'a derhal bir elçi gönderdiği yeni bir ahidname aldığı bilgisine sahibiz. Bu bağlamda İngiltere kraliçesine yapılan *Françe vilayeti kraliçesi* tanımının oldukça kısa ömürlü olduğunu söyleyebiliriz.

Son olarak Avusturya ahidnamelerindeki elkablar incelendiğinde 1547 yılında "*Romanlar'ın ve âna tâbi' olan yerlerin kralı olan Ferendus kral*" ifadeleriyle ortaya çıkan elkabın 1559 yılında "*Hristiyan krallarının ve dukalarının ve beğlerinin ve imparatoru olan iftihârü'l-ulemâi'l-ümerâi'l-izâmi'l-îsevîyye muhtarü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesîhiyye Ferenduş kral*" hüviyetine büründüğü görülmektedir. 1559 yılından itibaren Osmanlı sultanının Avusturya hükümdarının imparator vasfını kabul ettiği ve diğer Hristiyan hükümdarların üzerinde olduğunu değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Ardından 1562 ve 1565 tarihli ahidnamelerde elkabda imparator unvanı korunmaya devam etmiş ve "*Rum halkının güzide ve hürmetlüsi ve Alaman*

[277] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 24.

vilayetlerinin imparatoru ve Çeh ve Islovin ve Hırvat ve sâir nice vilayetlerin kralı" ifadesi *Elkab*a tekrar eklenmiştir. 1568 tarihli ahidnamede ise Avusturya imparatorunun *Elkab*ının en kapsamlı halini aldığı görülmektedir. 1574 ve 1576 tarihli ahidnamelerde de imparator unvanı devam etmiş ancak 1592 tarihli ahidnamede bu unvan kaldırılarak yalnızca kral sıfatı kullanılmıştır.

Bütün ahidnameler birlikte değerlendirildiğinde kalıp ifadelerin devletlere göre çok fazla değişiklik göstermediği tespit edilmiştir. Aynı kalıp bazen kısa şekliyle bazen de en uzun haliyle belgelerde yer almıştır. XVI. yüzyılın başında hiçbir *elkab* formülü taşımayan ahidnameler mevcut olmasına karşılık XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra verilen ahidnamelerde bu formüllerin yavaş yavaş ahidnamelere girmeye başladığı ve tedricen geliştiği görülmektedir. 1568 ve 1576 tarihli Avusturya ahidnameleri ile 1591, 1597 ve 1598 tarihli Lehistan ahidnameleri XVI. yüzyıl Osmanlı ahidnameleri arasında en gelişmiş *elkab* formüllerine sahip ahidnameler olarak öne çıkmaktadır.

Ayrıca Osmanlı belgelerinin klasik bir hususiyeti olan *Dua* formülleri de ahidnamelerde genellikle *elkab*lar gibi *Nakil* rüknü içerisinde veya sonrasında karşımıza çıkan bir bölümdür. Bu bölümde belge içerisinde önemli bir kişinin adı zikredildikten sonra kişinin makamına göre bir dua cümlesi yazılmaktadır. Bu formüller de *elkab* gibi makama özgü olmasına karşılık birbirine yakın makamlar için ortak cümleler kullanıldığından dua formülleri *elkab*lar kadar çeşitli değillerdir. Osmanlı ahidnameleri doğrudan gayrimüslim idarecilere hitaben yazıldıklarından bu belgelerdeki *dua* formülleri muhatabın hayatının sonunda hayırlı bir akıbete ulaşmasını ve zımnen veya açıkça İslam'a girmelerini temenni eden "*hutimet avakibuhu bi'l-hayr*", "*hatema'llahu akıbetühu fî dini'z-zekiyye*", "*erşedehullahu te'âlâ*" gibi birkaç farklı dua cümlesinden ibarettir.[278] Ayrıca ahidnamelerde bu hükümdarların elçileri için "*zîdet-itâ'atuhu*" formülünün de kullanıldığı görülmektedir. Yabancı hükümdar veya elçiler için ahidnamelerin çoğunda bir dua formülü yazılmamış olmasına karşılık özellikle tecdid ahidnamelerinde padişahın selefinin adı geçtiğinde muhakkak bir *dua* cümlesi yer almasına özen gösterilmiştir.

[278] Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 68-69; Gök, **a.g.t**, s. 217-219; Reychman-Zajaczkowski, **a.g.e.**, s. 168.

Bunlar "*tâbe serahu*", "*enâra'llahu burhânehu*", "*nevvera'llahu merkadehu*" gibi kalıplardır.

Osmanlı Ahidnamelerinde Elkab Formülleri

1) ***1482 tarihli Venedik ahidnamesi*****:** umdetü'l-ümerâ Venedik dukası Yuvan Mocenigo

2) ***1488 tarihli Macaristan ahidnamesi*****:** Engürüs ve Çih'ün ve gayri vilayetlerin kralı karındaşım ve hısmım Matyaş Kral

3) ***1503 tarihli Macaristan ahidnamesi*****:** Engürüs ve Çih memleketlerinin kralı İvladisav

4) 1513 tarihli Venedik ahidnamesi: şimdiki halde Venedik dojı Lonardo Loredan

5) ***1517 tarihli Venedik ahidnamesi*****:** hâliyâ Venedik dojı olan Lonardo Loredan

6) ***1521 tarihli Venedik ahidnamesi*****:** hâliyâ Venedik dojı olan Anton Griman

7) ***1525 tarihli Lehistan ahidnamesi*****:** hâliyâ Leh kralı olan Sicizmundus

8) ***1540 tarihli Venedik ahidnamesi*****:** Venedik dojı olan Petro Lando

9) ***1547 tarihli Avusturya ahidnamesi*****:** Romanlar'ın ve âna tâbi' olan yerlerin kralı olan Ferendus kral

10) ***1553 tarihli Lehistan ahidnamesi sureti*****:** şimdiki hâlde Leh vilayetinin kralı iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'n-nasraniyye Sicizmundus Agustus

11) ***1554 tarihli Lehistan ahidnamesi sureti*****:** Leh vilayetinin kralı iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'n-nasraniyye Sicizmunduz Agustus erşedehu'llahu te'âlâ

12) ***1559 tarihli Avusturya ahidnamesi*****:** hâliyâ Hristiyan krallarının ve dukalarının ve beğlerinin ve imparatoru olan iftihârü'l-ulemâi'l-ümerâi'l-izâmi'l-îsevîyye muhtarü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesîhiyye Ferenduş kral

13) ***1562 tarihli Avusturya ahidnamesi*****:** sen ki iftihârü ümerâi'l-izâmi'l-îseviyye muhtârü küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye Ferenduş kralsın Rum halkının güzide ve hürmetlüsi ve Alaman vilayetlerinin imparatoru ve Çeh ve Islovin ve Hırvat ve sâir nice vilayetlerin kralı ve hâkimisin

14) ***1565 tarihli Avusturya ahidnamesi*****:** şimdiki halde iftihârü ümerâi'l-izâmi'l-îsevîyye muhtârü küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye sen ki Maksimilyanuş kralsın Rum halkının güzide ve hürmetlüsi ve Alaman vilayetlerinin imparatoru ve Çeh ve Islovin ve Hırvat ve sâir nice vilayetlerin kralısın ve hâkimisin

15) ***1567 tarihli Venedik ahidnamesi*****:** Venedik dojı olan Petro Lando

16) ***1568 tarihli Avusturya ahidnamesi*****:** sen ki iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye muslihu masâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahibu ezyâli'l-haşmet ve'l-vakar sahibü'l-delâyilü'l-mecd ve'l-iftihâr Maksimilyanoş kralsın Rim halkının güzidesi ve hürmetlisi ve Alaman vilayetlerinin imparatoru ve Çeh İslovin ve Hırvat memleketlerinin ve sâir buna mu'âdil nice memâlikin hâkimi ve kralısın

17) ***1569 tarihli Fransa ahidnamesi*****:** iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-îseviyye muhtârü'l-küberâ-i fihâm fi'l-milleti'l-mesîhiyye Françe padişahı Karlo

18) ***1573 tarihli Venedik ahidnamesi*****:** şimdiki hâlde mefâhirü'l-ümerâi'l-izâmi'l-isevîye merâci'u'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihîyye muslihû mesâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasrânîye Venedik dojı ve beğleri

19) ***1574 tarihli Avusturya ahidnamesi*****:** hâlâ sen ki Rim halkının güzidesi ve hürmetlisi ve Alaman vilayetlerinin ve Çeh ve İslovin ve Hırvat memleketlerinin imparatorusun ve hâkimi ve Maksimilyanoş kralsın

20) ***1575 tarihli Venedik ahidnamesi*****:** şimdiki hâlde mefâhirü'l-ümerâi'l-izâmi'l-isevîye merâci'u'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihîyye Venedik dojı Alvize Mosenigo

21) ***1576 tarihli Avusturya ahidnamesi*****:** hâlâ sen ki Rim halkının güzidesi ve hürmetlisi ve Alaman vilayetlerinin ve Çeh ve İslovin ve Hırvat taifesinin imparatoru olup iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye muslihu masâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahibu ezyâli'l-haşmetü'l-vakar sahibü'l-delâyili'l-mecdü'l-iftihâr ikinci Rudolfu kralsın

22) ***1577 tarihli Lehistan ahidnamesi*****:** hâlâ vilayet-i Leh kralı ve Litvanya ve Prusya ve Urusya ve Mazovya'nın ve Livonya ve sâir yerlerin ulu dukası olan iftihârü'l-

ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye muslihu masâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahibu ezyâli'l-haşmetü'l-vakar sahibü'l-delâyili'l-mecdü'l-iftihâr Batori Iştvan kral

23) ***1580 tarihli İngiltere ahidnamesi*****:** el-hâletü hâzihi İngiltere cezиresinin ve Françe ve Hiberniye vilayetlerinin kraliçesi kıdvetü'n-nisvani'l-muvakkarat fi'l-milleti'l-mesihiyye Elizabet

24) ***1581 tarihli Fransa ahidnamesi*****:** iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye muhtarü'l-küberâ ve'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye muslihu mesâlih-i cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahib-i ezyâli'l-haşmet ve'l-vakar sahib-i delâilü'l-mecd ve'l-iftihâr Françe padişahı Henrin

25) ***1591 tarihli Lehistan ahidnamesi*****:** hâliyâ Leh kralı ve Litvanya ve Rusya ve Prusya ve Mazovya ve Livonya ve sâir yerlerin ulu dukası ve Sviçya vilayetinin vârisi ve kralı olıcak iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye muslihu masâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahibu ezyâli'l-haşmetü'l-vakar sahibü'l-delâyili'l-mecdü'l-iftihâr Jigmund

26) ***1592 tarihli Avusturya ahidnamesi*****:** Hâlâ sen ki Rim halkının güzidesi ve hürmetlisi ve Alaman vilayetlerinin ve Çeh ve İslovin ve Hırvat taifesinin kralı iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-îsevîyye Radolfu nam kralsın

27) ***1595 tarihli Venedik ahidnamesi*****:** hâlâ mefâhirü'l-ümerâi'l-izâmi'l-isevîye merâci'u'l-küberâi'l-fihâm fi't-tâifeti'l-mesihîyye Venedik dojı olan Marin Griman

28) ***1597 tarihli Fransa ahidnamesi*****:** iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-îsevîyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesîhîyye muslihu mesâlih-i cemâhiri't-tâifeti'n-nasrânîyye sahib-i ezyâli'l-haşmet ve'l-vakar sahib-i delâili'l-mecd ve'l-iftihâr Françe padişahı

29) ***1597 tarihli Lehistan ahidnamesi*****:** hâliyâ Leh kralı ve Litvanya ve Rusya ve Prusya ve Mazovya ve Livonya ve sâir yerlerin ulu dukası ve Sviçya vilayetinin vârisi ve kralı olıcak iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye muslihu masâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahibu ezyâli'l-haşmetü'l-vakar sahibü'l-delâyili'l-mecdü'l-iftihâr Jigmune

30) ***1598 tarihli Lehistan ahidnamesi*****:** hâliyâ Leh kralı ve Litvanya ve Rusya ve Prusya ve Mazovya ve Livonya ve sâir yerlerin ulu dukası ve Sviçya vilayetinin vârisi ve kralı olıcak iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye muslihu masâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahibu ezyâli'l-haşmetü'l-vakar sahibü'l-delâyili'l-mecdü'l-iftihâr Jigmund

2.2.2. Nakil/İblağ

Osmanlı ahidnamelerinde Giriş protokolünü oluşturan *Davet*, *Tuğra*, *Nişan formülü* ve *Unvan* rükünlerinden sonra ahidnamelerin içeriğine dair hususların yer aldığı ikinci kısım başlar. Bu ikinci kısmın ilk rüknünü *Nakil/İblağ* kısmı teşkil eder. Bu kısım belgenin düzenlenme sebebi ve buna dair şekil ve şartları ihtiva eder.[279] Osmanlı ahidnameleriyle organik bir bağı olan berat ve fermanlarda bu rüknün farklı şekillerde uygulandığı müşahede edilmektedir. Bu rükün beratlar kapsamında ele alındığında belgenin yazılış sebebine ek olarak rükün içerisinde belgenin kimin arzı üzerine çıkarıldığına da değinildiği görülmektedir. Bazen kalıp bir ifade ile talep edenin arzı üzerine belgenin verildiği ifade edilirken bazen de doğrudan beratı talep eden kişinin arzuhaline yer verilmektedir.[280] Hangi şekilde olursa olsun bu rükün belgenin varoluş sebebini açıklayan kısımdır.

Belgenin düzenlenmesine esas teşkil eden olayın anlatımını içeren ve muhatabına belgenin yazılış amacını açıklayan *Nakil* bölümünden sonra gelen ve genellikle başında "şimdiki hâlde" ifadesi ile bulunan ibareleri *İblağ* olarak nitelendirebiliriz. Başka bir ifade ile, *Nakil* bölümü belgenin düzenlemesine kadar geçen süreçteki hadiseleri hikaye ederken, *İblağ* bölümü belgenin verildiği andaki mevcut durumu resmetmektedir.

Bu rüknün Osmanlı belgelerindeki tarihsel süreci incelendiğinde ilk örnek olarak II. Murad'a ait. H. 830/ M. 1427 tarihli bir ferman tespit edilebilmiştir. Bu belgede "*dârende-i tevki'-i hümâyûn Papas Kalbetos gelip şöyle anlattı kim Siroz metropolit oldu üstüne sekiz yüzden ziyade akçe harc ettim sonra onun yerine*

[279] Kütükoğlu, **a.y.**; Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 70; Gök, **a.g.t.**, s. 166.
[280] Gök, **a.y.**

İstanbul'dan metropolit geldi onun cemi'-i metrukâtını aldı evvel harc ettiğim akçeyi vermedi deyü anlattı" şeklinde talebi yapanın şikâyetine de yer verilen bir *Nakil* rüknü görülmektedir.[281] Hemen ardından hükme geçilmeden önce "*imdi tevki'-i şerîf vâsıl olıcak*" ibarelerinden oluşan *İblağ* bölümünde *Nakil* bölümünde özetlenenler sonucu fermanın verildiği ifade edilmektedir.

Mesela Fatih devrine ait en eski belgelerden H. 860 / M. 1456 tarihli berat "*şimdiki halde*" cümlesi ile başlayan "*mefharü'l-ümerâ Boğdan ili beyi Peter voyvoda ile barışıklık edip aradan düşmanlığı götürdüm*" şeklinde bir *İblağ* rüknüne sahiptir. Yine Fatih devrine ait H. 866 / M. 1462 tarihli beratın *İblağ* kısmında ise yine "*şimdiki halde*" ifadesine yer verilmiş ve bu sefer beratın düzenlenmesine sebep teşkil eden hadise olarak "*Dubrovnik knezleriyle sipahilerinin itâat ederek Osmanlı Sultanının kulları ve haraçgüzârları olması*" ifade edilmiştir.[282]

Ahidnameler bağlamında *Nakil/İblağ* rüknünün muhtevası ahidnamenin türüne göre değişiklik göstermektedir. Örneğin yeni tahta çıkan bir hükümdar eski bir ahidnamenin tecdidini talep ediyorsa bu husus zikredildikten sonra eğer varsa yer yer ihlal edilen antlaşma maddeleri hatırlatılarak bundan sonra riayet edilmesi şartıyla sulhun yenilendiği ifade edilir. Şayet ahidnameyi talep eden taraf daha önce Osmanlı devletine vergi öder duruma geçtiyse bu sulhun şartının verginin zamanında ödenmesi olduğunun üzerinde durulur. Savaş sonrası verilen ahidnamelerde muhatap devletler arasındaki husumetin son bularak dostluğun tesis edildiği ve nihai olarak ahidnamenin verilişine kadar geçen süreçle ilgili teknik detaylar zikredilir. Ticari imtiyazlar bahşeden ahidnamelerde ise ahidnamenin kim tarafından talep edildiği, tecdid için mi verildiği, yeni maddeler ihtiva edip etmediği gibi hususlar bu kısımda kayıt altına alınır. Padişahın imtiyazlarla ilgili ahidde bulunmasının şartı Osmanlı belgelerindeki ifadesiyle ihlas ve sadakat olduğundan bu husus mutlaka vurgulanır. *Nakil/İblağ* rüknü sonunda ahidnamenin türü ne olursa olsun ahidname şartlarına sadık kalınacağına dair

[281] Erken dönem Osmanlı belgeleri.
[282] "şimdiki hâlde Dubrovnik knezleriyle sipahileri bana itâ'at edip kullarım ve haraçgüzârlarım oldukları sebebden ellerine bu hükm-i cihan-mutâ'ı verdim ve buyurdum ki..." Friedrich Kraelitz, **a.g.e.**, s. 44-47.

yemin edilir. XV. ve XVI. yüzyıl ahidnamelerinde bu husus çok güçlü bir biçimde ifade edilmiştir.[283]

Bunun yanında Osmanlı diplomatikası bakımından Kanuni Sultan Süleyman devrine ait bazı belgeleri inceleyen Schaendlinger *Nakil* ve *İblağ* bölümleri arasında *Manifestatio*[284] olarak adlandırdığı bir bölümden söz etmektedir. Benzer bir bölüm Osmanlı ahidnamelerinde erken dönemlerde Osmanlı padişahlarının dünyada ve memlekette sulhun önemini vurguladığı bir alt rükün şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu kısım özellikle Sultan II. Bayezid devrine ait ahidnamelerde mevcut bulunmakla birlikte ahidnamelerin tamamında görülmemektedir. Ancak XVII. yüzyıl sonuna ait ahidnamelerde oldukça farklı biçimde tekrar ortaya çıktığı görülmektedir.

Nakil ve *İblağ* kısımlarının her birisinin yazılış amaçları ve ele aldığı meseleler birbirinden tamamen farklı ve yalnızca o belgeye mahsustur. Bu nedenle Osmanlı ahidnamelerinin tamamınındaki *Nakil* ve *İblağ* kısımlarını incelemek bütün belgeleri yeniden metne dâhil etmek olacağından bu konu her devlete verilen ilk ahidname örneğinde açıklanmaya çalışılacaktır.

Osmanlı devlet geleneğinde padişaha ait vesikaların tüm rükünlerini ihtiva etmesi bakımından diplomatik bir temel teşkil eden 1482 tarihli Venedik ahidnamesi *Nakil/İblağ* rüknü açısından da oldukça dikkat çekici bir belgedir. Bu ahidnamenin *Nakil* bölümü *Unvan* formülünün bitiminden itibaren başlamaktadır. Bu bölüm, Sultan II. Bayezid'in tahta çıktığı andaki durumu yansıtır ifadelerle düzenlenmiştir ve kendisinin tahta çıkışından sonra bütün etraf beylik ve sultanlarının kendisine müracaat ederek sulh ve ahid talep ettiklerini vurgulayan bir içeriğe sahiptir. Bu bölüm içerisinde Fatih devrinde Osmanlı belgelerinde başlayan güç ve yücelik vurgusu "*benim re'y-i cihân-ârâyıma şöyle zâhir oldı ki"* ifadeleriyle kendini göstermektedir. Devamında Sultan II. Bayezid, babası Fatih Sultan Mehmed'in Venedik doçu ve ona tâbi olan beylerle yapmış olduğu sulhu işaret ederek bu sulhun devamının devletin düzeni için bir gereklilik olduğunu vurgulamaktadır. İki devlet arasındaki barış ve dostluğun sürdürülmesi hususunda kararlılığını Sultan II. Bayezid "*lâ-cerem âlem-i*

[283] Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 165.
[284] Schaendlinger, **a.g.e.**, XXV-XXVI; Kołodziejczyk, **a.g.e.**, 19-20.

dünyada dostluk ve mehabbet fevkinde hiç nesne olmaz" şeklinde dünyada dostluk ve barıştan daha değerli bir nesnenin olmadığını beyanla ifade etmektedir. Bu kısım Schaendlinger'in *Manifestatio* olarak adlandırdığı kısımdır. Ardından *İblağ* bölümünde Venedik devletinin talebi ve elçi Antonio Vitturi ile yapılan müzakereler neticesinde Sultan II. Bayezid'in barışın devamına karar verdiği ifade edilmektedir.

En eski tarihli Macaristan ahidnamesi olan 1488 tarihli ahidnamenin *Nakil* bölümünde ise Sultan II. Bayezid Macaristan kralı ile aralarında barış ve dostluk için yapılan yazışma ve haberleşmelere atıf yapmaktadır. Sultan Bayezid Macaristan kralından "*karındaşım ve hısmım*" olarak bahsetmekte ve barış hususundaki haberleşmenin yoğunluğuna vurgu yapmaktadır. Ardından Macar kralı tarafından dostluk ve barışın tahkimi için tam yetkili bir vezir gönderildiği ve bu gelen elçinin kendisine kral tarafından söylenen her şeyi tamamıyla Osmanlı sultanına ilettiği bildirilmektedir. Bu anlatının ardından yine ahidnamelerde pek rastlanmayan bir ibare olarak "*bize dahi tafsiliyle ma'lûm ve mefhûm oldu*" cümleleri yer almaktadır. Sultan II. Bayezid, öncelikle "*ben dahi gördüm ânlarınla müsâleha etmek sebeb-i intizâm-ı umûr-ı memlekettir*" cümleleri ile barış ve dostluğun devlet düzeni için bir gereklilik olduğunu vurgulamaktadır. Hemen ardından Osmanlı sultanı barışa dair görüşüne 1482 tarihli Venedik ahidnamesinde de yer alan "*lâ-cerem âlem-i dünyada müsâleha ve dostluk fevkinde hiç nesne olmaz*" şeklinde veciz bir ifade ile dikkat çekmektedir. II. Bayezid bir yıl ara ile Venedik'e ve Macaristan'a verdiği ahidnamelerde dünyada barış ve dostluktan daha değerli hiçbir şeyin olmadığının altını çizmektedir. Barışa kadar geçen süreç ve bu konudaki görüşlerin kısaca özetlendiği *Nakil* bölümünden sonra Sultan II. Bayezid'in ahidnameyi verme sebebini "*imdi ben dahi mezkûr kralı âsâr-ı hısımlık zuhûra gelmek içün ve arada düşmanlık olmamağiçün müsâleha etmeğe mâil olup müsâlehaya ve dostluğa işbu şart üzerine rıza verdim*" ifadeleriyle açıklayan bir *İblağ* bölümü yer almıştır.

Sakızlılara verilerek günümüze metni ulaşan tek Ceneviz ahidnamesi olan 1520 tarihli ahidnamenin *Nakil* rüknünde ise Sakızlılarla daha önceki padişahlar döneminde süren dostluk ilişkilerine dikkat çekilmiş ve belgenin veriliş sebebi olarak Sakız beylerinin iki elçi vasıtasıyla dostluk ve barışıklığı sağlamlaştırmayı talep ettikleri bildirilmiştir. Bu ahidname tecdid mahiyetinde olduğundan *Nakil* bölümünde bu

duruma vurgu yapılmakta ve *İblağ* bölümünde ise talebi yapan tarafın iyi niyet ve bağlılığını sürdürmesi şartıyla ahidnamenin verildiği ifade edilmektedir.

Lehistan'a Kanuni Sultan Süleyman tarafından verilmiş olan 1525 tarihli ahidname, *Unvan* formülünden sonra "*bu ahd-nâme-i hümâyûnumu mütâla'a kılanlara ma'lûm ola ki*" şeklindeki geçiş cümlesi ile padişahın ahidnameyi verme sebebini, ahidnamenin geçerlilik süresini ve yürürlüğe giriş tarihini açıkladığı bir *Nakil* rüknüne sahiptir. Bu kısımda Sultan Süleyman Leh kralının elçi göndererek barış talebinde bulunmasını ahidnamenin veriliş sebebi olarak kaydetmektedir. Ayrıca bu belge bir ahidnamede geçerlilik süresi ve yürürlüğe giriş tarihinin bildirildiği ilk ahidname olarak oldukça önemlidir. Geçerlilik süresi 3 yılla sınırlandırılmış olan bu belge, verildiği tarihten itibaren yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Günümüze ulaşan tek Floransa ahidnamesi olan 1527 tarihli ahidnamede de yine Sakız ahidnamesindeki gibi *Nakil* bölümünde Floransalı idarecilerin Sultan II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim döneminde verilen ahidnamelerin tecdidi için bir elçi gönderdiklerini kaydedilmektedir. *İblağ* bölümünde ise bu ahidnamelerin mukarrer ve musaddak tutularak Kanuni Sultan Süleyman tarafından yeni bir ahidname verildiği ifade edilmektedir.

1547 tarihli Avusturya'ya verilmiş olan ilk Osmanlı ahidnamesinde ise *Nakil* rüknü "*bu bizim mübarek ahidnâmemizi okuyub işidenlere ma'lûm ola ki*" şeklinde bir geçiş cümlesi ile başlamaktadır. Bu bölümde Avusturya kralı Ferdinand'ın bir elçi göndererek sulh talebinde bulunduğu ifade edilmiştir. Ahidnamenin verilmesi, 30 bin Macar altını tutarındaki verginin ödenmesi şartına bağlanmıştır. *İblağ* bölümünde ise ahidnamenin 5 yıllık bir süreyle geçerli olmak üzere verildiği kaydedilmektedir.

Günümüze ulaşan en eski tarihli Fransa ahidnamesi ise oldukça ilginç ve bir hayli uzun bir *Nakil* rüknüne sahiptir. Bu bölümde Fransa kralının elçi göndererek Nakşa beyi olan Yasef Nassi'nin Fransız kralından alacağı olduğu iddiasıyla İskenderiye limanına gelen Fransız gemilerinin mallarına el koyduğu ifade edilmektedir. Devamında ise Sultan II. Selim bu durum hakkında Fransız kralının bilgisi olmadığından haberdar olsa idi böyle bir durumun ortaya çıkmayacağı ve bu tarihten sonra bu durumun ortadan kaldırılacağını ifade edilmektedir. Daha sonra

Kanuni döneminde verilen ahidnamenin tecdid edileceğinin bildirildiği bir *İblağ* bölümü mevcuttur.

Son olarak 1580 tarihli İngiltere ahidnamesinin *Nakil* rüknü ise yine oldukça uzun bir şekilde İngiltere kraliçesinin William Harborne isimli elçiyi gönderdiği ve 1579 yılında yazılan name-i hümayunla ticaret izni alabildiği ifade edilmektedir. Ardından bu iznin tüm İngiltere tüccarına teşmili için Harborne'un tekrar İstanbul'a gelerek bir ahidname talep ettiği bildirilmektedir. İblağ rüknünde ise kraliçenin bu talebinin kabul edildiği ve bu ahidnamenin verildiği kaydedilmektedir. Gerek 1569 tarihli Fransa ahidnamesinde gerekse 1580 tarihli İngiltere ahidnamesinde müşahede edilebildiği üzere ticari imtiyaz sağlayan ahidnamelerde *Nakil* rüknü oldukça uzun tutulmakta ve o güne kadar cereyan eden hadiseler ile mevcut durum detaylarıyla kayıt altına alınmaktadır.

2.2.3. Ahidname Maddeleri

Osmanlı devlet geleneğinde padişah şer'î kurallar dışında kalan sahadaki tüm kararlarda mutlak hâkimiyet sahibi bir hükümdardır. Bunun bir yansıması olarak padişahın sahip olduğu emir ve hüküm yetkisi belgelerde "*buyurdum ki*" kalıbı ile kendisini göstermektedir. Her çeşit emir, tayin, tevcih ve hatta kanunlar bile bir hüküm şeklindedir ve padişahın iradesine ait olarak "*buyurdum ki*" ifadesi ile deklare edilmektedir.[285] Bir berat çeşidi olan ahidnamelerde de rastlanan bu ifadenin en eski örneğine I. Murad'ın Gazi Evrenos Bey'e gönderdiği 788/1386 tarihli mektupta rastlamaktayız.

Ahidnamelerde ferman veya beratlarda olduğu şekilde bir *Hüküm* rüknü bulunmamakla birlikte çeşitli diplomatik bilimi araştırmacıları tarafından "*tevki'-i refi'-i hümâyûn vâsıl olıcak mâ'lûm ola ki*" veya "*bu ahidname-i hümâyûnu verdim ve buyurdum ki*" tarzındaki geçiş cümleleri ile başlayan kısım bir nevi hüküm rüknü olarak değerlendirilmiştir.[286] Ahidnamelerde bu ibarelerden sonra ahidname maddelerinin tafsilatıyla kaydedildiği göz önünde bulundurularak ilgili rüknün

[285] İnalcık, "Padişah", **DİA**, c. 34, İstanbul, 2007, s. 143.
[286] Theunissen, **a.g.e**., s. 287; Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 25.

Kołodziejczyk ve Theunissen tarafından *Hüküm* şeklinde adlandırılması yerine bunların Mübahat Kütükoğlu tarafından ifade edildiği gibi *Ahidname Maddeleri* olarak isimlendirilmesi daha doğru olacaktır.[287]

*Ahidname Maddeleri*nin içeriği ahidnamenin cinsine göre birtakım farklılıklar arz etmektedir. Eğer ahidname bir sulh ahidnamesi ise şartlar özel durumlara göre tespit edilmekle birlikte sınırlar; hangi yerlerin kime ait olacağına dair kararlar; kale, bina ve istihkâmların tamir ve tadilatına dair hususlar; esirlerin iadesi ve savaş tazminatı gibi konular sıralanmaktadır. Ayrıca varsa önceki ahidnamelerden hangilerinin yürürlükte olduğu ve hangilerinin yürürlükten kaldırıldığı da belirtilir. Eğer ahidname ticari mahiyette bir ahidname ise bu kısım muhatap devlet tebaasının Osmanlı topraklarında ve kara sularında seyrü sefer, ikamet ve ticaretleri sırasında sahip oldukları haklarını ve tâbi oldukları şartları ihtiva etmektedir. Ahidnamelerin yenilenmesi sırasında önce eski ahidnamede bulunan şartlar kaydedilmekte, ardından varsa yeni maddeler son olarak ilave edilmektedir.[288]

Osmanlı ahidnamelerinde *Ahidname Maddeleri* bölümü her ahidname için tekil bir örnek teşkil etmekte, ancak devletler bazında ele alındığında bu bölümün değişen siyasi veya ekonomik şartlara göre yeniden düzenlendiği veya ekleme ve çıkarmalar yapılarak tek bir külliyat hüviyeti kazandığı görülmektedir. Bu nedenle bu bölümde ahidnamelerin kronolojik düzende değil devletler düzeyinde ele alınması daha uygun olacaktır.

Venedik ahidnameleri:

Osmanlıların ilk Türkçe ahidnameleri olan 1482 tarihli Venedik ahidnamesi, kendisinden sonraki Venedik ahidnamesi olan 1503 tarihli ahidname ile birlikte incelendiğinde genel olarak 1482 tarihli ahidnamede bulunan hususların 1503 tarihli ahidnamede de birtakım değişiklik ve ilavelerle birlikte mevcut olduğu görülmektedir. 1482 ahidnamesi genel olarak 19 konu başlığı altında toplanabilecek maddelerden oluşurken, 1503 ahidnamesinin maddeleri ise 25 konu başlığı altında toplanmaktadır. Barış ve dostluk, saldırmazlık, ticaret, korsanlıkla mücadele, esirlerin salıverilmesi,

[287] Kütükoğlu, **a.g.e.** s. 166.
[288] Kütükoğlu, **a.y.**

balyosların ikamet ve yargılama hakları, tüccarların miraslarına dair meseleler gibi birçok madde her iki ahidnamede de ortak olmakla birlikte 1503 ahidnamesinde bazı maddeler genişletilmiş veya detaylandırılmıştır. 1503 ahidnamesi ile birlikte her iki taraf topraklarındaki ticaret esnasında tüccarların alacaklarını tahsil edememeleri durumunda devlet takibine başvurmaları esası getirilmiştir. Dikkat çekici bir husus olarak ahidnamede İstanbul balyosunun şehirde bulunabilme süresinin bir yıl ile sınırlandırıldığı görülmektedir. Son olarak Venedikli tüccarların Trabzon ve Kefe limanlarına uğramalarına izin verilmiş olmasına rağmen Bursa ve diğer yerlere gidebilmeleri için balyostan izin almaları esası getirilmiştir.

Tecdid mahiyetindeki 1513 tarihli ahidnamenin maddeleri ise bazı ufak değişiklikler ve önemsiz farklılıklarla 21 ana konu başlığı altında toplanmıştır. Önemli bir değişiklik olarak Venediklilerin diledikleri kişiyi balyos olarak gönderebilecekleri ve önceki ahidnamede 1 yılla sınırlandırılmış olan ikamet izninin 3 yıla uzatıldığı dikkat çekmektedir. Ayrıca 1503 tarihli ahidnamedeki Venediklilerin şahitliği ile ilgili madde 1513 tarihli ahidnamede tafsilatlandırılarak Venediklilerin bu konuda yaşadığı sorunlara çözüm getirmeye çalışılmıştır. 1517 tarihli ahidname de tecdidî bir ahidname olduğundan bu iki ahidname, maddeleri açısından karşılaştırıldığında Kıbrıs vergisine dair madde dışında tüm maddelerin aynı şekilde muhafaza edildiği görülmektedir.

1521 tarihli ahidnamenin maddeleri gerek maddelerin sıralanışı gerekse ifade biçimi açısından tahlil edildiğinde 1513 tarihli ahidnamenin bu ahidnameye temel teşkil ettiği, tüm maddelerin tekrar edilerek gerekli yerlerin tadil edildiği ya da tafsilatlandırıldığı dikkat çekmektedir. 25 konu başlığı altında toplanan ahidname maddelerine ilk ekleme ise bir Venedik gemisi ile Osmanlı gemisinin karşılaşması sırasında Venedik gemisinin yelkenlerini indirmesine dairdir. Ayrıca Venedik balyosunun yargılanmasına ve Venediklilerin davaları esnasında tercüman bulundurulmasına dair maddeler eklenmiştir. Son olarak 1521 ahidnamesinin getirdiği bir başka yenilik de Venedik gemilerinin İstanbul'dan başka yalnızca boğaz hisarlarında aranacağı Gelibolu'da arama yapılmayacağının garanti edilmesidir.

1540 tarihli ahidname taslağı taraflar arasında cereyan eden mücadeleler sonucu verildiğinden maddelerin ağırlık noktasını Rumeli sınırında fethedilen kaleler

ve havalileri ile Akdeniz seferi sırasında alınan Ege adalarının tescili oluşturmaktadır.[289] Devamında Venedik gemilerinin evvelce izne tabi olmaksızın girebildikleri İstanbul ve Karadeniz'deki Osmanlı limanlarına izinsiz girmemeleri hükmü kayıt altına alınmıştır. Osmanlı donanmasının yaptığı seferlerde Venediklilerin tarafsızlığına dair maddenin kapsamı genişletilerek eklenerek Venedik donanmasının körfez bölgesinden dışarı çıkmamasına hükmedilmiştir. Ayrıca Mısır ve Suriye limanlarındaki ticari hareketliliğin eskiden olduğu üzere devam etmesi hususu bu ahidnameye giren yeni maddelerden bir diğeridir. Son olarak Bosna sınırında ihtilaflı bölgelerin teftişi ve ortaya çıkacak durumda padişahın emrinin bekleneceği kayıt altına alınmıştır. Bu taslak ahidnamenin ardından verilen 1540 tarihli orijinal ahidname maddeleri açısından değerlendirildiğinde taslak ahidnamede belirtilen neredeyse tüm hususların bazı ufak tefek değişiklikler ve ilavelerle aynen kabul edildiği görülmektedir. Ancak yapılan müzakereler sonucu bazı maddeler tafsilatlandırılmıştır. Örneğin ahidnamenin ilk maddesi olan Anabolu ve Benefşe kalelerinin Osmanlılara bırakılması hususu taslak ahidnamede de yer almakla birlikte bu husus bu ahidnamede duruma esas koşullar yer almıştır. Ayrıca taslak metinde Osmanlılar tarafına ödenmesi öngörülen 300 bin altınlık savaş tazminatının ne şekilde ödeneceği de ahidnamede belirtilmiştir. Yanya sınırında Osmanlılar tarafından padişahın emriyle yakılıp yıkılmış olan Parga ve mülhakatının Venediklilere geri verileceği bu ahidnameye ilave edilen yeni bir hususdur. Ayrıca Arap vilayetlerinde mühtedi bir Yahudi'nin tasarruflarının oluşturduğu sorunlar ahidnamede kanun-ı kadime muhalif ihdas ettiği bidatler şeklinde tanımlanmakta ve bu uygulamanın ortadan kaldırılacağı bildirilmektedir. Bununla birlikte Bosna sınırında ihtilaflı olan bölgelerden bir kısmı Sultan Süleyman tarafından Venediklilere bırakılmıştır. Ancak geri kalan bölgeler için tahkikat yapılması gerekliliğinin devam etmektedir. 1540 tarihli ahidname maddelerinin en önemlilerinden biri de 28 Temmuz 1540 tarihli ahidname taslağından bahsederek onu hükümsüz bırakmasına dair maddedir.

1567 tarihli ahidname maddeleri açısından kendisinden önceki ahidnamelerde bulunmayan bir özellik ile öne çıkmaktadır. Sultan II. Selim'in bu ahidnamesinde

[289] Gökbilgin, "Venedik Doju ve Leh kralına verilen bir kısım ahitnamelerin şekil ve muhteva bakımından taşıdıkları önem ve tarihî gerçekler", **VII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, c. II, Ankara, 1970, s. 480.

Kanuni Sultan Süleyman'ın vermiş olduğu 1540 tarihli ahidnamenin tüm maddeleri bazı önemsiz kelime ve imla farklılıklarıyla satır satır aynen tekrar ve kabul edilmiştir. Daha sonra 1540 ahidnamesini tecdid ile 1567 tarihli bu ahidnameyi verirken önceki ahidnamede mevcut olduğu halde riayet edilmeyen bir maddeye temas edilerek şartın yerine getirilmesine dair Venedikliler ikaz edilmektedir.

1573 tarihli Venedik ahidnamesi ise maddeleri açısından incelendiğinde diğer ahidnamelerden oldukça farklılaştığı dikkat çekmektedir. Bu tarihe kadarki ahidnamelerin içerdiği mufassal hükümlere karşılık bu ahidnamenin taşıdığı muhtasar özellik Osmanlı ahidnameleri içerisinde bu belgeyi özel kılmaktadır. Bu ahidnamede kayıt altına alınan ilk madde eski ahidnamelere atıfla Venedik'in Osmanlılara vermekte olduğu 300.000 filorilik meblağın aynı şekilde ödenmesine dairdir. Hemen ardından Sopot'un ve Zante'ye dair huhuslar kayıt altına alınmıştır. Ahidnamenin en ilginç maddesi daha önce örneği görülmemiş biçimde eski ahidnameleri madde madde tekrar etmeksizin aynen kabul ettiğini beyan eden "*merhûm babam tâbe serâhû zamanında verilen ahdnâme-i hümâyûn ve ahkâm-ı şerîfe ki cülûs-ı hümâyûnumda tecdid olunup makbul-i şerifim olmuştu eğer ol ahdnâmelerde ve eğer verilen evâmir-i aliyyede mukayyed olan hususları kemâkâne mukarrer tuttum*" maddesidir. Ayrıca Kıbrıs'ın Osmanlı topraklarına katılması sebebiyle Venediklilerin bu tarihe kadar bu ada için ödedikleri verginin kaldırılması da yine ahidnamede değinilen hususlardandır.

1575 tarihli ahidnamede ise temelde 1540 tarihli ahidnameyi temel alarak 1573 tarihli ahidnamedeki hususlarla birlikte kabul eden ve yenileyen bir metin inşa edilmiştir. Bu kısımda ilk olarak 1540 tarihli ahidnamenin maddeleri satır satır tekrar edilmiş, akabinde 1567 yılında bu ahidnamenin tecdid edildiği ifade edilmiştir. Hemen arkasından taraflar arasında yaşanan Kıbrıs'ın fethi ve Preveze Deniz Savaşı sonrası verilen 1573 tarihli ahidnameye de değinilerek geçmiş ahidnamelerdeki maddeleri sıralanmış bunların kabul edildiği ifade edilmiştir. Son madde olarak Venedik'in 1573 ahidnamesinde kararlaştırılan 300.000 floriden eksik kalan bakiyeyi üç yıla kadar ödemesi kayıt altına alınmıştır. 1576 tarihli ahidname ise bu ahidnamenin tecdidi niteliğinde olup maddeleri açısından değerlendirildiğinde 1575 tarihli ahidnameye herhangi yeni bir düzenleme getirmediği, mevcut ahidnamede kararlaştırılan hususları bazı ifade ve imla farklılıkları ile tekrar ettiği görülmektedir.

XVI. yüzyılın son Venedik ahidnamesi olan 1595 tarihli ahidname ise maddeleri açısından incelendiğinde ilginç bir durum göze çarpmaktadır. 1540 tarihli ahidnameden sonra 1573 tarihli ahidname hariç Venedik'e verilen bütün ahidnameler temelde 1540 tarihli ahidname metnini ve ardından kendisinden önce verilen ahidnamenin metnini tekrar etmekte ve sonuna varsa yeni hükmünü eklemekteydi. Bu tekrar, ahidname metinlerinin aynen kopyalanarak "*deyü mestur ve mukayyed olup*" ifadesi ile aktarılması biçiminde gerçekleşmişti. Ancak bu durum 1595 tarihli ahidnamede ortadan kaldırılarak ahidname metninde tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan değişimi göstermektedir. 1595 tarihli ahidname bu metinlerin ve bunlardan daha farklı içeriğe sahip olan 1573 tarihli ahidnamenin bütün şartlarını ihtiva etmekte ve değişen hususlara işaret etmektedir. Örneğin Yavuz Sultan Selim'in verdiği ahidname gereğince Venedik'in ödemekte olduğu 300.000 filorilik borcun eksiksiz ödendiği ve diğer bütün şartların yerine getirildiğinden ahidname metnine alınmadığı bu bölümde özetlenmiştir. 1521 tarihli ahidnameden itibaren yürürlükte olan ve her ahidnamede aynı şekilde yer alan iki tarafın gemilerinin karşılaşması esnasında Venedik gemisinin yelkenlerini indireceğine dair maddede "*ita'ât üzere oldukların bildireler*" şeklindeki tabir 1595 tarihli ahidnamede kullanılmayarak daha yumuşak bir usluba inkılab etmiştir. Aynı şekilde 1513 tarihli ahidnameden beri Venediklilerin mahkemelerde şahitlik edebilmesine olanak tanıyan madde "*cümle kefere millet-i vâhide olduğu sebepten*" şeklinde gerekçelendirilerek karşı taraf vatandaşları için kâfir tanımını kullanmakta bir beis görülmez iken 1595 tarihli ahidnamede bundan vazgeçilerek aynı maddenin "*cümle nasara millet-i vâhide olduğu ecilden*" şeklinde kayıt altına alındığı görülmektedir.

Lehistan ahidnameleri:

İlk Türkçe Lehistan ahidnamesi olan 1525 tarihli ahidname maddeleri açısından incelendiğinde "*müddet-i sulh nihayet buluncaya değin*" şerhinin bulunduğu görülmektedir. Venedik ahidnamelerinde XVI. yüzyıl sonuna kadar böyle bir ifadeye rastlanılmamıştır. İlk maddesi saldırmazlık ilkesi üzerine olan ahidnamede daha sonra sırasıyla elçilerin güvenliği, esirler konusundaki prensipler, tüccarların güvenliği ve veraseti meselesi, barış süresi boyunca oluşabilecek zararların tazmini, borçluların durumu ve birinin borcu için başka birinin suçlanmamasına dair esaslar

kararlaştırılmıştır. Ahidnamede birçok kez mütekabiliyet vurgusu yapılmış olması ahidnamenin en önemli özelliklerinden biridir. Bu ahidname bu yönüyle de Venedik ahidnamelerinden farklılaşmaktadır.

En eski ikinci Lehistan ahidnamesi olan 1553 tarihli ahidnamenin 1554 tarihli suretinde saldırmazlık ilkesi olan ilk madde 1525 tarihli ahidnamedeki şekliyle tekrar edildikten sonra "*ve'l-hâsıl dostuma dost ve düşmanıma düşman olup*" şerhi taraflar arasında ortak hareket edileceğinin, daha açık bir ifade ile Lehistan'ın Macaristan ile herhangi bir ittifakta bulunamayacağının beyanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonraki maddelerde ufak farklılıklarla 1525 tarihli ahidname maddeleri tekrar edilmiştir. Ardından bütün eski ahidnamelerdeki hükümlerin geçerliliğini koruyacağı bildirilmiştir. Bu ahidnameye yeni giren hususlar ise tarafların eskiye ait zararlarından vazgeçilerek dava konusu olmayacağı, Leh kralının Kırım hanına ödemekte olduğu verginin devam edeceği, gerek Kırım hanı ve gerekse Boğdan voyvodası tarafından Lehistan'a bir zarar gelmeyeceği, ticari davalarda resmi belge ibrazı zorunluluğu ve yalancı şahitliğin engellenmesi, Turla (Dinyester) sınırından devlet tarafından görevlendirilenler ya da iki taraf tüccarları dışından kimsenin geçirilmeyeceği, çobanların Leh sınırını geçtiklerinde kendilerini ve koyunları hakkında bildirim yapmaları ve gerekli parayı ödemeleri ve tüccarların beygir ve atlarına el konulmaması şeklinde sıralanabilir. Bu maddelerin yazılışı sırasında da 1525 tarihli ahidnamede olduğu gibi sık sık mütekabiliyet esasının altı çizilmiştir.

1577 tarihli ahidnamede ise 1553 tarihli ahidname maddeleri bazı önemsiz farklılıklarla tekrar edilmiştir. Eski maddelerin tekrarlanmasından sonra bu ahidnamede yeni bir husus olarak Osmanlı-Lehistan sınırında bir tampon bölge görevi gören Boğdan voyvodalarının da Lehistan kralı ile önceki Leh kralları ile olduğu gibi iyi ilişkiler içerisinde olacağı ve dostluk şartlarına aykırı bir iş yapılmayacağı kayıt altına alınmıştır. Ve bu iki tarafın tüccarlarının ticaretleri, vergileri ve güvenlikleri hususunda düzenlemeler yapılmıştır. Bu ahidnameye yeni eklenen bir başka husus ise Leh tüccarların Leh esirleri satın almalarına engel olunmaması ile ilgilidir. Bu hususta Leh kralının İslam'a geçen esirleri talep etmemesi ve Müslüman olduğu iddia edilerek gitmesine engel olunan esirlerinse Müslüman olduğunun sabit olması gerekliliği vurgulanmaktadır. Ayrıca Bursa'da kanun-ı kadime muhalif olarak fazla vergi

alınmasının engellenmesi için bir maddenin de ahidnameye eklendiği görülmektedir. Son olarak Lehistan kralının mevcut toprakları ve bundan sonra Hristiyan dindaşlarından alacağı topraklara müdahale edilmeyeceği taahhüt edilmiştir.

1591 tarihli ahidname ise maddeleri açısından 1577 ahidnamesindeki maddeleri önemsiz farklılıklarla tekrar kabul etmektedir. Ancak bu ahidnamede karşılıklı saldırmazlık maddesinde Kazak eşkıyaları tarafından meydana getirilecek zarar ve ziyanın Leh kralı tarafından engellenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Lehistan hâkimiyetindeki Kazakların ilk kez bir ahidnamede zikredilmesi ileride taraflar arasında ciddi bir sorun haline gelecek bir meselenin önlenmesine yönelik ilk adım olarak değerlendirilebilir. Ayrıca esirler konusundaki maddeye ilişkilerin bozulduğu dönemde iki tarafça alınmış olan esirlerin serbest bırakılmasına dair hususun eklendiği görülmektedir.

1591 tarihli ahidname ile neredeyse birebir özellik gösteren 1597 tarihli ahidname maddeleri açısından incelendiğinde de benzer bir durumun mevcut olduğu dikkat çekmektedir. Bu ahidnamede 1591 tarihli ahidname maddelerinin bazı küçük ve önemsiz farklarla aynen kabul ve tasdik edildiği görülmektedir. Yalnızca elçilerden gümrük, reft ya da kassab adı altında bir vergi istenmemesine dair yeni bir madde eklenmiştir. Buna göre 1597 tarihli ahidname, 1591 tarihli ahidnameyi aynıyla kabul ve tekrar etmekte; mevcut durumda taraflar arasında soruna sebep olan bir hususa dair yeni bir düzenleme getirmektedir.

XVI. yüzyılın son Lehistan ahidnamesi olan 1598 tarihli ahidname maddeleri açısından değerlendirildiğinde Lehistan'ı memnun etmeye yönelik adımların atıldığı görülmektedir. Önceki ahidnamelerin maddeleri kabul edilmekle birlikte bu ahidname maddelerinde yapılan ilk değişiklik Leh tüccarların Osmanlı topraklarında ölmesi halinde uygulanan prosedürle ilgilidir. Daha önceki ahidnamelere göre Osmanlı memleketinde ölen tüccarların metrukatı varisinin gelmesi halinde kendisine teslim edilirken 1598 tarihli ahidname bu şartı kaldırarak söz konusu metrukatın Lehistan'ın kervanbaşısına teslim edilerek ölenin varislerine iletileceği hususunu düzenlemektedir. Ayrıca Kırım Hanı'nın sefere gittiği durumlarda Lehistan üzerinden geçmeyeceği ve Lehistan savaş halinde ise Kırım hanından yardım isteyebileceği ve

bu yardımın kendilerine ulaştırılacağı maddeleri bu ahidnameye ilave edilmiş çok önemli yeni hususlardır. Bir başka önemli husus ise Boğdan tahtı ile ilgilidir. Buna göre Boğdan prensi Ermiya Osmanlılara bağlı kaldığı ve düzenli olarak haracını ödediği takdirde hükümette kalacak, ölümü durumunda voyvodalık oğluna verilecektir. 1597 ahidnamesindeki elçilerden gümrük, reft ya da kassab adı altında bir vergi istenmemesine dair bir maddenin kapsamının genişletilerek tüccarların da bu vergilerden muaf tutulduğu bu ahidnamede düzenlenen hususlardan biridir. Son olarak Erdel sınırında Avusturya arşidüküne ait Kaşova ve Hust ve Mukaç isimli kalelerin Osmanlılardan önce Lehistan tarafından fethedilmesi durumunda Osmanlılarca müdahale edilmeyeceği kayıt altına alınmıştır.

Avusturya ahidnameleri:

Avusturya'ya verilen en eski tarihli ahidname olan 1547 ahidnamesi 5 yıl süreyle geçerli olacak şekilde ve taraflar arasındaki en önemli mesele olana Macar toprakları için Avusturya'nın Osmanlılara her yıl Mart ayı başında 30.000 Macar altını olarak vergi vermesi şartıyla verilmiştir. Ahidname maddeleri genel olarak karşılıklı saldırmazlık, gerek kara ve gerekse deniz yolu ile yapılacak eşkıyalık faaliyetlerinin engellenmesi, iki taraf arasında ticaret yapan tüccarların güvenliğinin sağlanması, iki taraf reayasından karşı tarafa kaçanların iadesi gibi konu başlıkları etrafında gelişmiştir. Ardından ahidnameye Fransa ve Venedik ile İspanya Kralı'nın da dâhil edilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece bu antlaşma ile Habsburgların bütün kolları ve her iki tarafın dost devletlerini kapsayan bir sulh dönemini başlatmıştır. Sınır boylarındaki hadiselerle ilgili hususların kayıt altına alınmasından sonra Budin'in beylerbeyilik statüsü ile tahririnin yapılacağı kayıt altına alınmış, Budin'in batı ve kuzeyinden çekilen bir hat Osmanlı-Habsburg sınırını tayin etmiştir.[290]

1559 tarihli ahidname suretinde ise 8 yıl müddetle geçerli olmak üzere ve Avusturya'nın ödediği 30.000 altınlık verginin ödenmemiş olan 2 yıllık miktarından 1 yıllığının derhal ödenmesi şartıyla barışın devam edeceği ifade edilmektedir. Devamında ahidname şâyi olduktan sonra her iki taraftan da esir alınmayacağı ve eğer

[290] Zahit Atçıl, "Fütuhattan Diplomasiye Geçiş: XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Dış Politikanın Dönüşümü", **Osmanlı'da Diplomasi**, **Siyaset ve Savaş**, ed. Mehmet Yaşar Ertaş-Hâcer Kılıçaslan, Kronik Yayınları, İstanbul, 2020, s. 30.

alındıysa serbest bırakılacağı hususu kayıt altına alınmıştır. Daha sonra Tuna'nın öte yüzünde kalan Komaran bölgesindeki yerlerde mevcut durumun muhafaza edileceği ve Tata kalesindeki Müslümanların buradaki yerlere müdahale etmeyeceği kararlaştırılmıştır. Ayrıca Erdel banlığı uhdesine verilmiş olan kraliçe Isabella ile kral oğlu olarak anılan Janos Sigismond'un tasarrufunda bulunan yerlere müdahale edilmeyeceğine ve iki tarafa birden vergi ödeyen reayanın durumunun çözüme kavuşturulmasına dair husus kaydedilmiştir.

1562 tarihli ahidname maddeleri de yine aynı çerçevede kalmış ve yeni birtakım şartlar ahidnameye ilave edilmiştir. Bu şartlardan ilki Ferdinand'ın Erdel ve civarındaki yerlerdeki iddialarından vazgeçmesidir. Ayrıca ahidnamede bulunan yeni bir husus da iki taraftan herhangi birinden esir alınırsa bu kişinin bedelsiz ve sağ salim salıverilmesine dairdir. Bunun yanında Macaristan, Hırvat, Islovin ve Bosna topraklarına Osmanlılar tarafından herhangi bir müdahalede bulunulmayacağına dair karar verilmiştir. İlk kez bu ahidnamede görülen bir madde de bir taraftan diğerine kaçan kişi hakkında uygulanacak olan cezaya dair maddedir. Buna göre *kaçkının ve hainin cümle emlâkı beğliktir* anlayışı gereğince kaçakların kendileri reddedilecek, malları ise müsadere edilecektir. Sonraki maddede ise Ferdinand'ın bazı kalelerinde tamirat yapabileceği ancak buradaki askerin kale dışına çıkamayacağı karar altına alınmıştır. Ayrıca iki tarafa birden vergi veren yerlere dair düzenlemeler bu ahidnamede de yer almıştır. Bunun dışında Avusturya elçilerinin istedikleri kadar tercüman bulundurmalarına müsaade edileceği ve sınırlarla ilgili sorunların iki taraftan görevlendirilecek güvenilir kişiler aracılığıyla çözümleneceği kayıt altına alınmıştır.

1565 tarihli ahidname ise 1562 tarihli ahidnamenin tecdidi niteliğinde olup bu hükümler önceki ahidnamenin yenilenmesi ve birkaç küçük ekleme yapılmasından ibarettir. Ahidnamede diğer ahidamelerden farklı olarak sınırlarda meydana gelen dostluğa zarar verecek nitelikteki hadiselerle ilgili yaptırımların bizzat padişahın uhdesinde olduğu geçmiş yıllardan kalan haraç borçlarının ödendiği bildirilmektedir.

1568 tarihli ahidnamede ise Avusturya imparatoru Maximilian'ın kardeşleri Tirol kontu Ferdinand ile Avusturya Arşidükü ve Stirya dukası Şarl'ın da ahidname kapsamına alındığı görülmektedir. Ahidnamede her iki tarafta da asayişi bozmakta

olan zümrelerle ilgili önlemler, kale tamirine ilişkin hükümler, bilhassa ihtilaflı arazilerle ilgili konuların halline yönelik tedbirler, elçilere dair hükümler yer almaktadır. Ayrıca İmparatorun elinde bulunan Macar toprakları karşılığında Osmanlı'ya ödenmesi mutad olan 30.000 Macar altını verginin ödenmesi hususu bu ahidnamede de devam etmiştir. Bu ahidnamede diğer ahidnamelerde bulunan bir maddenin kaldırılarak içeriğinin tamamen değiştirildiği görülmektedir. Daha önce iki taraf reayasından herhangi birinin karşı tarafa geçmesine kesinlikle müsaade edilmemekteydi. Ancak bu ahidname ile birlikte isteyenin mülküyle birlikte istediği tarafa geçip o tarafa hizmet edebileceği kayıt altına alınmıştır. Ayrıca taraflar arasında sorun oluşturan başka bir husus olan Uskokların zararlı faaliyetlerinin engellenmesine, Sin isimli kalede Uskok bulundurmamasına ve onlara yardım edilmemesine dair bir madde ilk kez bu ahidnamede yer almıştır.

1574 tarihli ahidnamede ise ilk madde sınırlarda ihtilaf konusu olan köyler hususunun çözümüne dairdir. Meselenin Osmanlılar adına Budin muhafızı Mustafa Paşa ile Avusturya'dan gönderilecek olan görevliler tarafından söz konusu yerlerde yapılacak tahkikatla çözümleneceği bildirilmiştir. Ahidnamenin ikinci maddesinde ise önceki ahidnamenin aynen kabul edildiği beyan edilmiştir. Bu maddede Sultan Selim'e ait 1568 tarihli ahidname süresinin 1576 yılı itibariyle sona ermesinin ardından yenileneceği ifade edilmiştir. Ahidnamenin tecdid edilen maddeleri yazılmamış önceki maddeler "*sabıkâ inâyet olunan ahdnâme-i hümâyûnumda mukayyed olan şurut üzere mukaddema verilen ahdnâme tarihi dokuz yüz seksen üç Ramazanının yirminci gününde vâki' olan Yenar ayında tamam olduktan sonra ol tarihten girü sekiz yıla varınca ahd u emân tecdid olunup bu ahdnâme-i hümâyûnu verdim*" şeklinde özet bir ifade ile beyan edilmiştir.

1576 tarihli ahidnamede ise yine 1547 tarihinden itibaren Avusturya ahidnamelerinde bulunan maddeler ufak farklılıklarla tekrar edilmiş, 300.000 altınlık verginin zamanında ödenmesi ve bir önceki yıla ait olan meblağın en kısa sürede gönderilmesi ihtar edilmiştir. XVI. yüzyılın son Avusturya ahidnamesi olan 1592 tarihli ahidnamede ise 8 yılda bir aradaki ahidnamenin tecdidinin mutad olduğu vurgulanarak verginin zamanında ödenmesine dair hatırlatma yapılmaktadır. Ayrıca taraflar arasında gerilimi tırmandıran bir unsur olan Uskok sorununun devam ettiği ve

Avusturya'nın Sin isimli kalede Uskok bulundurmamasına yönelik maddenin tekrar ahidname maddeleri arasına girdiği görülmektedir.

Macaristan Ahidnameleri:

Osmanlı ahidnameleri arasında en eski tarihli ikinci ahidname olan 1488 tarihli Macaristan ahidnamesi dostluk ve barış, saldırmazlık, iki tarafın sınırlarına riayet, iki taraf birbirinin düşmanına yardım etmeme, elçilerin güvenliğine dair hususlar, ticaretin ve tüccarların güvenliği ve Macar tüccarların Osmanlı topraklarında ödemekte olduğu vergiler gibi temel başlıklar altında toplanmış maddeler ihtiva etmektedir.

1503 tarihli ahidname ise 1488 tarihli ahidname maddelerine ilaveten her iki devlete birden vergi veren yerel beylerin durumu, esir alınmasının yasaklanması, akın, haramilik ve çetecilik gibi zararlı faaliyetlerin engellenmesi ve gerekli önlemi almayan idarecilerin cezalandırılmasına dair yeni maddeler eklendiği görülmektedir.

Fransa Ahidnameleri:

1569 tarihli Fransa ahidnamesi can ve mal emniyeti, ticaret serbestisi, deniz ticaretine dair hususlar, borçluların durumu, kendi aralarındaki davalarda yargısal bağımsızlık, gemilerinin aranması gibi birçok konu başlığında verilen ticari ayrıcalıkları içermektedir. Maddeler teker teker sayıldıktan sonra Venedik'e verilen ahidnamelerdeki hususların Fransızlar için de geçerli olmasına dair bir madde konulmuştur.

1581 tarihli ahidname ise genel hatları ile 1569 tarihli ahidnameyi tecdid etmektedir. Bu ahidnamede iki yeni madde mevcuttur. İlk madde Fransız elçilerin divanda diğer kralların elçilerinden yukarıda oturacaklarına ve protokolde üstün olacaklarına dairdir. İkinci madde ise Venedik dışında Fransa bayrağı altında ticaretini sürdüren devletlerin aynı şekilde ticaretlerine devam edebilecekleri hususu düzenlenmektedir.

1597 tarihli XVI. yüzyılın son Fransa ahidnamesi ise diğer ahidnamelerdeki maddeleri mukarrer tuttuğunu belirten bir madde ile başlamaktadır. Bu ahidname ile Venedikli ve İngilterelilerden başka müstakil elçileri olmayan tüccarların Fransa

bayrağı ile altında ticaret yapacakları, bu hususa İngilizlerden gelecek müdahalelerin engelleneceği ifade edilmiştir. Ayrıca ticareti yasaklanmış olan bazı maddelere bu ahidname ile izin verildiği görülmektedir. Bunun yanında Fransız tüccarların getirdikleri yabancı paralara hiçbir suretle el konulamayacağı gibi dikkat çekici bir madde de yine ilk kez bu ahidnamede yer almaktadır. Fransızların Osmanlı topraklarında ve sularında yaptıkları ticaret esnasında yaşadıkları sorunlar ve engellenmesine yönelik hükümler ahidnamenin muhteviyatında bulunan hususlar arasındadır.

İngiltere Ahidnamesi:

1580 tarihli İngiltere ahidnamesi can ve mal emniyeti, ticaret serbestisi, deniz ticaretine dair hususlar, borçluların durumu, kendi aralarındaki davalarda yargısal bağımsızlık, gemilerinin aranması gibi birçok konu başlığında verilen ticari ayrıcalıkları içermektedir. Bu ahidname maddeleri incelendiğinde 1569 yılında Fransa'ya verilen ahidnamenin içerdiği hemen hemen bütün ayrıcalıkların İngilizlere de tanındığı görülmektedir. Bu husus Venedikli ve Fransızların ahidnamelerindeki ayrıcalıkların İngilizlere de uygulanacağının bildirildiği bir madde ile kayıt altına alınmıştır.

Sakız Ahidnamesi:

1520 tarihli Sakız ahidnamesi dostluk ve barış, saldırmazlık, zararların tazmini, ticaret serbestisi gibi klasik ahidname maddeleri ile başlamaktadır. Daha sonraki madde doğrudan onlara bir koruma sağlamayı taahhüt etmektedir. Buna göre korsanların kendilerine yönelmesi durumunda Osmanlılar bizzat müdahil olarak Sakızlıları koruyacağını garanti etmektedir. Bir diğer madde Sakızlıların şahitliklerinin diğer gayrimüslim tebaaların şahitliklerine göre daha makbul sayılmasını düzenlemektedir. Ayrıca dönemin en stratejik ürünleri olan tahıl için Sakızlılara olağanüstü bir ayrıcalık tanınmış ve bu maddeye göre Sakızlıların izin verilen her yıl Edirne'den 2000 müd tahıl alabilmesine karar verilmiştir. Ayrıca Sakızlıların Osmanlılara ödemekte olduğu 10.000 duka olan verginin dilenirse 450.000 akçe olarak veya gerekli durumda kumaş olarak ödenebileceği şeklinde alternatiflendirildiği görülmektedir. Ahidnamenin son maddesinde ise daha önce iki

devlet arasında yaşanmış hadiselerin bu süreçten sonra geriye dönük olarak bir sorun teşkil etmeyeceği vurgulanmıştır.

2.2.4. Yemin

Osmanlı belgeleri arasında ahidnameleri hususi kılan ve diğer bütün belge türlerinden ayıran vasıf padişahın ahdini yemin ve sözle garanti altına almasıdır. Bu garanti padişahın antlaşma şartlarına riayet etme hususunda tüm kutsalları adına yemin etmesi şeklinde hayata geçmektedir. Osmanlı-Lehistan ilişkileri ve Lehistan ahidnameleri üzerinde çalışmalar yapan Dariusz Kołodziejczyk Osmanlı yeminlerinin kökenleri hakkında iki farklı görüşün bulunduğuna işaret etmektedir. İlgili kaynaklarda Menage bu yeminlerin Hristiyan geleneği etkisi altında şekillendiğini, Theunissen ise bu hususta Türk-İslam geleneğinin daha fazla öne çıktığını ileri sürmektedir.[291]

Hristiyan ve İslam yeminleri kavramsal olarak birbirine benzer ve yakın ifadeler taşımakta olsa da tekil bir geleneğin buna kaynaklık ettiğini söylemek çok doğru değildir. Diplomatik belgelerin düzenlenmesinde bütün taraflar birbiri ile ilişki halinde bulunmaktadır. Çok eski bir yazışma geleneğine bağlı olarak gerek Hristiyan gerekse İslam dünyasında ve gerekse ondan önceki dönemlerde olsun bu türden gelenekler mevcut bulunacağı için bunların kökenleri konusundaki tartışmanın çok anlamlı olacağını düşünmek mümkün değildir. Bu bağlamda Osmanlılar da mutlaka farklı geleneklerden belli ölçülerde etkilenmiş bir bürokratik yapıdır. Ancak kendisinden önceki Selçuklu ve beylikler döneminin Osmanlılar üzerinde belirleyici bir temel model olduğunu vurgulamak gerekmektedir. İslam dünyasındaki bütün geleneksel bürokratik kalıplar Osmanlılara Selçuklu ve beylikler başta olmak üzere Ortaçağ Türk-İslam saltanatları üzerinden intikal etmiştir. Ancak tarihsel süreç içerisinde İslam ve Hristiyan medeniyetlerinin birbirleri üzerindeki karşılıklı etkileri vasıtalı olarak ele alınıp incelenecek olursa yukarıda ifade edildiği gibi köken bakımından tekil bir gelenekten söz etmenin mümkün olmadığı görülecektir.

[291] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 26; V. L. Menage, "The English Capitulation of 1580: a review article", **International Journal of Middle East Studies**, c. 12, 1980, s. 376; Theunissen, **a.g.e**., s. 295.

Osmanlı kroniklerinde daha Osman Gazi döneminden itibaren Osmanlıların çeşitli devletlerle yaptıkları antlaşmalarını yeminle garanti altına aldıklarını bildiren anlatılarla karşılaşmaktayız. Gerek Aşıkpaşazâde Tarihi'nde, gerek Neşrî'de Osman Gazi'nin Ulubat Köprüsü'nü geçmeyeceklerine dair Ulubat tekfuru ile yapmış olduğu antlaşmayı anlatırken Osman Gazi'nin yemin ettiği ve o zamandan sonra Osmanlı soyunun ahdi bozmadığı ifade edilmiştir.[292] Erken dönem kronikleri yeminlerle yapılan antlaşmalara dair diğer padişahlardan da sıkça örnek vermekte ise de bunlara dair günümüze ulaşan bir belge bulunmadığından mukayese etme imkânı doğmamaktadır. Ancak Osmanlı ahidnamelerindeki yeminlerin öncüllerini tespit edebilmek için Osmanlı sultanlarının ahidnameler öncesi Anadolu beyliklerine vermiş olduğu sevgendnamelerdeki formları incelemek istedik. Örneğin Çelebi Mehmed'in Germiyanoğlu Yakub Bey'e vermiş olduğu 1403 tarihli Türkçe sevgendnamenin Arapça olarak yazılmış yemin bölümü "Ben Allah'ı şahit gösteriyorum ki, O şahit olarak yeter. Ve aynı şekilde melekleri, peygamberleri, hulefâ-i râşidini hidayete erdiren imamları ve bütün insanları da bu yemin üzerine şahit olarak gösteriyorum" şeklinde Türkçeleştirilebilir.[293]

Osmanlıların erken dönemlerine ait yemin lafızlarını ihtiva eden Türkçe eman belgelerinin günümüze ulaşan en eski örnekleri ise Fatih Sultan Mehmed devrine aittir. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethinden sonra Galatalılara vermiş olduğu imtiyazlara dair H. 857 / M. 1453 tarihli emanname[294] Osmanlı belgeleri arasında ilk defa yemin formuna rastladığımız belgedir. Fatih Sultan Mehmed'e ait bu belgede yemin kısmı "*Yemin ederim ki, yerleri ve gökleri yaradan perverdigâr hakkıçün ve hazret-i resulün aleyhi's-salatü ve's-selâmın pâk, münevver, mutahhar ruhıçün ve yedi Mushaf hakkıçün ve yüz yirmi dört bin peygamberler hakkıçün ve dedem ruhıçün ve babam ruhıçün ve benim başım içün ve oğlancıklarım başıçün ve kuşanduğum kılıç hakkıçün*" şeklinde klasik dönem Osmanlı ahidnamelerinde de karşılaştığımız tafsilatlı formdadır.

---

[292] Necdet Öztürk, "15. Yüzyıl Osmanlı Kroniklerinde And/Yemin Kayıtları", **Acta Turcica**, c. V, S. 2, 2013, s. 8.
[293] Gök, "Germiyanoğlu Sarayı ve Devlet Kültürü'nün Osmanlı Diplomatika ve Bürokrasisi Üzerindeki Etkileri", **Prof. Dr. Münir Atalar Armağanı** *"***Ortaçağ Tarihi Yazıları**", ed. Pınar Ülgen-Alpaslan Demir, İzmir, 2016, s. 205.
[294] Bulunur, **a.g.m**. s. 64.

Yine Fatih dönemine ait bir diğer emanname olan 1463 tarihli Bosna ruhbanlarına verilen emanname de benzer şekilde "*yemin-i mugallaza iderim ki, yeri göğü yaradan Perverdigâr hakkı içün ve yedi Mushaf hakkı içün ve ulu Peygamber hakkı içün ve ve yüz yirmi dört bin peygamberler hakkı içün ve kuşandığım kılıç içün*" şeklinde bir yemin formuna sahiptir.[295]

Bu bağlamda Osmanlı diplomatiğinde yemin sözcükleri ihtiva etmesi ile öne çıkan en önemli diplomatik belgeler olan ahidnamelerdeki *Yemin* rüknüne esas teşkil eden ifadelerin ilk örneklerinin Fatih devri emannameleri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Osmanlı ahidnamelerindeki en ayırt edici bölümlerden biri olan bu bölüm padişahın dünya görüşünü ve devletin resmi ideolojisini yansıtması açısından oldukça önemlidir. Bu ideoloji, dinî değerler ve hükümranlık anlayışının yanında etnik ve kültürel ögeler tarafından da önemli ölçüde etkilenmiştir.

İlk Türkçe ahidname olan 1482 tarihli ahidnamedeki *Yemin* kalıbı incelendiğinde Osmanlıların kendi geleneklerinde değerli ve kutsal saydıkları nesne ve değerler hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz. Bu bölümde Osmanlıların Türk-İslam medeniyetine ait kimliklerinin öne çıkarıldığı görülmektedir. Belgede *eymân-ı mugallaza* yani ağır ve büyük bir yeminle öncelikle *kuşandığım kılıç hakkı için* ifadesiyle Türk kültüründe büyük önemi olan ve üzerine yemin edilen en önemli unsurlardan biri olan *kılıç* üzerine yemin edildiği görülmektedir. Özenle seçilmiş olan bu unsur Osmanlıların hâkimiyet düşüncesinin ideolojik ve kültürel temelini oluşturması bakımından son derece önemlidir. Anadolu'daki alplık geleneğinden beslenen Osmanlı gazilik ideolojisinin bu belge ile uluslararası diplomatik zeminde öne çıkarıldığı görülmektedir. Nitekim Âşık Paşa daha 1330 yılında Garibnâmesi'nde Alplerin kılıç üzerine yemin eden gaziler olduğunu şu ifadelerle bildirmektedir: "*Gaziler dini kılıçla açdılar / Kılıç üzre and ânunçün içilür / Kâfir oldur kim kılıçdan kaçdılar / Kim bu kâfir kanı ândan saçılur*".[296]

[295] **Fatih Sultan Mehmet Dönemi Ferman ve Arşiv Belgeleri**, s. 178.
[296] Aşık Paşa, **Garib-nâme**, haz. Kemal Yavuz, Türk Dil Kurumu, İstanbul, 2000, s. 557; Selahattin Döğüş, "Osmanlılarda Gaza İdeolojisinin Tarihi ve Kültürel Kaynakları", **Belleten**, c. 72, S. 265, 2008, s. 863-865.

Ardından, sırasıyla kutsal sayılan ve üzerine yemin edilmesi Türk geleneklerinde mutad olan *atam dedem ruhiyçün ve oğlancıklarım başıyçün ve benin başım ve canım içün* ifadeleri kaydedilmiştir. Bu ifadelerle padişahın gerek üst soyundaki dedeleri, gerekse alt soyunda bulunan evlatları ve kendisinin canı üzerine yemin ettiği görülmektedir. Daha sonra İslami ögelerin metne girdiği müşahede edilmektedir. Öncelikle Kur'an-ı Kerim'de gönderildiği bildirilen *yüz yirmi dört bin peygamber*e atıf yapılmakta ve onların sonuncusu olan *Hz. Muhammed* üzerine yemin edilmektedir. Daha sonra *yedi Mushaf* ifadesi ile Hz. Osman döneminde çoğaltılarak çeşitli İslam beldelerine gönderilmiş olan ilk Kur'an nüshaları üzerine yemin edildiği görülmektedir. Ardından *dinim hakkı için* denilerek İslam dini ve bu dinin tüm kutsalları üzerine yemin edilmiştir. Son olarak da en kutsal varlık, her şeyin üzerinde olan, *yeri göğü yaradan perverdigâr* olan Allah üzerine yemin edilerek bu bölüm bitirilmiştir.

Gerek Fatih devri emannamelerinde gerekse ilk Türkçe ahidname olan 1482 tarihli ahidnamedeki yemin ifadelerinde görülen bu unsurlar bazen olduğu gibi, bazen de ufak değişikliklerle XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar ahidnamelerde varlığını korumaya devam etmiştir. Bu unsurlardan farklı olarak yalnızca 1503 tarihli Macaristan ahidnamesine "*yürüdüğüm yoluma*" ifadesi eklendiği görülmektedir. Bu ifadede *yol* olarak tanımlanmış olan unsurun eski Türklerden beri kurulan devlet düzeni ve konulan yasaları ifade eden "*töre*" kavramı olduğu anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle *Yemin* formunun kısalarak yalnızca İslami ögeleri barındırmaya başladığı dikkat çeken bir husustur. Bu bağlamda Osmanlı diplomasisine ait belgelerin XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk-İslam motiflerini kaybederek yalnızca İslami ögeleri barındıran bir hüviyete büründüğü iddia edilebilir.

Osmanlı ahidnamelerinde kullanılan *Yemin* ifadeleri değerlendirildiğinde bu bölümün devletler bazında pek farklılık göstermediği anlaşılmıştır. *Yemin*in pekiştirilmesi için kimi zaman *eymân-ı mugallaza* kimi zamansa *eymân-ı şeddâd* ifadesinin kullanıldığı, tekil bir örnekte ise *ahd-ı misâk eyledim* ifadesinin yer aldığı görülmektedir. Bununla beraber *mâdâm ki* kalıbının *Yemin* formunun bir bileşeni olduğu görülmektedir. Bu kalıp, 1525 tarihli Lehistan ahidnamesi, 1547 tarihli Avusturya ahidnamesi ve 1580 tarihli İngiltere ahidnamesinde yemin kelimesi yerine

kullanılmış, bu ahidnamelerde yemin ifadesi yer almamıştır. Ayrıca *Yemin* ifadesinin yer almadığı bir diğer ahidname de 1527 tarihli Floransa ahidnamesidir. Bu ahidnamede ilginç bir şekilde *Yemin*e mukabil bir kelime de kullanılmamış, doğrudan *işbu ahdnâme-i şerifimi verdim ve buyurdum ki* ifadesi ile ahidname maddelerinin sayıldığı bölüme geçilmiştir.

Osmanlı Ahidnamelerindeki Yemin Formülleri

***1) 1482 tarihli Venedik ahidnamesi*:** eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki kuşandığım kılıç hakkıyçün ve atam dedem ruhiyçün ve oğlancıklarım başıyçün ve benin başım ve canım içün ve yüz yirmi dört bin peygamber hürmetiyçün ve hazret-i resulün aleyh efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât pâk ve münevver ve mutahher ruhiyçün ve yedi Mushaf hakkiyçün ve dinim hakkiyçün ve yeri göğü yaradan perverdigâr hakkiyçün

2) *1488 tarihli Macaristan ahidnamesi*: eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki kuşandığım kılıç hakkıyçün ve atam dedem ruhiyçün ve oğulcuklarım başıyçün ve benim başım ve canımiçün ve dahi yüz yirmi dört bin peygamber hürmetiyçün ve hazret-i resulün aleyhi efdalü's-salavat pâk ve münevver ve mutahher ruhiyçün ve yedi Mushaf sıhhatiyçün ve dinim hakkıyçün ve yeri göğü yaradan hakkıyçün

3) *1503 tarihli Venedik ahidnamesi*: eymân-ı mugallaza ile yemin eylerim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün

4) *1503 tarihli Macaristan ahidnamesi*: ibtidâen yeri göğü yaradan ve yüz yirmi dört bin peygamberle bizim peygamberimiz hazret-i Muhammed Mustafa'yı salla'llahu aleyhi ve sellem gönderen ve mecmû' kitapları gökten indiren ulu Allah'ın azâmetine ve babam ruhuna ve oğlancıklarım başına ve yürüdüğüm yoluma ve kuşandığım kılınca and içerin ki

5) *1513 tarihli Venedik ahidnamesi*: eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki yeri göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün

6) 1517 tarihli Venedik ahidnamesi: eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün

7) 1520 tarihli Sakız ahidnamesi: eymân-ı mugallaza ile yemin edip ederin ki kuşandığım kılıç hakkıyçün ve atam dedem ruhlarıçün ve oğlancıklarım başı içün ve benim başım içün ve canım içün ve yüz yirmi dört bin peygamber hürmetiyçün ve hazret-i resulün aleyhi's-selâm pak ve münevver ve mütahher ruhiyçün ve dinim hakkıyçün yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün

8) 1521 tarihli Venedik ahidnamesi: eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki yeri göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün

9) 1525 tarihli Lehistan ahidnamesi: şol şartla mukarrer ettik ki Allah u te'âlânın azâmeti ve hazret-i risâletin ve cemi'-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddesesiyçün mâdâm ki

10) 1540 tarihli Venedik ahidnamesi: yemin dahi ederim ki yeri ve göğü yaradan Hakk sübhânehu ve te'âlâ hazretlerinin birliği hakkıyçün

11) 1547 tarihli Avusturya ahidnamesi: mâdâm ki müsârünileyhimâ Krallar tarafından bu zikr olunan ahd ve içinde olan şartlara muhâlif iş olmaya ve mukarrer olup kesim olan altını irsâlde özür ve bahane olunmayıp her sâl ta'yin olunan vakitte sa'âdetlü âsitâneme gelip vâsıl ola benden ve vezirimden ve beğlerbeğilerimden ve sancakbeği ve kullarımdan ve sâir leşker-i zafer-peykerimden ahd-i şerifime muhâlif nesne sâdır olmaya

12) 1553 tarihli Lehistan ahidnamesi sureti: Allah u te'âlânın azâmetine ve hazret-i risâletin ve cemi'-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim ki

13) 1554 tarihli Lehistan ahidnamesi sureti: Allahu te'âlânın celle ve âlâ azâmetine ve hazret-i risâlet-penâhın aleyhi's-selâm ve cemi'-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim [ki]

14) 1559 tarihli Avusturya ahidnamesi sureti: yemin dahi ederim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün

15) 1562 tarihli Avusturya ahidnamesi: eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün ve ulu aziz peygamberimizin mu'cizâtı hakkıyçün

16) 1565 tarihli Avusturya ahidnamesi: eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün ve ulu aziz peygamberimizin mu‘cizâtı hakkıyçün

17) 1567 tarihli Venedik ahidnamesi: yemin dahi ederim ki yeri ve göğü yaradan Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hazretlerinin birliği hakkıyçün

18) 1568 tarihli Avusturya ahidnamesi: eymân-ı şeddâd ile yemin ederim ki yeri göğü yoğiken var eden perverdigârın birliğiçün ve ulu aziz peygamberimiz mu‘cizâtı hakkıçün

19) 1569 tarihli Fransa ahidnamesi: yemin ederin ki yeri ve göğü halk eden perverdigâr hakkıyçün ve ecdâd-ı izâmım ve babam tâbe serâhum ruhları içün

20) 1573 tarihli Venedik ahidnamesi: hazret-i Hüdâ-i müte‘âlin vahdaniyeti ve azâmeti hakkıyçün ve habîb-i ekrem sa‘âdetlü peygamberimiz Muhammed Mustafa aleyhi efdalü’s-salavât ve ekmelü’t-tahiyyatın hürmetiyçün ahd ve yemin ederim ki

21) 1574 tarihli Avusturya ahidnamesi: eymân-ı şeddâd ile yemin ederim ki yeri göğü yoğ iken var eden perverdigârın birliğiyçün ve ulu peygamberimiz Muhammed Mustafa salla’llâhu aleyhi ve sellemin mu‘cizâtı hakkıyçün

22) 1575 tarihli Venedik ahidnamesi: yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hazretlerinin birliği hakkı içün

23) 1576 tarihli Venedik ahidnamesi: yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hazretlerinin birliği hakkıyçün

24) 1576 tarihli Avusturya ahidnamesi: ahd-ı misâk eyledim ve eymân-ı şeddâd ile yemin dahi ederim ki yeri ve göğü yoğiken var eden perverdigârın birliği hakkıyçün ve ulu peygamberimizin mu‘cizâtı hakkı içün

25) 1577 tarihli Lehistan ahidnamesi: Allah u te‘âlânın azâmetine ve hazret-i risâlet-penâhın ve cemi‘-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim ki

26) 1580 tarihli İngiltere ahidnamesi: işbu zikr olunan ahd üzere mâdâm ki sadakat ve ihlasda sâbit-kadem ve râsih-dem olalar bu canibden dahi şerâit-i ahd u emân kemâ-kân mer‘î [ve] muhterem tutulup asla bir vechle hilâfına cevaz gösterilmeye.

27) 1581tarihli Fransa ahidnamesi: ahd ve yemin ederim ki âsman ve zemini halk eden Hüdâ-yı Mu‘în hakkıyçün ve ecdâd-ı izâmım ve babam tâbe serâhum ruhları içün

28) 1591 tarihli Lehistan ahidnamesi: Hakk celle ve âlânın azâmetine ve hazret-i risâlet-penâhın ve cemi‘-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim ki

29) 1592 tarihli Avusturya ahidnamesi: ahd-ı misâk eyledim ve eymân-ı şeddâd ile yemin dahi ederim ki yeri ve göğü yoğiken var eyleyen perverdigârın birliği ve ulu aziz peygamberimizin mu‘cizâtı hakkıçün

30) 1595 tarihli Venedik ahidnamesi: yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hazretlerinin birliği hakkıyçün

31) 1597 tarihli Fransa ahidnamesi: ahd ve yemin ederim ki âsumân [u] zemini halk eden Hüdâ-yı Mu‘în hakkıyçün ve ecdâd-ı izâmım ve babam tâbe serâhum ruhlarıçün

32) 1597 tarihli Lehistan ahidnamesi: Hakk celle ve âlânın azâmetine ve hazret-i risâlet-penâhın ve cemi‘-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim

33) 1598 tarihli Lehistan ahidnamesi: Hakk celle ve âlânın azâmetine ve hazret-i risâlet-penâhın ve cemi‘-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim ki

2.2.5. Te’yid ve Te’kid

Osmanlı diplomatiğinde bir kaide olarak belgede hüküm veya ahidname şartlarının hemen ardından bu hükmün önemine dikkat çeken bir ifade ile içeriğin güçlendirilmesi için *Te’kid* ve bazen de hükme uyulmaması durumunda uygulanacak müeyyidelerin ihtar edilmesi veya beddua edilmesi biçiminde *Tehdit* rüknü kullanılmıştır. Ayrıca padişahlara ait bütün belgelerde olduğu gibi belgenin başında bulunan *Tuğra*’ya atıfla belgenin doğruluğunun vurgulandığı *Te’yid* rüknü de bu formüllerle birlikte yer almıştır. Osmanlıların ilk devirlerinden itibaren belgelerde görülmeye başlanan bu rükünler başlangıçta oldukça değişkenlik arz etmektedir.[297] Nitekim günümüze ulaşan en eski Türkçe belge olan Orhan Gazi’nin H.749/M.1348 tarihli mülknamesinde *Tehdit* rüknü “*her kimse ki dava kıla davası batıl ola ve zalim*

[297] Gök, **a.g.t**., s. 231.

ola şeriat-i İslam'da makbul ve me'huz olmaya" şeklinde hükme aykırı davranışta bulunanlara beddua edilmesi şeklinde zuhur etmiştir.[298] Yine Orhan Gazi'ye ait H. 754/M.1353 tarihli mülknamede ise *Te'kid* rüknü "*biti gören tahkik bilsün*" şeklinde yer almıştır.[299] *Te'yid* rüknü ise yine Orhan Gazi'ye ait H. 759/M. 1358 tarihli bitide "*biti görenler biti üzerine i'timad kılsınlar bu biti hakikat bilsinler*" şeklindedir.[300]

Osmanlı belgelerinde erken dönemlerden itibaren kullanılan bu formüller karşımıza en sık *Şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timad kılalar*" şeklinde çıkmaktadır. Fatih devrinden itibaren bu rüknün klasik şeklini almaya başladığı görülmektedir. Fatih Sultan Mehmed'in H.866/M.1462 tarihli beratında "*bilmiş olalar biti mütâl'a kılanlar tahkik bilip alâmet-i şerîf üzere i'timad kılalar*" şeklindedir.[301]

Ahidnamelerde bu rükün ahidname maddelerinin sıralanmasından sonra ahde riayet edileceğinin bildirilmesi şeklinde vücut bulmuştur. Ancak XVI. yüzyıla ait ahidnamelerde *Yemin*'in *Te'kid* kısmında bulunduğu da görülmektedir. Hatta bazı ahidnamelerde *Yemin* kısmının *Te'kid* içinde kısmen tekrarlanarak karşı tarafça ahde sadık kalındığı müddetçe sulhun padişah tarafından da ihlal edilmeyeceği bildirilmektedir.[302]

Osmanlı Ahidnamelerinde Te'yid/Te'kid İfadeleri:

1) 1482 Tarihli Venedik Ahidnamesi: bu bâblarda tamam i'timâd edip alâmet-i şerîf üzere i'tikâd-ı küllî kılalar

2) 1513 Tarihli Venedik Ahidnamesi: şöyle bileler

3) 1517 Tarihli Venedik Ahidnamesi: şöyle bileler

4) 1520 Tarihli Sakız Ahidnamesi: şöyle bileler alâmet-i şerif üzerine i'timad kılalar

5) 1521 Tarihli Venedik Ahidnamesi: şöyle bileler

[298] Taşkın, **a.g.t**., s. 54
[299] Taşkın, **a.g.t**., s. 56.
[300] Gök, **a.g.t**., s. 232.
[301] Kraelitz, **a.g.e.**, s. 47.
[302] Kütükoğlu, **a.g.e**., s. 166-167.

6) 1525 Tarihli Lehistan Ahidnamesi: şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timad u i‘tikad eyleyeler

7) 1527 Tarihli Floransa Ahidnamesi: şöyle bileler alâmet-i şerif-i âlem-ârâ ve kişver-güşâya i‘timad kılalar

8) 1540 Tarihli Venedik Ahidnamesi: şöyle bileler / alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar.

9) 1547 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti: şöyle bileler alâmet-i şerife i‘timâd ve i‘tikâd kılıp muhakkak ve musaddak tutalar

10) 1553 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Sureti: şöyle bileler

11) 1554 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Sureti: şöyle bileler alâmet-i şerife i‘timad kılalar

12) 1567 Tarihli Venedik Ahidnamesi: şöyle bileler alâmet-i şerîf-i âlem-ârâya i‘timâd ve i‘tikâd kılalar.

13) 1569 Tarihli Fransa Ahidnamesi Sureti: şöyle bileler alâmet-i şerif-i âlem-ârâya i‘timâd ve i‘tikâd kılalar

14) 1573 Tarihli Venedik Ahidnamesi: şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timad kılalar

15) 1576 Tarihli Venedik Ahidnamesi: şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timad kılalar

16) 1581 Tarihli Fransa Ahidnamesi Sureti: şöyle bileler alâmet-i şerife i‘timad kılalar

17) 1595 Tarihli Venedik Ahidnamesi: şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timad kılalar

18) 1597 Tarihli Fransa Ahidnamesi Sureti: şöyle bileler alâmet-i şerife i‘timad kılalar

2.3. SON PROTOKOL (HÂTİME)

2.3.1. Tarih ve Mahall-i Tahrir

Osmanlı diplomatiğinde belgeler metin kısmının hemen bitiminde *Tarih* rüknünü taşımaktadır. Bu kısım genel olarak “*tahriren fî*” daha az olarak da “*hurrire*

fî" ve "*kütibe fî*" ifadesinden sonra Hicrî takvim esasında Arapça olarak yazıyla gün, ay ve yılın yazılmasından ibarettir. Bununla birlikte bazı belgelerde gün kısmı ihmal edilerek belgenin ayın onar günlük bölümlerinden (evâil, evâsıt, evâhir) hangisine ait olduğu ifade edilmiştir.[303] Bazı ahidnamelerde yıl, ay ve gün sadece Hicrî tarihe göre yazılırken bazı ahidnamelerde Hicrî ve Miladî tarihler birlikte kullanılmış ve büyük bir kısmında ise Türkçe ibareli tarih koyma biçimi yer almıştır.[304]

Osmanlı belgelerinin son rüknü *Mahall-i Tahrir* adını verdiğimiz, belgenin nerede yazıldığını gösteren kısımdır. Bu rükün kâğıdın en altında, genellikle sola yaslı biçimde bulunmaktadır. Ahidnameler *Mahall-i Tahrir* rüknü açısından ferman ve beratlardan farklı bir özellik göstermemektedir. Bu formüller birkaç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Belge padişahın daimî ikametgâhı olan yerlerde yazıldığı takdirde bu kısım "*be-makam*" veya "*be-medine*" şeklinde başlayıp, şehri niteleyen "*el-mahmiye*", "*el-mahrûse*" gibi sıfatlarla bitmektedir. Belgenin geçici ikamet yerlerinde yazıldığı durumlarda ise "*be-yurd*", "*be-sahra*", "*be-meşta*" gibi şekillerde başlamakta ve şehrin isminden sonra ise herhangi bir sıfat taşımamaktadır.[305]

1) 1482 Tarihli Venedik Ahidnamesi: 1482 tarihli Venedik ahidnamesi "*fî evâhir-i zi'l-ka'deti'l-haram li-sene sitte ve semânin ve semane-mi'e*" şeklinde yalnızca Hicrî tarihi havidir. Bu ahidname Edirne'de yazılmış, bu durum ahidnamede "be-makâm-ı Edirneti'l-mahmiye" şeklinde ifade edilmiştir.

2) 1503 Tarihli Venedik Ahidnamesi: "*işbu ahidname bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletin aleyhi efdalü's-salavât ekmelü't-tahiyyat hicretinin tarihinden dokuz yüz sekizinci yılın cumade'l-âhirinin yirmi dördüncü gününde ve hazret-i İsa'nın aleyhi's-selâm tarihinden bin beş yüz ikinci yılın zikevris ayının on dördüncü gününde mahrûse-i İstanbul'da yazıldı*" ifadeleriyle Hicri ve Miladi tarihin bir arada bulunduğu ikili tarih atma usulüne uygun bir tarihlendirme yapılmıştır.

3) 1503 Tarihli Macaristan Ahidnamesi: Ahidnamenin tarihi "*bu ahidnâme İsa-yı nebi tarihinin bin beş yüz üçüncü yılında mâh-ı novevirisin dördüncü gününde ve bizim*

[303] Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 112-113.
[304] Gök, **a.g.t.**, s. 241; Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 76.
[305] Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 113; Gökbilgin, **a.g.e**, s. 77-78; Gök, **a.g.t.,** s. 241-242.

peygamberimiz Muhammed Mustafa salla'llahu aleyhi ve sellem tarihinin dokuz yüz dokuzuncu yılında mâh-ı cemâziye'l-ulânın on beşinci gününde yazıldı" şeklinde ve mahall-i tahrir ise "*Be-makam-ı Kostantiniyye*" şeklinde kaydedilmiştir.

4) 1513 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Tarih ve mahall-i tahrir rükünlerini bir arada bulunduran bu ahidnamede "*işbu ahd-nâme bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletin aleyh efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât tarihinden dokuz yüz on dokuzuncu yılın şa'ban ayının on yedinci günü ve hazret-i İsa'nın aleyhi's-selâm tarihinden bin beş yüz on üç yılının Ohtoros ayının on yedinci gününde mahrûse-i Edirne'de yazıldı*" ifadeleriyle ikili tarih atma usulüne uygun bir tarihlendirme yapılmıştır.

5) 1517 Tarihli Venedik Ahidnamesi: "*işbu ahd-nâme-i hümâyûn bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletin aleyh efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât tarihinden dokuz yüz yirmi üçüncü yılın şa'ban ayının*" ifadesi ile son bulmakta, Hicri tarihin sadece bir kısmını ihtiva etmektedir.

6) 1520 Tarihli Sakız Ahidnamesi: "*fî Muharrem 927 be-makam-ı Kostantiniyye*"

7) 1521 Tarihli Venedik Ahidnamesi: "*İşbu ahdnâme bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletin aleyh efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât tarihinden dokuz yüz yirmi sekizinci yılın muharrem ayının on yedinci günü ve hazret-i İsa'nın aleyhi's-selâm tarihinden bin beş yüz yirmi birinci yılın zikevris ayının gurresinde dârü's-saltanat-ı aliyye mahrûse-i Kostantiniye'de yazıld*ı" ifadelerinden anlaşıldığı üzere ahidnamelerin son protokolü olan tarih ve mahall-i tahrir rükünleri bir arada bulunmaktadır ve ikili tarih usulünde tarih atıldığı görülmektedir

8) 1525 Tarihli Lehistan Ahidnamesi: "*tahriren fî gurre-i şehr-i Muharremi'l-haram sene isnâ ve selâsin ve tis'a miete'l-hicriyye*" biçimindeki tarih rüknünü sola yaslı ve stilize biçimde "*Be-makâm-ı dârü's-saltanati'l-aliyye Kostantiniyye el-mahmiye el-mahrûse*" ifadelerini içeren bir mahall-i tahrir rüknü takip etmektedir.

9) 1540 Tarihli Venedik Ahidnamesi taslağı: "*işbu ahdnâme-i şerîf bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletin aleyh efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât tarihinden dokuz yüz kırk yedinci rebi'ul-evvelinin yirmi üçüncü günü mahrûse-i Kostantiniye'de yazıldı*"

10) 1540 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Tarih ve Mahall-i tahrir rükünleri "*bu ahdnâme-i hümâyûn bizim ulu peygamberimiz hazret-i Muhammed Mustafa'nın salla'llahü aleyh ve sellem tarihinin dokuz yüz kırk yedinci yılın cemâziye'l-ahir ayının evvelki gününde yazıldı ki hazret-i İsa aleyhi's-selam tarihinden ohtoros ayının ikinci günüdür dârü'l-hilâfeti'l-aliyye mahmiye-i Kostantiniye'de yazıldı*" şeklinde yer almaktadır. Diğer ahidnamelerde yalnızca mahrûse ya da mahmiye sıfatı ile anılan İstanbul'un bu ahidnamede *dârü'l-hilâfeti'l-aliyye* biçiminde tavsifi ilk defa karşımıza çıkmıştır. Hilafet merkezinin İstanbul olduğuna yapılan vurgu ahidnamelerde ilk defa karşımıza çıkmaktadır. Ve İslam dünyasının yüksek hilafet merkezi anlamında bir vurguyu barındırmaktadır.

11) 1553 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Sureti: "bizim ulu peygamberimiz ve iki cihan fahri hazret-i Muhammed Mustafa salla'llah u aleyhi [ve] sellem hicretinin dokuz yüz altmış Şabanının yirminci gününde ki hazret-i İsa [nebi] aleyhi's-selâm tarihinin 1553 yılında vâki' olmuştur" **buyurdum ki'den önce**.

12) 1554 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Sureti: "*tahriren fî evâsıt-ı şehr-i Muharremi'l-haram min sene-i isnâ ve sittin ve tis'a ve mie*" şeklindeki tarih ve "*be-medine-i Amasya el-mahmiye*" şeklindeki mahall-i tahrir ile son bulmaktadır.

13) 1559 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti: "*bu ahd-nâme-i hümâyûnumuz dârü's-saltanat-ı mahrûse-i Kostantiniye'de Ramazan ayında bizim ulu ve güzin peygamberimizin hicretinden dokuz yüz altmış altı yılında yazılmıştır ki hazret-i İsa'nı tarihinde Yunyus ayının on altısında sene bin beş yüz elli dokuzunda vâki' olmuştur*"

14) 1562 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti: "*bu ahd-nâme-i şerifimiz bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletün salla'llahu aleyhi ve sellem hicreti tarihinden dokuz yüz altmış dokuz senesinde mübârek Zi'l-hicce ayının gurre-i garrâsında darü's-saltanati'l-aliyye-i mahmiye-i Kostantiniye'de yazıldı*"

15) 1565 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti: "bu ahdnâme-i şerif bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâlet-penâh salla'llahu aleyhi ve sellemin hicreti tarihinden dokuz yüz yetmiş iki senesinin mübârek Receb ayının on beşinci günü darü's-saltanati'l-aliyye ve'l-hilâfeti's-seniyye mahmiye-i Kostantiniye'de yazıldı"

16) 1567 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Ahidnamenin sonunda "bu ahdnâme-i hümâyûnum ulu peygamberimiz hazret-i Muhammed Mustafa'nın salla'llahü aleyh ve sellemin hicreti tarihininden dokuz yüz yetmiş dört zi'l-hiccesinin on yedinci gününde yazıldı ki hazret-i İsa peygamber aleyhi's-selam tarihinden bin beş yüz altmış yedi yılında yunus ayının yirmi dördüncü günüdür" şeklinde ikili tarih usulünde tarih ve "dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Kostantiniye'de yazıldı" şeklinde mahall-i tahrir rükünleri bulunmaktadır.

17) 1568 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti: "tahriren fî evâil-i Ramazanü'l-mübârek sene 975 be-makâm-ı Edirne"

18) 1569 Tarihli Fransa Ahidnamesi Sureti: "tahriren fî evâil-i şehr-i cemâziye'l-âhir sene seb'a ve seb'in ve tis'a mie"

19) 1573 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Ahidnamede "*tahriren fi'l-yevmi's-sâlis-i şehr-i Zilka'deti'ş-şerîfe min şuhûr-ı sene semânin ve tis'a mi'e*" şeklinde tek bir tarih atıldığı görülmektedir. Ayrıca ahidnameler dışındaki Osmanlı belgelerine benzer biçimde sola yaslı olarak "*be-makâm-ı dârü'l-hilâfet Kostantiniyye el-mahmiye*" şeklinde mahall-i tahrir gelmektedir.

20) 1574 Tarihli Avusturya Ahidnamesi: Tarih rüknü ve mahall-i tahrir rüknü belgenin en sonunda okunamayacak biçimde tahrip olmuştur. Tarih kısmından yalnızca "*Tahriren fî*" ve "*tis'a mie*" kelimeleri okunabilmektedir. Mahall-i tahrir bölümünde ise "*Be-makam*" ibaresinden sonra bir tek kaf harfi kalmıştır. Orijinal ahidnamelerin birkaç istisna dışında tamamı hükümet merkezi olan İstanbul'da yazılmıştır. Bu nedenle tahrip olmuş olsa da mahall-i tahrir'in "*Be-makam-ı Kostantiniyye*" şeklinde okunması yanlış olmayacaktır.

21) 1575 Tarihli Venedik Ahidnamesi: "*tahriren fî evâil-i şehr-i cumâde'l-ûlâ lisene seles ve semânin ve tis'a mie*" şeklindeki Arapça tarih ve İstanbul için hem mahrûse hem mahmiye sıfatlarının kullanıldığı "*be makam-ı Kostantiniyye el-mahrûse'l-mahmiye*" şeklindeki mahall-i tahrir ile son bulmaktadır.

22) 1576 Tarihli Venedik Ahidnamesi Sureti: Tarih ve mahall-i tahrir 1575 tarihli ahidname ile aynı şekilde "*tahriren fî evâil-i şehr-i cumâde'l-ahırâ-i sene erba' ve*

semânin ve tis'a mie" ve "*be-makam-ı Kostantiniyye el-mahrûse*" biçiminde bulunmaktadır.

23) 1576 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti: "tahriren fî evâsıt-ı şehr-i Ramazanü'l-mübârek sene erba' ve semânin ve tis'a mie Be-makâm-ı Kostantiniyye el-mahrûse"

24) 1577 Tarihli Lehistan Ahidnamesi: Tarih kısmı klasik tarih atma usulünde Arapça olarak "tahriren fî gurre-i şehr-i Cemaziyelevvel min şuhur-i sene-i hamse ve semânin ve tis'a ve mie" şeklindedir. Mahall-i tahrir ise "be-makam-ı dârü's-saltanati'l-aliyye Kostantiniyye el-mahmiye ani'l-beliyye" olarak yazılmış, İstanbul için önceki ahidnamelerde karşılaştığımız *dârü's-saltanat* ve *mahmiye* sıfatları yanında ilk kez *ani'l-beliyye* olarak ifade edilmiştir.

25) 1581 Tarihli Fransa Ahidnamesi: "evâil-i şevval 989"

26) 1591 Tarihli Lehistan Ahidnamesi: "*tahriren fî evâhir-i şehr-i Zilhicceti'ş-şerife min şuhur-i sene-i tis'a ve tis'in mie*" şeklinde Arapça ve hicri olarak tarih ve "*be-makam-ı Kostantiniyye el-mahmiye*" şeklinde mahall-i tahrir yazılarak belge son bulmuştur.

27) 1592 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti: "tahriren fî gurre-i Saferü'l-muzaffer 999"

28) 1595 Tarihli Venedik Ahidnamesi: Tarih Arapça olarak ve yalnızca Hicri tarihi bildirir şekilde "*tahriren fî evâil-i şehr-i rebi'u'l-âhir min şühur-ı sene erba' ve elf mine'l-hicreti'n-nebeviyye*" şeklinde yer almaktadır. Burada kullanılan *mine'l-hicreti'n-nebeviyye* ibaresi ilk kez karşımıza çıkmaktadır. mahall-i tahrirde ise "*be-makam-ı Kostantiniyye el-mahrûse*" ifadesinden hemen sonra 1573 tarihli ahidnamede olduğu gibi belgenin tamamlandığına işaret eden bir mim harfi mevcuttur.

29) 1597 Tarihli Fransa Ahidnamesi: "tahriren fî evâil-i Şa'ban sene hamse ve elf"

30) 1597 Tarihli Lehistan Ahidnamesi: Bu belge "*tahriren fî evâil-i şehr-i Rebiülâhir sene-i sitte ve elf mine'l-hicreti'n-nebeviyye aleyh efdalü't-tahiyye*" şeklindeki tarih ve "*be-makam-ı Kostantiniyye el-mahrûse*" şeklindeki mahall-i tahrir ile sona ermektedir.

31) 1598 Tarihli Lehistan Ahidnamesi: Ahidnamede "*tahriren fî gurre-i şehr-i Muharremi'l-haram sene-i seb'a ve elf mine'l-hicreti'n-nebeviyye aleyh efdalü't-tahiyye*" şeklinde tarih ve "*be-makam-ı Kostantiniyye el-mahmiye*" şeklinde mahall-i tahrir yazılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHİDNAMELERİN TANIMLANMASINDA KULLANILAN ÜSTVERİLER VE ÜSTVERİLERİN ANALİZİ

Arşivciliğin temel işlevlerinden olan tanımlama faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesini sağlamak için birçok ülkede ulusal ve uluslararası tanımlama çalışmaları yapılmakta ve bunun için çeşitli üstveri standartları geliştirilmeye çalışılmaktadır. Üstveri, en genel tanımıyla özetlenecek olursa "*veri hakkında veri*"dir denilebilir. Üstveriler, belgelerin yapısını, elemanlarını, ilişkilerini ve karakteristik özelliklerini göstermekte ve depolanmış verileri tanımlamaktadır. Her geçen gün önemi artan bu kavram, belge veya bilginin içeriği, geçirdiği süreçler, aidiyeti, güvenirliği ve ilişkilerini anlamamıza imkân veren bir bilgi kümesidir ve bu bilgi ve belgeye arandığında en hızlı ve kolay şekilde erişilebilmesi için gereken tanımlamaların yapıldığı alandır.[306]

1983 yılında Amerika'da geliştirilen APPM (Archives, Personal Papers and Manuscripts) arşiv tanımlama standartları konusundaki ilk çalışmadır. Daha sonra Amerika'da Kongre Kütüphanesi (LC) tarafından kütüphane malzemesinin tanımlanması için 1965 yılında geliştirilen bir uluslararası tanımlama standardı olan MARC'ın 1984 yılında Amerikan Arşivciler derneği tarafından MARC AMC (Machine Readable Cataloging Archival and Manuscripts Control) versiyonu arşiv malzemesinin tanımlanabilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Bir proje kapsamında İngiltere'de geliştirilen MAD (Manual of Archival Description) ise 1986 yılında ilk baskısını yapmıştır. 1992 yılında ise ilk uluslararası tanımlama standardı olan ISAD

[306] Bahattin Yalçınkaya, E-devlet Üstveri Standardının Oluşturulması ve Türkiye İçin Modellenmesi, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013, s. XIX-XXII.

(G) (General International Standard Archival Description) geliştirilmiş, ancak yaygın bir kullanım sahası bulamamıştır.[307]

Sözü geçen bu format ve standartlar kullanılarak Osmanlı dönemine ait arşiv malzemesinin tanımlanmasına dair ilk çalışma 2004 yılında Şenay Eren tarafından Topkapı Sarayı evrakı üzerinde yapılmıştır.[308] Sonraki dönemde uluslararası standartlardan yararlanılarak Türkiye'de de arşiv malzemesinin tanımlanması için üstveri standartları geliştirmeye yönelik olarak bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda doktora düzeyinde ilk çalışma Gülten Alır tarafından "e-Türkiye Uygulamaları: Elektronik Belge Yönetimi ve Üst Veri" başlığıyla yapılmıştır.[309] Daha sonra Bahattin Yalçınkaya "e-Devlet Üstveri Standardının Oluşturulması ve Türkiye İçin Modellenmesi" başlıklı çalışmayla bu alandaki ikinci çalışmayı gerçekleştirmiştir.[310] Ancak 2017 yılına kadar ne Türkiye'de ne de dünya genelinde Osmanlı belgelerinin tanımlanmasına dair kriterler üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. 2017 yılında Elif Yılmaz Şentürk tarafından Meşihat Arşivi belgeleri üzerinde yapılan doktora tezi ile MARC formatına bağlı olarak Osmanlı belgelerinin tanımlanabileceği standart üstveri elemanları ortaya konulmuştur.[311] Daha sonra *Aşivlerde Tanımlama ve Üstveri Osmanlı Dönemi Belgeleri* adıyla kitaplaşmış olan bu çalışma Türkiye'de Osmanlı belgelerini tanımlarken uluslararası standartların uygulandığı ilk çalışma olarak oldukça önemlidir.

Şentürk, çalışmasında Osmanlı belgelerinin tanımlanması için üstveri olarak yedi tanımlayıcı bilgi alanı kullanılmasını önermektedir. Bu alanlar Tanımlama Düzeyi Alanı, Kimliklendirme Alanı, İçerik Alanı, Yönetim Alanı, Diplomatik

---

[307] Niyazi Çiçek, "Kamu Yönetiminde Üretilen Belgelerin Form Özelliklerinin İncelenmesi ve Arşivcilik Açısından Değerlendirilmesi", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2003, s. 20-23.

[308] Şenay Eren, "MARC AMC ve MAD Formatının Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki Malzemeye Uyarlanabilirliği", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004.

[309] Gülten Alır, "e-Türkiye Uygulamaları: Elektronik Belge Yönetimi ve Üst Veri", **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008.

[310] Bahattin Yalçınkaya, "e-Devlet Üstveri Standardının Oluşturulması ve Türkiye İçin Modellenmesi", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

[311] Elif Yılmaz Şentürk, "Osmanlı Belgeleri İçin Bir Üstveri Standardı Çalışması: Meşihat Arşivi Örneği", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Doktora Tezi, İstanbul, 2017; Elif Yılmaz Şentürk, **Arşivlerde Tanımlama ve Üstveri Osmanlı Dönemi Belgeleri**, HiperYayın, İstanbul, 2019.

İnceleme Alanı, Erişim Noktası Alanı ve İlintili Belgeler ve Notlar Alanı'dır.[312] Şentürk'ün teklif ettiği bu üstveriler Osmanlı ahidnamelerinin tanımlanması açısından faydalı ve kullanışlı bulunduğundan Osmanlı ahidnamelerinin konu edildiği bu doktora tezinde ahidnamelerin tanımlanması için kullanılmıştır. Ancak Şentürk'ün tezi tüm Osmanlı belgeleri için kapsamlı öneriler getirdiğinden genel mahiyette olup ahidnamelerle ilgisi bulunmayan üstveri elemanlarına bu bölümde değinilmemiştir.

3.1. TANIMLAMA DÜZEYİ ALANI

Arşiv malzemeleri arasında hiyerarşik bir ilişki kuran tanımlama seviyeleri, malzemenin üretildiği dönemdeki çevre şartlarının anlaşılmasına yardımcı olmakta ve arşiv malzemesinin belli bir bağlam içerisinde değerlendirilebilmesini sağlamaktadır. Provenans bilgisinin korunmasına da olanak sağlayan bu alanda düzenlenme düzeyi fon, seri ve alt seri olarak tanımlanmıştır.[313]

3.1.1. Fon

Arşivlerin düzenlenmesinde arşiv malzemesinin bulunduğu kurum veya birimi ifade eden temel bölüme *Fon* adı verilmektedir. Tanımlama düzeyi olarak fon malzemeyi üreten veya malzemenin mülkiyetine sahip olan kurum veya kişileri ifade etmektedir.[314] Osmanlı ahidnameleri bakımından ahidnamelerin bağlı bulunduğu veya üretildiği kurumun tamamının bir bütünlük içerisinde tanımlanması için gerekli olan fon düzeyinde bir belge birikimi mevcut değildir. Ahidnameler, Osmanlı imparatorluğunun merkezî bürokrasisi tarafından üretilen belge grupları içerisinde yer almaktadır. Osmanlılarda merkezî bürokrasinin temelini oluşturan ve imparatorluğun en önemli belge gruplarını üreten üç büyük kurum bulunmakta idi. Bu kurumların yüzyıllar boyunca ürettikleri belgeleri en geniş tanımlama düzeyi olan fon düzeyinde tanımlamamız mümkündür.

[312] Şentürk, **a.g.e.**, s. 43.
[313] Şentürk, **a.g.e.**, s. 44.
[314] Şentürk, **a.g.e.**, s. 44-45.

Dolayısıyla Osmanlı merkez teşkilatı tarafından üretilen belgeler üç fon altında tanımlanabilir. Bu kurumların en yetkilisi ve merkezdeki en önemli işleri yürütmekle sorumlu olanı *Divan-ı Hümayun*'dur. Divan-ı Hümayun, devletin en üst düzey yetkililerinin bulunduğu ve padişah adına karar veren organıydı. XVII. yüzyılın ikinci yarısına kadar devlet idaresinin beyni konumunu muhafaza etmiş olan Divan-ı Hümayun bu tarihten sonra önemini kaybederek sembolik bir karaktere bürünmüş[315] ve XVIII. yüzyılın sonu itibariyle sadrazamın yetki ve sorumluluğu altında faaliyet gösteren Bâb-ı Âlî imparatorluğun en önemli işlerinin yürütüldüğü kurum olarak öne çıkmıştır.[316] Bu bağlamda Divan-ı Hümayun tarafından üretilen belgelerin tamamı ahidnamelerin bulunmuş olduğu fonu ifade etmektedir.

Merkez teşkilatı tarafından üretilen ikinci önemli fonu ise Defterdarlık belgeleri ihtiva etmektedir. *Defterdarlık*, imparatorluk bünyesinde padişah adına evrak üreten ikinci önemli idari teşekküldür. Osmanlı terminolojisinde *Bâb-ı Defterî* olarak da anılan Defterdarlık, Divan-ı Hümayun'dan sonra devletin yönetim mekanizmasının en önemli müesseselerinden biriydi. Defterdar isimli bir görevli bu müessesenin başında bulunmakta, Osmanlı maliyesine dair tüm muameleler bu birimde yürütülmekteydi. Milyonlarca belge üretmiş olan bu kurum, çeşitli safhalar geçirerek varlığını sürdürmüş, XIX. yüzyılda yerini Maliye Nezareti'ne bırakmıştır.[317]

İmparatorluğun merkezî teşkilatının üç ana unsurundan sonuncusu olan ve en fazla belge üreten kurumlarından *Defterhane-i Âmire* ise arazi ve tımar kayıtlarıyla ilgili muamelelerin yapıldığı birimdir. Klasik dönemde imparatorluğun gelirlerinin yaklaşık %37'sini oluşturan tımar sistemi içerisinde tasarruf edilen gelirler karşılığı seferlerde vazife yapan süvariler Osmanlı askerî gücünün en büyük ünitesi idi. Bu nedenle bu kaynakların takibi açısından Defterhane hayatî önem taşımaktaydı. XVII. yüzyıldan itibaren tımar sistemindeki bozulmalara paralel olarak Defterhane, önemi azalmakla birlikte Tanzimat'a kadar varlığını sürdürmeye devam etmiştir.[318]

---

[315] Ahmet Mumcu, "Divan-ı Hümayun", **DİA**, c. 9, İstanbul, 1994, s. 430.
[316] Mehmet İpşirli, "Bâbıâli", **DİA**, c. 4, İstanbul, 1991, s. 379.
[317] Rıfat Günalan, "XVI. Yüzyılda Bâb-ı Defterî Teşkilatı ve Maliye Ahkâm Defterleri", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ensitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005, s. 15.
[318] Erhan Afyoncu, "Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVIII. Yüzyıllar)", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1997, s. 125-126.

Defterhanede üretilen belgeler ise Osmanlı merkez bürokrasisinin üçüncü fonunu ihtiva etmektedir.

3.1.2. Alt-Fon

Alt-fon, bir arşiv fonu üzerindeki alt idari birim veya ünitenin ürettiği belge grubunu tanımlayan kavramdır.[319] Osmanlı ahidnamelerini üreten ve imparatorluğun en önemli siyasi, idari, askeri, şer'i ve mali işlerinin yürütüldüğü organ olan Divan-ı Hümayun, bu fonksiyonlarını üç ana kalem vasıtasıyla yürütmekteydi. Bu kalemlerin her birinin ürettikleri belgeleri alt-fon düzeyinde tanımlamamız mümkündür.

Bu bağlamda Osmanlı merkez teşkilatının en önemli birimlerinden biri olan Divan-ı Hümayun'un üretmiş olduğu belgeler üç alt-fon olarak tanımlanabilir. Bu alt-fonlardan ilkini *Beylikçi Kalemi* veya diğer adıyla *Divan Kalemi* belgeleri oluşturur. Bu kalemde fermanlar, kanunnameler, hatt-ı hümayunlar, divan defterleri gibi evrakın yanı sıra hariciyeyi ilgilendiren ahidname, name-i hümayun, fetihname gibi imparatorluk adına yabancı devletlerle yürütülen ilişkiler sonucu ortaya çıkan belgeler üretilmektedir.[320] Yabancı elçiler, ahidname ve benzeri resmi kayıtlarla ilgili sorunlarını Osmanlı bürokrasisine taşıdıklarında evrak bu kaleme havale edilir ve gerekli işlem bu büroda yapılırdı. Yaptığı bu türden işlemler dolayısıyla Beylikçi Kalemi imparatorluğun uluslararası düzeydeki iş ve işlemlerini yürüttüğü birimdir.[321] Dolayısıyla Beylikçi Kalemi'nde üretilen belgelerin tamamı ahidnamelerin bulunduğu alt-fonu ifade etmektedir.

Divan-ı Hümayun çatısı altında bir alt-fon meydana getirecek biçimde belge üreten bir diğer büro *Tahvil Kalemi*'dir. *Nişan* veya *Kese Kalemi* de denilen bu büro vilayet kadıları, vezir, beylerbeyi, sancakbeyi beratları yazılmakta ve zeamet ve tımarlarının kayıtları tutulmaktaydı. Ayrıca beratla beraber verilmesi şart olan ve

[319] Fahrettin Özdemirci, Mehmet Torunlar, Selvet Saraç, **Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi (BEYAS) Terimler ve Tanımlar Sözlüğü**, Ankara, 2009, s. 1.
[320] Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı**, 3. Baskı, TTK, Ankara, 1988, s. 40-41; İpşirli, "Beylikçi", **DİA**, c. 6, İstanbul, 1992, s. 78.
[321] Mahmut Akpınar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Hariciye Nezareti'nin Kuruluşu ve Dış Politikanın Kurumsallaşması", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, c. 29, S. 1, 2014, s. 71.

vazife icrasını içeren tevcih fermanları da yine bu kalemde hazırlanmaktaydı. Son olarak mahlûl olan tımar ve zeametlerin tahvil tezkirelerinin hazırlanması da yine bu kalemde yürütülen işler arasındaydı.[322]

Son olarak *Ruus Kalemi* ise klasik dönemde vezir, beylerbeyi, sancakbeyi ve tımar sahipleri dışında kalan yüksek dereceli memurlar ve Haremeyn vakıfları dışında kalan yüksek rütbeli görevlilere verilmiş vakıflarla diğer vakıflardaki vazife sahipleri ile bunlardan başka maaşını Küçük Rûznâmçe Kalemi'nden alan görevliler ve sipah, silâhdar, cebeci, topçu ve top arabacı gibi askerî zümre mensuplarına verilen maaş ve yürütülen muameleden sorumlu büroydu.[323] Ayrıca herhangi bir hizmete bağlı olmaksızın "hallerine merhameten" maaş bağlanması uygun görülen fakirlere, geçimini temin edemeyen bazı eski devlet görevlilerinin eşleri ve çocukları gibi kişilere maaş bağlanması işlemleri yine bu kalemden yapılmaktaydı.[324] Bu kalemde üretilen belgeler Ruus Kalemi ruusları, ordu ruusları ve rikâb-ı hümayun ruusları olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Ruus tezkiresi, bir berat türü olmayıp göreve ait beratın yazılmasına esas teşkil eden ve tayin ve tevcih arzının üzerine sadrazam tarafından buyruldu şeklinde yazılan muamele kaydını içeren belge olarak tanımlanabilmektedir. XVIII. yüzyılın sonu itibariyle bu kalemin vazifeleri daha çok vakıflarla sınırlı hale geldiği bilinmektedir.[325] Bu kalemde üretilen belgeler Divan-ı Hümayun fonu altındaki üçüncü alt-fonu teşkil etmektedir.

3.1.3. Seri

Seriler ise arşivcilik alanında belirli bir işlev veya konuyla ilgili olarak aynı faaliyetin ürünü olan veya oluşturulma koşulları ya da kullanımlarından kaynaklanan başka bir ilişkiye sahip olmaları nedeniyle tek bir birim halinde işlenen ve düzenlenen arşiv belgeleri kümesini ifade eden bir tanımlama düzeyidir.[326] Başka bir ifadeyle belli bir fonksiyonun sonunda icra edilen bir faaliyetin neticesi olarak ortaya çıkan belgeler bir seri oluşturmaktadır. Osmanlı ahidnameleri, arşivsel tanımlama bağlamında

[322] Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 43-44.
[323] Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 45; Recep Ahıshalı, "Ruus", **DİA**, c. 35, İstanbul, 2008, s. 272.
[324] Ahıshalı, **a.g.m.**, s. 272.
[325] Bilgin Aydın, **XVI. Yüzyılda Dîvân-ı Hümâyun ve Defter Sistemi**, TTK, Ankara, 2017, s. 90.
[326] Şentürk, **a.g.e.**, s. 46.

Beylikçi Kalemi Belgeleri alt fonuna ait bir seri olarak kabul edilebilir. Bu kalemde üretilen fermanlar, hatt-ı hümayunlar, name-i hümayunlar gibi diğer belge türleri ise diğer serileri oluşturmaktadır.

3.1.4. Alt-Seri

Bir seri içerisindeki belgelerin arşivsel tanımlaması yapılırken biçim veya içerik yönünden kolaylıkla birbirinden ayrılabilir türlerini tanımlamakta kullanılan düzeye *Alt-Seri* denmektedir. Aynı faaliyet alanında farklı türde belgeler üretildiği durumda seriler daha kolay koordine edebilmek için en az iki veya daha fazla alt seriye bölünebilmektedir.[327] Bu bağlamda Osmanlı ahidnameleri verildikleri devletlere göre tasnif edildiğinde bu belge gruplarının alt-seri düzeyinde tanımlanması mümkün olacaktır. Bu bağlamda Osmanlı ahidnamelerinin tanımlama düzeyi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

FON	**ALT-FON**	**SERİ**	**ALT-SERİ**
Divan-ı Hümayun	Beylikçi Kalemi	• Ahidnameler • Fermanlar • Kanunnameler • Hatt-ı hümayunlar • Name-i hümayunlar	• Venedik Ahidnameleri • Avusturya Ahidnameleri • Lehistan Ahidnameleri • Fransa Ahidnameleri • Macaristan Ahidnameleri vs.
	Tahvil Kalemi		
	Ruus Kalemi		

Tablo 3.1. Osmanlı Ahidnameleri İçin Tanımlama Düzeyi Tablosu

3.2. KİMLİKLENDİRME ALANI

Bu alanda tanımlanan belgenin kimliğinin belirlenmesi için gerekli bilgiler nakledilmektedir. Tanımlama esnasında kimliklendirme üstveri elemanlarının hepsi

[327] Şentürk, **a.g.e.**, s. 47.

bir arada kullanılabileceği gibi yalnızca bir tanesinin kullanılması da yeterlidir.[328] Osmanlı ahidnameleri bağlamında bu alanda tanımlanabilecek olan bilgiler; referans numarası, başlık, tarih ve dil bilgilerini içermektedir.

3.2.1. Referans Numarası

Referans numarası, tanımlamaya esas olan materyali belirlerken kullanılan ve o materyale özgü olan bir kimlik olarak kullanılmaktadır. Her belge için diğer belgelerden farklı olarak eşsiz bir tanımlama numarası verilmesi esastır.[329] Osmanlı ahidnameleri açısından durum değerlendirildiğinde çeşitli Avrupa arşivlerine dağılmış halde bulunan ve tarafımızca bir araya getirilerek bir alt-seri düzeyinde tanımlanan bu belgeler için önerilen örnek bir referans numarası aşağıdaki tablodan incelenebilir:

MRKZTSKDVNHM**BYLKC**AHDNM**VNDK**H**886**Zilkade**Evhr**N0001	
Merkez Teşkilatı	MRKZTSK
Divan-ı Hümayun	DVNHM
Beylikçi Kalemi	BYLKC
Ahidnameler	AHDNM
Muhatap Devlet (Venedik)	VNDK
Takvim Türü (Hicrî)	H
Belgenin Verildiği Yıl/Ay/Gün	886ZilkadeEvhr
Sıra Numarası	0001

Tablo 3.2. Osmanlı Ahidnameleri İçin Referans Numarası Tablosu

3.2.2. Başlık

Bir tanımlama biriminin adı olan kelime, deyim, karakter ya da karakterler grubu olarak tanımlanan *Başlık*, çoğu arşiv materyalinde bulunmamaktadır. Arşivciler tanımlama yaptıkları esnada önceden hazırlanmış açıklayıcı bir envanterde ya da araştırma aracında bulunan resmi olmayan bir başlık verir veya malzemeyi doğrudan inceleyerek başlığı oluştururlar.[330] Osmanlı ahidnamelerinde kullanılabilecek bir

[328] Şentürk, **a.g.e.**, s. 50.
[329] Şentürk, **a.g.e.**, s. 50.
[330] Şentürk, **a.g.e.**, s. 52.

üstveri elemanı olarak başlık, ahidnamenin verildiği tarihi ve devleti içerecek şekilde tanımlanabilir. Örneğin *1482 Venedik ahidnamesi*.

3.2.3. Tarih

Belgenin hazırlandığı tarihi gösteren üstveri elemanı olan *Tarih*, Osmanlı belgelerinde iki farklı şekilde görülmektedir. Bunlar tamamen Arapça olarak yazılı ve rakam kullanılmadan ifade edilen usul ve günümüzde kullanılan şekliyle, rakamlarla gün, ay ve yılın yazılması tarzında ifade edilen usuldür.[331] Osmanlı belgelerinde bazı durumlarda gün adlarının onar günlük periyotlara bölünerek evâil, evâsıt ve evâhir şeklinde verildiği ve bazen de ay adlarının rumuzlarıyla birlikte verildiği görülmektedir. Osmanlı ahidnamelerinde genellikle ikili tarih atma usulü kullanılarak belge üzerinde hem Hicrî hem Miladî tarihe yer verildiği görülmektedir. Dolayısıyla bu belgeler tanımlanırken *Tarih*in her iki takvime göre karşılığı bu alana yazılmalıdır.

3.2.3.1 Hicrî Tarih

Hicri tarih, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicreti ile başlayan ve ayın dünya etrafındaki hareketleri esas alınarak hesaplanan on iki ay esasına dayalı 355 günlük bir takvimdir.[332] İslam âleminin dinî takvimi olan Hicrî takvim Osmanlı imparatorluğunun yıkılışına kadar kullanılan esas takvim olmakla birlikte XVII. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle maliye belgelerinde Rumî tarihle birlikte kullanılmıştır.

3.2.3.2 Miladî Tarih

Osmanlı ahidnamelerinde genel olarak Osmanlıların temel olarak kullanmakta olduğu Hicrî tarih esasına göre belge tarihlendirilmiş, hem de herhangi bir karışıklığa mahal vermemek için bu tarihin muhatap Batılı devletler tarafından kullanılan Miladî karşılığının belgelerde yer almıştır.

[331] Şentürk, **a.g.e.**, s. 54.
[332] Şentürk, **a.g.e.,** s. 56.

3.2.4 Dil

Bu alan belgenin hangi dilde yazıldığını tanımlamak için kullanılmaktadır. Eğer belgenin üretiminde farklı diller kullanılmışsa her bir dilin ayrı ayrı belirtilmesi gerekmektedir. Osmanlı ahidnamelerinin dil hususiyetleri yüzyıllar boyunca değişmiştir. Bu bakımdan da dil konusunda çok sayıda dili içerebilecek bir tanımlama alanı kullanmak gerekmektedir. Ahidnameler, doğası gereği iki farklı dilde hazırlanmıştır. Bunlardan bir tanesi anadilde diğeri ise karşı tarafın dilindedir. Bu nedenle XV. yüzyıl ahidnamelerinin belli bir kısmı Sırpça, Grekçe, İtalyanca ve dönemin diplomasi dili olan Latince iken XV. yüzyılın sonuna doğru günümüze Türkçe ahidnameler ulaşmaya başlamıştır. 1482'den itibaren ahidnameler Osmanlı Türkçesi ile yazılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte bu tarihten sonra Türkçe ahidname ile birlikte diğer ikinci bir nüshası daha hazırlanan ahidnameler de mevcuttur. Hatta imparatorluğun son dönemlerine doğru İngilizce ve Almanca olarak antlaşma metinlerinin düzenlendiği bilinmektedir. Bu bakımdan ahidnamelerin kronolojik olarak düzenlendiği dönemler dikkate alınarak belgenin dil alanlarının da ayrıca bu çeşitlilik ve zenginlikte tanımlanması için gerekli alanlar bulunmalıdır.

3.3. İÇERİK ALANI

Arşiv materyalinin entelektüel kontrolü açısından gerekli bilgilerin kaydedildiği alandır. Bu alanda üstveri elemanları olarak özet ve transkripsiyon alanları bulunmaktadır.[333]

3.3.1 Özet

Üstveri elemanı olarak *Özet* alanında arşiv materyalinin kapsamı ve içeriğinin özeti verilmektedir.[334] Osmanlı ahidnameleri bağlamında özet alanında ahidnamenin verilişine esas teşkil eden olay ile kısaca ahidname maddelerine yer verilebilir.

[333] Şentürk, **a.g.e.**, s. 58.
[334] Şentürk **a.g.e.**, s. 60.

3.3.2 Transkripsiyon

Osmanlı ahidnameleri Arap harfleri ile yazılmış Türkçe metinlerdir. Bu metinlerin Latin alfabesi ile yazılması ise oluşan ve dil içi aktarımın yapıldığı bölüm için *Transkripsiyon* üstveri elemanı kullanılması belgenin içeriğinin anlaşılabilmesi açısından oldukça önemlidir.

3.4. YÖNETİM ALANI

Bilgi kaynaklarının yönetiminde kullanılan üstveri elemanlarının toplandığı alandır.[335] Bu alandaki üstveriler arşiv materyalinin bulunduğu arşivin belirlenmesi, belgenin orijinalliği ve kime hitaben düzenlendiği gibi konularda bilgi vermektedir.

3.4.1 Belgenin Kaynağı

Osmanlı ahidnameleri çoğunlukla çift taraflı olarak yazılmış ve üretilmiş belgeler olarak dünyanın çeşitli arşiv ve kütüphanelerinde dağılmış bir halde bulunmaktadır. Bu yüzden de Osmanlı dönemindeki arşivcilik geleneğine bağlı olarak bunların bir kısmı defterlere kaydedilmiş ve bir kısmı ise belge olarak saklanmıştır. Özellikle XVI. yüzyıl öncesindeki ahidnamelerin –varsa– kaydedildiği defterler günümüze ulaşmadığı için bu geleneğin hangi tarihten başladığı bilinememektedir. Ecnebi Defterleri'nin ortaya çıktığı XVII. yüzyıla kadar nadiren de olsa Mühimme Defterleri'nde ahidname suretlerine rastlandığı görülmektedir. Ahidnamelerin hiçbir zaman bir seri oluşturacak şekilde kaydedilmediği bilinmektedir. Osmanlı ahidnameleri ve bu ahidnamelerin suretleri çeşitli Avrupa arşivlerinde ve münşeat mecmualarında dağınık halde bulunduğundan bu malzeme bir seri bütünlüğünde değildir. Bu nedenle çeşitli kaynaklardan toplanarak bir araya getirilmiş olan bu serinin tanımlanmasında *Belgenin Kaynağı* alanı olmazsa olmaz bir üstveri elemanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

[335] Şentürk, **a.g.e.**, s. 63.

3.4.2 Belge Statüsü

Bu alanda belgenin mahiyeti kaydedilmektedir. Belge orijinal bir ahidname, ahidname sureti veya ahidname taslağı gibi farklı şekillerde bulunabilir. Bu bilginin tanımlanacağı alan *Belge Statüsü*'dür.

3.4.3 Muhatap/Alıcı Bilgisi

Bu alan belgenin kime veya nereye gönderildiğinin kaydedildiği alandır. Osmanlı ahidnameleri yabancı devlet hükümdarlarına hitaben yazılmış olan belgelerdir. Bu belgelerde diplomatik bir hususiyet olarak muhatap devlet hükümdarının adının geçtiği yerde çoğunlukla bazı standart kalıpların kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla *Elkab* rüknünü oluşturan kalıplar ve ahidnamenin verildiği hükümdarın adı bu alana kaydedilebilir.

3.5. DİPLOMATİK İNCELEME ALANI

Belgelerin türü ve şekli açısından incelenmesinin yapıldığı bilim dalı olan diplomatik bilimi Osmanlı belgeleri çerçevesinde belgeleri oluşturan fiziksel özelliklerin yanı sıra kendisine has rükünlerinin de incelendiği alandır. Tarihi belgelerin hem şekil hem de muhteva açısından içeriğinin modern belgelerden oldukça farklı olması sebebiyle uluslararası standartların bir tanesi (MAD) hariç hiçbirindeki Diplomatik Tanımlama Alanına ait üstveriler Osmanlı belgelerine uyarlanabilir nitelikte değildir.[336] Bu bağlamda Şentürk'ün önerdiği üstveri elemanları önemli bir boşluğu dolduracak niteliktedir.

3.5.1. Kâğıt Özelliği

Osmanlıların belge türüne göre çeşitli cins ve ebatlarda kâğıtlar kullandıkları bilinmektedir. Belgenin fiziksel olarak nitelemesi açısından en önemli unsurlardan biri olan kâğıt türü ve ebadı ile ilgili bilgiler bu alana kaydedilmelidir. Osmanlı

[336] Şentürk, **a.g.e.**, s. 69-70.

ahidnameleri yazılırken genellikle battal boydaki yüksek kaliteli kâğıtlar tercih edilmekteydi.

3.5.2. Yazı Türü

Osmanlı belgelerinin sahip oldukları yazı türünün de tıpkı kâğıt özellikleri gibi belgenin türüyle yakın bir ilgisi olduğu bilinmektedir. Osmanlı ahidnameleri Divan-ı Hümayun'a mahsus süslü, gösterişli ve resmî yazı türü olan *Divanî* yazı türünde yazılmışlardır. Birden farklı yazı türünde yazılmış ahidname suretleri var olmakla birlikte az sayıda da olsa Divanî yazıyla yazılmış suretler de mevcuttur.

3.5.3. Tuğra

Bu alan Osmanlı belgelerinde belgenin tasdiki ve doğruluğunun teyidi için tuğra, pençe, mühür vs. şekillerde karşımıza çıkabilecek olan ve belgenin provenansını belirlemeye yarayan işaretlerin tanımlandığı alandır.[337] Ahidnameler bağlamında bu alanda tanımlanabilecek olan tek unsur tuğradır. Tuğra, ahidnamenin orijinalliğinin belirlenebilmesi bakımından en önemli unsurların ilki olduğundan bu alana fiziksel tanımlamada muhakkak yer verilmelidir. Bu alanda tuğranın varlığı ve sanatsal mahiyeti hakkındaki bilgiler yer alabilir.

3.5.4. Mürekkep Özelliği

Osmanlı ahidnameleri fiziksel nitelikleri bakımından incelendiğinde taşıdıkları yazı ve süslemelerde kullanılan mürekkep çeşitliliği ile de dikkat çeken bir özellik göstermektedir. Ahidnamelerde siyah mürekkebe ek olarak sık sık altın mürekkep kullanıldığı hatta bazı rükünlerin değişmeksizin altın mürekkeple yazıldığı görülmektedir. Bununla birlikte döneminde çok zor elde edilen kobalt mavisi, zümrüt yeşili gibi renklerdeki mürekkeplerin de ahidnamelerin süslemesinde sıkça kullanıldığı görülmektedir. Kültür ve sanat tarihi açısından da önemli olan bu bilgiler *Mürekkep Özelliği* alanına kaydedilmelidir.

[337] Şentürk, **a.g.e.**, s. 87.

3.6. ERİŞİM NOKTASI ALANI

Erişim noktası, arşivsel bir tanımı aramaya, tanımlamaya veya yerini belirlemeye yarayan isim, kavram, anahtar kelime, deyim ya da kodları içeren elemanlara verilen bir isimdir. Bu alanda belgenin mahiyeti, belgenin ihtiva ettiği yer ve kişi adları ile unvan ve meslekler ve anahtar kelimeler tanımlanabilir.[338] Osmanlı ahidnamelerinde ahidnamenin mahiyeti, yer ve kişi adları, ahidnamenin verildiği elçi gibi çeşitli bilgiler ve ahidname içeriğinde bulunan önemli bilgilere dair anahtar kelimeler bu alanda kaydedilmelidir.

3.6.1. Belgenin Mahiyeti

Osmanlı ahidnameleri bağlamında bu alana ahidnamenin savaşlardan sonra verilen bir sulh ahidnamesi veya bir ticaret imtiyazı ya da yalnızca mevcut durumu onaylayan bir tecdid ahidnamesi olup olmadığı gibi belgenin karakter ve mahiyetini bildiren bilgiler tanımlanmalıdır.

3.6.2. Yer Adları

Osmanlı ahidnameleri gerek sınır tespitlerinin yapılmasıyla, gerek iki taraf arasında ihtilaflı olan yerlerin tespitiyle, gerekse ahidname ahkâmına aykırı iş yapılan yerlerin tespitiyle ilgili olarak bolca yer ismi içermektedir. Bununla birlikte hem *Unvan* hem de *Elkab* rüknünde ahidnameye taraf olan iki hükümdarın hâkimiyet sahasına ait ifadeler yer almaktadır. Belge içerisinde bulunan yer adları gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun idari taksimatını göstermesi açısından gerekse siyasi tarihin bir parçası olarak problemli bölgeleri ifade etmesi açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda idari tarih çalışmalarında olduğu kadar mahalli tarih çalışmalarında da kıymetli olan bu bilgilerin belge içeriğinden kolayca ulaşılabilir olmasını sağlamak amacıyla bu alanın kullanılması önemlidir.

[338] Şentürk, **a.g.e.**, s. 95-96.

3.6.3. Şahıs Adları

Osmanlı ahidnamelerinin içerdiği yabancı elçilerin, konsolosların, balyosların ya da ahidname ile birlikte gönderilen tercüman, çavuş vb. görevlilerin isimlerinin kaydedilebileceği alandır. Belirli bir şahıs ya da görevli hakkında araştırma yapan kullanıcılar için bu alanın tanımlanmış olması oldukça önemlidir. Bu alana ilgili kişilerin meslek veya unvanları da kaydedilebilir.

3.6.4. Anahtar Kelimeler

Yukarıdaki herhangi bir başlıkla ilgili olmayan ancak araştırmacının bilgi ve belgeye erişimi açısından önem taşıyabilecek söz öbeklerinin tanımlanması için kullanılan üstveri elemanıdır.[339] Osmanlı ahidnameleri bağlamında anahtar kelimeler ahidname maddelerinin genel bir tanımını içerebilir. Örneğin savaş tazminatı, korsanlıkla mücadele, gümrük vergisi gibi anahtar kelimeler ahidnamenin içeriği hakkında genel bir bilgi vermesi açısından son derece önemlidir.

3.7. İLİNTİLİ BELGELER VE NOTLAR ALANI

Bu alanda ahidnamenin veriliş süreci ile veya doğrudan kendisi ile ilgili olan diğer belgeler ve yukarıda yer alan hiçbir üstveri elemanı ile tanımlanamayacak olan bilgilerin kaydedildiği alandır.

3.7.1. İlintili Belgeler

Ahidnamenin veriliş sürecinde hazırlanan tüm belgeler bu alanda tanımlanabilir. Örneğin ahidnamenin verilmesinden önce yapılan yazışmalar, ahidname taslağı, ahidnamenin yürürlüğe girmesinden evvel ortaya çıkan temessük tipi belgeler veya bir ahidnamenin ikinci bir dildeki nüshası ya da tercümesi bu alana kaydedilebilir. Bu suretle bir dosya bütünlüğü sağlanmış olacaktır.

[339] Şentürk, **a.g.e.**, s. 102.

3.7.2. Notlar

Belge ile ilgili ilave bilgi veren ve belge hakkında açıklayıcı notların bulunduğu üstveri alanıdır. Bu alandaki bilgiler diğer hiçbir üstveri elemanı yardımıyla tanımlanamayan, yalnızca o belgeye özel bilgilerdir.[340]

[340] Şentürk, **a.g.e.**, s. 104.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI-VENEDİK AHİDNAMELERİ

4.1. Osmanlı-Venedik Ahidnamelerinin Tarihsel Gelişimi

IX. yüzyılda Doğu Roma İmparatorluğunun egemenliğinden kurtularak müstakil bir devlet haline gelmiş olan Venedik Cumhuriyeti XII. yüzyıldan itibaren Akdeniz'de önemli bir güç haline gelmişti. Bu yerel gücü öne çıkaran ve yüzyıllar boyunca ayakta tutan şüphesiz ki Akdeniz limanlarında yaptığı ticaretti. Venedik Cumhuriyeti ilk devirlerinden itibaren Müslümanlarla ticari faaliyetlerde bulunmuştur. Bu ticari faaliyetlerin bir sonucu olarak Venedik Cumhuriyeti'nin Müslüman devletlerle uzlaşmacı ilişkiler kurması Ortaçağın savaşçı ve genişlemeci devlet modelinde örgütlenmiş diğer güçlerince zaman zaman eleştiri konusu olmuştur.[341]

Venedik Cumhuriyeti XIV. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu topraklarında Menteşe ve Aydın beylikleri ile ticari faaliyetlerde bulunmuş, çeşitli antlaşmalar yaparak bu beyliklere vergi ödemiştir. Ancak aynı topraklarda teşekkül etmiş olan Osmanlılara karşı Venedik 1352 yılına kadar kayıtsız kalmıştır. Kantakuzen'den öğrendiğimize göre bu tarihe kadar Venediklilerin Osmanlılar hakkında hiçbir bilgileri bulunmamaktaydı.[342] I. Murad'ın tahta çıkışından sonra Osmanlıların Rumeli'deki ilerleyişinin ivme kazanması Venedik ticareti için Osmanlılarla temasa geçmeyi ve hatta bir antlaşma yapmayı zaruri kılmıştır. Bu anlamda 1365-1368 aralığında iki devlet arasında ilk resmi temaslar gerçekleşmiş, çeşitli müzakereler yapılmışsa da bu görüşmeler resmi bir antlaşmayla sonuçlanmamıştır.[343]

Sultan Murad dönemi boyunca birkaç kez daha teşebbüste bulunan fakat antlaşma hedefine ulaşamayan Venedik, 1390 yılında Osmanlı tahtına geçen I.

[341] Suraiya Faroqhi, Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya (çev. Ayşe Berktay), İstanbul, 2017, s. 23; Namık Sinan Turan, **İmparatorluk ve Diplomasi Osmanlı Diplomasisinin İzinde**, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018, s. 52.
[342] Şerafettin Turan, **a.g.e.,** s. 203.
[343] Turan, **a.g.e**., s. 205.

Bayezid'i tebrik ve başsağlığı için Sultan'a bir elçi göndermiştir. Ancak bu ziyaretin esas sebebi Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapabilme imtiyazı elde edebilmekti. Venedik bu defa Sultan Murad dönemindeki taleplerini revize ederek daha kabul edilebilir bir hale getirmişti. 21 Mayıs 1390 tarihinde elçi Francesco Querini nihayet Yıldırım Bayezid'in imzasını taşıyan 3 mektup almayı başarmış, böylece iki devlet arasında ilk antlaşma yapılmıştır.[344] Bu mektuplardan ikisi Venedik doçuna ve biri de Aydınoğulları beyliğinden ilhak edilen topraklardaki şehzadeye hitaben yazılmıştı. Bu mektupların Türkçe orijinali mevcut olmayıp o tarihte yapılmış bir eski İtalyanca çevirisi mevcuttur ve daha önce yayınlanmıştır.[345] Venedik doçuna yazılan mektuplar bu iki devlet arasındaki ilişkileri detaylıca düzenlemekten çok, Bayezid'in Venedik'e Aydın ve Menteşe beylikleri döneminde elde ettikleri imtiyazların tanınması ile birlikte Osmanlı topraklarında tek taraflı olarak ihsan ettiği ticaret serbestisini içermektedir. İçeriği yönüyle bu metinler bir Osmanlı ahidnamesinin temelini oluşturan kurucu metinlerdir. Bu metinler daha çok Osmanlı fermanlarını andırmakla beraber elbette ki şekil özellikleri açısından bu kadar erken bir örnekte ahidname formunun özelliklerini aramak doğru olmayacaktır.

Söz konusu mektuplar dil hususiyetleri açısından incelendiğinde[346] Bayezid'in her iki mektupta da kendisinden "büyük hükümdar ve büyük emir", Venedik docundan ise "yüce ve çok aziz kardeşim" diye bahsettiğini görmekteyiz. İlk mektupta Yıldırım Bayezid Aydın ve Menteşe beylikleri ile yapılan antlaşmaları tanıdığını ve yenilediğini, ikinci mektupta ise Venedikli herkesin kendi topraklarına girip çıkabileceğini ve ticaret yapabileceklerini beyan ve tekrar etmektedir. Birinci mektubun son kısmında "verdiğimiz güvenceyi doğrulamak için bu akit yazıldı" ifadeleri ve ikinci mektubun son kısmında ise "kendi adına ve oğullarının başı üzerine" yemin etmesi gibi hususiyetleri klasik bir Osmanlı ahidname dilinin oluşumu açısından dikkate değerdir.

Bayezid 21 Mayıs 1390 tarihinde Aydınili'nde sancakbeyi olan şehzadesine hitaben yazdığı 3. mektup içeriğinde ise Venedik ile olan anlaşmazlığın giderildiğini

[344] Turan, **a.g.e.**, s. 210; Uzunçarşılı, **a.g.e**., s. 230; Delilbaşı, **a.g.t.**, s. 79; Theunissen, **a.g.e**., s. 109.
[345] Martin Thomas, **a.g.e.**, s. 222-223.
[346] Bu mektuplar Şerafettin Turan, **a.g.e.**, s. 151, 212 ve 213'teki çeviriler esas alınarak incelenmiştir.

ifade etmiş, Girit'te mallarının ellerinden alındığına dair şikâyette bulunan Türklerin şikâyeti ile ilgili bir işlem yapılmamasını ve hiçbir Venedikli'ye zorluk çıkarılmamasını irade etmiştir.

Osmanlı-Venedik ilişkileri tarih boyunca kararlı bir seyir takip etmemiştir. Yıldırım Bayezid, antlaşmanın yapılmasından çok kısa bir süre sonra yalnızca Venedik değil, bütün Avrupa için hayati öneme sahip olan buğday ihracatını yasaklamıştır. Ayrıca Bayezid'in fetih siyasetinin ivmesi Ege'deki Venedik kolonileri ve ticari çıkarlarını tehdit eder hale gelmiştir. Bu durum Venedik'i endişeye sevk etmiş ve Venedik zaman zaman Osmanlılara karşı oluşturulan ittifaklar içinde yer almıştır. Venedik, Osmanlı büyümesini duraksatan Ankara bozgunu sonrasındaki karışık durumdan faydalanmak isteyen Bizans'ı desteklemekten geri durmamıştır. Süleyman Çelebi'nin girişimi üzerine 1403 yılında Bizans, Venedik ve diğer ittifak üyeleriyle bir antlaşma yapılmıştır. Venedik'in bu antlaşmadan beklentisi kendileri için stratejik öneme sahip olan Gelibolu'yu ele geçirebilmek ve Doğu'daki ticaretini güvence altında tutabilmekti.[347]

1403 yılında Osmanlı ve Hristiyanlar arasında çok yönlü ve çok taraflı bir antlaşma yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu antlaşma metni günümüze ulaşabilmiş olması hasebiyle büyük bir öneme sahiptir. Günümüze ulaşan İtalyanca metin, orijinal Türkçe metnin iyi sayılamayacak bir çevirisidir. Bu çeviri metinler defaaten yayınlanmış, üzerine müstakil çalışmalar da yapılmıştır.[348]

Antlaşmanın maddeleri incelendiğinde Süleyman Çelebi kendisini "Büyük Sultan, imparator ve Bayezid'in oğlu" olarak takdim etmekte, Bizans imparatorundan ise "*Caloiani ve Grek imparatoru babam İmparator Paleologos*" şeklinde söz etmektedir. İçeriği açısından bu ahidname ile Bizans, Venedik ve Rodos şövalyelerine ciddi miktarda toprak bırakılmış, Osmanlı geri çekilişi resmiyet kazanmıştır. Ticari faaliyetleri düzenleyen hükümlerdeki cömert tutumla taraflara büyük ödünler

[347] Dennis, **a.g.m**., s. 153-154.
[348] L. De Mas Latrie, "Commerce et expeditions militaires de la France et de Venice au moyen âge", Collection de documents inedits sur l'histoire de France, Melanges historiques, Choix des documents, 111 (Paris, 1880), no 22, p. 178-182; Thomas, **a.g.e.**, s. 290-293; Iorga, **a.g.m**. 85-88; Dennis, The Byzantine-Turkish Treaty of 1403, **Orientalia Christiana Periodica** c. 33, 1967, s. 72-88.

verilmiştir. Ayrıca ittifak içerisinde bulunmayan Sırbistan da ahidname kapsamına alınmış, Osmanlıların Bayezid döneminde sahip olduğu yerler haraç ve seferlerde asker temini karşılığında Sırp despotuna bırakılmıştır.[349]

Osmanlı Devleti için ağır şartlar içeren bu antlaşma şartları Venedik açısından incelendiğinde Venedik'in en önemli amaçlarından biri olan ticaret güvencesini elde ettiği görülmektedir. Ayrıca Venedik'e ait zapt edilmiş olan yerlerin geri verilmesi, Atina'nın da Venedik'e bırakılması karar altına alınmıştır. Bunların yanında Türk esirler ile Venedikli esirlerin mübadele edileceği taahhüt edilmiştir. Ayrıca bu ahidname ile buğdaydaki ihracat yasağının kaldırılması da Venedik ticareti açısından çok büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda Venedik ve Ceneviz'in bu antlaşmadan istifade etmediğini iddia eden Maria Pia Pedani'nin görüşüne katılmak güç görünmektedir.[350] Venedik bu antlaşmanın ardından zaman kaybetmeden antlaşma şartlarını Süleyman Çelebi'nin diğer kardeşlerine de kabul ettirmek için Anadolu ve Rumeli'ye gönderilmek üzere iki elçi görevlendirmiştir. Bu anlamda Venedik'in antlaşmayı kendi çıkarlarına uygun ve yeterli bulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.[351]

Yaklaşık 3,5 ay süren müzakereler sırasında Venedikli müzakereci Pietro Zeno'nun elçisi olduğu Venedik Cumhuriyeti'ne sunduğu rapordan anlaşıldığına göre Osmanlılar bazı konularda ısrarlı davranmışlardır. Bu konuların başlıcaları Osmanlı-Bizans sınırındaki yerler ve Teselya kıyıları idi. Zeno raporunda Osmanlı komutanlarından Vranes (Evrenos) adında birinin antlaşma şartlarına kendi kılıcıyla ele geçirdiği toprakları bırakma konusunda muhalefet ettiğini ve oradaki diğer Osmanlı komutanlarının da Evrenos'u desteklediğini bildirmiştir. Ayrıca Zeno, Evrenos'un idaresi altındaki Zeitounion bölgesinde toprak edinen Bodonitza Markizi'nin güvenliğine dair birtakım uyarılarda bulunmuştur.[352]

---

[349] Turan, **a.g.e.,** s. 240-242.
[350] Pedani, **Doğunun Kapısı Venedik**, çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul, 2015, s. 59.
[351] Turan, **a.g.e**., s. 236-239; Dennis, **a.g.m.**, s. 160-161, Theunissen, **a.g.e**., s. 112-113.
[352] Turan, **a.g.e.**, s. 239; Heath W. Lowry-İsmail E. Erünsal, **Yenice-i Vardar'lı Evrenos Hanedanı: Notlar ve Belgeler**, (çev. Aynur [Evrenosoğlu] Onbaşıoğlu-Kıvanç Tanrıyar), Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.7.

Gelibolu'da 1403 yılında yapılan antlaşmaya rağmen gerek Osmanlı ve gerekse Venedik'in hükümlerin tatbiki konusunda aceleci olmadığını görmekteyiz. Ancak taraflar arasındaki temel sorun Arnavutluk ve Mora idi. Venedik 1403 ahidnamesini bahane ederek buradaki gücünü tahkime çalışmaktaydı. Üsküp Bey'i Paşa Yiğid'in İşkodra'ya saldırması üzerine Venedik Süleyman Çelebi'ye 1406 ve takip eden 3 yıl boyunca elçiler göndermiş, İşkodra, Patras ve İnebahtı için vergi vererek barışı temin etmeye çalışmıştır. Taraflar en sonunda antlaşmaya varmış, 1403 ahidnamesi yenilenmiştir. Hammer bu ahidname için 1408 tarihini vermiş, Osmanlıca orijinalinden İtalyanca'ya tercüme edildiği anlaşılan metnini yayınlamıştır.[353] Venedik'i Osmanlı'nın haraçgüzârı haline getiren bu verginin miktarını ise Arnavutluk için 1000 duka, Patras için 500 duka ve ayrıca İnebahtı için de 100 duka olmak üzere toplamda 1600 duka olarak haber vermiştir.[354]

Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından biri olan Fetret Devri'nin en önemli gerçeği olan saltanat mücadeleleri elbette diğer müttefikleri gibi Venedik'i de yakından ilgilendirmekteydi. Ancak bu mücadele Batılılar tarafından tahta en yakın aday olarak görülen Süleyman Çelebi lehine sonuçlanmadı. Süleyman Çelebi, kardeşi Musa Çelebi'ye yenilerek öldürülmesi ve Musa Çelebi'nin kontrolü ele alması Venedik ile ilişkileri de yeni bir boyuta taşıyacaktı. Osmanlılara ödediği vergi yükünden kurtulmak ve Gelibolu'yu ele geçirmek niyetinde olan Venedik vakit kaybetmeden Musa Çelebi ile temaslara başlamıştır. Edirne'ye gelen Venedik elçisi Giacomo Trevisano 12 Ağustos 1411 tarihinde Süleyman Çelebi tarafından verilen 1408 ahidnamesini yenilemeye muvaffak olmuştur. 1411 tarihli ahidnamenin Türkçe orijinali mevcut olmayıp İtalyanca çeviri metni daha önce yayınlanmıştır.[355] Ahidnamenin ilk paragrafında "Büyük hükümdar ve büyük komutan Emir Musa Bey Çelebi'nin vaktiyle kardeşi Süleyman'ın önce Gelibolu'da ikinci kez de Zangodirburgar(?)'da elçi F. Giustiniani ile yapmış olduğu barışa ve onun onanmasına uygun olarak bu antlaşmanın yapıldığı" ifade edilmektedir. Tecdid mahiyetindeki bu antlaşma neticesinde Venedik'in İşkodra, Patra ve İnebahtı için ödediği vergilerde

[353] Hammer, **Geschichte des Osmanischen Reiches**, c. II, Peşte 1828, s. 607-610.
[354] Turan, **a.g.e.,** s. 245-247; Theunissen, **a.g.e**., s. 113; Hammer, **Tarih-i Devlet-i Osmaniyye**, c. II, s. 102-103.
[355] Thomas, **a.g.e.**, s. 302-304.

herhangi bir değişik yapılmadığı görülmektedir. Ancak Bodonitza Markizi'nin yıllık 500 duka haraç karşılığında Venedik'e bağlanması kararlaştırılmıştır.[356]

Ankara Savaşı sonrası Osmanlı Devleti'ni yıkılmanın eşiğine getiren 11 yıllık saltanat mücadeleleri ve iç karışıklıklar dönemi Çelebi Mehmed'in kardeşi Musa Çelebi'yi yenerek Osmanlı tahtına çıkması ile neticelenmiştir. Venedik, bu yeni hükümdarı tebrik ve antlaşmaları tecdid için geç sayılabilecek bir tarihte 1414'te İstanbul balyosu Francesco Foscarini'yi elçi olarak göndermeye karar vermiştir. Elçiye verilen talimat 1411 ahidnamesinin aynen değil birtakım düzeltmelerle yenilenmesine çalışması idi. Bir önceki seferde olduğu gibi Venedik'in öncelikli amacı yine Arnavutluk, Patras ve Mora için ödediği vergiden kurtulmaktı. Ayrıca Menteşe ve Aydın topraklarında kendilerine kolaylık sağlanmasını umuyordu. Ancak elçinin görevlendirilmesinin üzerinden 1 yıl gibi uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen Edirne'ye gitmemiş olması Çelebi Mehmed tarafından bir oyalama olarak değerlendirilmiştir. 1415 yılı başlarında 30-40 gemiden oluşan bir Türk donanması Andros, Antiparos, Milos ve Eğriboz'a akın yapmıştır. Bu hadiseler sonrasında elçiye bir an evvel Sultan'a gitmesi emri verilmiştir. 1415 yılında Çelebi Mehmed'le görüşen Francesco Foscarini bir ahidname almaya muvaffak olamamışsa da taraflar arasında barış ortamının sağlanacağı hususunda sözlü olarak anlaşılmıştır. Ancak bu sözlü barış uygulamaya konulmamıştır.[357]

Bu gelişmelerden sonra Venedik, Senato'da Osmanlılarla ilişkilerinin boyutunu ele almıştır. Ege denizinde cereyan ederek Venedik dışında Rodos şövalyeleri ve Sakız ile Midilli'deki Cenevizlileri de endişeye sevk eden anlaşmazlıklar Venedik'e tabi Andros Senyörü Pietro Zeno'yu Türklere karşı bir ittifak kurma gailesine sürüklemiştir. Bu ittifaka Bizans'ın da katılması beklenmekteydi. Hatta Pietro Zeno'nun Çelebi Mehmed'e giderek itaatini bildirmediği için padişah tarafından düşman olarak görüldüğü tarihlerde yazılıdır.[358]

---

[356] Turan **a.g.e.**, s. 250-251; Theunissen, **a.g.e**., s. 114; Pedani, **a.g.e.**, s. 59.
[357] Turan, **a.g.e.**, s.269-271; Theunissen, **a.g.e**., s. 115. Kaynaklar bu müzakereler sonucunda bir antlaşma yapılmadığı hususunda bilgi vermekte ise de Hammer "*Venedikliler isteklerine nail oldular*" ifadelerini kullanmaktadır. Bu sebeple ahidname listemizde böyle bir antlaşmaya yer verilmemiştir. Bkz. Hammer, **Tarih-i Devlet-i Osmaniyye**, s. 119.
[358] Turan, **a.g.e**., s. 270-271.

Henüz Francesco Foscarini'nin Sultanla anlaşıp anlaşmadığının haberi gelmeden Türk donanması Bozcaada'da Venedik gemilerinin önünü kesmiş, ardından yine Eğriboz'a saldırarak çok fazla zarar vermiş ve 1500 kişiyi esir almıştır. Bu durum karşısında Venedikliler öncelikle Çelebi Mehmed'le antlaşma yoluna gitmeyi tekrar denemek istemiş, elçilik görevi Dolphin Venier'e verilmiştir. Genel bir barış yapılması için şartlar öne süren Venedik eğer Sultan'la bir antlaşma yapılamazsa Bizans imparatoru, Karamanoğulları, Küçük Şehzade Mustafa ve Eflak Beyi Mirçea ile ilişkiler kurulması ve onların Osmanlılar aleyhinde kışkırtılması hususunda elçisini yetkilendirmiştir. Elçinin özel bir kadırga veya bir ticaret gemisi ile değil, donanma ile yola çıkması öngörülmüştür. Aynı tarihte elçinin bulunduğu donanmanın kaptanı Pietro Loredano'ya da Girit, Eğriboz ve Naksos kadırgalarını da alarak Gelibolu'ya yönelmesi ve eğer Türklerden bir saldırı gerçekleşecek olursa kuvvetlerini tehlikeye sokmadan karşılık vermesi talimatı verilmiştir. Eğer elçi Venier bir antlaşma yapamazsa Eğriboz ile Gelibolu arasındaki deniz bölgesini korumak için gerekli önlemleri alacak, bölgedeki Türk gemilerine saldıracaktı. Son olarak da antlaşma sağlanmadığı takdirde Sultan'ın düşmanları ile temasa geçilebileceği hatırlatılmıştır.[359]

Senatonun Türklerle ilgili kararsız tutumu sürerken müttefik olarak gördüğü diğer İtalyanlar ittifakta yer almaktan çekinince Venedik Osmanlılar karşısında yalnız kalmıştır. Elçiyi taşıyan donanma beklenmedik bir şekilde Türklerle savaşa tutuşmuş ve Osmanlı tarihinin ilk büyük deniz savaşı yapılmıştır. Türk kaynaklarında hakkında bilgi bulunmayan bu savaşta Osmanlılar sayısal üstünlüklerine rağmen gemilerin nitelikleri ve gemicilerin deneyimlerinin yetersizliği sebebiyle Venedik ile mücadele edememiş, ağır kayıplar vermiştir. 29 Mayıs 1416'da vuku bulan ve Osmanlı'nın hezimeti ile sonuçlanan bu savaşın hemen ardından elçi Dolphin Venier Çelebi Mehmed'le görüşmeye gitmiştir. Bu şartlar altında Türklerin barışa razı olmaları, Venedik'in lehine bir antlaşma sağlanması beklenmekteydi. Elçilik heyetinden Pietro Maraschi'nin mektubuna göre müzakereler sonucunda taraflar arasında 31 Temmuz 1416 tarihinde bir antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmanın varlığını ve içeriğini elçilik heyetinde bulunan Pietro Maraschi'nin Çanakkale'den yazmış olduğu mektup

[359] Turan, **a.g.e**., s. 272-273.

vasıtasıyla öğrenmekteyiz. Antlaşmanın içeriği tarafların karşılıklı olarak Eğriboz ve Gelibolu'da ele geçirdiği esirlerin değişimi ile Türk gemilerinin silahlı olarak Gelibolu'dan dışarı çıkamayacağına dairdi. Ancak Venedik'in asıl ilgilendiği konu olan vergiler hususunda herhangi bir hüküm mevcut değildi.[360]

Venedik'in Türkler karşısında aldığı bu beklenmedik parlak zafer, neticesi bakımından Venedik için işlevsellikten uzaktır. Antlaşmanın Venedik'e çok önemli bir şey sağlamadığı görülmektedir. Buna uygun olarak Senatoda yapılan görüşmelerde de savaş eğilimi göze çarpmaktadır. 1417 yılına gelindiğinde Türklere karşı bir ittifak yapılması hususu tekrar gündeme gelmiştir. Bu sırada Türk elçisi 16 Şubat 1417 tarihinde 31 Temmuz 1416 antlaşmasının onaylı metnini Venedik'e getirmişti. Senato, antlaşmayı yeterli bulmamış ve elçiye yeni bir antlaşma yapma teklifinde bulunmuştur. Ancak bu durum elçinin yetki alanında olmadığından Sultan Mehmed'e yeni bir antlaşma müzakeresi yapmak üzere İstanbul balyosu Giovanni Diedo gönderilmiştir. Bu elçilik sırasında Venedik Kaptan Giacomo Trevisano'ya antlaşma yapılamaması halinde bu kez açıkça savaş yapma yetkisi vermişti. Talimat verilmesinden uzun bir süre sonra 1418 yılı ortalarında elçi halen Çelebi Mehmed'e gidememiştir. Bu aralıkta Venedik donanması Lâpseki'ye saldırmış, durumu savaş dönemini andıran bir hale sokmuştu. Ardından Türklerin Avlonya'yı zapt etmeleri ise Venedik'i iyice endişeye sevk etmişti. Senato 23 Temmuz 1418 tarihli talimatla İstanbul bayloluğuna yeni atanan Bertuccio Diedo'yu görevlendirmiş, bir barış antlaşması yapılamazsa bile en azından 2-3 yıllık bir mütareke yapılmasını istemişti.[361]

Bertuccio Diedo'nun Edirne'ye ulaşması takribi 1419 Ağustos ayını bulmuştur. Yaklaşık 2,5 ay süren müzakereler neticesinde tarafların görüşlerinin birbirine yaklaştığı noktada antlaşma sağlanmıştır. 6 Kasım 1419 tarihinde Çelebi Mehmed Venediklilere yeni bir ahidname vermiştir. Bu ahidname 1411 tarihli ahidnamenin tecdidi mahiyetinde olmayıp yeni bir ahidnamedir. Nitekim Venedik Gelibolu zaferi sonrası yapılan "elverişsiz" antlaşmayı hiç yürürlüğe koymadan rafa kaldırmış, 3 yıl

[360] Turan, **a.g.e**., s. 277.
[361] Hammer, **a.g.e**., c. II, s. 126-127; Turan, **a.g.e**., s. 277-279.

gibi bir süre içerisinde Türklerle ilişkilerinde hedeflediği noktaya kısmen de olsa ulaşmıştır.[362]

Ahidnamenin Osmanlıca orijinali günümüze ulaşmamakla birlikte o tarihte yapılmış bir İtalyanca çevirisi mevcut olup daha önce yayınlanmıştır. Ayrıca aynı eserde yine aynı tarihe ait Çelebi Mehmed'in bir namesinin İtalyanca çevirisi mevcuttur.[363] Ahidname metninde bildirildiğine göre "Büyük Sultan ve Büyük Emir Bayezid Bey'in oğlu büyük Sultan ve büyük Emir Sultan Mehmed Bey" Venediklilerle aralarında olaylar çıktığından dolayı elçi olarak gönderilen Bertuzi (Bertuccio) Diedo ile işbu "antlaşmayı" yapmışlardır. Bu, "Pek saygıdeğer" Venedik doçu ile "karşılıklı olarak hukuki, yasal ve gerçekçi bir barış olacaktı. Bizzat kendi metninde mütekabiliyet esasına dayandığı vurgulanan bu ahidname Osmanlı ve Venedik arasında bu türden ilk antlaşma olması hasebiyle ayrı bir öneme sahiptir. Saldırmazlık esası, esir ve kölelerin değişimi ve ticaret serbestisi açılarından tam bir karşılıklılık söz konusudur. İlaveten Türklere ödediği vergilerden uzun zamandır kurtulmaya çalışan Venedik bu antlaşma ile Osmanlılara ödediği yıllık toplam 2100 dukalık vergiyi Eğriboz için 100 duka ve Arnavutluk'taki Venedik toprakları (İşkodra, Alessio ve Drivasto) için 200 duka olmak üzere toplamda 300 dukaya indirmeyi başarmıştır. Ayrıca Türk gemilerinin silahlı olarak Ege'ye açılmamalarını dolayısıyla Ege'deki ticaretini ve topraklarının güvenliğini teminat altına almıştır.[364]

Antlaşmanın üzerinden iki yıl geçtikten sonra Çelebi Mehmed'in ölümü ve tahta oğlu Murad'ın geçtiğinin haber alınması üzerine Venedik birtakım yeni düzenlemelerle 1419 antlaşmasını yenileyip yeni imtiyazlar elde etmek amacıyla İstanbul balyosu Benedetto Emo'yu elçi olarak Sultan Murad'a göndermeye karar vermiştir. Ancak Sultan Murad'ın saltanatının ilk yılları Bizans tarafından desteklenen amcası Şehzade Mustafa ve Cüneyd Bey isyanları ile geçmiştir. Bu tehlikeler bertaraf edildikten sonra da 10 Haziran 1422'de Sultan Murad İstanbul'u muhasara etmiştir. Bu şartlar altında Venedik ile bir barış ya da antlaşma konusu gündeme gelememiştir. Aynı tarihte Bizans tarafından bir antlaşma ile Venedik'e bırakılmış durumda olan

[362] Turan, **a.g.e.**, s. 280-281; Theunissen, **a.g.e.,** s. 116.
[363] Thomas*,* **a.g.e.***,* c. II, s.318-320.
[364] Turan, **a.g.e.**, s. 280-282.

Selanik de Osmanlılara karşı saldırılarda stratejik bir önem taşıması sebebiyle İstanbul ile eş zamanlı olarak 13 Haziran 1422'de muhasara edilmiştir. Evrenosoğlu Burak Bey, Kassandra ve Kalamarya içlerine kadar ilerlemiş, Mayıs 1423'te ise Turahan Bey Mora'ya girmiştir.[365] Bu durum Osmanlı ile Venedik arasında 7 yıl sürecek olan Selanik bunalımına sebep olmuştur. 7 yıl süren kuşatma boyunca Venedik her zaman olduğu gibi Osmanlı ile olan ilişkilerinde ikili bir siyaset gütmüştür. Bir yandan barış için elçiler gönderirken öbür yandan Türkler karşısında müttefik arayışına devam etmiş, zaman zaman saltanat iddialarıyla ortaya çıkanları desteklemiştir.[366]

1422 Eylül'üne gelindiğinde şehir karadan kuşatılmış durumdayken Venedikliler deniz yoluyla gelerek şehrin yönetimini devralmışlardır. Ancak Osmanlı Sultanı ile barışın öneminin farkında olan Venedik Niccolo Giorgio'yu Selanik konusunda pazarlık etmek üzere görevlendirmiştir. 1424 yılı başlarında Edirne'ye varan elçi tutuklanarak hapse atılmıştır. Bunun üzerine Senato Kaptan Pietro Loredano'yu donanmanın başında Selanik'e göndermiştir. Kaptan Sultan'ın adamlarıyla görüşerek pazarlık yapmaya çalışacak, barış mümkün değilse düşmanca hareketlerle Türkleri Selanik'i bırakmaya zorlayacaktı. 1424 yılı Venedik'in kararsız politikasının göstergesi mahiyetinde bir taraftan barışa dair teşebbüsler, diğer taraftan savaş tehdidi içeren donanma gösterileri ile geçmiştir. Bu sırada Venedik Kaptanlığına getirilen Fantino Michiele Türkleri kuşatmayı kaldırmaya ikna edecek bir antlaşma yapmakla görevlendirilmiştir. Bu elçiye Venedik'in Selanik ve Kasssandra için Osmanlılara yıllık 100.000 akçe ödeyebileceği hususunda yetki verilmiştir. 1426 yılı baharında F. Michiele Gelibolu'da Subaşı Halil Bey ile bir barış tasarısı hazırlamıştır. Venedik tarafı bu ön antlaşmada ödemeyi taahhüt ettiği 100.000 akçeye ek olarak şehirdeki Türklerin ticari davalarına bakmak için bir kadı görevlendirilmesini teklif etmiştir. Antlaşma umudunun doğması üzerine saptanan bu esaslar üzerinden barışın yapılması için Edirne'ye gönderilen Noter Giovanni Bonisio burada tutuklanmıştır. Ayrıca abluka arttırılmış, şehrin savunması iyice güçleşmişti. Senato Körfez Kaptanı Andrea Mocenigo aracılığıyla teklif ettiği vergiyi 150.000 akçeye çıkardı. Ancak

[365] Melek Delilbaşı, "Johannis Anagnostis, 'Diigisis Peri Tis Telefteas Aloseos Tis Thessalonikis' (Selanik'in Son Zaptı Hakkında bir Tarih)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. 8, S. 14, 1963, s. 23.
[366] Turan, **a.g.e.**, s. 281-285; İnalcık, **a.g.m.** (2020), s. 166; Theunissen, **a.g.e.**, s. 117.

Sultan Murad Selanik'i hiçbir koşulda bırakmak niyetinde değildi. 1427 baharında Türk rehineler karşılığında serbest bırakılan Noter Giovanni Bonisio Gelibolu Subaşısı Saruca Paşa ile barış taslağını yeniden müzakere etmiş, bu taslak Divan'ın önde gelen vezirleri tarafından uygun görülmüştür. Ancak padişah bu antlaşmayı da onaylamamıştır. Bunun üzerine Türk akınları Eğriboz, Modon ve Koron'a kadar uzanmış, savaş alanı genişlemiştir. 17 Ağustos 1428'de görevlendirilen Selanik Kaptanı Giacomo Dandolo'ya Selanik için öngördükleri vergiyi 300.000 akçeye çıkarma yetkisi verilmiştir. Venedik'in bu girişimi de başarısızlıkla sonuçlanmış, bu elçi de tutuklanmıştır. 1429 baharında Türklerin son bir darbe ile şehri ele geçirmeye hazırlandıklarının haber alınmasının üzerinden çok geçmemişti ki Türk kuvvetleri nihayet 29 Mart 1430'da Selanik'e girmeye muvaffak oldu.[367]

Selanik'in haberi gelmezden evvel Venedik Yıldırım Bayezid'in oğlu olduğunu öne süren Cafer Bey'i Sultan Murad'ın karşısına çıkarmayı tasarlamaktaydı. Ancak Türklerin şehri aldığı öğrenilince Venedik için ivedi bir ateşkes yapılması zarureti doğdu. 7 yıllık süreçte çeşitli elçiler vasıtasıyla sunulan barış şartlarının geçerliliğini yitirdiği artık Senatoca da bilinen bir gerçeklikti. En hızlı şekilde ateşkes yapılabilmesi için Venedik 29 Nisan 1430'da Kaptan Silvestro Morosini'yi, 28 Temmuz 1430'da ise tam yetkili olarak İstanbul balyosu Martino de Musca'yı görevlendirmiştir. Barış görüşmelerine Silvestro Morosini tarafından Niccolo Bellavista, Türkler tarafından da Hamza Bey memur edilmiştir. Lâpseki'de yapılan görüşmeler sonucunda 4 Eylül 1430'da Sultan Murad Venediklilere bir ahidname vermiştir.[368]

Dönemin diplomasi dili olan Grekçe olarak kaleme alınmış ahidnamenin orijinali kayıp olmakla birlikte o tarihte yapılmış İtalyanca çevirisi mevcuttur ve daha önce yayınlanmıştır.[369] Ahidname "Ulu hükümdar, yüce Sultan Mehmed Bey'in oğlu ulu hükümdar ve yüce Sultan Murad" ve Venedik Cumhuriyeti adına Niccolo Bellavista arasında yapılan görüşmelerin neticesini "Biz iki hükümdar aramızda anlaştık" şeklinde bildirmektedir. Sultan ayrıca "Tanrı, peygamber ve kutsal şeyler

[367] Turan, **a.g.e**., s. 287-296; Uzunçarşılı, **a.g.e.,** 356-357; Theunissen**, a.g.e.,** s. 117-119.
[368] Turan, **a.g.e.**, s. 296-297.
[369] Thomas-Martin, **a.g.e.**, s. 343-345.

adına" yemin etmektedir. 1419 ahidnamesine benzer olarak bu ahidnamede de taraflar arasında "iyi, dürüst, kalıcı ve gerçek" bir barış yapıldığı vurgulanmıştır. Genel olarak maddeler incelendiğinde saldırmazlık, karşı tarafa zarar vermeme ve suçluların cezalandırılması gibi hususlarda bu yeni ahidname 1419 ahidnamesinin tecdidi mahiyetindedir. Buna ek olarak ticari konularla ilgili hükümlere Venedikli tüccarların Türk topraklarında istedikleri gibi kalabileceklerine izin veren bir "oturma hakkı" tanınmıştır. Vergiler Venedik'in elinden çıkmış olan Drivasto vergisi düşülerek 236 dukaya indirilmiştir. Metin boyunca Selanik'ten hiç bahsedilmemiş olması ile dikkat çekici olan bu ahidnamenin en önemli özelliği 1419 ahidnamesinde karar altına alınmış olan Türk gemilerinin silahlı olarak Çanakkale Boğazı'ndan çıkmaması hükmünü korumaya devam etmesidir. Böylece Osmanlılar karada savaşı kazanmış olsalar bile Venedik denizlerdeki üstünlüğünü korumayı başarmıştır.[370]

Sultan Murad'la 1430'da tekrar başlamış olan barış dönemi Venedik'in Türklere karşı girişilen Haçlı İttifakı'nda yer almasına kadar devam etmiştir. Devletin Ankara Savaşı'nın izlerini silip kısa süre içerisinde Avrupa topraklarında ilerlemeye başlaması Avrupalıları ciddi önlemler almaya teşvik etmiştir. Bu anlamda 1439 yılında kiliseler birliği ilan edilmiş, Türklere karşı bir Haçlı ittifakı ortaya çıkmıştır. Uzun süren tereddütlerden sonra Venedik de bu ittifak içerisinde yer almıştır. 1444 yılında Haçlı ordusu Varna'da Sultan Murad tarafından karşılanmış ve ağır bir yenilgi almıştır.

Varna'daki kesin zafer sonrası Sultan Murad tahttan feragat etmiş, yerine oğlu Sultan Mehmed'i bırakmıştır. 1444 yılında yapılan antlaşma kapsamına girmeyen Venedik, Papalığın savaş halini devam ettirme baskısına rağmen 11 Mayıs 1445 tarihinde Venedik Genel Kaptanı Alvise Loredano'ya yeni sultanla barış görüşmeleri yapması talimatı vermiştir. Böylece Venedik genç Osmanlı Sultanı II. Mehmed ile ilk kez resmi ilişki kuran devlet olmuştur. 1446 yılında yapılan görüşmelerde Venedik'i İstanbul balyosu Aldobrandino Giusti (Zusti), Türkleri ise Sadrazam Çandarlı Halil Paşa temsil etmekteydi. Sultan Mehmed görüşmeler neticesinde Venediklilere 25

[370] Turan, **a.g.e.,** s. 297-299.

Şubat 1446 tarihli bir ahidname vermiş, bu metni San Marco adına Latince veya Grekçe bir yeminname ile onaylanması için Venedik'e göndermiştir.[371]

Grekçe orijinali Venedik Devlet Arşivi'nde[372] muhafaza edilen 25 Şubat 1446 tarihli bu antlaşma daha önce Franz Babinger ve Franz Dölger tarafından[373] neşredilmiş, 25 Şubat 1446 tarihli bir İtalyanca çevirisi ise G. Martin Thomas tarafından[374] aynı antlaşma sürecine ait başka belgeler[375] ile birlikte yayınlanmıştır.

Bazı küçük değişikliklerle birlikte 1430 ahidnamesinin tecdidi niteliğinde olan bu ahidnamede "genel bir barışın" yapıldığı vurgulanmaktadır. Saldırmazlık, karşı tarafa zarar vermeme ve suçluların cezalandırılması gibi hususlar 1430 ahidnamesindeki şekliyle kalmıştır. Venedik'in ödemekte olduğu 236 dukalık vergi aynı kalmış, ödeme zamanı Eylül yerine Şubat ayı olarak belirlenmiştir. Türk gemilerinin Çanakkale Boğazı dışına silahsız çıkamaması hususunda da bir değişiklik yapılmamıştır. İki taraf arasındaki ticaret serbestisini içeren hükümler de aynı kalmış ancak ilaveten tüccarların isterlerse kendi adlarına isterlerse aracı olarak karşı devlet topraklarında istedikleri şeyleri serbestçe alıp satabilecekleri hususu açıklığa kavuşturulmuştur. Son olarak kölelerin geri verilmesi hususunda da bir ayrım yapılmıştır. Venedikli esirlerden Hristiyan olanlar hemen geri verilirken kendi istekleri ile Müslüman olmuş esirler yerine 1000 akçe ödenmesi hükmü karara bağlanmıştır.[376]

Bu ahidnameden sonra Anadolu'da ve Rumeli'deki bazı olumsuz durumlar üzerine 1446 Ağustosu sonlarında Sultan Murad Edirne'ye gelerek tekrar tahta çıkmıştır. Dolayısıyla 1446 tarihli ahidnamenin geçerliliğini koruması için Sultan Murad tarafından da onaylanması gerekmekteydi. Venedik derhal İstanbul balyosu Andrea Foscolo'yu hem cülus tebriki hem de ahidname onayı için Edirne'ye göndermiştir. Sultan Murad ahidnameyi olduğu gibi onaylayan 25 Eylül 1446 tarihli bir onay belgesi vermiştir. Bu belgenin İtalyanca metni günümüze ulaşmıştır.[377] Bu

[371] Theunissen, **a.g.e**., s. 122-123; Turan, **a.g.e.**, s. 308-310.
[372] ASVe, Miscellanea atti diplomatici e privati, busta 38, no. 1110.
[373] Babinger-Dölger, "Mehmed's II Frühester Staatsvertrag (1446)", **Orientalia Christiana Periodica**, XV, 1949, s. 234-258.
[374] Thomas, **a.g.e.,,** s. 366-368.
[375] Thomas, **a.g.e.**, s. 369-372.
[376] Turan, **a.g.e.**, 310-311.
[377] Thomas, **a.g.e.**, s. 370.

belgede Sultan, Bartolomeo di Giusti ile oğlu Mehmed arasında yapılan ahidnameyi onayladığını belirtiyor ve ona bağlı kalacağına yemin ediyordu.[378] Böylece Türklerle Venedikliler arasında Sultan Murad'ın ölümüne kadar sürecek olan barış ortamı tekrar tesis edilmiştir.

Batı'da "kabiliyetsiz bir genç" olarak tanınan II. Mehmed'in babasının ölümünden sonra ikinci kez 18 Şubat 1451'de tahta çıkması özellikle Avrupalılar için birtakım umutlar yeşertmiştir. Çok geçmeden devletini küresel bir güce dönüştürerek niteliklerini ve yeteneklerini içteki ve dıştaki bütün düşmanlarına gösterecek olan Sultan Mehmed, saltanatının ilk yıllarında Batı ile ilişkilerinde ılımlı bir politika gütmüştür. Saltanat değişikliğinden 4 ay sonra Venedik Sultan'ı tebrik ve ahidnameyi birtakım değişikliklerle tecdid için Lorenzo Moro'yu görevlendirmiştir. Takribi Temmuz ayı sonunda Edirne'ye ulaşan elçi 10 Eylül 1451 tarihinde bir ahidname almaya muvaffak olmuştur. İtalyanca'ya çevirisi daha önce yayınlanmış olan bu ahidname[379] ayrıntı sayılabilecek bazı anlatım ve deyim farklılıkları dışında 1446 ahidnamesinin yenilenmesinden ibaretti. Ahidnamenin başında veriliş gerekçesi olarak Sultan Mehmed "barışı daha samimi kılma amacından başka bir neden olmaksızın yeni bir and içtiğini" belirtiyordu. Ayrıca bu barış için "doğru, iyi, kararlı, saf ve hilesiz" sıfatlarını kullanıyordu. O günkü şartlar içerisinde mevcut durumu korumaya yönelik bu ahidname ile Sultan Mehmed Bizans'a karşı yapacağı girişimlerde Venedik'i tarafsız bırakmayı da hedeflemekteydi.[380]

Fatih Sultan Mehmed'in saltanatı Osmanlı devleti açısından olduğu kadar Avrupa ile ilişkiler açısından da yeni bir dönem olarak ele alınmalıdır. Doğu Roma İmparatorluğunun tarihe karıştığı XV. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı-Venedik ilişkilerinde de hareketlilik artmıştır. İstanbul'un fethi sırasında şehrin savunmasına katılan Venedik kadırgaları yanında Dukas'ın naklettiğine göre Venedikliler Balat kapısından Avcılar kapısına kadar olan mahalde Bizanslılarla birlikte savaşmakta idiler.[381] Fatih'in İstanbul'un ardından batıya yöneleceğinden çekinen Venedik fetih

[378] Theunissen, **a.g.e**., s. 122-123; Turan, **a.g.e.,** s. 311-312.
[379] Thomas, **a.g.e.,**s. 382-384.
[380] Theunissen, **a.g.e**, s. 123; Turan, **a.g.e**, s. 317-319; İnalcık, **a.g.e.**, s. 125.
[381] Dukas, **a.g.e.**, s. 169. Ayrıca bu tarihte İstanbul'da bulunan Venedik eşrafından bir ailenin çocuğu gemi doktoru Nicolo Barbaro 250 yıl önce atalarının yağmaladığı bu şehri savunmaya karar veren

sonrası süreçte mutadı olduğu üzere ikili bir siyaset takip etmiştir. Bir taraftan Eğriboz'da tahkim çalışmaları yaptıran Senato, diğer taraftan elçi Bartolomeo Marcello'yu İstanbul Fatih'ine göndermiş, Venedik kadırgalarının İstanbul'da imparator tarafından zorla alıkonularak şehrin savunmasına dâhil edildikleri belirtilmiştir. Bu ziyaretle maksadın Fatih Sultan Mehmed'e babası II Murad'ın Cumhuriyet ile yapmış olduğu barışı bozmayacağını umduklarını bildiren Venedik aynı zamanda Hunyadi Yanoş ile irtibatını kesmemiş 1454 Şubatında donanmasına Çanakkale boğazına saldırıp mümkün olan tahribatı vermesini emretmiştir. Ancak diğer ada ve şehir hâkimlerinin Fatih ile anlaştıklarının görülmesi üzerine Venedik de bir an evvel barış tesisine gayret etmiştir. Nihayet 18 Nisan 1454'te elçi Bartolomeo Marcello Sultan'dan bir ahidname almaya muvaffak olmuştur.[382]

Genel hatları itibariyle 1430 ahidnamesinin tecdidi niteliğinde olan 18 Nisan 1454 tarihli bu ahidnamenin eski İtalyanca metni[383] ve bu metinden bir Fransızca tercümesi[384] günümüze ulaşmıştır. Karşılıklı ticaret serbestisi ve tarafların birbirlerinin düşmanlarına yardım etmeme taahhüdü içeren ahidnamede Venediklilerin yıllık ödediği vergi Balsa, İşkodra, Alessio ve İnebahtı için toplam 246 duka olarak belirtilmiştir. Ayrıca bu ahidname içeriğinde Osmanlı Sultanı'nın Venedik'e Bizans zamanında olduğu gibi İstanbul'da bir balyos bulundurma hakkı tanıdığı görülmektedir. Bu açıdan Venedikliler için İstanbul'da sürekli diplomasi uygulanmaya başlanmış, Osmanlı topraklarında ilk daimi ikamet elçiliği bu ahidname ile açılmıştır. Daimi ikamet elçiliklerinin açılması ve bunun Avrupalı devletler tarafından takip edilmesi diplomasi bakımından önemli bir anlayış değişimine sebep olmuştur. Bu bakımdan 1454 tarihli ahidnamenin bu maddesi son derece önemlidir.

Daha sonra 1451 ahidnamesinde bulunan Osmanlı halkından bir hırsızın Müslümanlardan birinin mallarını çalıp Venedik'e sığındığı takdirde çalınan eşya ile

---

Venediklilerin listesini vermiştir. Bkz. Nicolò Barbaro, **1453 Konstantinopl Kuşatma Güncesi**, çev. Yurdakul Fincancıoğlu, İstanbul, 2007, s. 20-22.

[382] Theunissen, **a.g.e.**, s. 125; Şerafettin Turan, "Fatih Mehmed-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. III, S. 5–6, 1965, s. 68.

[383] Samuel Romanin, **Storia documentata di Venezia**, II. ed. C. IV, Venezia, 1912-1913, s. 528-535.

[384] Aristarchi Bey (Gregoire), **Législation ottomane, ou, Recueil des lois, réglements, ordonnances, traités, capitulations et autres documents officiels de l'Empire ottoman**, C. IV, Constantinople, 1874, s. 234-238.

birlikte iade edileceğine dair hüküm genişletilerek böyle bir durumda Sultan'ın antlaşmayı ilga etmiş sayılmaksızın padişaha müdahale alanı tanıyan söz konusu toprak üzerine yürüyebileceği ve Venedik'in de bunu kabul edeceği hususu karar altına alınmıştır.[385]

1454 yılında verilmiş olan ahidnameye rağmen Venedik ile ilişkiler gerçek bir barış ve huzur ortamı sağlamamıştır. Bu durumda Venedik'in savaş ve barış arasındaki müteredditt tutumu yanında Fatih'in Bizans'a ait yerleri tekrar İstanbul'a bağlama gayesinin de etkisi vardı. Fatih'in genişlemeci siyaseti ve Mora'yı fethi Venedik'i "Türk tehlikesine karşı birleşme" için Papa II. Pius, Macaristan, Fransa ve diğer İtalyan şehir devletlerine başvurmak zorunda bırakmıştır. 1454 ahidnamesinde düzenlenmiş olmasına rağmen, efendisinden çaldığı para ile Koron'a kaçan bir Türk esirinin götürdüğü parayı geri vermemesi üzerine Mora'daki Türk kuvvetleri 3 Nisan 1463'te Argos'a girmiştir. Venedik bu gelişme üzerine 28 Temmuz 1463'te Senato'da büyük bir çoğunluk oyuyla Fatih Sultan Mehmed'e karşı savaşa karar vermiştir.[386]

12 Eylül 1463'te Macaristan ile Rodos Şövalyeleri ve Bourgogne dukasının da dâhil olduğu bir ittifak yapmaya muvaffak olan Venedik Osmanlı'yı Doğu'dan da sıkıştırmak gerekliliğine vakıf olduğundan 2 Aralık 1463 tarihli bir karar ve 26 Eylül 1464 tarihli mektupla Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'la da ittifak yapmıştır. Aynı zamanda Venedik'in daha İstanbul'un fethinden önce 12 Şubat 1453'te Osmanlı'ya karşı antlaşma yaptığı Karamanoğulları da bu ittifaka hazır olduğunu bildirmekteydi. Venedik'in savaş ilanına karşılık İstanbul'daki Paolo Barbarigo'ya kötü muamelede bulunulmamış, devlet ricali ile temaslarına devam etmesine müsaade edilmiştir. Balyos Sadrazam Mahmud Paşa'nın sulha taraftar olduğunu Senato'ya bildirmişse de ittifaka olan güveni sebebiyle Venedik bu fikre yanaşmamıştır.[387]

1465 yılı Haziran ayında Sultan'ın görevlendirdiği bir kişi büyük bir gizlilik içinde Venedik'e ulaşmıştır. İsmi bilinmeyen bu kişiden Venedikliler "son derece temkinli ve itibarlı biri" şeklinde söz etmektedir. Venedik, Fatih Sultan Mehmed tarafından Venedik ile Macaristan arasında bir antlaşma yapılmasını engellemek üzere

[385] Turan, **a.g.m.**, s. 69.
[386] Theunissen, **a.g.e.,** s. 126-127; Turan, **a.g.m.**, s. 69-70; Pedani, **a.g.e.**, s. 86.
[387] Theunissen, **a.g.e.**, s. 128; Turan, **a.g.m.**, s. 77-80.

gönderilen bu elçiyi Kral Mathias'a göndermiş, Fatih'in bu beklentisini boşa çıkarmıştır.[388] Kısa bir süre sonra Sadrazam adına hareket ettiğini söyleyen Dubrovnikli bir soylu olan Jacob Bounich (Giacomo di Bona) 3 Temmuz 1465'te Venedik'e gelerek sulh için arabuluculuk yapmak istemiştir. Fakat Venedik'in harpten sonra işgal etmiş olduğu Midilli ile birlikte bütün Mora'yı talep etmesi üzerine Kasım ortalarına kadar devam eden görüşmelerden sonuç alınamamış, barış görüşmeleri tekrar kesilmiştir.[389]

Diplomatik ziyaretlerin devam ettiği 1466 yılında İstanbul balyosu Paolo Barbarigo ile beraberinde Sultan'ın temsilcisi olarak bulunan Sultanın hekimi Yakup Paşa (Giacomo de Gaeta) ve Giritli Yahudi Davide Maurogonato Mart sonu-Nisan başı dolaylarında Venedik'e ulaşmışlardır. Sulh ümidi yeniden canlanmasına rağmen bu ziyaretten de bir sonuç alınamamıştır. Venedik, Macaristan kralının da dâhil edileceği bir mütareke akdi için Giovanni Capello'yu Yahudi Davide ile birlikte elçi olarak İstanbul'a göndermiştir. Ancak bu teklife çok sert bir şekilde karşılık veren Fatih Sultan Mehmed müzakereleri derhal durdurarak Capollo'yu ülkesine geri göndermiştir. Bu tarihten sonra 25 Ekim'de Adriyatik kaptanı Jacopo Venier'i, 1467'de Venedikli yönetici Nicolo Canale'yi ve 1468'de de Leonardo Boldu'yu müzakerelere gönderen Venedik'in sulh tekliflerine Fatih Sultan Mehmed tarafından ehemmiyet verilmemiştir. Bununla beraber 2 Şubat 1468'de Roma'da tekrar ilan olunan ittifaka güvenerek cesaretlenen Venedik 1469 yılında Selanik sahillerini vurduktan sonra Limni ve İmroz adalarını işgal etmiş 14 Temmuz'da Enez'e saldırarak şehri ateşe vermiştir. Bu gelişmelerden sonra İstanbul'daki Giovanni Capello 17 Ağustos 1469'da Venedik'e dönmek zorunda kalmıştır. 12 Temmuz 1470 tarihinde Eğriboz'un Türklerin eline geçmesi Venedik için sıkıntıların başladığının habercisiydi.[390]

Eğriboz'un Türklerce fethedilmesi ve Venedik'in artık bu uzun süren savaş masraflarını karşılayamayacak duruma gelmesi Venedik için Fatih'in sulh teklifini kabul etmekten başka bir çare bırakmıyordu. Fatih, II. Murad'ın zevcesi Mara ve onun

[388] Pedani, **a.g.e.**, s. 87.
[389] Turan, **a.g.m.**, s. 84; Pedani, **a.y.**
[390] Turan, **a.g.m.**, s. 85-89; Pedani, **a.g.e**., s. 89.

kız kardeşi Catherina aracılığıyla 1470 Ekiminde Cumhuriyete sulh teklif etmiştir. 2 Ocak 1471'de barış müzakereleri için Nicolo Cocco ve Francesco Capello elçi olarak İstanbul'a gönderilmiştir. Bu müzakerelerde Venedik'in Eğriboz üzerindeki talepleri kesin bir dille reddedilirken işgal ettiği bütün yerleri Osmanlı'ya iadesi ve yıllık 100.000 duka haraç ödemesi şartları öne sürülmüştür. Venedik bu şartlarla barışı kabul etmemiş ve Uzun Hasan ile olan ittifakına ağırlık vermiştir. Ancak 1473 yılında Fatih'in Uzun Hasan'ın birliklerini dağıtarak ülkesini Osmanlı topraklarına katması Venedik için savaşın sonu anlamına gelmekteydi. Son bir gayretle Hristiyan müttefiklerine başvuran Venedik yine umduğu yardıma ulaşamamıştır. Sultan Doğu'yu kontrol altına aldıktan sonra Batı'ya yönelmiş, ordular Sava ırmağı boyunca ilerlemeye başlamıştır. Türkler Venedik'in kıyı kesimlerine kadar ulaşmış, İnebahtı ve Akçahisar da Venedik'in elinden çıkmıştır. Durumun içinden çıkılamaz bir hal alması üzerine Venedik Osmanlı padişahının şartlarını kabul etmek zorunda kalmış, 16 yıl süren savaşın ardından 1479'da taraflar arasında antlaşma yapılmıştır. 1463-1479 yılları arasında süren Osmanlı-Venedik savaşının sonunda İstanbul'da Venedik elçisi Giovanni Dario'ya verilen ahidname 25 Nisan 1479 yılında Osmanlı adına Kâhya Lütfi Bey huzurunda Venedik'te onaylanmış ve barış ortamı tesis edilmiştir[391]

Grekçe orijinali Venedik Devlet Arşivinde mahfuz olan bu ahidname daha önce yayınlanmıştır.[392] Türkçe orijinali günümüze ulaşmamış olup Grekçesinden yapılmış bir İngilizce çevirisi ile analizi mevcuttur.[393] Ayrıca bu sürece ait bazı Grekçe belgeler ile Venedik lehçesine tercümeleri de yine Venedik Devlet Arşivindeki *Liber Graecus* isimli bir yazma kitabın içerisindedir.[394] Ahidnamenin içeriği incelenecek olursa 1446 ve 1454 ahidnamelerindeki saldırmazlık, ticari güvenliğin sağlanması, hasar tazminatı, korsanlık ve eşkıyalığa dair hükümler ile Venedik'in İstanbul'da balyos bulundurmasına dair hususlar korunmuştur. Ayrıca İşkodra, Mora'daki kaleler

[391] Theunissen, a.g.e., s. 126-134, Turan, **a.g.m.**, s. 89-138, Pedani, **a.g.e.**, s. 90- 91; Turan, **İmparatorluk ve Diplomasi**, s. 92-94.
[392] Franciscus Miklosich-Josephus Müller, **Acta Et Diplomata Graeca Medii Aevi Sacra Et Profana Collecta Ediderunt**, c. III, Vindobonae, 1865, s. 295-298.
[393] Diana Gilliland Wright-Pierre A. MacKay, "When the Serenissima and the Gran Turco made Love: the Peace Treaty of 1478", **Studi Veneziani**, vol. LIII, pp. 261–277.
[394] Anna Calia, "Venedik Devlet Venedik Devlet Arşivi'nde Bulunan Liber Graecus (Yunan Kitabı) ve XV-XVI. yy. Osmanlı-Venedik İlişkileri", çev. Güner Doğan, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 22, 2015, s. 279-317.

ve Limni'nin Türklere bırakılması, Venedik'in geçmiş borçlar için 100.000 duka ve imparatorluk topraklarında ticaret yapabilmek için yıllık 10.000 duka haraç ödemesi karar altına alınmıştır. Bu ahidname ile Mora'nın savaş öncesi sınırları ile kalması ancak Argos'un ve Eğriboz'un Türklerde kalması hükmü verilmiştir. Ayrıca bu tarihte alınan bir karara göre bundan böyle Sultan'ın adı Venedik belgelerinde Türk (*Turco*) olarak değil Padişah (*Gran Signore*) olarak anılmaya başlanmıştır.[395]

1479 ahidnamesiyle savaş bitmiş, belirli bölgeler paylaşılmış olmasına rağmen Arnavutluk'un bir kısmı ve Mora'da sınırların kesin olarak belirlenememiş olması sebebiyle bazı bölgelerde Venedik hak iddia etmekteydi. İkisi Sultan Mehmed ve biri Sultan Bayezid döneminde olmak üzere 3 sınır tahdit komisyonu eşliğinde bu mesele üzerinde çalışılmış, sınırlar ancak Bayezid'in 1482 yılında Venediklilere vermiş olduğu ahidname ile kesinlik kazanmıştır.[396]

Fatih'in 1481 yılındaki ani ölümünün ardından şehzadeler arasındaki taht mücadelesinin galibi II. Bayezid olmuştur. Bayezid döneminde uluslararası bir mesele haline dönüşüp, imparatorluk için çeşitli yönlerden tehdit unsuru haline gelen Şehzade Cem konusunda Hristiyan devletler Papa IV. Sixtus'un etrafında birleşmiştir. Oluşturulan bu ittifak, Fatih gibi karizmatik bir liderden sonra Bayezid'i soluk bir kimlik olarak algılamış, İstanbul'u geri alma hayali ile bir donanma bile meydana getirmişti. Bu girişimlere Doğu'dan da destek gelmiş, Kırım Hanı ve Mısır Sultanı da Osmanlılara karşı harekâta hazır olduklarını bildirmişlerdir.

Padişahın ölümüyle 1479 antlaşmasının geçerliliğini kaybetmesi uçlardaki akıncı beylerin daha rahat hareket etmesine sebep olmuştur. Özellikle İskender Paşa'nın Dalmaçya, Zara ve Kattaro Körfezi'ne saldırıları iki taraf arasında gerilime yol açmıştır. Ancak hem Venedik hem de Sultan Bayezid barışı muhafaza taraftarı idi. Sultan, Venedik'e gönderdiği name-i hümayunla barışı sürdürme arzusunda olduğunu ve yeni bir antlaşma yapmaya hazır olduğunu bildirmişti. Bunun üzerine 1481 Ağustos

[395] Theunissen, **a.g.e**., s. 126-134; Pedani, **a.g.e**., s. 91-92; Wright-MacKay, **a.g.m.,** s. 263-264; Turan, **İmparatorluk ve Diplomasi**, s. 95.
[396] Theunissen, **a.g.e.**, s. 134-135; Diana Gilliland Wright, "After the Serenissima and the Grand Turk Made Love: The Boundary Commissions of 1480 and 1482", **İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu (XV. Yüzyıl) Bildiriler**, İstanbul, 2004, s. 197-198.

ayında Venedik elçisi Antonio Vitturi antlaşma müzakereleri için İstanbul'a gitmiştir. II. Bayezid, kardeşi şehzade Cem nedeniyle içerisinde bulunduğu hassas durumdan ötürü tedbirli ve uzlaşmacı bir politika uygulamaktaydı. Uzun süren müzakereler ve pazarlıklar sonucunda Gedik Ahmed Paşa'nın muhalefetine rağmen II. Bayezid 12 Ocak 1482 tarihinde Venedik için kazançlı bir ahidname vermiştir. Bu ahidname ile Venedik'in Cem konusunda tarafsız kalmasını sağlamaya çalışmıştır.

Ahidnamenin maddeleri incelendiğinde Bayezid'in, babası Fatih Sultan Mehmed'in ahidnamesini yenilediği ve 1479 barışından sonra karar verilen sınırları onayladığı görülmektedir. Bunun yanında Venedik'in ticaret serbestisi için ödemekte olduğu 10.000 dukalık vergi kaldırılmıştır. Bazı bölgesel sorunların çözümünde Venedik lehine olacak şekilde karar verilmiştir. İstanbul'daki balyosun statüsü devam etmekle birlikte Venedik mallarından alınan %5'lik vergi oranı düşürülerek %4 oranından işlem görmesi karara bağlanmıştır. Bunların yanında Zenta adasının Venediklilerde kalması, ancak 500 duka haraca tabi olması karar altına alınmıştır.[397]

Sultan Bayezid'in Venediklilere vermiş olduğu 1482 tarihli ahidnamenin Türkçe aslı ve Grekçe çevirisi olan iki ayrı belge olarak günümüze ulaşmış olup Venedik Devlet Arşivi'nde muhafaza edilmektedir.[398] Her ikisi de daha önce yayınlanmış olup diplomatik bakımdan incelenmiştir.[399] Bu ahidname günümüze ulaşan en eski Türkçe ahidname metni olması sebebiyle özel bir öneme sahiptir. Bu anlamda Osmanlı diplomatik dilinin en erken örneklerinden biri olan bu ahidname metnini Osmanlı ahidnameleri açısından kurucu metin olarak ele almak gerekmektedir. Nişan formunda düzenlenmiş olan bu ahidname devletlerarası hukuku yapılandıran, yeni bir hukuk anlayışı tesis eden bu ahidname dil açısından da ahidname formunu inşa eden ilk örnektir.

Cem ile Bayezid arasındaki mücadele neticesinde Cem önce Mısır'a, ardından Rodos ve daha sonra Roma'ya sığınmıştır. Cem'in Avrupa'da bulunduğu müddetçe

---

[397] Theunissen, **a.g.e.**, s. 136-137; Turan, **a.g.e.**, s. 110; Wright, **a.g.m.**, s. 208.
[398] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 26; ASVe, Libri Commemoriali, XVI, 171-172.
[399] Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler", s. 39-42 (Belge No. 127); Aldo Gallotta, "Il trattato turco-veneto del 12 gennaio 1482", **Studio Turcologica memoriae Alexii Bombaci, dicata**, Napoli, 1982, s. 219-235; Theunissen, **a.g.e.,** s. 370-376; Hammer, **a.g.e.**, s. 353; Miklosich-Müller, **a.g.e.**, s. 313-317.

dış siyasette barışçıl bir politika izleyen II. Bayezid 1495'te Cem'in ölümü ile uluslararası alanda daha cesaretli adımlar atma fırsatı bulmuştur.

1492 yılında İstanbul'da bulunan balyos Girolamo Marcello Osmanlı ülkesinde karada ve denizde yapılan hazırlıklar hakkında Venedik hükümetine bilgi ilettiği gerekçesi ile sınır dışı edilmişti. Mevcut barışın tek taraflı ihlali anlamına gelen bu gelişmeden kısa bir süre sonra II. Bayezid ikinci bir hamle olarak limanlarını İtalyan tüccarlara kapatmıştır. Bu sırada Kemal Reis kumandasındaki Osmanlı donanması da Dalmaçya sahillerini vurmaya başlamıştı. 1497'de Venedik toprakları üzerine büyük bir akın yapılarak Karadağ ele geçirilmiştir. 1498'de ise Venedik'in Türkler'e karşı Fransa ile ittifakının anlaşılması üzerine İstanbul'daki Venedikli tâcirler tutuklanıp mallarına el konulmuş ve ardından savaş ilan edilmiştir. Savaş sırasında 1499'da İnebahtı, 1500'de Modon, Navarin ve Koron, 1501'de Draç ele geçirilmiştir. Ancak bu dönemde Batılı devletlerin kendi aralarında uzlaşması ve Anadolu'da çıkan ayaklanmalar savaşın yön değiştirmesine sebep olmuş, Bayezid'in siyasetini yumuşatması neticesini doğurmuştur. Venedikliler de savaşın maliyetini ve deniz ticaretinin aldığı darbeyi gördüklerinden savaşı devam ettirmek istememiştir. Her iki tarafın da savaşı uzatmak istemediği anlaşıldığında Macar kralının cesaretlendirmesiyle İstanbul'a gönderilen elçi Zaharias Frechi ile müzakerelere başlanmış, 11 Aralık 1502'de antlaşmaya varılmıştır.[400]

20 Mayıs 1503 tarihinde Venedik doçunun da onayı ve yemini ile resmiyet kazanan bu ahidnameye ait bir Türkçe bir Grekçe nüsha günümüze ulaşmıştır. Türkçe belge üzerinde ikili tarih atma usulü gereğince hem Hicri tarih (24 Cemaziyelahir 909) hem de 14 Aralık 1502 tarihi bulunmaktadır. Bu tarihlerin birbiri ile örtüşmemesi ve ahidnamenin Grekçe versiyonunda tarih bulunmaması tarihçiler arasında tartışmalara neden olmuştur. Her iki nüsha da bugün Venedik Devlet Arşivi'ndedir.[401] Ahidnamenin bu iki versiyonu Venedik'e gönderilmiş ve Venedik doçu tarafından da onaylanmıştır. Ancak Andrea Gritti ahidnamedeki bazı hususları yeniden müzakere

[400] Theunissen, **a.g.e.**, s. 139-146; Turan, **İmparatorluk ve Diplomasi**, s. 110-115; Selahattin Tansel, "Yeni Vesikalar Karşısında Sultan İkinci Bayezit Hakkında Bazı Mütalâalar", **Belleten**, c. XXVII, 1963, s. 198-204.
[401] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 73 ve 77.

için Osmanlı elçisi Ali Bey ile birlikte İstanbul'a gönderilmiştir. Birkaç hafta süren müzakerelerden sonra ahidname son halini almıştır ancak nihai belge ne yazık ki bugüne kadar bulunamamıştır. 909 Rebiülahir tarihli nameden öğrendiğimize göre İstanbul'da bulunan Andrea Gritti'nin girişimleri üzerine Sultan Bayezid 1503 Ekimi'nde Venedik balyosunun İstanbul'da kalacağı süreye dair maddenin revize edilerek bu sürenin 3 yıla çıkarılmasını kabul etmiştir.[402]

1503 tarihli ahidnamenin maddeleri incelenecek olursa Osmanlı lehine bir antlaşma olduğu görülecektir. Aya Mavra, Modon, Koron, Draç ve İnebahtı Osmanlılarda kalmış, buna karşılık Anabolu, Menekşe, Kefalonya ve Zenta Venedik'e bırakılmıştır. Zenta adası için Venedik'in ödemekte olduğu haracı ödemeye devam etmesi karar altına alınmıştır. Ayrıca sınır boylarındaki anlaşmazlıkların giderilmesi ve sınırların belirlenmesi için her iki taraftan da uzman kişilerin görevlendirilmesi hükmü verilmiştir. İki tarafın birbirine saldırmazlığı, ticaret güvenliği, esir ve kölelerle ilgili hükümler eski ahidnamelerde olduğu gibi mütekabiliyet esasına dayanmakta ve aynen tekrar edilmektedir. Ayrıca bu ahidnamede dikkat çekici bir madde ise İstanbul'da bulunan Venedik balyosunun süresinin 1 yıl ile sınırlandırılmış olmasıdır.[403] Avrupalılar nezdinde babası kadar karizmatik görülmeyen II. Bayezid Venedik ile yaptığı savaşlarla denizlerdeki Türk gücünü göstermiş, babası Fatih'in Akdeniz'in bir Türk gölü haline gelmesi hedefinin ilk adımını gerçekleştirmiştir. 1503 antlaşmasının sağladığı huzur ortamı 1537'ye kadar muhafaza edilmiş, taraflar arasında ciddi bir gerilim yaşanmamıştır.

1512 yılında Sultan Bayezid'in saltanattan el çekip yerine I. Selim'in tahta çıkması aradaki antlaşmanın yenilenmesini gerektirmekteydi. Venedik bu yeni padişahı tebrik ve antlaşmayı tecdid için acele etmemiş, Senato ancak Sultan Selim kardeşlerini devre dışı bırakıp gücünü toplayınca harekete geçmiştir. 30 Mayıs 1513 tarihinde yola çıkan Venedik elçisi Antonio Giustinian çok da zor ve uzun sayılmayan

[402] Theunissen, **a.g.e**., s. 147-148.
[403] Theunissen, **a.g.e**., s. 146-147; Turan, **İmparatorluk ve Diplomasi**, s. 115; Pedani, **a.g.e**., s. 101-102; Şakiroğlu, **a.g.m**. s.1562-1564.

müzakereler neticesinde 17 Ekim 1513 tarihinde yeni Sultandan 1503 ahidnamesini tecdid eden bir ahidname almaya muvaffak olmuştur.[404]

17 Ekim 1513 tarihli ahidnamenin Türkçe yazılmış orijinal nüshası bugün Venedik Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır.[405] Bu ahidnamenin metni de daha önce yayınlanmış, birtakım çalışmalara konu olmuştur.[406] Osmanlı Sultanı I. Selim 1513 tarihli ahidnamesinin veriliş sebebini "Venedik doçunun bir elçi göndererek merhum babam ile olan dostluk ve muhabbet mucibince benimle dahi dostluk olmak babında tecdid-i ahit talep ettikleri ecilden" şeklinde açıklamaktadır. Bu girişten de anlaşıldığı üzere ahidname genel anlamda dostluğu ve iyi niyeti teyid etmekte ve geçmişte vuku bulan anlaşmazlıkların üzerini örtmektedir. Hükümler incelendiğinde Bayezid'in 1503 ahidnamesinin birçok hükmünün tekrar edildiği görülmektedir. Ek olarak balyosların İstanbul'da kalış müddetinin 3 yıla çıkarıldığı da hüküm altına alınmış ve iki taraf arasında kaptan-ı deryanın bulunmadığı deniz seferleri sırasında karşılıklı olarak güvenilir bir kefil olmaksızın karşı tarafın sularına geçemeyeceği hususu karara bağlanmıştır. Bu iki yeni hüküm dışında eski hükümler eski şekilleri ile korunmuştur.[407]

I. Selim'i Osmanlı padişahları arasında farklı kılan hiç şüphesiz ki imparatorluğunun sınırlarını Batı'da olduğu kadar Doğu'da da güçlendirme çabaları idi. Kısa süren saltanatında bu anlamda çok önemli adımlar atmış, Doğu'daki kazanımlar Batı'daki diplomatik etkinliklerini de yakından etkilemiştir. Venedik ile bu dönemde kurulan ilk temas her iki tarafın da memnuniyeti ile sonuçlanmıştır. Avrupa ile kurulan iyi ilişkiler yalnızca Sultan'ın Doğu politikası ile ilgili değildir. Aynı zamanda Sultan Selim Avrupa'da bir Haçlı birliğini önlemek amacını taşımaktadır. Osmanlıların her geçen gün daha büyük bir güce dönüşerek Avrupa diplomasisinde yarattığı hareketlilik Hristiyanların ortak bir amaç etrafında birleşmesini önlemekteydi. Sultan Selim Batı'daki barışları yeniledikten sonra

[404] Theunissen, **a.g.e.**, s. 152-153; Turan, , **a.g.e.**, s. 125-126.
[405] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 161.
[406] Gökbilgin, **a.g.m**., s. 47-50 (Belge No. 129) ve tıpkıbasım 152-155; Theunissen, **a.g.e**., s. 394-399.
[407] Turan, **a.g.e.**, s. 126; Gökbilgin, "Venedik Doju ve Leh kralına verilen bir kısım ahitnamelerin şekil ve muhteva bakımından taşıdıkları önem ve tarihî gerçekler", **VII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, c. II, Ankara 1970, s. 478.

Doğu'daki planlarını gerçekleştirme fırsatı bulmuştur. Bu bağlamda bir dizi seferden sonra 1517 yılı itibariyle Suriye ve Mısır tamamıyla Osmanlılar idaresine geçmiştir.

Bu gelişmeler üzerine Venedik bu topraklar üzerinde sahip olduğu ayrıcalıkları korumak ve şimdiye değin Memluklar'a ödemekte olduğu Kıbrıs vergisini görüşmek üzere Bartolomeo Contarini ve Alvise Mocenigo'yu elçi olarak Yavuz Sultan Selim'e göndermiştir. 17 Eylül 1517 yılında varılan antlaşma sonucunda 1513 ahidnamesi aynı şekilde yenilenmiş, yalnızca yeni duruma dair hususlar eklenmiştir. 1513 hükümlerine ek olarak Venedik'in Memluklara yıllık 8.000 duka tutarında kumaş biçiminde ödediği vergiyi nakit olarak ödemesi karara bağlanmıştır. Ayrıca geçmiş 5 yıla ait toplam 40.000 dukalık tutarın 3 ay içerisinde ödenmesi hükmü verilmiştir.[408]

Yavuz Sultan Selim'in Venediklilere vermiş olduğu 1517 tarihli ahidnamenin Türkçe ve İtalyanca orijinali Venedik Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır.[409] Türkçe versiyonu daha önce yayınlanmış olan bu ahidnamenin Osmanlı-Venedik ahidnameleri arasındaki ilk İtalyanca orijinal versiyonundan bazı araştırmacılar bahsetmiş olmasına karşın bu belgenin yayını görece geç olmuştur.[410]

XVI. yüzyıl Avrupa'da Habsburg monarşisinin etkisinin hissedildiği bir dönemken Osmanlı tarihinin en görkemli yıllarının yaşandığı dönem olmuştur. Bu koşullar diplomatik ilişkileri de etkilemiş, Osmanlı diplomasisi yeniden şekillenmiştir. Yavuz Sultan Selim'in 21 Eylül 1520'deki ani ölümü Avrupa'da kısa süreli bir rahatlamaya sebep olduysa da oğlu Sultan Süleyman tahta çıktıktan çok kısa bir süre sonra gücünü imparatorluğunun her yanında tesis etmiş, "Türk tehlikesi"nin gittikçe büyüyen bir hal aldığını gözler önüne sermiştir.

30 Eylül 1521 tarihinde Osmanlı tahtına geçen Sultan Süleyman babasının doğu problemini halletmesinden sonra Batı'ya yönelmişti. İlk askeri başarısını Belgrad gibi çok stratejik bir noktada kazanan Sultan Süleyman ilerideki 40 yılın hasımları için çetin geçeceğine ilişkin ilk işaretini vermiştir. Bu sırada tasarladığı Rodos seferi

[408] Theunissen, **a.g.e**., s. 153-154; Turan, **İmparatorluk ve Diplomasi**, s. 125-126.
[409] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 167.
[410] Gökbilgin, **a.g.m**., s. 50-54 (Belge No. 130); Theunissen, **a.g.e.,** s. 400-415; a. mlf, "Four Ottoman Documents Pertinent to the Ottoman-Venetian Treaty of 1517", **De Turcicis Aliisque Rebus Commentarii Henry Hofman decicati**, Utrecht 1992, s. 79-104.

sırasında Akdeniz'de herhangi bir rakip istemeyen Kanuni Sultan Süleyman Venedik ile sulh halinin devam etmesini önemsemiştir. Belgrad dönüşü kendisinin cülusunu tebrik için gelen Venedik elçisi Marco Minio'yu kabul etmiş, aradaki ahidnameyi yenilemiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın 17 Aralık 1521 tarihli bu ahidnamesi genel olarak deniz meselelerini çözümlemeye yönelik olmakla birlikte ticaret esasları ve iki taraf idarecilerinin birbirlerine karşı nasıl davranacaklarına dair bir genel çerçeve de çizmektedir. Eski ahidname hükümlerinin yenilenmesi ile birlikte Akdeniz limanlarında faaliyet göstermekte olan Osmanlı gemilerinin güvenliği sağlanmıştır. Buna ek olarak bir Venedik gemisi ile Osmanlı gemisinin karşılaşması sırasında Venedik gemisinin yelkenlerini indirerek dostluk ve itaatini arz edeceği hükmü verilmiştir. Venedik balyoslarının İstanbul'da kalış sürelerinin 3 yıl ile sınırlandırılması hükmü bu ahidnamede de devam etmiştir.[411]

Kanuni döneminin ilk Osmanlı-Venedik antlaşması olan 17 Aralık 1521 tarihli ahidnamenin birkaç farklı formu günümüze ulaşmıştır. Sultanın tuğrasını taşıyan orijinal Türkçe metin iki resmi kopyası ile birlikte Venedik Devlet Arşivi'nde muhafaza edilmektedir.[412] Ayrıca bu ahidnamenin tamamlanmamış bir kopyası ise XVI. yüzyıla ait bir inşa defterinin içerisinde bulunmaktadır.[413] Bu ahidname (ve kopyaları) daha önce yayınlanmış olup hakkında müstakil çalışmalar da yapılmıştır.[414] Bu ahidnamenin Venedik Arşivi 190 numarada kayıtlı kopyasının arkasındaki İtalyanca notta 30 Temmuz 1540 yılında İstanbul'a gönderildiği kaydedilmiştir. Buradan anlaşıldığına göre bu ahidname Osmanlı ve Venedik arasındaki müzakereler sırasında önemli bir rol oynamış ve 1540 yılındaki ahidnameye temel teşkil etmiştir.[415]

XVI. yüzyıl diplomasi trafiği devrin iki büyük gücü olan Osmanlılar ve Habsburgların Akdeniz ve Orta Avrupa hâkimiyeti rekabeti çerçevesinde şekillenmiştir. Bu iki gücün rekabeti bölgedeki çıkarlarını korumak isteyen diğer

---

411 Theunissen, **a.g.e.**, 156-157; Turan, **a.g.e.**, s. 135-138; Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, c. II, s. 339; Şakiroğlu, "1521 Tarihli Osmanlı-Venedik Andlaşmasının Aslî Metni", **İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi,** c. XII, M. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı, 1982, s. 390-393.

412 ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 188, 189, 190.

413 Bibliothèque Nationale de France, Ancien Fonds no. 144, v. 103b-113b.

414 Şakiroğlu, **a.g.m.,** s. 387-404; Gökbilgin, **a.g.m**., s. 42-47 (Belge No. 128); Theunissen, **a.g.e**., s. 415-436.

415 Theunissen, **a.g.e**., s. 415; Şakiroğlu, **a.g.m**., s. 389.

devletleri kamplaşmaya itmiş ve Osmanlılar ile Habsburglar arasında şekil değiştiren siyasi duruma göre yeni politikalar üretmek zorunda bırakmıştır. Bu devreyi Osmanlı-Venedik ilişkileri açısından değerlendirecek olursak bu iki devletin ilişkilerinin zaruret temelli olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Venedik için Osmanlı ile ilişkiler riske edilemeyecek iktisadî öncelikler tarafından şekillendirilmekteydi. Osmanlı için ise Venedik, Avrupa politikası açısından bazı imtiyazlar tanınmak suretiyle kontrol altında tutulabilecek bir siyasi denge unsuruydu. Bu koşullar göz önüne alınarak iki taraf arasında yaklaşık 35 yıl süren bir savaştan kaçınma durumu söz konusu olmuştur. Ancak özellikle Kanuni döneminde Osmanlı deniz gücündeki hızlı büyüme ve Rodos ile başlayan Akdeniz'deki genişleme dalgası Venedik'i endişeye sevk etmiştir. İki taraf arasında zaman zaman cereyan eden önemsiz hadiselerin sayısı 1533 yılından sonra önemli ölçüde artmıştır. Bu tarihten itibaren Barbaros Hayreddin Paşa'nın Osmanlı kaptanıderyası olarak Akdeniz'de yürüttüğü faaliyetler ve Osmanlı Sarayı'ndaki "Venedik-dostu" politikanın en önemli âmili olan Sadrazam İbrahim Paşa'nın idamı ile kesilen ilişkiler Venedik'in Papa III. Paul önderliğindeki Türk karşıtı Haçlı ittifakına katılmasıyla sonuçlanan bir süreçtir. Bu süreç Lucette Valensi'nin şu cümlelerini akla getirmektedir: "*Venedikliler savaşın bir şey getirmeyeceğini bilirler. Avrupa'da yapılan değişik ittifak sistemleri arasında bir seçim yapmaz Venedik. Müslüman'a karşı ille de bir haçlı seferi düzenleme saplantısı yoktur Venediklinin. Diğer Hristiyan güçlerin yanına, ancak çıkarları açık bir biçimde tehlikede olduğu zaman geçer.*"[416]

Bu dönemde ayrıca Dalmaçya ve Arnavutluk'taki hücumlar ve her iki tarafın da arttırdığı korsanlık faaliyetleri sonucunda ilişkiler hızla bozulmuştur. Ayrıca Osmanlı ve Venedik arasında büyük bir bunalım yaratmadığı için Osmanlı tarihlerinde genellikle bahis konusu edilmeyen bir sorun mevcuttur. XVI. yüzyıl başında Adriyatik denizinde faaliyet gösteren Uskokların Klis (Klisa/Cliss) kalesinde sebep olduğu zararlar konusunda Venedik'in herhangi bir müdahalede bulunmaması Osmanlı ile olan sorunları tırmandırmıştır. Bunun üzerine Osmanlılar bu durumu savaş sebebi sayarak 1537 yılında Korfu seferine çıkmışlardır. Preveze ile sona eren bir dizi seferler

[416] Lucette Valensi, **Venedik ve Bâb-ı Âlî: Despotun Doğuşu**, çev. A. Turgut Arnas, İstanbul, 1994, s. 33.

nihayetinde Akdeniz üzerindeki Osmanlı üstünlüğü kanıtlanmış, Ege'de Venedik'e ait tüm adalar ele geçirilmiş ya da vergiye bağlanmıştır.[417]

Akdeniz'deki bu felaketten sonra Venedik çareyi Osmanlılarla derhal barış görüşmelerini başlatmakta bulmuştur. 1538 yılı sonlarında Lorenzo Gritti Venedik'ten bir elçi gönderileceği haberini getirmiş, elçi için yol izni alarak ateşkes yapılmasını sağlamıştır. Görevlendirilen elçi Pietro Zen'in yolda ölümü üzerine Tomasso Contarini elçi olarak İstanbul'a gönderilmiş ancak bu görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır. Son olarak Alvise Badoer elçi olarak görevlendirilmiş, bu elçinin İstanbul'a varması da 1540 yılı Nisan ayını bulmuştur. Çok geniş yetkiler verilen bu elçi hükümetini müzakerelerdeki sert ve taviz vermez tutum hakkında bilgilendirmiştir. Türklerin şartlarının kabul edilmesi yönünde talimat aldıktan sonra 28 Temmuz 1540 tarihinde bir ön antlaşmaya varılmıştır. Osmanlı-Venedik ilişkilerinde başka bir örneği olmayan bir "ahidname taslağı" 1521 ahidnamesinin bir kopyası ile birlikte Venedik'e gönderilmiştir. Bu taslağı esas alan görüşmeler sonucunda Venedik'ten gelen bazı değişiklik ve düzeltme talepleri yeniden görüşülmüş, 2 Ekim 1540 tarihinde nihai antlaşmaya varılmıştır. 8 Ekim 1540'ta ahidnamenin İtalyanca tercümesi yapılarak Venedik'e gönderilmiştir. Nisan 1542'de ise Venedik doçu Osmanlı elçisi Divan Tercümanı Yunus Bey huzurunda yemin ederek ahidnameyi onaylamıştır.[418]

1540 tarihli ahidnameye has bir özellik olarak bugün günümüze ulaşmış bir taslak nüsha, üç adet de orijinal nüsha mevcuttur. Bu ahidnamenin taslak nüshası[419] ve orijinallerden bir tanesi Venedik Devlet Arşivi'nde, diğer ikisi ise Paris'te Milli Kütüphane ve Carpentras Kütüphanesi'nde bulunmakta olup daha önce

[417] Theunissen, **a.g.e.**, s. 162-163; Pedani**, a.g.e.,** s. 128; Uzunçarşılı, a.g.e., c.II, s. 426-427; Şakiroğlu, "Rodos Adasının Fethinden 1540 tarihli Türk-Venedik Antlaşmasına", **Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi** c. 1, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı: İstanbul 2009, s. 136-139.
[418] Theunissen, **a.g.e**., s. 163-166; Pedani, **a.g.e**., s. 128-130; Şakiroğlu, "Venedik Arşivi ve Kitaplıklarından Türk Tarih ve Kültürüne Ait Kayıtlar II", **Erdem**, 6/17, Ankara 1990, s. 463-465.
[419] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 425, Luigi Bonelli, "Il trattato turco-veneto del 1540", **Centenario della nascita di Michele Amari**, II, Palermo: Virzì, 1910, s. 332-363; Şakiroğlu, **a.g.m**., s. 462-480.

yayınlanmıştır.[420] Bunlar dışında İngiltere British Library'de XVI. yüzyıla ait bir inşa kitabı içerisinde ahidnamenin metnine tesadüf edilmektedir.[421]

Ahidnamenin içeriği incelenecek olursa uzun süren görüşmeler sonunda Venedik'in büyük tavizler verdiği, Mora ve Dalmaçya sahillerindeki önemli kaleleri Osmanlılara bıraktığı görülmektedir. Böylece son kırk yıl içerisinde Venedik'in sömürge imparatorluğunun neredeyse tamamı elinden çıkmıştır. Ayrıca Venedik'in Osmanlılara savaş tazminatı olarak 300.000 duka ödemesine karar verilmiş olup bu tutar beş yıl içerisinde ödenmiştir.[422] İki taraf gemilerinin denizlerde karşılaştıklarında takınacakları tavır Venedik gemisinin bayraklarını indirmesi şeklinde hükme bağlanmıştır. Bunun yanında Osmanlı donanması Venedik'e ait olmayan bir yere yöneleceğinde Venediklilerin kalelerinden çıkmayıp, Osmanlıların düşmanlarına yardım etmemelerine karar verilmiştir. Bunlar dışında denizlerle ilgili deniz haydutları ve korsanlara karşı birlikte mücadele, bir şekilde batan gemilere yardımcı müdahale ve yağma yasağı gibi deniz hukukuna dair ilkesel konular kayıt altına alınmıştır. İlgi çekici olarak İstanbul ve Karadeniz'deki limanlara serbestçe girip çıkabilen Venedikliler için bu ahidnameyle bu serbestlik kaldırılarak limanlara giriş ilgili yerin idari amirinin iznine bağlanmıştır. Kanuni döneminde Osmanlıların genişleyen egemenlik alanı ile Venedik'in ticaret hacminin artmasına karşılık bu ahidnameden sonra Venedikliler Osmanlılar ile ticari ilişkilerinde eski rahatlıklarını kaybetmişlerdir.[423]

---

[420] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 426; Bibliothéque Nationale, Supplément Turc, 727; Theunissen, **a.g.e.,** s. 437-447; Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyatında Kanuni Sultan Süleyman Devri Belgeleri", **TTK Belgeler: Türk Tarihi Belgeleri Dergisi**, c. I S. 2 (1964), s. 121-128 (Belge No. 1); Wilhelm Lehmann, **Der Friedenvertrag zwischen Venedig und der Türkei vom 2. Oktober 1540**, Bonn 1936, s. 1-9; Franz Babinger, "Zum türkisch-venedigschen Friedensvertrag vom Jahre 1540", **Rivista degli Studi Orientali**, VIII, 1919-1920, s. 651-652; Alessio Bombaci, "Ancora sul trattato turco-veneto del 2 ottobre 1540", **Rivista degli Studi Orientali***,* XX, 1942-1943, s. 373-381.

[421] British Library, Department of Oriental Manuscripts, Official Letters Turkish, 9503, vrk. 183a-189a'da kayıtlı olduğunu Theunissen bildiriyor.

[422] Meryem Kaçan, XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnameleri, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995, s. 23'te Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi E. 4627 numarada kayıtlı olan 1545 tarihli muhasebe kaydında bu ödemenin dökümü görülebilir.

[423] Theunissen, **a.g.e.,** s. 166-168; Şakiroğlu, **a.g.m**, s. 138-139; Atçıl, Osmanlı-Venedik İlişkileri ve Osmanlı Tüccarları, **Toplumsal Tarih**, S. 275, (2016), s. 36-37.

Kanuni devrinin geri kalanında Venedik ile ilişkiler tekrar düzelmiş, yaklaşık 30 yıl daha istikrarlı şekilde sürecek olan sulh dönemi başlamıştır. Bu dönem boyunca diplomatik hareketlilik devam etmiş, Sultanın gönderdiği her fetihnameden sonra bir olağanüstü elçi görevlendirilerek Sultan tebrik edilmiştir. Bununla beraber iki tarafın da zaman zaman şikâyetlerde bulunduğu ahidname ihlalleri ve denizlerde haydutların sebep olduğu sorunların devam ettiği de görülmektedir. Ancak bu süre zarfında bu sorunların barış ortamını tehdit edecek boyuta ulaşması engellenmiştir. Sultan Süleyman'ın 1566 yılında ölümü ve tahta oğlu II. Selim'in çıktığının Venedik'te haber alınması üzerine Venedik mutad olduğu üzere İstanbul'a bir elçi göndermiş ve yeni sultandan aradaki ahidnamenin tecdidini talep etmiştir. Elçi Marino Cavalli 25 Haziran 1567 tarihinde II. Selim'den bir ahidname almaya muvaffak olmuştur.[424]

Venedik Devlet Arşivi'nde muhafaza edilen 1567 ahidnamesi daha önce yayınlanmış olup bazı hususiyetleri ile önceki örneklerinden ayrılmaktadır.[425] II. Selim Venediklilere verdiği bu ahidnamede *Unvan* kısmını çok kısa geçmiş, hemen konuya girerek babasının vermiş olduğu ahidnameyi aynen tasdik ve tecdid etmiştir. Birçok konu yazım farklılıkları ile birlikte 1540 ahidnamesini tekrar eder mahiyettedir. Sultan II. Selim'in bu hükümlere ek olarak öne sürdüğü şartlar arasında 1540 ahidnamesinde hakkında sınır tahdit komisyonu oluşturulması hükmü bulunan Bosna sınırında iki tarafın da karşılıklı hak iddia ettiği yerlerin durumlarının araştırılması hususu geçen zaman içerisinde bu konuda bir sonuca ulaşılamadığını göstermektedir. Ayrıca Sultan II. Selim'in ahidnamesindeki ifadelerine göre 1540 ahidnamesi sürecinde olduğu gibi bu ahidnamenin müzakeresi sırasında da Venedik'e bir ahidname taslağı gönderilmiştir.[426] Ayrıca Padişahın yemini ile birlikte son husus olarak korsanlık faaliyetinde tutsak edilenlere uygulanacak esasların belirtilmesi padişahın Adriyatik Denizi'nde bulunan korsanlar üzerinden korumasını kaldırması niyetini

[424] Theunissen, **a.g.e.,** s. 168-171; Pedani, **a.g.e.,** s. 136; Tomasso Bertele, **Venedik ve Konstantiniyye: Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri**, çev. Mahmut H. Şakiroğlu, İstanbul, 2012, s. 116.

[425] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 793; Theunissen, **a.g.e.,** s. 470-489; Şakiroğlu, "II. Selim'in Venedik Cumhuriyeti'ne Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnameler", **Erdem,** C. 2, S. 5 (1986), s. 531-541.

[426] "*…ahdnâme-i şerifimden evvel mezbûr elçinin Venedik dojı ile müşavere edecek ba'zı hususları olmağın ahdnâme suretinde mufassal hükm-i şerifim yazılıp gönderilip ânda kalmıştı hâliyâ ol ref' olunup asl mukarrer olan ahdnâme-i şerifim budur bunun mazmun-ı hümâyûnuyla amel oluna deyü se'idü'l-hayat şehidü'l-memat merhûm babam hüdâvendigâr aleyhi'r-rahmet ve'l-gufrân zaman-ı şerîflerinde nişan-ı hümâyûn verilmiş imiş…*" 1567 tarihli ahidname metni, satır 57-59.

göstermektedir. İki devlet arasındaki antlaşmalarda alışılagelmiş olan çifte tarihleme esasının bu ahidnamede son kez uygulanmış olması da bu ahidnamenin bir başka dikkat çeken özelliğidir.[427]

1517'de Mısır ve Suriye'nin fethi Osmanlıların Akdeniz siyasetinin coğrafi kapsamını genişletmiş, bu tarihten sonra Osmanlılar için Akdeniz'e dair hedefler bu topraklarla Anadolu arasındaki hatların güvenliğinin sağlanması çerçevesinde şekillenmiştir. Venedikliler tehlikeyi idrak ederek telaşa düşmüşlerse de Osmanlı ticaretine olan iktisadi bağımlılığı Cumhuriyeti Osmanlılarla olan ilişkilerinde itidalli olmaya mecbur bırakmıştır. Ancak yine de Kıbrıs'ın bir sonraki hedef olarak görülmesi Venedik'i adada birtakım önlemler almaya ve deniz gücünü güçlendirmeye teşvik etmiştir. Bu önlemlerden en önemlisi şüphesiz ki Papa ve diğer Avrupa devletlerinin yer aldığı bir ittifak çağrısında bulunmaktı. XVI. yüzyılda Osmanlıların Ege ve Akdeniz'de rakipsiz bir güç haline gelmelerinden sonra şehzadeliğinden beri Kıbrıs üzerinde ilgisi canlı olan Sultan II. Selim uzun zamandır tehir edilen bu meselenin üzerine eğilmiş, Kıbrıs'ın Venediklilerden alınması konusuna öncelik vermiştir. Tahta çıkar çıkmaz Venedik ahidnamesini yenileyerek Venediklilerin Kıbrıs üzerindeki endişelerini gideren Sultan Venedik'in ekonomik gücünü kırmak ve Osmanlı gemilerinin güvenliğini temin etmek için bu adanın kontrolünün elde edilmesi için çok yönlü hazırlıklar yapmıştır.[428]

Kıbrıslı korsanların Osmanlılara ait hac, zahire ve ticaret gemilerinin güvenliğini tehdit eder davranışlarına ve Osmanlıların bu konudaki taleplerine Venedik'in ilgisiz tutumu iki taraf arasında tansiyonu yükselten bir unsur olmuştur. Osmanlı menfaatlerine zarar vererek büyük bir güvensizlik ortamı oluşturan bu faaliyetlere Venedik'in sulhu ihlal anlamına gelen yaklaşımı Kıbrıs'ın fethini İslam hukuku açısından tabiî ve meşru kılmış, Kıbrıs'ın fethi için gereken hukuki zemini hazırlamıştır.[429] 28 Şubat 1570 tarihinde Venedik'e gönderilen Çavuş Kubat Osmanlı

[427] Şakiroğlu, **a.g.m.**, 529, 540 546.
[428] Theunissen**, a.g.e.**, s. 172; Pedani, **a.g.e.,** s. 137-138; Emrah Safa Gürkan, "Osmanlı-Habsburg Rekâbeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın XVI. Yüzyıl'daki Akdeniz Siyaseti", **Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası,** Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 19.
[429] Nuri Çevikel, "On altıncı Yüzyılda Osmanlı Devleti, Akdeniz Dünyası ve Kıbrıs'ın Fethi", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 168, 2007, s. 9-11; Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ın Fethini Meşrulaştıran Dinî Sebepler", **Türk Kültürü**, S. 374, 1994, s. 374-376.

Sultanının muhtırasını Senato'ya ileterek Kıbrıs adasının Türklere teslim edilmesini istemiştir. Bu hadise Osmanlı-Venedik ilişkilerinde bir savaşın resmi yollarla duyurulması hasebiyle dikkat çekicidir.[430]

Kuşatmanın başladığı yıl Venedik öncülüğünde kurulan Haçlı ittifakının *Hristiyanlığın son kalesi* Kıbrıs üzerine harekâtı akim kalmış, 1 Ağustos 1571 tarihinde Kıbrıs'ın Osmanlılarca fethi tamamlanmıştır. Uzun süredir Ege denizinde bulunmakta olan donanma müttefik donanmasının gelmekte olduğunu haber aldıktan sonra 3 Ekim'de İnebahtı'nın karşısında yer alan Balyabadra yakınlarına geçmiş ve burada demirlemiştir. Stratejik olarak çok uygun bir yerde bulunan donanma, deniz işlerinde yeterli tecrübesi bulunmayan Osmanlı kaptanıderyasının durumu göz önünde bulundurmaksızın İstanbul'dan gelen talimatları uygulamak istemesi üzerine stratejik bakımdan üstün mevkiden çıkartılarak, 55 kilometre daha batıda bulunan stratejik faydası olmayan bir yere nakledilmiştir. Bu korunaksız yerde Hristiyan filosu, Türk donanmasını tamamen bozguna uğratmıştır.[431]

Kazanılan bu zafer üzerine ittifak dağılmış, Venedik müttefiklerinden ayrılarak Osmanlı ile müzakerelere başlamıştır. 8 Mart 1573 tarihinde İstanbul balyosu Marcantanio Barbaro Osmanlılarla barış yaparak Sultan Selim'den bir ahidname almaya muvaffak olmuştur. 28 Ağustos 1573 tarihinde ise Venedik elçisi Andrea Badoer yapılan antlaşmayı onaylayarak süreci tamamlamak için İstanbul'a gelmiştir. Antlaşma koşulları incelendiğinde Osmanlılar için İnebahtı Savaşı'nı kazanmış gibi bir netice doğurduğu kolaylıkla fark edilecektir. Ahidnameye göre Venedik eskiden olduğu gibi 300.000 duka haraç ödemeye mahkûm olmuş, Sopot ve Kıbrıs Osmanlılarda kalmıştır. Kıbrıs için Venedik'in ödemekte olduğu 8.000 dukalık vergi kaldırılmış, ancak Zante vergisi 1.500 dukaya çıkarılmıştır. Bunlara karşılık Sultan Selim 1567'de kendisinin verdiği ve 1540'ta babası Kanuni Sultan Süleyman döneminde verilmiş olan ahidname ahkâmını yenilediğini taahhüt etmiştir. Bu

[430] Theunissen, **a.g.e**., s. 172; Pedani, **a.g.e**., s. 138.
[431] Uzunçarşılı, "Kıbrıs Fethi ile Lepant (İnebahtı) Muharebesi Sırasında Türk Devleti ile Venedik Müttefiklerinin Faaliyetine Dair Bazı Hazinei Evrak Kayıtları", **Türkiyat Mecmuası**, c. III, 1926-1933, s. 260-263; S. Soucek, "İnebahtı Savaşı (1571) Hakkında Bazı Mülâhazalar", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, S. 4-5 (1973-1974), s. 35-38; İdris Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", **DİA**, c. 22, İstanbul, 2000, s. 287-288.

ahidnamenin verilmesiyle sonuçlanan tarihsel süreç sonunda Venedik ticari imtiyazlarına tekrar kavuşmuş olmasına rağmen art arda gelen savaş maliyetleri ve Akdenizde "kuzeyli" yeni ticaret aktörlerinin ortaya çıkması gibi birtakım sebeplerin de etkisiyle Akdeniz ticaretinde en büyük güç olma vasfını yitirmiştir.[432]

II. Selim'in Venediklilere vermiş olduğu 8 Mart 1573 tarihli ahidnamenin Türkçe orijinali bugün Venedik Devlet Arşivi'nde muhafaza edilmektedir.[433] Bu ahidnamenin orijinali ve Mühimme Defterleri içerisinde kaydedilmiş olan bir sureti daha önce yayınlanmıştır.[434] Tarihsel olarak büyük öneme haiz olan bu ahidname aynı zamanda diplomatik hususiyetlerinin önceki Osmanlı-Venedik ahidnamelerine olan üstünlüğü ile de dikkat çekmektedir.[435]

15 Eylül 1574'te II. Selim'in vefatı üzerine 22 Aralık 1574 tarihinde oğlu III. Murad Osmanlı tahtına geçmiştir. Kardeşlerinin birinin hükümdar olmasına dair tereddütleri bulunan Sultan Murad babasının ölümünü haber vererek kendisini tahta davet eden Sokullu Mehmed Paşa'ya saltanatının bu ilk devresinde büyük teveccüh göstermiş, dedesi Kanuni Sultan Süleyman devrinden beri görevde olan Paşa'yı mevkiinde tutmuştur. Sokullu'nun devleti Doğu ve Batı sınırında zuhura gelebilecek yeni çatışmalardan uzak tutma siyasetinin ve döneminde devletin dış işlerine karışacak kadar güçlenmiş olan Venedik uyruklu annesi Nurbanu Sultan'ın etkisi ile Sultan Murad Venedik doçuna gönderdiği namede ahidnameyi yenilediğini haber vermiştir. Osmanlı'daki taht değişiminin haberi alındıktan sonra 20 Haziran 1575 tarihinde Venedik elçisi Giacomo Soranzo padişahın cülusunu tebrik ve ahidnameyi tecdid için İstanbul'a ulaşmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda 1575 yılı Ağustos ayında elçi ahidnamenin tecdidine muvaffak olmuştur.[436]

---

[432] Theunissen, **a.g.e.**, s. 174-175; Pedani, **a.g.e.**, s. 140-141; Soucek, **a. g. m**, s. 40; Uzunçarşılı, **a.g.e**., c. III, s. 42-43; Bertelé, **a.g.e.**, s. 130-131.
[433] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 818.
[434] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 21 Numaralı Mühimme Defteri, hüküm no: 404; Şakiroğlu, **a.g.m**., s. 548-549; Uzunçarşılı, **a.g.e**, c. III, s. 42-43; Theunissen, **a.g.e**, s. 490-496.
[435] Şakiroğlu, **a.g.m.,** s. 547.
[436] Uzunçarşılı, **a.g.e**., c. III, s. 57-58; Theunissen, **a.g.e**., s. 176; Pedani, **a.g.e**., s.146; Pedani, **a.g.e.**, s. 214; Bertelé, **a.g.e.**, s. 131; Eric R. Dursteler, **İstanbul'daki Venedikliler**: **Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş**, çev. Taciser Ulaş Belge, İstanbul, 2012, s. 194.

Sultan III. Murad döneminde gün geçtikçe Sokullu'nun nüfuzu kaybolmuş, padişah üzerinde farklı grupların etkisi artmaya başlamıştır. Bu anlamda Sokullu'nun Batı Akdeniz merkezli politikaları terk edilerek devletin dikkati Doğu sınırına yöneltilmiştir. Sultan III. Murad'ın dönemi Osmanlı-Venedik ilişkileri açısından siyasi olarak durgunlaşmasına karşılık ticari ilişkilerin bütün canlılığıyla devam ettiği bir dönem olmuştur.[437]

1575 yılı Ağustos ayında Sultan III. Murad tarafından Venedik'e verilen ahidnamenin Türkçe orijinali ve İtalyanca tercümesi Venedik Devlet Arşivi'nde bulunmakla birlikte birkaç tane de bilinen sureti mevcuttur.[438] Bu ahidname ve metni daha önce yayınlanarak ilim âlemine tanıtılmıştır.[439] Daha önceki ahidnamelerde rastlamadığımız derecede güzel ve süslü bir tuğraya sahip olan bu ahidnamenin içeriği incelendiğinde 1540 ahidnamesini temel metin olarak alan bir ahidname olduğu görülecektir. Sultan Murad 1575 tarihli bu ahidnamesinde dedesi Kanuni Sultan Süleyman ve babası II. Selim'in verdiği ahidnmalerdeki hususları aynen kabul ve tekrar etmesinin yanında Venedik'in 1573 ahidnamesinde kararlaştırılan 300.000 dukadan kalan bakiyeyi ödemesi şartıyla aradaki sulhu tecdid ettiğini bildirmektedir. Ayrıca iki taraf arasında uzun zamandır devam etmekte olan Dalmaçya sınırı ile ilgili sorunlar bu ahidnamede de bahis konusu olmuş, ahidnamenin verilişinden sonra görevlendirilen elçi Giacomo Soranzo ve Bosna sancakbeyi Ferhad Bey'in başında bulunduğu bir komisyon tarafından çözümlenmiştir. Ancak bu kararlar Girit savaşına kadar yapılacak olan antlaşmalarda tekrar gündeme gelmiştir.[440]

Elçi Soranzo ve Ferhad Bey'in de içerisinde bulunduğu sınır tahdit komisyonunun aldığı kararlar ayrı bir belge olarak düzenlenmiş, Osmanlı-Venedik sınırını karara bağlamıştır. Sınır meselesinin bu şekilde hallinden sonra elçi İstanbul'a dönmüş ve 1575 tarihli ahidnameyi bazı önemsiz ifade farklılıkları ile aynen tekrar eden yeni bir ahidname almaya muvaffak olmuştur. Bu yeni ahidname de Venedik

[437] Bekir Kütükoğlu, "Murad III", **DİA**, c. 31, İstanbul, 2006, s. 172; Pedani, **a.g.e.**, s.146.
[438] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 827 ve 828; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ecnebi Defteri 16/4 (Venedik), no: 2; Topkapı Sarayı Arşivi, D. 7018/1, 44b-46b; TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi, 2362, s. 63-70; British Library, Official Letters Turkish, Oriental, 9503, 267b-270b.
[439] **Muahedat Mecmuası**, c.II, s. 130-141; Theunissen, **a.g.e**., s. 496-529 ve 530-546.
[440] Theunissen, **a.g.e.**, s. 176; Pedani, **a.g.e.**, s. 146.

Devlet Arşivi'nde mahfuzdur. 26 Ağustos-Eylül 1576 tarihli bu ahidnamenin varlığını ilk kez Theunissen'den öğrenmekteyiz.[441] Bu ahidnameyi yayınlayarak ilim camiasına tanıtan Theunissen'in kanaatine göre 1576 ahidnamesi 1575 tecdidinden sonra sınırlar üzerinde uzlaşmaya varılan bir başka belgenin varlığına işaret etmektedir. Theunissen 1576 tarihli ahidnamenin şimdiye kadar arşivlerde bulunamamış olan bu kayıp belgenin onayı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.[442] Eldeki verilere göre bu tezin tutarlı ve makul olduğunu kabul etmekteyiz.

Sultan Murad'ın ani ölümü üzerine oğlu III. Mehmed sancaktan gelip tahta çıkan son şehzade olarak 27 Ocak 1595 tarihinde Osmanlı tahtına oturmuştur. Ahidnamelerin yürürlükte kalması için her padişahın değişikliğinde tecdidi mutadınca Sultan III. Mehmed tahta çıkışının ardından Venedik'e bir name-i hümayun göndererek bir elçi gönderilmesini talep etmiştir. Ancak Sultan Mehmed'in namesi daha Venedik'e ulaşmadan elçi olarak Leonardo Dana seçilmiş ve cülus tebriki ve ahidname tecdidi için görevlendirilmişti. 4-13 Aralık 1595'te III. Mehmed Venedik elçisine verdiği ahidname ile önceki ahidnameleri kabul ve tasdik etmiş ve iki devlet arasındaki iyi ilişkiler muhafaza edilmiştir.[443]

XVI. yüzyılın son Osmanlı-Venedik antlaşması olan 1595 tarihli bu ahidnamenin birisi İstanbul'daki Venedik balyosu için hazırlanan nüshası olmak üzere iki orijinal nüshası Venedik Devlet Arşivinde bulunmaktadır.[444] Bu orijinaller dışında suretlerinin bulunduğu eserler de mevcuttur.[445] Daha önce bu ahidname ve suretleri yayınlanmıştır[446]. Osmanlı-Venedik ahidnameleri arasındaki en tezyinatlı belgelerden birisi olması yönüyle de dikkat çeken bu ahidname kendinden öncekileri tecdid mahiyetinde olup ek olarak Arnavutluk ve Bosna vilayetlerindeki yerler konusunda ahidnamede Giacomo Sorenzo ve Ferhad Bey'in tayin etmiş olduğu sınırlara riayet edilmesini hükme bağlamıştır. Ayrıca Venedik'in II. Selim döneminden itibaren

[441] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 861; Theunissen, **a.g.e**., 547-560.
[442] Theunissen, **a.g.e.**, s. 176-177.
[443] Theunissen, **a.g.e.**, s. 179.
[444] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 1086 ve 1087.
[445] TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi, 3345, 164a-168a (sayfa kenarlarına)
[446] Theunissen, **a.g.e.**, 561-578; M. Belin, "Relations diplomatiques de la Ràépublique de Venise avec la Turquie (fragment)", **Journal Asiatique**, c VIII, 1876, s. 381-424. (Belin'in neşri Mısır'daki Venedik konsolosuna aittir.)

ödemekte olduğu 300.000 dukalık haracın Osmanlı hazinesince eksiksiz teslim edilmiş olduğu ve diğer ahidname hususlarının eksiksiz yerine getirildiğinden bu ahidnamede tekrar yer verilmediği beyan edilmiştir.

XIV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnameleri

No	Tarih	Dili	Padişah
1	1390	Grekçe	I. Bayezid
2	1403	İtalyanca	Süleyman Çelebi
3	1408	İtalyanca	Süleyman Çelebi
4	1411	İtalyanca	Musa Çelebi
5	1416	İtalyanca	I. Mehmed
6	1419	İtalyanca	I. Mehmed
7	1430	Grekçe	II. Murad
8	1446	Grekçe - İtalyanca	II. Mehmed
9	1451	İtalyanca	II. Mehmed
10	1454	İtalyanca	II. Mehmed
11	1479	Grekçe– İtalyanca – İngilizce	II. Mehmed
12	1482	Türkçe – Grekçe	II. Bayezid
13	1503	Türkçe – Grekçe	II. Bayezid
14	1513	Türkçe	I. Selim
15	1517	Türkçe – İtalyanca	I. Selim
16	1521	Türkçe	I. Süleyman

17	1540	Türkçe	I. Süleyman
18	1540	Türkçe	I. Süleyman
19	1567	Türkçe	II. Selim
20	1573	Türkçe	II. Selim
21	1575	Türkçe	III. Murad
22	1576	Türkçe	III. Murad
23	1595	Türkçe	III. Mehmed

Tablo 4.1. Osmanlı-Venedik Ahidnameleri Tablosu

4.2. Osmanlı-Venedik Ahidnamelerinin Diplomatik Bakımdan Değerlendirilmesi

1482 Tarihli Venedik Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

1482 tarihli Türkçe Venedik ahidnamesi Osmanlı Divanı'na mahsus süslü, gösterişli ve resmî yazı tipi olan Divanî ile yazılmıştır.[447] Divani hattın uluslararası diplomatik yazışmalardaki en seçkin örneklerinden biri olarak tanımlanabilecek 1482 tarihli bu ahidname bu yönüyle Osmanlı hat tarihi açısından da önemlidir. Fatih devrinden itibaren daha sade ve basit olarak ilk örneklerini görmeye başladığımız bu yazı tipinin II. Bayezid dönemi itibari ile devletin haşmet ve azametini temsil edercesine gelişmeye başladığı bu belgede açıkça görülebilmektedir.

Ahidname, taşıdığı *Tuğra* bakımından Fatih devri sonlarına ait tuğralara benzer bir özellik göstermektedir. Tuğradaki harf boşlukları dönemin en çok kullanılan renklerinden kobalt mavisi ve bakır yeşili mürekkeple tezhiplenmiştir. Altın mürekkep ile çekilmiş olan tuğranın kenarları is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. XV. yüzyıl sonu

[447] Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 44.

gibi erken denilebilecek dönemlere ait bu belgedeki tuğranın boyutu ve süslemeleri Osmanlıların diplomatik ilişkilere verdiği önemi ifade etmesi bakımından önemlidir.

Günümüze ulaşan en eski Türkçe ahidname olan 1482 tarihli ahidnamede *Davet* formülü "*Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Mu'în*" şeklindedir. Bu kısımda Allah'ın "zâtında ve sıfatlarında her türlü ihtiyaçtan münezzeh olan" el-Ganî, "dilediği kulu her türlü ihtiyaçtan kurtaran" el-Muğni ve "kullarına yardım eden, nimet veren" el-Mu'în isimleri zikredilmiştir.

1482 tarihli ahidname, "*Ben ki Sultan Bayezid bin Sultan Mehmed bin Sultan Murad Han'ın*" şeklinde padişahın yalnızca kendisinin, babasının ve dedesinin adının zikredildiği oldukça sade bir *Unvan* formülü ihtiva etmektedir. Ardından düzenlenme sebebi ve buna dair şekil ve şartları ihtiva eden *Nakil/İblağ* bölümüne geçilmiş, Fatih döneminde belge dilinde başlayan bu güç ve yücelik vurgusunun 1482 tarihli Venedik ahidnamesinde "*benim re'y-i cihân-ârâyıma şöyle zâhir oldı ki"* ifadesiyle kendini göstermiştir. Ahidname, "*bi-avni'llah-i te'âlâ serîr-i saltanata cülûs-ı hümayunum vâkı' olub etrafdan ümerâ ve selâtin atebe-i ulyâma müraca'at edip müsâleha ve mu'ahede etdiklerinden*" ifadesiyle, Sultan II. Bayezid'in tahta çıktığı andaki durumu yansıtır ifadelerle düzenlenmiş bir *Nakil/İblağ* rüknüne ve kendisinin tahta çıkışından sonra bütün etraf beylik ve sultanlarının kendisine müracaat ederek sulh ve ahid talep ettiklerini vurgulayan bir içeriğe sahiptir. Sultan, "*Bundan evvel çün benim babam Hüdavendigâr enara'llahü burhanehu umdetü'l-ümerâ Venedik dukası Yuvan Mocenigo ve sâir beğleriyle dostluk ve mehabbet ve müsâleha eylemişlerdi ben dahi gördüm ânlarınla müsâleha etmek sebeb-i intizâm-ı umûr-ı memleketdir*" ifadeleriyle babası Fatih Sultan Mehmed'in Venedik doçu ve ona tâbi olan beylerle yapmış olduğu sulhu işaret ederek bu sulhun devamının devletin düzeni için bir gereklilik olduğunu vurgulamaktadır. İki devlet arasındaki barış ve dostluğun sürdürülmesi hususunda kararlılığını Sultan II. Bayezid "*lâ-cerem âlem-i dünyada dostluk ve mehabbet fevkinde hiç nesne olmaz*" şeklinde Dünyada dostluk ve barıştan daha değerli bir nesnenin olmadığını beyanla ifade etmektedir. Ardından ahidnameyi verme sebebi olarak Venedik devletinin talebini ve elçi Antonio Vitturi ile yapılan müzakereler neticesinde barışın devamına karar verdiğini "*imdi ben dahi müsâleha etmeğe mâil olub umdetü'l-ümerâ Venedik dukası Yuvan Mocenigo ve erkân-ı devleti ve sâir*

beğleri ile ve halkı ile dostluk ve mehabbet bünyâdın eyleyem şimdiki hâlde mezkûr beğler fahrü'l-a'yân zû'l-akli'l-etemm Andoniya Vituriyi atebe-i ulyâma elçiliğe ve aramızda olan dostluk ve muhabbet esasını muhkem etmeğe ve bu ahidnamede vâkı' olan şerâyiti mukarrer kılmağa gönderdikleri sebebden ben dahi anların müsâlehaların ve ahdların kabul edip" şeklinde özetlemektedir.

1482 tarihli ahidnamede Venedik doçu veya elçisi için bir dua formülü bulunmazken Fatih Sultan Mehmed'in isminin anılmasından sonra "*enara'llahü burhanehu*" dua formülü bulunmaktadır. Bu dua cümlesi dua formüllerinin en erken örneklerinden birini teşkil etmekte olup Allah onun delillerini aydınlık ve parlak kılsın anlamı taşımaktadır.

Belgenin *Yemin* rüknü Fatih dönemi emannamelerine benzer şekilde "*eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki kuşandığım kılıç hakkıyçün ve atam dedem ruhiyçün ve oğlancıklarım başıyçün ve benim başım ve canım içün ve yüz yirmi dört bin peygamber hürmetiyçün ve hazret-i resulün aleyh efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât pâk ve münevver ve mutahher ruhiyçün ve yedi Mushaf hakkiyçün ve dinim hakkiyçün ve yeri göğü yaradan perverdigâr hakkiyçün ki*" ifadeleri ile yer almıştır.

1482 tarihli *Ahidname Maddeleri* incelendiğinde Sultan Bayezid'in uzlaşmacı politikasının ahidname maddelerine yansıdığı görülmektedir. Ahidname maddelerinde ilk vurgulanan nokta Venedik dukası ve beyleri ile dostluk ve barış içerisinde olunacağıdır. Ardından Venedik bayrağı ile seyrü sefer eden gemilere ve karadaki Venediklilere hiçbir Osmanlı yetkilisinin müdahale edemeyeceği, edildiği durumda zararlarının tazmin edileceği bildirilmektedir. Bu maddeden sonra ilk kez kullanılan "*mezkûr beğler dahi bu üslub üzere zamin olalar*" cümlesi ahidnamenin farklı yerlerinde birkaç kez tekrarlanarak mütekabiliyet vurgusu yapılmıştır.

Sonraki maddede Venediklilerin ticaret için İstanbul'a, Galata'ya, Trabzon'a ve Kefe'ye serbestçe girip çıkmaları hususları düzenlenmiştir. Ayrıca Nakşa (Naxos) adası tebaasının Venedik tebaasıyla aynı haklara sahip olduğu bildirilmiştir. Sonraki maddelerde borçlu bir Venedikli yerine başka bir Venediklinin suçlanmaması, Venedik'ten kaçıp Osmanlı'ya iltica eden esirlere yapılacak muamele, Osmanlı topraklarında ölen Venediklilerin mirası ile ilgili konular, Venedik balyosunun statüsü

ve savaş esirlerine dair maddeler derç edilmiştir. Ayrıca 1479 yılında Fatih Sultan Mehmed'in verdiği ahidnamedeki sınırlar korunmuş, Venedik'in Osmanlılara ödemekte olduğu 10.000 dukalık vergi kaldırılmıştır.[448] Maddelerin tamamlanmasından sonra *Te'kid* ve *Te'yid* rüknü "*bu bâblarda tamam i'timâd edip alâmet-i şerîf üzere i'tikâd-ı küllî kılalar*" şeklinde ahidname maddelerine tam bir güvence verildiğini vurgulayarak *Tuğra*ya işaretle (alâmet-i şerîf üzere) belgenin doğruluğunun ifadesinden meydana gelmiştir.

Belge son olarak "*fî evâhir-i zi'l-ka'deti'l-haram li-sene sitte ve semânin ve semane-mi'e*" şeklinde yalnızca Hicrî tarihi havi bir *Tarih* ve "*be-makâm-ı Edirneti'l-mahmiye*" şeklinde *Mahall-i Tahrir*i kaydetmektedir.

1503 Tarihli Venedik Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

1503 ahidnamesi, 1498 senesinde başlayan Osmanlı-Venedik savaşının neticesinde düzenlenmiştir. 1498'de Osmanlılar aleyhinde Venedik-Fransa ittifakının anlaşılmasıyla Venedik'e savaş açılmıştır. Süreci başlatan olay ise İstanbul'daki Venedikli tâcirlerin tutuklanarak mallarına el konulması olmuştur. 1499'da İnebahtı, 1500'de Modon, Navarin ve Koron, 1501'de Draç ele geçirilmiştir. Ancak bu dönemde Batıda gelişen ittifaklar ve Anadolu'daki dâhili sorunlar savaşın gidişatını değiştirmiş, bu durum Sultan Bayezid'i siyasetini yumuşatmaya sevk etmiştir. Venedikliler ise savaşın maliyetini karşılayamayacak duruma geldiklerinden ve deniz ticaretinin daha fazla darbe almasını istemediklerinden savaşı devam ettirmek istememiştir. Her iki tarafın da savaşı uzatmak istemediği anlaşıldığında Macar kralı tavassutuyla İstanbul'a gönderilen elçi ile 25 Aralık 1502'de antlaşmaya varılmıştır.[449] Bu ahidnamenin Grekçe ve Türkçe orijinalleri Venedik Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır.[450] Bu belgeler daha önce çeşitli bazı yayınlara konu olmuş, ancak diplomatik bilimi açısından tafsilatlı bir incelemeye tabi tutulmamıştır.[451]

[448] Gökbilgin, **a.g.m.** s. 477-478; Theunissen, **a.g.e.**, s. 136-137.
[449] Theunissen, **a.g.e.**, s. 139-146; Turan, **İmparatorluk ve Diplomasi**, s. 110-115; Tansel, **a.g.m**., s. 198-204.
[450] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 73 ve 77.
[451] Şakiroğlu, **a.g.m**., s.1559-1569; Theunissen, **a.g.e.,** s. 377-393; Miklosich-Müller, **a.g.e.**, s. 344-350.

Şakiroğlu'nun tavsifine göre belgenin boyu 3 metre ve genişliği 370 milimetredir. Divani hat ile 45 satır halinde yazılmış olan 1503 tarihli ahidnamenin yazısı 1482 tarihli ahidnamenin yazısına kıyasla daha temiz ve daha özenlidir. Bu ahidname diplomatik açıdan incelendiğinde ilk olarak *Davet* rüknünün bulunmadığı dikkati çekmektedir.

Bu belgenin fiziki olarak en öne çıkan özelliği taşıdığı *Tuğra* dolayısıyladır. Bu tuğra 1482 ahidnamesindeki tuğraya benzer şekilde altın mürekkep ile çekilmiş ve kenarları is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Ancak 1503 tarihli bu ahidnamede bulunan tuğra 1482 tarihli ahidnamedeki tuğradan çok daha düzgün biçimde istiflenmiş ve daha özenli bir şekilde süslenmiştir. Bu tuğranın en belirgin özelliği beyzelerinin içlerine rumi motiflerle yapılmış olan tezhiptir. Bu tuğra literatürde bilinen ilk içi tezhipli tuğra olması sebebiyle hususi bir yere sahiptir.[452] 1482 tarihli belgedeki tuğrada tüm harf boşlukları mürekkeple doldurulmuş iken bu teknik 1503 tarihli belgenin tuğrasında yalnızca iki kez kullanılmış, bu tuğranın iç kısmındaki zarif tezhipler sayesinde tuğranın tezyinatı başka bir merhaleye taşınmıştır.

1503 tarihli ahidname *Nişan formülü* açısından ele alındığında 1482 tarihli ahidnameden bu yönüyle de farklılaştığı görülmektedir. 1482 tarihli ahidnamede "*Nişan-ı hümayun-ı âlî-şân ve misâl-i meymûn-ı vâcibü'l-iz'an neffezehü'llahü'l-melikü'l-mennân ilâ inkırâzı'd-dühûr ve'l-ezmân hükmi oldur ki*" şeklindeki formülün 1503 tarihli ahidnamede "*Nişan-ı şerîf-i âlî-şân-ı sultânî ve ferman-ı münîf-i vâcibü'l-iz'ân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-subhânî hükmi oldur ki*" olarak değiştiği görülmektedir.

1503 tarihli ahidname 1482 tarihli ahidnamenin aksine *Nişan formülü*nden sonra bir *Unvan* rüknü taşımamakta; doğrudan "*el-hâletü hazihî*" ile başlamaktadır. "Bu durumda" anlamını taşıyan *el-hâletü hazihî* ifadesinden sonra doğrudan konuya girilmekte ve belge "*Venedik beğlerinden dergâh-ı âlem-penâhıma elçi gelüp aralıkda sulh ve salâh olmak taleb ettikleri ecilden*" şeklinde Venedik'in elçi göndererek barış talebinde bulunduğunu bildiren *Nakil/İblağ* kısmına geçmektedir. Sultan Bayezid ahidnameyi verme sebebinin Venedik'in talebi olduğunu açıkladıktan sonra

[452] Şakiroğlu, **a.g.m.**, s. 1561.

ahidnameyi vermesinin ilk koşulunun Aya Mavra kalesinin kendisine terki olduğunu ifade etmektedir ki bu hususu ahidnamenin ilk maddesi olarak "*ben dahi şol vech üzere sulhu kabul ettim ki Aya Mavra kal'asını mevcud olan halkı ile ve adasıyla ve âdemisiyle fi'l-cümle kal'anın topları ve tüfek ile ve esbâbı ile vereler*" şeklinde kaydetmektedir. 1482 tarihli ahidnamede bulunmayan bu madde şehrin 1503 yılında kısa süreliğine Venedik'in eline geçmesi sebebiyle önem taşımaktadır. Bu ada Adriyatik denizinde bir ileri karakol vazifesi gördüğünden Osmanlılar açısından büyük öneme sahiptir.[453]

1503 tarihli ahidnamenin maddeleri incelendiğinde genel olarak 1482 tarihli ahidnamede bulunan hususların bu ahidnamede de birtakım değişiklik ve ilavelerle birlikte mevcut olduğu görülecektir. 1482 ahidnamesi genel olarak 19 konu başlığı altında toplanabilecek maddelerden oluşmaktaydı. 1503 ahidnamesinin maddeleri ise 25 konu başlığı altında toplanmaktadır. Barış ve dostluk, saldırmazlık, ticaret, korsanlıkla mücadele, esirlerin salıverilmesi, balyosların ikamet ve yargılama hakları, tüccarların miraslarına dair meseleler gibi birçok madde her iki ahidnamede de ortak olmakla birlikte 1503 ahidnamesinde bazı maddeler genişletilmiş veya detaylandırılmıştır. Bu kısımda cari olan maddelere temas edilmeyerek yalnızca yeni veya değişen hususlara işaretle iktifa edilecektir.

Sultan II. Bayezid'in Venediklilere vermiş olduğu 1503 tarihli bu ahidnamede tavizkâr tutum sergilediği göze çarpmaktadır. Sultan, Cerneoğlundan aldığı toprakları geri vererek Cerneoğlu ile yaptığı antlaşmaya riayet edeceğini bildirmektedir. Ayrıca sınır tahdidi konusu üzerinde önemle durulmuş, bunun için hem Osmanlı tarafından hem Venedik tarafından güvenilir kimselerin görevlendirilerek bu konuda düzenlemelerin yapılması karara bağlanmıştır. Anabolu, Menekşe, Kefalonya Venediklilere bırakılmış, Zenta adası için Venedik'in Osmanlılar'a ödemekte olduğu vergi aynıyla muhafaza edilmiştir. Nakşa adası halkı 1482 ahidnamesinde Venedik halkı gibi kabul edilerek vergiden muaf tutulmuş olmakla birlikte 1503 ahidnamesinde Nakşa'nın doğrudan ahidnameye idhali hüküm altına alınmıştır. Ayrıca bu ahidname ile birlikte her iki taraf topraklarındaki ticaret esnasında tüccarların alacaklarını tahsil

[453] Machiel Kiel, "Ayamavra", **DİA**, c. 4, İstanbul, 1991, s. 194.

edememeleri durumunda devlet takibine başvurmaları esası getirilmiştir. Dikkat çekici bir husus olarak ahidnamede İstanbul balyosunun şehirde bulunabilme süresinin bir yıl ile sınırlandırıldığı görülmektedir. Son olarak Venedikli tüccarların Trabzon ve Kefe limanlarına uğramalarına izin verilmiş olmasına rağmen Bursa ve diğer yerlere gidebilmeleri için balyostan izin almaları esası getirilmiştir.[454]

1503 tarihli ahidname sahip olduğu hususiyetler açısından 1482 tarihli ahidnameden oldukça farklıdır. *Unvan* rüknü bulunmayan bu ahidnamede herhangi bir *Elkab* ya da *Dua* formülüne ve hatta ilginç bir hususiyet olarak Venedik doçu ve elçisinin isimlerine de yer verilmemiştir. Ayrıca bir ahidnamenin en önemli hususiyeti olan *Yemin* rüknü 1482 tarihli ahidnamede oldukça uzun ve birçok kutsal üzerine yemin edilmesi şeklinde karşımıza çıkmasına karşılık 1503 tarihli ahidnamede "*eymân-ı mugallaza ile yemin eylerim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün*" şeklinde oldukça kısa tutulmuş ve metnin sonunda aynı şekliyle *Te'yid* ve *Te'kid* kısmında da yer almıştır. Bu eksiklikleri nazar-ı dikkate alan Şakiroğlu antlaşmanın bir ön antlaşma olabileceğine dair bir sav öne sürse de henüz bu savı destekleyecek bir veri ortaya çıkmamıştır.

Ahidnamenin son protokolüne gelindiğinde dikkat çekici bir şekilde tarih kaydının tamamen farklılaştığı ve *Tarih* ve *Mahall-i Tahrir* rükünlerinin bir arada bulunduğu görülmektedir. Belgede "*işbu ahidname bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletin aleyhi efdalü's-salavât ekmelü't-tahiyyat hicretinin tarihinden dokuz yüz sekizinci yılın cumade'l-âhirinin yirmi dördüncü gününde ve hazret-i İsa'nın aleyhi's-selâm tarihinden bin beş yüz ikinci yılın zikevris ayının on dördüncü gününde mahrûse-i İstanbul'da yazıldı*" ifadeleriyle Hicri ve Miladi tarihin bir arada bulunduğu ikili tarih atma usulüne uygun bir tarihlendirme yapılmıştır. Bunun yanında *Mahall-i Tahrir*de "*yazıldı*" ifadesinin kullanılmış olması da dikkat çekici bir husustur.

1503 tarihli ahidnamenin taşıdığı ilginç özelliklerden bir diğeri ise hatimeden sonra "*hemişe devâm-ı devletim ve izdıyâd-ı şevketim ilâ yevmi'l-kıyâm mü'ebbed ve*

[454] Theunissen, **a.g.e.,** s. 146-147; Turan, **İmparatorluk ve Diplomasi**, s. 115; Pedani, **a.g.e**., s. 101-102; Şakiroğlu, **a.g.m**., s.1562-1564.

müstahkem ola hakku'l-hakk ve nebiyyetü'l-mutlak" ifadeleriyle padişahın şahsı ve devleti için duasıyla son bulmasıdır.

1513 Tarihli Venedik Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

1513 ahidnamesi 1503 ahidnamesinin tecdidi mahiyetindedir. II. Bayezid'in denizlerde Venedik ile yaptığı savaşlarla Osmanlılar Akdeniz'de önemli bir güç olduklarını ispata muvaffak olmuşlardır. 1503 tarihli ahidname sonrasında 1537'ye kadar taraflar arasında ciddi bir gerilim yaşanmamıştır. 1512 yılında Sultan I. Selim'in Osmanlı tahtına çıkması sonrası 30 Mayıs 1513 tarihinde yeni sultanı tebrik ve ahidnameyi tecdid için yola çıkan Venedik elçisi Antonio Giustinian yapılan müzakereler neticesinde 17 Ekim 1513 tarihinde 1503 ahidnamesini tecdid eden bir ahidname almıştır.[455] Metni daha önce yayınlanarak birtakım çalışmalara konu olan ahidnamenin Türkçe orijinali bugün Venedik Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır.[456]

Bu ahidname diplomatik açıdan incelendiğinde ilk olarak belgenin en tepesinde "*Hüve*" şeklinde bir *Davet* formülünün bulunduğu görülecektir. Divani hat ile 53 satır halinde yazılmış olan 1513 tarihli ahidnamenin yazısı 1503 tarihli ahidname kadar güzel olmayıp stil olarak 1482 tarihli ahidnameye benzemektedir. Belgenin Yavuz Sultan Selim'e ait olan *Tuğra*sı ise altın mürekkeple çekilmiş olup herhangi bir süslemesi yoktur.

1513 tarihli ahidname *Nişan formülü* açısından ele alındığında 1482 ve 1503 tarihli ahidnamelerden farklılaşarak "*Nişân-ı âlî-şân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i gîti-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-sübhânî hükmü oldur ki*" formunu kazandığı görülmektedir. 1482 ve 1503 ahidnamelerindeki nişan formülleri birbirine daha benzer ifadeler taşımaktayken 1513 tarihli ahidnameye "*tuğrâ-i garrâ-i gîti-sitân-ı hâkânî*" şeklinde yeni bir tamlamanın girdiği görülmektedir.

1513 tarihli ahidnamede 1482 tarihli ahidnamede olduğu gibi *Nişan formülü*nü takiben "*Ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn Sultan Selim Şah bin Sultan Bayezid hanın*" şeklinde bir *Unvan* rüknü bulunmaktadır. Padişahın kendisini

[455] Theunissen, **a.g.e**., s. 152-153; Turan, , **a.g.e.**, s. 125-126.
[456] Gökbilgin, **a.g.m**., s. 47-50 (Belge No. 129) ve tıpkıbasım 152-155; Theunissen, **a.g.e.**, s. 394-399; ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 161.

sultanların sultanı ve hakanların rehber ve delili şeklinde ilk kez tanımladığı bu ahidnamede padişahın şeceresinde yalnızca kendisinin ve babasının adı anılmıştır. Ayrıca Yavuz Sultan Selim'in tuğrasında da kullanılan Şah unvanının belge içerisinde de zikredildiği dikkati çekmektedir.

Unvan rüknünü "*şimdiki halde*" ifadesi ile başlayan ve "*Venedik dojı Lonardo Loredan südde-i azâmet-penâh ve atabe-i aliyye-i celâlet- destgâhıma yarar ve mu'temed âdemleri Anto Custiniyani elçiliğe gönderip arz-ı ihlâs ve mehabbet ve i'lâm-ı ihtisâs ve meveddet edip merhûm babam ile olan dostluk ve mehabbet mûcebince benimle dahi dostluk olmak bâbında tecdîd-i ahd olunmasın talep ettikleri ecilden*" şeklinde Venedik doçunun Osmanlılara elçi göndererek Sultan Bayezid döneminde tesis edilmiş olan dostluk ve iyi ilişkilerin devamı için 1503 tarihli ahidnameyi tecdid talebini bildiren bir *Nakil/İblağ* rüknü takip etmektedir. Bu kısımda Venedik doçu ve elçisi için herhangi bir *Elkab* yazılmayarak doğrudan isimlerinin zikredilerek geçilmesi belgenin ilgi çekici hususlarından biridir. Ayrıca bu kısımda Sultan Selim "*ben dahi ânlarınla dostluğu ve ahdi kabul edip işbu ahdnâme yazıldığı güne gelince öteden ve beriden cüz'î ve küllî vâki' olan kazâyâ debredilmemek üzere kavl olunup bu günden dostluk mukarrer olup*" ifadeleriyle ahidnameyi verirken o zamana değin iki devlet arasında meydana gelmiş olan küçük büyük tüm anlaşmazlıkların üzerinin örtüleceğini ve yeni ahidname ile dostluk ve barışın tesis edileceğini ifade etmektedir.

Ahidnamelerin en önemli hususiyetini oluşturan *Yemin* rüknü 1513 tarihli ahidnamede tıpkı 1503 tarihli ahidnamede olduğu gibi "*eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün*" şeklinde oldukça kısa, yalnızca Allah'ın adının geçtiği bir formdadır.

Padişahın yalın bir şekilde Allah üzerine yemin etmesinden sonra *Ahidname Maddeleri*ne geçilmiştir. 1503 tarihli ahidnamenin hükümleri bazı ufak değişiklikler ve önemsiz farklılıklarla 21 ana konu başlığı altında toplanmış olarak kayda geçmiş ve tecdid mahiyetinde düzenlenmiştir. Önemli bir farklılık olarak bu ahidnamede "*balyos kimi dilerler ise göndereler diler ise horendesiyle gelip mahrûse-i Kostantiniye'de üç yıla karib dura*" maddesiyle Venediklilerin diledikleri kişiyi balyos olarak

gönderebilecekleri ve önceki ahidnamede 1 yılla sınırlandırılmış olan ikamet izninin 3 yıla uzatıldığı dikkat çekmektedir. Ayrıca 1503 tarihli ahidnamede Venediklilerin şahitliği "*Venediklüyle bir haraç-güzârın nizâ'ı olsa Venediklü haraç-güzâr üzerine zımmî şahit getirse kabul oluna*" şeklinde kayıt altına alınmışken 1513 tarihli ahidnamede bu madde tafsilatlandırılarak "*Venediklünün ba'zı haraç-güzâr kâfirler ile nizâ'ları olup da'va edicek Venediklü şahitler ikamet ederler imiş husamâ olan bu yer kâfirlerinden gerektir deyip bunlara müzayaka verip Venedik kâfirleri şehadetin kabul etmezler imiş eyle olsa cümle kefere millet-i vâhide olduğu sebepten buyurdum ki ânların kefere ile münâza'ası olup ikamet-i şâhide ihtiyaç olur ise kefere taifesinden kangı sınıfından ki şahit ikamet edip şer'-i şerîf-i nebevî muktezasınca ısbat edeler kabul oluna*" ifadesiyle Venediklilerin bu konuda yaşadığı sorunlara çözüm getirmeye çalışılmıştır.

Te'yid ve *Te'kid* rüknünde yemin kısmı aynen tekrar edilmiş, 1503 tarihli ahidnamedeki gibi sulhun karşı tarafça bozulmadığı sürece padişah tarafından da korunacağı ifade edilmiştir. 1513 tarihli bu ahidnamenin hâtimesi de 1503 tarihli ahidnameye oldukça benzer şekildedir. *Tarih* ve *Mahall-i Tahrir* rükünlerini bir arada bulunduran bu ahidnamede "*işbu ahd-nâme bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletin aleyh efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât tarihinden dokuz yüz on dokuzuncu yılın şa'ban ayının on yedinci günü ve hazret-i İsa'nın aleyhi's-selâm tarihinden bin beş yüz on üç yılının Ohtoros ayının on yedinci gününde mahrûse-i Edirne'de yazıldı*" ifadeleriyle ikili tarih atma usulüne uygun bir tarihlendirme yapılmış ve 1503 tarihli ahidnamede olduğu gibi "*yazıldı*" ifadesi kullanılmıştır.

1503 tarihli ahidnameyi tecdid eden 1513 tarihli ahidname taşıdığı birçok ortak özelliğin yanında belgenin bitiminde *"devam-ı devletim ve izdiyâd-ı şevketim ilâ yevmi'l-kıyâm mü'ebbed ve müstahkem ola*" şeklindeki duayı içermesi yönüyle de 1503 tarihli ahidname ile benzer özelliktedir.

1517 Tarihli Venedik Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

Daha şehzadeliği yıllarında bile devletin Doğu sınırlarına karşı duyarlı olan Yavuz Sultan Selim tahta çıktıktan sonra Batı ile ilişkilerini barışçıl zeminde tutmuş ve yönünü Doğu'ya çevirerek 1517 yılı itibariyle Suriye ve Mısır'ı tamamen ilhak

etmiştir. Yaşanan bu gelişme Venedik'i bu topraklar üzerinde sahip olduğu ayrıcalıkları korumak ve Kıbrıs vergisini görüşmek üzere Yavuz Sultan Selim'e elçi göndermeye mecbur etmiştir. Yapılan müzakereler sonrası 17 Eylül 1517 tarihinde 1513 ahidnamesi aynı şekilde yenilenerek yeni duruma dair hususlar eklenmiştir.[457] Bu ahidnamenin Türkçe ve İtalyanca orijinali bugün Venedik Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır.[458] Her iki dildeki nüshası da daha önce yayınlanmış olan bu ahidnamenin İtalyanca orijinali Osmanlı-Venedik ahidnameleri arasındaki ilk İtalyanca belge olması bakımından hususi bir öneme sahiptir.[459]

Ahidnamelerin ilk rüknü olan *Davet* 1503 tarihli ahidnamede hiç bulunmazken 1513 tarihli ahidnamede ise basitçe "*Hüve*" şeklinde geçmekte idi. 1517 tarihli bu ahidnamede ilk Türkçe Venedik ahidnamesi olan 1482 tarihli ahidnamedeki "*Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Mu'în*" formülün aynı şekilde yer aldığı dikkat çekmektedir. Divani hat ile 62 satır halinde yazılmış olan 1517 tarihli ahidnamenin yazısı 1513 tarihli yazıya benzer şekilde istiflenmiştir. Yavuz Sultan Selim'in altın mürekkep ile çekilerek kenarları is mürekkebi ile tahrirlenmiş olan *Tuğra*sı son derece özenli bir formda ve tezyini bir özellikte karşımıza çıkmaktadır. 1513 tarihli Venedik ahidnamesindeki sade tuğranın aksine bu ahidnamede tuğranın dış beyzesinde yaprak ve çiçek motifi bulunmaktadır.

1517 tarihli ahidname "*Nişân-ı âlî-şân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i gîti-sitân-ı hâkânî nüffîze bi'l-avni'r-rabbânî hükmü oldur ki*" şeklindeki *Nişan formülü* açısından 1513 tarihli ahidname ile neredeyse aynıdır. Küçük bir farklılık olarak 1503 ve 1513 tarihli ahidnamelerde "*bi'l-avni'r-rabbânî*" ifadesinden sonra bulunan "*ve'l-menni's-sübhânî*" tamlamasının bu ahidnamede yer almadığı görülmektedir.

1517 tarihli ahidnamede *Nişan formülü*nün hemen ardından padişahın sultanların sultanı ve hakanların burhanı şeklinde tanımlandığı ve yalnızca kendisinin ve babasının adının anıldığı 1513 tarihli ahidnamedeki unvan formülü aynı şekilde kullanılmıştır. Bu formül "*Ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn Sultan Selim*

[457] Theunissen, **a.g.e**., s. 153-154; Turan, **İmparatorluk ve Diplomasi**, s. 125-126.
[458] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 167.
[459] Gökbilgin, **a.g.m**., s. 50-54 (Belge No. 130); Theunissen, **a.g.e**., s. 400-415; a. mlf, "Four Ottoman Documents Pertinent to the Ottoman-Venetian Treaty of 1517", **De Turcicis Aliisque Rebus Commentarii Henry Hofman decicati**, Utrecht 1992, s. 79-104.

Şah bin Sultan Bayezid Han'ın" şeklindedir. 1517 tarihli ahidnamede *Unvan formülü*nden hemen sonra Sultan Selim öncelikle "*bundan evvel Venedik dojı ile mâbeynde dostluk olup ânın üzerine bâb-ı sa'adet-me'âbımdan ahdnâme-i hümâyûn verilmiş idi*" ifadesiyle Venedik ile daha önce yapılmış olan ahidnameye işaret etmektedir. Ardından "*hâliyâ Venedik dojı olan Lonardo Loredan dahi Bartalmiye ve Alvise Mocenigo nam yarar beğlerini elçi ta'yin edip dergâh-ı cihan-penâhıma irsâl edip arz-ı ihlas ve mehabbet ve i'lâm-ı ihtisas ve meveddet edip mâbeynde olan dostluk ve ahd kemâkân mukarrer ve müstahkem olması talep eylediği sebepten*" ifadeleriyle ahidnamenin dostluk, bağlılık ve muhabbetini bildiren Venedik'in talebi üzerine verildiğini kaydeden bir *Nakil/İblağ* rüknü mevcuttur. 1517 tarihli ahidnamenin bu kısmında 1513 tarihli ahidnameye benzer şekilde Venedik doçu ve elçileri için herhangi bir *Elkab* yazılmamıştır. 1503 ve 1513 tarihli ahidnamelerde olduğu gibi bu ahidnamede de "*eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün*" biçimindeki kısa *Yemin* formu kullanılmış ve yine bu ahidnamelerde olduğu gibi aynı yemin metnin sonunda tekrarlanmıştır.

1517 tarihli ahidname 1513 tarihli ahidnamenin tecdidi mahiyetinde olduğundan bu iki ahidname, maddeleri açısından karşılaştırıldığında Kıbrıs vergisine dair madde dışında tüm maddelerin aynı şekilde muhafaza edildiği görülecektir. Bu mesele ahidnamede "*mukaddemâ diyâr-ı Mısır Çerâkese elinde iken cezîre-i Kıbrıs'tan sâl-be-sâl sekiz bin filoriye bedel kumaş ve haraç vermek âdetleri imiş eyle olsa hâliyâ diyâr-ı Mısır devlet-i kahirem muktezasınca külliyen feth olunup sâir memâlik-i mahrûsemden vâki' olup zikr olunan haraç yüce padişahlığıma verilmesi lazım olmağın buyurdum ki haraç-ı mezbûr kumaş olmayıp her yıl sekiz bin nakdi firengi filori olup mahrûse-i İstanbul'a gönderip hızâne-i âmireme teslim edeler*" şeklinde kaydedilmektedir. Bu madde uyarınca Venedik'in Kıbrıs adası için Memluk sultanına aylık olarak 8.000 filori değerinde kumaş gönderilmesi şeklinde ödemekte olduğu verginin Kıbrıs'ın artık bir Osmanlı adası olması sebebiyle Osmanlı sultanına nakit olarak ödenmesi karar altına alınmıştır. Bu maddedeki ifadelerde ayrıca dikkat çeken husus padişahın kendisini *yüce padişahlığım* ifadesiyle tavsifidir. Mısır fethi sonrası Osmanlı saltanatının güç vurgusuna ilginç bir örnek teşkil etmektedir.

1517 tarihli ahidnamede daha eski tarihli Venedik ahidnamelerinde de olduğu gibi *Te'yid* ve *Te'kid* rüknünde yeminin tekrarlandığı görülmektedir. Birçok özelliği bakımından belirgin olarak 1513 tarihli ahidname ile benzer olan bu ahidnamenin diğer Venedik ahidnamelerinde bulunmayan bir özelliği dikkat çekmektedir. Belgenin hâtimesinde *Tarih* rüknü yazılmaya başlamış ancak bu rükün tamamlanmamıştır. Belge "*işbu ahd-nâme-i hümâyûn bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletin aleyh efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât tarihinden dokuz yüz yirmi üçüncü yılın şa'ban ayının*" ifadesi ile son bulmakta, Hicri tarihin sadece bir kısmını ihtiva etmektedir. Theunissen, yayınladığı bir makalede bu belgede *Tarih* ve *Mahall-i Tahrir* rükünlerinin eksikliğini belgenin müzakereler sırasında kullanılan bir taslak olarak hazırlanması olarak açıklamaktadır. Theunissen'in teorisine göre incelemekte olduğumuz belge Osmanlıların müzakereler sırasında Venedik elçilerine sunduğu son tekliftir. Taraflar arasındaki görüşmelerin temel konusunu oluşturan vergi Osmanlılar tarafından nakit olarak istenmekte, Venedik ise Memluk sultanına ödedikleri gibi kumaş olarak ödenmesi için gayret göstermektedir. Bu gayretler bir karşılık bulamamış ve bu taslak metne tuğra çekilerek belge ahidname hüviyeti kazanmıştır. Bu aşamada belgenin son protokolü sehven atlanmış ve belge tamamlanamamıştır.[460]

1521 Tarihli Venedik Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

Parlak bir saltanat döneminin ardından 1520 yılında Yavuz Sultan Selim'in ölümü üzerine oğlu Kanuni Sultan Süleyman tahta çıkmış, babasının Doğu'da aldığı zaferlerden sonra yeni sultan yönünü Batı'ya çevirmiştir. Bu bağlamda tasarladığı Rodos seferi için Akdeniz'deki durumu kontrol altında tutmak isteyen Sultan Süleyman 1521 yılında cülusunu tebrik için gönderilen Venedik elçisini kabul ederek aradaki ahidnameyi yenilemiştir. Bugün bu ahidnamenin birkaç farklı formu mevcuttur. Tuğralı Türkçe metin ve iki farklı sûreti Venedik Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır.[461] Ayrıca XVI. yüzyıla ait bir inşa defterinin içerisinde bu ahidnamenin yarım bırakılmış bir kopyasına tesadüf etmekteyiz.[462] Ahidnamenin nüshaları daha önce yayınlanmış olup çeşitli araştırmacılar tarafından çalışmalara da

[460] Theunissen, **a.g.m**., s. 8-10.
[461] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 188, 189, 190.
[462] Theunissen'in işaret ettiği bu belge Bibliothèque Nationale de France, Ancien Fonds no. 144, v. 103b-113b'de kayıtlıdır.

konu olmuştur.[463] Osmanlı ve Venedik arasındaki müzakereler sırasında önemli bir rol oynamış olan bu belge ve 1540 yılındaki ahidnameye temel teşkil etmiştir.[464] Nedeni hakkında herhangi bir bilgi sahibi olmadığımız bir gerekçe ile bu ahidnamenin imzalandıktan 19 yıl sonra 30 Temmuz 1540 tarihinde İstanbul'a gönderildiğine dair bir bilgi bulunmaktadır.

1521 tarihli ahidname ilk rüknü açısından incelendiğinde "*Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Mu'în*" şeklindeki *Davet* formülünün 1482 ve 1517 tarihli ahidnamelerle aynı olduğu görülmektedir. 33,7 cm genişliğinde ve Divani hat ile 66 satır halinde yazılmış olan 1521 tarihli ahidnamenin yazısı Osmanlı-Venedik ahidnameleri arasında estetik ve muntazam istifi ile öne çıkacak derecede özenlidir. Ahidname, taşıdığı *Tuğra* dolayısıyla da son derece dikkat çekici bir özelliktedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın tuğrası altın mürekkep ile çekilerek kenarları is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Beyzeleri ve tuğları arası kobalt mavisi ve altın mürekkeple sarmal bir yapıya sahip şekilde yapılmış çiçek ve yaprak motifleri ile bezelidir. Ayrıca iki harf boşluğunda kobalt mavisi mürekkeple doldurma yapıldığı görülmektedir. Bu ahidname gerek yazısı gerekse taşıdığı tuğra dolayısıyla kendinden önceki ahidnamelerden ayırt edici derecede öne çıkmaktadır.

1521 tarihli ahidname "*Nişân-ı âlî-şân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i gîti-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-sübhânî hükmü oldur ki*" şeklindeki *Nişan formülü* açısından kendinden önceki 1503 ve 1513 tarihli ahidnamelerle aynıdır. 1517 tarihli ahidnamede yer almamış olan "*ve'l-menni's-sübhânî*" tamlamasının bu ahidnamede tekrar formüle eklendiği görülmektedir.

1521 tarihli ahidnamede *Nişan formülü*nden sonra "*şimdiki halde*" ifadesinden sonra padişahın tıpkı babası Yavuz Sultan Selim'in ahidnamelerinde olduğu gibi kendisini sultanların sultanı ve hakanların burhanı şeklinde tanımlandığı ve şeceresini babası ile sınırlı tuttuğu "*ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn Sultan Süleyman Şah bin Sultan Selim Şah'ım*" şeklinde bir *Unvan* formülü bulunmaktadır. Kanuni

[463] Şakiroğlu, **a.g.m.,** s. 387-404; Gökbilgin, **a.g.m**., s. 42-47 (Belge No. 128); Theunissen, **a.g.e**., s. 415-436.
[464] Theunissen, **a.g.e**., s. 415; Şakiroğlu, **a.g.m**., s. 389.

Sultan Süleyman'ın da babası Yavuz Sultan Selim gibi kendisi için Şah unvanını kullanması dikkat çekici bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahidnamenin veriliş sebebi olarak Venedik'in elçi göndererek Sultan Selim devrindeki barış ve dostluğun devamını talep ettiği *Nakil/İblağ* rüknünde "*Hâliyâ Venedik dojı olan Anton Griman südde-i azâmet-penâh ve atabe-i aliyye-i celâlet-destgâhıma yarar ve mu'temed âdemlerinden Marko Miniyo'yı elçiliğe gönderip arz-ı ihlas ve mehabbet ve i'lâm-ı ihtisas ve meveddet edip merhûm babam tâbe serâhû ile olan dostluk ve mehabbet mûcebince benimle dahi dostluk olmak bâbında tecdîd-i ahd olunmasın talep ettikleri ecilden*" ifadeleri ile açıklanmaktadır. Diğer Venedik ahidnamelerinde bulunmayan "*südde-i azâmet-penâh ve atabe-i aliyye-i celâlet-destgâh*" ifadesi devletin gücünü vurgulamaya yönelik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Önceki ahidnamelerle benzer şekilde bu bölümde adları geçen Venedik doçu ve elçisi için herhangi bir *Elkab* kullanılmamıştır. Ayrıca ilk defa 1513 tarihli ahidnamede karşımıza çıkan "*ben dahi ânlarınla dostluğu ve ahdi kabul edip işbu ahdnâme yazıldığı güne gelince öteden ve beriden cüzvî ve küllî vâki' olan kazâyâ debredilmemek üzere kavl olunup bu günden dostluk mukarrer olup*" ifadesi bu ahidnamede de yer almış, iki devlet arasında meydana gelmiş olan anlaşmazlıkların mevcut durumu etkilemeyeceği yeni padişahın güvencesi altına alınmıştır.

1521 tarihli bu ahidnamede de 1503, 1513 ve 1517 ahidnamelerinde olduğu gibi "*eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki yeri göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün*" şeklindeki kısa *Yemin* formunun bulunduğu ve bu yeminin hem *Nakil/İblağ* rüknünün ardından hem de *Te'yid* ve *Te'kid* rüknünün içerisinde mevcut olduğu görülmektedir.

1521 tarihli *Ahidname Maddeleri* gerek maddelerin sıralanışı gerekse ifade biçimi açısından tahlil edildiğinde 1513 tarihli ahidnamenin bu ahidnameye temel teşkil ettiği, tüm maddelerin tekrar edilerek gerekli yerlerin tadil edildiği ya da tafsilatlandırıldığı dikkat çekmektedir. Örneğin daha önceki ahidnamelerde "*İstanbul'a ve Galata'ya ve Trabzon'a ve Kefe'ye*" şeklinde ve Osmanlı topraklarında Venediklilerin girebileceği yerler sayılırken bu ahidnamede bu yerlere "*İskenderiye-i Mısr'a ve sâir Arabistan'da olan iskelelere*" ibaresi de eklenmiştir. 25 konu başlığı

altında toplanan ahidname maddelerine ilk ekleme ise bir Venedik gemisi ile Osmanlı gemisinin karşılaşması sırasında Venedik gemisinin yelkenlerini indirmesine dairdir. Ayrıca Akdeniz'in güvenliği meselelerinden biri olan korsanlığa dair hususlar eklenmiştir. Buna göre bir korsan veya levend gemisi ile bir muharebe olması durumunda ele geçen korsanların ya da Venedik adalarına saldırarak esir alan ve bu esirleri Osmanlı topraklarında satmaya çalışan levendlerin durumu karar altına alınmıştır. Ayrıca Venedik balyosu ile olan bir dava durumunda davanın padişah İstanbul'da bulunuyor ise Divan'da, eğer padişah seferde bulunuyor ise İstanbul'un muhafazası için bırakılan bey huzurunda kadı tarafından görülmesi maddesi bu ahidnamede ilk kez yer almıştır. Bununla birlikte Osmanlı mahkemelerinde Venediklilerin bir kimse ile davası görüleceğinde Venedik tercümanı bulunmadıkça davanın dinlenmeyeceği de hüküm altına alınmıştır. Son olarak 1521 ahidnamesinin getirdiği bir başka yenilik de Venedik gemilerinin İstanbul'dan başka yalnızca boğaz hisarlarında aranacağı Gelibolu'da arama yapılmayacağının garanti edilmesidir.

Yemin rüknünün tekrarlandığı *Te'yid* ve *Te'kid*den sonra ahidnamelerin son protokolü olan *Tarih* ve *Mahall-i Tahrir* rükünleri bu ahidnamede de önceki ahidnameler gibi bir arada bulunmaktadır ve yine ikili tarih usulünde tarih atıldığı görülmektedir. Yine benzer bir hususiyet olarak "*yazıldı*" ifadesi bu ahidnamede de karşımıza çıkmaktadır.

1521 tarihli ahidname 1503 ve 1513 tarihli ahidnamelerde de karşımıza çıkan devlete ve sultana dua cümleleri ile bitmektedir. Ancak bu kısmın diğer ahidnamelerden farklılaşan kısmı "*devam-ı devletim ve izdiyâd-ı şevketim müe'eyyed ve müstahkem ola*" ibaresinden sonra yer alan "*bi'n-nebî ve âlihî ve sahbihî ecma'în et- tayyibîn et-tecâhürîn*" ifadeleridir.

1540 Tarihli Venedik Ahidnamesi Taslağı Diplomatik İncelemesi

XVI. yüzyılda Venedik'in Osmanlı politikası Akdeniz ve Orta Avrupa'ya yönelik Osmanlı-Habsburg mücadelesinde Osmanlı tarafında bulunma ya da en azından tarafsız kalma ilkesi ile yönetilmiştir. Hiç şüphesiz bu politikanın temeli Venedik'in Osmanlılarla yürütmekte olduğu ticaretin önemini idrak etmiş olması idi. Osmanlılar ise Venedik'i bazı imtiyazlar tanınmak suretiyle kontrol altında

tutulabilecek bir siyasi denge unsuru olarak görmekteydi. Bu şartlar altında iki taraf arasında yaklaşık 35 yıl süren bir savaştan kaçınma durumu söz konusu olmuştur. Ancak özellikle Kanuni döneminde Osmanlı deniz gücündeki hızlı büyüme, Rodos'un fethi, Dalmaçya ve Arnavutluk'taki hücumlar ve her iki tarafın da arttırdığı korsanlık faaliyetleri ile bozulan ilişkiler ve Adriyatik denizindeki Uskoklar sorunu Korfu seferine giden yolu açmıştır. Preveze ile sona eren bir dizi sefer nihayetinde Akdeniz üzerindeki Osmanlı üstünlüğü kanıtlanmış, Ege'de Venedik'e ait tüm adalar ele geçirilmiş ya da vergiye bağlanmıştır.[465]

Venedik'in 1538 yılı sonlarında başlayan Osmanlılarla barış yapma girişimleri 2 Ekim 1540 tarihli ahidnamenin sâdır olması ile sonuçlanmıştır. Ancak Osmanlı diplomatiğinde daha önce rastlanmayan bir hususiyet olarak bu ahidnameye mahsus 28 Temmuz 1540 tarihli bir ahidname taslağı Venedik elçisinin doçu ile istişare edebilmesi için Venedik'e gönderilmiş, bu taslak günümüze ulaşmıştır.[466] Bu belge daha önce yayınlanmış, hakkında birtakım çalışmalar yapılmıştır.[467] Bu taslak metin 2 Ekim 1540 ahidnamesi ile ilga edilmiş, ancak bu belge konumuz bağlamında taşıdığı önem sebebiyle burada incelemeye tabi tutulmuştur.

28 Temmuz 1540 tarihli ahidname taslağında *Davet* formülü "*Hüve'l-Gani'yyül-Muğni'l-Mu'ti'l-Mu'în*" biçimindedir. Bu formülde diğer Venedik ahidnamelerinde bulunmayan "*el-Mu'ti*" sıfatının ilk defa yer aldığı görülmektedir. Diğer ahidnamelerden farklı bir husus olarak bu formül altın mürekkeple yazılmıştır. Şakiroğlu'nun Bonelli'den tercüme ile bildirdiğine göre belge 39 cm genişliğinde ve 633 cm uzunluğundadır.[468] Divani hat ile 60 satır halinde yazılmış olan ahidnamenin her satırında yine altın mürekkeple yapılmış olan süslemeler dikkat çekmektedir. Kanuni Sultan Süleyman'a ait *Tuğra* altın mürekkeple çekilmiş ve herhangi bir tezyinatı bulunmayan sade bir formdadır.

---

[465] Theunissen, **a.g.e.**, s. 162-163; Pedani, **a.g.e**., s. 128; Uzunçarşılı, a.g.e., s. 426-427; Şakiroğlu, "Rodos Adasının Fethinden 1540 tarihli Türk-Venedik Antlaşmasına", **Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi** c. 1, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı: İstanbul 2009, s. 136-139.
[466] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 425.
[467] Theunissen, **a.g.e.**, s. 437-447; Luigi Bonelli, "Il trattato turco-veneto del 1540", **Centenario della nascita di Michele Amari**, II, Palermo: Virzì, 1910, s. 332-363; Şakiroğlu, "Venedik Arşivi ve Kitaplıklarından Türk Tarih ve Kültürüne Ait Kayıtlar II", **Erdem**, 6/17, Ankara 1990, s. 462-480.
[468] Şakiroğlu, **a.g.m**., s. 465.

1540 tarihli ahidname taslağında *Nişan formülü* "*Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-sübhânî*" şeklinde kaydedilmiş, diğer Venedik ahidnamelerinin nişan formüllerinde "*gîti sitân-ı hâkânî*" şeklinde yer alan tamlama burada "*cihan-sitân-ı hâkânî*" biçimine dönüşmüştür. Ayrıca formül tüm metinde olduğu gibi siyah mürekkeple yazılmış iken *nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-sübhânî* ifadesinin altın mürekkeple yazıldığı görülmektedir.

1540 tarihli bu belgede "*şimdiki halde*" ifadesi ile başlayan *Unvan* formülü "*ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Süleyman bin Sultan Selim Han'ın*" şeklindedir. Bu formülde diğer Venedik ahidnamelerinde karşılaşmadığımız "*tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin*" ifadesi yer almaktadır. Şecere açısından değerlendirildiğinde ise bu formül daha önceki ahidnamelerin *Unvan* kısımlarından farksız olarak yalnızca padişahın ve babasının adını muhtevidir. Kanuni Sultan Süleyman *Nakil/İblağ* rüknünde bu belgeyi verme sebebi olarak Venedik doçunun elçi göndererek kulluk ve bağlılığını ifade ile barış ve dostluk için padişahın "inayetini" talep etmesi olarak bildirmektedir. "*Venedik dojı olan Petro Lando dergâh-ı sa'âdet-destgâhıma Alovize Nando nam yarar âdemini elçi tayin edip yüce âstânıma arz-ı ubudiyet ve ihlâs eyleyip mâbeynde dostluk ve mu'ahede olup yüce dergâhımla sulh ve salah olunması bâbında istid'a-i inâyet-i padişâhî eyleyip*" ifadeleri ile bu durum kayda geçilmiştir. Bu ifadelerdeki "*istid'a-i inâyet-i padişâhî*" ibaresi ilk kez bir ahidnamede yer almakta ve Venedik'e karşı psikolojik bir üstünlük imasında bulunmaktadır.

Akabinde padişah ahidnameyi vermesinin şartı olarak Anabolu ve Benefşe kalelerinin Osmanlılara bırakılması ve savaş tazminatı olarak 300 bin altın ödenmesini "*kendilerin taht-ı tasarruflarında olan kal'alarından Mora'da vâki' olanAnabolu ve Menavesiye nam kal'alarını atebe-i âlem-penâhıma teslim eyleyip ve hızâne-i âmirem canibine dahi üç yüz bin sikke efrenci altın verip eda etmek üzere kendilere ahd-ı hümâyûnum ihsân olunmak tazarru' ettiği ecilden*" cümleleriyle bildirmektedir. Venedik'in görüşmeler sırasında Osmanlılar karşısında bulunduğu durum "*tazarru' ettiği ecilden*" şeklinde metne yansıtılmaktadır. Padişah ise bu durum karşısında "*ben mezîd-i merhamet-i hüsrevânem zuhura getirip*" ifadeleriyle ahidnameyi merhameten

ihsan ettiğini bildirmektedir. Ayrıca diğer Venedik ahidnamelerinden farklı olarak *Yemin* kısmına geçişte "*ve ahd-i hümâyûnum mukarrer ve mü'ekked olması içün*" şeklinde bir temellendirme yapıldığı görülmektedir. Akabinde *Yemin* rüknünde ise önceki ahidnamelerde bulunan "*eymân-ı mugallaza*" ibaresinin ortadan kalktığı, "*yemin dahi ederim ki yeri ve göğü yaradan Hakk sübhâne ve te'âlâ hazretlerinin birliği hakkıyçün*" şeklinde önceki *Yemin* formüllerinden tamamen farklılaştığı göze çarpmaktadır. Ancak yine yalnızca Allah üzerine yemin edildiği, 1482 ahidnamesinde üzerine yemin edilen diğer kutsalların bu ahidnamede de yer almadığı vurgulanması gereken bir husustur.

Bu ahidname taraflar arasında cereyan eden mücadeleler sonucu verildiğinden maddelerin ağırlık noktasını Rumeli sınırında fethedilen kaleler ve havalileri ile Akdeniz seferi sırasında alınan Ege adalarının tescili oluşturmaktadır.[469] Devamında Venedik gemilerinin evvelce izne tabi olmaksızın girebildikleri İstanbul ve Karadeniz'deki Osmanlı limanlarına izinsiz girmemeleri hükmü "*mezbûr beğlerin bazirgânlarından ve âdemlerinden benim memâlik-i mahrûseme yaştan ve kurudan kadırgaları ve kökeleri ile ve gayri küçük gemileri ile mahrûse-i İstanbul'a Galata'ya ve gayri memâlik-i mahrûsemde olan iskelelere ve diyâr-ı Arabistan'dan ve İskenderiye-i Mısr'a ve sâir iskelelere gelmek istediklerinde dostluk üzere gelip gidip ve boğaza girmeli olduklarında ve sâir memâlik-i mahrûsemde olan kal'aların iskelelerine ve limanlarına geldiklerinde gaflet ile gelip girmeyip mukaddemâ dizdarlarına tenebbüh eyleyip icâzet ile gelip girip meğerki rüzgâr şiddet üzere fırtına olup ol iskeleden gayri konacak yeri olmayıp zaruret ola ol vakit gelip gireler ammâ geri tenebbüh eyleyeler ve gitmeli olıcak icâzetsiz gitmeyeler*" şeklinde kayıt altına alınmıştır.

Osmanlı donanmasının yaptığı seferlerde Venediklilerin tarafsız kalması gerekliliği diğer ahidnamelerde "*Venedik donanması dostluk üzere epsem kendi hâlinde olup*" şeklinde yer alan bir husus olmasına karşılık bu ahidnamede "*Korfuz ceziresinden içeri kendiler ihtiyar ettikleri kal'alarında durup hareket etmeyip varıp kimesneye mu'avenet etmeyeler*" ifadesi eklenerek Venedik donanmasının körfez

[469] Gökbilgin, "**Venedik Doju ve Leh kralına verilen**", s. 480.

bölgesinden dışarı çıkmamasına hükmedilmiştir. Ayrıca Venedik'in Akdeniz'deki tarafsızlığına dair "*benimle düşmanlık üzere olan kimesnelerin donanmaların aralarına getirmeyeler ve ânlara yardım etmeyeler ve azık vermeyeler bi'l-cümle benim donanmalarıma zarar ve ziyan eriştirmeye sebep olmayalar*" maddesi ahidnameye konulmuştur.

Venediklilerin Osmanlı tebaası ile olan davalarında kendi tercümanlarının bulunmadığı müddetçe davalarının görülmeyeceğine dair madde bu ahidnamede "*ammâ ânlar dahi ta'allül edip tercüman hazır değildir deyü avk etmeyip tercümanlarını ihzar eyleyip*" ilavesiyle tekrar edilmektedir. Ayrıca Mısır ve Suriye limanlarındaki ticari hareketliliğin eskiden olduğu üzere devam etmesi hususu "*memâlik-i mahrûsemden Arabistan memleketleri feth olunduğu zamandan beri olagelen üslub-ı kadim üzere iki pare mavnaları Mısır İskenderiyesine ve iki kıt'a mavnaları dahi mahrûse-i Şam'a tâbi' olan Trablus iskelesine olıgeldiği üzere esbab ve meta'ları ile mukarrer olan vakitlerinde ve mevsimlerinde gelip gideler vaktinden ve mevsiminden te'hir etmeyip eğer mavnalardır ve eğer büyük ve küçük gemilerdir şimdiye değin ne vechile gelip gidip bey' ve şira edegelmişler ise geri edip olıgelene muhâlif nizâ' etmeyeler ol mavnalara ve âdemlerine benim beğlerbeğilerimden ve sâir kullarımdan bir ahad kanûn-ı kadime muhâlif zulm ve te'addi etmeye emn ve eman üzere olalar kimesne ânları incitmeye*" ifadeleri ile bu ahidnameye giren yeni maddelerden bir diğeridir.

Son olarak Bosna sınırında ihtilaflı bölgelerin teftişi ve ortaya çıkacak durumda padişahın emrinin bekleneceği "*bu ahdnâme-i hümâyûnum yazıldıkta Bosna ucunda kal'a-i Kuçac ve Zastine ve Velin ve Sene ve Değirmenler nam harabe kal'alar içün Bosna sancağı beği el-ân ol kal'alar alınıp zabtımızdadır deyü arz ettiği ecilden zikr olunmuş idi ammâ Venedik dojı câninden dergâh-ı mu'allâma vârid olan mezbûr elçileri ol kal'alar alınmamıştır geri bizim zabtımızda deyü takrir edip tekrar teftişe muhtaç olup görülmek lazım olduğu ecilden ol kal'alar ahvâli ahd-i şerifimde mevkuf kılındı vâkı'a mezbûr elçi takrir ettiği üzere olursa ânlar tarafına teslim oluna Bosna sancağı beği arz ettiği gibi ise sonra emr-i şerifim ne vechile sâdır olursa âna göre amel oluna*" maddesi ile kayıt altına alınmıştır.

Bu tarihe kadar Venedik'e verilmiş olan ahidnamelerden farklı olarak belgenin sonunda tekrar bir yemin ibaresi yer almamıştır. "*işbu ahdnâme-i şerîf bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletin aleyh efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât tarihinden dokuz yüz kırk yedinci rebi'ul-evvelinin yirmi üçüncü günü mahrûse-i Kostantiniye'de yazıldı*" ifadeleri ile doğrudan *Tarih* ve *Mahall-i Tahrir* ile belgenin son kısmına geçilmiştir. Son olarak ahidnamenin diğer ahidnamelerle benzer biçimde "*devâm-ı devletim ve ızdiyâd-ı şevketim ilâ yevmi'l-kıyâm mü'ebbed ve müstahkem ola*" şeklindeki dua cümlesi ile bittiği görülmektedir.

1540 Tarihli Venedik Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

2 Ekim 1540 tarihli ahidname 28 Temmuz 1540 tarihli ahidname taslağının onaylanmış bir formudur. Gerek taslak gerekse 1521 tarihli ahidname bu antlaşmanın yapılması için Venedik'e gönderilmiştir. Bu taslak üzerine yapılan görüşmeler sonucunda Venedik'ten gelen bazı değişiklik ve düzeltme talepleri yeniden görüşülerek 2 Ekim 1540 tarihli ahidname düzenlenmiştir. Bu ahidnamenin verilmesi ile birlikte taslak metnin geçerliliğini kaybettiği bizatihi ahidnamenin sonunda bildirilmiştir. Venedik Devlet Arşivi'nde muhafaza edilen bu ahidname ve birkaç farklı versiyonundan Hans Theunissen bahsetmekle birlikte bu ahidname ve diğer formları üzerine farklı zamanlarda çalışmalar yapılmıştır.[470]

Divani hat ile 95 satır halinde yazılmış olan 2 Ekim 1540 tarihli ahidnamenin her satırında taslak ahidnamede bulunduğu üzere altın mürekkeple yapılmış olan süslemeler mevcuttur. Bu ahidnamenin ayrıca altın mürekkeple yazılmış olan *Davet formülü* (*Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Mu'ti'l-Mu'în*), *Nişan formülü* (*Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî*

[470] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 426; Bibliothéque Nationale, Supplément Turc, 727. Theunissen bu nüshalara ek olarak Paris'te Carpentras Kütüphanesi'nde mevcut bir orijinal nüshadan bahsetmektedir ki buna göre Alessio Bombaci, "Ancora sul trattato turco-veneto del 2 ottobre 1540", **Rivista degli Studi Orientali***,* XX, 1942-1943, s. 373-381'da bu belge ile Venedik Devlet Arşivi'ndeki orijinal nüsha arasında bulunan farklara işaret edilmektedir. Bombacı'dan naklen Theunissen'den edindiğimiz bilgiye göre (s. 437) Carpentras'daki bu nüshanın bir taslak olarak hazırlanmış, Osmanlıların ahidnamede mevcut olması gereken bazı adaların isimlerinin bulunmadığını fark ederek eklenmesini talep etmeleri üzerine Venedik'teki nüshada ve Osmanlılarda kalan nüshada bu tashihlerin yapılmış ancak diğer nüshaların olduğu gibi bırakılmıştır.
Theunissen, **a.g.e.**, s. 437-447; Gökbilgin, **"Kanuni Sultan Süleyman Devri Belgeleri"**, s. 121-128 (Belge No. 1); Wilhelm Lehmann, **a.g.e.**, s. 1-9; Franz Babinger, "Zum türkisch-venedigschen Friedensvertrag vom Jahre 1540", **Rivista degli Studi Orientali**, VIII, 1919-1920, s. 651-652.

ve'l-menni's-sübhânî) ve *Unvan* formülü (*ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Süleyman han bin Sultan Selim hanın*) ve yemin formülü (*yemin dahi ederim ki yeri ve göğü yaradan Hakk sübhâne ve te'âlâ hazretlerinin birliği hakkıyçün*) açılarından da 28 Temmuz 1540 tarihli ahidname taslağı ile aynı özellikleri gösterdiği görülmektedir. Yine 28 Temmuz 1540 tarihli taslakta olduğu gibi *Nişan formülü*nün *nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-sübhânî* kısmının altın mürekkeple yazıldığı dikkat çekmektedir. Ancak taslak ahidnameden farklı olarak bu ahidnamede *Unvan* formülünün tamamı altın mürekkeple yazılmıştır. Bu hususiyet Venedik ahidnameleri arasında ilk kez karşımıza çıkmaktadır.

28 Temmuz 1540 tarihli taslak ahidnamede Sultan Süleyman'ın altın mürekkeple çekilmiş sade bir tuğrası bulunmaktayken çok kısa bir süre sonra verilen bu ahidnamedeki *Tuğra* sanatsal özellikleri ile kendisinden önceki bütün tuğralardan öne çıkacak derecede estetik ve süslü bir formdadır. Bu gösterişli tuğra dönemin üslubunu ve ihtişamını yansıtır biçimde kobalt mavisi mürekkeple çekilerek altın mürekkeple tahrirlenmiştir. Tuğranın bütün boşlukları son derece özenli olarak helezonal biçimde tezhiplenmiştir. Tamamen bezeli olan bu tuğradaki süslemeler için kobalt mavisi ve altın mürekkep bir arada kullanılmıştır. Ayrıca bazı harf boşluklarında yine altın mürekkeple doldurma yapıldığı dikkat çekmektedir.

Muhtevası ve üslubu açısından herhangi bir değişikliğe gidilmemiş olan bu ahidname, maddeleri açısından değerlendirildiğinde taslak ahidnamede belirtilen neredeyse tüm hususların bazı ufak tefek değişiklikler ve ilavelerle aynen kabul edildiği görülmektedir. Ancak yapılan müzakereler sonucu bazı maddeler tafsilatlandırılmıştır. Örneğin ahidnamenin ilk maddesi olan Anabolu ve Benefşe kalelerinin Osmanlılara bırakılması hususu taslak ahidnamede de yer almakla birlikte bu husus bu ahidnamede duruma esas koşullar "*Mora'da vâki' olan Anabolu nam kal'ayı kullesiyle ve Menavesiye nam kal'ayı bile toplarını ve çanlarını ve sâir yarak âlâtını aldıklarından sonra içinde olan beğleri ve ulûfecileri kande isterlerse esbablarıyla gidip ve re'âyâdan dahi ihtiyârıyla kalmak isteyenler kalıp gitmek isteyenler esbabları ile gitmek üzere atebe-i âlem-penâhıma teslim eyleyip*" ifadeleri ile genişletilmiştir.

Ayrıca taslak metinde Osmanlılar tarafına ödenmesi öngörülen 300 bin altınlık savaş tazminatının ne şekilde ödeneceği de ahidnamede "*hızâne-i âmirem canibine dahi üç yüz bin sikke efrenci altın vermek üzere ki yüz bin filorisin şimdi verip ve yine bu yıl içinde elli bin filorisin daha verip ve baki yüz elli bin filorisin bu yıldan sonra iki yıl içinde eda etmek üzere ki her bir yılda yetmiş beşer bin filori olur*" şeklinde kayıt altına alınmıştır. Ayrıca Yanya sınırında Osmanlılar tarafından padişahın emriyle yakılıp yıkılmış olan Parga ve mülhakatının Venediklilere geri verileceği bu ahidnameye ilave edilen yeni bir hususdur. Ayrıca "*vilayet-i Arabistan'da sâbıkâ Yahudi olup sonra Müslüman olan İbrahim Geşturi nam kimesne Beyrut ve Trablus iskelelerinde eğer akçeden ve eğer her meta'dan evvelden olıgelen adet ve kanûn-ı kadime muhâlif ihdas ettiği bid'atler ref' olunup kadimden nice olıgeldi ise âna göre amel olunup kanûn-ı kadime muhâlif kimesneye te'addi ettirilmeye*" maddesi ile Arap vilayetlerinde mühtedi bir Yahudi'nin tasarruflarının oluşturduğu sorunlar ahidnamede kanun-ı kadime muhalif ihdas ettiği bidatler şeklinde tanımlanmakta ve bu uygulamanın ortadan kaldırılacğı bildirilmektedir.

Bununla birlikte Bosna sınırında ihtilaflı olan bölgelerden bir kısmı Sultan Süleyman tarafından Venediklilere "*zikr olunan Değirmen kal'aları mâbeynde niza'lı olmağın mezîd-i inâyet-i hüsrevânemden hududuyla yine ânlara verilmesin emr eyledim ânların ola*" ifadesi ile bırakılmıştır. Ancak geri kalan bölgeler için tahkikat yapılması gerekliliğinin devam ettiği "*ammâ ol dört kal'alar ahvâli ahd-i şerifimde mevkuf kılındı teftiş olunup görüle*" ifadeleriyle kaydedilmiştir.

Bu ahidname maddelerinin en önemlilerinden biri de hiç şüphesiz 28 Temmuz 1540 tarihli ahidname taslağından bahsederek onu hükümsüz bırakmasıdır. Bu durum ahidnamede şu şekilde yer almaktadır: "*bu ahdnâme-i şerifimden evvel mezkûr elçinin Venedik dojuyla müşavere edecek ba'zı hususları olmağın ahdnâme suretinde mufassal hükm-i şerifim yazılıp gönderilip ânda kalmış idi hâliyâ ol ref' olunup asl mukarrer olan ahdnâme-i şerifim budur bunun mazmun-ı hümâyûnuyla amel oluna*".

2 Ekim 1540 tarihli ahidnamenin hâtimesinde klasik olduğu üzere ikili tarih atma usulünce *Tarih* ve *Mahall-i Tahrir* rükünleri "*bu ahdnâme-i hümâyûn bizim ulu peygamberimiz hazret-i Muhammed Mustafa'nın salla'llahü aleyh ve sellem tarihinin*

dokuz yüz kırk yedinci yılın cemâziye'l-ahir ayının evvelki gününde yazıldı ki hazret-i İsa aleyhi's-selam tarihinden ohtoros ayının ikinci günüdür dârü'l-hilâfeti'l-aliyye mahmiye-i Kostantiniye'de yazıldı" şeklinde yer almaktadır. Diğer ahidnamelerde yalnızca mahrûse ya da mahmiye sıfatı ile anılan İstanbul'un bu ahidnamede *dârü'l-hilâfeti'l-aliyye* biçiminde hilafet merkezinin İstanbul olduğuna yapılan vurgu ahidnamelerde ilk defa karşımıza çıkmaktadır. Bu ifade İslam dünyasının yüksek hilafet merkezi anlamında bir vurguyu barındırması açısından son derece önemlidir.

Son olarak "*alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar*" cümlesi kullanılarak bir Venedik ahidnamesinde *Te'yid* ve *Te'kid* rüknüne ilk defa yer verilmiştir.

1567 Tarihli Venedik Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

2 Ekim 1540 tarihinde Venedik'e Kanuni tarafından verilen ahidname iki devlet arasındaki ilişkileri sakin bir devreye sokmuş, yaklaşık 30 yıllık bir sulh dönemi başlamıştır. Zaman zaman ahidname ihlalleri ve denizlerde haydutların sebep olduğu sorunlar devam etmesine rağmen bu sorunlar barış ortamını tehdit edecek boyuta ulaşmamıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1566 yılında ölümü ve tahta oğlu II. Selim'in çıktığının Venedik'te haber alınması üzerine Venedik mutad olduğu üzere aradaki ahidnamenin tecdidini talep etmek için İstanbul'a bir elçi göndermiştir. 25 Haziran 1567 tarihinde Sultan II. Selim Venedik'e bir ahidname vermiştir.[471] Bugün Venedik Devlet Arşivi'nde[472] muhafaza edilen bu ahidname önceleri Sala Diplomatica Regina Margharita adlı sergi salonunda sürekli olarak sergilenmekte imiş. (Şakiroğlu bu bilgiyi 1573 ahidnamesi için veriyor) Belgenin üzerinde buna dair bir etiket mevcuttur. 1567 tarihli ahidname daha önce yayınlanmış olup hakkında 1573 tarihli ahidname ile birlikte yapılmış bir müstakil çalışma mevcuttur.[473]

Divani hat ile 68 satır halinde yazılmış olan 25 Haziran 1567 tarihli ahidnamenin her satırında 1540 tarihli ahidnamede bulunduğu üzere altın mürekkeple yapılmış olan süslemeler mevcuttur. Davet formülü son derece küçük olarak siyah mürekkeple "*Hüve*" kelimesinden ibarettir. Sultan II. Selim'in bu belgede yer alan

[471] Theunissen, **a.g.e**., s. 168-171; Pedani, a.g.e., s. 136; Bertele, **a.g.e.**, s. 116.
[472] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 793.
[473] Theunissen, **a.g.e.**, s. 470-490; Şakiroğlu, "II. Selim'in Venedik Cumhuriyeti'ne Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnameler", **Erdem**, C. 2, S. 5 (1986), s. 531-541.

tuğrasında herhangi bir tezyinat bulunmamaktadır. Bu tuğra altın mürekkeple çekilmiş olup son derece muntazam ancak sade bir formdadır.

1567 tarihli ahidnamenin "*Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffîze bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni'l-mennânî hükmü oldur ki*" şeklindeki *Nişan formülü*nde diğer ahidnamelerden farklı olarak ilk kez "*sâmi-mekân*" tamlaması geçmektedir. Ahidnamedeki *Unvan* formülü "*şimdiki halde ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Sultan Selim han bin Süleyman Han'ın*" şeklinde olup 1540 tarihli ahidname ile aynı sıfatları taşımaktadır.

Unvan formülünün hemen ardından ahidnamede Sultan Selim'in tahta çıktığı anda mevcut durumu "*bundan evvel Venedik dojı olan Petro Lando se'idü'l-hayat şehidü'l-memat babam hüdâvendigâr tâbe serâhu zamanında Alovize Nador nam âdemin elçi tayin edip gönderip arz-ı ubudiyet ve ihlâs eyleyip cânibeynde dostluk ve mu'ahede olup*" ifadeleri ile özetlemektedir. Bu kısımda Kanuni Sultan Süleyman için kullanılan "*se'idü'l-hayat şehidü'l-memat babam hüdâvendigâr tâbe serâhu*" ifadeleri dikkat çekmektedir. Bu tarihe kadar verilmiş olan ahidnamelerde padişahlar tecdid ettikleri ahidnamelerde selefi padişahlardan "*merhûm babam*" (örneğin 1513 Venedik ahidnamesi) şeklinde kısaca bahsetmekteydi.

1567 tarihli ahidname kendisinden önceki ahidnamelerde bulunmayan bir özellik ile öne çıkmaktadır. Sultan II. Selim'in bu ahidnamesinde Kanuni Sultan Süleyman'ın vermiş olduğu 1540 tarihli ahidnamenin tüm maddeleri bazı önemsiz kelime ve imla farklılıklarıyla satır satır aynen tekrar ve kabul edilmektedir. Maddelerin bu şekilde sıralanmasının ardından "*deyü se'idü'l-hayat şehidü'l-memat merhûm babam hüdâvendigâr aleyhi'r-rahmet ve'l-gufrân zaman-ı şerîflerinde nişan-ı hümâyûn verilmiş imiş*" ifadeleri ile bu durum açıkça beyan edilmektedir. Ayrıca belgede ikinci kez Kanuni Sultan Süleyman'ın ismi zikredildiğinde bu defa *aleyhi'r-rahmet ve'l-gufrân* ifadesinin de yer aldığı görülmektedir.

Ahidname, "*hâliyâ Venedik dojı olan Yironimo Priyul erşedehü'llah-i te'âlâ astâne-i sa'âdetime Marin Kavali kavaliyer nam elçisi ile mektup gönderip Yakomo Soranco kavaliyer nam balyos ile sâbıkâ verilen ahdnâme-i hümâyûn mukarrer ve*

tecdid olunmak bâbında istid'a-i inâyet ve ricâ-i re'fet ve merhamet eylediler" ifadesiyle, Sultan II. Selim'in tahta çıktığı kendisinin tahta çıkışından sonra Venedik doçunun kendisine elçi göndererek sulh ve ahid talep ettiğini vurgulayan içerikte bir *Nakil/İblağ* rüknüne sahiptir. Bu kısımda Venedik doçu için Allah ona doğru yolu göstersin anlamında (*erşedehü'llah-i te'âlâ*) bir dua cümlesi kullanılmış olması ilk kez karşılaştığımız bir husustur.

Ayrıca 1540 tarihli ahidnamede Venedik'in ahidname talebi "*istid'a-i inâyet-i padişâhî*" olarak tarif edilirken bu ahidnamede "*istid'a-i inâyet ve ricâ-i re'fet ve merhamet*" şeklinde bulunmaktadır. Sultan II. Selim Venedik'in talebini kabul ederek "*hıfz-ı ahd ve aman âdet-i hasene-i selâtin-i sahib-kırân olmağın*" ifadeleri ile barış ve dostluğun korunmasının en güzel davranışlardan olduğu ve bunun cihangir padişahlara mahsus bir haslet olduğunun altını çizmektedir. Osmanlı padişahının kendisini bu kadar mühim diplomatik bir belgede sahib-kırân olarak tavsifi imparatorluğun ulaştığı gücü vurgulaması açısından son derece dikkate değerdir. Bu ilginç nakil rüknünden sonra kendisinden önceki ahidnamelere benzer şekilde "*işbu zikr olunan ahd üzere dostluğu kabul edip yemin ederin ki yeri ve göğü halk eden perverdigâr hakkıyçün*" şeklinde kısa bir *Yemin* rüknü mevcuttur.

Sultan II. Selim babası Kanuni Sultan Süleyman'ın ahidnamesini tecdid ile 1567 tarihli bu ahidnameyi verirken önceki ahidnamede mevcut olduğu halde riayet edilmeyen "*ve ahdnâme-i hümâyûnda eğer ittifak düşüp harami ve levend gemisine buluşup ol harami gemisi bunlara kasd edip cenk eyleye harami gemisine bunlar gâlib olalar hîn-i muharebede helâk olanlardan gayri ne kadar âdem esir olup diri tutulur ise kendiler katl etmeyip bî-kusur sağ ve salim südde-i sa'âdete irsal edeler ki hakklarından geline*" maddesine temas etmekte ve Venedik'i "*mestur ve mukayyed iken geri bu hususla amel olunmayıp şimdiye değin ahda mugâyir levend gemisine rast gelinip cenkte helâk olandan ma'âdâ esir olanlardan kimesne gönderilmemiş ise ba'de'l-yevm eğer harami ve eğer levend hususunda ahda mugâyir bir vaz' sâdır ola edenlerin gereği gibi hakklarından gelinmek gerektir âna göre ahd ri'âyet olunup levend ve haramiden ele gelenleri kendüler helâk etmeyip zikr olunduğu üzere sahih ve sâlim gönderile ki onat vechile siyaset oluna*" ifadeleri ile ikaz etmektedir.

Ahidnamenin sonunda "*bu ahdnâme-i hümâyûnum ulu peygamberimiz hazret-i Muhammed Mustafa'nın salla'llahü aleyh ve sellemin hicreti tarihininden dokuz yüz yetmiş dört zi'l-hiccesinin on yedinci gününde yazıldı ki hazret-i İsa peygamber aleyhi's-selam tarihinden bin beş yüz altmış yedi yılında yunus ayının yirmi dördüncü günüdür*" şeklinde ikili tarih usulünde *Tarih* ve "*dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Kostantiniye'de yazıldı*" şeklinde *Mahall-i Tahrir* rükünleri bulunmaktadır.

Ayrıca belgenin sonunda *Te'kid ve Te'yid* rüknünün "*şöyle bileler alâmet-i şerîf-i âlem-ârâya i'timâd ve i'tikâd kılalar*" şeklinde bulunduğu görülmektedir. Tuğra için kullanılan "*âlem-ârâ*" sıfatı bir Osmanlı ahidnamesinde ilk kez geçmekte olup belgede kullanılan üslup açısından önemlidir.

1573 Tarihli Venedik Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

Mısır ve Suriye'nin fethi ile Osmanlıların Akdeniz siyaseti bu topraklarla Anadolu arasındaki hatların güvenliğinin sağlanması çerçevesinde şekillenmiştir. Şehzadeliğinden beri Kıbrıs üzerinde ilgisi canlı olan Sultan II. Selim Kıbrıs'ın Venediklilerden alınması konusuna öncelik vermiştir. Kıbrıslı korsanların Osmanlılara ait hac, zahire ve ticaret gemilerinin güvenliğini tehdit eder davranışlarına ve Osmanlıların bu konudaki taleplerine Venedik'in ilgisiz tutumu Venedik'in sulhu ihlali olarak telakki edilmiş ve Kıbrıs'ın fethi İslam hukuku açısından meşru hale gelmiştir.[474] Bu zeminde 1 Ağustos 1571 tarihinde Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. 3 Ekim 1571 tarihinde İnebahtı önlerinde Venedik öncülüğündeki Haçlı donanması Osmanlı donanmasını mağlup edince taraflar arasında müzakere yolu açılmıştır. 8 Mart 1573 tarihinde İstanbul balyosu Marcantanio Barbaro Osmanlılarla barış yaparak Sultan Selim'den bir ahidname almıştır.[475] Bu ahidnamenin Türkçe orijinali bugün Venedik Devlet Arşivi'ndedir.[476] Bu ahidnamenin orijinali ve Mühimme Defterleri içerisinde kaydedilmiş olan bir sureti daha önce yayınlanmış

[474] Theunissen, **a.g.e.**, s. 172; Pedani, **a.g.e.**, s. 137-138; Emrah Safa Gürkan, **a.g.m**., s. 19; Çevikel, **a.g.m.** s. 9-11; Tamçelik, **a.g.m**., s. 374-376.
[475] Theunissen, **a.g.e.**, s. 174-175; Pedani, **a.g.e.**, s. 140-141; Soucek, **a. g. m**, s. 40; Uzunçarşılı, **a.g.e**., s. 42-43; Bertelé, **a.g.e.**, s. 130-131.
[476] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 818.

olup[477] ayrıca ahidnamenin maddeleri bakımından detaylı incelemeye tabi tutulduğu müstakil bir çalışma bulunmaktadır.[478]

8 Mart 1573 tarihli ahidname diplomatik hususiyetleri açısından incelendiğinde ahidnamenin kendisinden önceki bütün Venedik ahidnamelerinden hayli farklı olduğu ilk bakışta göze çarpmaktadır. Bu ahidname daha ilk rüknünden itibaren diğer ahidnamelerden ayrılmaktadır. Divani hat ile 19 satır halinde yazılmış olan bu ahidnamenin *Davet* formülü şimdiye kadarki bütün davet formüllerinden daha uzun ve gösterişli bir yapıdadır. Bu formül "*Hüve'llahü'l-Vâhidü'l-Ferdü'l-Melikü'l-Mu'izzü'l-Mu'îm*" şeklinde bir içeriğe sahiptir. Ayrıca bu belge davet formülünden sonra *Tuğra*dan hemen önce nefis bir sülüs hat ile bir "*Allahu te'âlâ celle celâlühü*" ifadesi barındırması açısından karşılaştığımız ilk örnektir. Belgenin en üstündeki *Davet* formülü altın mürekkeple yazılmışken büyük bir boşluk bırakıldıktan sonra yazılmış olan lafzatullah için kobalt mavisi mürekkep kullanılmış ve bu kısım adeta belgenin görsel olarak merkezini oluşturmuştur.

Bu kısmın hemen altında yine ilk defa bu belgede karşılaşıldığı üzere *Yemin* rüknü belge içeriğini oluşturan kısımlardan önce yer almaktadır. Altın mürekkeple yazılı olan bu kısım iki sütun halinde organize edilmiş olup yine belgenin yazı tipinin aksine sülüs hat ile yazılmıştır. Bu kısım fiziksel farklılığının yanında "*Hakk sübhânehu ve te'âlânın ulüvv-i inâyeti ve sultân-ı enbiyâ peygamberimiz Muhammed Mustafa salla'llah ü te'âlâ aleyhi ve sellemin mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtları mukâreneti ile hazret-i Hüdâ-i müte'âlin vahdaniyeti ve azâmeti hakkıyçün ve habîb-i ekrem sa'âdetlü peygamberimiz Muhammed Mustafa aleyhi efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyatın hürmetiyçün ahd ve yemin ederim ki*" şeklindeki içeriği ile de diğer Venedik ahidnamelerinden ayrılmaktadır. Sultan II. Selim bu kısımda daha önce karşılaşmadığımız bir *Yemin* formu kullanarak hem Allah'ın birliği ve yüceliği üzerine hem de peygamberimiz Hz. Muhammed üzerine yemin etmektedir. Sultan, bu

[477] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 21 Numaralı Mühimme Defteri, hüküm no: 404; Şakiroğlu, **a.g.m.,** s. 548-549; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, c. III, s. 42-43; Theunissen, **a.g.e.**, s. 490-496.
[478] Özgür Oral, "Zaferin Ardından Gelen Onur Kırıcı Bir Antlaşma": II. Selim'in Venedik'e Verdiği 1573 Ahidnamesi", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 76, 2022, s. 145-160.

ifadelerle yemininin kavramsal altyapısını Allah'ın yüce yardımı ve peygamberimizin mucizelerinin çokluğundan bir örnek olarak lanse etmektedir.

Alışılmışın dışındaki bu *Yemin* formülünden hemen sonra Sultan II. Selim'in altın mürekkep ile çekilmiş sade ancak bir o kadar da özenli formdaki *Tuğra*sı yer almaktadır. Daha önceki hiçbir belgede bulunmayan ihtişam ve görsel zenginliğin bu belgede tuğraya yansımadığı görülmektedir. Bu ahidname daha eski tarihli ahidnamelerle fiziksel olarak kıyaslandığında açıkça diğerlerinden daha süslüdür. Ancak bundan önce süslü ve bezeli tuğralar ahidnamelerde kullanılmış olmasına karşılık bu ahidnamede son derece sade bir yapıdadır. Bu yönü ile de bu ahidname dikkat çekicidir.

1573 tarihli ahidname altın mürekkeple yazılmış "*Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i gîti-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve's-savni's-samedânî*" şeklinde bir *Nişan formülü* ihtiva etmektedir. Bu formülde ilk defa *savni's-samedânî* ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. *Nişan formülü*nün hemen sonrasında yine altın mürekkeple yazılmış "*hazret-i [boşluk] ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Selim han bin Sultan Süleyman han bin Sultan Selim Han'ım*" ifadeleri mevcuttur. Burada hazret kelimesinden sonra bir boşluk bırakılarak Unvan formülünün başladığı görülmektedir. *Unvan*da kullanılmış olan sıfatlar daha önceki ahidnamelerle aynıdır, ancak bu kısımda bir padişahın şeceresini ilk kez dedesine kadar uzattığı dikkat çekmektedir.

Ardından "*Şimdiki halde*" ifadesi ile *Nakil/İblağ* rüknüne geçilmiş ve bu kısımda Venedik doçunun İstanbul balyosu tavassutuyla Osmanlı Sultanına barış ve dostluk talebiyle bir mektup gönderdiği açıklanmıştır. "*mefâhirü'l-ümerâi'l-izâmi'l-isevîye merâci'u'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihîyye muslihû mesâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasrânîye Venedik dojı ve beğleri hutimet avâkıbuhûm bi'l-hayrın dergâh-ı sa'âdet destgâhımda balyosluk hizmetinde olan kıdvetü'l-ümerâi'l-milleti'l-mesihîyye Marcantonio Barbaro nam mu'teber âdemleri müşârünileyhim beğleri canibinden geri sulh ve salah husûsun i'lâm ve iş'âr edip bu bâbda kendi hattı ve mührüyle mektubun âstân-ı sa'âdet-âşiyânıma getirip istid'a-i inâyet eyledikte*" şeklindeki bu kısımda Venedik doçu ve İstanbul balyosu için elkab ve dua cümleleri

kullanılmıştır. Venedik doçunun elkabına önceki ahidnamelerden farklı olarak *muslihû mesâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasrânîye* ibarelerinin eklendiği görülmektedir. Sultan II. Selim ahidnameyi verme sebebi olarak ise "*yüce dergâhımız eğer dostluk ve eğer düşmanlık dileyenlere inâyet ile meftûh ve mekşûf olduğu ecilden âdet-i bâ-sa'âdet-i şâhânemiz üzere hayyiz-i kabulde vâki' oldu*" şeklinde imparatorluğunun dostluk veya düşmanlık dileyenlere istediğini vermesiyle tanınması olarak göstermektedir.

Sultan II. Selim'in 1573 tarihli ahidnamesi maddeleri açısından ele alındığında da diğer ahidnamelerden farklılaştığı dikkat çekmektedir. Bu tarihe kadarki ahidnamelerin içerdiği mufassal hükümlere karşılık bu ahidnamenin taşıdığı muhtasar özellik Osmanlı ahidnameleri içerisinde bu belgeyi bu açıdan da özel kılmaktadır. Sultan Selim'in bu ahidnamede kayıt altına aldığı ilk madde eski ahidnamelere atıfla Venedik'in Osmanlılara vermekte olduğu 300.000 filorilik meblağın aynı şekilde ödenmesine dairdir. Hemen ardından Sopot'un Osmanlılarda kalması ve Zante (Zakise) adası için Venedik'in ödemekte olduğu 500 filorilik verginin bundan böyle 1500 filori olarak ödenmesi karara bağlanmıştır.

Ahidnamenin en ilginç maddesi daha önce örneği görülmemiş biçimde eski ahidnameleri madde madde tekrar etmeksizin aynen kabul ettiğini beyan eden "*merhûm babam tâbe serâhû zamanında verilen ahdnâme-i hümâyûn ve ahkâm-ı şerîfe ki cülûs-ı hümâyûnumda tecdid olunup makbul-i şerifim olmuştu eğer ol ahdnâmelerde ve eğer verilen evâmir-i aliyyede mukayyed olan hususları kemâkâne mukarrer tuttum*" maddesidir. Ayrıca Kıbrıs'ın Osmanlılar'a ait olması sebebiyle Venediklilerin bu tarihe kadar bu ada için ödedikleri verginin kaldırılması da yine ahidnamede değinilen hususlardandır. Ahidnamenin son maddeleri önceki ahidnamelerde de söz konusu edilen Arnavutluk ve Bosna sınırlarının eski haliyle kabulü ve savaş sırasında zarara uğrayan tüccarların zararlarının tazminine dairdir.

Sultan II. Selim *Ahidname Maddeleri*ni bu şekilde sıraladıktan sonra ahidname şartlarına Venedik tarafınca uyulduğu sürece kendisinin de bu sulha riayet edeceğini bildirdikten sonra *Te'kid* ve *Te'yid* rüknü yer almaktadır. Bu formül en bilindik şekli olan "*şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timad kılalar*" ifadeleri ile karşımıza çıkmaktadır.

Belgedeki farklılıklar belgenin sonunda da kendisini göstermektedir. Daha önceki ahidnamelerde ikili tarih atma usulü ve *yazıldı* kelimesinin kullanılmasına karşılık bu ahidnamede Arapça olarak "*tahriren fi'l-yevmi's-sâlis-i şehr-i Zilka'deti'ş-şerîfe min şuhûr-ı sene semânin ve tis'a mi'e*" şeklinde tek bir *Tarih* formu kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca ahidnameler dışındaki Osmanlı belgelerine benzer biçimde sola yaslı olarak "*be-makâm-ı dârü'l-hilâfet Kostantiniyye el-mahmiye*" şeklinde *Mahall-i Tahrir* gelmektedir. Bu ibarenin sonunda ise bir mim harfi mevcuttur ki Theunissen, Şakiroğlu tarafından bu harfin "*tamme*"nin kısaltması olarak yorumlandığını bildirmektedir.

1575 Tarihli Venedik Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

15 Eylül 1574'te Sultan II. Selim'in vefatı üzerine Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa tarafından cülus için tahta davet edilen Sultan III. Murad 22 Aralık 1574 tarihinde Osmanlı tahtına geçmiştir. Sultan Murad'ın cülus haberi alındıktan sonra 20 Haziran 1575 tarihinde Venedik elçisi Giacomo Soranzo İstanbul'a gönderilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda 1575 yılı Ağustos ayında Osmanlı ve Venedik arasında mevcut olan ahidname tecdid edilmiştir.[479] 1575 yılında Sultan III. Murad tarafından Venedik'e verilen ahidnamenin Türkçe orijinali ve İtalyanca tercümesi Venedik Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır.[480] Bununla birlikte birkaç sureti de günümüze ulaşmayı başarmıştır.[481] Bu ahidname daha önce yayınlanarak ilim âlemine tanıtılmıştır.[482]

1575 tarihli ahidname daha ilk bakışta diğer Venedik ahidnamelerinden farklılaşmaktadır. Daha önceki ahidnamelerde rastlamadığımız derecede süslü bir *Tuğra* ve muntazam bir yazıya sahip olan bu ahidname fiziksel özellikleri açısından tekâmülünü tamamlamış bir belgedir. Son derece güzel bir divani hat ile 83 satırda yazılmış olan bu ahidnamenin *Davet* formülü daha önce karşılaşmadığımız bir içeriğe sahiptir. Altın mürekkeple "*Hüve'llahü'l-vâhidü's-samed lem yelid ve lem yûled ve*

[479] Uzunçarşılı, **a.g.e**.,s. 57-58; Theunissen, **a.g.e**., s. 176; Pedani, **a.g.e**., s.146; Pedani, **Doğu'nun Kapısı**, s. 214; Bertelé, **a.g.e.**, s. 131; Dursteler, **a.g.e.** s. 194.
[480] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 827 ve 828.
[481] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ecnebi Defteri 16/4 (Venedik), no: 2; Topkapı Sarayı Arşivi, D. 7018/1, 44b-46b; TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi, 2362, s. 63-70; British Library, Official Letters Turkish, Oriental, 9503, 267b-270b.
[482] **Muahedat Mecmuası**, c.II, s. 130-141; Theunissen, **a.g.e**., s. 496-529 ve 530-546.

lem yekün lehû küfüven ehad[483]" ibareleri yazılı olan bu formülde İhlas suresine ait ibarelerin yer aldığı dikkat çeken bir husustur.

Bu dikkat çekici *Davet* formülünden sonra belgenin en ayırt edici özelliği olan *Tuğra*nın nefaseti göze çarpmaktadır. Altın mürekkeple çekilerek is mürekkebi ile tahrirlenmiş bu tuğra tamamıyla bezelidir. Bu tuğranın tezhibinde ilk göze çarpan husus tuğra formunun iç kısmına ek olarak yazının üst bölümünün de tezhiplenerek hayat ağacı formunun verilmiş olmasıdır. Sarmal düzende çeşitli çiçek formlarının bir arada bulunduğu tuğrada altın ve kobalt mavisine ek olarak ilk defa kırmızı ve kahverenginin de tezyinatta kullanıldığı görülmektedir.

1575 tarihli ahidnamenin "*nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve's-savni's-samedânî*" şeklindeki *Nişan formülü* altın mürekkeple yazılmış olup 1573 tarihli ahidnamedenin *Nişan formülü* ile birebir aynıdır. *Nişan formülü*nü takiben padişahın hükümdarlığının meşruiyetini aldığı kaynağı tanımladığı epeyce uzun bir *Unvan* formülü gelmektedir. Bu formül daha önceki ahidnamelerden tamamen farklı olmakla birlikte içerdiği bazı tamlamalarla 1573 ahidnamesini anımsatmaktadır. "*hazret-i Hakk sübhânehu ve te'âlânın ulüvv-i inâyeti ve sultân-ı enbiyâ peygamberimiz Muhammed Mustafa salla'llah ü te'âlâ aleyhi ve sellemin mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ve çehâr-yâr-i izâm aleyhim rıdvanü'llahi'l-meliki'l-allâmın sümüvv-i himmetleri mukâreneti ile ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Murad han bin Sultan Selim han bin Sultan Süleyman han bin Sultan Selim Han'ım*" şeklindeki formülde padişahın ululuğuna dayanak olarak Allah'ın ve peygamberin yardım ve ihsanını gösteren Sultan III. Murad şeceresini büyük dedesi Yavuz Sultan Selim'e kadar götürmektedir.

Ardından "*şimdiki halde*" ifadesi ile başlayan bir *Nakil/İblağ* kısmı gelmektedir. Bu kısımda Sultan III. Murad tahta çıktığı zaman Venedik doçunun elçi göndererek aradaki ahidnameyi yenileme talebini "*mefâhirü'l-ümerâi'l-izâmi'l-isevîye merâci'u'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihîyye Venedik dojı Alvize Mosenigo ve sâir beğleri hutimet avâkıbuhûm bi'l-hayr dergâh-ı sa'âdet destgâhımıza*

[483] Kur'an-ı Kerim, İhlas Suresi, 112/3-4.

Yacomo Soranso kavaliyer prokurator nam yarar ve mu'temedün aleyh âdemlerin elçi ta'yin edip arz-ı ubudiyet ve ihlâs eyleyip ve merhûm ceddim Sultan Süleyman han ve babam Sultan Selim han aleyhime'r-rahmet ve'l-gufrân zamanlarında olduğu üzere dostluk ve mu'âhede ve yüce dergâhımız ile sulh ve salah mukarrer olmak ve inâyet eyledikleri ahdnâmelerinde münderiç olan şurût ve uhûd kemâkâne muhakkak olmak ve ahdnâmeleri tecdid olunmak içün aynı ile dergâh-ı mu'allâmıza gönderip istid'a-i inâyet ve rica-i re'fet ve temenni-i himâyet eyledikleri ecilden" cümleleri ile açıklamaktadır. Buna göre Venedik doçu Sultan II. Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devirlerindekine benzer şekilde Sultan III. Murad'dan da bir ahidname "*inayet*" ederek kendilerini "*himaye*" etmesini talep etmektedir. Bu kısımda *merhûm ceddim Sultan Süleyman han ve babam Sultan Selim han aleyhime'r-rahmet ve'l-gufrân* ifadeleri altın mürekkeple yazılarak vurgulanmıştır. 1575 tarihli bu ahidneme bu kısımda adı geçmekte olan Venedik doçu için "*mefâhirü'l-ümerâi'l-izâmi'l-isevîye merâci'u'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihîyye*" şeklinde bir *Elkab* ve "*hutimet avâkıbuhûm bi'l-hayr*" şeklinde bir *Dua* cümlesi içermektedir. Ayrıca Venedik elçisi için kullanılan *kavaliyer prokurator* terimi ilk kez bu ahidnamede karşımıza çıkmaktadır.

Belgenin girişindeki protokollerin tamamlanmasının ardından *Ahidname Maddeleri*ne geçilmiştir. Temelde 1540 tarihli ahidnameyi temel alarak 1573 tarihli ahitnamedeki hususlarla birlikte kabul eden ve yenileyen bir metin inşa edilmiştir. Bu kısımda ilk olarak 1540 tarihli ahidnamenin maddeleri satır satır tekrar edilerek "*deyü mestur ve mukayyed olup*" denildikten sonra 1567 yılında bu ahidnamenin tecdidini "*ba'dehû merhûm babam Sultan Selim han tâbe serâhû dahi ol ahdnâme-i hümâyûnu mukarrer tutup âna muhâlif iş olmaya deyü mukaddemâ Venedik dojı olan Yironimo Priyul zamanında ahdnâme-i hümâyûn verdikten sonra*" şeklinde ifade etmektedir. Arkasından taraflar arasında yaşanan Kıbrıs'ın fethi ve Preveze Deniz Savaşı sonrası verilen 1573 tarihli ahidnameye ise "*mâbeyn adâvet üzere oldukta tekrar zikr olunan Venedik dojı ve beğleri tarafından merhûm ve mağfurun-leh babam hüdâvendigâr rahmetu'llahi'l-meliki'l-gaffar zamanında dergâh-ı sa'âdet destgâhımızda balyosluk hizmetinde olan Marko Antoniyo Barbaro nam mu'temedün aleyh âdemleri geri sulh ve salah hususun i'lâm ve iş'âr edip kendi hattı ve mührü ile astâne-i sa'âdet-penâhımıza mektubun getirip istid'a-i inâyet ettikte merhûm-ı müşârünileyh babam*

tâbe serâhû zamanında istid'aları hayyiz-i kabulde vâki' olup beyan olunacak şurût üzere müceddeden ahdnâme-i hümâyûn vermiş imiş" ifadeleri ile değinmektedir. Geçmiş ahidnamelerdeki maddeleri sıralayarak bunları kabul ettiğini beyan eden Sultan III. Murad ahidnamenin sonlarına doğru Venedik'in 1573 ahidnamesinde kararlaştırılan 300.000 filoriden eksik kalan bakiyeyi üç yıla kadar ödemesi şartıyla aradaki sulhu tecdid ettiğini bildirmektedir.

*Ahidname Maddeleri*nin sıralandığı bölüm boyunca Sultan Selim ve Sultan Süleyman'ın isimlerinin zikredildiği yerler altın mürekkeple yazılmış ve ardından "*tâbe serâhu*", "*merhûm ve mağfurun leh*", "*aleyhime'r-rahmet ve'l-gufrân*", "*nevvera'llah ü merkadehû*", "*rahmetu'llahi'l-meliki'l-gaffar*" şeklinde ifadeler kullanılmıştır.

Tecdid mahiyetindeki bu ahidnamede Sultan III. Murad ilk defa *yemin ederim* ifadesini kullanmaksızın "*sulh ve salahı kabul edip müceddeden bu ahdnâme-i hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnu verdim ve ahd eyledim ki Venedik dojı ve sâir beğleri tarafından mâdâm ki ahdnâmelerde beyân olunan şerâit-i ahd ve eman kemâyenbağı ri'âyet ve himâyet olunup hilâf-ı ahd ve eman bir vaz' sudur etmeye ben dahi Hakk sübhâne ve te'âlâ hazretlerinin ululuğu ve vahdâniyeti hakkıyçün ve habîb-i ekrem ve şefi'-i ümem iki cihan güneşi sa'âdetli peygamberimiz Muhammed Mustafa salla'llahü aleyhi ve sellemin hürmeti içün ahd ve yemine muhalif mâbeynde mün'akid olan dostluk ve sulh ve salahdan ve şerh ve beyân olunan şurût ve uhûddan udûl ve inhiraf göstermeyem*" şeklinde bir *Yemin* formu kullanmaktadır. Bu kısımdaki "*Hakk sübhânehu ve te'âlâ hazretlerinin ululuğu ve vahdâniyeti hakkıyçün ve habîb-i ekrem ve şefi'-i ümem iki cihan güneşi sa'âdetli peygamberimiz Muhammed Mustafa salla'llahü aleyhi ve sellemin hürmeti içün ahd ve yemine muhalif*" ibareleri yine altın mürekkeple yazılarak vurgulanmıştır.

Sultan III. Murad ahidnamenin sonunda "*adavetten evvel ve sonra hilâf-ı ahd alınan esirler hususunda ahdnâmelerde beyan olunan şerâit icrâ oluna emmâ adâvet zamanında iki cânibden dahi alınan esirler hususunda ol şart cârî olmayıp esir sahipleri muhtar olup dilerler ise baha ile salıvereler isterler ise kullanalar bir ferd*

mâni‘ ve dâfi‘ olmaya” ifadeleriyle arada düşmanlık bulunduğu zamanda alınan esirlere dair hususu düzenlemiştir.

Sultan III. Murad’a ait bu dikkat çekici ahidname “*tahriren fî evâil-i şehr-i cumâde’l-ûlâ lisene seles ve semânin ve tis‘a mie*” şeklindeki Arapça *Tarih* ve İstanbul için hem mahrûse hem mahmiye sıfatlarının kullanıldığı “*be makam-ı Kostantiniyye el-mahrûse’l-mahmiye*” şeklindeki *Mahall-i Tahrir* ile son bulmaktadır.

1576 Tarihli Venedik Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

Sultan III. Murad’ın tahta çıkışının ardından 1575 yılında Venedik’e verdiği tecdid mahiyetli ahidname iki taraf arasında uzun zamandır devam eden Dalmaçya sınırı ile ilgili sorunlar için Venedik tarafından elçi Giacomo Soranzo ve Bosna sancakbeyi Ferhad Bey’in başında bulunduğu bir komisyon görevlendirilmiştir. Bu sınır tahdit komisyonunun aldığı kararlar ayrı bir belge olarak düzenlenmiş, Osmanlı-Venedik sınırı karara bağlanmıştır. Sınır meselesinin bu şekilde hallinden sonra elçi İstanbul’a dönmüş ve 1575 tarihli ahidnameyi bazı önemsiz ifade farklılıkları ile aynen tekrar eden yeni bir ahidname almaya muvaffak olmuştur.[484] İlk kez Theunissen tarafından tespit edilen bu ahidname Venedik Devlet Arşivi’nde mahfuzdur. Theunissen bu ahidnameyi yayınlayarak ilim camiasına tanıtmıştır.[485]

1576 tarihli ahidname divani hatla yazılmış 106 satırdan müteşekkil *Davet* formülü daha önce 1575 tarihli ahidnamede de olduğu gibi “*Hüve’llahü’l-vâhidü’s-samed lem yelid ve lem yûled ve lem yekün lehû küfüven ehad*” şeklindedir. Sultan III. Murad’a ait *Tuğra* kobalt mavisi mürekkeple çekilerek altın mürekkeple tahrirlenmiştir. Harf boşluklarının ve tuğları aralarının altın mürekkeple doldurulduğu görülmektedir. Çok zarif çiçek ve yaprak desenleri ile tezyin edilmiş olan bu tuğra 1575 tarihli ahidname kadar yoğun tezhip içermemektedir. Yine de bu ahidname Osmanlı-Venedik ahidnameleri arasında tuğrası bakımından en müzehhep belgelerden biridir.

“*Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi’l-avni’r-rabbânî ve’s-savni’s-samedânî ve’t-tevfiki’s-sübhânî ve’l-*

[484] Theunissen, **a.g.e**., 176; Pedani, **a.g.e.**, s. 146.
[485] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 861; Theunissen, **a.g.e.**, 547-560.

menni'l-mennânî hükmü oldur ki" şeklindeki *Nişan formülü* 1575 tarihli ahidnamedeki nişan formülüne çok benzer bir formdadır. Ancak 1575 tarihli ahidnamede bulunmayan "*ve't-tevfiki's-sübhânî ve'l-menni'l-mennânî*" ifadeleri ilk kez bu ahidnamede yer almaktadır.

*Nişan formülü*nün hemen ardından gelen *Unvan* formülünde Sultan Murad kendisini 1575 tarihli ahidnamede olduğu gibi "*şimdiki hâlde ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Murad han bin Sultan Selim han bin Sultan Süleyman han bin Sultan Selim Han'ım*" biçiminde takdim etmektedir. Yine 1575 tarihli ahidname ile aynı şekilde Venedik doçu için "*hâlâ mefâhirü'l-ümerâi'l-izâmi'l-isevîye merâci'u'l-küberâi'l-fihâm fi't-tâifeti'l-mesihîyye*" *Elkab*ı ve "*hutimet avâkıbuhûm bi'l-hayr*" *Dua* cümlesi yer almaktadır. Belgede Sultan III. Murad'ın ahidnameyi verme sebebi olarak Venedik doçunun talebini "*dergâh-ı sa'âdet destgâhıma Yacomo Soranso kavaliyer prokurator nam yarar ve mu'temedün aleyh âdemisin elçi ta'yin edip arz-ı ubudiyet ve ihlâs eyleyip ve merhûm ceddim Sultan Süleyman han tâbe serâhû ve babam Sultan Selim han aleyhime'r-rahmet ve'l-gufrân zamanlarında olduğu üzere dostluk ve mu'âhede ve yüce dergâhımla sulh ve salah olmak bâbında inâyet ve rica eyledikleri ecilden ahdnâmelerinde münderiç olan şurût ve uhûd kemâkâne mukarrer olmak ve mukaddemâ ahdnâmeleri tecdid olunmak içün aynı ile dergâh-ı mu'allâma gönderip istid'a-i inâyet ve rica-i re'fet eyledikleri ecilden*" ifadeleri ile özetlediği bir *Nakil/İblağ* kısmı bulunmaktadır. Bu bölüm ufak ifade farklılıkları ile 1575 tarihli ahidnamede ile aynıdır.

1576 tarihli bu ahidname içerik açısından değerlendirildiğinde 1575 tarihli ahidnameye herhangi yeni bir düzenleme getirmediği, mevcut ahidnamede kararlaştırılan hususları bazı ifade ve imla farklılıkları ile tekrar ettiği görülmektedir. Theunissen'in kanaatine göre 1576 ahidnamesi 1575 tecdidinden sonra sınırlar üzerinde uzlaşmaya varılan bir başka belgenin varlığına işaret etmektedir. Buna göre 1576 tarihli ahidnamenin şimdiye kadar arşivlerde bulunamamış olan bu kayıp

belgenin onayı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.[486] Eldeki verilere göre bu tezin tutarlı ve makul olduğunu kabul etmekteyiz.

*Ahidname Maddeleri*nin sıralanışından sonra 1576 tarihli ahidnamede 1575 tarihli ahidnamede bulunmayan "*şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timad kılalar*" biçiminde en bilindik formunda *Te'kid* ve *Te'yid* ifadelerinin bulunduğu görülmektedir.

Belgenin son protokolü olan *Tarih* ve *Mahall-i Tahrir* 1575 tarihli ahidname ile aynı şekilde "*tahriren fî evâil-i şehr-i cumâde'l-ahırâ-i sene erba' ve semânin ve tis'a mie*" ve "*be-makam-ı Kostantiniyye el-mahrûse*" biçiminde bulunmaktadır.

1595 Tarihli Venedik Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

Sultan III. Murad'ın ölümü üzerine oğlu III. Mehmed 27 Ocak 1595 tarihinde Osmanlı tahta çıkmıştır. Bütün padişah değişikliklerinde olduğu gibi Sultan III. Mehmed'in tahta çıkışının ardından Venedik elçisi Leonardo Dana cülus tebriki ve ahidname tecdidi için görevlendirilerek İstanbul'a gönderilmiştir. 4-13 Aralık 1595'te III. Mehmed Venedik elçisine verdiği ahidname ile önceki ahidnameleri kabul ve tasdik etmiş ve iki devlet arasındaki iyi ilişkiler muhafaza edilmiştir.[487] XVI. yüzyılın son Osmanlı-Venedik antlaşması olan 1595 tarihli bu ahidname İstanbul'daki Venedik balyosu için hazırlanan nüshası ile birlikte Venedik Devlet Arşivinde bulunmaktadır.[488] Theunissen, bu ahidnamenin suretlerinin bulunduğu eserlere de işaret etmiştir.[489] Daha önce bu ahidname ve suretleri yayınlanmıştır[490].

Sultan III. Mehmed'e ait 1595 tarihli Venedik ahidnamesi Osmanlı-Venedik ahidnameleri arasında fiziksel nitelikleri bakımından en öne çıkan belge olması

[486] Theunissen, **a.g.e.**, s. 176-177.
[487] Theunissen, **a.g.e.**, s. 179.
[488] ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 1086 ve 1087. Bu iki ahidname tabii olarak birbirinin tamamen aynısı olmakla birlikte taşıdıkları tuğralar açısından bazı farklılık bulunmaktadır. Bu belgelerdeki tuğralar birebir aynı süslemeye sahip olmasa da aynı stil ve motiflerle müzehheptir. Venedik'e gönderilen belgenin tuğrası hayat ağacı biçiminde tezhiplenmiştir. İstanbul balyosuna gönderilen nüshada bu yapı görülmemekle birlikte bu tuğranın da dış kısımlarında süslemeler mevcuttur.
[489] TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi, 3345, 164a-168a sayfa kenarları.
[490] Theunissen, **a.g.e.**, 561-578; M. Belin, "Relations diplomatiques de la Ràépublique de Venise avec la Turquie (fragment)", **Journal Asiatique**, c VIII, 1876, s. 381-424. (Belin'in neşri Mısır'daki Venedik konsolosuna aittir.)

hususuyla dikkat çekmektedir. Altın mürekkeple yazılmış "*Hüve'llahü'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Mu'ti'l-Mu'în*" şeklindeki *Davet* kısmı kendisinden önceki dört ahidnamenin daha temel metnini teşkil eden 1540 ahidnamesine benzerdir. Toplam 74 satırdan oluşmuş olan bu ahidnamenin *Tuğra*sı belki de belgenin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Bu tuğranın XVI. yüzyıla ait en güzel tuğralardan birisi olduğunu tahmin etmekteyiz. Hayat ağacı stilinde tezyin edilmiş olan bu tuğrada altın, kobalt mavisi, zümrüt yeşili, kırmızı mürekkepler kullanılmıştır. Tuğranın tezyinatının en dış kısmında kırmızı ve mavi yapraklar bulunmaktadır. Daha önceki tuğralarda da karşılaştığımız harf boşluklarının boyanması hususu bu tuğrada da bulunmakla birlikte bu süslemenin siyah mürekkeple yapıldığını görmekteyiz. Tuğlar arasındaki boşluklarda siyah ve zümrüt yeşili mürekkep dolgunun içinde çiçek motifleri mevcuttur. Bu tuğra diğer birçok ahidnamede olduğu gibi altın mürekkeple çekilerek is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Üst kısmı ve dış beyzesinin içinde sarmal biçimde aynı motifler kullanılmıştır. İç beyzesi farklı formdaki çiçekler ve dallarla bezelidir.

Görüntüsü ile dikkat çeken bu ahidname 74 satırdan müteşekkil olup ilk satırında "*Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i ikbal-nümâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve's-savni's-samedânî hükmü oldur ki*" şeklinde bir *Nişan formülü*ne sahiptir. Bu formül küçük bir farkla daha önce 1575 tarihli ahidnamede aynı şekilde karşımıza çıkmıştır. Bu fark daha önceki hiçbir ahidnamede bulunmayan *ikbal-nümâ* tamlamasının formüle eklenmesi ile ortaya çıkmıştır.

*Nişan formülü*nün hemen ardından gelen *Unvan* formülünde daha önceki ahidnamelerde bulunmayan bir hususiyet göze çarpmaktadır. Padişah kendisini takdimden önce saltanatının temellerini ifade için "*şimdiki hâlde avn-i inâyet-i rabbânî ve meşiyet-i hidâyet-i sübhânî mukâreneti ile*" ibarelerini kullanmaktadır. Ardından kendisini "*ben ki sultan-i selâtîn-i cihân burhân-i havâkîn-i devrân tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin*" şeklinde tavsif etmekte ve Yavuz Sultan Selim'e kadar uzanan şeceresini "*Sultan Mehemmed han ibn Sultan Murad han ibn Sultan Selim han ibn Sultan Süleyman han ibn Sultan Selim Han'ım*" şeklinde zikretmektedir. *Unvan* formülüne de diğer ahidnamelerden farklı olarak yeni kelimeler (cihan ve devran) eklendiği dikkat çekmektedir.

Unvan formülünden sonra padişahın ahidnameyi verme sebebi olarak babası ve dedeleri zamanında olduğu gibi barışın devam etmesi için Venedik'in talebini işaret ettiği "*hâlâ mefâhirü'l-ümerâi'l-izâmi'l-isevîye merâci'u'l-küberâi'l-fihâm fi't-tâifeti'l-mesihîyye Venedik dojı olan Marin Griman ve sâir beğleri hutimet avâkıbuhûm bi'l-hayr dergâh-ı sa'âdet-destgâhıma Lonardo Donato kavaliyer prokurator nam yarar ve mu'temedün aleyh âdemisin elçi ta'yin edip arz-ı sadakat ve ihlâs eyleyip ve merhumun ve mağfurun lehüm ceddlerim Sultan Süleyman han ve Sultan Selim han ve babam Sultan Murad han aleyhime'r-rahmet ve'l-gufrân zamanlarında dostluk ve mu'âhede olduğu üzere âstâne-i sa'âdetimle olan sulh ve salah ve işbu ahdnâme-i hümâyunda münderiç olan şurût ve uhûd kemâkâne mukarrer olup müceddedâ ahdnâme-i hümâyûn verilmek bâbında istid'a ettikleri ecilden*" şeklindeki *Nakil/İblağ* kısmı gelmektedir. Bu kısımda Venedik doçu için daha önce de kullanılmış olan "*mefâhirü'l-ümerâi'l-izâmi'l-isevîye merâci'u'l-küberâi'l-fihâm fi't-tâifeti'l-mesihîyye*" *Elkab*ı ve "*hutimet avâkıbuhûm bi'l-hayr*" *Dua* cümlesi kullanılmıştır. Ayrıca daha önceki padişahların adının anıldığı kısımlarda daha önceki ahidnamelerde de karşımıza çıkan "*aleyhime'r-rahmet ve'l-gufrân*" ibaresi bu ahidnamede de mevcuttur.

Sultan III. Mehmed Venedik'in tecdid talebinin ardından verdiği bir hatt-ı hümayunla ahidnameyi hazırlattığını "*istid'aları hayyiz-i kabulde vâki' olup bu üslub üzere ahdnâme-i hümâyûn verile deyi hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet makrûnumla fermân-ı âlî-şânım sâdır olmağın müşârünileyh Venedik dojı ile ve sâir beğler ile sulh ve salah mukarrer olup müceddeda ahdnâme-i hümâyûn verilip ahdnâmede münderiç olan şurût ve uhûd ala vechi't-tafsil beyân olunup işbu verilen nişân-ı şerifimle ahd ve eman müstahkem olup*" cümleleri ile ifade etmektedir. 1595 tarihli bu ahidnamenin devam eden kısmında ise aşina olduğumuz bir formda "*yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan Hakk sübhâne ve te'âlâ hazretlerinin birliği hakkıyçün*" şeklinde kısa bir *Yemin* kısmı mevcuttur.

Ayrıca *Ahidname Maddeleri*nin sıralanmasından sonra tekrar bir yemin faslı bulunmakla birlikte bu kısımdaki yemin "*ben dahi Hakk sübhâne ve te'âlâ hazretlerinin ululuğu ve vahdâniyeti hakkıyçün ve habîb-i ekrem ve şefi'-i ümem iki*

cihan güneşi peygamberimiz Muhammed Mustafa salla'llah ü te'âlâ aleyhi ve sellem hazretlerinin hürmetiyçün ahd ve yemin ederim ki" şeklini almıştır.

Bu ahidname, maddeleri açısından incelendiğinde ilginç bir durum göze çarpmaktadır. 1540 tarihli ahidnameden sonra 1573 tarihli ahidname hariç Venedik'e verilen bütün ahidnameler temelde 1540 tarihli ahidname metnini ve ardından kendisinden önce verilen ahidnamenin metnini tekrar etmekte ve sonuna varsa yeni hükmünü eklemektedir. Bu tekrar, ahidname metinlerinin aynen kopyalanarak "*deyü mestur ve mukayyed olup*" ifadesi ile aktarılması biçiminde gerçekleşmiştir. Ancak bu durum 1595 tarihli ahidnamede ortadan kaldırılarak ahidname metninde tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan değişimi göstermektedir. Örneğin 1540 tarihli ahidnamede "*Parga nam mevzi' kullesiyle ve varoşuyla ve haddi ve sınırı ile ki emrimle sâbıkta yakılıp yıkılmış idi hâliyâ mezîd-i inayetimden yine ânlar canibinden tasarruf olunmasın emr eyledim*" şeklinde nakledilen hadise 1567, 1575 ve 1576 ahidnamelerinde aynı şekilde kullanılmış olup 1595 tarihli ahidnamede kendine "*Parga nam mevzi' ki sâbıkâ merhûm ve mağfurun lehü Sultan Süleyman han nevvera'llah ü te'âlâ merkadehü emriyle yakılıp yıkılmış idi mezîd-i inayetlerinden yine ânlar canibine tasarruf olunmasın emr edip*" şeklinde yer bulmuştur. 1595 tarihli ahidname bu metinlerin ve bunlardan daha farklı içeriğe sahip olan 1573 tarihli ahidnamenin bütün şartlarını ihtiva etmekte ve değişen hususlara işaret etmektedir. Örneğin Yavuz Sultan Selim'in verdiği ahidname gereğince Venedik'in ödemekte olduğu 300.000 filorilik borcun eksiksiz ödendiği ve diğer bütün şartların yerine getirildiğinden ahidname metnine alınmadığı "*merhûm ve mağfurun lehü ceddim Sultan Selim han zamanında tekrar sulh olundukta üç yıla değin vermeğe müte'ahhid oldukları üç yüz bin altını tedriçle bî-kusur eda ettikleri hızâne-i âmiremde mahfuz olan defterde mukayyed olup ve merhumun ve mağfurun lehüm ceddlerim Sultan Süleyman han ve Sultan Selim han ve babam Sultan Murad han tâbe serâhum zamanlarında zikr olunan filoriden gayri sâir vâki' olan şartları ve ahdları bi't-tamam yerine getirdikleri ecilden tekrar işbu ahdnâmede derç olunmamıştır*" ifadeleri ile özetlenmiştir.

Bu ahidnamenin maddeleri dikkatle incelendiğinde genel olarak üslupta bir yumuşama kendisini hissettirmektedir. Örneğin 1521 tarihli ahidnameden itibaren

yürürlükte olan ve her ahidnamede aynı şekilde yer alan iki tarafın gemilerinin karşılaşması esnasında Venedik gemisinin yelkenlerini indireceğine dair madde "*ânlar dahi gerekdir ki ânın gibi deryâ yüzünde fermân-ı hümâyûnumla çıkmış hassa donanmalarıma ve kadırgalarıma ve sâir deryâ yüzüne giden gemilerime buluştuklarında yelkenlerin indirip dostlukların ve ita'ât üzere oldukların bildireler*" şeklinde kaydedilmişken 1595 tarihli ahidnamede itaat tabiri kullanılmayarak bu madde "*ânlar dahi fermân-ı şerîfimle deryâ yüzünde yürüyen gemiler ile buluştuklarında yelkenlerin indirip dostlukların bildireler*" biçimine inkılab etmiştir. Aynı şekilde 1513 tarihli ahidnameden beri Venediklilerin mahkemelerde şahitlik edebilmesine olanak tanıyan madde "*Venediklünün ba'zı haraç-güzâr kâfirler ile nizâ'ları olup da'va edicek Venediklü şahitler ikamet ederler imiş husamâ olan bu yer kâfirlerinden gerektir deyip bunlara müzayaka verip Venedik kâfirleri şehadetin kabul etmezler imiş eyle olsa cümle kefere millet-i vâhide olduğu sebepten buyurdum ki ânların kefere ile münâza'ası olup ikamet-i şâhide ihtiyaç olur ise kefere taifesinden kangı sınıfından ki şahit ikamet edip şer'-i şerîf-i nebevî muktezasınca ısbat edeler kabul oluna*" şeklinde kaydedilerek karşı taraf vatandaşları için kâfir tanımını kullanmakta bir beis görülmez iken 1595 tarihli ahidnamede bundan vazgeçilerek aynı madde "*Venediklünün ba'zı haraç-güzâr kâfirler ile nizâ'ları olup hîn-i da'vada Venediklü şahitler ikamet ederler imiş hasm olanlar bu yer kâfirlerinden gerektir deyü müzâyaka verip Venediklü nasrânîlerin şehadetlerin kabul etmezler imiş imdi cümle nasara millet-i vâhide olduğu ecilden gerektir ki ânların eğer kefere ile nizâ'ları olup ikamet-i şâhide ihtiyaç olur ise kefere taifesinden kangı sınıftan ki şahit ikamet edip şer'-i şerîf-i nebevî muktezâsınca ısbat edeler kabul oluna*" şeklinde yer almıştır.

Ahidnamede, maddelerin ve yeminin ardından "*şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timad kılalar*" şeklindeki klasik *Te'kid* ve *Te'yid* ifadelerinin bulunduğu görülmektedir. *Tarih* Arapça olarak ve yalnızca Hicri tarihi bildirir şekilde "*tahriren fi evâil-i şehr-i rebi'u'l-âhir min şühur-ı sene erba' ve elf mine'l-hicreti'n-nebeviyye*" şeklinde yer almaktadır. Burada kullanılan *mine'l-hicreti'n-nebeviyye* ibaresi ilk kez karşımıza çıkmaktadır. *Mahall-i Tahrir*de ise "*be-makam-ı Kostantiniye el-mahrûse*" ifadesinden hemen sonra 1573 tarihli ahidnamede olduğu gibi belgenin tamamlandığına işaret eden bir mim harfi mevcuttur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-AVUSTURYA AHİDNAMELERİ

5.1. Osmanlı-Avusturya Ahidnamelerinin Tarihsel Gelişimi

Türk-Avusturya ilişkilerinin tarihini bazı Germen destanlarında yer alması sebebiyle büyük Hun imparatoru Atilla dönemine kadar götüren bazı görüşler mevcut olmasına karşın tarihi belgelerle sabit olduğu üzere bu iki millet arasındaki ilk temasların X. yüzyıldan itibaren Haçlı Seferleri ile başladığı kabul edilmektedir.[491] Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan imparatorluk vasfını kazanmasına kadar geçen zaman zarfında Avrupa'da Yüzyıl Savaşları olarak adlandırılan ve milli birliğe dayalı üniter devletlerin ortaya çıkması ile sonuçlanan bir süreç yaşanmıştır. Bu tarihte asıl unsuru Almanlar olan ve Habsburg hanedanı tarafından temsil edilen Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu, içerisinde bulunduğu siyasi karışıklıklar ve bütün Avrupa'yı etkisi altına alan mezhep çatışmalarının da etkisiyle Doğu'da mütemadiyen güçlenen ve genişleyen bir Osmanlı ile yeterince alakadar olamamıştır.[492]

Siyasi açıdan birbirine çok benzeyen çok uluslu bu iki büyük devletin doğrudan karşı karşıya gelmesi ve diplomatik ilişkiler kurması birçok kaynağa göre 1526 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Macar krallığına son verdiği Mohaç muharebesi sonrasında gerçekleşmiştir. Ancak daha I. Maximilian döneminde dahi İstanbul ile temaslar ve elçilik heyetlerinin gönderildiği bilinmektedir. İstanbul'a yollanan ilk Avusturya elçisi olan Şövalye Hans von Thurn ve faaliyetleri hakkında pek bilgiye sahip olmamakla birlikte 1504 tarihli ikinci elçilik heyetinin başında bulunan Freiherr von Konigsegg'e verilen talimatlar içerisinde Osmanlılara bir ittifak teklifi ile birlikte ticaretle alakalı taleplerin de bulunduğu bilinmektedir.[493] Her ne kadar ilk diplomatik

[491] Ali Baykan, "Türk-Avusturya Edebi ve Kültürel İlişkilerinin Kaynakları ve Tarihi Gelişim Süreci", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 42, 2019, s. 355.
[492] Kemal Beydilli, "Avrupa", **DİA**, c. 4, İstanbul, 1991, s. 137.
[493] Karl Teply, "Nemçe İmparatorlarının İstanbul'a Yolladığı Elçi Heyetleri ve Bunların Kültür Tarihi Bakımından Önemli Tarafları", çev. Bekir Sıtkı Baykal, **Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya**

temaslar Mohaç'tan yaklaşık yarım yüzyıl öncesine tarihlense de bu savaş neticesinde Osmanlılar ve Habsburglar komşu hale gelmiştir. Bu gelişme sonucunda taraflar arasında esas amacı Macaristan topraklarının hâkimiyeti olan uzun ve zorlu mücadeleler patlak vermiş, bunun bir neticesi olarak da diplomatik süreçler yoğunlaşmıştır. Taraflar arasındaki diplomatik ilişkilere dair ilk belge Kanuni Sultan Süleyman'ın Ferdinand'a yazdığı 1527 tarihli namedir. Ne yazık ki bu belge bugün mevcut olmamakla birlikte bu mektuba cevaben Ferdinand'ın Nicola adlı elçisi ile İstanbul'a gönderdiği ve tercüman Yunus Bey'in Latince'ye tercüme ettiği bir belge mevcuttur. Zitvatorok Barış Antlaşması'na kadar geçen süreçte bu iki devlet arasında Osmanlı Devleti'nin Habsburg Hanedanı'na göre daha kuvvetli bir müzakere pozisyonuna sahip olduğu bir diplomatik ilişkiler dönemi başlamıştır.[494]

1526 yılında Macaristan'ı Osmanlı'ya tabi bir krallık haline getiren Kanuni Sultan Süleyman, Erdel voyvodası Jan Zapolya'ya Macar tacını tevdi etmiştir. Ancak Avusturya arşidükü Ferdinand da Zapolya aleyhtarları tarafından Macar kralı olarak seçilince iki kral arasında çekişmeler başlamıştır. Bu süreçte her iki hükümdarın da Osmanlı desteğine başvurdukları, İstanbul'a elçiler gönderdikleri bilinmektedir. Zapolya'ya olan temayüle karşılık 1527 yılı başlarında Ferdinand'ın İstanbul'a elçi yollamak için geçiş izni talebine dostça bir mektupla barış müzakerelerine başlamaya hazır bulunulduğunun ifade edilmesi Ferdinand'a da açık kapı bırakıldığının bir göstergesidir. Ancak bu girişimden herhangi bir sonuç elde edilememiştir. Ferdinand'ın Zapolya'ya karşı elde ettiği başarılar ve Macaristan'daki Osmanlı çıkarlarını tehdit ettiğinin anlaşılması o zamana değin Habsburgların esas kuvvetini V. Charles ile ilişkilendiren Osmanlıların Macar politikasını değiştirmesine sebep olmuş ve bu topraklar kısa süre içerisinde Osmanlı-Habsburg savaş arenası haline gelmiştir.[495]

Fakültesi Dergisi, c. VII, S. 12-13, s. 248-249; Zeki Arıkan, "Busbeck ve Osmanlı İmparatorluğu", **Osmanlı Araştırmaları**, c. IV, 1984, s. 197.

[494] Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Devleti İle Habsburg İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler", **Türkler**, c. IX, s. 555-557; Schaendlinger, **a.g.e**., s. 97.

[495] Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, c. II, s. 372-373; Uzunçarşılı, **a.g.e**., s. 312-313; Pal Fodor, "Macaristan'a Yönelik Osmanlı Siyaseti 1520-1541" (çev. Özgür Kolçak), **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 40, 2004, s. 36.

Ferdinand'ın Budin'e saldırıları dolayısıyla Osmanlı'ya tâbi Macaristan'ı tampon bölge olarak muhafazaya önem veren Kanuni Sultan Süleyman 1529 yılında Budin'i tekrar almış ve buradan ayrılarak Viyana önlerine kadar gelmiştir. Kısa bir muhasaradan sonra Ferdinand'ın şehirde bulunmadığının anlaşılması, kış mevsiminin ağır şartları ve verilen hasarın Ferdinand'a yeterli bir ceza olduğunun harp meclisinde müzakeresi üzerine Osmanlı ordusu Viyana'dan geri çekilmiştir. 1530 yılında Ferdinand barış maksadıyla Nikolas Jurisics ve Joseph de Lamberg isimli iki elçiyi İstanbul'a göndermiştir. Osmanlı tarafınca öne sürülen Ferdinand'ın Macaristan'daki iddialarından vazgeçerek İspanya'ya çekilmesi ve elinde bulunan kaleleri teslim etmesi hususları yerine getirilmediği için gösterişli bir törenle padişahın huzuruna kabul edilen elçiler bir sonuç elde edemeden ülkelerine dönmüşlerdir. Bu müzakereler esnasında Ferdinand bir kez daha Budin'e saldırmış, ancak Türk-Macar ortak birlikleri tarafından kale müdafaa edilmiştir.[496]

Ferdinand'ın faaliyetleri Macaristan meselesinin gündemde kalmasına sebep olmuş, 1532 yılında Kanuni Sultan Süleyman tekrar Macaristan yönüne hareket etmiştir. Padişah Niş'te bulunduğu sırada Ferdinand elçilerini yeniden göndererek Macaristan'ın kendisine terki halinde Osmanlılara hediye adı altında yıllık 25.000 dukadan 100.000 dukaya kadar tahsisat teklif etmiştir. Ancak Kanuni Sultan Süleyman Zapolya'yı desteklemek konusunda kararlı olduğundan bu elçi bir şey elde edememiş, ordu Avusturya içlerine kadar ilerlemiş, hatta asıl gayesi toprak elde etmek olmayan bu seferde Güns kalesi ele geçirilmiştir. Sultan Süleyman Alman imparatoru Şarlken ve kardeşi Ferdinand'ı ağır mektuplarla bir meydan savaşına zorladıysa da bu gerçekleşmemiş, zor durumda kalan Ferdinand padişahın İstanbul'a dönüşünün hemen ardından Osmanlı isteklerine uygun şartlarla yeni bir elçilik heyeti göndermiştir. 1533 yılında padişahın huzuruna kabul edilen elçi mütareke akdine muvaffak olabilmiş, ardından yapılan müzakereler sonucu 22 Haziran 1533 tarihinde Kanuni Sultan Süleyman Macaristan'ın kuzeyinde Ferdinand'ın elinde bulunan topraklar üzerindeki egemenliğini kabul ederken Ferdinand ise Macaristan toprakları üzerindeki iddialarından vazgeçerek Zapolya'yı Osmanlı vassalı olarak tanımıştır. Ancak Zapolya ve Ferdinand arasında kararlaştırılacak olan paylaşımın tasdiki konusundaki hüküm

[496] Gökbilgin, "Süleyman I", **İA**, c. 11, 2. bs., 1979, s. 111-112.

yine padişahın uhdesinde kalmıştır. Barış halinin Ferdinand muhafaza ettiği sürece devam edeceği kayıt altına alınmıştır. Sultanın Ferdinand hakkında oğlu gibi muamele etmeyi kabul etmesi sebebiyle bir kısım Macar arazisi Ferdinand'a bahşedilmiş ancak memleket ve tebaası yine Osmanlı yüksek himaye ve hâkimiyeti altında olmak üzere karara bağlanmıştır. Ayrıca tarafların birbirlerinin dostlarına dost, düşmanlarına düşman olacakları şeklindeki klasik ahidname hükmü kabul edilmiş ve böylece Osmanlı-Avusturya arasındaki ilk antlaşma yapılmıştır.[497] Günümüze herhangi bir şekilde orijinali yahut tercümesi ulaşmayan bu antlaşma Osmanlı-Avusturya ilişkileri açısından ilk olması hasebiyle büyük önem taşımaktadır.[498]

Osmanlı ve Avusturya arasında tarih çevrelerinde çokça bilinen ve zikredilen Avusturya kralının Osmanlı sadrazamına eşit sayılması hadisesi yazılı bir metinde açıkça karşımıza çıkmamakla birlikte iki devlet arasında yapılan 1533 tarihli ilk antlaşmanın padişahın sözüne dayalı, yazılı olmayan bir sulh şeklinde gerçekleşmesi ile başlayan bir sürecin sonucudur. Osmanlıların buradaki protokolde sağladıkları üstünlük öncelikle sulhun sözlü olarak bahşedilmesine bağlıdır. Ayrıca Sadrazam İbrahim Paşa'nın mektuplarında kendisini Ferdinand ile kardeş olarak tanımlaması kendisine protokolde denk saydığını ve Kanuni'nin de otorite figürü olarak daha yukarıda bulunduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda Ferdinand'ın bir imparator değil yerel bir kral mesabesinde kabul edildiği görülmektedir.[499]

Macaristan meselesini geçici bir çözüme kavuşturan Sultan Süleyman yönünü Doğu'ya çevirmiş ve akabinde Akdeniz hâkimiyeti meselesine ağırlık vermiştir. Zapolya'nın ölümüne kadar Macar toprakları, dolayısıyla Avusturya ilişkileri gündem oluşturmamıştır. Zapolya'nın ölümüyle Ferdinand Zapolya ile yapmış olduğu gizli antlaşma gereğince Macar tahtının kendisine ait olduğu iddiasıyla tekrar Budin'e girmiştir. Bu esnada Kanuni Sultan Süleyman, Zapolya'ya ait toprakların Zapolya'nın çok kısa bir süre önce dünyaya gelen oğlu Janos Sigismond'a şer'î bir cizye

[497] Gökbilgin, "Süleyman I", s. 113-116; a. mlf., "Kanuni Sultan Süleyman'ın Macaristan ve Avrupa Siyasetinin Sebep ve Âmilleri, Geçirdiği Safhalar", **Avrupa'da İktidar Mücadelesi: Osmanlı-Macar İlişkileri**, İstanbul, 2019, s. 92-93.
[498] Petritsch'e göre bu antlaşma şifahi olarak kalmış, yazılı hale getirilmemiştir. Bkz. Ernst Dieter Petritsch, **Regesten der Osmanischen Dokumente im Österreichischen Staatsarchiv Band I**, Viyana, 1991, s. 14.
[499] Gürcan, **a.g.m**., s. 186.

karşılığında bırakılacağını öngören bir berat vermiştir. Muhasaradan hemen önce İstanbul'a gönderilen Avusturya elçisi Ferdinand'ın kuvvetlerinin Budin'den çekildiği haberinin alınması üzerine huzura kabul edilmiş ve azarlanarak mazeretleri kabul edilmemiştir. Bu gelişmeler sonrasında toplanan harp divanında Ferdinand'a karşı bir sefere çıkılmasına karar verilmiştir.[500]

Ferdinand Mayıs 1541'de Budin'i tekrar kuşatmış, 23 Haziran 1541 tarihinde ise İstanbul'dan Budin'e hareket eden Kanuni Sultan Süleyman Belgrad'da bulunduğu sırada Budin'in kurtarıldığı haberini almıştır. Bu tarihten sonra Budin'in beylerbeyliği statüsüne kavuştuğu yeni bir dönem başlamıştır. Osmanlı ordusu henüz Budin'de iken Ferdinand'ın Nicolas von Salm ve Herberstein isimli iki elçisi huzura gelmiş, ancak teklifleri dikkate alınmamıştır. Kanuni'nin İstanbul'a dönüşünün ardından Ferdinand daha evvel İstanbul'a göndermiş olduğu elçisi Tranquillus Andronicus'u 1542 yılında tekrar padişaha göndermiştir. Elçi Macaristan'ın tamamının Ferdinand'a bırakılması halinde yıllık 50.000'den 100.000 dukaya kadar vergi ödemeyi taahhüt etmeye yetkili idi. Bu elçi herhangi bir şey elde edemeden hatta huzura bile çıkamadan İstanbul'dan ayrılmıştır. Bu esnada Budin'in bir Türk eyaleti haline gelmesi Ferdinand'ı paniğe sevk etmiş, daha elçiler İstanbul'dan ayrılmadan Ferdinand Peşte'yi muhasara etmiştir. Avrupa'dan gelen yardımcı kuvvetlerle sayısı 100.000'i bulan ordu kısa bir muhasaradan sonra kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmıştır. Şehrin güvenliğinin sağlandığı haberini alan padişah kışı Edirne'de geçirmiştir. Ardından 23 Nisan 1543'te Onuncu Sefer-i Hümayunu için Edirne'den yola çıkan padişah Peçuy, Şikloş, Estergon, Tata ve İstolni-i Belgrad fetihleri ile Budin beylerbeyliğinin emniyetini sağlayarak Tuna havzasındaki stratejik ve siyasi hedeflerinin tamamını gerçekleştirmiştir. [501]

Budin'in bir Osmanlı eyaleti olarak güvenliğinin sağlanması ve bu durumun sürdürülebilmesi için yapılması gereken fütuhat beklenen neticeyi vermiş, takip eden üç yıl boyunca Macaristan toprakları üzerindeki savaşa ara verilmiş ve Ferdinand barış tesisine gayret etmiştir. İran ile savaş ihtimalinin bulunması padişahı Avusturya'ya

[500] Gökbilgin, **a.g.m**., s. 119-120.
[501] Gökbilgin, **a.g.m**., s. 128-129; a. mlf., **a.g.m**., s. 102-103; Jorga, **a.g.e.**, c. III, s. 19-25; Emecen, "Süleyman I", **DİA**, c. 38, İstanbul, 2010, s. 67-68; Fodor, **a.g.m**., s. 47-48.

karşı bir müddet düşmanca hareket etmekten alıkoymuş, 1546 yılı sonlarında Alman imparatorunun elçisi Nicolas Sicco ve Ferdinand'ın elçisi Weltvick İstanbul'da huzura kabul edilmiştir. Elçinin hediyelerini ve itimatnamesini takdimi ile başlayan müzakereler Macar arazisinde devam eden karşılıklı tecavüzler ve hadiseler sebebiyle hemen netice vermemiştir. Bu esnada Osmanlıları Avusturya ile barıştan alıkoymak isteyen Fransa kralı François ile İngiltere kralı VIII. Henri ölmüş, Avrupa siyasetinde bir sükûnet hâsıl olmuştur. Gerek İran meselesi ve gerekse Akdeniz hedefleri sebebiyle Kanuni Sultan Süleyman Avusturya ile barışı kabul ederek 19 Haziran 1547 tarihinde 5 yıllık bir ahidname vermiştir. Bu ahidnameye Alman imparatoru Şarlken de dâhil edilmiş, iki tarafın Osmanlılara ödeyeceği yıllık 30.000 dukalık bir vergi mükellefiyeti doğmuştur. İhtilaflı kaleler ile hangi tarafa ait olacağı belli olmayan bölgelere dair hükümler, Avusturya'nın İstanbul'da daimi bir elçi bulundurma hakkı, esirlerin karşılıklı iadesi ve ticarete dair hususlar de bu ahidnamede yer almıştır. Barışın en mühim özelliği olan Osmanlılara ödenecek olan 30.000 dukalık haraç taraflar arasında farklı şekillerde telakki edilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman bu meblağı kendisine ait olan toprakların karşı tarafa devri sebebiyle ödenen klasik bir "haraç" olarak görmekteydi. Ferdinand ise bu miktarı daha çok bir "iltizam", ödenmesi gereken bir arazi vergisi olarak algılıyordu. Osmanlılar lehine mali hükümler içeren bu ahidnamenin uzun vadede Ferdinand'ın elinde bulundurduğu toprakların sınırlarında bir savunma hattı oluşturması sebebiyle Avusturya için daha elverişli olduğu tarihsel süreç içerisinde açıkça müşahede edilebilmektedir.[502]

1547 ahidnamesinin orijinali günümüze ulaşmamış olup, metin bilgisine Feridun Bey'in derlemesi Münşe'atü's-Selatin adlı eserinden naklen erişilebilmektedir.[503] Ahidname metni incelendiğinde ilk dikkati çeken husus ahidnameye dâhil edilen Alman kralı Şarlken'in elkâbının "ânın (Ferdinand'ın) karındaşı vilayet-i İspanya kralı Karlo" şeklindeki kısa ve dikkat çekici şeklidir. Devamında sınırlar ve ödenecek vergi hakkındaki hükümler kayıt altına alınmıştır. Ardından iki tarafın karşılıklı olarak saldırmazlık ilkesini uygulayacağı, ticaret

[502] Gökbilgin, **a.g.m.,** s. 131; a. mlf., **a.g.m.,** s. 103-104; Emecen, "Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti", **Türkler**, c. IX, s. 512; James D. Tracy, **Balkan Wars – Habsburg Croatia, Ottoman Bosnia, And Venetian Dalmatia, 1499-1617**, Rowman and Littlefield, New York, 2016, s. 146.
[503] Feridun Bey, **Münşe'atü's-Selâtin**, c. II, İstanbul, 1275, s. 76-78.

serbestisi, sınır boylarındaki hadiselerle ilgili maddeler sıralanmıştır. Eflak, Boğdan ve Erdel'in Osmanlı toprağı olarak kabul edildiği ahidnamede Budin'in de beylerbeylik haline getirileceği kayıt altına alınmıştır. Hicri 23 Şaban 953 (M. 8 Eylül 1547) tarihini taşıyan bu ahidnamede miladi tarih sehven 1545 olarak kaydedilmiştir.[504]

Kanuni Sultan Süleyman tarafından Avusturya'ya ilk ahidname verildikten sonra sınır problemleri tamamen çözülmediyse de denizlerdeki donanma faaliyetleri bir süreliğine durmuştur. Sultan Süleyman bu tarihten sonra İran üzerine sefere çıkmış (1548-1549), padişahın bu meşguliyeti Balkan coğrafyasındaki sükûnet ve istikrar Erdel'deki hadiseler sebebiyle sekteye uğramıştır. Erdel'de padişahın himayesi altındaki küçük kral Janos Sigismond'un vasisi ve naibi olan Frater Martunizzi'nin bazı tavizler karşılığında Erdel'i Ferdinand'a bırakmak hususunda 1551 yılında gizlice antlaşma yaptığının Osmanlılarca öğrenilmesi, Ferdinand'ın Osmanlılara ödemekte olduğu haracı geciktirmesi ve son olarak General Goivanni Battista Castaoldo kumandanlığında bir Habsburg kuvvetinin Erdel'e girmesi gibi sebepler neticesinde Tuna havzasında yeniden harekete geçilmiştir. Erdel ve esasen Budin'in güvenliğinin sağlanması için bir dizi harekât sonucunda Beçe, Beckerek, Çanad, Lipova, Tımışvar, Seçen, Dregely, Solnok gibi önemli yerler fethedilmiş, bugünkü Slovakya toprakları Osmanlı idaresine geçmiştir. 1552 yılında Tımışvar beylerbeyliği statüsüne getirilerek Erdel'in muhafazası için önemli bir adım atılmıştır. Budin'e 137 kilometre mesafedeki Eğri ise kuşatılmasına rağmen kış mevsiminin gelmesi üzerine alınamamıştır.[505]

Erdel'de bu hadiseler yaşanırken Ferdinand Rüstem Paşa'ya yazdığı 1551 tarihli mektubunda bu vaziyet hakkında sorumlu olmadıklarını ve hem Macar arazisinde hem Akdeniz'de düşmanlığa son verilerek yeniden sulh ortamının oluşturulması için elçi göndermeyi arzu ettiğini beyan etmektedir.[506] 1553 yılından

---

[504] Yusuf Alperen Aydın, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg Anlaşmaları ve Uygulamaları*",* **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001, s. 24-25; Uğur Kurtaran, "Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)", **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2006, s. 57-62.
[505] Tracy, **a.g.e**., s. 146; Gökbilgin, "XVI. Asır Ortalarında Osmanlı Devletinin Tuna Havzası ve Akdeniz Siyasetleri, Bunlar Arasındaki Alâka ve İrtibat, Muhtelif Veçheleri", **Osmanlı-Macar**, s. 122-125; Emecen, **a.g.m**., s. 508; Uzunçarşılı, **a.g.e**., c. II, s. 322-323; Mihai Maxim, "Tımışvar", **DİA**, c. 41, İstanbul, 2012, s. 94.
[506] Gökbilgin, **a.g.m.,** s. 123-124.

sonra Macaristan topraklarındaki mücadeleler bir nebze durulmuş, Ferdinand'ın müzakere yoluna gittiği görülmüştür. 1 Mart 1553'te Budin'e gönderilen Piskopos Verancsics ateşkesi sağlamaya muvaffak olmuş, ardından Franz Zay ile İstanbul'a Ferdinand'ın barış şartlarını müzakereye gönderilmiştir. Rüstem Paşa'nın tavsiyesi ile Macaristan'da ateşkes ile iktifa etmiş ve Ferdinand'ın Erdel üzerindeki taleplerini iletmemişlerdir. O sırada İran cephesine giden Sultan Süleyman 15 bin altın ödenmesi şartını öne sürmüştür. İran'daki hadiseler sebebiyle ortaya çıkan yeni durumdan faydalanarak diğer taleplerini de kabule çalışmak üzere Verancsics ve Zay İstanbul'da kalmış, bir diğer Habsburg elçisi Malvezzi ise Sultan'ın barış şartlarını bildirmek üzere Avusturya'ya tek başına dönmüştür.[507]

1554 yılı Kasım'ında Ferdinand İstanbul'a elçisi Malvezzi'nin yerine diplomatik kabiliyetine ve zekâsına daha çok güvendiği Flaman Augerius von Busbecq'i elçi olarak göndermiştir. Ferdinand'ın beklentisi 25 bin altın vergi karşılığında Erdel ve komşu bölgelerde hâkimiyetinin tanınması idi. 1555 yılı başlarında padişah İran ile henüz barış yapmış ve kışı Anadolu'da geçirdiğinden elçiler Verancsics, Zay ve Busbecq Amasya'ya gitmek zorunda kalmıştır. Burada oldukça iyi karşılanan heyete Kanuni Sultan Süleyman tarafından Erdel hususunda verilen cevap son derece net ve tehditkârdır: Padişah kılıçla kazandığı bu topraklarda hiç kimsenin hak iddia edemeyeceğini ve bu gibi durumların neticesinin ne olacağını açıkça vurguladığı bir mektupla Busbecq'i Ferdinand'a yalnızca ateşkes süresini uzatabilmiş olarak geri göndermiştir.[508]

Aradaki mütarekeye rağmen hudut hadiseleri devam etmiş, karşılıklı tecavüzlerin önü kesilememiştir. Taraflar arasında özellikle Macaristan'daki bazı kaleler mücadele konusu olmuştur. Özellikle Avusturyalıların büyük önem verdikleri Zigetvar'ın Budin beylerbeyi Hadım Ali Paşa tarafından 1556 yılında muhasarasına Habsburg kuvvetleri misillemeler ile mukabele etmiştir. Macaristan'a yapılacak son bir seferi son derece önemseyen Kanuni Sultan Süleyman İran seferinden dolayı ordudaki yorgunluk ve erzak sıkıntısı nedeniyle savaşı başlatmaya henüz çok niyetli değildi. Bu sebeple sınırlardaki bu hadiselere ehemmiyet vermeyen padişah, 1556

[507] Jorga, **a.g.e.**, s. 51-52.
[508] Jorga, **a.g.e.**, s. 55-56; Gökbilgin, **a.g.m**., s. 137.

yılında gönderdiği bir elçi ile Ferdinand'dan Zigetvar'ın kendisine terkini istemiştir. Taraflar arasında uzun süren müzakereler olmuş, ancak uzlaşma sağlanamamıştır. Bunun sebeplerinden bir tanesi de 1556 yılında Roma İmparatoru Şarlken'in tahttan çekilerek ülkesinin kardeşi Ferdinand ve oğlu II. Philip arasında bölünmesidir. Bu bölünme neticesinde Alman tacını giyen Ferdinand müzakereler esnasında padişahın taleplerini geri çevirme ve bir takım karşı taleplerde bulunma hakkını kendisinde bulmuştur. Ferdinand'dan gelen kabul edilemez cevaplar ve Erdel'de asillerin ve kamuoyunun küçük kral Janos Sigismond'a teveccühlerinin oluşması gibi sebeplerle Sultan Süleyman yeni bir seferin kaçınılmaz olduğunu görerek gerekli yerlere sefer emri göndermiştir.[509]

Müzakereler sürmesine rağmen hadiseler dinmemiş, Macaristan arazisi Osmanlı-Avusturya savaş alanı olmaya devam etmiştir. Babofça ve Zigetvar önlerinde önemli çarpışmalar yaşanmış, Kosice ve Varad gibi mevkilerde Avusturyalılar başarılı savunmalar yapmışlardır. Erzak kıtlığı ve kış mevsiminin ilerlemesi bu hadiselere ara verilmesine sebep olmuştur. 1557 yılı Nisan'ında Kanuni'nin Ferdinand'a gönderdiği name-i hümayun da yine aynı şekilde Zigetvar'ın teslimini öngörmekteydi. Heyetteki diğer elçiler Viyana'ya döndüğü sırada İstanbul'da talimat beklemekte olan Busbecq Avusturya'nın Zigetvar taleplerine verdiği olumsuz cevabı Osmanlılara iletmiş, buna rağmen 1558 yılında Edirne'de mütareke süresini yeniden uzatmaya muvaffak olmuştur. 1559 yılında mütareke süresi dolduğunda müzakereler kesilmiş, Ferdinand'ın barış için gönderdiği bütün ahidname tasarıları Sultan Süleyman tarafından reddedilmiştir. Zigetvar hususundaki talebinde kararlı olan padişah Busbecq'in Çemberlitaş'taki elçi hanında nezaret altında bulundurulmasına hükmetmiştir.[510]

1559 yılına gelindiğinde Kanuni'nin iki oğlu şehzade Bayezid ve şehzade Selim arasında çıkan veraset mücadeleleri Sadrazam Rüstem Paşa'nın tam teşekküllü bir savaştan uzak durma gayreti ile birleşince yeniden başlayan müzakereler oldukça

[509] Jorga, **a.g.e.,** s. 57; Gökbilgin, **a.g.m**., s. 139-140.
[510] Gökbilgin, **a.g.m.,** s. 140.

çetin geçmiştir.[511] Busbecq'in mektuplarında açıkça görülebildiği üzere Avusturya hükümeti Osmanlıların içerisinde bulunduğu dâhili karışıklık sebebiyle kendileri için elverişli bir durum beklentisine girmiş olsa da Osmanlılarla bir sulh yapabilmek için uzun süredir İstanbul'da bulunan Busbecq'in hamleleri Sadrazam Rüstem Paşa döneminde sonuçsuz kalmıştır.[512] 1555 yılından beri süregelen müzakereler sırasında tartışılan ahidname taslaklarından birinin transkripsiyonu mevcuttur. Bu taslak Osmanlı-Avusturya ilişkilerine dair günümüze ulaşan en eski ahidname formudur.[513] Padişah üzerinde gerek şahsiyeti ve gerek icraatları bakımından son derece tesirli olan bu sadrazamın 1561 yılında ölümü ve yerine Semiz Ali Paşa'nın sadrazam olması müzakerelerin seyri ve hadiselerin gidişatını değiştirmiştir. Yeni sadrazamın elverişli tavrı sayesinde uzun bir süre sonra nihayet antlaşmaya varılmış, Avusturya'ya 1 Haziran 1562 tarihli bir ahidname verilmiştir.[514]

1562 tarihli bu ahidnamenin orijinali günümüzde Viyana Devlet Arşivi'nde (Haus-, Hof- und Staatsarchive) muhafaza edilmekte olup daha önce yayınlanmıştır.[515] Bu ahidname 8 yıl geçerli olmak üzere verilmiş olup Ferdinand'ın Erdel üzerindeki iddialarından kesin olarak vazgeçtiği görülmektedir. Mahiyeti açısından 1547 ahidnamesinden çok farklı olmayan bu ahidnamede Ferdinand'ın elkâbına Almanya imparatoru ifadesinin de eklendiği görülebilmektedir. Ayrıca yıllık 30.000 dukalık verginin Osmanlılara ödenmesi hükmü bu ahidnamede de devam etmektedir. Ahidnamenin yürürlükte olduğu müddetçe hukuken Osmanlılara ait olan ancak fiili olarak idaresinin Erdel kralına bırakılmış olan yerlerde Erdel kralı ile de "dostluk" kurallarına riayet edileceği hükme bağlanmıştır. Bunlardan başka her iki tarafa vergi veren yerler, asiler, mülteciler, haydutlar, şikâyetler gibi konular hakkında da maddeler mevcuttur. Receb 969 (Mart 1562) tarihli ahidname 1 Haziran 1562 tarihinde Prag'da Ferdinand tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir.[516]

---

[511] Müzakerelerde Busbecq'in oynadığı rol ve müzakerelerin safahatı için bkz. James D. Tracy, "The Ambassador As Third Party: Busbecq's Summary Account For The Year 1559", **Acta Histriae**, S. 22, 2014, 2, s. 195-206.
[512] Arıkan, **a.g.m**., s. 208.
[513] Schaendlinger, **a.g.e**., s. 59-62.
[514] Jorga, **a.g.e.**, s. 60-62; Gökbilgin, **a.g.m**., s. 143-144; a. mlf, **a.g.m**., s. 129-130.
[515] Schaendlinger, **a.g.e.**, s. 67-70 ve buradan naklen Aydın, **a.g.t.**, s. 71-76 ve Kurtaran, **a.g.t**., s. 62-67.
[516] Gökbilgin, **a.g.m**., s. 144; a. mlf, **a.g.m**., s. 129-130.

Avusturya'ya 1562 tarihli ikinci ahidnamenin verilmesi Balkanlarda kısa süreli bir durgunluk meydana getirdiyse de sınırlardaki olaylar devam etmiş, Macaristan'daki birtakım yerler hakkındaki sorunlar ne yazık ki pratikte giderilememiş ve Avusturya hükümeti de ödemekle yükümlü olduğu 30.000 dukalık vergisini iki yıl üst üste ödememiştir. Ferdinand kendisi için asimetrik koşullarda uzun yıllar süren ve sonunda da vazgeçmek zorunda kaldığı mücadelesinin ortadan bu şekilde kalkmasından kısa bir süre sonra hayatını kaybetmiştir. Bu ahidnamenin verilmesi sürecindeki yazışmalar Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde mahfuz olan 6 Numaralı Mühimme Defteri'nde mevcuttur. Ferdinand'ın ölümü dolayısıyla Maximilian'a yazılan name-i hümâyûnda dostluğun devamı arzu ediliyorsa bunun bir mektupla bildirilmesi hususu ifade edilmektedir.[517] Yine aynı defterde kayıtlı başka bir name-i hümâyûn Maximilian'ın kendisi ve kardeşleri adına ahidnameyi tecdid talebinin Komaran'daki verginin ödenmesi şartıyla kabul edileceğini bildirmektedir.[518] Ayrıca Sadrazam Semiz Ali Paşa İstanbul'daki Avusturya elçisi Albert von Wyss'i huzuruna çağırarak hem iki yıllık verginin tediyesini hem de ahidnamenin kalan süre için tecdidi hususunu gündeme getirmiştir. Ayrıca Kanuni'nin Ferdinand'ın oğlu ve halefi Maximilian'ın cülusunu tebrik için Viyana'ya gönderdiği Bali Çavuş aracılığıyla da ahidnamenin yenilenmesi hususundaki Avusturya tutumunu sordurduğu bilinmektedir. Bu şartlar altında taraflar arasındaki sulh tecdid edilmiş, Kanuni Sultan Süleyman'ın sağlığındaki son Avusturya ahidnamesi 1565 yılında verilmiştir.[519]

16 Şubat 1565 tarihli ahidnamenin orijinali bugün Viyana Devlet Arşivi'nde bulunmakta olup, daha önce yayınlanmıştır.[520] Bunun yanında bu ahidnamenin suretini de Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde mahfuz olan 6 Numaralı Mühimme Defteri'nde bulabilmek mümkündür.[521] Ayrıca ahidnamenin verilmesi için ön şart olan gecikmiş vergilerin teslim edildiğine dair birtakım belgeler de yine daha önce

[517] **6 Numaralı Mühimme Defteri (972 / 1564-1565) Özet, Transkripsiyon, İndeks I**, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1995, s. 34. (hüküm no. 20)
[518] **6 Numaralı Mühimme Defteri**, s. 186-187. (hüküm no. 306)
[519] Jorga, **a.g.e.,** s. 62; Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman'ın 1566 Szigetvar Seferi: Sebepleri ve Hazırlıkları", **Osmanlı-Macar**, s. 131; a. mlf, **a.g.m.**, s. 147; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 385.
[520] Schaendlinger, **a.g.e.**, s. 87-90.
[521] **6 Numaralı Mühimme Defteri**, s. 444-447.

yayınlanarak ilim dünyasına kazandırılmıştır.[522] Ahidname içeriği incelendiğinde 1565 tarihli Avusturya ahidnamesi genel olarak 1562 tarihli ahidnamenin tecdidi niteliğinde olup en dikkat çekici özelliklerinden biri unvan kısmında sayılan egemenlik alanlarındaki muazzam artıştır. Ayrıca ahidnamede 1562 tarihli ahidnameye atıf yapılarak yeni ahidnamenin sıhhatinin geçmiş yıllardan kalan haraç borçlarının ödenmesine ve Macar kralı Janos Sigismond ile dostluk üzere olunması şartlarına bağlandığının ifade edilmesi de bu ahidnamenin ilginç bir hususiyetidir. Sonrasında mutad olduğu üzere ahidname hükümleri sıralanmış olup bu hükümler önceki ahidnamenin yenilenmesi ve birkaç küçük ekleme yapılmasından ibarettir. Ahidnamenin son kısmında ise yine geleneğe uygun olarak ahidnamenin verildiği tarih ve yer bilgisi yer almaktadır.

XVI. yüzyıl boyunca Osmanlılar ve Habsburglar arasındaki sorunlar yenilenen ahidnamelere rağmen bitmemiş, barış görüşmeleri sürerken bir yandan da askeri harekât ve ihlaller devam etmiştir. Annesinin ölümünün ardından daha aktif bir siyaset yürütmeye başlayan Erdel prensi Sigismond Janos'un Avusturya imparatoru ile aralarında ihtilaflı olan Szatmar bölgesine müdahalesi Tokay'ın Habsburgların eline geçmesi ile neticelenmiştir. Bu esnada sadrazam Semiz Ali Paşa'nın vefatı üzerine Avusturya üzerine yapılan birçok seferde bizatihi bulunmuş olan Sokullu Mehmed Paşa'nın sadrazam oluşu devletin tutumunda beklendiği gibi değişikliklere sebep olmuştur. Erdel'deki olaylar gün geçtikte tırmanmakta ve Erdel prensinden Osmanlılara gönderilen mektuplarda Erdel'in tamamen imparatorun eline düşmesi tehlikesi ihtimalinden söz edilmekteydi. Bu hadiseler sebebi ile Bosna beylerbeyi Sokullu Mustafa Paşa harekete geçerek Krupa ve Novi'yi ele geçirmiştir. Maximilian ise bir taraftan savaş hazırlıklarına devam ederken diğer taraftan diplomatik teşebbüslerde bulunmaktaydı. Bu teşebbüsleri yürütmek için İstanbul'da bulunan Macar asıllı elçi Hosszuthoty'nin ihtilaflı konulara çözüm hususunda tatminkâr

[522] **6 Numaralı Mühimme**, s. 436-438 (hkm. 785)'de yayınlanan bir name-i hümayun sureti ile Schaendlinger, **a.g.e.**, s. 94-95'te yayınlanan nişan-ı şerif verginin ödendiğini gösteren resmi kayıtlardır. Bu belgelerden Schaendlinger'in yayınladığı nişan-ı şerife mühimme defterleri arasında rastlanmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Geza David, "XVI. Yüzyılda Osmanlı-Habsburg Mücadelesinin Bir Kaynağı olarak Mühimme Defterleri", **Tarih Dergisi**, S. 53, 2012, s. 323-324.

bulunmayan elçiliği ve gelirken Avusturya'nın ödemesi gereken vergiyi getirmemiş olması Avusturya'ya karşı yeni bir sefer kararı alınmasına sebep olmuştur.[523]

Yaşının ilerlemesi ve bozulan sıhhati sebebiyle 10 yıldan fazla zamandır sefere çıkmayan Kanuni Sultan Süleyman Avusturyalıların müstahkem kaleleri olan Zigetvar ve Eğri kalelerini alarak Macaristan'daki Habsburg mukavemetini kırmak üzere son seferine çıkmıştır. 1 Mayıs 1566'da İstanbul'dan hareket eden Sultan Süleyman ve ordusu Ağustos ayı başlarında Zigetvar muhasarasına başlamıştır. İyi korunan bu kalenin muhasarası 1 aydan fazla sürmüş ve büyük kayıplara sebep olmuştur. Nihayet 7 Eylül günü kale düşmüş, ancak bir önceki gece Sultan Süleyman vefat etmiştir. O esnada Anadolu'da bulunan Şehzade Selim acilen İstanbul'a çağrılarak tahta çıkmıştır. Ardından Sultan II. Selim Belgrad'a kadar gelerek orduyu karşılamış ve kapıkulu askerine cülus bahşişi dağıtmıştır. Yeni sultanın ülkesine dönmesinden sonra 1567 yılı başında Avusturya imparatoru hem cülus tebriki, hem de sulh görüşmeleri için elçilerini yeniden görevlendirmiş, o ana kadar İstanbul'da savaş esiri olarak tutulan elçiler huzura kabul edilmiştir. Hudut kaleleri, arazi taksimi ve oralardaki reayanın vergilerine dair konuların 14 celse ve 7 ay süren müzakereler sonucunda Avusturya'ya 29 Şubat 1568 tarihli bir ahidname verilerek taraflar arasında yeniden sulh tesis edilmiştir.[524]

1568 ahidnamesinin orijinali ne yazık ki günümüze ulaşmamış olmakla birlikte metnine Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan Düvel-i Ecnebiye defterleri, Feridun Bey'in münşeatı ve Muahedat Mecmuası vasıtasıyla erişebilmekteyiz.[525] 8 yıl süre için verilen bu ahidname içeriği incelendiğinde ilk dikkat çeken husus diğer Avusturya ahidnamelerinin aksine dua, unvan ve elkab rükünlerinin oldukça uzun tutulmuş olmasıdır. 25 maddelik bu ahidnameye İmparator Maximilian'ın kardeşleri Tirol kontu Ferdinand ile Avusturya Arşidükü ve Stirya dukası Şarl da dâhil edilmiş, taraflar ellerindeki yerleri muhafaza ve voyvodaların sınırlarına riayet etmeyi kabul

[523] Gökbilgin, **a.g.m.**, s. 131-135; a. mlf., **a.g.m.**, s. 147; Emecen, **a.g.m.**, s. 519-520; Jorga, **a.g.e.**, s. 63; Uzunçarşılı, **a.g.e.,** c. II, s. 385-386.
[524] Gökbilgin, **a.g.m.**, s. 136; a. mlf., **a.g.m.**, s. 147-148; Jorga, **a.g.e.**, s. 64-68; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, c. II, s. 459-460; Tracy, **a.g.e.**, s. 199.
[525] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, Bab-ı Âsafi, Düvel-i Ecnebiye Defterleri, Nemçe Ahidname Defteri, 57/1, s. 1-3; Feridun Bey, **Münşe'atü's-Selâtin**, c. II, 1275, İstanbul, s. 96-100; **Mecmua-i Muahedat**, c.3, TTK, Ankara, 2008, s. 60-65.

etmişlerdir. Ardından ahidnamede her iki tarafta da asayişi bozmakta olan zümrelerle ilgili önlemler, kale tamirine ilişkin hükümler, bilhassa ihtilaflı arazilerle ilgili konuların halline yönelik tedbirler, elçilere dair hükümler yer almaktadır. Ayrıca İmparatorun elinde bulunan Macar toprakları karşılığında Osmanlı'ya ödenmesi mutad olan 30.000 Macar altını verginin ödenmesi hususu bu ahidnamede de devam etmiştir. Ahidname hükümlerinin Fransa, Lehistan ve Venedik'e de teşmil edilmesi hüküm altına alınmıştır.[526]

1568 ahidnamesi ile taraflar arasındaki fiilî savaş durumu sona ermiş, Avusturya ile ilişkilerin durgun bir hüviyete bürünmesiyle Osmanlılar ülkenin diğer sınırları ile ilgili harekete geçmek için müsait bir durum bulmuşlardır. Bu sayede II. Selim döneminin en önemli hadisesi olan Kıbrıs'ın fethi gerçekleşmiş ve Doğu Akdeniz'de Osmanlı hâkimiyeti kati suretle tesis edilmiştir.[527]

Bu ahidnameden sonra Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde bazı önemsiz hudut hadiseleri dışında kayda değer bir gelişme yaşanmamıştır. 1571 yılında Erdel prensi Janos Sigismond'un ölümü dolayısıyla yeniden ortaya çıkan Erdel tahtı meselesi kısa süreliğine Avusturya ile ilişkilerde bir gerginlik meydana getirmiş, ancak herhangi bir savaş ilanı olmaksızın karşılıklı çatışmalar baş göstermiştir. Henüz Sultan Selim hayatta iken 1573 yılında David Ugnad isimli elçi aradaki sulhün tecdidine muvaffak olmuştur. Bu ahidname ile ilgili olarak Jorga[528] ve Kütükoğlu[529] ahidnamenin Sultan III. Murad tarafından onaylandığını bildirmişlerse de bu ahidnamenin II. Selim tarafından tanzim ettirildikten sonra onaylanarak Avusturya'ya gönderilmek üzere gerekli hazırlıkların yaptırıldığı arşiv kaynaklarınca teyit edilmektedir. Bu ahidnamenin varlığını birçok kaynak teyit etmekle birlikte Osmanlı-Habsburg ilişkilerine dair güncel çalışmalarda ahidnameye dair herhangi bir metin ya da belgenin günümüze ulaşmadığı bildirilmiştir. Bu ahidnamenin Mühimme defterlerinde yer alan bir sureti hiçbir değerlendirmeye tabi tutulmaksızın bir yüksek lisans tezinde yayınlandıktan sonra[530] bu tez çalışması kapsamında yapılan araştırmalarda

[526] Uzunçarşılı, **a.g.e.**, c. I, s. 460-461.
[527] Turan, "Selim II", **İA**, c. 10, s. 436-438.
[528] Jorga, **a.g.e**., s. 251-252.
[529] Bekir Kütükoğlu, Murad III, **İA**, c. 8, İstanbul, 1979, s. 622.
[530] Aydın, **a.g.t.**, s. 90-92. 26 Numaralı Mühimme Defteri, s. 105-107, hkm. 256.

ahidnamenin orijinali British Library[531]'de tespit edilmiş olup bir makale ile ilim dünyasına tanıtılmıştır.[532] Bu ahidnamenin Sultan II. Selim'in ölümü üzerine yürürlüğe girememesi üzerine Sultan III. Murad tarafından 22 Kasım 1575 tarihinde yeni bir ahidname verilerek ahidname tecdid edilmiştir. 1575 tarihli ahidnamenin varlığını birçok kaynak teyit etmekle birlikte bu belge de şimdiye kadar herhangi bir incelemeye konu olmamıştır.

Aradaki ahidnameye rağmen Bosna ve Macaristan sınırlarındaki karşılıklı akınlar durmamış, bu sırada 1576 yılında Habsburg imparatoru II. Maximilian ölünce Avusturya tahtına oğlu II. Rudolf çıkmıştır. Viyana'dan gelen yeni talep üzerine 1576 yılında Sultan Murad ahidnameyi 8 yıl süreliğine tecdid etmiştir.[533] 1576 tarihli ahidnamenin orijinali günümüze ulaşmamış olup metin bilgisini Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan Düvel-i Ecnebiye defterlerinden ve Muahedat Mecmuasından edinebilmekteyiz.[534]

1576 tarihli ahidnamenin içeriği incelendiğinde tıpkı 1568 ahidnamesinde olduğu gibi dua ve unvan kısmının oldukça uzun tutulduğu görülmektedir. Ancak 1568 ahidnamesinin aksine II. Rudolf'un elkabı "Rum halkının güzidesi ve hürmetlüsü ve Alaman vilâyetlerinin ve Çeh ve Islavın ve Hırvat ta'îfesinin emiri" şeklinde kısaca verilmiştir. Yine Avusturya tarafından gelen talep üzerine verildiği vurgulanan ahidnamenin Sultan II. Selim tarafından II. Maximilian'a verilen 1568 tarihli ahidnamenin tecdidi olduğu ifade edilmiştir. Bütün diğer ahidnamelerde de bulunduğu üzere 30.000 dukalık meblağın Osmanlılara ödenmesi hususu bu ahidnamede de mevcuttur. Ayrıca ahidnameye dâhil olan taraflar Rudolf'un oğulları, kardeşlerinin oğulları ve 1568 ahidnamesinde olduğu gibi Eflak ve Boğdan voyvodaları ile Osmanlılarla sulh içerisinde olan Fransa, Lehistan ve Venedik devletleri olarak sıralanmıştır.

XIV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı-Avusturya Ahidnameleri

[531] British Library, Asian & African Studies Collections, Lansdowne MS 23.
[532] Büşra Aktaş Kütükçü, "XVI. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya İlişkileri Tarihine Katkı: 1574 Tarihli Avusturya Ahidnamesi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 74, s. 193-210.
[533] Jorga, **a.y.**; Kütükoğlu, **a.y.**
[534] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, Bab-ı Âsafi, Düvel-i Ecnebiye Defterleri, Nemçe Ahidname Defteri, 57/1, s. 3-5; **Mecmua-i Muahedat**, c.3, s. 65-69.

No	Tarihi	Dili	Padişah
1	1547	Türkçe	I. Süleyman
2	1559	Türkçe	I. Süleyman
3	1562	Türkçe	I. Süleyman
4	1565	Türkçe	I. Süleyman
5	1568	Türkçe	II. Selim
6	1574	Türkçe	II. Selim
7	1576	Türkçe	III. Murad
8	1592	Tecdid	III. Murad

Tablo 5.1. Osmanlı-Avusturya Ahidnameleri Tablosu

5.2. Osmanlı-Avusturya Ahidnamelerinin Diplomatik Bakımdan Değerlendirilmesi

1547 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti Diplomatik İncelemesi

Feridun Bey Münşeatı'nda bulunan 1547 tarihli ahidname sureti *Cennet-mekân Sultan Süleyman Han Gazi hazretleri dergâhında İspanya ve Ferenduş krallarına gönderilen nâme suretidir* başlığını taşımaktadır. Ayrıca metinde *Mahall-i Tuğrâ-yı garrâ* yazılarak belgede tuğranın bulunduğu ve suretin orijinal bir belgeden çıkarıldığı ifade edilmiştir.

Başlığın hemen altında *Unvan* rüknünün bir bölümü olan *Hakk subhânehu ve te'âlânın ulüvv-i inâyeti ve iki cihan fahrı ulu azîz peygâmberimizin salavatullahi aleyh ve selâmehu mu'cizât-ı berekâtında* ifadeleri görülmektedir. Avusturyalılara verilmiş ilk ahidname olan 1547 tarihli ahidname bu rükün bakımından diğer devletlere verilmiş olan ahidnamelerden oldukça farklılaşmıştır. Bu formül daha önceki ahidnamelerde bulunmayan İstanbul, Luristan, Bağdad, Basra, Aden, Tatar, Deşt-i Kıpçak, Mağrib'e ek olarak, Eflak, Boğdan, Budin ve Erdel gibi iki taraf arasında stratejik öneme sahip olan yerlerin zikredilmiş olması bakımından oldukça dikkate değerdir. Oldukça uzun bir hâkimiyet alanının bu rükünde kaydedilmesinden sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın silsilesini dedesi II. Bayezid ile sınırlandırdığı görülmektedir.

Nakil/İblağ rüknüne geçmeden önce "*bu bizim mübarek ahidnâmemizi okuyub işidenlere ma'lûm ola ki*" şeklinde bir geçiş cümlesi kullanılmıştır. Osmanlı ahidnamelerinde daha önce benzer bir hususiyet yalnızca 1488 ve 1503 tarihli Macaristan ahidnameleri ile 1525 Lehistan ahidnamesinde bulunmaktadır. *Nakil* rüknü "*Romanlar'ın ve âna tâbi' olan yerlerin kralı olan Ferenduş kral*" şeklinde oldukça kısa ve sade bir *Elkab* rüknü içermektedir. Bu bölümde Avusturya kralı Ferdinand'ın bir elçi göndererek sulh talebinde bulunduğu ve bu elçinin İspanya kralı adına da yetkili olduğu belirtilmiştir. Ahidnamenin verilmesi için Avusturyalıların kontrolündeki Macaristan toprakları için Osmanlılara 30 bin Macar altını tutarındaki verginin ödenmesi bir şart olarak ileri sürülmüştür. *İblağ* bölümünde ise ahidnamenin beş yıllık bir süreyle geçerli olmak üzere verildiği kaydedilmektedir.

Daha sonra *Ahidname Maddeleri*ne geçilmiştir. Avusturya ahidnameleri bu rüknün diğer devletlere verilen ahidnamelerden çok farklı bir üslup ve inşa tarzında kaleme alınmış olduğu bir grup olarak dikkat çekmektedir. XVI. yüzyıl Avusturya ahidnamelerinde metnin düzenlenmesi esnasında öncelikle *Nakil/İblağ* bölümünde karşı tarafın taleplerinin öncelikli olarak madde madde sıralandığını görmekteyiz. Daha sonra *Ahidname Maddeleri* içerisinde bu maddelerden kabul edilenler aynı şekilde veya Osmanlıların kabul ettiği şekilde yazılarak tekrar kaydedilmiştir. Bu durum Avusturya'nın ahidnamede bulunmasını talep ettiği maddelerden hangilerinin kabul veya reddedildiğini gözlemleme imkânı sunmaktadır. Bu bağlamda bu belgeler Osmanlı diplomatiği açısından oldukça özel bir yere sahiptir.

İlk maddede Kanuni Sultan Süleyman Macaristan bölgesinde kendi fethettiği yerlere karadan ve denizden herhangi bir müdahalede bulunulmamasını ve Osmanlıların da aynı şekilde Macaristan'ın Avusturya kontrolünde bulunan yerlere saldırmayacağını ifade etmektedir. Mütekabiliyet esasına dayanan bu madde bölgesel olarak saldırmazlık ilkesinin sınırlarını tespit etmekte ve bu konuda her iki tarafa da emn ü eman taahhüdü verilmektedir. Sonraki madde ise saldırmazlık ilkesinin ticaretin emniyet içerisinde yürütülmesini de tazammun etmektedir. Tüccarların gümrük ve diğer gerekli hukuki vergilerini ödedikten sonra ticaretlerine müdahale edilmeyeceği garanti edilmiştir. Ayrıca bir sonraki maddede karşılıklı olarak sınır geçişlerine yasak getirilerek ilticanın önü kesilmiştir. Daha sonra bu ahidnamenin yalnızca Avusturya

ve İspanya ile sınırlı kalmayacağı, Fransa ve Venedik'e de teşmil edileceği bildirilmektedir.

Daha sonra İspanya kralının da kendi mührü ile bir name yazıp gönderdiği "*müşarünileyh İspanya Kralı tarafından dahi kendi kralları mührüyle ahidnâmelerin yazıp ve mektubların gönderip sa'âdetlü âsitânem tarafından vech-i meşrûh üzere ahidnâme-i şerifim mukarrer olmasıyçün âtıfet ve şefkat rica ettikleri tafsiliyle izz-i huzûr-ı fâizü'l-hubûruma arz olunup ma'lûm-ı şerifim olduktan sonra tekrar bu ahidnâme-i hümâyûnumu verdim ve buyurdum ki*" ifadeleri ile bildirilmiş ve aynı maddeler İspanya kralı için de geçerli olacak şekilde tekrar ifade edilmiştir. Bu kısımda bu maddelere ek olarak İspanya ile olan anlaşmazlıkların da kayıt altına alındığı görülmektedir. Örneğin saldırmazlık ilkesinin kapsamının İspanyolların Kuzey Afrika'da kıyılarında bulunan üsleri dolayısıyla Cezayir ve Mağrib'e de genişletilmiştir. Son olarak Avusturya ve İspanya kralı tarafından bu ahde muhalefet edilmediği ve ödenmesi belirlenmiş olan vergi ödendiği müddetçe Osmanlıların da ahidnameyi bozmayacağı belirtilmiştir.

*Ahidname Maddeleri*nin bu şekilde sıralanmasının ardından *Te'kid* ve *Teyid* rüknü "*şöyle bileler alâmet-i şerife i'timâd ve i'tikâd kılıp*" ifadesinden sonra Osmanlı ahidnamelerinde tek örnek olarak "*muhakkak ve musaddak tutalar*" ifadesini içermekte olup belgenin doğruluğu ve gerçekliğine dair hiçbir şüpheye mahal bırakılmaması gerektiğini vurgular mahiyettedir.

Belgenin son protokolü olan *Tarih* ve *Mahall-i Tahrir* rükünleri bir arada bulunmaktadır ve metnin içerisine yerleştirilmiştir. Genel teamülün aksine önce *Mahall-i Tahrir* "*bu ahidnâme-i şerifim darü's-saltanati'l-aliyye mahrûse-i Kostantiniyye şehrinde*" ifadeleri ile yazılmıştır. Diğer ahidnamelerde yalnızca mahrûse ya da mahmiye sıfatı ile anılan İstanbul'un bu ahidnamede *darü's-saltanati'l-aliyye* biçiminde tavsifi ilk defa karşımıza çıkmıştır. Benzer bir durum daha önce yalnızca 1540 tarihli Venedik ahidnamesinde *darü'l-hilafeti'l-aliyye* biçiminde tespit edilmiştir.

Ardından Feridun Bey Münşeatı'ndaki surette *Tarih* rüknü ikili tarih atma usulüne uygun olarak "*bizim ulu peygamberimizin salla'llahu aleyhi ve sellem*

tarihinin dokuz yüz elli dördüncü yılının Şa'bân-ı şerif ayının yirmi üçüncü gününde ki Hazret-i İsa salavatu'llahi alâ nebiyyinâ ve aleyhûnun bin beş yüz kırk beş tarihinde vâki' [boşluk] mâhda vech-i meşrûh üzere müceddeden ahidnâme-i mezbûre tahrir olunmağın vefk-i tarih üzere sebt ve derc olundu" şeklinde kayıt altına alınmıştır. Veliyüddin Efendi koleksiyonundaki surette ise yalnızca Hicri tarih bulunmakta olup Miladi tarih için boşluk bırakılmışsa da Miladi tarihin yazılmadığı görülmektedir.

1559 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti Diplomatik İncelemesi

Osmanlı-Avusturya ilişkilerine dair günümüze ulaşmış olan 1559 tarihli en eski tarihli ikinci "*ahdnâme-i hümâyûnun suretidir ki Hristiyanların imparatoruyla emn u emân vâki' olmuştur*" başlığını taşımaktadır. Bu başlık vasıtasıyla Osmanlıların artık Avusturya hükümdarının imparator sıfatını kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Schaendlinger'den öğrendiğimize göre 40x38 cm ebadında olan ahidname başlığın ardından doğrudan *Unvan* formülü ile başlamaktadır. Bu kısım "*Hazret-i Hakk celle şânuhu ve te'âlânın uluvv-i inâyet-i bî-gâyetleri ve server-i kâinât aleyhi efdalü's-salavat ve's-selâmın sümüvv-i hidâyet-i mâ lâ-nihâyeleri ile*" ifadesiyle *Sadakat Formülü* denen ve genellikle *Tuğra*nın üzerine yazılan bölümü de ihtiva etmektedir. Bu kısmın metin içerisindeki yerleşimi Osmanlıların bu kısmı *Unvan*ın bir parçası olarak gördüğünün kanıtı niteliğindedir. Avusturya ahidnamelerinin genel hususiyeti olan uzun Unvan rüknünün bu ahidnamede de bulunduğu ve 1547 tarihli Avusturya ahidnamesinde bulunmayan Van, Halilü'r-Rahman, Gürcistan, Lahsa, Mağrib Trablusu ve Kefe gibi merkezlerin de unvana ilave edildiği görülmektedir. *Unvan* rüknünün son kısmını oluşturan ve padişah silsilesinin kayıt altına alındığı bölümde daha önce yalnızca 1525 ve 1553 tarihli Lehistan ahidnamelerinde karşımıza çıkan bir durumla karşılaşmaktayız. Diğer tüm Osmanlı ahidnamelerinde kullanılan "*bin*" ifadesi yerine bu ahidnamelerde "*oğlu*" kelimesi kullanılmıştır. 1547 tarihli ahidnamede Sultan II. Bayezid'e kadar dayandırılan silsilenin bu ahidnamede Fatih Sultan Mehmed'e kadar götürüldüğü dikkat çekmektedir.

Uzun *Unvan* rüknünden sonra Ferdinand'ın *Elkab*ı kaydedilmiştir. Bu belgede Kanuni'nin Avusturya hükümdarını imparator olarak kabul ettiği ve diğer Hristiyan hükümdarların üzerinde olduğunu değerlendirdiği "*hâliyâ Hristiyan krallarının ve*

dukalarının ve beğlerinin imparatoru olan" ifadeleri ile açıkça ortaya konmaktadır. Daha sonra devletin yabancı hükümdarlara resmi hitap biçimi olan "*iftihârü'l-ulemâi'l-ümerâi'l-izâmi'l-îsevîyye muhtarü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesîhiyye*" kalıbının yazıldığı görülmektedir. 1547 tarihli ahidnamede yer almayan bu kalıp Avusturya ahidnamelerine bu belge itibariyle girmiştir.

Ahidnamenin veriliş sebebi ve sürecinin ifade edildiği *Nakil/İblağ* rüknünde Ferdinand'ın elçisi Busbecq'i göndererek iki taraf arasında beş yıllık bir sulh ve salahı temin eden ahidnamenin tecdid edilerek sekiz yıllık bir barış talep ettiğini bildirilmektedir. Daha sonra Ferdinand'ın göndermiş olduğu namedeki hususların sırasıyla kayıt altına alındığı "*bâbında ahdnâme-i hümâyûn-ı adalet-makrûnumuz istid'â eyledikleri pâye-i serîr-i âlem-masîrime alâ-vechi't-tafsil arz olunup ilm-i şerif-i âlem-şümûl-i hüsrevânemiz muhit ve şâmil olmuştur*" cümleleriyle ifade edilmiş ve *Nakil* bölümü tamamlanmıştır.

Bu uzun ve ilginç *Nakil* rüknünün ardından "*imdi dergâh-ı mu'âllâ ve bârgâh-ı a'lâmıza arz-ı mehabbet ve ihlâs edip sadakat ile dostluk murâd eyleyen selâtin-i haşmet-karîn ile dostluk ve musâfât üzere olmak şîme-i dûdmân-ı hilâfet-aşyân ve âdet-i hanedân-ı saltanat-bünyânımız olagelmiştir eyle olsa*" ifadesi ile *Ahidname Maddeleri*ne geçilmiştir. *Ahidname Maddeleri*nde ilk olarak ahidnamenin verilmesi için Avusturya'nın ödediği 30 bin altınlık verginin ödenmemiş olan 2 yıllık miktarından 1 yıllığının derhal ödenmesi ihtar edilmiştir. Daha sonra Tata kalesine ve köyleri ile her iki tarafın topraklarına müdahalede bulunulmayacağı mütekabiliyet esasına dayalı olarak ifade edilmiştir. Ardından Erdel banı olan kraliçe Isabella ile kral oğlu olarak anılan Janos Sigismond'un tasarrufunda bulunan yerlerin güvenliğine dair husus kayıt altına alınmıştır. Daha sonra Fransa ve Venedik'in de ahidnameye dâhil edildiği bildirilmiştir. Ardından aslında Osmanlılara tabi olup yalnızca korktukları için Avusturya'ya da vergi veren ya da Avusturya hâkimiyetinde olup Osmanlılara da vergi veren beldelerin bu durumunun ortadan kaldırılmasının adaletin bir gereği olduğunun altı çizilmiştir. Son olarak karşılıklı esir alınmasının yasaklanması ve alındıysa serbest bırakılması şartıyla talep ettikleri sekiz yıllık süre boyunca barış ve dostluğun tesis edildiği bildirilmiştir.

*Ahidname Maddeleri*nin tamamlanmasından sonra "*ben dahi mezid-i merhamet-i hüsrevânemiz zuhura getirip tafsil olunan şerâitim üzere bu ahdnâme-i hümâyûn-ı adalet-meşhûnu ihsan eyleyip ve ahd-i şerifimiz bunun üzere cârî olup ve ahd-i hümâyûnumun icrâsıyçün yemin dahi ederim ki*" ifadeleri ile *Yemin* rüknüne geçilmiştir. Bu rükünde *Yemin* ifadesi oldukça kısalmış ve yalnızca Allah adına "*yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün*" şeklinde kullanılmış ve Avusturya tarafından ahidname ahkâmına uygun davranıldığı sürece en düşük rütbeli askerinden en üst mertebedeki vazifelisine kadar Osmanlı tarafının da bu sulha riayet edeceği bildirilmiştir.

Daha önce 1547 tarihli ahidnamede de karşılaştığımız üzere *Mahall-i Tahrir* ve *Tarih* rüknü birlikte ve metin içerisinde "*bu ahd-nâme-i hümâyûnumuz dârü's-saltanat-ı mahrûse-i Kostantiniye'de Ramazan ayında bizim ulu ve güzin peygamberimizin hicretinden dokuz yüz altmış altı yılında yazılmıştır ki hazret-i İsa'nın tarihinde Yunyus ayının on altısında sene bin beş yüz elli dokuzunda vâki' olmuştur*" şeklinde yer almaktadır.

1562 Tarihli Avusturya Ahidnamesinin Diplomatik İncelemesi

Günümüze ulaşan en eski tarihli Avusturya ahidnamesi olan 1562 tarihli ahidnamesinde bulunan *Tuğra* birçok Osmanlı ahidnamesinde olduğu üzere altın mürekkep ile çekilerek is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Beyze ve tuğları arasında sarmal şekilde yapılmış olan çiçek ve yaprak motifleri için kobalt mavisi, altın ve çok az da kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Beyze ve tuğlarda her bir birim farklı bir motifle bezenmiştir. Tuğları üzerinde dış kısımda bulunan küçük süslemeler ahidname tuğralarında ilk kez karşımıza çıkmaktadır. Bu süsleme zamanla hayat ağacı biçimine dönüşmüş olan biçimin ahidnamelerdeki ilk örneğini oluşturmaktadır.

Schaendlinger'den 304x39 cm boyutlarında olduğunu öğrendiğimiz ahidnamenin en üst noktasına çok yakın bir kısmında *Unvan* formülünün bir parçası olan *Sadakat formülü* bulunmaktadır. Bu yerleşim biçimi ahidnamelerde olağan dışı olduğundan ahidnamenin bir *Davet* formülü taşıyıp taşımadığına dair bir yorumda bulunmak mümkün değildir. Altın mürekkeple yazılmış olan *Sadakat formülü* içerik olarak diğer ahidnamelerle çok benzer bir formda bulunmasına karşılık ifade biçimi

bakımından diğer devletlere verilen ahidnamelerde karşılaştığımız formüllerden bir miktar farklıdır.

"*Hazret-i Hüda-yı müte'âl celle ani'ş-şebîhi ve'l-misâlün teyâmün-i te'yîdât-ı ezelîye ve meyâmin-i tevfîkât-i lem yezelîyesiyle ve hazret-i sultan-ı tahtgâh-ı eflâk mesned-nişîn-i bârgâh-ı emlâk mufahhar-ı evlâd-ı benî Adem maksûd-ı âferiniş-i halk-ı âlem hâtem-i cümle rusûl u enbiyâ pişvâ-yı zümre-i asfiyâ mahremün harîmün lî ma'a'llah Muhammed resulu'llah salla'llahu aleyhi ve alâ-âlihî ve sellemin mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı mürâfakatı ile*" biçimindeki *Sadakat formülü Tuğra*nın üst kısmına ve *Unvan* formülünün devamı olan "*ben ki sultan-ı selâtin-i şark ve garb*…" şeklinde başlayan kısmı ise *Tuğra*nın alt kısmında bulunmaktadır. Tuğranın altı ve üstünde toplam 11 satırlık bir bölümde yazılmış olan *Unvan* formülü birçok yeni ifade ve ibare ihtiva etmektedir. Örneğin "*sahib-kıran*" ifadesi ilk kez bu belgede karşımıza çıkmaktadır. Kanuni döneminin son fetih ve kazanımları arasında yer alan Afrika, Orta Asya ve Kafkas bölgesindeki topraklar *Unvan* içerisinde listelenmiştir. Ayrıca iki taraf arasındaki en büyük sorunu oluşturan Macaristan toprakları da "*Üngürüs memleketleri*" ifadesiyle Unvana ilave edilmiştir. Daha sonra padişahın babası ile birlikte kendi ismini zikrettiği kısım yazılmış ve ardından da bugüne kadar Osmanlı belgelerinde yer almayan ilginç bir bölüm kaleme alınmıştır. *Unvan* formülünün bu son kısmında Allah tarafından dünya hâkimiyetinin Kanuni'ye bahşedildiği vurgulanmıştır.

Daha sonra Avusturya kralına ait *Elkab*la başlayan *Nakil/İblağ* kısmına geçilmiştir. "*sen ki iftihârü ümerâi'l-izâmi'l-îseviyye muhtârü küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye Ferenduş kralsın Rum halkının güzide ve hürmetlüsi ve Alaman vilayetlerinin imparatoru ve Çeh ve Islovin ve Hırvat ve sâir nice vilayetlerin kralı ve hâkimisin*" şeklindeki *Elkab*da imparator unvanının kullanılmaya devam ettiği görülmektedir. *Nakil/İblağ* kısmının devamında kral Ferdinand'ın Kanuni'ye bir name göndererek aradaki dostluğun tecdidini talep ettiğini ifade etmektedir. Bu kısımda Ferdinand'ın ahidnamede yer almasını istediği hususlar uzun uzadıya kaydedilmiştir. 1559 tarihli ahidnamede bulunan maddeler bu ahidnamede de genel olarak bulunmaya devam etmiş, birtakım yeni maddelerin bu ahidnameye ilave edildiği görülmüştür. Bu maddelerden biri taraflardan birinden esir alınırsa bu kişinin bedelsiz olarak serbest

bırakılmasıdır. Bunun yanında Macaristan, Hırvat, Islovin ve Bosna topraklarına Osmanlılar tarafından herhangi bir müdahalede bulunulmayacağı taahhüt edilmiştir. Ayrıca ilk kez bu ahidnamede görülen bir madde de bir taraftan diğerine iltica eden kişi hakkında uygulanacak olan cezaya dairdir. Buna göre *kaçkının ve hainin cümle emlâkı beğliktir* anlayışı gereğince kaçakların kendileri reddedilecek, malları ise müsadere edilecektir. Sonraki maddede ise Ferdinand'ın bazı kalelerinde tamirat yapabileceği ancak buradaki askerin kale dışına çıkamayacağı hususu düzenlenmiştir. Ayrıca iki tarafa birden vergi veren yerlere dair düzenlemeler bu ahidnamede de yer almıştır. Bunun dışında Avusturya elçileri veya devlet adamları Osmanlı topraklarında bulunduklarında diğer devletlerin elçileri gibi muamele görecek ve istedikleri kadar tercüman bulundurabileceklerdir. Son olarak sınırlarla ilgili sorunların iki taraftan görevlendirilecek güvenilir kişiler aracılığıyla çözümleneceği kayıt altına alınmıştır.

Daha sonra *Yemin* rüknüne geçilmiş ve Erdel prensi, Eflak ve Boğdan voyvodaları ile sair haraçgüzarlar da bu yemine edilmiştir. Ne Osmanlı yetkilileri ne de adı geçen haraçgüzar kuvvetleri tarafından ahde muhalif bir iş yapılmayacağı "*eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün ve ulu aziz peygamberimizin mu'cizâtı hakkıyçün*" yemini ile kayıt altına alınmıştır.

Ahidname Maddeleri ve *Yemin*in ardından "*muhassal-ı kelâm şol ki müşeyyed-i kavâ'id-i dostî ve mehabbettir ri'âyet olunması bu müddet içinde sizin murâdınız olduğu üzere bizim dahi muradımızdır inşaa'llahu'r-rahman hilâf-ı ahd ve peymân bir vaz' sudûr eylemez*" dostluk ve barışın Avusturya tarafının olduğu kadar Osmanlıların da isteği olduğu, buna muhalif bir durumun zuhur etmemesinin dilendiği bir geçiş cümlesi mevcuttur. Son olarak iki taraf arasında alınmış olan esirlerin karşılıklı iade edileceği ve Osmanlı tarafındaki Avusturyalı esirlerin iade sürecinin başlaması için padişahın gerekli emri verdiğini belirten ifadelerle ahidname metni son bulmaktadır.

Belgenin tamamlandığını bildiren *Tarih* ve *Mahall-i Tahrir* rükünleri "*bu ahdnâme-i şerifimiz bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletün salla'llahu aleyhi ve sellem hicreti tarihinden dokuz yüz altmış dokuz senesinde mübârek Zi'l-hicce ayının gurre-i garrâsında darü's-saltanati'l-aliyye-i mahmiye-i Kostantiniye'de yazıldı*" şeklinde metnin sonunda bulunmaktadır.

1565 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

1562 tarihli ahidnamenin verilişinden kısa bir süre sonra Avusturya kralı Ferdinand'ın ölümü dolayısıyla aradaki barışın yenilenmesi için yeni Avusturya kralı Maksimillian'a aradaki barış ve dostluğun devamı için bu ahidnamenin tecdidi niteliğinde 1565 tarihli bir ahidname verilmiştir. Bu yeni ahidname gerek içeriği gerekse diplomatik özellikleri bakımından tecdid ettiği 1562 tarihli ahidname ile neredeyse aynı özellikleri göstermektedir. Kanuni Sultan Süleyman tarafından Avusturyalılara verilen son ahidname olan 1565 tarihli bu ahidname Schaendlinger'in tavsifine göre 242x40 cm ebadındadır. Ahidnamenin altın mürekkeple çekilmiş olan *Tuğra*sı son derece sade bir formdadır ve herhangi bir tezyinatı bulunmamaktadır.

Unvan rüknünün bir bileşeni olan *Sadakat formülü* de yine altın mürekkeple ve nesih hatla *Tuğra*nın üst kısmına yazılmıştır. Bu bölümdeki formül 1562 tarihli Avusturya ahidnamesi ile neredeyse tamamen aynıdır. Farklı olarak "*mâ sekebe'l-halku ve kellem*" ifadeleri eklenmiştir. *Tuğra*nın alt kısmında devam eden *Unvan* rüknü önemsiz sayılabilecek birkaç küçük değişiklikle 1562 tarihli ahidnameyi tekrar etmektedir. Benzer şekilde *Nakil/İblağ* rüknünün içerisinde bulunan *Elkab* formülü de 1562 tarihli ahidnamedeki formun aynısıdır. 1562 tarihli ahidnamenin tecdidi niteliğinde olan bu ahidnamenin *Nakil/İblağ* bölümünde 1562 tarihli ahidnamenin maddeleri yazılmış, "*deyü ol vakit sâbıkâ olan pâye-i serîr-i sa'âdet-musırruma arz edip ahdnâme-i hümâyûnumuz taleb etmeğin bu ahdnâme-i izzet-makrûn erzânî kılınmıştı*" şeklinde bu durum özetlenmiştir. Daha sonra önceki ahidnamede kayıtlı hususlara ek olarak ödenmemiş vergi borçlarından kalan miktarın ödendiği ve geçen süre içinde Erdel prensinin Szatmar bölgesinde ele geçirdiği kalelerden Bana dışındakilerin iade edileceği yeni Avusturya kralına bildirilmiştir. Bu iki hususun ilavesi dışında bu ahidnamenin maddeleri 1562 tarihli ahidname maddelerinin tekrarı mahiyetindedir.

Ahidnamenin *Yemin* rüknü de 1562 ahidnamesi ile tamamen aynı özelliktedir. "*eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün ve ulu aziz peygamberimizin mu'cizâtı hakkıyçün*" şeklinde yazılmıştır. Akabinde

1562 tarihli ahidnamede de bulunan barış ve dostluğun devamının arzu edildiği beyan edilmiştir.

Ahidnamenin son protokolü olan *Tarih* ve *Mahall-i Tahrir* ise "*bu ahdnâme-i şerif bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâlet-penâh salla'llahu aleyhi ve sellemin hicreti tarihinden dokuz yüz yetmiş iki senesinin mübârek Receb ayının on beşinci günü darü's-saltanati'l-aliyye ve'l-hilâfeti's-seniyye mahmiye-i Kostantiniye'de yazıldı*" şeklinde metnin sonunda yer almaktadır.

1568 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti Diplomatik İncelemesi

Avusturya'ya 1565 tarihli ahidnamenin verilişinden bir yıl sonra Kanuni Sultan Süleyman vefat etmiş, dolayısıyla ahidname geçerliliğini kaybetmiştir. Sultan II. Selim'in tahta çıkmasıyla İstanbul'da savaş esiri olarak tutulan elçiler huzura kabul edilmiş ve 4 celse ve 7 ay süren müzakereler sonucunda 1568 tarihli ahidname verilmiştir. Ahidnamenin orijinali günümüze ulaşmamakla birlikte günümüze ulaşan birkaç sureti vasıtasıyla metninden haberdarız.

Unvan formülünün bir bileşeni olan *Sadakat formülü* günümüze ulaşan suretler içerisinde yalnızca Feridun Bey Münşeatı'nda mevcuttur. "*Çün mâlikü'l-mülk-i melik-i müte'âl ve müfeyyezü'l-âmâl ve vâhibü'n-nevâl celle şânühü ani'ş-şebih ve'l-misâl ve tenezzühü ani'l-infi'âl ve'l-ihtilâl hazretinin inâyet-i sa'âdet-gâyet-i ezeliye ve hidâyet-i izzet-nihâyet-i lem-yezeliyesiyle ve hazret-i server-i nesl-i Adem ve sebeb-i rahmet-i dü-âlem şefi'-i usât-ı ümem menbâ'u'l-lutf ve'l-kerem seyyid-i enbiyâ-ı güzin sened-i asfiyâ-ı evvelîn ve âhirîn habib-i hazret-i âlîhî Muhammed rasulu'llah salla'llahu aleyhi ve sellem efendimizin mu'cizât-ı kesiretü'l-berekâtı vesilesiyle*" şeklindeki formül diğer Avusturya ahitnamelerindeki formüllere benzememektedir. Bu nedenle sıhhatı konusunda birtakım şüpheler mevcuttur.

Unvan rüknünün devamında ise Kanuni devri Avusturya ahidnamelerindeki tek cihan hâkimi vurgusunun güçlendirilmesi amacıyla yeni ifade ve ibarelerin unvana eklendiği görülmektedir.

1565 tarihli ahidnamede zikredilen önemli merkezler çok az farklılıkla bu ahidnamede de yer almaktadır. Ancak 1562 yılından itibaren *Unvan* formülünde bulunan *Üngürüs memleketleri* ifadesi dikkat çekici bir biçimde bu ahidnamede yer almamaktadır.

Unvan bölümü diğer Avusturya ahidnamelerinden farklı olarak "*hamden alâ âlâyihi'l-cezîl ve şükren alâ ni'mâyihi'l-cemîl*" şeklinde bir hamd ü sena ile bitmektedir. Bu ifade ilk kez bu ahidname ile Avusturya ahidnamelerine girmiştir ve başka bir devlete verilen herhangi bir ahidnamede yer almamaktadır.

Nakil/İblağ bölümünde daha önceki Avusturya ahidnamelerinde de olduğu üzere Avusturya'dan gelen barış ve dostluk talebine temas edilmiş ve bu hususta Avusturya kralının göndermiş olduğu namede yazılı olan hususlar ahidnamenin bu bölümünde yazıya geçirilmiştir. Bu kısımda ayrıca Avusturya tarafından ödenmekte olan verginin "*her Yenar ayında armağanımız içün otuz bin Üngürüs filorisi südde-i sa'âdete teslim eylemek uhdemizde ola*" ibareleriyle Avusturyalılarca bir vergi değil armağan olarak telakki edildiği ve bu durumun vurgulandığı görülmektedir. Akabinde Sultan II. Selim Osmanlı hanedanının kendilerine dostluk ve sadakatle başvuranlarla dostluk ve barış kapılarının her daim açık olduğunu belirttiği "*hanedân-ı merhamet-bünyân ve dudmân-ı mevhibet-unvânımıza sadakat ve ihlasla ihtisâs gösterip samim-i dilden dostluk taleb eden selâtin-i muhâlasat-ayin ve havâkin-i musaddakat-temkin hususunda ebvâb-ı müsâfâtımız meftûh olmağın*" şeklinde bir bölüm mevcuttur.

*Ahidname Maddeleri*ne geçildiğinde ise 1562'den beri taraflar arasında geçerli olduğu üzerinde ittifak bulunan maddelere ek olarak bu ahidnamede önceki ahidnamelerdeki maddelerden içeriğinin tamamen değiştirildiği görülmektedir. Önceki ahidnamelerle iltica yasaklanmışken bu ahidname ile birlikte bu yasak kaldırılmış, iltica eden kişiye herhangi bir yaptırım uygulanmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca Uskokların zararlı faaliyetlerinin engellenmesine dair bir madde ilk kez bu ahidnamede yer almıştır.

Daha sonra *Yemin* rüknü Avusturya ahidnamelerinde genel olarak bulunduğu şekliyle "*ben dahi eymân-ı şeddâd ile yemin ederim ki yeri göğü yoğiken var eden perverdigârın birliğiçün ve ulu aziz peygamberimiz mu'cizâtı hakkıçün*" biçiminde yer almıştır. *Yemin*den sonra bu yemin ve ahidnamenin bağlayıcı olduğu taraflar olarak Erdel prensi, Eflak ve Boğdan voyvodaları ve diğer haraçgüzarlar zikredildikten sonra "*ve Françe padişahı Leh kralı ve Venedik beğleri ki kadimü'l-eyyâmdan atebe-i aliyye-i sipehr-irtifâ'mıza dostluk edegelmişlerdir girü dostlarımızdır eyle ma'lûm ola*" ifadeleriyle Avusturya'nın dostluk içerisinde bulunması beklenilen diğer Hristiyan

güçler hatırlatılmış ve Avusturya'dan ahde mugayir bir hal meydana gelmediği müddetçe Osmanlılar tarafından da ahdin bozulmayacağı ifade edilerek ahidname son bulmuştur.

Belgenin son protokolünü oluşturan *Tarih* ve *Mahall-i Tahrir* ise "*tahriren fî evâil-i Ramazanü'l-mübârek sene 975*" "*be-makâm-ı Edirne*" şeklinde belgenin sonunda yer almaktadır.

1574 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

British Museum Türkçe Yazmalar kataloğundan öğrendiğimize göre belgenin ebadı 168x36 cm'dir. Ahidname genel görünümü itibariyle üst kısımlarından, hem sağ hem de sol köşelerden ciddi şekilde tahrip olmuş biçimdedir. Bu nedenle bir *Davet* formülü taşıyıp taşımadığı bilinememektedir. Söz konusu tahribat dolayısıyla *Unvan* formülünün bir bölümü olan *Sadakat formülü*nden yalnızca "*menbâ'u'l-lütf ve'l-kerem olan enbiyâ / Muhammed rasulu'llahın salla'llah u aleyhi ve sellem teslimen kesîrân mu'cizât-ı kesir*" kelimeleri kalmıştır.

II. Selim devrinin son ahidnamesi olan bu belgenin taşıdığı *Tuğra* altın mürekkeple gayet muntazam bir şekilde çekilmiştir. Herhangi bir tezyinatı bulunmayan bu *Tuğra* son derece sade bir formdadır. Ahidnamede *Tuğra*nın ardından Unvan formülünün "ben ki" ifadesi ile başlayan kısmına geçilmektedir. Bu formülde 5 satır boyunca diğer Avusturya ahidnamelerinde olduğu üzere Anadolu, Rumeli, Arap yarımadası ve Kafkasya topraklarında hüküm sürülen yerlerin uzun bir listesi verilmektedir. Bu formüle *Tımışvar*, *Budun ve sâir vilayet-i Üngürüs*'ün ifadelerinin de dâhil edildiği görülmektedir. Bu ahidname dışında bu yerler yalnızca 1559 tarihli ahidname taslağında bulunmaktaydı. Bu durum zikredilen yerlerin *Unvan*a eklenmesinin özel bir amacı olduğu kanaatini doğurmaktadır. Bunun sebebi Habsburglarla süregelen Macar toprakları mücadelesinde Osmanlı üstünlüğünün hatırlatılmak istenmesi olmalıdır. Ardından padişahın silsilesinin Sultan II. Murad'a kadar sayıldığı bölüm gelmektedir. Burada II. Selim'in kendisi, babası Kanuni Sultan Süleyman ve dedesi Yavuz Sultan Selim'in isimleri altın mürekkeple yazılmıştır. Takip eden 2,5 satır boyunca padişahın kudretinin ve ülkesinin büyüklüğünden bahisten sonra yalnızca 1568 tarihli ahidnameden itibaren Avusturya ahidnamelerinde

bulunan "*hamden alâ âlâyihi'l-cezîl ve şükren alâ ni'mâyihi'l-cemîl*" şeklinde bir hamd ü sena ile bitmektedir.

Akabinde muhatap devlet adamının isminin zikredileceği *Elkab* kısmına geçiş yapılmaktadır. Avusturya kralı Maksimilian'ın *Elkab*ı başında *hâlâ* kelimesi ile birlikte "*sen ki Rim halkının güzidesi ve hürmetlisi ve Alaman vilayetlerinin ve Çeh ve İslovin ve Hırvat memleketlerinin imparatorusun ve hâkimi ve Maksimilyanoş kralsın*" şeklindedir. XVI. yüzyıl Avusturya ahidnamelerinin tamamında Avusturya kralları aynı ifadelerle tanımlanmıştır. 1562, 1565 ve 1568 tarihli Avusturya ahidnamelerinde bu tanımlamadan önce *Elkab* formülleri yazılmasına karşılık 1574 tarihli ahidnamede herhangi bir *Elkab* formülü kullanılmadığı görülmektedir.

Ahidnamenin veriliş sebebinin açıklandığı *Nakil/İblağ* bölümünde Sultan II. Selim, Avusturya kralının muahede hükümlerini düzeltmek ve barış usulünü sağlamlaştırmak maksadıyla elçilerle mektup göndererek süresi dolacak olan mevcut ahidnamenin on yıllığına yenilenmesinin talep edildiği ifade edilmektedir. Daha sonra padişah Avusturya'nın ödemekte olduğu yıllık 30.000 Macar altını haracın eskiden olduğu gibi ödenmeye devam edilmesi gerektiğini ihtar etmektedir. Ardından Kral Maximilian'ın kardeşlerinin ve kardeşlerinin oğulları ile Erdel voyvodalarının da Eflak ve Boğdan voyvodaları gibi zabt ettikleri yerlerle birlikte ahidname kapsamına alındığı bildirilmektedir. Daha sonra ahidnamede Avusturya tarafının asıl talebi olan iki devlet arasındaki sınırlarda anlaşmazlık konusu olan birtakım yerlerin tespiti için gerekli talimatın verildiği kayıt altına alınmıştır.

Nakil/İblağ bölümünün tamamlanmasının ardından *Ahidname Maddeleri*ne geçilmiştir. Önceki Avusturya ahidnamelerindeki tafsilatlı yapının aksine bu ahidname iki maddeden oluşmaktadır. İlk madde sınırlarda ihtilaf konusu olan köyler hususunun çözümüne dairdir. Meselenin Osmanlılar adına Budin muhafızı Mustafa Paşa ile Avusturya'dan gönderilecek olan görevliler tarafından söz konusu yerlerde yapılacak tahkikatla çözümleneceği bildirilmiştir. Ahidnamenin ikinci maddesinde ise önceki ahidnamenin aynen kabul edildiği beyan edilmiştir. Bu maddede Sultan Selim'e ait 1568 tarihli ahidname süresinin 1576 yılı itibariyle sona ermesinin ardından yenileneceği ifade edilmiştir. 1574 tarihli bu ahidnamede tecdid edilen ahidnamenin

maddeleri tekrar yazılmamış, muhtasar olarak "*sabıkâ inâyet olunan ahdnâme-i hümâyûnumda mukayyed olan şurut üzere mukaddema verilen ahdnâme tarihi dokuz yüz seksen üç Ramazanının yirminci gününde vâki' olan Yenar ayında tamam olduktan sonra ol tarihten girü sekiz yıla varınca ahd u emân tecdid olunup bu ahdnâme-i hümâyûnu verdim*" şeklinde özet bir ifade ile beyan edilmiştir.

Daha sonra *Yemin* rüknü diğer Avusturya ahidnamelerinden farksız bir olarak "*eymân-ı şeddâd ile yemin ederim ki yeri göğü yoğ iken var eden perverdigârın birliğiyçün ve ulu peygamberimiz Muhammed Mustafa salla'llâhu aleyhi ve sellemin mu'cizâtı hakkıyçün*" şeklinde kısa bir biçimde yer almaktadır. *Yemin*in devamında Osmanlı padişahına bağlı Erdel prensi, Eflak ve Boğdan voyvodalarının da ahdi bozacak davranışlardan kaçınacağı belirtilmiştir. Son olarak Fransa, Leh beyleri ve Venedik beylerinin de ahidnameye dâhil edildiğinin bildirilmesiyle ahidname son bulmuştur.

Tarih ve *Mahall-i Tahrir* ise belgenin en sonunda okunamayacak biçimde tahrip olmuştur. *Tarih* kısmından yalnızca "*tahriren fî*" ve "*tis'a mie*" kelimeleri okunabilmektedir. *Mahall-i Tahrir* bölümünde ise "*be-makam*" ibaresinden sonra bir tek kaf harfi kalmıştır. Orijinal ahidnamelerin birkaç istisna dışında tamamı hükümet merkezi olan İstanbul'da yazılmıştır. Bu nedenle tahrip olmuş olsa da *Mahall-i Tahrir*'in "*be-makam-ı Kostantiniyye*" şeklinde okunması yanlış olmayacaktır.

1575 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti Diplomatik İncelemesi

1575 tarihli ahidnamenin verilişinin hemen ardından Sultan II. Selim'in vefatı üzerine Avusturyalılar tekrar bir elçi göndererek Sultan III. Murad'dan yeni bir ahidname talep etmiştir. 23 Kasım 1575 tarihinde Sultan III. Murad tarafından verilmiş olan ahidnamenin orijinali günümüze ulaşmamış olup 27 Numaralı Mühimme Defteri'ndeki bir sureti "*Fî'l-yevmi's-sâlis 19 şehr-i Şa'bani'l-mu'azzam sene 983 be-makam-ı Kostantiniyye*" şeklindeki bir kayıttan sonra "*Beç kralına yazılan mücedded ahdnâme-i hümâyûn suretidir*" başlığını taşımaktadır.

Ahidname, diğer Avusturya ahidnamelerinde bulunan *Unvan* formülünün ilk kısmı olan hâkimiyet sahasını ihtiva etmeyen fakat padişahın Fatih Sultan Mehmed'e kadar şeceresini saydıktan sonra çeşitli benzetmelerle kendisini ve sahip olduğu

toprakları tasvir ettiği ikinci bölümü ile başlamaktadır. "*ben ki Sultan Murad bin Sultan Selim Han bin Sultan Süleyman Han bin Sultan Sultan Selim Han bin Sultan Bayezid Han bin Sultan Mehmed Han'ım bi-inâyetillahi'l-meliki'l-akder inân-ı semend-i sa'âdet-mend-i meydân-ı sahib-kıran-ı kabza-i kadr-i kudretime mukadder ve savlecân-ı kişver-güşâ-yı gîtî-sitân-ı keff-i kifâyet-bahşıma mukarrer ve müyesser olup arsa-i arz-ı bi't-tûl ve'l-araz diyâr-ı şark ve memâlik-i Çin'den tâ be-aksâ-yı rû-yi zemin-i leme'ât-ı berekât-ı şimşir-i kazâ-te'sir ile tâbân ve münevver ve cümle-i rub'-ı meskûn ve heft iklim-i zimâm-ı iktidarıma mün'atif ve müsehhir olup bi'l-cümle taht-ı âlî-baht-ı sa'âdet-menşûrumun ednâ pâyesine nisbet kasr-ı kayser-i pür-kusûr ve mülk-i mevrûs-ı ma'delet-menşûrumun bir kabzası mülk-i melik-i İskender ve Şah-ı Fağfur olup hatem-i mülk-i Süleymânî şâyeste-i engişt-i cihan-bânî olup sahâif-i rû-yı zemin-i zîr-i nigîn-i ma'delet-mekîn ve sa'âdet-karînim olmuştur hamden alâ alâihi'l-cezîl ve şükren alâ alâihi'l-cemil*" şeklinde kayıt altına alınmış olan *Unvan* formülünden sonra *Nakil/İblağ* bölümüne geçilmiş ve ahidnamenin verilmesine sebep teşkil eden hadiseler anlatılmıştır.

Nakil/İblağ bölümünde ilk olarak "*mâbeynde mün'akid olan sulh u salâhda meşrut olan vergi ile David Ugnad nam mu'teber elçiniz gönderip*" ifadeleri ile Avusturya tarafından armağan olarak telakki edilen 30.000 filorilik tutarın ödendiği ifade edilmiştir. Bu meblağın özellikle ve açıkça vergi olarak ifade edilmiş olması son derece dikkat çekicidir. Devamında Sultan II. Selim'in vefatından önce aradaki ahidnameyi tecdid ederek bir ahidname vermiş olduğu ancak bu esnada saltanatın Sultan III. Murad'a geçtiği anlatılmıştır. Sultan III. Murad'ın ise bu ahidnameyi kabul ve tecdid ettiğini bir name-i hümayunla Avusturya kralına bildirdiği ifade edilmiştir. Akabinde Avusturya kralının talebi üzerine Sultan II. Selim'in 1568 yılında vermiş olduğu ahidnamenin süresinin dolacağı tarihten itibaren geçerli olmak üzere ahidnamenin sekiz yıllığına tecdid edildiği bildirilmektedir.

Ahidname Maddeleri incelendiğinde ahidnamenin Sultan II. Selim ahidnamelerinde görülen muhtasar bir formda olduğu dikkat çekmektedir. İki maddelik ahidnamenin ilk maddesinde 1568 tarihli ahidnameye "*merhûm babam zamanında ibtidâ sulh olundukta verilen mufassal ahdnâme-i hümâyûn*" ifadesi ile atıf yapıldığı görülmektedir. Buna göre Avusturya kralı ve Habsburg hanedanının diğer

kollarına mensup olan krallar tarafından sulhu bozacak bir hadise gerçekleştirilmedikçe ahidnamede yazılı olan hususların icra edileceği bildirilmiştir. Daha sonra ahidnamenin ikinci maddesinde "*Tercüman Mahmud ile sonra gönderilen ahdnâmede*" ifadesiyle 1574 tarihli ahidnamede bulunan ve sınırlarda ihtilaf konusu olan köylerin teftişinin bekletilerek önceliğin 1568 tarihli ahidnamedeki hususlara verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Belgenin *Yemin* rüknü "*ben dahi eymân-ı şeddâd ile yemin ederim ki yeri ve göğü yoğiken var eden perverdigârın birliğiçün ve ulu aziz peygamberimizin mu'cizâtı hakkıyçün*" şeklinde Avusturya ahidnamelerindeki kısa ve klasik biçimindedir. Bu rüknün devamında Osmanlı padişahına bağlı Erdel prensi, Eflak ve Boğdan voyvodalarının yanısıra Fransa, Leh beyleri ve Venedik beylerinin de ahidnameye dâhil edildiğinin bildirilmesiyle ahidname son bulmuştur.

Ahidnamenin son bölümü olan *Tarih* Arapça olarak "*tahriren fî evâil-i şehr-i Şa'bani'l-mu'azzam sene selâse ve semânin [ve] tis'a mie*" şeklinde kaydedildikten sonra metne "*Yazılan ahdnâmeden yazılmıştır*" kaydı düşülmüştür.

1576 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti Diplomatik İncelemesi

1575 tarihli ahidnamenin verilişinin hemen ardından Avusturya kralı Maximilian vefat etmiş ve yeni kral II. Rudolf bir elçi göndererek Sultan III. Murad'dan yeni bir ahidname talep etmiştir. Bu nedenle Sultan III. Murad Avusturya'ya 1576 yılında tekrar ahidname vermiştir. Orijinali günümüze ulaşmayan bu ahidname *Unvan* rüknünün bir ögesi olan "*Hazret-i izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyeti ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i fütüvvet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ muktezâ-yı fırka-i asfiyâ Muhammed Mustafa'nın salla'llahu aleyhi ve sellem mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ve dört yârinin ki Ebubekir ve Ömer ve Osman ve Ali'dir rıdvanu'llah te'âlâ aleyhim ecma'în ânların ve cemi'-i evliyâu'llahın ervâh-ı mukaddeseleri mürâfakatı* ile" şeklinde bir *Sadakat formülü* ihtiva etmektedir. Daha sonra *Unvan*, "*ben ki sultan-ı selâtin burhanü'l-havâkin zıllu'llah fi'l-arzeyn Sultan bin Sultan Sultan Murad Han bin Sultan Selim Han bin Sultan Süleyman Han bin Sultan Selim Han bin Sultan Bayezid Han bin Sultan Mehmed Han bin Sultan Murad Han'ım*" şeklinde XVI. yüzyıl Avusturya ahidnamelerinin tamamının aksine hiçbir

hâkimiyet bölgesi yazılmaksızın doğrudan padişahın silsilesinin sayıldığı bir formda bulunmaktadır. *Unvan*ın son bölümünü oluşturan ve yalnızca Avusturya ahidnamelerinde bulunan güç ve yücelik vurgusu ve buna dair övgü ve hamd u senaların yer aldığı bölüm bu ahidnamede de mevcuttur.

Daha sonra *Nakil/İblağ* bölümü içerisinde Avusturya kralının adı diğer ahidnamelerdeki klasik *Elkab*ı ile birlikte yazılmış, imparator unvanı bu *Elkab* içerisinde muhafaza edilmeye devam edilmiştir. Ahidnamenin veriliş sebebinin açıklandığı *Nakil/İblağ* kısmında Sultan III. Murad tahta yeni çıkmış olan II. Rudolf'un babası Maximilian döneminde verilmiş olan ahidnamenin tecdidi için talepte bulunduğunu ifade etmektedir. Daha sonra selef kral Maximilian döneminde ahidname verilmiş olmasına rağmen kralın sınırlardaki bazı taşkınlıkları engelleyemediği, bu durumla ilgili Osmanlılar tarafından yapılan uyarı neticesinde bu olumsuzlukların giderildiği kaydedilmiştir. Ardından Sultan III. Murad Avusturya'nın ödemekte olduğu 30 bin filorilik verginin zamanında ödenmesi ve gecikmiş olan bir yıllık verginin de derhal iletilmesi koşuluyla önceki ahidnameyi tecdid ettiğini bildirmektedir.

*Ahidname Maddeleri*nin tek tek yazılmadığı bu ahidnamede karşılıklı olarak saldırmazlığın sağlanması durumunda ahidname ahkâmının muhafazasına gayret gösterileceği ifade edilmiş ve XVI. yüzyıl Avusturya ahidnamelerindeki klasik *Yemin* formunda yemin edilerek garanti altına alınmıştır. Yine daha önceki Avusturya ahidnamelerinde sabit olduğu üzere ahidnameye taraf olanlar Erdel prensi, Eflak ve Boğdan voyvodaları ve diğer haraçgüzar topluluklar olarak bildirilmiştir. Ayrıca Lehistan, Fransa ve Venedik'in de ahidnamede dost devletler olarak yer almaya devam ettiği görülmektedir.

Son olarak "*tahriren fî evâsıt-ı şehr-i Ramazanü'l-mübârek sene erba' ve semânin ve tis'a mie*" şeklinde *Tarih*in ve "*be-makâm-ı Kostantiniyye el-mahrûse*" şeklinde *Mahall-i Tahrir*in yazılmasıyla ahidname son bulmuştur.

1592 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti Diplomatik İncelemesi

XVI. yüzyılda Osmanlı-Avusturya rekabetinin doruk noktasına ulaştığı ve bu rekabetin 1595 tarihinde bir savaşa dönüştüğü bilinmektedir. Savaşa dönüşme istidadı

taşıyan bu gerilimli ortamda 1592 tarihinde Avusturya'ya verilmiş olan ahidname dil ve üslup özellikleri bakımından daha önce hiç karşılaşmadığımız yeni bir ifade tarzı ve belgeye ait rükünlerdeki değişikliklerle karşımıza oldukça dikkat çekici yeni bir biçimde çıkmaktadır.

İlk defa Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki bir inşa kitabı içerisinde sureti tespit edilen 1592 tarihli Avusturya ahidnamesine dair en önemli bilgilerden biri Nişancı Abdülmuhyi Paşa tarafından bu belgenin kaleme alındığı bilgisinin kayıt altına alınmış olmasıdır. Ahidname, "*Sultan Murad-ı dâver-i mâlikü'r-rikâb ve ferman-fermâ-yı her-dâver-i Rabbü'l-erbâb hallâk-ı âlem-i mülk ü melekût ve rezzâk-ı benî Âdem zü'l-azameti ve'l-ceberût celle şânuhû ve azze sultanuhû hazretinin müktezâ-yı irâdât-ı ezeliyye-i kaviyyetü't-te'siri ve müsted'â-yı müşeyyed-i lem-yezeliyye-i adîmetü't-tenfîzi üzere sultan-ı serîr-i ma'allah server-i enbiyâ-i hazret-i risâlet-penâh aleyhi ve alâ alihi efdalü's-salavâtın mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtıyla*" şeklinde *Unvan* formülünün girişini içeren *Sadakat formülü* ile başlamaktadır. Bu formül daha önce Avusturya ahidnamelerinde gördüğümüz formüllerden farklılaşmaktadır. Bu kısımda diğer ahidnamelere kıyasla vurgunun genişletildiği ve ilk defa bir padişahın isminin bu bölümde zikredildiği görülmektedir.

Daha sonra *Tuğra*nın altında devam eden *Unvan* bölümünde bir önceki ahidnamede terkedilmiş olan hâkimiyet sahasının kaydedilmesi usulüne geri dönülmüş, hanedanın silsilesi II. Murad'a kadar yazılmıştır. Padişahın güç ve iktidarının çeşitli benzetmelerle ifade edildiği ve sonunda bir hamd u sena ile bitirildiği görülen Avusturya ahidnamelerine mahsus *Unvan*a ait son bölümün bu ahidnamede oldukça uzun bir şekilde yer aldığı ve son derece gelişmiş bir form kazandığı görülmektedir. Metnin bu bölümü diğer ahidnamelerden dikkat çekici biçimde ayrışarak gerek coğrafi tanımlamalar gerekse Osmanlı sultanının haşmet ve yüceliğini ifade eden vurguların her zamankinden daha güçlü olması yönüyle oldukça önemlidir. Bu belge daha önceki hiçbir Osmanlı belgesinde rastlanmamış ölçüde geniş bir *Unvan*a sahiptir.

Nakil/İblağ rüknüne geçişte Avusturya kralı için XVI. yüzyılın ilk yarısından itibaren kullanılmakta olan *Elkab*ın kullanıldığı, ancak bu ahidnamede Avusturya kralı

için artık imparator ifadesinin yazılmadığı dikkat çekmektedir. Bu bölümde Avusturya kralının bir elçi göndererek gecikmiş olan iki yıllık vergiyi ödediği ve her 8 yılda bir aradaki ahidnamenin yenilenmesinin mutad olması sebebiyle ahidnamenin tecdidini talep ettiği ifade edilmektedir. Ancak ahidnamenin süresinin dolmasına 1 yıl 2 ay müddet bulunduğu öncelikle bu sürenin dolması ve daha sonra 1592 yılının *Yenar* ayı başlangıcı itibariyle ödenmesi gereken 30 bin filorilik vergi ödendiği takdirde ahidnamenin tecdid edileceği bildirilmektedir.

Daha sonra taraflar arasında sorun teşkil eden meselelerin önceki ahidnamelerde yazılı maddeler çerçevesinde çözümleneceği ve Avusturya tarafından ahdi bozacak bir hadise gerçekleşmediği müddetçe Osmanlıların da sulha riayet edecekleri kayıt altına alınmıştır. Bu taahhüt "*ahd-ı misâk eyledim ve eymân-ı şeddâd ile yemin dahi ederim ki yeri ve göğü yoğiken var eyleyen perverdigârın birliği ve ulu aziz peygamberimizin mu'cizâtı hakkıçün*" ifadeleriyle *Yemin*e dönüştürülmüştür. Ardından tekrar Avusturya kralı ve ona tâbi olan diğer Habsburg hanedanı tarafından ahde mugayir iş yaptırılmaması ve Sin kalesine Uskok taifesinin sığınmalarına müsaade edilmemesi ihtar edilmiştir. Daha sonra diğer Avusturya ahidnamelerinde de olduğu üzere Erdel, Eflak ve Boğdan, diğer haraçgüzarlar ve Lehistan, Fransa ve Venedik'in ahidnameye dâhil edildiği kayıt altına alınmıştır. Son olarak "*tahriren fî gurre-i Saferü'l-muzaffer 999*" biçiminde *Tarih* yazılmış ve ahidname son bulmuştur.

ALTINCI BÖLÜM

OSMANLI-LEHİSTAN AHİDNAMELERİ

6.1. Osmanlı-Lehistan Ahidnamelerinin Tarihsel Gelişimi

Osmanlı kaynaklarında Lehistan veya Leh vilâyeti olarak anılan bugünkü Polonya X. yüzyılda Slav ağırlıklı kavimlerin bir araya gelmesi ile Orta Avrupa'da bir sınır devleti olarak ortaya çıkmıştır. Güneyde Macaristan, doğuda Rusya ile komşu olan bu devlet Karpat Dağları ile Baltık Denizi arasındaki topraklarda hüküm sürmekte idi. Başlangıçta Alman kralının vassalı olarak teşkilatlanmış olan Polonya XVIII. yüzyıldaki bölünmeler devresine kadar krallık olarak idare edilmiştir. 1386'da kuzeydoğu komşusu Litvanya ile taht birleşimine giden Lehistan'ın genişlemesi Avrupa'yı Orta Asya ve Çin'e bağlayan uluslararası ticaret yolu rotasını takip etmiştir. XV. yüzyılın başında Türk topraklarında Timur'un yarattığı yıkımın üstesinden gelinerek devletin birliğinin yeniden sağlanması ve Leh topraklarındaki Töton Şövalyeleri tehlikesinin bertaraf edilmesi sonrasında iki devlet arasında doğrudan diplomatik ilişkiler tesis edilmeye başlanmıştır.[535]

Lehistan'ın çağdaşı diğer Hristiyan devletler gibi bir "Haçlı ruhu" ile hareket etmediği, dış ilişkilerinde daha menfaatperest bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Bu anlamda gerek Müslüman gerekse Hristiyan olmayan diğer topluluklarla işbirliği içerisinde bulunması Lehistan'ın Hristiyan devletler ve Papalıkça "*putperestlerin, Müslümanların ve Yahudilerin desteğini alan gizli dinsiz, yarı-barbar bir ülke*" olarak tanımlanmasına yol açmıştır.[536] Osmanlıların ise sınırlarını İslam akaidinin belirlemiş olduğu ve kendisi için tehdit oluşturmayan devletleri ahidnamelerle kontrol altında tutma politikası sayesinde bu iki devlet arasında herhangi bir zorluk yaşanmadan ilk temaslar gerçekleşmiştir.

---

[535] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 99; a. mlf., "Polonya ve Osmanlı Devleti Arasında Tarih Boyunca Siyasi ve Diplomatik İlişkiler," **Savaş ve Barış 15- 19. Yüzyıl Osmanlı-Lehistan İlişkileri**, yay. yön. Selmin Kangal, Ankara, 1999, s. 21; Beydilli, "Polonya", **DİA**, c. 34, İstanbul, 2007, s. 309.

[536] Kołodziejczyk, "1795'e Kadar Osmanlı-Leh İlişkilerinin Karakteri Üzerine Bazı Tesbitler", **Türkler**, c. IX, 2002, s. 1244.

Osmanlı-Lehistan diplomatik münasebetlerinin başlangıcı olan XV. yüzyılda ilişkilerin seyri genel olarak Lehistan ile ortak komşu Macaristan arasındaki dengeye bağlı idi. Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda hızla yayılmaya başladığı XIV. yüzyıl itibari ile Macaristan'la giderek tırmanacak olan gerilimler ortaya çıkmıştır. Leh rahip ve kronik yazarı Jan Dlugosz, Macar kralı Szigismund'un 1412 yılında Lehistan ile yapmış olduğu Lubowla (Lublau) Antlaşması gereğince 1414 yılında Lehistan kralından Osmanlılara karşı askeri bir destek talebinde bulunduğunu kaydetmektedir. Ancak pragmatizm ve hoşgörü esasına dayalı bir politika izleyen Leh kralı Jagellio bunun yerine arabuluculuk teklif etmiş ve Edirne'ye iki elçi göndermiştir. Edirne'de "*zarif ve cömertçe*" ağırlanan elçilerle yapılan müzakereler sonucunda Sultan I. Mehmed Macaristan'a bir heyet göndereceğini taahhüt etmiş ve Macarlarla 6 yıllık bir ateşkes imzalanacağını bildirmiştir. Ancak Macarların içerisinde bulunduğu güvensiz tutum nedeniyle sonuç alınamasa da bu faaliyet Osmanlı ve Lehistan arasındaki ilk diplomatik temas olmuştur.[537]

1414 yılındaki ilk temasın ardından 1439 yılında bir Türk heyeti Macarlar aleyhinde bir ittifak teklifi ile Krakow'a gönderilmiştir. Bu esnada Macar kralının ölümü ve yerine Leh kralı III. Ladislaus'un geçmesi bu girişimi sonuçsuz bırakmış, durumu tamamen tersine çevirmiştir. Aynı zamanda Macar kralı olmuş olan Leh kralı Ladislaus'un Osmanlı'ya karşı içerisinde bulunduğu savaş planları Lehistan soylularından destek bulamamıştır. Ladislaus Macar kralı olarak Osmanlı üzerine yapılan harekâtların başında bulunmasına karşın Lehistan resmi olarak bu savaşın içerisinde yer almamış, 1444 yılında kral Varna Savaşı esnasında ölmüştür.[538]

Kral Ladislaus'un Varna'da ölümü Lehistan ile Macaristan arasındaki birliğin sonu anlamına gelmekteydi. Takip eden süreçte Osmanlıların Balkanlar üzerinde kesin

---

[537] Maurice Michael, **The Annals of Jan Dlugosz**, Chichester, IM Publications, 1997, s. 418-419; Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 99-100 ; a. mlf., "1795'e Kadar", s. 679; Beydilli, **a.g.m**., s. 310 Akdes Nimet Kurat, "Türk Diplomasisi ve Polonya Merkez Arşivi'ndeki Türkçe Vesikalara Ait Lehçe İki Eser", **Belleten**, Cilt XXX, S. 119, 1966, s. 444. Bu kaynaklardan farklı olarak Zygmund Abrahamowicz iki taraf arasındaki diplomatik ilişkilerinin tarihinin 1410'lara kadar uzandığını ifade etmektedir. Ancak bir izahta bulunmadığı için özel bir olaya atıfla mı yoksa Ankara Savaşı'nın sonuçları ve Töton tehlikesinin bertaraf edilmesiyle iki tarafın da dış işleri ile ancak ilgilenecek duruma gelmelerini kasıtla mı bu tarihi verdiği yoruma açıktır. Zygmund Abrahamowicz, "Leh", **Encyclopedia of Islam 2nd Edition**, Vol. V, Leiden, 1978, s. 720.

[538] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 100; a. mlf., **a.g.m**., s. 1245; Beydilli, **a.g.m.**, s. 310.

hâkimiyetinin kurulması ve Doğu Roma İmparatorluğu'na son verilerek İstanbul'un fethedilmesi gibi bir dizi gelişmeler yaşanmıştır. Ancak Osmanlı ilerleyişinin karşısındaki Avrupalı kuvvetin Macaristan olması sebebiyle Lehistan'ın güvenliği doğrudan etkilenmemiş ve bu gelişmelere karşı duyarsız kalınmıştır. İstanbul'un fethinden sonra Karadeniz'deki hâkimiyetini güçlendirecek adımlar atan Fatih Sultan Mehmed 1455'teki Belgrad seferi sırasında resmi olarak Lehistan vassalı olan Boğdan'ı vergiye bağlamıştır. 1475 yılında Kırım'ın Osmanlı tâbiyeti altına girmesinin ardından Ceneviz'in Karadeniz'deki en önemli ticaret limanı olan Kefe ve 1484'te Boğdan'a ait Kili ve Akkirman'ın Osmanlı topraklarına katılması iki ülkeyi komşu hale getirmiş ve Lehistan'ın Karadeniz'deki çıkarlarını ciddi şekilde tehlikeye düşürmüştür.[539]

Boğdan voyvodası Stefan, Kili ve Akkirman için Leh kralından yardım istemiş ve bu yolda Leh hâkimiyetini kabul etmiştir. Boğdan topraklarına yapılan Türk akınları ve Romenler tarafından verilen karşılıklarla birlikte Lehistan, Türklere karşı olmasa bile Tatar çetelerine karşı savaşmaktaydı. Bu durum Osmanlılar ile savaştan itinayla kaçınan Lehistan'ı fiili bir savaş içerisine sokmasına rağmen iki taraf da savaşı canlı tutmak adına herhangi bir teşebbüste bulunmuyordu. 1488 yılı Mayıs ayında Kili ve Akkirman için tazminat talebinde bulunmak, eğer bu mümkün olmazsa iki yıllık bir ateşkes imzalamak için Leh elçisi Mikolaj Firlej İstanbul'a gönderilmiştir. Yapılan müzakereler sonucunda Sultan II. Bayezid tarafından 22 Mart 1489 tarihli ilk Lehistan ahidnamesi verilmiştir. Bu ahidname ile Boğdan voyvodasının Osmanlı'ya vergi vermesi kabul edilmiş, voyvodanın oğlu Alexandru'nun İstanbul'a gönderilmesine karar verilmiştir. Tatarlar ahidname kapsamına alınmamış, ancak 3 yıllık bu ahidname ile Lehistan Kili ve Akkirman'daki Türk saldırılarına karşı güvenlik sağlanmıştır.[540]

[539] Kołodziejczyk, *a.g.e.,* s. 109-110; a. mlf., a.g.m., s. 1246 ; Viorel Panaite, "Osmanlı Hâkimiyetinin Tuna Nehrinin Kuzeyinde Yayılışı: XIV ve XVI. Yüzyıllarda Eflak ve Boğdan" (çev. Numan Elibol), **Türkler**, c. IX, 2002, s. 390; Beydilli, a.g.m.., 311; Abdülkadir Özcan, "Boğdan", **DİA**, c. 6 (1992), s. 269; Kurat, "Türk Diplomasisi ve Polonya", s. 445; Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 1300-1912** (çev. Nilüfer Epçeli), c. II, 2017, s. 255.

[540] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 109-110; a. mlf., "Polonya ve Osmanlı", s. 22; Jorga, **a.g.e.**, s. 254-255; Uzunçarşılı, a.g.e., c. II, s. 443-444.

Orijinali Latince olan bu ilk Osmanlı-Lehistan ahidnamesi bugün Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde muhafaza edilmekte olup[541] daha önce neşredilmiştir.[542] Ayrıca ahidnamenin 3 adet nüshası daha mevcut olup[543] bunlar çeşitli yayınlarla ilim dünyasına tanıtılmıştır.[544] Büyük oranda siyasi konulardaki düzenlemeleri içeren bu ahidname taraflar arasındaki ekonomik ilişkilerin temelini oluşturan bir hükmü de ihtiva etmektedir. Sultan II. Bayezid tarafından Akkirman'ın fethi sonrası konulan vergi %3.3 gibi düşük bir oranda tutularak Leh tüccarlarının Osmanlı topraklarındaki ticareti teşvik edilmiştir.[545]

Ahidnamenin dikkat çeken bir diğer özelliği ise Sultan Bayezid'in Kral Casimir'den Osmanlı elçisi İsa'nın huzurunda antlaşmayı onayladığını bildiren ayrı bir name talep etmesidir. Varşova'daki Eski Vesikalar Arşivi'nde bulunan bir belgeden anlaşıldığına göre böyle bir belge düzenlenerek İstanbul'a gönderilmiştir.[546] Ancak ne yazık ki söz konusu belge günümüze ulaşamamıştır.[547] Ayrıca bu ahidnamenin hemen arkasından Sultan Bayezid Leh tüccarlarının Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapabilmesini teminen 24 Mart-1 Nisan 1489 tarihli bir ferman ısdar etmiştir. Bu ferman bugün yine aynı arşivde mahfuzdur.[548] Bu ferman daha önce yayınlanarak araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.[549]

---

[541] AGAD, Archiwum Koronne Warszawskie, Dzial Turecki, k. 66, t. 4, no. 6.
[542] **Savaş ve Barış**, s. 101.
[543] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 4, no. 7; Biblioteka Czartoryskich, MS 611, s. 29; Biblioteka Czartoryskich, MS 22, s. 439-440.
[544] Abrahamowicz, **Katalog dokumentow tureckich. Dokumenty do dziejow Polski i krajow osciennych w latach 1455-1672**, Warsaw, 1959, s. 22-23; **Codex Epistolaris Saeculi Decimi Quinti** vol. I, ed. A. Sokolowski ve J. Szujski, Cracow, 1876, no. 249, s. 293; **Documente Privitoare La İstoria Românilor**, vol. II, pt 2: 1451-1510, ed. E. Hurmuzaki, Bucharest, 1891, no. 280, s. 315-316; Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 200-201; Ayrıca Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 9a-9b'de XVII. yüzyılın ünlü oryantalistlerinden Samuel Otwinowski tarafından yapılmış Lehçe bir çevirisi mevcuttur.
[545] Beydilli, **a.g.m.,** s. 311; Andrej Dziubinski, "16-18. Yüzyıllarda Polonya-Osmanlı Ticareti", **Savaş ve Barış**, s. 39; Krzysztof Wawrzniak, Ottoman-Polish Diplomatic Relations in the Sixteenth Century, **Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003, s. 27.
[546] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k 66, t. 6, no. 11.
[547] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 69. Aynı talep 1494 ve 1502 ahidnamelerinde de yinelenmiştir. Bkz. Kołodziejczyk, **a.y.**
[548] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 5, no. 8.
[549] **Yoldaki Elçi Osmanlı'dan Günümüze Türk-Leh İlişkileri**, 2014, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 6-7; **Uzak Komşu Yakın Anılar**: **Türkiye - Polonya İlişkilerinin 600 Yılı**, Sabancı Müzesi Yayınları, 2014, s. 124.

1492 yılında Leh kralının ölümü ve oğlu John Albert Jagellon'un cülusu üzerine Lehistan'a gönderilen Türk heyeti yeni kralın Macar ve Habsburg elçileri ile olan görüşmeleri süresince bekletilmiştir. Bu görüşmelerde Osmanlılara karşı ortak hareket edilmesi müzakere edilmiş, ancak bu Hristiyan güçler arasındaki iç çatışmalar böyle bir birlikteliğe imkân vermemiştir. Bir ortak hareket ihtimali ortadan kalkınca Leh elçisi Mikolaj Strzezowski 1494 yılında bir ateşkes müzakeresi için İstanbul'a gönderilmiş ve 6 Nisan 1494 tarihli bir ahidname almaya muvaffak olmuştur. Bu ahidnameyi 28 Haziran 1494 tarihinde Leh kralı Osmanlı elçisi Haydar riyasetindeki bir Osmanlı heyeti önünde Krakow'da yeminle teyit etmiştir.[550]

Erken dönemde verilen birçok Osmanlı ahidnamesi gibi 1494 tarihli Lehistan ahidnamesi de Latincedir ve Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde muhafaza edilmektedir.[551] Ayrıca ahidnameye ait 4 nüsha mevcut olup[552] ahidnamenin metni daha önce neşredilmiştir.[553]

Krallığı süresince aristokrasiye dayalı merkezi ve parlamenter bir devlet düzeni oluşturma gayreti içerisinde bulunan John Albert'in Osmanlı politikası incelendiğinde kararsız bir tutum içerisinde olduğu görülmektedir. 1484 yılında Osmanlılar tarafından inkıtaa uğratılmış olan Karadeniz ticareti Osmanlılarla ilişkiler kapsamında en önemli sorunu oluşturuyordu. Bu bağlamda 1497 Karadeniz seferi Polonya tarihinin en kapsamlı projelerinden biridir. Leh kralı 1496 yılında elçisi Mikolaj Strzezowski'yi tekrar İstanbul'a göndererek "gerçek bir barış" için müzakerelerde bulunmak istemiştir. Bu esnada her iki tarafta da savaş hazırlıkları başlamış durumda idi. Kral geniş çaplı hazırlıklara girişmiş, vergileri arttırmış, çok sayıda profesyonel asker tutmuş ve dönemin en önemli savaş unsuru olan çok sayıda top toplamıştır. John Albert kendilerine kapanmış olan Karadeniz ticaret yollarının yeniden açılması için Macar kralı, Litvanya grandükü ve Boğdan prensi Stefan ile bir ittifak kurmaya çalışmıştır. Ancak bu ittifak teşebbüsten öteye gidememiştir. Macaristan, Boğdan üzerindeki

[550] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 110-111; a. mlf., **a.g.m**., s. 22; Beydilli, **a.g.m**., 311.
[551] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 9, no. 20.
[552] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 9, no. 21 (Crutta tercümesi); Biblioteka Czartoryskich MS 611, s. 35-38; Biblioteka Czartoryskich, MS 23; s. 323-326; AGAD, Metryka Koronna, Libri Inscriptionum, sign. 17, vr. 86b. Ayrıca Otwinowski tercümesi Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 11a-12b'de mevcuttur.
[553] **Codex Epistolaris,** no. 403, s. 417-418; Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 202-204.

iddiaları ve Osmanlılarla sulh halinde olmaları sebebiyle bu birliğe katılmamıştır. Litvanya ise Rusya'nın diplomatik müdahalesi sonucu birkaç birlik göndermek dışında bir faaliyette bulunmamıştır. John Albert, Stefan'ın bu duruma olan etkisini fark ederek derhal Boğdan üzerine yürümüştür. Boğdan prensi Stefan Türk ve Tatarların desteği ile 26 Ekim 1497 tarihinde Bukovina kırsalında Leh kuvvetlerini yenilgiye uğratmıştır.[554]

Lehistan'ın Osmanlılara karşı saldırı durumunda oldukları son sefer olan Boğdan seferi Lehistan tarafından muahedenin ihlali anlamına geldiği için Silistre sancakbeyi ve akıncı kumandanı Malkoçoğlu Bali Bey kumandasında kırk bin kişilik bir kuvvet 1498'de Lehistan'a gönderilmiştir. Osmanlılar ve Tatarlardan gelen misilleme akınları Lehistan'ı zor durumda bırakmış ve 1499 yılında müzakerelere başlamaya mecbur etmiştir. Aynı yıl patlak veren Osmanlı-Venedik savaşı barış görüşmelerinde gecikmeye sebep olmuş, Lehistan bir süre daha Türklerle mücadele etmenin kendisine hiçbir kazanç getirmeyeceğini anlamış ve hazırlıklarına devam edilen Haçlı birliğine katılmayı reddetmiştir. Abrahamowicz Boğdan sorununun taraflar arasındaki askeri güç dengesini ortaya koyduğunu ve rekabetin akim kalacağının anlaşıldığını ifade etmektedir. Bu şartlar altında deneyimli elçi Mikolaj Firley 1499 yılında gönderildiği İstanbul'dan 1500 yılı Şubat ayında Osmanlılar tarafından tam yetki ile görevlendirilmiş bir heyetle ülkesine dönmüştür. Bu heyet huzurunda 1 Mart'ta kralın yemini ile 9 ay sürecek bir ateşkes yapılmıştır.[555]

Osmanlı heyetinin Krakow'da bulunduğu sıralarda Leh kralı kardeşi olan Macaristan kralı ile işbirliği için görüşmelere devam etmekteydi. Ancak bu görüşmelerden bir sonuç elde edilememiş ve Mikolaj Lanckoronski riyasetinde yeni bir heyet barış görüşmeleri için İstanbul'a gönderilmiştir. Müzakereler sonucunda Sultan II. Bayezid 19 Temmuz 1501 tarihinde elçiye bir ahidname vererek aradaki

[554] Kołodziejczyk, **a.g.e.**,, s. 111; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, c. II, s. 182; Daniel Stone, **The Polish-Lithuanian State 1386-1795**, University of Washington Press, 2001, s. 32-33; Fryderyk Papee, "Imperial Expansion and the Supremacy of the Gentry, 1466-1506", **The Cambridge History of Poland: From the Origins to Sobieski**, ed. W. F. Reddaway v.d, Cambridge, 1950, s. 262-263; Donalt Edgar Pitcher, **Osmanlı İmparatorluğunun Tarihsel Coğrafyası**, çev. Bahar Tırnakçı, 4. bs, İstanbul, 2013, s. 144.
[555] Kołodziejczyk, **a.g.e.**,, s. 111; Beydilli, **a.g.m.**, s. 311; Uzunçarşılı, **a.g.e**., c. II, s. 182-183; Papee, **a.g.m.**, s. 263; Abrahamowicz, **a.g.m.**, s. 720.

ateşkesi sulh haline getirmiştir.[556] 1501 tarihli bu ahidnamenin orijinali günümüze ulaşmamış olup Latince metni mevcuttur ve daha önce yayınlanmıştır.[557]

John Albert'in ölümü ve kardeşi I. Alexander'in Lehistan tahtına çıkması üzerine elçi Mikolaj Firlej tekrar İstanbul'a gönderilmiş ve ahidnamenin yenilenmesi için müzakereler başlamıştır. Müzakereler sonucunda aradaki sulh halinin 5 yıllığına devamına karar verilmiş ve Sultan II. Bayezid'in 9 Ekim 1502 tarihinde verdiği ahidname ile bu durum resmiyet kazanmıştır. 21 Şubat 1503 tarihinde ise bu ahidname için Leh kralı tarafından bir onay belgesi düzenlenmiştir.[558]

9 Ekim 1502 tarihini taşıyan ahidnamenin orijinali İtalyanca olup Polonya'da Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde muhafaza edilmektedir.[559] Bu ahidname daha önce yayınlanarak ilim âlemine tanıtılmıştır.[560] Ayrıca 1502 tarihli ahidnamenin başka birkaç nüshası ile birlikte bir de Latince tercümesi mevcut olup günümüze ulaşmıştır.[561]

1506 yılında Leh kralı Alexander'in ölümü üzerine 42 yıl boyunca sürecek olan kardeşi Szigismund'un saltanatı başlamıştır. 1507'de yeni kral Szigismund'un Leh tacını giyme haberini getiren Ermeni İvasko ahidname tecdidi için gönderilmesi beklenen elçi adına düzenlenmiş bir yol tezkiresi ile birlikte ülkesine dönmüştür. 1509'da İstanbul'a gelen Leh elçi Jan Buczacki ahidnamenin 1 yıllığına tecdidini sağlamıştır. 1510 yılında süresi dolan ahidnamenin tecdidi için İstanbul'a gelen Andrej Zakrzewski ahidnameyi 1 yıl daha uzatmış, 1511 yılında ise Janusz Swierczowski Osmanlı başkentine gönderilmiştir. Burada 1 yıla yakın kalan elçi Swierczowski 1512 yılında ahidnamenin 5 yıllığına tecdidine muvaffak olmuş, bu sırada şehzade olan I.

---

[556] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 112.
[557] AGAD, Libri Legationum, sign. 1, 25b-26a; Biblioteka Czartoryskich, MS 24, s. 387-392; **Monumenta Medii Aevi Historica, Tomus X: Acta Alexandri Regis Poloniae, Magni Ducis Lithuanie (1501–1506)**, ed. F. Papee, Krakow 1927, no.10, s. 9-11; Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 208-209; **Yoldaki Elçi**, s. 11.
[558] Kołodziejczyk, **a.g.e.**,, s. 112; Beydilli, **a.g.m.**, s. 311.
[559] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 11, no. 26.
[560] **Monumenta Medii Aevi Historica, Tomus X: Acta Alexandri Regis Poloniae, Magni Ducis Lithuanie (1501–1506)**, ed. F. Papee, Krakow 1927, no. 117, s. 168-170; **Historia dyplomacji polskiej, vol. 1: Polowa X w.–1572**, ed. M. Biskup, Varşova, 1980, s. 624; Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 210-212.
[561] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 11, no. 27; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 11, no. 28; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 135-137 [151-153]; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 139-142 [155-158]; AGAD, Libri Legationum, sign. 1, 100a-100b.

Selim'den de tahta çıkması halinde barışın devam edeceğine dair taahhüt almaya çalışmıştır. Bu yöndeki çabalar bir sonuç vermemiş ancak birkaç ay içerisinde I. Selim beklendiği gibi Osmanlı tahtına çıkmıştır. Sultan Selim'in cülusunu tebrik için deneyimli elçi Andrej Zakrzewski 14 Mart 1513 tarihli kraliyet mektubu ile İstanbul'a gönderilmiştir. Ertesi yıl yeni elçi Jerzy Krupski barışın 3 yıllığına tecdidi için İstanbul'a gelmiştir. Krupski'ye Latince olarak hazırlanmış eski Osmanlı ahidnamelerine şekil ve içerik açısından uygun bir antlaşma şablonu verilmişti.[562] Krupski'nin görevi alacağı ahidnamenin bu şablondan farklı olmadığından emin olmaktı. Polonya Eski Vesikalar Arşivi'nde mahfuz, Leh mahkûm ve esirlerin serbest bırakılması için çıkarılmış bir fermanda[563] 30 Mayıs 1514 tarihli bu ahidnameye atıf yapılmaktadır ancak ne yazık ki söz konusu ahidname günümüze ulaşamamıştır. Yeni antlaşma Mayıs 1517'de geçerliliğini kaybettiği için Jakub Secygniowski müzakereler için için İstanbul'a gönderilmiştir. Sultan Selim'in Mısır seferinde bulunması sebebiyle elçi Secygniowski İstanbul'da bekletilmiş, iki yıllık süreç sonunda 1519 yılında yeni bir üç yıllık Osmanlı-Lehistan ahidnamesi ısdar edilmiştir.[564]

Babası Sultan Bayezid'in 1502 yılında vermiş olduğu Lehistan ahidnamesi gibi Sultan I. Selim'in 1 Ekim 1519 tarihli ahidnamesi de İtalyanca yazılmış olup orijinali Varşova Eski Vesikalar Arşivi'ndedir.[565] Ahidnameye ait birkaç nüsha daha mevcut olup yine Polonya'daki arşiv ve kütüphanelerde bulunmaktadır.[566] Ayrıca ahidnamenin Lehçe tercümesi de günümüze ulaşmıştır.[567] 1519 tarihli ahidnamenin

[562] Krupski'ye verilen Latince ahidname şablonu Kołodziejczyk, **a.g.e.,** s. 216-217'de yayınlanmıştır.
[563] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 15, no. 34; Abrahamowicz, **Katalog dokumentow,** s. 31. Divanî hatla yazılmış olan bu ferman ihtida etmeyen Leh esirlerinin iadesi hakkındadır. Akdes Nimet Kurat, "Avrupa Arşivleri ve Kütüphanelerinde Tarihimizi İlgilendiren Bazı Vesikalar ve Kaynaklar, III. Türk Tarih Kongresi (15-20 Kasım 1943)", **III. Türk Tarih Kongresi Bildiriler***,* TTK, Ankara, 1948, s. 664.
[564] Jorga, **a.g.e.,**s. 297; Kołodziejczyk, **a.g.e.***,* s. 113-115.
[565] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 17, no. 36.
[566] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 17, no. 37; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 165-168 [181-184]; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 173-175 [189-191].
[567] Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 13a-15a (Otwinowski tercümesi); AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 17, no. 38; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 169-171 [185-187]; Biblioteka Czartoryskich, MS 1176, s. 541-545; Biblioteka PAN w Korniku, MS 206, s. 2-6; Biblioteka Czartoryskich, MS 34, s. 299-304.

metni ve Lehçe tercümeleri daha önce yayınlanarak araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.[568]

XVI. yüzyıl boyunca Osmanlı-Lehistan ilişkileri son derece ılımlı bir havada cereyan etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1521'de Belgrad'ı fethi esnasında Lehistan'ın son Leh asıllı Macar kralına yardımı Osmanlılarla kısa bir savaşa sebep olduysa da Lehistan kısa süre içerisinde geri adım atarak barış yolları aramak zorunda kalmıştır. 1525 yılında Leh elçisi Stanislaw Odrowaz heyeti ile birlikte İstanbul'a gönderilmiş, Macaristan'ın da dâhil olduğu 6 yıllık bir barış antlaşması için müzakerelere başlamıştır. Ancak Sultan Süleyman bu talepleri reddederek yalnızca Lehistan'a üç yıllık bir ahidname vermiştir. Bu durum bir yıl sonra yapılacak ve Osmanlı ve Avrupa tarihi açısından çok ciddi sonuçlar doğuracak olan Mohaç Savaşı'nda Macaristan'a gelecek olan Leh desteğini ortadan kaldırarak Macarları Osmanlı karşısında savunmasız bırakmıştır.[569]

Kanuni Sultan Süleyman'ın Lehistan'a verdiği ilk ahidname olan 18 Ekim 1525 tarihli ahidname Osmanlı-Lehistan ahidnameleri arasında ilk Türkçe ahidname olması açısından son derece önemlidir. Aradaki barışın şartlarını ortaya koyan bu ilk Türkçe Lehistan ahidnamesinin maddeleri incelendiğinde antlaşmanın mütekabiliyet esasına dayandığı görülmektedir. Ahidnamenin başında Leh tarafından barışı bozacak bir hamle gelmediği müddetçe Osmanlıların da barışa sadık kalacağı ve her iki tarafın da birbirlerinin topraklarına taarruz etmeyeceği taahhüt edilmiştir. Ayrıca karşılıklı olarak ticaret serbestisi tanınması, ölen tüccarların mirası hakkındaki muameleler, esirlerin serbest bırakılması ve suçluların cezalandırılması gibi hususlar da karar altına alınmıştır.

1525 Lehistan ahidnamesinin Türkçe aslı günümüze ulaşmış olup Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde bulunmaktadır.[570] Ayrıca Bâb-ı Âlî tarafından yaptırılmış olan

[568] Kołodziejczyk, **a.g.e**., s. 218-221; a. mlf. "Z rekopisow Dogiela (tomu II, czesci I) wyjatki, sciagajace sie do dzialan miedzy krolami Zygmuntem I i Zygmuntem II, a Solimanem sultanem tureckim", ed. Z. Bartoszewicz, **Dziennik Wilenski/ Historia i literatura** vol 1, 1826, s. 179-183.
[569] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 116; a. mlf., **a.g.m.**, s. 1246; a. mlf. **a.g.m.**, s. 22; Beydilli, **a.g.m.**, s. 311; Hacer Topaktaş, **Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)**, TTK, Ankara, 2014, s. 16; Yücel Öztürk, "Osmanlı-Lehistan İlişkilerinde Savaş, Diplomasi ve Ticaret", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, XIV/55, 2017, s. 227.
[570] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 41.

Latince tercümesi de yine aynı arşivde mahfuzdur.[571] Otwinowski tarafından Lehçe tercümesi de yapılmış olup bazı yazma nüshalarda bu tercüme de mevcuttur.[572] Daha önce birçok kez orijinali ve Lehçe tercümesi yayınlanmış olan bu ahidnamenin İngilizce tercümesi de Türkçe metni ile birlikte Kołodziejczyk tarafından yayınlanmıştır.[573] Form olarak diğer Lehistan ahidnamelerinden ayrılan 1525 ahidnamesi içerik olarak daha önceki ahidnamelerle benzerdir.[574]

1526 yılında Mohaç Savaşı ile Macaristan'a son veren Sultan Süleyman bu devleti doğrudan kendi topraklarına katmak yerine Erdel voyvodası Jan Zapolya'yı Macar kralı ve Osmanlı vassalı olarak tayin etmiştir. Jan Zapolya'nın krallığı Habsburg hanedanı tarafından tanınmamış ve bir süre sonra Habsburglar Zapolya'yı Macaristan'ı terke mecbur etmiştir. Zapolya'nın kendisini gizlice destekleyen Lehistan kralından sığınma talep etmesi, Lehistan'ın "tarafsızlık" durumunu olduğundan daha hassas bir noktaya taşımıştır. Leh Kralı Osmanlı tâbisi olan Zapolya'yı destekleyerek Macaristan'daki Habsburg karşıtı politikaya iştirak etmiştir. Bu şartlar altında süresi dolmuş ahidnamenin yenilenmesi için İstanbul'a gönderilen elçi Jan Teczyinski herhangi bir zorlukla karşılaşmadan 1528 yılında Polonya'yı beş yıl daha Osmanlılar hususunda güvende tutacak bir ahidname almaya muvaffak olmuştur.[575]

Ayrıca Jan Teczyinski heyeti ile birlikte İstanbul'a geldiğinde Lehistan'da Osmanlı alfabesini okuyup anlayabilecek tercüman bulmakta zorlanıldığından bahisle bundan sonra verilecek olan ahidnamelerin Latince veya İtalyanca dillerinde yazılmasını talep etmiştir.[576] Bu talebe dair 22 Eylül 1528 tarihli Latince belgeler bugün Varşova Eski Vesikalar Arşivi'ndedir.[577] Talebin dikkate alındığının bir

[571] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 42. Ayrıca bu tercümenin nüshaları da AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 43 ve Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 185-187 [201-203]'te bulunmaktadır.
[572] Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 15a-17a; Biblioteka Czartoryskich, MS 611, s. 43-44; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 179-183 [195-199]; Biblioteka PAN w Korniku, MS 206, s. 6-9.
[573] Kołodziejczyk, **a.g.e**., s. 222-226. Diğer yayınlar ise şunlardır: Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Kanuni Sultan Süleyman Devri Belgeleri", **TTK Belgeler,** c. I, S.2, 1964, s. 131-322 (Belge No. 4); **Savaş ve Barış**, s. 106; **Yoldaki Elçi**, s. 16; "Z rekopisow Dogiela", ed. Bartoszewicz, s. 183-186.
[574] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 116; a. mlf., **a.g.m**., s. 22-23.
[575] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 116-117; a. mlf, **a.g.m.**, s. 1246;
[576] **Yoldaki Elçi**, s. 21-22.
[577] AGAD, Libri Legationum, sign. 4, 125b-128a.

göstergesi olarak aynı arşivde ahidnamenin 5-14 Ekim 1528 tarihli Bâb-ı Âlî tarafından hazırlanmış çağdaş İtalyanca tercümesi mevcuttur.[578] Bu tercümenin metni yayınlanarak araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.[579] Buna karşılık ahidnamenin Türkçe aslı ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır. Ahidnamenin İtalyanca tercümesinden Lehçe'ye yapılmış tercümeleri de mevcut olup, bugün yine Polonya arşivlerindedir.[580]

Avrupa'da güçlü bir Macaristan istemeyen Osmanlı ve Lehistan hükümetlerinin Habsburg karşıtı bir politikada birleşmesi bu iki devlet arasında yaklaşık yüz yıl boyunca devam eden yakın ilişkilerin zeminini oluşturmuştur. 1528 ahidnamesinin süresi dolup 1533 yılına gelindiğinde belirli süreliğine geçerli olan dostluk antlaşmalarının yerini 1533'te daha önce örneği görülmemiş bir ahidname almıştır. 1533 yılı Ocak ayında Leh elçisi Piotr Opalinski'ye verilen ahidnameye göre barış ve dostluk iki hükümdarın da hayatta olduğu sürece devam edecek, ancak birinin ölümü durumunda sona erecekti. Lehistan bu "ebedî" barışın alanını genişleterek Kanunî'nin ölümünden sonra da devam edeceğinin taahhüdü için her iki devletin taht varisleri arasında paralel bir antlaşma gayreti içerisine girmiştir. Bu bağlamda ahidnamenin Şehzade II. Selim ve Szigismund August'un da onayına sunulması teklif edilmiş, ancak bu talep karşılık bulmamıştır.[581]

Türkçe orijinali günümüze ulaşmayan 18-26 Ocak 1533 tarihli ahidnamenin Bâb-ı Âlî tarafından yapılmış olan çağdaş İtalyanca tercümesi bugün Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde bulunmaktadır ve daha önce neşredilmiştir.[582] Ayrıca ahidnamenin Latince tercüme metni de günümüze ulaşmış olup daha önce

[578] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 25, no. 56.
[579] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 227-229.
[580] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 25, no. 57; Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 18a-20a; Biblioteka Czartoryskich, MS 611, s. 45-47; Biblioteka Czartoryskich, MS 1176, s 547-550; Biblioteka PAN w Korniku, MS 206, s. 10-13.
[581] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, 117-118;
[582] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 67, t. 34, no. 77; **Acta Tomiciana** vol. 15, Wroclaw, 1957, no: 44, s. 67-68; Kołodziejczyk, **a.g.e.,** 230-231.

yayınlanmıştır.[583] Bunların yanında ahidnamenin Lehçe diline tercüme edilmiş metnine de Polonya'nın çeşitli arşiv ve kütüphanelerinde erişmek mümkündür.[584]

1533 yılında yapılan ebedî barış hem Polonya açısından hem de Osmanlı açısından değerlendirildiğinde her iki taraf açısından da eşi daha önce görülmemiş bir durumun var olduğu görülmektedir. Lehistan Avrupa tarihinde Müslüman bir devletle ilk kez bu türden bir antlaşma yapan devlet olarak dinî teamüllerin dışına çıkmıştır. Aynı şekilde Osmanlılar da bağlı bulundukları İslam şeriatında 10 yıl ile sınırlandırılmış olan haraçgüzâr olmayan gayrimüslimlerle sulh halinde kalma süresini ihlal etmişlerdir.[585]

Genel olarak XVI. yüzyılda, özel olarak ise kral Yaşlı Szigismund döneminde Lehistan Osmanlı Devleti ile dostane ilişkiler tesis etmiş ve bu ilişkilerin devamı yönünde çaba sarf ederek Osmanlılar nezdinde imtiyazlı bir statüye kavuşmuştur. İlişkilerin olumlu seyrini gerek Kanuni'nin Kral'a gönderdiği namelerde, gerekse Ukrayna asıllı eşi Hürrem Sultan ve kızı Mihrimah Sultan'ın 1548'de Kral'ın ölümünden sonra tahta çıkan oğlu Kral Szigismund August'a yazdıkları mektuplarda müşahede etmek mümkündür.[586]

Szigismund August'un tahta çıkışı sırasında Ukrayna bozkırlarında meydana gelen sınır çatışmaları ve yeni Kral'ın Habsburglarla olan kısa süreli yakınlaşması Osmanlılarla olan ilişkileri bir miktar gerginleştirerek ahidnamenin yenilenmesini geciktirdiyse de aradaki dostluğun izalesine sebep olmamıştır. Leh elçi Stanislaw Teczynski 1553 yılında İstanbul'a gelerek Kanuni Sultan Süleyman'dan 1533'te

[583] Biblioteka Narodowa, BOZ – envanter no. 828 (Teki Gorskiego, dosya 27, no. 3544); Biblioteka Jagiellonska, MS 6553, 95b-96b; Biblioteka PAN w Korniku, MS 217, 372b-373a; Biblioteka Czartoryskich, MS 271, s. 616-618; Biblioteka Jagiellonska, MS 107, 194-196; Biblioteka Jagiellonska, MS 114, 115a-116a; Neşri: **Acta Tomiciana** 15, no: 44, s. 65-66.
[584] AGAD, Libri Legationum, sign. 7, 40b-42a; Biblioteka Czartoryskich, MS 271, s. 618-620; Neşri: **Acta Tomiciana** 15, no: 44, s. 63-65; Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 29b-31b; ; Biblioteka Czartoryskich, MS 611, s. 73-77; ; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 189-191 [205-207].
[585] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, 118; a. mlf., **a.g.m**., s. 23; a. mlf, **a.g.m**., s. 1247.
[586] Kołodziejczyk, **a.g.e.,** 118; **Yoldaki Elçi**, s. 34-37; Nejat R. Uçtum, "Hürrem ve Mihrimah Sultanların Polonya Kralı II. Zigsmund'a Yazdıkları Mektuplar", **Belleten**, XLIV, S. 176, 1980, s. 712-715.

olduğu gibi hükümdarların kayd-ı hayatına bağlanmış olan "ebedî" barışı temin eden bir ahidname almaya muvaffak olmuştur.[587]

Kanuni Sultan Süleyman'ın 1 Ağustos 1553 tarihinde Lehistan kralı Szigismund August'a vermiş olduğu ahidnamenin Türkçe orijinali ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır. Ancak ahidnamenin bir sureti o zamanlar dostluk ilişkileri bulunan Venedik'e gönderilmiştir.[588] Tayyib Gökbilgin bu suret belgenin Osmanlıca metnini yayınlayarak ilim dünyasını haberdar etmiş, Kołodziejczyk Latin harfleri ile neşretmiş ve İngilizce çevirisini yapmıştır.[589] 1553 tarihli ahidnamenin Venedik Devlet Arşivi'nde bulunan suretinden başka İngiltere'de British Library'de bir inşa kitabı içerisinde Türkçe bir suretini daha bulmak mümkündür.[590] Türkçe metnine suretleri vasıtasıyla vakıf olduğumuz bu ahidnamenin kayıp orijinalinden yapılmış Lehçe tercümeleri Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde ve Polonya'daki bazı kütüphanelerde mevcuttur ve daha önce yayınlanmıştır.[591] Ayrıca kayıp Türkçe orijinalinden yapılmış olan bir Lehçe tercümesi daha mevcuttur.[592] Ayrıca ahidnamenin Kral tarafından onaylanarak yürürlüğe girdiği yıl Lehistan tarafından gelen talep üzerine Amasya'da yazılmış 1554 tarihli iki adet sureti Leh heyetine verilmiştir. Tuğralı bu suretler günümüze ulaşmış olup Varşova'daki Eski Vesikalar Arşivi'nde muhafaza edilmektedir ve İngilizce tercümesi ile birlikte Kołodziejczyk tarafından yayınlanmıştır.[593]

1553 ahidnamesi içerik açısından incelendiğinde 1525 ahidnamesinden daha detaylı olduğu ve yeni birtakım düzenlemeler getirdiği görülmektedir. 1525'te karara bağlanan hükümler tekrar edildikten sonra Kırım ve Boğdan ile Lehistan ilişkilerine

[587] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, 119; a. mlf., **a.g.m.**, s. 23;
[588] ASVe, Documenti Turchi, busta 2, fasc. 50, pezzi 6.
[589] Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar", s. 128-130 (Belge no. 2); Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 234-242.
[590] British Library, Department of Oriental Manuscripts, Official Letters Turkish, 9503, vrk. 179b-182a.
[591] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 157, no. 302; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 157, no. 303; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 157, no. 304; Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 126a-129b; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 209-215 [225-231]; Biblioteka Czartoryskich, MS 1176, s. 551-558; Biblioteka PAN w Korniku, MS 206, s. 13-20. Neşri: "Z rekopisow Dogiela", ed. Bartoszewicz, s. 108-113.
[592] Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 247-252 [263-268].
[593] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 153, no. 293 ve AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 69, t. 172, no. 329; Kołodziejczyk, **a.g.e.,** 247-254.

dair hükümler ve bazı yeni maddeler eklenmiştir.[594] Bu ahidname ile Osmanlı-Lehistan ticari ilişkileri istikrarlı bir düzene girmiş ve sonraki yüz yıl boyunca iki devlet arasındaki ekonomik denge altın çağını yaşamıştır.[595]

1564 yılında Osmanlı tarihinde eşi görülmemiş bir hadise vuku bulmuştur. İlk kez bir şehzade babasının taht-ı hükümetinde yabancı bir devlete ahidname vermiştir. Bu duruma zemin hazırlayan ise şehzade Bayezid'in isyanı sonrasında yaşanan olaylardır. Bayezid'in idamı sonrasında Kanuni Sultan Süleyman tarafından tahtın tek varisi olarak kalan oğlu Şehzade Selim'e kendi dış politikasını yürütmesi ve kendi tuğrası ile belge düzenleme yetkisi verilmiştir. Bu şartlar altında Lehistan'ın bir müddet önce denediği ancak başarılı olamadığı Şehzade Selim'den de ahidname alarak aradaki barışın mümkün olduğunca uzatılması hedefine elçi Jerzy Jazlowiecki ulaşmıştır.[596]

Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde II. Selim'in şehzadelik dönemine ait tuğralı başka bir belgesi bulunmasına karşın[597] 17-26 Ekim 1564 tarihli ahidnamenin Türkçe orijinali mevcut değildir. Ancak ahidnamenin Bâb-ı Âlî'de yapılmış olan Latince tercümesi günümüze ulaşabilmiştir.[598] Bu Latince tercüme daha önce Kołodziejczyk tarafından neşredilmiştir.[599] Ayrıca ahidnamenin Latince tercümesinden Lehçe'ye yapılmış tercümeleri de mevcuttur.[600]

Kanuni Sultan Süleyman devletin sınırlarını ve gücünü ciddi oranda arttırdığı uzun bir saltanat müddetinden sonra vefat edince Osmanlı tahtına beklendiği gibi Sultan II. Selim çıkmıştır. Sultan Selim'in şehzadeliğinde Lehistan'a verdiği ahidnamenin saltanatı sırasında da geçerli olması için Sultan tarafından tekrar onaylanması gerekmekteydi. Bu görev için gönderilen elçi Piotr Zborowski'nin İstanbul'a gelişi Lehlerin bir Osmanlı kalesi olan Özi'ye saldırdıkları haberi ile aynı zamana tesadüf etmişti. Duruma müdahale eden Osmanlılar sınırlarda yapılacak olan

[594] Gökbilgin, "Venedik Doju Ve Leh Kralına Verilen", s. 482.
[595] Dziubinski**, a.g.m**., s. 39.
[596] Kołodziejczyk, **a.g.e.,** 119-120.
[597] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 70, t. 214, no. 412.
[598] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 69, t. 189b, no. 336b.
[599] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 255-259.
[600] Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 129b-132b; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 219-224 [235-240].

herhangi bir misilleme saldırısına izin vermediklerinden müzakerelerde bu konuda herhangi bir sıkıntı yaşanmamıştır. Alacakları ahidnameden Lehistan'ın beklentisi Boğdan ve Kırım konuları üzerinde bir takım düzenlemeler elde etmekti. İkili ilişkilerde zayıf taraf olan Lehistan'ın bu konulardaki talepleri gerçeklikten çok uzak olduğundan olumlu sonuç alamamıştır. Müzakerelerin bir başka gündem maddesi ise İtalya'nın Karadeniz yoluyla Lehistan'dan tahıl ve odun ithali idi. Bu konuya her iki taraf da tereddütle yaklaşmışlardır. Özi ırmağı üzerinden yapılan ticaret ise Lehistan tarafından Osmanlı kadırgalarına davetiye çıkarmak olarak görüldüğünden Lehistan'ın taraftar olmadığı bir mesele idi. Bazı fikir ayrılıkları ve sınır boylarındaki ihlallere karşın ahidname Sultan II. Selim tarafından onaylanmış ve karşılıklı ilişkiler bozulmadan devam etmiştir.[601]

Lehistan heyetinin çabalarına karşın Osmanlılar ahidnamenin içeriği konusunda son derece katı bir tavır sergilemiştir. Yeni ahidnamenin temelini 1553 ve 1564'te verilen ahidnameler teşkil etmiş, Lehistan talep ettiği değişiklikleri yaptıramamıştır. Ancak bunun yanında Lehistan'ın lehine olacak şekilde birtakım küçük düzenlemeler yapılmıştır.[602] 21 Temmuz 1568 tarihli bu ahidnamenin aslı ne yazık ki günümüze ulaşmamıştır. Ancak ahidnamenin Latince tercümesinin metni Polonya'daki bazı kütüphanelerde mevcuttur[603] ve daha önce yayınlanmıştır.[604]

Jagellion hanedanından olan son Kral Szigismund August'un 1572'de vârissiz olarak ölümü üzerine Polonya ve Litvanya arasındaki soy bağı kopmuş ve bu iki ulusun birliktelikleri politika temelli hale gelmiştir. 1 Temmuz 1572'de yapılan Lublin Antlaşmasına göre bu tarihten sonra krallar tüm soyluların katılımıyla yapılan bir

---

[601] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 120-122; a. mlf., **a.g.m.,** s. 23. Müzakereler sırasında ortaya çıkan bir başka anlaşmazlık da Lehistan'ın Kırım hanına ödemekte olduğu "âdetler" ile ilgili idi. Bu konuda 1553 tarihli ahidname ile 1554 tarihli onay belgesi arasında dikkat çekici bir fark olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu ödenek hakkında Kołodziejczyk, Osmanlıların ebedî barış durumunu İslam hukukuna uygun bir hale getirmek için Lehistan'ın Osmanlı tâbisi Kırım'a ödemekte olduğu yıllık miktarı âdet/vergi/haraç olarak adlandırırken bu ödeneğin Lehistan tarafından aynı şekilde görülmediği, gönüllü bir "hediye" olarak algılandığını ifade eder. Bu farka rağmen yeni ahidnamenin önceki Osmanlı ahidnamelerini temel aldığı, Latince onayın dikkate alınmadığı görülebilmektedir. Bkz. Kołodziejczyk, **a.g.e.**, 121-122 ve **a.g.m.**, s. 1247.

[602] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 123.

[603] Biblioteka Jagiellonska, MS 114, 119b-122a; Biblioteka Jagiellonska, MS 107, s. 199-203; Biblioteka Czartoryskich, MS 2482, s. 221-222; Biblioteka Polska (Paris), MS 11, no. 9, s. 94-97; Biblioteka PAN w Korniku, MS 206, s. 26-32; Biblioteka Czartoryskich, MS 616, 58a-59b; Biblioteka Czartoryskich, MS 1176, s. 647-654.

[604] **Documente privitore la Istoria Romanilor,** s. 260-263; Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 265-268.

seçimle tahta çıkmaya başlamıştır. Kral seçimleri komşu devletlerin özellikle Avrupalı güçlerin yakından ilgilenerek müdahil olmak istediği bir süreç olmuştur. Bu dönemde Osmanlılar Leh tahtına Habsburg ve Rus müdahalelerini önlemeye gayret etmişlerdir. Bu yeni düzen bir süreliğine yönetim krizine yol açmış, Lehistan'da kısa süreli bir fetret devri yaşanmıştır. Henri de Valois'in kısa süren krallığının ardından 1576 yılında Erdel voyvodası Stephan Bathory Osmanlı desteği ile Lehistan tahtına çıkmıştır. Bu durum Habsburgların karşı propagandalarına sebep olmuş, uluslararası alanda dışlanan Lehistan'ın Osmanlı desteğine olan ihtiyacı kritik bir hale gelmiştir. Bu şartlar altında İstanbul'a gönderilen elçi Jan Sienienski Sultan II. Selim'in ölümü üzerine 1574 yılında Osmanlı tahtına çıkan Sultan III. Murad'dan kolaylıkla 17 Temmuz 1577 tarihli bir ahidname almıştır.[605]

Ahidnamenin verildiği tarihte İstanbul'da bulunan Stephan Gerlach kaleme aldığı seyahatnamesinde ahidnamenin veriliş sürecine dair ilginç bilgiler vermektedir. Gerlach, Leh kralı Stephan Bathory'nin padişaha gerek Avrupalı hükümdarların kendisine takındığı tutumdan gerekse Tatar saldırılarından şikâyet ederek yardım istediği ve ahidnamenin yenilenmesini talep ettiği namesini eserinde kaydetmektedir.[606] Lehistan heyetinin İstanbul'a gelişinden itibaren geçen süreçte hangi konuların müzakere edileceğini, Lehistan'ın Osmanlı'dan taleplerini ve bu esnada gelişen olayları aktarmaktadır.[607] Akabinde Gerlach, Leh elçisinin kendisine verilmiş olan Leh esirlerinin serbest bırakılmasını sağlama görevini yerine getiremediği ve Tatar sorunu için de Osmanlılar tarafından alınacak bir önlemin bulunmadığının ifadesi ile bu konunun da sonuçsuz kalması sebebiyle ülkesine dönerken son derece üzgün olduğunu beyan etmiştir.[608]

17 Temmuz 1577 tarihli ahidnamenin Türkçe aslı bugün Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde mahfuz olup daha önce yayınlanmıştır.[609] Aynı arşivde

[605] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 123-124; ; a. mlf., a.g.m., s. 24; a. mlf., **a.g.m**., s. 1247-1248; Beydilli, **a.g.m.**, s. 312.
[606] Stephan Gerlach, **Türkiye Günlüğü 1573-1576**, c. II, ed. Kemal Beydilli, çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 160. 574-575.
[607] Gerlach, **a.g.e.**, s. 601-604.
[608] Gerlach, **a.g.e.**, s. 611-614
[609] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 260, no. 486. Neşri: J. Reychmann-A. Zajaczkowski, **a.g.e.**, res. 18, 20, 28a-28d ve Lehçe versiyonunda; **Zarys dyplomatyki osmansko-tureckiej**, Varşova, 1955,

ahidnamenin Bâb-ı Âlî'de yapılmış Latince tercümesi ve başka birkaç nüshası daha bulunmaktadır.[610] Ayrıca Polonya'da bazı kütüphanelerde ahidnamenin Lehçe tercümesini de bulmak mümkündür.[611]

Stephan Bathory'nin 1586'da ölümü üzerine eski Lehistan kralı Szigismund August'un yeğeni İsveç Wasa hanedanından III. Johann Szigismund Wasa 1587'de Lehistan kralı seçilmiştir. Başlangıçta Lehistan tahtına aday olarak Rus prensi Müthiş İvan ya da Avusturya kralı Maximillian gösterilmekteydi. Bu iki adaydan herhangi birini Lehistan tahtında görmek istemeyen Osmanlılar onlara karşı Szigismund Wasa'yı destekleyip kendilerinin de dikkatle takip ettiği seçimin onun lehine olmasından memnuniyet duysa da Szigismund'un Katolik ve Habsburg yanlısı politikası nedeniyle ilişkiler bozulmuştur. Lehistan üzerinde kısa süreli bir Osmanlı tehdidi ortaya çıkınca Pawel Uchanski İstanbul'a gönderilmiş, ancak elçi İstanbul'a ulaştıktan kısa bir süre sonra vefat etmiştir. Bunun üzerine yeni elçi Jan Zamoyski İstanbul'a gönderilmiş ve Sultan III. Murad'dan 1591 tarihli bir ahidname almaya muvaffak olmuştur. Böylece kısa süreliğine de olsa gerilen ilişkiler normal seyrine dönmüştür.[612]

Sultan III. Murad tarafından 10-18 Ekim 1591 tarihinde Lehistan'a verilmiş olan ahidnamenin Türkçe aslı bugün Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde bulunmaktadır.[613] Bu belge daha önce yayınlanarak araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.[614] Ayrıca ahidnamenin Latince ve Lehçe tercümeleri de Polonya'daki arşiv ve kütüphanelerde mahfuzdur.[615]

---

s. 77, 79, 94-101; Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 269-278; **Yoldaki Elçi**, s. 78-83. Ahidnamenin metni ayrıca Feridun Bey Münşeatında da mevcuttur. Feridun Bey, **Münşe'atü's-Selatin**, s. 507-510.

[610] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 260, no. 487; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 260, no. 488; AGAD, Libri Legationum, sign. 21, 204b-208b; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 253-261 [269-277]; Biblioteka Czartoryskich, MS 1176, s. 571-582; Biblioteka Czartoryskich, MS 86, s. 375-388; Bibliotheque Nationale, MS. Fr. N. A., no. 7049, 181a-185b (Paris).

[611] Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 197a-199b; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 260, no. 489; Biblioteka Czartoryskich, MS 611, s. 371-378.

[612] Ahmed Refik Altınay, "Lehistan'da Türk Hâkimiyeti", **TOEM**, c. XIV/4 (1340/1924),s. 237-239 ve 243; Beydilli, "Polonya", s. 312; Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 125; a. mlf. "Polonya ve Osmanlı", s. 24; a. mlf., "1795'e Kadar", s. 1247.

[613] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 268, no. 498.

[614] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 284-293; **Yoldaki Elçi**, 98-103.

[615] Biblioteka Czartoryskich, MS 2482, s. 224-226; Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 200a-202a; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 268, no. 499; Biblioteka Czartoryskich,

1593'te Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından biri olan uzun Osmanlı-Habsburg savaşı başlamış ve süreç Osmanlı Devleti'nin uluslararası alanda hızlıca güç kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Dışta Habsburglarla içte Celali isyanlarıyla uğraşmakta olan Osmanlı için Balkanlarda yeni bir cephe açılmış, Osmanlı tâbisi bulunan Eflak ve Boğdan voyvodaları isyana başlamıştır. Divan-ı Hümayun'da alınan kararla Eflak ve Boğdan'ın statülerinin değiştirilerek eyalet haline getirilmeleri vaziyeti daha da kötüleştirmiş, Eflak üzerine bir sefer yapılması ile sonuçlanan birtakım gelişmeler yaşanmıştır.

Habsburg ve Eflak hadiselerindeki meşguliyet sebebiyle Boğdan'da bir otorite boşluğu ortaya çıkmış, Erdel prensi Stephan Bathory ile Boğdan voyvodası Aron arasında Aron'un tahtından indirilmesi ile sonuçlanacak çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalar sonucunda Erdel prensi tarafından Boğdan tahtına Habsburg yanlısı Stephan Razvan'ın çıkartılması Lehistan'ın olaylara müdahalesi ile neticelenmiştir. Lehistan'ın Boğdan'a askeri bir harekâtla Razvan'ı püskürtmesi ve Leh yakınlığı ile bilinen Jeremy Movila'yı çıkarmasının ardından Osmanlı-Kırım birlikleri Ekim 1595'te Tutora adlı yere gelmişlerdir. Taraflar arasında küçük çaplı çatışmalar meydana gelmiş, ancak aradaki barışın muhafazası için kısa sürede müzakereler başlamıştır. Uzun soluklu müzakereler sonucunda Movila'nın voyvodalığı Osmanlılar tarafından da kabul edilmiştir.[616] Bu gelişmelerin neticesinde 22 Ekim 1595 tarihinde Osmanlı adına Ahmed Bey ve Lehistan adına Jan Zamoyski aracılığı ile Boğdan'ın tampon bölge olarak kalmasını isteyen taraflar açısından oldukça tatmin edici bir antlaşma yapılmıştır.[617] Müzakere heyetinde bulunan Stanislaw Golski Lehistan elçisi olarak İstanbul'a gönderilmiş ve buradaki görüşmeler sonucunda Sultan III. Mehmed'den bir ahidname almaya muvaffak olmuştur.[618]

MS 612, s. 277-284 [293-300]; Biblioteka Czartoryskich, MS 1176, s. 583-592; Biblioteka PAN w Korniku, MS 206, s. 32-40.

[616] Yusuf Heper, "Osmanlı Devleti ve Eflak-Boğdan İlişkileri (1574-1634)", **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2020, s 208-211; Kołodziejczyk, "1795'e Kadar", s. 1248.

[617] **Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History**, vol 7 Central and Eastern Europe, Asia, Africa and South America (1500-1600) ed. David Thomas ve John Chesworth, Brill, Leiden, 2015, s. 216. Antlaşmaya dair belgeler için Bkz. Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 298-302.

[618] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 126-127; a. mlf., **a.g.m**., s. 24.

11-20 Kasım 1597 tarihli ahidnamenin Türkçe orijinali bugün Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde bulunmaktadır.[619] Ahidname daha önce yayınlanmış olup İngilizce'ye de tercüme edilmiştir.[620] Ayrıca Varşova'daki arşivde ahidnamenin Lehçe bir tercümesi de mevcuttur.[621]

1597 tarihli ahidname içeriğinin 1591 tarihli ahidname ile neredeyse özdeş olması Lehistan tarafında hoşnutsuzluğa sebep olmuştur. Bu sebeple Leh kralı Mayıs 1598 tarihinde elçi Jan Szczesny Herburt'u "daha iyi bir antlaşma" yapmak üzere İstanbul'a göndermiştir. Sultan III. Mehmed Lehistan'ın taleplerine uygun olarak düzenlenmiş 4 Ağustos 1598 tarihli yeni bir ahidname vermiştir.[622] Bu ahidname günümüze ulaşmış olup Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde mahfuzdur.[623] Ayrıca bir nüshası da Paris Ulusal Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.[624] Kołodziejczyk tarafından İngilizce tercümesi ile birlikte yayınlanan ahidnamenin çok sayıda Lehçe tercümesi bugün Polonya arşiv ve kütüphanelerinde mevcuttur.[625]

XIV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı-Lehistan Ahidnameleri

No	Tarihi	Dili	Padişah
1	1489	Latince	II. Bayezid
2	1494	Latince	II. Bayezid
3	1501	Latince	II. Bayezid
4	1502	İtalyanca	II. Bayezid
5	1519	İtalyanca	I. Selim
6	1525	Türkçe	I. Süleyman
7	1528	İtalyanca	I. Süleyman

[619] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 276, no. 511.
[620] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 303-312; **Yoldaki Elçi**, s. 104-109.
[621] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 273, no. 508; AGAD, Libri Legationum, sign. 26, 15a-18a.
[622] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 74, 127; a. mlf., **a.g.m**., s. 24.
[623] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 280, no. 518.
[624] Bibliotheque Nationale, Ancien fonds turc, no. 130, 132b-128b.
[625] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 313-323; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 280, no. 519; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 280, no. 520; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 197-208 [213-224]; Biblioteka Czartoryskich, MS 97, s. 653-667; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 280, no. 521; Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 203b-206b; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 285-295 [301-311]; Biblioteka Czartoryskich, MS 616, s. 42a-45b; L'vivs'ka Naukova Biblioteka im V. Stefanyka NAN Ukrajiny, fond 5 (Oss), opys 1, no II-436, 53a-55b.

8	1533	İtalyanca	I. Süleyman
9	1553	Türkçe	I. Süleyman
10	1564	Latince	II. Selim (şehzade)
11	1568	Latince	II. Selim
12	1577	Türkçe	III. Murad
13	1591	Türkçe	III. Murad
14	1597	Türkçe	III. Mehmed
15	1598	Türkçe	III. Mehmed

Tablo 6.1. Osmanlı-Lehistan Ahidnameleri Tablosu

6.2. Osmanlı-Lehistan Ahidnamelerinin Diplomatik Bakımdan Değerlendirilmesi

1525 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

Osmanlı-Lehistan ilişkileri XVI. yüzyıl boyunca ılımlı bir havada cereyan etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1521'de Belgrad'ı fethi esnasında Lehistan'ın Macar kralına yardımı Osmanlılarla kısa bir savaşa sebep olmuş, 1525 yılında Leh elçisi Stanislaw Odrowaz heyeti ile birlikte İstanbul'a gönderilmiş, Macaristan'ın da dâhil olduğu 6 yıllık bir barış antlaşması için müzakerelere başlamıştır. Ancak Sultan Süleyman bu talepleri reddederek yalnızca Lehistan'a üç yıllık bir ahidname vermiştir.[626] Osmanlı-Lehistan ahidnameleri arasındaki en eski tarihli Türkçe ahidname olan bu ahidnamenin Türkçe aslı günümüze Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde bulunmaktadır.[627] Ayrıca Bâb-ı Âlî tarafından yaptırılmış olan Latince tercümesi de yine aynı arşivde mahfuzdur.[628] Kołodziejczyk'ten öğrendiğimize göre Otwinowski tarafından bu ahidnamenin Lehçe tercümesi de yapılmış olup bu tercüme bazı yazma nüshalarda mevcuttur.[629] Bu ahidnamenin daha önce Arap harfli neşri,

[626] Kołodziejczyk, **a.g.e.,** s. 116; a. mlf., **a.g.m**., s. 1246; a. mlf. **a.g.m**., s. 22; Beydilli, **a.g.m**., s. 311; Topaktaş, **a.g.e.**, s. 16; Öztürk, **a.g.m**., s. 227.
[627] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 41.
[628] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 42. Ayrıca bu tercümenin nüshaları da AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 43 ve Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 185-187 [201-203]'te bulunmaktadır.
[629] Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 15a-17a; Biblioteka Czartoryskich, MS 611, s. 43-44; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 179-183 [195-199]; Biblioteka PAN w Korniku, MS 206, s. 6-9.

Lehçe tercümesi metnin İngilizce tercümesi ve Türkçe metni ile birlikte tıpkıbasımı yapılmıştır.[630]

1525 tarihli bu ahidnamenin ebatı Kołodziejczyk'in tavsifine göre 272,5 x 39 cm boyutundadır. Divani yazı tipindeki davet formülü mavi mürekkeple yazılmış olup zerefşanlıdır. Kołodziejczyk'in sadakat formülü adını verdiği davet formülü ile tuğra arasındaki bölüm altın mürekkeple ve sülüs yazı ile yazılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'a ait tuğra ise mavi mürekkeple çekilerek altın mürekkeple tahrirlenmiştir. Divani yazı tipindeki 21 satırlık ahidname metni ise siyah mürekkeple yazılmıştır ancak vurgulanmak istenen bazı söz öbekleri mavi ve altın mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca ahidnamenin etrafı yeşil kumaş ile çerçevelenmiştir.

1525 tarihli Lehistan ahidnamesinin "*Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Mu'în*" şeklindeki *Davet* formülü 1482 tarihli en eski Türkçe ahidnamedeki formülle aynıdır. *Davet* formülünün ardından *Tuğra*nın üst kısmında XVI. yüzyılın sonuna kadar Venedik ahidnamelerinde bulunmayan bir rükün olan *Sadakat formülü (formula devotionis)* mevcuttur. *Unvan* rüknünün bir bileşeni olan *Sadakat formülü* V. Menage'a göre Latince belgelerde "*Dei Gratia*" biçiminde yer alan "*Allah'ın yardımı ile*" ibaresinin Türkçe belgelerdeki karşılığı idi.[631] Benzer bir yazım ve ifade stili 1573 tarihli Venedik ahidnamesinde mevcut ise de bu ahidnameden farklı olarak 1573 tarihli ahidnamenin o bölümünde *Yemin* rüknünün yer aldığı görülmektedir.

Belgedeki Kanuni Sultan Süleyman'a ait *Tuğra* son derece özenli bir şekilde çekilmiş ve beyzelerinin içleri rumi motiflerle tezhiplenmiştir. Kobalt mavisi mürekkeple çekilerek altın mürekkeple tahrirlenmiş olan *Tuğra*nın beyzelerinin içindeki motiflerde de tamamen altın mürekkep kullanılmıştır. Lehistan ahidnamelerinin ilki olan bu belgedeki ve ilerleyen dönemlerdeki diğer Lehistan ahidnamelerinin tuğralarındaki üslup, Venedik ahidnamelerinden ilk bakışta ayırt edilebilecek bir mahiyettedir.

[630] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 222-226. Diğer yayınlar ise şunlardır: Gökbilgin, **a.g.m.**, s. 131-322 (Belge No. 4); **Savaş ve Barış**, s. 106; **Yoldaki Elçi**, s. 16; "Z rekopisow Dogiela", ed. Bartoszewicz, s. 183-186.
[631] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 11-12.

Nişan formülü bulunmayan 1525 tarihli ahidname metni ilk kez bu ahidnamede karşımıza çıkan ve "*Hazret-i izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyeti ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i fütüvvet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ ve muktezâ-yı fırka-i asfiyâ Muhammed Mustafa'nın salla'llahü aleyhi ve sellem mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ve dört yârinin ki Ebubekir ve Ömer ve Osman ve Ali'dir rıdvanu'llahi aleyhim ecma'în ânların ervâh-ı mukaddesesi mürâfakatıyla*" şeklindeki *Sadakat formülü* ile başlamaktadır. Bu kısımdaki ibareler Allah'ın, peygamberimiz Hz. Muhammed'in ve dört halifenin yardım ve delâletini içermektedir. *Tuğra*nın üst kısmına yazılmış bu bölümden sonra *Unvan* rüknü "*ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin zıllu'llah fi'l-arz Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Karaman'ın ve Rum'un ve vilayet-i Dulkadriye'nin ve Diyabekir'in ve Kürdistan'ın ve Azerbaycan'ın ve Acem'in ve Şam'ın ve Haleb'in ve Mısr'ın ve Mekke'nin ve Medine'nin ve Kuds'ün külliyen diyâr-ı Arab'ın ve Yemen'in ve dahi nice memleketlerin ki âbâ-i kiramım ve ecdâd-ı izâmım enara'llah ü berâhinehüm kuvvet-i kâhire ile feth eyledikleri ve cenâb-ı celâlet-me'âbım dahi tiğ-i ateş-bâr ve şimşir-i zafer-nigârım ile feth eylediğim nice diyârın sultanı ve padişahı Sultan Bayezid Han oğlu Sultan Selim han oğlu Sultan Süleyman Şah'ım*" ifadeleri ile devam etmektedir.

Birçok *Unvan* formülünde karşımıza çıkan *sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin* ifadesine eklenen Allah'ın yeryüzündeki gölgesi anlamındaki *zıllu'llah fi'l-arz* sözcükleri dikkat çekicidir. Bu isim ve sıfatların kullanılması yeryüzünde Allah'ın otoritesinin temsilcisi ve *Zıllullah* ifadesiyle yeryüzünde Allah'ın gölgesi olarak tanımlanan Osmanlı sultan veya halifesinin kendisini tanımlama biçimini ve bu amaç için seçmiş olduğu elkab ve unvanlar ve bunun uluslararası belgelerdeki temsil şekil ve biçimi dikkate değer bir özellik arz etmektedir. Ayrıca bu *Unvan* formülü bir ahidnamede padişahın ilk kez taht-ı hükümetindeki bazı önemli noktaları kayda geçirmesi bakımından ilginçtir. Bu rükünde dikkat çeken bir başka husus ise şecerenin yazılırken diğer ahidnamelerin aksine "*bin*" ifadesi yerine "*oğlu*" ifadesinin tercih edilmiş olmasıdır. Padişah bu kısımda atalarını anarken ilk kez *âbâ-i kiramım ve ecdâd-ı izâmım enara'llahü berâhinehüm* ifadelerini kullanmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman'a ait 1521 tarihli

Venedik ahidnamesinde babası Yavuz Sultan Selim'den *merhûm babam tâbe serâhû* şeklinde bahsetmekle iktifa edilmiştir.

Unvan formülü sonrası "*bu ahd-nâme-i hümâyûnumu mütâla'a kılanlara ma'lûm ola ki*" şeklindeki geçiş cümlesi ile padişahın ahidnameyi verme sebebini, ahidnamenin geçerlilik süresini ve yürürlüğe giriş tarihini açıkladığı *Nakil* kısmına geçilmektedir. Buna göre Sultan Süleyman "*hâliyâ Leh kralı olan Sicizmundus dergâh-ı felek-âşiyâneme Istanislav[us] nam âdemisin gönderip mâbeynde sulh ve salah olması bâbında atebe-i meram-bahşımdan tazarru' ve istid'a ettiği ecilden*" ifadeleri ile Leh kralının elçi göndererek barış talebinde bulunmasını ahidnamenin veriliş sebebi olarak kaydetmektedir. Bu kısımda Leh kralının ve elçisinin yalnızca isimlerinin yazılıp geçildiği, bu kişiler için herhangi bir dua cümlesinin yer almadığı dikkat çekmektedir. *Nakil* bölümünde ahidnamenin süresi ve yürürlük tarihi "*ben dahi üç yıl sulhu kabul edip ibtidâ-i sulhü bizim peygamberimiz iki cihan fahri Muhammed Mustafa'nın salavatu'llah aleyhi ve selâmuhu hicretinin dokuz yüz otuz ikinci yılı Muharreminin gurresinden ki İsa-yı nebi aleyhi's-selâm tarihinin bin beş yüz yirmi beşinci yılında Ohtorus ayının on beşinci günü vâki' olmuştur*" olarak açıklanmaktadır ki burada ifade edilen tarih belgenin sonundaki tarih ile aynıdır. Tek farklılık *Nakil* rüknündeki ifadenin miladi tarihi de içermesidir.

Nakil kısmından sonra "*şol şartla mukarrer ettik ki*" şeklinde bir geçiş cümlesi kullanılmıştır. Bu geçiş cümlesi klasik bir tek taraflı ahidname ihsanından ziyade iki tarafın antlaşma şartları üzerinde eşit söz hakkına sahip olduğu izlenimi oluşturmaktadır. Bu ilginç geçişten sonra "*Allah u te'âlânın azâmeti ve hazret-i risâletin ve cemi'-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddesesiyçün*" ibareleri ile *Yemin* rüknüne geçilmiştir. Allah'ın, peygamberimizin ve diğer bütün peygamberlerin mukaddes ruhları için yemin edilen bu kısım açıkça yemin veya ahd kelimesinin kullanılmaması açısından dikkat çekicidir. Ayrıca bütün peygamberlerin ruhu için yemin edilmesi başka ahidnamelerde karşılaşmadığımız bir hususiyettir.

1525 tarihli ahidname, maddeleri açısından incelendiğinde "*müddet-i sulh nihayet buluncaya değin*" şerhinin bulunduğu görülecektir. Venedik ahidnamelerinde XVI. yüzyıl sonuna kadar böyle bir ifadeye rastlanılmamıştır. 1525 tarihli ilk Türkçe

Osmanlı-Lehistan ahidnamesinin ilk maddesi saldırmazlık ilkesi üzerinedir. Daha sonra sırasıyla elçilerin güvenliği, esirler konusundaki prensipler, tüccarların güvenliği ve veraseti meselesi, barış süresi boyunca oluşabilecek zararların tazmini, borçluların durumu ve birinin borcu için başka birinin suçlanmamasına dair esaslar kararlaştırılmıştır. Ahidnamede birçok kez mütekabiliyet vurgusu yapılmış olması ahidnamenin en önemli özelliklerinden biridir. Bu ahidname bu yönüyle de Venedik ahidnamelerinden farklılaşmaktadır.

*Ahidname maddeleri*nden sonra belgenin sonuna gelindiğini ifade eden *Te'kid* ve *Te'yid* rüknü yer almaktadır. Bu rükün klasik formlarından biri olan *"şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timad u i'tikad eyleyeler*" biçimindedir. Belgenin son protokolü olan tarih ve mahall-i tahrir de mutadınca yazılmıştır. "*tahriren fî gurre-i şehr-i Muharremi'l-haram sene isnâ ve selâsin ve tis'a miete'l-hicriyye*" biçimindeki tarih rüknünde nakil kısmındaki sulh başlangıç tarihinin yazıldığı görülmektedir. Bu tarih *Nakil* kısmında ahidnamenin yürürlüğe giriş tarihi olarak Miladi karşılığı ile birlikte verilmiş olan tarihtir. *Tarih* rüknünde yalnızca hicri tarih yazılmakla birlikte nadir karşılaşılan bir özellik olarak *el-hicriyye* ibaresi de bulunmaktadır. *Mahall-i Tahrir* ise sola yaslı ve stilize biçimde "*Be-makâm-ı dârü's-saltanati'l-aliyye Kostantiniyye el-mahmiye el-mahrûse*" ifadelerini içermektedir. Genel teamül şehirler için el-mahmiye ve el-mahruse sıfatlarından yalnızca birinin kullanılması iken bu ahidnamede her iki sıfatın birlikte kullanıldığı görülmektedir.

1553 Tarihli Lehistan Ahidnamesinin 1554 Tarihli Sureti Diplomatik İncelemesi

Kral Yaşlı Szigismund döneminde Lehistan ile Osmanlılar arasındaki ilişkiler dostane bir zeminde cereyan etmiştir. Szigismund August'un 1548 yılında tahta çıkışı sırasında sınırlarda olan olaylar ve kralın Habsburglarla kısa süreliğine yakınlaşması ahidnamenin yenilenmesi hususunda bir gecikmeye sebep olmuştur. Ancak yine de Leh elçi Stanislaw Teczynski 1553 yılında İstanbul'a gelerek Kanuni Sultan Süleyman'dan süresiz bir ahidname almaya muvaffak olmuştur.[632]

Kanuni Sultan Süleyman'ın 1 Ağustos 1553 tarihli ahidnamesinin Türkçe orijinali günümüze ulaşamamakla birlikte bir sureti o zamanlar dostluk ilişkileri

[632] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, 119; a. mlf., **a.g.m**., s. 23.

bulunan Venedik'e gönderilmiştir.[633] Bu ahidnamenin İngiltere'de British Library'de bir inşa kitabı içerisindeki Türkçe bir suretine daha Kołodziejczyk işaret etmektedir.[634] Yine Kołodziejczyk'ten öğrendiğimize göre bu ahidnamenin kayıp orijinalinden yapılmış Lehçe tercümeleri Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde ve Polonya'daki bazı kütüphanelerde mevcuttur ve daha önce yayınlanmıştır.[635] Ayrıca kayıp Türkçe orijinalinden yapılmış olan bir Lehçe tercümesi daha mevcuttur.[636] Ahidnamenin Amasya'da yazılarak Lehistan'a gönderilmiş olan 1554 tarihli iki adet sureti günümüze ulaşmış olup Varşova'daki Eski Vesikalar Arşivi'nde muhafaza edilmektedir ve daha önce yayınlanmıştır.[637]

1554 tarihli bu ahidname suretinin ebatı Kołodziejczyk'in tavsifine göre 103,5 x 33,5 cm boyutundadır. 30 satırdan müteşekkil olan bu belge son derece ince ve küçük bir formda divani yazı tipinde yazılmıştır. Ahidnameye sonradan yapıştırıldığı anlaşılan "*Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Muhyi'l-Mu'îm*" şeklindeki davet formülünde birçok ahidnamede tekrar tekrar zikredilen el-Gani, el-Muğni ve el-Mu'în isimlerine ilaveten "hayat veren, dirilten" manalarındaki *el-Muhyi* isminin ilk kez terkibe eklendiği görülmektedir. Ayrıca davet formülünün birkaç cm solunda nesih yazı ile yine belgeye sonradan yapıştırılmış olan "*Sûret-i ahidname-i şerif*" ibaresi mevcuttur. Davet formülü ile tuğra arasında 1789 yılında Ontonius Crutta tarafından belgenin içeriğine dair alınmış notlar dikkat çekmektedir.

Belgenin taşıdığı *Tuğra* altın mürekkeple çekilmiş olup muhtemelen hem suret mahiyetinde olduğundan hem de belge İstanbul dışında hazırlandığından herhangi bir tezyinat mevcut değildir. Etrafı yeşil kumaşla çerçevelenmiş olan bu belgenin üst

[633] ASVe, Documenti Turchi, busta 2, fasc. 50, pezzi 6. Bu ahidname suretinin Arap harfleriyle neşri Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar", s. 128-130 (Belge no. 2) ve Latin harflerle neşri ve İngilizce çevirisi Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 234-242'da mevcuttur.
[634] British Library, Department of Oriental Manuscripts, Official Letters Turkish, 9503, vrk. 179b-182a.
[635] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 157, no. 302; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 157, no. 303; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 157, no. 304; Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 126a-129b; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 209-215 [225-231]; Biblioteka Czartoryskich, MS 1176, s. 551-558; Biblioteka PAN w Korniku, MS 206, s. 13-20. Neşri"Z rekopisow Dogiela", ed. Bartoszewicz, s. 108-113.
[636] Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 247-252 [263-268].
[637] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 153, no. 293 ve AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 69, t. 172, no. 329; Kołodziejczyk, **a.g.e**., 247-254.

kısmındaki kumaşının uçlarına kahverengi bir kumaş parçası iliştirildiği göze çarpmaktadır.

1554 tarihli bu ahidname sureti diğer Lehistan ahidnamelerinin aksine *Nişan formülü* ile başlamaktadır. Belgenin bu hususiyeti de yine İstanbul dışında hazırlanması sebebiyle başka amaçlar için kullanılacağı öngörülen bir nişan kâğıdına yazıldığını göstermektedir. Nitekim 1553 tarihli ahidname suretinde bu formülün bulunmayışı da bu savı destekler mahiyettedir. Belgede bulunan nişan formülü "*Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sami-makam-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i ikbal-nümâ-yı ve iclâl-ikrâ-yı ve cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve's-savni's-samedânî ve'l-menni'l-mennânî hükmü oldur ki*" şeklindedir ve büyük oranda Venedik ahidnamelerindeki formüllere benzemektedir. Ancak farklı olarak *ikbal-nümâ ve iclâl-ikrâ* ifadelerinin formüle ilk kez girdiği görülmektedir.

*Nişan formülü*nün ardından padişahın bu ahidname suretini vermesinin sebebini açıkladığı *Nakil* kısmına geçilmiştir. "*Bundan akdem Leh vilayetinin kralı iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'n-nasraniyye Sicizmunduz Agustus erşedehu'llahu te'âlâ atasına verilen ahd-nâmenin tecdid olunmasın istid'a eyleyip yüce hazretimle barışıklık ve dostluk olmak içün âlî dergâhımıza beğlerinden Is'alandan Vesmin nam âdemisin ki Lebuboli ve Lubli ve Belun şehrin beği imiş elçi gönderip izhâr-ı sadakat ve ihlâs etmeğin bizim ulu peygamberimiz ve iki cihan fahri hazret-i Muhammed Mustafa salla'llah u aleyhi ve sellem hicretinin dokuz yüz altmış Şabanının yirminci gününde ki hazret-i İsa nebi aleyhi's-selâm tarihinin bin beş yüz elli üç yılında vâki' olmuştur ahd-nâme-i hümâyûnum verilmiş idi hâliyâ müşârünileyh kral yüce dergâhıma tekrar elçi gönderip ol ahd-nâme-i şerifimin nişân-ı hümâyûnumla suretin taleb etmeğin*" şeklinde olayların seyrinin açıklandığı *Nakil* rüknünde Leh kralının kendisinden önceki krallara verilen ahidnameleri tecdid etme talebi üzerine 20 Şaban 960/ 1 Ağustos 1553 yılında bir ahidname verildiğinden bahsedilmektedir. Ancak Lehistan tarafının padişaha tekrar bir elçi göndererek ahidnamenin bir suretini istediklerinden bu belgenin düzenlendiği bildirilmektedir. Bu kısımda Leh kralının *iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'n-nasraniyye* şeklinde bir *Elkab*la anıldığı ve kendisi için ilk kez bu belgede karşımıza çıkan *erşedehu'llahu te'âlâ* dua cümlesinin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Ayrıca belgede 1525 tarihli ahidnameye benzer şekilde 1553

tarihli ahidnameye atıf yaparken hem Hicri hem Miladi tarihin yazıldığı görülmektedir.

Nakil rüknünden hemen sonra *bu ahd-nâme-i hümâyûnu verdim ve buyurdum ki* girişi ile *Ahidname Maddeleri*ne geçilmiştir. Saldırmazlık ilkesi olan ilk maddenin 1525 tarihli ahidnamedeki şekliyle tekrar edilmesinden sonra eklenen "*ve'l-hâsıl dostuma dost ve düşmanıma düşman olup*" şerhi taraflar arasında ortak hareket edileceğinin, daha açık bir ifade ile Lehistan'ın Macaristan ile herhangi bir ittifakta bulunamayacağının beyanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonraki maddelerde ufak farklılıklarla 1525 tarihli ahidname maddeleri tekrar edilmiştir. Ardından bütün eski ahidnamelerdeki hükümlerin geçerliliğini koruyacağı bildirilmiştir. Bu ahidnameye yeni giren hususlar ise tarafların eskiye ait zararlarından vazgeçilerek dava konusu olmayacağı; Leh kralının Kırım hanına ödemekte olduğu verginin devam edeceği; gerek Kırım hanı ve gerekse Boğdan voyvodası tarafından Lehistan'a bir zarar gelmeyeceği; barış zamanlarında haber getiren elçilerin güvenlikleri; hırsız ve eşkıyaların sebep olduğu zararların tazmini; ticari davalarda resmi belge ibrazı zorunluluğu ve yalancı şahitliğin engellenmesi; Turla (Dinyester) sınırından devlet tarafından görevlendirilenler ya da iki taraf tüccarları dışından kimsenin geçirilmeyeceği; çobanların Leh sınırını geçtiklerinde kendilerini ve koyunları hakkında bildirim yapmaları ve gerekli parayı ödemeleri ve tüccarların beygir ve atlarına el konulmaması şeklinde sıralanabilir. Bu maddelerin yazılışı sırasında da 1525 tarihli ahidnamede olduğu gibi sık sık mütekabiliyet esasının altı çizilmiştir.

*Ahidname Maddeleri*ni *Yemin* rüknü takip etmiş ve ahidnamenin şartları için "*Allah u te'âlânın celle ve âlâ azâmetine ve hazret-i risâlet-penâhın aleyhi's-selâm ve cemi'-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim*" ifadeleri ile 1525 tarihli ahidnamede olduğu gibi Allah'ın, peygamberimizin ve diğer bütün peygamberlerin mukaddes ruhları üzerine yemin edilmiştir. *Yemin* rüknünün yerine getirilişinden sonra ahidnamenin yürürlük süresi "*müddet-i hilâfetimde ve eyyâm-ı saltanatımda*" ifadeleri ile belirtilmiştir.

Belge, "*şöyle bileler alâmet-i şerife i'timad kılalar*" şeklindeki te'kid ve teyid; "*tahriren fî evâsıt-ı şehr-i Muharremi'l-haram min sene-i isnâ ve sittin ve tis'a ve mie*"

şeklindeki *Tarih* ve "*be-medine-i Amasya el-mahmiye*" şeklindeki *Mahall-i Tahrir* ile son bulmaktadır.

1577 tarihli Lehistan Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

Jagellion hanedanından olan son Kral Szigismund August'un 1572'de vârissiz olarak ölümünden sonra Litvanya ile yapılmış olan Lublin Antlaşması gereğince krallar tüm soyluların katılımıyla yapılan bir seçimle tahta çıkmaya başlamıştır. Bu köklü değişiklik bir süreliğine yönetim krizine yol açarak Lehistan'da kısa süreli bir fetret devri yaşanmasına sebep olmuştur. Osmanlı desteğini alan Erdel voyvodası Stephan Bathory 1576 yılında Lehistan tacını giymiştir. Bu şartlar altında Habsburglara karşı Osmanlılar tarafında konumlanan Lehistan için Osmanlı ile barış halinin önemi daha da artmıştır. İstanbul'a gönderilen elçi Jan Sienienski Osmanşı Sultanı III. Murad'dan kolaylıkla 17 Temmuz 1577 tarihli bir ahidname almıştır.[638] Bu ahidnamenin Türkçe aslı bugün Varşova Eski Vesikalar Arşivi'ndedir ve daha önce yayınlanmıştır.[639] Ayrıca ahidname metnine Münşe'atü's-Selatin'de rastlamaktayız.[640] Yine Krakov'daki arşivde ahidnamenin Bâb-ı Âlî'de yapılmış Latince tercümesi ve başka birkaç nüshası[641] ile Polonya'da bazı kütüphanelerde ahidnamenin Lehçe tercümesi de mevcuttur.[642]

1577 tarihli bu ahidnamenin ebatı Kołodziejczyk'in tavsifine göre 263 x 57,5 cm boyutundadır. Oldukça özenli bir yazı ile divani yazı tipinde hazırlanmış 29 satırlık ahidname metni için siyah mürekkep kullanılmış; vurgulanmak istenen bazı söz öbekleri mavi ve altın mürekkeple yazılmıştır. Belgenin sol üst köşesinde 1730 tarihine ait bir not ve davet formülünün sağ alt kısmında ise 1789 tarihinde Ontonius Crutta'ya

[638] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 123-124; ; a. mlf., **a.g.m**., s. 24; a. mlf., **a.g.m**., s. 1247-1248; Beydilli, **a.g.m**., s. 312.
[639] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 260, no. 486. Neşri: Reychmann-Zajaczkowski, **a.g.e.**, res. 18, 20, 28a-28d ve Lehçe versiyonunda; **Zarys dyplomatyki osmansko-tureckiej**, Varşova, 1955, s. 77, 79, 94-101; Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 269-278; **Yoldaki Elçi**, s. 78-83.
[640] Feridun Bey, **Münşe'atü's-Selatin**, c. II, İstanbul 1274/1857-1858, s. 507-510.
[641] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 260, no. 487; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 260, no. 488; AGAD, Libri Legationum, sign. 21, 204b-208b; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 253-261 [269-277]; Biblioteka Czartoryskich, MS 1176, s. 571-582; Biblioteka Czartoryskich, MS 86, s. 375-388; Bibliotheque Nationale, MS. Fr. N. A., no. 7049, 181a-185b (Paris).
[642] Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 197a-199b; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 260, no. 489; Biblioteka Czartoryskich, MS 611, s. 371-378.

ait başka bir not mevcuttur. Ayrıca ahidnamenin etrafı diğer Polonya ahidnameleri gibi yeşil kumaş ile çerçevelenmiştir.

Mavi mürekkeple ve zerefşanlı olarak "*Hüve'llahü'l-Vâhidü'l-Ferdü's-Samedü'l-Ganiyyü'l-Mu'înî'l-Mu'ti'l-Muğni*" şeklinde yazılmış olan *Davet* formülü belgeye sonradan yapıştırılmıştır. Sultan III. Murad'a ait ahidnamelerdeki davet formülleri daha önceki dönemlere ait ahidnamelerdeki davet formüllerine göre daha uzun olması yönüyle dikkat çekmektedir.

Sultan III. Murad'ın altın mürekkeple çekilmiş son derece muntazam *Tuğra*sı kendi döneminde Venedik'e verilmiş olan ahidnamelerdeki tuğralardan belirgin olarak daha güzel bir formdadır. Beyzelerinin içleri mavi ve altın rengi çiçekler, dallar ve yapraklarla bezelidir. Tuğlarının araları ise kırmızı çiçeklerle tezhip edilmiş ve bazı yerleri altın mürekkeple doldurulmuştur. Ayrıca tuğranın sere bölümündeki tüm harf boşluklarının altın mürekkeple doldurularak üzerine çiçek motifleri yapıldığı görülmektedir. Bu husus daha önceki ahidname tuğralarında karşılaşmadığımız bir özelliktir.

1577 tarihli bu ahidname 1525 tarihli ahidnamede olduğu gibi doğrudan *Unvan* formülü ile başlamaktadır. Bu Unvan, altın mürekkeple ve sülüs yazı ile yazılmış "*Hazret-i Rabbü'l-izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyeti ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i fütüvvet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ ve muktezâ-yı fırka-i asfiyâ Muhammed Mustafa'nın salla'llah ü aleyhi ve sellem mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ve dört yârinin ki Ebubekir ve Ömer ve Osman ve Ali'dir rıdvanu'llah aleyhim ecma'în ânların ervâh-ı mukaddesesi mürâfakatıyla*" şeklinde bir *Sadakat formülü* içermektedir. Bu formül birkaç küçük değişiklikle 1525 tarihli ahidnamedeki formülü tekrar etmektedir. Ardından "*ben ki sultan-ı selâtîn-i zaman burhân-ı havâkîn-i evan tâc-bahş-ı hüsrevân-ı cihân zıllu'llahi'l-Meliki'l-Mennân eşrefü'l-medâ'inü'l-emsâr Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere ve akdesü'l-memâlikü'l-aktar Kuds-i şerif ve Şam dârü's-selâm ve Mısr ve Yemen ve San'a ve Aden ve Diyarbekir ve Kürdistan ve Erzurum ve Gürcistan ve Bağdad ve Van ve Haleb ve umûmen Arabistan ve Anadolu ve Karaman ve Dulkadriye ve cezire-i Rodos ve vilayet-i Rum ve Trablus ve Basra ve Şehrizol ve hasretü'l-müluk olan mahruse-i İstanbul ve cezire-i Kıbrıs ve*

Ifrikiya dimekle ma'ruf memâlik-i Tunus ve dârü'l-cihâd Cezayir-i Mağrib ve Halku'l-Wad ve Habeş ve Lahsa ve umdetü'l-emâkinü'd-diyâr Rumeli ve Budun ve Temeşvar vilayetlerinin ve Deşt-i Kıpçak iklimlerinin ve Akdeniz ve Karadeniz'in ve Eflak ve Boğdan ve vilayet-i Erdel'in ve bunların emsâli nice memâlik-i ma'mûrenin sultanı ve padişahı hazret-i Sultan Murad Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Süleyman Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Bayezid Han ibn Sultan Mehemmed Han ibn Sultan Murad Han'ım" şeklinde devletin Hicaz, Kuzey Afrika, Rumeli ve Anadolu coğrafyalarında sahip olduğu önemli yerleri kaydeden kaydetmektedir. 3 satırda hülasa edilen listeden sonra padişah seçeresini II. Murad'a kadar götürmektedir. Şecerede "*bin*" ifadesi yerine "*ibn*" tercih edilmiş ve daha önce karşılaşmadığımız biçimde padişahı kastederek *hazret* kelimesi kullanılmıştır. Ayrıca hükümranlık listesi içerisinde İstanbul sayılırken ilk defa *hasretü'l-müluk* sıfatı kullanılmıştır.

Daha sonra padişahın ahidnameyi verme sebebini açıkladığı *Nakil* rüknüne geçilmiştir. Bu kısımda padişah "*hâlâ vilayet-i Leh kralı ve Litvanya ve Prusya ve Urusya ve Mazovya'nın ve Livonya ve sâir yerlerin ulu dukası olan iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye muslihu masâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahibu ezyâli'l-haşmetü'l-vakar sahibü'l-delâyili'l-mecdü'l-iftihâr Batori Iştvan kral hutimet avakibühü bi'l-hayr müceddeden ahd-nâme-i şerifim istid'a eyleyip yüce hazretimle dostluk ve barışıklık olmağiyçün asitane-i izzet-âşiyânemize veziri ve Haletçiye'nin kapudanı olan kıdvetü ümerâi'l-milleti'l-mesihiyye Yani Şineçki nam güzide âdemisin büyük elçi gönderip izhâr-ı sadakat ve ihlâs etmeğin*" şeklinde Lehistan kralının tecdid talebine binaen bu ahidnameyi verdiğini bildirmektedir. Belgede Leh kralı Stephan Bathory için kullanılan *Elkab* "*iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye muslihu masâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahibu ezyâli'l-haşmetü'l-vakar sahibü'l-delâyili'l-mecdü'l-iftihâr Batori Iştvan kral hutimet avakibühü bi'l-hayr*" biçiminde daha önceki Leh kralları ya da Venedik doçlarından herhangi birine atfedilmemiş müteveccih bir üsluptadır. Bu *Elkab* bir anlamda devletin yeni Leh kralına verdiği açık desteğin izlerini taşımaktadır. Ayrıca 1525 ve 1553 Polonya ahidnamelerinde bulunmayan bir özellik olarak bu ahidnamede kralın elçisi için "*kıdvetü ümerâi'l-milleti'l-mesihiyye*" *Elkab*ı kullanılmıştır.

Ahidnamenin veriliş sebebinin açıklanmasından sonra 1553 tarihli *Ahidname Maddeleri* bazı önemsiz farklılıklarla tekrar edilmiştir. Bu maddeler arasında Kırım Hanlığı hakkında Lehistan'a güvence verilen madde 1553 tarihli ahidnamede yalnızca *Tatar hanı* olarak zikredilen Kırım hanı 1577 tarihli ahidnamede *Tatar hanı [Mehmed] Giray Han dâmet sa'âdetühü* şeklinde yer almıştır. Eski maddelerin tekrarlanmasından sonra bu ahidnamede yeni bir husus olarak Osmanlı-Lehistan sınırında bir tampon bölge görevi gören Boğdan voyvodalarının da Lehistan kralı ile önceki Leh kralları ile olduğu gibi iyi ilişkiler içerisinde olacağı ve dostluk şartlarına aykırı bir iş yapılmayacağı kayıt altına alınmıştır. Ve bu iki tarafın tüccarlarının ticaretleri, vergileri ve güvenlikleri hususunda düzenlemeler yapılmıştır. Bu ahidnameye yeni eklenen bir başka husus ise Leh tüccarların Leh esirleri satın almalarına engel olunmaması ile ilgilidir. Bu hususta Leh kralının İslam'a geçen esirleri talep etmemesi ve Müslüman olduğu iddia edilerek gitmesine engel olunan esirlerinse Müslüman olduğunun sabit olması gerekliliği vurgulanmaktadır. Ayrıca Bursa'da kanun-ı kadime muhalif olarak fazla vergi alınmasının engellenmesi için bir maddenin de ahidnameye eklendiği görülmektedir. Son olarak Lehistan kralının mevcut toprakları ve bundan sonra Hristiyan dindaşlarından alacağı topraklara müdahale edilmeyeceği taahhüt edilmiştir.

Ahidname Maddeleri nihayete erdikten sonra padişah bazı ifade farklılıkları ile birlikte diğer Lehistan ahidnamelerinde de olduğu gibi Allah, Hz. Muhammed ve diğer peygamberlerin ruhları üzerine "*Allah u te'âlânın azâmetine ve hazret-i risâlet-penâhın ve cemi'-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim ki*" şeklinde *Yemin* edilmekte ve ahidnamenin geçerlilik süresi "*müddet-i baka ü sebât ve eyyâm-ı hayât-ı sa'âdet-simâtımızda*" ifadeleri ile 1553 tarihli ahidnamedeki gibi padişahın saltanat müddeti olarak belirlenmiştir. *Te'yid* ve *Te'kid* rüknü atlanarak *Tarih* ve *Mahall-i Tahrir* kaydedilmiş ve ahidname son bulmuştur. *Tarih* kısmı klasik tarih atma usulünde Arapça olarak "*tahriren fî gurre-i şehr-i Cemaziyelevvel min şuhur-i sene-i hamse ve semânin ve tis'a ve mie*" şeklindedir. *Mahall-i Tahrir* ise "*be-makam-ı dârü's-saltanati'l-aliyye Kostantiniyye el-mahmiye ani'l-beliyye*" olarak yazılmış, İstanbul için önceki ahidnamelerde karşılaştığımız *dârü's-saltanat* ve *mahmiye* sıfatları yanında ilk kez *ani'l-beliyye* olarak ifade edilmiştir.

1591 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

Leh kralı Stephan Bathory'nin 1586'da ölümü üzerine III. Johann Szigismund Wasa 1587'de Lehistan kralı seçilmiştir. Lehistan tahtına aday olarak gösterilen Rus prensi veya Avusturya kralından herhangi birini Lehistan tahtında görmek istemeyen Osmanlılar onlara karşı Szigismund Wasa'yı desteklemişlerdir. Ancak Szigismund'un Katolik ve Habsburg yanlısı politikası nedeniyle ilişkiler kısa bir süreliğine bozulmuş ve Lehistan üzerinde ortaya çıkan Osmanlı tehdidi elçi Jan Zamoyski'nin Sultan III. Murad'dan 1591 tarihli bir ahidname alması ile ortadan kalkmıştır. Sultan III. Murad tarafından verilmiş 1591 tarihli ahidname bugün Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde mahfuz olup daha önce yayınlanmıştır. Ayrıca Polonya'daki arşiv ve kütüphanelerde ahidnamenin Latince ve Lehçe tercümelerine de rastlanmaktadır.

1591 tarihli Lehistan ahidnamesi daha ilk bakışta sahip olduğu sade yapı ile dikkat çekmektedir. Kołodziejczyk'in bildirdiğine göre 188,5 x 46 cm boyutundaki bu ahidname diğer Lehistan ahidnameleri gibi etrafında yeşil kumaş bir çerçeveye sahiptir. *Davet* formülü bulunmayan ahidnamenin üst kısmında sol ve sağ köşelerinde biri 1730 ve diğeri Crutta tarafından yazılmış 1789 tarihli iki not bulunmaktadır. Daha önceki Lehistan ahidnameleri ile aynı şekilde altın mürekkeple ve sülüs yazı ile yazılmış *Sadakat formülü*, *Tuğra*nın üzerinde ve "*hazret-i Rabb-i izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyet-i bî-gâyeti ile ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i risalet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ muktezâ-yı fırka-i asfiyâ iki cihan fahri Muhammed Mustafa salla'llah ü te'âlâ aleyhi ve sellemin mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ile ve çâr-yâr ke-zaynu rıdvanu'llah te'âlâ aleyhim ecma'în ve cemi'-i evliyâ-i kirâmın ve etkiyâ-i izâmın ervâh-ı mukaddeseleri mürâfakatı ile*" şeklindedir. Bu ifadeler bazı önemsiz farklılıklarla 1577 tarihli formülü tekrar etmektedir. Sultan III. Murad'a ait *Tuğra* ise altın mürekkeple çekilmiş ve herhangi bir tezyinatı havi değildir. 55 satırlık bu ahidname mühimme kayıtlarını andırır bir divani yazı ile yazılmıştır ve bu tip bir belgede olması gerektiği kadar özenli görünmemektedir.

*Sadakat formülü*nün devamı olarak *Tuğra*nın hemen altında bulunan *Unvan* bölümü "*ben ki sultan-ı selâtîn-i zaman ve burhân-ı havâkîn-i devran tâc-bahş-ı hüsrevân-ı cihân zıllu'llahi'l-Meliki'l-Mennân hâdimü'l-haremeyni'ş-şerifeyn sâni*

İskender Zülkarneyn ber-mûceb-i fehvâ-i sa'âdet-ihtivâyı ve emmâ bi-ni'meti Rabbika fa-haddis eşrefü'l-medâ'inü'l-emsâr akdesü'l-memâlikü'l-aktar Mekke-i müşerrefe-i mükerreme ve Medine-i münevvere- mu'azzemenin ve Kuds-i şerif ve Lahsa ve Katif ve Mısr ve Yemen ve San'a ve Aden'in ve Basra ve Habeş ve Sivas ve Mar'aş ve Şam-ı dârü's-selâm ve Haleb ve Trablus-ı Şam'ın ve Nihavend ve Pelengan ve Musul ve Diyarbekir ve Van ve Tebriz ve Nahcivan ve Erzurum ve İran'ın ve memâlik-i Şirvan ve Karabağ ve Gürcistan ve umûmen Kürdistan ve Türkistan'ın ve Anadolu ve Karaman vilayetlerinin ve Boğdan ve Eflak ve Demirkapı ve Deşt-i Kıpçak iklimlerinin ve Akdeniz ve Karadeniz ve Derya-i Kulzum'un ve Diyar-ı Arab ve Acem ve ekâlim-i Türk ve Dilem'in ve Bağdad ve Şehrizol ve hasretü'l-müluk olan mahmiye-i İstanbul'un ve dârü'l-cihad ve'l-harb Cezayir-i Mağrib ve Trablus-ı Garb ve evtân-ı Tunus ve cezire- Kıbrıs'ın ve umdetü'l-memâlik ü diyar Rumeli ve Temeşvar ve Bosna ve Budun ve Kefe ve Trabzon caniblerinin ve bunların emsâli dahi nice memâlik-i ma'mûre ve mesâlik-i nâ-mahsûrenin [kıla'-i] felek-irtifa' ve bika'-i kesirü'l-intifa'ın padişahı ve sultanı ve şehinşâhı ve hakanı Sultan Murad Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Süleyman Han [ibn Sultan Selim Han] ibn Sultan Bayezid Han ibn Sultan Mehemmed Han ibn Sultan Murad Han'ım" şeklinde ve benzeri belgelerden bir miktar farklılaşmış biçimdedir. Padişah bu kısımda kendisini mutad olarak kullanılan unvanlara ek olarak "*hâdimü'l-haremeyni'ş-şerifeyn sâni İskender Zülkarneyn*" olarak tanımlamaktadır. Ayrıca *Rabbinin nimetlerini an* manasındaki "*ve emmâ bi-ni'meti Rabbike fe-haddis* " ayet-i celilesi *Unvan* formülüne ilave edilmiştir. Bu ayet belgeye bütün başarı ve zaferin Allah'ın elinde olduğu ve sahip olunan bütün toprakların O'nun nimetlerinden olduğu hatırlatılmak üzere yazılmış olmalıdır. Gayrimüslim hükümdarlara gönderilen belgelerde genellikle ayet ve hadislere atıflar bulunmamaktadır. Ancak III. Murad'a ait 1575 ve 1576 tarihli Venedik ahidnamelerinde de benzer bir durum söz konusu olmuştur.

Uzun ve ilginç *Unvan* formülünden sonra padişahın ahidnameyi verme sebebini açıkladığı *Nakil/İblağ* kısmına geçilmiştir. Bu kısımda padişah ahidnameyi verme sebebi olarak önceki Leh kralları gibi şimdiki Leh kralı III. Szigismund'un da elçi göndererek itaat ve bağlılığını ifadeden sonra bir name ile ahidnamenin tecdid isteğini bildirmektedir. Bu kısımda Leh kralı için kullanılan "*iftihârü'l-ümerâi'l-*

izâmi'l-iseviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye muslihu masâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahibu ezyâli'l-haşmetü'l-vakar sahibü'l-delâyili'l-mecdü'l-iftihâr Jigmund hutimet avakibühü bi'l-hayr" *Elkab*ı Stephan Bathory için kullanılmış olan *Elkab*a *sahibü'l-delâyili'l-mecdü'l-iftihâr* ifadelerinin eklenmesi ile artık oldukça uzun bir forma kavuşmuştur. Ayrıca Leh elçisi için de "kıdvetü ümerâi'l-milleti'l-mesihiyye Yan Zamoyski zîdet-itâ'atuhu" *Elkab*ı kullanılmış, "*zîdet-itâ'atuhu*" ifadesi ahidnameler içerisinde ilk kez karşımıza çıkmıştır.

1591 tarihli *Ahidname Maddeleri* incelendiğinde 1577 ahidnamesindeki maddelerin önemsiz farklılıklarla tekrar kabul edildiği görülmektedir. Ancak karşılıklı saldırmazlık maddesinde Kazak eşkıyaları tarafından meydana getirilecek zarar ve ziyanın Leh kralı tarafından engellenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Lehistan hâkimiyetindeki Kazakların ilk kez bir ahidnamede zikredilmesi ileride taraflar arasında ciddi bir sorun haline gelecek bir meselenin önlenmesine yönelik ilk adım olarak değerlendirilebilir. Ayrıca esirler konusundaki maddeye "*geçen senede vâki' olan fetrette bu canibden aldıkları esirleri mumaileyh kral dikkat ve ihtimamla teftiş edip buldurup emin ve sâlim bu canibe gönderdikten sonra zikr olunan fetrette Leh vilayetinden alınıp İslâm'a gelmeyip küfr üzere olan esirler dahi Lehlü idükleri sabit olduktan sonra kralın gelen âdemisine teslim oluna*" bendi eklenerek ilişkilerin bozulduğu dönemde iki tarafça alınmış olan esirlerin serbest bırakılması kararlaştırılmıştır.

*Ahidname Maddeleri*nin yazılmasından sonra 1553 ve 1577 tarihli ahidnamelerde olduğu gibi "*Hakk celle ve âlânın azâmetine ve hazret-i risâlet-penâhın ve cemi'-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim*" ifadeleriyle Allah, Hz. Muhammed ve diğer peygamberlerin ruhları üzerine *Yemin* edilmiştir. Yine bu ahidnamelerde olduğu ahidnamenin geçerlilik süresi "*müddet-i baka ü sebât ve eyyâm-ı hayât-ı sa'âdet-simâtımızda*" olarak belirtilmiştir. Son olarak "*tahriren fî evâhir-i şehr-i Zilhicceti'ş-şerife min şuhur-i sene-i tis'a ve tis'in mie*" şeklinde Arapça ve hicri olarak *Tarih* ve "*be-makam-ı Kostantiniyye el-mahmiye*" şeklinde de *Mahall-i Tahrir* yazılarak belge son bulmuştur.

1597 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

XVI. yüzyılın sonu itibariyle gerek uzun Osmanlı-Habsburg savaşı gerek Anadolu'daki Celali ayaklanmaları gerekse Eflak üzerine bir sefer yapılması ile sonuçlanacak olan Balkan coğrafyasındaki isyanlar Osmanlıların geri dönülmez bir biçimde güç kaybetmesine ve uluslararası alanda dengelerin tamamen değişmesine sebep olmuştur. Habsburg ve Eflak üzerindeki meşguliyet sebebiyle Boğdan'da ortaya çıkan otorite boşluğu sırasında Boğdan tahtında Lehistan'ın da müdahil olduğu değişiklikler ortaya çıkmıştır. Lehistan'ın Boğdan üzerine sefere çıkması Osmanlıların müdahalesini geciktirmemiş, Kırım ve Leh birlikleri arasında 1595 yılında yaşanan küçük çaplı çatışmalar sonrası derhal müzakereler başlamış ve 22 Ekim 1595 tarihinde Boğdan'ın tampon bölge olarak kalmasının taraflarca kabul edilmesinden sonra Sultan III. Mehmed Lehistan'a 11-20 Kasım 1597 tarihli bir ahidname vermiştir.[643] 1597 tarihli ahidnamenin Türkçe orijinali bugün Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde mevcut olup[644] daha yayınlanarak ilim âlemine tanıtılmıştır.[645] Ayrıca İngilizce'ye tercüme edilerek yayınlanan[646] ahidnamenin Varşova'daki arşivde Lehçe bir tercümesi de mevcuttur.[647]

Kołodziejczyk'in bildirdiğine göre 244 x 43 cm ebatındaki 1597 tarihli ahidnamenin *Davet* bölümünün mevcut olmayışı ilk bakışta dikkat çekmektedir. Sultan III. Mehmed'e ait *Tuğra* son derece sade ancak mutena bir formda altın mürekkeple çekilerek is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Sultan Mehmed'in Venedik'e verdiği ahidnamelerin aksine Lehistan'a verdiği ahidnamelerin tuğralarında herhangi bir tezyinat bulunmamaktadır. Divani yazı ile 35 satır halinde yazılmış olan ahidnamenin yazısı diğer Lehistan ahidnamelerine göre daha dekoratif bir formdadır. Diğer tüm Lehistan ahidnameleri gibi bu ahidnamenin de yeşil kumaş bir çerçevesi mevcuttur.

Belge, *Unvan* rüknü ve bu rüknün içerdiği *Sadakat formülü* açısından kendisinden önceki Lehistan ahidnamesinden hiçbir farklılık göstermemektedir. 1597 tarihli ahidnamenin *Unvan* formülünün 1591 tarihli Sultan Murad'a ait ahidnameden

---

[643] Heper, **a.g.t**., s 208-211; Kołodziejczyk, **a.g.m.**, s. 1248; a. mlf., **a.g.e.**, s. 126-127; a. mlf., **a.g.m**., s. 24; **Christian-Muslim Relations**, s. 216.
[644] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 276, no. 511.
[645] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 303-307; **Yoldaki Elçi**, s. 104-109.
[646] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 308-312.
[647] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 273, no. 508; AGAD, Libri Legationum, sign. 26, 15a-18a.

tek farkı yeni padişahın adının eklenmiş olmasıdır. Geri kalan bütün hususiyetleri 1591 tarihli ahidnamenin *Unvan*ı ile aynıdır.

Unvan formülünden sonra ahidnamenin sadır olma sebebinin açıklandığı "*bundan akdem Leh kralı olanlar atebe-i aliyyemize envâ'-i sadakat ve ihlasıyla ihtisâs ve ilticâ ve intisâb ve intimâ edip dostluk ve muhabbet arz edegelmeğin hâliyâ Leh kralı ve Litvanya ve Rusya ve Prusya ve Mazovya ve Livonya ve sâir yerlerin ulu dukası ve Sviçya vilayetinin vârisi ve kralı olıcak iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye muslihu masâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahibu ezyâli'l-haşmetü'l-vakar sahibü'l-delâyili'l-mecdü'l-iftihâr Jigmune hutimet avakibühü bi'l-hayr asitane-i sa'âdet-âşiyânemize mu'teber ve güzide beğlerinden olan kıdvetü ümerâi'l-milleti'l-mesihiyye Istanislav Pan Gulska Bar istarotası zîdet-itâ'atuhuyu elçilik ile gönderip izhâr-ı sadakat ve ihlâs eyleyip müşârünileyh elçisi ile irsâl eylediği nâmesinde kemakân mâbeyn sulh ve salah üzere olmasın istid'a ve müceddeden ahd-nâme-i hümâyûnum rica eylediği ecilden*" şeklindeki *Nakil* bölümü mevcuttur ki bu bölüm de 1591 tarihli ahidname ile gönderilen elçinin ismi dışında hemen hemen aynıdır. Ahidnamenin veriliş sebebi olarak daha önceki ahidnamelerde de olduğu üzere daha önceki Leh krallarının ve mevcut kralın itaat, sadakat ve talepleri ön plana çıkarılmıştır. Bu bölüm içerisinde Leh kralı ve elçisi için kullanılmış olan *Elkab* da 1591 tarihli ahidname ile aynıdır.

Rükünleri açısından 1591 tarihli ahidname ile neredeyse birebir özellik gösteren 1597 tarihli ahidname, maddeleri açısından incelendiğinde de benzer bir durumun mevcut olduğu dikkat çekmektedir. Bu ahidnamede 1591 tarihli *Ahidname Maddeleri*nin bazı küçük ve önemsiz farklarla aynen kabul ve tasdik edildiği görülmektedir. Bu maddelerin yazılmasından sonra 1591 tarihli ahidname ile aynı biçimde ve aynı müddetle (padişahın hayatı boyunca) geçerli olacağına dair yemin ettiği "*Hakk celle ve âlânın azâmetine ve hazret-i risâlet-penâhın ve cemi'-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim ki müddet-i baka ü sebât ve eyyâm-ı hayât-ı sa'âdet-encâmımda*" ifadeleri mevcuttur. *Yemin* rüknünün yerine getirilmesinden sonra ahidnameye "*ve dergâh-ı izzet-destgâhımıza da'imâ elçileriniz geldikte elçilerinizin kuruşlarından ve kendi meta'larından gümrük ve reft ve kassab akçesi deyü bir akçe ve bir habbe alınmaya*" biçiminde elçilerden gümrük, reft ya da

kassab adı altında bir vergi istenmemesine dair bir madde eklenmiştir. Bu maddenin yazıldığı yer ahidnamenin bütün hususlarının 1591 tarihli ahidname ile aynı olmasını açıklar mahiyettedir. Buna göre 1597 tarihli ahidname, 1591 tarihli ahidnamedeyi aynıyla kabul ve tekrar etmekte; mevcut durumda taraflar arasında soruna sebep olan bir hususa dair yeni bir düzenleme getirmektedir.

1597 tarihli belge "*tahriren fî evâil-i şehr-i Rebiülâhir sene-i sitte ve elf mine'l-hicreti'n-nebeviyye aleyh efdalü't-tahiyye*" şeklindeki *Tarih* ve "*be-makam-ı Kostantiniyye el-mahrûse*" şeklindeki *Mahall-i Tahrir* ile sona ermektedir.

1598 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

Lehistan 1597 tarihli ahidnamenin 1591 tarihli ahidname şartlarına ilave bir imtiyaz getirmemesi sebebiyle bu barışın tekrar görüşülmesi ve kendilerine daha uygun şartlar ihtiva eden bir ahidname verilmesi talebiyle İstanbul'a kısa süre içerisinde yeni bir elçi göndermiştir. Lehistan'ın bu talebi kabul edilerek Sultan III. Mehmed tarafından Lehistan'a 4 Ağustos 1598 tarihli yeni bir ahidname verilmiştir.[648] XVI. yüzyıla ait son Osmanlı-Lehistan ahidnamesi olan bu belge bugün Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde bulunmaktadır.[649] Ahidnameyi İngilizce tercüme ile birlikte yayınlayan Kołodziejczyk'in bildirdiğine göre Paris Ulusal Kütüphanesi'nde de bir nüshası mevcuttur ve çok sayıda Lehçe tercümesine bugün Polonya arşiv ve kütüphanelerinde rastlamak mümkündür.[650]

Kołodziejczyk'ten öğrendiğimize göre bu ahidname 318 x 50 cm ebatındadır ve 1597 tarihli ahidname gibi bu ahidnamenin de *Davet* bölümü mevcut değildir. Bütün Lehistan ahidnameleri gibi yeşil bir kumaş çerçeveye sahip olan bu ahidname 56 satırdan oluşmuş ve klasik olduğu üzere Divani yazı ile yazılmıştır. Belgenin sol ve

[648] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 74, 127; a. mlf., **a.g.m.**, s. 24.
[649] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 280, no. 518.
[650] Bibliotheque Nationale, Ancien fonds turc, no. 130, 132b-128b; Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 313-323; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 280, no. 519; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 280, no. 520; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 197-208 [213-224]; Biblioteka Czartoryskich, MS 97, s. 653-667; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 280, no. 521; Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 203b-206b; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 285-295 [301-311]; Biblioteka Czartoryskich, MS 616, s. 42a-45b; L'vivs'ka Naukova Biblioteka im V. Stefanyka NAN Ukrajiny, fond 5 (Oss), opys 1, no II-436, 53a-55b.

sağ üst bölümlerinde belge içeriğine dair 1554, 1577 ve 1591 tarihli ahidnamelerde de bulunan notlar mevcuttur.

Belgede bulunan Sultan III. Mehmed'e ait *Tuğra* birçok Osmanlı ahidnamesinde olduğu gibi altın mürekkeple çekilerek is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Bu tuğra tezyinatı açısından 1577 tarihli Sultan III. Murad'a ait ahidnamenin tuğrasını anımsatmaktadır. Beyzelerinin içleri çiçekler, dallar ve yapraklarla tezyin edilmiş olan bu tuğrada mavi, pembe ve yeşil mürekkepler kullanıldığı da dikkat çekmektedir. Ayrıca tuğları arası ve sere bölümündeki harf boşluklarının da mürekkeple doldurulduğu görülmektedir.

*Tuğra*nın üst kısmına yazılan ve Lehistan ahidnamelerinin tamamına yakınında karşılaştığımız ve zaman içerisinde de içerik olarak hemen hemen hiç değişmemiş olan "*hazret-i Rabbü'l-izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyet-i bî-gâyeti ile ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i risalet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ muktezâ-yı fırka-i asfiyâ iki cihan fahri Muhammed Mustafa salla'llah ü aleyhi ve sellemin mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ile ve çâr-yâr ke-zaynu rıdvanu'llah te'âlâ aleyhim ecma'în ve cemi'-i evliyâ-i izâm ve etkiyâ-i kirâmın ervâh-ı mukaddeseleri mürâfakatı ile*" formülü mutad olduğu üzere altın mürekkeple sülüs bir yazı ile yazılmıştır. Daha sonra 1591 ve 1597 ahidnameleri ile neredeyse aynı olan *Unvan* rüknü yine *Tuğra*nın altında 7 satır boyunca devam etmiştir.

*Unvan*ın hemen ardından gelen *Nakil* bölümü de 1591 ve 1597 tarihli ahidnameleri tekrar eder biçimde hem önceki kralların hem de hâlihazırdaki kralın itaat, sadakat ve barış talebine atıfla ahidnamenin veriliş sürecini benzer ifadelerle özetlemektedir. Ayrıca bu bölümde Leh kralı ve elçisi için yazılmış olan *Elkab* ve *dua* cümleleri 1597 tarihli ahidnamedeki ile tamamen aynıdır.

Giriş protokolünde dikkat çekici herhangi bir farklılık veya yenilik bulunmayan bu ahidname maddeleri açısından değerlendirildiğinde Lehistan'ı memnun etmeye yönelik adımlar atıldığı görülmektedir. Önceki ahidnamelerin maddeleri kabul edilmekle birlikte bu ahidname maddelerinde yapılan ilk değişiklik Leh tüccarların Osmanlı topraklarında ölmesi halinde uygulanan prosedürle ilgilidir. Daha önceki ahidnamelere göre Osmanlı memleketinde ölen tüccarların metrukatı

varisinin gelmesi halinde kendisine teslim edilirken 1598 tarihli ahidname bu şartı kaldırarak söz konusu metrukatın Lehistan'ın kervanbaşısına teslim edilerek ölenin varislerine iletileceği hususunu düzenlemektedir. Ayrıca Kırım hanının sefere gittiği durumlarda Lehistan üzerinden geçmeyeceği ve Lehistan savaş halinde ise Kırım hanından yardım isteyebileceği ve bu yardımın kendilerine ulaştırılacağı maddeleri bu ahidnameye ilave edilmiş çok önemli yeni hususlardır. Bir başka önemli husus ise Boğdan tahtı ile ilgilidir. Buna göre Boğdan prensi Ermiya Osmanlılara bağlı kaldığı ve düzenli olarak haracını ödediği takdirde hükümette kalacak, ölümü durumunda voyvodalık oğluna verilecektir. 1597 ahidnamesindeki "*ve dergâh-ı izzet-destgâhımıza da'imâ elçileriniz geldikte elçilerinizin kuruşlarından ve kendi meta'larından gümrük ve reft ve kassab akçesi deyü bir akçe ve bir habbe alınmaya*" biçiminde elçilerden gümrük, reft ya da kassab adı altında bir vergi istenmemesine dair bir maddenin kapsamının genişletilerek tüccarların da bu vergilerden muaf tutulduğu bu ahidnamede "*istikamet üzere gelip giden bazirgânlar rencide olunmayıp gümrükleri kanûn-ı kadim üzere alına ve getirdikleri ve alıp gittikleri meta'larının âdet ve kanun üzere gümrüklerin verdikten sonra İstanbul'da ve Burusa'da ve Edirne'de reft akçesi ve kassab akçesi deyü akçe taleb olunmaya ve getirdikleri kuruşlarından dahi gümrük taleb olunmaya deyü hatt-ı hümâyûnumla fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur mûcebi ile amel oluna*" şeklinde bildirilmektedir. Son olarak Erdel sınırında Avusturya arşidüküne ait Kaşova ve Hust ve Mukaç isimli kalelerin Osmanlılardan önce Lehistan tarafından fethedilmesi durumunda Osmanlılarca müdahale edilmeyeceği kayıt altına alınmıştır.

Ahidname metni padişahın *Yemin*i ile son bulmaktadır. Bu *Yemin* 1591 ve 1597 tarihli ahidnamelerden bir farklılık arz etmemektedir. "*mestur olan şerâitin ri'âyeti bâbında Hakk celle ve âlânın azâmetine ve hazret-i risâlet-penâhın ve cemi'-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim ki müddet-i baka ü sebât ve eyyâm-ı hayât-ı sa'âdet-encâmımda mâdâm ki mûmâileyh kral tarafından hilâf-ı ahd ü emân vaz' sudur etmeye cenâb-ı sa'âdet-nisâbım tarafından dahi sulh u salaha ve ahd ü emâna mugâyir nesne sâdır olmaya*" ifadeleri sonrası "*tahriren fî gurre-i şehr-i Muharremi'l-haram sene-i seb'a ve elf mine'l-hicreti'n-nebeviyye aleyh efdalü't-tahiyye*" şeklinde *Tarih* ve "*be-makam-ı Kostantiniyye el-mahmiye*" şeklinde *Mahall-*

i Tahrir yazılmıştır. Sahip olduğu tüm bu özellikler 1598 tarihli ahidnamenin 1597 tarihli ahidnamenin Lehistan kralının istekleri doğrultusunda revize edilmiş hali olduğunu doğrular mahiyettedir.

YEDİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-MACARİSTAN AHİDNAMELERİ

7.1. Osmanlı-Macaristan Ahidnamelerinin Tarihsel Gelişimi

Tarih sahnesine çıkışlarından itibaren çeşitli Türk toplulukları ile ilişki içerisinde bulunmuş olan Macarlar IX. yüzyıl sonunda bugünkü yurtları olan Karpatlar havzasına yerleşmiş kadim bir millettir. Uzun yıllar süren etkileşimin bir neticesi olarak Macar dil ve kültürü üzerindeki Türk etkisi ve bazı Batılı kaynakların Macarları Türk olarak tanımlaması XIX ve XX. yüzyıl tarihçileri arasında Türkler ve Macarlar arasında etnik bir bağın varlığına dair tartışmaları doğurmuştur.[651]

Osmanlıların Edirne'yi fethi sonrası Rumeli'ye geçişleri ve yerleşmeleri çok hızlı gerçekleşmiştir. Bu esnada Balkan yarımadasındaki siyasi görünüm Doğu kilisesine mensup, küçük, dağınık ve zayıf birkaç devletten müteşekkil mahiyette idi.[652] Osmanlıların Balkanlara bakışı bu şekilde iken Avrupalıların bütün dikkati yüzyıl savaşları ve dinî ihtilaflar üzerinde yoğunlaşmıştı. Papa ise Türk meselesini yalnızca kilise zaviyesinden değerlendirmekte, Türkleri ciddi bir tehlike olarak görmemekte idi.[653] Genel görünüm bu vaziyette iken XIV. yüzyıl ortalarından itibaren Osmanlıların Balkan devletlerine karşı Bizans ile içerisinde bulunduğu ittifaklar ve yarımadada art arda yaptıkları fetihler Balkanlarda Osmanlı yerleşmesinin ilk adımını oluşturmuştur. Macaristan Balkan topraklarında cereyan eden bütün bu gelişmelere Sigismond devrine kadar neredeyse tamamen ilgisiz kalmıştır.[654]

Osmanlıların Macarlarla ilk karşılaşması olarak Edirne yakınlarında vuku bulan Sırp Sındığı Savaşı kabul edilmektedir. Bu savaşın tarihi konusunda Osmanlı ve

---

[651] Ayrıntılı bilgi için bkz. Şerif Baştav, "Macar-Türk Akrabalığı", **Tarih ve Toplum**, S. 215, Kasım 2001, s. 58-65; Hasan Eren, "Geçmişine Bakan Yalnız Bir Ulus: Macarlar", **Tarih ve Toplum**, S. 215, Kasım 2001, s. 76-85.

[652] Gökbilgin, **Avrupa'da İktidar Mücadelesi: Osmanlı-Macar İlişkileri**, Kronik Kitap, İstanbul 2019, s. 37.

[653] Benda Kalman, "Hristiyan Birliği ve XV. Asırda Osmanlı İmparatorluğu-Macaristan Münasebetleri", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 28-29, 1975, s. 83-84.

[654] Kalman, **a.g.m**., s. 84.

Batı kaynakları arasında bir ihtilaf bulunmaktadır. Osmanlı kaynakları 1364-1365 tarihini verirken Batılı kaynaklar bu savaşın tarihini 1371 olarak kaydetmektedir. Gibbons ve Uzunçarşılı bu ihtilaf konusunda biri 1364 diğeri 1371 tarihinde olmak üzere iki ayrı savaşın yapıldığını ve kaynaklardaki karışıklığın bu nedenle ortaya çıktığını ifade etmektedirler.[655]

İkinci önemli Osmanlı-Macar karşılaşması 1396 yılında Niğbolu Savaşı ile olmuştur. Bu savaşın öne çıkan özelliği Avrupa'nın doğusunda kararlı bir şekilde ilerleyen Osmanlıların Batılılar için daha fazla görmezden gelinemeyecek önemli bir kuvvet haline geldiğinin ifadesi olmasıdır.[656] Osmanlı fütuhatının zor durumda bıraktığı Macar kralı Sigismond önderliğinde tertip edilen son Haçlı ittifakı Batı dünyasında büyük heyecan uyandırsa da Osmanlıların kesin zaferi ile sonuçlanmıştır.

Sırp Sındığı ve Niğbolu tecrübelerinden sonra Macar kralı Sigismond'un Osmanlılara karşı bir eylemsizlik safhasına geçmiş olduğu sırada Anadolu'da Ankara Savaşı sonrası siyasi ve içtimai istikrarsızlık dönemi ortaya çıkmıştır. Bu durum Balkanlardaki Osmanlı fütuhatını inkıtaa uğratmıştır. Bu sebeple Osmanlıların içerisinde bulunduğu Fetret devri sonuna kadar Osmanlı-Macar ilişkileri açısından kayda değer bir hadise yaşanmamıştır.

Çelebi Mehmed tahta çıkarak Anadolu hâkimiyetini yeniden tesis ettikten sonra yönünü Balkanlara çevirmiş, Osmanlılara tâbiyetinin gerekliliklerini yerine getirmeyen Eflak voyvodası Mirçea üzerine gitmiştir. 1410 yılında Alman imparatorluğuna seçilmiş olan Macar kralı Sigismond Eflak voyvodası Mirçea'yı desteklemiş, ancak yine de aldığı ağır yenilgiyi engelleyememiştir. Bu hadise sonrasında Eflak topraklarında iki rakip voyvodayı himaye eden Osmanlılar ve Macarlar arasında Niş ve Niğbolu dolaylarında 1416-1419 yılları arasında yeni mücadeleler meydana gelmiştir.[657]

---

[655] Herbert Adams Gibbons, **The Foundation of The Ottoman Empire: A History of The Osmanlis up to The Death of Bayezid I**, **1300-1403**, Clarendon Press, Oxford, 1916, s. 144-146; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, c. I, s. 152, dipnot 219.
[656] Emecen, "Niğbolu Muharebesi", **DİA**, c. 33, İstanbul, 2007, s. 89; Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 37.
[657] Gökbilgin, **a.g.e**., s. 38.

1421 yılında Çelebi Mehmed'in ölümü üzerine Osmanlı tahtına çıkan II. Murad saltanatının ilk yıllarını Anadolu'da ayaklanan beylikler ve saltanat iddiasıyla ortaya çıkarılan namzetlerin neden olduğu sorunlarla uğraşarak geçirmek zorunda kalmıştır. Saltanatının hemen başında Sultan II. Murad amcası (Düzme) Mustafa Çelebi'nin Rumeli'de topladığı ordu ile Sazlıdere mevkiinde karşılaşmış ve sonucunda Mustafa Çelebi'nin Edirne'de saltanatını ilan ettiği önemli bir yenilgi almıştır.[658] Mustafa Çelebi ile olan mücadelesinde müttefik arayışında olan Sultan II. Murad önce Foça'daki Cenevizlilere ticari hükümleri ihtiva eden bir ahidname vermiş ve ardından Sırp despotu ile ittifak yapmıştır. Bu bağlamda Balkanlardaki durumu da göz önünde bulundurarak sükûnet altında tutmak isteyen Osmanlı padişahı Macaristan'a da bir elçi göndererek bir mütareke antlaşması yapmıştır.[659]

II. Murad devri Anadolu'daki durumun düzeltilmesi ve saltanat iddiacılarının bertaraf edilmesi sonrası Fetret Devri'nin izlerinin tamamen silindiği ve Balkanlardaki durumun Yıldırım Bayezid devrindeki haline döndüğü bir dönem olmuştur. Bu dönemde gerek denizci İtalyan devletleri ile gerekse Balkan devletleri ile içerisinde bulunulan ilişkiler ve yapılan antlaşmalar Hristiyan birliği fikrinin kaybolmaya yüz tuttuğunu göstermektedir. Bunun en önemli bir göstergelerinden biri de hiç şüphesiz Sultan Murad'ın İstanbul kuşatmasına hiçbir kolektif reaksiyon gösterilmemesidir. 1424 yılında birbirini müteakip şekilde Bizans, Sırp ve Eflak yetkililerinin mevcut ahidnamelerini yenilemelerinin ardından II. Murad Sırp despotu Stephan Lazareviç'i bir Osmanlı elçisi ile birlikte Macar kralı nezdine iki yıllık bir ateşkes için göndermiştir. II. Murad Sigismond'un Alman imparatorluğuna intihabını 15 yıllık bir gecikme ile de olsa tebrik ederek Çelebi Mehmed döneminden beri süregelen hudut problemlerini görüşmek ve bir mütareke yapmak niyetinde idi. Sultan Murad Macar kralına heyet ile birlikte çok kıymetli hediyeler göndermiş, Balkan meseleleri ve Osmanlılarla mücadele konusundaki azim ve kararlılığını kaybetmiş olan Sigismond da aynı şekilde değerli hediyeler takdimi ile mütareke akdini kabul etmiştir.[660]

---

[658] Fahamettin Başar, "Mustafa Çelebi, Düzme" **DİA**, c. 31, İstanbul, 2006, s. 292.
[659] Hammer, **Devlet-i Osmaniye Tarihi**, s. 190-191; Zinkeisen, a.g.e., s. 402; İnalcık, "Murad II", **DİA**, c, s. 165; a. mlf., "Murad II", **İA**, c. 8, 1979, s. 598-600.
[660] Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 40-41; Hammer, **a.g.e.**, s. 175; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 345; Zinkeisen, **a.g.e.**, s. 405.

1427 yılında Sırbistan tahtındaki değişiklik Osmanlı-Macar ilişkilerinin seyrinde yeni bir sorun ortaya çıkarmıştır. Saltanatının çok önemli bir kısmında Osmanlı tâbisi olan Sırp despotu Lazareviç yerine Macaristan yanlısı tutumuyla öne çıkan (Vılkoğlu) George Brankoviç tahta çıkışının hemen ardından Macaristan'a tâbiyetini bildirmiş ve Rumeli'de stratejik bölgelerdeki bazı kaleleri Macarlara bırakmıştır. Kolumbaç (Güvercinlik) kalesi de bu kaleler arasında idi. Macar ordusu kaleyi muhasara edince kalenin hâkimi bulunan Sırp boyarı II. Murad'a başvurarak yardım talebinde bulunmuştur. Kale önünde karşılaşan Osmanlı ve Macar ordularının mücadelesi 1428 Nisan'ında Osmanlı zaferi ile sonuçlanmıştır. Bu zaferin ardından Macarlar ile Rumeli'de Osmanlılar için stratejik bir bölge olan Güvercinlik Osmanlılarda kalmak üzere 3 yıllık bir mütareke yapılmıştır.[661]

Mütarekenin sona erişinin ardından Sigismond bir elçi göndererek Sultan Murad'dan Bosna, Sırbistan, Eflak ve Tuna Bulgaristan'ı üzerindeki hâkimiyetini tanımasını talep etmiştir. Öte yandan Macar kralı müttefik arayışına girmiş olmakla Osmanlılar aleyhine bir kamuoyu oluşturma gayreti içerisinde bulunmakta idi. Bu faaliyetlere karşılık Sultan II. Murad hem Macarlara bir darbe vurmak, hem de Osmanlı tâbisi bulunan Eflak voyvodası ile yakınlaşmalarını engellemek için uç beylerini Eflak ve Transilvanya üzerine göndermiştir. Hem Karaman seferinin araya girmesi sebebiyle hem de aradaki dostluk ortamını yeniden tesis etmek maksadıyla Osmanlı sultanı o tarihte Bâle şehrinde bulunan Macar kralı Sigismond'a bir heyetle birlikte kıymetli hediyeler göndererek mütarekeyi 1433 Kasım'ında tecdid etmiştir.[662]

1437 yılında Macar kralı Sigismond'un ölümünden sonra Sultan Murad büyük bir orduyla beraber Edirne'den hareketle Sırpların kılavuzluğunda Macarlar üzerine sefere çıkmıştır. Osmanlı ordusu önemli merkezlerin bulunduğu birçok yerde tahribat yapmış, Erdel'in içlerine kadar ilerleyerek Eflak'a girmiş ve hiçbir mukavemetle karşılaşmadan da Edirne'ye geri dönmüştür.[663] Genç Macar kralı Habsburg Albert hadiselere seyirci kalmış, ancak Avrupa'da Sultan'ın Belgrad'a kadar ilerlemiş olması

[661] Hammer, **a.g.e.**, s. 187-188; Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 43; Şerif Baştav, **Osmanlı Türk-Macar Tarihi Münasebetlerinde İlk Devir (1456'ya kadar)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1991, s. 81-82.
[662] Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 48; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 360; Guboğlu, **a.g.m.**, s. 838.
[663] Eroğlu, **a.g.m.**, s. 95; İnalcık, **a.g.m.**, (2006), s. 168.

Hristiyanları ciddi önlemler almaya sevk etmiştir. Bu bağlamda Bizans imparatoru öncülüğünde 1439 yılında kiliseler birliği ilan edilmiştir. Bu esnada Macaristan tahtında bir değişiklik daha olmuş, Jagellio hanedanından Vladislas Macar kralı seçilmiştir. Vladislas'ın ordusunda bulunan Macar asıllı Erdel voyvodası Hunyad Yanko inisiyatifi ele alarak karşı taarruzlara başlamış, 1441 ve 1442 yıllarında Transilvanya'ya yapılan akınları durdurmayı başarmıştır. Bu zaferleri Hunyad'ı Hristiyan dünyasında şöhrete kavuşturmuş; İngiltere, Macaristan, Fransa, Venedik ve Bizans'tan oluşan bir Haçlı ordusu toplanmıştır. Hunyad Yanko, Sırp despotu ve yeni Macar kralı nezaretinde Ekim 1443'te 35.000 kişilik bir Haçlı ordusu ile Tuna'yı aşmış ve Rumeli kuvvetlerini bozarak Niş ve Sofya'yı almıştır. Güzergâh üzerinde bulunan Bulgar kuvvetleri de Yanko'nun ordusu ile birleşmiştir.[664]

Rumeli'deki durumu haber aldığında Karaman seferinde bulunan Sultan Murad hızla Edirne'ye dönerek ordusunda sadece yeniçeriler bulunduğu halde kış mevsiminin de sunmuş olduğu avantajla düşman kuvvetlerini İzladi Derbendi'nde durdurmaya muvaffak olmuştur. Devletin iki kara sınırında birden zor durumda kaldığı bu nazik devrede Sultan Murad daha yumuşak bir dış politikaya dönerek bazı tavizler vermek zorunda kalmıştır. Sırp despotunun kızı ve padişahın zevcesi Mara Sultan vasıtasıyla başlatılan müzakereler sonucunda Macar kralı ile Hunyad Yanko'nun ve Sırp despotu Brankoviç'in elçileri Edirne'ye gelmiş ve 1444 tarihli bir ahidnameye karar verilmiştir. Haziran ayında padişah tarafından yeminle teyit edilen bu ahidname Ağustos ayında Macar kralı ve Sırp despotu tarafından da onanmıştır. 1444 tarihli Edirne-Segedin antlaşması olarak bilinen bu ahidname neticesinde Sırbistan ve Eflak'a dair hükümlerin yanı sıra Osmanlılar Bulgaristan dışındaki yerlerden feragat etmiş, Tuna nehrinin Osmanlı ve Macaristan arasında sınır olarak belirlenmesi kabul edilmiştir. Verilen birçok tavizle ve Sultan Murad'ın talebi üzerine gerçekleşmesi sebebiyle bu barış daha büyük ve ciddi bir Avrupa-Türk savaşı için Hristiyanlara manevi kuvvet sağlamış olması bakımından son derece önemlidir.[665]

[664] Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 49-52; Guboğlu, **a.g.m.**, s. 839.
[665] Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 51-53; Zinkeisen, **a.g.e.**, s. 457-468; Hammer, **a.g.e.**, s. 211-214; İnalcık, a.g.m. (2006), s. 168; a. mlf., **Fatih Devri Üzerinde Tedkikler ve Vesikalar I,** s. 58-60.

1444 tarihli bu ahidname metni günümüze ulaşmış olan ilk Osmanlı-Macar ahidnamesi olması bakımından büyük öneme sahiptir. Bu ahidnamenin Türkçe orijinaline rastlanmayıp, Latince orijinalinin ise metni bugün İtalya'da iki farklı kütüphanede mevcuttur.[666] Bu ahidname metinleri daha önce neşredilerek ilim dünyasına tanıtılmıştır.[667]

Sultan Murad Batı sınırında Edirne-Segedin antlaşması ve Anadolu'da da Karamanoğulları ile yaptığı antlaşma ile kalıcı bir sulh sağladığına inanarak tahtını oğlu II. Mehmed'e bırakmış ve kendisi de Manisa'daki saraya çekilmiştir. Bu gelişme Hristiyanlarda Osmanlıları kesin ve son bir darbe ile Rumeli'den atmak için bir fırsat olduğu kanaatini ortaya çıkarmış, ahidnamenin üzerinden henüz çok kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen 20.000 kişilik bir Haçlı ordusu Varna'ya kadar gelmiştir. Bu tehlikeli vaziyet karşısında Sultan Murad'ın bulunduğu Manisa sarayından çağrılarak Osmanlı ordunun başında bulunması temin edilmiştir. 1444 yılı Kasım ayında Edirne'den ayrılarak savaş meydanına gelen ve Varna meydan muharebesini ezici bir zaferle kazanan Sultan Murad Türkleri Avrupa'dan çıkarmanın imkânsızlığını tüm Hristiyan âlemine ispata muvaffak olmuştur.[668]

1445 yılında devletin maruz kaldığı dış tehdit ve tazyiklerin artması, ortaya çıkan yeniçeri isyanı ve İstanbul'da bulunan Şehzade Orhan tehlikesinin ciddiyet kazanması üzerine Sultan Murad Edirne'ye gelerek ikinci kez saltanatı teslim almıştır. Sultan Murad Varna zaferi sonrası bu ikinci padişahlığı devresinde Balkanlardaki dengelerin tekrar Osmanlı lehine dönmesi ile birlikte buralardaki hâkimiyetin tahkimine gayret etmiş, en çok ilgilendiği mesele ise Arnavutluk hadiseleri olmuştur. Sultan Murad'a karşı Avrupalılara başvuran Arnavutluk hâkimi İskender Bey Varna bozgununun intikamını almak isteyen Hunyad Yanko tarafından meşru mazeret olarak

---

[666] Kołodziejczyk, **a.g.e.,** s. 197'den naklen suretler: Biblioteca Nazionale di Firenze, MS. Palatino no. 49, cod. Targioni, fol. 17-18, no. 16 (İtalyan Hümanist Andrea Giustiniani-Banka'ya gönderilen 18 Haziran 1444 tarihli bir mektubun içerisinde); Biblioteca Capitolare Feliniana di Lucca, cod. No. 555, 4545b-458b (Bizans İmparatoru VIII. John'a gönderilen 24 Haziran 1444 tarihli bir mektup içinde).

[667] Kołodziejczyk, **a.y**.: Francesco Pall, **Ciriaco d'Ancona e la Crociata contro i Turchi**, Valenii de Munte 1937, s. 49-50; Oskar Halecki, **The Crusade of Varna. A Discussion of Controversial Problems**, New York, 1943, s. 88-90; I. A. Fabricius, **Bibliotheca latina mediae et inirmae aetatis**, c. 6, Padova, 1754, appendix by I. D. Mansi, s. 14-15; Pall, **a.g.e.**, s. 55-56; Halecki, **a.g.e.**, s. 88-90; Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 197-199.

[668] Gökbilgin, "Varna", **İA**, c. 13, 1986, s. 210-212.

görülmüştür. Sultan Murad Arnavutluk'ta meşgul iken onu zayıf bir durumda yakalamak isteyen Hunyad Macaristan, Eflâk, Polonya, Erdel ve Almanya askerlerinden oluşan yaklaşık 40.000 kişilik bir ordu toplayarak Kosova sahrasına gelmiş, burada Sultan Murad ve ordusu tarafından karşılanan Haçlı birliği büyük bir hezimete uğramıştır.[669] Hammer, Engel'in Macar tarihine atıfla Balkanlarda Osmanlı yerleşmesinin kesin olarak anlaşıldığı bu savaş neticesinde Macaristan ile 1449 tarihli bir antlaşma yapıldığını nakletmekte, ancak dönemin diğer kaynaklarında bu bilgiye tesadüf edilmemektedir.[670]

Sultan II. Mehmed 1451 yılında babası Sultan II. Murad'ın ölümü ile ikinci kez Osmanlı tahtına çıkmış, bu gelişme Hristiyan dünyasınca memnuniyetle karşılanmıştır. II. Mehmed'in Batı'da tecrübesiz ve kabiliyetsiz bir şehzade olarak tanınması cihetiyle bu taht değişikliği Avrupa'da yeni umutların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sultan II. Murad'ın saltanatının son yıllarında Balkanlarda özellikle Macarlara karşı yapmış olduğu savaşlar ve Sultan II. Mehmed'in tahta çıkar çıkmaz Hristiyan komşularla art arda yenilediği dostluk antlaşmaları genç Sultana dünya imparatorluğunun kapısını açacak olan ideallerinin gerçekleşmesi yolunda durumu olgunlaştıran unsurlar olmuşlardır. Sultan II. Mehmed saltanatının ilk yıllarında Batı dünyası ile ilişkilerini ılımlı bir zeminde yürütmüş, gerekli gördüğü takdirde bu ılımlı ilişkilerin devamı için tavizkâr bir tutum sergilemiştir. Bu anlayışın göstergelerini 1451 yılı Kasım ayında yenilenen Macar mütarekesi şartları içerisinde bulmak mümkündür. Sırp despotu aracılığıyla bu mütarekenin tecdidi için Sultan II. Mehmed Tuna'da yeni kaleler inşa etmemek ve Balkanlarda anlaşmazlıklara sebep olan bazı konuları Avrupalılar lehinde çözümlemek gibi hükümleri kabul etmiştir. Bunun karşılığında ise Macaristan'ın sadece sınırlara yeni kaleler inşa etmemesi ve bazı vasal devletlerin vergilerini düzenli olarak ödemeye devam etmesini talep etmiştir.[671]

Avrupalıların genç Sultan hakkında yanıldıklarını kavramaları onun İstanbul hakkındaki düşüncelerini faaliyete geçirmesi ve 1453 Mayıs'ında İstanbul'u alarak Doğu Roma İmparatorluğu'na son vermesi ile olmuştur. O tarihe kadar Avrupa'da

[669] Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 55-56; Emecen, "Kosova Savaşları", **DİA** c. 26, İstanbul, 2002, s. 223; Genç, **II. Kosova Savaşı**, s. 35-54.
[670] Hammer, **Geschichte**, s. 281.
[671] Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 2. Cilt (1451-1538)**, s. 22; İnalcık, **a.g.e.**, s. 111,125.

ciddiye alınmayan Sultan II. Mehmed devletini bir imparatorluğa dönüştürerek Türk ve Avrupa tarihinde bir kırılma noktası meydana getirmiş, Türkler Avrupa kamuoyunda en ciddi mesele haline gelmiştir. Özellikle Macaristan bölgesinin Osmanlı kuvvetlerinin tehdidi altında olduğu kanaati yerleşmiştir. Ortaya çıkan panik havasında bir Haçlı birliği oluşturulmaya çalışıldıysa da müzakereler sonuç vermemiş, hiçbir devlet doğrudan bu seferi idare yetkisini almaya cesaret edememiştir. Bu müzakereler esnasında Fatih Sultan Mehmed Tuna boylarına kadar ilerlemiştir. Fatih, Balkan topraklarındaki gücünü tahkim için Belgrad'ı almanın gerekliliğini, Macarlar ise Belgrad'ı kaybederlerse devamının çok kısa bir süre içerisinde geleceğini idrak etmişlerdir. Uzun sefer hazırlıklarından sonra 3 Temmuz 1456'da Belgrad kuşatması başlamış, Osmanlı kuvvetleri 14 Temmuz'da Tuna nehri üzerindeki ve 22 Temmuz'da da Belgrad önündeki çarpışmaları kaybetmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in de yaralandığı bu sefer Hunyad Yanko'ya yeniden şöhret kazandırarak Batı dünyasını sakinleştirmiş, Osmanlılar ise Balkanlar ve bütün Avrupa sahasında en büyük mağlubiyetlerini yaşamışlardır. Bu girişimin püskürtülmesi Balkan ve Avrupa seferlerine geçici bir ara verilmesine sebep olmuş, Osmanlılar 65 yıl boyunca tekrar Belgrad üzerine sefere çıkmamışlardır.[672]

Belgrad seferinin hezimetle sonuçlanmasından sonra sınır boylarında zaman zaman ortaya çıkan akınlar tarafları karşı karşıya getirmişse de ne Osmanlı Sultanı ne de Macar kralı genel bir savaşa sıcak bakmamışlardır. Nitekim Fatih Sultan Mehmed'in Balkan politikası içerisinde bir Macar savaşı bulunmuyordu ve Macar toprakları da fetih politikasının önemli bir kısmını oluşturmuyordu. Kral Mathias ise Osmanlı Sultanına karşı verilecek zorlu bir savaşa girişmektense mümkün olduğunca farklı bölgelerde başarılar elde ederek ismini duyurmayı yeğliyordu. Babasının aksine Mathias bir şövalyelik ruhu ve Hristiyanlık coşkusu taşımıyordu.[673]

Fatih Sultan Mehmed yönünü Anadolu'ya çevirdiği sırada Belgrad dolayısıyla cesaretlenmiş olan Avrupa'da yeni bir Haçlı ittifakı projesi ortaya çıkmıştır.

---

[672] Jorga, **a.g.e.**, s. 79-86; Kalman, **a.g.m.,** s. 101-107; Gökhan Dilbaş, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki İlerleyişinde Bir Dönüm Noktası: 1456 Belgrad Kuşatması", **Türk Tarihinde Balkanlar**, c. II, ed. Zeynep İskefiyeli vd., Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sakarya 2013, s. 405-425.
[673] Jorga, **a.g.e.**, s. 179-180.

Macaristan, Venedik, Rodos Şövalyeleri ve Bourgogne dukasının da dâhil olduğu ittifak 1463 yılında kurulmuş ve bu ittifakın üyeleri aynı yıl Osmanlı topraklarına saldırmıştır. Mora ve Bosna'da Venedik ve Macarlara karşı başarılı bir savunma yapan Osmanlı Sultanı Anadolu'daki sıkıntılar nedeniyle 1465 yılında bu iki devletle barış müzakerelerine başlamıştır. Buradaki durumu geçici olarak kontrol altına alan Fatih Sultan Mehmed yönünü tekrar Anadolu'ya çevirmiş, 1468 yılına kadar Venedik ve Macaristan ile müzakereler kesintili olarak devam etmiştir.

1468 yılında Roma'da müttefikler yeniden ittifak kararı almış, Fatih Anadolu'da Karaman ve Uzun Hasan meseleleri ile meşgulken bu güçler tekrar saldırı durumuna geçmiştir. Devletin iki farklı cephede savaşmak zorunda kaldığı bu buhranlı dönem 1474 yılına kadar devam etmiştir. Bu esnada Macar kralı Bosna'da tekrar girişimlere başlamış, Fatih ise bunların önünü kesmek için birtakım önlemler almıştır. Tuna'da Böğürdelen kalesinin inşası ve 1471 yılında Osmanlı akıncılarının Macaristan'ın rakibi olan Avusturya topraklarına yönelmesi taraflar arasındaki gerginliği bir miktar azaltmış, Fatih Sultan Mehmed bir elçi göndererek Macar kralına barış teklifinde bulunmuştur. O esnada bir Macar elçisi, padişahın Uzun Hasan ile mücadele halinde olduğu 1473'te Osmanlı topraklarına varmış, ancak elçi bu mücadele sonuna kadar bekletilerek huzura kabul edilmemiştir. Osmanlı Sultanı Doğu'daki durumu kontrol altına aldıktan sonra Macar kralının taleplerini reddetmiştir. O esnada Lehistan ile savaş halinde olan Macar kralı 1475'te bu gailesinden kurtulunca Böğürdelen'i işgal etmiştir. Boğdan üzerine sefer hazırlığında olan Fatih Sultan Mehmed'in yeni barış tekliflerini dikkate almayan Macar kralı bu defa Semendire'yi alma girişimlerinde bulunmuştur. Ancak Fatih Sultan Mehmed kış şartlarına rağmen ordusu ile Semendire'ye gelerek bu girişimin de önünü kesmiştir. Bu tarihten sonra Osmanlılar ve Venedikliler arasındaki uzun savaş bitmiş ve 1479 yılında barış akdedilmiş, Macarlar ise Avusturya mücadelesine dalmıştır. Ardından Fatih Rodos'u hedef alarak Akdeniz'e yönelmiştir. XV. yüzyılın son yirmi yılında Fatih Sultan Mehmed'in 1481 yılındaki ani ölümü sırasında Macarlar ile Osmanlılar

fiili olarak 800 km. uzunluğundaki bir sınır hattını paylaşan iki güçlü devlet konumuna gelmişlerdir.[674]

Fatih Sultan Mehmed gibi karizmatik bir liderden sonra Osmanlı tahtına çıkan sekizinci Osmanlı padişahı Sultan II. Bayezid saltanatının ilk yıllarında ılımlı bir dış politika yürütmüştür. Bunda etkisi olan unsurlardan biri hiç şüphesiz ki devleti hassas bir duruma sokan Şehzade Cem meselesi idi. II. Bayezid'in ilk sefer-i hümayununa çıkarak Tuna boylarındaki kaleleri tahkim ettirdiği 1483 yılına kadar Osmanlılarla Macarlar arasında 30 adet ateşkes yapıldığı bilgisine sahibiz. Sultan Bayezid'in 1483 yılındaki bu hamlesi Macaristan'ı endişelendirmiş; ancak Macaristan ile savaşma niyeti olmayan Osmanlı padişahı, Kral Mathias ile müzakereleri başlatmıştır. Osmanlılarla yapılacak gerçek bir savaşa hazırlıklı olmayan Macar kralı Bayezid'in ateşkes teklifini memnuniyetle kabul etmiş, taraflar arasında beş yıllık bir mütareke akdedilmiştir. Zaman içerisinde peş peşe yapılan ateşkesler büyük ve kapsamlı seferlerin önünü kesseler de elbette sınırlardaki akınlar devam etmiştir.[675]

İlerleyen yıllarda Osmanlı-Macar ilişkileri bu ateşkesin hükümleri çerçevesinde devam etmiştir. Macar kralı Mathias ve Osmanlı Sultanı II. Bayezid arasındaki mektuplaşmalarda sık sık bu ateşkesin zikredildiği görülmektedir. Bu mektuplarda her ne kadar ateşkes hükümlerinin ihlalleri yer tutsa da her iki tarafın da üslubunun son derece yumuşak ve dostane olması dikkat çekmektedir.[676]

1483 yılında Kral Mathias ve Sultan II. Bayezid arasında akdedilen mütareke sonrasında karşılıklı ilişkilerde genel olarak olumlu bir hava oluşmuştur. Mütareke şartları genellikle süre sona ermeden yenilenmiş, bu yenilemeler 2 veya 3 yıllığına geçerli tutulmuştur. 1488 yılında mütareke 3 yıl için daha tecdid edilmiş, ancak Sultan Bayezid'in Tuna'nın kuzeyinde yapmış olduğu fetihler Mathias'ı endişelendirmiştir. Bunun üzerine Macar kralı, Bayezid'e karşı mücadelesinde Şehzade Cem'i kullanma

---

[674] İnalcık, "Mehmed II", **DİA**, c. 28, Ankara, 2003, s. 399-403; Göksel Baş, "XV. Yüzyılın İkinci Yarısında Balkanlarda Osmanlı Serhad Organizasyonunun Oluşumu: Kaleler Ağı, Askeri Personel, Finansman ve Mali Külfet", **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S. 33, 2018, s. 151.

[675] Jorga, **a.g.e.**, s. 244-247; Fodor, **The Unbearable Weight of Empire-The Ottomans in Central Europe. A Failed Attempt at Universal Monarchy (1390-1566)**, Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences, Budapest 2016, s. 52.

[676] Gökbilgin, "Korvin Mathias (Mátyás)'ın Bayezid II.e Mektupları Tercümeleri ve 1503 (909) Osmanlı-Macar Muahedesinin Türkçe Metni", **Belleten,** c. XXII, S. 87, 1958, s. 371-375.

yoluna gitmiştir. Bu hususta Fransa ile yaptığı müzakerelerden sonuç alamayan Mathias yeni bir Haçlı ittifakı projesi için gayret göstermiştir. Ancak Avrupalı müttefikler Osmanlı karşıtı bir ittifaka ilgili gibi görünseler de esasında bu güçler milli çıkarlarını önceleyen bir politika gütmektelerdi. Osmanlı karşıtı bir görünüme sahip olan ittifaklar aslında Avrupa'daki güçler dengesini muhafazaya yönelik tedbirlerden ibaretti. Dolayısıyla Mathias'ın umudunu bağladığı bu ittifak ölü doğmuş olarak tarihteki yerini almıştır.[677]

Macar kralı Mathias'ın 1490 yılında ölümünden sonra yerine Jagellon hanedanından Bohemya kralı II. Ladislaus Macar kralı olmuş, bu esnada Sultan Bayezid Memluk savaşından ötürü Macaristan'daki taht değişikliğinin sebep olduğu karışıklıklardan faydalanamamıştır. Mathias'ın ölümü ile 1488'de tecdid edilen mütareke geçersiz hale gelmiş, bu tarihten sonra Macaristan üzerine zaman zaman başında Sultan'ın da bulunduğu ciddi akınlar düzenlenmiştir. Ancak bu çalkantılı dönemde bile diplomatik ilişkiler kesintiye uğramamış, sonuçsuz da olsa müzakereler devam etmiştir. Nihayet 1494 yılında Sultan Bayezid'e gönderilen Macar elçi Peter More 1495 yılında Türk sefaret heyeti ve Sultan'ın 10 yıllık barış antlaşması teklifi ile ülkesine dönmüştür. Ancak Macar kralı Ladislaus yalnızca 3 yıllık bir ateşkese rıza göstermiş ve üç ay önceden bildirimde bulunmak kaydıyla mütarekeyi yürürlükten kaldırma yahut süresini uzatma hakkı tanınmasını talep etmiştir. Macar kralının isteği üzerine tarafların ateşkes süresi boyunca karşılıklı olarak askeri harekâtlara son vermesi ve söz konusu harekâtların yalnızca merkezi ordularla sınırlanmaması öngörülmüş, 1493 yılında Osmanlılar tarafından esir alınan Macarların serbest bırakılması kararlaştırılmıştır. Ladislaus'un Osmanlı bölgelerine yapılacak olası Habsburg saldırılarını ve Bayezid'in de Macar sınır istilalarını engelleme taahhüdü ile 1495 yılında Osmanlı-Macar barışıklığı 3 yıl daha temin edilmiştir.[678]

1495 yılındaki bu tecdidden sonra taraflar arasında nispeten bir sükûnet sağlanmıştır. Hatta Macar kralı Ladislaus o tarihte Boğdan'ı işgale çalışan kardeşi Leh

---

[677] Pal Fodor-Geza David, "Hungarian-Ottoman Peace Negotiations in 1512-1514", **Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent**, ed. Geza David-Pal Fodor, Budapest 1994, s. 10-11; Sydney Nettleton Fisher, **The Foreign Relations of Turkey 1481-1512**, University Of Illinois Press, Urbana 1948, s. 33.

[678] Tamas Palosfalvi, **From Nicopolis to Mohacs: A History of Ottoman-Hungarian Warfare**, **1389-1526**, Brill, Leiden 2018, s. 287-298.

kralına yardım etmeyi bile Osmanlı barışını sebep göstererek reddetmiş, bilakis taraflar arasında arabuluculuk yapmaya çalışmıştır. Macar kralı Ladislaus, Şehzade Cem'in 1495 yılında ölümü ile dış politikada ciddi bir hareket kabiliyeti kazanan Sultan Bayezid'i Lehistan'a yapacağı bir misillemeden alıkoymak istediyse de bunda başarılı olamamıştır. 1498 yılı sonunda süresi dolan Osmanlı-Macar mütarekesi böyle bir tarihsel akış içerisinde yenilenmiştir.[679]

1499 yılında yeniden başlayan Osmanlı-Venedik savaşının bir Haçlı birliğine dönüştürülmesi çabası neticesinde Macaristan toprakları ender görülen bir diplomatik yoğunluk yaşamış, bu hareketlilik sonucu alınan kararlar Macaristan'ı bir kez daha Osmanlılar ile karşı karşıya getirmiştir. Osmanlı'ya karşı Venedik etrafında birleşen Avrupalı müttefikler denizlerde Osmanlılar ile savaşırken Macaristan'ın da karadan taarruza geçmesi planlanmıştır. Ancak Anadolu'da çıkan ayaklanmalar ve Şah İsmail tehlikesinin baş göstermesi Bayezid'in siyasetini yumuşatmasına sebep olmuş, Venedik ise savaş maliyeti ve deniz ticareti odaklı kaygıları sebebiyle savaşı devam ettirmek istememiştir. Macar kralının da muvafakati ile savaşa son verilmiş, Venedik'in ardından Macaristan ile de 1503 tarihinde bir antlaşma yapılmıştır.[680]

Macaristan'a verilen bu 1503 tarihli ahidname Osmanlı-Macar ahidnameleri arasında en çok bilinen ahidnamedir. 7 yıl geçerlilik süresi olan ahidnamenin Türkçe orijinali günümüze ulaşmış olup Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde muhafaza edilmektedir.[681] Bu ahidname daha önce yayınlanarak ilim dünyasına tanıtılmıştır.[682] Ahidnamenin içeriği incelenecek olursa Osmanlıların Kuzey Bosna'da son aldıkları yerlerin Osmanlılarda kalmasının kabul edildiği görülecektir. Ayrıca karşılıklı olarak ticaret serbestiyeti ve iki devlet tüccarlarının da birbirlerinin memleketlerine gidip gelmeleri konuları düzenlenmiştir. Macar kralının dört İncil üzerine ve Osmanlı padişahının da Kur'an-ı Kerim üzerine and içtiği yemin kısmında görülmektedir.[683]

XV. yüzyılın sonuna gelindiğinde Osmanlıların ikili ilişki kurmuş olduğu devletlerin sayısı artmış ve Hristiyan güçler arasındaki ciddi rekabeti tamamen

[679] Palosfalvi**, a.g.e.**, s. 298-299.
[680] Jorga, **a.g.e.**, s. 278-279; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 215-218.
[681] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, TSMA. E. 7675.
[682] Gökbilgin, **a.g.m**. (1958), s. 369-390; Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 459-460.
[683] Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 218.

kavramış olan Osmanlılar, İtalyan şehir devletleri, Macaristan ve Lehistan ile yaptığı savaş ve ticaret aracılığıyla dolaylı olarak Avrupa'nın siyasi ağına katılmıştır. Bu durum Macaristan'ı Osmanlılara karşı Hristiyanlığın koruyucusu durumunda yalnız bırakmıştır. Bu tarihte Avrupa'da artık Osmanlıların nefret edilen bir düşman değil, gerektiğinde başvurulacak bir müttefik olabileceği fikri yerleşmiştir. Bu süreç Osmanlı-Macar ilişkilerinde açıkça izlenebilmektedir.[684]

7.2. Osmanlı-Macaristan Ahidnamelerinin Diplomatik Bakımdan Değerlendirilmesi

1488 Tarihli Macaristan Ahidnamesi Sureti Diplomatik İncelemesi

1488 tarihli ahidnamede *Davet* rüknü en bilindik, basit ve sade şekliyle "*hüve*" olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak ahidnamelerde daha uzun çeşitli formüllerle uygulanmış olan *Davet* rüknünün bu belgedeki formu belgenin suret olması sebebiyle rüknün kısaltılarak kayda geçirilmiş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Ancak başka herhangi bir destekleyici veri bulunmadığından bu konuda kesin bir yargıya varmak mümkün değildir.

Belge, davet rüknünün hemen ardından "*Sûret-i ahidname*" başlığını taşımaktadır. Bu başlıkta ahidname kelimesinin üstü çizilidir. Kim tarafından hangi amaçla çıkarıldığı bilinmeyen bu suretin bulunduğu sayfanın en üstünde bulunan "11" numarasından ve yeni hükümleri ifade için kullanılan "*ve bir dahi budur kim*" ifadelerinin üstünün çizilmesinden bu belgenin bir münşeat mecmuası ya da kanunname gibi bir esere ait bir parça olduğunu tahmin etmekteyiz.

Ahidname, başlığın ardından doğrudan *Unvan* rüknü ile başlamaktadır ve "*ben ki Sultan Bayezid bin Sultan Mehmed bin Sultan Murad Han'ım*" şeklinde son derece sade bir biçimde herhangi bir sıfat kullanılmaksızın padişahın yalnızca kendisinin, babasının ve dedesinin adının zikredildiği kısa bir formdadır.

[684] Fodor-David, **a.g.m.,** s. 12-13.

Ahidnamelerin giriş protokolünü oluşturan rükünlerinin tamamlanmasının ardından vesikanın muhtevasına dair hususların mevcut olduğu kısım gelmektedir. Bu kısmın ilk rüknünü *Nakil/İblağ* kısmı teşkil eder. Ahidnamenin bu kısmında diğer Osmanlı ahidnamelerinde karşımıza çıkmayan bir hususiyet mevcuttur. *Nakil/İblağ* rüknünden önce ahidnamelerde görmeye alışık olmadığımız "*şöyle ma'lûm ve rûşen ederim şol kimesneler ki benim ahidnâmemi ve berât-ı hümâyûnumu görmek ve işitmek layıklardır ki*" şeklinde bir geçiş cümlesi kullanılmıştır. Ardından Sultan II. Bayezid "*bundan evvel Engürüs ve Çih'in ve gayri vilayetlerin kralı karındaşım ve hısmım Matyaş Kral ile bizim aramızda müsâleha ve dostluk babında hayli söz olup ve birbirlerimize mektuplar ve haberler gönderilmiş idi*" ifadeleriyle Macaristan kralı ile aralarında barış ve dostluk için yapılan yazışma ve haberleşmelere işaret etmektedir. Sultan Bayezid Macaristan kralından "*karındaşım ve hısmım*" diye bahsetmekte ve barış hususundaki haberleşmenin yoğunluğuna vurgu yapmaktadır. Ardından Macar kralı tarafından dostluk ve barışın tahkimi için tam yetkili bir vezir gönderildiği ve bu gelen elçinin kendisine kral tarafından söylenen her şeyi tamamıyla Osmanlı sultanına ilettiği bildirilmektedir. Bu anlatının ardından yine ahidnamelerde pek rastlanmayan bir ibare olarak "*bize dahi tafsiliyle ma'lûm ve mefhûm oldu*" cümleleri yer almaktadır.

Zaman içerisinde kaybolan bir hususiyet olarak erken dönem Osmanlı ahidnamelerinde padişahın dünyada ve memlekette sulhun önemini vurguladığı kısımlar göze çarpmaktadır.[685] Sultan II. Bayezid, öncelikle "*ben dahi gördüm ânlarınla müsâleha etmek sebeb-i intizâm-ı umûr-ı memlekettir*" cümleleri ile barış ve dostluğun devlet düzeni için bir gereklilik olduğunu vurgulamaktadır. Hemen ardından Osmanlı sultanı barışa dair görüşüne 1482 tarihli Venedik ahidnamesinde de yer alan "*lâ-cerem âlem-i dünyada müsâleha ve dostluk fevkinde hiç nesne olmaz*" şeklinde veciz bir ifade ile dikkat çekmektedir. II. Bayezid bir yıl ara ile Venedik'e ve Macaristan'a verdiği ahidnamelerde dünyada barış ve dostluktan daha değerli hiçbir şeyin olmadığının altını çizmektedir.

[685] Ahidnamelerin tamamında görülmeyen ancak 17. yüzyıl sonuna ait ahidnamelerde oldukça farklı biçimde tekrar ortaya çıkan bu kısım için Schaendlinger *Manifestatio* kavramını önermektedir. Bkz.: Schaendlinger, **a.g.e.**, s. XXV-XXVI; Kołodziejczyk, **a.g.e**., s. 19-20.

Barışa kadar geçen süreç ve bu konudaki görüşlerin kısaca özetlenmesinden sonra Sultan II. Bayezid ahidnameyi verme sebebini "*imdi ben dahi mezkûr kralı âsâr-ı hısımlık zuhûra gelmek içün ve arada düşmanlık olmamağiçün müsâleha etmeğe mâil olup*" şeklinde açıklamaktadır. Bu ifadelerle Sultan Bayezid daha önce belirtmiş olduğu Macar kralının talebine binaen barışa olan temayülünü ve Macar kralı ile aralarında düşmanlık olmamasına dair isteğini sebep göstermektedir. Burada ilginç bir yön daha vardır. Ahidnamenin başında Macar kralından *karındaşım ve hısmım* olarak bahseden padişah bu kez de ahidnameyi veriş sebeplerinden biri olarak *âsâr-ı hısımlık zuhura gelmek içün* şeklinde bir gerekçe sunmaktadır. Sultan Bayezid'in ikinci defa bir akrabalık bağının altını çizmesi Avrupalı kralların uluslararası ilişkilerini tesis ederken uyguladığı bir retoriği anımsatmaktadır. Ortaçağ ve erken modern dönemde Avrupalı krallar din kardeşliğine atıf yapan metaforik bir akrabalık bağından söz ederlerdi. Gerçek ya da kurmaca olabilen bu akrabalık bağlarının gelecekte işbirliği uygulamalarını mümkün kılabilecek ya da yeni ilişkiler tesis edebilecek bir yönü olduğu düşünülmektedir.[686]

Son derece uzun ve ilginç bir *Nakil/İblağ* bölümünden sonra Sultan Bayezid'in "*müsâlehaya ve dostluğa işbu şart üzerine rıza verdim ki zikr olunur*" ifadesi ile ahidname maddelerinin kayıt altına alındığı *Ahidname Maddeleri* kısmına geçilmektedir. Bu maddeler beş başlık altında toplanmaktadır. Her yeni maddeye geçişte "*ve bir dahi budur kim*" ifadesi kullanılmakta ve bu ifade üstü çizilerek vurgulanmaktadır. Ahidnamenin maddeleri incelendiğinde şartların mütekabiliyet esasına dayandığı görülmektedir. Her madde ayrıntılı biçimde yazıldıktan sonra şartların Osmanlılar için de geçerli olacağı vurgulanmaktadır. Ahidnamenin maddeleri temel olarak karşılıklı saldırmazlık, Osmanlıların Macaristan topraklarından kralın bilgisi olmaksızın asker geçirmemesi, iki tarafın da sefere çıktıklarında karşı tarafa yardım etmemesi, her iki tarafın görevlilerinin karşı taraf topraklarında can ve mal emniyeti ve son olarak ticarete ve tüccarlara dair güvenlik hususu üzerinedir.

[686] Iver B. Neumann, Kristin Haugevik and Jon Harald Sande Lie, "Kinship in International Relations: Introduction and framework", **Kinship in International Relations**, (ed. Kristin Haugevik & Iver B. Neumann), Routledge, London 2019, s. 9-10.

*Ahidname maddeleri*ni müteakip ahidnamenin yürürlüğe konulmasına dair hususlar kayıt altına alınmıştır. Buna göre ahidnamenin yürürlüğe konularak işlemesini sağlamak için "*bu kazâyâyı görüp gözetmek içün benim tarafımdan bir yarar âdem Semendire'de ve kral canibinden bir yarar âdem Belgrad'da ta'yin oluna tâ kim zikr olan husûsiyâtı yerli yerine koyalar*" ifadeleri ile Osmanlılar adına Semendire taraflarından bir görevli ile Macarlar adına Belgrad taraflarından bir görevli gönderilmesine karar verilmiştir. Ardından "*ve mezkûr bazirgânlar dahi bâcların ve gümrüklerin ve geçit hakların vilayetlerin âdetlerin üzere edâ kılalar ve bu canibden Engürüs canibine bazirgânlık yahut gayri maslahatta kimesne varmak ister ise uçta duran sancak ve sancak beğlerimin mektubuyla ânların ucda duran banlarına varalar ânların icazetleriyle diledikleri yere varalar ol taraftan benim memleketime gelmek isteyenler bu üslub üzere edeler*" ifadeleri ile ilave bazı hususlar hatırlatılmıştır. Bu kayıtla Macar tüccarlarının Osmanlı topraklarında vermekte oldukları vergileri aynı şekilde vermeye devam etmeleri hatırlatılmıştır. Her iki tarafın tebaa ve tüccarlarının birbirlerinin topraklarına geçişi için sınırlardaki yerel yetkililer görevlendirilmiştir.

Ahidnamenin içeriğine dair hususların bu şekilde tamamlanmasının ardından ahidnamenin yürürlüğe konma biçimi ve yürürlükte kalacağı süreyi bildiren "*bu müsâleha ve dostluk ve iyi komşuluk iki yıla değin ahd olundu ve zikr olan yılların ibtidâsı mezkûr kral benim elçimin önünde and içtiği günden ola*" ifadeleri yer almaktadır. Buna göre iki yıl müddetle verilmiş olan bu ahidnamenin başlangıcı olarak Macar kralının Osmanlı elçisinin önünde yemin ettiği tarihin kabul edileceği bildirilmiştir.

1488 tarihli Macar ahidnamesi ahidnamelerin en önemli hususiyeti olan *Yemin* rüknü ile sona ermektedir. Bu özellik ahidnameleri diğer bütün belge türlerinden ayıran rükündür. Padişahın ahdini yemin ve sözle garanti altına alması başka herhangi bir belge grubunda rastlanmayan bir özelliktir. Bu garanti padişahın antlaşma şartlarına riayet etme hususunda tüm kutsalları adına yemin etmesi şeklinde hayata geçmektedir. Bu suret ahidnamede rükün klasik dönem Osmanlı ahidnamelerinde olduğu tafsilatlı formdadır. "*bu ahd üzerine kabul edip eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki kuşandığım kılıç hakkıyçün ve atam dedem ruhiyçün ve oğulcuklarım başıyçün ve benim başım ve canımiçün ve dahi yüz yirmi dört bin peygamber*

hürmetiyçün ve hazret-i resulün aleyhi efdalü's-salavat pâk ve münevver ve mutahher ruhiyçün ve yedi Mushaf sıhhatiyçün dinim hakkıyçün ve yeri göğü yaradan hakkıyçün mâdâm ki mezkûr kral zikr olan şerâit üzerine ola ben dahi dönmeyem." şeklindeki bu ifadeler Osmanlı padişahının dünya görüşünü ve devletin resmi ideolojisini yansıtması açısından da önemlidir. Bu ideoloji dinî değerler ve hükümranlık anlayışının yanında etnik ve kültürel ögeler tarafından da önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu anlamda kökenlerini eski Türk geleneklerinden alan kılıç ve mızrak gibi savaş aletlerini kutsal sayma hususu *kuşandığım kılıç hakkıyçün* ifadesi ile bu belgede yer almaktadır. Taşıdığı tarihsel önemin yanı sıra Osmanlı diplomatik dilini inşa sürecinde en önemli belgelerden biri olan bu belge, *Yemin* rüknü ile birlikte sona ermekte, ancak belge bir suret olduğu için belgenin son protokolünü oluşturan *Tarih* ve *Mahall-i Tahrir* kısımları bulunmamaktadır.

1503 Tarihli Macaristan Ahidnamesi Diplomatik İncelemesi

1503 tarihli Macaristan ahidnamesinde belgelerin ilk rüknü olan *Davet* rüknünün bu belgede mevcut olmadığı dikkat çekmektedir. Topkapı Sarayı'na hangi suretle geldiği bilinmeyen bu belgenin *Davet* rüknünü içeren kısmının kesilerek belgenin kısaltıldığı tuğranın yerleşiminden anlaşılmaktadır. Belgeye ilk bakışta fark edileceği üzere tuğra genel teamüle aykırı olarak belgenin tepesinde bulunmaktadır. Belge fazlasıyla tahrip olmuş bulunduğundan tuğranın yalnızca beyzeleri kalmıştır.

XV. yüzyıldan itibaren gelişmiş bir forma kavuşmuş olan ahidnameler nişan formunda düzenlendiklerinden genellikle bir *Nişan Formülü* ile başlarlar. XV. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren nişan formülleri de dönemin diplomasi dili ile paralel bir şekilde son derece gelişme göstermiştir. Bu anlamda 1503 tarihli bu ahidnamede bulunan nişan formülü daha sonraki Osmanlı ahidnamelerinde bazı farklılıklar ve eklemelerle sıklıkla göreceğimiz temel formül niteliğindedir. "*Nişan-ı şerîf-i âlî-şân-ı sultânî ve tuğra-i garra-i gîti-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-subhânî hükmü oldur ki*" şeklindeki bu formül yapısal ve içerik olarak XVI. yüzyıla ait ilk Osmanlı ahidnamelerinin nişan formüllerini inşa eden ilk örnektir.

1503 tarihli ahidnamede nişan formülünün hemen ardından ahidnamelerde olağan olduğu üzere *Unvan* formülü yer almaktadır. Bu ahidnamedeki "*şimdiki halde*

Allah'ın inayeti ile ben ulu padişah cümleye galib hüdâvendigâr karanın ve denizin sultanı ve Rum ve Karaman ve Anadolu ve Rumeli ve bunlardan gayri dahi nice memleketin padişahı ki Sultan Bayezid Han'ın" şeklindeki unvan formülü ilerleyen dönemlerde son derece uzun ve gösterişli hale gelecek olan formüllere esas teşkil eder mahiyettedir. Ancak bu formül klasik dönem Osmanlı ahidnamelerinde mevcut unvan formülleri ile karşılaştırıldığında II. Bayezid'e ait diğer belgelerde de olduğu gibi daha arı bir Türkçenin kullanılmış olduğu görülmektedir.

Ahidnamelerin var oluş sebebini açıklayan *Nakil/İblağ* rüknünden hemen önce bu ahidnamede "*benim yüce hazretimin yazılan mektubunu ve ahidnâmesini görüp okuyanlara şöyle ma'lûm ola kim*" şeklinde bulunmakta olan geçiş cümlesi başka herhangi bir form ya da surette de olsa ne 1482 ne de 1503 tarihli Venedik ahidnamelerinde mevcuttur. Bir benzeri ilk Türkçe Macar ahidnamesinde de mevcut olan bu ifade biçimi II. Bayezid'in yalnızca Macarlara vermiş olduğu ahidnamelere ait bir hususiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ifadelerin ardından Sultan Bayezid'in bu barışın yapılma sürecini anlattığı uzun bir *Nakil* kısmı mevcuttur. Buradaki ifadeye göre iki taraf arasında bozulmuş olan sulh "*uslu fikir ve ferâset ehli*" kişilerle istişare sonucu yeniden tesis edilmiştir. Kralın gönderdiği ahidnamenin Sultan Bayezid'in huzurunda okunmasından sonra "*ben dahi kralın ahidnâmesi mucibince ol söyleşilen üzere yedi yıla değin sulhu ve dostluğu kabul ettim*" ifadesi ile *Ahidname Maddeleri*ne geçilmiştir. Bu uzun ve dikkat çekici nakil kısmının içerisindeki "*ulu padişahlar arasında elleri altında olan memleketlerin sınırı maslahatı içün mâbeynde mu'ahede ve müsâlaha olmak gökçek nesne olup ahdin ve sulhun götürü halka fâidesi olduğu sebebden*" ifadeleri Schaendlinger'in *manifesto* kavramını önerdiği kısımdır.[687]. Bu kısım ilk dönem ahidnamelerinden yalnız Sultan Bayezid'e ait ahidnamelerde mevcut olduğundan, padişahın yürüttüğü barışçıl siyaset için meşru bir zemin teşkil etme gayreti olarak değerlendirilebilir.

Mütekabiliyet esasına göre düzenlenmiş olan 1503 tarihli ahidname maddeleri incelendiğinde göze çarpan ilk husus maddelerin son derece tafsilatlı oluşudur. Bu ahidnamenin karşılıklı saldırmazlığı düzenleyen birinci maddesinde Macar kralına ait

[687] Schaendlinger **a.g.e.**, s. XXV-XXVI.

olan yerler ayrıntılı bir biçimde listelenmiştir. Adı geçen yerler ve Osmanlı memleketlerine saldırmazlık taahhüdü verildikten sonra akın, haramilik ve çetecilik yasaklanmış, asker geçirilmeyeceği karar altına alınmıştır. İkinci madde Macaristan kralının talebi üzerine ahidnameye dâhil edilecek Hristiyan devletleri ve bu devletlerin ahidnameye dâhil edilme sürecinin esas ve usullerini düzenlemektedir. Üçüncü madde Osmanlı ve Macaristan arasında her iki tarafa vergi ödeyen krallıkların durumuna dairdir. Sonraki maddeler taraflar arasında gönderilen elçilerin ve tüccarların güvenlikleri ile ilgilidir. Daha sonra sırasıyla esir almanın yasaklanması ile barışın muhafazasına yönelik tedbirlere dair maddeler ve yer almaktadır. Ayrıca ahidnameye Macaristan kralı vasıtasıyla dâhil edilmiş olan Venedik ile yaşanacak sorunların Macaristan ile düşmanlık edilmesine sebebiyet vermeyeceği bildirilmektedir. Bu bağlamda dostluk ve barışın Venedik ile ve Macaristan ile ayrı ayrı geçerli tutulduğu ortaya konmaktadır. Son maddeye göre ise sulh her iki hükümdarın da hayatta olduğu takdirde yedi yıl sürecek, eğer taraflardan biri vefat ederse bozulacaktır.

*Ahidname Maddeleri*nin tamamlanmasının ardından Sultan Bayezid ahidnamenin yazdırılarak Osmanlı elçisi ile birlikte İstanbul'a gelen Macar elçisi önünde yemin ettiğini ve ahidnameyi bizzat kendisinin elçiye teslim ettiğini bildirmektedir. Söz konusu *Yemin* rüknü belgede "*ibtidâen yeri göğü yaradan ve yüz yirmi dört bin peygamberle bizim peygamberimiz hazret-i Muhammed Mustafa'yı salla'llahu aleyhi ve sellem gönderen ve mecmû' kitapları gökten indiren ulu Allah'ın azâmetine ve babam ruhuna ve oğlancıklarım başına ve yürüdüğüm yoluma ve kuşandığım kılınca and içerin ki*" ifadeleri ile vücut bulmuştur. Bu ifadeler genel olarak klasik yemin formuna benzemekle birlikte "*mecmû' kitapları gökten indiren Allah'ın azametine*" ve "*yürüdüğüm yoluma*" ifadeleri yalnızca bu ahidnameye mahsus ifadelerdir. Ne daha önceki ne daha sonraki ahidnamelerde bu ifadelere rastlanmamaktadır. *Yemin* rüknünden sonra Sultan bir kez daha sulha riayet edildiği müddetçe kendisinin de sulha riayet edeceğini ve ahidnameye dâhil edilmiş olan Hristiyanlardan birinin sulhu bozması durumunda sulhun diğer devletler için bozulmayacağını hatırlatmaktadır. Sulhun başlayacağı tarih ikili tarih atma geleneğine uygun bir biçimde "*bu sulhun ibtidâ tarihi İsa-yı nebi tarihinin bin beş yüz üçüncü yılında ağustosun yirminci gününden ve bizim peygamberimiz salla'llahu aleyhi ve*

sellem tarihinin dokuz yüz dokuzuncu yılından saferü'l-muzaffer ayının yirmi sekizinci gününden başlayıp mukarrer ola" şeklinde kaydedilerek ahidname içeriği tamamlanmıştır.

Belgede son olarak *Tarih* ve *Mahall-i Tahrir* rükünlerinin yer aldığını görmekteyiz. *Tarih* kısmı belgenin yazılış tarihini "*bu ahidnâme İsa-yı nebi tarihinin bin beş yüz üçüncü yılında mâh-ı novevirisin dördüncü gününde ve bizim peygamberimiz Muhammed Mustafa salla'llahu aleyhi ve sellem tarihinin dokuz yüz dokuzuncu yılında mâh-ı cemâziye'l-ulânın on beşinci gününde yazıldı*" şeklinde vermektedir. Bu kısımda Kasım ayının *Noveviris* olarak ifadesi yine ilk kez bu ahidnamede görülmektedir. Osmanlı ahidnameleri arasında kendine has dili ve şaşırtıcı derecede tafsilatlı yapısıyla dikkat çeken bu ahidname "*Be-makam-ı Kostantiniyye*" şeklinde *Mahall-i Tahrir*in kaydedilmesi ile son bulmaktadır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-FRANSA AHİDNAMELERİ

8.1. Osmanlı-Fransa Ahidnamelerinin Tarihsel Gelişimi

Osmanlıların siyasal amaçlara ulaşma yolunda ahidnameleri politik bir argüman olarak kullanmaları ve özellikle Akdeniz ticaretini bu vasıta ile dizayn etmeleri Osmanlı iktisadi ve siyasi düşüncesinin gelişim bakımından büyük önem taşır. Avrupa'da XIII. yüzyıla kadar benimsenmiş olan Papa ve imparatorun otoritesi altında örgütlenmiş tek bir Hristiyanlık Cumhuriyeti (Respublica Christiana) ideolojisinden, XIV. yüzyıl itibariyle ortaya çıkan coğrafi keşifler, Rönesans ve Reform ve bunların doğurduğu yeni sonuçlar vasıtasıyla vazgeçilmiştir.[688] Yüzyıl savaşları, Hristiyan birliği fikrinden uzaklaşılması ve doğan mezhepsel çatışmalar Avrupa'da bölünmüş ve parçalanmış bir yapı meydana getirmiştir. Osmanlılar XV. yüzyılın başından itibaren Avrupa'da tesis edilmiş olan yeni düzene müdahil bir araç olmak üzere ahidnameleri son derece etkili bir şekilde kullanmışlardır.

Avrupa'daki karışık siyasi durum ve Merkantilizm etkisi ile ortaya çıkan yeni ekonomik düzenle birlikte Fransa, İngiltere, İspanya gibi güçlü krallıklar gelişme ortamı bulmuştur. Bu esnada Osmanlı Devleti Avrupalı devletlerin birbirleri ile mücadelesinde dengeleyici bir unsur olarak öne çıkmakta, Avrupa siyasetini yönlendirici bir etki yapmaktadır. Yaşanan gelişmeler gücünün en üst noktasına kavuşmuş olan Osmanlıların sisteme müdahalesi için koşulları uygun hale getirmiş ve ahidnameler bu noktada en kullanışlı araçlar olmuştur.

Nitekim Avrupa'da önemli bir güç olan Habsburgların ve Osmanlıların ortak olarak sahip oldukları dünya egemenliği iddiası bu iki devleti sürekli olarak karşı karşıya getirmiş, bu rekabet Osmanlıların Avrupa'yı siyasi olarak bölerek

[688] İnalcık, **Osmanlı ve Avrupa: Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri**, 10. Baskı, İstanbul 2021, s. 123; Beydilli, **a.g.m.**, s. 137-138; Hakkı Hakan Erkiner, "Grotius Öncesinde İlk Modern Uluslararası Hukuk Düşüncesinin Oluştuğu Tarihsel Koşullar ve Erken Klâsik Dönemdeki Öğreti", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, c. 18, S. 1, s. 59-60.

şekillendirmesi ile sonuçlanmıştır.[689] Yükselmekte olan milli devletler *siyasi amaçlı iktisadi araçlar* olarak ahidnamelerle desteklenmiş, bu yolla Habsburgların Avrupa'da egemen güç olması engellenmiştir. Akdeniz ticaretinin canlılığını sürdürmesi sayesinde de Osmanlı ekonomisi büyümeye devam etmiştir.[690]

Hem Osmanlılar, hem de Avrupa'da var oluş mücadelesi veren Fransa için ortak düşman Habsburglara karşı olan mücadele, 1525 gibi geç bir tarihte başlayan diplomatik münasebetlerin en etken unsuru olmuştur.[691] Bu mücadelede Fransızlarla olan dostluk ve barışıklığın niteliği ağırlıklı olarak ekonomik temeller üzerine yoğunlaşmıştır. Avrupa'da Müslümanlara karşı Haçlı politikasından ayrılarak Osmanlıların gücünü ve dünya siyasetindeki yerini kabul eden ve bu suretle Akdeniz ticaretinde ilk imtiyazları elde eden devlet Fransa olmuştur. 1536 yılında Fransa'ya verilmiş olan imtiyazlar bir yandan Avrupa'daki bölünmüş yapının muhafazasını sağlamış, diğer taraftan Fransa Akdeniz ticaretinde yeni bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum öteden beri Osmanlı ile beraber Akdeniz'de hâkimiyet mücadelesi veren Venedik üstünlüğünü azaltmıştır. XV. yüzyıldan itibaren Venedik'e tanınan garantörlükler daha çok Akdeniz'deki siyasal dengeleri gözeten bir muhteva içerisinde iken Fransa tamamen bu ilişkilerden farklı olarak Osmanlıların imtiyazlı bir devlet olarak koruma altına aldıkları ve bundan dolayı da Akdeniz ticaretinde bilinçli bir şekilde güçlendirmeye çalıştıkları bir aktör olarak öne çıkmıştır.

Osmanlı diplomasisinde Fransa ile yapılmış olan işbirliği sadece Fransa lehine gelişmemiş, Osmanlı İmparatorluğu da bundan hem siyasal anlamda hem de ekonomik anlamda yararlanmıştır. Osmanlılara karşı topyekün düşmanlığın belli ölçüde kırılmasında ve Osmanlı'nın Avrupa'daki siyasi meselelere aktif olarak müdahil olmasında bu işbirliğinin çok önemli bir rolü olmuştur.

Avrupa'da tek başına güçsüz bir devlet olan Fransa'nın almış olduğu imtiyazlar onu Akdeniz'de avantajlı bir hale getirmiş; Akdeniz'de var olmak isteyen İngiltere, Hollanda gibi diğer Avrupalı devletler de Osmanlı imtiyazlarına ihtiyaç olduğunu

---

[689] Turan, **İmparatorluk ve Diplomasi**, s. 180-181; Gürcan, **a.g.m.**, s. 183.
[690] Turan, **a.g.e.**, s. 184.
[691] Emecen, "16. Asır Sonlarında Batı Akdeniz'de Siyaset Sahnesi: Osmanlılar-Fransızlar-İspanyollar", **Kanuni'den Günümüze Türk-Fransız Münasebetleri Uluslararası Kolokyum (Bildiriler)**, İstanbul, 2012, s. 75.

anlamışlardır. Fransa'nın Osmanlı desteği ile bir ortak güce dönüşmesi diğer Avrupalı devletler için bir örnek teşkil etmiş; zaman içerisinde İngiltere, Hollanda gibi devletler de bu desteği elde etmek için mücadele eder hale gelmiştir.

Fransa ile ilk diplomatik temaslar İtalya savaşı sırasında Alman imparatoru Şarlken'e Pavia'da esir düşen Fransız kralı Fransuva için Kanuni Sultan Süleyman'a başvurulması sayesinde gerçekleşmiştir.[692] Bu yardım talebi Osmanlıların Habsburglarla karşı karşıya kalma hedefi için çok uygun bir fırsat olmuş, padişah gerek kara gerekse deniz kuvvetleri ile yaptığı bir dizi seferle Şarlken'i baskı altına almıştır.[693] İlaveten Sultan Süleyman'ın Fransuva'ya, Şarlken'e karşı koyabilmesi için 1533 yılında 100.000 altın gönderdiği ve iki yıl sonra Fransuva'nın padişahtan 1.000.000 altın daha talep ettiği bilinmektedir.[694]

Bugün mevcut bilgilerimize göre XVI. yüzyıl boyunca Osmanlılar tarafından Fransa'ya verilmiş olan 4 adet ahidname vardır.[695] Bu ahidnamelerden 1536 tarihli ilki hakkında günümüze ulaşan Türkçe herhangi bir orijinal yahut suret bir belge olmaması bazı tarihçileri bu ahidnamenin varlığı ya da uygulamaya konulduğu hususunda şüpheye sevk etmiş ve konuyu tartışmalı hale getirmiştir. Şimdiye kadar Osmanlı-Fransız diplomatik ilişkilerinin ele alındığı çalışma ve araştırmalarda bu ahidname maddeleri çokça kez tetkik edilmiş ve özetlenmiş; bu metin bilgisi ise Fransa'da Dışişleri Bakanlığı'na ait arşivde bulunan Fransızca tercümesinden temin edilmiştir. Bu tercümenin 1581 yılında Türkçe asıldan yapıldığı ve 1782 yılında Saint-Priest tarafından Paris'e gönderildiği bilgisi belgenin kenarında kayıtlıdır.[696]

İlk kez Nicolae Jorga tarafından varlığı sorgulanan bu ahidname hakkında Gaston Zeller tekrar ve daha detaylı bir sorgulama yapmıştır. XVIII. yüzyılda Fransız

---

[692] Bu temaslara ait günümüze aslı ulaşan tek belge Kanuni'nin Fransuva'ya göndermiş olduğu nâme-i hümâyûndur. Bu belge bugün Fransa Milli Kütüphanesi'nde (Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits, Supplément turc 1638) mahfuz olup daha önce Uzunçarşılı tarafından kısmî metni yayınlanan bu namenin tam metni (**Osmanlı Tarihi**, c. I, s. 463.) İnalcık tarafından (**Osmanlı ve Avrupa**, s. 200.) yayınlanmıştır.

[693] İsmail Soysal, "Türk-Fransız Diplomasi Münasebetlerinin İlk Devresi", **Tarih Dergisi**, c. 3, 1953, S. 5-6, s. 64-65.

[694] İnalcık, **a.g.e.**, s. 154.

[695] Sevil Gözübüyük, "Osmanlı-Fransa İlişkileri ve Kapitülasyonlar (XVI-XVII. Yüzyıllar), **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2017, s. 64-83.

[696] Soysal, **a.g.m.**, s. 77. (21 numaralı dipnot)

elçisi Comte de Saint Priest'in Fransa'da d'Aramon Evrakı içerisinde bu ahidnamenin suretini görmüş olması böyle bir belgenin varlığı konusundaki tereddütleri ortadan kaldırdıysa da konu başka bir açıdan tartışılmaya başlamıştır. Halil İnalcık ve Gilles Veinstein'in görüşlerine göre böyle bir belge var olmakla birlikte Sadrazam İbrahim Paşa'nın idamı sebebiyle bu ahidname yürürlüğe girmemiştir. Bu görüşlere paralel şekilde Güneş Işıksel yakın bir tarihte yapmış olduğu çalışmasında bu belgenin elçi La Forest ile Sadrazam İbrahim Paşa tarafından bir ahidnameye temel olmak üzere hazırlanmış taslak bir metin olduğunu ve hiçbir zaman padişah tarafından onaylanarak bir ahidnameye dönüşmemiş olduğunu ifade etmektedir.[697]

2000'li yıllara kadar İnalcık'ın görüşü genel kabul görmüşken Zeki Arıkan konu hakkında yapmış olduğu çalışma ile bu ahidnamenin yürürlüğe konduğuna dair bir tez ileri sürmüştür.[698] Arıkan'ın tezi birçok açıdan makul ve tutarlı olmakla birlikte, Güneş Işıksel'in Fransa Ulusal Kütüphanesi'nde tespit ederek yayınladığı 1569 tarihli ahidname metninde[699] "*Françe padişahının elçilerine ve konsoloslarına ve tercümanlarına ve tacirlerine ve sâir re'âyâlarına merhûm ve mağfûrun-leh babam Sultan Süleyman Han tâbe serâhu ve ce'âlâ el-cennete mesvâhu zamanlarında verilen ahdnâme-i şerif ve ahkâm-ı münîfe muktezasınca*" ifadeleri ile tarafımızca tespit edilmiş ve bugüne kadar yayımlanmamış olan 1581 ve 1597 tarihli Fransa ahidnamelere ait suretlerde[700] bulunan "*ceddim merhûm ve mağfurun-leh Sultan Süleyman Han aleyhime'r-rahme ve'l-gufrân verdiği ahidnâme mucibince amel edip*" ifadeleri bu konudaki tereddütlere mahal bırakmayacak niteliktedir. Yine bu meyanda H. 975/M. 1567 tarihinde Cezayir-i Garb beylerbeyine yazılarak Fransa elçisinin adamına verilmiş olan bir hüküm, Cezayir'e ait gemilerin Fransız topraklarına saldırarak ahde muhalif davranışlarının engellenmesini istemektedir. Bu kayıt da açıkça "*Françelü kadimden südde-i sa'âdetüm ile dostluk üzere olup ânların memleket*

[697] Işıksel, "Les Capitulations Accordées à La Nation Française En 1569. Essai De Contextualisation et Édition Critique" (yayın aşamasında)
[698] Arıkan, "1536 Kapitülasyonları ve Cumhuriyet İdeolojisi", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. 24 2005, s. 17-21.
[699] Işıksel, **a.g.m.**, s. 22-25.
[700] TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi, 3345, 168a-170b (sayfa kenarları) ile 175a-178a (sayfa kenarları).

ve vilayetine dahl câiz değildir" ifadeleri ile 1536 tarihli ahidnameye atıf yapmaktadır.[701]

Bugün 1536 tarihli ahidnameye ait Türkçe bir metin mevcut olmamakla birlikte muhtemelen Priest'in Paris'e göndermiş olduğu belgedeki metnin bir tercümesine Ali Reşat ve Macar İskender tarafından Fransızca'dan Türkçe'ye *Kapitülasyonlar, Tarihi, Menşe'i, Asılları* adıyla çevrilmiş olan eserde tesadüf etmekteyiz.[702] Kendisini *eski bir diplomat* olarak takdim eden ancak kimliği hakkında başka bir bilgi bulunmayan müellif, kaynak belirtmeksizin XVI. yüzyıla ait tüm ahidname metinlerine eserinde yer vermiştir. 1536 tarihli Fransızca belgenin tercümesi de bunlardan biridir.[703]

1536 tarihli ahidnameden sonra taraflar arası ilişkiler donanmaların ortak hareketi dâhil olmak üzere barış ve dostluk çerçevesinde kalmıştır. Fransızlar bu ilişkileri kullanarak Osmanlıların gücünü uluslararası arenada kendileri için elverişli biçimde kullanmaya çalışmıştır. Bu anlamda çeşitli siyasi faaliyetlerde bulunan Fransız kralı padişahın Venedik'e verdiği 1540 tarihli ahidname için tavassutta bulunmuştur. Aynı şekilde 1547 yılında Avusturya ile barış yapılarak ahidname verilmesine Fransızlar tarafından engel olmaya çalışıldıysa da buna muvaffak olunamamıştır. Bununla birlikte Kanuni devrinde Türk-Fransız işbirliğinin en önemli yansıması denizlerdeki faaliyetlerde görülmektedir. 1553 yılında Fransız büyükelçi Gabriel d'Aramon ile Sadrazam Rüstem Paşa arasında akdedilen Tecavüzî İttifak Muahedesi 1536 tarihli ahidnamenin sunduğu ortam sayesinde ortaya çıkmıştır.[704]

XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı desteğine kavuşmuş olan Fransa ahidnamelerle Doğu Akdeniz ticaretini tahakkümü altında tutan Venedik'e karşı çok önemli bir aktör haline gelmiştir. Burada sahip olduğu imtiyazat ve serbestiyetin etkisi

---

[701] **7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569) (Özet-Transkripsiyon-İndeks)**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 188 (355 numaralı hüküm)

[702] Ali Reşat-Macar İskender, **Kapitülasyonlar, Tarihi, Menşe'i, Asılları**, Kanaat Matbaası, Dersaadet, 1330, s. 60-66.

[703] Bugün elimizde mevcut 1569, 1581 ve 1597 tarihli ahidname metinlerini bu eserdeki tercüme metinlerle mukayese ettiğimizde hükümlerin madde madde birbirini takip ettiği ve ne eksik ne de fazla bir maddenin bulunmadığı görülmüştür. Dolayısıyla eserin güvenilirliği hakkında bir endişeye mahal bulunmamaktadır. Sonuç olarak burada yayınlanan 1536 tarihli ahidname metni içerik olarak Türkçe metinle birebir uyumlu olduğu ve nazar-ı itibara alınması gerektiği kanaati hâsıl olmuştur.

[704] Soysal, **a.g.m.**, s. 77-90.

ve Osmanlının müttefikliği uluslararası arenada Fransa'yı rahatlatmış, bu sayede kral odağını Şarlken ile mücadele ve İtalyan topraklarındaki genişlemesine çevirmiştir. 1559 yılına kadar İtalyan Savaşları sürmüş, bu tarihten sonra da Fransız topraklarında ortaya çıkan mezhep çatışmaları Fransa'yı meşgul etmiştir.[705] Bu nedenle uzun bir müddet boyunca Osmanlılarla aradaki ahidname tecdidi için herhangi bir adım atılmamıştır.

1566 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümü üzerine tahta çıkan II. Selim'in Akdeniz politikası zaruri birtakım amiller çerçevesinde şekillenmiştir. Sultan Selim Akdeniz ticaretinin kavşak noktası ve Venedik'in son ticaret kolonisi olan Kıbrıs'ın fethinin bu ticaret yolunun güvenliği açısından son derece önem taşıdığının şehzadeliğinden beri farkındaydı. Bu sebeple tahta çıktıktan çok kısa bir süre sonra 1568 yılında bu adaya yapılacak bir askeri harekâtın hazırlıklarına başlamıştır. Yapılan hazırlıklara ek olarak Venedik'i yalnızlaştırmak fethin kolaylaşması açısından son derece gerekli bir hamle idi. Bu amaç için Sultan Selim ekonomi silahını kullanmış ve Fransa'nın Akdeniz'deki çıkarlarını korumak üzere İstanbul'a gönderilen elçisi Claude du Bourg'a 1569 tarihli bir ahidname vermiştir.[706] Bu ahidname Fransa'nın Kıbrıs için kurulan Haçlı ittifakına katılmamasını sağlamanın yanında Fransa kralının kardeşleri olan Alman prenslerini de bu ittifaka katılmaması yönünde etkilemiştir.

1569 tarihli ahidnamenin metni yakın bir tarihe kadar bilinmiyordu. Bilgilerimiz tıpkı 1536 ahidnamesi gibi Fransızca metinlerin çevirisinden ibaretti. Ancak Işıksel'in yayınlayarak ilim dünyasına tanıttığı bu metin Osmanlı-Fransız diplomatik ilişkilerinin milletler hukukunu dizayn eden ve içerdiği hak ve özgürlükler açısından da kendisinden sonraki metinleri son derece etkileyen bir özelliğe sahiptir.[707] Bu ahidname, Fransızlara Venedik'e verilmiş olan en geniş hak ve hürriyetleri içeren ahidnameden bile daha fazla ayrıcalık sağlamaktaydı. Venedik ahidnamelerinde yer alan haklar Fransızlara aynen uygulanmışken, Venediklilere uygulanan kısıtlamaların hiçbiri 1569 Fransa ahidnamesinde bulunmamaktadır. Ayrıca 1569 tarihli ahidnamede bulunan "*France ve âna tâbi' yerlerden memâlik-i mahrûsemde temekkün edenler evli*

[705] Soysal, **a.g.m.**, s. 63; Emecen, **a.g.m.**, s. 76.
[706] Turan, **a.g.e.**, 181-182; Kemal Çiçek, "Kıbrıs (Osmanlılar Dönemi)", **DİA**, c. 25, Ankara, 2022, s. 374; Emecen, "Selim II", **DİA**, c. 36, İstanbul, 2009, s. 417.
[707] Işıksel, **a.g.m.**, s. 22-25.

olsun ergen olsun rencberlik edenlerden haraç taleb olunmaya" maddesi ile Fransızların Osmanlı topraklarında vergi muafiyetine kavuşması bu tarihe kadar herhangi bir devlet tebaasına tanınmamış bir ayrıcalıktı.[708]

Bu kısımda temas edilmesi gereken çok önemli başka bir mesele daha mevcuttur. İnalcık'ın Osmanlı iktisadi tarihini geniş bir perspektifte ele aldığı hacimli eserinin hilafına[709] olarak diplomasi, hukuk ve ticaret tarihi ile ilgili kapitülasyonları konu edinen çalışmaların çok büyük bir kısmında 1569 tarihli ahidname ile Venedik, İngiliz ve Portekiz gemilerinin Osmanlı sularında yaptıkları ticarette Fransız bayrağı taşıması zorunluluğunun getirildiği ifade edilmektedir.[710] Ancak hem Işıksel'in ortaya çıkardığı ahidname metninde hem de Ali Reşad'ın tercüme ettiği eserdeki metinde "*Ceneviz ve Çeçilya ve Ankona ve gayri Frınçe padişahının nâmı ve sancağı altında yürüyenler*" ifadesi mevcuttur. Bahsi geçen Fransız sancağı altında ticaret yapma hususunun Venedik, İngiltere ve Portekiz'e teşmili ancak 1581 ahidnamesi ile olmuştur.

XVI. yüzyılda Fransa'yı dâhili sathında meşgul eden dinî çatışmalar yanında Fransa tahtına kısa bir süre önce Lehistan tacını giyen III. Henri'nin çıkması sonrasında gelişen siyasi durum Osmanlılarla kısa süreliğine de olsa ilişkilerin bozulmasına sebep olmuştur. Kral Henri'nin Lehistan'dan gizlice kaçarak Fransa'da cülusu Lehistan krallığı konusunu tekrar Osmanlı'nın gündemine taşımıştır.[711] Fransa yaşadığı iç sorunlar neticesinde politik ve ekonomik olarak yıpranmış ve buna bağlı olarak Akdeniz ticaretinde bir gevşeme söz konusu olmuştur.[712]

Bu esnada Fransızların sahip olduğu ahidnamelerin onlara sunduğu avantajların farkında olan ve Akdeniz ticaretinden payını almak isteyen diğer Avrupalı

---

[708] De Lamar Jensen, "The Ottoman Turks in Sixteenth Century French Diplomacy", **The Sixteenth Century Journal**, c. XVI, S. 4, 1985, s. 465.
[709] İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi-I 1300-1600**, çev. Halil Berktay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2020, s. 235-236.
[710] Bu tarihte İngiltere ve Portekiz'in Osmanlı ile devletler düzeyinde resmi bir ticari faaliyeti bulunmuyordu. Akdeniz'de bu milletlere mensup ait bireysel imtiyaza sahip az sayıda tüccarın Fransız bayrağı ile ticaretini sürdürdüğü doğru olmakla birlikte bu faaliyetleri İngiliz ticareti olarak adlandırmak hatalıdır.
[711] Uzunçarşılı, **a.g.e**., c. III, s. 169-170.
[712] Akdes Nimet Kurat, **Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi**, TTK, Ankara 1953, s. 35.

devletler Osmanlı nezdinde birtakım girişimlere başlamış bulunuyordu. Fransızların İstanbul'daki elçisi Gilles de Noailles Akdeniz'deki Fransız üstünlüğünü muhafaza için diğer Avrupalı güçlerle Osmanlılar arasındaki ahidname görüşmelerini engellemeye muvaffak olduysa da 1580 yılında İngiltere'nin Sultan III. Murad'dan bir ahidname almasını engelleyememiştir.[713] 1580 tarihli İngiltere ahidnamesindeki "*Venedikli ve Françe ve sâir dostluk üzere olan krallara verilen ahdnâme-i hümâyûnumuzda mestur ve mukayyed olan hususlar İngilterelinin hakkında dahi mukarrer olup*" maddesine göre 1569 Fransa ahidnamesindeki hakların neredeyse tamamı İngilizlere de tanınmaktaydı.[714]

İngilizlere verilen ahidname Fransız kralını harekete geçirmiş ve Fransızlar İstanbul'a yeni bir elçi göndererek iki devlet arasındaki münasebet takibe başlanmıştır. Hatta Fransız elçi Germingy Paris'e gönderdiği raporunda İngilizlerin Osmanlılara savaş aletleri yapımında kullanılmak üzere hammadde ihracını "Hristiyanlığa karşı işlenen büyük bir suç" olarak nitelemektedir.[715] İngilizlerin bu ahidname ile Akdeniz ticaretine katılması, Fransız elçinin 1569 tarihli ahidnamedeki haklarının ihlali anlamına geldiği iddiasını gündeme getirmesine sebep olmuştur. 1581 ahidnamesi böyle bir siyasi zeminde verilmiştir.[716]

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Esad Efendi koleksiyonunda[717] metni mevcut olan ve şimdiye kadar yayınlanmamış olan 1581 tarihli ahidnamenin Fransızlar'a tanıdığı iki yeni imtiyazdan biri Fransız elçilerin diğer devlet elçilerine "*Âsitâne-i sa'âdet-aşyânımızda mukim olan Françe elçileri divân-ı bülend-eyvânımız geldiklerinde vüzerâ-i izamımıza ve müşirân-ı zevi'l-ihtirâmımıza vardıklarında İspanya ve sâir kralların elçilerinin üzerlerine kadimden olageldiği üzere takaddüm ve tasaddur eyleyeler*" ifadeleri ile protokolde üstün sayılmasıydı.[718] Diğeri ise

[713] Jensen, **a.g.e.**, s. 465-466; Kurat, **a.g.e.**, s. 35-36.
[714] 1569 Fransa, 1580 İngiltere ve 1581 Fransa ahidnamelerinin tanıdığı hakları karşılaştırmalı olarak görebilmek için ayrıca bkz. Susan A. Skilliter, **William Harborne and The Trade with Turkey 1578-1582: A Documentary Study of The First Anglo-Ottoman Relations**, Londra 1977, s. 91.
[715] İngilizlerin Osmanlılarla yaptıkları yasaklı mallar ticareti hakkında bkz. Gabor Agoston, "Merces Prohibitae: The Anglo-Ottoman Trade in War Materials and the Dependence Theory,", **Oriente Moderno 20 (The Ottomans and the Sea)**, c. 81, 2001, s. 177-192.
[716] Kurat, **a.g.e.**, s. 38-39; Emecen, **a.g.m**., s. 76-78.
[717] TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi 3345, vr. 168a-170b (sayfa kenarları).
[718] Bu durum Osmanlı başkentinde yapılan bazı tören ve toplantılarda oldukça ilginç bir hüviyete kavuşmuştur. Yabancı devlet elçilerinin bir ayrıcalık unsuru olarak oturdukları iskemlelerin konumu

Venedik dışındaki tüm ahidnameli devletlere ait gemilerin -ki ahidnamede bu devletlerin "*Ceneviz ve İngiltere ve Portugal ve İspanya ve Katalan tacirleri ve Çeçilya ve Ankona ve Dubrovnik ve bi'l-cümle Françe padişahının tacı ve sancağı altında yürüyenler*" olarak belirtilmiştir- Osmanlı sularında Fransız bayrağı ile ticaret yapmaları hususunu düzenlemekteydi. Bu madde İngiltere'ye bir yıl önce verilmiş olan kendi bayrağı ile ticaret yapabilme imtiyazını hükümsüz bırakması sebebiyle oldukça önemlidir Bu ahidname ve özellikle bu madde ile birlikte XVI. yüzyılda Fransa en çok kayırılan ve en çok müsaadeye mazhar olan devlet statüsüne kavuşmuştur. Ayrıca 1581 tarihli ahidnamenin son maddesi olan "*bi'l-cümle ceddim merhûm ve mağfurun-leh Sultan Süleyman Han aleyhime'r-rahme ve'l-gufrân verdiği ahdnâme mucibince amel edip âna muhâlif asla dahl ve ta'arruz ettirilmeye*" maddesi 1536 tarihli ahidnamenin varlığını kanıtlar niteliktedir.

XVI. yüzyılın neredeyse yarısı boyunca Fransa'da devam edegelen dinî savaşlarının en çok tırmandığı ve Katolik güçler tarafından Fransa'nın yarısının ele geçirdiği bir dönemde Kral III. Henri'nin Protestan Henri de Navar'ın yanına kaçtıktan sonra öldürülmesi ve İspanya'nın boş kalan Fransız tahtı işlerine müdahalesi ile sonuçlanan hadiseler silsilesidir. Henri de Navar'ın (IV. Henri), Fransız tahtına yasal varis olarak çıkması hem Katolik Fransızlar hem de İspanyollar için kabul edilemez bir durumdu. Bu tarihte Fransa'daki gelişmelere odaklanan İspanyol kralı II. Felipe Avrupa'daki egemenliği açısından tehdit olarak gördüğü Osmanlılar ile 1580lerde yapmış olduğu ateşkesi tecdid için müzakerelere başlamak istemiştir. Ancak Osmanlıların IV. Henri tarafında yer alarak İspanya karşısında Fransızları güçlendiren hamlesi bu teşebbüsü akamete uğratmıştır.[719] 1592 yılından itibaren İspanyol-Fransız mücadelesinde Fransa'ya verilen Osmanlı desteği fiilî bir mahiyette olmakla birlikte[720] İspanya için Akdeniz'den kesin olarak kopuş anlamına gelmekteydi.[721] Akdeniz'de sadece bu devrede meydana gelen olaylar tahlil edildiğinde bile XVI. yüzyıl

hakkındaki rekabetlerini konu edinen bir çalışma için bkz. Sevil Gözübüyük, "Osmanlı-Fransa İlişkilerinde Diplomatik Protokol Unsuru Olarak "İskemle" (XVI.-XVII. Yüzyıllar)", **ASEAD**, c. 5 2018, S. 6, s. 98-117.

[719] Jensen, **a.g.m.**, s. 468; Evrim Türkçelik, "İspanya, Fransa ve Osmanlı: Jacques de Lancsome'nin İstanbul'dan Roma'ya Mektupları (1590-1592)", **Kebikeç**, S. 40, 2015, s. 293-297.

[720] Emecen, **a.g.m.**, s. 82-89.

[721] Emecen, **a.g.m.**, s. 92.

dünyasında Avrupalı devletlerin kaderini tayin eden büyük bir güç olarak Osmanlı desteği/tehdidine ait somut bir aygıt olan ahidnamelerin dünya tarihinde ne kadar önemli bir yer tuttuğu anlaşılabilecektir.

Fransa'nın en hassas devresinde yürüttüğü başarılı vazife ve diplomatik becerileri sayesinde İspanya'ya karşı Osmanlı desteğini almaya muvaffak olan Fransız elçi François de Savary 1595 tarihinde Osmanlı tahtında olan değişiklikten hemen sonra elde ettiği 1597 tarihli ahidname ile Fransa'ya bir kez daha büyük bir hizmette bulunmuştur.[722] Sultan III. Mehmed'e ait bu ahidname Osmanlı ahidnameleri arasında en ilginç özelliklere sahip ahidnamelerden biridir. Birçok yeni madde eklenerek eski ahidnamenin tecdid edildiği bu ahidnamenin içeriği incelendiğinde XVI. yüzyılın sonunda Osmanlıların İngilizleri Fransızlarla bir denge siyaseti çerçevesinde Akdeniz ticaretinde öne çıkaracak bir hamle yaptıkları görülmektedir. 1581 tarihli ahidname ile Osmanlı sularında Fransız bayrağı altında ticaret yapacak devletler arasında sayılan İngiltere bu ahidnamede bu uygulamanın dışında bırakılmıştır.

Osmanlı ahidnameleri arasında ilk kez karşılaşılan bir husus olarak ticareti yasaklanmış olan bazı maddelere bu ahidname ile izin verildiği görülmektedir. Ayrıca Fransız tüccarların getirdikleri yabancı dövize hiçbir suretle el konulamayacağı gibi dikkat çekici bir madde de yine ilk kez bu ahidnamede yer almaktadır. Fransızların Osmanlı topraklarında ve sularında yaptıkları ticaret esnasında yaşadıkları sorunlar ve engellenmesine yönelik hükümler ahidnamenin muhteviyatında bulunan hususlar arasındadır.

Bugüne kadar yayınlanmamış olan 1597 tarihli bu ahidnamenin[723] metninin ortaya çıkması ile birlikte ahidnamelerin tek bir metinle sınırlı kalmadığını, sonraki süreçlerde ahidname hükümleri ya da içeriğinin fermanlarla geliştirilerek desteklendiğini görmekteyiz. Ahidname metninden öğrendiğimize göre Sultan II. Selim zamanında yasaklanan birtakım maddelerin bir fermanla Fransızlara satılmasına izin verilmiş, ancak bu durum 1581 tarihli ahidnameye yansımamıştır. Ahidname hükümlerinin fermanlarla genişletildiğine dair başka bir bilgiye ise Emecen'in tespit

[722] Jensen, **a.g.m.**, s. 469.
[723] TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi 3345, vr. 175a-178a (sayfa kenarları).

etmiş olduğu ilginç bir ahkâm defterinde rastlamaktayız. H. 1001 tarihli bu defterde bulunan bir kayıt, Sultan II. Selim zamanında Fransa'ya ihracına izin verilen memnu metaya *meşin*i de eklemektedir. Ayrıca yine aynı defterdeki bir hüküm memnu meta cinsinden olan Arap atlarının Fransa kralının bizzat isteği üzerine yollanması için gerekli emirlerin verildiğini göstermektedir.[724]

8.2. Osmanlı-Fransa Ahidnamelerinin Diplomatik Bakımdan Değerlendirilmesi

1569 Tarihli Fransa Ahidnamesi Sureti Diplomatik İncelemesi

Ahidname, "*Sultan Selim ahdnâmesidir*" şeklinde bir başlıktan sonra *Davet* formülünün en sade biçimi olan "*Hüve*" şeklinde bir *Davet* formuna sahiptir. Ahidnamenin *Nişan formülü* "*Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni'l-mennânî hükmü oldur ki*" şeklindedir. Bu formül 1567 Venedik ahidnamesinden sonra "*sâmi-mekân*" tamlamasının Osmanlı ahidnamelerindeki *Nişan formülleri*nde yer almaya başladığı ikinci örnektir.

Daha sonra padişahın kendisini uluslararası alanda resmi tanımlama biçimi olan *Unvan* rüknü gelmektedir. "*ben ki sultanü's-selâtin burhânü'l-havâkin tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve vilayet-i Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Arabistan'ın ve sâir şimşir-i zafer-te'sirimiz ile feth ve teshir olunmuş memâlikin Hüdâ-yı te'âlâ hazretlerinin inâyeti ile padişahı ve sultanı Sultan Selim bin Süleyman Han'ın*" şeklindeki bu formül, dolaylı olarak bir sadakat formülü içermesi yönüyle oldukça dikkat çekidir. Ayrıca Lehistan ve Avusturya'ya verilen ahidnamelere benzer şekilde bu bölümde tahakkümü altındaki bölgeleri çok kısaca kayıt altına almakta ve son olarak padişahın adını içermektedir. Bu yönüyle Osmanlıların önemli rakiplerine verdikleri ahidnamelerdeki formülün kısa bir özeti gibidir. Bu açıdan *Unvan* formülünün klasik dönemde kazandığı biçimin temel ögelerinin ortaya konması açısından oldukça önemlidir.

[724] Emecen, **a.g.m.**, s. 86-87.

Bu ilginç *Unvan* formülünden sonra *Nakil/İblağ* bölümü başlamış, bu bölümde Fransa kralının *Elkab*ı "*iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-îseviyye muhtârü'l-küberâ-i fihâm fi'l-milleti'l-mesîhiyye Françe padişahı Karlo*" şeklinde "*hutimet avâkibuhu bi'l-hayr*" dua cümlesi ile birlikte bulunmaktadır. Ayrıca Fransa elçisi için de "*kıdvetü ümerâi'l-milleti'n-nasrâniyye*" *Elkab*ının kullanıldığı görülmektedir. Bu bölümde ahidnamenin verilişine dair süreç oldukça dikkat çekici bir biçimde özetlenmiştir. Fransa kralının elçisiyle bir mektup gönderdiği, mektupta Nakşa beyinin Fransız kralından alacağı olduğunu iddia ederek İskenderiye limanına gelen Fransız gemilerinin mallarına el koyduğu ifade edilmektedir. Daha sonra bu durumun ortadan kaldırılacağı ve Kanuni döneminde verilen ahidnamenin tecdid edileceği bildirilerek bu bölüm tamamlanmıştır.

Ahidname Maddeleri incelendiğinde 1569 tarihli Fransa ahidnamesinin ilk maddesinde Fransızlar ve Fransız sancağı altında bulunanların can ve mal emniyeti taahhüt edildiği görülmektedir. Bir savaş sonrası verilen sulh ahidnamelerinde ilk madde olarak barış ve saldırmazlık taahhüt edilmekteyken, ticari imtiyazları düzenleyen ahidnamelerde ilk madde bu örnekte de görüldüğü gibi emn ü emana dairdir. Daha sonra *Nakil/İblağ* bölümünde kayıt altına alınmış olan Nakşa beyi Yasef'in borcu bahanesiyle herhangi bir Osmanlı toprağında Fransız mallarına el konulduğu öğrenilirse bu malların sahibine iade edilerek yapanların cezalandırılacağı bildirilmiştir. Fakat daha önce İskenderiye limanında yaşanan bu hadisede el konan malların adı geçen Yasef'in alacaklıları tarafından kendisinden alındığı için bu malların iadesinin mümkün olamadığı açıklanmıştır. İkinci madde ise Fransızların gemilerinin Osmanlı karasularında emniyet içinde dolaşabileceği ve açık denizlerde uğradığı olumsuzluklar nedeniyle limanlara sığınabileceğine dairdir. Gemilerinin fırtınaya yakalanması halinde Fransızlara Osmanlı beyleri, kadıları ve diğer devlet görevlilerinin bizzat yardımda bulunacağı ve mallarının kendilerine verileceği taahhüt edilmiştir. Sonraki maddelerde Fransızların Osmanlı ticaret serbestisi deniz ticaretine dair hususlar, borçluların durumu, kendi aralarındaki davalarda yargısal bağımsızlık, gemilerinin belirlenen noktalar dışındaki noktalarda aranmasının yasaklanması gibi birçok hususta düzenlemeler yapılmaktadır. Maddeler ayrıntılı olarak yazıldıktan

sonra Venedik'e tanınan ticari ayrıcalıkların Fransızlar için de geçerli olmasına dair bir madde ilave edilmiştir.

*Ahidname Maddeleri*nin tamamlanmasının ardından bu maddeler Sultan II. Selim'in "*yemin ederin ki yeri ve göğü halk eden perver-digâr hakkıyçün ve ecdâd-ı izâmım ve babam tâbe serâhum ruhları içün*" şeklindeki *Yemin*i ile garanti altına alınmış ve ahidname içeriği tamamlanmıştır. Daha sonra belgenin sıhhati için *Tuğra*ya atıf yapan *Te'yid* ve *Te'kid* rüknü "*şöyle bileler alâmet-i şerif-i âlem-ârâya i'timâd ve i'tikâd kılalar*" şeklinde bulunmaktadır.

Belgenin son protokolünün bileşenlerinden biri olan *Tarih* "*tahrîren fî evâil-i şehr-i cemâziye'l-âhir sene seb'a ve seb'in ve tis'a mie*" şeklinde Arapça olarak kayıt altına alınmışken *Mahall-i Tahrir* ise mevcut bulunmamaktadır.

1581 Tarihli Fransa Ahidnamesi Sureti Diplomatik İncelemesi

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Esad Efendi koleksiyonunda bulunan bir mecmua içerisinde[725] sayfa kenarlarına yazılmış halde bulunan bu ahidname "*Françe padişahına inayet olunan ahdnâme-i hümâyûndur Sultan Murad Han ahdinde tecdid eylediklerinden Nişancı Abdülmuhyi Paşa inşa eylemiştir*" başlığını taşımaktadır.

Metin "*nişan-ı hümâyûn oldur ki*" şeklinde son derece sade bir *Nişan formülü* ile başlamaktadır. Belgede daha sonra kısa bir *Sadakat formülü* ile başlayan oldukça gelişmiş yapıda bir *Unvan* rüknü yer almaktadır. XVI. yüzyıl boyunca ahidnamelerin *Unvan* rüknünde kullanılmış olan klasik ifadelere ek olarak bu bölümde birçok yeni ifade karşımıza çıkmaktadır. Bu ahidname, padişahın *Haremeyn-i şerifeynin hâdimi* olarak tanımlandığı ilk ahidnamedir. Sultan III. Murad'ın taht-ı hükümetindeki yerlerden bu *Unvan*a ilk kez girenler Sigetvar, İmadiye, Kars, Demirkapı, Tiflis, Çıldır, Kufe ve Sevakin'dir. Ayrıca Bağdat için *dârü'l-hilâfe* sıfatı kullanılmıştır. Padişahın kudret ve azametine dair yapılan nitelemeler mana olarak pek değişikliğe uğramamakla birlikte yeni birtakım ifade ve ibarelerin kullanıldığı görülmektedir. Sultan III. Murad'ın kendisi için *Şehinşah* unvanını kullandığı bu ahidnamede

[725] TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi, 3345, 168a-170b.

hükümdarlık şeceresi II. Murad'a kadar dayandırılmıştır. *Şehinşah* unvanı ilk kez 1453 yılında Fatih'in Galata Cenevizlilerine verdiği emannamede karşımıza çıktıktan yaklaşık 128 yıl sonra bir Osmanlı ahidnamesinde tekrar kullanılmıştır.

Bu uzun ve dikkat çekici *Unvan* rüknünden sonra ahidnamenin veriliş sebebinin anlatıldığı *Nakil/İblağ* bölümüne geçilmiştir. Bu bölüm Fransa kralı için yazılan "*iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye muhtarü'l-küberâ ve'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye maslah-ı mesâlih-i cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahib-i ezyâli'l-haşmet ve'l-vakar sahib-i delâilü'l-mecd ve'l-iftihâr Françe padişahı Henrin hutimet avakibuhu bi'l-hayr*" *Elkab*ı ile başlamaktadır. Ardından Fransa kralının bir elçi ile bir mektup gönderip aradaki ahidnameyi tecdid etme talebinde bulunduğu ve bu sebeple Sultan III. Murad'ın babası Sultan II. Selim'in vermiş olduğu ahidnameyi tecdid ettiği anlatılmaktadır.

Ahidname Maddeleri genel olarak 1569 tarihli ahidname maddelerini daha geniş ve detaylı biçimde tekrar eder mahiyette olmakla birlikte iki önemli maddenin bu ahidnameye ilave edildiği görülmektedir. Buna göre İlaveten Venedik dışında Fransa bayrağı altında ticaretini sürdüren *Ceneviz, İngiltere, Portekiz, İspanya, Katalan tacirleri ile Çeçilya ve Ankona ve Dubrovnik ve bi'l-cümle Fransız bayrağı altındakiler* yine Fransız bayrağı ile ticaretlerine devam edeceklerdir. Bu madde 1580 yılında İngiltere'ye verilmiş olan kendi bayrağı ile ticaret yapabilme maddesini hükümsüz bırakması yönüyle oldukça önemlidir. İlaveten, Fransa kralları "*cümle krallardan ziyâde hulûs-bâl ile dostluk edip şimdiye değin mâbeynde asla nakz-ı ahd ü emân ve neks-i misâk ve eymân vâki' olmayıp südde-i sa'âdet-menâsımıza kemâl-i ihlasla ihtisâsında sabit-kadem ve râsih-dem olageldikleri ecilden*" İstanbul'daki Fransız elçileri Divân'a geldiklerinde İspanya ve sair devlet elçilerine göre protokolde üstün sayılacak, onlardan daha yukarıda oturacaklardır. Ahidnamenin başında Sultan II. Selim'in vermiş olduğu ahidnamenin tecdid edildiği ifade edilmekte iken *Ahidname Maddeleri*nin sonuncusunda ise Kanuni Sultan Süleyman ahidnamesinde bulunan hususların da bu ahidnameye dâhil olduğu "*ve bi'l-cümle ceddim merhûm ve mağfurun-leh Sultan Süleyman Han aleyhime'r-rahme ve'l-gufrân verdiği ahdnâme mucibince amel edip âna muhâlif asla dahl ve ta'arruz ettirilmeye*" ifadeleriyle belirtilmiştir.

1581 tarihli bu ahidnamede, Fransızların Osmanlılara ihlas ve sadakatlerini sürdürdükleri müddetçe Osmanlıların da ahdi bozmayacaklarını taahhüt eden "*ahd ve yemin ederim ki âsman ve zemini halk eden Hüdâ-yı Mu'în hakkıyçün ve ecdâd-ı izâmım ve babam tâbe serâhum ruhları içün bu taraftan dahi hilâf-ı ahd ve misâk ve mugâyir-i akd ve ittifak iş olmaya*" şeklinde bir *Yemin* rüknü ile ahidname ahkâmı garanti altına alınmıştır. Bu rükündeki "*mugayir-i akd ve ittifak*" ifadesi ilk kez bir ahidnamede yer almakta olup XVI. yüzyıl Osmanlı-Fransa ilişkilerinin mahiyetinin resmi olarak deklare edildiği bir özellik göstermektedir. Son olarak "*şöyle bileler alâmet-i şerife i'timad kılalar*" şeklindeki *Te'yid* ve *Te'kid* rüknü ile "*evâil-i şevval 989*" şeklinde kaydedilmiş olan *Tarih* rüknü ile belge tamamlanmıştır.

1597 Tarihli Fransa Ahidnamesi Suretinin Diplomatik İncelemesi

1581 tarihli Fransa ahidnamesi gibi Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Esad Efendi koleksiyonunda bulunan bir mecmua içerisinde[726] sayfa kenarlarına yazılmış halde bulunan bu ahidname "*Françe padişahına verilen ahdnâme-i hümâyûndur Sultan Mehmed Han zamanında tecdid olunmuştur*" başlığı ile kaydedilmiştir.

"*Nişan-ı hümayun oldur ki*" şeklindeki *Nişan formülü* ile başlayan ahidname *Unvan* formülü bakımından kendisinden önce verilmiş olan 1581 tarihli ahidnameyi çok küçük farklarla aynen tekrar etmektedir. Bu uzun formüle yalnızca "*ve Papa ve Pesperen ve Bulata ve Yanık nam kılâ'ın husûsen bi-inâyeti'llahi'l-Meliki'l-Mu'în bizzat cenâb-ı celâlet-me'âbım varıp asâkir-i mansurum ile feth ve teshir edip memâlik-i mahrûseme munzam kıldığım Eğri nam bir kal'a-i üstüvâr ve bir hısn-ı hasin-i nâmdârın padişahı*" ifadeleriyle Sultan III. Mehmed'in saltanatında kontrol altına alınmış olan Papa, Pesperen, Bulata ve Yanık kaleleri ile padişahın kendisi bizzat sefere çıkarak fethettiği Eğri kalesinin ilave edildiği görülmektedir. Bu bölümde hükümdar silsilesi Fatih Sultan Mehmed'e kadar kaydedilmiştir. Sultan III. Murad da verdiği ahidnamelerde silsilesini ismini aldığı II. Murad'a kadar götürmekte idi. Aynı geleneği Sultan III. Mehmed'in devam ettirdiği anlaşılmaktadır.

[726] TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi, 3345, 175a-178a.

Nakil/İblağ bölümü de *Unvan* bölümünde olduğu gibi 1581 tarihli ahidnameyi neredeyse satır satır tekrar etmektedir. *Ahidname Maddeleri*ne geçildiğinde ilk dikkat çeken husus, 1581 tarihli ahidnamede Fransız bayrağı altında ticaret yapacak uluslar arasına İngiltere'nin de dâhil edilmiş olmasına karşılık bu ahidnamede İngiltere'nin bu kapsamdan çıkarılarak kendi bayrağı ile ticaret yapacağının açıkça belirtilmiş olmasıdır. Devamında Fransız kralının talebi üzerine Venedik ve İngiltere dışında İstanbul'da elçisi bulunmayan tüccar devlet ve toplulukların Fransız bayrağı altında ticaret yapması için bir hatt-ı hümayun çıkarılarak bu hususun ahidnameye eklendiği ve bu duruma İngiltere'nin müdahalesinin engellenerek bu hususa dair bir emr-i şerif çıkarılsa dahi ahidnameye göre hareket edileceği kaydedilmiştir. Bu durum ahidnamede "*Frânçe padişahının hâlâ rica eyleyip pâye-i serir-i sa'âdet-masirime arz olunup hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnumla ahdnâme-i hümâyûnuma yazılsın deyü ferman-ı şerifim olduğu üzere Venedikli ve İngiltereli'den ma'adâ müstakil elçileri olmayan cümle harbî tüccar tâifesi Frânçe sancağı altında gelip harbî tüccar sonradan Françeli ahdnâmesine ilhak olunmuştur min ba'd İngiltere elçisi tarafından ve gayriden dahl ve ta'arruz olunmaya bu husus içün mukaddem ve muahhar bir tarikle emr-i şerif dahi ibrâz olunursa bu ahdnâme-i hümâyûnum mucibince amel oluna*" şeklinde ifade edilmiştir.

Ayrıca, tecdid mahiyetindeki bu ahidnameye oldukça ilginç yeni bir maddenin ilave edildiği görülmektedir. Osmanlı ahidnamelerinde XVI. yüzyılın sonuna kadar hiç rastlanmamış olan bir hususiyet olarak Sultan II. Selim zamanında bir fermanla memnu metadan pamuk, pamuk ipliği ve keçi derisinin Fransızlara satılmasına izin verildiği ve Fransızların ihlas ve sadakatlerine binaen bu metaya balmumu ve gön derisinin bu ahidname ile ilave edileceği bildirilmiştir. Ayrıca Fransız tüccarların getirdikleri yabancı paralara el konulamayacağı gibi ilginç bir madde de yine ilk kez bu ahidnamede yer almıştır. Fransızların Osmanlı toprakları ve karasularında yaptıkları ticaret esnasında yaşadıkları sorunlar ve bu sorunların engellenmesine yönelik tedbirler de ahidnamenin muhteviyatında bulunan hususlar arasındadır. Ayrıca Sultan Murad'ın vermiş olduğu 1581 tarihli ahidnamede de mevcut olan, Kanuni Sultan Süleyman ahidnamesinin hükümlerinin uygulanacağına dair madde bu ahidnamede de yer almaya devam etmiştir. 1581 tarihli ahidnamenin tecdidi

mahiyetindeki 1597 tarihli ahidname eklenen az sayıda yeni madde dışında 1581 tarihli ahidname ile aynı maddeleri içermektedir.

Gerek giriş protokolü ve gerekse içeriği bakımından 1581 tarihli ahidnameyle son derece benzer olan bu ahidname *Yemin* formülü bakımından da farklılaşmamıştır. "*âsmân [ve] zemini halk eden Hüdâ-yı Mu'în hakkıyçün ve ecdâd-ı izâmım ve babam tâbe serâhum ruhlarıçün*" biçimindeki formül bu ahidnamede de aynı şekilde muhafaza edilmiştir. "*şöyle bileler alâmet-i şerife i'timad kılalar*" şeklindeki klasik *Te'yid* ve *Te'kid* rüknünden sonra "*fî evâil-i Şa'ban sene hamse ve elf*" şeklinde *Tarih* yazılarak belge son bulmuştur.

DOKUZUNCU BÖLÜM

DİĞER AHİDNAMELER

9.1. Osmanlı-İngiltere Ahidnamesi

9.1.1. Osmanlı-İngiltere Ahidnamesinin Tarihsel Gelişimi

Osmanlıların XVI. yüzyıl boyunca ahidnamelerle Akdeniz üzerinden dünya siyaseti ve ticaretini yönlendiren önemli bir aktör olarak öne çıkması o tarihlerde Avrupa'da yeni yeni güçlenen milli devletlerin Osmanlılarla ilişki kurmasını zaruri hale getirmiştir. Gerek coğrafi uzaklık gerekse İngiltere'nin denizaşırı bir bölge olan Doğu Akdeniz'de faaliyet gösterebilecek güce sahip olmaması Osmanlı ile ilişkilerin Avrupalı diğer devletlere nazaran daha geç başlamasına sebep olmuştur. Ancak meseleyi tamamen mesafeye bağlı sorunlar ile açıklamak eksik kalmaktadır. XVI. yüzyılın ilk yarısında İngiliz tahtında bulunan Kral VIII. Henry koyu bir Katolik olması sebebiyle Hristiyanlığın düşmanı olarak gördüğü Osmanlılarla yapılacak antlaşma ve ittifaklara temayül etmemiştir. Bu sebeplerle İngiltere, kendisi için çok önemli olan Doğu ülkeleri ticari mal ve ham maddelerini çok uzun zaman İtalyan tüccar toplulukları vasıtasıyla temin etmiştir.[727]

Osmanlılar açısından XVI. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere ile olan ilişkileri belirleyen önemli bir kırılma noktası Kıbrıs'ın fethi için yapılan hazırlıklar oluşturmuştur. Bu süreç içerisinde Batılı ülkelere ahidnameler verilmiştir. 1571 yılında Osmanlı donanmasının İnebahtı'da uğradığı yenilgi sonrasında Venedik-İspanya-Papalık ittifakı Osmanlılar için çok ciddi bir problem haline gelmiştir. Bu zeminde ahidnamelerin sunmuş olduğu işbirliği imkânı Osmanlılar için de önem kazanmıştır.[728] Batı'daki gelişmeleri yakından izleme olanağına sahip olan Osmanlılar İspanyol

[727] Kurat, **a.g.e.**, s. 1-2; İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)**, s. 441-442; Kütükoğlu, **Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı-İngiliz İktisâdî Münâsebetleri (1580-1850)**, TTK, Ankara 2022, s. 9.
[728] İnalcık, **a.g.e.**, 443-444; Hüseyin Serdar Tabakoğlu, **Akdeniz'de Savaş: Osmanlı-İspanya Mücadelesi,** Kronik Kitap, İstanbul 2020, s. 182.

donanmasının Akdeniz'de girişeceği faaliyetleri engellemek yolunda İngiltere'nin önemli bir aktör olacağının farkındaydı. Ayrıca kalay, çelik ve kurşun gibi stratejik hammaddelerin edinilmesi açısından da İngiltere Osmanlılar için önemli bir müttefik idi.[729]

Osmanlı-İngiliz ticari münasebetlerinin gelişmesi ve bir ahidname ısdarı ile sonuçlanması sürecindeki kırılma noktalarından bir diğeri de İngiltere'nin Doğu malları için ithalat merkezi olan Hollanda'da İspanyol hâkimiyetine karşı baş gösteren ayaklanmalardır. Hollanda'da gelişen bu siyasi durum İngiliz deniz ticaretini durma noktasına getirmiştir. Öte yandan 1569 yılında Osmanlılardan almış oldukları geniş kapsamlı ahidname sayesinde Fransızların Akdeniz ticaretini kontrol altına almış olması İngilizlerin Osmanlı ahidnamelerine ilgi duymasına sebep olmuştur.[730] Tüm bu sebep ve âmillerin yanı sıra İspanya kralı II. Felipe ve onun Akdeniz siyaseti XVI. yüzyılın ikinci yarısında birbirinden oldukça uzak bu iki devleti bir araya getiren etkili bir siyasal unsur olarak öne çıkmaktadır.

İngiltere ve Osmanlı arasında ticari bağlantıların kurulmasına doğru giden yolda ilk temas Osmanlı topraklarındaki ticaret şart ve imkânlarını araştırmak üzere gönderilecek bir elçi için yol hükmü istenmesi ile gerçekleşmiştir. İngiltere hükümetinin de desteği ile dönemin önemli İngiliz tüccarları Edward Osborne ve ortağı Richard Staper tarafından görevlendirmiş olan William Harborne adına bu belgenin düzenlenmesine Sultan 1575 yılında muvafakat vermiştir. 1577 yılında bu belgenin Londra'ya ulaşması üzerine Harborne uzun bir yolculuk sonrası 1578 yılında İstanbul'a varmıştır.[731]

Kısa süre içerisinde Osmanlı ricali ile iyi ilişkiler kuran Harborne ilk Osmanlı-İngiliz resmi belgesinin ısdarına vesile olmuştur. Sultan III. Murad tarafından 1579 yılında yazılan name-i hümayunla Harborne ile beraber Osborne ve Staper'in Osmanlı'nın bütün topraklarında Fransız, Venedik ve Leh tüccarları gibi emniyet içerisinde ticaret yapabilme izni verilmiştir.[732] Bu name-i hümayun Osmanlı ve İngiliz

[729] Kurat, **a.g.e.**, s. 5-7; Skilliter, **a.g.e.**, s. 11.
[730] İnalcık, **a.g.e.**, s. 444; Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 11-12.
[731] Skilliter, **a.g.e.**, s. 35-37; Kurat, **a.g.e.**, s. 13-15; Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 15; İnalcık, **a.g.e.**, s. 445-446.
[732] Skilliter, **a.g.e.**, s. 49-54; Kurat, **a.g.e.**, s. 19-22; Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 16-17; İnalcık, **a.g.e.**, s. 446.

hükümeti arasındaki ilk diplomatik belgedir. Bu belge ilk kez İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından yazılan bir makalede Osmanlıların İngilizlerle olan ilişkilerine ait birtakım başka belgeler ile birlikte Latin harfleri ile neşredilerek ilim âlemine tanıtılmıştır.[733] Ardından Susan A. Skilliter tarafından Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin başlangıcına dair kaleme alınan çalışmada değerlendirilerek Arap harfleri ile neşredilmiş ve İngilizce çevirisiyle birlikte yayınlanmıştır.[734]

Harborne'un elçiliği resmi bir mahiyette olmasa da hem ticari imtiyaz elde etmesi hem de Kraliçe'ye hitaben Osmanlı sultanı tarafından yazılmış bir name ile ülkesine dönmesi İngiltere hükümetini Osmanlılar ile geniş ölçekli ve resmi olarak ticaret yapabilmek için girişimde bulunmaya teşvik etmiştir. 1579 yılı sonu veya 1580 yılı başlarında Harborne bu kez Kraliçe'nin elçisi olarak tekrar İstanbul'a gelmiştir. Kraliçe'nin bugün mevcut olmayan Latince cevabî mektubunu getirmiş ve İstanbul'daki Fransız elçisi ve Venedik balyosunun tüm engelleme gayretine rağmen 1580 yılının Nisan ayında iki devlet arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin temelini oluşturan bir ahidname almaya muvaffak olmuştur. Sultan III. Murad'a ait bu ahidname ile İngilizler Fransızların "en fazla müsaadeye mazhar devlet" sıfatını elinden almıştır.[735]

1580 tarihli ahidnamenin orijinali ne yazık ki günümüze ulaşamamış olup, ahidname metnini farklı arşiv ve kütüphanelerde bulunan suretler vasıtasıyla öğrenmekteyiz. Bu ahidnamenin Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi Başkanlığında bulunan 43 Numaralı Mühimme Defteri[736] içerisinde eksik bir sureti, Oxford Üniversitesi Bodleian Kütüphanesi'nde bulunan bir yazma[737] içerisinde tam bir sureti ve Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki bir mecmua[738] içerisinde de bilinen son bir sureti mevcuttur.

[733] Uzunçarşılı, "19. Asrın Başlarına Kadar Türk-İngiliz Münasebetlerine Dair Vesikalar", **Belleten**, c. XIII, S. 5 (1949), s. 615.
[734] Skilliter, **a.g.e.**, s. 211-212.
[735] Kurat, **a.g.e.**, s. 25-31; Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 17-18; İnalcık, **a.g.e.**, s. 446.
[736] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, 43 Numaralı Mühimme Defteri, hüküm no: 458, s. 246-247.
[737] Oxford, Bodleian Laud MS. Or. 67, 81b-85a.
[738] TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi 3345, 170b-172a (sayfa kenarları).

Sultan III. Murad tarafından İngilizlere verilen 1580 tarihli bu ahidname XVI. yüzyıl Osmanlı-İngiliz ilişkilerini belirleyen tek ve temel bir metindir. Bu özelliğine binaen gerek Türkiye'de gerekse yurtdışında çok fazla çalışmaya konu olmasının yanı sıra bu belge birçok defa neşredilmiş ve üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Bu ahidnamenin 43 numaralı Mühimme defterindeki sureti ilk defa Ahmet Refik tarafından Latin harfleri ile yayınlanmıştır.[739] Ardından Uzunçarşılı tarafından aynı metin tekrar yayınlanmıştır.[740] Akdes Nimet Kurat ise bu ahidnamenin Oxford nüshası içerisinde bulunan tam metnini Osmanlı-İngiliz münasebetlerinin XVI. yüzyıldaki tarihsel gelişimini ele aldığı eserinde yayınlamıştır.[741] Son olarak bu belgenin tüm suretleri karşılaştırılarak Skilliter tarafından Arap harfleri ile tam bir neşri yapılmıştır.[742]

Bu ahidnameye dair neşriyatın da gösterdiği üzere 1580 tarihli ahidname ile 1569 yılında Fransa'ya verilen ahidnamenin içerdiği hemen hemen bütün ayrıcalıklar İngilizlere de tanınmıştır. Fransa'nın neredeyse yarım asra dayanan diplomatik ilişkiler sonucu elde ettiği tüm kazanımların İngiltere'ye 2 yıl içerisinde sunulmuş olması Osmanlıların İngilizlerle kurulacak olan siyasi ve ekonomik işbirliği konusunda ne kadar kararlı bir tavır içerisinde olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir. Bu ahidname çerçevesinde yürütülen ilişkiler neticesinde İngiltere'nin Osmanlılar nezdinde kısa süre içerisinde ne denli itibarlı bir konuma geldiği 1597 yılında Fransa'ya verilen tecdid niteliğindeki ahidnamede de açıkça görülebilmektedir. 1597 tarihli ahidnamede Fransız bayrağı altında ticaret yapabilecek uluslar sayılırken İngiltere de Venedik gibi bu kapsam dışında bırakılmıştır. Dolayısıyla XVI. yüzyılın sonunda Akdeniz'de Osmanlı hâkimiyeti altındaki sularda kendi bayrağı ile ticaret yapan devletler Venedik, Fransa ve İngiltere olmuştur.

1580 tarihli ahidname diplomatik ve ticari ilişkiler açısından olduğu kadar idari ve hukuki açıdan da dikkate değer bir özellik taşır. 1580 ahidnamesi, bir fermanla genişletilen ilk diplomatik metindir. Bu ferman Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi

[739] Ahmet Refik, "Türkler ve Kraliçe Elizabet", **Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, c. VIII, S. 5 (1932), s. 1921.
[740] Uzunçarşılı, **a.g.m**., s. 617-619.
[741] Kurat, **a.g.e.**, s. 182-186.
[742] Skilliter, **a.g.e.**, s. 232-236.

Esad Efendi koleksiyonu 3345 numarada bulunan mecmua içerisinde ilk defa tarafımızca tespit edilmiş olup ahidnamenin mütemmim bir cüzü olarak büyük önem taşımaktadır. Ahidnamenin bitiminde *Bundan aşağısı 996 Ramazanında İngiltere elçisi icâzet alıp gittikte rica etmeğin ferman olunmuştur* başlığı ile bulunan bu bölüm Osmanlı ahidnameleri hakkında bilgilerimizi genişleten yönü ile öne çıkmaktadır. Bu metinden anlaşıldığına göre ilk defa bir ahidnamenin hükümleri bir fermanla genişletilerek ahidname, ikinci bir nüshası hazırlanmaksızın yürürlüğe konmuştur.[743] Bu bağlamda fermanların kanunnamelerin düzenlenmesine esas teşkil eden metinler olma özelliğine benzer bir şekilde uluslararası hukuk metinleri olan ahidnamelerin hükümlerini tevsi veya tadil edebildiği de anlaşılmaktadır. Ahidname hükümlerinin fermanla genişletilebildiği ve fermanların ahidnamelerin mütemmim bir parçası olduğu görülmektedir.

1580 tarihli ahidnameye ek olarak çıkarılan bu ferman Osmanlıların ticaret stratejisini ortaya koyan önemli bir belgedir. Bu fermanla ilk defa olarak İngiliz tüccarları vasıtasıyla hem Moskova ve Rus coğrafyasının uzak bölgeleri ile ticaret imkânı sağlanmakta ve aynı zamanda da bu ticaret ağı İran'da fethedilmiş olan bölgelere kadar yaygınlaştırılıp genişletilmektedir. Buradaki ifadelere göre İngiliz tüccarları bu ülkelerle yapılacak olan ticaret için aracı bir rol üstlenmişlerdir. İngilizlerin bu ticari aracılığı denizden ve karadan iki ayrı güzergâh üzerinden yapabilmeleri de yine fermandaki önemli hususlardan biridir. Bu ferman İngiliz tüccarına hem Osmanlı ülkesine mal getirme ve hem de Osmanlı ülkesinden çıkarılması yasak olmayan ticari metanın bu bölgelere dağıtılması hususunda imtiyaz tanımaktadır. Ayrıca gümrükle ilgili eski uygulamaların yürürlükte kalmasına hükmedilmiş ve fazladan vergi alınması yasaklanmıştır. İstanbul'a gelecek olan İngiliz gemilerinin herhangi bir şekilde Osmanlı topraklarında karaya vurmaları durumunda gemide bulunanların kendi rızaları olmadan kimse tarafından gemilerinden çıkarılamayacakları ve onlar satmadıkları müddetçe mallarının cebren alınamayacağı taahhüt edilmektedir. Aynı zamanda gemilerin hava muhalefeti nedeniyle karşılaştıkları bir tehlike neticesinde yolculuklarını karaya çıkarak tamamlamaları

[743] 1580 tarihli bu ahidnamede kendisini açıkça gösteren bu uygulamanın bir benzeri 1597 tarihli Fransa ahidnamesinde de müşahede edilebilmektedir.

durumunda tüccarlarının ve ticaret mallarının kurtarılıp kendilerine yardımcı olunması hususunda yerel idarecilerin görevlendirileceği bildirilmektedir. Bu durumdakilere erzak temini ve eşyalarını yüklemek için araba veya gemi tedariği için yardım edileceği de verilen teminatlar arasındadır. Son olarak bu gemiler İstanbul'a geldiğinde vergi alınmamasını öngören yeni maddeler mevcuttur. Yeni hususların sayılmasının ardından fermanda Osmanlı padişahının taht-ı hükümetinde bulunan *beğlerbeğler ve kapudanlar ve sancak beğleri kullarım ve deryada yürüyen kapudanlar ve hassa reisler ve gönüllü reisler*in de riayet edeceği ve bildirilmektedir. Bu ferman tıpkı ahidnamelerde olduğu gibi ***zikr olunan ahd üzere*** bulunulduğu sürece Osmanlıların da ahde riayet edeceğini bildiren ifadelerle son bulmaktadır.

9.1.2. Osmanlı-İngiltere Ahidnamesinin Diplomatik Bakımdan Değerlendirilmesi

1580 Tarihli İngiltere Ahidnamesi Sureti Diplomatik İncelemesi

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Esad Efendi koleksiyonuna ait bir mecmua içerisinde bulunan 1580 tarihli İngiltere ahidnamesi sureti "*Sultan Murad Han ahdinde İngiltere Kraliçesi dostluk eyledikte inâyet olunan ahdnâme-i hümâyûnun suretidir*" başlığını taşımaktadır. Ahidname başlığın ardından doğrudan "*nişan-ı hümâyûn oldur ki*" formülü ile başlamakta ve *hâlâ* manasındaki *el-hâletü hâzihi* ibaresiyle birlikte İngiltere kraliçesi için "*İngiltere ceziresinin ve Françe ve Hiberniye vilayetlerinin kraliçesi kıdvetü'n-nisvani'l-muvakkarat fi'l-milleti'l-mesihiyye Elizabet hutimet avakibühuma bi'l-hayr*" şeklindeki *Elkab*la *Nakil/İblağ* bölümüne geçilmektedir. Osmanlı bürokrasisinin İngiltere kraliçesini İrlanda'nın yanında Fransa'nın da kraliçesi olarak tanımlamış olması Osmanlı gücünü yanına almaya çalışan İngiltere ve Fransa arasında yaşanan rekabet ve süratle değişen dengeleri gözlemleme bakımından oldukça önemlidir.

Ahidnamenin veriliş süreç ve sebebinin anlatıldığı *Nakil/İblağ* bölümünde ilk olarak İngiltere kraliçesi himayesinde iki tüccarın Osmanlı topraklarında ticaret yapabilmesi için William Harborne isimli bir elçinin gönderildiği ve 1579 yılında bu elçiye ve tüccarlara bir name-i hümayunla bu iznin verildiği anlatılmaktadır. Daha sonra söz konusu elçinin tekrar İstanbul'a gönderildiği ve bu ticaret izninin kraliçe

tarafından tüm İngiltere tüccarlarını kapsayacak bir ahidname şeklinde talep edildiğini kaydedilmektedir. Bu bölümde oldukça uzun ve detaylı bir şekilde bu süreç anlatıldıktan sonra Sultan III. Murad'ın ahidnameyi verdiği ifade edilmektedir.

Ahidname Maddeleri bölümünde İngiltere tarafından ahidname hükümlerine riayet edildiği sürece bu maddelerin geçerli olduğu belirtildikten sonra ilk madde olarak Osmanlı topraklarına gelecek olan İngiliz tüccarlara can ve mal emniyeti taahhüt edilmiştir. Daha sonra sırasıyla 1569 tarihinde Fransa'ya verilmiş olan ahidname içeriğinde bulunan ticaret serbestisi, deniz ticaretine dair düzenlemeler, Osmanlı topraklarındaki İngilizlerin hukuki statüleri, esirler gibi birçok konuda Fransızlara verilmiş olan imtiyazların bu ahidname ile İngilizlere de verildiği görülmektedir. Ahidname, maddeleri açısından 1569 Fransa ahidnamesinin neredeyse İngiltere adına tecdidi gibi bir görünümdedir. Hatta İngiltere ahidnamesinin bazı maddeleri (örneğin vergiler ve konsoloslar hakkındaki maddeler) Fransa ahidnamesinden daha geniş hak ve imtiyazlar içermektedir. Ayrıca 1569 Fransa ahidnamesinde bulunan Venedik ahidnamesinde yazılı bulunan hususların Fransa için de geçerli tutulacağına dair maddenin bu ahidnamede de "*Venedikli ve Frânçe ve sâir dostluk üzere olan krallara verilen ahdnâme-i hümâyûnumuzda mestur ve mukayyed olan hususlar İngilterelinin hakkında dahi mukarrer olup*" şeklinde yer aldığı görülmektedir.

Yemin rüknünün yer almadığı bu ahidnamenin metni "*işbu zikr olunan ahd üzere mâdâm ki sadakat ve ihlâsda sâbit-kadem ve râsih-dem olalar bu canibden dahi şerâit-i ahd ve emân kemakân mer'î ve muhterem tutulup asla bir vechle hilafına cevaz gösterilmez*" şeklinde bir şerhle tamamlanmıştır. Son olarak *Tarihi*n "*tahriren fî evâil-i Rebiu'lâhir sene semâne ve semânin ve tis'a mie*" şeklinde ve *Mahall-i Tahrir*in "*Be makam-ı Kostantiniyye el-mahrûse*" şeklinde kaydedilmesiyle belge son bulmuştur.

Esad Efendi koleksiyonundaki nüshada "*bundan aşağısı 996 Ramazanında İngiltere elçisi icâzet alıp gittikte rica etmeğin ferman olunmuştur*" başlığıyla kaydedilen ve ahidnameye ek olarak 1588 tarihinde tanınmış olan imtiyazların ilki İngiliz tüccarları vasıtasıyla Rusya ve İran topraklarına yasaklı olmayan malların alım ve satımını gerek kara gerekse deniz yoluyla yapabileceklerine dairdir. Daha sonra

gümrük uygulamalarının yürürlükte kalması ve fazla vergi alımının yasaklanmasına dair düzenleme yapılmıştır. Ayrıca karaya vuran gemiler ve bu gemilerin İstanbul'a gelmeleri durumunda uygulanacak prosedürden bahsedilmiştir. Son olarak belge tıpkı ahidnamelerde olduğu gibi ***zikr olunan ahd üzere bulunulduğu sürece*** Osmanlıların da ahde riayet edeceğini bildiren ifadelerle son bulmaktadır.

9.2. Osmanlı-Floransa Ahidnamesi

9.2.1. Osmanlı-Floransa Ahidnamelerinin Tarihsel Gelişimi

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu devir ve bulunduğu coğrafya, Osmanlıların daha ilk dönemlerinden itibaren İtalyan tüccar devletleri ile ilişkiler kurmasını mümkün ve hatta zaruri kılmıştır. XIV. yüzyılda önce Ceneviz ve ardından Venedik ile başlayan siyasi ilişkiler çok yoğun bir süreç geçirmiş iken, bu yüzyılda henüz Akdeniz ticaretine katılacak gücü olmayan Floransa ile ilişkiler ancak XV. yüzyılda tesis edilebilmiştir.[744]

Orta İtalya'daki Toskana bölgesi şehir devletlerinden biri olan Floransa XIV. yüzyılda ekonomik ve diplomatik ilişkilerini büyük şirketler aracılığı ile yürütmekteydi.[745] Bunun dışında Floransalıların Osmanlılarla doğrudan ticaret yaptıkları ve Doğu Akdeniz ticaretine aktif olarak katıldıkları XV. yüzyıla kadar Ceneviz ve Venedik bu iki devlet arasındaki ticarette aracı rol üstlenerek önemli iki unsur olarak öne çıkmıştır. Bu aracılık sistemi Osmanlıların ticaret ağını Avrupa'nın neredeyse bütününe genişlettiği XVI. yüzyıla kadar topraklarından uzak ülkelerle yaptıkları ticaret esnasında devam etmiştir.[746]

Floransalıların aktif olarak Doğu Akdeniz ticaretine katılmaları XV. yüzyılın başlarında Haçlı seferleri çağının güçlü devleti ve komşusu Pisa komününü ve Livorno limanını hâkimiyeti altına almalarından sonraya tekabül etmektedir. Bu kentlerin

[744] Turan, **a.g.e.**, s. 66.
[745] Turan, **a.g.e.**, s. 69.
[746] İnalcık, **a.g.e.**, s. 228.

Floransalılarca elde edilmesi sayesinde şartlar Floransa için iyileşmiş, Floransa gemileri Akdeniz'de faaliyete geçmeye başlamıştır.[747] Bu suretle Floransalılar 1439 yılında toplanan Floransa konsili sonrasında Bizans İstanbul'unda Pisalılara tanınan tüm ayrıcalıklara sahip olmuşlardır. Bu ayrıcalıklar içerisinde kendilerine tahsis edilmiş bir mahalle ve bir kilise dışında şehirde bir balyos idaresi altında bir konsolosluk binası bulunmaktadır. İlaveten imparator birkaç ev ve bir han yapabilmeleri için de izin vermiştir. Dolayısıyla Osmanlılar İstanbul'u fethettiklerinde daha önce sularında az varlık gösteren bu topluluğu burada tekstil ürünleri üzerine yoğunlaşmış bir ticaretle meşgul olarak bulmuşlardır.[748]

Ticaret hacmi olarak Ceneviz ve özellikle Venedik'in çok gerisinde olan Floransa İstanbul'un fethinden sonra Osmanlılar açısından Doğu Akdeniz'deki güç dengesini temin için önemli bir unsur haline gelmiştir. Floransalıların da diğer tüccar topluluklar gibi ahidnameler yoluyla Akdeniz'deki mücadeleler esnasında tarafsızlaştırılması iki devlet arasındaki diplomatik ve ekonomik ilişkilerin temelini oluşturmuştur.[749]

Osmanlı Devleti nezdinde Floransalıların kısa süre içerisinde ne derece itibarlı bir hale geldiğini ifade bakımından Fatih döneminde uzun yıllar Osmanlı topraklarında yaşamış olan Floransalı ajan Benedetto Dei'nin kroniği son derece dikkat çekici bir örneği muhtevidir. Dei, kroniğinde Venediklilerle yaşadığı bir sorun esnasında *intikam için Osmanoğlu'na gideceğim* ifadesini kullanmaktadır.[750] Zamanla iki devlet arasında kurulan ilişkiler ticari alanın sınırlarını aşarak siyasi zeminde karşılıklı çıkara dayalı bir hal almıştır. Örneğin Floransalı ajan Paolo da Colle de II. Bayezid'in saltanatı sırasında özellikle Cem Sultan olayıyla ilgili Osmanlı Sarayı'na sunduğu İtalyanca

[747] Turan, **a.g.e.**, s. 66.
[748] Turan, **a.g.e.**, s. 15; Mikail Acıpınar, **Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599**, TTK, Ankara 2016, s. 8-10; a. mlf., "Osmanlı İstanbulu'nda Floransalılar", **Osmanlı İstanbulu V: V. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu bildirileri**, ed. Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi-İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2018, s. 542.
[749] İnalcık, **a.g.e.**, s. 228; Acıpınar, **a.g.e.**, s. 9-10.
[750] Acıpınar, **a.g.m**., 545.

raporlar ve bu meselenin çözümü için gösterdiği özverili çalışmalarla büyük yararlık göstermiştir.[751]

Özellikle 1463 yılında Venedik ile başlayan uzun ve yorucu savaş Osmanlıların Venedik'in Doğu Akdeniz ticareti üzerindeki egemenliğini kırmak için çeşitli tedbirlere başvurmasına sebep olmuştur. Fatih'in Venedik ile bu mücadele kararında Floransalı ajan ve tüccarların da önemli etkisi olduğu düşünülmektedir.[752] Bu tarihe kadar Akdeniz ticaretinde kollanarak Venedik karşısında güçlendirilmeye çalışılan Ceneviz yanında Osmanlılar bu kez de Floransa ile yakınlaşarak Floransa tüccarlarının da Venediklilerle aynı ayrıcalıklara sahip olmalarını sağlayacak bir ahidname vermiştir.[753] Ne yazık ki bu ahidnamenin metni herhangi bir şekilde günümüze ulaşmamıştır. Ayrıca bu ilk ahidnamenin tarihi konusunda birtakım ihtilaflar mevcuttur. Mikail Acıpınar'ın yaptığı incelemelere göre bu ahidnamenin 1460-1463 yılları arasında verilmiş olduğunu ileri süren Heyd'in tarih aralığını biraz daha genişletme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Hakkında günümüze herhangi bir belge ulaşmamış olan bu ahidname için Floransa dükünün Fatih Sultan Mehmed'e göndermiş olduğu 1469 tarihli teşekkür mektubu ahidnamenin verilişi için tahmin edilen aralığı 1460-1469 olarak değiştirmiştir.[754]

Bu suretle Osmanlı himayesine kavuşmuş olan Floransa 1460-1560 arası yüz yıllık bir periyotta özellikle Bursa'da kaliteli tekstil ürünleri mukabelesinde ithal ettiği ham ipekle Akdeniz ticaretinde önemli bir pay sahibi olmayı başarmıştır.[755] Floransalı tüccarların Bursa'daki faaliyetlerini değerlendirirken söz konusu zaman diliminde ipek ticaretinin hem Osmanlı hem de İtalyan şehir devletlerinin ekonomileri açısından en önemli gelir kaynağı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. 1501 yılının ilk 6 ayında Floransalıların satın aldığı ipek miktarının Ceneviz ve Yahudi tüccarlarının satın aldıkları miktarın iki katına ulaşması ahidnamelerin her iki devlet açısından da işlevsel bir araç olduğunu göstermesi açısından dikkate şayandır.[756] Sözü geçen bu

[751] Acıpınar, **a.g.m.,** 546.
[752] İnalcık, "Ottoman Galata, 1453-1553", **Essays in Ottoman History**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 318.
[753] İnalcık, **a.g.e.**, s. 234-235; Acıpınar, **a.g.e.**, s. 289-290.
[754] Acıpınar, **a.g.e.**, s. 290.
[755] İnalcık, **a.g.e.**, s. 263.
[756] İnalcık, **a.g.e.**, s. 277.

durum ahidnamelerin politik bir argüman olarak önemini ifade etmektedir. Osmanlı ahidnamelerinin Akdeniz ticaretindeki siyasi dengeleri değiştirme özelliği bu örnekte açıkça görülebilmektedir.

Osmanlılar tarafından Floransalılara verilen ahidnamelerden günümüze ulaşan herhangi bir orijinal belge bulunmamaktadır. Ancak biri İtalyanca diğeri Türkçe olmak üzere iki ahidname sureti günümüze ulaşmayı başarmıştır. Osmanlı-Floransa ilişkileri üzerine Türkçe en kapsamlı çalışmayı yapmış olan Acıpınar'dan öğrendiğimize göre Sultan II. Bayezid tarafından verilmiş olan 1499 tarihli ahidnamenin İtalyanca sureti Floransa Devlet Arşivi'nde bulunmakta olup daha önce Sergio Camerani tarafından neşredilmiştir.[757]

H. 934/ M. 1527 tarihli Türkçe suretin ise iki farklı nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan Feridun Bey'in meşhur eseri Münşe'âtü's-Selâtin[758]'de bulunanı Acıpınar tarafından yayınlanmış olup bir transkripsiyonu veya diplomatik tahlili yapılmamıştır. Ancak Acıpınar bu ahidnamenin maddelerini 1499 tarihli İtalyanca ahidname ile birlikte geniş bir şekilde ele alarak detaylı bir içerik analizi yapmıştır.[759]

1527 tarihli ahidnamenin yine Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi Veliyüddin Efendi koleksiyonunda 1970 numara ile kayıtlı bir mecmua içerisinde mevcut olan bir diğer nüshası ise daha önce Mario Grignaschi tarafından Arap harfleri ile neşredilerek ilim âlemine tanıtılmıştır.[760] Grignaschi çalışmasında Feridun Bey nüshası ile Veliyüddin Efendi nüshasındaki farklılıklara işaret etmiştir.[761] Söz konusu çalışmanın en dikkat çekici yanı ise Feridun Bey nüshasının unvan kısmında padişahın hükmettiği yerlerin sıralanışı esnasında 1527 tarihinden sonra ele geçirilmiş olan bazı yerlerin de bu silsilede gösterilmiş olmasıdır. Nüshanın bu özelliği Grignaschi tarafından vurgulanarak ortaya çıkan anakronik duruma dikkat çekilmiştir. Bu durum Feridun

[757] Sergio Camerani, "Contributo alla Storia dei Trattati Commerciali fra la Toscana e i Turchi" **Archivio Storico Italiano**, Anno XCVII, n. 371/III (1939), s. 93-95.
[758] Feridun Bey, **Münşe'atü's-Selâtin**, c. II, s. 78-80.
[759] Acıpınar, **a.g.e.**, s. 295-303.
[760] Mario Grignaschi, "Una Raccolta Inedita di "Münşeât": Il Ms. Veliyyüddîn Ef. 1970 Della Biblioteca Beyazit Umumi di İstanbul E Gli "Ahdnâme" Concessi Dalla Sublime Porta a Chio (Muharrem 927 H), a Firenze (Muharrem 934) E Ad Antivari (Ramadan 983)", **Studi Preottomani e Ottomani (CIEPO): Atti del Convegno di Napoli, (24-26 Settembre 1974)**, Napoli, 1976, s. 119-122.
[761] Grignaschi, **a.g.m.**, s. 123-124.

Bey Münşeatı'na dair tartışmaları akla getirmektedir.[762] Feridun Bey'in eserini inşa sürecinde birtakım müdahalelerde bulunduğu farklı araştırmacılarca ileri sürülmüş olup bu metinde de böyle bir durumun var olabileceği görülmektedir. Ancak metnin hem içerik olarak 1499 tarihli ahidname ile uyumlu ve tutarlı olması, hem de Veliyüddin Efendi nüshasında bulunan metinle birtakım farklılıklar dışında birbirini teyit ediyor olması ahidname metninin otantikliği konusunda herhangi bir şüpheye yer bırakmamaktadır.[763] Daha sonra Halil İnalcık Osmanlı Galata'sını ele aldığı önemli ve hacimli makalesinde bu ahidnamenin maddelerini İngilizce olarak yayınlamıştır.[764]

Bu belgeler dışında 1574, 1578 ve 1598 yıllarında eski ahidnamelerini tecdid etmek için girişimlerde bulunan Floransa hükümeti bu konuda bir şey elde edememiştir. Ahidname metninde geçen *merhûm ceddim Sultan Bayezid Han ve merhûm babam Sultan Selim Han tâbea'llahü serâhüma ile olan* ifadeleri Floransa'ya Sultan II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim tarafından verilmiş olan iki ahidnameye dikkat çekmektedir. Yavuz Sultan Selim döneminde Floransa'ya bir ahidname verildiğine dair herhangi bir belge ya da metin günümüze ulaşmamıştır. Ancak burada geçen ifade Floransa'ya böyle bir ahidnamenin verildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda XV-XVI. yüzyıllarda, Floransa ile ilişkilerin kesildiği 1566 yılına kadar, ilki 1460-1469 yılları arasında Fatih Sultan Mehmed tarafından, ikincisi 1499 yılında Sultan II. Bayezid tarafından, üçüncüsü Yavuz Sultan Selim döneminde ve son olarak da Kanuni Sultan Süleyman döneminde Floransa'ya dört adet ahidname verilmiştir.[765]

Elimizdeki tek Türkçe ahidname metni olan 1527 tarihli ahidname metni incelendiğinde bu ahidname ile Floransalılara Venediklilerle eşit ölçüde imtiyaz tanındığı hatta birtakım özel uygulamalara da müsaade edildiği ve diğer milletlere verilmeyen belirli hak ve imtiyazlar tanındığı açıkça görülebilmektedir. Ayrıca bu

---

[762] Abdülkadir Özcan, "Münşeâtü's-Selâtîn", **DİA**, c. 32, İstanbul, 2006, s. 20-22; Kraelitz, **a.g.m**., s. 242-243; Mükrimin Halil Yinanç, "Feridun Bey Münşeâtı", **TOEM**, XI-XIII/62-77 (1337), s. 161-166; XIV/1 (1340), s. 37-46; XIV/2 (1340), s. 95-104; XIV/4 (1340), s. 216-226; Aleksije A. Olesnicki, "Dva turska falsifikata XVI stoljeça o kosovskom boju", **Sertu Hoffilleriana**, Zagreb 1940, s. 495-527; Kemal Edip Kürkçüoğlu, "Münşeâtü's-selâtîn'e Dair Kısa bir Not", **Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi**, VIII/3 (1950), s. 327; Irene Beldiceanu-Steinherr, "Recherches sur les actes des règnes des sultans Osman, Orkhan et Murad I", **Monachii** 1967, s. 43-50.
[763] Grignaschi, **a.g.m**., s. 110-111; Acıpınar, **a.g.e.**, s. 292.
[764] İnalcık, **a.g.m.,** s. 320-322.
[765] İnalcık, **a.g.m**., s. 322; Acıpınar, **a.g.e.**, s. 292.

metin bir gayrimüslim milletin Osmanlı topraklarındaki ticaretleri esnasında karşılaştıkları sorunlar ve bunlara yönelik çözümlere dair maddelerin bir ahidname metninde en kapsamlı şekilde yer verildiği ilk belge olması yönüyle de dikkat çekicidir.

9.2.2. Osmanlı-Floransa Ahidnamesinin Diplomatik Bakımdan Değerlendirilmesi

1527 Tarihli Floransa Ahidnamesi Sureti Diplomatik İncelemesi

Osmanlı vesikalarının ilk rüknü olan *Davet* rüknü genel teamül olarak münşeat mecmualarındaki belge suretlerinde bulunmamaktadır. Bu rüknün ihmal edildiği 1527 tarihli ahidnamenin Veliyüddin Efendi koleksiyonundaki yazma içerisindeki sureti "*Merhûm Sultan Süleyman devletinde Flordin beğlerinin ahdnâmeleri tecdidi suretidir*" başlığına sahiptir.

Başlıktan hemen sonra belge Kanuni Sultan Süleyman'a ait "*Ben ki sultânü's-selâtin burhânü'l-havâkin tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rû-yı zemin zıllu'llah fi'l-arzeyn Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Rum ve Karaman vilayetlerinin ve vilayet-i Zülkadriye'nin ve Diyarbekir'in ve Azerbaycan'ın ve Şam'ın ve Haleb'in ve Mısr'ın ve Kuds-i şerifin ve Medine-i Münevvere'nin ve Mekke-i Mükerreme'nin ve Cidde'nin ve sâir vilayet-i Arab'ın ve Yemen'in ve dahi abâ-i kirâm ve ecdâd-ı izâmım enara'llahu te'âlâ berâhinehum kuvve-i kâhire ile feth ettikleri nice memleketlerin ve cenâb-ı celâlet-me'âbım dahi tiğ-i ateş-bâr ve şimşir-i zafer-nigârım ile feth eylediğim nice diyarların ve nice memleketlerin sultanı ve padişahı Sultan Süleyman Şah Han'ım*" şeklindeki *Unvan* formülü ile başlamaktadır.[766] Bu formül birkaç değişiklikle birlikte 1525 tarihli Lehistan ahidnamesi ile neredeyse aynıdır. Buna benzer uzun formüller genellikle Osmanlıların ezeli rakibi olarak gördükleri Avusturya'ya verilen ahidnamelerde ve kimi zaman da Lehistan ahidnamelerinde karşımıza çıkmaktadır. Osmanlıların aralarında savaş olmayan bir devlete verdikleri bir ahidnamede bulunan bu uzun formül bu bakımdan oldukça dikkat çekicidir. Döneminin *Unvan* üslubunu yansıtan bu kısımda padişahın üstsoyuna dair herhangi

[766] Feridun Bey Münşeatındaki nüshaya Feridun Bey'in belgede bulunmayan bazı yerleri eklediği düşünüldüğünden oradaki formül bu kısma alınmamıştır.

bir kayıt düşülmeyerek yalnızca kendi isminin mevcut olması da bir diğer ilginç yönüdür.

Bu uzun ve ilgi çekici *Unvan* formülünden sonra ahidnamenin verilmesiyle sonuçlanan sürecin hikâye edildiği *Nakil/İblağ* bölümüne geçilmiştir. Bu bölümde kısaca Floransalıların bir elçi göndererek Sultan II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim tarafından verilmiş olan ahidnamelerin tecdidini talep ettikleri ve Kanuni Sultan Süleyman tarafından ahidnamenin verildiği ifade edilmiştir.

Nakil/İblağ rüknünün hemen ardından *Ahidname Maddeleri*'ne geçilmiştir. Ahidnamenin ilk maddesi Floransalıların İstanbul'a bir balyos göndermelerine dair hükümdür. Bu madde ve hemen arkasından gelen *gümrüğü Venedik nice verir ise* Floransalıların da aynı şekilde vermesine dair ikinci madde Osmanlılar nezdinde Floransalıları Venediklilerle hukuki olarak eşitlemeye yönelik bir tavır olarak dikkat çekmektedir.

Sonraki maddeler hemen hemen bütün ahidnamelerde bulunan borçluluk hususu, miras hukuku, seyahat ve ticaret serbestliği ve balyosları tarafından bağımsız yargılanma hakkıdır. Bu maddelerin sıralanışının ardından diğer ahidnamelerde karşılaşmadığımız bazı noktalar göze çarpmaktadır. "*gemilerin deniz kuruya atarsa rızkların vereler ol yerin kadıları ve subaşıları mu'âvin olup teslim eyleyeler*" maddesi ile bir ahidname metninde ilk kez karaya vuran yabancı bir gemi ile alakalı kadı ve subaşı yardım etmekle görevlendirilmiştir. Bir sonraki madde ise Floransa gemilerinin Osmanlı topraklarına geldiklerinde padişaha *iyi ve büyük* hediyelerle gelmesini hükme bağlanmıştır. Bu türden bir madde de yine ilk defa Floransa ahidnamesinde karşımıza çıkmaktadır.

Takip eden maddeler daha önceki ahidnamelerle benzer şekilde vergi muafiyeti ve Floransalıların şahitliğine dairdir. Daha sonra Floransalı tüccarların Bursa'dan aldıkları ipek için burada vergilerini ödedikten sonra İstanbul'da vergiye zorlanmasının engellenmesine dair bir madde yer almaktadır. Yine diğer ahidnamelerde bulunmayan ilginç bir madde Floransalıların Osmanlı topraklarında ücretli olarak hizmetkârlar tutmasına izin verilmesi ile ilgilidir. Ayrıca ilgi çekici bir diğer madde ise Floransalıların Galata'daki diğer gayrimüslim tebaa ile davalarının

İstanbul kadısı tarafından görülmesine izin verilmesidir. Bir sonraki maddede Floransalıların İtalya'dan gelişlerinde Osmanlı tebaası olan bir gayrimüslimin gemilerini durdurup mallarına el koymaları durumunda bu malların sahiplerine iadesine dair işleyiş düzenlenmiştir.

Son olarak ahidnamede Floransalıların kendileri için kadıya kayıt altına aldırmak şartı ile cariyeler getirmesine müsaade edilmektedir. *Ahidname Maddeleri*nde genel olarak Floransalı tüccarların Osmanlı topraklarındaki ticaretleri ve tüccarların maiyetinde bulunanların ikametleri esnasında karşılaştıkları sorunlara karşı Floransalıların lehine olacak düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.

Ahidnamelerin en önemli rükünlerinden olan *Yemin* rüknünün mevcut olmadığı bu metinde maddelerin sıralanmasının hemen ardından "*şöyle bileler alâmet-i şerif-i âlem-ârâ ve kişver-güşâya i'timad kılalar*" şeklindeki *Te'yid* ve *Te'kid* rüknü yer almaktadır. Son olarak "*fî evâhir-i Muharrrem sene 934*" şeklinde Arapça olarak tarihin de yazılması ile belge son bulmaktadır.

9.3. Osmanlı-Sakız Ahidnamesi

9.3.1. Osmanlı-Ceneviz Ahidnamelerinin Tarihsel Gelişimi

Ceneviz, XIII. yüzyıldan itibaren Akdeniz, Karadeniz, Atlantik Okyanusu ve Kuzey Avrupa'da kurmuş olduğu ticaret kolonileri ile bütün Akdeniz ticaretinde ve iktisadi hayatında oldukça önemli bir rolü olan çok güçlü bir Ortaçağ tüccar devletidir. Ceneviz kolonilerinin yoğunlaştığı Karadeniz ve Ege bölgeleri İlkçağdan itibaren iktisadi anlamda birbirine bağımlı ve ekonomik bir bütünlük oluşturan unsurlardır. Zira Karadeniz ciddi miktarda tahıl, et, balık ve diğer hayvansal ürünlerin kaynağı olarak Ege bölgesinin yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ege ise buna mukabil şarap, zeytinyağı, kurutulmuş meyve ve kumaş, mücevher, ilaç ve ecza gibi lüks emtia ticaretiyle öne çıkmaktadır.[767]

[767] İnalcık, **a.g.e.**, s. 327-328.

Akdeniz bilhassa Ege ve Karadeniz kıyı şehirlerinde sahip olduğu koloniler dolayısıyla Cenevizliler tarih boyunca önce Selçuklular, ardından Moğollar ve çeşitli Anadolu beylikleri ile siyasi ve ticari etkileşim içerisinde bulunmuşlardır. Bu bağlamda Osmanlıların ilk devirlerinden itibaren ekonomik ilişkiler kurarak bu ilişkiyi resmi bir zemine taşıdıkları ilk devlet Ceneviz olmuştur.[768] 1352'de Orhan Gazi tarafından verilen ilk ahidnameden XVI. yüzyılın sonuna kadar imparatorluğun en çok diplomatik müzakere gerçekleştirildiği devletlerden biri olan Ceneviz ile bazıları hakkında literatürde çok az bilgiye rastlanan toplam 12 antlaşma yapılmıştır.[769]

Osmanlı Devleti ile Ceneviz arasındaki ilk resmi temasa yol açan hadise Cenevizlilerin önemli ve kuvvetli bir diğer İtalyan denizci devlet olan Venedik ile rekabetidir. 1350-1355 tarihleri arasında bu iki devlet arasında yaşanan savaş sayesinde daha Orhan Gazi döneminde Osmanlılar ile ilk diplomatik temas gerçekleşmiştir. Venedik'in 1351 yılında Galata'yı kuşatması ve Bizans imparatoru ile ittifak yapması Ceneviz'i Osmanlılara yaklaştırmıştır. Cenevizliler ve Osmanlılar arasındaki temaslar sonucunda Ceneviz'e 1352 tarihli bugün bilinen ilk Osmanlı ahidnamesi verilmiştir. Bu ahidname ile Cenevizliler yıllık bir vergi ödemek sureti ile Osmanlıların haraçgüzârı olmuş, Orhan Bey ise Galata ahalisine yiyecek ve asker yardımı taahhüdünde bulunmuştur.[770] Ancak bu antlaşmadan daha önce Osmanlıların Cenevizlilerle aralarında bir antlaşma olduğu iddia edilmektedir. Gibbons, Belgrano'nun eserinde neşrettiği 1352 tarihli Ceneviz-Bizans antlaşmasından[771] hareketle bu ahidnameden daha önce de Osmanlıların Cenevizlilerle aralarında bir ahidnamenin var olduğunu ileri sürmüştür.[772] Bu bilgi çok önemli ve kıymetli olmakla birlikte bu sürece dair günümüze ulaşan orijinal veya kopya herhangi bir belge mevcut

[768] Aldo Galotta, "Ceneviz", **DİA**, c. 7, İstanbul, 1993, s. 363.
[769] Selim Parlaz, Osmanlı Ceneviz İlişkileri 1450-1600, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale 2013, s. 62.
[770] Turan, **a.g.e**., s. 196; Kerim İlker Bulunur, **Osmanlı Galatası (1453-1600)**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014, s. 37.
[771] Belgrano, **a.g.e**., s. 124-125.
[772] 1352 tarihli Ceneviz-Bizans antlaşması metninde geçen "Orhan Bey ile yapılan antlaşmanın geçerli tutulması ve bu yeni antlaşmadan etkilenmemesi" maddesi Gibbons'un iddiasına kaynaklık etmektedir. Gibbons, *The Foundation of The Ottoman Empire,* s. 97; Uzunçarşılı, a.g.e., c. I, s. 204; Fleet, "The Treaty of 1387", s. 21, dipnot 33; Bulunur, *a.g.e.*, s. 37, dipnot 76; Parlaz, *a.g.t.,* s. 60-61.

olmadığı için bugünkü bilgilerimizle 1352 tarihli ahidnameyi Osmanlıların en erken tarihli ahidnamesi olarak kabul etmekteyiz.

1352 yılında Cenevizlilere verilen ahidname ve yapılan işbirliği Galata ile politik ve ekonomik ilişkileri başlatmıştır. Bu ilişkiler sayesinde Cenevizliler rakibi Venedik karşısında güçlenmiş, Osmanlılar ise bu iki devlet arasındaki rekabetten faydalanarak özellikle Gelibolu'ya yerleşmeleri sürecinde askeri ve sivil taşımalar için Galata ve Foça'daki Cenevizlilerin gemilerini kiralamışlardır.[773] Ayrıca bu ittifak Galata Cenevizlilerinin bağımsız bir devlet gibi kabul edilmesini ve Cenevizlilerin buradaki egemenliklerini tahkim etmesini sağlayan yönüyle de öne çıkmaktadır. Nitekim Cenovalı idareci Lucchino dal Verme, Galata podestasına yazdığı 1356 tarihli mektupta Orhan Bey'in Cenevizlilere ettiği yardımı bir *lütuf* olarak değerlendirmiş ve Osmanlı Sultanını *Peralılar'ın kardeşi ve sevgili babası* olarak tanımlamıştır.[774] Yine aynı yıl Ceneviz hükümetinden Orhan Bey'e gelen bir mektupta 1352 ahidnamesinin müzakereleri sırasında Ceneviz adına görevli olan, ancak daha sonra başka belgelerde isimleri sonra sultanın dostları ve hizmetkârları tanımı ile geçen Philippo Demerode ve Bonifacio de Sauli'nin Pera'da yaptıkları ticaret için talep ettiği vergi muafiyetinin kabul edildiği bildirilmiştir.[775] Bütün bu hadiseler bu kadar erken bir dönemde bile Osmanlılarla yapılan ittifakların ve Osmanlı ahidnamelerinin Ceneviz gibi güçlü devletler açısından dahi arzu edilir olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir.

Ancak önemle altı çizilmesi gereken bir hususu burada belirtmekte fayda vardır. Osmanlı-Ceneviz ilişkileri ele alınırken yarı bağımsız bir topluluk olan Galata Cenevizlileri ile tesis edilmiş olan bu barış ve dostluk ortamı diğer Ceneviz kolonilerine hemen teşmil edilmemiştir. Bu tarihte Ceneviz kolonileri kendi yerel çıkarları yönünde hareket etmekte idiler. Bu durumun en belirgin örneği 1357 yılında Orhan Bey'in oğlu Şehzade Halil'in Foçalı bir korsan gemisi tarafından esir edildikten

[773] Turan, **a.g.e.**, s. 197-198; Bulunur, **a.g.e.**, s. 38.
[774] Turan, **a.g.e.**, s. 196-197; Bulunur, **a.g.e.**, s. 38.
[775] Kate Fleet, "The Treaty of 1387 between Murad I and the Geneose", **Bulletin of the School of Oriental and African Studies**, University of London, c. 56, S. 1. (1993), s. 23.

sonra iki yıl süren ciddi uğraşlar ve Bizans imparatorunun tavassutuyla 100.000 altına yakın fidye karşılığında kurtarılabilmiş olmasıdır.[776]

Galatalı Cenevizliler Osmanlılarla Orhan Gazi dönemindeki iyi ilişkilerini genel olarak oğlu Sultan I. Murad ile de sürdürmeye gayret etmişlerdir. Ancak Cenevizlilerin 1366 yılında Bizans imparatoru V. Ioannes'e "Türk tehlikesi" karşısında yardım için İstanbul'a gelmiş olan Savoia Kontu Amadeo'ya yaptıkları yardımlar kısa süreliğine ilişkileri inkıtaa uğratmış ise de Amadeo'nun bir yıl sonra ülkesine dönmesi ile bu durum ortadan kalkmıştır. Daha sonra Bizans tahtında çıkan karışıklık ve veraset savaşı sırasında Osmanlılar ve Cenevizliler ortak hareket etmiş ve 1376 yılında her iki tarafın da çıkarlarına uygun olan adayı Bizans tahtına çıkarmaya muvaffak olmuşlardır.[777]

Takip eden yıllarla ilgili olarak Osmanlı-Ceneviz siyasi ilişkileri hakkında kaynaklar pek bilgi ihtiva etmemektedir. H. A. Gibbons, C. Manfroni ve İ. H. Uzunçarşılı 1385 yılında Osmanlılarla Cenevizliler arasında yapılan bir antlaşmadan söz etmekteyse de bu konuyla ilgili herhangi bir bilgi ya da belge günümüze ulaşmadığı için bu tezi kabul etmek oldukça güçtür.[778]

Osmanlı-Ceneviz ilişkilerinde yaşanan duraksamalara rağmen Venedik-Ceneviz rekabetinde Osmanlılar Ceneviz'i desteklemiş, Ceneviz ise hem Bizans'a karşı Osmanlı politikasını kendi çıkarlarına uygun bulduğundan Osmanlılarla olan ilişkilerinin dostluk çerçevesinde kalmasına itina göstermiştir. Osmanlıların ilk kez resmi ilişki kurdukları bu İtalyan devlete Sultan I. Murad 1387 yılında günümüze ulaşan en eski tarihli Osmanlı ahidnamesini vermiştir. Bu ahidname Osmanlı Devleti'nin Batılı devletlerle olan diplomatik ilişkilerine dair günümüze ulaşan ilk resmi belgedir. Dönemin diplomasi dili olan Latince olarak kaleme alınmış olan bu

[776] Turan, **a.g.e.**, s. 198; Gregoras, "Şehzade Halil'in Sergüzeşti", (çev. İskender Hoçi), **Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası**, c. 4 (H. 1326), s. 242-251; Nilgün Elam, "Babalar ve Oğullar: IV. Andronikos Palaiologos ve Savcı Çelebi'nin İsyanı (1373)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. 30 (2011), s. 40-41.
[777] Turan, **a.g.e.**, s. 198-200; Galotta, a.g.m., 363; Bulunur, **a.g.e.**, s. 38-39.
[778] Turan, **a.g.e.**, s. 201; Galotta, a.g.m., 364; Bulunur, **a.g.e.**, s. 40.

ahidname ile I. Murad daha önce babası Orhan Gazi tarafından Cenevizlilere verilmiş olan 1352 tarihli ahidnameyi tecdid etmiştir.[779]

Halen Cenova Devlet Arşivleri (ASG)'nin Archivio Segreto fonunda[780] muhafaza edilen bu ahidname müstakil bir çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmayı yapan Kate Fleet'in de işaret ettiği üzere bu belgenin metni daha önce iki kez herhangi bir incelemeye tabi tutulmaksızın yayınlanmıştır.[781] Fleet tarafından 1993 yılında İngilizce çevirisi ile birlikte yayınlanarak geniş bir biçimde ele alınan bu ahidnamenin muhtevası Sultan Murad ve babası zamanında yapılan antlaşmaların aynen kabul ve tasdikinden ibarettir. Bu bağlamda bu ahidname 1352 yılında verilen ahidnamenin mevcudiyetini kanıtlar niteliktedir. Ayrıca bir tecdid ahidnamesi olduğu için 1352 yılında yapılan ahidnamenin içeriğini de ifade etmektedir.

Ahidname içeriği incelendiğinde Sultan I. Murad'ın kendi toprakları üzerinde Cenevizlilere ticaret serbestisi tanımış ve burada yaptıkları ticari faaliyetler için olağan vergiler dışında bir vergi alınmamasına hükmettiği görülmektedir. Bu suretle Cenevizliler de Müslüman tüccarlar, Rumlar ve Venedikliler ile eşit derecede vergilendirilerek en ayrıcalıklı devletler tebaası gibi muamele görmüştür. Buna karşılık Ceneviz hükümetinin Sultan'ın tebaasına Galata'da yapılan ticarette alım ve satım için %8 oranında bir vergi ödemek koşuluyla tam bir gümrük muafiyeti tanıdığı dikkat çekmektedir. Ayrıca ahidnamede ticari konuları düzenleyen bu hükümler dışında kaçak kölelere dair bir düzenleme de yer almıştır. XIV. yüzyılın önemli sorunlarından olan kaçak köleler konusu Venediklilerin Anadolu beylikleri ile yapmış oldukları antlaşmalarda da karşımıza çıkmaktadır.[782]

Sultan I. Murad'ın ölümü üzerine tahta çıkan Yıldırım Bayezid'in şahsiyeti ve giriştiği fetih politikası devletin diplomatik ilişkilerinde yeni bir evreye geçişe sebep olmuştur. Anadolu ve Balkanlardaki sistematik fetih faaliyetleri ve İstanbul'un tehdit edilmesi gibi hadiseler bu dönemde Batı'da haklı endişelere sebep olmuştur. Dahası

[779] Turan, **a.g.e.**, s. 201; Galotta, a.g.m., 364; Bulunur, **a.g.e.**, s. 40; Parlaz, **a.g.t.**, s. 61; John H. Pryor, **Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş Araplar, Bizanslılar**, Batılılar ve Türkler, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, s. 170.
[780] ASG, Archivio Segreto, Materie Politiche 2729, doc. 26.
[781] Silvestre de Sacy vd., **Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque nationale et autres bibliothèques**, XI Paris, 1827, 58-61; Belgrano, **a.g.e**., s.146-149.
[782] Fleet, **a.g.m**., s. 18-32.

Osmanlıların bu ilerleyişi Akdeniz'deki Ceneviz ve Venedik kolonilerini de tehdit eder hale gelmiştir. Bu sebeple Ceneviz ile ilişkiler de eski hüviyetini kaybetmiştir.[783]

Sultan Bayezid'in saltanatının ilk yıllarında Ceneviz ile ilişkiler konusunda kaynaklar yeterince bilgi sağlamamakla birlikte Cenova Devlet Arşivleri'nde bulunan Latince bir belge[784] Ceneviz adına Pera podestası ve beraberindeki cumhuriyet temsilcilerinin Ceneviz elçisi Jane de Draperiis'in I. Bayezid ile bir antlaşma yaptığını bildirdiği ve Bayezid'in elçisi Hasan Bey huzurunda daha önce Orhan ve Murad ile yapılan antlaşmalara riayet edeceklerine dair yemin ettiklerini haber vermektedir.[785]

Neredeyse yarım yüz yıl boyunca Cenevizlilerle ılımlı bir havada cereyan eden ilişkiler Yıldırım Bayezid'in İstanbul'u kuşatması sırasında tarafları karşı karşıya getirmiştir. Merkezi hükümetin Türklerle savaşa girilmemesi konusunda Galata podestasını ikaz etmesine rağmen Galatalıların İstanbul'a yardım etmeleri 1396 yılında Sultan Bayezid'in Galata'yı kuşatması ile sonuçlanmıştır. Cenevizliler aslında birincil derecede İstanbul'un Osmanlıların eline geçmesi ihtimalinden çekinmiyorlardı. Ceneviz'i Bizans'a yardım için oluşturulan ittifaka katılmaya zorlayan sebep gerek İstanbul ve gerekse Akdeniz ve Karadeniz'deki ticari faaliyetlerinin yavaşlaması idi. İttifak üyelerinden olan Venedik ile yaşanan çıkar çatışmaları Galata'yı Osmanlılar karşısında yalnız bırakınca Cenevizliler Sultan Bayezid ile antlaşmanın yollarını aradıysalar da bir netice alınamamıştır. İstanbul'un ve Galata'nın Bayezid'in muhasarasından kurtulması ancak Timur'un Anadolu'ya yönelmesi ile mümkün olmuştur.[786]

Timur'un Anadolu'da sebep olduğu yıkım ve devletin içerisinde bulunduğu kargaşa döneminde Rumeli'deki topraklarda egemen olan Süleyman Çelebi, Rumeli'ye yönelmesi tehlikesine karşı Balkan devletleri, Bizans ve İtalyan şehir devletleri ile barış siyaseti izlemiştir. Bu meyanda büyük tavizlerle Bizans'a barış teklif eden Süleyman Çelebi İstanbul ve Pera'ya gelerek bu talebini yinelemiştir.[787] Bu

[783] Turan, **a.g.e.**, s. 214.
[784] 1389.x.26, ASG, Notario, 476, Donato de Clavaro, c. 476, bel. 10.
[785] Fleet, **a.g.e.**, s. 163; a. mlf., **a.g.m**., s. 19.
[786] Turan, **a.g.e.**, s. 223-226; Bulunur, **a.g.e.**, s. 40-41.
[787] Zachariadou, "Süleyman Çelebi in Rumili and the Ottoman Chronicles", **Der Islam**, c. 60, S. 2 (1983), s. 270-271.

sebeple o sırada Venedik'te bulunan II. Manuel Paleologos'a bir elçisini göndermiştir. 1403 yılında imparatorluk şeriki VIII. Ioannis Paleologos tarafından imzalanan barış antlaşması 9 Haziran 1403'te başkentine dönen imparator II. Manuel tarafından da onaylanmıştır. Bizans ile yapılan bu antlaşma Bizanslılar açısından oldukça avantajlı olmakla birlikte bu antlaşma kapsamında Sakız dâhil olmak üzere Cenevizliler ve Nakşa düklüğü Anadolu ile yaptıkları ticaretlerinde vergilerden muafiyet elde etmiştir.[788]

Osmanlı topraklarında Fetret Devri sona erip 1413 yılında devletin bir anlamda ikinci kez kurulması Osmanlılarla yakın ilişki içerisinde olan Galata Cenevizlilerini memnun etmiştir. Devletin yeniden gücünü toparlamaya çalıştığı bu devirde Osmanlılara deniz gücünü teşkil etmede Cenevizlilerin çok yararlığı görülmüştür. Bu tarihe kadar Ceneviz ile ilişkilerde Galata kolonisi öne çıkmışken Sultan I. Mehmed'in saltanatının ilk yıllarında İzmir'i ele geçiren Cüneyd Bey üzerine yürümesi Foça ve Sakız Cenevizlilerini ön plana çıkarmıştır. İzmir'in Osmanlılarca karadan ablukaya alınması sırasında şehri denizden sıkıştıracak deniz güçlerine ihtiyaç vardı. Bu anlamda Foça, Sakız ve Midilli'deki Cenevizliler Osmanlılara bu desteği sağlamışlardır.[789]

1414-1415 yıllarında İzmir'in kontrol altına alınmasından sonra Foça için Süleyman Çelebi'nin Bizans ile yaptığı 1403 tarihli antlaşmada 500 duka olarak belirlenmiş olan vergi Yeni Foça hâkimi Giovanni Adorno tarafından bizatihi getirilmiştir. Bu hadise bir nevi vasallık görevinin ifası olarak değerlendirilebilmektedir. Bu şekilde Foça ve Sakız Cenevizlileri ile yakınlaşan ilişkiler Cenevizlilerin Venedik ile Osmanlılara karşı bir ittifak yapması sonucu sekteye uğramıştır. 1416 yılında gerçekleşen Osmanlı-Venedik deniz savaşı sırasında Sakız adasına Venedik donanmasının kabul edilmesi ve Venediklilere esir düşen Türklerin Capo Mastice'de idam edilmeleri Ceneviz ile ilişkileri bozmuştur. Osmanlı-Venedik mücadelesinin sona ermesinin ardından Sakız Cenevizlileri İzmir'i kuşatmakta bulunan Çelebi Mehmed'in ordugâhına elçi göndererek yıllık 4000 duka vergi karşılığında barış yapmaya muvaffak olmuşlardır. Bunun yanında Foça

[788] Levent Kayapınar, "Süleyman Çelebi (Emir)", **DİA** c. 38, İstanbul, 2010, s. 83.
[789] Turan, **a.g.e.**, s. 255-256.

vergisinin 20.000 dukaya çıkarılması ile bu mücadelenin en çok zarar gören taraflarından biri Ceneviz olmuştur.[790]

Çelebi Mehmed döneminde Osmanlı-Ceneviz ilişkilerini ilgilendiren bir diğer önemli olay Samsun'un Osmanlılarca fethedilerek buradaki Ceneviz kolonisinin ortadan kalkmasıdır. XIV. yüzyılda Karadeniz'deki üç büyük Ceneviz kolonisinden biri Osmanlı belgelerinde Eski Samsun olarak anılan Simisso'dur. Bu bölge 1417-1418 yıllarında çıkan yangın sonrasında kısa bir süre sonra tahta çıkacak olan Amasya sancak beyi Şehzade Murad tarafından ele geçirilmiştir. Akabinde bu şehre komşu olan Müslüman Samsun da İsfendiyaroğulları'ndan sulh yoluyla Çelebi Mehmed'e teslim edilmiştir. Müslüman Samsun'un da Osmanlılar idaresine geçişi yaşanan afet dolayısıyla son derece tahrip olmuş olan Simisso'nun önemini kaybetmesine sebep olmuş ve bu kale bir daha yaptırılmamak üzere yıkılmıştır. Sultan II. Murad döneminde Simisso'nun yeniden inşası için Osmanlılara birkaç kez başvurmuş olan Cenevizliler bu isteklerine nail olamamışlardır. Dahası 1423 yılında Samsun'da bulunan Cenevizli tüccar Barnaba Doria'nın terekesine vasiyetsiz bir biçimde ölümü sonrasında Samsun subaşısı tarafından el konulmuş, ancak ahidname ahkâmına aykırı bu durum için Cenevizliler Karadeniz'deki çıkarları sebebiyle herhangi bir karşılık vermemişlerdir.[791]

Çelebi Mehmed'in ölümü ile 1421 yılında oğlu II. Murad Osmanlı tahtına çıkmıştır. Sultan Murad saltanatının Anadolu'da devletin bütünlüğünü tehdit eden sorunlarla mücadele ederek geçirmiştir. Yıldırım Bayezid'in oğlu olması hasebiyle Rumeli'de hüsnü kabul gören amcası Mustafa Çelebi ile olan mücadelesinde müttefik arayışında olan Sultan II. Murad, Foça podestasına başvurmayı düşünürken podesta yeni Sultana cülus tebriki için bir mektup göndermiştir.[792] Bu mektupla Katalanların Ceneviz gemilerinin Avrupa'ya gidiş gelişlerini engellemeleri dolayısıyla azalan ticaret hacmi nedeniyle 6 yıl boyunca ödenemeyen vergi için özrünü beyan eden podesta aynı zamanda "hiç kimsenin yapamayacağı hizmeti yapmaya hazır olduğunu"

[790] Turan, **a.g.e.**, s. 257; a. mlf., "Sakız'ın Türk Hâkimiyeti Altına Alınması", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. IV (1966), S. 6-7, s. 179.
[791] Savaş Eğilmez-Ahmet Safa Yıldırım-Yunus Emre Aydın, "Ceneviz Ticaret Kolonisi Simisso (1280-1420)", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, c. XXXVI/2, 2021, s. 538-541.
[792] Hammer, **a.g.e.,** c. II, s. 190-191; Zinkeisen, **a.g.e.,** s. 402; İnalcık, **a.g.m.** (2006), s. 165; a. mlf, **a.g.m.** (1979), s. 598-600.

bildirmekteydi.[793] Bursa'da yapılan görüşmeler sonucu Sultan Murad ve kuvvetleri Şehzade Mustafa isyanını bastırmak için Ceneviz gemileri ile Çanakkale Boğazı'nı geçmiştir. İsyanı 1422 yılında Foçalıların yardımıyla bastıran Sultan Murad bu hizmetlerinin karşılığı olarak Foçalılara yeni bir ahidname vermiştir. Bu ahidname ile Foçalıların biriken vergi borcu affedilmiş, 20.000 dukaya çıkmış olan Foça vergisi 9000 dukaya indirilmiştir. On yıllık periyotlarda verilen Foça mültezimliği ise Giovanni Adorno'ya ömür boyunca verilmiştir. Ayrıca Porto-Logo körfezinde bulunan Peritorio kalesi de yine Adorno'nun idaresine bırakılmıştır. Tüm bunların yanında II. Murad podestaya "kardeşim" diye hitap etmeye başlamış, kendisine ve adamlarına çeşitli kıymetli hediyeler vermiştir.[794]

Sultan II. Murad'ın devletin bütünlüğünü tehdit eden Şehzade Mustafa hadisesini ortadan kaldırdıktan sonra bu sorunu ortaya çıkaran Bizans'tan intikam almaya karar vermesi çok zaman almamıştır. 1422 yılında İstanbul önlerine gelen Sultan Murad şehri çok güçlü bir şekilde abluka altına almıştır. Galata'yı doğrudan doğruya tehdit etmeyen bu kuşatma yine de Cenevizlileri Bizans'tan elde etmiş oldukları imtiyazlar nedeniyle endişeye sevk etmekte idi. Diğer taraftan Osmanlılarla düşman olmaya niyetli olmadıklarından bu kez Galata Cenevizlileri olaylara müdahil olmamışlardır. Kuşatma boyunca ticaret gemilerinin Galata'ya yaklaşması söz konusu olamadığından ticaretleri ciddi oranda etkilenmiş olan Cenevizliler Osmanlıların tarafında yer aldıklarını son derece simgesel bir yolla ifade etmişlerdir. Bu bağlamda kolonilerini korumak amacıyla yapacakları kuleye Sultan II. Murad'ın vereceği maddi destek karşılığında kuleye padişahın armasını kazımayı taahhüt etmişlerdir. Gerek Cenova'daki merkezi hükümetin karşı çıkışı gerekse padişahın Galatalılara yeni bir ahidname vermeye gerek duymayışı bu tasarının gerçekleşmesine engel olmuştur. İstanbul'un kuşatması 1424'te Bizansla anlaşılması üzerine kaldırılmış, hemen akabinde Anadolu'da tekrar ortaya çıkan Cüneyd Bey'in İpsili kalesinde yakalanması

[793] Fatma Özden Mercan, "From The Genoese to The Perots: The Genoese Community in Byzantine/Ottoman Constantinople (14th-15th c.)", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXXVI/2, 2021, s. 600.
[794] Turan, **a.g.e.**, s. 257-259.

için gönderilen Osmanlı kuvvetlerini bu kez Foça ve Sakız'daki Cenevizliler takviye etmiştir.[795]

İstanbul muhasarasının Şehzade Mustafa hadiseleri sebebiyle kalkmasının ardından İstanbul ile eş zamanlı olarak kuşatılmış olan Selanik nedeniyle Osmanlı-Venedik ilişkilerinde yeni bir "bunalım" ortaya çıkmıştır.[796] Osmanlı aleyhindeki taarruzlarda bir üs olarak kullanılan Selanik'in Bizans tarafından Venedik'e bırakılmasından hoşnut olmayan Sultan Murad bir hamle yapmak için şartların olgunlaşmasını beklemekte idi. Bu bağlamda 1425-26 civarında Sultan II. Murad'ın Ayasluğ'da görüşerek ahidnamelerini yenilediği Ege adaları sakinleri arasında Sakız Cenevizlileri de bulunmaktaydı.[797]

Ceneviz'in bazı istisnaları bulunmakla birlikte başlangıçtan beri Osmanlılarla dostluk ilişkisi içerisinde bulundukları ve ilişkilerini merkezi yönetimle ortak hareket etmeme pahasına bile olsa pragmatist bir anlayışla kolonilerinin çıkarları çerçevesinde yürüttükleri açıkça görülebilmektedir. Sultan II. Murad devrinin neticeleri itibari ile belki de en önemli hadisesi olan Varna Savaşı'nda bu durumu gözlemlemek mümkündür. Papa'nın Osmanlılara karşı oluşturulan Haçlı ordusuna Ceneviz idarecilerinin gizlice yardım edeceklerini bildirmesine rağmen Galata'daki koloninin bu ittifaka katılmayarak tarafsız kalmaları kolonilerin anavatan Ceneviz'e karşı özerk olmalarının ve bununla birlikte ilişki içerisinde bulundukları devletlerle yürüttükleri siyaseti kendilerinin dizayn ettiklerinin bir kanıtıdır.[798]

Galata'daki Cenevizlilerin Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında takip etmiş oldukları bu barışçıl politika İstanbul'un fethi gibi tarihin seyrini değiştiren bir olayda pay sahibi olmalarına sebep olmuştur. Fatih'in fetih hazırlıkları kapsamında yaptırdığı Rumeli Hisarı'nın bulunduğu toprakların Bizans İmparatoru'na mı yoksa Cenevizlilere mi ait olduğu hususunda farklı bilgiler ihtiva eden kaynaklar bulunmakla birlikte erken dönem Osmanlı kroniklerinde bu bilginin bulunmayışı Galatalıların fethin bu ilk adımına doğrudan bir katkı yapıp yapmadıkları hususunda kesin bir

[795] Turan, **a.g.e.**, s. 261-262.
[796] Turan, **a.g.e.**, s. 285.
[797] Hammer, **a.g.e.,** c. II, s. 181-182; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 356.
[798] Turan, **a.g.e.**, s. 285; Fleet, **a.g.e.,** s. 13-14.

yargıya varmayı engellemektedir. Ancak öncelikleri ticari çıkarlarını güvence altında tutmak olan bu topluluğun İstanbul'un muhasarasından önce Fatih Sultan Mehmed'e elçilerini göndererek aradaki ahidnameyi yeniledikleri bilinen bir gerçektir. Bundan sonra fetih sürecinde gemilerin karadan yürütülmesi, Haliç'te Osmanlı gemilerini yakma girişiminin Osmanlılara haber verilmesi, Haliç'in içinde kalan Bizans, Venedik ve Ceneviz gemilerinin bombardımana tutulması ve Haliç'in daraldığı noktada bir köprü yapılması gibi birtakım yardımlarda bulunmuşlardır. Bu katkılar her ne kadar fethin seyrinde kilit rol oynamadıysa da Galatalıların aktif olarak Osmanlılara karşı savaşa girişmemiş olmaları ile birlikte değerlendirildiğinde fethe yaptıkları katkı önemli bir düzeye ulaşmıştır.[799]

29 Mayıs 1453 günü İstanbul'un fethinin gerçekleştiğinin Galata'da anlaşılması üzerine podesta bir elçilik heyeti ile Fatih Sultan Mehmed'e itaatini bildirerek şehrin anahtarlarını sunmuştur. Zağanos Paşa şehri teslim almak üzere Galata'ya gelerek halkı teskin etmiş ve şehri terk etmelerini engellemiştir. İlerleyen günlerde İstanbul'daki ölü ve esirler arasında Galatalıların bulunduğunun tespit edilmesiyle Galata Cenevizlilerinin İstanbul'a gizlice yardım ettikleri anlaşılmıştır. Ancak yine de aman dileyerek Osmanlı sultanına iltica ettikleri için Bizans döneminde olduğu gibi surlarla çevrili, kendi idarî ve yargı organlarına sahip, yarı özerk statüsü yerine bir kadı ve subaşı idaresinde Osmanlı idari sistemine dâhil, zımmi statüsüne alınmışlardır.[800]

Böyle bir tarihsel süreç içerisinde Galatalılara bugün tarih çevrelerinde çokça bilinen 1453 tarihli emanname verilmiştir. Bu emannamenin Grekçe orijinali günümüze ulaşmış olup British Museum'da bulunmaktadır. Bu belgenin metni ilk olarak Hammer[801]'de karşımıza çıkmaktadır. Belge daha sonra Jorga[802] ve müteakiben E. Dallegio d'Alessio[803] tarafından yayınlanmıştır. Ayrıca İnalcık tarafından bu emannameyi genişçe ele aldığı makalede belgenin tıpkıbasımı yapılmıştır.[804] Orijinal

[799] Bulunur, **a.g.e.**, 43-54.
[800] İnalcık, **a.g.m.**, s. 280-281; Bulunur, **a.g.e.**, s. 54-61.
[801] Hammer, **a.g.e**., c. II, s. 374.
[802] Jorga, "Le privilége de Mahommet II pour la ville de Pera (1er Juin 1453)", **Bulletin de la Section de l'Académie Roumaine**, 2e année, no 1, 1914, s. 11-32.
[803] d'Alessio, **a.g.m**., s. 115-124.
[804] İnalcık, **a.g.m.,** s. 338-341.

belgenin Galata'daki resmi yetkililer tarafından İtalyanca'ya yapılmış 30 Ağustos 1453 tarihli bir tercümesi de mevcut olup daha önce yayınlanmıştır.[805]

Emannamenin Türkçe orijinali ise ne yazık ki günümüze ulaşmamış olup çeşitli nüshaları farklı araştırmacılarca yayınlanmıştır. İlk olarak İskender Hoçi[806] bir münşeat mecmuasından aldığı bir metni yayınlamıştır. Daha sonra Nicoara Beldiceanu[807] tarafından Paris'teki Bibliotheque Nationale'de bulunan Türkçe metin yayımlanmıştır. Bu metin İngilizce olarak İnalcık[808] tarafından yayınlanmış ve tıpkıbasımı tekrar yapılmıştır. Mahmut Şakiroğlu ise emannameye ait metni XVII. yüzyılda I. Ahmed ve IV. Murad dönemlerinde yapılan tecdid metinlerine dayanarak yayınlamış ve söz konusu belgelerin tıpkıbasımlarını yapmıştır.[809] Son olarak bu emannamenin en erken tarihli Türkçe nüshası Kerim İlker Bulunur tarafından 17 numaralı Galata Şer'iyye Sicilinde tespit edilerek müstakil bir çalışmada yayınlanarak ele alınmıştır.[810]

Bulunur, emanname metnine ek olarak bu ahidnameden 10 yıl sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından verilen bir fermanla bu belgenin bir hükmünün açıklığa kavuşturulduğunu ortaya çıkarmıştır. 1453 emannamesinin "*ve buyurdum ki evlerine doğancı ve kul konmaya ve kal'a-i mezkûr halkı ve bazirgânları angaryadan mu'âf ve müsellem olalar*" şeklindeki son hükmü Fatih'in 1463 tarihli fermanında "*ulakdan ve suhreden ve doğancıdan ve sekbandan ve hisar yapmasından ve salgından ve cerahordan ve kürekçiliğe sürülmekten fi'l-cümle mecmu'-ı avârız ve tekâlif-i divaniyyeden mu'âf ve müsellem olalar*" şeklinde tafsilatlandırılmış ve tamamlanmıştır. Bu ferman daha sonra Sultan II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve

[805] Belgrano, **a.g.e.,** s. 226-228; d'Alessio, "Traité entre les Genois de Galata et Mehmet II (1er Juin 1453), versions et commentaires", **Échos d'Orient, XXXIX (1940),** s. 162; İtalyanca ve Fransızca metinler için Belin, **Histoire de la Latinité de Costantinople**, second edition, R. P. Arséne de Chatel, Paris, 1894.
[806] İskender Hoçi, "Galata'nın Osmanlılara Teslimi", **TOEM,** V/25, İstanbul 1330 (1914), s. 52-53. Metnin transkripsiyonu: Mahmut Ak-Fahameddin Başar, **İstanbul'un Fethi Günlüğü**, İstanbul 2003, s. 137-138.
[807] Nicoara Beldiceanu, **Recherche sur la ville Ottomane au XVe sieclé**, Paris 1973, s. 153-154 ve tıpkıbasım s. 423-424.
[808] İnalcık, **a.g.m.**, s. 276 ve 336-337.
[809] Şakiroğlu, "Fatih Sultan Mehmet'in Galatalılara Verdiği Fermanın Türkçe Metinleri", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, XIV/25, Ankara 1981, 217-223.
[810] Bulunur, "II. Mehmed Tarafından Galatalılara Verilen 1453 Ahidnâmesi ve Buna Yapılan Eklemeler Hakkında Yeni Bilgiler", **Tarih Dergisi**, S. 50, 2009, s. 76.

Kanuni Sultan Süleyman tarafından tecdid edilmiştir. Bu durum I. Ahmed dönemine kadar emannamenin tecdid edilmeme sebebini açıklaması açısından son derece önemlidir. Buna göre Galatalılar emanname ahkâmının düzenlediği diğer hususlar hakkında herhangi bir sorun yaşamamış olup uygulama esnasında en çok problem teşkil eden bu maddeye özel ferman çıkarılarak durum düzenlenmiştir. Bu bağlamda fermanın yenilenmesi suretiyle emannamenin geçerliliği de sağlanmış olmakta idi. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman tarafından verilen tecdid mahiyetindeki fermanlar da yine Bulunur'un çalışmasında yayınlanmış ve bu konudaki literatüre çok ciddi katkı yapılmıştır.[811]

Fatih Sultan Mehmed Galatalılara verdiği emanname ile Osmanlıların Ceneviz kolonileri için yürütmekte olduğu politikaya uygun bir biçimde buradaki özerk yönetimi ilga ederek siyasi denetimini tamamıyla kendi hükümeti altına almıştır. Böylece Galata Osmanlı ekonomisi ile tam manasıyla bütünleştirilmiştir. Fatih'in şehrin ekonomisini geliştirmeye yönelik aldığı tedbirlerle şehir daha zengin ve daha kalabalık bir çehreye kavuşmuştur. 1453 tarihli emanname sayesinde ekonomik önemini muhafaza eden ve arttıran Galata, zamanla buraya yerleşen Avrupalı elçiler ve tüccarlar sayesinde kültürlerarası etkileşim için de önemli bir merkez haline gelmiştir.[812]

Fatih'in İstanbul'un fethinden sonra en önemli hedeflerinden biri Akdeniz'e yönelik olarak geliştirdiği fetih programını uygulamaktır. Akdeniz, devletin Batı'ya doğru genişlemesi sırasında hem mevcut toprakların muhafazası hem de deniz yoluyla yapılacak nakliyeler ve askeri taşımacılık için kilit rol oynamakta idi. Dahası Akdeniz'in yoğun trafiğindeki ticaret yollarının kontrol altına alınması oldukça ciddi ticari kazanımlar sağlamaktaydı. Bu nedenle İstanbul'un fethi ile Boğazların denetimini kontrol altına almış olan Fatih için Ege denizindeki koloniler stratejik birer tehdit unsuru idi. Bu bağlamda Ceneviz'e ait olan Sakız adası İzmir'in karşısında Anadolu kıyılarına yakın, Osmanlı'ya karşı düşmanca faaliyetler için bir üs olarak potansiyel bir tehdit oluşturuyordu.[813] Padişahın Ege adalarına dair politikasını bilen

[811] Bulunur, **a.g.m.**, s. 68-78.
[812] İnalcık, **a.g.e.**, 329-332.
[813] Fleet, "The Ottomans in Mediterranean in The Later Fifteenth Century: The Strategy of Mehmed II", **Storja**, 2015, s. 19-20.

Sakızlı idareciler Osmanlılar karşısında yalnız olduklarının bilinciyle ve yeni bir Haçlı seferinden umudu kesince Çanakkale Boğazı'ndaki çevre ada ve şehirlerin hâkimleri gibi Fatih'e elçi göndererek yeni bir antlaşma yapmış, 4000 dukalık vergi bu antlaşma ile 6000 dukaya yükselmiştir.[814]

Vergilerin tedricen arttırılması Sakız adasını Osmanlı tehlikesinden azâde kılmamakla birlikte ada çok kısa bir süre içerisinde baskı altına alınmıştır. II. Murad döneminden itibaren Sakız adasından şap madeninin ticareti için yüklü miktarda haraç alınmakta idi. 1455 yılında şap imtiyazına sahip olan eski Foça mültezimi Francesco Draperio Osmanlı sarayına sığındıktan sonra Sakız idarecisinin kendisine 40.000 duka borcu olduğunu iddia etmiştir. Söz konusu meblağın Sakız'dan tahsiline karar veren Fatih Sultan Mehmed bu bahane ile adaya önce Hamza Bey ardından Yunus Bey komutasında iki filo göndermiştir. Netice alınamayan bu seferler sonrası Fatih Sultan Mehmed yeni bir sefer hazırlığında iken Osmanlılarla ilişkilerini riske etmek istemeyen Sakız Cenevizlileri yıllık 10.000 duka vergi ödemek koşuluyla 1456 yılında yeni bir antlaşma yapmaya muvaffak olmuştur.[815]

1453 emannamesi ve takip eden fermanlar Galata Cenevizlileri ile ilişkileri düzenlerken Fatih Sultan Mehmed'in saltanatının ilerleyen yıllarında Ceneviz'in Karadeniz'deki kolonileri Osmanlıların eline geçmiştir. Bu tarihten sonra Ceneviz'in Osmanlılarla ekonomik ve diplomatik ilişkilerini sürdürdüğü en önemli merkez olarak Sakız adası öne çıkmıştır.[816] "Ceneviz'in sağ gözü" olarak tanımlanan bu ada henüz Osmanlılardan ahidname almamış olan Avrupalı devletlerin tüccarlarının Doğu ticaretleri için transit bir geçiş merkezi vazifesi görmekteydi. Ayrıca bu ada tarihsel süreç boyunca Ceneviz'in gerek Karadeniz'de gerekse daha uzak Tana ve konsolos bulundurdukları Tebriz gibi merkezlere ulaşımlarının güvenliği açısından son derece önemli bir rol üstlenmekteydi.[817] Ayrıca XVI. yüzyılın başında Bursa'daki ipek ticaretini domine eden milletler Floransalı ve Yahudilerin yanında Sakız Cenevizlileri

[814] Turan, **a.g.m.**, s. 180.
[815] Fleet, **a.g.m**., s. 22-24; Turan, **a.g.m.**, s. 180-181; Ali Fuat Örenç, "Sakız Adası", **DİA**, c. 36, İstanbul, 2006, s. 6; Giustina Olgiati, "The Genosese Colonies in Front of The Turkish Advance (1453-1475)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, S. 15, 1990, s. 385.
[816] Mercan, **a.g.m**., s. 605; Parlaz, "Osmanlı Ceneviz Ticaretinde Sakız Adasının Yeri ve Önemi (1346-1566)", **Ulakbilge**, c. 5 S. 14, 2017, s. 1287.
[817] Parlaz, **a.g.m**., s. 1288.

idi. Sakızlılar o tarihte yalnızca Sakız adasında bulunan yüksek karlılık oranına sahip damla sakızı (mastika) getirerek karşılığında ham ipek satın alıyorlardı. Bu bağlamda Bursa tüm dünyada alıcısı olan damla sakızı ticareti için de önemli bir yer haline gelmişti. Hem Doğu hem de Batı tüccarları bu kıymetli metaı buradan satın almaktaydı. Sakız Cenevizlilerinin Osmanlılara karşı ana hükümetten bağımsız bir politika yürütmelerinin en önemli sebebi de budur.[818]

Sakız, 1566 yılında tamamen Osmanlı hâkimiyetine girmesine kadar olan süreçte toplam 220 yıl Ceneviz hâkimiyeti altında kalmıştır. Bu hâkimiyetin devam etmesinde başlıca sebep ve amiller özellikle Fatih Sultan Mehmed'in saltanatının sonlarına doğru Venedik ve müttefikleri ile olan mücadeleye öncelik vermesidir. Fatih'in ölümünden sonra yerine geçen II. Bayezid'in belirli bir adalar politikasının olmayışı ve halefi Yavuz Sultan Selim'in tamamen Doğu merkezli bir genişleme siyaseti benimsemesi uzun bir müddet Sakızlılar üzerindeki Osmanlı baskısını bertaraf etmiştir.[819]

Kanuni Sultan Süleyman dönemine gelininceye kadar Osmanlıların haraçgüzârı olan bu küçük topluluk vergi ödemelerinde bir aksatma yapmadığı veya Osmanlı aleyhindeki ittifaklara katılmadığı müddetçe kendi haline bırakılmıştır. Osmanlı hâkimiyetinin tahkim edildiği Ege'de Osmanlı egemenliği dışında kalmış son ada olan Sakız'a Sultan Süleyman tahta çıktığı ilk yıl bir ahidname vermiştir.[820] Bu ahidnamenin veriliş sürecine dair kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamakla birlikte Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi Veliyüddin Efendi koleksiyonundaki bir mecmuada bulunan sureti[821] bu tarihe kadar Sakızlıların her padişah değişikliğinde ahidnamelerini tecdide muvaffak olduklarını düşündürmektedir. 1520/1521 tarihli ahidname Osmanlı-Ceneviz ilişkilerine dair metni günümüze ulaşmış olan iki Türkçe belgeden biri olması hasebiyle oldukça önemlidir. Orijinaline henüz ulaşamadığımız bu belgenin daha önce

[818] İnalcık, **a.g.e.**, s. 274-275.
[819] Turan, **a.g.m.,** s. 182-183.
[820] Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 408; Parlaz, **a.g.t.**, s. 63; Emecen, **Kanuni Sultan Süleyman ve Zamanı**, TTK, Ankara 2022, s. 589.
[821] TYEK, Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi 1970, vr. 148b-149b.

tam bir neşri yapılmamış olmakla birlikte bu mecmuayı daha önce incelemiş olan Mario Grignaschi bu ahidnamenin metnini Arap harfleri ile yayınlamıştır.[822]

Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının ilerleyen yıllarında verginin ödenmesinde çıkan aksaklıklar ve Sakızlı idarecilerin Osmanlılar aleyhinde birtakım faaliyetlerde yer alması Sakız'ın 1566 yılında ilhakı ile sonuçlanmıştır.[823] Sakız'ın da Osmanlı topraklarına katılması ile birlikte XVI. yüzyıl sonunda Osmanlı-Ceneviz ilişkileri tabiiyet ilişkisine bürünmüştür.

9.3.2. Osmanlı-Sakız Ahidnamesinin Diplomatik Bakımdan Değerlendirilmesi

1520 Tarihli Sakız Ahidnamesi Sureti Diplomatik İncelemesi

Kanuni, tahta çıktığı ilk yıl Sakız'a bir ahidname vermiştir. Ahidnamenin veriliş sürecine dair kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamakla birlikte Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi Veliyüddin Efendi koleksiyonundaki bir mecmuada bu ahidnamenin sureti "*Sakız beğlerine Sultan Süleyman eyyâmında verilen ahdnâmedir*" başlığıyla kaydedilmiştir.

Belge, "*ben ki Sultan Süleyman Şah ibn Sultan Selim Şah ibn Sultan Bayezid Han'ın*" şeklinde son derece sade bir *Unvan* formülü ile başlamaktadır. Bu bölüm Kanuni Sultan Süleyman dönemi ahidnameleri arasındaki en sade formüle sahip *Unvan* formülü olarak dikkat çekmektedir.

Padişahın *Unvan*ının kısaca yer aldığı bu sade formülden sonra doğrudan belgenin düzenlenme amacının bildirildiği *Nakil/İblağ* rüknüne geçilmiş ve daha önceki Sakız ahidnamelerine atıf yapılarak Sakız yöneticilerinin gönderdikleri iki elçiyle *dostluğu ve barışıklığı muhkem eylemek* üzere bir ahidname talep ettikleri belirtilmiştir. Bu ifadeler ahidnamenin bir tecdid ahidnamesi olduğunu ortaya koyması ve bugün haberdar olmadığımız kendisinden önceki ahidnamelerin varlığına işaret etmesi bakımdan oldukça önemlidir.

[822] Grignaschi, **a.g.m**., s. 117-119.
[823] Turan, **a.g.m**., s. 185.

Nakil/İblağ bölümünün tamamlanmasının ardından *Ahidname Maddeleri*ne geçilmiş, toplam 10 maddede bu bölüm tamamlanmıştır. İlk iki madde karşılıklı olarak dostluğun ve saldırmazlığın taahhüdü ile olası bir saldırı durumunda zararın tazmini ile failin cezalandırılmasına dairdir. Üçüncü madde ile Sakız tüccarlarının Osmanlı toprak ve denizlerinde serbestçe ticaret yapabilmesi, dördüncü madde ise Osmanlı topraklarında ölen bir Sakızlının metrukâtına herhangi bir Osmanlı görevlisinin müdahale etmemesi hususlarını düzenlemektedir. Bu maddeler bazı küçük değişikliklerle birlikte hemen hemen tüm Osmanlı ahidnamelerinde bulunan klasik maddelerdir.

Ancak beşinci maddeden itibaren Sakızlılara o tarihe kadar diğer hiçbir devlet tebaasına verilmemiş birtakım imtiyazların verildiği görülmektedir. Sakızlılara verilen bu ahidname beşinci maddesiyle doğrudan onlara bir koruma sağlamayı taahhüt etmektedir. Herhangi bir şekilde bir korsan saldırısının kendilerine yönelmesi durumunda Osmanlılarca bizzat müdahil olunarak Sakızlıların korunacağı garanti edilmektedir. Benzer şekilde ahidnamenin beşinci maddesi Sakızlılara XVI. yüzyıl boyunca başka hiçbir devlet tebaasına verilmemiş bir öncelik vermiştir. Bu maddeye göre Osmanlı mahkemelerinde Sakızlıların şahitlikleri diğer gayrimüslim tebaaların şahitliklerine göre daha makbul sayılacaktır. Mahkemelerde şahitlik hususu ahidnamelerde sıkça karşılaştığımız bir husus olmakla birlikte genel uygulamada "*tüm gayrimüslimlerin tek bir millet olarak değerlendirileceği, bu nedenle birinin şahitliğinin diğerine üstün tutulamayacağı*" ilkesi benimsenmiştir. Bu ifadelere Venedik ve Floransa ahidnamelerinde açıkça yer verilmiş iken Sakız ahidnamesinde bu şekilde bir ayrım yapılmış olması o dönem için bu koloninin Osmanlılar nezdindeki önemini ifade etmesi bakımından oldukça önemlidir.

Bir sonraki maddede Sakızlıların mutad olan vergilerini ödemeye devam etmeleri hususu kayıt altına alınmıştır. Ahidnamenin en önemli maddelerinden biri olan sekizinci maddesi ise Sakızlılara dönemin en stratejik ürünleri olan tahıl için sağlanan olağanüstü ayrıcalıktır. Bu maddeye göre Sakızlılar kendilerine izin verilen her yıl Edirne'den 2000 müd tahıl alabileceklerdir. Dokuzuncu madde Sakız'ın Osmanlılara ödemekte olduğu vergi için farklı alternatifler geliştirilmesi yönüyle diğer Osmanlı ahidnamelerinde görmeye alışık olmadığımız bir durum oluşturmaktadır.

Yıllık 10.000 *Frengî filori* olan verginin dilenirse 450.000 akçe olarak veya gerekli durumda kumaş olarak ödenebileceği şeklinde alternatiflendirildiği görülmektedir. Ahidnamenin son maddesinde ise daha önce iki devlet arasında yaşanmış hadiselerin bu süreçten sonra geriye dönük olarak bir sorun teşkil etmeyeceği vurgulanmıştır.

Ahidname içeriği XVI. yüzyılın ilk yarısında karşılaştığımız klasik bir biçim olarak "*eymân-ı mugallaza ile yemin edip ederin ki kuşandığım kılıç hakkıyçün ve atam dedem ruhlarıçün ve oğlancıklarım başı içün ve benim başım içün ve canım içün ve yüz yirmi dört bin peygamber hürmetiyçün ve hazret-i resulün aleyhi's-selâm pak ve münevver ve mütahher ruhiyçün ve dinim hakkıyçün yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün*" şeklindeki *Yemin* rüknü ile tamamlanmıştır. "şöyle bileler alâmet-i şerif üzerine i'timad kılalar" şeklindeki *Te'yid* ve *Te'kid* rüknü yazıldıktan sonra "*fî Muharrem 927*" şeklinde *Tarih*in ve "*be-makam-ı Kostantiniyye*" şeklinde *Mahall-i Tahrir*in yazılmasıyla ahidname son bulmuştur.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1300-1600 yılları arasında devletler arasında ortaya çıkan ihtilafların çözümlenmesinde ve ticari imtiyazların bahşedilmesinde temel belge olarak ahidnamelerin düzenlendiği ve bu formun XIV. yüzyılın ilk yarısından itibaren kullanıldığı görülmektedir. Fakat bunlardan 1482 yılına kadar Türkçe olan herhangi bir örnek günümüze ulaşmamıştır. Osmanlıların Batılılarla yapmış olduğu ilk antlaşmalar Osmanlı-Bizans arasında yapılan antlaşmalar olmasına karşılık Osmanlı ahidnamelerinden günümüze ulaşan en eski tarihli ahidname metni 1387 tarihli Osmanlı-Ceneviz ahidnamesi olmuştur. Fakat bu ahidname Latince olarak düzenlenmiştir.

İlk devirlerde Türkçe'nin yanında muhatabın dilinde Sırpça, Grekçe, Latince gibi iki dilde hazırlanan ve verildiği devlet idarecisinin de onayı ile yürürlüğe giren ahidnameler XV. yüzyıl itibariyle bu karakterini kaybetmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk Türkçe Osmanlı ahidnamesi 1403 tarihlidir ancak bu ahidnamenin Türkçe metni günümüze ulaşamamıştır. Günümüze ulaşan en eski tarihli Türkçe ahidname 1482 tarihli olduğu için ilk Türkçe ahidname olarak 1482 tarihli ahidname kabul edilmiştir.

Noradounghian'ın tespitlerine göre Osmanlılar XVI. yüzyılın sonuna kadar Batılılarla toplam 198 antlaşma yapmıştır. 1482'den itibaren ilk örneklerine rastladığımız Türkçe ahidnamelerden XV. ve XVI. yüzyıllara ait olarak günümüze ulaşan 36 ahidname tespit edilmiştir. Metni günümüze ulaşmış Türkçe ahidnamelerden yalnızca 20 tanesi orijinal belge olup geriye kalanlardan 15 tanesi ahidname sureti, 1 tanesi ise ahidname taslağıdır. Belgelerin bir kısmının orijinallerinin günümüze ulaşmaması nedeniyle ahidname suretleri çalışmaya dâhil edilmiş, ancak bu belgelerin diplomatik incelemeleri yapılırken bazı hususiyetleri hakkında bilgi sahibi olunamamıştır.

Tespit edilen 36 adet ahidnameden 12 tanesi Venedik'e verilmiş olup bu sayı toplam ahidnamelerin üçte birine tekabül etmektedir. Avusturya'ya verilen ahidnameler ise toplamın dörtte birini teşkil etmekte olup 9 tanedir. Ahidnameler

arasında en büyük üçüncü grubu oluşturan Lehistan ahidnameleri ise 7 adetle toplamın %20'sini oluşturmaktadır. Ahidnamelerin %22'lik bir bölümünü oluşturan diğer 8 ahidnamenin 3'ü Fransa, 2'si Macaristan ve 1'er tanesi de İngiltere, Floransa ve Sakız'a verilmiştir.

XVI. yüzyılın sonuna kadar günümüze ulaşmış olan ahidnamelerden 1574 tarihli Avusturya ahidnamesinin orijinali bugüne kadar bilinmemekte olup tarafımızca tespit edilmiştir. Ayrıca 1568 ve 1576 tarihli Avusturya ahidnamelerinin Avusturya arşivlerinde bulunan iki yeni sureti de çalışmaya dâhil edilmiştir. İlk kez bu tezle incelemeye konu olan 3 yeni ahidname sureti de 1581 ve 1597 tarihli Fransa ahidnameleri ile 1592 tarihli Avusturya ahidnamesine aittir.

Bu tez çalışmasında Osmanlı ahidnameleri bir bütün halinde ilk defa ele alınmıştır. Bu çalışmada her devlet için düzenlenen ahidnamelerin ayrı bir forma sahip olduğu ve temelde bu form üzerinden gelişme gösterdiği tespit edilmiştir. Bu çalışmayla ilk defa Osmanlı ahidnamelerinin kronolojik olarak incelemesi gerçekleştirilerek aralarındaki farklılıklar ve verildiği devletlere göre ahidnamelerin geçirdiği dönüşüm belirlenmiştir.

Bu çalışma ahidname türünün ortaya çıkış ve gelişiminde diğer belge türlerinden berat ve name-i hümayunların etkili olduğunu tespit etmektedir. Osmanlı ahidnameleri devletin ilk devirlerinde Selçuklu ve beylikler döneminde olduğu gibi Bizans etkisiyle bir muahede biçiminde hazırlanmaktayken XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle haraçgüzar topluluklara beratlarla verilmiş olan imtiyazların bu belge türünün temelini oluşturduğu anlaşılmıştır. Buna karşılık fermanlarla da organik bir bağı bulunan Osmanlı ahidnamelerinin diplomatik bakımdan berat ve fermanlarda olmayan pek çok yeni hususiyet taşıdığı gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri ve Birincil Kaynaklar

ASVe, Libri Commemoriali, XVI, 171.

ASVe, Libri Commemoriali, XVI, 172.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 1.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 26.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 73

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 77.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 161.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 167.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 169.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 188.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 189.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 190.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 278.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 336.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 425.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 426.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 708.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 793.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 818.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 827.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 828.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 861.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 1086.

ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 1087.

ASVe, Senato Secreta, no: 39.

AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 4, no. 6.

AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 4, no. 7.

AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 5, no. 8.

AGAD, AKW, Dzial Turecki, k 66, t. 6, no. 11.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 11, no. 26.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 11, no. 27.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 11, no. 28.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 15, no. 34.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 17, no. 36.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 17, no. 37.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 41.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 42.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 43.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 25, no. 56.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 25, no. 57.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 67, t. 34, no. 77.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 153, no. 293.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 157, no. 302.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 157, no. 303.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 157, no. 304.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 69, t. 172, no. 329.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 69, t. 172, no. 330.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 69, t. 189b, no. 336b.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 70, t. 214, no. 412.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 260, no. 486.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 260, no. 487.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 260, no. 488.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 260, no. 489.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 268, no. 498.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 268, no. 499.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 273, no. 508.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 276, no. 511.
AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 280, no. 518.

AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 280, no. 519.

AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 280, no. 520.

AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 280, no. 521.

British Library, Asian & African Studies Collections, Lansdowne MS 23.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, 21 Numaralı Mühimme Defteri.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, 43 Numaralı Mühimme Defteri.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, Düvel-i Ecnebiye Defterleri, Venedik Ahidname Defteri 16/4.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, Düvel-i Ecnebiye Defterleri, Nemçe Ahidname Defteri, 57/1.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, TSMA. E. 5861.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, TSMA. E. 7675.

Oxford, Bodleian Laud MS. Or. 67.

TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi 2362.

TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi 3345.

TYEK, Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi 1970.

Kaynak Eserler ve Araştırma Eserleri

Abrahamowicz, Zygmund: **Katalog dokumentow tureckich. Dokumenty do dziejow Polski i krajow osciennych w latach 1455-1672**, Warsaw, 1959.

Abrahamowicz, Zygmund: "Leh", **Encyclopedia of Islam 2nd Edition**, Vol. V, Leiden, 1978, s. 719–723.

Acıpınar, Mikail: "Osmanlı İstanbulu'nda Floransalılar", **Osmanlı İstanbulu V: V. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu bildirileri**, (ed. Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan), İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi-İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2018, s. 541-550.

Acıpınar, Mikail: **Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599**, TTK, Ankara 2016.

Afyoncu, Erhan: "Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVIII. Yüzyıllar)", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1997.

Agoston, Gabor: "Merces Prohibitae: The Anglo-Ottoman Trade in War Materials and the Dependence Theory,", **Oriente Moderno 20 (The Ottomans and the Sea)**, c. 81 (2001), s. 177-192.

Ahıshalı, Recep: "Ruus", **DİA**, c. 35, İstanbul, 2008, s. 272-273.

Ahmet Refik: "Türkler ve Kraliçe Elizabet", **Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, c. VIII, S. 5 (1932), s. 3-29.

Akgündüz, Murat: **Osmanlı Devletinde Şeyhülislâmlık**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002.

Aköz, Alaaddin: "Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in Osmanlı Sultanı II. Murad'a Vermiş Olduğu Ahidname", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 18 s. 71-92.

Akpınar, Mahmut: "Osmanlı İmparatorluğu'nda Hariciye Nezareti'nin Kuruluşu ve Dış Politikanın Kurumsallaşması", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, c. 29, S. 1, 2014, s. 59 – 85.

Aksın, Ahmet: "1482 Tarihli Venedik Ahidnâmesi", **Sultan II. Bayezid Dönemi ve Bursa**, (ed. Nilüfer Alkan Günay), Bursa 2017, s. 72-89.

Aksın, Ahmet: "1513 ve 1517 tarihli Venedik Ahitnameleri", **Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa**, ed. Nilüfer Alkan Günay, Bursa 2018, s. 179-194.

Aktaş Kütükçü, Büşra: "XVI. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya İlişkileri Tarihine Katkı: 1574 Tarihli Avusturya Ahidnamesi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 74, s. 193-210.

Alır, Gülten: "e-Türkiye Uygulamaları: Elektronik Belge Yönetimi ve Üst Veri", **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008.

Ali Reşat, Macar İskender: **Kapitülasyonlar, Tarihi, Menşe'i, Asılları**, Kanaat Matbaası, Dersaadet, 1330

Altınay, Ahmed Refik: "Lehistan'da Türk Hâkimiyeti", **TOEM**, c. XIV/4, 1340/1924, s. 227-243.

Anonim **Tevârih-i Âl-i Osman**, nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992.

Arıkan, Zeki: "Busbeck ve Osmanlı İmparatorluğu", **Osmanlı Araştırmaları**, c. IV, 1982, s. 197-224.

Arıkan, Zeki: 1536 Kapitülasyonları ve Cumhuriyet İdeolojisi", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. 24 2005, s. 11-28.

Aristarchi Bey: **Législation ottomane, ou, Recueil des lois, réglements, ordonnances, traités, capitulations et autres documents officiels de l'Empire ottoman**, C. IV, Constantinople, 1874.

Aşık Paşa: **Garib-nâme**, haz. Kemal Yavuz, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 2000.

Âşıkpaşazâde: **Osmanoğulları'nın Tarihi**, haz. Kemal Yavuz-Yekta Saraç, İstanbul 2003.

Atçıl, Zahit: "Osmanlı-Venedik İlişkileri ve Osmanlı Tüccarları", **Toplumsal Tarih**, S. 275, 2016, s. 36-40.

Atçıl, Zahit: "Fütuhattan Diplomasiye Geçiş: XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Dış Politikanın Dönüşümü", **Osmanlı'da Diplomasi, Siyaset ve Savaş**, (ed. Mehmet Yaşar Ertaş-Hâcer Kılıçaslan), Kronik Yayınları: İstanbul, 2020, s. 19-40.

Aydın, Bilgin: **XVI. Yüzyılda Dîvân-ı Hümâyun ve Defter Sistemi**, TTK, Ankara, 2017.

Aydın, Yusuf Alperen: "XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg Anlaşmaları ve Uygulamaları", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.

Babinger, Franz: "Zum türkisch-venedigschen Friedensvertrag vom Jahre 1540", **Rivista degli Studi Orientali**, VIII, 1919-1920, s. 651-652.

Babinger, Franz-Franz Dölger: "Mehmed's II Frühester Staatsvertrag (1446)", **Orientalia Christiana Periodica**, XV, 1949, 225-258.

Barbaro, Nicolò: **1453 Konstantinopl Kuşatma Güncesi**, çev. Yurdakul Fincancıoğlu, İstanbul, 2007.

Baş, Göksel: "XV. Yüzyılın İkinci Yarısında Balkanlarda Osmanlı Serhad Organizasyonunun Oluşumu: Kaleler Ağı, Askeri Personel, Finansman ve Mali Külfet", **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S. 33, 2018, s. 151-181.

Başar, Fahamettin: "Mustafa Çelebi, Düzme" **DİA**, c. 31, İstanbul, 2006, s. 292-293.

Baştav, Şerif: "Macar-Türk Akrabalığı", **Tarih ve Toplum**, S. 215, 2001, s. 58-65.

Baştav, Şerif: **Osmanlı Türk-Macar Tarihi Münasebetlerinde İlk Devir (1456'ya kadar)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: Ankara, 1991.

Baykan, Ali: "Türk-Avusturya Edebi ve Kültürel İlişkilerinin Kaynakları ve Tarihi Gelişim Süreci", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 42, 2019, s. 355.

Bees, Nikos: "Mora", **İA**, c. 8, İstanbul, 1979, s. 413-427.

Beldiceanu, Nicoara: **Recherche sur la ville Ottomane au XVe sieclé**, Paris 1973.

Belin, François-Alphonse: "Relations diplomatiques de la Ràépublique de Venise avec la Turquie (fragment)", **Journal Asiatique**, c VIII, 1876, s. 381-424.

Bertele, Tomasso: **Venedik ve Konstantiniyye: Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri**, çev. Mahmut H. Şakiroğlu, İstanbul, 2012.

Beydilli, Kemal: "Avrupa", **DİA**, c. 4, İstanbul, 1991, s. 135-151.

Beydilli, Kemal: "Polonya", **DİA**, c. 34, İstanbul, 2007, s. 309-317.

Biegman, Nicolaas: **The Turco-Ragusan Relationship According to The Firmans of Murad III (1575-1595) Extant in The State Archives of Dubrovnik**, Mouton, Paris, 1967.

Binon, Stéphane: **Les origines légendaires et l'histoire de Xéropotamou et de Saint-Paul de V Athos**, Louvain, 1942.

Bombaci, Alessio: "Ancora sul trattato turco-veneto del 2 ottobre 1540", **Rivista degli Studi Orientali**, XX, 1942-1943, s. 373-381.

Bonelli, Luigi: "Il Trattatto Turco-Veneto del 1540", **Centenario della nascita di Michele Amari: scritti di filologia e storia araba; di geografia, storia, diritto della Sicilia medievale; studi bizantini e giudaici relativi all'Italia meridionale nel medio evo; documenti sulla relazioni fra gli stati italiani ed il levante**, c. 2, Palermo 1910, s. 332-363.

Bostan, İdris: Fetvanın Osmanlı Yönetimi ve Toplum Üzerindeki Etkisi: Ebusuûd Efendi'nin Kıbrıs ve İnebahtı Fetvaları, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 76, 2022, s. 35-62.

Bostan, İdris: "İnebahtı Deniz Savaşı", **DİA**, c. 22, İstanbul, 2000, s. 287-289.

Bulunur, Kerim İlker: "II. Mehmed Tarafından Galatalılara Verilen 1453 Ahidnamesi ve Buna Yapılan Eklemeler Hakkında Yeni Bilgiler", **Tarih Dergisi**, S. 50 2009, s. 59-85.

Bulunur, Kerim İlker: **Osmanlı Galatası (1453-1600)**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014.

Calia, Anna: "Venedik Devlet Venedik Devlet Arşivi'nde Bulunan Liber Graecus (Yunan Kitabı) ve XV-XVI. yy. Osmanlı-Venedik İlişkileri", çev. Güner Doğan, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 22, 2015, s. 279-317.

Camerani, Sergio: "Contributo alla Storia dei Trattati Commerciali fra la Toscana e i Turchi" **Archivio Storico Italiano**, Anno XCVII, n. 371/III, 1939, s. 83-101.

Canatar, Mehmet: "Fraşerli Mehmed Mehdî Bey ve Eseri", **Balkanlar'da İslâm Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri. Tiran, Arnavutluk, 4-7 Aralık 2003**, İstanbul, 2006, s. 503-509.

Canatar, Mehmet: "Müverrih Cenabi Mustafa Efendi ve Cenabi Tarihi", 2 C, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993.

Cantemir, Dimitrie: **Histoire de l'empire othoman, où se voyent les causes de son aggrandissement et de sa décadence. Avec des notes très-instructives**, Paris 1743.

Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History, vol 7: Central and Eastern Europe, Asia, Africa and South America (1500-1600) ed. David Thomas ve John Chesworth, Brill: Leiden, 2015.

Çağrıcı, Mustafa: "Da'vet", **DİA**, c. 9, İstanbul, 1994, s. 16-19.

Çavuşdere, Serdar: "Ege'de Türk-İtalyan Hububat Ticareti (13.-14. yüzyıllar)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, XXVIII/46, s. 275-303.

Çavuşdere, Serdar: "Selçuklular Döneminde Akdeniz Ticareti, Türkler ve İtalyanlar", **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Tarih Okulu Dergisi/Journal of History School**, Yaz 2009 Sayı IV, s. 53-75.

Çevikel, Nuri: "On altıncı Yüzyılda Osmanlı Devleti, Akdeniz Dünyası ve Kıbrıs'ın Fethi", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 168, 2007, s. 159-178.

Çiçek, Kemal: "Kıbrıs (Osmanlılar Dönemi)", **DİA**, c. 25, Ankara, 2022, s. 373-379.

Çiçek, Niyazi: "Kamu Yönetiminde Üretilen Belgelerin Form Özelliklerinin İncelenmesi ve Arşivcilik Açısından Değerlendirilmesi", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2003.

David, Geza: "XVI. Yüzyılda Osmanlı-Habsburg Mücadelesinin Bir Kaynağı olarak Mühimme Defterleri", **Tarih Dergisi**, S. 53, 2012, s. 295-349.

Decei, Aurel: "Eflak", **İA**, c. 4, İstanbul, 1979, s. 178-189.

Delilbaşı, Melek. "Türk Sultan ve Beylerine Ait Yunanca Belgeler Hakkında Bazı Bilgiler", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. XV, 1990, S. 26, s. 73-84.

Delilbaşı, Melek: "Aydınoğlu Hızır Bey'e Ait Bir Ahidname Taslağı", **İki İmparatorluk Tek Coğrafya: Bizans'tan Osmanlı'ya Geçişin Anadolu ve**

Balkanlar'daki İzleri, İthaki Yayınları, İstanbul, 2013, s.73-85

Delilbaşı, Melek: "Johannis Anagnostis, 'Diigisis Peri Tis Telefteas Aloseos Tis Thessalonikis' (Selanik'in Son Zaptı Hakkında bir Tarih)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. 8, S. 14, 1963, s. 23-50.

Delilbaşı, Melek: "Selânik ve Yanya'da Osmanlı Egemenliği'nin Kurulması (4 Belge ile Birlikte)", **Belleten**, c. 51 S. 199, 1987, s. 75-104.

Delilbaşı, Melek: "Türk Hükümdarlarına Ait Yunanca Ahidnameler ve Nameler (XIII-XV. yy.)", **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ortaçağ Kürsüsü**, Yayımlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara 1980.

Demir, Uğur: **Osmanlı Hilafetinin İlk Asırları**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2019.

Dennis, George: "1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması" (trc. Melek Delilbaşı), **Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, c. XXIX/, S. 1-4, 1979, s. 153-166.

Dennis, George: "The Byzantine-Turkish Treaty of 1403", **Orientalia Christiana Periodica** c. 33, 1967, s. 72-88.

Dilbaş, Gökhan: "Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki İlerleyişinde Bir Dönüm Noktası: 1456 Belgrad Kuşatması", **Türk Tarihinde Balkanlar**, c. II, ed. Zeynep İskefiyeli vd., Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sakarya, 2013, s. 397-429.

Döğüş, Selahattin: "Osmanlılarda Gaza İdeolojisinin Tarihi ve Kültürel Kaynakları", **Belleten**, c. 72, S. 265 2008, s. 817-888.

Dukas: **Bizans Tarihi,** çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul'un Fethi Derneği, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1956.

Dursteler, Eric: **İstanbul'daki Venedikliler: Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş**, çev. Taciser Ulaş Belge, İstanbul, 2012.

E. Dallegio d'Alessio: "La texte grec du traité conclu par les Génois de Galata avec Mehmet II, le 1er Juin 1453" **Hellenika,** 9, 1939, s. 115-124.

Elam, Nilgün: "Babalar ve Oğullar: IV. Andronikos Palaiologos ve Savcı Çelebi'nin İsyanı (1373)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. 30, 2011, s. 29-73.

Emecen, Feridun: "Niğbolu Savaşı", **DİA**, c. 33, İstanbul, 2007, s. 89-92.

Emecen, Feridun: "16. Asır Sonlarında Batı Akdeniz'de Siyaset Sahnesi: Osmanlılar-Fransızlar-İspanyollar", K**anuni'den Günümüze Türk-Fransız Münasebetleri Uluslararası Kolokyum (Bildiriler)**, İstanbul, 2012, s. 75-94.

Emecen, Feridun: "Kosova Savaşları", **DİA** c. 26, Ankara, 2002, s. 221-224.

Emecen, Feridun: "Selim II", **DİA**, c. 36, İstanbul, 2009, s. 414-418.

Emecen, Feridun: "Süleyman I", **DİA**, c. 38, İstanbul, 2010, s. 62-74.

Emecen, Feridun: **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası** Beşinci Baskı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010.

Emecen, Feridun: **Kanuni Sultan Süleyman ve Zamanı**, TTK, Ankara, 2022.

Engel, Johann Christian: **Geschichte des Freistaates Ragusa**, Wien, 1807.

Eren, Hasan: "Geçmişine Bakan Yalnız Bir Ulus: Macarlar", **Tarih ve Toplum**, S. 215, 2001, s. 76-85.

Eren, Şenay: MARC AMC ve MAD Formatının Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki Malzemeye Uyarlanabilirliği", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004.

Erkıran, Şeyma Nur: "Osmanlı Devleti'nde Nasâra Taifesine Verilen Emânnâmelerin Temel Özellikleri", **Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2022.

Erkiner, Hakkı Hakan: "Grotius Öncesinde İlk Modern Uluslararası Hukuk Düşüncesinin Oluştuğu Tarihsel Koşullar ve Erken Klâsik Dönemdeki Öğreti", **Marmara**

Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, c. 18, S. 1, s. 51-146.

Eroğlu, Haldun: "Osmanlı-Sırp İlişkileri (1347-1521)", **OTAM**, S. 41, 2017, s. 79-106.

Erzi, Adnan Sadık: "Türkiye Kütüphânelerinden Notlar ve Vesîkalar I", **Belleten**, c. XIV, 1950, S. 53, s. 85-105.

Faroqhi, Suraiya: **Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya**, çev. Ayşe Berktay, İstanbul, 2017.

Fatih Sultan Mehmed Dönemi Ferman ve Arşiv Belgeleri, 2. Bs., haz. Mehmet Çelik v.d., Gebze Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

Fayda, Mustafa: "Ahidname (İslam Tarihi)", **DİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 535-536.

Fekete, Ludvig: **Einführung in die Osmanisch-Türkische Diplomatik der Türkischen Botmassigkeitt in Ungarn**, Budapest, 1926.

Feridun Bey: **Münşe'atü's-Selâtin**, 2 C, 1275, İstanbul.

Fisher, Sydney Nettleton: **The Foreign Relations of Turkey 1481-1512**, University Of Illinois Press, Urbana, 1948.

Fleet, Kate: **Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti**, çev. Özkan Akpınar, İstanbul, 2009.

Fleet, Kate: "The Ottomans in Mediterranean in The Later Fifteenth Century: The Strategy of Mehmed II", **Storja**, 2015, s. 19-36.

Fleet, Kate: "The Treaty of 1387 between Murad I and the Geneose", **Bulletin of the School of Oriental and African Studies**, University of London, c. 56, S. 1. (1993), s. 13-33.

Fodor, Pal- Geza David: "Hungarian-Ottoman Peace Negotiations in 1512-1514", **Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent**, ed. Geza David-Pal Fodor, Budapest 1994, s. 9-46.

Fodor, Pal: "Macaristan'a Yönelik Osmanlı Siyaseti 1520-1541", çev. Özgür Kolçak, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 40, 2004, s. 11-86.

Fodor, Pal: **The Unbearable Weight of Empire-The Ottomans in Central Europe. A Failed Attempt at Universal Monarchy (1390-1566)**, Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences, Budapest, 2016.

Gallotta, Aldo: "Ceneviz", **DİA**, c. 7, İstanbul, 1993, s. 363-365.

Gallotta, Aldo: "Il trattato turco-veneto del 12 gennaio 1482", **Studio Turcologica memoriae Alexii Bombaci**, dicata, Napoli, 1982, s. 219-235;

Gallotta, Aldo: "Il trattato turco-veneto del 12 gennaio 1482", **Studio Turcologica memoriae Alexii Bombaci**, dicata, Napoli, 1982, s. 219-235.

Genç, Nevin: **II. Kosova Savaşı**, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 1993.

Gerlach, Stephan: **Türkiye Günlüğü 1573-1576**, ed. Kemal Beydilli, çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010.

Gibbons, Herbert Adams: **The Foundation of The Ottoman Empire: A History of The Osmanlis up to The Death of Bayezid I, 1300-1403**, Clarendon Press, Oxford, 1916.

Gök, Nejdet: "Beylikler Döneminden İtibaren Osmanlı Diplomatikasında Berat Formu", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1997.

Gök, Nejdet: "Germiyanoğlu Sarayı ve Devlet Kültürü'nün Osmanlı Diplomatika ve Bürokrasisi Üzerindeki Etkileri", **Prof. Dr. Münir Atalar Armağanı "Ortaçağ Tarihi Yazıları"**, ed. Pınar Ülgen-Alpaslan Demir, İzmir, 2016, s. 201-210.

Gökbilgin, M. Tayyib: "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler", **TTK Belgeler: Türk Tarihi Belgeleri Dergisi**, c. V-VIII S. 9-12, 1968, s. 1-151.

Gökbilgin, M. Tayyib: "Korvin Mathias (Mátyás)'ın Bayezid II.e Mektupları Tercümeleri ve 1503 (909) Osmanlı-Macar Muahedesinin Türkçe Metni", **Belleten**, c. XXII, S. 87, 1958, s. 369-391.

Gökbilgin, M. Tayyib: "Süleyman Çelebi (Emir)", **İA**, c. 11, İstanbul, 1979, s. 179-182.

Gökbilgin, M. Tayyib: "Süleyman I", **İA**, c. 11, İstanbul, 1979, s. 99-155.

Gökbilgin, M. Tayyib: "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyatında Kanuni Sultan Süleyman Devri Belgeleri", **TTK Belgeler: Türk Tarihi Belgeleri Dergisi**, c. I S. 2, 1964, s. 119-220.

Gökbilgin, M. Tayyib: "Venedik Doju ve Leh kralına verilen bir kısım ahitnamelerin şekil ve muhteva bakımından taşıdıkları önem ve tarihî gerçekler", **VII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, c. II, Ankara, 1970, s. 473-483.

Gökbilgin, M. Tayyib: **Avrupa'da İktidar Mücadelesi: Osmanlı-Macar İlişkileri**, Kronik Kitap, İstanbul, 2019.

Gökbilgin, M. Tayyib: **Osmanlı İmparatorluğu Medeniyet Tarihi Çerçevesinde Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmi**, İstanbul, 1979.

Gözübüyük, Sevil: "Osmanlı-Fransa İlişkilerinde Diplomatik Protokol Unsuru Olarak "İskemle" (XVI.-XVII. Yüzyıllar)", **ASEAD**, c. 5 2018, S. 6, s. 98-117.

Gözübüyük, Sevil: "Osmanlı-Fransa İlişkileri ve Kapitülasyonlar (XVI-XVII. Yüzyıllar), **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2017.

Gregoras, Nikephoros: "Şehzade Halil'in Sergüzeşti", çev. İskender Hoçi, **TOEM**, c. 4, H. 1326, s. 239-252.

Grignaschi, Mario: "Una Raccolta Inedita di "Münşeât": Il Ms. Veliyyüddîn Ef. 1970 Della Biblioteca Beyazit Umumi di İstanbul E Gli "Ahdnâme" Concessi Dalla Sublime Porta a Chio (Muharrem 927 H), a Firenze (Muharrem 934) E Ad Antivari (Ramadan **983)", Studi Preottomani e Ottomani (CIEPO)**: Atti del Convegno di Napoli, (24-26 Settembre 1974), Napoli, 1976, s. 105-127.

Guboğlu, Mihail: "Osmanlılarla Romen Ülkeleri Arasındaki İlk Devir İlişkileri (1368-1456) Hakkında Belirtmeler ve Doğrultmalar", **IX. Türk Tarih Kongresi**, c. II (1988), s. 829-843.

Günal, Zerrin: "İsfendiyar Bey", **DİA**, c. 22, İstanbul, 2000, s. 512-514.

Günalan, Rıfat: "XVI. Yüzyılda Bâb-ı Defterî Teşkilatı ve Maliye Ahkâm Defterleri", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ensitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2005.

Gürcan, Fatih: "Osmanlı-Avusturya Rekabetinde Çasarlık İmgesi ve Zitvatorok Antlaşması", **Mavi Atlas**, c. 9, 2021, s. 182-190.

Gürkan, Emrah Safa: "Osmanlı-Habsburg Rekâbeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın XVI. Yüzyıl'daki Akdeniz Siyaseti", **Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyasi**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 11-50.

Gürtuna, Sevgi: "Sanat Eğitimi Yönünden "Fatih'in Çocukluk Defteri" Üzerine Düşünceler", **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 1, 2005, s. 1-10.

Halecki, Oskar: **The Crusade of Varna. A Discussion of Controversial Problems**, New York, 1943.

Hammer, Joseph: Geschichte des Osmanischen Reiches, 10 C, Peşte, 1827-1833.

Hammer, Joseph: **Tarih-i Devlet-i Osmaniyye,** trc. Mehmed Atâ, İstanbul, H. 1336.

Heper, Yusuf: "Osmanlı Devleti ve Eflak-Boğdan İlişkileri (1574-1634)", **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2020.

Heyd, Uriel: "Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat" (çev. Selâhaddin Eroğlu), **Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, c. XXVI, 1983, s. 633-652.

Heyd, Wilhelm: **Yakın Doğu Ticaret Tarihi**, çev. E. Z. Karal, Ankara, 2000.

Hüseyin Hüsameddin: **Nişancılar Durağı**, yay. haz. Bilgin Aydın-Rıfat Günalan, ed. İsmail Erünsal, TTK, Ankara, 2005.

Işıksel, Güneş: "Les Capitulations Accordées à La Nation Française En 1569. Essai De Contextualisation et Édition Critique" (yayın aşamasında)

Işıksel, Güneş: "Tenkidli Olmayan Yeni Bir Neşrin Tenkidi", **Osmanlı Araştırmaları,** c. 46, 2015, S. 46, s. 303-318.

İnalcık, Halil: "İmtiyazat", **Encyclopedia of Islam Second Edition**, c. III, s.1178-1193.

İnalcık, Halil: "Orhan", **DİA**, c. 33, İstanbul, 2007, s. 375-386.

İnalcık, Halil: "Bayezid I", **DİA** c. 5, İstanbul, 1992, s. 231-234.

İnalcık, Halil: "İmtiyâzât. Osmanlı Dönemi. Kapitülasyonların Karakter ve Mahiyeti." **DİA**, c. 22, İstanbul, 2000, s. 245-252.

İnalcık, Halil: "Mehmed II", **DİA**, c. 28, Ankara, 2003, s. 395-407.

İnalcık, Halil: "Murad I", **DİA**, c. 31, Ankara, 2020, s. 156-164.

İnalcık, Halil: "Murad II", **DİA**, c. 31, Ankara, 2020, s. 164-172.

İnalcık, Halil: "Murad II", **İA**, c. 8, İstanbul, 1979, s. 598-615.

İnalcık, Halil: "Osman I", **DİA**, c. 33, İstanbul, 2007, s. 443-453.

İnalcık, Halil: "Padişah", **DİA**, c. 34, İstanbul, 2007, s. 140-143.

İnalcık, Halil: **Essays in Ottoman History**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1998.

İnalcık, Halil: **Fatih Devri Üzerinde Tedkikler ve Vesikalar I**, 5. Baskı, TTK, Ankara, 2014.

İnalcık, Halil: **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi-I 1300-1600**, 3. Basım, çev. Halil Berktay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.

İnalcık, Halil: **Osmanlı ve Avrupa: Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri**, 10. Baskı, İstanbul 2021.

İpşirli, Mehmet: "Bâbıâli", **DİA**, c. 4, İstanbul, 1991, s. 378-386.

İpşirli, Mehmet: "Beylikçi", **DİA**, c. 6, İstanbul, 1992, s. 78-79.

İpşirli, Mehmet: "Osmanlı-Fransız Münasebetlerinin Osmanlı Kitabî Kaynaklarında İşlenmesi Üzerine Gözlemler (16-17. Yüzyıllar)", **Kanuni'den Günümüze Türk-Fransız Münasebetleri Uluslararası Kolokyum**, İstanbul, 2012, s. 19-28.

İpşirli, Mehmet: "Osmanlı Devletinde "Eman" Sistemi", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç Sempozyuma Sunulan Tebliğler**, Ankara, 1997, s. 3-11.

Jensen, De Lamar: "The Ottoman Turks in Sixteenth Century French Diplomacy", **The Sixteenth Century Journal**, c. XVI, S. 4, 1985, s. 451-470.

Jorga, Nicolae: **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 1300-1912** çev. Nilüfer Epçeli, 5 C, İstanbul, 2017.

Kaçan, Meryem: "XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnameleri", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.

Kalman, Benda: "Hristiyan Birliği ve XV. Asırda Osmanlı İmparatorluğu-Macaristan Münasebetleri", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 28-29, 1975, s. 83-112.

Kanat, Cüneyt: "Makrizî'nin Kitab es-Sulûk'undaki Osmanlılar İle İlgili Kayıtlar", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, S. IV, 2000, s. 225-256.

Kara, Muhammed: Lale Devrinde Şeyhülislamlık ve Yenişehirli Abdullah Efendi, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2017.

Karakoç, Sarkis: **Külliyât-ı kavânîn: kavânîn ve nizâmât ve ferâmîn ve berevât ve irâdât-ı seniyye ile muâhedât ve umûma ait mukâvelâtı muhtevidir**, haz. Mehmet Akif Aydın v.d., 2 C, TTK, Ankara, 2006.

Kastritsis, Dimitris J.: **Bayezid'in Oğulları- 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil**, çev. Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010.

Kayaoğlu, İsmet: "Anadolu Selçukluları Devrinde Ticarî Hayat", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 24, S. 1, s. 359-373.

Kayapınar, Levent: "Süleyman Çelebi (Emir)", **DİA,** c. 38, İstanbul, 2010, s. 82-85.

Kırlıdökme Mollaoğlu, Ferhan: "Laonikos Chalkokondyles'in Kroniği ve Değerlendirilmesi (V.-VII. Bölümler)", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005.

Kırlıdökme Mollaoğlu, Ferhan: "Selanik Başpiskoposu Symeon'un Tarihi Nutku (1387-1429)", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998.

Kiel, Machiel: "Ayamavra", **DİA**, c. 4, İstanbul, 1991, s. 194-195.

Koçu, Reşad Ekrem: **Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülâsiyonlar-1300-1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923**, İstanbul, 1934.

Kołodziejczyk, Dariusz: "1795'e Kadar Osmanlı-Leh İlişkilerinin Karakteri Üzerine Bazı Tesbitler", **Türkler**, c. IX, 2002, s. 1244.

Kołodziejczyk, Dariusz: "Polonya ve Osmanlı Devleti Arasında Tarih Boyunca Siyasi ve Diplomatik İlişkiler," **Savaş ve Barış 15- 19. Yüzyıl Osmanlı-Lehistan İlişkileri**, yay. yön. Selmin Kangal, Ankara, 1999, s. 21-35.

Kołodziejczyk, Dariusz: **Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of 'Ahdnames and Other Documents**, Leiden, 2000.

Komisyon: **6 Numaralı Mühimme Defteri (972 / 1564-1565) Özet, Transkripsiyon, İndeks I**, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları Yayınları, Ankara, 1995.

Komisyon: **7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569) (Özet-Transkripsiyon-İndeks)**, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

Komisyon: **Mecmua-i Mu'ahedat** Hakikat Matbaası, İstanbul, 1877.

Komisyon: **Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Kılavuzu: 1. Fasikül**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938.

Komisyon: **Uzak komşu yakın anılar: Türkiye-Polonya ilişkilerinin 600 yılı**, ed. Ayşen Anadol, Sabancı

Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul, 2014.

Komisyon: **Yoldaki elçi: Osmanlı'dan günümüze Türk-Leh ilişkileri = Posel w drodze: stosunki Turecko-Polskie od Czasow Osmanskkich do Dnia Dzisiejszego**, yay. haz. Numan Yekeler...[ve öte.], Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul, 2014.

Köprülü, M. Fuad: **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**, 2. Baskı, İstanbul, 1986.

Kraelitz, Friedrich: "İlk Osmanlı Padişahlarının Isdar Etmiş Oldukları Bazı Beratlar", **TOEM**, V/28, H. 1330, s. 242-250.

Kraelitz, Friedrich: **Osmanische Urkunden in türkisher Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrunderts. Ein Beitrag zur osmanischen Diplomatik**, Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften, 197. Band, Wien, 1922.

Kur'an-ı Kerim: Duha Suresi, 93/11.

Kur'an-ı Kerim: İhlas Suresi, 112/3-4.

Kurat, Akdes Nimet: **Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi**, TTK, Ankara, 1953.

Kurat, Akdes Nimet: "Avrupa Arşivleri ve Kütüphanelerinde Tarihimizi İlgilendiren Bazı Vesikalar ve Kaynaklar, III. Türk Tarih Kongresi (15-20 Kasım 1943)", **III. Türk Tarih Kongresi Bildiriler**, TTK: Ankara, 1948, s. 661-676.

Kurat, Akdes Nimet: "Bizansın Son Osmanlıların İlk Tarihçileri", **İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası**, c. III, 1935, s. 185-206.

Kurat, Akdes Nimet: "Türk Diplomasisi ve Polonya Merkez Arşivi'ndeki Türkçe Vesikalara Ait Lehçe İki Eser", **Belleten**, Cilt XXX, S. 119, 1966, s. 439-457.

Kurtaran, Uğur: "Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)", **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2006.

Kurtaran, Uğur: **Osmanlı Diplomasi Tarihinden Bir Kesit Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri 1526-1791**, Ukde Yayınları: Kahramanmaraş, 2009.

Kürkçüoğlu, Kemal Edip: "Münşeâtü's-selâtîn'e Dair Kısa bir Not", **Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi**, VIII/3, 1950, s. 327-341.

Kütükoğlu, Bekir: "Murad III", **DİA**, c. 31, İstanbul, 2006, s. 172-176.

Kütükoğlu, Mübahat: **Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı-İngiliz İktisâdî Münâsebetleri (1580-1850)**, TTK, Ankara, 2022.

Kütükoğlu, Mübahat: "Diplomatik", **DİA**, c. 9, İstanbul, 1994, s. 360-366.

Kütükoğlu, Mübahat: **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul, 1994.

Lowry, Heath- İsmail Erünsal: **Yenice-i Vardar'lı Evrenos Hanedanı: Notlar ve Belgeler**, çev. Aynur [Evrenosoğlu] Onbaşıoğlu-Kıvanç Tanrıyar, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Maxim, Mihai: "Tımışvar", **DİA**, c. 41, İstanbul, 2012, s. 94-95.

Mehmed Neşrî: **Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşrî Tarihi**, yay. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen, 4. Baskı, TTK, Ankara, 2014.

Menage, Victor Louis: "The English Capitulation of 1580: a review article", **International Journal of Middle East Studies**, c. 12 (1980), s. 373-383.

Merçil, Erdoğan: "Aydınoğulları", **DİA**, c. 4, İstanbul, 1994 s. 239-241.

Merçil, Erdoğan: "Menteşeoğulları", **DİA**, c. 29, Ankara, 2004, s.152-153.

Michael, Maurice: **The Annals of Jan Dlugosz**, IM Publications, Chichester, 1997.

Michaud, Joseph Francois: **Histoire des Croisades**, 6 C, Paris, 1841.

Miklosich, Franz- Joseph Müller: **Acta Et Diplomata Graeca Medii Aevi Sacra Et Profana Collecta Ediderunt**, 3 C, Vindobonae, 1865.

Miltitz, Alex: **Manuel des Consuls**, 2 C, Londres, 1838.

Mumcu, Ahmet: "Divan-ı Hümayun", **DİA**, c. 9, İstanbul, 1994, s. 430-432.

Nadir, Ayşegül: **Osmanlı Padişah Fermanları**, Londra, 1986.

Naima: **Târih-i Na'imâ: Ravzatü'l-Hüseyn fî Hulâsati Ahbari'l-Hâfikayn**, IV C, yay. haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara, 2007.

Nedkov, Boris: **Osmanoturska diplomatika i paleograija**, Sofya, 1966.

Nicol, Donald: **Bizans'ın Soylu Kadınları: On Portre 1250-1500**, çev. Özden Arıkan, İstanbul, 2001.

Noradounghian, Gabriel: **Recueil d'actes internationaux deiempire ottoman, - Traites, Conventions, Arrangements, Declarations, Protocoles, Proces-Verbaux, Firmans, Berats, tettres Patentes et Autres Documentes Relatifs au Droit Public Exterieur de la Turquie**, IV C, Paris, 1897-1903.

Olesnicki, Aleksije: "Dva turska falsifikata XVI stoljeça o kosovskom boju", **Sertu Hoffilleriana**, Zagreb 1940, s. 495-527.

Olgiati, Giustina: "The Genosese Colonies in Front of The Turkish Advance (1453-1475)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, S. 15, 1990, s. 381-389.

Oral, Özgür: "Zaferin Ardından Gelen Onur Kırıcı Bir Antlaşma": II. Selim'in Venedik'e Verdiği 1573 Ahidnamesi", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 76, 2022, s. 145-160.

Örenç, Ali Fuat: "Sakız Adası", **DİA**, c. 36, İstanbul, 2006, s. 6-10.

Öz, Tahsin: "Murad I ile Emir Süleyman'a Ait İki Vakfiye", **Tarih Vesikaları**, c. 1, S. 4, 1941, s. 241-244.

Özcan, Abdülkadir: "Boğdan", **DİA**, c. 6, İstanbul, 1992, s. 269-271.

Özcan, Abdülkadir: "Münşeâtü's-Selâtîn", **DİA**, c. 32, İstanbul, 2006, s. 20-22.

Özdemirci, Fahrettin vd. **Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi (BEYAS) Terimler ve Tanımlar Sözlüğü**, Ankara, 2009.a

Özden Mercan, Fatma: "From The Genoese to The Perots: The Genoese Community in Byzantine/Ottoman Constantinople (14th-15th c.)", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXXVI/2, 2021, s. 591-619.

Öztürk, Necdet: "15. Yüzyıl Osmanlı Kroniklerinde And/Yemin Kayıtları", **Acta Turcica**, c. V, S. 2 2013, s. 1-11.

Öztürk, Yücel: "Osmanlı-Lehistan İlişkilerinde Savaş, Diplomasi ve Ticaret", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, XIV/55, 2017, s. 225-252.

Pachymeres, Georges: **Bizanslı Gözüyle Türkler**, çev. İlcan Bihter Barlas, İstanbul, 2009.

Pall, Francesco: **Ciriaco d'Ancona e la Crociata contro i Turchi**, Valenii de Munte, 1937.

Palosfalvi, Tamas: **From Nicopolis to Mohacs: A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389-1526**, Brill, Leiden, 2018.

Panaite, Viorel: "Osmanlı Hâkimiyetinin Tuna Nehrinin Kuzeyinde Yayılışı: XIV ve XVI. Yüzyıllarda Eflak ve Boğdan", çev. Numan Elibol, **Türkler**, c. IX, 2002, s. 382-408.

Papee, Fryderyk: "Imperial Expansion and the Supremacy of the Gentry, 1466-1506", **The Cambridge History of Poland: From the Origins to Sobieski**, ed. W. F. Reddaway v.d, Cambridge, 1950, s. 250-272.

Parlaz, Selim: "Osmanlı Ceneviz Ticaretinde Sakız Adasının Yeri ve Önemi (1346-1566)", **Ulakbilge**, c. 5, S. 14, 2017, s. 1285-1299.

Parlaz, Selim: Osmanlı Ceneviz İlişkileri 1450-1600, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale, 2013.

Pedani, Maria Pia: **Doğunun Kapısı Venedik**, çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul, 2015.

Pedani, Maria Pia: **Osmanlı Padişahının Adına**, çev. Elis Yıldırım, TTK, Ankara, 2011.

Petritsch, Ernst Dieter: **Regesten der Osmanischen Dokumente im Österreichischen Staatsarchiv Band I**, Viyana, 1991.

Pitcher, Donalt Edgar: **Osmanlı İmparatorluğunun Tarihsel Coğrafyası**, çev. Bahar Tırnakçı, 4. baskı, İstanbul, 2013.

Pryor, John: **Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.

Reychmann, Jan-A. Zajaczkowski: **Handbook of Ottoman-Turkish Diplomatics**, The Hague, Paris, 1968.

Reychmann, Jan-A. Zajaczkowski: **Osmanlı-Türk Diplomatikası El Kitabı**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul, 1993.

Romanin, Samuel: **Storia documentata di Venezia**, II. ed. C. IV, Venezia, 1912-1913.

Savaş, Ali İbrahim: "Osmanlı Devleti İle Habsburg İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler", **Türkler**, c. IX, s. 555-566.

Schaendlinger, Anton-C. Römer: **Die Schreiben Süleymans des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I. und Maximilian II. aus dem Haus-, Hof- und Staatsarchive zu Wien-Transkriptionen und Übersetzungen**, Wien, 1983.

Schimek, Maximillan: **Maximilian Schimek's Politische Geschichte des Königreichs Bosnien und Rama, vom Jahre 867 bis 1741**, Wappler, Wien, 1787.

Sertoğlu, Midhat: Osmanlı **Türklerinde Tuğra (Başlangıcı ve Gelişmesi)**, Doğan Kardeş Yayınevi, İstanbul, 1975.

Skilliter, Susan A.: **William Harborne and The Trade with Turkey 1578-1582: A Documentary Study of The First Anglo-Ottoman Relations**, Londra, 1977.

Soucek, Svat: "İnebahtı Savaşı (1571) Hakkında Bazı Mülâhazalar", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, S. 4-5, 1973-1974, s. 35-48.

Soysal, İsmail: "Türk-Fransız Diplomasi Münasebetlerinin İlk Devresi", **Tarih Dergisi**, c. 3, S. 5-6, 1953, s. 63-94.

Sönmez, Abidin: **Rasulullah'ın Diplomatik Münasebetleri ve Sulh Muahedeleri**, İnkılap Yayınevi: İstanbul, 1984.

Spremiç, Momcilo: "XV. Yüzyılda Venedik Cumhuriyeti'nin Şarkta Ödediği Haraçlar", çev. Mahmut H. Şakiroğlu, **Belleten**, c. XLVII, 1984, s. 363-390.

Stone, Daniel: **The Polish-Lithuanian State 1386-1795**, University of Washington Press, 2001.

Sümer, Faruk: "Alâeddin Bey", **DİA** c. 2, İstanbul, 1989, s. 321-323.

Şakiroğlu, Mahmut: "Balyos", **DİA**, c. 5, İstanbul, 1992, s. 43-47.

Şakiroğlu, Mahmut: "1503 Tarihli Türk-Venedik Antlaşması", **VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, c. III, Ankara 1983, s.1559-1569.

Şakiroğlu, Mahmut: "1521 Tarihli Osmanlı-Venedik Andlaşmasının Aslî Metni", **İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi**, c. XII, M. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı, 1982, s. 387-404.

Şakiroğlu, Mahmut: "Fatih Sultan Mehmet'in Galatalılara Verdiği Fermanın Türkçe Metinleri", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. XIV, S. 25, 1981, 211-224.

Şakiroğlu, Mahmut: "II. Selim'in Venedik Cumhuriyeti'ne Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnameler", **Erdem**, c. 2, S. 5 (1986), s. 527-553.

Şakiroğlu, Mahmut: "Rodos Adasının Fethinden 1540 Tarihli Türk-Venedik Antlaşmasına", **Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi** c. 1, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı: İstanbul, 2009, s. 133-139.

Şakiroğlu, Mahmut: "Venedik Arşivi ve Kitaplıklarından Türk Tarih ve Kültürüne Ait Kayıtlar II", **Erdem**, c. 6, S. 17, Ankara 1990, s. 437-480.

Tabakoğlu, Hüseyin Serdar: **Akdeniz'de Savaş: Osmanlı-İspanya Mücadelesi**, Kronik Kitap, İstanbul, 2020.

Tafel, Friedrich-G.M.Thomas: **Urkunden zur Älteren Handels und Staatsgeschichte der Republik Venedig**, Wien, 1856.

Tamçelik, Soyalp: "Kıbrıs'ın Fethini Meşrulaştıran Dinî Sebepler", **Türk Kültürü**, S. 374, 1994, s. 373-380.

Tansel, Selahattin: "Yeni Vesikalar Karşısında Sultan İkinci Bayezit Hakkında Bazı Mütalâalar", **Belleten**, c. XXVII, 1963, s. 185-236.

Taşkın, Nuri: "Osmanlı Diplomatikasında Mülknameler", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.

Taşkıran, Hasan: "Tâceddin II. İbrahim Bey Döneminde (1423-1464) Karamanoğullarının Hristiyan Devletlerle İlişkilerinin Genel Seyri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c. 9 S. 42, 2016, s. 797-808.

Teply, Karl: "Nemçe İmparatorlarının İstanbul'a Yolladığı Elçi Heyetleri ve Bunların Kültür Tarihi Bakımından Önemli Tarafları" (çev. Bekir Sıtkı Baykal), **Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi,** c. VII, S. 12-13, s. 247-263.

Testa, Baron: **Recueil des Traités de la Porte Ottomane**, Paris, 1864-1901.

Theunissen, Hans: "Cairo Revisited (I): Four DocumentsPertinent to the Ottoman-Venetian Treaty of 1517", **EJOS**, II, Leiden, 1999, s. 1-29.

Theunissen, Hans: "Ottoman-Venetian Diplomatics: The 'Ahd-Names. The Historical Background and the Development of a Category of a Political-Commercial Instruments together with an Annoted Edition of a Corpus of a Relevant Documents", **EJOS**, I, Leiden, 1998.

Thomas, George Martin: **Diplomatarium Veneto-Levantinum. Sive Acta et Diplomata Res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia, a. 1351-1354**, c. II, Venetiis 1880-1899.

Topaktaş, Hacer: **Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)**, TTK, Ankara, 2014.

Topaktaş, Hacer-Ahmet Arslantürk: **Osmanlı-Leh İlişkilerine Dair Belgeler (1520-1566): Kanuni Sultan Süleyman Dönemi**, Okur Kitaplığı, İstanbul, 2014.

Tracy, James: "The Ambassador As Third Party: Busbecq's Summary Account For The Year 1559", **Acta Histriae**, c. 22, S. 2, 2014, s. 195-206.

Tracy, James: **Balkan Wars – Habsburg Croatia, Ottoman Bosnia, And Venetian Dalmatia, 1499-1617**, Rowman and Littlefield: New York, 2016.

Turan, Namık Sinan: **İmparatorluk ve Diplomasi Osmanlı Diplomasisinin İzinde**, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.

Turan, Osman: "Orta Çağlarda Türkiye Kıbrıs Münasebetleri", **Belleten**, c. XXVIII, S. 110, 1964, s. 209-227.

Turan, Osman: **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar**, Ankara, 1958.

Turan, Şerafettin: "Levant", **DİA**, c. 27, Ankara, 2003, s. 145-147.

Turan, Şerafettin: "Selim II", **İA**, c. 10, İstanbul, 1979, s. 434-441.

Turan, Şerafettin: "Fatih Mehmed-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. III, S. 5–6, 1965, s. 63-138.

Turan, Şerafettin: "Sakız'ın Türk Hâkimiyeti Altına Alınması", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. IV, S. 6-7, 1966, s. 173 – 199.

Turan, Şerafettin: **Türkiye-İtalya İlişkileri I Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine**, Metis Yayınları: İstanbul, 1990.

Turgut, Vedat: "Osmanlı Hâkimiyetinde Aynoroz Yarımdası'ndaki Kilise ve Manastırlar", **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, c. 4, S. 2, 2016, s. 201-237.

Türkçelik, Evrim: "İspanya, Fransa ve Osmanlı: Jacques de Lancsome'nin İstanbul'dan Roma'ya Mektupları (1590-1592)", **Kebikeç**, S. 40 2015, s. 291-307.

Uçtum, Nejat: "Hürrem ve Mihrimah Sultanların Polonya Kralı II. Zigsmund'a Yazdıkları Mektuplar", **Belleten**, XLIV, S. 176, 1980, s. 697-715.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Tarihi**, 6 C, TTK, Ankara, 1988.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: "19. Asrın Başlarına Kadar Türk-İngiliz Münasebetlerine Dair Vesikalar", **Belleten**, c. XIII, S. 5 (1949), s. 573-648.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi 724 Rebiülevvel-1324 Mart", **Belleten**, c. V, 1941, s. 277-288.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: "Kıbrıs Fethi ile Lepant (İnebahtı) Muharebesi Sırasında Türk Devleti ile Venedik Müttefiklerinin Faaliyetine Dair Bazı Hazinei Evrak Kayıtları", **Türkiyat Mecmuası**, c. III, 1926-1933, s. 257-292.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı**, 3. Bs., TTK, Ankara, 1988.

Ünver, Süheyl: "Yıldırım Bayezid'in İvaz Fakih'e Verdiği Tımar. II. Yıldırım Bayezid'in Oğlu İsa'nın Bir Emri. III. Yıldırım Bayezid'in Oğlu Musa Çelebi'nin Bir Hükmü. IV. Emir Süleyman'ın Tuğrası Hakkında", **Belleten**, c. XI, S. 42, 1947, s. 335-339.

Valensi, Lucette: **Venedik ve Bâb-ı Âlî: Despotun Doğuşu**, çev. A. Turgut Arnas, İstanbul, 1994.

Wawrzniak, Krzysztof: "Ottoman-Polish Diplomatic Relations in the Sixteenth Century", **Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Wittek, Paul: "Notes Sur La Tughra Ottomane", **Byzantion**, c. 20, Actes Du VIIe Congrès Des Études Byzantines Bruxelles 1948. –II, 1950, s. 267-293.

Wright, Diana G.- Pierre MacKay: "When the Serenissima and the Gran Turco made Love: the Peace Treaty of 1478", **Studi Veneziani**, vol. LIII, s. 261-277.

Wright, Diana Gilliand: "Eskisinden Daha Gönençli Olasınız Fatih Sultan Mehmed'in Yunanlı Beylere Mektubu, 1454", **Derin Tarih**, S. 8, 2012, s. 35-37.

Wright, Diana Gilliland: "After the Serenissima and the Grand Turk Made Love: The Boundary Commissions of 1480 and 1482", **İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu (XV. Yüzyıl) Bildiriler**, İstanbul, 2004, s. 197-211.

Yalçınkaya, Bahattin: E-devlet Üstveri Standardının Oluşturulması ve Türkiye İçin Modellenmesi, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları**

Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

Yaşaroğlu, M. Kamil. "Musannifek", **DİA**, c. 31, Ankara, 2020, s. 239-240.

Yazıcızâde Ali: **Tevârih-i Âl-i Selçuk**, haz. Abdullah Bakır, İstanbul, 2009.

Yıldız, Yusuf: **Osmanlı-Habsburg İlişkileri: Kânûnî-Şarlken-Busbecq**, TTK, Ankara, 2013.

Yılmaz Şentürk, Elif: "Osmanlı Belgeleri İçin Bir Üstveri Standardı Çalışması: Meşihat Arşivi Örneği", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Doktora Tezi, İstanbul, 2017.

Yılmaz Şentürk, Elif: **Arşivlerde Tanımlama ve Üstveri Osmanlı Dönemi Belgeleri**, HiperYayın, İstanbul, 2019.

Yinanç, Mükrimin Halil: "Bayezid I", **İA**, c. 2, İstanbul, 1979, s. 367-391.

Yinanç, Mükrimin Halil**:** "Feridun Bey Münşeâtı", **TOEM,** XI-XIII, S. 63-77, H.1342, s. 161-168.

Yücel, M. Yaşar: "Candar-Oğlu Çelebi İsfendiyar Bey (1392-1439)", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 2, S. 2, 1964, s. 157-174.

Zachariadou, Elizabeth: "Süleyman Çelebi in Rumili and the Ottoman Chronicles", **Der Islam**, c. 60, S. 2, 1983, s. 268-296.

Zachariadou, Elizabeth: **Trade and Crusade: Venetian Crete and The Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)**, Venice, 1983.

Zinkeisen, Johann Wilhelm: **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1299-1453) 1**, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

Zlatar, Zdenko: "Dubrovnik and the Ottoman Balkans (1430-1808)", **Türk Tarihinde Balkanlar /Balkans in the Turkish History** ed. Zeynep İskefiyeli- M. Bilal Çelik -Serkan Yazıcı, Sakarya, 2013, s. 475-512.

EKLER

TÜRKÇE AHİDNAMELER LİSTESİ

#	Tarih	Devlet	Dil	Padişah
1	1482	Venedik	Türkçe – Grekçe	II. Bayezid
2	1488	Macaristan	Türkçe (suret)	II. Bayezid
3	1503	Venedik	Türkçe – Grekçe	II. Bayezid
4	1503	Macaristan	Türkçe – Latince	II. Bayezid
5	1513	Venedik	Türkçe	I. Selim
6	1517	Venedik	Türkçe – İtalyanca	I. Selim
7	1520	Ceneviz (Sakız)	Türkçe (suret)	I. Süleyman
8	1521	Venedik	Türkçe	I. Süleyman
9	1525	Lehistan	Türkçe	I. Süleyman
10	1527	Floransa	Türkçe (suret)	I. Süleyman
11	1540	Venedik	Türkçe (ahidname taslağı)	I. Süleyman
12	1540	Venedik	Türkçe	I. Süleyman
13	1547	Avusturya	Türkçe (suret)	I. Süleyman
14	1553	Lehistan	Türkçe (suret)	I. Süleyman
15	1554	Lehistan	Türkçe (suret)	I. Süleyman
16	1559	Avusturya	Türkçe (suret)	I. Süleyman
17	1562	Avusturya	Türkçe	I. Süleyman
18	1565	Avusturya	Türkçe	I. Süleyman

19	1567	Venedik	Türkçe	II. Selim
20	1568	Avusturya	Türkçe (suret)	II. Selim
21	1569	Fransa	Türkçe (suret)	II. Selim
22	1573	Venedik	Türkçe	II. Selim
23	1574	Avusturya	Türkçe	II. Selim
24	1575	Venedik	Türkçe	III. Murad
25	1575	Avusturya	Türkçe (suret)	III. Murad
26	1576	Venedik	Türkçe	III. Murad
27	1576	Avusturya	Türkçe (suret)	III. Murad
28	1577	Lehistan	Türkçe	III. Murad
29	1580	İngiltere	Türkçe (suret)	III. Murad
30	1581	Fransa	Türkçe (suret)	III. Murad
31	1591	Lehistan	Türkçe	III. Murad
32	1592	Avusturya	Türkçe (suret)	III. Murad
33	1595	Venedik	Türkçe	III. Mehmed
34	1597	Fransa	Türkçe (suret)	III. Mehmed
35	1597	Lehistan	Türkçe	III. Mehmed
36	1598	Lehistan	Türkçe	III. Mehmed

AHİDNAME METİNLERİ

1482 Tarihli Venedik Ahidnamesi Metni

Sultan II. Bayezid'in Venediklilere vermiş olduğu 1482 tarihli ahidname Türkçe aslı[824], Grekçe metninin sureti[825] ve Grekçe metnin İtalyanca tercümesi[826] olarak birkaç farklı formda günümüze ulaşmış olup bu belgeler Venedik Devlet Arşivi'nde muhafaza edilmektedir.[827] Ayrıca yine bu arşivde bulunan *Liber Graecus* isimli bir yazmanın içerisinde Grekçe metnin Venedik lehçesine yapılmış olan tercümesi ile birlikte bu ahidnamenin maddelerinin kayıt altına alındığı görülmektedir.[828]

Günümüze ulaşan en eski Türkçe ahidname olması sebebiyle özel bir öneme sahip olan 1482 tarihli bu ahidname daha önce birkaç kez yayınlanmıştır. İlk olarak bu ahidnamenin Grekçe metni Franciscus Miklosich ve Josephus Müller'in Bizans dönemi sonlarına ait çeşitli konulardaki Grekçe belgelerin bir derlemesini yaptıkları önemli çalışmalarında neşredilmiştir.[829] Grekçe metnin ilim âlemine tanıtılmasından tam bir asır sonra ahidnamenin Türkçe metni ilk defa Tayyib Gökbilgin tarafından Arap harfleri ile neşredilmiştir.[830] Ardından bu belgenin Aldo Gallotta tarafından yapılan neşrini Momcilo Spremiç haber vermektedir.[831] Son olarak Hans Theunissen Osmanlı-Venedik ahidnameleri üzerine dair yapmış olduğu önemli çalışmasında Venedik'te bulunan ahidnamenin orijinali ve Gökbilgin ve Gallotta neşirlerini kullanarak bu ahidnamenin son bir neşrini yapmıştır.[832]

Ayrıca bu ahidnamenin farklı hususlar açısından konu edildiği çalışmalar mevcut olup literatüre önemli katkılar sunulmuştur.[833] Son olarak 1482 tarihli

[824] Theunissen, **a.g.e.**, s. 370. Belge: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 26.
[825] Theunissen, **a.y**. Belge: ASVe, Libri Commemoriali, XVI, 171.
[826] Theunissen, **a.y.** Belge: ASVe, Libri Commemoriali, XVI, 172.
[827] Theunissen, **a.y.**
[828] Theunissen, **a.y.,;** Calia, **a.g.m.,** s. 289.
[829] Miklosich-Müller, **a.g.e.**, c. III, s. 313-317.
[830] Gökbilgin, **Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler**, s. 39-42 (Belge No. 127).
[831] Momcilo Spremiç, "XV. Yüzyılda Venedik Cumhuriyeti'nin Şarkta Ödediği Haraçlar", çev. Mahmut H. Şakiroğlu, **TTK Belleten**, c. XLVII, 1984, s. 390; Gallotta, **a.g.m**., s. 219-235.
[832] Theunissen, **a.g.e.**, s. 370-376.
[833] Gökbilgin, **Venedik Doju ve Leh kralına verilen**, s. 473-483; Wright, **a.g.m**., s. 197-212.

ahidname hakkında Ahmet Aksın tarafından yapılmış müstakil bir çalışma mevcuttur.[834]

Metin[835]

Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Mu'în

Bayezid bin Mehmed Han muzaffer da'ima

1) Nişan-ı hümayun-ı âlî-şân ve misâl-i meymûn-ı vâcibü'l-iz'an neffezehü'llâhü'l-melikü'l-mennân ilâ inkırâzı'd-dühûr ve'l-ezmân

2) hükmi oldur ki ben ki Sultan Bayezid bin Sultan Mehmed bin Sultan Murad Han'ın bi-avni'llâhi te'âlâ serîr-i saltanata cülûs-ı hümayunum vâkı' olub

3) etrafdan ümerâ ve selâtin atebe-i ulyâma müraca'at edip müsâleha ve mu'ahede etdiklerinden benim re'y-i cihân-ârâyıma şöyle zâhir

4) oldı ki bundan evvel çün benim babam Hüdavendigâr enara'llahü burhanehu umde'l-ümerâ Venedik dukası Yuvan Mocenigo ve sâir

5) beğleriyle dostluk ve mehabbet ve müsâleha eylemişlerdi ben dahi gördüm ânlarınla müsâleha etmek sebeb-i intizâm-ı umûr-ı memleketdir

6) lâ-cerem âlem-i dünyada dostluk ve mehabbet fevkinde hiç nesne olmaz imdi ben dahi müsâleha etmeğe mâil olub umdetü'l-ümerâ Venedik

7) dukası Yuvan Mocenigo ve erkân-ı devleti ve sâir beğleri ile ve halkı ile dostluk ve mehabbet bünyâdın eyleyem şimdiki hâlde mezkûr beğler

---

[834] Bu çalışmada belgenin tıpkıbasımı ile birlikte çok sayıda hata ve yanlışı barındıran özensiz bir transkripsiyonu yer almaktadır. Söz konusu çalışma çoğunluğu yüksek lisans tezi olan az sayıda Türkçe kaynaktan yararlanılarak yapılmıştır. Belgeye ait yer bilgisi verilirken belgelerin herhangi bir tasnife tabi tutulmaksızın konulduğu kutuları ifade eden "busta" tabiri katalog zannedilerek gerek metinde gerekse kaynakçada "Busta kataloğu" şeklinde ifade edilmiştir. Çalışmanın içerdiği çok sayıda içerik hatası ve teknik sorun göz ardı edilmek istense dahi Venedik ahidnameleri hakkında bugüne kadar yapılmış en önemli çalışma olan Theunissen'in eserinin hiç görülmemiş olması ne yazık ki bu çalışmanın kaynak olarak nazar-ı itibara alınamayacağı kanaatini oluşturmaktadır. Bkz. Ahmet Aksın, "1482 Tarihli Venedik Ahidnâmesi", **Sultan II. Bayezid Dönemi ve Bursa**, ed. Nilüfer Alkan Günay, Bursa 2017, s. 80-83.

[835] Bu metin Theunissen, **a.g.e.**, s. 370-376'dan alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

8) fahrü'l-a'yân zû'l-akli'l-etemm Andoniya Vituriyi atebe-i ulyâma elçiliğe ve aramızda olan dostluk ve muhabbet esasını muhkem etmeğe

9) ve bu ahidnamede vâkı' olan şerâyiti mukarrer kılmağa gönderdikleri sebebden ben dahi anların müsâlehaların ve ahdların kabul edip eymân-ı mugallaza ile

10) yemin ederim ki kuşandığım kılıç hakkıyçün ve atam dedem ruhiyçün ve oğlancıklarım başıyçün ve benin başım ve canım içün ve yüz yirmi dört bin peygamber hürmetiyçün

11) ve hazret-i resulün aleyh efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât pâk ve münevver ve mutahher ruhiyçün ve yedi Mushaf hakkiyçün ve dinim hakkiyçün ve yeri göğü yaradan

12) perverdigâr hakkiyçün ki mâdâm ki anlar bu ahd ve bu sulh üzere sabit ve dâim olup hilâf-ı ahd anlardan nesne zâhir olmaya ben dahi bu ahd ve sulh üzere

13) sabit ve dâim olup hilâf-ı ahd benden nesne sâdır olmaya bundan sonra benimle zübde'l-ümerâ Venedik dukası Yuvan Mocenigo ile ve bundan sonra

14) olacak duka ile ve sâir beğleriyle ve anların âdemleri ile ve anlara müte'allik olan yerlerin ve vilayetlerin halkı ile ve kal'alarıyla

15) ve Burgazlarıyla ve adalarıyla fi'l-cümle Aya Marko'nun sancağın götüren kimesneler ile ve şimdiden sonra götürecekleri ile ve cemî'i anlara müte'allik olan

16) yerleri ile yaşdan ve kurudan el-ân ellerinde olan elleri ve günleri ile ve şimden sonra açılacak yerleri ile aramızda dostluk ve mehabbet ve müsâleha

17) ve barışıklık ola min-ba'd benim memâlik-i mahrûsemde olan sancak beğlerinden ve subaşılardan ve tımar erlerinden fi'l-cümle benim hüddâm-ı encüm-irtisâmımdan

18) hiç ahad bunların ellerine ve kal'alarına ve kendilerine ve burgazlarına ziyan ve elem yetiştirmeye eğer bana müte'allik olan kimesnelerden bunların vilayetlerine

19) ve âdemlerine ziyan yetişirse ben zamin olam ki ânı yerine koyup dahl eden kimesnelere siyaset ve tehdit eyleyem haklarından gelem ziyanların yerine koyup cemî' esirleri

20) girü anlara döndürem mezkûr beğler dahi bu üslub üzere zamin olalar ba‘de’l-yevm mezkûr beğlerin vilayetlerinden ve kal‘alarından ve âdemilerinden yahud

21) yerlerinden benim âdemlerimden anlara müte‘allik olan esbabdan bir nesne alırsa ben zamin olam ki yine yerine koyup mezkûr beğlere teslim eyleyem mezkûr

22) beğler dahi bu üslub üzere eyleyeler ve mezkûr beğlerin bazirgânları ve âdemileri fi’l-cümle sefer ehli olan kimesneleri ki Venedik adına olalar

23) benim memâlik-i mahrûseme yaşdan ve kurudan kadırgalarıyla ve kökeleriyle ve gayr-ı uşak gemileri ile İstanbul’a ve Galata’ya ve Trabzon’a ve Kefe’ye

24) ve cemî‘i bana müte‘allik olan yerlere yaşdan ve kurudan olsun boğazın içinden ve taşından geleler ve gideler hiç ahad kâyinen

25) men kâne anlara bir elem ve zarar yetiştirmeye ve avarızdan emin olalar ve mezkûrlara kendülere ve kendülere müte‘allik olan horendelerine fi’l-cümle

26) her neleri ki var ise hiç ahad ziyan ve gezend yetiştirmeye ne vakit dilerlerse geleler ve dilerlerse gideler hemçünan mezkûr beğler dahi bu üslub üzere gideler

27) ve Nakş adanın dukası ve karındaşları ve sipahileri ve âdemileri ve âna müte‘allik olan yerler ve gemileri fi’l-cümle derya yüzünde hareket eyleyen

28) kayıkları ve biremeleri bu müsâlehada dâhil olalar ânlardan dahi nesne taleb olunmayıp Venedik halkı gibi olalar benim memâlik-i mahrûsemden derya yüzüne

29) giden gemilerim ve kadırgalarım ve donanmalarım rençberlerin olsun benim eğer deniz yüzünde Venedik gemilerine buluşurlarsa birbiriyle dostluk edip ahad hümâdan âhara zarar

30) yetişmeye ve haramiler kayıkları her ne yerde kim tutulurlarsa haklarından gelip siyaset eyleyeler eğer Venedik’ten bir kimesne benim memâlik-i mahrûseme gelip borç ve yahud

31) bir ziyan edip giderse ânın gayri Venediklü kimesneyi tutmayalar mezkûr beğler dahi bu üslub üzere edeler eğer Venedik’ten esir kaçıp benim memâlik-i mahrûseme

32) gelirse eğer Müslüman olursa sahibine bin akçe vere eğer Müslüman olmazsa yine sahibine teslim eyleyeler eğer mezkûr Venedik gemileri benim memâlik-i mahrûseme

33) gelirken yolda yel çıkıp helak olursa ne denlü âdem kurtulursa azad olalar ve davarı kurtulursa sahiblerine verile mezkûr

34) beğler dahi bu üslub üzere eyleyeler eğer Venedik'ten bir kimesne bunda fevt olup veresesi olmayıp vasiyet dahi eylemiş olmasa anların gibilerin

35) rızıkları bi'l-külliye Venedik balyosuna teslim oluna eğer balyos olmazsa Venediklü bazirgânlara vereler anlar dahi Venedik beğlerine

36) teslim eyleyeler ve yahud balyos dediği kimesneye vereler ve mezkûr beğler balyoslarını İstanbul'a göndereler horendesiyle bile gelip İstanbul'da

37) temekkün eyleye ki Venedik bazirgânlarının mesâlihin görüp ve gözde şerâiti ne ise kendü ayinlerince yerine koya ve İstanbul'da subaşı olan kimesne

38) âna müte'allik umurda mezkûra mu'avenet eyleye Venedik'e müte'allik olan âdemilerden şunlar ki dâr-ı harbden zaman-ı avdette benim memâlik-i mahrûsemde

39) esir olmuşlardır ve şimdiden sonra azad olacaklardır ellerinde atak-name buluna anların gibilere destur oluna horendeleriyle ve rızıklarıyla

40) varıp Venedik memleketlerine gideler kimesne mani olmaya ve aramızda nizâ'lar götürülmek içün ki ol nizâ'lardan müsâlehamıza ve dostluğumuza

41) zarar yetişmeye buyurdum ki cemî' memâlik-i mahrûsemde şol yerlerden ki kadırgalar ve gemiler ve kayıklar haramiliğe çıkıp derya yüzüne gittikleri vaktin ki benim

42) kapudanım anlarınla bile olmaya mezkûr gemilerin reisleri ol yerlerin hâkimlerine muhkem kefiller vereler varıp Venedik memleketlerine ziyan

43) yetiştirmeyeler eğer kefil vermeden giderlerse mücrim ve günahkâr olurlar haklarından geline eğer ziyan ederlerse ziyanları yerine konulup kendülerin

44) gereği gibi haklarından geline ve bundan evvel merhûm-ı mağfûru'n-leh babam Hüdâvendigâr nevvera'llahü merkadehü mezkûr Venedik beğleri ile müsâleha ve muahede

45) etdikte Venedik balyosu her yıl on bin filori tacirler hâsılından pîş-keş vere deyü ahidnamede kayd olunmuş imiş

46) el-hâletü hâzihî mezkûr beğlerin kemâl-i ihlâsların izhâr ettikleri sebebden avâtıf-ı hüsrevânem muktezasınca ol on bin pîş-keş filoriyi

47) ânlara bağışladım bundan böyle taleb olunmaya ve merhûm babam zamanında ba'zı kazâyâ içün aradan adâvet götürülsün deyü mezkûr Venedik

48) beğleri yüz bin filori vermeğe mültezim olup elli binini verip elli bin filori bâkî kalmış imiş bu üzere ahd olundu ki bu zikr olunan

49) elli bin bâkî filoriyi hızâne-i âmireme teslim eyleyeler verdiklerinden sonra bu husus içün ânlardan bi-vechin mine'l-vücûh nesne talep olunmaya ve mezkûr

50) Venedik beğleriyle şöyle müsâleha ve muâhede olundu ki merhûm-ı mağfûru'n-leh babam tâbe-mazce'uhü Benedito Treviziyan adlı elçiye verdiği

51) sınırnamesinde mestur olan Vasika kal'ası ve Police adlı yerler sınırlarıyla ve nahiyeleriyle kadimden kendülerin tasarruflarındadır

52) girü tasarruflarında ola dediği sebebden ben dahi mukarrer tuttum ki ber-karar-ı sâbık yine tasarruflarında ola ve mezkûr yerlerden kimesne nesne talep

53) eylemeye fi'l-cümle mezkûrlarıyla şöyle müsâleha ve muâhede olundu ki kadimden şimdiye değin kendi tasarruflarında ma'mûl olagelmiş

54) sınırları babam Hüdâvendigâr nevvera'llahü merkadehü meser Nikola Kok nam elçiye verdiği sınırname mucibince ber-karar-ı sâbık mukarrer

55) ola kimesne ândan tecavüz etmeye ve ben zamin oldum ki mezkûr beğler babamla müsâleha eylediklerinden berü şimdiye değin anların

56) memleketlerinden ne kadar esir tarik-i te'addi ile alınmış ise babam zamanında ve benim zamanımda cemî'sini azad eyleyem rızıklarını

57) ve esbablarını bulduram ve edenlerin haklarından geldirem bu bâblarda tamam i‘timâd edip alâmet-i şerîf üzere

58) i‘tikâd-ı küllî kılalar tahriren fî evâhir-i zi’l-ka‘deti’l-harâm li-sene sitte ve semânin ve semane-mi’e

59) be-makâm-ı Edirneti’l-mahmiye.

1488 Tarihli Macaristan Ahidnamesi Sureti Metni

Osmanlı-Macaristan ilişkilerine dair günümüze ulaşan ilk Türkçe belge Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi koleksiyonundan nakledilmiş olarak Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı’nda bulunmaktadır.[836] II. Bayezid dönemine ait olan bu belge suret olması dolayısıyla üzerinde tarih bulunmamaktadır. Arşiv kataloğunda belge H. 918 (M. 1512) tarihli olarak kaydedilmiştir.

Bu belgenin varlığına ilk kez dikkat çeken ve yayınlayan Macar Türkolog György Hazai[837] bu belgeyi Topkapı Sarayı’ndaki Kral Mathias dönemine ait diğer belgelerle birlikte değerlendirerek 1488 yılına tarihlendirmiştir.[838] Macar tarihçi Sándor Papp da Hazai’nin tarihlendirmesini esas alarak bu belgenin bir taslak ahidname olduğu görüşünü ileri sürmektedir.[839]

---

[836] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, TSMA, nr. E. 5861. Osmanlı-Macar ilişkilerini alan çalışmaların genelinde bu belgeden bahsedilmemekle birlikte, 2000li yılların başı itibariyle az sayıda kaynak bu belgeye işaret etmektedir. Bu çalışmalardan bazıları: Viorel Panaite, “Western Diplomacy, Capitulations and Ottoman Law in The Mediterranean (16th - 17th Centuries). The Diplomatic Section of The Manuscrit Turc 130 From The Bibliothèque Nationale in Paris”, **Erken Klasik Dönemden XVIII. Yüzyıl Sonuna Kadar Osmanlılar ve Avrupa - Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim**, ed. Seyfi Kenan, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, 366; Mihai Maxim, “Stefan cel Mare si Inalta Poartä: noi documente turcesti”, **Revista de istorie militará**, 3/83. (2004), 19; Sandor Papp. “Stefan Cel Mare, Mátyás Király És Az Oszmán Birodalom”, **Hadtörténelmi Közlemények**, 121, 2008/2, 320.

[837] Hazai bu metnin görselini ve transkripsiyonunu neşretmiştir. Söz konusu neşirde bazı ufak okuma hataları ve eksikleri olduğu görülmüştür. Örneğin ahidnameyi ifade için kullanılan *iyi komşuluk* gibi çok önemli bir ibare Hazai’nin metninde yer almamaktadır.

[838] György Hazai, “A Topkapu Szeráj Múzeumának magyar vonatkozású iratai”, **Levéltári Közlemények**, c. 26, 1955, 294–295; a. mlf., “Urkunde des Friedensvertrags zwischen König Matthias Corvinus und dem türkischen Sultan 1488”, **Beiträge zur Sprachwissenschaft,Volkskunde und Literaturforschung: Wolfgang Steinitz zum 60. Geburtstag am 28. Febr. 1965**, ed. Aleksandr V. Isačenko, Wilhelm Wissmann, and H. Strobach, Berlin 1965, 141-146; a. mlf., “XV. Yüzyıl Sonlarında Macar-Türk Diplomatik İlişkileri Üzerine”, **VII. Türk Tarih Kongresi Ankara: 25-29 Eylül 1970 Kongreye Sunulan Bildiriler**, 2. Cilt, TTK, Ankara 1973, 596-601.

[839] Sándor Papp, “The System of Autonomous Muslim and Christian Communities, Churches, and States in the Ottoman Empire”, **The European Tributary States of the Ottoman Empire in the**

Viorel Panaite ise bazı çalışmalarında bu ahidnameyi 1483 tarihli ahidname olarak zikretmektedir.[840] Hazai ve Papp'ın çıkarımları bugün elimizde mevcut bilgilerle örtüştüğünden bu belge 1488 tarihli olarak kabul edilmiştir. Belgenin tarihlendirilmesi ve bir ahidnameye dönüşüp dönüşmediği hususu müstakil bir çalışmaya konu olacak kadar geniş bir inceleme gerektirse de bu belge, Osmanlı-Macar ahidnameleri kapsamında hem günümüze ulaşan iki ahidnameden biri olması hem de ilk Türkçe Osmanlı-Macar ahidname metni olması hasebiyle tarih ve diplomatik bilimi açısından büyük öneme sahiptir.

Metin[841]

Hüve

Sûret-i ahidnâme

Ben ki Sultan Bayezid bin Sultan Mehmed bin Sultan Murad Han'ım şöyle ma'lûm ve rûşen ederim şol kimesneler ki benim ahidnâmemi ve berât-ı hümâyûnumu görmek ve işitmeğe layıklardır ki bundan evvel Engürüs ve Çih'ün ve gayri vilayetlerin kralı karındaşım ve hısmım Matyaş Kral ile bizim aramızda müsâleha ve dostluk babında hayli söz olup ve biri birimize mektuplar ve haberler gönderilmiş idi ahirü'l-emr kral tarafından zikr olunan müsâleha ve dostluk muhkem ve bünyadlu olmağiçün uslu ve akıllı vezirin ve hürmete layık kendi yarar âdemileri Gal Diyak'ı vekil-i mutlak edip tamam işin ve maslahatını mezkûra ısmarlayıp dergâh-ı âlem-penâhıma göndermişler mezkûr Gal Diyak dahi gelip her ne kim kral tarafından ısmarlandıysa bi-tamâmihi beyâna getirdi ve bize dahi tafsiliyle ma'lûm ve mefhûm oldu ben dahi gördüm ânlarınla müsâleha etmek sebeb-i intizâm-ı umûr-ı memlekettir lâ-cerem âlem-i dünyada müsâleha ve dostluk fevkinde hiç nesne olmaz imdi ben dahi mezkûr kralla âsâr-ı hısımlık zuhûra gelmek içün ve arada düşmanlık olmamağiçün müsâleha etmeğe mâil olup müsâlehaya ve dostluğa işbu şart üzerine rıza verdim ki zikr olunur ol

---

Sixteenth and Seventeenth Centuries, ed. Gábor Kármán and Lovro Kunčević, Brill, Leiden 2013, 405.

[840] Panaite, **a.g.m**., 366; a. mlf., **Ottoman Law of War and Peace: The Ottoman Empire and Its Tribute Payers from the North of the Danube**, Second Revised Edition, Brill, Leiden 2020, s. 171, 178 ve 181.

[841] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, TSMA, nr. E. 5861'deki belgenin transkripsiyonudur.

mezkûr kralın ili günü ve vilayeti ve kal‘aları ve kaştalları ve burgazları yerli yerinde dura yıkılmak ve bozulmak olmaya hemçünân benim memleketimde olan vilayet ve kal‘alar ve yergazlar [burgazlar] ol üslub üzere ola ve bir dahi bu kim benim asker-i zafer-peykerim karındaşım kralın vilayetinden [silinmiş: yahut Karaboğdan ya Eflak ilinden mezkûr] kral ma‘rifetinsiz geçip gayri vilayet kâfirlerine akın eylemeğe geçmeyeler ve bir dahi budur kim eğer mezkûr kral çerisi ile kendi düşmanı üzerine yürümek eylese ol düşmanı olan kimesneye benim askerimden ve hazinemden ve nasihatimden âna yardım olmaya ve mezkûr kral dahi bu üslub üzere ola ve bir dahi budur kim bu müsâlehanın içinde eğer karındaşım kralın elçileri yahut âdemileri atebe-i ulyâma kendi maslahatlariçün gelmek isterler ise onlar içün tutu ve istimaletnâme talep olunmaya benim elçilerimiçün ve âdemlerimçün dahi bu üslub üzere ola geleler gideler kimesnesine ziyan ve zarar yetişmeye ve bir dahi budur kim mezkûr Engürüs kralının bazirgânları ve tâcirleri sefer emin[i] olan kimesneleri benim memâlik-i mahrûseme geleler ve gideler bazirgânlık edeler ânlara ve ânların rızkına benim memleketim halkından kimesnesine zarar ve ziyan yetişmeye benim dahi bazirgânlarım ve tâcirlerim onların vilayetine varalar geleler kimesneden ziyan görme[ye]ler eğer mezkûrlara bir ziyan olursa ol ziyan içün müsâleha bozulmaya ve intikam kast edip mukabeleden ziyan etmeyeler şer‘le Allah buyruğuyla ziyanları tazmin oluna ve ziyan edenlerin haklarından geline ve bu kazâyâyı görüp gözetmek içün benim tarafımdan bir yarar âdem Semendire’de ve kral canibinden bir yarar âdem Belgrad’da ta‘yin oluna tâ kim zikr olan husûsiyâtı yerli yerine koyalar ve mezkûr bazirgânlar dahi bâcların ve gümrüklerin ve geçit hakların vilayetlerin âdetlerin üzere edâ kılalar ve bu canibden Engürüs canibine bazirgânlığa yahut gayri maslahatta kimesne varmak ister ise ucda duran sancak beğler ve beğ mektubuyla ânların uçta duran banlarına varalar ânların icazetleriyle diledikleri yere varalar ol taraftan benim memleketime gelmek isteyenler bu üslub üzere edeler ve bu müsâleha ve dostluk ve iyi komşuluk iki yıla değin ahd olundu ve zikr olan yılların ibtidâsı mezkûr kral benim elçimin önünde and içtiği günden ola bu ahd üzerine kabul edip eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki kuşandığım kılıç hakkıyçün ve atam dedem ruhiyçün ve oğulcuklarım başıyçün ve benim başım ve canımiçün ve dahi yüz yirmi dört bin peygamber hürmetiyçün ve hazret-i resulün aleyhi efdalü’s-salavat pâk ve münevver ve mutahher

ruhiyçün ve yedi Mushaf sıhhatiyçün ve dinim hakkıyçün ve yeri göğü yaradan hakkıyçün mâdâm ki mezkûr kral zikr olan şerâit üzerine ola ben dahi dönmeyem.

1503 Tarihli Venedik Ahidnamesi Metni

1503 tarihli ahidnamenin ait Türkçe nüshası Venedik ahidnameleri arasında günümüze ulaşan en eski ikinci belgedir. Bu ahidnamenin Grekçe aslı[842] ve Türkçe aslı[843], Türkçe metnin İtalyanca çevirisi[844] ile birlikte Venedik Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır.[845]

Bu ahidnamenin Grekçe versiyonu Miclosich-Müller'in *Acta et Diplomata*'sında mevcuttur.[846] Venedik Devlet Arşivi'nde bulunan Türkçe belgeler üzerine önemli çalışmalar yapan Tayyib Gökbilgin ve Irene Melikoff gibi araştırmacıların bahsetmediği bu belge 1983 yılında Mahmut Şakiroğlu tarafından metni ile birlikte ilim dünyasına tanıtılmıştır.[847] Şakiroğlu'nun metni daha sonra 1995 yılında 16-17. yüzyıl Venedik ahidnamelerini inceleyen bir yüksek lisans tezinde tekrar yer almıştır.[848] İtalyan şarkiyatçı Luigi Bonelli İtalyanca belgeyi gördüğünden ilk kez 1910 yılında bahsetmektedir.[849] Şakiroğlu ayrıca İtalyanca çeviriye ait metnin daha önce Marino Sanuto tarafından yayınlandığını ifade etmektedir.[850] Son olarak 1998 yılında Theunissen İtalyanca çevirisini yayınladığı[851] Türkçe belgeyi Venedik Arşivi'ndeki orijinali ve Şakiroğlu tarafından yapılan neşrini kullanarak tekrar yayınlamıştır.[852]

---

[842] Theunissen, **a.g.e.**, s. 377. Belge: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 77.
[843] Theunissen, **a.y**. Belge: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 73. Türkçe ahidnamede ikili tarih atma usulü gereği 24 Cemaziyelahir 809 ve 14 Aralık 1502 tarih kayıtları birlikte bulunmaktadır. Bu tarihler birbiri ile örtüşmemektedir. Theunissen'e göre 14 Aralık'ta Grekçe olarak ahidname taslağı düzenlenmiş ve 17 Aralık'ta Venedik elçisinin Sultan Bayezid'in ile görüştürülmesi sonrası 25 Aralık'ta Türkçe metin son halini almıştır. Ancak ahidnamenin yeniden yazılması yerine mevcut taslağa tuğra çekilmesi sonucu bu tutarsızlık ortaya çıkmış olmalıdır. (**a.g.e.**, s. 146.)
[844] Theunissen, **a.y**. ASVe, Senato Secreta, no: 39, 89a-91a.
[845] Theunissen, **a.y**.
[846] Miklosich-Müller, **a.g.e.**, c. III, s. 344-350.
[847] Mahmut H. Şakiroğlu, **1503 Tarihli**, s.1562-1564.
[848] Kaçan, **a.g.t**., s. 45-48.
[849] Bonelli, **a.g.m**., s. 363.
[850] Şakiroğlu, **a.g.m**., s. 1559-1560.
[851] Theunissen, **a.g.e.**, s. 388-393.
[852] Theunissen, **a.g.e.**, s. 377-388.

Metin[853]

Bayezid bin Mehmed Han muzaffer da‘imâ

1) Nişan-ı şerîf-i âlî-şân-ı sultânî ve ferman-ı münîf-i vâcibü’l-iz‘ân-ı hâkânî nüffize bi’l-avni’r-rabbânî ve’l-menni’s-subhânî hükmi oldur ki el-hâletü hâzihî Venedik beğlerinden dergâh-ı âlem-penâhıma elçi

2) gelüp aralıkda sulh ve salâh olmak taleb ettikleri ecilden ben dahi şol vech üzere sulhu kabul ettim ki Aya Mavra kal‘asını mevcud olan halkı ile ve adasıyla ve âdemisiyle fi’l-cümle kal‘anın topları ve tüfek ile

3) ve esbâbı ile vereler ve Çerne oğlunun alınan eli ben aldığım tarihte mezbûr Çerne oğlu her ne tasarruf ettiyse kadîmi yeri olsun gerekse Venedik beğleri vermiş olalar vereler benim dergâh-ı

4) mu‘âllâmdan bir mu‘temed âdem varıp ve Venedik beğlerinden bir yarar âdem gelip ol yerlerin üzerine varıp mu‘ayyen ve mümtaz sınırla ifrâz edip kat‘a dahl ve ta‘arruz etmeyip vereler nizâ’ münkatı‘ ola ve Venedik elçisi ile

5) bunda atabe-i âlem-penâhımda müsâlaha emrin söyleşirken Anabolu kâfirleri çıkıp Mora subaşılarından ve sipahlarından alınan mevcud olan tutsakları esbâblarıyla bî-kusur vereler ve ben dahi elçi

6) bunda iken gemilerden alınan ve gayr kenarlarda tutulandan bulunan kâfirleri verem ve Zante adası ki her yıl ânınçün hızâne-i âmireme beş yüz filori verilirdi yine ol beş yüz filoriyi bi-tamamihi her yıl vereler

7) ve Anabolu ve Menavesiyenin sınırları bâbında ânlardan bir yarar kimesne gelip ve benim dergâh-ı âlem-penâhımdan bir emin âdem varıp nefs-i Anabolu’nun ve Menavesiye’nin sınırları görülüp ta‘yin oluna ben dahi ânların müsalahaların

8) kabul edip eymân-ı mugallaza ile yemin eylerim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün Venedik dozı ile ve sâir beğleriyle ve ânların âdemleriyle ve ânlara müte‘allik olan yerlerin ve vilayetlerin halkı ile

[853] Bu metin Theunissen, **a.g.e.**, s. 377-388’den alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

9) ve kal‘aları ve burgazlarıyla ve âdemleriyle fi’l-cümle Aya Marko’nun sancağın götüren kimesneleriyle ve cemî‘ ânlara müte‘allik yerleriyle yaştan ve kurudan el-ân ellerinde olan yerleri ve günleri ile

10) ve şimdiden sonra açılacak yerleri ile ki kendi dindaşlarından alalar benim sınırımda olmaya ve haraç-güzârım olmaya ve Nakş adasıyla ve âna müte‘allik girü kalan adalarıyla aramızda dostluk ve mehabbet

11) ve barışıklık ola benim memâlik-i mahrûsemde olan sancak beğlerinden ve Subaşılardan ve tımar erenlerinden fi’l-cümle benim hüddâm-ı encüm-ihtişâmımdan hiç ahad bunların vilayetlerine ve kal‘alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan yetiştirmeyeler

12) eğer bana müte‘allik kimesnelerden bunların vilayetlerine ve kal‘alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan yetiştirirlerse ol zararı ve ziyanı yerine koyup dahl eden kimesnelerin hakkından gelem

13) ânlar dahi bu vech ile mütekeffil olalar ki benim elime ve kal‘alarıma ve burgazlarıma ve âdemlerine ânların beğlerinden ve sipahlarından ve âdemlerinden hiç ahad zarar ve ziyan yetiştirmeyeler eğer zarar ve ziyan yetiştirirlerse ol zararı ve ziyanı

14) yerine koyup dahl eden kimesnelerin hakklarından geleler ve mezbûr beğlerin bazirgânları ve âdemleri fi’l-cümle sefer ehli olan kimesneleri ki Venedik adına ola benim memâlik-i mahrûseme yaştan ve kurudan kadırga ile ve köke ile ve gayr

15) küçük gemi ile İstanbul’a ve Galata’ya ve Trabzon’a ve Kefe’ye ve bana müte‘allik olan yerlere ne vakit dilerlerse boğazın içinden ve taşından geleler gideler ve benim memâlik-i mahrûsemden derya yüzüne giden gemilerim ve kadırgalarım ve donanmalarım

16) rençberlerin olsun benim olsun deniz yüzünde Venedik gemilerine buluşurlarsa birbirine dostluk edip zarar ve ziyan etmeyeler hemçünân ânların gemileri ve kadırgaları ve donanmaları deniz yüzünde benim gemilerime ve yahuz

17) rençber gemisine buluşurlarsa dostluk üzere geçeler gideler zarar ve ziyan etmeyeler ve gayr vilayetin harami barçalarına ve kadırgalarına ve gayr gemilere geldikleri vakit Venedik kendi adalarına ve limanlarına sığındırmayalar

18) ve turgurmayalar ve azık vermeyeler tutmaları mümkün ise tutup hakkından geleler ve illa men‘ ve redd edeler ve hemçünân ben dahi adalarıma ve limanlarıma gelen harami kadırgaları ve barçaları ve kayıkları sığındırmayam

19) ve turgurmayam ve azık vermeyem tutulması mümkün ise tutup haklarından gelem ve illa men‘ ve redd edem ve Venedik’ten bir kimesne gelip benim memâlik-i mahrûsemde bir kimesne ile satu bazar etse akçesin tamam eda etmeden hile edip

20) kaçıp giderse ol kimesne bulunursa ki benim hükm-i hümayunum ile varıp talep oluna sahibine rızkın alıvereler ve benim memâlik-i mahrûsemden bir kimesne varıp Venedik’te bir kimesne ile satu bazar edip akçesin tamam eda etmeden

21) hile edip kaçıp geldiği sabit olursa ben dahi alıverem ve memâlik-i mahrûsemde bir kimesne borç edinse ve yahuz bir vech ile müttehem olsa dahi gaybet eylese ânınçün bir günahsız tutulmaya ve Venedik beğlerine ânınçün töhmet olunmaya

22) meğerki ânların memleketine vara dura hemçünân ben dahi eyle edem ve balyosları dilerse horendesiyle gelip mahrûse-i Kostantiniye’de bir yıla karîb dura yıl tamam olmadan gide dilerse horendesiz gele ol dahi Venedik’in

23) ulu beğlerinden olmaya maslahat neyse göre yıl tamam olmadan ol gide ânın yerine ol vech ile bir dahi gele ve Venedik’ten bir esir kaçıp benim memâlik-i mahrûseme gelse Müslüman olursa sahibi gelicek sahibine bin akçe

24) verile sahibi gelmeyip vekil gönderirse ol bin akçe vekiline verile eğer küfrü üzere durursa ol esir aynı ile verile hemçünân bizden kaçıp ânlara varırsa ânlar dahi bu vech ile edeler ve Venedik gemileri

25) benim memâlik-i mahrûseme gelirken muhalif yel çıkıp ol gemiyi helak ederse ne denli âdem kurtulursa azad ola ve davarları kurtulursa sahibine verile eğer memâlik-i mahrûsemden ol tarafa bir gemi

26) varırken muhalif yel çıkıp ol gemiyi helak ederse ne denli âdem kurtulursa ânlara dahl olunmayıp ve davarları kurtulursa sahibine vereler ve kat‘a nizâ‘ etmeyeler ve memâlik-i mahrûsemden şol yerden ki kadırgalar

27) ve kayıklar ve gayr gemiler derya yüzüne çıkıp gittikleri vakit ki benim kapudanım ânlarınla bile olmaya mezbûr gemilerin reisleri muhkem kefiller vereler ki varıp Venedik memleketine zarar ve ziyan yetiştirmeyeler

28) eğer kefil vermeden giderlerse mücrim ve günahkâr olalar haklarından geline eğer kefil verdikten sonra varıp zarar ve ziyan yetiştirirlerse ne zarar ve ziyan olursa kefilleri vereler hemçünân Venedik tarafından

29) dahi derya yüzüne ki gemiler çıka Venedik kapudanı bile olmaya reisleri muhkem kefil verdikten sonra memâlik-i mahrûseme zarar ve ziyan yetiştirirlerse ol olan zararı ve ziyanı kefilleri vereler

30) eğer kefilsiz giderlerse günahkâr olalar muhkem haklarından geleler ve memâlik-i mahrûsemden bir haraç-güzâr ve yahuz bir âmil kaçıp Venedik'e müte'allik Anabolu veya gayr kal'alara ve adalara varıp ânda temekkün etse

31) kabul olunmaya varan âdemimize ta'allül etmeyip aynı ile vereler şöyle ki bir kimesne âdem öldürüp ve yahuz uğurluk edip rızk iletse Anabolu'ya veya gayr adalara gitse ol kimesneyi aynı ile vereler

32) hemçünân ben dahi eyle edem ve Venediklünün birbiri arasında nizâ'ları olsa balyosları ayinlerince dinleye kimesne dahl etmeye ve Venediklü bazirgân Burusa'ya ve yahut gayr yere gitmek istese

33) balyostan icâzet-name almayınca gitmeye eğer temerrüd edip icâzet-namesiz gitmek isterse subaşı balyosa mu'avenet edip koyuvermeye ve Venedik'ten gelen gemilerin neftileri memâlik-i mahrûsemde

34) hizmete tutulmaya nice geldilerse gemileriyle girü eyle gideler ve Venedik'ten gelip temekkün eden kimesneler evli olsun ergen olsun bir yıla karîb mu'afiyet üzere tutup ândan sonra şer'le

35) amel oluna ve Venediklüyle bir haraç-güzârın nizâ'ı olsa Venediklü haraç-güzâr üzerine zımmî şahit getirse kabul oluna ve Venediklüden bir bazirgân memâlik-i mahrûsemde yolda ve izde

36) veya köyde basılıp rızkı alınsa ve yahuz basıldıkta bazirgân tepelenmiş olsa ya gâyip olsa vârisi yahuz vekili gelirse şer‘le görülüp hak yerine vara ve Venediklüden

37) bir bazirgân veya bir kimesne fevt olsa metrûkâtıyçün veresesi gelse ol rızkı talep etse nesepte haraç-güzâr şehâdeti makbuldür müteveffaya veraset talep eden metrukâtı açıp

38) nesebi sâbit olıcak metrukâtı verile ve Mağrib Müslümanlarından ve bunlardan gayri sâir yerlerin bazirgânları ki benim memâlik-i mahrûseme bey‘ ve şirâ etmek için yaştan ve kurudan gelmeli olıcak ki

39) Venedik hükmettiği yerlere uğraya âdetleri ve kanunları üzere metâ‘larının rüsumun aldıktan sonra mâni‘ olmayalar zarar ve ziyan yetiştirmeyeler memâlik-i mahrûseme nice dilerlerse gideler ve Korfuz’dan

40) yukarı boğazda yürüyen gemiler Venedik olsun ve gayr olsun ki Venedik’e ticarete varalar ve geleler bizden kimesne ânlara mâni‘ olmaya zarar ve ziyan yetiştirmeye meğerki bir uğurluk etmiş olalar ve bir bazirgân vefat

41) etse ânın metrukâtın taleb etmek içün vekil gelse ol vekilden ısbât-ı vekâlet içün şer‘le görüle bu zikr olunan şerâit kabul olunursa ben dahi ânların müsalahaların kabul edip eymân-ı mugallaza ile

42) yemin eylerim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün Venedik dozu ile ve sâir beğleriyle ve ânların âdemleriyle ve ânların kal‘alarıyla ve ânlara müte‘allik olan yerlerin ve vilayetlerin halkı ile ve âdemleriyle fi’l-cümle

43) Aya Marko’nun sancağın götürenleriyle benden ve sancak beğlerimden ve subaşılarımdan ve âdemlerinden ve ânların vilayetlerine ve kal‘alarına zarar ve ziyan yetiştirmeyeler işbu ahidname bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletin

44) aleyhi efdalü’s-salavât ekmelü’t-tahiyyat hicretinin tarihinden dokuz yüz sekizinci yılın cumade’l-âhirinin yirmi dördüncü gününde ve hazret-i İsa’nın aleyhi’s-selâm tarihinden bin beş yüz ikinci yılın

45) zikevris ayının on dördüncü gününde mahrûse-i İstanbul'da yazıldı ki hemişe devâm-ı devletim ve izdıyâd-ı şevketim ilâ yevmi'l-kıyâm mü'ebbed ve müstahkem ola hakku'l-hakk ve nebiyyetü'l-mutlak.

1503 Tarihli Macaristan Ahidnamesi Metni

1503 tarihli Macaristan ahidnamesi Osmanlı-Macar ahidnameleri arasında en çok bilinen ahidnamedir. 7 yıl geçerlilik süresi olan ahidnamenin Türkçe orijinali günümüze ulaşmış olup Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi koleksiyonunda muhafaza edilmektedir.[854] Bu ahidnameye ait Latince metin ve Türkçe belgenin görseli daha önce yayınlanarak ilim dünyasına tanıtılmıştır.[855] Bu belge Osmanlı-Macar ilişkileri tarihini ortaya koymasının yanında Osmanlı ahidnamelerinin hazırlanması ile ilgili süreçlerin ilk defa tam olarak yazılı bir metinde bulunması açısından da dikkate değerdir.

Metin[856]

1) Nişan-ı şerîf-i âlî-şân-ı sultânî ve tuğra-i garra-i gîti-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-subhânî hükmü oldur ki

2) şimdiki halde Allah'ın inayeti ile ben ulu padişah cümleye gâlib hüdâvendigâr karanın ve denizin sultanı ve Rum ve Karaman ve Anadolu ve Rumeli ve bunlardan gayri dahi

3) nice memleketlerin padişahı ki Sultan Bayezid Han'ın benim yüce hazretimin yazılan mektubunu ve ahidnâmesini görüp okuyanlara şöyle ma'lûm ola kim bundan evvel Engürüs

4) ve Çih memleketlerinin kralı İvladisav [Vladislav] ile olan sulhumuz ve dostluğumuz bir vechle bozulup düşmanlığa dönmüş idi ammâ ortamızda olan uslu fikir ve ferâset

[854] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, TSMA. E. 7675.
[855] Hammer, **a.g.e.**, s. 616-620; Gökbilgin, **a.g.m.**, (1958), 369-390; Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 459-460.
[856] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, TSMA. E. 7675'teki belgenin transkripsiyonudur.

5) ehli kimesnelerin meşveretiyle sulh olunmak bâbında çok söz gelici olmuş idi şimdiki halde ol söz gelici nihayet bulup evvelki gibi dostluğumuz yine yenilenip ortamızda

6) mehabbet muhkem olmak içün kralın kendi yanından kralın mektuplarıyla o sulh bâbında ısmarlanan sözleriyle bundan evvel benim yüce hazretime fahrü'l-âyân Belgrad'ın

7) evvelki banı olan Çopur Martin adlı yarar ve mu'temed elçisi gelip dahi kral tarafından barışıklık ve dostluk olmak hususunda her ne kim ısmarlanmış ise [belgede kopukluk]

8) takrir edip haberi ne ise benim izz-i huzurumda sebeb ma'lûm oldu imdi eyle olsa ulu padişahlar arasında elleri altında olan memleketlerin ra'iyyeti maslahatı içün

9) mâbeynde mu'ahede ve müsâleha olmak gökçek nesne olup ahdin ve sulhun götürü halka fâidesi olduğu sebebden benim yüce hazretim dahi kral ile ortamızda

10) yedi yıla dek sulh u salah olmağa rıza verip ve kabul edip dahi iki canib vezirlerinin meşveretle sulh bâbında arada söyleşilen sözler ve mâ-lâbüd olan mühimmâtlar

11) ne ise yazılıp ahidnâme olup dahi zikr olan sulhun takarrürüçün padişahlar ortasında vâki' olan âdet ve kanun üzere mezbûr kral elçisinin yanında and

12) içip ol yazılan ahidnâmeyi kendi mübarek elimle kralın elçisine verip ve mezkûr kral elçisine icâzet verip dahi ol [belgede kopukluk]

13) kralla şöyleşip itmâm etmekiçün hemçünân söyleşilen üzere benim yüce hazretim canibinden dahi yarar ve mu'temed kulum ulûfecilerim başı Kasım'ı elçi ta'yin edip dahi

14) mezkûr kral elçisi yüce hazretime vâsıl olmazdan öndin ben kral tarafına risalete göndermiş idim ol dahi varıp krala buluşup ve söyleşip sâbıkan?

15) söyleşilen üzere kral dahi yüce hazretimin elçisine ahidnâme yazıp vermiş imiş ammâ yüce hazretim canibinden mezkûr kral elçisi ile gönderilen ahidnâmenin

16) suretini mezbûr kral elçisi krala gönderip dahi kral verdiği ahidnâme ile tatbik olundukta yazılan ahidnâmelerin ikisinde bile ba‘zı tefâvüt

17) vâki‘ olduğu sebebden iki canibin rızası ile ol tefâvüt olan yerler ıslah olunup dahi kral canibinden tekrar ahidnâme yazılıp yüce hazretimin

18) elçisine verilip icâzet olup dahi andan sonra ol ahidnâmelerden tefâvüt vâki‘ olan ibâretlerin ıslahı ve itmâmı maslahatı içün yüce kapımdan dahi

19) tekrar ahidnâme yazılmak içün benim yüce hazretimin elçisi yanınca kral kendi yarar ve mu‘temed âdemlerinden Firisunlu? knez Görge’i ve divanı kâtibi Şubin

20) Peranlu? Kriştof’u risalet tariki ile benim yüce hazretime göndermiş hâliyâ yüce hazretime gelip vâsıl olup dahi sulh ede kral ısmarladığı sözleri

21) takrir edip ve kral-ı mezkûr yüce hazretimin elçisiyle gönderdiği ahidnâme dahi tafsili ile benim izz-i huzurumda okunup ma‘lûm olduktan sonra ben dahi kralın

22) ahidnâmesi mucibince ol söyleşilen üzere yedi yıla değin sulhu ve dostluğu kabul ettim şol şart üzerine ki bu müddet-i sulh içinde benim yüce hazretimle

23) ve benim elim altında ve hükmümde olan illerim vilayetlerim ve beğlerim ile dahi Yukarı Hersek vilayeti ve ana müte‘allik ili günü ile ve mezkûr Hersek vilayetinin

24) ucunda olan Proloşiçe ve İmoçka ve Roğ ve Yargomoçe? ve Lubuşka ve Mostar ve Poçitel ve Blagay ve Nova ve Resne ve Kluç

25) ve Mileşeva nam hisarlarda ve varoşlarına ve andan gayri Bosna vilayeti ili günü ile ve Bosna vilayetinin ucunda olan Kamangrad ve diğer Kluç ve Hlivne

26) ve Belgrad ve Vinçaç ve Komotin ve Travnik [ve] Virbiliçe ve İvrandık ve Doboy ve Mağlay ve Akhisar ve Suset ve Toricene ve Fenarlık

27) ve Prozor ve Bobofça ve Dubrovnik nam kal‘alardan ve varoşlarına ve andan gayri İzvornik kasarı tevâbi‘i ile ve ili günü ile ve Tuna kenarında vâki‘

28) olan Serf memleketi Semendire kal‘asıyla ve ana müte‘allik ili ve tevâbi‘i ile ve Semendire ucunda olan Havale ve Koyluç ve Hram Güvercinlik nam hisarlardan

29) ve varoşlarına ve Braniçeva'nın iline ve tevâbi'ne ve andan gayri Şişman memleketinin tevâbi'lerine ve Flordin ve Vidin nam hisarlarına ve varoşlarına

30) ve iline vilayetine ve mecmu' kenar nahiyelerine ve köylerine ve Şişman memleketinin ucunda olan Rahova ve Niğbolu ve Yergöğü ve Soros nam kal'alarına ve varoşlarına

31) ve köylerine ve Kili ile Akkirman nam kal'alarına sınırlarından ve hisarlarından gayri ve denizden varınca bu maslahat dâhil olup mezkûr kraldan ve kralın

32) beğlerinden ve banlarından ve tevâbi'inden ve levâhikinden hiç vechile zarar yetişmeye ve dahl ve tecavüz olunmaya andan sonra kralın dahi eli altında ve hükmünde

33) olan Engürüs ve Çih memleketi illeri ve tevâbi'ileriyle dahi Morava'nın memleketi markizliği ile ve iki İsperbe'nin? hersekliği ile Lozaçiye?

34) hersekliği ile ve altı şehir hersekliği ile ve bu zikr olunanların tevâbi'i ve levâhiki ile ve Dalmaçya ve Hırvat ve İslovin ve Erdel ve Bosna ve Yayçe ve Semendire

35) karşısında olan kralın memleketi ucunda Serebrenik ili günü ile ve Böğürdelen tevâbi'i ile Belgrad ve Söreyn ve andan gayri kralın eli altında olan

36) sâir kenar hisarlarıyla ve Arvanadine? dahi illeri vilayetleri ile ve köyleriyle yukarıda zikr olunan üzere yedi yıl va'deye değin sulh u salah içinde

37) olup benim yüce hazretimden ve vezirlerimden ve paşalarımdan ve beğlerimden ve kenar sahiblerinden mezkûr kralın zikr olunan iline vilayetine ve kenar kal'alarına dahi zarar ve ziyan

38) yetiştirilmeyip akın ve haramilik ve çete tariki ile çeri geçirilmeye ve gönderilmeye ve andan sonra mezkûr kral murad edindiği Rimpapa ve Rimkralı ve Françe ve İspanya

39) ve Angeliya ve Portukal ve Leh kralı ve Venedik doju Lonarda Loredan ile sâir beğleriyle ve ili ve vilayeti ve tevâbi'iyle ve mecmu' İtalya memleketi ki Frengistandır

40) ve Napolya krallığı ile Çeçilya cezîresiyle ve büyük Meştarke Rodos beğidir ve Sakız cezîresiyle ve ana müte'allik ili vilayeti ve tevâbi'i ile ve Marka ve Ankona

41) ve Roman Divüle? ve ânlara müte‘allik illeri ve günleriyle fi’l-cümle elleri altında olanlarıyla bu sulhda bile olmasını mezkûr kral hatırı içün kabul ettim

42) şol şart üzere ki zikr olunan Hristiyan beğlerinden Rimpapa izboruyla ve ili ve vilayeti ve tevâbi‘i ile mukarrer bu sulhda bile olması kralın uhdesinde ola

43) ammâ Rimpapa’dan gayri baki Venedikli Hristiyan beğleri var ise her kimin ki bu mu‘ahededе bile olmak maksudu ola bir yıla dek ol yüce hazretime elçi ile mühürlü kâğıdı gele

44) mukarrer bu sulhda bile ola ve her kangısının ki bir yıla dek yüce hazretime elçisiyle mühürlü kâğıdı gelmeye sulhden hariç ola ve bu zikr olunan Hristiyan beğlerinden

45) her kangısı sulhu onat ri‘âyet etmeyip gizli ve aşikâr kurudan ve denizden benim yüce hazretimin iline vilayetine ve tevâbi‘ine gâret içün çeri çekip seğirdip dahl ve tecavüz eder ola

46) ol vakit kral canibinden anın gibilere mukayyed olunmaya mukabelesinde benim yüce hazretim canibinden dahi düşmanlık olur ise yalnız hemen ol yaramazlık eden kimesneler ile?

47) olalar yaramazlık etmeyip sulhu onat ri‘âyet eden kimesneler ile sulhumuz yine mukarrer ola el-hâsıl bu sulhnâmede zikr olunan kimesnelerden ve sâir Hristiyan

48) beğlerinden ba‘zısının elçisi gelmemek ile ve yahud ba‘zısı sulhu onat ri‘âyet etmemek ile benim yüce hazretimle kral arasında ve elçileri gelip sulhu onat

49) ri‘âyet eden sâir Hristiyan beğleri arasında olan sulhumuz ve dostluğumuz bozulmayıp hali üzere baki ve mukarrer dura andan sonra Kara Boğdan oğulları ile

50) ve cemî‘ Moldova memleketi ile ve Eflak ili voyvodası Radul hemçünân oğullarıyla ve kendinin ili ve günüyle kral yanınca bu sulhda bile dâhil olup haraçların

51) ve pişkeşlerin şimdiye dek veregeldikleri üzere vereler ziyade taleb ve te‘addi olunmaya ve krala veregeldikleri âdetlerin dahi vereler ziyade taleb ve te‘addi

52) olunmaya ve bunlarcılayın Dubrovnik dahi şehirleriyle ve ili ve günüyle bu sulhda kral yanınca bile olup şimdiye dek veregeldikleri haraçların vereler

53) ziyade nesne taleb olunmaya ve krala veregeldikleri âdetlerin dahi vereler ziyade taleb ve te‘addi ve iftira olunmaya ve bu barışıklık içinde iki taraftan dahi

54) yeniden kal‘a yapılmaya ve kılınmaya ve iki taraftan dahi elçiler gelir olsa ve âdemler gönderilir olsa ânların içün tutu taleb olunmaya kâğıdsız ve nişansız ve kefilsiz

55) bî-havf varalar geleler kimesne mâni‘ ve müzâhim olmaya ve ortamızda varıp gelen elçiler ve âdemler eğlendirilmeyip irsal olunalar ve benim yüce hazretimin

56) memleketi ucunda olan kralın beğleri ve banları ve bu sulhda bile olıcak sâir Hristiyan beğlerinin uç beğleri ve kapudanları ve kurudan ve denizden gönderilen

57) yere değin birbirimizin âdemlerin hürmet ve izzet ile iletip sağ ve esen yine getireler her birimizin bazirgânları denizden ve kurudan birbirimizin memleketine

58) emn u aman üzere yürüyüp alım ve satım edeler kimesnenin nefsine ve malına zarar ve ziyan olmaya ve bir yerde durup takarrur ve tevakkuf etmeli olurlarsa duralar yerli yerlerine gitmeli olıcak

59) yine gideler kimesne mâni‘ ve müzâhim olmaya şöyle ki her kangımızın bazirgânlarına nâgâh bir zarar ve ziyan yetişir ise muhkem teftiş olunup yaramazlık edenin hakkından geline ve ettiği

60) zarar ol yaramazlık edene tazmin ettirile ve her kangımızın memleketinden bu barışıklık içinde bir kimesneyi bir vechle esir eyleyip ya sulha muhâlif iş edip bir zarar

61) ve ziyan etmiş olalar ol zarar ve ziyan olan yerler vâki‘ olan yaramazlığı teftiş etmekiçün iki taraftan yarar ve mu‘temed âdemler gönderip şer‘le ve kanunla

62) teftiş olunup görüle ba‘de’t-teftiş zâhir olan yerine konulup günahlı olan kimesnelerin âdet-i kadime üzere hakklarından geline ammâ bu kadar nesne bu barışıklık bozulmağa

63) sebeb olmaya ve zikr olunan va‘de tebdil olunmayıp hali üzere mukarrer dura ve uçta olanlara tehdid ve te’kid oluna kurudan ve denizden birbirimizin iline vilayetine

64) ve tevâbi‘ine gizli ve aşikâre akın ve haramilik olmaya ve çete geçirilmeye ve martoloslar ve gayriler çeteye geçip zarar ve ziyan eylemeyeler şöyle ki her kangı taraftan sulha muhâlif

65) bir iş ola yalnız ol fesad edenin hakkından gelinmek değil ol kenar sahibinin dahi ma‘rifeti ile olduğu ma‘lûm olıcak anın dahi bile hakkından geline ve her tarafın

66) beğlerine ve nâiblerine ve kapudanlarına tenbih ve te’kid oluna denizden ve kurudan zikr olunan üslub üzere müddet-i sulh içinde olan barışıklığı hilesiz ve illetsiz muhkem koyalar

67) hiçbir vechle bile hile ve gadr eylemeyeler ve benim ilim ve memleketim beğlerine dahi bu sulhu ri‘âyet ettirmek benim ahdimde olsun ve bu sulhde bile olan Hristiyan beğlerinden

68) birisi düşmanlık eyleye memleketi kral memleketinden öte olup anın memleketine varılmalı olıcak kral memleketinden aşırı uğramak zaruri olsa tenbih olunmaz sözün/sınırın? kralın

69) memleketi aşırısından uğranmaya ve hiçbir bahane içün aşikâre ne çeri ve ne haramilik az çok gönderilmeye kral dahi eyle ede andan sonra yüce hazretimin

70) elçisi getirdiği kralın ahidnâmesinde şöyle yazılmış ki mesela Venedik beğleri ile her ne vechle olur ise ki mezkûr yüce hüdâvendigârın yüceliği barışıklığı

71) bozup tebdil eyleye beher hal ol vakit bizimle ve bizim krallığımızla dahi bozulmuş oluna deyü kayd olunmuş idi biz Venedik ile kral hatırı içün barıştık

72) mâdâm ki ânlardan bir yaramazlık olmaya bizden dahi olmaz ammâ eğer ya kral tarafından ya Venedik beğleri tarafından ahde muhâlif bir iş olup dostluk bozulup

73) ve düşmanlığa döner ise ol vakit adâvet edenle bu taraftan dahi düşmanlık olıcak ol bir canib dahi gerek Venedik beğleri olsun gerek kral tarafı olsun

74) dilerse adâvet eyleye diler ise dostluk edeler andan sonra Allah saklaya şöyle ki bu vâki‘ olan sulh içinde yedi yıl tamam olmadan cümle yaradılmışa

75) fevt eriştiği gibi ki ya krala yahut bizim yüceliğimize ecel erişe zikr olunan sulh bozulup nihayet bulmuş ola ve bu zikr olunan sulh ve ahd ve dostluk

76) şimden geri tebdil olunmayıp mukarrer olmak içün yüce hazretim ahidnâme yazıp dahi yüce hazretimin elçisi yanınca yüce kapıma gelen kralın elçileri yanında and içip

77) bu yazılan ahidnâmeyi kendi mübârek elimle kralın zikr olunan elçilerine verip dahi mezkûr elçilere icâzet verdim ve buyurdum ki benim yüce hazretimle kral

78) arasında işbu ahidnâmede yazılan kayıtlar ve şartlar üzerine emr-i sulh ve ahd mukarrer ve mü’ekked ola eyle olsa hâliyâ bu ahidnâmede yazılan ahdin şartları

79) ri‘ayeti içün ibtidâen yeri göğü yaradan ve yüz yirmi dört bin peygamberle bizim peygamberimiz hazret-i Muhammed Mustafa’yı salla‘llahu aleyhi ve sellem gönderen ve mecmû‘ kitapları

80) gökten indiren ulu Allah’ın azâmetine ve babam ruhuna ve oğlancıklarım başına ve yürüdüğüm yoluma ve kuşandığım kılınca and içerin ki bu ahidnâmede yazılan şartları

81) ri‘âyet edem inşâa‘llahu te‘âlâ mâdâm ki kral canibinden olmaya benden dahi olmaya ve bu sulhde bile olan Hristiyan beğleri canibinden benim ilime vilayetime

82) ve kal‘alarıma ve şehirlerime zarar ve ziyan yetişmeye ve ahde muhâlif bir nesne sâdır olmaya benden dahi ahde ve sulha muhâlif nesne sâdır olmaya yukarıda zikr olunduğu gibi

83) şöyle ki Hristiyan beğlerinden birisinden ahde muhâlif bir nesne vâki‘ ola anın muhalefetinden sâir beğler ile olan ahde ve sulhe zarar gelmeye ve bu sulhun

84) ibtidâî tarihi İsa-yı nebi tarihinin bin beş yüz üçüncü yılında ağustosun yirminci gününden ve bizim peygamberimiz salla‘llahu aleyhi ve sellem tarihinin dokuz yüz

85) dokuzuncu yılından Saferü’l-muzaffer ayının yirmi sekizinci gününden başlayıp mukarrer ola andan sonra bu ahidnâme İsa-yı nebi tarihinin bin beş yüz üçüncü yılında

86) mâh-ı novevirisin dördüncü gününde ve bizim peygamberimiz Muhammed Mustafa salla'llahu aleyhi ve sellem tarihinin dokuz yüz dokuzuncu yılında mâh-ı Cemâziye'l-ulânın

87) on beşinci gününde yazıldı.

Be-makam-ı Kostantiniyye

1513 Tarihli Venedik Ahidnamesi Metni

17 Ekim 1513 tarihli Venedik ahidnamesinin ahidnamenin Türkçe yazılmış orijinal nüshası[857] günümüze ulaşmış olup Venedik Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır.[858]

Bu belge ilk olarak Venedik'teki Türkçe belgeler hakkında en geniş çalışmayı yapmış olan Tayyib Gökbilgin tarafından Arap harfleri ile neşredilerek ilim dünyasına tanıtılmıştır.[859] Türk araştırmacılar tarafından Osmanlı-Venedik ahidnamelerine yönelik yapılmış ilk çalışma olan yüksek lisans tezinde Meryem Kaçan Gökbilgin'in neşrini kullanarak bu ahidnamenin transkripsiyonunu yayınlamıştır.[860] Theunissen ise Gökbilgin'in yayınlamış olduğu metni orijinal ahidname ile mukayeseli olarak tekrar yayınlayarak araştırmacıların istifadesine sunmuştur.[861]

Ayrıca Gökbilgin'in muhtevası ve tarihi önemi açısından ele aldığı ahidnameler arasında 1513 tarihli bu ahidname de bulunmaktadır.[862] Son olarak 2019 yılında Ahmet Aksın tarafından yapılan bir çalışmada bu ahidnamenin veriliş süreci anlatılarak hükümleri incelenmiştir.[863]

Metin[864]

[857] Theunissen, **a.g.e.**, s. 394. Belge: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 161.
[858] Theunissen, **a.g.e.**, s. 394.
[859] Gökbilgin, **Türkçe Belgeler**, s. 47-50 (Belge No. 129) ve tıpkıbasım 152-155.
[860] Meryem Kaçan, **a.g.t.**, s. 49-52.
[861] Theunissen, **a.g.e**., s. 394-399.
[862] Gökbilgin, **a.g.m**., s. 473-483.
[863] Aksın, "1513 ve 1517 tarihli Venedik Ahidnameleri", **Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa**, (ed. Nilüfer Alkan Günay), Bursa 2018, s. 180-184.
[864] Bu metin Theunissen, **a.g.e.**, s. 394-399'dan alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

Hüve

Selim Şah bin Bayezid Han el-muzaffer da‘imâ

1) Nişân-ı âlî-şân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i gîti-sitân-ı hâkânî nüffize bi’l-avni’r-rabbânî ve’l-menni’s-sübhânî hükmü oldur ki

2) ben ki sultanü’s-selâtîn burhânü’l-havâkîn Sultan Selim Şah bin Sultan Bayezid hanın şimdiki halde Venedik dojı Lonardo Loredan südde-i azâmet-penâh ve atabe-i aliyye-i celâlet-

3) destgâhıma yarar ve mu‘temed âdemleri Anto Custiniyani elçiliğe gönderip arz-ı ihlâs ve mehabbet ve i‘lâm-ı ihtisâs ve meveddet edip merhûm babam ile olan dostluk ve mehabbet

4) mûcebince benimle dahi dostluk olmak bâbında tecdîd-i ahd olunmasın talep ettikleri ecilden ben dahi ânlarınla dostluğu ve ahdi kabul edip işbu ahdnâme yazıldığı güne gelince öteden

5) ve beriden cüzvî ve küllî vâki‘ olan kazâyâ debredilmemek üzere kavl olunup bu günden dostluk mukarrer olup bu ahdnâmeyi verip eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki yeri göğü yaradan

6) perverdigâr hakkıyçün mezkûr Venedik dojı ile ve sâir beğleriyle ve ânların âdemleri ile ve ânlara müte‘allik olan yerlerin ve vilayetlerin halkı ile ve kal‘aları ve burgazlarıyla ve âdemleri ile

7) fi’l-cümle Aya Marko’nun sancağın götüren kimesneleriyle ve cemî‘ ânlara müte‘allik yerleriyle yaştan ve kurudan el-ân ellerinde olan elleri ve günleri ile şimdiye dek ve şimdiden sonra açılacak

8) yerleriyle ki kendi dindaşlarından alalar benim sınırımda olmaya ve haraç-güzârım olmaya ve Nakş adasıyla ve âna tâbi geri kalan adalarıyla aramızda dostluk ve mehabbet ve barışıklık

9) ola benim memâlik-i mahrûsemde olan sancak beğlerinden ve subaşılardan ve tımar erenlerinden fi’l-cümle benim hüddâm-ı encüm-ihtişâmımdan hiç ahad bunların vilayetlerine ve kal‘alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar

10) ve ziyan yetiştirmeyeler eğer bana müte‘allik kimesnelerden bunların vilayetlerine ve kal‘alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan yetiştirirler ise ol zararı ve ziyanı yerine koyup dahl eden

11) kimesnelerin hakkından gelem ânlar dahi mütekeffil olalar ki benim elime ve kal‘alarıma ve burgazlarıma ve âdemlerime ânların beğlerinden ve sipahilerinden ve âdemlerinden hiç ahad zarar ve ziyan

12) yetiştirmeyeler eğer zarar ve ziyan yetiştirirler ise ol zararı ve ziyanı yerine koyup dahl eden kimesnelerin haklarından geleler ve mezbûr beğlerin bazirgânlarından ve âdemlerinden fi’l-cümle sefer ehli

13) olan kimesneleri ki Venedik adına ola benim memâlik-i mahrûseme yaştan ve kurudan kadırga ile ve köke ile ve gayri küçük gemi ile İstanbul’a ve Galata’ya ve Trabzon’a ve Kefe’ye ve bana müte‘allik olan yerlere

14) ne vakit dilerler ise eğer boğazın içinden taşından geleler ve gideler ve benim memâlik-i mahrûsemden derya yüzüne giden gemilerim kadırgalarım ve donanmalarım rençberin olsun benim olsun deniz yüzünde

15) Venedik gemilerine buluşurlar ise birbirine dostluk edip zarar ve ziyan etmeyeler edecek olurlar ise eğer âdem ve eğer esbab ve eğer davar ziyanıdır her ne ise yerine koyula hemçünân ânların gemileri

16) ve kadırgaları ve donanmaları deniz yüzünde benim gemilerime ve yahut rençber gemisine buluşurlar ise dostluk üzere geçeler gideler zarar ve ziyan etmeyeler edecek olurlar ise eğer âdem ve eğer esbab

17) ve eğer davar ziyanıdır her ne ise yerine koyalar ve benim memâlik-i mahrûsemden donanma gemilerim ki bir yana sefere gide Venedik’e müte‘allik yere olmaya ve Venedik’in donanması epsem kendi hâlinde dostluk

18) üzere durup hareket etmeyip varıp kimesne mu‘avenet eylemeye benim donanmalarıma zarar ve ziyan yetişmesine sebep olmaya ve gayr vilayetin harami parçalarına ve kadırgalarına

19) ve gayri gemilere tuş geldikleri vakit Venedik kendi adalarına ve limanlarına ve hisarlarına sığındırmaya ve durgurmayalar ve azık vermeyeler tutmaları mümkün ise tutup haklarından

20) geleler ve illâ men‘ ve redd edeler ve hemçünân ben dahi adalarıma ve limanlarıma gelen harami kadırgaları ve barçaları ve kayıkları sığındırmayam ve durgurmayam ve azık vermeyem tutulması mümkün ise tutup

21) haklarından gelem ve illâ men‘ ve redd edem ve Venedik’ten bir kimesne gelip benim memâlik-i mahrûsemde bir kimesne ile satu bazar etse akçesin tamam eda etmeden hile edip kaçıp gider ise ol kimesne

22) bulunursa ki benim hükm-i hümâyûnumla varıp talep oluna sahibine rızkın alıvereler ve benim memâlik-i mahrûsemden bir kimesne varıp Venedik’te bir kimesne ile satu bazar edip akçesin tamam eda etmeden

23) hile edip kaçıp geldiği sabit olur ise ben dahi alıverem ve memâlik-i mahrûsemde bir kimesne borç edinse ve yahut bir vech ile müttehem olsa dahi gaybet eylese ânın için bir günahsız tutulmaya

24) ve Venedik beğlerine ânın için töhmet olunmaya meğerki ânların memleketine vara dura hemçünân ben dahi eyle edem ve balyos kimi dilerler ise göndereler diler ise horendesiyle gelip

25) mahrûse-i Kostantiniye’de üç yıla karib dura üç yıl tamam olmadan gide diler ise horendesiz gele maslahat ne ise göre üç yıl tamam olmadan ol gide ânın yerine ol vech ile biri dahi

26) gele ve Venedik’ten bir esir kaçıp benim memâlik-i mahrûseme gelse Müslüman olur ise sahibi gelicek sahibine bin akçe verile sahibi gelmeyip vekil gönderirse ol bin akçe vekile verile eğer küfrü

27) üzere durursa ol esir aynı ile verile hemçünân bizden kaçıp ânlara varırsa ânlar dahi bu vech ile edeler ve Venedik gemileri benim memâlik-i mahrûseme gelir iken muhalif yel çıkıp ol gemi

28) helâk ederse ne denli âdem kurtulur ise azâd ola ve davarları kurtulur ise sahibine verile eğer memâlik-i mahrûsemden ol tarafa bir gemi varır iken muhalif yel çıkıp ol gemi helâk

29) ederse ne denli âdem kurtulur ise ânlara dahl olunmayıp ve davarları kurtulur ise sahibine vereler kat‘a nizâ‘ etmeyeler ve memâlik-i mahrûsemden şol yerden kadırga ve kayıklar ve gayri

30) gemiler derya yüzüne çıkıp gittikleri vakit ki kapudanım ânlarınla bile olmaya mezbûr gemilerin reisleri muhkem kefiller vereler ki varıp Venedik memleketine zarar ve ziyan yetiştirmeyeler

31) eğer kefil vermeden giderler ise mücrim ve günahkâr olalar haklarından geline eğer kefil verdikten sonra varıp zarar ve ziyan olur ise kefilleri vereler hemçünân

32) Venedik tarafından dahi derya yüzüne ki gemiler çıka Venedik kapudanı bile olmaya reisleri muhkem kefil verdikten sonra memâlik-i mahrûseme zarar ve ziyan yetiştirirler ise ol olan zararı

33) ve ziyanı kefilleri vereler eğer kefilsiz giderler ise günahkâr olalar muhkem haklarından geleler ve memâlik-i mahrûsemden bir haraç-güzâr ve yahut bir âmil kaçıp Venedik’e müte‘allik

34) Anabolu’ya ve gayr kal‘alara ve adalara varıp ânda temekkün etse kabul olunmaya varan âdemimize ta‘allül etmeyip aynı ile vereler şöyle ki bir kimesne âdem öldürüp

35) ve yahut uğurluk edip rızk iletse Anabolu’ya ve gayri adalara gitse ol kimesneyi aynı ile vereler hemçünân ben dahi eyle edem ve Venediklünün

36) birbiri arasında nizâ‘ları olsa balyosları ayinlerince dinleye kimesne dahl etmeye ve balyos olanı ahârın borcu içün bunda kimesne tutup ödetmeye emmâ balyos

37) ânı Venedik beğlerine bildiricek Venedik beğleri dahi eğlemeyip be-cidd cevâbın göndereler ve Venedik’ten İnebahtı’ya ve Mora’ya bir bazirgân ki gele gayri kimesne borcu içün

38) ânı tutup incitmeyeler ve Venediklü bazirgânı Burusa'ya ve yahut gayri yere gitmek istese balyostan icâzet-nâme almayınca gitmeye eğer temerrüd edip icâzet-nâmesiz gitmek

39) ister ise subaşı balyosa mu'avenet edip koyuvermeye ve Venedik'ten gelen gemilerin neftileri memâlik-i mahrûsemde hizmete tutulmaya nice geldiler ise gemileriyle girü eyle gideler ve Venedik'ten

40) gelip temekkün eden kimesneler evli olsun ergen olsun mâdâm ki gelip gidip rençberlik edip benim memâlik-i mahrûsemde temekkün edip yerleşmeye ândan haraç talep olunmaya

41) ve Venediklünün ba'zı haraç-güzâr kâfirler ile nizâ'ları olup da'va edicek Venediklü şahitler ikamet ederler imiş husamâ olan bu yer kâfirlerinden gerektir deyip

42) bunlara müzayaka verip Venedik kâfirleri şehadetin kabul etmezler imiş eyle olsa cümle kefere millet-i vâhide olduğu sebepten buyurdum ki ânların kefere ile münâza'ası olup

43) ikamet-i şâhide ihtiyaç olur ise kefere taifesinden kangı sınıfından ki şahit ikamet edip şer'-i şerîf-i nebevî muktezasınca ısbat edeler kabul oluna ve Venediklü'den

44) bir bazirgân memâlik-i mahrûsemde yolda ve izde veya köyde basılıp rızkı alınsa ve yahut basıldıkta bazirgân tepelenmiş olsa ya gâyip olsa vârisi yahut vekili gelir ise şer'le

45) görülüp hak yerine vara ve Venediklüden bir bazirgân veya bir kimesne benim memâlik-i mahrûsemde vefat etse ânın metrukâtına beytü'l-malcı karışmayıp balyoslarına teslim oluna ve Mağrib

46) Müslümanlarından ve bunlardan gayri sâir yerlerin bazirgânları ki benim memâlik-i mahrûseme bey' ve şirâ etmek içün yaştan ve kurudan gelmeli olıcak ki Venedik hükmettiği yerlere uğraya âdetleri

47) ve kanunları üzere metâ'larının rüsumun aldıktan sonra mâni' olmayalar zarar ve ziyan yetiştirmeyeler memâlik-i mahrûseme nice dilerler ise geleler ve gideler Korfuz'dan

48) yukarı boğazda yürüyen gemiler Venedik olsun ve gayr olsun ki Venedik'e ticarete varalar ve geleler bizden kimesne ânlara mâni' olmaya zarar ve ziyan yetiştirmeye

49) meğerki yaramazlık etmiş olalar ve Zante adası ki her yıl ânın içün hızâne-i âmireye beş yüz filori verirler idi yine ol beş yüz filoriyi bi-tamamihî her yıl

50) verip hızâne-i âmireme teslim edeler bu zikr olunan ahd üzere ânlarınla dostluğu kabul eyleyip eymân-ı mugallaza ile yemin eylerim ki yeri ve göğü

51) yaradan perverdigâr hakkıyçün mâdâm ki ânlar ahdı ve dostluğu ri'ayet edip ahda muhalif nesne sâdır olmaya benden dahi hilâf-ı ahd nesne vâki' olmaya şöyle bileler

52) işbu ahd-nâme bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletin aleyh efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât tarihinden dokuz yüz on dokuzuncu yılın şa'ban ayının

53) on yedinci günü ve hazret-i İsa'nın aleyhi's-selâm tarihinden bin beş yüz on üç yılının Ohtoros ayının on yedinci gününde mahrûse-i Edirne'de yazıldı ki devam-ı devletim ve izdiyâd-ı şevketim ilâ yevmi'l-kıyâm mü'ebbed ve müstahkem ola.

1517 Tarihli Venedik Ahidnamesi Metni

1517 tarihli Venedik ahidnamesi Türkçe[865] ve İtalyanca[866] orijinali olarak iki farklı formda günümüze ulaşmış olup bu belgeler Venedik Devlet Arşivi'nde muhafaza edilmektedir.[867] Osmanlı-Venedik ahidnameleri arasındaki ilk İtalyanca belge olması bakımından hususi bir öneme sahip olan İtalyanca nüshadan Melikoff ve Wansbrough gibi araştırmacılar bahsederek araştırmacıları haberdar etmekle birlikte bu belgenin neşri ilk kez Theunissen tarafından yapılmıştır.[868]

Ahidnamenin Türkçe nüshası ise ilk kez Gökbilgin'in önemli makalesinde neşredilmiştir.[869] Bu neşriyata dayanarak Meryem Kaçan ahidnamenin tam metnini latin harfleri ile yayınlamıştır.[870]

[865] Theunissen, **a.g.e.**, s. 400. Belge: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 167.
[866] Theunissen, **a.y**. Belge: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 169.
[867] Theunissen**, a.y**..
[868] Theunissen**, a.g.m**., s. 407-412.
[869] Gökbilgin, **Türkçe Belgeler**, s. 50-54 (Belge No. 130).
[870] Kaçan, **a.g.t.**, s. 53-56.

Belgenin orijinali ve Gökbilgin'in neşrini bir arada kullanan Theunissen ahidnameyi tekrar neşretmiştir.[871]

Ahmet Aksın'ın yakın zamanda yapmış olduğu bir çalışmada Türkçe belgenin ortaya çıkış süreci kısaca özetlenerek 1513 tarihli Venedik ahidnamesi ile ilişkisine işaret edilmiştir. Aksın'ın belirttiğine göre belgenin orijinaline dayanarak transkripsiyonu yapılmış ve bu metin tekrar yayınlanmıştır. Çalışma sonunda belgenin tıpkıbasımı verilmiştir.[872]

Metin[873]

Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Mu'în

Selim Şah bin Bayezid Han el-muzaffer da'imâ

1) Nişân-ı âlî-şân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i gîti-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî hükmü oldur ki

2) ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn Sultan Selim Şah bin Bayezid hanın bundan evvel Venedik dojı ile mâbeynde dostluk olup ânın üzerine bâb-ı sa'adet-me'âbımdan

3) ahdnâme-i hümâyûn verilmiş idi eyle olsa hâliyâ Venedik dojı olan Lonardo Loredan dahi Bartalmiye ve Alvise Mocenigo nam yarar beğlerini

4) elçi ta'yin edip dergâh-ı cihan-penâhıma irsâl edip arz-ı ihlas ve mehabbet ve i'lâm-ı ihtisas ve meveddet edip mâbeynde olan dostluk ve ahd kemâkâne mukarrer ve müstahkem olmasın

5) talep eylediği sebepten ben dahi kabul edip dostluğu mukarrer kılıp bu ahdnâme-i hümâyûnu verip eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan

6) perverdigâr hakkıyçün mezkûr Venedik dojı ile ve sâir beğleriyle ve ânların âdemleriyle ve ânlara müte'allik olan yerlerin ve vilayetlerin halkı ile ve kal'aları

[871] Theunissen, **a.g.e.**, s. 400-407.
[872] Aksın, **a.g.m.,** s. 184-193.
[873] Bu metin Theunissen, **a.g.e.**, s. 400-407'den alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

7) ve burgazları ile fi'l-cümle Aya Marko sancağın götüren kimesneleriyle ve cemî' ânlara müte'allik yerleriyle yaştan ve kurudan el-ân ellerinde olan elleri ve günleriyle şimdiye dek

8) ve şimdiden sonra açılacak yerleri ile ki kendi dindaşlarından almış olalar ve alalar benim sınırımda olmaya ve haraç-güzârım olmaya ve Nakş adasıyla ve âna tâbi olan

9) adalarıyla aramızda dostluk ve mehabbet ve barışıklık ola benim memâlik-i mahrûsemde olan sancak beğlerinden ve subaşılardan ve tımar erenlerinden fi'l-cümle benim hüddâm-ı encüm-ihtişâmımdan

10) hiç ahad bunların vilayetlerine ve kal'alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan yetiştirmeyeler eğer bana müte'allik kimesnelerden bunların vilayetlerine ve kal'alarına

11) ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan yetiştirirler ise ol zararı ve ziyanı yerine koyup dahl eden kimesnelerin hakkından geldirem ânlar dahi

12) mütekeffil olalar ki benim elime ve kal'alarıma ve âdemlerime ânların beğlerinden ve sipahilerinden ve âdemlerinden hiç ahad zarar ve ziyan yetiştirmeyeler eğer zarar

13) ve ziyan yetiştirirler ise ol zararı ve ziyanı yerine koyup dahl eden kimesnelerin haklarından geleler ve zikr olan beğlerin bazirgânlarından ve âdemlerinden

14) fi'l-cümle sefer ehli olan kimesneleri ki Venedik adına ola benim memâlik-i mahrûsemden yaştan ve kurudan kadırga ile ve köke ile ve gayri küçük gemi ile eğer

15) İstanbul'a ve eğer Galata'ya ve Trabzon'a ve Kefe'ye fi'l-cümle bana müte'allik olan yerlere ne vakit dilerler ise eğer boğazın içinden taşından

16) ihtiyar ederler ise ne vakit diler ise gelip gideler ve benim memâlik-i mahrûsemden derya yüzüne giden gemilerin ve kadırgaların ve donanmaların ve rençber gemilerinden

17) olsun benim olsun deniz yüzünde Venedik gemilerine buluşurlar ise birbirine dostluk edip zarar ve ziyan etmeyeler edecek olurlar ise eğer âdem ve esbab

18) ve eğer davar ziyanıdır her ne ise yerine konula hemçünân ânların gemileri ve kadırgaları ve donanmaları deniz yüzünde benim gemilerime ve yahut rençber gemisine buluşurlar ise

19) dostluk üzere geçeler gideler zarar ve ziyan etmeyeler edecek olurlar ise eğer âdem ve eğer esbab ve eğer davar ziyanıdır her ne ise yerine koyalar ve benim memâlik-i

20) mahrûsemden donanma gemilerim ki bir yana sefere gide Venedik'e müte'allik yere olmaya ve Venedik'in donanması epsem kendi hâlinde dostluk üzere durup hareket etmeyip varıp

21) kimesneye mu'avenet eylemeye benim donanmalarıma zarar ve ziyan yetişmesine sebep olmaya ve gayr vilayetin harami parçaları ve kadırgalarına ve gayri gemilere tuş

22) geldikleri vakit Venedik kendi adalarına ve limanlarına ve hisarlarına sığındırmaya ve durgurmayalar ve azık vermeyeler tutmaları mümkün ise tutup haklarından geleler

23) ve illâ men' ve redd edeler ve hemçünân ben dahi adalarıma ve limanlarıma gelen harami kadırgaları ve parçaları ve kayıkları sığındırmayam ve durgurmayam ve azık vermeyem tutması

24) mümkün ise tutup haklarından gelem ve illâ men' ve redd edem ve Venedik'ten bir kimesne gelip benim memâlik-i mahrûsemde bir kimesne ile satu bazar etse akçesin tamam eda eylemeden

25) hile edip kaçıp giderse ol kimesne bulunursa ki benim hükm-i hümâyûnumla varıp talep oluna sahibine rızkın alıvereler ve benim memâlik-i mahrûsemden bir kimesne varıp

26) Venedik'te bir kimesne ile satu bazar edip akçesin tamam eda etmeden hile edip kaçıp giderse ki sabit ola ben dahi alıverem ve memâlik-i mahrûsemde bir kimesne borç edinse

27) ve yahut bir vech ile müttehem olsa dahi gaybet etse ânın için bir günahsız tutulmaya ve Venedik beğlerine ânın için töhmet olunmaya meğerki ânların memleketlerine varıp dura

28) hemçünân ben dahi eyle edem ve balyos kimi dilerse göndereler dilerse horendesi ile gelip mahrûse-i Kostantiniye'de üç yıla karib dura üç yıl tamam olmadan gide dilerse

29) horendesiz gele maslahat ne ise göre üç tamam olmadan ol gide ânın yerine ol vech ile biri dahi gele ve Venedik'ten esir kaçıp benim memâlik-i mahrûseme gelse Müslüman

30) olursa sahibi gelicek sahibine bin akçe verile sahibi gelmeyip vekil gönderirse ol bin akçe vekile verile eğer küfrü üzere dururlar ise ol esir aynı ile verile

31) hemçünân bizden kaçıp ânlara varırsa ânlar dahi bu vech ile edeler ve Venedik gemileri benim memâlik-i mahrûseme gelirken muhalif rüzgâr çıkıp ol gemiyi helâk ederse ne denli âdem

32) kurtulursa azâd ola ve davarları kurtulursa sahiplerine verile kat'a nizâ' olunmaya eğer memâlik-i mahrûsemden ol tarafa bir gemi varırken muhalif yel çıkıp ol

33) gemiyi helâk ederse ne denli âdem kurtulur ise ânlara dahl olunmayıp ve davarları kurtulursa sahiplerine vereler kat'a nizâ' ve ta'allül etmeyeler ve memâlik-i mahrûsemden

34) şol yerde kadırga ve kayıklar ve gayri gemiler derya yüzüne çıkıp gittikleri vakit ki kapudanım ânlarınla bile olmaya mezkûr gemilerin reisleri muhkem kefiller vereler ki varıp

35) Venedik memleketine zarar ve ziyan etmeyeler eğer kefil vermeden gidecek olurlar ise mücrim ve günahkâr olalar haklarından geline eğer kefil verdikten sonra varıp zarar ve ziyan

36) yetiştirirler ise ne zarar ve ziyan olursa kefilleri vereler hemçünân Venedik tarafından dahi derya yüzüne ki gemiler çıka Venedik kapudanı bile olmaya reisleri muhkem kefil

37) verdikten sonra memâlik-i mahrûseme zarar ve ziyan yetiştirecek olurlar ise ol olan zararı ve ziyanı kefilleri vereler eğer kefilsiz giderler ise günahkâr olalar

38) muhkem haklarından geleler ve memâlik-i mahrûsemden bir haraç-güzâr ve yahut bir âmil kaçıp Venedik'e müte'allik yere Anabolu'ya ve gayr kal'alara ve adalara varıp ânda temekkün etse

39) kabul olunmaya varan âdemimize ta'allül etmeyip aynı ile vereler şöyle ki bir kimesne âdem öldürüp ve yahut uğurluk edip rızk iletse Anabolu'ya ve gayri adalara gitse

40) ol kimesneyi aynı ile vereler hemçünân ben dahi eyle edem ve Venediklünün biri biri arasında nizâ'ları olsa balyosları ayinleri mucibince dinleye kimesne dahl etmeye

41) ve balyos olanı ahârın borcıyçün bunda kimesne tutup ödetmeye emmâ balyos ânı Venedik beğlerine bildiricek Venedik beğleri dahi eğlemeyip be-cidd cevâbın göndereler

42) ve Venedik'ten İnebahtı'ya ve Mora'ya bir bazirgân ki gele gayri kimesne borcıyçün ânı tutup incitmeyeler ve Venediklü bazirgânı Burusa'ya ve yahut gayri yere gitmek istese balyostan

43) icâzet-nâme almayınca gitmeyeler eğer temerrüd edip icâzet-nâmesiz gitmek ister ise subaşı balyosa mu'avenet edip koyuvermeye ve Venedik'ten gelen gemilerin neftileri

44) memâlik-i mahrûsemde hizmete tutulmaya nice geldilerse gemileriyle girü eyle gideler ve Venedik'ten gelip temekkün eden kimesneler evli olsun ve ergen olsun mâdâm ki gelip

45) gidip rençberlik edip benim memâlik-i mahrûsemde temekkün edip yerleşmeye ândan haraç talep olunmaya ve Venediklünün ba'zı haraç-güzâr kâfirleri ile nizâ'ları olup

46) da'va edicek Venediklü şahitler ikamet ederler imiş husamâ olan bu yer kâfirlerinden gerektir deyip bunlara müzayaka verip Venedik kâfirleri şehadetin kabul

47) etmezler imiş eyle olsa cümle kefere millet-i vâhide olduğu sebepten buyurdum ki eğer ânların kefere ile münâza'ası olup ikamet-i şâhide ihtiyaç olursa

48) kefere taifesinden kangı sınıfından ki şahit edip şer‘-i şerîf-i nebevî muktezasınca ısbat edeler kabul oluna ve Venediklü’den bir bazirgân

49) memâlik-i mahrûsemde yolda ve izde veya köyde basılıp rızkı alınsa ve yahut basıldıkta bazirgân tepelenmiş olsa ve yahut gâyip olsa vârisi

50) ve yahut vekili gelirse şer‘le görülüp hak yerine vara ve Venediklüden bir bazirgân veya bir kimesne benim memâlik-i mahrûsemde vefat eylese ânın

51) metrukâtına beytü’l-malcı karışmayıp balyoslarına teslim oluna ve Mağrib Müslümanlarından ve sâir ânlardan gayri yerlerin bazirgânları ki benim memâlik-i

52) mahrûseme bey‘ ve şirâ eylemek içün yaştan ve kurudan gelmeli olıcak ki Venedik hükmettiği yerlere uğraya âdetleri ve kanunları üzere

53) metâ‘larının rüsumun aldıktan sonra mâni‘ olmayalar zarar ve ziyan yetiştirmeyeler memâlik-i mahrûseme nice dilerler ise geleler ve gideler Korfuz’dan yukarı boğazda yürüyen

54) gemiler Venedik olsun ve gayr olsun ki Venedik’e ticarete varalar ve geleler bizden kimesne ânlara mâni‘ olmaya zarar ve ziyan yetiştirmeyeler meğerki yaramazlık etmiş olalar

55) ve Zante adası ki her yıl ânın içün hızâne-i âmire içün beş yüz filori verirler idi yine ol beş yüz filori bi-tamamihî her yıl verilip

56) hızâne-i âmireme teslim oluna ve mukaddemâ diyâr-ı Mısır Çerâkese elinde iken cezîre-i Kıbrıs’tan sâl-be-sâl sekiz bin filoriye bedel kumaş ve haraç vermek

57) âdetleri imiş eyle olsa hâliyâ diyâr-ı Mısır devlet-i kahirem muktezasınca külliyen feth olunup sâir memâlik-i mahrûsemden vâki‘ olup zikr olunan

58) haraç yüce padişahlığıma verilmesi lazım olmağın buyurdum ki haraç-ı mezbûr kumaş olmayıp her yıl sekiz bin nakd-i firengi filori olup

59) mahrûse-i İstanbul’a gönderip hızâne-i âmireme teslim edeler bu zikr olan ahd üzere ânların ile dostluğu kabul edip eymân-ı mugallaza ile yemin

60) ederim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün mâdâm ki ânlar ahdı ve dostluğu ri‘ayet edip ahda muhalif nesne sâdır olmaya benden dahi hilâf-ı

61) ahd nesne vâki‘ olmaya şöyle bileler işbu ahd-nâme-i hümâyûn bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletin aleyh efdalü’s-salavât ve ekmelü’t-tahiyyât

62) tarihinden dokuz yüz yirmi üçüncü yılın şa‘ban ayının…

1520 Tarihli Sakız Ahidnamesi Sureti Metni

Kanuni Sultan Süleyman tahta çıktığı ilk yıl Sakız’a bir ahidname vermiştir. Bu ahidnamenin veriliş sürecine dair kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamakla birlikte Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi Veliyüddin Efendi koleksiyonundaki bir mecmuada[874] bulunan sureti bu tarihe kadar Sakızlıların her padişah değişikliğinde ahidnamelerini tecdid ettiklerini göstermektedir. Bu ahidname Osmanlı-Ceneviz ilişkilerine dair metni günümüze ulaşmış olan tek Türkçe ahidname olması hasebiyle oldukça önemlidir. Orijinaline henüz ulaşamadığımız bu belgenin daha önce tam bir neşri yapılmamış olmakla birlikte ahidnamenin yer aldığı mecmuayı daha önce incelemiş olan Mario Grignaschi bu ahidnamenin metnini Arap harfleri ile bir makalede yayınlamıştır.[875] Ancak bu metnin hükümleri herhangi bir şekilde incelenmemiş, Osmanlı ahidnameleri içerisindeki yerine dair bir değerlendirme yapılmamıştır.

Metin

[148b] Sakız beğlerine Sultan Süleyman eyyâmında verilen ahdnâmedir.

Ben ki Sultan Süleyman Şah ibn Sultan Selim Şah ibn Sultan Bayezid Han’ın bundan evvel benim dedelerim ve babam hüdâvendigâr tayyeba’llahu serâhum Sakız beğleriyle dostluk eylemişler şimdiki hâlde mezkûrun beğler atebe-i ulyâma Bristo Histiyan ve Bilso Histiyan [149a] nam elçilerden dostluğu ve barışıklığı muhkem eylemeğe gönderdikleri sebebden ben dahi kabul ettim ve musâlaha ve mu‘âhede eyledim ki bu günden sonra anlar gele ve anların sipahileri ve âdemleriyle ve anlara

[874] TYEK, Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi 1970, 148b-149b.
[875] Grignaschi, **a.g.m.**, s. 117-119.

müte‘allik olan yerleriyle ve adalarıyla fi’l-cümle anlara müte‘allik olan kimesneleriyle şimdiye dek ne vechle dostluk olıgelmiş ise girü ol vech üzere min ba‘d memâlik-i mahrûsemde olan sancak beğlerinden ve kadılardan ve subaşılardan ve kapudanlarımdan ve rüesâlarımdan fi’l-cümle bana müte‘allik olan kimesnelerden anlara ve anlara müte‘allik olan âdemlere ve yerlerine bir ziyan yetişmeye eğer yetişecek olursa yerine koyam ve edenlerin hakkından gelem ve mezkûr beğlerin bazirgânları ve âdemleri ve gemileriyle benim memâlik-i mahrûseme geleler ve gideler yaştan ve kurudan anlara kimesne te‘addi etmeye ve eğer anların âdemlerinden bir kimesne benim memâlik-i mahrûsemde fevt olursa rızkların yaveci ve mevkûfcu dahl eylemeye ve eğer anların üzerine bâğî gelip ziyan kasd ederlerse anlara denizden ve kurudan yardım koşup anları ol bâğîden kurtaram ve buyurdum ki anların şehâdetleri gayri kâfirler üzerine kadılar katında mesmu‘ ve makbul ola eğer mezkûrların bazirgânları benim memâlik-i mahrûseme ticarete gelirlerse gümrüklerin evvelden veregeldikleri âdet üzere vereler ve destur verdiğim her yıl kendi akçeleriyle Edirne müdüyle iki bin müd tahıl alalar [149b] ammâ dergâh-ı mu‘allâma müşâvere edeler ne yerden buyurursam andan alalar bu hususda sancak beği ve kadı ve subaşı dahl ve mâni‘ olmaya mezkûrlar dahi her yıl dergâh-ı mu‘allâma haraçlarıyçün on bin Frenki filori teslim edeler ve yahud filori bahasıyçün dört yüz elli bin akçe vereler ve eğer kumaş emr edersem haraç yerine bahasıyla kumaş vereler ve mezkûr haraçdan ziyâde anlardan nesne taleb eylemeye ve buyurdum ki geçmiş kazâyâ içün anları usandırmayalar ve eymân-ı mugallaza ile yemin edip ederin ki kuşandığım kılıç hakkıyçün ve atam dedem ruhlarıyçün ve oğlancıklarım başı içün ve benim başım içün ve canım içün ve yüz yirmi dört bin peygamber hürmetiyçün ve hazret-i resulün aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm pak ve münevver ve mütahher ruhiyçün ve dinim hakkıyçün yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün bu günden sonra mâdem ki anlar kendilerinde kâim ve dâim olup anlardan hilâf-ı ahd nesne zâhir olmaya ben dahi bu ahd üzerine sâbit ve kâim olam hilâf-ı ahd benden nesne sâdır olmaya şöyle bileler alâmet-i şerif üzerine i‘timad kılalar fî Muharrem sene 927.

Be-makam-ı Kostantiniyye

1521 Tarihli Venedik Ahidnamesi Metni

Kanuni Sultan Süleyman tarafından Venedik'e 1521 tarihinde verilen ve kendisinden sonraki ahidnamelere esas teşkil eden ahidnamenin Türkçe orijinali[876] ve bu belgenin iki sureti[877] Venedik Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır. Ayrıca Paris Milli Kütüphanesi koleksiyonlarındaki bir inşa kitabının içinde yarım kalmış bir suretinin[878] bulunduğunu da Theunissen haber vermektedir.[879]

Bu ahidnamenin metnini Tayyib Gökbilgin Venedik arşivlerindeki Türkçe belgeler üzerine yaptığı neşriyatın ikinci kısmında suret belge üzerinden Arap harfleri ile yayınlamıştır.[880] Ardından Mahmut Şakiroğlu bu ahidname üzerine yaptığı müstakil çalışmasında ahidnamenin orijinalini neşretmiştir.[881] Ardından Şakiroğlu neşrine Meryem Kaçan'ın tezinde aynıyla yer verilmiştir.[882] Son olarak Theunissen bu ahidnamenin orijinalini Venedik Devlet Arşivi'nde bulunan diğer nüshalar, Gökbilgin ve Şakiroğlu neşirleri ve Paris'teki münşeatta bulunan metnin her birinin farklılıklarına işaret ederek yayınlamıştır.[883]

Metin[884]

Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Mu'în

Süleyman Şah bin Selim şah han el-muzaffer da'imâ

1) Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i gîti-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-sübhânî hükmü oldur ki

[876] Theunissen, **a.g.e.**, s. 415. Belge: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 188.
[877] Theunissen, **a.y.**. Belge: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 189 ve 190.
[878] Bibliothèque Nationale de France, Ancien Fonds no. 144, v. 103b-113b.
[879] Theunissen, **a.y.**, s. 415.
[880] Gökbilgin, **Türkçe Belgeler**, s. 42-47 (Belge No. 128). Theunissen bu neşrin Galata kadılığında yapılan suret olduğunu bildirmektedir (189 numaralı belge). Gökbilgin'in neşrinin içeriği bu suret ile örtüşmektedir. Bahsi geçen belge tabii olarak tuğrasızdır fakat Gökbilgin neşri "Tuğra" ifadesi ile başlamaktadır. Bu durum akla Gökbilgin'in gördüğü bir başka belge olabilir mi sorusunu getirmektedir.
[881] Şakiroğlu, **1521 Tarihli**, s. 393-400.
[882] Kaçan, **a.g.t.**, s. 57-62.
[883] Theunissen, **a.g.e.**, s. 415-436.
[884] Bu metin Theunissen, **a.g.e.**, s. 416-436'dan alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

2) şimdiki halde ben ki sultanü’s-selâtîn burhânü’l-havâkîn Sultan Süleyman Şah bin Sultan Selim Şahım hâliyâ Venedik dojı olan Anton Griman südde-i azâmet-penâh ve atabe-i aliyye-i celâlet-

3) destgâhıma yarar ve mu‘temed âdemlerinden Marko Miniyo’yı elçiliğe gönderip arz-ı ihlas ve mehabbet ve i‘lâm-ı ihtisas ve meveddet edip merhûm babam tâbe serâhû ile olan dostluk ve mehabbet

4) mûcebince benimle dahi dostluk olmak bâbında tecdîd-i ahd olunmasın talep ettikleri ecilden ben dahi ânlarınla dostluğu ve ahdi kabul edip işbu ahdnâme yazıldığı güne gelince öteden

5) ve beriden cüzvî ve küllî vâki‘ olan kazâyâ debredilmemek üzere kavl olunup bu günden dostluk mukarrer olup bu ahdnâmeyi verip eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki yeri göğü

6) yaradan perverdigâr hakkıyçün mezkûr Venedik dojı Anton Grimanla ve sâir beğleriyle ve ânların âdemleriyle ve ânlara müte‘allik olan yerlerin ve vilayetlerin halkı ile ve kal‘aları

7)ve burgazlarıyla ve âdemleriyle fi’l-cümle Aya Marko’nun sancağın götüren kimesneleriyle ve cemî‘ ânlara müte‘allik yerleri ile yaştan ve kurudan el-ân ellerinde olan elleri ve günleri ile şimdiye dek

8) ve şimdiden sonra açılacak yerleriyle ki kendi dindaşlarından alalar benim sınırımda olmaya ve haraç-güzârım olmaya ve Nakş adasıyla ve âna tâbi geri kalan adaları ile aramızda dostluk

9) ve mehabbet ve barışıklık ola benim memâlik-i mahrûsemde olan sancak beğlerinden ve subaşılardan ve tımar erenlerinden bi’l-cümle benim hüddâm-ı encüm-ihtişâmımdan hiç ahad bunların

10) vilayetlerine ve kal‘alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan yetiştirmeyeler eğer bana müte‘allik olan kimesnelerden bunların vilayetlerine ve kal‘alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan yetiştirirler ise ol

11) zararı ve ziyanı yerine koyup dahl eden kimesnelerin hakkından gelem ânlar dahi mütekeffil olalar ki benim elime ve kal‘alarıma ve burgazlarıma ve âdemlerime ânların beğlerinden ve sipahilerinden ve âdemlerinden

12) hiç ahad zarar ve ziyan yetiştirmeyeler eğer zarar ve ziyan yetiştirirler ise ol zararı ve ziyanı yerine koyup dahl eden kimesnelerin haklarından geleler ve mezbûr beğlerin bazirgânlarından

13) ve âdemlerinden bi’l-cümle sefer ehli olan kimesneleri ki Venedik adına ola benim memâlik-i mahrûseme yaştan ve kurudan kadırga ile ve kökeler ile ve gayri küçük gemi ile İstanbul’a ve Galata’ya ve Trabzon’a ve Kefe’ye

14) ve İskenderiye-i Mısr’a ve sâir Arabistan’da olan iskelelere ve bi’l-cümle cümle-i memâlik-i mahrûseme müte‘allik olan yerlere ne vakit dilerler ise eğer boğazın içinden taşından geleler ve gideler ve benim memâlik-i mahrûsemden

15) derya yüzüne giden gemilerim ve kadırgalarım ve donanmalarım benim olsun rençberin olsun deniz yüzünde Venedik gemilerine buluşurlar ise birbirine dostluk edip zarar ve ziyan etmeyeler ammâ ânlar dahi

16) gerekdir ki ânın gibi deryâ yüzünde fermân-ı hümâyûnumla çıkmış hassa donanmalarıma ve kadırgalarıma ve sâir deryâ yüzüne giden gemilerime buluştuklarında yelkenlerin indirip dostlukların ve ita‘ât üzere oldukların bildireler

17) ve eğer yelken indirip dostlukların bildirdiklerinden sonra zarar ve ziyan edecek olurlar ise eğer âdem ve eğer esbab ve eğer davar ziyanıdır her ne ise yerine koyula hemçünân ânların gemileri

18) ve kadırgaları ve donanmaları dahi deniz yüzünde benim gemilerime ve yahut rençber gemisine buluşurlar ise birbirlerine dostlukların bildirip dostluk üzere geçeler gideler zarar ve ziyan etmeyeler edecek

19) olurlar ise eğer âdem ve eğer esbab ve eğer davar ziyanıdır her ne ise yerine koyalar ve eğer ittifak düşüp harami ve levend gemisine buluşup ol harami gemisi bunlara kasd edip cenk eyleye ve bi-iradeti’llah-i te‘âlâ

20) harami gemisine bunlar galib olalar hîn-i muharebede ne mikdar âdem helâk olur ise ola ammâ ne denlü âdemin esir edip diri tutarlar ise kendiler aslen katl eylemeyip bî-kusur sağ ve salim südde-i sa‘âdetime irsal

21) edeler tâ ki muhkem haklarından gelip bir veçhile siyaset ettirem ki gayrilerine mûceb-i ibret ve nasihat olalar benim memâlik-i mahrûsemden donanma gemilerim ki bir yana sefere gide Venedik’e müte‘allik yere olmaya ve Venedik’in

22) donanması epsem kendi hâlinde dostluk üzere durup hareket etmeyip varıp kimesneye mu‘avenet etmeye benim donanmalarıma zarar ve ziyan yetişmesine sebep olmaya ve gayri vilayetin harami parçalarına ve kadırgalarına ve gayri

23) gemilere tuş geldiği vakit Venedik kendi adalarına ve limanlarına ve hisarlarına sığındırmaya ve durgurmayalar ve azık vermeyeler tutmaları mümkün ise tutup ne mikdar âdem tutulur ise kendiler mecâl

24) vermeyip ve aslen meyl ve mühâbâ eylemeyip hemen cümlesinin muhkem haklarından geline ve eğer tutmaya kâdir olmazlar ise men‘ ve redd edeler ve hemçünân ben dahi adalarıma ve limanlarıma gelen harami

25) kadırgaları ve barçaları ve kayıkları sığındırmayam ve durgurmayam ve azık vermeyem tutulması mümkün ise mecâl vermeyip hemen muhkem haklarından geleler ve eğer tutmak mümkün

26) olmaz ise men‘ ve redd edem ve Venedik’ten bir kimesne gelip benim memâlik-i mahrûsemde bir kimesne ile satu bazar eylese akçesini tamam eda etmeden hile edip kaçıp gider ise ol kimesne bulunur ise ki benim hükm-i hümâyûnumla varıp

27) talep oluna sahibine rızkın alıverile ve benim memâlik-i mahrûsemden bir kimesne varıp Venedik’te bir kimesne ile satu bazar edip akçesin tamam eda etmeden kaçıp geldiği sabit olur ise ben dahi

28) alıverem ve memâlik-i mahrûsemde bir kimesne borç edinse ve yahut bir vech ile müttehem olsa dahi gaybet eylese ânın için bir günahsız tutulmaya Venedik beğlerine ânın için töhmet olunmaya meğerki ânların memleketlerine vara dura hemçünân

29) ben dahi eyle edem ve balyos kimi dilerler ise göndereler dilerse horendesiyle gelip mahrûse-i Kostantiniye'de üç yıla karib dura tamam olmadan gide diler ise horendesiz gele maslahat ne ise göre üç yıl

30) tamam olmadan ol gide ânın yerine bir dahi ol vechile gele ve Venedik'ten bir esir kaçıp benim memâlik-i mahrûseme gelse Müslüman olsa sahibi gelicek sahibine bin akçe verile sahibi gelmeyip

31) vekil gönderir ise ol bin akçe vekile verile eğer küfrü üzerine durur ise ol esir aynı ile verile hemçünân bizden kaçıp ânlara varır ise ânlar dahi eyle edeler ve şöyle ki harami kayıkları denizden ve gayri kimesneler

32) kurudan varıp Venedik'e tâbi' olan adaları urup âdemlerin esir edip getirip Anadolu'da ve Rumeli'nde satalar ânın gibi esir bulundukta gereği gibi dikkat ve ihtimamla teftiş olunup her kimin elinde bulunur ise kimden aldığını bulduralar şöyle ki aldığı kimesne levende müntehi olur ise ve ol levend dahi ele girer ise vâkı'a esir Venedik'in idüğü

34) zâhir olur ise ol levendin muhkem hakkından geline ve ol esir eğer Müslüman olmuş ise azâd olup salıverile ve eğer henüz küfrü üzerine ise Venediklüye teslim oluna ve eğer kimden alındığı

35) ma'lûm olmaz ise ol esir bi-aynihî dergâh-ı mu'allâma getirilip südde-i sa'âdetimde ihtimâm-ı tamla teftiş oluna ol vakit dahi eğer Venediklünin idüği zâhir olur ise ve Müslüman olmuş ise

36) azâd ola ve eğer henüz küfrü üzerine ise geri balyosa teslim oluna ve Venedik gemileri benim memâlik-i mahrûseme gelir iken muhalif yel çıkıp ol gemi helâk eder ise ne denli âdem

37) kurtulur ise azâd ola ve davarları kurtulur ise sahibine verile kapudan canibinden ve âdemlerinden ve gayriden kat'an dahl olunmaya eğer memâlik-i mahrûsemden ol tarafa bir gemi varırken

38) muhalif yel çıkıp ol gemi helâk eder ise ne denli âdem kurtulur ise ânlara dahl olunmayıp ve davarları kurtulur ise sahibine vereler aslen nizâ' etmeyeler ve memâlik-i mahrûsemden şol

39) yerden ki kadırga ve kayıklar ve gayri gemiler derya yüzüne çıkıp gittikleri vakit ki benim kapudanım ânlarınla bile olmaya mezbûr gemilerin reisleri muhkem kefiller vereler ki varıp Venedik memleketine zarar

40) ve ziyan yetiştirmeyeler eğer kefil vermeden giderler ise mücrim ve günahkâr olalar haklarından geleler eğer kefil verdikten sonra zarar ve ziyan yetiştirirler ise ne zarar ve ziyan olur ise kefilleri

41) vereler hemçünân Venedik tarafından dahi derya yüzüne ki gemiler çıka Venedik kapudanı bile olmaya reisleri muhkem kefiller verdikten sonra memâlik-i mahrûseme zarar ve ziyan yetiştirirler ise ol olan

42) zararı ve ziyanı kefiller vereler eğer kefilsiz gönderirler mücrim ise günahkâr olalar muhkem haklarından geleler ve memâlik-i mahrûsemden bir haraç-güzâr ve yahut bir âmil kaçıp Venedik'e müte'allik Anabolu'ya ve gayri kal'alara

43) ve adalara varıp ânda temekkün etse kabul olunmaya varan âdemimize ta'allül etmeyip aynı ile vereler şöyle ki bir kimesne âdem öldürüp ve yahut uğurluk edip rızk iletse Anabolu'ya veya gayri

44) adalara gitse ol kimesneyi aynı ile vereler hemçünân ben dahi eyle edem ve Venediklünün biri biri arasında nizâ'ları olsa balyosları ayinlerince dinleye kimesne mâni' olmaya ve bir kimesnenin balyosla nizâ'ı olsa

45) şöyle ki südde-i sa'âdetim İstanbul'da vâki' ola kaziyyesi divân-ı âlî-şânımda istimâ' oluna ve lâkin ben sa'âdetle sefer-i hümâyûnda bulunacak olursam ânın gibi balyosla vâki' olan münâza'a mahrûse-i İstanbul

46) muhafazası için konulan bey huzurunda kadısı ma'rifetiyle istimâ' oluna ve şöyle ki Venedik bazirgânlarıyla bir kimesnenin nizâ'ları vâki' olup ve kadıya varalar Venediklünin kendi tercümanları

47) hazır olmayınca kadı olan da'vaların istimâ' eylemeye ve balyos olanı ahârın borcu içün kimesne bunda tutup ödetmeye ammâ balyos ânı Venedik beğlerine bildiricek Venedik beğleri

48) dahi eğlemeyip be-cidd cevâbın göndereler ve Venedik'ten İnebahtı'ya ve Mora'ya bir bazirgân ki gele gayri kimesne borcu içün ânı tutup incitmeyeler ve Venediklü bazirgânı Burusa'ya ve yahut gayri yere gitmek

49) istese balyostan icâzet-nâme almayınca gitmeye eğer temerrüd edip icâzet-nâmesiz gitmek ister ise subaşı balyosa mu'avenet edip koyuvermeye ve Venedik'ten gelen gemilerin neftileri memâlik-i mahrûsemde

50) hizmete tutulmaya nice geldiler ise gemileriyle eyle gideler ve Venedik'ten gelip temekkün eden kimesneler ergen olsun evli olsun mâdâm ki gelip gidip rençberlik edip benim memâlik-i mahrûsemde

51) temekkün edip yerleşmeye ândan haraç talep olunmaya ve Venediklünün ba'zı haraç-güzâr kâfirleriyle nizâ'ları olup da'va edicek Venediklü şahitler ikamet ederler imiş husamâ olanlar bu yer kâfirlerinden

52) gerektir deyü müzayaka verip Venedik kâfirleri şehadetin kabul etmezler imiş eyle olsa cümle kefere millet-i vâhide olduğu sebepten buyurdum ki ânların eğer kefere ile münâza'ası olup ikamet-i

53) şâhide ihtiyaç olur ise kefere taifesinden kangı sınıftan ki şahit ikamet edip şer'-i şerîf-i nebevî muktezasınca ısbat edeler kabul oluna ve Venediklü'den bir bazirgân memâlik-i

54) mahrûsemde yolda ve izde veya köyde basılıp rızkı alınsa ve yahut basıldıkta bazirgân tepelenmiş olsa ya gâyip olsa vârisi ve yahut vekili gelir ise şer'le görülüp hak yerine vara

55) ve Venediklüden bir bazirgân veya bir kimesne memâlik-i mahmiyemde gelip ticaret üzere veya kendi hâlinde yürürken ittifak vefat eylese ânın metrukâtına beytü'l-malcı karışmayıp balyosuna teslim oluna

56) ve Mağrib Müslümanlarından ve bunlardan gayri sâir yerlerin bazirgânları ki benim memâlik-i mahrûsemde bey' ve şirâ eylemek içün yaştan ve kurudan gelmeli olıcak ki Venedik hükmettiği yerlere uğraya

57) âdetleri ve kanunları üzere metâ‘larının rüsumların aldıktan sonra mâni‘ olmayalar zarar ve ziyan yetiştirmeyeler memâlik-i mahrûseme nice dilerler ise geleler gideler Korfuz’dan yukarı boğazda yürüyen

58) gemiler Venedik olsun ve gayri olsun ki Venedik’e ticarete varalar ve geleler bizden kimesne ânlara mâni‘ olmaya zarar ve ziyan yetiştirmeye meğerki yaramazlık etmiş olalar ve bir Venedik gemisi

59) âdet üzere İstanbul’da aranıp gittikten sonra ki kanûn-ı kadim üzere bir dahi boğaz hisarları önüne vardıkta aranıp ondan sonra gitmeye icâzet verilir hâliyâ kanûn-ı

60) kadime muhalif Gelibolu’da dahi aranır imiş min ba‘d Gelibolu’da aranılmayıp âdet-i kadime muktezasınca geri hemen boğaz hisarları önünde aranıp gide ve Zante adası ki her yıl ânın içün

61) hızâne-i âmireme beş yüz filori verilirdi yine ol beş yüz filori bi-tamamihî her yıl verip hızâne-i âmireme teslim edeler ve Kıbrız haracı dahi her yıl şühûr-ı rûmiyeden

62) getirilip bî-kusur hızâne-i âmireme teslim oluna kat‘an tehallüf olunmaya bu zikr olunan ahd üzere ânlarınla dostluğu kabul eyleyip eymân-ı mugallaza ile yemin eylerim ki

63) yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün mâdâm ki ânlar ahdı ve dostluğu ri‘ayet edip ahda muhalif nesne sâdır olmaya benden dahi hilâf-ı ahd nesne vâki‘ olmaya şöyle bileler

64) işbu ahdnâme bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletin aleyh efdalü’s-salavât ve ekmelü’t-tahiyyât tarihinden dokuz yüz yirmi sekizinci yılın muharrem ayının on yedinci günü

65) ve hazret-i İsa’nın aleyhi’s-selâm tarihinden bin beş yüz yirmi birinci yılın zikevris ayının gurresinde dârü’s-saltanat-ı aliyye mahrûse-i Kostantiniye’de yazıldı ki devam-ı devletim

66) ve izdiyâd-ı şevketim müe’eyyed ve müstahkem ola bi’n-nebî ve âlihî ve sahbihî ecma‘în et- tayyibîn et-tecâhürîn.

1525 tarihli Lehistan Ahidnamesi Metni

1525 tarihli Lehistan ahidnamesi Lehistan ahidnameleri arasında günümüze ulaşmış olan en eski Türkçe ahidnamedir. "Koca Nişancı" lakabı ile anılan Mustafa Celalzâde'nin reisülküttablığı döneminde ısdar edilmiş olan bu ahidname Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde bulunmaktadır.[885] Bu belgeye ilaveten ahidnamenin Bâb-ı Âlî tarafından yaptırılmış olan Latince tercümesi de yine aynı arşivde mahfuzdur.[886] Ayrıca ahidnamenin XVII. yüzyılın ünlü oryantalistlerinden Samuel Otwinowski tarafından yapılmış Lehçe tercümelerine ise Polonya'daki bazı kütüphanelerde mevcut yazmalar içerisinde tesadüf edilmektedir.[887] İlk olarak XIX. yüzyılda bu ahidnamenin Lehçe tercümesi yayınlanmıştır.[888]

Ahidnamenin Türkçe nüshasının yayınları ise ilk kez Tayyib Gökbilgin'in ahidname metnini Arap alfabesi ile neşretmesi ile başlamaktadır.[889] Bu belge daha sonra 1999 yılında Osmanlı-Lehistan ilişkilerine dair bir sergi kataloğunda neşredilmiştir.[890] Ardından Polonya'daki arşiv ve kütüphanelerde ahidnamenin yukarıda zikredilen nüshalarını tespit etmiş olan Dariusz Kołodziejczyk ahidnamenin transkripsiyonunu yaparak yayınlamış ve İngilizce tercümesini yapmıştır.[891] Daha sonra *Yoldaki Elçi* adıyla bugünkü adıyla Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları tarafından neşredilmiş olan eserde bu ahidnamenin metni günümüz Türkçesi ile özetlenerek arklı bir yayını yapılmıştır.[892] Aynı yıl Hacer Topaktaş ve Ahmet Arslantürk'ün Kanuni Sultan Süleyman dönemine ait Osmanlı-Leh ilişkilerine belgeleri yayınladıkları bir çalışmada bu belgenin transkripsiyonu yayınlanmıştır.[893]

---

[885] Kołodziejczyk, **a.g.e**., s. 222. Belge: AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 41.
[886] Kołodziejczyk, **a.y.** Belge: AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 42. Ayrıca bu tercümenin nüshaları da AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 66, t. 19, no. 43 ve Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 185-187 [201-203]'te bulunmaktadır.
[887] Kołodziejczyk, **a.y.** Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 15a-17a; Biblioteka Czartoryskich, MS 611, s. 43-44; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 179-183 [195-199]; Biblioteka PAN w Korniku, MS 206, s. 6-9.
[888] Kołodziejczyk, **a.y.;** "Z rekopisow Dogiela", s. 183-186.
[889] Gökbilgin, **a.g.m.**, s. 131-132 (Belge No. 4).
[890] **Savaş ve Barış,** s. 106.
[891] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 222-226.
[892] **Yoldaki Elçi**, s. 16.
[893] Topaktaş-Arslantürk, **a.g.e.,** s. 43-45.

Metin[894]

Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Mu'în

1) Hazret-i izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyeti

2) ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i fütüvvet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ

3) ve muktezâ-yı fırka-i asfiyâ Muhammed Mustafa'nın

4) salla'llah ü aleyhi ve sellem mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ve dört

5) yârinin ki Ebubekir ve Ömer ve Osman ve Ali'dir rıdvanu'

6) llah aleyhim ecma'în ânların ervâh-ı mukaddesesi mürâfakatıyla

Süleyman Şah bin Selim Şah Han el-muzaffer da'imâ

1) ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin zıllu'llah fi'l-arz Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun

2) ve Karaman'ın ve Rum'un ve vilayet-i Dulkadriye'nin ve Diyabekir'in ve Kürdistan'ın ve Azerbaycan'ın ve Acem'in ve Şam'ın ve Haleb'in ve Mısr'ın ve Mekke'nin ve Medine'nin ve Kuds'ün külliyen diyâr-ı Arab'ın

3) ve Yemen'in ve dahi nice memleketlerin ki âbâ-i kiramım ve ecdâd-ı izâmım enara'llah ü berâhinehüm kuvvet-i kâhire ile feth eyledikleri ve cenâb-ı celâlet-me'âbım dahi

4) tiğ-i ateş-bâr ve şimşir-i zafer-nigârım ile feth eylediğim nice diyârın sultanı ve padişahı Sultan Bayezid Han oğlu Sultan Selim han oğlu Sultan Süleyman Şah'ım

5) bu ahd-nâme-i hümâyûnumu mütâla'a kılanlara ma'lûm ola ki hâliyâ Leh kralı olan Sicizmundus dergâh-ı felek-âşiyâneme Istanislav[us] nam âdemisin gönderip

6) mâbeynde sulh ve salah olması bâbında atebe-i meram-bahşımdan tazarru' ve istid'a ettiği ecilden ben dahi üç yıl sulhu kabul edip

[894] Bu metin Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 222-224'ten alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

7) ibtidâ-i sulhü bizim peygamberimiz iki cihan fahri Muhammed Mustafa'nın salavatu'llah aleyhi ve selâmuhu hicretinin dokuz yüz otuz ikinci yılı Muharreminin

8) gurresinden ki İsa-yı nebi aleyhi's-selâm tarihinin bin beş yüz yirmi beşinci yılında Ohtorus ayının on beşinci günü vâki‘ olmuştur şol

9) şartla mukarrer ettik ki Allah u te‘âlânın azâmeti ve hazret-i risâletin ve cemi‘-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddesesiyçün mâdâm ki kral canibinden hilâf-ı ahd bir nesne sâdır olmaya benden dahi

10) müddet-i sulh nihayet buluncaya değin kralın ilin ve vilayetine ve kal‘alarına ve varoşlarına fi'l-cümle taht-ı tasarrufunda olan memleketine vezirlerimden ve beğlerbeğilerimden ve sancakbeğlerinden ve kenar sahiplerinden

11) hiç vechle zarar ve ziyan erişmeye ve benim elime ve günüme ve kal‘alarıma ve varoşlarıma bi'l-cümle taht-ı tasarrufumda olan memâlik-i mahrûseme mezkûr kral canibinden ve kralın beğlerinden

12) ve tevâbi‘inden ve levâhikinden dahi hiç vechle zarar ve ziyan erişmeye mâbeynde iki canibin elçileri varıp gelip kendilerine ve mallarına ve rızklarına zarar ve ziyan erişmeye ve şol

13) esirler ki küfrü üzerine dura İslâm'a gelmeye kralın adamları gelip arayıp bulup sahiplerin irza edip satın alalar ve alıp gideler kimesne mâni‘ olmaya ve eyyâm-ı sulhta iki taraftan

14) her ne kim tutulur ise müddet-i sulh tamam olunca ânları bahasız ve satusuz azâd edip salıvereler ve iki canibin bazirgânları denizden ve kurudan birbirimizin memleketine yürüyüp

15) bey‘ ve şirâ eyleyeler ve bulundukları yerlerde âdet ve kanun üzere rüsumu ne ise vereler kimesnenin malına ve nefsine zarar ve ziyan olmaya ve eğer mezbûr kral memleketinden gelen bazirgânlardan

16) benim memâlik-i mahrûsemde fevt olmak vâki‘ olur ise müteveffanın rızkı bizim tarafımızdan alınmaya şol kadar hıfz oluna ki ol taraftan kral mektubuyla vâris geldiği vakit müteveffanın rızkı ve esbabı

17) emr-i şerifimle vârisine teslim oluna eğer bizim bazirgânlarımızdan fevt olmak vâki‘ olur ise kral dahi eyle ede ve eğer musâlaha-i mezbûr müddeti içinde kralın memleketine bâb-ı sa‘âdet-me‘âbımıza tâbi‘ olan

18) kimesnelerden zarar ve ziyan vâki‘ olur ise emr edip bulunup yaramazlık edenin hakkından gelem ve ol ziyanı dahi emr edip yerine döndüreler ve ileteler özür ve bahane olmaya ve eğer bana tâbi‘ olanlardan

19) bir kimesnenin medyunu kralın vilayetine varsa ol yerin hâkimine mürâfa‘a olunup teftiş olunup her ne zâhir olur ise ol yerin hükkâmı alıp ıssıya teslim eyleyeler ve bir kimesnenin borcu

20) ve günahı olmaya kâfirin borcu ve günahı içün ânı tutmayalar ve incitmeyeler ve iki canibin vilayetleri arasında ânın gibi bî-günahları üşendirmeyeler hemçünân biz dahi eyle edeyüz şöyle bileler alâmet-i

21) şerîfe i‘timad u i‘tıkad eyleyeler tahriren fî gurre-i şehr-i Muharremi’l-haram sene isnâ ve selâsin ve tis‘a miete’l-hicriyye

Be-makâm-ı dârü’s-saltanati’l-aliyye Kostantiniyye el-mahmiye el-mahrûse.

1527 Tarihli Floransa Ahidnamesi Sureti Metni

Osmanlılar tarafından Floransalılara verilen ahidnamelerden günümüze ulaşan yegâne Türkçe belge H. 934/M. 1527 tarihli ahidname suretidir. Bu belgenin iki farklı nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan Feridun Bey’in meşhur eseri Münşe‘âtü’s-Selâtin[895]’de bulunanı Acıpınar tarafından yayınlanmış olup transkripsiyonu mevcut değildir.[896] Belgenin Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi Veliyüddin Efendi koleksiyonunda mevcut olan bir diğer nüshası ise ilk önce Mario Grignaschi tarafından Arap harfleriyle matbu olarak neşredilmiş[897], daha sonra Halil İnalcık bu ahidnamenin maddelerini İngilizce olarak yayınlamış ve ayrıca yazmada bulunan ahidname suretinin görsellerini de bu makaleye ek olarak neşretmiştir.[898]

[895] Feridun Bey, **Münşe‘atü’s-Selâtin**, c. II, s. 78-80.
[896] Acıpınar, **a.g.e.**, s. 481-483.
[897] Grignaschi, **a.g.m.**, s. 119-122.
[898] İnalcık, **a.g.m.**, s. 320-322 ve 353-355.

Metin[899]

Merhûm Sultan Süleyman devletinde Flordin beğlerinin ahdnâmeleri tecdidi suretidir.

Ben ki sultânü's-selâtin burhânü'l-havâkin tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rû-yı zemin zıllu'llah fi'l-arzeyn Akdeniz'in ve Karadeniz'in [150b] ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Rum ve Karaman vilayetlerinin ve vilayet-i Zülkadriye'nin ve Diyarbekir'in ve Azerbaycan'ın ve Şam'ın ve Haleb'in ve Mısr'ın ve Kuds-i şerifin ve Medine-i Münevvere'nin ve Mekke-i Mükerreme'nin ve Cidde'nin ve sâir vilayet-i Arab'ın ve Yemen'in ve dahi abâ-i kirâm ve ecdâd-ı izâmım enara'llahu te'âlâ berâhinehum kuvve-i kâhire ile feth ettikleri nice memleketlerin ve cenâb-ı celâlet-me'âbım dahi tiğ-i ateş-bâr ve şimşir-i zafer-nigârım ile feth eylediğim nice diyarların ve nice memleketlerin sultanı ve padişahı Sultan Süleyman Şah Han'ım şimdiki hâlde Flordin beğleri Getüri Girad nam yarar ve mu'temed âdemlerin südde-i seniyye-i âlem-penâh ve atebe-i aliyye-i sa'âdet-destgâhıma elçiliğe gönderip merhum ceddim Sultan Bayezid Han ve babam Sultan Selim Han tayyib'llahu serâhüma ile olan ahd mucibince tecdid-i ahd olunmasın taleb ettikleri ecilden mukarrer ve musaddak tutup işbu ahdnâme-i şerifimi verdim ve buyurdum ki mezkûr Flordin beğleri balyos göndere ki gelip maslahatların göre ve gümrüğü Venedik nice verir ise ânlar dahi öyle vereler ve eğer ânlardan bir kimesne borçlu olsa deyn borçludan taleb oluna ânın borcu içün âhar kimesne tutmayalar ve âhardan taleb olunmaya ve bir kimesne fevt olsa rızkın kime vasiyet ederse ol ala ve eğer vasiyetsiz ölürse balyosları ile [150a] beytü'l-malcı dahl etmeye ve Flordin halkı memâlik-i mahrûsemde ne yerde isterlerse ânda yürüyeler kimesne mâni' olmaya ve üşendirmeye ve dahi gemileri Karadeniz'e vara bey' ve şirâ ve ticaret ne ise edip şol ki mukarrer rüsum-ı âdiyedir verdikten sonra kimesne ânlara mâni' olmaya eğer biri biri aralarında nizâ'ları ve da'vaları olur ise balyosları görüvere ve sâir gemilerinden ve âdemlerinden dahi ne kadar gelir ise geleler rüsum-ı âdiye ne ise verdiklerinden sonra kimesne üşendirmeye ve gemilerin deniz kuruya atarsa rızkların vereler ol yerin kadıları ve subaşıları mu'âvin olup teslim eyleyeler ve gemileri geldikçe iyi ve büyük armağanile kapıma geleler ve bazirgânlarından memâlik-i mahrûseme ticaret etmeğe gelip ba'zı vakit bir yerde

[899] Bu metin Veliyüddin Efendi 1970, 149b-152a'da bulunan metnin transkripsiyonudur.

durmalı olur ise ol yerde avârız vâki‘ olıcak ânlara teklif-i avârız etmeyeler ve ba‘zı kâfirle nizâ‘ları olup da‘va edicek Flordinli şahit ikâmet ederlerimiş husamâ olanlar bu yer kâfirlerinden şahit gerektir deyü bunlara müzâyaka verirlerimiş öyle olsa cümle kefere millet-i vâhide olduğu ecilden buyurdum ki ânların kefere ile münâza‘ası olup ikâmet-i şahide ihtiyaçları olur ise kefere taifesinin kangı sınıfından şahit ikâmet edip şer‘-i şerif-i nebevî muktezasınca isbât edeler kabul oluna ve hükkâm hükm edeler münâza‘a olmaya ve hem bunların bazirgânları Bursa’da [151b] ibrişim alıp ânda resm-i simsarı kanun üzere verdikten sonra kâh olurumuş ki bazirgân bunda İstanbul’a gelip kurudan göndermek isterlerimiş İstanbul’da olan simsar âmilleri ve âdemleri incitip tekrar resm almak isterler imiş ol bâbda dahi buyurdum ki ânın gibi olıcak bunların tekrar resimlerin almayalar ve taleb kılmayalar ve hem istizân edenler ki bunda memâlik-i mahrûsemden gelen bazirgânların hizmetkâra ihtiyaçları olup ücret ile kâfir hizmetkâr tutarlarsa men‘ olunmaya ammâ öte canibe alıp gitmeyeler ve hem isticâze ettiler ki bunlara müte‘allik olan bazirgânlardan ba‘zının Galata’da ba‘zı kâfir ile münâza‘ası olup İstanbul kadısına mürâfa‘a edip şer‘le İstanbul’da fasl ola şer‘an mâni‘ olmadığı sebebden ol bâbda münâza‘a olmaya dahi bunların kimesne ile ortalarında da‘vaları olıcak dergâh-ı mu‘allâmda görüle ol vech üzerine nizâ‘ olmaya mâdâm ki kapu İstanbul’da ola kapu bunda olmayacak İstanbul kadısı dinleye ve hem mezkûr balyos Flordin bazirgânlarına bu yön? olmadıktan sonra mezkûru tutup hilâf-ı şer‘ incitmeyeler ve Flordin bazirgânları bunda olan borçların ve gümrüklerin vermeyince varıp gitmeyeler ve bazirgânlarından ba‘zı evlerine varıp kayıklara girip öte yakaya geçtikleri vakit Venedik veya Ceneviz veya bir gayri kâfir gelip ol kayığı tutup içinde bunların ve bazirgânlarının rızkın alıp [151b] kayığı koyuverirlerimiş imdi ol işi eden kâfirlerden memâlik-i mahrûsemde bulunup öyle olmuş olıcak ol işi edenlerden bunların ol kayıklarda olan rızkı aynı taleb oluna ve bazirgânlar gümrük emini ile haklaşıp hüccetlerin aldıktan sonra kâh olurumuş ki kondukları ol âdemin ol bazirgânlardan ötürü tutup incitirlerimiş buyurdum ki ol bâbda muktezâ-yı şer‘ ne ise ânınla amel oluna hilâf-ı şer‘ kimesneye zulm ve te‘addi olunmaya ve dahi bazirgânlar kendi vilayetlerinden kendiler kullanmak içün cariye getirirler ise gitmeli olıcak kendiler bileler nice getirdikleri cariyeye kimesne mâni‘ olmaya ammâ geldikleri vakit cariyelerin kadıya yazdıralar ki gittikleri vakit yoklanıp ma‘lûm olup âna göre icâzet ola ve bazirgânlarının şehirlerde ve köylerde kondukları yerlerde rızkları ve esbabları

uğurlanırsa emr-i şer‘ mucibince teftiş olunup muktezâ-yı şer‘ üzere bulunup verile ve ba‘zı vakit de kiracıları bir yerde konmalı olıcak davarımız çayıra varmak gerektir deyü bazirgânların evde ve kervansarayda mâni‘ olup çayıra iletip ânda konarlarımış kâh olurumuş ki bazirgânlara hasâret olurumuş buyurdum ki kiracılar bazirgânlara tâbi‘ olup bazirgânlar kande dilerse ânda konalar eğer bazirgânlara kiracılar muhâlefet edip ânın gibi mahallerde bunlara zarar olursa şer‘le kiracılara tazmin oluna [152b] şöyle bileler alâmet-i şerif-i âlem-ârâ ve kişver-güşâya i‘timad kılalar fî evâhir-i muharrrem sene 934

1540 Tarihli Venedik Ahidnamesi Taslağı Metni

1540 tarihli ahidnamenin yürürlüğe girmesinden önce bu ahidnameye has bir durum olarak günümüze ulaşmış olan daha önce örneği görülmemiş bir belge daha mevcuttur. Bu belge Osmanlılar tarafından Venedik doçuna ahidname formunda düzenlenerek gönderilen bir ön antlaşma mahiyetindedir.

28 Temmuz 1540 tarihli bu taslak ahidname[900] Venedik Devlet Arşivi’nde bulunmaktadır.[901] Bu belge Bonelli tarafından 1910 yılında ilk defa olarak Arap harfleri ile kısmen yayınlanmış, ancak kendisinden sonraki araştırmacıların dikkatini çekmemiştir.[902] Hakkında başka hiçbir çalışma bulunmayan bu belge Theunissen tarafından Bonelli’nin neşri ile karşılaştırılarak neşredilmiş ve ilim dünyasına kazandırılmıştır.[903]

Metin[904]

Hüve’l-Ganiyyü’l-Muğni’l-Mu‘ti’l-Mu‘în

Süleyman Şah bin Selim şah han el-muzaffer da‘imâ

[900] Theunissen, **a.g.e.**, s. 437 Belge: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 425.
[901] Theunissen, **a.y**.
[902] Bonelli, “Il Trattatto Turco-Veneto del 1540”, s. 332. Bonelli’nin bu makalesi Mahmut Şakiroğlu tarafından dilimize tercüme edilerek araştırmacıların istifadesine sunulmuştur. Mahmut H. Şakiroğlu, “Venedik Arşivi ve Kitaplıklarından Türk Tarih ve Kültürüne Ait Kayıtlar II”, **Erdem**, 6/17, Ankara 1990, s. 462-480. Bonelli’nin Arap harfleri ile neşrettiği kısımlar Şakiroğlu tarafından transkribe edilerek verilmiştir.
[903] Theunissen, **a.g.e.**, s. 437-447.
[904] Bu metin Theunissen, **a.g.e.**, s. 437-447’den alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

1) Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-sübhânî hükmü oldur ki

2) şimdiki halde ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Süleyman bin Sultan Selim hanın Venedik dojı olan Petro Lando dergâh-ı sa'âdet-destgâhıma Alovize Nando nam yarar âdemini elçi tayin edip

3) yüce âstânıma arz-ı ubudiyet ve ihlâs eyleyip mâbeynde dostluk ve mu'ahede olup yüce dergâhımla sulh ve salah olunması bâbında istid'a-i inâyet-i padişâhî eyleyip kendilerin taht-ı tasarruflarında olan kal'alarından Mora'da vâki' olan

4) Anabolu ve Menavesiye nam kal'alarını atebe-i âlem-penâhıma teslim eyleyip ve hızâne-i âmirem canibine dahi üç yüz bin sikke efrenci altın verip eda etmek üzere kendilere ahd-ı hümâyûnum ihsân olunmak tazarru' ettiği ecilden ben mezîd-i merhamet-i

5) hüsrevânem zuhura getirip tafsil olunacak şartlar üzere ânlara mu'ahede-i şerifim ihsan eyleyip bu nişân-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnu verip ahd-i şerifim bunun üzerine cârîdir ve ahd-i hümâyûnum mukarrer ve mü'ekked olması içün

6) yemin dahi ederim ki yeri ve göğü yaradan Hakk sübhânehu ve te'âlâ hazretlerinin birliği hakkıyçün mâdâm ki ânlar tarafından ahda muhâlif iş olmaya benden dahi mu'ahede-i şerifime mugâyir vaz' sâdır olmaya mezkûr Venedik dojı olan

7) Petro Lando'yla ve sâir beğleri ve âdemleri ile ve ânlara müte'allik olan yerlerin ve vilayetlerin halkı ile ve bu ahd-i hümâyûnum sâdır olmazdan evvel mâbeynde adâvet olduğu zamanda ânlar canibinden şimşîr-i zafer-te'sirimle alınan Bosna sancağı ucunda kal'a-i Urana ve kal'a-i Nadin

8) ve kal'a-i Kuçac ve kal'a-i Rastine ve kal'a-i Velin ve kal'a-i Sene ve kal'a-i Değirmenlerle ve Yanya sancağında vâki' olan Parga kal'asıyla ve bu kal'alara tâbi' olan köylerin cümle haddleri ve sınırları ile ve Akdeniz içinde vâki' olan cezirelerinden

9) cezire-i İskados kal'asıyla ve cezire-i İskiros kal'asıyla ve cezire-i Andıra iki pare kal'asıyla ve cezire-i Sifnos ve cezire-i Serfoz kal'aları ile ve cezire-i İstendin kal'asıyla ve cezire-i Kerpe iki pare kal'asıyla ve Nakşa'ya tâbi' olan

10) cezirelerinden Nakşa üç pare kal‘asıyla ve cezire-i Santorin kal‘asıya ve cezire-i Miso iki pare kal‘asıyla ve cezire-i Andobade kal‘asıyla ve ma‘mûr olmayıp hâlî olan harebeden cezire-i Ekine ve cezire-i Mürted ve cezire-i Termiye ve cezire-i Baro ve cezire-i Mikene ve cezire-i Papaslık ve cezire-i Mırgır ve cezire-i Mallu Kilise’den

11) gayri kal‘aları ve burgazlarıyla bi’l-cümle Aya Marko’nun sancağın götüren kimesneler ile yaştan ve kurudan el-ân tasarruflarında olan elleri ve günleri ile şimdiye değin ve şimdiden sonra kendi dindaşlarından alacak yerleri ile ba‘de’l-yevm aramızda dostluk ve barışıklık ola ve memâlik-i

12) mahrûsemde olan sancak beğlerinden ve subaşılardan fi’l-cümle benim hüddâm-ı encüm-ihtişâmımdan hiç ahad ânların vilayetlerine ve kal‘alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan yetiştirmeyeler eğer cenâb-ı celâlet-me‘âbıma müte‘allik olan beğlerimden ve asâkir-i zafer-me’sirimden

13) bunların vilayetlerine ve kal‘alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan eriştirirlerse vâki‘ olan zarar ve ziyan fermân-ı şerîfimle yerine konulup dahl edenlerin hakklarından geleler ve mezbûr beğlerin bazirgânlarından ve âdemlerinden

14) benim memâlik-i mahrûseme yaştan ve kurudan kadırgaları ve kökeleri ile ve gayri küçük gemileri ile mahrûse-i İstanbul’a Galata’ya ve gayri memâlik-i mahrûsemde olan iskelelere ve diyâr-ı Arabistan’dan ve İskenderiye-i Mısr’a ve sâir iskelelere gelmek istediklerinde dostluk üzere gelip

15) gidip ve boğaza girmeli olduklarında ve sâir memâlik-i mahrûsemde olan kal‘aların iskelelerine ve limanlarına geldiklerinde gaflet ile gelip girmeyip mukaddemâ dizdarlarına tenebbüh eyleyip icâzet ile gelip girip meğerki rüzgâr şiddet üzere fırtına olup

16) ol iskeleden gayri konacak yeri olmayıp zaruret ola ol vakit gelip gireler ammâ geri tenebbüh eyleyeler ve gitmeli olıcak icâzetsiz gitmeyeler ve memâlik-i mahrûsemden derya yüzüne giden gemiler ve kadırgalar ve donanmalar deniz yüzünde Venedik gemilerine

17) buluşurlarsa birbirine dostluk edip zarar ve ziyan etmeyeler ânlar dahi fermân-ı şerifimle deryâ yüzüne çıkmış donanmalarıma ve kadırgalarıma ve sâir deryâ yüzünde

yürüyen gemilerime buluştuklarında yelkenlerini indirip dostlukların ve ita‘ât üzere oldukların

18) bildireler ve eğer yelkenlerin indirip dostlukların bildirdiklerinden sonra zarar ve ziyan edecek olurlarsa eğer âdem ve esbab ve davar ziyanıdır yerine konula hemçünân ânların gemileri ve kadırgaları ve donanmaları dahi deniz yüzünde benim gemilerime ve yahut rençber gemilerine buluşurlarsa dostluk üzere geçip

19) gideler zarar ve ziyan etmeyeler ve eğer âdem ve esbab ve davar ziyanıdır her ne ise yerine koyalar ve eğer ittifak düşüp harami ve levend gemisine buluşup ol harami gemisi bunlara kasd edip cenk eyleye ve bi-iradeti’llah-i te‘âlâ harami gemisine bunlar gâlib

20) olalar hîn-i muharebede helâk olandan gayri ne kadar âdem esir olup diri tutarlarsa kendiler aslen katl eylemeyip bî-kusur sağ ve salim südde-i sa‘âdetime irsal eyleyeler tâ ki muhkem hakklarından gelinip bir veçhile siyaset ettirem ki gayrilere mûceb-i ibret ola ve benim memâlik-i mahrûsemden

21) donanma gemilerim ki bir tarafa sefere gide Venedik’e müte‘allik olmaya Venedik donanması dostluk üzere epsem kendi hâlinde olup Korfuz ceziresinden içeri kendiler ihtiyar ettikleri kal‘alarında durup hareket etmeyip varıp kimesneye mu‘avenet etmeyeler

22) benimle düşmanlık üzere olan kimesnelerin donanmalarına aralarına getirmeyeler ve ânlara yardım etmeyeler ve azık vermeyeler bi’l-cümle benim donanmalarıma zarar ve ziyan eriştirmeye sebep olmayalar ve gayri vilayetin harami parçalarına ve kadırgalarına ve gayri

23) gemilerine tuş geldiği vakit Venedik kendi adalarına ve hisarlarına sığındırmayalar ve durgurmayalar tutmak mümkün olursa mecâl vermeyip hakklarından geleler benim canibimden dahi olvechile amel olunup gayri vilayetlerin harami parçalarını ve kadırgalarını

24) limanlarıma ve hisarlarıma sığındırmayıp tutmak mümkün olursa tutup mecâl vermeyip hakklarından geleler ve Venedik’ten bir kimesne gelip benim memâlik-i

mahrûsemde bir kimesne ile satu bazar edip akçesin tamam vermeden hile edip kaçıp giderse benim hükm-i şerîfimle varıp

25) talep olundukta ol kimesne bulunursa rızkını sahibine alıvereler ve benim memâlik-i mahrûsemden bir kimesne varıp Venedik'ten bir kimesne ile satu bazar edip akçesin tamam eda etmeden kaçıp gelirse sabit olan hakkı alıverile ve memâlik-i

26) mahrûsemden bir kimesne borç edinse ve yahut bir vechile müttehem olup gaybet eylese ânın içün bir günahsız tutulmaya Venedik beğlerine ânın içün töhmet olunmaya meğerki ânların memleketine vara dura bizim canibimizden dahi olvechile ettirile balyosu

27) kimi dilerlerse göndereler dilerlerse horendesiyle gelip mahrûse-i Kostantiniye'de üç yıla karib dura tamam olmadan gideler diler ise horendesiz geleler maslahat ne ise göre üç yıl tamam olmadan ol gide ânın yerine ol vechile bir dahi

28) gele ve Venedik'ten bir esir kaçıp benim memâlik-i mahrûseme gelip Müslüman olursa sahibi gelirse bin akçe verile sahibi gelmeyip vekili gelirse vekiline vereler ve eğer küfrü üzerine ise ol esiri aynı ile vereler memâlik-i mahrûsemden kaçıp ânlara varırsa eğer Müslüman ise

29) ve yahut mürted ise ta'allül etmeyeler elbette aynı ile kendiyi vereler ve eğer küfrü üzerine ise sahibine ve yahut vekiline bin akçe vereler ve şöyle ki harami kayıkları denizden ve gayri kimesneler kurudan varıp Venedik'e tâbi' olan

30) adaları urup âdemlerin esir edip getirip Rumeli'nde ve Anadolu'da satalar ânın gibi esirler bulundukta gereği gibi dikkat ve ihtimamla teftiş olunup her kimin elinde bulunursa kimden aldığın bulduralar şöyle ki aldığı kimesne

31) levende müntehi olursa ve ol levend dahi ele girip vâkı'a esir Venedik'in idüğü zâhir olursa ol levendin muhkem hakkından geline ol esir Müslüman olmuş ise azâd ola salıvereler ve eğer henüz küfrü üzerine ise Venediklüye teslim oluna ve eğer kimden

32) alındığı ma'lûm olmaz ise ol esir kendi dergâh-ı mu'allâma getirtilip kaziyyesi südde-i sa'âdetimde teftiş oluna ol vakit dahi eğer Venediklünin sabit olursa

Müslüman olmuş ise azâd ola ve eğer henüz küfrü üzerine ise balyosa teslim oluna ve Venedik

33) gemileri benim memâlik-i mahrûseme gelirken muhalif yel çıkıp ol gemi helâk olursa ne denli âdem kurtulursa azâd ola ve davarları kurtulursa sahibine verile kapudan canibinden ve âdemlerinden ve gayriden kat‘an dahl olunmaya ve eğer memâlik-i mahrûsemden

34) ol tarafa bir gemi varır iken muhalif yel çıkıp ol gemi helâk olur ise ve ne denli âdem kurtulursa ânlara dahl olunmayıp ve davarları sahibine verile kat‘a nizâ‘ olunmaya ve memâlik-i mahrûsemden şol yerlerden ki kadırgalar ve kayıklar ve gayri

35) gemiler derya yüzüne çıkıp gittikleri vakit ki benim kapudanım ânlarınla bile olmaya reisleri muhkem kefillere verile ki varıp Venedik memleketine zarar ve ziyan eriştirmeyeler eğer kefil vermeden giderlerse mücrim ve günahkâr olalar muhkem hakklarından geline ve eğer kefile verdikten sonra zarar ve ziyan

36) ederlerse ne zarar ve ziyan olursa kefiller vereler hemçünân Venedik tarafından dahi deryâ yüzüne gemileri çıka Venedik kapudanı bile olmaya reisleri muhkem kefillere verdikten sonra memâlik-i mahrûseme zarar ve ziyan yetiştirirlerse ol olan

37) zararı ve ziyanı kefiller vereler eğer kefilsiz giderlerse mücrim ve günahkâr olalar muhkem hakklarından geleler ve memâlik-i mahrûsemden bir haraç-güzâr ve yahut bir âmil kaçıp Venedik’e müte‘allik kal‘alara ve adalara varıp temekkün etse kabul olunmaya varan

38) âdemlere ta‘allül etmeyip aynı ile vereler şöyle ki âdem öldürüp ve yahut uğurluk edip rızk iletse aynı ile vereler benim cânibimde dahi ol veçhile ettirilip ol taraftan âdem öldürüp ve yahut uğurluk edip rızk götürürse aynı ile vereler ve Venediklünin

39) birbiri arasında nizâ‘ları olsa balyosları adetlerince dinleye kimesne mâni‘ olmaya ve bir kimesnenin balyosla nizâ‘ı olsa şöyle ki südde-i sa‘âdetim İstanbul’da vâki‘ ola kaziyyesi divân-ı âlî-şânımda istimâ‘ oluna ve lâkin ben sa‘âdetle sefer-i hümâyûnda bulunacak olursam ânın gibi

40) balyos ile vâki‘ olan münâza‘a mahrûse-i İstanbul muhafazasıyçün konulan beğ huzurunda kadı ma‘rifeti ile istimâ‘ oluna ve şöyle ki Venedik bazirgânları ile bir kimesnenin nizâ‘ları vâki‘ olup ve kadıya varalar Venediklünin

41) kendi tercümanları hazır olmayınca kadı olan da‘vaların istimâ‘ etmeye ammâ ânlar dahi ta‘allül edip tercüman hazır değildir deyü avk etmeyip tercümanlarını ihzar eyleyip ve balyos olanı ahârın borcu içün kimesne bunda tutmayıp ödetmeye ammâ balyos ânı Venedik

42) beğlerine bildiricek Venedik beğleri dahi eğlemeyip be-cidd cevâbın göndereler ve Venedik’ten İnebahtı’ya ve Mora’ya ve sâir memâlik-i mahrûseme bir bazirgân ki gele gayri kimesne borcu içün ânı tutup incitmeyeler ve Venediklü bazirgân Burusa’ya ve gayri yere gitmek istese

43) balyostan icâzet-nâme almayınca gitmeyeler eğer temerrüd edip icâzet-nâmesiz gitmek isterse subaşı balyosa mu‘avenet eyleyip koyuvermeye ve Venedik’ten gelen gemilerin neftileri memâlik-i mahrûsemde hizmete tutulmayıp nice geldiyse gemileri ile gideler ve Venedik’ten

44) gelip temekkün eden kimesneler evli olsun ve ergen olsun mâdâm ki gelip gidip rençberlik edip benim memâlik-i mahrûsemde yerleşmeye bir yıl tamam olmadan geri gide ânlardan haraç talep olunmaya ve Venediklünün ba‘zı haraç-güzâr kâfirler ile nizâ‘ları

45) olup da‘va edicek Venediklü şahitler ikamet ederler imiş hasm olanlar bu yer kâfirlerinden gerektir deyü müzayaka verip Venedik kâfirlerin şehadetin kabul etmezler imiş eyle olsa cümle kefere millet-i vâhide olduğu ecilden buyurdum ki

46) ânların eğer kefere ile münâza‘ası olup ikamet-i şâhide ihtiyaç olursa kefere taifesinden kangı sınıftan ki şahit ikamet edip şer‘-i şerîf-i nebevî muktezâsınca ısbat edeler kabul oluna ve Venediklü bir bazirgân memâlik-i mahrûsemde yolda ve izde ve köyde basılıp

47) rızkı alınsa ve yahut basıldıkta bazirgân tepelenmiş olsa veya gâyip olsa vârisi ve yahut vekili gelirse şer‘le görülüp hakk yerine vara ve Venediklü’den bir bazirgân veya bir kimesne memâlik-i mahmiyeme gelip ticaret üzere kendi hâlinde yürürken vefat

48) eylese ânın metrukâtına beytü'l-malcı karışmayıp balyoslarına teslim eyleyeler ve Mağrib Müslümanlarından ve bunlardan gayri memâlik bazirgânları ki bey‘ ve şirâ eylemek içün yaştan ve kurudan gelmeli olıcak ki Venedik hükmettiği yerlere uğraya adet

49) ve kanunları üzere metâ‘larının rüsumun aldıktan sonra mâni‘ olmayalar zarar ve ziyan eriştirmeyeler memâlik-i mahrûseme nice dilerlerse geleler ve gideler ve Korfuz'dan yukarı boğazda yürüyen gemiler Venedik olsun ve gayri olsun ki

50) Venedik'e ticarete varalar ve geleler bizden kimesne mâni‘ olmaya zarar ve ziyan eriştirmeyeler meğerki yaramazlık etmiş olalar ve bir Venedik gemisi âdet ve kanun üzere İstanbul'da aranıp gittikten sonra ki kanûn-ı kadim üzere bir dahi boğaz hisarları

51) önüne vardıkta aranıp ondan sonra gitmeye icâzet verile hâliyâ kanûn-ı kadime muhalif Gelibolu'da dahi aranır imiş min ba‘d Gelibolu'da aranmayıp âdet-i kadime muktezâsınca geri hemen boğaz hisarları önünde aranıp

52) gide ve Zante adası ki her yıl ânın içün hızâne-i âmireme beş yüz filori verilir idi yine ol beş yüz filori bi-tamamihî her yıl verip hızâne-i âmireme teslim eyleyeler ve Kıbrıs haracı ki sal-be-sal sekiz bin filoridir her yıl

53) şühûr-ı rûmiyeden mahrûse-i İstanbul'a getirip teslim eyleyeler ve memâlik-i mahrûsemden Arabistan memleketleri feth olunduğu zamandan beri olagelen üslub-ı kadim üzere iki pare mavnaları Mısır İskenderiyesine ve iki kıt‘a mavnaları

54) dahi mahrûse-i Şam'a tâbi‘ olan Trablus iskelesine olıgeldiği üzere esbab ve meta‘ları ile mukarrer olan vakitlerinde ve mevsimlerinde gelip gideler vaktinden ve mevsiminden te'hir etmeyip eğer mavnalardır ve eğer büyük ve küçük

55) gemilerdir şimdiye değin ne vechile gelip gidip bey‘ ve şira edegelmişler ise geri edip olıgelene muhâlif nizâ‘ etmeyeler ol mavnalara ve âdemlerine benim beğlerbeğilerimden ve sâir kullarımdan bir ahad kanûn-ı kadime muhâlif

56) zulm ve te‘addi etmeye emn ve eman üzere olalar kimesne ânları incitmeye işbu zikr olunan ahd üzere dostluğu kabul eyleyip yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün mâdâm ki ahdi ve dostluğu ri‘âyet

57) edip ahda muhâlif ânlardan bir iş sâdır olmaya benden dahi hilâf-ı ahd bir iş olmaya bu ahdnâme-i hümâyûnum yazıldıkta Bosna ucunda kal‘a-i Kuçac ve Zastine ve Velin ve Sene ve Değirmenler nam harabe kal‘alar içün

58) Bosna sancağı beği el-ân ol kal‘alar alınıp zabtımızdadır deyü arz ettiği ecilden zikr olunmuş idi ammâ Venedik dojı câninin den dergâh-ı mu‘allâma vârid olan mezbûr elçileri ol kal‘alar alınmamıştır geri bizim zabtımızda deyü takrir edip tekrar teftişe muhtaç olup

59) görülmek lazım olduğu ecilden ol kal‘alar ahvâli ahd-i şerifimde mevkuf kılındı vâkı‘a mezbûr elçi takrir ettiği üzere olursa ânlar tarafına teslim oluna Bosna sancağı beği arz ettiği gibi ise sonra emr-i şerifim ne vechile sâdır olursa âna göre amel oluna

60) işbu ahdnâme-i şerîf bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletin aleyh efdalü’s-salavât ve ekmelü’t-tahiyyât tarihinden dokuz yüz kırk yedinci rebi‘ul-evvelinin yirmi üçüncü günü mahrûse-i Kostantiniye’de yazıldı ki devâm-ı devletim ve ızdiyâd-ı şevketim ilâ yevmi’l-kıyâm mü’ebbed ve müstahkem ola.

1540 Tarihli Venedik Ahidnamesi Metni

2 Ekim 1540 tarihli Venedik ahidnamesine ait 3 adet orijinal nüsha günümüze ulaşmış olup bunlardan bir tanesi Venedik Devlet Arşivi’nde[905], diğer ikisi ise Paris’te Milli Kütüphane[906] ve Carpentras Kütüphanesi’nde bulunmaktadır.[907] Carpentras’taki belgenin varlığına ilk kez Franz Babinger tarafından işaret edilmiştir.[908] Daha sonra Lehmann tarafından bu belge 1936 yılında yayınlanmıştır.[909] Alessio Bombaci ise Paris’te bulunan iki belgenin arasındaki farklara işaret ederek önemli tespitlerde bulunduğu bir yayın yapmıştır.[910] Theunissen bu bilgilerle birlikte İngiltere British

[905] Theunissen, **a.g.e.**, s. 448. Belge: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 426.
[906] Theunissen, **a.y.**. Bibliothéque Nationale, Supplément Turc, 727.
[907] Theunissen, **a.y.**.
[908] Franz Babinger, “Zum türkisch-venedigschen Friedensvertrag vom Jahre 1540”, **Rivista degli Studi Orientali**, VIII, 1919-1920, s. 651-652.
[909] Lehmann, **a.g.e.**, s. 1-9.
[910] Bombaci, **a.g.m**., s. 373-381.

Library'de XVI. yüzyıla ait bir inşa kitabı içerisinde[911] bu ahidnamenin metninin mevcut olduğunu haber vermektedir.[912]

Ahidnamenin Venedik'teki nüshası ilk kez Tayyib Gökbilgin tarafından neşredilerek ilim camiası haberdar edilmiştir.[913] Ardından Meryem Kaçan Gökbilgin'in Arap harfleri ile neşrettiği metni transkribe ederek tezinde yayınlamıştır.[914]

Tüm bu çalışmalardan sonra Theunissen ahidnameyi Venedik ve Paris Milli Kütüphanesi'nde bulunan orijinal nüshası, Gökbilgin ve Lehmann neşirleri ve British Library'deki metni kullanarak yeniden neşretmiştir.[915]

Metin[916]

Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Mu'ti'l-Mu'în

Süleyman Şah bin Selim şah han el-muzaffer da'imâ

1) Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni's-sübhânî hükmü oldur ki

2) şimdiki halde ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Süleyman han bin Sultan Selim hanın

3) Venedik dojı olan Petro Lando dergâh-ı sa'âdet-destgâhıma Alovize Bador nam yarar ve mu'temed âdemisin elçi tayin edip yüce âstânıma arz-ı ubudiyet ve ihlâs eyleyip mâbeynde dostluk

4) ve mu'ahede olup yüce dergâhımla sulh ve salah olunması bâbında istid'a-i inâyet-i padişâhî eyleyip kendilerin taht-ı tasarruflarında olan kal'alarından Mora'da vâki' olan

[911] British Library, Department of Oriental Manuscripts, Official Letters Turkish, 9503, 183a-189a.
[912] Theunissen, **a.y**.
[913] Gökbilgin, **Kanuni Sultan Süleyman Devri Belgeleri**, s. 121-128 (Belge No. 1).
[914] Kaçan, **a.g.t.**, s. 63-70.
[915] Theunissen, **a.g.e.**, s. 448-469.
[916] Bu metin Theunissen, **a.g.e.**, s. 448-469'dan alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

5) Anabolu nam kal‘ayı kullesiyle ve Menavesiye nam kal‘ayı bile toplarını ve çanlarını ve sâir yarak âlâtını aldıklarından sonra içinde olan beğleri ve ulûfecileri kande isterlerse esbablarıyla

6) gidip ve re‘âyâdan dahi ihtiyârıyla kalmak isteyenler kalıp gitmek isteyenler esbabları ile gitmek üzere atebe-i âlem-penâhıma teslim eyleyip ve hızâne-i âmirem canibine dahi üç yüz bin

7) sikke efrenci altın vermek üzere ki yüz bin filorisin şimdi verip ve yine bu yıl içinde elli bin filorisin daha verip ve baki yüz elli bin filorisin bu yıldan sonra iki yıl

8) içinde eda etmek üzere ki her bir yılda yetmiş beşer bin filori olur kendilere ahd-ı hümâyûnum ihsân olunmak üzere tazarru‘ ettiği ecilden ben dahi mezîd-i merhamet-i hüsrevânem zuhura getirip

9) tafsil olunacak şartlar üzere ânlara mu‘ahede-i şerifim ihsan eyleyip bu nişân-ı hümâyûn-ı sa‘âdet-makrûnu verip ahd-i şerifim bunun üzerine cârîdir ve ahd-i hümâyûnum mukarrer ve mü’ekked olması içün

10) yemin dahi ederim ki yeri ve göğü yaradan Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hazretlerinin birliği hakkıyçün mâdâm ki ânlar tarafından ahda muhâlif iş olmaya benden dahi mu‘ahede-i şerifime mugâyir vaz‘ sâdır olmaya mezkûr

11) Venedik dojı olan Petro Lando’yla ve sâir beğleri ve âdemleri ile ve ânlara müte‘allik olan yerlerin ve vilayetlerin halkı ile ve bu ahd-i hümâyûnum sâdır olmazdan evvel mâbeynde adâvet

12) olduğu zamanda ânlar canibinden şimşîr-i zafer-te’sirim ile alınan Bosna sancağı ucunda kal‘a-i Urana ve kal‘a-i Nadin ve bu kal‘alara tâbi‘ olan köylerin cümle haddleri ve sınırları ile ve feth olunduğu

13) zamanda yerinde mevcut bulunan re‘âyâsıyla ve Akdeniz içinde vâki‘ olan cezirelerden İskados kal‘asıyla ve cezire-i İskiros kal‘asıyla ve cezire-i Andıra iki pare kal‘asıyla ve cezire-i Sifnos

14) ve cezire-i Serfoz kal‘aları ile ve cezire-i Kerpe iki pare kal‘asıyla ve Nakşa’ya tâbi‘ olan cezirelerden Nakşa üç para kal‘asıyla ve cezire-i Santorin ve Sire ve Tinoz cezireleri kal‘aları ile

15) ve cezire-i Milo iki kal‘asıyla ve cezire-i Andobade kal‘asıyla ve ma‘mûr olmayıp hâlî olan harebeden cezire-i Egine ve cezire-i Mürted ve cezire-i Termine ve cezire-i Baro ve cezire-i Mikene ve cezire-i Papaslık ve İstanbuliye dahi Kerke cezireleri

16) ve cezire-i Koyunluca ve cezire-i Mırgır ve cezire-i Mallu Kilise ki bu zikr olunan cümlesi hassa-i hümâyûnumun tasarrufundadır bunlardan gayri ânlara tâbi‘ olup el-ân zabtlarında olan

17) Tine nam cezire kal‘asıyla ve sâir tasarruflarında olan kal‘aları ve burgazları ile bi’l-cümle Aya Marko’nun sancağın götüren kimesneler ile yaştan ve kurudan el-ân tasarruflarında olan

18) elleri ve günleri ile şimdiye değin ve şimdiden sonra kendi dindaşlarından alacak yerleri ile ba‘de’l-yevm aramızda dostluk ve barışıklık ola ve Yanya sancağı sınırında vâki‘ olan

19) Parga nam mevzi‘ kullesiyle ve varoşuyla ve haddi ve sınırı ile ki emrimle sâbıkta yakılıp yıkılmış idi hâliyâ mezîd-i inayetimden yine ânlar canibinden tasarruf olunmasın

20) emr eyledim yine ânların ola ammâ mezbûr Parga ve âna tâbi‘ olan köylerde vâki‘ olan âdemleri denizden ve kurudan benim memâlik-i mahrûseme zarar ve ziyan ederlerse Venedik beğleri

21) ol zarar ve ziyanı tazmin ettireler ve edenlerin muhkem hakklarından geleler ve memâlik-i mahrûsemde olan sancak beğlerinden ve subaşılarından bi’l-cümle benim hüddâm-ı encüm-ihtişâmımdan hiç ahad ânların vilayetlerine

22) ve kal‘alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan yetiştirmeyeler eğer cenâb-ı celâlet-me‘âbıma müte‘allik olan beğlerden ve asâkir-i zafer-me’sirimden bunların vilayetlerine ve kal‘alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan

23) eriştirirlerse vâki‘ olan zarar ve ziyan fermân-ı şerîfimle yerine konulup dahl edenlerin hakklarından geleler ve mezbûr beğlerin bazirgânları ve âdemlerinden benim memâlik-i mahrûseme yaştan

24) ve kurudan kadırgaları ve kökeleri ile ve gayri küçük gemileri ile mahrûse-i İstanbul’a ve Galata’ya ve diyâr-ı Arabistan’dan ve İskenderiye-i Mısr’a ve Gelibolu’dan aşağıda olan boğaza ve İnebahtı

25) ve Preveze boğazlarına ve Moton limanına gaflet ile gelip girmeyip mukaddemâ dizdarlarına tenebbüh eyleyip icâzet ile gelip girip meğerki rüzgâr şiddet üzere fırtına olup

26) ve yahud ânları harami ve levend kayıkları kovup ol iskeleden gayri konacak yeri olmayıp zarurett ola ol vakit gelip gireler eğer mümkün ise tenebbüh eyleyeler ve gitmeli olıcak

27) icâzetsiz gitmeyeler ve icâzetsiz gidip muhalefet edenlerin hakklarından geline ânın içün Venedik beğlerine töhmet olunmaya ammâ bu husus altı aydan sonra ola ki Venedik

28) gemileri mütenebbih olup bu sebeple ahd-i şerifime muhalif iş olmalı olmaya ve memâlik-i mahrûsemden deryâ yüzüne giden gemiler ve kadırgalar ve donanmalar deniz yüzünde Venedik

29) gemilerine buluşurlarsa birbirine dostluk edip zarar ve ziyan etmeyeler ânlar dahi fermân-ı şerifimle deryâ yüzüne çıkmış donanmalarıma ve kadırgalarıma ve sâir deryâ yüzünde yürüyen gemilerime buluştuklarında yelkenlerin

30) indirip dostlukların ve ita‘ât üzere oldukların bildireler ve eğer yelkenlerin indirip dostlukların bildirdikten sonra zarar ve ziyan edecek olurlarsa eğer âdem ve esbab

31) ve davar ziyanıdır yerine konula hemçünân ânların gemileri ve kadırgaları ve donanmaları dahi deniz yüzünde benim gemilerime ve yahut rençber gemilerine buluşurlarsa dostluk üzere geçip

32) gidip zarar ve ziyan etmeyeler eğer âdem ve eğer esbab ve davar ziyanıdır her ne ise yerine koyalar ve eğer ittifak düşüp harami ve levend gemisine buluşup ol harami gemisi bunlara kasd edip

33) cenk eyleye ve bi-iradeti'llah-i te'âlâ harami gemisine bunlar gâlib ola hîn-i muharebede helâk olandan gayri ne kadar âdem esir olup diri tutarlarsa kendiler asla katl eylemeyip

34) bî-kusur sağ ve salim südde-i sa'âdetime irsal eyleyeler tâ ki muhkem hakklarından gelinip bir vechile siyaset ettirem ki gayrilere mûceb-i ibret ola ve benim memâlik-i mahrûsemden

35) donanma gemilerim ki bir tarafa sefere gide Venedik'e müte'allik olmaya Venedik donanması epsem kendi hâlinde dostluk üzere durup hareket etmeyip varıp kimesneye mu'avenet etmeye ve benim donanmalarıma zarar ve ziyan

36) eriştirmesine sebep olmaya benim ile düşmanlık üzere olan kimesnelerin donanmalarını aralarına getirmeyeler ve ânlara yardım etmeyeler ve azık vermeyeler eğer donanmalarından

37) her kim bu emrime muhalefet ederse eylediği yerde Venedik beğleri muhkem hakkından geleler sâirlerine mûceb-i ibret ola ve gayri vilayetin harami parçalarına ve kadırgalarına ve gayri

38) gemilerine tuş geldiği vakit Venedik kendi adalarına ve limanlarına ve hisarlarına sığındırmayalar ve durgurmayalar tutmak mümkün olursa tutup mecâl vermeyip hakklarından geleler benim canibimden

39) dahi olvechile amel olunup gayri vilayetin harami parçalarını ve kadırgalarını limanlarıma ve hisarlarıma sığındırmayıp tutmak mümkün olursa tutup mecâl vermeyip hakklarından geline ve Venedik'ten

40) bir kimesne gelip benim memâlik-i mahrûsemde bir kimesne ile satu ve bazar edip akçesin tamam vermeden hile edip kaçıp giderse benim hükm-i şerîfimle varıp talep olundukta ol kimesne bulunursa rızkını

41) sahibine alıvereler ve benim memâlik-i mahrûsemden bir kimesne varıp Venedik'ten bir kimesne ile satu bazar edip akçesin tamam eda etmeden kaçıp gelirse sabit olan hakkı alıverile ve memâlik-i

42) mahrûsemden bir kimesne borç edinse ve yahut bir vechile müttehem olup gaybet eylese ânın içün bir günahsız tutulmaya Venedik beğlerine ânın içün töhmet olunmaya meğerki ânların

43) memleketine varıp dura bizim canibimizden dahi olvechile ettirile balyosu ve kimi dilerlerse göndereler dilerse horendesi ile gelip mahmiye-i Kostantiniye'de üç yıla karib

44) dura tamam olmadan gide dilerse horendesiz gele maslahat ne ise göre üç yıl tamam olmadan ol gide ânın yerine ol vechile bir dahi gele ve Venedik'ten bir esir kaçıp

45) memâlik-i mahrûseme gelip Müslüman olursa sahibi gelirse bin akçe verile sahibi gelmeyip vekili gelirse vekiline vereler ve eğer küfrü üzerine ise ol esiri aynı ile vereler memâlik-i

46) mahrûsemden kaçıp ânlara varırsa eğer Müslüman ise ve yahut mürted olduysa ta'allül etmeyeler elbette aynı ile kendiyi vereler ve eğer küfrü üzerine ise sahibine ve yahut vekiline bin

47) akçe vereler ve şöyle ki harami kayıkları denizden ve gayri kimesneler kurudan varıp Venedik'e tâbi' olan adaları urup âdemlerin esir edip götürüp Rumeli'nde ve Anadolu'da satalar ânın gibi

48) esir bulundukta gereği gibi dikkat ve ihtimamla teftiş olunup her kimin elinde bulunursa kimden aldığın bulduralar şöyle ki aldığı kimesne levende müntehi olursa ve ol

49) levend dahi ele girip vâkı'a esir Venedik'in idüğü zâhir olursa ol levendin muhkem hakkından geline ol esir Müslüman olmuş ise azâd olup salıvereler ve eğer henüz küfrü üzerine ise

50) Venediklü teslim oluna ve eğer kimden alındığı ma‘lûm olmaz ise ol esir kendi dergâh-ı mu‘allâma getirtilip kaziyyesi südde-i sa‘âdetimde teftiş oluna ol vakit dahi eğer Venediklünün idüği sabit olursa Müslüman

51) olmuş ise azâd ola ve eğer henüz küfrü üzerine ise balyosa teslim oluna ve Venedik gemileri memâlik-i mahrûseme gelirken muhalif yel çıkıp ol gemi helâk olursa

52) ve ne denli âdem kurtulursa azâd ola ve davarları kurtulursa sahibine verile kapudan canibinden ve âdemlerinden ve gayriden kat‘a dahl olunmaya ve eğer memâlik-i mahrûsemden

53) ol tarafa bir gemi varırken muhalif yel çıka ol gemi helâk olursa ve ne denli âdem kurtulursa ânlara dahl olunmayıp ve davarları sahibine verile kat‘a nizâ‘ olunmaya ve memâlik-i mahrûsemden

54) şol yerlerden ki kadırga ve kayıklar ve gayri gemiler deryâ yüzüne çıkıp gittikleri vakit ki benim kapudanım ânlarınla bile olmaya ol gemilerin reisleri muhkem kefillere verile ki varıp Venedik memleketine zarar ve ziyan

55) eriştirmeyeler eğer kefil vermeden giderlerse mücrim ve günahkâr olalar muhkem hakklarından geline ve eğer kefile verdikten sonra zarar ve ziyan ederlerse ne zarar ve ziyan olursa kefilleri

56) vereler hemçünân dahi Venedik tarafından deryâ yüzüne gemileri çıka Venedik kapudanı bile olmaya reisleri muhkem kefiller verdikten sonra memâlik-i mahrûseme zarar ve ziyan yetiştirirlerse ol

57) olan zarar ve ziyanı kefilleri vereler eğer kefilsiz giderlerse mücrim ve günahkâr olalar muhkem hakklarından geleler ve memâlik-i mahrûsemden bir haraç-güzâr ve yahut bir âmil kaçıp

58) Venedik’e müte‘allik kal‘alara ve adalara varıp temekkün etse kabul olunmaya varan âdemlere ta‘allül etmeyip aynı ile vereler şöyle ki âdem öldürüp

59) ve yahut uğurluk edip rızk iletse aynı ile vereler benim cânibimden dahi ol vechile ettirilip ol taraftan âdem öldürüp ve yahut uğurluk edip rızk iletse aynı ile vereler ve Venediklünün

60) birbiri arasında nizâ‘ları olsa balyosları adetlerince dinleye kimesne mâni‘ olmaya ve bir kimesnenin balyosla nizâ‘ı olsa şöyle ki südde-i sa‘âdetim mahrûse-i İstanbul’da vâki‘ ola kaziyyesi

61) divân-ı âlî-şânımda istimâ‘ oluna ve lâkin ben sa‘âdetle sefer-i hümâyûnda bulunacak olursam ânın gibi balyos ile vâki‘ olan münâza‘a mahrûse-i İstanbul muhafazasıyçün konulan beğ huzurunda

62) kadısı ma‘rifeti ile istimâ‘ oluna ve şöyle ki Venedik bazirgânları ile bir kimesnenin nizâ‘ları vâki‘ olup kadıya varalar Venediklünin kendi tercümanları

63) hazır olmayınca kadı olan da‘vaların istimâ‘ etmeye ammâ ânlar dahi ta‘allül edip tercüman hazır değildir deyü avk etmeyip tercümanlarını ihzar eyleyeler eğer tercümanları

64) mühim maslahatta olursa gelince tevakkuf oluna ve balyos olanı ahârın borcu içün kimesne bunda tutmayıp ödetmeye ammâ balyos ânı Venedik beğlerine bildiricek Venedik beğleri

65) dahi eğlemeyip be-cidd cevâbın göndereler ve Venedik’ten İnebahtı’ya ve Mora’ya ve sâir memâlik-i mahrûseme bir bazirgân ki gele gayri kimesne borcu içün ânı tutup incitmeyeler ve Venediklü bazirgânı

66) Burusa’ya ve gayri yere gitmek istese balyostan icâzet-nâme almayınca gitmeyeler eğer temerrüd edip icâzet-nâmesiz gitmek isterse subaşı balyosa mu‘avenet eyleyip koyuvermeye ve Venedik’ten

67) gelen gemilerin neftileri memâlik-i mahrûsemde hizmete tutulmayıp nice geldiyse gemileri ile gideler ve Venedik’ten gelip temekkün eden kimesneler evli olsun ve ergen olsun mâdâm ki gelip

68) gidip rençberlik edip benim memâlik-i mahrûsemde yerleşmeye varıp geri gide ânlardan haraç talep olunmaya ve Venediklünün ba‘zı haraç-güzâr kâfirler ile nizâ‘ları olup da‘va edicek

69) Venediklü şahitler ikamet ederler imiş hasm olanlar bu yer kâfirlerinden gerektir deyü müzayaka verip Venediklü kâfirlerinin şehadetin kabul etmezler imiş eyle olsa cümle kefere millet-i vâhide

70) olduğu ecilden buyurdum ki eğer ânların eğer kefere ile münâza'ası olup ikamet-i şâhide ihtiyaç olursa kefere taifesinden kangı sınıftan ki şahit ikamet edip şer'-i şerîf-i nebevî

71) muktezâsınca ısbat edeler kabul oluna ve Venediklüden bir bazirgân memâlik-i mahrûsemde yolda ve izde ve köyde basılıp rızkı alınsa ve yahut basıldıkta bazirgân tepelenmiş olsa veya gâyip olsa

72) vârisi ve yahut vekili gelirse şer'le görülüp hakk yerine vara ve Venediklü'den bir bazirgân veya bir kimesne memâlik-i mahmiyeme gelip ticaret üzere kendi hâlinde yürürken vefat

73) eylese ânların metrukâtına beytü'l-malcı karışmayıp balyoslarına teslim eyleyeler ve Mağrib Müslümanlarından ve bunlardan gayri sâir yerlerin bazirgânları ki bey' ve şirâ eylemek

74) içün yaştan ve kurudan gelmeli olıcak ki Venedik hükmettiği yerlere uğraya adet ve kanunları üzere metâ'larının rüsumun aldıktan sonra mâni' olmayalar zarar ve ziyan eriştirmeyeler memâlik-i

75) mahrûseme nice dilerlerse geleler ve gideler ve Korfuz'dan yukarı boğazda yürüyen gemiler Venedik olsun ve gayri olsun ki Venedik'e ticarete varalar ve geleler kimesne mâni' olmaya zarar ve ziyan

76) eriştirmeyeler meğerki yaramazlık etmiş olalar ve bir Venedik gemisi âdet ve kanun üzere İstanbul'da aranıp gittikten sonra ki kanûn-ı kadim üzere bir dahi boğaz hisarları

77) önüne vardıkta aranıp ândan sonra gitmeye icâzet verile hâliyâ kanûn-ı kadime muhalif Gelibolu'da dahi aranır imiş min ba'd Gelibolu'da aranmayıp âdet-i kadime muktezâsınca geri hemen

78) boğaz hisarları önünde aranıp gide ve Zante adası ki her yıl ânın içün hızâne-i âmireme beş yüz filori verilir idi yine ol beş yüz filori bi-tamamihî her yıl verip hızâne-i âmireme teslim eyleyeler ve Kıbrıs

79) haracı ki sal-be-sal sekiz bin filoridir her yıl şühûr-ı rûmiyeden mahrûse-i İstanbul'a getirip teslim eyleyeler ve memâlik-i mahrûsemden Arabistan memleketleri feth olunduğu zamandan

80) beri olıgelen üslub-ı kadim üzere iki pare mavnaları Mısır İskenderiyesine ve iki kıt'a mavnaları dahi mahrûse-i Şam'da tâbi' olan Trablus ve Beyrut iskelelerine olıgeldiği üzere esbab ve meta'ları ile

81) mukarrer olan vakitlerinde ve mevsimlerinde gelip gideler vaktinden ve mevsiminden te'hir etmeyip eğer iki kıt'a mavnalardır ve eğer dahi ziyadedir ve eğer büyük ve küçük gemilerdir şimdiye değin ne vechile

82) gelip gidip bey' ve şira edegelmişler ise geri edip olıgelene muhâlif nizâ' etmeyeler ve vilayet-i Arabistan'da sâbıkâ Yahudi olup sonra Müslüman olan İbrahim Geşturi nam kimesne Beyrut

83) ve Trablus iskelelerinde eğer akçeden ve eğer her meta'dan evvelden olıgelen adet ve kanûn-ı kadime muhâlif ihdas ettiği bid'atler ref' olunup kadimden nice olıgeldi ise âna göre amel

84) olunup kanûn-ı kadime muhâlif kimesneye te'addi ettirilmeye ol mavnalara ve sâir gemilere ve tacirlerine benim beğlerbeğilerimden ve sâir kullarımdan bir ahad kanûn-ı kadime muhâlif zulm ve te'addi etmeye

85) emn ve eman üzere olalar kimesne ânları incitmeyeler işbu zikr olunan ahd üzere dostluğu kabul eyleyip yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün mâdâm ki ahdi

86) ve dostluğu ri'âyet edip ahda muhâlif ânlardan bir iş sâdır olmaya benden dahi hilâf-ı ahd iş olmaya şöyle bileler bu ahdnâme-i hümâyûnum yazıldıkta Bosna ucunda kal'a-i

87) Buçac ve Zastine ve Velin ve Sine ve Değirmenler nam harabe kal‘alar içün Bosna sancağı beği el-ân ol kal‘alar alınıp zabtımızdadır deyü arz ettiği ecilden

88)zikr olunmuş idi ammâ Venedik dojı cânibinden dergâh-ı mu‘allâma vârid olan mezbûr elçileri ol kal‘alar alınmamıştır geri bizim zabtımızda deyü takrir eyleyip tekrar teftişe muhtaç olup

89) hususuyla zikr olunan Değirmen kal‘aları mâbeynde niza‘lı olmağın mezîd-i inâyet-i hüsrevânemden hududuyla yine ânlara verilmesin emr eyledim ânların ola ammâ ol

90) dört kal‘alar ahvâli ahd-i şerifimde mevkuf kılındı teftiş olunup görüle vâkı‘a mezbûr elçinin takrir ettiği gibi ise ânlar tarafına teslim oluna Bosna sancağı beği

91) arz ettiği üzere ise sonra ol bâbda emr-i şerifim ne vechile sâdır olursa mûcebiyle amel oluna ve bu ahdnâme-i şerifimden evvel mezkûr elçinin

92) Venedik dojuyla müşavere edecek ba‘zı hususları olmağın ahdnâme suretinde mufassal hükm-i şerifim yazılıp gönderilip ânda kalmış idi hâliyâ ol

93) ref‘ olunup asl mukarrer olan ahdnâme-i şerifim budur bunun mazmun-ı hümâyûnuyla amel oluna ve bu ahdnâme-i hümâyûn bizim ulu peygamberimiz hazret-i Muhammed Mustafa’nın salla’llahü aleyh ve sellem tarihinin

94) dokuz yüz kırk yedinci yılın cemâziye’l-ahir ayının evvelki gününde yazıldı ki hazret-i İsa aleyhi’s-selam tarihinden ohtoros ayının ikinci günüdür dârü’l-hilâfeti’l-aliyye mahmiye-i Kostantiniye’de

95) yazıldı alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar.

1547 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti Metni

1547 ahidnamesinin orijinali ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır. Şimdiye kadar bu ahidnameye ait metne Feridun Bey’in meşhur eseri *Münşe‘âtü’s-Selâtin* vasıtasıyla erişilmiş ve ilgili yayınlarda hep bu metin kullanılmıştır.[917] Bunun dışında bu metnin ayrıca Kanuni Sultan Süleyman devri kanunlarını derleyen bir mecmuada

[917] Feridun Bey, **Münşe‘atü’s-Selâtin**, c. II, 1275, İstanbul, s. 76-78.

da suretine rastlanmaktadır. Bu nüshanın yer aldığı, farklı bir hat ve kalemle sonradan eklendiğini tahmin ettiğimiz *Kanunname ve Hutût-ı Hümâyûn ve Nâmehâ-yı Hümâyûn mürâsele bi-etrâf* başlıklı mecmuada tarih bulunmamaktadır.[918] Bu metin Osmanlı-Avusturya ilişkilerine dair günümüze ulaşan en eski ahidname suretidir.

XX. yüzyılın başında Osmanlı hukuk belgelerine dair bir derleme olarak hazırlanmış olan *Külliyât-ı Kavanin* adlı eserde bu belge "Hükümet-i seniyyeye senevî 30.000 Macar altını verilmek üzere beş sene müddetle idâme-i sulh ve salaha dair Macar kralı Ferdinand ve biraderi İspanya kralı Charles-Quint ile Dersaâdet'te münakid muâhedename" başlığı ile yer almaktadır.[919]

E. D. Petritsch'in Viyana Devlet Arşivleri'ndeki Osmanlı belgelerine dair katalog mahiyetindeki eserinde Kanuni Sultan Süleyman ile I. Ferdinand ve V. Charles arasında beş yıllık barış ve ateşkes başlığı ile verilmiş olan bu ahidnamenin içerik bilgisi ve ilgili neşriyata dair bilgiler mevcuttur.[920] Metnin transkripsiyonu ilk olarak Yusuf Alperen Aydın tarafından hazırlanan bir yüksek lisans tezinde yayınlanmıştır.[921] Daha sonra aynı metin Uğur Kurtaran'ın önce yüksek lisans tezi olarak hazırlayıp ardından kitaplaştırmış olduğu çalışmasında kullanılmıştır.[922] Feridun Bey Münşeatı'nda bulunan suret ile Veliyüddin Efendi koleksiyonunda bulunan mecmuadaki suret az sayıda farklılık ihtica etmektedir. Aşağıda Veliyüddin Efendi nüshasının transkripsiyonu bulunmaktadır.

Metin[923]

---

[918] TYEK, Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi 1970, 145b-148b.

[919] Karakoç Sarkis, **Külliyât-ı kavânîn: kavânîn ve nizâmât ve ferâmîn ve berevât ve irâdât-ı seniyye ile muâhedât ve umûma ait mukâvelâtı muhtevidir**, c. 1, yay. haz. Mehmet Akif Aydın vd., TTK, Ankara, 2006, s. 5. Buradaki bilgilere göre Noradounghian'ın [Noradounghian, **a.g.e.** c. 1, s. 30-31.] Osmanlı ahidnamelerini ihtiva eden katalog mahiyetindeki eserinde Edirne'de verildiği belirtilmiş olan bu ahidnamenin Feridun Bey münşeatında mevcut Türkçe metne göre ise İstanbul'da hazırlandığı yazılıdır. Birbirinden ufak farklılıklar ihtiva eden mevcut iki metin incelendiğinde Feridun Bey münşeatına ait metinde Hicri tarihle birlikte 1545 tarihi verilmiş olmakla birlikte yeni tespit ettiğimiz Kanunname'de yalnızca Hicri tarihin bulunduğu görülmektedir. Bu durum Miladi tarihin asıl metinde bulunmadığı, ahidnameden suretin çıkarılması sırasında bu tarihin yanlış olarak ilave edildiği veya bu iki mecmua yazarının farklı nüshalar gördükleri kanaatini doğurmaktadır. Bunun yanında her iki nüshada da yer bilgisi İstanbul olarak verilmiştir.

[920] Petritsch, **a.g.e.**, s. 50-51.

[921] Yusuf Alperen Aydın, **a.g.t.,** s. 67-70.

[922] Uğur Kurtaran, **Osmanlı Diplomasi Tarihinden Bir Kesit Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri 1526-1791**, Ukde Yayınları: Kahramanmaraş, 2009, s. 47-50.

[923] Bu metin Veliyüddin Efendi 1970, 145b-148b'nin transkripsiyonudur.

[145b] Nemçe ile İspanya Kralına verilen ahidnamedir. Der-zaman-ı Sultan Süleyman

Hakk subhânehu ve te‘âlânın ulüvv-i inâyeti ve iki cihan fahrı ulu azîz peygâmberimizin salavatullahi aleyh ve selâmehu mu‘cizât-ı berekâtında

Ben ki sultân-ı selâtîn ve burhân-ı havâkin tâc-ı bahş-ı hüsrevân-ı rûy-i zemîn zıllu’llah fi’l-arzeyn Mekke’nin ve Medine’nin ve Kuds-i şerifin ve İstanbul’un ve Akdeniz’in ve Karadeniz’in ve Rumeli’nin ve Anadolu’nun ve Rum’un ve Karaman’ın ve Erzurum’un ve Diyabekir’in ve Kürdistan ve Luristan’ın ve Azerbaycan’ın ve Acem’in ve Zülkadriye ve Mısır ve Şam ve Haleb ve külliyen Arabistan’ın ve Bağdad ve Basra ve Aden ve Yemen memleketinin ve Tatar ve Deşt-i Kıpçak ve Mağrib-i zeminin ve Cezayir’in ve Eflak ve Boğdan ve Budun tahtının ve Erdel vilayetinin ve âna tâbi‘ olan yerlerin ve dahi kılıcımızla alınmış nice memleketlerin padişahı ve sultanı Sultan Süleyman Şah [146a] ibn Sultan Selim Şah ibn Sultan Bayezid Han’ım bu bizim mübarek ahidnâmemizi okuyub işidenlere ma‘lûm ola ki Romanlar’ın ve âna tâbi‘ olan yerlerin kralı olan Ferdinandoş kral benim izzetlü ve azâmetlü ulu dergâhıma yarar elçisin ve âdemisin gönderip bâb-ı sa‘âdet me’âbım canibi ile sulh u salâh olunup mabeynimizde dostluk olmak üzere inâyet-i hümâyûnum ricâ edip ve gönderdiği elçi dahi ânın karındaşı vilayet-i İspanya kralı Karlo tarafından dahi vekil idüğin arz edip bi’l-fi‘il Engürüs vilayetinden Hristiyan taifesinden ellerinde olan yerler mukâbelesinde her yıl sa‘âdetlü dergâhıma otuz bin sikke Macar altını kesim vermek üzere emân-ı şerifim taleb edip istid‘â-yı atıfet ve temennâ-yı sefkât eylediği ecilden kemâl-i inâyet-i padişâhîmden kendüye ve müşarünileyh İspanya kralına beş yıla değin emân-ı şerifim ihsan eyleyip sol şart üzere beyân olunmuş idi ki vilayet-i Engürüs ki Hakk subhânehu ve te‘âlâ hazretlerinin ulüvv-i inâyet-birle şimşîr-i zafer-te’sirimle feth olunmuş memleket olup ol vilayette şol kal‘alar ve kasteller ki bi’l-fi‘il benim leşkerim ve beğlerim tasarrufunda olup içine yarak ve âdem konulup zapt olunmuş ola ol asl kal‘alara ve kastellere tâbi‘ olan köyler ve yerleri ve bağları ve bahçeleri ve re‘âyâsıyla ve bi’l-cümle serhaddleri ve sınırları ile kemakân ehl-i İslâm’ın tasarrufunda ola [146b] canibinden ve deryâ tarafından dahi benim memâlik-i mahrûseme ve kal‘alara ve yerlere ve re‘âyâsına ve filan? halkına ve Mağrib canibinde olan ehl-i İslâm’ın memleket ve re‘âyâsına yaştan ve kurudan asla zarar ve gezend eriştirmeyip hiçbir vechle dahl ve ta‘arruz olunmaya her kim zarar ve ziyan

edecek olursa hakklarından gelinip ceza ve sezâları verile ve vâki‘ olan zarar ve ziyan dahi her ne ise yerine getirile ve vilayet-i Engürüs’den dahi şol kal‘alar ve kasteller ki re‘âyâsı ile ehl-i İslâm’ın tasarrufuna gelmemiş ola bi’l-fi‘il Hristiyan taifesinin ellerinde ola ânların mukâbelesinde her yıl hızâne-i âmîreme otuz bin sikke altın gelip vâsıl ola beş yıla değin mâbeynimizde olan mu‘âhede-i hümâyûnum mukarrer olup mâdâm ki ânın tarafından ve karındaşı Karlo kral tarafından ahd-i şerifime muhâlif iş olmaya berü canibden benim beğlerbeğilerimden ve sancak beğleri kullarımdan ve asker-i zafer-peykerimden ol yerlere kimesne dahl ve ta‘arruz eylemeye zarar ve ziyan eriştirmeye ve kuru canibinden ve deryâ tarafından dahi Hristiyan taifesinin ellerinde olan memlekete ve re‘âyâsına dahl olunmaya ve mazarrat ve hasâret erişmeye iki canibden bile emn u emân üzere oluna ve deryâ tarafından dahi harami ve levend yürümeğe emrim yoktur gereği gibi tenbih ve yasak olunmuştur her kim emr-i hümâyûnuma muhâlif zarar edecek olur ise teftiş olunup ettikleri zarar ve ziyan kendülere [147a] tazmin ettirilüp ahidname-i hümâyûnuma muhalif iş edenlerin hakklarından gelinip cezaları ve sezâları verile ve bazirgânlar dahi emn u emân üzere gelip gideler kanunnâme-i hümâyûnumuzda mukarrer olduğu üzere metâ‘larının ve esbâblarının gümrüğü ve hukuku ne ise alınıp kimesneye zulm ve te‘addi ettirilmeye emn u emân ile ticaretlerinde ve rençberliklerinde olalar ve memâlik-i mahrûsem halkından her kim kaçıp ânların vilayetine varır ise eğer Müslüman ve eğer kâfir ve eğer erkek ve eğer dişi kaç nefer ise ta‘cîlen bulunup bu canibe gönderile özür ve bahane beyân olunmaya ânlar tarafından dahi benim memâlik-i mahrûseme kaçıp gelen ehl-i fesad emr-i şerifimle sorulup ceza ve sezâsı verile ve Françe Padişahı ve Venedik Doju benim âsitâne-i sa‘âdet-bahşım canibi ile dostluk üzeredir ânlar ve ânlarla dostluk üzere olanlar ahidnâme-i hümâyûnumda bile dâhil olmak üzere yazılıp bu bâbda vârid olan elçisi kendiye irsâl olunmuşidi hâliyâ dergâh-ı sa‘âdet- destgâhıma gerü mu‘temedin-aleyh âdemlerinden Yanoş Mariye (Johann Maria Malvezzi) ile Yusto (Justus de Argento) nam yarar yazıcısını atebe-i âlem-penâhıma gönderip emr-i şerifim üzere beyan ve takrir olunan şartlar muktezasınca vâki‘ olan mu‘âhede-i hümâyûnumu kabul eyleyip vech-i meşrûh üzere her yıl otuz bin sikke Macar altını kesimi Mart ayının evvelinde edâ itmek üzere kavl-i mu‘âhede eyleyip müşarünileyh İspanya Kralı tarafından dahi kendü kralları [147b] mührüyle ahidnâmeleri yazıp ve mektubları gönderip sa‘âdetlü âsitânem tarafından vech-i meşrûh üzere ahidnâme-i

şerifim mukarrer olmasıyçün âtıfet ve şefkat rica ettikleri tafsiliyle izz-i huzûr-ı fâizü'l-hubûruma arz olunup ma'lûm-ı şerifim olduktan sonra tekrar bu ahidnâme-i şerifi verdim ve buyurdum ki ba'de'l-yevm vilayet-i Engürüs şol kal'alar ve kasteller ki bi'l-fi'il benim beğlerim ve askerim zabtındadır ânlara müte'âllik olan köyleri ve re'âyâsıyla kemakân asker-i zafer-peykerim zabtında olup ânlardan gayri şol kal'alar ve kasteller ki hâliyâ Hristiyan taifesinin ellerinde ve zabtlarındadır ber-karar-ı sâbık ânlar zabtında olup ol vilayetler mukâbelesinde ahd ve kabul olunduğu üzere otuz bin altın mâdâm ki Mart evvelinde her yıl sa'âdetlü kapıma gelip hızâne-i amîreme vâsıl ola ve yukarıda tafsil olunan cümle şartlar ri'âyet olunup beğlerim ve leşkerim zabtında olan yerler ve köylere ve re'âyâsına ânlar canibinden ve beğlerinden ve leşkerlerinden ve haramilerinden zarar ve ziyan olmayıp kendi hallerinde ola (boşluk) dahi ahde muhâlif nesne sâdır olmaya ve benim beğlerbeğilerimden ve sancakbeğleri kullarımdan ve sâir leşker-i zafer-peykerim halkından Hristiyan taifesinin taht-ı yedlerinde ve zabtlarında olan memlekete ve re'âyâsına asla ve kat'a bir vechle zarar ve ziyan eristirilmeye ve cümle serhaddlerde vâki' olan yerlerde haydud taifesi zabt olunup asla ve kat'a [148a] fesad ve şena'ât etmeyeler husûsen Kilis'e müte'âllik olan (boşluk) kal'asının haydudu gereği gibi zabt oluna ol taraftan serhadde vâki' olan memâlik-i mahrûsem sınırına ve re'âyâsına zarar ve gezend? eriştirilmeye şöyle ki cümle serhadde olan haydud ve (boşluk) hisarının haydudu fesad ve şena'ât eylemeyeler ahde muhâlefet olup özür ve bahane ve illet beyân olundukta kabul olunmaya ve Budun canibinde olan memleketler hâliyâ emr-i şerifimle yazılıp defter olunduktan sonra benim memleketim re'âyâsından kaçıp ol canibe vardıkta kabul olunmayıp kaçan re'âyâyı âdemler koşup gerü yerlerine göndereler bu bâbda dahi şart-ı hümâyûnum ri'âyet olunmazsa ahde muhâlefet olup sonra özrü beyân olunmaya ve deryâ canibinden dahi mâdâm ki müşârünileyh İspanya kralı tarafından ve askerlerinden memâlik-i mahrûseme ve diyar-ı Mağrib'de ehl-i İslâm'a ve Cezayir vilayetine bi'l-cümle kendülerin bi'l-fi'il tasarruflarında olan yerlerden ve kendülerle dostluk üzere olanların vilayetlerinden gayri memleketine ve re'âyâsına zarar ve ziyan olmaya vech-i meşrûh üzere iki canibin bazirgânları ve tâcirleri emn u emân üzere varıp gelip ticaretlerinde olalar mallarına ve canlarına zarar eriştirilmeye her kimden ki ahde muhâlefet vaz' sâdır ola zikr olunduğu üzere iki canibden bile hakklarından gelinip ceza ve sezâları verile mâdâm ki müşârünileyhimâ [148b] Krallar tarafından

bu zikr olunan ahde ve içinde mezkûr olan şartlara muhâlif iş olmaya ve mukarrer olan kesim altını özür ve bahane olunmayıp her yılda sâl-be-sâl ta‘yin olunan vakit sa‘âdetlü âsitâneme gelip vâsıl ola benden ve vezirlerimden ve beğlerbeğilerimden ve sancakbeğleri ve kullarımdan ve sâir leşker-i zafer-peykerimden ahd-i şerifime muhâlif nesne sâdır olmaya şöyle bileler alâmet-i şerife i‘timâd kılalar muhakkak ve musaddak tutalar bu ahidnâme-i şerifimiz darü’s-saltanati’l-aliyye-i mahrûse-i Kostantiniyye şehrinde bizim ulu peygamberimizin salla’llahu aleyhi ve sellem tarihinin dokuz yüz elli dört yılının Şa‘bân-ı şerif ayının yirmi üçüncü günü ki Hazret-i İsa tarihinin günüdür yazılıp tahrir olundu.

1553 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Sureti Metni

Kanuni Sultan Süleyman’ın 1 Ağustos 1553 tarihinde Lehistan kralı Zygmunt August’a vermiş olduğu ahidnamenin Türkçe orijinali ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır. Ancak ahidnamenin bir sureti o zamanlar dostluk ilişkileri bulunan Venedik’e gönderilmiştir. Bu belge bu gün Venedik Devlet Arşivi’nde muhafaza edilmektedir.[924] Tayyib Gökbilgin bu belgeyi Arap harfleri ile yayınlayarak ilim dünyasını bu belgeden haberdar etmiştir.[925]

Kołodziejczyk’in aktardığına göre 1553 tarihli bu belgenin Türkçe başka bir suretini İngiltere’de British Library’de bir inşa kitabı içerisinde bulmak mümkündür.[926] Leh ahidnameleri üzerine yapmış olduğu çalışmada Kołodziejczyk bu ahidnameyi Gökbilgin neşri ve British Library nüshası üzerinden mukayeseli olarak transkribe ederek yayınlamış ve İngilizce çevirisini yapmıştır.[927]

Yine Kołodziejczyk’ten öğrendiğimize göre bu ahidnamenin kayıp orijinalinden yapılmış Lehçe tercümeleri Varşova Eski Vesikalar Arşivi’nde ve Polonya’daki bazı kütüphanelerde mevcuttur.[928] Belgenin ortaya çıktığı devirde Leh

[924] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 234. Belge: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 708.
[925] Gökbilgin, **a.g.m.,** s. 128-130 (Belge no. 2).
[926] Kołodziejczyk, **a.y.;** British Library, Department of Oriental Manuscripts, Official Letters Turkish, 9503, vrk. 179b-182a.
[927] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 234-242.
[928] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 234. AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 157, no. 302; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 157, no. 303; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 157, no. 304; Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 126a-129b; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s.

asıllı saray tercümanı İbrahim Bey (Joachim Strasz) tarafından yapılmış olan Lehçe tercümesi 1826 yılında yayınlanmıştır.[929]

Metin[930]

Leh kralına yazılan ahd-nâme-i hümâyûn

Hazret-i izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyeti ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i fütüvvet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ muktezâ-yı fırka-i asfiyâ Muhammed Mustafa'nın salla'llah ü aleyhi ve sellem mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ve dört yârinin ki Ebubekir ve Ömer ve Osman ve Ali'dir rıdvanu'llah aleyhim ecma'în ânların ve cemi' evliyâ ervâh-ı mukaddesesi mürâfakatıyla

Mahall-i tuğradır

Ben ki sultan-i-selâtîn-i zaman burhân-i-havâkîn-i evan tâc-bahş-ı hüsrevân-ı cihân zıllu'llahi'l-Meliki'l-Mennân Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Şam ve Haleb ve Mısr ve Mekke-i mükerreme ve Medine-i münevvere ve Kuds-i şerîf ve Halilü'r-Rahman külliyen diyâr-ı Arab'ın ve Yemen'in ve Karaman ve Rum'un ve vilayet-i Dulkadriye'nin ve Diyarbekir'in ve Kürdistan'ın ve Azerbaycan ve Van'ın ve Budun ve Temeşvar vilayetlerinin ve Bağdad ve Basra ve Cezayir vilayetlerinin ve dahi nice memleketlerin ki âbâ-i kiram ve ecdâd-ı izâmım enara'llah ü berâhinehüm kuvvet-i kâhire ile feth eylemişlerdir ve cenâb-ı celâlet-penâhım dahi tiğ-i ateş-bâr ve şimşir-i zafer-nigârım ile feth eylediğim nice diyârın sultanı ve padişahı hazret-i Sultan Bayezid Han oğlu Sultan Selim han oğlu Sultan Süleyman Şah Han'ım.

Bu şerif ahd-nâme-i hümâyûnumuzu görüp okuyanlara şöyle ma'lûm ola ki şimdiki hâlde Leh vilayetinin kralı [olan] iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'n-nasraniyye Sicizmundus Agustus [erşedehu'llah u te'âlâ] atasına verilen ahd-nâmenin tecdid olunmasın istid'a eyleyip yüce hazretimle barışıklık ve dostluk olmak içün âlî dergâhımıza beğlerinden Istlanilav Tençiski nam âdemisin ki Leopli ve Lubli ve Belun nam şehirlerin beği imiş

209-215 [225-231]; Biblioteka Czartoryskich, MS 1176, s. 551-558; Biblioteka PAN w Korniku, MS 206, s. 13-20; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 247-252 [263-268].

[929] "Z rekopisow Dogiela", s. 108-113.

[930] Bu metin Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 234-238'den alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

elçi gönderip izhâr-ı sadakat ve ihlâs etmeğin bizim ulu peygamberimiz ve iki cihan fahri hazret-i Muhammed Mustafa salla'llah u aleyhi [ve] sellem hicretinin dokuz yüz altmış Şabanının yirminci gününde ki hazret-i İsa [nebi] aleyhi's-selâm tarihinin 1553 yılında vâki' olmuştur işbu ahd-nâme-i şerifi verdim ve buyurdum ki

Yüce hazretim canibinden kralın iline ve vilayetine ve kal'alarına ve varoşlarına bi'l-cümle taht-ı tasarruflarında olan memleketlerine benim vezirlerimden ve beğlerimden ve sancakbeğleri kullarımdan ve kenar beğlerinden hiç vechle zarar ve ziyan erişmeye ve benim ilime ve günüme ve kal'alarıma ve varoşlarıma bi'l-cümle taht-ı tasarrufumda olan memâlik-i mahrûseme [ve memâlik-i mahmiyem halkından bir ferde] mezbûr kral tarafından ve kralın beğlerinden ve tevâbi'inden ve levâhikinden hiç vechle zarar ve ziyan değmeye ve'l-hâsıl dostuma dost ve düşmanıma düşman olup mâbeynde iki canibin elçileri ve âdemleri varıp gelip kendilere ve mallarına ve rızklarına zarar ve ziyan yetişmeye tarih-i mezbûrdan mukaddem şol esirler ki küfrü üzerine dura İslâm'a gelmeye kralın âdemleri gelip arayıp bulup sahiplerin irza edip satın [alalar] alıp gideler kimesne mâni' olmaya ve bu ahd-nâme tarihinden sonra iki taraftan her ne kim tutulursa ânları bahasız ve satusuz azâd edip salıvereler ve iki canibin bazirgânları denizden ve kurudan gelip gidip bey' ve şirâ edeler bulundukları yerlerde âdet ve kanun üzere rüsumu ne ise vereler kimesnenin malına ve nefsine zarar ve ziyan olmaya ve eğer mezbûr kral memleketinden gelen bazirgânlardan benim memâlik-i mahrûsemde fevt olursa müteveffanın rızkı bizim tarafımızdan alınmayıp hıfz oluna ol taraftan kral mektubuyla vârisi geldiği vakit müteveffanın esbabı ve rızkı emr-i şerifimle vârisine teslim oluna eğer bizim bazirgânlardan ânlar vilayetinde fevt olmak vâki' olursa kral dahi hemçünân [eyle] ede ve eğer tarih-i mezbûrdan sonra kralın memleketine yüce hazretime tâbi' olan kimesnelerden zarar ve ziyan vâki' olursa emr edip bulunup ânın gibi yaramazlık edenin hakkından gelem ve ol ziyanı dahi emr edip yerine döndüreler özür ve bahane etmeyeler kral canibinden dahi eyle ola ve eğer memâlik-i mahrûsemden bir kimesnenin medyunu kralın vilayetine varsa her ne yerde ise ol yerin hâkimine mürâfa'a olunup teftiş olunup her ne zâhir olursa ol yerin hâkimi alıp sahibine vereler ve bir kimesnenin borcu ve günahı olmadan âharın borcu ve günahı içün ânı tutmayalar ve incitmeyeler ve iki canibin vilayetleri arasında ânların gibi bî-günahları üşendirmeyeler hemçünân biz dahi eyle edeyüz.

Ve bi'l-cümle âbâ ve ecdâdımız zamanından beri [olan] mu'âhede mukarrer ve mü'ekked olup hiçbir ferdden zarar gelmeye ve iki canibin güzeşte ziyanlar içün vekiller[i] bir araya gelmeye müyesser olmamağın bu tarihe gelince iki canibden olan ziyandan göçile istima' olunmaya şimdiden sonra Tatar hanı canibine mâdâm ki kral canibinden kadîmü'l-eyyâmdan veregeldikleri âdetleri[n] vakti ile eda edeler kral tarafından ahda muhâlif bir iş sâdır olmayınca han canibinden ve Tatar leşkerinden kralın memleketine ve âdemlerine dahl ve ta'arruz olunmayıp zarar ve ziyan eriştirmeyeler şöyle ki Tatar'dan zarar erişe ferman-ı şerifimle hakkları alıverile Boğdan voyvodasından ve Boğdan taifesinden kezâlik kral-ı mezbûr vilayetine ve âdemlerine zarar erişmeye zarar olursa zâhir olduktan sonra emr-i hümâyûnumla yerine konula kral tarafından ve âdemlerinden Tatar halkına ve Boğdan taifesine ve âdemlerine ve memleketlerine zarar olursa ânlar dahi yerine koyup ehl-i fesâdın hakkından geleler özür ve bahane etmeyeler Boğdan vilayetinden ba'zı kimesne kaçıp Leh vilayetine sığınıp bir tarikle gelip memleketine fitne bırakıp müfsidlik ederler imiş ânın gibiler taleb olundukta verile ve şimdiye değin alınan esirleri kralın âdemleri memâlik-i mahrûsemde buldukta [sahibi niceye satın almış ise bahasın verip alalar sahibi] ziyade baha taleb etmeye niceye aldığın [yemin] verip satın ala ol esirlerden İslâm'a gelmiş azâd ola ve küfrü üzerine olanı alıp gitmeğe mâni' olmaya ve kral vilayetinde ânlar dahi salıverip yerlerine gelmeğe mâni' olmaya ve bu dostluk içinde iken elçilere [ve] haber eyletip getiren kimesnelere mâni' olmayalar emin ve sâlim varıp geleler ve serhaddlere geldiklerinde ânlara yarar âdem koşalar ve öte canibde dahi eyle ola ve bazirgânlara dahi âdet ve kanun üzere gümrüklerin verdiklerinden sonra müzâhim ve mâni' olmayalar ve memâlik-i mahrûsem halkından bir kimesnenin Leh kralına tâbi' bir kimesnede hakkı olsa taleb ettikte eğlendirmeyip memleket hâkimleri alıvereler ve hırsız ve haramiler zarar ve ziyan eyledikte ta'cil[en] ehl-i hükm olanlar arayıp buldukta halas olmayıp hakkından geline ve hırsızlıkta alındığı esbab sahibine ba'de's-sübut bî-kusur verile ve tüccar taifesi ve sâirleri bir kimesne ile bey' ve şirâ eyleyeler sicillât veya hüccet olmayınca istima' olunmaya eğer kefâlet ve eğer karzdır da'va ve taleb ettiklerinde sicillâta veya hüccete nazar oluna bu ikisinden biri olmayınca zûr-ı şahid ikamet etmekle tezvir ve telbis etmeyeler kral canibinde dahi memleket hâkimlerinin ma'lûmu olmayınca ve yazılmayınca istima' olunmaya ve Silistre ve Akkerman sancağı beğleri ve iskele eminler ve bâc-dârları dergâh-ı âlem-

penâhım kullarımdan ve iki canibin tacirlerinden gayri Turla suyundan Leh sınırına kimesneyi koyuvermeyeler ve yanlarında eğer öteden ve eğer beriden gelenden esir bulunursa ellerinden alıp geri döndüreler çoban taifesi Leh vilayetine geçtiklerinde memleket hâkimlerine kendilerin ve koyunların bildirip mahfi varmayalar ve otlak hakkı vereler çoban taifesi kendilerin bildirdiklerinden sonra koyunu zâyi‘ olursa memleket hâkiminden taleb eyleye ve gelip giden tüccarın bargirlerin ulak almaya [ve sefer üzerinde yeniçeri atların almaya]

Ve bu ahd-nâmede mestur olan şerâitin ri‘âyeti içün Allah u te‘âlânın azâmetine ve hazret-i risâletin ve cemi‘-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim ki [müddet-i baka ü sebât ve eyyâm-ı hayat-ı sa‘âdet simâtımızda] mâdâm ki kral canibinden hilâf-ı ahd bir vaz‘ olmaya cenâb-ı celâlet-me‘âbım canibinden dahi ahda muhâlif nesne sâdır olmaya [şöyle bileler]

1553 Tarihli Lehistan Ahidnamesinin 1554 Tarihli Sureti Metni

1553 tarihli Lehistan ahidnamesi 1554 yılında Leh kralı tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu tarihte Lehistan'dan gelen talep üzerine Amasya'da yazılmış iki adet ahidname sureti Leh heyetine verilmiştir. Bu belgeler günümüze ulaşmış olup Varşova'daki Eski Vesikalar Arşivi'nde muhafaza edilmektedir.[931] Bu belgeler ilk kez mukayeseli olarak Kołodziejczyk tarafından yayınlanmış ve İngilizce tercümesi ile birlikte araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.[932] Daha sonra 2014 yılında H. Topaktaş ve A. Arslantürk tarafından bu belgelerin tekrar yayını yapılmıştır.[933]

Bu belgelerin Lehçe[934] ve Fransızca[935]'ya yapılmış tercümelerinin mevcudiyeti hakkında Kołodziejczyk bilgi vermektedir.[936]

[931] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, 247; Belgeler: AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 68, t. 153, no. 293 ve AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 69, t. 172, no. 329.
[932] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, 247-254.
[933] Topaktaş-Arslantürk, **a.g.e.**, s. 213-216 ve 222-224.
[934] Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 143b-148a; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 69, t. 172, no. 330; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 225-229 [241-245]; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 231-236 [247-252]; Biblioteka Czartoryskich, MS 1176, s. 559-566; Biblioteka PAN w Korniku, MS 206, s. 20-26.
[935] AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 69, t. 172, no. 331; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 241-246 [257-262].
[936] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, 247.

Metin[937]

Sûret-i ahd-nâme-i şerif

Hüve'l-Ganiyyü'l-Muğni'l-Muhyi'l-Mu'în

Süleyman Şah bin Selim Şah Han el-muzaffer da'imâ

1) Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sami-makam-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i ikbal-nümâ-yı ve iclâl-ikrâ-yı ve cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve's-savni's-samedânî ve'l-menni'l-mennânî hükmü oldur ki

2) bundan akdem Leh vilayetinin kralı iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'n-nasraniyye Sicizmunduz Agustus erşedehu'llahu te'âlâ atasına verilen ahd-nâmenin tecdid olunmasın istid'a eyleyip yüce hazretimle barışıklık ve dostluk olmak içün âlî dergâhımıza beğlerinden

3) Is'alandan Vesmin nam âdemisin ki Lebuboli ve Lubli ve Belun şehrin beği imiş elçi gönderip izhâr-ı sadakat ve ihlâs etmeğin bizim ulu peygamberimiz ve iki cihan fahri hazret-i Muhammed Mustafa salla'llahu aleyhi ve sellem hicretinin dokuz yüz altmış Şabanının yirminci gününde ki hazret-i İsa nebi

4) aleyhi's-selâm tarihinin bin beş yüz elli üç yılında vâki' olmuştur ahd-nâme-i hümâyûnum verilmiş idi hâliyâ müşârünileyh kral yüce dergâhıma tekrar elçi gönderip ol ahd-nâme-i şerifimin nişân-ı hümâyûnumla suretin taleb etmeğin bu ahd-nâme-i hümâyûnu verdim ve buyurdum ki yüce hazretim canibinden

5) kralın iline ve vilayetine ve kal'alarına ve varoşlarına bi'l-cümle taht-ı tasarrufunda olan memleketlerine benim vezirlerimden ve beğlerimden ve sancakbeğleri kullarımdan ve kenar beğlerinden hiç vechle zarar ve ziyan erişmeye ve benim ilime ve günüme ve kal'alarıma ve varoşlarıma bi'l-cümle taht-ı tasarrufumda olan

6) memâlik-i mahrûseme mezbûr kral tarafından ve kralın beğlerinden ve tevâbi'inden ve levâhikinden hiç vechle zarar ve ziyan değmeye ve'l-hâsıl dostuma dost ve

[937] Bu metin Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 247-251'den alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

düşmanıma düşman olup mâbeynde iki canibin elçileri ve âdemleri varıp gelip kendilerine ve mallarına ve rızklarına zarar ve ziyan

7) yetişmeye tarih-i mezbûrdan mukaddem şol esirler ki küfrü üzerine dura İslâm'a gelmeye kralın âdemleri gelip arayıp bulup sahiplerin irza edip satın alalar alıp gideler kimesne mâni‘ olmaya ve bu ahd-nâme tarihinden sonra iki taraftan her ne kim

8) tutulursa ânları bahasız ve satusuz azâd edip salıvereler ve iki canibin bazirgânları denizden ve kurudan gelip gidip bey‘ ve şirâ edeler bulundukları yerlerde âdet ve kanun üzere rüsumu ne ise vereler kimesnenin malına ve nefsine zarar ve ziyan

9) olmaya ve eğer mezbûr kral memleketinden gelen bazirgânlardan benim memâlik-i mahrûsemde fevt olursa müteveffanın rızkı bizim tarafımızdan alınmayıp hıfz oluna ol taraftan kral mektubu ile vârisi geldiği vakit müteveffanın esbabı ve rızkı emr-i şerifimle

10) vârisine teslim oluna eğer bizim bazirgânlardan ânlar vilayetinde fevt olmak vâki‘ olursa kral dahi hemçünân ede ve eğer tarih-i mezbûrdan sonra kralın memleketine yüce hazretime tâbi‘ olan kimesnelerden zarar ve ziyan vâki‘ olursa emr edip bulunup

11) ânın gibi yaramazlık edenin hakkından gelem ve ol ziyanı dahi emr edip yerine döndüreler özür ve bahane etmeyeler kral canibinden dahi eyle edeler ve eğer memâlik-i mahrûsemden bir kimesnenin medyunu kralın vilayetine varsa her ne yerde

12) ise ol yerin hâkimine mürâfa‘a olunup teftiş olunup her ne zâhir olursa ol yerin hâkimi alıp sahibine vereler bir kimesnenin borcu ve günahı olmadan âharın borcu ve günahı içün ânı tutmayalar ve incitmeyeler ve iki canibin vilayetleri

13) arasında ânların gibi bî-günahları üşendirmeyeler hemçünân biz dahi eyle edeyüz bi'l-cümle âbâ ve ecdâdımız zamanından beri mu‘âhede mukarrer ve mü'ekked olup hiçbir yerden zarar gelmeye ve iki canibin güzeşte ziyanları

14) içün vekilleri bir araya gelmek müyesser olmamağın bu tarihe gelince iki canibden olan ziyandan göçile istima‘ olunmaya şimdiden sonra Tatar hanı canibine mâdâm ki kral canibinden kadîmü'l-eyyâmdan veregeldikleri âdetleri

15) vakti ile eda edeler kral tarafından ahda muhâlif bir iş sâdır olmayınca han canibinden ve Tatar leşkerinden kralın memleketine ve âdemlerine dahl ve ta‘arruz olunmayıp zarar ve ziyan eriştirmeyeler şöyle ki Tatar’dan ziyan

16) ve zarar erişe ferman-ı şerifimle hakkları alıverile Boğdan voyvodasından ve Boğdan taifesinden kezâlik kral-ı mezbûr vilayetine ve âdemlerine zarar erişmeye zarar olursa zâhir olduktan sonra emr-i hümâyûnumla yerine konula kral

17) tarafından ve âdemlerinden Tatar halkına ve Boğdan taifesine ve âdemlerine ve memleketlerine zarar olursa ânlar dahi yerine koyup ehl-i fesâdın hakkından geleler özür bahane etmeyeler Boğdan vilayetinden ba‘zı kimesne kaçıp Leh vilayetine sığınıp

18) bir tarikle gelip memleketine fitne bırakıp müfsidlik ederse ânın gibileri taleb olundukta vereler şimdilerin alınan esirleri kralın âdemleri memâlik-i mahrûsemde buldukta [sahibi] bî-hakk baha taleb etmeye niceye aldığın [yemin] verip satın alalar ol

19) esirlerden İslâm’a gelmiş azâd ola ve küfrü üzerine olanı alıp gitmeğe mâni‘ olmayalar ve kral vilayetinde [esir olan Müslümanları] ânlar dahi salıverip yerlerine gelmeğe mâni‘ olmayalar

20) ve bu dostluk içinde iken [gelen] elçilere haber eyleyip getiren kimesnelere mâni‘ olmaya emin ve sâlim varıp geleler ve serhaddlere geldiklerinde ânlara yarar âdem koşa ve öte canibde dahi eyle ola ve bazirgânlar dahi âdet ve kanun

21) üzere gümrüklerin verdiklerinden sonra müzâhim ve mâni‘ olmayalar ve memâlik-i mahrûsem halkından bir kimesnenin Leh kralına tâbi‘ bir kimesnede hakkı olsa taleb ettiğinde eğlendirmeyip memleket hâkimleri alıvereler ve hırsız ve haramiler

22) zarar ve ziyan eyledikte ta‘cil[en] ehl-i hükm olanlar arayıp bulup buldukta halas olmayıp hakkından geline ve hırsızlıkta aldığı esbab sahibine ba‘de’s-sübut bî-kusur verile ve tüccar taifesi ve sâir kimesne ile bey‘ ve şirâ eyleyeler

23) sicillât veya hüccet olmayınca istima‘ olunmaya eğer kefâlet ve eğer karzdır da‘va ve taleb ettiklerinde sicillâta veya hüccete nazar oluna bu ikisinden biri olmayınca zûr-ı şahid ikamet eylemekle tezvir ve telbis etmeyeler kral

24) canibinde dahi memleket zabitlerinin ma‘lûmu olmayınca ve yazılmayınca istima‘ olunmaya ve Silistre ve Akkerman sancakları beğleri ve iskele eminleri ve bâc-dârları dergâh-ı âlem-penâhım kullarımdan ve iki canibin

25) tacirlerinden gayri Turlu suyundan Leh vilayetine kimesneyi koyuvermeyeler ve yanlarında eğer öteden ve eğer beriden gelenden esir bulunursa ellerinden alıp geri döndüreler çoban taifesi

26) Leh vilayetine geçtiklerinde memleket hâkimlerine kendilerin ve koyunların bildireler mahfi varmayalar ve otlak hakkı vereler çoban taifesi kendilerin bildirdikten sonra koyunu zâyi‘ olduğundan

27) sonra memleket hâkiminden taleb edeler ve gelip giden tüccarın bargirlerin ulak almaya ve sefer üzerinde yeniçeri atların almaya bu ahd-nâmede mestur olan şerâitin ri‘âyeti içün

28) Allah u te‘âlânın celle ve âlâ azâmetine ve hazret-i risâlet-penâhın aleyhi’s-selâm ve cemi‘-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim [ki] müddet-i hilâfetimde ve eyyâm-ı saltanatımda mâdâm ki kral canibinden

29) hilâf-ı ahd bir vaz‘ sâdır olmaya cenâb-ı celâlet-me‘âbım canibinden dahi ahda muhâlif nesne sâdır olmaya şöyle bileler alâmet-i şerife i‘timad kılalar tahriren fî evâsıt-ı şehr-i Muharremi’l-haram min

30) sene-i isnâ ve sittin ve tis‘a ve mie

Be-medine-i Amasya el-mahmiye.

1559 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti Metni

1559 tarihli Avusturya ahidnamesinin orijinali ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır. Bu ahidnamenin içeriğine belgenin Viyana Devlet Arşivi’nde (Haus-, Hof- und Staatsarchive) bulunan bir sureti vasıtasıyla vakıfız. Literatürde bu ahidname ile ilgili Busbecq’in yapmış olduğu müzakereler sebebiyle bazı bilgiler bulunmakla birlikte kaynaklar bu belgeden genellikle bahsetmezler. Bu ahidname suretine ilk kez

Anton Schaendlinger 1983 yılında Kanuni Sultan Süleyman dönemine ait 36 belgeyi yayınladığı çalışmasında hem transkripsiyonu hem de tıpkıbasımı ile yer vermiştir.[938]

Metin[939]

Ahdnâme-i hümâyûnun suretidir ki Hristiyanların imparatoruyla emn u emân vâki‘ olmuştur.

1) Hazret-i Hakk celle şânuhu ve te‘âlânın ulüvv-i inâyet-i bî-gayetleri ve server-i kâinât aleyhi efdalü’s-salâti ve’s-selâmın sümüvv-i hidâyet-i mâ lâ-nihâyeleri ile ben ki sultan-ı selâtin-i cihan ve burhân-ı havâkin-i devrân tâc-bahş-ı hüsrevân-ı zemin u

2) zaman bâ’is-i emn u emân zıllu’llahi’l-meliki’l-mennân Akdeniz’in ve Karadeniz’in ve Rumeli’nin ve Anadolu’nun ve Şam ve Haleb ve Mısır ve Mekke-i müşerrefe ve Medine-i münevvere ve Kuds-i şerif ve Halilü’r-Rahman ve külliyen diyar-ı Arab ve

3) vilayet-i Yemen’in ve vilayet-i Karaman’ın ve Rum ve vilayet-i Zülkadriye’nin ve Diyarbekir ve Kürdistan ve Azerbaycan’ın ve vilayet-i Erzurum ve vilayet-i Gürcistan’ın ve Van’ın ve Bağdad ve Basra ve Lahsa’nın ve Mağrib Trablus’unun

4) Cezayir-i Garb’ın ve vilayet-i Kefe’nin ve Temeşvar ve Budun vilayetlerinin ve nice bunların emsali vilayet ve memleketlerin ki âbâ-i kirâm ve ecdâd-ı izâmım enara’llah u berâhinehüm kuvvet-i kâhire-i hüsrevâneler ile feth eyledikleri ve cenâb-ı celâlet-

5) me‘âbım dahi tiğ-i ateş-bâr ve şemşir-i zafer-nigârım ile feth ve teshir ettiğim nice diyarların sultanı ve padişahı hazret-i Sultan Mehmed Han oğlu Sultan Bayezid Han

6) oğlu Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han’ım hâliyâ Hristiyan krallarının ve dukalarının ve beğlerinin imparatoru olan iftihârü’l-ulemâi’l-ümerâi’l-izâmi’l-îsevîyye muhtarü’l-küberâi’l-fihâm fi’l-milleti’l-mesîhiyye Ferenduş kral âsitâne-i sa‘âdet-destgâ(h) ve bârgâh-ı adâlet-penâhımıza ki melâz-ı kayâsire-i

[938] Schaendlinger **a.g.e**., s. 59-62 (Belge no: 23).
[939] Bu metin Schaendlinger, **a.g.e.**, s. 59-62’den alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

7) âlî-miktar ve melce-i ekâsire-i ulü'l-i'tibardır Ogeryo de Buzbege nam yarar âdemi ile ahdnâme-i nezâfet-makrûnun gönderip vilayet-i Üngürüs'ün nice zamandan beri fetâreti eksik olmamağla haraba müşrif olmağın bundan sâbık mâbeynimizde

8) beş yıl miktarı olan barışıklık tecdid olunup kendilere müte'allik olan memleket ve re'âyâlarının istirahatleri için sene dokuz yüz altmış altı Cemaziye'l-ûlâsının ibtidâsından sekiz yıla değin bu barışıklık ve sulh u salâh olması bâbında istid'â-yı

9) inâyet-i pâdişâhî edip tarafeynden şerâit-i ahd ri'âyet olunup mâdâm ki âsitâne-i muhalledü'l-ikbâl ve dûdmân-ı müşeyyedü'l-erkânımız canibinden bir zaman ta'yin olunca ahd u emân mü'ekked olup hiçbir canibden taraf-ı âhara kimesne ahda ve

10) mugâyir vaz'a cür'et etmeyip edenlerin dahi hakklarından gelinip sâbıkân va'de içinde her senede atebe-i ulyâma irsâl olunmağiçün otuz bin altın vergileri gönderilmek mukarrer olduğu gibi gerü bu sekiz yılda dahi baki kalan iki yıllık vergilerinden

11) bir yıllığın dahi gönderip ve Erdel vilayetinin cemi' tevâbî'inden ve yerlerinden ve hisarlarından ve şehirlerinden ve köylerinden el çekip her giz ol canibe düşmanlık etmeyip ve âdemlerinden dahi her kim memâlik-i mahrûsemden bir yere dahl edip

12) veya muhasara edip ve yahud hamle ederlerse ânın gibileri katl edip alınan yerleri gerü redd edip cenâb-ı adalet-penâhımız tarafından dahi vech-i meşrûh üzere olup ve bu mu'âhede şâyî' olduktan sonra tarafeynden kimse esir olmayıp olursa âzâd olup ve

13) sekiz yıla değin bu ahd mukarrer olup beğlerbeğileri ve ümerâ kullarıma ve Eflak ve Boğdan voyvodaları kullarıma ve sâir halka ahda mugâyir vaz' edenin hakklarından gelinmek tenbih olunup ol canibe tâbî' olandan biri yüz döndürürse mülk ve malına

14) dahl olunmayıp ve tarafeyne tâbî' olanlara bir ziyan olsa buldurup sahiblerine redd olunup ve şol yerler ki sârih kadimi mülkü ola kimesneye ta'alluku olmaya ânda nesne yapmak veya mert etmek veya kullandırmak istedikte kimesne mâni' olmayıp ve

15) Tuna'nın öte yakasında olan köyler ki kadimi Komaron'un mülkü âna zabt olunagelmiştir gerü Komaron'a dahi hizmet ederler eğer ehl-i kurâ hüsn-i rızaları olursa Tata'da olan kullarım ânlar hizmet ettikleri içün rencide etmeyeler ve

16) kadimden tasarruflarında olup mülkleri ve ta‘allukâtları gerü tasarruflarında iken ehl-i İslâm’dan kimesne dahl etmeyip ve yahuz ihrak ederiz ve esir ederiz deyü havf vermeyip ve şimdiye değin iki tarafa hizmet edenler gerü hizmet edip ve karyelerinden

17) havfları içün ehl-i İslâm’a dahi vergi ta‘yin eyleyenler ta‘yin ettiklerinin rızalarına veregeldikleri ise ziyade etmeyip ve dergâh-ı mu‘âllâmızda sâir dostluk üzere olanlar gibi bir yarar âdemleri tercümanları ile olmak ve kendilere âdem gönderilmeli oldukta kimesne mâni‘ olmayıp ve bu dostluğun te’kidi içün ahdnâme-i hümâyûnumuz

18) verilmesin ve sınır ta‘yin olunup ve yahuz canibeynden iki yarar âdem ta‘yin olunup vâki‘ olan nizâ‘ı hakk üzere görülüp ânın gibi bir yerde haramiler ve yağmacıları hareket edip bir fesad ederler ise ânların ettiği fesad içün ahd bozulmayıp ol kimesneler

19) tarafeynden ehl-i fesadı ele getirip hakklarından gelinip ve bu canibden ol vech ile olmasın ve vere ile iki kimesne biri biri ile mukâbele etmek dahi men‘ olunması bâbında ahdnâme-i hümâyûn-ı adalet-makrûnumuz istid‘â eyledikleri pâye-i serîr-i âlem-

20) masîrime alâ-vechi’t-tafsil arz olunup ilm-i şerif-i âlem-şümûl-i hüsrevânemiz muhit ve şâmil olmuştur imdi dergâh-ı mu‘âllâ ve bârgâh-ı a‘lâmıza arz-ı mehabbet ve ihlâs edip sadakat ile dostluk murâd eyleyen selâtin-i haşmet-karîn ile dostluk ve

21) musâfât üzere olmak şîme-i dûdmân-ı hilâfet-aşyân ve âdet-i hanedân-ı saltanat-bünyânımız olagelmiştir eyle olsa bundan akdem ta‘yin olunduğu üzere her yılda otuz bin altın vergileri irsâl olunup ve sâbıkan ta‘yin olunup gönderilmeyen vergilerinden

22) dahi bir yıllık vergi gönderilip ve feth olunan Tata kal‘asına kadimden tâbi‘ olan kurâya dahi dahl olunmayıp ve memâlik-i mahrûsemden kıla‘ ve bukâ‘a ve nevâhî ve kurâya ve gayr-i feth ve teshir olunup bi’l-fi‘il beğlerbeğiler ve beğler ve zu‘amâ ve erbâb-ı

23) tımar olan kullarımın taht-ı tasarruflarında olan kurâya ve re‘âyâya dahi dahl ve ta‘arruz olmayıp ve memleketlerinin hayduk ve haramisi zabt olunup ânlardan bir ferde fesad ve şena‘ât ettirmeyip onat vech ile hıfz olunup ve ettikleri takdirce her ne

24) tarik ile olursa ele getirilip gereği gibi hakklarından gelinip ve kral oğlunun ve kraliçenin bi'l-fi'il tasarruflarında olan yerlerine ve kıla' ve nevâhî ve kurâsına tecavüz olunmayıp ve hanedân-ı sa'âdet-medârımız ile sadakat ve ihlâs ile dostluk üzere

25) olan Françe padişahının ve Venedik beğlerinin ve bi'l-cümle âsitâne-i devlet-âşyânımız ile sâir müvâlât üzere olanların memleket ve vilayetlerine dahi tecavüz olunmayıp ammâ şol re'âyâ ki kadimden ânların olup bi'l-fi'il ehl-i İslâm tasarrufunda

26) olmayıp mücerred kendi nefisleri halâsı içün berü canibe dahi vergi verip ve ehl-i İslâm ellerinde olup ammâ havflarından ânlara dahi ol canibe vergi verip re'âyâya iki canibden dahl oluna bu dâire-i adaletten hâriçdir ânın gibi ânların ol vech ile bu

27) canibe vergi verenlere bu canibden dahl olunmayıp ve berü canibden vech-i meşrûh üzere öte canibe hizmet edenlere dahi öte canibden dahl olunmayıp ve nâmelerinde mestur olduğu üzere ahd u emândan sonra tarafeynden esir alınmayıp alındığı takdirce bulundukta azâd kılınıp ve murâdları olduğu üzere sâir südde-i sa'âdetimle

28) dostluk üzere olan selâtin-i güzin üslubu üzere bir yarar âdemleri gelip atebe-i ulyâ-menziletimizde olmak üzere ben dahi mezid-i merhamet-i hüsrevânemiz zuhura getirip tafsil olunan şerâitim üzere bu ahdnâme-i hümâyûn-ı adalet-meşhûnu

29) ihsan eyleyip ve ahd-i şerifimiz bunun üzere cârî olup ve ahd-i hümâyûnumun icrâsıyçün yemin dahi ederim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün mâdâm ki vech-i meşrûh üzere zikr olunan şerâitim ol taraftan mer'î tutulup cümle

30) kapudanlarına ve sâir ümeralarına tâ tenbih ve te'kid olunup hilâfına cevaz gösterilmeye cenâb-ı celâlet-me'âbımız tarafından dahi serhadd-i memâlik-i vesî'atü'l-eknâfımızda olan eğer beğlerbeğiler ve beğler ve sâir asâkir-i zafer-kıranın kebirine

31) ve sagîrine ve Erdel kralına ve Boğdan ve Eflak voyvodalarına gereği gibi tenbih ve te'kid olunup min ba'd mu'âhede-i şerife mugâyir bir ferdden vaz' sudur ettirilmeyip şerâit-i ahd u emân kemakân mer'î tutulup mâdâm ki o canibden ahda münâkis

32) bir vaz‘ sâdır olmaya berü canibden her kimden ahda mugâyir bir vaz‘-ı nâ-ma‘kûl sâdır olursa bir vech ile hakkından geline ki sâirlerine mûcib-i ibret ve nasihat vâki‘ ola ve deryâ caniblerinden dahi Sina hisarının uşkodu gereği gibi zabt olunup memâlik-i mahrûsem canibine ve Venedik beğlerinin yerlerine zarar ve gezend

33) eriştirmeyeler bu ahd-nâme-i hümâyûnumuz dârü’s-saltanat-ı mahrûse-i Kostantiniye’de Ramazan ayında bizim ulu ve güzin peygamberimizin hicretinden dokuz yüz altmış altı yılında yazılmıştır ki hazret-i İsa’nı tarihinde Yunyus

34) ayının on altısında sene bin beş yüz elli dokuzunda vâki‘ olmuştur.

1562 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Metni

Kanuni Sultan Süleyman’ın Avusturya’ya verdiği 1562 tarihli Avusturya ahidnamesi günümüze ulaşan en eski Türkçe Avusturya ahidnamesidir. Bu ahidname Viyana Devlet Arşivi’nde muhafaza edilmekte olup ilk kez Schaendlinger’in eserinde yayınlanarak ilim âlemine tanıtılmıştır.[940] Schaendlinger’in metnine daha sonra Y. Alperen Aydın[941] ve Uğur Kurtaran[942] Osmanlı-Avusturya ahidnamelerini ana kaynak olarak kullandıkları çalışmalarında yer vermişlerdir. Son olarak Yusuf Yıldız, Kanuni Sultan Süleyman dönemi Osmanlı-Habsburg ilişkilerine dair eserinde bu belgenin transkripsiyonu ve tıpkıbasımını yayınlamıştır.[943]

Metin[944]

1) Hazret-i Hüda-yı müte‘âl celle ani’ş-şebîhi ve’l-misâlün teyâmün-i te’yîdât-ı ezelîye ve

2) meyâmin-i tevfîkât-i lem yezelîyesiyle ve hazret-i sultan-ı tahtgâh-ı eflâk mesned-

3) neşîn-i bârgâh-ı emlâk mufahhar-ı evlâd-ı benî Adem maksûd-ı âferiniş-i halk-ı

[940] Schaendlinger, **a.g.e.**, s. 67-70 (Belge 25).
[941] Aydın, **a.g.t.**, s. 71-76.
[942] Kurtaran, **a.g.e.**, s. 53-57.
[943] Yusuf Yıldız, **Osmanlı-Habsburg İlişkileri: Kânûnî-Şarlken-Busbecq**, TTK, Ankara, 2013, s. 263-275.
[944] Bu metin Schaendlinger, **a.g.e.**, s. 67-70’ten alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

4) âlem hâtem-i cümle rusûl u enbiyâ pişvâ-yı zümre-i asfiyâ mahremün harîmün lî

5) ma‘a’llah Muhammed resulu’llah salla’llahu aleyhi ve alâ-âlihî ve sellemin mu‘cizât-ı kesîretü’l-berekâtı mürâfakatı ile

Tuğra

1) ben ki sultan-ı selâtin-i şark ve garb sahib-kıran-ı memâlik-i Rum ve Acem ve Arab kahraman-ı kevn u mekân Nerîmân-ı meydân-ı zemin ve zaman Akdeniz’in ve Kara-

2) deniz’in ve Ka‘be-i mu‘azzama ve Medine-i münevverenin ve Kuds-i şerifin ve taht-ı Mısr-ı nâdire-i asrın ve vilayet-i Yemen ve Aden ve San‘a’nın ve dârü’s-selâm-ı Bağdad ve Basra ve Lahsa’nın ve Medâyin-i Ânûşînrevân’ın ve diyar-ı Cezayir ve

3) Azerbaycan’ın ve Deşt-i Kıpçak ve diyar-ı Tatar’ın ve Diyarbekir ve Kürdistan ve Luristan’ın ve külliyen Rumeli ve Anadolu ve Karaman ve Eflak ve Boğdan ve Üngürüs memleketlerinin ve bunlardan gayri nice memâlik ve diyar-ı azîmü’

4) l’i‘tibârın padişahı ve sultanı Sultan Süleyman Han ibn Sultan Selim Han’ım bi-inâyeti’llahi’l-meliki’l-ekber inân-ı cihândârî kabza-i kudretime mukarrer ve zimâm-ı kişvergüşâ-yı keff-i kifayetime müyesser olup arşa-i âfâk ale’l-ıtlâk mebâ-

5) dî-yi diyâr-ı şark ve mülk-i Çin’den tâ be-aksâ-yı mağrib-zemin musahhar-ı şemşir-i cihangir u gazâ-te’sirim olmuştur bi’l-cümle taht-ı âlî-bahtımın ednâ pâyesi kasr-ı

6) kayser ve mülk-i mevrûsumun bir kıt‘ası mülk-i melik-i İskender olmağın sahâyif-i rûy-ı zemin zîr-i nigîn-i felek-âyîn-i nüvvâb-ı sa‘âdet-karînim olmuştur sen ki iftihârü ümerâi’l-izâmi’l-îseviyye muhtârü küberâi’l-fihâm fi’l-milleti’l-mesihiyye

7) Ferenduş kralsın Rum halkının güzide ve hürmetlüsi ve Alaman vilayetlerinin imparatoru ve Çeh ve Islovin ve Hırvat ve sâir nice vilayetlerin kralı ve hâkimisin

8) dergâh-ı selâtin-penâh ve bârgâh-ı sa‘âdet-destgâhıma ki mukabbel-i şifâh-ı kayâsire-i zaman ve müzdahem-i cibâh-ı ekâsire-i devrândır bundan akdem tecdid-i mehabbet ve mu‘âhedet ve te’kid-i meveddet ve sadakat içün elçilik tarikiyle irsâl ettiğiniz

9) Avyeryüz Abusbek nam yarar veziriniz ve kâr-güzâr vekilinize ahdnâmeniz gönderip hazret-i İsa nebi alâ nebînâ ve aleyhi’s-salât ve’s-selâm tarihinin bin beş yüz altmış ikinci senesinde Yunyus ayının evvelki gününden sekiz yıla değin

10) memleket ve vilayetin ve re‘âyâ ve berâyânın emn u emânı ve mâbeynde dostluk muhkem ve mukarrer olmağiçün her yıl südde-i sa‘âdetime otuzar bin Üngürüs filorisi gönderilmesin ve bundan evvel beş yıllık dostluk içinde ahd olunan otuzar bin Üngürüs

11) filorisinin baki kalan iki yıllık kusurundan dahi bir yıllığı gönderilmesin ve Erdel vilayetinden taşra bi’l-fi‘il Yanoş kral oğlu elinde olan yerlerden eğer Üngürüs

12) vilayetindedir eğer nehr-i Tisa’nın öte ve beri yanındadır şer‘le hakkınız olduğun dahi bilirseniz bu sekiz yıllık emn u emân içinde adâvet edip cebr ile ve kılıç ile taleb etmekten geçtiğinizi ve kral oğlu dahi bu sekiz yıl içinde her vech ile dostluk şartların

13) ri‘âyet edip düşmanlıktan ve re‘âyânıza zulm edip memleketine sürmekten ve vilayetinizde seğirdim edip gâret etmekten ve hisar almaktan ve yeniden nesne yapmaktan ve canlı ve gayri rızkınız almaktan ve sizin ve yahut âdemlerinizin

14) re‘âyâsın öşürleyip kullanmaktan ve izlâl etmekten ve sizi yakarız ve gâret ederiz deyü havf verip nesnelerin almaktan gereği gibi hazer eyleyip bu emn u emânı hakk üzere

15) ri‘âyet ettirmesin eğer ri‘âyet etmez ise siz dahi sabra tâkât getirmediğinizi ve kral oğluyla nizâ‘ınız olan yerlerde eğer bu dostluk içinde iki canibin ihtiyarıyla ıslâh murâd olunursa vech-i ma‘kûl ile amel olunmasın ve bu şartlarınızda Palazi Mihal

16) ve Nikola Batori ve sâir beğleriniz ki şimdi size itâ‘at etmişlerdir kral oğlunun dostluğu kâğıdı emrimiz mûcibince size vâsıl olduğu günden ellerinde olan emlâkleriyle

17) ve yerleriyle bu sulhda ve kavlde bile olmaların ve bundan mâ‘adâ eğer sizin ve eğer kral oğlunun eli altında olan âdemleriniz talgalık zamanında birbiriyle adâvet edip

18) ba‘zı alınmış ve verilmiş yerleri olup ellerinde buluna ve yahud re‘âyâsı bir canibe tapmış bulunsa bi’l-cümle bir vech ile da‘vâ eyleyecek husus olsa ki bu emn u

emândan evvel ola birbiriyle olan da‘vâ ve nizâ‘ları mesmû‘ olmaya ammâ bu sulh u salâhdan

19) sonra bir nizâ‘ları olsa ki hüsn-i rızalarıyla uzlaşmasalar mâbeynlerinde kavga etmeyip sizin re‘âyânız size ve bizim re‘âyâmız bize müraca‘ât eylemesin ve Tuna

20) yalısınun Tata’dan canibine ba‘zı karyeler vardır ki kadimden Komaran’a tâbi‘dir yine ol hal üzere olup Tata kal‘asında olanlar ol yalıda olan Komaranlı karyelerine dahl

21) eylememelerin ve mâbeynde bu dostluk şâyi‘ ve mukarrer olduktan sonra beğlerinizden ve gayri âdemlerinizden bir kimesne bizim re‘âyâmızdan birini tutsa te’hir etmeyip ve kıymet taleb eylemeyip zararsız ve ziyansız geri yerine gönderilmesin

22) i‘lâm edip ve iki canibden şerâit-i dostî ve emn u emân tarih-i mezbûrdan bu sekiz yıla değin sahih ve sâlim hıfz ve hırâset olunmak bâbında südde-i sa‘âdetimden ahdnâme-i hümâyûn inâyet olunup bu şartlar yazılması rica olunmuş ki bu emn u

23) emân ve dostluk içinde memâlik-i mahrûsemizde olan beğlerbeğiler ve beğlere ve kapudanlara ve subaşılara ve voyvodalara bi’l-cümle sâir âsâkir-i zafer-me’âsire muhkem tenbih ve te’kid olunup dostluğu gereği gibi hıfz ettirip asla dostluğa muhâlif

24) bir iş olmaya ve bu dostlukta Boğdan ve Eflak voyvodaları bile olup ve size müte‘âllik olan Üngürüs ve Hırvat ve Islovin ve Bosna ve sâir vilayetleriniz içinde olan

25) yerlerinize karadan ve denizden ve cezirelerden asla zarar ve gezend eriştirilmeyip ve hisarlarınızdan ve kastelinizden ve sâir şehirlerinizden bir kimesne cebren ve yahud uğurlayın yer alsa ol kimesnenin hakkından gelinip yerler geri sahibine

26) döndürüle ve canibin re‘âyâsından biri kaçsa cümle emlâkı beğlik olduğundan gayri kendisi redd olunup ve yahud hakkından geline ki sâirlerine mûcib-i ibret ola

27) zira kaçkının ve hainin cümle emlâkı beğliktir ve ba‘zı yerleriniz bu emn u emân içinde termim ve ta‘mir olunup azık konulup hıfz olunmak murâd olundukta madâm

ki sınırınızdan çıkmayasız kimesne mâni‘ olmayıp ve Üngürüs’de olan re‘âyânıza ve âdemlerinize ve karyeleriniz âdemlerine bir vech ile hizmet teklif

28) olunmayup ve asla nesne taleb eylemeyeler her biri tâbî‘ olduğu kal‘a sahibine hizmet edip vergisini âna vere zira defa‘âtle dahl olunup sizi yakarız yahud gâret edip esir

29) ederiz deyü havf verip vergilerini alırlar ve hizmet ettirirler ve ba‘zı yerin re‘âyâsı şimdiye değin iki canibe hizmet edip haraç ve ösür veregelmişlerdir ol makûleler veregeldikleri üzere geri iki canibe vereler ve ba‘zı karyeler vardır kadimden

30) kendi âdetleri üzere vermek şartıyla muti‘ olmuşlardır hâliyâ vergilerinden on mertebe ziyâde alınmakla fakir olup perâkende olmağa yüz tutmuşlardır vergilerini

31) alanlara tenbih oluna ki itâ‘at ettikleri zamanda ne miktar nesne ta‘yin olunmuş ise ânı alıp ziyâde nesnelerin almayalar ve bu dostluk içinde Üngürüs’den ve gayriden re‘âyânız esir olmaya nâgâh olsa dahi alıkonulup bahasız sağ ve sâlim memleketine

32) gönderilip satılmaktan ve bağışlanmaktan beri olmasın ve ba‘zı âdemleriniz veya elçileriniz ve maslahata mübâşirleriniz dergâh-ı mu‘allâmda durmak lâzım geldikte

33) sâirlerin elçilerine ri‘âyet olunduğu üzere ri‘âyet olunup ve istedikleri tercüman ta‘yin olunup ve ne miktar tercüman isterlerse kullanmağa kimesne mâni‘ olmayıp ve dergâh-ı âlîmize gelip giden âdemlerinize dahi kimesne dahl ve ta‘arruz etmeyip belki

34) mu‘âvenet olunmasın ve serhadd vilayetinde ta‘yin-i sınır içün ve sâir nizâ‘ ıslâhıyçün lâzım oldukta iki canibden yarar ve mu‘temedün-aleyh âdemler gönderile ki vâki‘

35) olan kaziyeleri görüp ahde muhâlif iş edenlerin hakklarından geleler ve memleket çokluk olmağla da‘imâ hırsız ve harami ve akıncı ve dostluk bozucudan hâlî olunmaz deyü ol makûlelerin fesadlarıyla dostluğunuza zarar gelmemesin ve mümkün oldukça

36) sa‘y olunup ol asl müfsidlerin hakklarından geline fesad ettikleri yerde bulunmayıp ele gelmezler ise her kangı canibe giderlerse ol yerin hâkimlerine haber gönderilip ele getirilip günahlarına göre hakklarından gelinmesin ve uç erleri birbiri-

37) ni meydana okuyup katl etmeği âdet edinmişlerdir şimdiden sonra birbirini meydana okuyup katl etmemek bâbında onat vechile tenbih olunmasın ve bu zikr olunan şartlar iki canibin emn u emânına ve re‘âyâ ve berâyânın istirahatlerine ve dostluğun

38) muhkemliğine sebep olup bu şartlar gereği gibi sizin canibinizden ri‘âyet olunması vilayetiniz hâkimlerine tenbih ve te’kid olunup uhdenizde alınıp kezâlik bizim

39) canibimizden dahi ri‘âyet olunup kavl olunan zamana değin dostluğa halel gelmemesi iltimas olunduğun bildirdiğinizi müşârünileyh elçiniz pâye-i serîr-i sa‘âdet-

40) me‘âsirimize arz edip murâdınız üzere ahdnâme-i hümâyûnumuz taleb etmeğin bu ahdnâme-i hümâyûn-ı izzet-makrûnu verdim ki sizin tarafınızdan ve size tâbi‘ olan beğlerinizden ve gayri asâkirinizden mâdâm ki mûcib-i inhilâl-i ahd u peymân ve

41) ba‘is-i ihtilâl-i va‘d ve imân bir vaz‘ sâdır olmayıp zikr eylediğiniz dostluk şerâiti emn u emân üzere ri‘âyet ettiresiz cenâb-ı celâlet-me’âbımdan dahi eymân-ı mugalla-

42) za ile yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün ve ulu aziz peygamberimizin mu‘cizâtı hakkıyçün bu mu‘âhede olunan müddet içinde ahde muhâlif beğlerbeğilerimizden ve beğlerimizden ve kapudanlarımızdan ve subaşılar

43) ve voyvodalarımızdan bi’l-cümle serhadd-i memâlik-i İslâmiye’de olan asâkir-i fevz-me’âsirimizden ve kuvvet-i kâhire ve satvet-i bâhiremle feth olunan Erdel vilayetinin kralı Istefan kral ve Eflak ve Boğdan voyvodalarından ve sâir haraçgüzâr

44) kefere kullarımdan ki bu dostlukta biledir size müte‘âllik olan memleket ve vilayete ve re‘âyâya bi’l-cümle taht-ı hükümetinizde olan yerlere ve uçlara asla ve kat‘a dahl ve

45) ta‘arruz olunmayup zarar ve ziyan te‘addi ve te‘azzi olunmaz muhassal-ı kelâm şol ki müşeyyed-i kavâ‘id-i dostî ve mehabbettir ri‘âyet olunması bu müddet içinde sizin murâdınız olduğu üzere bizim dahi muradımızdır inşaa’llahu’r-rahman hilâf-ı ahd

46) ve peymân bir vaz‘ sudûr eylemez ve hâliyâ asâkir-i İslâm-ı zafer-encâm elinde mukayyed ve mahbus olan ba‘zı esirleri talep eylediklerin müşârünileyh elçiniz i‘lâm eyledi imdi dahi bu hususu elçiniz bildirmezden mukaddem zikr olunan esirleri

47) cenâb-ı celâlet-me’âbım tarafından asla mâl ve kabal taleb olunmadan kendi ihtiyarıyla mübalağa mal ve ol canibde asker-i İslâm’dan esir olanlardan ba‘zısın

48) verelim deyü tazarru‘ ve zârî edip halâs olmaların rica etmişlerdi ammâ günahlarına göre halâs olmaları hiçbir vechle mümkün olmayıp bu kayıddan kurtulmaları emr-i muhâl olmağın iltifat olunmamıştı hâliyâ mahzan sizin ri‘âyet-i

49) hatırınız içün ve ehl-i İslâm’dan esir olanlara himâyetimiz olduğuna binâen vermek şart ettikleri esirler âsitâne-i sa‘âdetimize irsâl olunmalarıyçün murâd olunan esirler müşârünileyh elçinize teslim olunup irsâl olunmağa fermân-ı şerifim

50) olmuştur ve bu ahdnâme-i şerifimiz bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâletün salla’llahu aleyhi ve sellem hicreti tarihinden dokuz yüz altmış dokuz senesinde mübârek Zi’l-hicce ayının gurre-i garrâsında darü’s-saltanati’l-aliyye-i mahmiye-i Kostantiniye’de yazıldı.

1565 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Metni

Kanuni Sultan Süleyman tarafından Avusturyalılara verilen 1565 tarihli ahidname günümüze ulaşmış olup Viyana Devlet Arşivi’nde muhafaza edilmektedir. Bu ahidname ilk kez Schaendlinger tarafından neşredilerek araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.[945] 1995 yılında Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri tarafından neşredilen *6 Numaralı Mühimme Defteri*’nde bu ahidnamenin bir sureti yayınlanmış,[946] Osmanlı-Habsburg ahidnamelerine dair 2001 yılında hazırladığı yüksek lisans tezinde Y. Alperen Aydın bu metni tekrar yayınlamıştır.[947] Sonrasında Uğur Kurtaran aynı metni kendi çalışmasında kullanmıştır.[948] Bu ahidnamenin

[945] Schaendlinger, **a.g.e.**, s. 87-90 (Belge 32).
[946] **6 Numaralı Mühimme,** s. 444-447 (hkm. 796).
[947] Aydın, **a.g.t.**, s. 76-80.
[948] Kurtaran, **a.g.e.**,, s. 63-66.

verilmesi için ön şart olan gecikmiş vergilerin teslim edildiğine dair birtakım belgeler de yine daha önce yayınlanarak ilim dünyasına kazandırılmıştır.[949]

Metin[950]

1) Hazret-i Hüda-yı müte'âl celle ani'ş-şebîhi ve'l-misâlün teyâmün-i te'yîdât-ı ezelîye ve

2) meyâmin-i tevfîkât-i lem yezelîyesiyle ve hazret-i sultan-ı tahtgâh-ı eflâk mesned-

3) nişîn-i bârgâh-ı emlâk mufahhar-ı evlâd-ı benî Adem maksûd-ı âferiniş-i âlem hâtem-i cümle rusûl u enbiyâ pişvâ-yı zümre-i asfiyâ mahremün harîmün lî ma'a

4) 'llah Muhammed resulu'llah salla'llahu aleyhi ve alâ-âlihî ve sellem mâ sekebe'l-halku ve kellem mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı mürâfakatı ile

Tuğra

1) ben ki sultan-ı selâtin-i şark ve garb sahib-kıran-ı memâlik-i Rum ve Acem ve Arab kahraman-ı kevn u mekân nerîmân-ı meydân-ı zemin ve zaman Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Ka'be-i mu'azzama ve Medine-i münevverenin ve Kuds-i şerifin ve taht-ı

2) Mısr-ı nâdire-i asrın ve vilayet-i Yemen ve Aden ve San'a'nın ve dârü's-seddâd-ı Bağdad ve Basra ve Lahsa'nın ve Medâyin-i Ânûşînrevân'ın ve diyar-ı Cezayir ve Azerbaycan'ın ve Deşt-i Kıpçak ve diyar-ı Tatar'ın ve Kürdistan ve Luristan'ın ve külliyen Rumeli ve Anadolu ve Karaman ve Eflak ve Boğdan ve Üngürüs memleketleri-

3) nin ve bunlardan gayri nice memâlik ve diyar-ı azîmü'l'i'tibârın padişahı ve sultanı Sultan Süleyman Han ibn Sultan Selim Han'ım bi-inâyeti'llahi'l-meliki'l-ekber inân-ı cihândârî kabza-i kudretime mukarrer ve zimâm-ı kişvergüşâ-yı keff-i

---

[949] **6 Numaralı Mühimme**, s. 436-438 (hkm. 785)'de yayınlanan bir name-i hümayun sureti ile Schaendlinger, **a.g.e.**, s. 94-95'te yayınlanan nişan-ı şerif verginin ödendiğini gösteren resmi kayıtlardır. Bu belgelerden Schaendlinger'in yayınladığı nişan-ı şerife mühimme defterleri arasında rastlanmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Geza David, "XVI. Yüzyılda Osmanlı-Habsburg Mücadelesinin Bir Kaynağı olarak Mühimme Defterleri", **Tarih Dergisi**, S. 53, 2012, s. 323-324.

[950] Bu metin Schaendlinger, **a.g.e.**, s. 87-90'dan alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

4) kifayetime müyesser olup arşa-i âfâk ale'l-ıtlâk mebâdî-yi diyâr-ı şark ve mülk-i Çin'den tâ be-aksâ-yı mağrib-zemin musahhar-ı şemşir-i cihangir u gazâ-te'sirim olmuştur bi'l-cümle taht-ı âlî-bahtımın ednâ pâyesi kasr-ı kayser ve mülk-i mevrûsu-

5) mun bir kıt'ası mülk-i melik-i İskender olmağın sahâyif-i rûy-ı zemin zîr-i nigîn-i felek-âyîn-i nüvvâb-ı sa'âdet-karînim olmuştur şimdiki halde iftihârü ümerâi'l-izâmi'l-îsevîyye muhtârü küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye sen ki Maksimilya

6) noş kralsın Rum halkının güzide ve hürmetlüsi ve Alaman vilayetlerinin imparatoru ve Çeh ve Islovin ve Hırvat ve sâir nice vilayetlerin kralısın ve hâkimisin dergâh-ı sa'âdet-destgâhıma ve bârgâh-ı selâtin-penâhıma ki mukabbel-i şifâh-ı kayâsire-i zaman ve müzdahem-i cibâh-ı ekâsire-i devrândır bundan akdem babanız imparator

7) Ferenduş ile olan mu'âhede-i hümâyûnumuz kendi nâmına tecdid olunup arhadüka Ferdinando ve arhdüka Karlo nam karındaşlarınız ahd-ı hümâyûnumuzda bile olmak üzere südde-i sa'âdet-bahşımızda olan elçiniz kıdvetü'l-ümerâi'l-milleti'l-me-

8) sihiyye umdetü'l-küberâi't-tâifeti'l-îseviyye Alberdus de Viz ile mektubunuz vârid olmağın hazret-i İsa nebi aleyhi's-selâtü ve's-selâm tarihinin bin beş yüz altmış ikinci senesinin Yunyus ayının evvelki gününden sâbıkâ sekiz yıla değin memleket

9) ve vilayetin ve re'âyâ ve berâyânın emn u emânı ve mâbeynde olan dostluk kemakân muhkem ve mukarrer olmağiçün her yıl südde-i sa'âdetime otuz bin Üngürüs filorisi gönderilmesin ve bundan evvel beş yıllık dostluk içinde ma'hud olan otuz bin

10) Üngürüs filorisinin baki kalan iki yıllık kusurundan dahi bir yıllığı gönderilmesin ve Erdel'den taşra bi'l-fi'il Yanoş kral oğlu elinde olan yerlerden eğer Üngürüs vilayetinde

11) dir ve eğer nehr-i Tisa'nın öte ve beri yanlarındadır sekiz yıllık emn u emân içinde adâvet eyleyip cebr ile ve kılıç ile taleb etmekten geçtin şol şartla ki kendi mülkü olmuş ola kimesne mâni' olmaya kral oğlu dahi bu sekiz yıl içinde her vech ile dostluk

12) şartların ri'âyet edip düşmanlıktan ve re'âyânıza zulm edip memleketine sürmekten ve vilayetinize seğirtip gâret etmekten ve hisar almaktan ve yeniden nesne yapmaktan ve canlı ve gayri rızkımız almaktan ve bizim ve yahut âdemlerimizin

13) re‘âyâsın öşürleyip kullanmaktan ve izlâl etmekten ve sizi yakarız ve gâret ederiz deyü havf verip nesnelerin almaktan gereği gibi hazer edip bu emn u emânı hakk üzere ri‘âyet ettirmez ise eğer ri‘âyet etmez ise sabra tâkât getirmediğinizi ve kral oğlu ile

14) nizâ‘ınız olan yerler eğer bu dostluk içinde iki canibin ihtiyarıyla ıslâhı murâd olunursa vech-i ma‘kûl ne ise ânınla amel olunmasın ve bu şartlarınızda Palaz

15) Mihal ve Nikola Batori ve sâir beğleriniz ki şimdi size itâ‘at etmişlerdir kral oğlunun dostluk kâğıdı size vâsıl olduğu günden ellerinde olan emlâkleriyle ve yerleriyle bu kavlde ve bu sulhda bile olmaların ve bundan mâ‘adâ eğer sizin ve eğer kral

16) oğlunun eli altında olan âdemleriniz talgalık zamanında birbiriyle adâvet edip ba‘zı alınmış ve verilmiş yerleri olup ellerinde buluna ve yahud re‘âyâsı bir canibe tapmış buluna bi’l-cümle bir vech ile da‘vâ edecek hususu olsa ki bu emn u emândan

17) sonra vâki‘ olmaya birbiriyle olan da‘vâları ve maslahatları ve kavgaları mesmû‘ olmaya ammâ bu sulh u salâhdan sonra bir nizâ‘ları olsa ki hüsn-i rızalarıyla

18) uzlaşmayalar mâbeynlerinde kavga etmeyip sizin re‘âyânız size ve bizim re‘âyâmız bize müraca‘ât edeler ve mâbeynde bu dostluk şâyi‘ ve mukarrer olduktan sonra beğlerinizden ve gayri âdemlerinizden bir kimesne bizim re‘âyâmızdan birini

19) tutsa te’hir etmeyip ve kıymet taleb eylemeyip zararsız ve ziyansız geri yerlerine gönderilmesin i‘lâm edip ve iki cânibden şerâit-i dostî ve emn u emân tarih-i mezbûrdan bu sekiz yıla değin sahih ve sâlim hıfz ve hırâset olunmak bâbında südde-i

20) sa‘âdetten ahdnâme-i hümâyûn inâyet olunup bu emn u emân ve dostluk içinde memâlik-i mahrûsemizde olan beğlerbeğiler ve beğler ve kapudanlara ve subaşılara ve voyvodalara bi’l-cümle sâir âsâkir-i zafer-me’âsire muhkem tenbih ve te’kid olunup

21) dostluğu gereği gibi hıfz ettirip asla dostluğa muhâlif bir iş olmaya ve bu dostlukta Boğdan ve Eflak voyvodaları bile olalar ve bize müte‘âllik olan Üngürüs ve Islovin ve

22) Bosna ve sâir vilayetlerimiz içinde olan yerlerimize karadan ve denizden ve cezirelerden asla zarar ve gezend eriştirilmeye ve hisarlarımızdan ve kastellerimizden ve sâir şehirlerimizden bir kimesne uğurlayın yer alsa ol kimesnenin hakkından

23) gelinip yerler geri sahibine döndürüle ve canibin re‘âyâsından biri kaçsa cümle emlâkı beğlik olduğundan gayri kendisi redd olunup ve yahud hakkından geline ki sâirlere mûcib-i ibret ola ve ba‘zı yerlerimiz bu emn u emân içinde ta‘mir ve termim

24) olunup azık konulup hıfz olunmak murâd olundukta madâm ki sınırımızdan çıkmayavuz iki canibden lâzım olan kal‘alar ve yerler ta‘mir ve termim olunup kimesne mâni‘ olmaya ve Tata cânibinde kadimden Komaran’a karib tâbi‘ olup zabt olunage-

25) len yerler ve köyler kadimden Komaran’a tâbi‘dir yine ol hal üzere ola Tata’da ve gayride olan eğer ehl-i İslâm’dır ve eğer gayridir ol karyelere dahl ve ta‘arruz eylemeye

26) ve Üngürüs’de olan re‘âyâmıza ve âdemlerimize ve karyelerimizin âdemlerine bir vech ile hizmet teklif olunmaya ve asla nesne taleb eylemeyeler her biri tâbî‘ olduğu kal‘a sahibine hizmet edip vergisini âna vere zira defa‘âtle dahl olunup sizi yakarız

27) ve yahud gâret edip esir ederiz deyü havf verip vergilerini alırlar ve hizmet ettirirler ve ba‘zı yerlerin re‘âyâsı şimdiye değin iki canibe hizmet edip haraç ve ösür

28) veregelmişlerdir ol makûleler veregeldikleri üzere geri iki canibe vereler ve ba‘zı karyeler vardır kadimden kendi âdetleri üzere vermek şartıyla muti‘ olmuşlardır

29) hâliyâ vergilerinden on mertebe ziyâde alınmakla fakir olup perâkende olmağa yüz tutmuşlardır vergilerin alanlara tenbih oluna ki itâ‘at ettikleri zaman ne miktar nesne ta‘yin olunmuş ise ânı alıp ziyâde nesnelerin almaya ve bu dostluk içinde

30) Üngürüs’den ve gayriden hiç re‘âyânız esir olmaya nâgâh olsa dahi alıkonulup bahasız sağ ve sâlim memleketine gönderilip satılmaktan ve bağışlanmaktan beri olalar ve ba‘zı âdemlerimiz veya elçilerimiz ve maslahata mübâşirlerimiz

31) dergâh-ı mu‘allâda durmak lâzım geldikte sâirlerin elçilerine ri‘âyet olunduğu üzere ri‘âyet olunup ve istedikleri tercüman ta‘yin olunup ve ne miktar tercüman isterlerse

32) kullanmağa kimesne mâni‘ olmayıp ve dergâh-ı âlîye varıp gelen âdemlerimize dahi kimesne dahl ve ta‘arruz etmeyip belki mu‘âvenet eyleyeler ve serhadd vilayetinde ta‘yin-i sınır içün ve sâir nizâ‘ ıslâhıyçün lâzım oldukta iki canibden yarar ve

33) mu‘temedün-aleyh âdemler gönderile ki vâki‘ olan kaziyelerin görüp ahde muhâlif iş edenlerin hakklarından geleler ve memleket çok olmağla da‘imâ hırsız ve harami ve akıncılardan hâlî olmaz ol makûlelerin fesadlarıyla dostluğumuza zarar gel-

34) meye ammâ mümkün oldukça iki canibden sa‘y olunup ol asl müfsidlerin hakklarından geline fesad ettikleri yerde bulunmayıp ele gelmez ise her kangı canibe giderlerse ol yerin hâkimlerine haber gönderilip ele getirilip günahlarına göre

35) hakklarından geline ve uç erleri birbirini meydana okuyup katl etmeği âdet edinmişlerdir bu hususta gereği gibi tenbih oluna ki birbirini meydana okuyup katl

36) eylemeyeler ve bu zikr olunan şartlar ki bu canibin emn u emânına ve re‘âyâ ve berâyânın istirahatlerine ve dostluk muhkem olmasına sebeptir bu şartlar gereği gibi bu canibde ri‘âyet olunması hususu vilayetimiz hâkimlerine tenbih ve te’kid olunup

37) uhdeme alınmıştır kezâlik ol canibden dahi ri‘âyet olunup kavl olunan zamana değin dostluğa halel gelmemesi iltimas olunur deyü ol vakit sâbıkâ olan pâye-i serîr-i sa‘âdet-musırruma arz edip ahdnâme-i hümâyûnumuz taleb etmeğin

38) bu ahdnâme-i izzet-makrûn erzânî kılınmıştı hâliyâ ol baki kalan iki yıllık kusur içün altmış bin filori kıdvetü’l-a‘yâni’l-milleti’l-mesihiyye elçiniz Mikel ile atebe-i ulyâmızda olan mu‘teber beğlerinizden müşârünileyh elçinize gönderip teslim

39) olunmağın ol dahi bî-kusur hızâne-i âmiremize edâ eyleyip ve vârid olan mektubunuzda mezkûr olduğu üzere Palaz Minhar’dan alınan kal‘alar ahvâlini arz eyledikte kral

40) oğlu ol kal‘alara mülkiyet da‘vasın etmekle Bana kal‘ası kendi elinde kalıp gayri kal‘alar geri ahd-i şerifim üzere sahiblerine teslim olunup ol ahd-i şerifim üzere kemâ-

41) kân karındaşlarınızla sizin tarafınızdan ve size tâbi‘ olan beğlerden ve gayri askerinizden mâdâm ki mûcib-i inhilâl-i ahd u peymân ve bâ‘is-i ihtilâl-i va‘d ve imân bir vaz‘ sâdır olmayıp zikr olunan dostluk şerâiti emn u emân üzere ri‘âyet oluna

42) cenâb-ı celâlet-me’âbımdan dahi eymân-ı mugallaza ile yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün ve ulu aziz peygamberimizin mu‘cizâtı hakkıyçün bu mu‘âhede olunan müddet içinde ahde mugâyir beğlerbeğilerimizden ve beğlerimizden

43) ve subaşı ve voyvodalarımızdan bi’l-cümle serhadd-i memâlik-i İslâmiye’de olan asâkir-i fevz-me’âsirimden ve kuvvet-i kâhire ve satvet-i bâhirem ile feth olunan Erdel vilayetinin kralı Istefan kral ve Eflak ve Boğdan voyvodalarımdan ve sâir haraç-

44) güzâr kefere kullarımdan ki bu dostlukta biledir size müte‘âllik olan memleket ve vilayete ve re‘âyâya bi’l-cümle taht-ı hükümetinizde olan yerlere ve uçlara asla ve kat‘a dahl ve ta‘arruz olunmayup zarar ve ziyan ve te‘addi ve te‘azzi olunmaz muhassal-ı kelâm şol ki

45) müşeyyed-i kavâ‘id-i dostî ve mehabbettir ri‘âyet olunması bu müddet içinde sizin murâdınız olduğu gibi bizim dahi muradımızdır ri‘âyet olunup inşaa’llahu’r-rahman bu canibden hilâf-ı ahd-ı hümâyûn bir vaz‘ sâdır olmaz bu ahdnâme-i şerif

46) bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâlet-penâh salla’llahu aleyhi ve sellemin hicreti tarihinden dokuz yüz yetmiş iki senesinin mübârek Receb ayının on beşinci günü darü’s-saltanati’l-aliyye ve’l-hilâfeti’s-seniyye mahmiye-i Kostantiniye’de yazıldı.

1567 Tarihli Venedik Ahidnamesi Metni

1567 tarihli Venedik ahidnamesi Venedik Devlet Arşivi’nde[951] bulunmakta olup daha önce Mahmut Şakiroğlu tarafından ahidname hükümleri bölümlere ayrılarak

[951] Theunissen, **a.g.e.**, s. 470. Belge: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 793.

farklı bir usulde yayınlanmıştır.[952] 1995 yılında Şakiroğlu'nun metnine Meryem Kaçan tarafından yüksek lisans tezinde yer verilmiştir.[953] Theunissen ise Venedik'teki orijinal belge ve Şakiroğlu yayınını kullanarak bu ahidnameyi tekrar yayınlamıştır.[954]

Metin[955]

Hüve

Selim Şah bin Süleyman şah han el-muzaffer da'imâ

1) Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menni'l-mennânî hükmü oldur ki

2) şimdiki halde ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Sultan Selim han bin Süleyman hanın bundan evvel Venedik dojı olan Petro Lando se'idü'l-hayat şehidü'l-memat babam hüdâvendigâr tâbe serâhu zamanında Alovize Nador nam âdemin

3) elçi tayin edip gönderip arz-ı ubudiyet ve ihlâs eyleyip cânibeynde dostluk ve mu'ahede olup sulh ve salah olunmak bâbında istid'a-i inâyet eyleyip kendilerin taht-ı tasarruflarında olan kal'alarından Mora'da vâki' olan Anabolu nam kal'ayı kullesiyle ve Menavesiye nam kal'ayı

4) bile topların ve çanların ve sâir yarak âlâtın aldıklarından sonra içinde olan beğleri ve ulûfecileri kande isterlerse esbablarıyla gitmek üzere atebe-i âlem-penâhıma teslim eyleyip ve hızâne-i âmirem canibine üç yüz bin sikke

5) efrenci altın vermek üzere ki yüz bin filorisin şimdi verip ve yine bu yıl içinde elli bin filorisin dahi verip ve baki yüz elli bin filorisin bu yıldan sonra iki yıl içinde eda etmek üzere ki her bir yılda yetmiş beşer bin filori olur kendilere ahd-ı hümâyûnum ihsân

---

[952] Şakiroğlu, "II. Selim'in Venedik Cumhuriyeti'ne Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnameler", **Erdem**, C. 2, S. 5 (1986), s. 531-541.
[953] Kaçan, **a.g.t.**, s. 71-77.
[954] Theunissen, **a.g.e.**, s. 470-489.
[955] Bu metin Theunissen, **a.g.e.**, s. 470-489'dan alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

6) olunmak üzere tazarru‘ ettiği ecilden mezîd-i merhamet-i hüsrevâne zuhura gelip tafsil olunacak şartlar üzere mu‘ahede-i şerîfim ihsan edip bu nişân-ı hümâyûn-ı sa‘âdet-makrûnu verip ahd-i şerîfim bunun üzerine cârîdir ve ahd-i hümâyûnum mukarrer ve mü’ekked olmak içün yemin dahi ederim ki

7) yeri ve göğü yaradan Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hazretlerinin birliği hakkıyçün mâdâm ki ânlar tarafından ahda mugâyir iş olmaya benden dahi mu‘ahede-i şerîfime muhâlif vaz‘ sâdır olmaya mezkûr Venedik dojı olan Petro Lando ve sâir beğleri ve âdemleriyle ve ânlara müte‘allik olan yerlerin ve vilayetlerin

8) halkı ile ve bu ahd-i şerîfim sâdır olmazdan evvel mâbeynde adâvet olduğu zamanda ânlar tarafından şimşîr-i zafer-te’sirim ile alınan Bosna sancağı ucunda kal‘a-i Urana ve kal‘a-i Nadin ve bu kal‘alara tâbi‘ olan köylerin cümle haddleri ve sınırları ile ve feth olunduğu zamanda yerinde mevcut bulunan re‘âyâsı ile

9) ve Akdeniz içinde vâki‘ olan cezirelerden İskados kal‘asıyla ve cezire-i İskiros kal‘asıyla ve cezire-i Andıra iki pare kal‘asıyla ve cezire-i Sifnos ve cezire-i Serfoz kal‘alarıyla ve cezire-i Kerpe iki pare kal‘asıyla ve Nakşa’ya tâbi‘ olan cezirelerden Sire ve Tinoz kal‘aları ile ve cezire-i Nakşa üç pare kal‘ası ile

10) ve cezire-i Santorin ve cezire-i Milo iki kal‘asıyla ve cezire-i Andobade kal‘asıyla ve ma‘mûr olmayıp hâlî olan harebeden cezire-i Egine ve cezire-i Merid ve cezire-i Termine ve cezire-i Baro ve cezire-i Mikene ve cezire-i Papaslık ve İstanbuliye dahi Kerke cezireleri ve cezire-i Koyunluca ve cezire-i Mırgır ve cezire-i Mallu Kilise ki

11) bu zikr olunan cümlesi hassa-i hümâyûnumun tasarrufundadır bunlardan gayri ânlara tâbi‘ olup el-ân zabtlarında olan Tine nam cezire kal‘asıyla ve sâir tasarruflarında olan kal‘aları ve burgazlarıyla bi’l-cümle Aya Marko’nun sancağın götüren kimesneler ile yaştan ve kurudan el-ân tasarruflarında olan elleri ve günleri ile şimdiye değin

12) ve şimdiden sonra kendi dindaşlarından alacak yerleri ile ba‘de’l-yevm aramızda dostluk ve barışıklık ola ve Yanya sancağı sınırında vâki‘ olan Parga nam mevzi‘ kullesiyle ve varoşuyla ve haddi ve sınırı ile ki emrimle sâbıkta yakılıp yıkılmış idi

hâliyâ mezîd-i inayetimden yine ânlar canibinden tasarruf olunmasın emr eyledim yine ânların

13) ola ammâ mezbûr Parga ve âna tâbi‘ olan köylerde vâki‘ olan âdemleri denizden ve kurudan benim memâlik-i mahrûseme zarar ve ziyan ederlerse Venedik beğleri ol zarar ve ziyanı tazmin ettireler ve edenlerin muhkem hakklarından geleler ve memâlik-i mahrûsemde olan sancak beğlerinden ve subaşılarından bi’l-cümle benim hüddâm-ı encüm-ihtişâmımdan

14) hiç ahad ânların vilayetlerine ve kal‘alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan yetiştirmeyeler eğer cenâb-ı celâlet-me‘âbıma müte‘allik olan beğlerimden ve asâkir-i zafer-me’sirimden bunların vilayetlerine ve kal‘alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan eriştirirlerse vâki‘ olan zarar ve ziyan fermân-ı şerifimle

15) yerine konulup dahl edenlerin hakklarından geleler ve mezbûr beğlerin bazirgânlarından ve âdemlerinden memâlik-i mahrûseme yaştan ve kurudan kadırgaları ve kökeleri ve gayri küçük gemileriyle mahrûse-i İstanbul’a ve Galata’ya ve diyâr-ı Arabistan’dan ve İskenderiye-i Mısr’a ve Gelibolu’dan aşağıda olan boğaza ve İnebahtı ve Preveze boğazlarına ve Moton

16) limanına gaflet ile gelip girmeyip mukaddemâ dizdarlarına tenebbüh eyleyip icâzetle gelip girip meğerki rüzgâr şiddet üzere fırtına olup ve yahud harami ve levend kayıkları kovup ol iskeleden gayri konacak yeri olmayıp zaruret ola ol vakit gelip gire eğer mümkün ise tenebbüh eyleyeler ve gitmeli olıcak icâzetsiz

17) gitmeyeler ve icâzetsiz gidip muhalefet edenlerin hakklarından geline ânın içün Venedik beğlerine töhmet olunmaya ammâ bu husus altı aydan sonra ola ki Venedik gemileri mütenebbih olup bu sebeple ahd-i şerifime muhalif iş olmalı olmaya ve memâlik-i mahrûsemden deryâ yüzüne giden gemiler ve kadırgalar ve donanmalar deniz yüzünde Venedik

18) gemilerine buluşurlar ise birbiriyle dostluk edip zarar ve ziyan etmeyeler ânlar dahi fermân-ı şerifimle deryâ yüzüne çıkmış donanmalarıma ve kadırgalarıma ve sâir deryâ yüzünde yürüyen gemilerime buluştuklarında yelkenlerin indirip dostlukların ve ita‘ât üzere oldukların bildireler ve eğer yelkenlerin indirip dostlukların

19) bildirdikten sonra zarar ve ziyan edecek olurlar ise eğer âdem ve esbab ve davar ziyanıdır yerine konula hemçünân ânların gemileri ve kadırgaları ve donanmaları dahi deniz yüzünde benim gemilerime ve yahut rençber gemilerine buluşurlar ise dostluk üzere geçip gidip zarar ve ziyan etmeyeler eğer âdem ve esbab ve davar ziyanıdır her ne ise yerine koyalar ve eğer ittifak

20) düşüp harami ve levend gemisine buluşup ol harami gemisi bunlara kasd edip cenk eyleye ve bi-iradeti'llah-i te'âlâ harami gemisine bunlar gâlib olalar hîn-i muharebede helâk olandan gayri ne kadar âdem esir olup diri tutarlar ise kendiler asla katl etmeyip bî-kusur sağ ve salim südde-i sa'âdetime irsal

21) edeler tâ ki muhkem hakklarından gelinip bir vechile siyaset ettirem ki gayrilere mûceb-i ibret ola ve memâlik-i mahrûsemden donanma gemilerim ki bir tarafa sefere gide Venedik'e müte'allik olmaya Venedik donanması epsem kendi hâlinde dostluk üzere durup hareket etmeyip varıp kimesneye mu'avenet etmeye ve benim donanmalarıma ziyan

22) ve zarar eriştirmesine sebep olmaya benim ile düşmanlık üzere olan kimesnelerin donanmaları aralarına getirmeyeler ve ânlara yardım etmeyeler ve azık vermeyeler eğer donanmalarından her kim bu emrime muhalefet ederse eylediği yerde Venedik beğleri muhkem hakklarından geleler sâirlerine mûceb-i ibret ola

23) ve gayri vilayetin harami parçalarına ve kadırgalarına ve gayri gemilerine tuş geldikleri vakit Venedik kendi adalarına ve limanlarına ve hisarlarına sığındırmayalar ve durgurmayalar tutmak mümkün olur ise tutup mecâl vermeyip hakklarından geleler benim canibimden dahi olvechile amel olunup gayri vilayetin harami parçaların

24) ve kadırgaların limanlarıma ve hisarlarıma sığındırmayıp tutmak mümkün olur ise tutup mecâl vermeyip hakklarından geleler ve Venedik'ten bir kimesne gelip memâlik-i mahrûsemde kimesne ile satu ve bazar edip akçesin tamam vermeden hile edip kaçıp giderse hükm-i şerîfle varıp talep olundukta ol kimesne

25) bulunur ise rızkın sahibine alıvereler ve memâlik-i mahrûsemden bir kimesne varıp Venedik'ten bir kimesne ile satu bazar edip akçesin tamam eda etmeden kaçıp gelirse sabit olan hakkı alıverile ve memâlik-i mahrûsemden bir kimesne borç edinse ve yahut

bir vechile müttehem olup gaybet eylese ânın içün bir günahsız kimesne tutulmaya Venedik

26) beğlerine ânın içün töhmet olunmaya meğerki ânların memleketlerine varıp dura bizim canibimizden dahi olvechile ettirile ve balyos ve kimi dilerler ise göndereler dilerler ise horendesi ile gelip mahrûse-i Kostantiniye'de üç yıla karib dura tamam olmadan gide diler ise horendesiz gele maslahat ne ise göre

27) üç yıl tamam olmadan ol gide ânın yerine ol vechile bir dahi gele ve Venedik'ten bir esir kaçıp memâlik-i mahrûseme gelip Müslüman olur ise sahibi gelir ise bin akçe verile sahibi gelmeyip vekili gelir ise vekiline vereler eğer küfrü üzere ise ol esiri aynı ile vereler memâlik-i mahrûsemden kaçıp

28) ânlara varır ise eğer Müslüman ise ve yahut mürted oldu ise ta'allül etmeyeler aynı ile kendiyi vereler ve eğer küfrü içinde ise sahibine ve yahut vekiline bin akçe vereler şöyle ki harami kayıkları denizden ve gayri kimesneler kurudan varıp Venedik'e tâbi' olan adaları urup âdemlerin esir edip

29) götürüp Rumeli ve Anadolu'da satalar ânın gibi esirler bulundukta gereği gibi dikkat ve ihtimamla teftiş olunup her kimin elinde bulunur ise kimden aldığın bulduralar şöyle ki aldığı kimesne levende müntehi olur ise ve ol levend dahi ele girip vâkı'a esir Venedik'in idüğü zâhir olur ise ol

30) levendin muhkem hakkından geline ol esir Müslüman olmuş ise azâd ola salıverile ve eğer henüz küfrü üzere ise Venediklüye teslim oluna ve eğer kimden alındığı ma'lûm olmaz ise ol esir kendi dergâh-ı mu'allâma getirtilip kaziyyesi südde-i sa'âdetimde teftiş oluna ol vakit dahi eğer Venediklünin idüği sabit olur ise

31) Müslüman olmuş ise azâd ola ve eğer henüz küfrü üzere ise balyosa teslim oluna ve Venedik gemileri memâlik-i mahrûseme gelirken muhalif yel çıkıp ol gemi helâk olur ise ne denli âdem kurtulursa azâd ola ve davarları halâs olur ise sahibine verile kapudan canibinden ve gayriden kat'a dahl olunmaya eğer memâlik-i

32) mahrûsemden ol tarafa bir gemi varırken muhalif yel çıka ol gemi helâk olur ise Venediklüden âdem kurtulur ise ânlara dahl olunmayıp davarları sahibine verile kat'a

nizâ‘ olunmaya ve memâlik-i mahrûsemden şol yerlerden ki kadırga ve kayıkları ve gayri gemiler deryâ yüzüne çıkıp gittikleri vakit ki

33) benim kapudanım ânlarınla bile olmaya ol gemilerin reisleri muhkem kefillere verile ki varıp Venedik memleketine zarar ve ziyan eriştirmeyeler eğer kefil vermeden giderler ise mücrim ve günahkâr olalar muhkem hakklarından geline ve eğer kefil verdikten sonra

34) zarar ve ziyan ederler ise ne zarar ve ziyan olur ise kefilleri vereler hemçünân Venedik tarafından dahi deryâ yüzüne gemileri çıka Venedik kapudanı bile olmaya reisleri muhkem kefiller verdikten sonra memâlik-i mahrûseme zarar ve ziyan yetiştirirler ise

35) ol zarar ve ziyanı kefilleri vereler eğer kefilsiz giderler ise mücrim ve günahkâr olalar muhkem hakklarından geleler ve memâlik-i mahrûsemden bir haraç-güzâr ve yahut bir âmil kaçıp Venedik'e müte‘allik kal‘alara ve adalara varıp

36) temekkün etse kabul olunmaya varan âdemlere ta‘allül etmeyip aynı ile vereler ve şöyle ki âdem öldürüp ve yahut uğurluk edip rızk iletseler aynı ile vereler benim cânibimde dahi ol vechile ettirilip ol taraftan âdem öldürüp

37) ve yahut uğurluk edip rızk götürseler aynı ile vereler ve Venediklünün birbiri arasında nizâ‘ları olsa balyosları adetlerince dinleye kimesne mâni‘ olmaya ve bir kimesnenin balyosla nizâ‘ı olsa şöyle ki

38) südde-i sa‘âdetim mahrûse-i İstanbul'da vâki‘ ola kaziyyesi divân-ı âlî-şânımda istimâ‘ oluna ve lâkin ben sa‘âdetle sefer-i hümâyûnda bulunacak olursam ânın gibi balyosla vâki‘ olan münâza‘a mahrûse-i İstanbul

39) muhafazasıyçün konulan beğ huzurunda kadı ma‘rifetiyle istimâ‘ oluna ve şöyle ki Venedik bazirgânları ile bir kimesnenin nizâ‘ları vâki‘ olup kadıya varalar Venediklünün kendi tercümanları hazır olmayınca kadı olan

40) da‘vaların istimâ‘ etmeye ammâ ânlar dahi ta‘allül edip tercüman hazır değildir deyü avk etmeyip tercümanların ihzar edip eğer tercümanları mühim maslahatta olur ise gelince tevakkuf oluna ve balyos olanı ahârın borcu içün

41) kimesne bunda tutmayıp ödetmeye ammâ balyos ânı Venedik beğlerine bildiricek Venedik beğleri dahi eğlemeyip be-cidd cevâbın göndereler ve Venedik'ten İnebahtı'ya ve Mora'ya ve sâir memâlik-i mahrûseme bir bazirgân ki gele gayri kimesne borcu içün

42) ânı tutup incitmeyeler ve Venediklü bazirgânı Burusa'ya veya gayri yere gitmek istese balyostan icâzet-nâme almayınca gitmeyeler eğer temerrüd edip icâzet-nâmesiz gitmek ister ise subaşı balyosa mu'avenet eyleyip koyuvermeye ve Venedik'ten gelen gemilerin

43) neftileri memâlik-i mahrûsemde hizmete tutulmayıp nice geldiyse gemileriyle eyle gideler ve Venedik'ten gelip temekkün eden kimesneler evli olsun ergen olsun mâdâm ki gelip gidip rençberlik edip benim memâlik-i mahrûsemde yerleşmeye varıp geri gide ânlardan haraç talep olunmaya ve Venediklünün ba'zı haraç-güzâr kâfirler ile nizâ'ları olup da'va edicek

44) Venediklü şahitler ikamet ederler imiş hasm olanlar bu yer kâfirlerinden gerektir deyü müzayaka verip Venediklü kâfirlerin şehadetlerin kabul etmezler imiş imdi cümle kefere millet-i vâhide olduğu ecilden ânların eğer kefere ile münâza'ası olup ikamet-i şâhide ihtiyaç olur ise kefere taifesinden kangı sınıftan ki şahit ikamet edip şer'-i şerîf-i nebeviye

45) mûcebince ısbat edeler kabul oluna ve Venediklü'den bir bazirgân memâlik-i mahrûsemde yolda ve izde ve köyde basılıp rızkı alınsa ve yahut basıldıkta bazirgân tepelenmiş olsa veya gâyip olsa vârisi veya vekili gelir ise şer'le görülüp hakk yerine vara ve Venediklü'den bir bazirgân memâlik-i mahrûseme gelip

46) ticaret üzere kendi hâlinde yürürken mürd olsa metrukâtına beytü'l-malcı karışmayıp balyoslarına teslim edeler ve Mağrib Müslümanlarından ve bunlardan gayri sâir yerlerin bazirgânları ki bey' ve şirâ etmek içün yaştan ve kurudan gelmeli olıcak ki Venedik hükmettiği yerlere uğraya adet

47) ve kanun üzere metâ'larının rüsumun aldıktan sonra mâni' olmayalar zarar ve ziyan eriştirmeyeler memâlik-i mahrûseme nice diler ise gelip ve gideler ve Korfuz'dan yukarı boğazda yürüyen gemiler Venedik olsun ve gayri olsun ki

Venedik'e ticarete varalar ve geleler kimesne mâni' olmaya zarar ve ziyan eriştirmeyeler

48) meğerki yaramazlık etmiş olalar ve bir Venedik gemisi âdet ve kanun üzere İstanbul'da aranıp gittikten sonra ki kanûn-ı kadim üzere bir dahi boğaz hisarları önüne vardıkta aranıp ândan sonra gitmeye icâzet verile hâliyâ kanûn-ı kadime muhalif Gelibolu'da dahi aranır imiş

49) min ba'd Gelibolu'da aranmayıp âdet-i kadim muktezâsınca geri hemen boğaz hisarları önünde aranıp gide ve Zante adası dahi her yıl ânın içün hızâne-i âmireme beş yüz filori verilir idi yine ol beş yüz filori bi-tamamihî her yıl verip hızâne-i âmireye teslim eyleyeler ve Kıbrıs haracı ki sal-be-sal sekiz bin filoridir

50) her yıl şühûr-ı rûmiyeden mahrûse-i İstanbul'a getirip teslim eyleyeler ve memâlik-i mahrûsemden Arabistan memleketleri feth olduğu zamandan beri olıgelen üslub-ı kadim üzere iki pare mavnaları Mısır İskenderiyesine ve iki kıt'a mavnaları dahi mahrûse-i Şam'a tâbi' olan Trablus ve Beyrut iskelelerine olıgeldiği üzere

51) esbab ve meta'larıyla mukarrer olan vakitlerinde ve mevsimlerinde gelip gideler vaktinden ve mevsiminden te'hir etmeyip eğer iki kıt'a mavnalardır ve eğer dahi ziyadedir ve eğer büyük ve küçük gemileridir şimdiye değin ne vechile gelip gidip bey' ve şira edegelmişler ise geri edip olıgelene muhâlif nizâ' etmeye ve vilayet-i Arabistan'da

52) sâbıkâ Yahudi olup sonra Müslüman olan İbrahim Geşturi nam kimesne Beyrut ve Trablus iskelelerinde eğer akçeden ve eğer her meta'dan evvelden olıgelen adet ve kanûn-ı kadime muhâlif ihdas ettiği bid'atler ref' olunup kadimden nice olıgeldi ise âna göre amel olunup kanûn-ı kadime muhâlif kimesneye te'addi ettirilmeye

53) ol mavnalara ve sâir gemilere ve tacirlerine beğlerbeğilerimden ve beğlerimden ve sâir kullarımdan bir ahad kanuna muhâlif zulm ve te'addi etmeye emn üzere olalar kimesne ânları incitmeyeler işbu zikr olunan ahd üzere dostluğu kabul edip yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıyçün

54) mâdâm ki ahdi ve dostluğu ânlar ri‘âyet edip ahd-i şerîfime mugâyir ânlardan bir iş sâdır olmaya benden dahi hilâf-ı ahd iş olmaya ve bu ahdnâme-i hümâyûnum yazıldıkta Bosna sancağı ucunda kal‘a-i Buçac ve Rastine ve Velin ve Sine ve Değirmenler nam harabe kal‘alar içün

55) Bosna sancağı beği el-ân ol kal‘alar alınıp zabtımızdadır deyü arz ettiği ecilden zikr olunmuştu ammâ Venedik dojı tarafından dergâh-ı mu‘allâma vârid olan mezbûr elçileri ol kal‘alar alınmamıştır geri bizim zabtımızdadır deyü takrir eyleyip tekrar teftişe muhtaç olup hususuyla zikr olunan

56) Değirmen kal‘aları mâbeynde niza‘lı olmağın mezîd-i inâyet-i hüsrevânemden hududuyla yine ânlara verilmesin emr eyledim ânların ola ammâ ol dört kal‘alar ahvâli ahd-i şerifimde mevkuf kılındı teftiş olunup görüle vâkı‘a mezbûr elçinin takrir ettiği gibi ise ânlar tarafına

57) teslim oluna Bosna sancağı beği arz ettiği üzere ise sonra ol bâbda emr-i şerifim ne vechile sâdır olur ise mûcebi ile amel oluna ve bu ahdnâme-i şerifimden evvel mezbûr elçinin Venedik dojı ile müşavere edecek ba‘zı hususları olmağın ahdnâme suretinde mufassal

58) hükm-i şerifim yazılıp gönderilip ânda kalmıştı hâliyâ ol ref‘ olunup asl mukarrer olan ahdnâme-i şerifim budur bunun mazmun-ı hümâyûnuyla amel oluna deyü se‘idü’l-hayat şehidü’l-memat merhûm babam hüdâvendigâr aleyhi’r-rahmet ve’l-gufrân zaman-ı şerîflerinde

59) nişan-ı hümâyûn verilmiş imiş hâliyâ Venedik dojı olan Yironimo Priyul erşedehü’llah-i te‘âlâ astâne-i sa‘âdetime Marin Kavali kavaliyer nam elçisi ile mektup gönderip Yakomo Soranco kavaliyer nam balyos ile sâbıkâ verilen ahdnâme-i hümâyûn mukarrer ve tecdid olunmak bâbında

60) istid‘a-i inâyet ve ricâ-i re’fet ve merhamet eylediler eyle olsa hıfz-ı ahd ve aman adet-i hasene-i selâtin-i sahib-kırân olmağın ben dahi mukaddemâ verilen ahdnâme-i hümâyûnu mukarrer tutup bu nişan-ı sa‘âdet-unvânı verdim ve buyurdum ki

61) işbu zikr olunan ahd üzere dostluğu kabul edip yemin ederin ki yeri ve göğü halk eden perverdigâr hakkıyçün mâdâm ki ahdi ve dostluğu ânlar ri‘âyet edip ahd-i şerîfe muhâlif ânlardan bir iş sâdır olmaya benim cenâb-ı celâlet-me’âbım tarafından dahi

62) hilâf-ı ahd iş olmaya ve ahdnâme-i hümâyûnda eğer ittifak düşüp harami ve levend gemisine buluşup ol harami gemisi bunlara kasd edip cenk eyleye harami gemisine bunlar gâlib olalar hîn-i muharebede

63) helâk olanlardan gayri ne kadar âdem esir olup diri tutulur ise kendiler katl etmeyip bî-kusur sağ ve salim südde-i sa‘âdete irsal edeler ki hakklarından geline deyü mestur ve mukayyed iken

64) geri bu hususla amel olunmayıp şimdiye değin ahda mugâyir levend gemisine rast gelinip cenkte helâk olandan ma‘âdâ esir olanlardan kimesne gönderilmemiş ise ba‘de’l-yevm eğer harami

65) ve eğer levend hususunda ahda mugâyir bir vaz‘ sâdır ola edenlerin gereği gibi hakklarından gelinmek gerektir âna göre ahd ri‘âyet olunup levend ve haramiden ele gelenleri kendüler helâk etmeyip

66) zikr olunduğu üzere sahih ve sâlim gönderile ki onat vechile siyaset oluna ve bu ahdnâme-i hümâyûnum ulu peygamberimiz hazret-i Muhammed Mustafa’nın salla’llahü aleyh

67) ve sellemin hicreti tarihininden dokuz yüz yetmiş dört zi’l-hiccesinin on yedinci gününde yazıldı ki hazret-i İsa peygamber aleyhi’s-selam tarihinden bin beş yüz altmış yedi yılında yunus ayının yirmi dördüncü günüdür

68) dârü’l-hilâfeti’l-aliyye Kostantiniye’de yazıldı şöyle bileler alâmet-i şerîf-i âlem-ârâya i‘timâd ve i‘tikâd kılalar.

1568 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti Metni

1568 ahidnamesinin orijinali ne yazık ki günümüze ulaşmamış olmakla birlikte bu ahidname sureti Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi’nde bulunan Düvel-i Ecnebiye

defterleri[956], Münşe‘âtü’s-Selâtîn[957] ve Osmanlı Devleti’nin yabancı devletlerle yapmış olduğu antlaşmaları derleyen Mu‘âhedât Mecmuası[958] vasıtasıyla bilinmektedir. Bu metinler daha önce Y. Alperen Aydın[959] ve Uğur Kurtaran[960] tarafından neşredilmiştir. Ayrıca bu ahidnamenin Viyana Devlet Arşivi’nde birtakım eksiklikleri havi bir sureti daha yakın zamanda tespit edilmiştir.

Metin[961]

Çün mâlikü’l-mülk-i melik-i müte‘âl ve müfeyyezü’l-âmâl ve vâhibü’n-nevâl celle şânühü ani’ş-şebih ve’l-misâl ve tenezzühü ani’l-infi‘âl ve’l-ihtilâl hazretinin inâyet-i sa‘âdet-gâyet-i ezeliye ve hidâyet-i izzet-nihâyet-i lem-yezeliyesiyle ve hazret-i server-i nesl-i Adem ve sebeb-i rahmet-i dü-âlem şefi‘-i usât-ı ümem menbâ‘u’l-lutf ve’l-kerem seyyid-i enbiyâ-ı güzin sened-i asfiyâ-ı evvelîn ve âhirîn habib-i hazret-i âlîhî Muhammed rasulu’llah salla’llahu aleyhi ve sellem efendimizin mu‘cizât-ı kesiretü’l-berekâtı vesilesiyle[962]

Mahall-i tuğra-yı garrâ

Ben ki sultan-ı selâtin-i memâlik-i Rum Arab ve Acem ve hakan-ı havâkin-i Çin ve Hıta ve Türkan ve Deylem nerîmân-savlet ve kirvedârîn-i kahraman-ı sâhe-i taht-ı kübrâ ve tacidârîn-i şehvâr-ı arsa-i leşker-kel ve kişver-güşâ-yı şehriyâr-ı iklim-bahş-ı memleket-ârâ-yı ferman fermâ-yı kayâsire-i asr u evân sahib-kırân-ı kuvvet ve nusret-iktirân olup Akdeniz eknâfından olan bilâd-ı sipehr-i irtiğâbın ve Karadeniz etrafındaki kılâ‘-i bukâ‘ın ve nâdire-i asr olan Mısr ve sa‘id u a‘lânın ve Bağdad-ı dârü’s-selâmın ve bilâd-ı Haleb ve Şam’ın ve bender-i Cidde ve Beytullahi’l-haramın ve Medine-i münevvere ve Kuds-i şerif-i lâzımü’l-ihtirâmın şerefehumu’llahu te‘âlâ şerefen ve ta‘zimen ve vilayet-i Yemen ve Aden ve San‘a’nın ve memâlik-i Habeş ve

---

956 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, Bab-ı Âsafi, Düvel-i Ecnebiye Defterleri, Nemçe Ahidname Defteri, 57/1, s. 1-3.

957 Feridun Bey, **Münşe‘atü’s-Selâtin**, s. 96-100.

958 **Mecmua-i Mu‘âhedât**, c.3, Türk Tarih Kurumu: Ankara, 2008, s. 60-65.

959 Aydın, **a.g.t.**, s. 81-87. Yazar Feridun Bey Münşeatı’ndaki metni 57/1 numaralı Nemçe Ahidname Defteri’ndeki suret ile mukayese ederek neşretmiştir.

960 Kurtaran, **a.g.e.**, s. 69-72. Yazar 57/1 numaralı Nemçe Ahidname Defteri’ndeki sureti Feridun Bey Münşeatı’ndaki metin ile karşılaştırarak neşretmiştir.

961 Burada neşredilen metin Viyana’daki bu belgeye aittir. Bu metindeki üslup ve kelime farklılıklarından anlaşıldığına göre bu belge ahidnamenin aslından suret alınmak suretiyle hazırlanmış görünmektedir. Kelimelerdeki yazım hataları bir Osmanlı kâtibince yapılabilecek yazım hataları değildir. Bu bağlamda bu hatalar muhtemelen kopyalama sırasında okunamayan kelimelerden kaynaklı meydana gelmiştir.

962 Bu kısım belgede eksik olup Feridun Bey’den nakledilmiştir.

Basra ve Lahsa'nın ve Kürdistan ve Gürcistan ve Luristan ve Van'ın ve Deşt-i Kıpçak ve diyâr-ı Tatar'ın külliyen vilayet-i Anadolu ve Karaman ve Rum ve Zülkadriye'nin ve umûmen memâlik-i Rumeli ve Eflak ve Boğdan'ın ve bunlardan ma'adâ nice şimşir-i zafer-te'siremizle feth olmuş diyâr-ı azmü'l-i'tibârın hususen kuvvet-i kâhire-i hüsrevânemle feth olmuş onca kılâ' ve bilâd-ı nâmdârın padişahı ve sultanı Sultan Selim Han bin Süleyman Han bin Selim Han bin Bayezid Han bin Mehmed Han bin Murad Han'ım bi-inâyeti'llahi'l-meliki'l-akder inân-ı semend-i sa'âdet-mend-i meydân-ı sahib-kıran-ı kabza-i kadr u kudretime ma'der ve savlecân-ı kübrâ ve gîtî-sitân-ı keff-i kifâyet-bahşıma mukarrer ve müyesser olup arsa-i arz-ı bi't-tûl ve'l-ârâz diyâr-ı şark ve memâlik-i Çin'den tâ be-aksâ-yı rû-yi zemin leme'ât-ı barekât-ı şimşir-i kazâ-te'sirimle tâbân ve münevver ve cümle-i rub'-ı meskûn ve heft iklim zimâm-ı iktidarım mün'atif ve müsehhir olup bi'l-cümle taht-ı âlî-baht-ı sa'âdet-menşûrumun ednâ pâyesine nisbet kasr-ı kayser-i pür-kusûr ve mülk-i münevvere-i ma'delet-menşûrumun bir kabzası mülk-i melik-i İskender ve Şah-ı fağfur olup hatem-i mülk-i Süleymânî şâyeste-i engişt-i cihan-bânî olup sahâif-i rû-yı zemin-i zîr-i nigîn-i ma'delet-mekîn ve sa'âdet-karînim olmuştur hamden alâ alâihi'l-cezîl ve şükren alâ ni'maihi'l-cemil ve sen ki iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye muslihu masâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahibu ezyâli'l-haşmet ve'l-vakar sahibü'l-delâyilü'l-mecd ve'l-iftihâr Maksimilyanoş kralsın Rim halkının güzidesi ve hürmetlisi ve Alaman vilayetlerinin imparatoru ve Çeh İslovin ve Hırvat memleketlerinin ve sâir buna mu'âdil nice memâlikin hâkimi ve kralısın bâb-ı a'lâmıza melce-i selâtin-i izâm-ı devrân ve cenâb-ı mu'allâmız ki melâz-ı havâkin-i asr u evân olup südde-i seniyye-i sa'âdet-bünyânımız makabel-i şifâh-ı kayâsire-i cihan ve atebe-i aliyye-i adâlet-unvânımız müzdeham-ı ekâsire-i zemin-i zaman olmuştur binâen alâ hazâ müceddeden temhid-i kavâ'id-i mu'âhedet ve nesib-i merâsim-i müsalehat içün irsâl eylediğiniz mefâhirü'l-emâcid ve'l-ayân Eğri piskopu Anton de Ranço ve Kristof Vüratof ve Albert de Viz nam yarar ve kâr-güzâr elçileriniz ile ahdnâmeniz gönderip hazret-i İsa nebi alâ nebiyyinâ ve aleyhi's-selât ve's-selâm tarihinin 1568 senesinde Yenar ayı ki bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâlet-penâh salla'llahu aleyhi ve sellemin hicreti tarihinin dokuz yüz yetmiş beş tarihinde vâki' olan mâh-ı Recebü'l-müreccebin gurresinde vâki' olmuştur bundan böyle sekiz yıla değin memleket ve vilayet emn u emân üzere ve âmme-i re'âyâ istirahat üzere olup

mâbeynde dostluk muhkem ve mukarrer olmak bâbında istid‘â-yı inâyet edip sâl-be-sâl âsitâne-i sa‘âdet-ittisâlimize her Yenar ayında bî-kusur ve lâ-küsûr otuz bin Üngürüs altını irsâl ve îsâl olunması uhdenizde olup şol şartla ki karındaşlarınız Ferenduş ve Karlo ve arçadukalardır mu‘âhedelerimizde bile olup mâdâm ki ol canibde olan vilayetlerin ve nahiyelerin ve kal‘aların eğer karada ve denizde ve akarsular kurbundadır zâbitleri ve hâkimleri ve âmme-i berâyâ ve kâffe-i re‘âyâ ile cân u gönülden ittifak üzere muhabbetlerin ve dostluk şartların muhkem hıfz edip ahd u emâna müte‘âllik olan hususu gereği gibi saklayıp aziz tutalar biz dahi serhadd-i memâlik-i mahrûsemizde olan beğlerbeğiler ve sancak beğleri kullarımıza ve umumen âsâkir-i mansûremiz halkına baş ve canları gerek ise ol canibden ahde muhâlif vaz‘ sâdır olup yüce dergâhımıza arz ve i‘lâm olunmadan ahd u emana mugâyir iş etmeyeler ve defter-i hakânîde mestûr olmayan karyelerine ve canlı ve cansız rızklarına bu dostluk zamanında asla dahl olunmayıp ve re‘âyânız zabtı içün varıp gelen âdemlerinize mâni‘ olmayıp ve emre muhâlif yeniden nesne taleb olunmayıp dostluğu hıfz edeler deyü muhkem tenbih oluna ve ol canibden dahi bu dostluk içinde kral oğlunun Erdel vilayeti ve Erdel’den taşra sâir âdemlerinin ve kendinin ellerinde olan yerlerine ve memleketlerine ki hâliyâ mutasarrıflardır asla dahl olunmayıp ve dostluğa mugâyir [boşluk] hakkından gelinip muhkem hakaret oluna ve bu canibden kral oğluna dahi tenbih oluna ki mâdâm ki ol canibden asker cem‘ edip ahde mugâyir vaz‘ olmaya ol dahi sefer tedârikinden ve asker cem‘ eylemekten berî olup kendi hâlinde olup hakkına razı ola asla ahde muhâlif gizli ve aşikâre düşmanlık eylemeye ve bu dostluğumuzda bile olup min-ba‘d dostluk zamanında eğer kendi ve eğer âna tâbi‘ olanlardan biri ahd u emâna mugâyir vaz‘ eder ise mu‘âteb olur ve karyelerinize âdem gönderip ayartmaktan ve seğirtmeden ve davar sürmekten berî olup bu yasağı gözetmeyenlerin zikr olunduğu gibi hakklarından geline ve mukaddemâ seferlerden ve gayri sebep ile olan buğz ve adâvetleri içün iki canibden dahi eğlemeyip afv olunup emin olalar deyü te’kid oluna ve şimdiye değin nice def‘a nizâ‘ olup ve bir canibe tapmış ba‘zı kimesneler olsa ânın gibiler mülkleri ve hisarları ile taptığı vakti ve hizmet etmek istediği yerde kalıp söz gelici olmaya ve def‘ ve men‘ olunmaya ve kral ve oğlunun Üngürüs ve Erdel vilayetlerinde müşterek hisarları ve kastelleri ve varoşları ve gayri yerleri olup bu dostluk içinde sizin ve kral oğlunun ihtiyarları ile istibdâl eylemek murâd olunsa ale’l-husus birbirini aldatmayıp ve ziyâdesin taleb

eylemeyip hayırlı ise ve iki canibin zâbitine enfa‘ ve asân olsa ânın gibiler mufassalan âsitâne-i sa‘âdetimize arz olundukta iki canibe nâfi‘ olduğuna göre amel oluna ve ehl-i İslâm’dan ve kral oğlu ve Boğdan ve Eflak voyvodalarından mukaddemâ olan adâvetleri sebebi ile eyledikleri arzları pâye-i serîr-i sa‘âdet masîre arz olunup teftiş ve tefahhus olunmadan makbûl olmayıp i‘timâd olunmaya ve hilâf-ı vâki‘ olan kaziyye arz edenler mu‘âteb ve mu‘âkab olalar ve iki canibden ehl-i İslâm’a tâbi‘ olan Erdel ve Boğdan ve Eflak tarafından ve gayriden ânlar ki kendi hallerinde olmayıp ahde muhâlif iş eyleyip fesâd ve şenâ‘at üzere olup tutulup kaçtıkta say‘ olunup ele getirilip hakklarından geline tâ ki gayrilere mûcib-i ibret ve nüzhet ola ve bu barışıklık zamanında iki canibden dahi darble ve eğer uğurluk ile şehir ve varoş ve kal‘a ve yahud kastel alınır ise dostluk şartı yerinde tutulup girü sahiblerine verile ânın gibi fesâda mübâşeret edenlerin hakklarından gelinip ettikleri fesâd yanlarında kalmaya ve iki canibden her kişi kendi memleketi dâhilinde kal‘a ta‘mir ve termim edip azık koyup hıfz eylemek murâd edinse mâdâm ki kendi memleketi serhaddinde tecavüz eylemeye kimesne mâni‘ olmaya deyü bildirmişsiz eyle ola ammâ bu bâbda fermân-ı celilü’l-kadrim şöyle olmuştur ki bundan akdem kuvvet-i kâhire-i padisâhânem ile Sigetvar seferinde alınıp bi’l-fi‘il harâb olan kal‘alardan Çorğova? Ve Litmiş ve Senir ve Harçel ve Söğen ve Çakan nam kal‘alar ve Erdel kralı serhaddinde bundan akdem asker-i İslâm varıp aldığı Çevar ve Bana ve Arhod nam harabe kal‘alar dahi ta‘mir ve termim olmayıp hali üzere harabe kala ve bi’l-cümle ol kal‘alar toprağından ve sınırından yeniden kal‘a yapılmaya ve min ba‘d ol canibden dahi serhadd muhafazasında olan serdarlarınıza ve vekillerinize muhkem yasak ve tenbih oluna ki Sin’de Uskok ve levend taifesine yüz vermeyip mu‘âvenet etmeyeler ve bi’l-cümle iki canibden ulufe ile ve dirlik ile ta‘yin olunup belli hizmetinde âdemlerinden ve nökerlerden gayri yanlarında ve hisarlarında belirsiz âdem tutmayalar mütenebbih olmayıp ânın gibi ehl-i fesâdı mu‘ayyen olanların hakklarından geline ve bu dostluk zamanında iki canibden bile re‘âyâ ve berâyâdan biri esir olup ve asker halkından birinin elinde esir bulsa kullandırmayıp ve satmayıp ve bağışlamayıp bahâsız sağ ve sâlim memleketine gönderile ve tutan kimesneye teftiş edip dostluk bozup cebr ile aldığı ve uğurladığı mukarrer ve zâhir olur ise cezası verile ve esirci tâifesi bu dostluk mukarrer olduktan sonra serhaddlerde gezip uğurluk esir almaya alır ise duyuldukta gereği gibi hakkından geline ve aldığı esiri elinden alınıp memleketine gönderile ve ba‘zı esirler adâvet

içinde esir olup zindanlarda ve ayaklarında demir olup inâyet-i Hakk ile bu dostluktan sonra kaçıp kurtulsa iki canibden dahi taleb olunmaya ve bundan böyle dostluğumuz mukarrer olup bir vechle hıfz eylemek murâdınız olup istid‘â-yı inâyet eylediğiniz ecilden azametlü bârgâhımızda elçileriniz ve maslahatgüzârlarınız ve yahud vekilleriniiz mütemekkin olup hayır haber ile ulakla gelip gitmek lâzım oldukta doğru yoldan varıp gelmeğe ve kâğıdlarına ve kendilerine her ne vakit olur ise kimesne mâni‘ olmayıp dahl ve ta‘arruz eylemeyeler ve istedikleri yerde oturup ve taşra çıkıp at ve deniz seyrine ve istedikleri denli tercüman kullanmağa kimesne mâni‘ olmayıp ve bir nizâ‘ ve da‘va düşer ise ol taraftan vekil nasb olundukta Budin beğlerbeğisi dahi vekâleten da‘vayı istimâ‘ edip arza muhtaç olmayanı ale’l-fevr fasl ede arza muhtaç olanı vuku‘ı üzere atebe-i âlem-penâhıma arz ede ve ihsân olunan ahdnâme-i hümâyunumuzun tuğrâ-yı garrâ-yı cihan-ârâ-yı iclâl-efzâ-yı hâkânî ile bir sureti südde-i sa‘adetimizde olan elçilerinize sadaka oluna ki lâzım oldukta kendilerden buluna ve bi’l-cümle sâir dostluk eden padişahların elçilerine ve âdemlerine ri‘âyet olunduğu gibi ri‘âyet oluna ve atebe-i ulyâmızda mütemekkin olan elçilerinizin yerine âhar kimesne dahi göndermeniz her kaçan olursa da‘vet eylesiniz kimesne mâni‘ olmayıp icâzet verilip dostluk zamanında ve adâvet evânındadır denilmeyip memleketinize ulaştırmağa âdem koşulup tâ ki âdeminiz elçi tarikiyle varıp gelmeğe ihtiyar edeler demişsiz eyle ola ve bundan akdem iki canibe müşterek olup vergi veren re‘âyâdan ve köylerden defter-i hâkânîde mestur olanlardan geçtik mezkûr re‘âyâyı ehl-i İslâm’ın çekinmeyip defterde olan olmayan hariç köylerden vergi taleb olunmayıp derdmend re‘âyâmız emn u aman üzere olalar ve mâbeynde bir nizâ‘ olsa her kişi intikam almak içün seğirtmeğe kadir olmaya ve bi’l-cümle iki canibden dahi serhaddlerde olan serdarlardan bir serdar nasb ehl-i İslâm canibinden Budin beğlerbeğisi olanlar nâzır olup ânın gibi atebe-i ulyâdan irsâl olunan mühürlü defter-i hâkânîde mestur olan karyeler ve yerler hususunda kazıyyelerde nizâ‘ olunsa iki canibde dahi nâzır nasb olanlar defter-i hâkânî ile ma‘an mahall-i nizâ‘ın üzerine varılıp fasl oluna bi’z-zât görülmek mümkün olmayana iki canibden mu‘temedün aleyh vekiller nasb olunup ammâ nizâ‘ olunan hususun üzerine varmalı olduklarında mukaddemâ birbiriyle haberleşip âna göre iki canibden dahi beraber olup varılıp vech-i münâsib görüldüğü üzere ahdnâme mucibince kat‘-ı nizâ‘ edeler iki canibden herkes yerli yerin bilip birbirinden emin ve sâlim ayrılıp dostluk muhkemliğine say‘ edeler

zikr olunan nâzırlardan ve vekillerden sahih haber gelip ahvâllerin âsitâne-i sa‘âdete mufassalan arz olunmadan her kişi düşmanlığa mübâşeret eylemeye barış içinde kimesne kimesneyi meydana okumaya ve zikr [olunan] dostluğumuz can u dilden mehabbet üzere mukarrer olup dostluk şartların ri‘âyet eylediğimizde gayri yarar âdemlerimizle gönderegeldiğimiz üzere her Yenar ayında armağanımız içün otuz bin Üngürüs filorisi südde-i sa‘âdete teslim eylemek uhdemizde ola deyü ahdnâme-i celâlet-makrûnumuz taleb eylediklerini bildirdikleri ecilden bizim dahi hanedân-ı merhamet-bünyân ve dudmân-ı mevhibet-unvânımıza sadakat ve ihlasla ihtisâs gösterip samim-i dilden dostluk taleb eden selâtin-i muhâlasat-ayin ve havâkin-i musaddakat-temkin hususunda ebvâb-ı müsâfâtımız meftûh olmağın bu ahdnâme-i sa‘âdet-nümûnu verdim ki min ba‘d sizin tarafınızdan ve size tâbi‘ olan karındaşlarınız ve beğlerinizden ve gayri askerinizden mâdâm ki bâ‘is-i ihtilâl-i ahd u emân olur bir vaz‘ sâdır olmayıp defter-i hâkânîde mukayyed olanlardan geçtik dediğiniz karyelere asla dahl olunmayıp ve defterde mukayyed olduğu üzere veregeldikleri vergilerin kemakân getirip vereler ve memâlik-i mahrûsemizde cidden âdemleriniz ve haydudlarınız gezmeyeler ve zikr olunduğu üzere inâyet olunan ahdnâme-i sa‘âdet-nümâ ve behçet-efzâmız muktezasınca amel olunup Sin’de Uskok saklamayıp ve gayri serhaddlerinizden haydud ve levend taifesine yüz verilmeyip ve Erdel kralının ve âna tâbi‘ olanların yerlerine ve memleketlerine ve serhadd-i memâlik-i mahrûsemizde olan re‘âyâ ve berâyâya vechen mine’l-vücûh dahl olunmayıp dostluk şerâiti mer‘î ve muhterem tutulup tamam-ı izzetle ri‘âyet oluna ben dahi eymân-ı şeddâd ile yemin ederim ki yeri göğü yoğiken var eden perverdigârın birliğiçün ve ulu aziz peygamberimiz mu‘cizâtı hakkıçün bu mu‘âhede olunan müddet içinde mâdâm ki ol canibden ahde mugâyir hâlet olmaya beğlerbeğlerimizden ve beğ kullarımızdan ve kapudan ve subaşılar ve voyvodalarımızdan bi’l-cümle serhadd-i memâlik-i İslâmiye’den olan asâkir-i feyz-i mutahharımızdan ve kuvvet-i kâhire-i hüsrevâne ve şimşir-i kazâ-te’sir-i mülükânemizle feth olunan Erdel vilayetinin kralı İstefan kraldan ve Eflak ve Boğdan voyvodalarından ve sâir haraçgüzâr kefere kullarımdan ki bu dostluğumuzda biledir asla size müte‘allik olan memleket ve vilayete ve re‘âyâya ve taht-ı hükümetinizde olan kal‘alara dahl ve ta‘arruz olunmayıp zarar ziyandan ve te‘addi ve tecavüzden eylemeyeler ve Françe padişahı Leh kralı ve Venedik beğleri ki kadimü’l-eyyâmdan atebe-i aliyye-i sipehr-irtifâ‘mıza dostluk edegelmişlerdir girü

dostlarımızdır eyle ma‘lûm ola fasl-ı kelâm şol ki müşeyyed kavâ‘id-i dostî ve mehabbettir bu müddet içinde ri‘âyet olunması ol tarafa raci‘dir şöyle ki ol canibden merasim temhid ve emân ri‘âyet oluna inşâallahü’r-rahman bu canibden hilâf-ı ahd u peymân bir vaz‘ sâdır olmaz tahriren fî evâil-i Ramazanü’l-mübârek sene 975
Be-makâm-ı Edirne

1569 Tarihli Fransa Ahidnamesi Sureti Metni

Sultan II. Selim Kıbrıs’ın fethi için yaptığı hazırlıklar kapsamında birtakım ekonomik tedbirler almış, bu hedefe yönelik olarak Fransa’nın Akdeniz’deki çıkarlarını korumak üzere İstanbul’a gönderilen elçisi Claude du Bourg’a 1569 tarihli bir ahidname vermiştir.[963] 1569 tarihli bu ahidnamenin metni Güneş Işıksel tarafından Fransa Ulusal Kütüphanesi’nde tespit edilerek yayınlanmıştır.

Metin[964]

Sultan Selim ahdnâmesidir.

Hüve

Nişân-ı-şerîf-i âlîşân-ı sâmi-mekân-ı sultânî tuğrâ-yı gârrâ-yı cihan-sitân-ı hakânî nüfize bi’l-avni’r-rabbanî ve’l-menni’l-mennânî hükmü oldur ki ben ki sultanü’s-selâtin burhânü’l-havâkin tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Akdeniz’in ve Karadeniz’in ve vilayet-i Rumeli’nin ve Anadolu’nun ve Arabistan’ın ve sâir şimşir-i zafer-te’sirimiz ile feth ve teshir olunmuş memâlikin Hüdâ-yı te‘âlâ hazretlerinin inâyeti ile padişahı ve sultanı sultan Selim bin Süleyman Han’ın dergâh-ı adâlet-penâh ve bârgâh-ı azamet-destgahımıza ki melce-i selâtin-i cihan ve melâz-ı havâkin-i devrândr iftihârü’l-ümerâi’l-izâmi’l-îseviyye muhtârü’l-küberâ-i fihâm fi’l-milleti’l-mesîhiyye Françe padişahı Karlo hutimet avâkibuhu bi’l-hayr kendinin müdebbirlerinden ve mu‘teber beğlerinden Gerine beği olup vilayet-i Françe hazinedarı kıdvetü ümerâi’l-milleti’n-nasrâniyye Klavdyo Debûrk nâm âdemisi ile mektubu vârid olup İskenderiyye iskelesinde Nakşa beği Yasef adına Françe

[963] Turan, **a.g.e.**, 181-182; Çiçek, **a.g.m**., s. 374; Emecen, **a.g.m.** (2009), s. 417.
[964] Bu metin Işıksel, “Les Capitulations Accordées à La Nation Française En 1569. Essai De Contextualisation et Édition Critique”, isimli yayın aşamasındaki makaleden alınmış olup bu tezde yazım birliği oluşturmak amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

re‘âyâsından alınan esbab ticarete gelecek azim kalyonlarının ve sâir gemilerinin gelip gitmesinin avk ü te’hirine bâ‘is olduğun ve kadimü’l-eyyâmdan mâbeynde vâki‘ olan dostluğu muktezâsınca memâlik-i mahrûseme ticaret içün kalyonları ve sâir gemileri dâ‘imâ gelip gitmeleri hususu iʿlâm olunup mâdâm ki ânlar tarafından dostluk şerâiti ri‘âyet olunurdu bu tarafdan dahi kendi hallerinde [3a] eğer ticaret ve eğer gayri husus içün gelen gemilerine ve âdemlerine ve esbab ve emvâline asla dahl ve ta‘arruz olunmayıp zarar ve gezend erişt[ir]ilmemiştür min ba‘d dahi dahl olunmak ihtimali yoktur ve bundan akdem dahi mezbûr Yasef’in deyni içün esbab ve filori alınmak her sözüne bi’z-zât sözümüz gibi i‘timâd edesiz deyü yazdıkları Grânşam beği Françe padişahı nâmına ve ânların elçisiyim dimekle mahrûse-i İstanbul kadısı hücceti ile efendisinin yüz elli bin eskuda borcu vardır deyü ikrâr ve ta‘yin eyleyip ve kendi mührü ve imzası ile temessük verip Ceneviz ve Çeçilya ve Ankona ve gayri Françe padişahının nâmı [3b] ve sancağı altında yürüyenlerden İskenderiyye ve Şam Trablusu’nda ve sâir iskelelerde tutulup alınıp satılıp mezbûr Yasef’e olan deyn eda olunmağa rıza gösterip ve emvâli alınan bazirgânlara bahâların eda edecektir dimekle ruhsat verilmişti ammâ girü mezbûr[un] ta‘yin eylediği iskelelerin cümlesinden alınmağa rıza gösterilmeyip «hemân İskenderiyye iskelesinde Françe re‘âyâsından alınsın gayra dahl olunmasın» deyü hükm-i şerifim gönderilmişti eğer bundan evvel mûmâileyh Françe padişahının bu hususlarda rızası ve haberi olmadığı ma‘lûm-ı şerifim olaydı bazirgânlara ve gemilere asla dahl ve ta‘arruz ettirilmezdi şimdiki halde mezbûr Garine beği efendisinin [4a] bu hususlarda asla haberi ve rızası olmayıp emre muhâlif mezbûr Granşam beği Gilalmo eylediğin i‘lâm edip ve bundan akdem Françe padişahının elçilerine ve konsoloslarına ve tercümanlarına ve tacirlerine ve sâir re‘âyâlarına merhûm ve mağfûrun-leh babam Sultan Süleyman Han tâbe serâhu ve ce‘ala el-cennete mesvâhu zamanlarında verilen ahdnâme-i şerif ve ahkâm-ı münîfe muktezâsınca amel olunmak bâbında ahdnâme-i şerifim taleb olunduğu pâye-i serir-i sa‘âdet-masîr-i padişâhânemize arz olunmağın benim dahi makbul-i şerifim olup işbu ahdnâme-i adâlet-unvânımızı inâyet edip ve memâlik-i mahrûsemde vâki‘ olan beğler kullarıma ve kadılara ve umûmen iskeleler eminlerine ahkâm-ı şerife irsâl olunup Françe padişahı re‘âyâsına ve sâir ânların nâmı ve sancağı [4b] altında yürüyenlere bir ferd dahl ve ta‘arruz etmeye deyü tenbih ve te’kid olunmuştur eğer Cezayir’de ve eğer sâir memâlik-i mahrûsemde mezbûr Yâsef hususu içün veya gayri içün mukaddemâ

İskenderiyye iskelesinde bir def‘a alınan esbabdan mâ‘adâ bir nesne ki alınmış ola her ne ise ol sa‘at ashâbına redd olunup emr-i celilü’l-kadrıma mugâyir iş edenlerin hakklarından gelinmek mukarrerdir ve mezbûr Yasef’in âhar yerlere deyni ziyade olmağın İskenderiyye’de alınan esbabı ol sa‘at dâyinleri alıp kabz etmek ile sahiblerine alıverilmek mümkün olmamıştır yoksa ol dahi te’hir ettirilmeyip ashâbına teslim ettirilmek muhakkak idi şöyle ki zikr olunan kalyonları ve sâir gemileri cemî‘ zamanda emn ü emân üzere iskelelere [5a] ve limanlara ve sâir memâlik-i mahrûseme gelip gideler ânın gibi deryada fırtına müzayaka verdikte ve sâir levâzımında hazır bulunan eğer hassa gemiler halkıdır ve eğer gayridir mu‘âvenet edip ve kalyonlarının serdarı ve kâimmakâm kapudânlarının ihtirâmı hususunda ve akçeleri ile zâd ü zevâdeleri tedârikinde kimesneyi dahl ettirmeyeler eğer deniz gemilerin karaya atar ise beğler ve kadılar ve gayriler mu‘âvenet edip kurtulan esbâb ü emvâl girü kendilere verile dahl olunmaya ve bi’l-cümle eğer kuruda ve eğer deryada kendi hallerinde yürüyen Françelilere kimesne mâni‘ olmayıp dahl ü ta‘arruz kılmaya ol diyar tâcirleri ve tercümanları ve sâir âdemleri deryada ve kurudan memâlik-i mahrûseme gelip [5b] bey‘ ve şirâ ve ticaret edip şol ki rusûm-ı âdiyedir âdet ve kanun üzere verdiklerinden sonra gelişte ve gidişte kapudânlardan ve deryada yürüyen reislerden ve gayriden ve asker halkından kimesne mâni‘ olmaya kendilere ve esbab ü emvâline ve âdemlerine ve davarlarına dahl olunmaya Françeliden biri medyûn olsa deyn borçludan taleb olunup alına ahâr kimesne tutulup taleb olunmaya ve eğer biri mürd olsa esbab ü emvaline kimesne dahl etmeye kime vasiyet eder ise âna verile vasiyetsiz mürd olsa konsolosları ma‘rifetiyle ol yerli bir yoldaşına verile Françe ve âna tâbi‘ olan yerlerin tâcirleri ve tercümanları ve konsolosları memâlik-i mahrûsemde bey‘ ve şirâ ve ticaret ve kefâlet hususunda ve sâir umûr-ı şer‘iyyede kadıya varıp [6a] sebt-i sicill ettirip veya hüccet alalar sonra nizâ‘ olursa sicille veya hüccete nazar olunup mûcibi ile amel oluna bu ikiden biri olmayıp mücerred şâhid-i zur ikamet etmekle hilâf-ı şer‘ nesne da‘va ederler ise mâdâm ki kadılardan hüccetleri olmayıp ve yahud sicillde mukayyed bulunmaya ânın gibilere tezvir ettirilmeyip hilâf-ı şer‘ olan da‘vâları istimâ‘ olunmaya ve ba‘zı kimesneler «bize şetm ettiniz» deyü iftira edip şâhid-i zur ikâmet edip mücerred celb ve ahz içün hilâf-ı şer‘-i şerif rencide edenler men‘ ve def‘ oluna ve bunlardan biri deyn edinse veya bir vechle müttehem olup gaybet eylese ânınçün günahsız âhar kimesne tutulmaya ve Françe’ye müte‘allik esir bulunursa ki

konsolosları ta‘yin edip Françelidir der ise [6b] ânın gibi esir sahibi veya vekili ile südde-i sa‘âdetime gönderile ki kaziyyesi görüle France ve âna tâbi‘ yerlerden memâlik-i mahrûsemde temekkün edenler evli olsun ergen olsun rencberlik edenlerden haraç taleb olunmaya İskenderiyye ve Şam Trablusu ve sâir yerlerin iskelelerinde nasb olunmuş konsoloslarının yerlerine ol hizmetin uhdesinden gelir bir âdemlerin ta‘yin edip gönderdikte kimesne mâni‘ olmaya ve France tâcirleri ile bir kimesnenin nizâ‘ı olsa kadıya varıldıkta Françelinin tercümanları hazır bulunmasa kadı da‘vaların istimâ‘ etmeye eğer tercümanları mühim maslahatta ise gelince tevakkuf oluna amma ânlar dahi ta‘allül edip ve «tercüman hazır değildir» deyü avk etmeyip tercümanların ihzâr edeler eğer Françelinin birbiri ile nizâ‘ları olsa elçileri [7a] ve konsolosları âdetlerince görüp fasl edeler kimesne mâni‘ olmaya şöyle ki levend kayıkları deryadan varıp Françelileri esir edip götürüp Rumelinde ve Anadolu’da satalar ânın gibi esir bulundukta gereği gibi dikkat ve ihtimam ile teft[i]ş olunup her kimin elinde bulunur ise kimden aldığın buldura şöyle ki aldığı kimesne levende müntehi ola ol levend ele girip vâkı‘â esîr Françeli olduğu zâhir olur ise ol levendin hakkından geline ol esir Müslüman olmuş ise âzâd olup salıverile henüz küfrü üzere [ise] girü Françelilere teslim oluna France gemileri âdet ve kanun üzere İstanbul’da aranıp gittikten sonra kanun-ı kadim üzere bir dahi Boğaz [7b] hisarları önünde aranıp icazet verilir imiş hâlâ kanun-ı kadimden mugâyir Gelibolu’da dahi aranır imiş min ba‘d âdet-i kadime mucibince hemân Boğaz hisarları önünde aranıp gide ve memâlik-i mahrûsemden derya yüzüne çıkan gemiler ve kadırga ve donanmalar deryada France gemilerine buluştukta birbirine dostluk edip zarar ve ziyan etmeyeler ve Venedikli’ye verilen ahdnâme-i hümâyûnumda mestûr ve mukayyed olan hususlar Françeliler hakkında dahi mukarrer olup şer‘-i kavîme ve ahdnâme-i münîfe mugâyir kimesne mâni‘ ve münâzi‘ olmaya mezbûr kalyonlar ve sâir gemiler memâlik-i mahrûseme geldiklerinde hıfz ü sıyânet olunup emin ve sâlim girü gideler eğer esbab ü emvâl yağma olunmuş bulunur ise gâret olunan [8a] esbab ü emvâlin ve gemilerin ve âdemlerinin zuhûra gelmesi bâbında sa‘y ü ikdâm olunup ehl-i fesâd her kim olursa olsun gereği gibi hakklarından geline beğlerbeğiler ve kapudânlar ve sancakbeğleri kullarım ve kadılar ve eminler ve hassa ve gönüllü reisler işbu ahdnâme-i şerifimin mazmun-ı hümâyûnuyla amel edip hilâfına cevaz göstermeyeler mâdâm ki zikr olunan ahd üzere câdde-yi sadâkat ve ihlâsta sâbit-kadem olalar ben dahi dostluğu

kabul edip ve yemin ederin ki yeri ve göğü halk eden perver-digâr hakkıyçün ve ecdâd-ı izâmım ve babam tâbe serâhum ruhları içün bu taraftan dahi hilâf-ı ahd iş olmaya şöyle bileler alâmet-i şerif-i âlem-ârâya i'timâd ve i'tikâd kılalar. Tahrîren fî evâil-i şehr-i cemâziye'l-âhir sene seb'a ve seb'in ve tis'a mie.

1573 Tarihli Venedik Ahidnamesi Metni

II. Selim'in Venediklilere vermiş olduğu 8 Mart 1573 tarihli ahidnamenin Türkçe orijinali günümüze ulaşmış olup Venedik Devlet Arşivi'nde muhafaza edilmektedir.[965] Ayrıca bu ahidnamenin metnine 21 numaralı Mühimme defteri içerisinde tesadüf edilmektedir.[966] İlk kez İsmail Hakkı Uzunçarşılı bu metinden bahsederek bir kısmını yayınlamıştır.[967] Daha sonra Mahmut Şakiroğlu ahidnamenin Venedik'teki aslını 1986 yılında yayınlayarak araştırmacıların istifadesine sunmuştur.[968] 1995 yılında Meryem Kaçan 21 numaralı Mühimme defterindeki metnin tamamını transkribe ederek tezinde yayınlamıştır.[969] Son olarak Theunissen Venedik'teki orijinal belge, mühimme defterindeki ilgili hüküm ve Şakiroğlu neşrini kullanarak bu ahidnameyi yeniden yayınlamıştır.[970]

Metin[971]

1) Hüve'llahü'l-Vâhidü'l-Ferdü'l-Melikü'l-Mu'izzü'l-Mu'în

1) Allah ü te'âlâ

2) celle celâlühü

1) Hakk sübhâne ve te'âlânın ulüvv-i inâyeti

[965] Theunissen, **a.g.e.**, s. 490. Belge: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 818.
[966] Theunissen, **a**.**y**. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, 21 Numaralı Mühimme Defteri, hüküm no: 404.
[967] Uzunçarşılı, **a.g.e.**, c. III, s. 42-43, dipnot: 74.
[968] Şakiroğlu, **a.g.m**., s. 547-549.
[969] Kaçan, **a.g.t.**, s. 78-79.
[970] Theunissen, **a.g.e.**, s. 490-495.
[971] Bu metin Theunissen, **a.g.e.**, s. 490-495'ten alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

2) ve sultân-ı enbiyâ peygamberimiz Muhammed Mustafa

3) salla'llah ü te'âlâ aleyhi ve sellemin mu'cizât-ı

4) kesîretü'l-berekâtları mukâreneti ile

1) hazret-i Hüdâ-i müte'âlin vahdaniyeti ve azâmeti hakkıyçün

2) ve habîb-i ekrem sa'âdetlü peygamberimiz Muhammed Mustafa aleyhi efdalü's-

3) salavât ve ekmelü't-tahiyyatın hürmetiyçün ahd ve yemin

4) ederim ki

Selim Şah bin Süleyman Şah han el-muzaffer da'imâ

1) Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i gîti-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve's- savni's-samedânî hükmü oldur ki

2) hazret-i [boşluk] ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Selim han bin Sultan Süleyman han bin Sultan Selim hanım şimdiki hâlde mefâhirü'l-

3) ümerâi'l-izâmi'l-isevîye merâci'u'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihîyye muslihû mesâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasrânîye Venedik dojı ve beğleri hutimet avâkıbuhûm bi'l-hayrın dergâh-ı sa'âdet destgâhımda balyosluk hizmetinde olan

4) kıdvetü'l-ümerâi'l-milleti'l-mesihîyye Marcantonio Barbaro nam mu'teber âdemleri müşârünileyhim beğleri canibinden geri sulh ve salah husûsun i'lâm ve iş'âr edip bu bâbda kendi hattı ve mührüyle mektubun âstân-ı sa'âdet-âşiyânıma

5) getirip istid'a-i inâyet eyledikte yüce dergâhımız eğer dostluk ve eğer düşmanlık dileyenlere inâyet [boşluk] ile meftûh ve mekşûf olduğu ecilden âdet-i bâ-sa'âdet-i şâhânemiz üzere hayyiz-i kabulde vâki' oldu

6) mezbûr balyosun mektubunda mukayyed olan cümle şartlarından biri Venedik beğleri merhûm ve mağfurun lehü babam Sultan Süleyman han tâbe serâhû zamanında verdikleri üç yüz bin filoriyi eski ahdnâmelerde mukayyed olduğu

7) üslub üzere vereler ve ândan gayri Sopot nam hisarı dahi bile alınan toplarıyla vereler içinde olan re‘âyâdan isteyen kala ve istemeyen esbâb ve emvâli ve evlâd ve ensâli ile murad edindikleri

8) yere gideler kimesne mâni‘ olmaya ve Zakise ceziresinden ötürü mukaddemâ beş yüz filori verirler idi hâliyâ bin filori ziyâde edip kadimden verdikleri üslub üzere bin beş yüz filoriyi südde-i sa‘âdet me’âbımıza

9) irsâl edeler ve merhûm babam tâbe serâhû zamanında verilen ahdnâme-i hümâyûn ve ahkâm-ı şerîfe ki cülûs-ı hümâyûnumda tecdid olunup makbul-i şerifim olmuştu eğer ol ahdnâmelerde ve eğer verilen evâmir-i aliyyede mukayyed olan

10) hususları kemâkâne mukarrer tuttum ve Venedik beğleri Kıbrıs ceziresinden ötürü sâl-be-sâl südde-i sa‘âdetime verdikleri sekiz bin altını min ba‘d vermeyeler ve Arnavutluk’ta ve Bosna vilayetinde olan yerler ki

11) hâliyâ ba‘zısı bu cânibin tasarrufuna girip ve ba‘zısı dahi Venedik beğlerinin elindedir iki cânibin ellerinde olan hisarların kadimi sınırları ve karyeleri vere bozulmadan ne vechile zabt olunagelmiş ise min ba‘d

12) geri olvechile zabt oluna ve bu bâbda tarafeynden mezbûr vilayetlerin hâkimlerine müceddedâ emirler gönderilip tenbih oluna ve vere bozulduğu zamanda iki cânibde bulunup mahbus ve girift olunan

13) bazirgânlara esbâb ve meta‘ları ve gemileri verilip ıtlak olunalar eğer mezbûr bazirgânların meta‘ları satılıp yahut zâyi‘ olmuş ise ki sabit ve zâhir ola satılanlarının niceye bey‘ olunmuş ise

14) akçeleri ve zâyi‘ olanların kıymetleri ne ise bahaları verile deyü zikr eylemiş eyle olsa mezbûr balyosun Venedik dojı ve beğleri canibinden verdiği mektubunda münderiç olan

15) şurût üzere sulhu kabul edip bu ahdnâme-i hümâyûn-ı meserret-makrûnu verdim ve buyurdum ki mâdâm ki mumaileyhim beğler tarafından şerâit-i ahd ve aman ri‘âyet ve himâyet olunup

16) hilâf-ı ahd vaz‘ zuhur etmeye ben dahi mâbeynde olan dostluktan şurût ve uhûddan udûl ve inhirâf göstermeyem ve südde-i seniyye-i sa‘âdet-destgâhımıza kurudan ve yaştan düşmanlık üzere

17) olanlara mâdâm ki Venedik dojı ve beğleri kavla ve fi‘len mu‘în ve zâhir olmayalar vâki‘ olan sulh ve salahdan tecavüz ettirmeyem nitekim eski ahdnâme-i hümâyûnumda mesturdur şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timad kılalar

18) tahriren fi’l-yevmi’s-sâlis-i şehr-i Zilka‘deti’ş-şerîfe min şuhûr-ı sene semânin ve tis‘a mi’e

19) be-makâm-ı dârü’l-hilâfet Kostantiniyye el-mahmiye. M.

1574 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Metni

1574 tarihli ahidnameye dair bazı belgeler daha önce bu konuda çalışma yapmış araştırmacılar tarafından tespit edildiyse de hem herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulmayışı hem de orijinal ahidnamenin bulunmayışı sebebiyle dikkat çekmemiştir. Ahidnamenin orijinali yakın zamanda tarafımızca British Library’de tespit edilmiştir.[972] 1574 tarihli bu ahidnamenin 26 numaralı Mühimme Defteri’nde bulunan bir sureti daha önce Y. Alperen Aydın tarafından transkribe edilmiştir.[973] H. 25 Recep 982/ M. 10 Kasım 1574 tarihli bu kayıt “*Beç kralına yazılacak ahdnâme-i hümâyûn suretidir*” başlığını taşımaktadır ve orijinali tarafımızca tespit edilmiş olan ahidnamenin bir suretidir. Bu iki metin arasında çok az sayıda ve önemsiz fark bulunmaktadır.

Metin[974]

Menbâ‘u’l-lütf ve’l-kerem olan enbiyâ-i [belgede kopukluk]

Muhammed rasulu’llahın salla’llahu aleyhi ve sellem teslimen kesîrân mu‘cizât-ı kesir [belgede kopukluk]

[972] British Library, Asian & African Studies Collections, Lansdowne MS 23.
[973] Aydın, **a.g.t.**, 90-92.
[974] Bu metin British Library’de tespit etmiş olduğumuz belgenin transkripsiyonudur. Aktaş Kütükçü, **a.g.m.**, s. 203-205.

Tuğra

1) Ben ki sultan-ı selâtîn-i memâlik-i Rum ve Arab ve Acem ve hakan-ı havâkîn-i Çin ve Hıta ve Türk ve Deylem nerimân-ı savlet-girdârî kahraman-ı sahâ-i taht-ı kisrâ ve tâcidâr-ı şehsuvâr-ı arsa-i leşker [-i âteş]keş ve kişver-güşâ-yı şehriyâr-ı iklim-bahş ve memleket-ârâ-yı

2) ferman-fermâ-yı kayâsire-i asr u evân sâhib-kırân-ı karn ve nusret-iktirân olup Akdeniz etrafında olan bilâd-ı sipehr-irtfâ'ın ve Karadeniz etrafında olan kılâ' ve bukâ'ın ve nâdire-i asr olan

3) Mısr ve Sa'îdü'l-a'lânın ve Bağdad-ı dârü's-selâmın ve bilâd-ı Haleb ve Şam'ın ve bender-i Cidde ve Beytullahi'l-haramın ve Medine-i Münevvere ve Kuds-i Şerif-i lâzımü'l-ihtirâmın şerefehumu'llahu te'âlâ şerefen ve ta'zimen ve vilayet-i Yemen ve Aden ve San'a'nın ve memâlik-i Habeş

4) ve Basra ve Lahsa'nın ve Kürdistan ve Gürcistan ve Luristan ve Van'ın ve Deşt-i Kıpçak ve Diyar-ı Tatar'ın ve külliyen vilayet-i Anadolu ve Karaman ve Rum ve Zülkadriye'nin ve umûmen memâlik-i Rumeli ve Cezâyir ve Kıbrıs ve Eflak ve Boğdan ve Erdel'in vilayet-i

5) Berberiyye'nin ve Tımışvar ve Budun tahtının ve sâir vilayet-i Üngürüs'ün bunlardan ma'adâ şimşîr-i zafer-te'sirimiz ile feth ve teshir olunmuş nice diyâr-ı azimü'l-i'tibarın husûsen kuvvet-i kâhire-i hüsrevânemiz ile alınmış ânca kılâ' ve bilâd-ı nâmdârın padişahı ve sultanı

6) Sultan Selim Han bin Sultan Süleyman Han bin Sultan Selim Han bin Sultan Bayezid Han bin Sultan Mehmed Han bin Sultan Murad Han'ım bi-inâyetillahi'l-meliki'l-akder inân-ı semend-i sa'âdet-mend-i meydân-ı sahib-kıran-ı kabza-i kadr-i kudretime mukadder ve savlecân-ı sahâ-i kişver-güşâ ve gîti-

7) şânı keff-i kifâyet-bahşıma mukarrer ve müyesser olup arsa-i arz bi't-tûl ve'l-arz diyâr-ı şark ve memâlik-i Çin'den tâ be-aksâ-yı rû-yı zemin-i leme'ât-ı barekât-ı şimşir-i kazâ-te'sir ile tâbân ve münevver ve cümle-i rub'-ı meskûn ve heft iklim-i ziman-ı iktidarıma mün'atif ve müsehhir olup bi'l-cümle taht-ı âlî-baht-ı

8) sa‘âdet-meşhûrumun ednâ pâyesine nisbet kasr-ı kayser-i pür-kusûr ve mülk-i mevrûs-ı ma‘delet-meşhûdumun bir kabzası mülk-i melik-i İskender ve Şah-ı fağfur olup hâtem-i mülk-i Süleymânî şâyeste-i engişt-i cihan-bânî olup sahâif-i rû-yı zemin-i zîr-i nigîn-i ma‘delet-mekîn ve sa‘âdet-karînim olmuşdur

9) hamden alâ âlâyihi’l-cezîl ve şükren alâ ni‘mâyihi’l-cemîl hâlâ sen ki Rim halkının güzidesi ve hürmetlisi ve Alaman vilayetlerinin ve Çeh ve İslovin ve Hırvat memleketlerinin imparatorusun ve hâkimi ve Maksimilyanoş kralsın bâb-ı a‘lâ ve hâb-ı mu‘allâmız ki melce-i selâtin-i izâm-ı devrân

10) ve melâz-ı havâkin-i asr u evân olup mukbil-i şifâh-ı kayâsire-i devrân ve mezd-i cem-i ekâsire-i zemin ve zamandır temhid-i kavâ‘id-i mu‘âhedât ve teşyid-i merâsim-i musâlehât içün irsâl eylediğiniz mefâhirü’l-âyân-ı milleti’l-mesihiyye Karlo Rim ve David Ugnad nam yarar ve kâr-güzâr mu‘teber ve makbul

11) elçilerinüzle nâme gönderip hazret-i İsa nebiyy-i alâ nebiyyinâ ve aleyhi’s-selâti ve’s-selâm tarihinin bin beş yüz yetmiş altı ve lâkin? mukaddemâ verilen ahdnâme-i hümâyûn tarihi Yenar ayında tamam olunduğu zamanda ki bizim ulu peygamberimiz hazret-i risâlet-penâh salla’llahu aleyhi ve sellem

12) hicreti tarihinin dokuz yüz seksen üç tarihinde vâki‘ olan mâh-ı Ramazan-ı şerifin yirminci gününden on yıla varınca memleket ve vilayet emn u emân ve âmme-i re‘âyâ istirahat ve itminân üzere olup kemakân mâbeynde dostluk muhkem ve mukarrer olmak bâbında istid‘â-yı inâyet

13) edip ve sâl-be-sâl âsitâne-i sa‘âdet-ittisâlimize her Yenar ayında bî-kusur ve lâ-küsûr otuz bin Üngürüs altını irsâl ve îsâl olunması kemakân uhdenizde olup şol şartla ki oğullarınız ve karındaşlarınız ve oğulları vâki‘ olacak sulh u salâhda bile olup

14) ve vilayet-i Erdel’e min ba‘d vâki‘ olan voyvodalar Eflak ve Boğdan voyvodaları gibi zabt ettiği vilayet ve memleket ile ahdnâmede dâhil olup ve serhadde vâki‘ olup bundan akdem fasl-ı nizâ‘ olmağiçün bu canibden defa‘âtle ahkâm-ı şerife ve defter gönderilen

15) karyeler hususu Budun muhafazasında olan düstûr-ı mükerrem müşîr-i mufahham vezirim Mustafa Paşa edema’llahu iclâlehûya sipariş olunup sizin canibinizden ta‘yin

olunacak vekilleriniz ile ma‘an defterde nizâ‘ olunan köyleri görüp teftiş ve tefahhus edip arz edeler ki ittifakla fasl-ı

16) nizâ‘ oluna ki ol nizâ‘ sebebi ile sulh u salaha halel gelmeye işbu emn u emân ale’t-tevâlî muhkem ve mukarrer kala deyü rica etdüğinüz i‘lâm eyledikleri ecilden iltimâsınuz hayyiz-i kabulde vâki‘ olup defterde ta‘yin olunan karyeler hususu Budun muhafazasında olan

17) müşârünileyh vezirime sipariş olunup emr-i şerifimiz mucibince vekilleriniz ile mahall-i nizâ‘ın üzerine varıp fasl-ı nizâ‘ edip arz etdüklerinde tarafeynin rızasıyla cevap verilip ve zikr olunan şartlardan ma‘adâ sabıkâ inâyet olunan ahdnâme-i hümâyûnumda mukayyed olan

18) şurut üzere mukaddema verilen ahdnâme tarihi dokuz yüz seksen üç Ramazanının yirminci gününde vâki‘ olan Yenar ayında tamam olduktan sonra ol tarihten girü sekiz yıla varınca ahd u emân tecdid olunup bu ahdnâme-i hümâyûnu verdim mâdâm ki

19) tarih-i mezbûrdan sekiz yıla varınca zikr olunan şartlardan ma‘adâ mukaddemâ verilen ahdnâme-i hümâyûnumda şart u ahd olunanlara sizden vekillerinüzden ve kapudanlarunuzdan muhâlefet sâdır olmayıp mer‘î ve mukarrer tutula ben dahi eymân-ı şeddâd ile yemin ederim ki yeri göğü yoğ iken

20) var eden perverdigârın birliğiyçün ve ulu peygamberimiz Muhammed Mustafa salla’llâhu aleyhi ve sellemin mu‘cizâtı hakkıyçün bu mu‘âhede olunan müddet içinde mâdâm ki ol canibden ahde mugâyir hâlet olmaya beğlerbeğilerimizden ve beğlerimizden ve kapudan ve subaşılarumızdan ve Erdel ve Eflak ve Boğdan voyvodalarından asla memleket

21) ve vilayetinize dahl ve ta‘aaruz koşulmayalar ve Françe kralı [ve Leh beğleri ve Venedik beğleri ki kadimü’l-eyyâmdan atabe-i aliyye-i sipehr-irtifâ‘mızla edegelmişlerdir ve bunlar bi’l-fi‘il[975]] dostluk üzeredir mâdâm ki [dostluk] üzere olalar mûmâileyh kral dahi ânlarla dostluk üzere ola.

Tahriren fî [belgede kopukluk] tis‘a mie

[975] Köşeli parantez içindeki bu kısım orijinal belgede kopmuş olup önemine binaen 26 Numaralı Mühimme Defteri’ndeki suretten nakledilmiştir.

Be-makam-ı K[ostantiniyye]

1575 Tarihli Venedik Ahidnamesi Metni

Sultan III. Murad'ın Venedik'e vermiş olduğu 1575 tarihli ahidnamenin Türkçe orijinali[976] İtalyanca tercümesi[977] ile birlikte günümüze ulaşmış olup Venedik Devlet Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Ayrıca ahidnamenin Osmanlılarca kaydedilmiş olan bir sureti 16/4 numaralı Venedik defterinde[978] ve bir diğeri ise Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki bir defterde[979] mevcuttur. Ayrıca British Library'de bulunan bir münşeatta[980] da ahidname maddelerinin yarısını içeren bir kaydı tespit edilmiştir.[981]

Bu ahidname ilk defa XIX. yüzyıl sonunda Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlerle yapmış olduğu antlaşmaları derleyen Muahedat Mecmuası'nda neşredilmiştir.[982] Türkiye'de bu ahidname metnini ilk kez 16/4 numaralı Venedik defterindeki suretin transkripsiyonunu yaparak Latin harfleri ile yayınlayan Meryem Kaçan'dır.[983] Theunissen ise 1998 yılında Venedik'teki nüsha ve İstanbul'daki suretleri ile birlikte Muahedat Mecmuası'nda yayınlanan metni bir arada değerlendirerek yayınlamıştır.[984]

Metin[985]

Hüve'llahü'l-Vâhidü's-Samed lem yelid ve lem yûled ve lem yekün lehû küfüven ehad

Şah Murad bin Selim Şah han el-muzaffer da'imâ

1) Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve's-savni's-samedânî hükmü oldur ki

---

976 Theunissen, **a.g.e.**, 496. Belge: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 827.
977 Theunissen, **a.y.**. Belge: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 828.
978 Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, Ecnebi Defteri 16/4 (Venedik), no: 2.
979 Topkapı Sarayı Arşivi, D. 7018/1, 44b-46b.
980 Theunissen, **a.y.**. British Library, Official Letters Turkish, Oriental, 9503, 267b-270b.
981 Theunissen, **a.y.**
982 **Muahedat Mecmuası**, c. II, s. 130-141.
983 Meryem Kaçan, **a.g.t.**, s. 80-87.
984 Theunissen, **a.g.e.**, 496-529.
985 Bu metin Theunissen, **a.g.e.**, s. 426-529'dan alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

2) hazret-i Hakk sübhâne ve te‘âlânın ulüvv-i inâyeti ve sultân-ı enbiyâ peygamberimiz Muhammed Mustafa salla’llah ü te‘âlâ aleyhi ve sellemin mu‘cizât-ı kesîretü’l-berekâtı ve çehâr-yâr-i izâm aleyhim rıdvanü’llahi’l-meliki’l-allâmın sümüvv-i himmetleri mukâreneti ile ben ki sultanü’s-selâtîn burhânü’l-havâkîn

3) tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Murad han bin Sultan Selim han bin Sultan Süleyman han bin Sultan Selim Hanım şimdiki hâlde mefâhirü’l-ümerâi’l-izâmi’l-isevîye merâci‘u’l-küberâi’l-fihâm fi’l-milleti’l-mesihîyye Venedik dojı Alvize Mosenigo ve sâir beğleri hutimet avâkıbuhûm bi’l-hayr

4) dergâh-ı sa‘âdet destgâhımıza Yacomo Soranso kavaliyer prokurator nam yarar ve mu‘temedün aleyh âdemlerin elçi ta‘yin edip arz-ı ubudiyet ve ihlâs eyleyip ve merhûm ceddim Sultan Süleyman han ve babam Sultan Selim han aleyhime’r-rahmet ve’l-gufrân zamanlarında olduğu üzere dostluk

5) ve mu‘âhede ve yüce dergâhımız ile sulh ve salah mukarrer olmak ve inâyet eyledikleri ahdnâmelerinde münderiç olan şurût ve uhûd kemâkâne muhakkak olmak ve ahdnâmeleri tecdid olunmak içün aynı ile dergâh-ı mu‘allâmıza gönderip istid‘a-i inâyet ve rica-i re’fet ve temenni-i himâyet

6) eyledikleri ecilden sâbıkâ Venedik dojı olan Petro Lando zamanında müşârünileyh ceddim tâbe serâhû verdiği ahdnâme-i hümâyûnun mazmununda kendilerin taht-ı tasarruflarında olan kal‘alardan Mora’da vâki‘ olan Anabolu kal‘asın kullesi ile ve Menavasiye nam kal‘ayı

7) bile topların ve çanların ve sâir yarak âlâtın aldıklarından sonra içinde olan beğleri ve ulûfecileri kande isterler ise esbabları ile gidip ve re’âyâdan dahi ihtiyârı ile kalanlar ânda kalıp gitmek isteyenler esbabları ile gitmek üzere atebe-i âlem-penâha

8) teslim eyleyip ve hızâne-i âmire canibine dahi üç yüz bin sikke efrenci altın vermek üzere ki yüz bin filorisin ol vakit verip ve yine ol yıl içinde elli bin sikke filorisin verip ve baki yüz elli bin filorisin ol yıldan sonra iki yıl içinde eda etmek üzere

9) ki her bir yılda yetmiş beşer bin filori olur kendilere ahdnâme-i hümâyûn ihsân olunmak üzere tazarru‘ ettiklerinde merhûm ceddim nevvera’llah ü merkadehû dahi mezîd-i merhamet-i hüsrevânelerinden tafsil olunacak şurût üzere ânlara mu‘ahede-i

şerîf ihsan eyleyip ahd-i şerîfim bunun üzerine cârîdir ve ahd-i hümâyûnum mukarrer olmasıyçün

10) yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hazretlerinin birliği hakkı içün mâdâm ki ânlar tarafından ahda muhâlif iş olmaya ben dahi mu‘ahede-i şerîfime mugâyir vaz‘ ettirmeyem mezbûr Venedik dojı ve sâir beğleri ve âdemleri ve ânlara müte‘allik olan yerlerin ve vilayetler halkı ile ve bu ahd-i şerîfim sâdır olmazdan

11) evvel mâbeynde adâvet olduğu zamanda ânlar tarafından şimşîr-i zafer-te’sirimle alınan Bosna sancağı ucunda kal‘a-i Urana ve kal‘a-i Nadin ve bu kal‘alara tâbi‘ olan köylerin cümle hududu ve sınırı ile ve feth olunduğu zamanda yerinde mevcut bulunan re‘âyâsı ile ve Akdeniz

12) içinde vâki‘ olan cezirelerden İskados kal‘ası ile ve cezire-i İskiros kal‘asıyla ve cezire-i Andıra iki pare kal‘asıyla ve cezire-i Sifnos ve cezire-i Serfoz kal‘alarıyla ve cezire-i Kerpe iki pare kal‘ası ile ve Nakşa’ya tâbi‘ olan cezirelerden Sire Tinoz kal‘alarıyla ve cezire-i Nakşa

13) üç pare kal‘asıyla ve cezire-i Santorin ve cezire-i Milo iki pare kal‘asıyla ve cezire-i Andobade kal‘asıyla ve ma‘mûr olmayıp hâlî olan harebeden cezire-i Egine ve cezire-i Merid ve cezire-i Termine ve cezire-i Baro ve cezire-i Mikene ve cezire-i Papaslık ve İstanbuliye dahi Körke cezireleri ve cezire-i Koyunluca

14) ve cezire-i Mırgır ve cezire-i Mallu Kilise ki bu zikr olunanlar cümlesi hasvass-i hümâyûnumun tasarrufundadır bunlardan gayri ânlara tâbi‘ olup el-ân zabtlarında olan Tine nam cezire kal‘asıyla ve sâir tasarruflarında olan kal‘alar ile ve burgazlarıyla bi’l-cümle Aya Marko’nun sancağın götüren kimesneler ile yaştan ve kurudan

15) el-ân tasarruflarında olan elleri ve günleri ile şimdiye değin ve şimdiden sonra kendi dindaşlarından alacak yerleri ile ba‘de’l-yevm aramızda dostluk ve barışıklık ola ve Yanya sancağı sınırında vâki‘ olan Parga nam mevzi‘ kullesiyle ve varoşuyla ve hudud ve sınırı ile ki emrimle sâbıkta yakılıp

16) yıkılmış idi mezîd-i inayetimden yine ânlar canibinden tasarruf olunmasın emr eyledim yine ânların ola ammâ mezbûr Parga ve âna tâbi‘ olan köylerde vâki‘ olan

âdemleri denizden ve kurudan memâlik-i mahrûseme zarar ve ziyan ederler ise Venedik beğleri ol zarar ve ziyanı tazmin ettireler ve edenlerin

17) muhkem hakklarından geleler ve memâlik-i mahrûsemde olan sancak beğlerinden ve Subaşılardan ve bi'l-cümle benim hüddâm-ı encüm-ihtişâmımdan hiç ahad ânların vilayetlerine ve kal'alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan yetiştirmeyeler eğer cenâb-ı celâlet-me'âbıma müte'allik olan beğlerden ve asâkir-i zafer-me'sirimden ânların vilayetlerine ve kal'alarına

18) ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan eriştirirler ise vâki' olan zarar ve ziyan fermân-ı şerifimle yerine konulup dahl edenlerin hakklarından geleler ve mezbûr beğlerin bazirgânlarından ve âdemlerinden yaştan ve kurudan kadırga ve kökeleri ve gayri küçük gemileri ile mahrûse-i İstanbul'a ve Galata'ya ve Arabistan'dan

19) İskenderiye-i Mısr'a ve Gelibolu'dan aşağıda olan boğaza ve İnebahtı ve Preveze boğazlarına ve Moton limanına gaflet ile gelip girmeyip mukaddemâ dizdarlarına tenbih eyleyip icâzet ile gelip girip meğerki rüzgâr şiddet üzere fırtına olup ve yahud ânları dahi levend kalyataları kovup ol

20) iskeleden gayri konacak yerleri olmayıp zaruret ola ol vakit gelip gireler eğer mümkün ise tenbih edeler ve gitmeli olıcak icâzetsiz gitmeyip muhalefet edenlerin hakklarından geline ânın içün Venedik beğlerine töhmet olunmaya ammâ bu husus altı aydan sonra ola ki

21) Venedik gemileri mütenebbih olup bu sebeple ahd-i şerîfime muhalif iş olmalı olmaya ve memâlik-i mahrûsemden deryâ yüzüne giden gemiler ve kadırga ve donanmalar deniz yüzünde Venedik gemilerine buluşur ise birbirine dostluk edip zarar ve ziyan etmeyeler ânlar dahi fermân-ı şerifimle deryâ yüzüne çıkmış donanmalarıma

22) ve kadırgalarıma ve sâir deryâ yüzünde yürüyen gemiler ile buluştuklarında yelkenlerin indirip dostlukların ve ita'ât üzere oldukların bildireler ve eğer ita'ât üzere oldukların ve dostlukların bildirip yelkenlerin indirdikten sonra zarar ve ziyan edecek olurlar ise eğer âdem ve esbab

23) ve davar ziyanıdır yerine konula hemçünân ânların gemileri ve kadırgaları ve donanmaları dahi deniz yüzünde benim gemilerimle ve yahut rençber gemilerine

buluşurlar ise dostluk üzere geçip zarar ve ziyan etmeyeler ve eğer âdem ve esbab ve davar ziyanıdır her ne ise yerine koyalar ve eğer ittifak düşüp levend ve harami

24) gemisine buluşup ol harami gemisi bunlara kasd edip cenk eyleye harami gemisine bunlar gâlib olalar hîn-i muharebede helâk olandan gayri ne kadar âdem esir olup diri tutarlar ise kendiler asla katl etmeyip bî-kusur sağ ve salim südde-i sa‘âdetime irsal edeler ki

25) muhkem hakklarından gelinip bir vechile siyaset ettirem ki sâirlerine mûceb-i ibret ola ve memâlik-i mahrûsemden donanma gemilerim ki bir tarafa sefere gide Venedik’e müte‘allik olmaya Venedik donanması epsem kendi hâlinde dostluk üzere durup hareket etmeyip varıp kimesneye mu‘avenet etmeye ve benim donanma-i

26) hümâyûnuma zarar ve ziyan eriştirmesine sebep olmaya benim ile düşmanlık üzere olan kimesnelerin donanmaların aralarına getirmeyeler ve ânlara yardım etmeyip azık vermeyeler donanmalarından her kim bu emrime muhalefet eder ise eylediği yerde Venedik beğleri muhkem hakkından geleler

27) ki sâirlerine mûceb-i ibret vâki‘ ola ve gayri vilayetin harami parçalarına ve kadırgalarına ve gayri gemilerine tuş geldikleri vakit Venedik kendi adalarına ve limanlarına ve hisarlarına sığındırmayıp ve durgurmayalar tutmak mümkün olursa tutup mecâl vermeyip hakklarından geleler benim tarafımdan dahi

28) olvechile amel olunup gayri vilayetin harami parçaların ve kadırgaların limanlarıma ve hisarlarıma sığındırmayıp tutmak mümkün olursa tutup mecâl vermeyip hakklarından geleler ve Venedik’ten biri gelip memâlik-i mahrûsemde kimesne ile satu ve bazar edip akçesin tamam vermeden

29) hile edip kaçıp gider ise benim hükm-i şerîfimle varıp talep olundukta ol kimesne bulunur ise rızkı sahibine alıvereler ve memâlik-i mahrûsemden bir kimesne varıp Venediklü’den biri ile satu bazar edip akçesin tamam eda etmeden kaçıp gelir ise sabit olan hakkı alıverile ve memâlik-i

30) mahrûsemden bir kimesne borç edinse ve yahut bir vechile müttehem olup gaybet eyleye ânın içün bir günahsız kimesne tutulmaya ve Venedik beğlerine ânın içün

töhmet olunmaya meğerki ânların memleketine varıp dura bizim canibimizden dahi olvechile ettirile ve balyosı kimi dilerler ise göndereler

31) ister ise horendesi ile gelip mahrûse-i Kostantiniye'de üç yıla karib dura tamam olmadan gide diler ise horendesiz gele maslahat ne ise göre üç yıl tamam olmadan ol dahi gide ânın yerine ol vechile bir dahi gele ve Venedik'ten bir esir kaçıp memâlik-i mahrûseme gelip Müslüman olur ise

32) ve sahibi gelir ise bin akçe verile sahibi gelmeyip vekili gelir ise vekiline vereler eğer küfrü üzere ise ol esir aynı ile verile memâlik-i mahrûsemden kaçıp ânlara varır ise eğer Müslüman ise yahut mürted oldu ise ta'allül etmeyeler elbette aynı ile kendiyi vereler ve eğer küfrü üzere ise

33) sahibi ve yahut vekiline bin akçe vereler şöyle ki harami kayıkları denizden ve gayri kimesneden kurudan varıp Venedik'e tâbi' olan adaları urup âdemlerin esir edip ve götürüp Rumeli'nde ve Anadolu'da satalar ânın gibi esirler bulundukta gereği gibi dikkat

34) ve ihtimam ile teftiş olunup her kimin elinde bulunur ise kimden aldığın bulduralar şöyle ki aldığı kimesne levende müntehi olur ise ve ol levend dahi ele girip vâkı'a esir Venedik'in idüğü zâhir olur ise ol levendin muhkem hakkından geline ol

35) esir Müslüman olmuş ise azâd olup salıverile ve eğer henüz küfrü üzere ise Venediklüye teslim oluna ve eğer kimden aldığı ma'lûm olmaz ise ol esir kendi dergâh-ı mu'allâma getirtilip kaziyyesi südde-i sa'âdetimde teftiş oluna ol vakit dahi eğer Venediklünin idüği

36) sabit olur ise Müslüman olmuş ise azâd ola henüz küfrü üzere ise balyoslarına teslim oluna ve Venedik gemileri memâlik-i mahrûseme gelir iken muhalif yel çıkıp ol gemi helâk olup ne miktar âdem kurtulur ise azâd ola ve davarları kurtulur ise sahibine verile kapudan canibinden

37) ve âdemlerinden kat'a dahl olunmaya eğer memâlik-i mahrûsemden ol tarafa bir gemi varır iken muhalif yel çıka ol gemi helâk olur ise Venediklü âdem kurtulur ise ânlara dahl olunmayıp davarları sahibine verile kat'a dahl olunmayıp ve nizâ' olunmaya ve memâlik-i mahrûsemden şol yerlerden ki

38) kadırga ve kayıkları ve gayri gemiler deryâ yüzüne çıkıp gittikleri vakit ki benim kapudanım ânlar ile bile olmaya ol gemilerin reisleri muhkem kefillere verile ki varıp Venedik memleketine zarar ve ziyan eriştirmeyeler eğer kefil vermeden giderler ise mücrim ve günahkâr olalar muhkem hakklarından geline ve eğer kefil verdikten sonra zarar ve ziyan

39) ederler ise ne zarar ve ziyan olur ise kefilleri vereler hemçünân Venedik canibinden dahi deryâ yüzüne gemileri çıka Venedik kapudanı bile olmaya reisleri muhkem kefile verdikten sonra memâlik-i mahrûseme zarar ve ziyan yetiştirirler ise vâki‘ olan zarar ve ziyanı kefilleri vereler eğer kefilsiz giderler ise

40) mücrim ve günahkâr olalar muhkem hakklarından geleler ve memâlik-i mahrûsemden bir haraç-güzâr ve yahut bir âmil kaçıp Venedik’e müte‘allik kal‘alara ve adalara varıp temekkün etse kabul olunmaya varan âdemlere ta‘allül etmeyip aynı ile vereler ve şöyle ki âdem öldürüp ve yahut uğurluk edip rızk iletseler aynı ile vereler ve şöyle ki âdem öldürüp ve yahut uğurluk edip rızk iletseler

41) aynı ile vereler benim cânibimden dahi ol vechile ettirilip ol taraftan âdem öldürüp ve yahut uğurluk edip rızk götürür ise aynı ile vereler ve Venediklünün birbiri arasında nizâ‘ları olsa balyosları adetlerince dinleye kimesne mâni‘ olmaya ve bir kimesnenin balyos ile nizâ‘ı

42) olsa şöyle ki südde-i sa‘âdetimde mahrûse-i İstanbul’da ola vâki‘ olan kaziyyesi divân-ı âlî-şânımda istimâ‘ oluna ve lâkin ben sa‘âdet ile sefer-i hümâyûnda bulunacak olursam ânın gibi balyos ile vâki‘ olan münâza‘a mahrûse-i İstanbul muhafazası içün konulan beğ huzurunda kadı ma‘rifeti ile

43) istimâ‘ oluna ve şöyle ki Venedik bazirgânları ile bir kimesnenin nizâ‘ı vâki‘ olup kadıya varalar Venediklünün kendi tercümanları hazır olmayınca kadı olan da‘vaların istimâ‘ etmeye ammâ ânlar dahi ta‘allül edip tercüman hazır değildir deyü avk etmeyip tercümanların ihzar edip

44) eğer tercümanları mühim maslahatta olur ise gelince tevakkuf oluna ve balyos olanı ahârın borcu içün kimesne bunda tutmayıp ödetmeye ammâ balyos ânı Venedik

beğlerine bildiricek Venedik beğleri dahi eğlemeyip be-cidd cevâbın göndereler ve Venedik'ten İnebahtı ve Mora ve sâir memâlik-i mahrûseme bir bazirgân

45) ki gele gayri kimesne borcu içün ânı tutup incitmeyeler ve Venediklü bazirgânı Burusa'ya ve gayri yere gitmek istese balyostan icâzet-nâme almayınca gitmeyeler ammâ temerrüd edip icâzet-nâmesiz gitmek ister ise subaşı balyosa mu'avenet edip koyuvermeye ve Venedik'ten gelen gemilerin neftileri

46) memâlik-i mahrûsemde hizmete tutulmayıp nice geldi ise gemileri ile gideler ve Venedik'ten gelip temekkün eden kimesneler evli olsun ergen olsun mâdâm ki gelip gidip rençberlik edip benim memâlik-i mahrûsemde yerleşmeye varıp geri gide ânlardan haraç talep olunmaya ve Venediklünün ba'zı haraç-güzâr

47) kâfirler ile nizâ'ları olup da'va edicek Venediklü şahitler ikamet ederler imiş hasm olanlar bu yer kâfirlerinden gerektir deyü müzayaka verip Venediklü kâfirleri şehadetlerin kabul etmezler imiş imdi cümle kefere millet-i vâhide olduğu ecilden gerektir ki ânların eğer kefere ile nizâ'ları

48) olup ikamet-i şâhide ihtiyaç olur ise kefere taifesinden kangı sınıftan ki şahit ikamet edip şer'-i şerîf-i nebeviye muktezâsınca ısbat edeler kabul oluna ve Venediklü'den bir bazirgân memâlik-i mahrûsemde yolda ve izde ve köyde basılıp rızkı alınsa ve yahut basıldıkta bazirgân tepelenmiş olsa

49) veya gâyip olsa vârisi ve yahut vekili gelir ise şer'le görülüp hakk yerine vara ve Venediklü'den bir bazirgân memâlik-i mahrûseme gelip ticaret üzere kendi hâlinde yürürken mürd olsa metrukâtına beytü'l-malcı karışmayıp balyoslarına teslim edeler ve Mağrib Müslümanlarından

50) ve bunlardan gayri sâir yerlerin bazirgânları ki bey' ve şirâ etmek içün yaştan ve kurudan gelmeli olıcak ki Venedik hükmettiği yerlere uğraya adet ve kanunları üzere metâ'larının rüsumun aldıklarından sonra mâni' olmayalar zarar ve ziyan eriştirmeyeler

51) memâlik-i mahrûseme nice dilerler ise gelip ve gideler ve Korfuz'dan yukarı boğazda yürüyen gemiler Venedik olsun ve gayri olsun ki Venedik'e ticarete varalar

ve geleler kimesne mâni‘ olmaya zarar ve ziyan eriştirmeyeler meğerki yaramazlık etmiş olalar ve bir Venedik gemisi âdet

52) ve kanun üzere İstanbul’da aranıp gittikten sonra ki kanûn-ı kadim üzere bir dahi boğaz hisarları önüne vardıkta aranıp ândan sonra gitmeye icâzet vereler ve hâlâ kanûn-ı kadime muhalif Gelibolu’da dahi aranır imiş min ba‘d Gelibolu’da aranmayıp

53) âdet-i kadime muktezâsınca geri hemen boğaz hisarları önünde aranıp gide ve Zakise adası içün dahi her yıl ânın içün hızâne-i âmireye beş yüz filori verilirdi yine ol beş yüz filoriyi bi-tamamihî her yıl verip hızâne-i âmireye teslim eyleyeler ve Kıbrıs haracı ki

54) sal-be-sal sekiz bin filoridir her yıl getirip İstanbul’a getirip teslim eyleyeler ve memâlik-i mahrûseme Arabistan memleketleri feth olduğu zamandan beri olıgelen üslub-ı kadim üzere iki pare mavnaları Mısır İskenderiyesine ve iki kıt‘a mavnaları

55) dahi mahrûse-i Şam’a tâbi‘ olan Trablus ve Beyrut iskelelerine olıgeldiği üzere esbab ve meta‘ları ile mukarrer olan vakitte ve mevsimlerinde gelip gideler vaktinden ve mevsiminden te’hir etmeyip eğer iki kıt‘a mavnalardır ve eğer dahi ziyadedir ve eğer büyük ve küçük

56) gemileridir şimdiye değin ne vechile gelip gidip bey‘ ve şira edegelmişler ise geri edip olıgelene muhâlif nizâ‘ etmeyeler ve vilayet-i Arabistan’da Yahudi olup sonra Müslüman olan İbrahim Geşturi nam kimesne Beyrut ve Trablus iskelelerinde eğer akçeden

57) ve eğer her meta‘dan evvelden olıgelen âdet ve kanûn-ı kadime muhâlif ihdas ettiği bid‘atler ref‘ olunup kadimden nice olıgeldiyse âna göre amel olunup kanûn-ı kadime muhâlif te‘addi ettirilmeye ol mavnalara ve sâir gemilere ve tacirlere beğlerbeğilerimden ve beğlerimden ve sâir kullarımdan

58) bir ahad kanuna muhâlif zulm ve te‘addi etmeye emn üzere olalar kimesne ânları rencide etmeye işbu zikr olunan ahd üzere dostluğu kabul edip yemin ederim ki yeri ve göğü halk eden perverdigâr hakkı içün mâdâm ki ahdi ve dostluğu ânlar ri‘âyet edip

59) ahd-i şerîfime muhâlif ânlardan bir iş sâdır olmaya benden dahi hilâf-ı ahd iş sâdır olmaya ve bu ahdnâme-i hümâyûn yazıldıkta Bosna sancağı ucunda kal‘a-i Buçac ve

Rastiye ve Değirmenler nam harabe kal‘alar içün Bosna sancağı beği el-ân alınıp zabtımızdadır deyü arz ettiği

60) ecilden zikr olunmuş idi ammâ Venedik dojı canibinden dergâh-ı mu‘allâma gelen elçileri ol kal‘alar alınmamış geri bizim zabtımızdadır deyü takrir edip tekrar teftişe muhtaç olup hususa zikr olunan Değirmen kal‘aları mâbeynde niza‘lı olmağın mezîd-i inayetimden

61) yine ânlara verilmesin emr eyledim ânların ola ammâ ol dört kal‘alar ahvâli ahd-i şerifimde mevkuf kılındı teftiş olunup görüle ve mezbûr elçinin takrir ettiği gibi ise ânlar tarafından teslim oluna Bosna sancağı beği arz ettiği üzere ise

62) sonra ol bâbda emr-i şerifim ne vechile sâdır olur ise mûcebi ile amel oluna ve bu ahdnâme-i şerîfimden evvel mezbûr elçinin Venedik dojı ile müşavere edecek ba‘zı hususları olmağın ahdnâme suretinde mufassal emr-i şerifim yazılıp gönderilip ânda kalmıştı hâlâ ol

63) ref‘ olunup asl mukarrer olan ahdnâme-i şerifim budur bunun mazmun-ı hümâyûnu ile amel oluna deyü mestur ve mukayyed olup ba‘dehû merhûm babam Sultan Selim han tâbe serâhû dahi ol ahdnâme-i hümâyûnu mukarrer tutup âna muhâlif iş olmaya deyü mukaddemâ Venedik dojı olan

64) Yironimo Priyul zamanında ahdnâme-i hümâyûn verdikten sonra mâbeyn adâvet üzere oldukta tekrar zikr olunan Venedik dojı ve beğleri tarafından merhûm ve mağfurun-leh babam hüdâvendigâr rahmetu’llahi’l-meliki’l-gaffar zamanında dergâh-ı sa‘âdet destgâhımızda balyosluk

65) hizmetinde olan Marko Antoniyo Barbaro nam mu‘temedün aleyh âdemleri geri sulh ve salah hususun i‘lâm ve iş‘âr edip kendi hattı ve mührü ile astâne-i sa‘âdet-penâhımıza mektubun getirip istid‘a-i inâyet ettikte merhûm-ı müşârünileyh babam tâbe serâhû zamanında istid‘aları hayyiz-i kabulde vâki‘ olup

66) beyan olunacak şurût üzere müceddeden ahdnâme-i hümâyûn vermiş imiş ânın dahi mazmun-ı hümâyûnunda mezbûr balyosun mektubunda mukayyed olan cümle şartlarından biri Venedik beğleri merhûm ve mağfurun lehü ceddim Sultan Süleyman han tâbe serâhû zamanında verdikleri üç yüz bin

67) filoriyi ceddimin ahdnâmesinde mukayyed olduğu üzere vereler ve ândan gayri Spot nam hisarı dahi bile alınan topları ile vereler içinde olan re‘âyâdan isteyen kala ve istemeyen esbab ve emvâli ile ve evlâd ve ensâbı ile murad edindikleri yere gideler kimesne mâni‘ ve dâfi‘

68) olmaya ve Zakise ceziresinden ötürü mukaddemâ beş yüz filori verirlerdi hâlâ bin filori ziyâde edip kadimden verdikleri üslub üzere bin beş yüz filoriyi südde-i sa‘âdetimize irsâl edeler ve merhûm babam tâbe serâhû zamanında verilen ahdnâme-i hümâyûn ve ahkâm-ı şerîfe

69) ki cülûs-ı hümâyûnumda tecdid olunup makbul-i şerifim olmuş idi eğer ol ahdnâmelerde ve eğer verilen evâmir-i aliyyede mukayyed olan hususları kemâkâne mukarrer tuttum ve Venedik beğleri Kıbrıs ceziresinden ötürü sâbıkâ sâl-be-sâl südde-i sa‘âdetimize verdikleri sekiz bin altını

70) min ba‘d vermeyeler ve Arnavutluk’ta ve Bosna vilayetlerinde olan yerlerin ba‘zısı hâliyâ bu cânibin tasarrufuna girip ve ba‘zısı Venedik beğlerinin ellerindedir iki cânibin ellerinde olan hisarların kadimi sınırı ve karyeleri vere bozulmadan ne vechile zabt olunagelmiş ise

71) min ba‘d olvechile zabt oluna ve bu bâbda tarafeynden mezbûr vilayetlerin hâkimlerine müceddeden emirler gönderilip tenbih oluna ve vere bozulduğu zamanda iki cânibde bulunup mahbus ve girift olunan bazirgânlara esbâb ve meta‘ları ve gemileri verilip ıtlak

72) olunalar eğer mezbûr bazirgânların meta‘ları satılıp yahut zâyi‘ olmuş ise ki sabit ve zâhir ola satılanları niceye bey‘ olunmuş ise ânın akçeleri ve zâyi‘ olanların kıymetleri ne ise bahaları verile deyü zikr eylemiş eyle olsa mezbûr balyosun Venedik dojı

73) ve beğleri canibinden verdiği mektubunda münderiç olan şurût üzere sulhu kabul edip mâdâm ki mûmâileyhim beğler tarafından şerâit-i ahd ve eman ri‘âyet ve himâyet olunup hilâf-ı ahd vaz‘ sudur etmeye hazret-i Hüdâ-i müte‘âlin vahdâniyeti ve azameti

74) hakkı içün ve sa‘âdetli peygamberimiz Muhammed Mustafa aleyhi efdalü’s-salavât ve ekmelü’t-tahiyyatın hürmetiyçün ahd ve yemin ederim ki ben dahi

mâbeynde olan dostluktan ve şurût ve uhûddan udûl ve inhirâf göstermeyem ve âstânemize kurudan ve yaştan düşmanlık üzere olanlara mâdâm ki

75) Venedik dojı ve beğleri kavlen ve fi‘len mu‘în ve zâhir olmayalar vâki‘ olan sulh ve salahdan tecavüz ettirmeyem deyü mukayyed olmağın hâlâ mezkûrlar zikr olunan eski ahdnâmeye göre dergâh-ı mu‘allâmdan müceddedâ ahdnâme-i hümâyûn rica eyledikleri ecilden ve yüce âstânemiz eğer dostluk

76) ve eğer düşmanlık dileyenlere inâyet-i Hakk sübhâne ve te‘âlâ ile meftûh ve mekşûf olup kimesnenin gelip gitmesine redd ve men‘ olmamağın ben dahi mezîd-i merhamet-i şâhânemden merhûm ceddim ve babam tâbe serâhûmâ inâyet eyledikleri ahdnâmelerde mestur ve mukayyed olup merhûm babam tâbe serâhû

77) kabul ettiği şurût ve uhûd bi’t-tamam icrâ olunmak ve ol vakit hızâne-i âmireye üç yıla değin teslim etmeğe müte‘ahhid oldukları üç yüz bin filoriden henüz bu tarihe değin teslim etmeyip baki kalan filoriyi dahi üç yıla değin bî-kusur teslim etmek

78) şartıyla sulh ve salahı kabul edip müceddeden bu ahdnâme-i hümâyûn-ı sa‘âdet-makrûnu verdim ve ahd eyledim ki Venedik dojı ve sâir beğleri tarafından mâdâm ki ahdnâmelerde beyân olunan şerâit-i ahd ve eman kemâyenbağı ri‘âyet ve himâyet olunup hilâf-ı ahd ve eman

79) bir vaz‘ sudur etmeye ben dahi Hakk sübhâne ve te‘âlâ hazretlerinin ululuğu ve vahdâniyeti hakkıyçün ve habîb-i ekrem ve şefi‘-i ümem iki cihan güneşi sa‘âdetli peygamberimiz Muhammed Mustafa salla’llahü aleyhi ve sellemin hürmeti içün ahd ve yemine muhalif mâbeynde mün‘akid olan dostluk

80) ve sulh ve salahdan ve şerh ve beyân olunan şurût ve uhûddan udûl ve inhiraf göstermeyem ve südde-i sa‘âdetimize kurudan ve yaştan düşmanlık üzere olanlara Venedik dojı ve beğleri kavla ve fi‘len hiç vechile mu‘în ve zâhir olmadıklarınca

81) vâki‘ olan sulh ve salahdan tecavüz ettirmeyem ve adavetten evvel ve sonra hilâf-ı ahd alınan esirler hususunda ahdnâmelerde beyan olunan şerâit icrâ oluna emmâ adâvet zamanında iki cânibden dahi alınan esirler hususunda

82) ol şart câri olmayıp esir sahipleri muhtar olup dilerler ise baha ile salıvereler isterler ise kullanalar bir ferd mâni‘ ve dâfi‘ olmaya tahriren fî evâil-i şehr-i cumâde’l-ûlâ lisene seles ve semânin ve tis‘a mie

83) be makam-ı Kostantiniyye el-mahrûse’l-mahmiye.

1575 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti Metni

Bu ahidname, henüz Sultan II. Selim’in sağlığında elçi David Ugnad ile müzakere edilerek verilen ve Sultan II. Selim’in ölümü üzerine yürürlüğe giremeyen 1574 tarihli ahidnamenin tecdidi niteliğinde olup Sultan III. Murad tarafından 22 Kasım 1575 tarihinde verilmiştir. Ahidnamenin varlığını birçok kaynak teyit etmekle birlikte bu belge şimdiye kadar herhangi bir incelemeye konu olmamıştır. 1575 tarihli bu ahidname sureti Y. Alperen Aydın tarafından tespit edilerek herhangi bir incelemeye tabi tutulmaksızın yayınlanmıştır.[986]

Metin[987]

Fî’l-yevmi’s-sâlis 19 şehr-i Şa‘bani’l-mu‘azzam sene 983 be-makam-ı Kostantiniyye

Beç kralına yazılan mücedded ahdnâme-i hümâyûn suretidir

Ben ki Sultan Murad [bin] Sultan Selim Han bin Sultan Süleyman Han bin Sultan Sultan Selim Han bin Sultan Bayezid Han bin Sultan Mehmed Han’ım bi-inâyetillahi’l-meliki’l-akder inân-ı semend-i sa‘âdet-mend-i meydân-ı sahib-kıran-ı kabza-i kadr-i kudretime mukadder ve savlecân-ı sahâ-i kişver-güşâ ve gitî-sitân-ı keff-i kifâyet-bahşıma mukarrer ve müyesser olup arsa-i arz-ı bi’t-tûl ve’l-araz diyâr-ı şark ve memâlik-i Çin’den tâ be-aksâ-yı rû-yi zemin-i leme‘ât-ı berekât-ı şimşir-i kazâ-te’sir ile tâbân ve münevver ve cümle-i rub‘-ı meskûn ve heft iklim-i zimâm-ı iktidarıma mün‘atif ve müsehhir olup bi’l-cümle taht-ı âlî-baht-ı sa‘âdet-menşûrumun ednâ pâyesine nisbet kasr-ı kayser-i pür-kusûr ve mülk-i mevrûs-ı ma‘delet-menşûrumun bir kabzası mülk-i melik-i İskender ve Şah-ı fağfur olup hatem-i mülk-i Süleymânî şâyeste-i engişt-i cihan-bânî olup sahâif-i rû-yı zemin-i zîr-i nigîn-i

[986] Aydın, **a.g.t.**, s. 96-98.
[987] 27 Numaralı Mühimme Defteri, s. 105-107, 256 numaralı hükmün transkripsiyonudur.

ma‘delet-mekîn ve sa‘âdet-karînim olmuştur hamden alâ alâihi’l-cezîl ve şükren alâ alâihi’l-cemil hâlâ sen ki Rim halkının güzidesi ve hürmetlisi ve Alaman vilayetlerinin ve Çeh İslovin ve Hırvat imparatoru ve hâkimi ve kralı iftihârü’l-ümerâi’l-izâm ilâ âhir Maksimilyanoş kralsın bâb-ı a‘lâmız ki melce-i selâtin-i izâm-ı devrân ve cenâb-ı mu‘allâmız ki melâz-ı havâkin-i asr u evân olup mukayyed-i şikân kayâsire-i cihan ve mezd-i cemm-i ekâsire-i zemin [ve] zamandır mâbeynde mün‘akid olan sulh u salâhda meşrut olan vergi ile David Ugnad nam mu‘teber elçiniz gönderip merhûm ve mağfurun-leh babam Sultan Selim Han aleyhi’r-rahmet ve’l-gufrân ile vâki‘ olan emn u emân ve sulh u salâhın sekiz yılı tamam oldukta merhûm babam tâbe serâhu zamanında yine verginizi vermek şartıyla ve ba‘zı şurût-ı uhûd ile on yıla değin mâbeyn sulh üzere olmasın rica ettiğinizde sekiz yıla değin sulh u salâha ruhsat verilip merhûm ve mağfurun-leh babam nevvera’llâhu merkaduhu ahdnâme-i hümâyûnların inâyet edip ol esnâda irâdet-i sübhâni ve meşiyyet-i yezdânî mukâreneti ile serîr-i saltanat-ı sa‘âdet-i hâkânî ve taht-ı sa‘âdet-baht-ı hüsrevânî cenâb-ı celâlet-meâbıma müyesser ve mukadder olmağla iltimas ve istid‘ânız muktezasınca ve kâ‘ide-i kadime-i hâkânî mucibince ben dahi merhûm babam tâbe serâhu verdiği ahdnâme-i hümâyûnda ma‘hûd ve mestur olan şerâit ile kabul edip ol bâbda sana nâme-i hümâyûnum inâyet ettiğim ecilden hâlâ ma‘hûd ve makbul olan sekiz yıllık sulh u salâh istihkâmı içün müceddeden ahdnâme-i hümâyûnum verilmesin rica ettiğin ecilden bizim dahi (s. 106) hanedân-ı merhamet-bünyân ve dudmân-ı mevhibet-unvânımıza sadakat ve ihlâs ile ihtisas gösterip samim-i dilden dostluk taleb eden selâtin-i muhâlasat-emin ve havâkin-i musâdakat-temkin hususunda ebvâb-ı musâfâtımız meftuh olmağın ben dahi merhûm ve mağfurun-leh babam rahmetu’llâhi’l-meliki’l-allâm ile vâki‘ olan evvelki sulhun tarihi tamam oldukta sekiz yıla değin mâbeynde mün‘akid olan sulh u salâhı ve ahd-ı emânı re‘âyâ ve berâyâya merhameten makbul ve mukarrer tutup babam verdiği ahdnâme-i hümâyûnda mestur olan hususlar ri‘âyet olunmak şartıyla ve sonra gönderilen ahdnâme-i hümâyûnda mestur olan hususlar icra olunmak şartıyla müceddeden bu ahdnâme-i hümâyûn-ı sa‘âdet-makrûnu verdim ve ahd eyledim ki sizin tarafınızdan ve oğullarınızdan ve size tâbi‘ olan karındaşlarınızdan ve karındaşınız oğullarından ve gayri askerinizden mâdâm ki bâ‘is-i ihtilâl-i ahd u emân olur bir vaz‘ sâdır olmayıp mer‘î ve mukarrer tutula ve merhûm babam zamanında ibtidâ sulh olundukta verilen mufassal ahdnâme-

i hümâyûnda mestur ve meşrut olan hususlar icrâ oluna ve Tercüman Mahmud ile sonra gönderilen ahdnâmede oğullarınız ve karındaşınız oğulları sulhde bile olmak ve vilayet-i Erdel'e voyvoda olacak kimesneler Eflak ve Boğdan voyvodaları gibi vilayet ve memleketleriyle sulha dâhil olmak ve serhadde nizâ‘ üzere olan karyeleri düstur-ı mükerrem Budin muhafazasında olan vezirim Mustafa Paşa edema'llahü te‘âlâ iclâlehu ile vekilleriniz görüp tarafeyn rızâsı üzere sonra fasl-ı nizâ‘ olmağiçün iki canibe arz edeler deyü mukayyed idi bu hususlardan ma‘adâ mukaddemâ Edirne'de verilen ahdnâmede olan hususlar icrâ olunup sulh u salâh bi't-tamam ri‘âyet oluna ben dahi eymân-ı şeddâd ile yemin ederim ki yeri ve göğü yoğiken var eden perverdigârın birliğiçün ve ulu aziz peygamberimizin mu‘cizâtı hakkıyçün bu mu‘âhede olunduğu müddet içinde mâdâm ki ol canibden ahde mugâyir hâlet olmaya beğlerbeğilerimizden ve beğler kullarımızdan ve kapudanlarımızdan ve bi'l-cümle serhadd-i memâlik-i İslâmiye'de olan asâkir-i feyz-i müzahirimizden ve kuvvet-i kâhire-i hüsrevânemizle feth olunan Erdel voyvodası ve Eflak ve Boğdan voyvodalarından ve sâir haraç-güzâr kefere kullarımızdan (s. 107) ki bu dostlukta biledir asla size müte‘allik olan memleket ve vilayete ve re‘âyâ ve berâyânız ve taht-ı hükümetinizde olan kal‘alara ve uçlara dahl ve ta‘arruz ettirmeyem ve Françe kralı ve Leh beğleri ve Venedik beğleri ki kadimü'l-eyyâmdan atabe-i aliyye-i sipehr-irtifâ‘ımız ile dostluk ve müvâlât edegelmişlerdir girü el'ân dostlarımızdır âna göre ma‘lûmunuz olup şol ki müşeyyed-i kavâ‘id-i dostî ve mehabbettir bu müddet içinde ri‘âyet olunması ol tarafa râci‘dir şöyle ki ol canibden merâsim-i ahd u emân ri‘âyet oluna inşaallahu'r-Rahman bu canibden hilâf-ı ahd u peymân bir vaz‘ sâdır olmaz şöyle bilesin. Tahriren fî evâil-i şehr-i Şa‘bani'l-mu‘azzam sene selâse ve semânin [ve] tis‘a mie

Yazılan ahdnâmeden yazılmıştır.

1576 Tarihli Venedik Ahidnamesi Metni

Varlığını ilk kez Theunissen'den öğrenmiş olduğumuz 1576 tarihli Venedik ahidnamesi günümüze ulaşmış olup Venedik Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır.[988] Theunissen, bu belgeyi yayınlayarak ilim camiasına tanıtmıştır.[989]

Metin[990]

Hüve'llahü'l-Vâhidü's-Samed lem yelid ve lem yûled ve lem yekün lehû küfüven ehad

Şah Murad bin Selim Şah han el-muzaffer da'imâ

1) Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve's-savni's-samedânî ve't-tevfiki's-sübhânî ve'l-menni'l-mennânî hükmü oldur ki

2) şimdiki hâlde ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l-havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Murad han bin Sultan Selim han bin Sultan Süleyman han bin Sultan Selim Hanım hâlâ mefâhirü'l-ümerâi'l-izâmi'l-isevîye merâci'u'l-küberâi'l-fihâm fi't-tâifeti'l-mesihîyye

3) Venedik dojı olan Alvize Mostinigo ve sâir beğleri hutimet avâkıbuhûm bi'l-hayr dergâh-ı sa'âdet destgâhıma Yacomo Soranso kavaliyer prokurator nam yarar ve mu'temedün aleyh âdemisin elçi ta'yin edip arz-ı ubudiyet ve ihlâs eyleyip ve merhûm

4) ceddim Sultan Süleyman han tâbe serâhû ve babam Sultan Selim han aleyhime'r-rahmet ve'l-gufrân zamanlarında olduğu üzere dostluk ve mu'âhede ve yüce dergâhımla sulh ve salah olmak bâbında inâyet ve rica eyledikleri ecilden ahdnâmelerinde münderiç olan şurût ve uhûd kemâkâne

5) mukarrer olmak ve mukaddemâ ahdnâmeleri tecdid olunmak içün aynı ile dergâh-ı mu'allâma gönderip istid'a-i inâyet ve rica-i re'fet eyledikleri ecilden sâbıkâ Venedik dojı olan Petro Lando zamanında müşârünileyh ceddim verdiği ahdnâme-i hümâyûn mazmununda

---

[988] Theunissen, **a.g.e.**, 547. Belge: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 861.
[989] Theunissen, **a.g.e.**, 547-560.
[990] Bu metin Theunissen, **a.g.e.**, s. 547-560'tan alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

6) kendilerin taht-ı tasarruflarında olan kal‘alardan Mora’da vâki‘ olan Anabolu kal‘asın kullesiyle ve Menavasiye nam kal‘ayı bile topların ve çanların ve sâir yarakları âlâtın aldıktan sonra içinde olan beğleri ve ulûfecileri

7) kande isterlerse esbablarıyla gidip ve re’âyâdan dahi ihtiyârıyla kalanlar ânda kalıp gitmek isteyenler esbablarıyla gitmek üzere atebe-i âlem-penâha teslim eyleyip ve hızâne-i âmire canibine dahi üç yüz bin sikke efrenci altın

8) vermek üzere ki yüz bin filorisin ol vakit verip ve yine ol yıl içinde elli bin sikke filorisin verip baki yüz elli bin filorisin ol yıldan sonra iki yıl içinde eda etmek üzere ki her bir yılda yetmiş beşer bin filori olur

9) kendilere ahdnâme-i hümâyûn ihsân ve tazarru‘ ettiklerinde merhûm-ı mûmâileyh dahi mezîd-i merhamet-i hüsrevânelerinden tafsil olunacak şurût üzere ânlara mu‘ahede-i şerîf ihsan eyleyip nişan-ı şerîf erzânî kılıp

10) ahd-i şerîfim bunun üzerine cârîdir ve ahd-i hümâyûnum mukarrer ve mü’ekked olmasıyçün yemin ederim ki yeri ve göğü yaradan Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hazretlerinin birliği hakkıyçün mâdâm ki ânlar tarafından ahda muhâlif iş olmaya benden dahi

11) mu‘ahede-i şerîfime mugâyir vaz‘ sâdır olmaya mezbûr Venedik dojının ve sâir beğleri ve âdemleri ve ânlara müte‘allik olan yerlerin ve vilayetlerin halkı ile ve bu ahd-i şerîfim sâdır olmazdan evvel mâbeynde adâvet olduğu

12) zamanda ânlar canibinden şimşîr-i zafer-te’sirimle alınan Bosna sancağı ucunda kal‘a-i Uyuraniye ve kal‘a-i Nadin ve bu kal‘alara tâbi‘ olan köylerin cümle hududu ve sınırı ile ve feth olunduğu zamanda yerinde mevcut bulunan

13) re‘âyâsıyla ve Akdeniz içinde vâki‘ olan cezirelerden İskados kal‘asıyla ve cezire-i İskiros kal‘asıyla ve cezire-i Andıra iki pare kal‘asıyla ve cezire-i Sifnos ve cezire-i Serfoz kal‘alarıyla ve cezire-i Kerpe iki pare kal‘ası ile

14) ve Nakşa’ya tâbi‘ olan cezirelerden Sire Tinoz kal‘alarıyla ve cezire-i Nakşa üç pare kal‘asıyla ve cezire-i Santorin ve cezire-i Milo iki pare kal‘asıyla ve cezire-i Andobade kal‘asıyla ve ma‘mûr olmayıp hâlî olan harebeden

15) cezire-i Egine ve cezire-i Merid ve cezire-i Termid ve cezire-i Baro ve cezire-i Mikene ve cezire-i Papaslık ve İstanbuliye dahi Körke cezireleri ve cezire-i Koyunluca ve cezire-i Mırgır ve cezire-i Mallu Kilise ki bu zikr olunanlar cümlesi hasvass-i hümâyûnumun

16) tasarrufundadır bunlardan gayri ânlara tâbi‘ olup el-ân zabtlarında olan Tine nam cezire kal‘asıyla ve sâir tasarruflarında olan kal‘alarıyla ve burgazlarıyla bi’l-cümle Aya Marko’nun sancağın götüren kimesneler ile yaştan ve kurudan

17) el-ân tasarruflarında olan elleri ve köyleri ile şimdiye değin ve şimdiden sonra kendi dindaşlarından alacak yerleri ile ba‘de’l-yevm aramızda dostluk ve barışıklık üzerine Yanya sancağı sınırında vâki‘ olan

18) Parga nam mevzi‘ kullesiyle ve varoşuyla ve hadd ve sınırı ile ki emrim ile sâbıkta yakılıp yıkılmış idi mezîd-i inayetimden yine ânlar canibine tasarruf olunmasın emr eyledim yine ânların ola ammâ mezbûr Parga ve âna tâbi‘ olan

19) köylerde vâki‘ olan âdemleri denizden ve kurudan memâlik-i mahrûseme zarar ve ziyan ederlerse Venedik beğleri ol zararı ve ziyanı tazmin ettireler ve edenlerin muhkem hakklarından geleler ve memâlik-i mahrûsemde

20) olan sancak beğleri ve subaşılarından ve bi’l-cümle hüddâm-ı encüm-ihtişâmımdan hiç ahad ânların vilayetlerine ve kal‘alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan yetiştirmeyeler eğer cenâb-ı celâlet-me‘âbıma müte‘allik olan

21) beğlerden ve asâkir-i zafer-me’sirimden ânların vilayetlerine ve kal‘alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan yetiştirirlerse vâki‘ olan zarar ve ziyan fermân-ı şerifimle yerine konulup dahl edenlerin hakklarından

22) geleler ve mezkûr beğlerin bazirgânlarından ve âdemlerinden memâlik-i mahrûseme yaştan ve kurudan kadırga ve kökeleri ve gayri küçük gemileri ile mahrûse-i İstanbul’a ve Galata’ya ve Arabistan’da İskenderiye-i Mısr’a ve Gelibolu’dan

23) aşağıda olan boğaza ve İnebahtı ve Preveze boğazlarına ve Moton limanına gaflet ile gelip girmeyip mukaddemâ dizdarı olanlara tenbih eyleyip icâzet ile gelip girip meğerki rüzgâr şiddet üzere

24) fırtına olup ve yahud ânları dahi levend kalyataları kovup ol iskelelerden gayri konacak yerleri olmayıp zaruret ola ol vakit gelip gireler eğer mümkün ise tenbih edeler ve gitmeli olıcak

25) icâzetsiz gitmeyip muhalefet edenlerin hakklarından geline ânın içün Venedik beğlerine töhmet olunmaya ammâ bu husus altı aydan sonra ola ki Venedik gemileri mütenebbih olup bu sebep ile ahd-i şerîfime muhalif iş olmalı olmaya ve memâlik-i

26) mahrûsemden deryâ yüzüne giden gemiler ve kadırgalar ve donanmalar deniz yüzünde Venedik gemilerine buluşur ise birbirine dostluk edip zarar ve ziyan etmeyeler ânlar dahi fermân-ı şerifimle deryâ yüzüne çıkmış donanmaları ve kadırgaları

27) ve sâir deryâ yüzünde yürüyen gemiler ile buluştuklarında yelkenlerin indirip dostlukların ve ita‘âtların bildireler ve eğer yelkenlerin indirip dostlukların bildirdikten sonra zarar ve ziyan edecek olurlar ise

28) eğer esbab ve âdem ve davar ziyanıdır yerine konula hemçünân ânların gemileri ve kadırgaları ve donanmaları dahi deniz yüzünde benim gemilerimle ve yahut rençber gemilerine buluşurlar ise dostluk üzere geçip zarar ve ziyan

29) etmeyeler ve eğer âdem ve esbab ve davar ziyanıdır her ne ise yerine koyalar ve eğer ittifak düşüp levend ve harami ve levend gemisine buluşup ol harami gemisi bunlara kasd edip cenk eyleye harami gemisine bunlar gâlib

30) olalar hîn-i muharebede helâk olandan gayri ne kadar âdem esir olup diri tutarlar ise kendiler asla katl etmeyip bî-kusur sağ ve salim südde-i sa‘âdetime irsal eyleyeler ki muhkem hakklarından gelinip bir vechile siyaset ettirem ki

31) sâirlerine mûceb-i ibret ola ve memâlik-i mahrûsemden donanma gemilerim ki bir tarafa sefere gide Venedik’e müte‘allik olmaya Venedik donanması epsem kendi hâlinde dostluk üzere durup bir hareket etmeyip varıp kimesneye mu‘avenet etmeye

32)ve benim donanma-i hümâyûnuma zarar ve ziyan eriştirmesine sebep olmaya benim ile düşmanlık üzere olan kimesnelerin donanmaların aralarına getirmeyeler ve ânlara yardım ve azık vermeyeler eğer donanmalarından her kim bu emrime

33) muhalefet ederse eylediği yerde Venedik beğleri muhkem hakkından geleler sâirlerine mûceb-i ibret vâki‘ ola ve gayri vilayetin harami parçalarına ve kadırgalarına ve gayri gemilerine tuş geldikleri

34) vakit Venedik kendi adalarına ve limanlarına ve hisarlarına sığındırmayıp ve durgurmayalar tutmak mümkün olursa tutup mecâl vermeyip hakklarından geleler benim tarafımdan dahi olvechile amel olunup gayri vilayetin

35) harami parçaların ve kadırgaların limanlarıma ve hisarlarıma sığındırmayıp tutmak mümkün olursa tutup mecâl vermeyip hakklarından geleler ve Venedik’ten biri gelip memâlik-i mahrûsemde kimesne ile satu bazar edip

36) akçesin tamam vermeden hile edip kaçıp giderse benim hükm-i şerîfimle varıp talep olundukta ol kimesne bulunursa rızkı sahibine alıvereler ve memâlik-i mahrûsemden bir kimesne varıp Venediklü’den biri ile

37) satu bazar edip akçesin tamam eda etmeden kaçıp gelirse sabit olan hakkı alıverile ve memâlik-i mahrûsemde bir kimesne borç edinse ve yahut bir vechile müttehem olup gaybet eylese ânın içün bir günahsız

38) tutulmaya Venedik beğlerine ânın içün töhmet olunmaya meğerki ânların memleketine varıp dura bizim canibimizden dahi olvechile ettirile ve balyos kimi diler ise göndereler isterler ise horendesiyle gelip mahrûse-i Kostantiniye’de

39) üç yıla karib dura tamam olmadan gide diler ise horendesiz gele maslahat ne ise göre üç yıl tamam olmadan ol dahi gide ânın yerine ol vechile biri dahi gele ve Venedik’ten bir esir kaçıp memâlik-i mahrûseme gelip

40) Müslüman olursa ve sahibi gelirse bin akçe verile sahibi gelmeyip vekili gelirse vekiline vereler eğer küfrü üzere ise ol esir aynı ile verile memâlik-i mahrûsemden kaçıp ânlara varır ise eğer Müslüman ise

41) ve yahut mürted olduysa ta‘allül etmeyeler elbette aynı ile kendiyi vereler ve eğer küfrü üzere ise sahibi ve yahut vekiline bin akçe vereler ve şöyle ki harami kayıkları denizden ve gayri kimesneden kurudan

42) varıp Venedik’e tâbi‘ olan adaları urup âdemleri esir edip ve götürüp Rumeli’nde ve Anadolu’da satalar ânın gibi esirler bulundukta gereği gibi dikkat ve ihtimamla teftiş olunup her kimin elinde

43) bulunur ise kimden aldığın bulduralar şöyle ki aldığı kimesne levende müntehi olursa ve ol levend dahi ele girip vâkı‘a esir Venedik’in idüğü zâhir olursa ol levendin muhkem hakkından geline

44) ol esir Müslüman olmuş ise azâd olup salıverile ve eğer henüz küfrü üzere ise Venediklüye teslim oluna ve eğer kimden aldığı ma‘lûm olmaz ise ol esir kendi dergâh-ı mu‘allâma getirtilip

45) kaziyyesi südde-i sa‘âdetimde teftiş oluna ol vakit dahi eğer Venediklünin idüği sabit olursa Müslüman olmuş ise azâd ola ve eğer henüz küfrü üzere ise balyoslarına teslim oluna ve Venedik gemileri

46) memâlik-i mahrûseme gelirken muhalif yel çıkıp ol gemi helâk olup ne miktar âdem kurtulursa azâd ola ve davarları kurtulursa sahibine verile kapudan canibinden ve âdemlerinden kat‘a dahl olunmaya eğer memâlik-i

47) mahrûsemden ol tarafa bir gemi varır iken muhalif yel çıka ol gemi helâk olur ise Venediklü âdem kurtulursa ânlara dahl olunmayıp davarları sahibine verile kat‘a dahl ve nizâ‘ olunmaya ve memâlik-i mahrûsemden

48) şol yerlerden ki kadırga ve kayıkları deryâ yüzüne çıkıp gittikleri vakit ki benim kapudanım bile olmaya ol gemilerin reisleri muhkem kefillere verile ki varıp Venedik memleketine zarar ve ziyan eriştirmeyeler eğer kefil vermeden

49) giderler ise mücrim ve günahkâr olalar muhkem hakklarından geline ve eğer kefil verdikten sonra zarar ve ziyan ederler ise kefilleri vereler hemçünân Venedik canibinden dahi deryâ yüzüne gemileri çıka Venedik kapudanı

50) ânda olmaya reisleri muhkem kefillere verdikten sonra memâlik-i mahrûseme zarar ve ziyan yetiştirirler ise olan zarar ve ziyanı kefilleri vereler eğer kefilsiz giderler ise mücrim ve günahkâr olalar muhkem hakklarından geline

51) ve memâlik-i mahrûsemden bir haraç-güzâr ve yahut bir âmil kaçıp Venedik'e müte'allik kal'alara ve adalara varıp temekkün etse kabul olunmaya varan âdemlere ta'allül olunmayıp aynı ile vereler ve şöyle ki âdem öldürüp

52) ve yahut uğurluk edip rızk iletseler aynı ile vereler benim canibimden olvechile ettirilip ol taraftan âdem öldürüp ve yahut uğurluk edip rızk götürürler ise aynı ile

53) vereler Venediklünün birbiri arasında nizâ'ları olsa balyosları adetlerince dinleye kimesne mâni' olmaya ve bir kimesnenin balyos ile nizâ'ı olsa şöyle ki südde-i sa'âdetimde mahrûse-i İstanbul'da ola

54) vâki' olan kaziyyesi divân-ı âlî-şânımda istimâ' oluna ve lâkin ben sa'âdetle sefer-i hümâyûnumda bulunacak olursam ânın gibi balyos ile vâki' olan münâza'a İstanbul muhafazasıyçün konulan

55) beğ huzurunda kadı ma'rifetiyle istimâ' oluna ve şöyle ki Venedik bazirgânları ile bir kimesnenin nizâ'ı vâki' olup kadıya varalar Venediklünün kendi tercümanları hazır olmayınca kadı olan da'vaların

56) istimâ' etmeye ammâ ânlar dahi ta'allül etmeyip tercüman hazır değildir deyü avk etmeyip tercümanların ihzar edip eğer tercümanları mühim maslahatta olursa gelince tevakkuf oluna ve balyos olanı ahârın borcu

57) içün kimesne bunda tutmayıp ödetmeye ammâ balyos ânı Venedik beğlerine bildiricek Venedik beğleri dahi eğlemeyip be-cidd cevâbın göndereler ve Venedik'ten İnebahtı ve Mora ve sâir memâlik-i mahrûseme ki

58) bir bazirgân gele gayri kimesne borcu içün ânı tutup incitmeyeler ve Venediklü bazirgânı Burusa'ya ve gayri yere gitmek isteye balyostan icâzet-nâme almayınca gitmeyeler eğer temerrüd edip icâzet-nâmesiz

59) gitmek isterse subaşı balyosa mu‘avenet edip koyuvermeye ve Venedik’ten gelen gemilerin neftileri memâlik-i mahrûsemde hizmete tutulmayıp nice geldi ise gemileri ile gideler ve Venedik’ten gelip temekkün eden kimesneler evli olsun

60) ergen olsun mâdâm ki gelip gidip rençberlik edip benim memâlik-i mahrûsemde yerleşmeye varıp geri gide ânlardan haraç talep olunmaya ve Venediklünün ba‘zı haraç-güzâr kâfirler ile nizâ‘ları olup da‘va edicek Venediklü şahitler

61) ikamet ederler imiş hasm olanlar bu yer kâfirlerinden gerektir deyü müzayaka verip Venediklü kâfirleri şehadetlerin kabul etmezler imiş imdi cümle kefere millet-i vâhide olduğu ecilden gerektir ki ânların eğer kefere ile nizâ‘ları

62) olup ikamet-i şâhide ihtiyaç olursa kefere taifesinden kangı sınıftan ki şahit ikamet edip şer‘-i şerîf-i nebeviye muktezâsınca ısbat edeler kabul oluna ve Venediklü’den bir bazirgân memâlik-i mahrûsemde yolda ve izde

63) ve köyde basılıp rızkı alınsa ve yahut basıldıkta bazirgân tepelenmiş olsa veya gâyip olsa vârisi ve yahut vekili gelir ise şer‘le görülüp hakk yerine vara ve Venediklü’den bir bazirgân memâlik-i mahrûseme gelip ticaret

64) üzere iken kendi hâlinde yürürken mürd olsa metrukâtına beytü’l-malcı karışmayıp balyoslarına teslim oluna ve Mağrib Müslümanlarından ve bunlardan gayri sâir yerlerin bazirgânları ki bey‘ ve şirâ etmek içün yaştan

65) ve kurudan gelmeli olıcak ki Venedik hükmettiği yerlere uğraya adet ve kanun üzere metâ‘larının rüsumun aldıklarından sonra mâni‘ olmayalar ve zarar ziyan eriştirmeyeler memâlik-i mahrûseme nice dilerler ise gelip ve gideler ve Korfuz’dan

66) yukarı boğazda yürüyen gemiler Venedik olsun ve gayri olsun ki Venedik’e ticarete varıp geleler kimesne mâni‘ olmaya zarar ve ziyan eriştirmeyeler meğerki yaramazlık etmiş ola ve bir Venedik gemisi âdet ve kanun üzere

67) İstanbul’da aranıp gittikten sonra ki kanûn-ı kadim üzere bir dahi boğaz hisarları önüne vardıkta aranıp sonra gitmeye icâzet verile ve hâliyâ kanûn-ı kadime muhalif Gelibolu’da dahi aranır imiş min ba‘d Gelibolu’da aranmayıp

68) âdet-i kadime muktezâsınca geri hemen boğaz hisarları önünde aranıp gide ve Zakise dahi her yıl ânın içün hızâne-i âmireme beş yüz filori verilirdi yine ol beş yüz filoriyi bi't-tamam her yıl verip hızâne-i âmireye

69) teslim eyleye ve Kıbrıs haracı ki sal-be-sal sekiz bin filoridir sal-be-sal getirip İstanbul'a getirip teslim eyleyeler ve memâlik-i mahrûseme Arabistan memleketleri feth olunduğu zamandan beri olıgelen üslub-ı kadim üzere iki pare

70) mavnaları Mısır İskenderiyesine ve iki kıt'a mavnaları dahi mahrûse-i Şam'a tâbi' olan Trablus ve Beyrut iskelelerine olıgeldiği üzere meta' ve esbabları ile mukarrer olan vakitte ve mevsimlerinde gelip gideler vaktinden

71) ve mevsiminden te'hir etmeyip eğer iki kıt'a mavnalardır ve eğer dahi ziyadedir ve eğer büyük ve küçük gemileridir şimdiye değin ne vechile gelip gidip bey' ve şira edegelmişler ise geri edip olıgelene muhâlif nizâ' etmeyeler

72) ve vilayet-i Arabistan'da Yahudi olup sonra Müslüman olan İbrahim Geşturi nam kimesne Beyrut ve Trablus iskelelerinde eğer akçeden ve eğer meta'dan evvelden olıgelen âdet ve kanuna muhâlif ihdas ettiği

73) bid'atler ref' olunup kadimden nice olıgeldiyse âna göre amel olunup kanûn-ı kadime muhâlif kimesneye te'addi ettirilmeye ol mavnalara ve sâir gemilere ve tacirlerine beğlerbeğilerimden ve beğlerimden ve sâir kullarımdan

74) bir ahad kanuna muhâlif zulm ve te'addi etmeye emn üzere olalar kimesne ânları rencide etmeyeler işbu zikr olunan ahd üzere dostluğu kabul edip yemin ederim ki yeri göğü halk eden perverdigâr hakkı içün mâdâm ki

75) ahdi ve dostluğu ânlar ri'âyet edip ahd-i şerîfime muhâlif ânlardan bir iş sâdır olmaya benden dahi hilâf-ı ahd iş olmaya ve bu ahdnâme-i hümâyûn yazıldıkta Bosna sancağı ucunda kal'a-i Buçac ve Rastine

76) ve Değirmenler nam harabe kal'alar içün Bosna sancağı beği el-ân alınıp zabtımızdadır deyü arz ettiği ecilden zikr olunmuştu ammâ Venedik dojı canibinden dergâh-ı mu'allâma gelen elçileri ol kal'alar alınmamıştır geri

77) bizim zabtımızdadır deyü takrir edip tekrar teftişe muhtaç olup hususa zikr olunan Değirmen kal‘aları mâbeynde niza‘lı olmağın mezîd-i inayetimden yine ânlara verilmesin emr eyledim ânların ola ammâ ol dört kal‘alar ahvâli ahd-i şerifimde

78) mevkuf kılındı teftiş olunup görüle ve mezbûr elçinin takrir ettiği gibi ise ânlar tarafından teslim oluna Bosna sancağı beği arz ettiği üzere ise sonra ol bâbda emr-i şerifim ne vechile sâdır olursa mûcebi ile amel oluna

79) ve bu ahdnâme-i şerîfimden evvel mezbûr elçinin Venedik dojı ile müşavere edecek ba‘zı hususları olmağın ahdnâme suretinde mufassal hükm-i şerifim yazılıp gönderilip ânda kalmış idi hâlâ ol

80) ref‘ olunup asl mukarrer olan ahdnâme-i şerifim budur bunun mazmun-ı hümâyûnuyla amel oluna deyü mukayyed olup ba‘dehû merhûm babam Sultan Selim han tâbe serâhû dahi ol ahdnâme-i hümâyûnu mukarrer tutup âna muhâlif

81) iş olmaya deyü mukaddemâ Venedik dojı olan Yironimo Priyul zamanında ahdnâme-i hümâyûn verdikten sonra mâbeyn adâvet üzere olmağın tekrar zikr olunan Venedik dojı ve beğleri tarafından

82) merhûm babam hüdâvendigâr rahmetu’llahi’l-meliki’l-gaffar zamanında dergâh-ı sa‘âdet destgâhımızda balyosluk hizmetinde olan Marko Antoniyo Barbaro nam mu‘temed âdemleri geri sulh ve salah hususun i‘lâm ve iş‘âr edip

83) kendi hattı ve mührüyle mektubun astâne-i sa‘âdet-bünyânımıza getirip istid‘a-i inâyet ettikte merhûm-ı müşârünileyh babam tâbe serâhû zamanında istid‘aları hayyiz-i kabulde vâki‘ olup beyan olunacak şurût üzere

84) müceddeda ahdnâme-i hümâyûn vermiş imiş ânın dahi mazmununda mezbûr balyosun mektubunda mukayyed olan cümle şartlarından biri Venedik beğleri merhûm ve mağfurun lehü babam Sultan Selim han tâbe serâhû zamanında verdikleri

85) üç yüz bin filoriyi eski ahdnâmelerde mukayyed olduğu üzere vereler ve ândan gayri Sopot nam hisarı dahi bile alınan toplarıyla vereler içinde olan re‘âyâdan isteyen kala ve istemeyen esbab ve emvâli ve evlâd

86) ve ensâbı ile murad edindikleri yere gideler kimesne mâni‘ ve dâfi‘ olmaya ve Zakise ceziresi içün mukaddemâ beş yüz filori verirlerdi hâlâ bin filori ziyâde edip kadimden verdikleri üslub üzere

87) bin beş yüz filori südde-i sa‘âdetimize irsâl edeler ve merhûm babam zamanında verilen ahdnâme-i hümâyûn ve ahkâm-ı şerîfe ki cülûs-ı hümâyûnumda tecdid olunup makbul-i şerifim olmuş idi eğer ol ahdnâmelerde ve eğer verilen

88) evâmir-i aliyyede mukayyed olan hususları kemâkâne mukarrer tuttum ve Venedik beğleri Kıbrıs ceziresinden ötürü sâl-be-sâl südde-i sa‘âdetimize verdikleri sekiz bin altını min ba‘d vermeyeler ve Arnavutluk’ta ve Bosna

89) vilayetlerinde olan yerlerin ba‘zısı hâliyâ bu cânibin tasarrufuna girip ve ba‘zısı Venedik beğlerinin elindedir iki cânibin ellerinde olan hisarların kadimi sınırı ve karyeleri vere bozulmadan ne vechile zabt olunagelmiş ise

90) min ba‘d olvechile zabt oluna ve bu bâbda tarafeynden mezbûr vilayetlerin hâkimlerine müceddeda emirler gönderilip tenbih oluna ve vere bozulduğu zamanda iki cânibden bulunup mahbus ve girift olunan

91) bazirgânlara esbâb ve meta‘ları ve gemileri verilip ıtlak olunalar eğer mezbûr bazirgânların meta‘ları satılıp ve yahut zâyi‘ olmuş ise ki sabit ve zâhir ola satılanlarının niceye

92) bey‘ olunmuş ise ânın akçeleri ve zâyi‘ olan kıymetleri ne ise bahaları verile deyü zikr eylemiş eyle olsa mezbûr balyosun Venedik dojı ve beğleri canibinden verdiği mektubunda münderiç olan

93) şurût üzere sulhu kabul edip mâdâm ki mûmâileyhim beğler tarafından şerâit-i ahd-ı eman ri‘âyet ve himâyet olunup hilâf-ı ahd vaz‘ sudur etmeye hazret-i Hüdâ-i müte‘âlin vahdâniyeti ve azameti hakkıyçün

94) ve habîb-i ekrem sa‘âdetli peygamberimiz Muhammed Mustafa aleyhi efdalü’s-salavât ve ekmelü’t-tahiyyatın hürmeti içün ahd ve yemin ederim ki ben dahi mâbeynde olan dostluk ve şurût ve uhûddan udûl ve inhirâf

95) göstermeyem ve südde-i seniyye-i sa‘âdet-destgâhımıza kurudan ve yaştan düşmanlık üzere olanlara mâdâm ki Venedik dojı ve beğleri ve fi‘la ve kavla mu‘în ve zâhir olmayalar vâki‘ olan sulh ve salahdan

96) tecavüz ettirmeyem deyü mukayyed olmağın hâlâ zikr olunan eski ahdnâmeye göre dergâh-ı mu‘allâmdan müceddedâ ahdnâme-i hümâyûn rica eyledikleri ecilden ve yüce âstânımızla eğer dostluk ve eğer düşmanlık dileyenlere inâyet-i

97) Hakk sübhâne ve te‘âlâ ile meftûh ve mekşûf olup kimesnenin gelip gitmesine redd ve men‘ olmamağın ben dahi mezîd-i merhamet-i şâhânemden merhûm ceddim ve babam tâbe serâhûmâ inâyet eyledikleri ahdnâmelerde mukayyed ve mestur

98) olup babam kabul ettiği şurût ve uhûd bi’t-tamam icrâ olunmak ve hızâne-i âmireye üç yıla değin teslim etmeğe müte‘ahhid oldukları üç yüz bin filoriden henüz bu tarihe değin teslim etmeyip

99) baki kalan filori dahi üç yıla değin bî-kusur teslim etmek şartıyla sulh ve salahı kabul edip müceddeda bu ahdnâme-i hümâyûn-ı sa‘âdet-makrûnu verdim ve ahd eyledim ki Venedik dojı ve sâir beğleri

100) tarafından mâdâm ki ahdnâmelerde beyân olunan şerâit-i ahd ve eman ri‘âyet ve himâyet olunup hilâf-ı ahd bir vaz‘ sudur etmeye ben dahi Hakk sübhâne ve te‘âlâ hazretlerinin ululuğu ve vahdâniyeti hakkıyçün

101) ve habîb-i ekrem ve şefi‘-i ümem iki cihan güneşi sa‘âdetli peygamberimiz Muhammed Mustafa salla’llahü aleyhi ve sellemin hürmeti içün ahd ve yemin ederim ki mâbeynde mün‘akid olan dostluk ve sulh ve salahdan ve şerh-i beyân olunan

102) şurût ve uhûddan udûl ve inhiraf göstermeyem ve südde-i sa‘âdetimize kurudan ve yaştan düşmanlık üzere olanlara Venedik dojı ve beğleri kavla ve fi‘la hiç vechile mu‘în ve zâhir olmadıklarınca

103) vâki‘ olan sulh ve salahdan tecavüz ettirmeyem ve adavetten evvel ve sonra hilâf-ı ahd alınan esirler hususunda ahdnâmelerde beyan olunan şerâit icrâ oluna emmâ adâvet zamanında

104) iki cânibden dahi alınan esirler hususunda ol şart câri olmayıp esir sahipleri muhtar olup dilerler ise baha ile salıvereler isterler ise kullanalar kimesne mâni‘olmaya

105) şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timad kılalar tahriren fî evâil-i şehr-i cumâde’l-ahırâ-i sene erba‘ ve semânin ve tis‘a mie

106) be makam-ı Kostantiniyye el-mahrûse.

1576 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti Metni

1576 tarihinde Sultan III. Murad tarafından Avusturya’ya verilen ahidnamenin orijinali ne yazık ki günümüze ulaşmamış olup bu ahidnamenin sureti Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi’nde bulunan Düvel-i Ecnebiye defterlerinde[991] ve Mu‘âhedât Mecmuası’nda[992] mevcuttur. Bu metinler daha önce Y. Alperen Aydın[993] ve Uğur Kurtaran[994] tarafından neşredilmiştir. Ayrıca bu ahidnamenin Viyana Devlet Arşivi’nde tam bir sureti daha yakın zamanda tespit edilmiştir.

Metin[995]

Hazret-i izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyeti ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i fütüvvet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ muktezâ-yı fırka-i asfiyâ Muhammed Mustafa’nın salla’llahu aleyhi ve sellem mu‘cizât-ı kesîretü’l-berekâtı ve dört yârinin ki Ebubekir ve Ömer ve Osman ve Ali’dir rıdvanu’llah te‘âlâ aleyhim ecma‘în ânların ve cemi‘-i evliyâu’llahın ervâh-ı mukaddeseleri mürâfakatı ile

Mahall-i tuğra

Ben ki sultan-ı selâtin burhanü’l-havâkin zıllu’llah fi’l-arzeyn Sultan bin Sultan Sultan Murad Han bin Sultan Selim Han bin Sultan Süleyman Han bin Sultan Selim Han bin Sultan Bayezid Han bin Sultan Mehmed Han bin Sultan Murad Han’ım bi-inâyeti’llahi’l-meliki’l-müste‘ân inân-ı semend-i sa‘âdet-mend-i meydân-ı sahib-

[991] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, Bab-ı Âsafi, Düvel-i Ecnebiye Defterleri, Nemçe Ahidname Defteri, 57/1, s. 3-5.
[992] **Mecmua-i Mu‘âhedât**, c.3, s. 65-69.
[993] Aydın, **a.g.t.**, s. 81-87. Yazar Yazar 57/1 numaralı Nemçe Ahidname Defteri’ndeki sureti neşretmiştir.
[994] Kurtaran, **a.g.e.**,, s. 69-72. Yazar Y. A. Aydın’dan naklen 57/1 numaralı Nemçe Ahidname Defteri’ndeki sureti tekrar neşretmiştir.
[995] Burada neşredilen metin Viyana Arşivi’nde yeni tespit edilen belgenin transkripsiyonudur.

kırân-ı kabza-i kadr-i kudretime mukadder ve savlecân-ı sâhe-i kişver-güşâ ve gît-i sitân-ı keff-i kifâyet-bahşıma mukarrer ve müyesser olup arsa-i zemin leme‘ât-ı şimşir-i kazâ-te’sir ile tâbân ve münevver ve cümle-i rubu‘-ı meskûn ve heft-i iklim-i zaman-ı iktidarım müsehhir olup bi’l-cümle taht-ı âlî-baht-ı sa‘âdet-me’sûrumun ednâ pâyesine nisbet kasr-ı kayser-i pür-kusûr ve mülk-i mevrûs-ı ma‘delet-mensûrumun bir kabzası mülk-i melik-i İskender ve Şah-ı fağfur olup hatem-i mülk-i Süleymânî şâyeste-i engişt-i cihan-bânî olup sahâif-i zemin-i zîr-i nigîn-i ma‘delet-mekîn ve sa‘âdet-karînim olmuştur el-hamdü’lillahi’l-aliyyü’l-azîm ve’l-şükri’llahi’l-kadimü’l-kerim. Hâlâ sen ki Rim halkının güzidesi ve hürmetlisi ve Alaman vilayetlerinin ve Çeh ve İslovin ve Hırvat taifesinin imparatoru olup iftihârü’l-ümerâi’l-izâmi’l-iseviyye muhtârü’l-küberâi’l-fihâm fi’l-milleti’l-mesihiyye muslihu masâlihi cemâhiri’t-tâifeti’n-nasraniyye sahibu ezyâli’l-haşmetü’l-vakar sahibü’l-delâyili’l-mecdü’l-iftihâr ikinci Rudolfu kralsın hutimet avâkibuhu bi’l-hayr südde-i seniyye-i sa‘âdet-medârımız ki melcâ-i havâkin-i zevi’l-ihtirâm ve atebe-i aliyye-i rif‘at-dest-gâhımız ki melâz-ı selâtin-i izamdır mektub-ı sadâkat-mashûbunuz vârid olup babanız Maksimilyanoş kral dâr-ı fenadan irtihâl etmekle imparatorluk umuru size müyesser olup müşârünileyh babanız zamanında olduğu gibi mâbeynde olan emn u emân ve sulh u salâh husûsu sizin dahi murâdınız olmağla babanıza verildiği üzere sizin zamanlarda dahi sekiz yıl ahd u emân olup ol bâbda size dahi müceddeden nâme-i hümâyûn-ı izzet-nemûnumuz verilmesi husûsu iş‘âr olunmuş eyle olsa babanız zaman-ı hükümetinde eğerçe re‘âyâya merhameten sulh u salâh murâdı olup ricâ edip mektup gönderilmekle ahd-nâme-i hümâyûnumuz verilmişti lâkin serhaddlerde olan kapudanların ve sâir hâkimleri ve ehl-i fesâdı zabt edemediği içün muttasıl serhadde âdem alınıp memleket urulup ihtilâlden hâlî değil idi sonra kendiye bu husus içün … nâme-i hümâyûn-ı izzet-makrûnumuz gönderilip muhkem tenbih ve te’kid olunmağla kendi dahi mektup gönderip min ba‘d serhadde olan âdemlerin zabt edip memâlik-i mahrûsemize dahl ve tecâvüz ettirmemek üzere müte‘ahhid olmuş idi şimdiki hâlde sizin tarafınızdan gelen mektup izz-i huzur-ı fâizü’n-nûr ve müstevhibi’l-hubûrumuza arz olunup ilm-i şerif-i âlem-şumûl-ı hüsrevânemiz muhit ve şâmil olmuştur. İmdi Âsitâne-i sa‘âdet-unvânımız mesdûd olmayıp inâyet-i Hakk celle ve âlâ ile dâimâ mekşûf olup etrâf ve cevânibden eğer dostluğa ve eğer düşmanlığa kimesnenin gelip gitmesine men‘ ve redd yoktur bu kadar selâtin-i muhâlesat âyin ve havâkin-i musâdakat-karîn dûdmân-ı

mehabbet-unvânımıza sadakat ve ihlasla ihtisâs gösterip an-samimü'l-kalb dostluk murâd edineler ânın gibilerle ahd-ı vefa ve umuru abâ-i kirâm ve ecdâd-ı izamımın nevvera'llahu merkadihum âdet-i mu'tâde-i kadimeleri olduğuna binâen benim dahi şime-i kerîme-i marziyye-i padişâhânemden hazret-i İsa aleyhi's-salavat ve's-selâm tarihinin bin beş yüz yetmiş yedi yılında vâki' olan Yenar evveli ki bizim peygamberimiz âhir zaman peygamberi hazret-i Muhammed Mustafa'nın salavatu'llah aleyhi ve selâm hicretleri tarihinden dokuz yüz seksen dört senesinde şehr-i Şevvali'l-mükerremin on yedinci gününde olan Yenar ibtidâsından müşârünileyh babanız Âsitâne-i muhalledü'l-ikbâlimize her sene gönderegeldiği vergiyi siz dahi vakti ve mevsimi ile gönderip ve mukaddemâ babanız zamanında ahdnâme-i hümâyûnumuz muktezasınca verilegelen vergi ahd üzere zamanında gelmeyip her biri va'desinden tecâvüz etmekte tedahhül edip ve bir verginiz gönderilmeyip kalmış idi ânı dahi irsâl etmek lâzımdır Yenar evveline değin ol dahi tedârik olunup gönderilmek üzere babanız zamanında olduğu gibi girü sekiz yıla değin sulh u salâh ve emn u emân husûsu re'âyâya merhameten ben dahi makbul ve mukarrer tutup ve ahd-i şerifimizde oğullarınız ve karındaşlarınız ve karındaşlarınız oğulları ve amcalarınız Ferdinandoş ve Karlo Ağuşturya'nın ve arşidükaları ve oğulları ve sâir tevâbi' ve levâhikiniz bile olup ve sâbıkâ babanıza verilen ahdnâmede mestur olan husûsunuz kemakân ri'âyet olunup şol ki sizin tarafınızdan serhadde olan kapudanlarınızdan ve sâir serhadd halkından nakz-ı ahd olur husus zuhur ve sudur etmeye Âsitâne-i rif'at-penâhımız tarafından ve memâlik-i mahrûsemiz serhaddinde olan beğlerbeğiler ve sancakbeğleri kullarımız ve sâir asâkir-i nusret-mü'esserimiz canibinden hilâf-ı ahd vaz' sudur etmeyip memâlik ve vilayet ve kılâ' ve kurâ halkına ve askerinize dahl ve tecâvüz olunmayıp kâ'ide-i sulh u salâh ri'âyet olunmak üzere bu ahdnâme-i hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnu verdim ve ahd-ı misâk eyledim ve eymân-ı şeddâd ile yemin dahi ederim ki yeri ve göğü yoğiken var eden perverdigârın birliği hakkıyçün ve ulu peygamberimizin mu'cizâtı hakkı içün bu mu'âhede olunan müddet içinde mâdâm ki sizin tarafınızdan vech-i meşrûh üzere serhadde olan kapudanlarınız ve sâirleri ve size tâbi' olan karındaşınız ve karındaşınız oğulları ve gayriden bâ'is-i ihtilâl-i ahd u emân olur vaz' sudur etmeyip sulh u salâh umuru mer'î ve mukarrer ve musaddak tutulup bi't-tamam ri'âyet oluna ve bundan akdem babanıza verilen ahdnâmede mestur ve mukayyed ve meşrut olan hususlar dahi kemakân icrâ olunup ol

canibden nakz-ı ahd olur umura irtikâb olunmaya zikr olunduğu üzere asâkir-i fevç-mü'essirimizden memâlik-i mahrûsemiz musâfâtından kabza-i tasarrufumuzda olan Leh vilayeti halkından ve Erdel memleketi ahâlîsinden ve Eflak ve Boğdan voyvodalarından ve sâir haraç-güzâr kefere kullarımdan ki Âsitâne-i sa'âdet-unvânımıza ilticâ edenlerdir asla size müte'allik olan memleket ve vilayete ve re'âyâ ve berâyânıza ve taht-ı hükümetinizde olan kal'a ve varoş ve kurânıza dahl ve ta'arruz ettirmeyem ve Françe kralı ve Venedik beğleri dahi kadimü'l-eyyâmdan atebe-i aliyye-i adâlet-unvânımızla dostluk edip musâfat üzere olagelmişlerdir ânlar tarafından dahi sizin vilayetinize dahl ve ta'arruz olunmayıp şöyle ki va'de-i müvâlât ve musâfattır bu müddet-i ma'hûde içinde mer'î tutulup hilâfına cevaz gösterilmemesi ve bu sulh u salâhın nef'i ki girü ol canibe râci'dir ol taraftan merâsim-i ahd u emân ri'âyet olunursa inşâa'llahu'r-rahman bu canibden dahi hilâf-ı ahd vaz' sudur bulmak revâ görülmez tahriren fî evâsıt-ı şehr-i Ramazanü'l-mübârek sene erba' ve semânin ve tis'a mie

Be-makâm-ı Kostantiniyye el-mahrûse.

1577 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Metni

Sultan III. Murad tarafından Lehistan'a verilmiş olan 17 Temmuz 1577 tarihli ahidnamenin Türkçe aslı bu gün Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde mahfuzdur.[996] Bu belgenin metni en bilindik münşeat mecmualarından olan Münşeatü's-Selâtin'de mevcuttur.[997]

1577 tarihli bu ahidname ilk kez Jan Reychmann ve Ananiasz Zajaczkowski'nin Osmanlı diplomatikasına dair başlıca çalışmalardan biri olan ve Türkçe'ye "Osmanlı-Türk Diplomatikası El Kitabı" adı ile tercüme edilen eserlerinde tıpkıbasım olarak yayınlanmıştır.[998] İlerleyen yıllarda bu eserin İngilizce ve Türkçe baskılarının yapılmasıyla bu belge geniş bir araştırmacı kitlesi tarafından ulaşılabilir

[996] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 269. Belge: AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 260, no. 486.
[997] Feridun Bey, **Münşe'atü's-Selatin**, c. II, İstanbul 1274/1857-1858, s. 507-510.
[998] Reychmann-Zajaczkowski, **Zarys dyplomatyki osmansko-tureckiej**, s. 77, 79, 94-101.

hale gelmiştir.[999] Belgenin Türkçe olarak ilk neşri Kołodziejczyk tarafından yapılmış ve metnin İngilizce tercümesine de yer verilmiştir.[1000] 2014 yılında yapılan bir yayında ise ahidname metni günümüz Türkçesi ile özetlenerek neşredilmiştir.[1001]

Bu ahidnamenin Bâb-ı Âlî'de yapılmış Latince tercümesi ve bu tercümeye ait suretlerin bulunduğu yerleri Kołodziejczyk haber vermektedir.[1002] Bu Latince tercümelere ait neşriyat Türkçe belgenin neşrinden asırlar önce gerçekleşmiştir.[1003] Ayrıca Kołodziejczyk ahidnamenin Lehçe tercümesinin Polonya'daki bazı kütüphanelerde yer alan nüshaları hakkında bilgi vermektedir.[1004]

Metin[1005]

Hüve'llahü'l-Vâhidü'l-Ferdü's-Samedü'l-Ganiyyü'l-Mu'înü'l-Mu'ti'l-Muğni

1) hazret-i Rabbü'l-izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyet-i bî-gâyeti ile ve mihr-i sipehr-i nübüvvet

2) ahter-i burc-i fütüvvet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ muktezâ-yı fırka-i asfiyâ iki cihan fahri peygamberimiz hazret-i

---

[999] Jan Reychmann-Ananiasz Zajaczkowski, **Handbook of Ottoman-Turkish Diplomatics**, The Hague: Paris, 1968, res. 18, 20, 28a-28d; Jan Reychmann-Ananiasz Zajaczkowski, **Osmanlı-Türk Diplomatikası El Kitabı**, İstanbul, 1993, res. 28, 176a-176d.

[1000] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 269-278.

[1001] **Yoldaki Elçi**, s. 78-83.

[1002] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 269. AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 260, no. 487; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 260, no. 488; AGAD, Libri Legationum, sign. 21, 204b-208b; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 253-261 [269-277]; Biblioteka Czartoryskich, MS 1176, s. 571-582; Biblioteka Czartoryskich, MS 86, s. 375-388; Bibliotheque Nationale, MS. Fr. N. A., no. 7049, 181a-185b (Paris).

[1003] Gerlach, **deß Aeltern Tage-Buch: der von zween glorwürdigsten Römischen Käysern, Maximiliano und Rudolpho, beyderseits den Andern dieses Nahmens, höchstseeligster Gedächtnüss [sic], an die Ottomannische Pforte zu Constantinopel abgefertigten ... und durch ... David Ungnad ... mit würcklicher Erhalt und Verlängerung dess Friedens, zwischen dem Ottomannischen und Römischen Käyserthum und demselben angehörigen Landen und Königreichen & c. glücklichst-vollbrachter Gesandtschafft**, Frankfurt, 1674, s. 432-435. Burada neşredilen belge günümüzde Viyana'da Avusturya Devlet Arşivleri'nde bulunmaktadır. Bu belgenin bazı parçaları **Documente privitoare la Istoria Românilor**, c. III, kısım 1: 1576-1599 (ed. E. Hurmuzaki), Bükreş, 1880, s. 6-7 ve **Documente privitoare la Istoria Românilor**, c. XI: 1517-1612 (ed. N. Jorga), Bükreş, 1900, s. 598-599'da yayınlanmıştır.

[1004] Kołodziejczyk, **a.y.** Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 197a-199b; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 260, no. 489; Biblioteka Czartoryskich, MS 611, s. 371-378.

[1005] Bu metin Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 269-274'ten alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

3) Muhammed Mustafa salla'llah ü te'âlâ aleyhi ve sellemin mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ile ve çâr-yâr ke-zaynu rıdvanu'

4) llah te'âlâ aleyhim ecma'în ve cemi'-i evliyâ-i kirâm ve etkiyâ-i izâmın ervâh-ı mukaddeseleri mürâfakatı ile

Murad Şah bin Selim Şah Han el-muzaffer da'imâ

1) ben ki sultan-ı selâtîn-i zaman burhân-ı havâkîn-i evan tâc-bahş-ı hüsrevân-ı cihân zıllu'llahi'l-Meliki'l-Mennân eşrefü'l-medâ'inü'l-emsâr Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere ve akdesü'l-memâlikü'l-aktar Kuds-i şerif ve Şam dârü's-selâm ve Mısr ve Yemen ve San'a ve Aden ve Diyarbekir ve Kürdistan ve Erzurum ve Gürcistan

2) ve Bağdad ve Van ve Haleb ve umûmen Arabistan ve Anadolu ve Karaman ve Dulkadriye ve cezire-i Rodos ve vilayet-i Rum ve Trablus ve Basra ve Şehrizol ve hasretü'l-müluk olan mahruse-i İstanbul ve cezire-i Kıbrıs ve Ifrikiya dimekle ma'ruf memâlik-i Tunus ve dârü'l-cihâd Cezayir-i Mağrib ve Halku'l-Wad

3) ve Habeş ve Lahsa ve umdetü'l-emâkinü'd-diyâr Rumeli ve Budun ve Temeşvar vilayetlerinin ve Deşt-i Kıpçak iklimlerinin ve Akdeniz ve Karadeniz'in ve Eflak ve Boğdan ve vilayet-i Erdel'in ve bunların emsâli nice memâlik-i ma'mûrenin sultanı ve padişahı hazret-i Sultan Murad Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan

4) Süleyman Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Bayezid Han ibn Sultan Mehemmed Han ibn Sultan Murad Han'ım hâlâ vilayet-i Leh kralı ve Litvanya ve Prusya ve Urusya ve Mazovya'nın ve Livonya ve sâir yerlerin ulu dukası olan iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye muslihu masâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahibu

5) ezyâli'l-haşmetü'l-vakar sahibü'l-delâyili'l-mecdü'l-iftihâr Batori Iştvan kral hutimet avakibühü bi'l-hayr müceddeden ahd-nâme-i şerifim istid'a eyleyip yüce hazretimle dostluk ve barışıklık olmağiyçün asitane-i izzet-âşiyânemize veziri ve Haletçiye'nin kapudanı olan kıdvetü ümerâi'l-milleti'l-mesihiyye Yani Şineçki nam

6) güzide âdemisin büyük elçi gönderip izhâr-ı sadakat ve ihlâs etmeğin bu ahd-nâme-i hümâyûnu verdim ve buyurdum ki cenâb-ı celâlet-me'âbım tarafından kral-ı

müşârünileyhin iline ve vilayetine ve kal‘alarına ve varoşlarına ve bi’l-cümle taht-ı tasarrufunda olan memleketine ve vüzerâ-i izâm ve mirmirân-ı fihâm ve ümerâ-i kiram ve asâkir-i mansûremden

7) hiç vechle zarar ve ziyan erişmeye ve memâlik-i mahrûseme ve serhaddlerde olan kal‘alarıma ve varoşlarıma ve sâir memâlik-i mahmiyeme tâbi‘ kasabât kurâ ve araziye mûmâileyh kral tarafından ve beğlerinden ve tevâbi‘inden hiç vechle zarar ve ziyan değmeye ve’l-hâsıl dostumuza dost ve düşmanımıza düşman olup mâbeynde iki canibin

8) âdemi ve elçisi varıp gelip kendilere ve mallarına ve rızklarına zarar ve ziyan yetişmeye ve memâlik-i mahrûsemde şol esir ki Lehli olup İslâm’a gelmeyip küfr üzere ola kralın âdemleri gelip arayıp bulup sahiplerin irza edip satın alalar alıp gideler kimesne mâni‘ olmaya ve bu ahd-nâme-i hümâyûnum tarihinden sonra

9) iki taraftan her ne kim tutulursa ânları bahasız ve satusuz azâd edip salıvereler ve iki canibin bazirgânları denizden ve karadan gelip gidip bey‘ ve şirâ eyleyeler bulundukları yerlerde âdet ve kanun üzere rüsumu her ne ise vereler kimesnenin malına ve nefsine zarar ve ziyan olmaya ve vilayet-i Leh’den gelen bazirgânlardan

10) benim memâlik-i mahrûsemde mürd olursa müteveffanın muhallefâtı bu canibden alınmayıp hıfz olunup ol taraftan kral mektubuyla vârisi geldikte metrukâtı emr-i şerifimle vârisine teslim oluna eğer bizim bazirgânlardan vilayet-i Leh’de fevt olursa kral dahi vech-i meşrûh üzere eyleye ve işbu ahd-nâme-i şerifim tarihinden sonra kralın

11) memleketine cenâb-ı celâlet-me‘âbım tarafından olan kimesnelerden zarar ve ziyan vâki‘ olursa emr edip bulunup ânın gibi yaramazlık edenin hakkından gelinip ve ol ziyanı dahi emr edip yerine döndüreler ve özür ve bahane etmeyeler kral tarafından dahi eyle ola ve eğer memâlik-i mahrûsemden bir kimesnenin medyunu kralın

12) vilayetine varsa her ne yerde ise ol yerin hâkimine mürâfa‘a olunup teftiş oluna her ne zâhir olursa ol yerin hâkimi alıp sahibine vere ve bir kimesnenin borcu ve günahı olmadan âharın borcu ve günahı içün ânı tutmayıp ve rencide etmeyeler ve iki canibin vilayetleri arasında ânların gibi bî-günahları

13) üşendirmeyeler bi'l-cümle âbâ-i kiram ve ecdâd-ı izâmlarımız zamanından beri mâbeynde vâki‘ olan mu‘âhede mukarrer ve mü'ekked olup hiçbir yerden zarar gelmeye ve iki canibin güzeşte ziyanları içün vekilleri bir araya gelmek müyesser olmamağla ahdnâme-i hümâyûnum bu tarihine gelince iki taraftan vâki‘ olan ziyandan

14) geçilip istima‘ olunmaya ve min ba‘d cenâb-ı imâret-me‘âb Tatar hanı [Mehmed] Giray Han da‘imet sa‘âdetühü canibine mâdâm ki kral tarafından kadîmü'l-eyyâmdan veregeldikleri âdetlerin vakti ile eda edeler ve kral canibinden ahda muhâlif bir iş sâdır olmaya mûmâileyh han ve oğulları ve mirzaları ve cemi‘-i askâkiri

15) tarafından kralın memleketine ve âdemlerine dahl ve ta‘arruz olunmayıp zarar ve ziyan eriştirmeyeler şöyle ki Tatar'dan ziyan erişe ferman-ı şerifimle hakkları alıverile ve Boğdan voyvodasından ve Boğdan taifesinden kral-ı mezbûr vilayetine ve âdemlerine zarar erişmeye zarar olursa zâhir olduktan sonra emr-i hümâyûnumla yerine konula ve kral

16) tarafından ve âdemlerinden Tatar halkına ve Boğdan taifesine ve âdemlerine ve memleketlerine zarar olursa ânlar dahi yerine koyup ehl-i fesâdın hakkından gelip özür bahane etmeyeler Boğdan vilayetinden ba‘zı kimesneler kaçıp Leh vilayetine sığınıp bir tarikle gelip memlekete fitne bırakıp müfsidlik ederler imiş ânın gibiler taleb olundukta verile ve şimdiye değin

17) alınan esirleri kralın âdemleri memâlik-i mahrûsemde buldukları yerlerde alalar sahipleri ziyade baha taleb etmeyeler niceye aldığına yemin verip satın alalar ol esirlerden İslâm'a gelmiş olanlar azâd ola küfrü üzerine olanları alıp gitmeğe mâni‘ olmayalar ve kral vilayetinde [esir olan Müslümanları] ânlar dahi salıverip

18) yerlerine gelmeğe mâni‘ olmayalar ve dostluk içinde iken gelen elçilere haber iletip getiren kimesnelere mâni‘ olmayalar emin ve sâlim varıp geleler ve serhaddlere geldiklerinde yarar âdemler koşalar ve öte canibde dahi eyle ola ve bazirgânlara dahi âdet ve kanun üzere gümrüklerin verdiklerinden sonra

19) mâni‘ ve müzâhim olmayalar ve memâlik-i mahrûsem halkından bir kimesnenin Leh kralına tâbi‘ bir kimesnede hakkı olsa taleb eyledikte memleket hâkimleri alıvereler ve hırsız ve haramiler zarar ve ziyanlar eylediklerinde ehl-i hükm olanlar

mu‘accelen arayıp buldukta halas olmayıp hakkından geline ve hırsızlıkta aldığı esbabı sahiplerine ba‘de’s-sübut bî-kusur verile ve tüccar taifesi

20) veya bir kimesne ile bey‘ ve şirâ eyleyeler sicil veya hüccet olmayınca istima‘ olunmaya eğer kefâlet ve eğer karzdır da‘va ve taleb ettiklerinde sicille veya hüccete nazar olunup bu ikisinden biri olmayınca şahid-i zûr ikamet etmekle tezvir ve telbis etmeyeler kral canibinde dahi memleket hâkimlerinin ma‘lûmu olmayınca istima‘ olunmaya ve Silistre ve Akkerman

21) sancakları beğleri ve iskele eminleri ve bâc-dârları südde-i sa‘âdetim kullarından ve iki canibin tacirlerinden gayri Turla suyundan Leh vilayetine kimesneyi koyuvermeyeler ve yanlarında eğer öteden ve eğer beriden gelenlerin esirler bulunursa alıp geri döndüreler çoban taifesi Leh vilayetine geçtiklerinde memleket hâkimlerine kendilerin

22) ve koyunların bildirip mahfi varmayalar ve otlak hakkı vereler çoban taifesi kendilerin bildirdikten sonra koyunu zâyi‘ olursa memleket hâkiminden taleb eyleye ve gelip giden [tüccarın] bargirlerin ulak almaya ve sefer üzerinde yeniçeri atların almayalar ve Boğdan voyvodası olanlar sabıkân olan krallar ile ne vechle ilk üzere olagelmişler ise mûmâileyh

23) kralla dahi ol minval üzere ola ve mâbeynde olan dostluk şartlarına muhâlif iş sâdır olmaya ve iki canibin tacirlerinin vergileri ve gümrükleri ziyade olmayıp ve kralın eli altında olup Ermeni ve sâir kefereden olan bazirgânlar Boğdan vilayetine ve sâir memâlik-i mahrûseme gelip ticaret etmek istediklerinde biyabandan ve sahralardan ve mahfi

24) yollardan gelmeyip kadimden bazirgânlar mürur edegeldikleri doğru tarik-i âmmdan geleler ânın gibi birinin malına ve canına zarar gelirse ehl-i fesad ele getirilip hakkından geline ve gelen bazirgânlar istikamet üzere ticaret ettiklerince rencide olunmayıp kanûn-ı kadim üzere gümrükleri alına ve bir gayri kimesnenin

25) borcundan ötürü tüccar taifesi tutulmaya ve çavuşlar ve sipahiler ve yeniçeriler Leh re‘âyâsının yolunda bargirlerin almayalar ve kralın bazirgânları memâlik-i

mahrûsede kendi ra‘iyyetlerinden esir olanları akçeleriyle satın alıp halas etmek istediklerinde kadılar mâni‘ olmayıp ve ba‘zıları bahalarını verip halas olmuşlar iken

26) geri bazirgânların ellerinden çıkıp almayalar ammâ Müslüman olanlar kral tarafından taleb olunmaya ve ba‘zıları Müslüman olmayıp mevlası yıl [va‘de] verip tamam oldukta azâd olup atak-nâmesi var iken Müslüman oldu deyü mâni‘ olurlarmış Müslüman olduğu sabit olmaz ise mâni‘ olmayalar ve mahrûse-i Burusa’da Lehlü’den

27) ziyade vergi ve gümrük taleb olunmayıp kanûn-ı kadim üzere alalar ve müşârünileyh kralın bi’l-fi‘il tasarrufunda olan vilayetine ve şimdiden sonra Moskov’dan ve sâir kefere vilayetinden feth edeceği yerlere cenâb-ı celâlet-me‘âbım tarafından dahl olunmayıp cümlesi taht-ı yedinde ve kabza-i hükümetinde ola bu ahd-nâme-i hümâyûn-ı

28) sa‘âdet-makrûnumda mestur olan şerâitin ri‘âyeti içün Allah u te‘âlânın azâmetine ve hazret-i risâlet-penâhın ve cemi‘-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim ki müddet-i baka ü sebât ve eyyâm-ı hayât-ı sa‘âdet-simâtımızda mâdâm ki mûmâileyh kral tarafından hilâf-ı ahd ü emân

29) bir vaz‘ sudur etmeye cenâb-ı sa‘âdet-nisâbım canibinden dahi sulh u salaha ve ahda mugâyir nesne sâdır olmaya tahriren fî gurre-i şehr-i Cemaziyelevvel min şuhur-i sene-i hamse ve semânin ve tis‘a ve mie

Be-makam-ı dârü’s-saltanati’l-aliyye Kostantiniyye el-mahmiye ani’l-beliyye.

1580 Tarihli İngiltere Ahidnamesi Sureti Metni

XVI. yüzyıl Osmanlı-İngiltere ilişkilerini düzenleyen temel metin olan 1580 tarihli ahidnamenin metni Türkiye’de ve yurtdışında çok fazla çalışmaya konu olmasının yanı sıra birçok defa neşredilmiş ve üzerinde çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Belgenin mevcut üç suretini birden mukayese ederek Arap harfleri ile tam bir neşrini 1977 yılında Susan A. Skilliter yapmıştır.[1006] Skilliter’in kullandığı suretlerden biri olan Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Esad Efendi koleksiyonundaki mecmuada ahidnamenin ardından “*bundan aşağısı 996*

[1006] Skilliter, **a.g.e.**, s. 232-236.

Ramazanında İngiltere elçisi icâzet alıp gittikte rica etmeğin ferman olunmuştur" başlığıyla ahidnamenin tamamlayıcı bir ferman kaydedilmiştir. Aşağıda Esad Efendi koleksiyonundaki nüsha[1007] ile Uzunçarşılı neşri mukayeseli olarak transkribe edilmiş[1008], Skilliter'in neşrinden faydalanılmış ve söz konusu tamamlayıcı belge ahidname ahkâmını genişletmesi yönüyle metnin sonunda verilmiştir.

Metin

Sultan Murad Han ahdinde İngiltere Kraliçesi dostluk eyledikte inâyet olunan ahdnâme-i hümâyûnun suretidir.

Nişân-ı hümâyûn oldur ki el-hâletü hâzihi İngiltere ceziresinin ve Françe ve Hiberniye vilayetlerinin kraliçesi kıdvetü'n-nisvani'l-muvakkarat fi'l-milleti'l- mesihiyye Elizabet hutimet avakibühuma bi'l-hayr dergâh-ı adalet-penâh ve bargâh-ı izzet-destgâhımıza ki melâz ve melce-i selâtin-i cihan ve ma'az-ı ve mencâ-i havâkin-i devrandır müdebbir olan beğlerinden Vilhelmoş Harboroş nam âdemleri ile mektuplar gönderip âdemleri sâbıkâ âsitâne-i sa'âdet-âşiyânımıza gelip izhâr-ı ubudiyet ve ihlas ve iş'ar-ı rukıyyet ve ihtisas eyleyip ol taraftan âdemleri ticaret içün memâlik-i mahrusemize gelip gitmek bâbında isticâze eylemeğin ol babda icâzet-i hümâyûnumuza mukârin olup menâzil ve merâhilde ve me'abir ve benâdirde deryadan ve karadan kimesne rencide ve remide eylemeye deyu ahkâm-ı şerifemiz verilmekle dergâh-ı ma'delet-penâhımıza hulûs-ı taviyyet ve safâ-yı akidet üzere musâdakat eyleyip Françe ve Venedik ve Leh ve sâir atebe-i ulyâmıza arz-ı ihlas eyleyen krallar ile mâbeynimizde mün'akit olan müvalât ve musafât muktezasınca müşarünileyhâyla dahi dostluk üzere olup âdemleri ve sâir tacirleri memâlik-i mahrûsemize emn u eman üzere meta'larıyla gelip ticaret eyleyip kendi hallerinde ve kâr ü kisblerinde olup ve **mukaddemâ âdemlerinden olup (isim yeri açık) nam mahalde esir olup bi'l-fi'il mahbus olan (isim yeri açık) nam âdemleri ıtlak olunmak** ve müşârünileyhim krallara dostluk muktezasınca verilen ahdnâme-i hümâyûn-ı izzet makrûnumuz ve ahkâm-ı şerifemiz mucebince müşârünileyhimâya dahi verilmek bâbında istid'â-yı

[1007] TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi 3345, vr. 170b-172a sayfa kenarları.
[1008] Uzunçarşılı'nın neşrinde bulunup Esad Efendi nüshasında bulunmayan kısımlar **Bold** olarak yazılmıştır. Oxford nüshasında bulunup diğer nüshalarda bulunmayan kısımlar ise *İtalik* olarak yazılmıştır.

inâyet eylediği pâye-i serir-i sa‘âdet-masir-i padişahanemize arz ve takrir olunmağın müşârünileyhimânın istid‘âsı izz-i huzûr-ı lâmi‘ün-nurumuzda hayyiz-i kabulde vâki‘ olup işbu ahdnâme-i hümâyûn-ı adalet-makrûnumuzu inâyet edip memâlik-i mahrûsemizde vâki‘ olan beğlerbeğiler ve beğler kullarımıza ve kadılara ve umûmen iskeleler eminlerine ahkâm-ı şerifemiz irsâl olunup fermân-ı kazâ-cereyânımız bu vechle sâdır oldu ki mâdâm ki müşarünileyhâ tarafından şerâit-i ahd u peymâna ri‘âyet ve kavâid-i sulh ve eman kemâ-yenbağı sıyânet oluna bu taraftan dahi kendi malları ve sâir esbab ve metâ‘ları eğer deryadan gelen kalyonlar ve sâir gemileri ve içlerinde olan âdemleridir ve esbab ve meta‘ları ve mallarıdır ve eğer karadan gelen âdemleri ve davarları ve esbab ve malları ve meta‘larıdır asla bir ferd dahl ve ta‘arruz eylemeyip kendi hallerinde ve kâr ü kisblerinde olalar eğer memâlik-i mahrûsemize ve eğer âhar vilayetlere giderken ve gelirken rencberliklerinde iken bir tarikle esir olurlar ise ol asıllar girü halâs olalar ve kalyonları ve sâir gemileri cemi‘ zamanda iskelelere ve limanlara ve sâir memâlik-i mahrûsemize emn u eman üzere gelip gideler ânın gibi deryada fırtına müzâyaka verdikte ve sair levâzımında hazır bulunan eğer hassa gemiler halkıdır ve eğer gayridir mu‘âvenet eyleyip ve akçe ile zâd ü zevâdelerin tedârikinde kimesne mâni‘ ve müzâhim olmaya ve eğer deniz gemilerin karaya atarsa beğler ve kadılar ve gayriler mu‘âvenet edip kurtulan esbab ve emval girü kendilere vereler dahl olunmaya eğer denizde ve eğer karada kendi hallerinde yürüyen İngilterelilere kimesne mâni‘ olmayıp dahl ve ta‘arruz kılmayalar ve ol diyar tacirleri ve tercüman ve sâir âdemleri deryadan ve karadan memâlik-i mahrûsemize gelip bey‘ u şirâ ve ticaret edip şöyle ki olagelen âdet ve kanun üzere rüsum-ı âdiyelerin verdiklerinden sonra gelişte ve gidişte kapudanlardan ve deryada yürüyen reislerden ve gayriden ve asker halkından kimesne mâni‘ olmaya kendilere ve âdemlerine ve esbab ve davarlarına dahl ve ta‘arruz olunmaya eğer İngilterelinin biri medyun olsa deyn borçludan taleb olunup alına kefil olmayacak âhar kimesneden taleb olunmaya ve eğer biri mürd olsa esbab ve emvâlin kime vasiyyet eder ise âna verile vasiyetsiz mürd olsa konsolosları ma‘rifeti ile ol yerli yoldaşına verile kimesne dahl eylemeye ve İngiltere ve âna tâbi‘ olan yerlerin bazirgânları ve tercümanları ve konsolosları memâlik-i mahrûsemizde bey‘ u şirâ ve ticaret ve kefalet hususlarında ve sâir umur-ı şer‘iyye oldukta kadıya varıp sebt-i sicil ettirip veya hüccet alalar sonra nizâ‘ olursa hüccet ve sicille nazar olunup mucibi ile amel oluna bu ikisinden biri olmayıp

mücerred şahid-i zur ikamet etmekle hilâf-ı şer‘-i kadim da‘va ederlerse mâdâm ki kadılarda hüccetleri olmayıp veya sicilde mukayyed bulunmaya ânın gibi tezvir ettirilmeyip hilâf-ı şer‘ olan da‘vaları istimâ‘ olunmaya ve ba‘zı kimesneler bize şetm eylediniz deyü iftira edip şahid-i zur ikamet eyleyip mücerred celb ve ahz içün hilâf-ı şer‘-i kavim rencide ve remide eylemek istediklerinde men‘ olunalar ve bunlardan biri medyun olsa veya bir vechile müttehem olup gaybet eylese ânın içün kefaletsiz âhar kimesne tutulmaya ve İngiltereliye müte‘allik esir bulunursa ki konsolosları taleb edip İngiltereli idikleri zâhir olup şüphe olmak ihtimali olmazsa alınıp İngiltereliye vereler İngiltere ve âna tâbi‘ olan yerlerden memâlik-i mahrûsemizde mütemekkin olanlar eğer evli olsun ve eğer ergen olsun rençberlik edeler ânlardan haraç taleb olunmaya İskenderiye ve Şam Trablusu’na ve Cezayir ve Tunus ve Trablusgarb ve Mısır iskelelerine ve gayri yerlere ta‘yin eyledikleri konsolosların tebdil eyleyip yerlerine ol hizmetin uhdesinden gelir âdemler ta‘yin edip gönderdikte kimesne mâni‘ olmaya eğer tercümanları mühim maslahat üzere ise gelince tevakkuf oluna ammâ ânlar dahi ta‘allül eylemeyip tercümanların ihzâr edeler ve eğer İngilterelinin birbiri ile nizâ‘ları olsa mezbûr elçileri ve konsolosları âdetlerince fasl edeler, kimesne mâni‘ olmaya şöyle ki levend kayıkları deryadan varıp İngilterelileri ahdnâme verildiği tarihten sonra ki 988 Rebiülâhirinin evâilinde vâki‘ olmuştur esir edip Rumeli’nde ve Anadolu’da satalar ânın gibiler bulduklarında gereği gibi dikkat ve ihtimam ile teftiş olunup her kimin elinde bulunursa kimden aldığın bulduralar ol esir müslüman olmuş ise alan kimesneye akçesi ândan alıverilip âzâd olup salıverile memâlik-i mahrûsemizde derya yüzüne çıkan gemiler ve kadırgalar ve donanmalar deryada İngiltere gemileri ile buluştuklarında biri birine dostluk edip zarar ve ziyan etmeyeler Venedikli ve Françe ve sâir dostluk üzere olan krallara verilen ahdnâme-i hümâyûnumuzda mestur ve mukayyed olan hususlar İngilterelinin hakkında dahi mukarrer olup şer‘-i kadime ve ahdnâme-i hümâyûnumuza muhâlif kimesne mâni‘ ve müzâhim olmaya ve kalyonları ve sâir gemileri memâlik-i mahrûsemize geldiklerinde hıfz ve sıyânet olunup emin ve sâlim gideler eğer esbab ve emvâli yağmalanmış bulunursa gâret olan esbab ve emvâli ve gemilerinin âdemleri zuhura gelmesi bâbında say‘ ve ikdâm olunup ehl-i fesâd her kim ise gereği gibi hakklarından geline *beğlerbeğiler kapudanlar ve sancak beğleri kullarım ve deryada yürüyen kapudan kullarım ve kadılar ve eminler ve hassa re’isler ve gönüllü re’isler zikr olunan ahdnâme-i hümâyûnumuzun mazmun-ı adâlet-*

meymûnu ile amel edip hilâfına cevaz göstermeyeler işbu zikr olunan ahd üzere mâdâm ki sadakat ve ihlâsda sâbit-kadem ve râsih-dem olalar bu canibden dahi şerâit-i ahd ve emân kemakân mer'î ve muhterem tutulup asla bir vechle hilafına cevaz gösterilmez tahriren fî evâil-i Rebiu'lâhir sene semâne ve semânin ve tis'a mie. Be makam-ı Kostantiniyye el-mahrûse

Bundan aşağısı 996 Ramazanında İngiltere elçisi icâzet alıp gittikte rica etmeğin ferman olunmuştur.

Ve İngiltere tüccarı ve sâir âdemleri satıp aldıkları metâ'dan memnu' olmayan metâ'ı bey' u şirâ içün deryadan ve karadan Ten suyundan Azak'a ve Moskov ve Rus vilayetlerine alıp gidip ve memâlik-i mahrûseme ol canibden metâ' getirip bey' u şirâ edip vilayet-i Acem'den kuvvet-i kâhirem ile feth olunan vilayetlere metâ' alıp gidip götürmek istediklerinde dahi kimesne mâni' olmayıp ve zikr olunan metâ'lardan Acem'den feth olunan yerlerde kadimden ne vechle gümrük alınugelmiş ise girü ol vechle alınıp ziyâde almayalar ve rüzgar muhâlif olup İstanbul'a gelecek gemileri Kefe'ye ve yahud ol caniblerde bir mahalle düştükde hüsn-i rızâlarıyla bey' etmeden cebren kimesne metâ'ların çıkarıp almaya ve ol caniblerde varan gemilerine kimesne mâni' olmayıp mahûf ve muhatara olan yerlerde hükkâm, gemilerin ve içinde olan âdemlerin ve bazirgânların ve metâ'ların kurtarıp sıyânet eyleyeler ki zarar ve ziyan olmaya ve lâzım olan zâd u zevâdelerin bulunan yerlerde akçeleri ile almakta ve esbabların tahmil içün araba ve gemi tutmak istediklerinde şol ki âhardan tutulmuş olmaya kimesne mâni' olmayıp ve ol canibden İstanbul'a getirdikleri metâ'dan İstanbul'a gelince gümrük alınmayıp bunda geldikte alınıp emin ve sâlim varıp gelip ticaret eyleyeler beğlerbeğler ve kapudanlar ve sancak beğleri kullarım ve deryada yürüyen kapudanlar ve hassa reisler ve gönüllü reisler zikr olunan ahdnâme-i hümâyûnumuzun mazmun-ı adâlet-meymûnu ile amel edip hilâfına cevaz göstermeyeler işbu zikr olunan ahd üzere mâdâm ki sadakat ve ihlasda sâbit-kadem ve râsih-dem olalar bu canibden dahi şerâit-i ahd u emân kemâ-kân mer'î [ve] muhterem tutulup asla bir vechle hilâfına cevaz gösterilmeye.

1581 Tarihli Fransa Ahidnamesi Sureti

1580 yılında İngilizlerin Osmanlılardan bir ahidname alarak Akdeniz ticaretine katılması üzerine Fransız hükümeti bu durumun 1569 tarihli ahidname hükümlerine aykırı olduğunu belirterek yeni bir ahidname talebinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine 1581 tarihinde yeni bir ahidname verilmiş, bu ahidnamenin metni daha önce neşredilmemiştir.

Metin[1009]

Françe padişahına inayet olunan ahdnâme-i hümâyûndur Sultan Murad Han ahdinde tecdid eylediklerinden Nişancı Abdülmuhyi Paşa inşa eylemiştir.

Nişan-ı hümâyûn oldur ki hazret-i hazret-i Hakk celle ve âlânın uluvv-i inâyet-i bî-gâyeti ve server-i enbiyâ-ı aleyhi ve alâ alihî efdalü't-tahiyyatın mu'cizât-ı kesiretü'l-berekâtı ile ben ki sultan-ı sanâdid-i selâtin ve esâtin-i havâkin ve tâc-bahş-ı hüsrevân-ı evreng-nişîn-i rû-yı zemin ve eşref-i medâyin ve emsâr ve ebrek-i mübârek-i eymen-i diyâr olan Haremeyn-i şerifeynin hâdimi ve Kudüs-i mübareğin hâmi ve hâkimi Rumeli ve Temeşvar vilayet-i Bosna ve Budun ve Sigetvar ve vilayet-i Anadolu ve Karaman ve eyalet-i İmadiye ve Van ve diyar-ı Arabistan ve umûmen Kürdistan ve şimşir-i zafer olunan Kars ve Gürcistan ve Demirkapı ve Tiflis iklimlerinin ve Kıbrıs ve Zülkadir ve Şehrizol ve Diyarbekir ve Haleb ve Rum ve Çıldır ve Erzurum ve Şam-ı dârü's-selâm-ı nüzhet-rüsum ve dârü'l-hilâfe Bağdad ve Kûfe ve Basra ve Lahsa ve Sevakin ve San'a ve Mısır ve Yemen ve Habeş ve Aden vilayetlerinin ve dârü'l-cihad-ı Tunus ve Halku'l-wad ve Trablusgarb ve sâir memâlik-i dârü'l-harbden kuvvet-i kâhire-i hüsrevâne ve satvet-i bâhire-i mülükânemiz ile bi-avni'llah-i meliki'n-nasir kabza-i feth ve teshire getirilen medâin ve emsâr ve memâlik ve diyarın şehriyârı ve erâik-i izzet-disârın tâcidârı ve Akdeniz ve Karadeniz'in ve dahi nice memâlik ve cezâyir ve benâdir ve ma'âbirin ve kabâil ve aşâir ve nice yüz bin asâkir-i nusret-[168b] me'asirin padişah-ı ma'delet-penâhı ve şehinşah-ı nusret-destgâhı Sultan Murad Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Süleyman Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Bayezid Han ibn Sultan Mehmed Han ibn Sultan Murad Han'ım hazret-i Vehhâb-ı mâlikü'r-rikâb te'âlâ şânühü an şevâyibü'l-irtibâb kemâl-i fazl-ı bî-hesabıyla

[1009] TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi 3345, vr. 168a-170b (sayfa kenarları)'daki metnin transkripsiyonudur.

melca ve selâtin-i şerâifü'n-nisâb ve me'vâ-yı havâkîn-i ulü'l-hesâb olan ebvâb-ı aliyyeti'l-itâbımıza iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye muhtarü'l-küberâ ve'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye maslah-ı mesâlih-i cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahib-i ezyâli'l-haşmet ve'l-vakar sahib-i delâilü'l-mecd ve'l-iftihâr Françe padişahı Henrin hutimet avakibuhu bi'l-hayr kendinin makbil ve makbullerinden kıdvetü'l-ümerâi'l-milleti'l-mesihiyye Cermoles kal'asının zabiti olan Yakomo Cermini nam mu'teber elçisi ile mektub-ı muhâlesat-nişanı ve nâme-i sadakat-unvanı varid olup ahd-i peşin ve devr-i dîrînden ilâ hâze'l-hîn abâ-i kirâm ve ecdâd-ı izâmımız enara'llahu te'âlâ bi-rahmetihim ile Françe padişahları mabeynlerinde mün'akid olan kadimi üslub-ı marzî üzere dostluk kemakân mer'î olmak kasvâ-yı amâl ve aksâ-yı mâ-fi'l-bâlı olup bundan akdem Françe padişahlarının elçilerine ve konsoloslarına ve tercümanlarına ve tacirlerine ve sâir re'âyâlarına dahl ve ta'arruz olunmayıp zıll-ı zalil-i ma'delet-iştimâlimizde âsude hal ve müreffehü'l-bâl olalar deyü sa'idü'l-hayat şehidü'l-memât merhum ve mağfurun leh babamız Sultan Selim Han aleyhi'r-rahmet ve'r-rızvânın zaman-ı sa'adet-makrûnlarında ahdnâme-i hümâyun inayet olunup sonra serir-i saltanat ve hilâfet cenâb-ı celâlet-me'abımıza müyesser olmağla âna göre tecdiden ahdnâme-i adalet-esasımız rica ve iltimas olunmağın ben dahi müşârünileyh babam rahmetu'llahi'l-meliki'l-allâm inayet kıldığı ahdnâme-i hümâyûnun mazmun-ı adalet-meşhûnu mukarrer tutup işbu ferman-ı kazâ-cereyânım bu vechle sâdır oldu ki; Venedikli'den ma'adâ Ceneviz ve İngiltere ve Portugal ve İspanya ve Katalan tacirleri ve Çeçilya ve Ankona ve Dobro Venedik ve bi'l-cümle Françe padişahının tacı [169a] ve sancağı altında yürüyenler kadîmü'l-eyyâmdan ilâ hâze'l-ân her ne vechle yürüyegelmişler ise min ba'd dahi kemakân ol minval üzere kalyonları ve gemileri ile kendi hallerinde gelip gidip mâdâm ki anlar tarafından bâ'is-i emn ve felâh olan sulh u salaha mugâyir vaz' sâdır olmaya bu canibden dahi şerâit-i ahd u emân alâ-mâ-kân ri'âyet olunup müşârünileyhin silsile-i nesebi millet-i mesihiyye ve mülûk-ı tavâif-i îseviyye meyânında meşhur olan krallar ve banlardan mukaddem ve mukallid hükümet-i müfevvaz ve müsellem olduğundan ma'adâ abâ ve ecdâd-ı avâil-i şânımızın zaman-ı sa'âdet-iktirânlarından berü bu ana gelince atebe-i adalet-unvanımıza dahi cümle krallardan ziyâde hulûs-bâl ile dostluk edip şimdiye değin mâbeynde asla nakz-ı ahd ü emân ve neks-i misâk ve eymân vâki' olmayıp südde-i sa'âdet-menâsımıza kemâl-i ihlasla ihtisâsında sabit-kadem ve râsih-dem olageldikleri ecilden asitâne-i

sa‘âdet-aşyânımızda mukim olan Françe elçileri divân-ı bülend-eyvânımız geldiklerinde vüzerâ-i izamımıza ve müşirân-ı zevi’l-ihtirâmımıza vardıklarında İspanya ve sâir kralların elçilerinin üzerlerine kadimden olageldiği üzere takaddüm ve tasaddur eyleyeler ve Françelilerin kendi mallarıyla ve sâir esbabları ile gelip giden kalyonları ve sâir gemileri cemi‘ zamanda iskelelere ve limanlara ve sâir memâlik-i mahrûsemize istimân ile emn ü emân üzere gelip gidip ânın gibi deryada fırtına müzâyaka verip gemilerine mu‘âvenet lâzım oldukta ol mahalde hazır bulunan eğer hassa gemiler halkıdır ve eğer gayridir mu‘âvenet ve müzâheret eyleyeler ve kalyonlarının serdarı ve rüesanın muhtarı ve kapudanlarının kâimmakamı ri‘âyetinin ihtimamı hususunda dakika fevt olunmayıp ve akçeleriyle zâd ü zevâdeleri tedarikinde say‘ u ikdâm eyleyeler ve eğer şiddet-i rüzgâr ile deniz gemileri karaya atarsa beğler ve kadılar ve gayriler mu‘âvenet edip kurtulan esbab ve emvâl kendi kendilere verilip dahl olunmaya ve bi’l-cümle eğer kuruda ve eğer deryada kendi [169b] hallerinde yürüyen Françelilere kimesne mâni‘ olmayıp dahl ve ta‘arruz kılınmaya ol diyar tacirleri ve tercümanları ve sâir ellere müte‘allik âdemleri deryadan ve karadan memâlik-i mahrûseme gelip bey‘ ve şirâ ve ticaret edip şol ki rüsum-ı âdiye ve konsolosluk hakkıdır âdet ve kanun üzere verdiklerinden sonra gelişte ve gidişte kapudanların ve deryada yürüyen hassa ve gönüllü reisler ve gayriden ve asker halkından kimesne mâni‘ olmaya kendilere ve esbab ve emvaline ve âdemlerine ve davarlarına dahl olunmaya ve Françelilerden biri medyun olsa deyn borçludan taleb olunup alına kefili değil ise âhar kimesne tutulup taleb olunmaya eğer biri mürd olsa esbab ve emvaline kimesne dahl etmeye kime vasiyet ederse âna verile vasiyetsiz mürd olsa konsolosları ma‘rifeti ile ol yerli bir yoldaşına verile beytü’l-malcılar dahl eylemeye Françe ve âna tâbi‘ yerlerin tacirleri ve tercümanları ve konsolosları memâlik-i mahrûsemde bey‘ ve şirâ ve ticaret ve kefalet hususlarında ve sâir umûr-ı şer‘iyyede kadıya varıp sebt ve sicil ettirip veya hüccet alalar sonra nizâ‘ olunursa hüccete veya sicille nazar olunup mucibi ile amel oluna bu ikiden biri olmayıp muhbir ve şahid-i zur ikamet etmekle hilâf-ı şer‘ nesne da‘va ederlerse mâdâm ki kadılardan hüccetleri olmayıp ve yahud sicilde mukayyed bulunmaya ânın gibi tezvir ettirilmeyip hilâf-ı şer‘ olan da‘vaları istima‘ olunmaya ve ba‘zı kimesneler bize şetm eylediniz deyü iftira edip şahid-i zur ikamet eyleyip mücerred celb ve ahz içün hilâf-ı şer‘ rencide ederlerse men‘ ve def‘ oluna ve bunlardan biri deyn edinse ve yahud bir vechle

müttehem olup gaybet eylese ânın içün günahsız olmayan âhardan kimesne tutulmaya ve Françe'ye müte'allik esir bulunursa ki elçileri ve konsolosları ta'yin edip Françelidir derse ânın gibi esir sahibi veya vekili ile südde-i sa'âdetime gönderile ki kaziyyesi görüle ve Françe ve âna tâbi' yerlerden memâlik-i mahrûsemde temekkün edenler evli olsun ergen olsun rençberlik edenlerden haraç taleb olunmaya İskenderiye ve Şam Trablusu'nu [170a] ve Cezayir ve sâir yerlerin iskelelerinde nasb olunmuş konsoloslarının yerine ol hizmetin uhdesinden gelir bir âdemlerin ta'yin edip gönderdikte kimesne mâni' olmaya ve Françe tacirleri ile bir kimesnenin nizâ'ı olsa kadıya vardıkta Françelinin tercümanları hazır bulunmasa kadı da'vaların istimâ' etmeye eğer tercümanları mühim maslahatta ise gelince tevakkuf oluna ammâ ânlar dahi ta'allül edip tercüman hazır değildir deyü avk etmeyip tercümanların ihzâr eyleyeler ve eğer Françeli'nin birbiri ile nizâ'ları olsa elçileri ve konsolosları âdetlerince görüp fasl edeler kimesne mâni' olmaya şöyle ki levend kayıkları deryadan varıp Françelileri esir edip götürüp Rumeli'nde ve Anadolu'da ânın gibi esir bulundukta gereği gibi dikkat ve ihtimam ile teftiş olunup her kimin elinde bulunursa kimden alındığın bulduralar şöyle ki aldığı kimesneler levende müntehi ola ol levend ele girip vâkı'a esir Françeli idüği zâhir olursa ol levendin hakkından geline ol esir Müslüman olmuş ise azâd olup salıverile henüz küfrü üzere ise şer'le geri Françelilere teslim oluna ve Françe gemileri âdet ve kanun üzere İstanbul'da aranıp gittikten sonra kanun-ı kadim üzere bir dahi boğaz hisarları önünde vardıkta aranıp icazet verilir imiş hâlâ kanun-ı kadime muhalif Gelibolu'da dahi aranır imiş min ba'd âdet-i kadime mucibince hemen boğaz hisarları önünde aranıp gide ve memâlik-i mahrûsemden derya yüzüne çıkan gemiler ve kadırgalar ve donanmalar deryada Françe gemilerine buluştukta birbirine dostluk edip zarar ve ziyan etmeyeler Venedikli'ye verilen ahdnâme-i hümâyûnumda mestur ve mukayyed olan hususlar Françeliler hakkında dahi mukarrer olup şer'-i kavime ve ahdnâme-i hümâyûnuma mugâyir kimesne mâni' ve müzâhim ve menâzi' olmaya mezbûr kalyonlar ve gemiler memâlik-i mahrûseme geldiklerinde hıfz ve sıyânet olunup emin ve sâlim geri gideler eğer esbab ve emvâli yağma olunmuş bulunursa gâret olunan esbab ve emvâlin ve gemiler ve âdemlerinin [170b] zuhura gelmesi bâbında say' ve ikdâm olunup ehl-i fesad her kim olursa olsun gereği gibi haklarından geline beğlerbeğiler ve kapudanlar ve sancakbeğleri kullarım ve kadılar ve eminler ve hassa reisler ve gönüllü reisler işbu ahdnâme-i hümâyûnun

mazmun-ı ma‘delet-efzûnu ile amel edip hilâfına cevaz göstermeyeler ve bi’l-cümle ceddim merhûm ve mağfurun-leh Sultan Süleyman Han aleyhime’r-rahme ve’l-gufrân verdiği ahdnâme mucibince amel edip âna muhâlif asla dahl ve ta‘arruz ettirilmeye zikr olunan ahd üzere mâdâm ki südde-i sa‘âdet-penâhımıza sadakat ve ihlasta ânlar sabit-kadem ve râsih-dem olalar ben dahi dostluğu kabul edip ahd ve yemin ederim ki âsman ve zemini halk eden Hüdâ-yı Mu‘în hakkıyçün ve ecdâd-ı izâmım ve babam tâbe serâhum ruhları içün bu taraftan dahi hilâf-ı ahd ve misâk ve mugâyir-i akd ve ittifak iş olmaya şöyle bileler alâmet-i şerife i‘timad kılalar. M. Evâil-i şevval 989.

1591 Tarihli Lehistan Ahidnamesi

Sultan III. Murad tarafından 10-18 Ekim 1591 tarihinde Lehistan’a verilmiş olan ahidnamenin Türkçe aslı bu gün Varşova Eski Vesikalar Arşivi’nde bulunmaktadır.[1010] Belgenin Polonya’daki arşiv ve kütüphanelerde mahfuz Latince[1011] ve Lehçe[1012] tercümelerinin bulundukları yerler Kołodziejczyk tarafından tespit edilmiştir. Bu güne kadar bu tercümelere ait herhangi bir neşriyat yapılmamış olup belgenin Türkçe aslı Kołodziejczyk tarafından yayınlanarak araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.[1013] Ayrıca belgenin metninin günümüz Türkçesine uyarlandığı bir neşri de mevcuttur.[1014]

Metin[1015]

1) hazret-i Rabb-i izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyet-i bî-gâyeti ile ve mihr-i sipehr-i nübüvvet

2) ahter-i burc-i risalet pişvâ-yı zümre-i enbiyâ muktezâ-yı fırka-i asfiyâ iki cihan fahri Muhammed Mustafa

[1010] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 284. Belge: AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 268, no. 498.
[1011] Kołodziejczyk, **a.y.** Biblioteka Czartoryskich, MS 2482, s. 224-226.
[1012] Kołodziejczyk, **a.y.** Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 200a-202a; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 268, no. 499; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 277-284 [293-300]; Biblioteka Czartoryskich, MS 1176, s. 583-592; Biblioteka PAN w Korniku, MS 206, s. 32-40.
[1013] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 284-293.
[1014] **Yoldaki Elçi**, 98-103.
[1015] Bu metin Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 284-288’den alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

3) salla'llahü te'âlâ aleyhi ve sellemin mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ile ve çâr-yâr ke-zaynu rıdvanu'llah te'âlâ

4) aleyhim ecma'în ve cemi'-i evliyâ-i kirâmın ve etkiyâ-i izâmın ervâh-ı mukaddeseleri mürâfakatı ile

Murad Şah bin Selim Şah Han el-muzaffer da'imâ

1) ben ki sultan-ı selâtîn-i zaman ve burhân-ı havâkîn-i devran tâc-bahş-ı hüsrevân-ı cihân zıllu'llahi'l-Meliki'l-Mennân hâdimü'l-haremeyni'ş-şerifeyn sâni İskender Zülkarneyn ber-mûceb-i fehvâ-i sa'âdet-ihtivâyı

2) ve emmâ bi-ni'meti Rabbika fa-haddis eşrefü'l-medâ'inü'l-emsâr akdesü'l-memâlikü'l-aktar Mekke-i müşerrefe-i mükerreme ve Medine-i münevvere-mu'azzemenin ve Kuds-i şerif ve Lahsa ve Katif ve Mısr ve Yemen ve San'a ve Aden'in

3) ve Basra ve Habeş ve Sivas ve Mar'aş ve Şam-ı dârü's-selâm ve Haleb ve Trablus-ı Şam'ın ve Nihavend ve Pelengan ve Musul ve Diyarbekir ve Van ve Tebriz ve Nahcivan

4) ve Erzurum ve İran'ın ve memâlik-i Şirvan ve Karabağ ve Gürcistan ve umûmen Kürdistan ve Türkistan'ın ve Anadolu ve Karaman vilayetlerinin ve Boğdan

5) ve Eflak ve Demirkapı ve Deşt-i Kıpçak iklimlerinin ve Akdeniz ve Karadeniz ve Derya-i Kulzum'un ve Diyar-ı Arab ve Acem ve ekâlim-i Türk ve Dilem'in ve Bağdad ve Şehrizol

6) ve hasretü'l-müluk olan mahmiye-i İstanbul'un ve dârü'l-cihad ve'l-harb Cezayir-i Mağrib ve Trablus-ı Garb ve evtân-ı Tunus ve cezire- Kıbrıs'ın ve umdetü'l-memâlik ü diyar Rumeli

7) ve Temeşvar ve Bosna ve Budun ve Kefe ve Trabzon caniblerinin ve bunların emsâli dahi nice memâlik-i ma'mûre ve mesâlik-i nâ-mahsûrenin [kıla'-i] felek-irtifa' ve bika'-i kesirü'l-intifa'ın

8) padişahı ve sultanı ve şehinşâhı ve hakanı Sultan Murad Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Süleyman Han [ibn Sultan Selim Han] ibn Sultan Bayezid Han ibn Sultan Mehemmed Han ibn

9) Sultan Murad Han'ım bundan akdem Leh kralı olanlar atebe-i aliyyemize envâ'-i sadakat ve ihlas ile ihtisâs ve ilticâ ve intisâb ve intimâ edip da'imâ dostluk

10) ve muhabbet arz edegelmeğin hâliyâ Leh kralı ve Litvanya ve Rusya ve Prusya ve Mazovya ve Livonya ve sâir yerlerin ulu dukası ve Sviçya vilayetinin

11) vârisi ve kralı olıcak iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye muslihu masâlihi cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahibu ezyâli'l-haşmetü'l-vakar

12) sahibü'l-delâyili'l-mecdü'l-iftihâr Jigmund hutimet avakibühü bi'l-hayr asitane-i sa'âdet-âşiyânemize mu'teber ve güzide beğlerinden Lomza'nın çeşniki olan kıdvetü ümerâi'l-milleti'l-mesihiyye

13) Yan Zamoyski zîdet-itâ'atuhuyu elçilik ile gönderip izhâr-ı sadakat ve ihlâs eyleyip müşârünileyh elçisiyle irsâl eylediği nâmesinde kemakân mâbeynde

14) sulh ve salah üzere olmasın istid'a ve müceddeden ahd-nâme-i hümâyûnum rica eylediği ecilden mezîd-i merâhim-i aliyye-i şâhâne ve meziyet-i ekârim-i seniyye-i padişâhânemizden

15) istid'a ve iltimâsı şeref-kabule peyveste olup üslub-ı sâbık üzere müceddeden işbu ahd-nâme-i hümâyûnu verdim ve buyurdum ki kralın memleket ve vilayetlerine ve kal'alarına ve varoşlarına

16) ve bi'l-cümle taht-ı tasarruflarında olan yerlerine cenâb-ı celâlet-me'âbım tarafından ve vüzerâ-i izâm ve mirmirân-ı fihâm ve ümerâ-i kiram ve asâkir-i mansûremden bir vechle zarar ve ziyan eriştirilmeye

17) ve müşârünileyh kral tarafından ve beğlerinden ve Kazak eşkıyasından ve tevâbi'inden ve sâir ehl-i fesaddan memâlik-i mahrûseme ve serhaddlerde olan kal'alarıma ve varoşlarıma

18) ve sâir memâlik-i mahmiyeme tâbi‘ olan kasabat ve kurâya ve araziye bî-vech mine’l-vücuh dahl ve ta‘arruz olunmayıp ve zarar ve ziyan eriştirilmeye ve’l-hâsıl dostuma dost

19) ve düşmanıma düşman olup mâbeynde iki canibin âdemi ve elçileri varıp gelip kendilerine ve mallarına ve rızklarına zarar ve ziyan erişmeye ve geçen senede vâki‘ olan fetrette bu canibden

20) aldıkları esirleri mumaileyh kral dikkat ve ihtimamla teftiş edip buldurup emin ve sâlim bu canibe gönderdikten sonra zikr olunan fetrette Leh vilayetinden alınıp İslâm’a gelmeyip küfr üzere olan

21) esirler dahi Lehlü idükleri sabit olduktan sonra kralın gelen âdemisine teslim oluna ve işbu ahd-nâme-i hümâyûnum tarihinden sonra iki taraftan birer tarik ile esir olurlar ise baha taleb olunmayıp

22) Lehlü idüği sabit olduktan sonra sahipleri azâd edip salıvereler ve iki canibin bazirgânları denizden ve karadan gelip gidip bey‘ ve şira eyleyeler bulundukları yerlerde

23) âdet ve kanun üzere rüsumu her ne ise vereler kimesnenin malına ve nefsine zarar ve ziyan olmaya ve vilayet-i Leh’den gelen bazirgânlardan memâlik-i mahrûsemde fevt olur ise müteveffanın muhallefâtı

24) bu canibden alınmayıp hıfz oluna ol taraftan kral mektubu ile vârisi geldikte teslim oluna ve eğer bizim bazirgânlarımızdan memâlik-i Leh’de fevt olur ise kral dahi vech-i meşrûh üzere eyleye

25) ve işbu ahd-nâme-i şerifim tarihinden sonra kralın memleketine bu tarafa müte‘allik bir kimesneden zarar ve ziyan olur ise ânın gibi yaramazlık eden bulunup hakkından gelinip vâki‘ olan zararı

26) yerine döndüreler özür ve bahane etmeyeler kral canibinden dahi eylece ola ve eğer memâlik-i mahrûsemden bir kimesnenin medyunu kral vilayetine varsa her ne yerde ise ol yerin hâkimine mürâfa‘a olunup

27) teftiş olundukta sabit olur ise sahibine alıverile ve bir kimesnenin borcu ve günahı olmadan âharın borcu ve günahı içün kimesneyi tutup rencide etmeyeler ve iki canibin vilayetleri

28) mâbeyninde ânların gibi bî-günahları üşendirmeyeler ve bi'l-cümle âbâ-i kiram ve ecdâd-ı izâmımız zamanlarından beri mâbeynde vâki‘ olan ahd ü emân mukarrer olup geçmiş zararları içün vekilleri

29) bir yere gelmek müyesser olmamağın ahd-nâme tarihine gelince iki canibde olan ziyandan geçilip istima‘ olunmaya ve min ba‘d cenâb-ı imâret-me‘âb Tatar hanı canibine mâdâm ki kral tarafından kadimden verilegelen

30) âdetleri vakti ile eda olunup kral tarafından ahda muhâlif bir iş sâdır olmaya han tarafından ve Tatar askerinden kralın memleketine ve âdemlerine dahl ve ta‘arruz olunmaya zarar ve ziyan eriştirilmeye

31) şöyle ki zarar erişe ferman-ı şerifimle hakkları alıverile ve Boğdan voyvodasından ve Boğdan taifesinden kral vilayetine ve âdemlerine zarar erişmeye zarar olursa sabit olduktan sonra

32) emr-i hümâyûnumla yerine konula ve kral tarafından ve âdemlerinden dahi Tatar halkına ve Boğdan taifesine ve âdemlerine ve memleketlerine zarar olursa ânların dahi yerine koyup ehl-i fesâdın

33) hakkından geleler ve Boğdan vilayetinden ba‘zı kimesneler kaçıp Leh vilayetine sığınıp ba‘dehu bir tarik ile gelip memlekete fitne bırakıp müfsidlik ederlermiş ânın gibiler taleb olunup verile

34) ve şimdiye değin alınan esirleri kralın âdemleri memâlik-i mahrûsemde buldukları yerde [sahipleri] niceye alındığına yemin verip satın alalar ziyade baha taleb etmeyeler ol esirlerden

35) İslâm'a gelmiş olanlar azâd ola küfrü üzerine olanları alıp gitmeğe mâni‘ olmayalar ve kral vilayetinde olanları [esir olan Müslümanlar] dahi ânlar salıverip yerlerine gelmeğe mâni‘ olmayalar ve

36) dostluk içinde iken gelen elçilere haber eyleyip getiren kimesnelere mâni‘ olmayalar serhaddlere geldiklerinde yarar âdemler koşula öte canibinden dahi böylece ola

37) ve bazirgânlara dahi âdet ve kanun üzere gümrüklerin verdiklerinden sonra kimesne mâni‘ ve müzâhim olmaya ve bu taraftan bir kimesnenin Leh kralına tâbi‘ bir kimesnede hakkı olsa taleb ettikte memleket hâkimleri

38) alıvereler ve hırsız ve haramiler zarar ve ziyan ettiklerinde hâkim olanlar buldurup mu‘accelen hakkından geleler ve hırsızlıkta aldıkları esbab ba‘de’s-sübut bî-kusur sahiplerine alıverile

39) ve tüccar taifesi bir kimesne ile bey‘ ve şirâ eyleyeler sicillât veya hüccet olmayınca istima‘ olunmaya ve eğer kefâlet ve eğer karzdır da‘va ve taleb ettiklerinde sicillâta veya hüccete nazar oluna

40) bu ikisinden biri olmayınca şahid-i zûr ikamet etmekle tezvir ve telbis etmeyeler kral canibinden dahi memleket hâkimlerinin ma‘lûmu olmayınca istima‘ olunmaya ve Silistre ve Akkerman

41) sancakları beğleri ve iskele eminleri ve bâc-dârları südde-i sa‘âdet-me‘âbım kullarından ve iki canibin tacirlerinden gayri Turla suyundan Leh vilayetine kimesneyi koyuvermeye ve eğer öteden

42) ve beriden gelip giden kimesnelerin yanlarında esir bulunursa ellerinden alıp geri göndereler çoban taifesi Leh vilayetine geçtiklerinde memleket hâkimlerine kendilerin ve koyunların

43) bildirip mahfi varmayalar ve otlak hakkı vereler çoban taifesi kendilerin bildirdikten sonra koyunları zâyi‘ olursa memleket hâkiminden taleb eyleyeler ve gelip giden [tüccarın]

44) bargirlerin ulak tutmaya ve sefer üzerinde yeniçeriler atların almayalar ve Boğdan voyvodası olanlar sabıkân olan krallar ile ne vechle dostluk üzere olagelmişler ise

45) minval üzere [ola ve mâbeynde] olan dostluk şartlarına muhâlif iş sâdır olmaya ve iki canibin tacirlerinin vergileri ve gümrükleri ziyade olmaya ve kralın eli altında Ermeni

46) ve sâir kefere bazirgânları Boğdan vilayetine ve sâir memâlik-i mahrûseme gelip ticaret etmek istediklerinde biyabandan ve mahfi yollardan gelmeyip kadimden bazirgânlar mürur edegeldikleri

47) tarik-i âmmdan geleler ânın gibi birinin malına ve canına zarar gelirse ehl-i fesad ele getirilip hakklarından geline ve istikamet üzere gelip giden bazirgânlar rencide olunmayıp gümrükleri

48) kanûn-ı kadim üzere alına ve bir gayri kimesnenin borcu içün tüccar taifesi tutulmaya ve çavuşlar ve sipahiler ve yeniçeriler [Leh] re‘âyâ[sı]nın yol[un]da bargirlerin almayalar ve kralın

49) bazirgânları memâlik-i mahrûsemde kendi ra‘iyyetlerinden esir olanları akçeler ile satın alıp halas etmek istediklerinde kadılar mâni‘ olmayalar ve bahası verilip halas olanları

50) geri ellerinden çıkıp almayalar ammâ Müslüman olanlar dahi kral tarafından tekrar taleb olunmaya ve ba‘zı Müslüman olmayıp efendisi yıl va‘de verip azâd olup atak-nâmesi

51) var iken Müslüman oldu deyü mâni‘ olurlarmış Müslüman olduğu sabit olmaz ise mâni‘ olmayalar ve mahrûse-i Burusa’da Lehlü’den ziyade vergi ve gümrük taleb olunmayıp

52) kanûn-ı kadim üzere alalar ve müşârünileyh kralın tasarrufunda olan vilayetine ve şimdiden sonra Moskov’dan ve sâir kefere vilayetinden feth edecek yerlere bu taraftan dahl olunmayıp

53) cümlesi taht-ı yedinde ve kabza-i hükümetinde ola ve ahd-nâme-i hümâyûnumda mestur olan şerâitin ri‘âyeti bâbında Hakk celle ve âlânın azâmetine ve hazret-i risâlet-penâhın ve cemi‘-i peygamberlerin

54) ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim ki müddet-i baka ü sebât ve eyyâm-ı hayât-ı sa‘âdet-simâtımızda mâdâm ki mûmâileyh kral tarafından hilâf-ı ahd ü emân vaz‘ sudur etmeye cenâb-ı sa‘âdet-nisâbım

55) tarafından dahi sulh u salaha ve ahd ü emâna mugâyir nesne sâdır olmaya tahriren fî evâhir-i şehr-i Zilhicceti’ş-şerife min şuhur-i sene-i tis‘a ve tis‘in mie.

Be-makam-ı Kostantiniyye el-mahmiye.

1592 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti

Bugüne kadar kaynakların varlığından bahsettiği ancak orijinali ya da bir sureti daha önce tespit edilmemiş olan 1592 tarihli Avusturya ahidnamesinin bir sureti Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi’ndeki bir inşa kitabı içerisinde tarafımızca tespit edilmiştir.[1016]

Metin[1017]

[174b] Nişancı Abdülmuhyi Paşa inşası ile Peç kralına verilen ahdnâmedir.

Sultan Murad-ı dâver-i mâlikü’r-rikâb ve ferman-fermâ-yı her-dâver-i Rabbü’l-erbâb hallâk-ı âlem-i mülk ü melekût ve rezzâk-ı benî Âdem zü’l-azameti ve’l-ceberût celle şânuhû ve azze sultanuhû hazretinin müktezâ-yı irâdât-ı ezeliyye-i kaviyyetü’t-te’siri ve müsted‘â-yı müşeyyed-i lem-yezeliyye-i adîmetü’t-tenfîzi üzere sultan-ı serîr-i ma‘allah server-i enbiyâ-i hazret-i risâlet-penâh aleyhi ve alâ alihi efdalü’s-salavâtın mu‘cizât-ı kesîretü’l-berekâtıyla

Mahallü’t-tevki‘

Ben ki sultan-ı selâtin-i memâlik-i Arab ve Acem ve Rum ve hakan-ı ferman-revâ-yı e‘âzım-ı kurum bâni-i mebâni-i saltanat ve cihan-bânî ser-efrâz-ı arsa-i nusret ve kişver-sitânî hükümet-rân-ı zafer-iktirân hıta-i basitü’l-kehbân akâsi-i ma‘âbir-i bahr-muhit şehriyâr-ı nâfizü’l-emr-i kirmân ve mermân sahib-kırân-ı adimü’l-akrân havza-i cihan olup [174a] Akdeniz’in etraf ve eknafında olan bukâ‘ kılâ‘ mümteni‘ü’l-

[1016] TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi, 3345, 174b-177a.
[1017] Bu metin Esad Efendi koleksiyonundaki mecmuada bulunan belgenin transkripsiyonudur.

inkılâ‘ın husûsen Beytullahi’l-haram ve Medine-i münevvere-i resul-ı aleyhi’s-selâmın ve bilâd-ı Kudüs ve Halebü’ş-Şam ve bi’l-cümle arâzi-i mukaddese-i lazimetü’l-ihtirâmın ve Kahire-i Mısr ve Ken‘an ve Siran-ı Yemen ve San‘a’nın ve dârü’s-selâm-ı Bağdad ve Van ve medâyin-i Revan ve Nahcivan’ın ve aksâ-yı vilâyât-ı Sudan ve Kayrevan ve emâkin ve mesâkin-i Adba ve Şirvan’ın ve şuğur-ı Habeş ve Basra ve Lahsa ve arz-ı Yunan külliyen ekrad ve Gürcistan ve deşt-i Kıpçak ve diyar-ı Tatar ve Boğdan ve Eflak’ın ve umûmen Rumeli ve Anadolu’da olan husûm-ı buldânın ve sâir memâlik ve mesâlik-i İran ve Turan’ın ve bunlardan ma‘adâ Harpit-i şimşir-âb-ı tasvir-i âteş-te’sir ve ser-pençe-i tedbir-i isabet-pezîr ile feth ve teshir olunan diyar-ı celilü’l-i‘tibâr dârü’l-emn ve’l-emânın sultanı, Sultan bin Sultan Sultan Murad Han bin Sultan Selim Han bin Sultan Süleyman Han bin Sultan Selim Han bin Sultan Bayezid Han bin Sultan Mehmed Han bin Sultan Murad Han’ım bi-fazli’llahi’l-meliki’l-mennân savlecân-ı izz ü temkin-i keff-i kifâyet-resânıma vâsıl ve inân u semend-i sa‘âdet-mend-i mapâdin-i din-i kabza-i kadr-i kudret-i fâizü’l-ihsânü’l-[175b] ihsanıma dâhil olmağla vech-i ırs bi’l-tûl ve’l-arz bârika-i leme‘ât-ı şimşir-i mihr-i tenvirim ile münevver ve ekâlim-i seb‘a ve ekânim-i selâse re’y-i kader-nüfâz-ı âlem-ârâma musahhar olup âstân-ı kudret ve miknetim bir vechle men‘î ve ref‘î olmuştur ki taht-ı âlî-baht-ı adâlet-pirâyemin ednâ pâyesine nisbet kasr-ı kayser-i pir-kusur ve serîr-i hilâfet-masir-i ferkad-fersâ-yı felek-temkinimin atabe-i zîrînine izâfet ile kürsi-i kisrâ-yı kesîrü’l-küsûr olup mânend-i mihr-i Süleyman musahhar-ı ins ü cân olmağla beyzâ-i bidâ-i tevki‘-i kazâ müfâma mecmu‘ enâm-râm ve bâb-ı nusfet-bâbım mahat-ı ricâl-i hâs u âmm olmuştur el-hamdülillâhi alâ âlâîhîleti lâ yuhdâ adedehâ ve şükrü’l-leh alâ ni‘âmaîhîleti lâ yengada mededehâ. Hâlâ sen ki Rim halkının güzidesi ve hürmetlisi ve Alaman vilayetlerinin ve Çeh ve İslovin ve Hırvat taifesinin kralı iftihârü’l-ümerâi’l-izâmi’l-îsevîyye Radolfu nam kralsın hutimet avakibuhu bi’l-hayr südde-i seniyye-i sa‘âdet-medârımıza ki melcâ-i havâkin-i zevi’l-ihtirâm ve atebe-i ref‘et-destgâhımıza ki melâz-ı selâtin-i izamdır mektub-ı sadakat-mazmûnunuz ile Rüsüar Habe? nam hisarınızın beği olan [boşluk] nam [175] elçiniz gelip tedâhül eden iki senenin vergilerini mukaddemâ irsâl olunan nâme-i hümâyûn-ı izzet-makrûnumuz muktezasınca getirip ve südde-i sa‘âdetimizde olan elçiniz ile ma‘an teslim edip ve zikr olunan mektub-ı sadakat-üslûbunuzda mâbeynde olan sulh ve salah sizin tarafınızdan mer‘î ve muhterem tutulup cenâb-ı celâlet-meâbımız tarafından dahi

kemakân mukarrer olup serhadde olan beğlerbeğilerimize ve sancak beğlerine ve sâir serhadde olan kullarımıza tenbih ve te'kid olunup ol canibin re'âyâsın rencide etmeyip men' olunmaları iş'âr olunduğundan gayri bunda olan [boşluk] nam elçiniz dahi her sekiz yılda mâbeynde olan sulh u salah tecdid olunup müceddeden ahdnâme-i hümâyûnumuz verilegelmiştir deyü girü sekiz yıla değin ahd u emân ve sulh u salah umuru mukarrer olup müceddeden ahdnâme-i hümâyûnumuz taleb ve rica ettiği pâye-i serir-i sa'âdet-encâmımıza arz ve i'lâm olunup ilm-i şerif-i âlem-şumûl-i hüsrevânemiz şâmil ve zihin-âfitâb-ı leme'ânımıza ale'l-vechi'l-kâmil ihâta hâsıl olmuştur imdi Âsitane-i sa'âdet-âşiyânımız a'dâ ve ahbab ve işfâ' ve bigâneye meftûhü'l-ebvâb olup inâyet-i bî-gâyet-i [176b] Rabbü'l-erbâb ile bâb-ı adalet-intisâbımıza müvâlât ve müvâfât üzere olanlara a'mâl-i seniyyeleri muktezası ile mükâfât ve takdim-i münâfât edenlere ef'âl-i şeni'aları hasebi ile mücâzât olunmak âbâen dâd-ı itiyâd ve ecdâd-ı âlî-nijadımızdan mevrûs ve me'lûf resm-i ma'rûfdur her zaman selâtin-i sadakat-unvân ve havâkin-i muhâlesat-nişân ve dûdmân-ı menba'ü'l-… teşyid-i mebâni-i ihlas ve te'kid-i revâbıt-ı ihtisâs edeler mâbeynde isti'âr olan şerâit-i ahd u ikrar ber-karar ve ale'l-ittisâl infisâm ve infisâlden masun ve bünyân-ı çarh-ı rasinü'l-erkân gibi mersûsü'l-bünyân olmak şîme-i kerîme-i hüsrevâne ve debdebe-i mu'ayyene-i hıdivânemizden olup ve sâbıkâ in'ikâd bulup muris-i emn u emân olan mu'âkid-i ahd u peymânın itmâmına bir yıl iki ay mikdarı zaman kalıp ve hâlâ hayyiz-i ısdara gelen nâme-i ma'delet-âsârda ahd u peymân tecdid-i merâsim-i vifâk husûsunu müşârünileyh elçiniz tevakku' ve rica ve tazarru' ve irticâ eylemeğin ahd-ı evvelden mu'ayyen olan bir yıl iki ay müntehi ve ol müddet münkazı olduktan sonra hazret-i İsa alâ nebiyyinâ ve aleyhi salâvâtu'llahi te'âlâ tarihinin bin beş yüz doksan iki senesinde vâki' [176a] olacak Yenar ibtidası ki bizim peygamberimiz efdal-i resul-i enbiyâ hazret-i Muhammed Mustafa salla'llahu aleyhi ve sellem ve alâ âlihi ve sahbihi't-tahâyânın tarih-i hicretinden bin sâl-i ferhunde-fâlde olan Yenar evvelinden Âsitane-i sa'âdet-unvânımıza her sene gönderilegelen vergiyi vakti ve mevsimi ile gönderip mukaddemâ olduğu gibi sekiz yıla değin sulh u salah ve emn u emân husûsun ri'âyeten ben dahi makbul ve mukarrer tutup serhaddlerde olan beğlerbeğilerimize ve sancakbeğlerine ve kapudanlara ve serhadde olan kullarıma mü'ekked ahkâm-ı şerifem irsâl olunup memleket ve re'âyânıza dahl ve tecâvüz etmeyip fermân-ı celilü'l-kadrimize muhâlefet edenlerin mecal verilmeyip

hakklarından gelinmek bâbında muhkem tenbih ve te'kid olunup ve Sin nam kal'ada Uskok saklamayıp haydud ve levend taifesine yüz vermeyip mu'âvenet etmeyip sulh ve salaha mugâyir vaz' olunup memâlik-i mahrûsemizde bir ferde zarar eriştirmeyeler ve Erdel kralı serhaddinde bundan akdem asâkir-i İslam varıp aldığı Fehvar Bana ve Arhod nam harabe kal'alar dahi ta'mir ve termim olmayıp hali üzere harab kala ve ol kal'alar toprağında ve sınırında yeniden kal'alar yapılmaya ve ahd-i şerifimizde oğullarınız ve karındaşınız ve karındaşınız oğulları ve gayriniz [177b] ve arşidükaları ve oğulları ve sâir tevâbi' ve levâhikiniz bile olup sâbıkâ verilen ahdnâmede mestur olan kemakân ri'âyet olunup şöyle ki sizin tarafınızdan serhaddlerde olan kapudanlarınızdan ve sâir serhadd halkından nakz-ı ahd olur husus zuhur ve sudur etmeye Âsitane-i rif'at-penâhımızdan ve memâlik-i mahrûsemiz müzâfâtında olan beğlerbeğilerimiz ve sancak beği kullarımız ve sâir asâkir-i nusret-mü'esserimiz canibinden emrimize muhâlif vaz' sudur etmeyip memleket ve vilayet ve kılâ' ve kura ve ra'iyyetinize dahl ve tecâvüz olunmayıp kâ'ide-i sulh u salah ri'âyet olunmak üzere bu ahdnâme-i hümâyûnu verdim ve ahd-ı misâk eyledim ve eymân-ı şeddâd ile yemin dahi ederim ki yeri ve göğü yoğiken var eyleyen perverdigârın birliği ve ulu aziz peygamberimizin mu'cizâtı hakkıçün bu mu'âhede olunan müddet içinde mâdâm ki sizin tarafınızdan vech-i meşrûh üzere serhadde olan kapudanlarınızı ve sâirleri ve size tâbi' olan karındaşınız oğulları ve gayriden kal'a-i Sin'de Uskok saklamayıp ve haydud ve levendâta yüz vermeyip sulh u salaha mugâyir vaz' olmayıp memâlik-i mahrûseden bir ferde zarar ve hüsrân eriştirilmeye ve bi'l-cümle bâ'is-i ihtilâl-i ahd u emân olur bir vaz' sudur etmeyip [117a] sulh u salah umuru mer'î ve mukarrer tutulup bi't-tamam ri'âyet oluna ve mukaddemâ verilen ahdnâmede mestur ve mukayyed olup ve hâlâ meşrut olan hususlar kemakân edâ olunup ol canibden nakz-ı ahd olur umura irtikâb olunmaya zikr olunduğu üzere asâkir-i fevz-mü'esserimizden ve memâlik-i mahrûse müsâfâtından kabza-i tasarrufumuzda olan Leh vilayeti halkından ve Erdel memleketi ahâlîsinden ve Eflak ve Boğdan voyvodalarından ve sâir haraçgüzâr kefere kullarımdan ki Âsitane-i sa'âdet-unvânımıza ilticâ edenlerdir asla size müte'allik olan memleket ve vilayete ve re'âyâ ve berâyânıza taht-ı hükümetinizde olan kal'a ve varoş ve kurânıza dahl ve ta'arruz ettirmeyem ve Françe kralı ve Venedik beğleri dahi kadimü'l-eyyâmdan atebe-i aliyye-i adalet-unvânımız ile dostluk edip müsâfât üzere olagelmişlerdir ânlar dahi sizin vilayetinize dahl ve ta'arruz etmeyip şol ki kâ'ide-i

müvâlât ve müsâfâttır bu müddet-i ma‘hûde içinde mer‘î tutulup hilâfına cevaz gösterilmeyip bu sulh ve salahın nef‘i ki girü ol canibe râci‘dir ol taraftan merâsim-i ahd u emân ri‘âyet olunursa inşaa’llahu’r-rahman bu canibden dahi hilâf-ı ahd nesne sudur bulmak revâ görülmez. Tahriren fî gurre-i Saferü’l-muzaffer 999.

1595 Tarihli Venedik Ahidnamesi Metni

XVI. yüzyılın son Osmanlı-Venedik antlaşması olan 1595 tarihli bu ahidnamenin günümüze ulaşan iki orijinal nüshası bulunmaktadır.[1018] Bunlardan biri İstanbul’daki Venedik balyosu için hazırlanan nüshadır. Bu belgeler günümüzde Venedik Devlet Arşivinde muhafaza edilmektedir.[1019] Bu belgeler dışında ahidnamenin sureti Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi’nde bir münşeat içerisinde kayıtlıdır.[1020]

Bu ahidnamenin daha önce Belin[1021] tarafından Mısır’daki Venedik konsolosuna ait bir suret üzerinden yayınlandığını Theunissen bildirmektedir[1022]. Ayrıca Meryem Kaçan Belin’in neşrine kendi tezinde yer vermiştir.[1023] Theunissen Venedik’te bulunan iki nüshayı Süleymaniye’deki metinle karşılaştırmalı olarak yayınlamış ve araştırmacıların istifadesine sunmuştur.[1024]

Metin[1025]

Hüve’llahü’l-Ganiyyü’l-Muğni’l-Mu‘ti’l-Mu‘în

Mehmed bin Murad han el-muzaffer da‘imâ

[1018] Theunissen, **a.g.e.**, 561. Belgeler: ASVe, Miscellanea documenti turchi, No. 1086 ve 1087.
[1019] Theunissen, **a.y.**
[1020] TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi, 3345, 164a-168a’da sayfa kenarlarına yazılmıştır.
[1021] Theunissen, **a.y.** M. Belin, “Relations diplomatiques de la République de Venise avec la Turquie (fragment)”, **Journal Asiatique**, c VIII, 1876, s. 381-424. (Belin’in neşri Mısır’daki Venedik konsolosuna aittir.)
[1022] Theunissen, **a.y.**
[1023] Kaçan, **a.g.t.**, 88-95.
[1024] Theunissen, **a.g.e.**, 561-578.
[1025] Bu metin Theunissen, **a.g.e.**, s. 561-578’den alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

1) Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-i garrâ-i ikbal-nümâ-i cihan-sitân-ı hâkânî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve's-savni's-samedânî hükmü oldur ki

2) şimdiki hâlde avn-i inâyet-i rabbânî ve meşiyet-i hidâyet-i sübhânî mukâreneti ile ben ki sultan-i selâtîn-i cihân burhân-i havâkîn-i devrân tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemin Sultan Mehemmed han ibn Sultan Murad han

3) ibn Sultan Selim han ibn Sultan Süleyman han ibn Sultan Selim Hanım hâlâ mefâhirü'l-ümerâi'l-izâmi'l-isevîye merâci'u'l-küberâi'l-fihâm fi't-tâifeti'l-mesihîyye Venedik dojı olan Marin Griman ve sâir beğleri hutimet avâkıbuhûm bi'l-hayr

4) dergâh-ı sa'âdet-destgâhıma Lonardo Donato kavaliyer prokurator nam yarar ve mu'temedün aleyh âdemisin elçi ta'yin edip arz-ı sadakat ve ihlâs eyleyip ve merhumun ve mağfurun lehüm ceddlerim Sultan Süleyman han ve Sultan Selim han ve babam Sultan Murad han

5) aleyhime'r-rahmet ve'l-gufrân zamanlarında dostluk ve mu'âhede olduğu üzere âstâne-i sa'âdetimle olan sulh ve salah ve işbu ahdnâme-i hümâyunda münderiç olan şurût ve uhûd kemâkâne mukarrer olup müceddedâ ahdnâme-i hümâyûn verilmek bâbında istid'a

6) ettikleri ecilden istid'aları hayyiz-i kabulde vâki' olup bu üslub üzere ahdnâme-i hümâyûn verile deyi hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet makrûnumla fermân-ı âlî-şânım sâdır olmağın müşârünileyh Venedik dojı ile ve sâir beğler ile sulh ve salah mukarrer olup

7) müceddeda ahdnâme-i hümâyûn verilip ahdnâmede münderiç olan şurût ve uhûd ala vechi't-tafsil beyân olunup işbu verilen nişân-ı şerifimle ahd ve eman müstahkem olup ve ahd-i hümâyûnum mukarrer ve mü'ekked olmasıyçün yemin ederim ki yeri ve göğü

8) yaradan Hakk sübhânehu ve te'âlâ hazretlerinin birliği hakkıyçün mâdâm ki ânlar tarafından ahda muhâlif iş olmaya benden dahi mu'ahede-i şerîfime mugâyir vaz' sâdır olmayıp min ba'd Venedik dojı ve sâir beğleri ile ve âdemleri ile ve deryâda ve karada

9) iki canibe müte‘allik olan yerlerin ve vilayetlerin halkı ile ve Akdeniz’de vâki‘ Tine nam-ı diğer İstendil ceziresi kal‘asıyla ve sâir tasarruflarında olan cezireler ve şehirler ve kal‘alar ve burgazları ile sulh ve salah mukarrer olup

10) bi’l-cümle Aya Marko’nun sancağın götüren kimesneler ile yaştan ve kurudan el-ân tasarruflarında olan elleri ve köyleri ile şimdiye değin tasarruflarında olup ve şimdiden sonra kendi dindaşlarından alacak yerleri ile ba‘de’l-yevm aramızda olan

11) dostluk ve barışıklık mukarrer olup Yanya sancağı sınırında olan Parga nam mevzi‘ ki sâbıkâ merhûm ve mağfurun lehü Sultan Süleyman han nevvera’llah ü te‘âlâ merkadehü emriyle yakılıp yıkılmış idi mezîd-i inayetlerinden yine ânlar canibine tasarruf

12) olunmasın emr edip zikr olunan mevzi‘ kullesiyle ve varoşuyla ve karryeleri ile ve hudud ve sınırıyla merhûm ceddim mûmâileyh hazretleri inâyet eylediği üzere ânların zabt ve tasarruflarında ola ammâ mezbûr Parga ve âna tâbi‘ olan

13) köylerde vâki‘ olan âdemleri denizden ve kurudan memâlik-i mahrûseme zarar ve ziyan ederlerse Venedik beğleri ol zarar ve ziyanı tazmin ettireler ve edenlerin muhkem hakklarından geleler ve memâlik-i mahrûsemde olan sancak beğlerinden ve subaşılarından

14) ve bi’l-cümle hüddâm-ı encüm-ihtişâmımdan hiç ahad ânların vilayetlerine ve kal‘alarına ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan eriştirmeyeler ve eğer cenâb-ı celâlet-me‘âbıma müte‘allik olan beğlerden ve asâkir-i zafer-me’sirimden ânların vilayetlerine ve kal‘alarına

15) ve burgazlarına ve âdemlerine zarar ve ziyan eriştirirlerse vâki‘ olan zarar ve ziyan fermân-ı şerîfimle yerine konulup dahl edenlerin hakklarından geleler ve mezbûr beğlerin bazirgânlarından ve âdemlerinden memâlik-i mahrûseme yaştan ve kurudan

16) kadırga ve kökeleri ve gayri küçük gemileri ile mahrûse-i İstanbul’a ve Galata’ya ve Arabistan’da İskenderiye-i Mısr’a ve Gelibolu’dan aşağıda olan boğaza ve İnebahtı ve Preveze boğazlarına ve Moton limanına gaflet ile

17) gelip girmeyip mukaddemâ dizdarlarına tenbih eyleyip icâzet ile gelip girip meğerki rüzgâr şiddet üzere fırtına olup ve yahud ânları dahi levend kalyataları kovup ol iskelelerden gayri konacak yerleri olmayıp zaruret ola

18) ol vakit gelip gireler eğer mümkün ise tenbih edeler ve gitmeli olıcak icâzetsiz gitmeyip muhalefet edenlerin hakklarından geline ânın içün Venedik beğlerine töhmet olunmaya ve memâlik-i mahrûsemden deryâ yüzüne giden

19) gemiler ve kadırga ve donanmalar deniz yüzünde Venedik gemilerine buluşursa birbirine dostluk edip zarar ve ziyan etmeyeler ânlar dahi fermân-ı şerîfimle deryâ yüzünde yürüyen gemiler ile

20) buluştuklarında yelkenlerin indirip dostlukların bildireler ve eğer yelkenlerin indirip dostlukların bildirdikten sonra zarar ve ziyan edecek olurlarsa eğer gemi ve âdem ve esbab ve ve davar ziyanıdır yerine konula hemçünân ânların gemileri

21) ve kadırgaları ve donanmaları dahi deniz yüzünde benim gemilerime ve yahut rençber gemilerine buluşurlar ise dostluk üzere geçip zarar ve ziyan etmeyeler eğer gemiler ve âdemler ve esbab ve davar ziyanıdır her ne ise yerine koyalar ve eğer ittifak

22) düşüp harami ve levend gemisine buluşup ol harami gemisi bunlara kasd edip cenk eyleye harami gemisine bunlar gâlib olalar hîn-i muharebede helâk olandan gayri ne kadar âdem esir olup diri tutarlar ise asla katl etmeyip bî-kusur sağ ve salim

23) südde-i sa‘âdetime irsal edeler muhkem hakklarından gelinip bir vechile siyaset ettirem ki sâirlerine mûceb-i ibret ola ve memâlik-i mahrûsemden donanma gemilerim ki bir tarafa sefere gide Venedik’e müte‘allik olmaya Venedik donanması epsem kendi hâlinde dostluk üzere durup

24) ve hareket etmeyip varıp kimesneye mu‘avenet etmeye ve benim donanma-i hümâyûnuma zarar ve ziyan eriştirmesine sebep olmaya benimle düşmanlık üzere olan kimesnelerin donanmaların aralarına getirmeyeler ve ânlara yardım ve azık vermeyeler ve eğer donanmalarından

25) her kim bu emrime muhalefet ederse eylediği yerde Venedik beğleri muhkem hakkından geleler sâirlerine mûceb-i ibret vâki‘ ola ve gayri vilayetin dahi parçalarına ve kadırgalarına ve gayri gemilerine rast geldikleri vakit Venedik kendi adalarına

26) ve limanlarına ve hisarlarına sığındırmayıp durgurmayalar tutmak mümkün olursa tutup mecâl vermeyip hakklarından geleler benim tarafımdan dahi olvechile amel olunup gayri vilayetin harami parçaların ve kadırgaların limanlarıma ve hisarlarıma sığındırmayıp

27) tutmak mümkün olursa tutup mecâl vermeyip hakklarından geleler ve Venedik'ten biri gelip memâlik-i mahrûsemde kimesne ile satu bazar edip akçesin tamam vermeden hile edip kaçıp giderse benim hükm-i şerîfimle varıp talep olundukta ol kimesne

28) bulunur ise rızkı sahibine alıvereler ve memâlik-i mahrûsemden bir kimesne varıp Venediklü'den biri ile satu bazar edip akçesin tamam eda etmeden kaçıp gelirse sabit olan hakkı alıverile ve memâlik-i mahrûsemde bir kimesne borç edinse ve yahut

29) bir vechile müttehem olup gaybet eylese ânın içün bir günahsız tutulmaya Venedik beğlerine ânın içün töhmet olunmaya meğerki ânların memleketine varıp dura benim canibimden dahi olvechile ettirile ve balyos kimi dilerlerse göndereler

30) isterlerse horendeleriyle gelip mahrûse-i Kostantiniye'de üç yıla karib dura tamam olmadan gide dilerse horendesiz gele maslahat ne ise göre üç yıl tamam olmadan ol dahi gide ânın yerine ol vechile biri dahi gele ve Venedik'ten

31) bir esir kaçıp memâlik-i mahrûseme gelip Müslüman olursa ve sahibi gelirse bin akçe verile sahibi gelmeyip vekili gelirse akçeyi vekiline vereler eğer küfrü üzere ise ol esir aynı ile verile memâlik-i mahrûsemden kaçıp ânlara varırsa

32) eğer Müslüman ise ve yahut mürted olduysa ta'allül etmeyip elbette aynı ile kendiyi vereler ve eğer küfrü üzere ise sahibi ve yahut vekiline bin akçe vereler eğer Mağribin levend kalyataları ve gayri yerlerin korsan kayıkları

33) deryadan ve sâir karadan olan haramiler varıp Venedik'e tâbi' olan adaları ve gayri yerlerin urup âdemlerin esir edip götürüp Rumeli'nde ve Anadolu'da ve Mağrib'de ve sâir yerlerde satıp veya kendiler kullanıp

34) bu makule esir her kimin elinde bulunursa bilâ-tereddüt ellerinden alınığ Venedik beğlerinin balyoslarına veya kâimmakamlarına veya vekillerine teslim edeler ve ol harami levend ele getirilip muhkem hakklarından gelinip ve ol esir

35) Müslüman olmuş ise azâd olup salıverile ve ahdnâme-i hümâyûna ve sulh ve salaha muhâlif Venedik re‘âyâsın ba‘zı kimesneler esir edip ve elden ele kaçırmakla ihtilâla bâ‘is olurlar imiş imdi sulh ve salah zamanında vâki‘ olan

36) Venedik esirleri her kimin elinde bulunursa Müslüman olmuş ise azâd ettirile ve eğer henüz küfrü üzere ise işbu ahdnâme-i hümâyûnum ve sulh ve salah mûcebince Venedik balyosuna veya kendi ta‘yin ettiği âdemisine teslim ettirilip

37) min ba‘d ahdnâme-i hümâyûna ve sulh ve salaha muhâlif esir ettirilmeyip edenlerin hakklarından gelinip ta‘allül ve bahane ettirilmeye deyü vârid olan hatt-ı hümâyûnum mûcebince nişân-ı hümâyûn verilmeğin kemakân ol nişân-ı hümâyûn mefhumuyla amel oluna ve Venedik

38) gemileri memâlik-i mahrûseme gelirken muhalif yel çıkıp ol gemi helâk olup ne miktar âdem kurtulursa azâd ola esbâbları kurtulursa sahibine verile kapudan canibinden ve âdemlerinden ve sâirlerinden kat‘a dahl olunmaya ve memâlik-i mahrûsemden

39) ol tarafa bir gemi varırken muhalif yel çıka ol gemi helâk olur ise Venediklü âdem kurtulur ise ânlara dahl olunmayıp esbâbları sahibine verile kat‘a dahl ve nizâ‘ olunmaya ve eğer memâlik-i mahrûsemden şol yerlerden ki kadırga ve kayıkları

40) ve gayri gemiler deryâ yüzüne çıkıp gittikleri vakit ki kapudanım ânlar ile bile olmaya ol gemilerin reisleri muhkem kefillere verile ki varıp Venedik memleketine zarar ve ziyan eriştirmeyeler eğer kefil vermeden giderler ise mücrim ve günahkâr olalar

41) muhkem hakklarından geline ve eğer kefil verdikten sonra zarar ederlerse ne zarar ve ziyan olur ise kefilleri vereler hemçünân Venedik canibinden dahi deryâ yüzüne gemileri çıka Venedik kapudanı bile olmaya reisleri muhkem kefillere verdikten sonra memâlik-i

42) mahrûseme zarar ve ziyan yetiştirirlerse olan zarar ve ziyanı kefilleri vereler eğer kefilsiz giderlerse mücrim ve günahkâr olalar muhkem hakklarından geline ve memâlik-i mahrûsemden bir haraç-güzâr ve yahut bir âmil kaçıp Venedik’e müte‘allik

43) kal‘alara ve adalara varıp temekkün etse kabul olunmaya varan âdemlere ta‘allül etmeyip aynı ile vereler ve şöyle ki âdem öldürüp ve yahut uğurluk edip rızk götürür ise aynı ile vereler benim canibimden dahi olvechile ettirilip

44) ol taraftan âdem öldürüp ve yahut uğurluk edip rızk götürürler ise aynı ile vereler ve Venediklünün birbiri arasında nizâ‘ları olsa balyosları adetlerince dinleye kimesne mâni‘ olmaya ve bir kimesnenin balyosla nizâ‘ı olsa şöyle ki

45) südde-i sa‘âdetimden mahrûse-i İstanbul’da ola vâki‘ olan kaziyyesi divân-ı âlî-şânımda istimâ‘ oluna ve lâkin ben sa‘âdet ile sefer-i hümâyûnda bulunacak olursam ânın gibi balyosla vâki‘ olan münâza‘a İstanbul

46) muhafazasıyçün konulan hâkim huzurunda kadı ma‘rifetiyle istimâ‘ oluna ve şöyle ki Venedik bazirgânları ile bir kimesnenin nizâ‘ı vâki‘ olup kadıya varalar Venediklünün kendi tercümanları hazır olmayınca kadı olan da‘vaların

47) istimâ‘ etmeye ammâ ânlar dahi ta‘allül edip tercüman hazır değildir deyü avk etmeyip tercümanların ihzar edip eğer tercümanları mühim maslahatta ise gelince tevakkuf oluna ve balyos olanı ahârın borcu içün kimesne rencide etmeyip

48) müzâyaka vermeye ve nesne ödetmeyeler ammâ müdde‘i olanlar medyunları sakin olduğu yere varıp hâkimi ma‘rifetiyle hakk ve adl üzere taleb oluna balyos dahi bu ahvâlin fasl olunmasın Venedik beğlerine i‘lâm ede

49) ve Venedik’ten İnebahtı ve Mora ve sâir memâlik-i mahrûseme bir bazirgân ki gele gayri kimesne borcu içün ânı tutup incitmeyeler ve Venediklü bazirgân Burusa’ya ve gayri yere gitmek isteye balyostan icâzet-nâme almayınca gitmeyeler

50) eğer temerrüd edip icâzetsiz gitmek isterse subaşı balyosa mu‘avenet edip koyuvermeye ve Venedik’ten gelen gemilerin neftileri memâlik-i mahrûsemde hizmete tutulmayıp nice geldiyse gemileriyle gideler ve Venedik’ten gelip temekkün eden

51) kimesneler evli olsun ergen olsun mâdâm ki gelip gidip rençberlik edip memâlik-i mahrûsemde yerleşmeye varıp geri gide ânlardan haraç talep olunmaya ve Venediklünün ba‘zı haraç-güzâr kâfirler ile nizâ‘ları olup hîn-i da‘vada Venediklü

52) şahitler ikamet ederler imiş hasm olanlar bu yer kâfirlerinden gerektir deyü müzâyaka verip Venediklü nasrânîlerin şehadetlerin kabul etmezler imiş imdi cümle nasara millet-i vâhide olduğu ecilden gerektir ki ânların eğer kefere ile

53) nizâ‘ları olup ikamet-i şâhide ihtiyaç olur ise kefere taifesinden kangı sınıftan ki şahit ikamet edip şer‘-i şerîf-i nebevî muktezâsınca ısbat edeler kabul oluna ve Venedik’ten bir bazirgân memâlik-i mahrûsemde yolda ve izde

54) ve köyde basılıp rızkı alınsa ve yahut basıldıkta bazirgân tepelenmiş olsa veya gâyip olsa vârisi ve yahut vekili gelir ise şer‘le görülüp hakk yerine vara ve Venediklü’den bir bazirgân memâlik-i mahrûseme gelip ticaret üzere kendi

55) hâlinde yürürken mürd olsa metrukâtına beytü’l-malcı karışmayıp balyoslarına teslim edeler ve Mağrib Müslümanlarından ve bunlardan gayri sâir yerlerin bazirgânları ki bey‘ ve şirâ etmek içün yaştan ve kurudan gelmeli olıcak ki Venedik

56) hükmettiği yerlere uğraya adet ve kanunları üzere metâ‘larının rüsumun aldıktan sonra mâni‘ olmayalar ve zarar ve ziyan eriştirmeyeler memâlik-i mahrûseme nice dilerlerse gelip gideler ve Korfuz’dan yukarı boğazda yürüyen

57) gemiler Venediklü olsun ve gayri olsun ki Venedik’e ticarete varalar ve geleler kimesne mâni‘ olmaya zarar ve ziyan eriştirmeyeler meğerki yaramazlık etmiş olalar ve bir Venedik gemisi âdet ve kanun üzere İstanbul’da

58) aranıp gittikten sonra ki kanûn-ı kadim üzere bir dahi boğaz hisarları önüne vardıkta aranıp ândan sonra gitmeye icâzet verile ve hâliyâ kanûn-ı kadime muhalif Gelibolu’da dahi aranır imiş min ba‘d Gelibolu’da

59) aranmayıp âdet-i kadime muktezâsınca geri hemen boğaz hisarları önünde aranıp gide ve Zaklise ceziresiyçün sal-be-sal âstâne-i sa‘âdetime bin beş yüz sikke altın irsâl ve îsâl edeler ve memâlik-i mahrûseme Arabistan memleketleri

60) feth olunduğu zamandan beri olıgelen üslub-ı kadim üzere iki pare mavnaları Mısır İskenderiyesine ve iki kıt‘a mavnaları dahi mahrûse-i Şam’a tâbi‘ olan Trablus ve Beyrut iskelelerine olıgeldiği üzere esbâb

61) ve meta‘larıyla mukarrer olan vakitte ve mevsimlerinde gelip gideler vaktinden ve mevsiminden te’hir etmeyip eğer iki mavnalardır ve eğer dahi ziyadedir ve eğer büyük ve küçük gemileridir şimdiye değin ne vechile gelip gidip bey‘ ve şira edegelmişler ise

62) geri edip olıgelene muhâlif nizâ‘ etmeyeler ve mahrûse-i İstanbul’da ve Beyrut ve Trablus iskelelerinde ve sâir yerlerde eğer akçe ve eğer meta‘dan evvelden olıgelene muhâlif ihdas olunan bid‘atler ref‘ olunup kadimden

63) nice olıgeldiyse âna göre amel olunup kanûn-ı kadime muhâlif kimesneye te‘addi ettirilmeye ve merhûm ceddim Sultan Süleyman han zaman-ı şerifinde verilen ahdnâme-i hümâyûn muktezasınca mu‘tâd-ı kadimden ziyâde gümrük taleb olunmayıp gümrük

64) hususunda kanûn-ı kadim olan kanunnâme defteri mûcebince müstakilen emr-i şerîf verile ki dergâh-ı mu‘allâmda ve Şam Trablusu’nda ve Mısır İskenderiyesi’nde ve sâir memâlik-i mahrûsemde sakin olan Venedik balyosları ve konsolosları ol emri

65) temessük edeler ve mezbûr mavnalara ve sâir gemilerine ve tacirlerine ve metâ‘larına beğlerbeğilerimden ve beğlerimden ve sâir kullarımdan hiç ahad kanûn-ı kadime muhâlif zulm ve te‘addî etmeye emn üzere olalar kimesne ânları rencide etmeye

66) ve Arnavutluk’ta ve Bosna vilayetlerinde olan yerlerin ba‘zı bu cânibin tasarrufuna girip ve ba‘zı Venedik beğlerinin ellerindedir iki cânibin ellerinde olan hisarların kadimi sınırı ve karyeleri vere bozulmadan ne vechile zabt olunagelmiş ise min ba‘d

67) ol vechile zabt oluna deyü bu bâbda tarafeynden mezbûr vilayetlerin hâkimlerine müceddeda emirler gönderilip tenbih olunup ve sâbıka Bosna beği olan Ferhad beğe emirler vârid olup Yakomo Soranso nam Venedik elçisi muvâcehesinde sınır kat‘ olunup

68) ne vechile ta‘yin ve tebyin olduysa vuku‘ı üzere amel oluna ve mukaddemâ fitretten sonra merhûm ve mağfurun lehü ceddim Sultan Selim han zamanında tekrar sulh olundukta üç yıla değin vermeğe müte‘ahhid oldukları üç yüz bin altını tedriçle bî-kusur eda ettikleri

69) hızâne-i âmiremde mahfuz olan defterde mukayyed olup ve merhumun ve mağfurun lehüm ceddlerim Sultan Süleyman han ve Sultan Selim han ve babam Sultan Murad han tâbe serâhum zamanlarında zikr olunan filoriden gayri sâir vâki‘ olan

70) şartları ve ahdları bi’t-tamam yerine getirdikleri ecilden tekrar işbu ahdnâmede derç olunmamıştır min ba‘d ol hususlar için dahl ve ta‘arruz olunmaya ve merhumun zamanlarında ve cülûs-ı hümâyûnumdan sonra verilen ahkâm-ı şerîfeyi

71) kemakân mukarrer tuttum mâdâm ki südde-i seniyye-i sa‘âdet destgâhımda kurudan ve yaştan düşmanlık üzere olanlara Venedik dojı ve beğleri kavlen ve fi‘len mu‘în ve zâhir olmayalar vâki‘ olan sulh ve salahdan tecavüz ettirmeyem ben dahi

72) Hakk sübhâne ve te‘âlâ hazretlerinin ululuğu ve vahdâniyeti hakkıyçün ve habîb-i ekrem ve şefi‘-i ümem iki cihan güneşi peygamberimiz Muhammed Mustafa salla’llah ü te‘âlâ aleyhi ve sellem hazretlerinin hürmetiyçün ahd ve yemin ederim ki mâbeynde mün‘akid olan dostluk ve sulh ve salahtan

73) ve şerh ve beyân olunan şurût ve uhûddan udûl ve inhirâf göstermeyem şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timad kılalar tahriren fî evâil-i şehr-i rebi‘u’l-âhir min şühur-ı sene erba‘ ve elf mine’l-hicreti’n-nebeviyye aleyhi efdalü’t-tahiyyat ellezi bü‘ise ilâ külli fîhi

74) be-makam-ı Kostantiniyye el-mahrûse. m.

1597 Tarihli Fransa Ahidnamesi Sureti Metni

Osmanlılar XVI. yüzyılın sonunda meydana gelen İspanyol-Fransız mücadelesinde Fransızları destekteklemiş, bu desteğin kazanılmasında Fransa elçisi François de Savary’in büyük yararlılığı görülmüştür. 1595 yılında Osmanlı tahtına Sultan III. Mehmed’in çıkması üzerine Savary yürüttüğü başarılı diplomatik müzakereler sonucunda 1597 yılında Osmanlılardan yeni bir ahidname almıştır. Bu ahidname daha önce herhangi bir neşir veya incelemeye konu olmamıştır.

Metin[1026]

Françe padişahına verilen ahdnâme-i hümâyûndur Sultan Mehmed Han zamanında tecdid olunmuştur.

Nişân-ı hümâyûn oldur ki hazret-i Hakk celle ve âlânın uluvv-i inâyet-i bî-gâyeti ve server-i enbiyâ-ı aleyhi ve alâ âlihi efdalü't-tahiyyatın mu'cizât-ı kesiretü'l-berekâtı ile ben ki sultan-ı sanâdid-i selâtin ve esâtin-i havâkin ve tâc-bahş-ı hüsrevân-ı evreng-nişîn-i rû-yı zemin ve eşref-i medâyin ve emsâr ve ebrek-i mübârek-i eymen-i diyâr olan Haremeyn-i şerifeyn hâdimi ve Kudüs-i mübareğin hâmi ve hâkimi ve Rumeli ve Temeşvar ve vilayet-i Bosna ve Sigetvar ve vilayet-i Anadolu ve Karaman ve eyalet-i İmâdiye ve Van ve diyar-ı Arabistan ve umûmen Kürdistan ve şimşir-i zafer-te'sir ve sinân-ı can-sitânımız ile feth ve teshir olan Kars ve Gürcistan ve Demirkapı ve Tiflis ve Şirvan caniblerinin ve Kırım ve Deşt-i Kıpçak iklimlerinin ve Kıbrıs ve Zülkadir ve Şehrizol ve Diyarbekir ve Haleb ve Rum ve Çıldır-ı Erzurum ve Şam-ı darü's-selâm nüzhet-rüsûm ve darü'l-hilâfe Bağdad ve Kûfe ve Basra ve Lahsa ve Sevakin ve San'a ve Mısır ve Yemen ve Habeş ve Aden vilayetlerinin ve dârü'l-cihad-ı Tunus ve Halkü'l-vâd ve Trablusgarb ve sâir memâlik-i dârü'l-harbden kuvvet-i kâhire-i hüsrevâne ve satvet-i bâhire-i mülükânemiz ile bi-avnillahi'l-meliki'n-nasir kabza-i feth ve teshire getirilen medâyin ve emsâr ve memâlik-i diyarın şehriyârı ve erâik-i izzet-disârın tâcidârı ve Akdeniz ve Karadeniz'in ve dahi nice memâlik ve cezâyir ve benâdir ve ma'âbirin ve kabâil ve aşâyir ve nice yüz bin asâkir-i nusret-me'âsirin ve Papa ve Pesperen ve Bulata ve Yanık nam kılâ'ın husûsen bi-inâyeti'llahi'l-meliki'l-mu'în bizzat cenâb-ı celâlet-me'âbım varıp asâkir-i mansurum ile feth ve teshir edip memâlik-i mahrûseme munzam kıldığım Eğri nam bir kal'a-i üstüvâr ve bir hısn-ı hasin-i nâmdârın padişah-ı ma'delet penâhı ve şehinşâh-ı nusret-destgâhı Sultan Mehmed Han ibn Sultan Murad Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Süleyman Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Bayezid Han ibn Sultan Mehmed Han'ım hazret-i Vehhâb-ı Mâlikü'r-rikâb te'âlâ şânühü an şevâibi'l-irtiyâbın kemâl-i fazl-ı bî-hisâbı ile melce-i selâtin-i şerâifü'l-ensâb ve me'vâ-yı havâkin-i ulü'l-ahsâb olan ebvâb-ı âliyetü'l-itâbımıza iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-îsevîyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-

[1026] TYEK, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi 3345, vr. 175a-178a (sayfa kenarları)'ndaki metnin transkripsiyonudur.

milleti'l-mesîhîyye muslihu mesâlih-i cemâhiri't-tâifeti'n-nasrânîyye sahib-i [175b] ezyâli'l-haşmet ve'l-vakar sahib-i delâili'l-mecd ve'l-iftihâr Françe padişahı hutimet avâkibuhu bi'l-hayr kendinin mukbil-i makbullerinden ve müdebbir beğzâdelerinden Âsitane-i sa'âdetimde elçilik hizmetinde olan kıdvetü'l-ümerâi'l-milleti'l-mesîhîyye Berve kal'asının vali ve zabiti olan Françesko Savari nam mu'teber elçisi dergâh-ı sa'âdet-destgâha gelip ahd-i pişin ve devr-i dîrinden ilâ hâze'l-hîn abâ-i kirâm ve ecdâd-ı izâmımız enara'llahu te'âlâ berâhinehum ile Françe padişahı mâbeyninde mün'akid olan kadimî üslub-ı marzi üzere dostluk kemakân mer'î olmak mûmâileyh Françe padişahının kusvâ-yı âmâl ve aksâ-yı mâ-fi'l-bâlı olup bundan akdem Françe padişahının elçilerine ve konsoloslarına ve tercümanlarına ve tacirlerine ve sâir re'âyâlarına dahl ve ta'arruz olunmayıp zıll-ı zalil-i ma'delet-iştimâlimizde âsude hal ve müreffehü'l-bâl olalar deyü sa'idü'l-hayat ve şehidü'l-memât merhûm ve mağfurun-leh babamız Sultan Murad Han aleyhi'r-rahme ve'r-rızvânın zaman-ı sa'âdet unvânlarında ahdnâme-i hümâyûn verilip hâlâ serir-i saltanat ve evreng-i hilâfet cenâb-ı celâlet-me'âbımıza müyesser olmağla âna göre müceddeden ahdnâme-i adalet-esâsımız iltimâs ve rica olunmağın ben dahi müşârünileyh babam rahmetu'llahi'l-meliki'l-allâm inâyet kıldığı ahdnâme-i hümâyûnun mazmun-ı adalet-meşhûnun mukarrer tutup işbu ahdnâme-i hümâyûn-ı adalet-unvânı inâyet ve erzâni kılıp ferman-ı kazâ-cereyânımız bu vechle sâdır oldu ki Venedikli ve İngiltereli'den ma'adâ Ceneviz ve Portukal ve İspanya ve Katalan tacirleri ve Çeçilya ve Ankona ve Floridin ve Dobro Venedik ve bi'l-cümle Françe padişahının namı ve sancağı altında yürüyenler kadimü'l-eyyâmdan ilâ hâze'l-hîn ne vechle yürüyegelmişler ise min ba'd dahi kemakân ol minvâl üzere kalyonları ve gemileri ile kendi hallerinde gelip gidip mâdâm ki ânlar tarafından bâ'is-i emn ve felâh olan sulh u salaha mugâyir bir vaz' sâdır olmaya bu canibden dahi şerâit-i ahd u emân alâ-mâ-kân ri'âyet oluna ve müşârünileyh Françe padişahının hâlâ rica eyleyip pâye-i serir-i sa'âdet-masirime arz olunup hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnumla ahdnâme-i hümâyûnuma yazılsın deyü ferman-ı şerifim olduğu üzere Venedikli ve İngiltereli'den ma'adâ müstakil elçileri olmayan cümle harbî tüccar [176a] tâifesi Françe sancağı altında gelip harbî tüccar sonradan Françeli ahdnâmesine ilhak olunmuştur min ba'd İngiltere elçisi tarafından ve gayriden dahl ve ta'arruz olunmaya bu husus içün mukaddem ve muahhar bir tarikle emr-i şerif dahi ibrâz olunursa bu ahdnâme-i hümâyûnum mucibince amel oluna ve

Françe padişahı olanlar kadimden Âsitane-i sa‘âdetimizle dostluk üzere olup dostluğa halel verir vaz‘lar olmamağla merhûm ve mağfurun-leh dedem Sultan Selim Han tâbe serâhu zamanında memnu‘ olan metâ‘dan penbe ve rişte-i penbe ve sahtiyan verile deyü hükm-i hümâyûnum verilmiş imiş hâlâ Âsitane-i sa‘âdetime olan kemâl ihlâs ve ihtisaslarına binâen memnu‘âttan akçeleriyle balmumu ve gön verilip bir ferd mâni‘ olmaya ve vilayetlerinden âdemleri ve tüccarı memâlik-i mahrûseme getirdikleri kuruştan evvelden resm alınmamağla hâlâ dahi taleb olunmaya ve kuruşunuzu akçe kat‘ ederiz deyü defterdârlar ve darbhane eminleri dahl eylemeye ve Françe tüccarından ba‘zı harbî gemilerine girip kendi hallerinde ticaret üzere iken harbî gemide bulundunuz deyü kendilerinden esir ve esbabların girift ederlermiş mâdâm ki kendi hallerinde ticaret üzere olup çektirir gemide fesad üzere olmayalar ol bahane ile esbabları girift kendileri esir olmaya ânın gibi Françeli esir bulunur ise ıtlak olunup esbabı verile ve harbî tüccar tâifesi navlun ile bunların gemilerine metâ‘ yüklettiklerinde harbîsiz deyü bir ferd rencide eylemeye ve müşârünileyh Françe padişahının hâlâ ricası üzere tacirleri vilayetlerinden getirdikleri ve alıp gittikleri metâ‘larından kadimden ne bahaya tutulup gümrük alınageldiyse girü ol minvâl üzere alınıp ziyâde bahaya tutulmaya Cezayir-i garb korsanları limanlarına vardıkta ri‘âyet olunup barut ve kurşun ve yelken ve sâir âlât verilip lakin mezbûrlar Françe tüccarına rast geldiklerinde esir ve malların gâret ederler imiş merhûm babam tâbe serahu zamanında bi’d-defe‘ât tenbih olunup mütenebbih olmayıp te‘addi üzereler imiş bu hususa dahi rızâ-yı hümâyûnum yoktur o makule Françeli esir var ise ıtlak olunup malları bî-kusur verile min ba‘d mütenebbih olmayan korsanların şenâ‘at ettiğin müşârünileyhim [176b] nâme ile i‘lâm ettikte kangı beğlerbeği zamanında olur ise ol beğlerbeği ma‘zul olup gâret olunan esbab tazmin ettirile bu bâbda mûmâileyhin şükr-i şikâyeti makbul-ı hümâyûnum ola ve elçileri hizmetinde olan tercümanları olageldiği üzere hâricden ve kassablıktan ve sâir tekâlif-i örfiyyeden mu‘âf olalar ve Françeli’ye tâbi‘ olan gemilere her kim metâ‘ yüklerse elçilerine konsoloslarına âit olan resmlerin ve baylac hakların bî-kusur verip inâd ve muhâlefet eylemeyeler ve Françeli’nin birbiri arasında kan ve yahud gayri şenâ‘at vâki‘ olur ise elçileri ve konsolosları ayinleri üzere görüp fasl edip zabitlerimden bir ferd dahl ve ta‘arruz eylemeye ve tacirlerinin ahvâli içün nasb eyledikleri konsoloslarından ba‘zı kimesneler da‘va ettiklerinde kendilerin habs edip evlerin mühürleyip te‘addi etmeye konsolosları ile da‘vası olanların husûsu

Âsitane-i sa‘âdette istimâ‘ oluna ve zikr olunan mevaddın hilâfına mukaddem ve muahhar emr-i şerif ibrâz olunur ise istimâ‘ olunmayıp ahdnâme-i hümâyûnum mucibince amel oluna ve müşârünileyhin silsile-i nesebi millet-i mesîhiyye ve mülûk-ı tavâif-i îsevîyye meyânında meşhur olan krallar ve banlardan mukaddem ve mukallid hükümet-i müfevvaz ve müsellem olduğundan mâ‘adâ abâ ve ecdâd-avâlî-i şânımız zamanından buna gelince atebe-i adalet-unvânımıza dahi cümle krallardan ziyade hulûs-bâl ile dostluk edip şimdiye değin mâbeynde asla nakz-ı ahd u emân ve neks-i misâk ve eymân vâki‘ olmayıp südde-i sa‘âdet-menâsımıza kemâl-i ihlâs ile ihtisâsta sâbit-kadem ve râsih-dem olageldikleri ecilden Âsitane-i sa‘âdet-âşiyânımızda mukim olan Françe elçileri divân-ı bülend-eyvânımıza geldiklerinde vüzerâ-i izamımıza ve müşirân-ı zevi’l-ihtirâmımıza vardıklarında İspanya ve sâir kralların elçilerine üzerlerine kadimden olageldiği üzere takaddüm ve tasaddur eyleyeler ve Françelilerin kendi mallarıyla ve sâir esbablarıyla gelip gidip kalyonları ve sâir gemileri cemi‘ zamanda iskelelere ve limanlara ve sâir memâlik-i mahrûsemize istimân ile emn u emân üzere gelip gidip ânın gibi deryada fırtına müzâyaka verip gemilerine mu‘âvenet ve müzâheret lâzım oldukta ol mahalde hazır bulunan eğer hassa gemiler [177a] halkı ve eğer gayridir mu‘âvenet ve müzâheret eyleyeler ve kalyonların serdârı ve rüesanın muhtarı kapudanların kâimmakâmı ri‘âyetinin ihtimâmı hususunda dakika fevt olunmayıp ve akçeleriyle zâd u zevâdeleri tedârikinde say‘ u ikdâm eyleyeler ve eğer şiddet-i rüzgâr ile deniz gemilerin karaya atar ise beğler ve kadılar ve gayriler mu‘âvenet edip kurtulan esbab ve emvâl girü kendilere verilip dahl olunmaya ve bi’l-cümle eğer kuruda ve eğer deryada kendi hallerinde yürüyen Françelilere kimesne mâni‘ olmayıp dahl ve ta‘arruz kılmaya ol diyar tacirleri ve tercümanları ve sâir ânlara müte‘allik âdemleri deryadan ve karadan memâlik-i mahrûseme gelip bey‘ ü şirâ ve ticaret eyleye şöyle ki rüsum-ı âdiye ve konsolosluk hakkıdır âdet ve kanun üzere veregeldiklerinden sonra gelişte ve gidişte kapudanlardan ve deryada yürüyen hassa ve gönüllü reislerden ve gayriden ve asker halkından kimesne mâni‘ olmaya kendilere ve esbab ve emvallerine ve âdemlerine ve davarlarına dahl olunmaya ve Françeliden biri medyun olsa deyn borçludan taleb olunup alına kefil değil ise âhar kimesne tutulup taleb olunmaya eğer biri mürd olsa esbab ve emvaline kimesne dahl etmeye kime vasiyet ederse âna verile vasiyetsiz mürd olur ise konsolosları ma‘rifeti ile ol yerli yoldaşına verile beytü’l-malcılar dahl eylemeye Françe ve âna tâbi‘ olan yerlerin

tercümanları ve tacirleri ve konsolosları memâlik-i mahrûsemde bey‘ u şirâ ve ticaret ve kefalet hususlarında ve sâir umûr-ı şer‘iyyede kadıya varıp sebt ve sicill ettirip veya hüccet olalar sonra nizâ‘ olunursa hüccette veya sicille nazar olunup mucibince amel oluna bu ikisinden biri olmayıp mücerred şahid-i zûr ikâmet edip hilâf-ı şer‘ nesne da‘va ederlerse mâdâm ki kadılardan hüccetleri olmayıp ve yâhud sicilde mukayyed bulunmaya ânın gibi tezvir ettirilmeyip hilâf-ı şer‘ olan da‘vaları istimâ‘ olunmaya ve ba‘zı kimesneler bize şetm eylediniz deyü iftira edip şahid-i zûr ikâmet eyleyip mücerred celb ve ahz içün hilâf-ı şer‘ rencide ederler ise men‘ ve def‘ oluna bunlardan biri deyn edinse ve yâhud bir vechle müttehem olup gaybet eylese ânın içün günahsız kefili olmayan âhardan kimesne tutulmaya [177b] ve Françeliye müte‘allik esir bulunur ise elçileri ve konsolosları ta‘yin eyleyip Françelidir derler ise ânın gibi esir sahibi veya vekili ile südde-i sa‘âdetime gönderile ki kaziyyesi görüle ve Françe ve âna tâbi‘ yerlerden memâlik-i mahrûsemde temekkün edenler evli olsun ergen olsun rençberlik edenlerden harac taleb olunmaya İskenderiye ve Trablus-ı Şam ve Cezayir ve sâir yerlerin iskelelerinde nasb olunmuş konsolosların yerine ol hizmet uhdesinden gelir yer âdemlerin ta‘yin eyleyip gönderdiklerinde kimesne mâni‘ olmaya ve Françe tüccarı ile bir kimesnenin nizâ‘ı olsa kadıya vardıkta Françelinin tercümanları hazır bulunmasa kadı da‘vaların istimâ‘ etmeye eğer tercümanları mühim maslahatta ise gelince tevakkuf oluna ammâ ânlar dahi ta‘allül edip tercümanımız hazır değildir deyü avk etmeyip tercümanların ihzar eyleyeler ve Françelilerin birbiri ile nizâ‘ı olsa elçileri ve konsolosları âdetlerince görüp nasb edeler kimesne mâni‘ olmaya şöyle ki levend kayıkları deryadan varıp Françelileri esir edip götürüp Rumeli’nde Anadolu’da satalar ânın gibi esir bulundukta gereği gibi dikkat ve ihtimam ile teftiş olunup her kimin elinde bulunur ise kimden aldığın bulduralar şöyle ki aldığı kimesneler levende müntehi ola ol levend ele girip vâkı‘a esir Françeli idüği zâhir olur ise ol levendin hakkından geline ol esir Müslüman olmuş ise azâd olunup salıverile henüz küfrü üzere ise şer‘le girü Françelilere teslim oluna ve Françe gemileri âdet ve kanun-ı kadime muhâlif Gelibolu’da … İstanbul’da aranıp gittikten sonra kanun-ı kadim üzere bir dahi boğaz hisarı önünde aranıp icâzet verilir imiş hâlâ kanun-ı kadime muhâlif Gelibolu’da dahi aranır imiş min ba‘d âdet-i kadime mucibince heman boğaz hisarları önünde aranıp gide ve memâlik-i mahrûsemde derya yüzüne çıkan gemiler ve kadırgalar ve donanmalar deryadan Françe gemilerine buluştukta birbirine dostluk edip zarar ve

ziyan etmeyeler Venediklüye verilen ahdnâme-i hümâyûnumda mestur olan hususlar Françeli hakkında dahi mukarrer olup şer‘-i kavime ve ahdnâme-i hümâyûnuma mugâyir kimesne mâni‘ [178a]ve müzâhim olmaya kalyonları ve gemileri memâlik-i mahrûseme geldiklerinde zabt ve sıyânet olunup emin ve sâlim girü gideler eğer esbab ve emvali yağma olunmuş bulunur ise gâret olunan esbab ve emvalin ve âdemlerin zuhura gelmesi bâbında say‘ ve ikdâm olunup ehl-i fesad her kim olur ise olsun gereği gibi hakklarından geline beğlerbeğiler ve kapudanlar ve sancak beğleri kullarım ve kadılar ve eminler ve hassa reisler ve gönüllü reisler işbu ahdnâme-i hümâyûnumun mazmun-ı ma‘delet-efzunu ile amel edip hilâfına cevaz göstermeyeler ve bi’l-cümle ceddim merhûm ve mağfurun-leh Sultan Süleyman Han aleyhi’r-rahme ve’l-gufrânın verdiği ahdnâme mucibince amel edip âna muhâlif asla dahl ve ta‘arruz ettirilmeye zikr olunan ahd üzere mâdâm ki südde-i sa‘âdet-penâhıma sadakat ve ihlâsda ânlar sâbit-kadem ve râsih-dem olalar ben dahi dostluğu kabul edip ahd ve yemin ederim ki âsumân zemini halk eden Hüdâ-yı Mu‘în hakkıyçün ve ecdâd-ı izâmım ve babam tâbe serâhum ruhlarıçün bu taraftan dahi hilâf-ı ahd ve misâk ve mugâyir-i akd ve ittifak iş olmaya şöyle bileler alâmet-i şerife i‘timad kılalar tahriren fî evâil-i Şa‘ban sene hamse ve elf.

1597 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Metni

Sultan III. Mehmed tarafından verilmiş olan 11-20 Kasım 1597 tarihli Lehistan ahidnamesinin Türkçe aslı bu gün Varşova Eski Vesikalar Arşivi’nde bulunmaktadır.[1027] Yine aynı arşivde belgenin Lehçe tercümelerinin mevcut olduğunu Kołodziejczyk haber vermektedir.[1028] Türkçe ahidname İngilizce tercümesi ile birlikte Kołodziejczyk tarafından yayınlanarak ilim âlemine tanıtılmıştır.[1029] Ayrıca belgenin Türkiye’de yapılmış bir yayını günümüz Türkçesi ile metnin özetini vermektedir.[1030]

Metin[1031]

[1027] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 303. Belge: AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 276, no. 511.
[1028] Kołodziejczyk, **a.y.**. Belge: AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 273, no. 508; AGAD, Libri Legationum, sign. 26, 15a-18a.
[1029] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 303-312.
[1030] **Yoldaki Elçi**, s. 104-109.
[1031] Bu metin Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 303-307’den alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

1) hazret-i Rabbü'l-izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyet-i bî-gâyeti ile ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i risalet

2) pişvâ-yı zümre-i enbiyâ muktezâ-yı fırka-i asfiyâ iki cihan fahri Muhammed Mustafa salla'llah ü aleyhi ve sellemin

3) mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ile ve çâr-yâr ke-zaynu rıdvanu'llah te'âlâ aleyhim ecma'în ve cemi'-i evliyâ-i izâm

4) ve etkiyâ-i kirâmın ervâh-ı mukaddeseleri mürâfakatı ile

Mehmed bin Murad Han el-muzaffer da'imâ

1) ben ki sultan-ı selâtîn-i zaman ve burhân-ı havâkîn-i devran tâc-bahş-ı hüsrevân-ı cihân zıllu'llahi'l-Meliki'l-Mennân hâdimü'l-haremeyni'ş-şerifeyn sâni İskender Zülkarneyn ber-mûceb-i fehvâ-i sa'âdet-ihtivâyı ve emmâ bi-ni'meti Rabbika fa-haddis eşrefü'l-medâ'inü'l-emsâr

2) akdesü'l-memâlikü'l-aktar Mekke-i müşerrefe-i mükerreme ve Medine-i münevvere- mu'azzemenin ve Kuds-i şerif ve Lahsa ve Katif ve Mısr ve Yemen ve San'a ve Aden'in ve Basra ve Habeş ve Sivas ve Mar'aş ve Şam-ı dârü's-selâm ve Haleb ve Trablus-ı Şam ve Nihavend ve Pelengan ve Musul

3) ve Diyarbekir ve Revan ve Tebriz ve Nahcivan ve Erzurum ve İran'ın ve memâlik-i Şirvan ve Karabağ ve Gürcistan ve umûmen Kürdistan ve Türkistan'ın ve Anadolu ve Karaman vilayetlerinin ve Boğdan ve Eflak ve Demirkapı ve Deşt-i Kıpçak iklimlerinin

4) ve Akdeniz ve Karadeniz ve Derya-i Kulzum'un ve Diyar-ı Arab ve Acem ve ekâlim-i Türk ve Dilem'in ve Bağdad ve Şehrizol ve hasretü'l-müluk olan İstanbul'un ve dârü'l-cihad ve'l-harb Cezayir-i Mağrib ve Trablus-ı Garb

5) ve evtân-ı Tunus ve cezire- Kıbrıs'ın ve umdetü'l-memâlik ü diyar Rumeli ve Temeşvar ve Bosna ve Budun ve Kefe ve Trabzon caniblerinin ve bunların emsâli dahi nice memâlik-i nâ-mahsûrenin kıla'-i felek-irtifa'

6) ve bika‘-i kesirü’l-intifa‘ın padişahı ve sultanı ve şehinşâhı ve hakanı Sultan Mehemmed Han ibn Sultan Murad Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Süleyman Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Bayezid Han ibn Sultan Mehemmed Han ibn

7) Sultan Murad Han’ım bundan akdem Leh kralı olanlar atebe-i aliyyemize envâ‘-i sadakat ve ihlasıyla ihtisâs ve ilticâ ve intisâb ve intimâ edip dostluk ve muhabbet arz edegelmeğin hâliyâ Leh kralı ve Litvanya ve Rusya ve Prusya ve Mazovya ve Livonya

8) ve sâir yerlerin ulu dukası ve Sviçya vilayetinin vârisi ve kralı olıcak iftihârü’l-ümerâi’l-izâmi’l-iseviyye muhtârü’l-küberâi’l-fihâm fi’l-milleti’l-mesihiyye muslihu masâlihi cemâhiri’t-tâifeti’n-nasraniyye sahibu ezyâli’l-haşmetü’l-vakar sahibü’l-delâyili’l-mecdü’l-iftihâr

9) Jigmune hutimet avakibühü bi’l-hayr asitane-i sa‘âdet-âşiyânemize mu‘teber ve güzide beğlerinden olan kıdvetü ümerâi’l-milleti’l-mesihiyye Istanislav Pan Gulska Bar istarotası zîdet-itâ‘atuhuyu elçilik ile gönderip izhâr-ı sadakat ve ihlâs eyleyip

10) müşârünileyh elçisi ile irsâl eylediği nâmesinde kemakân mâbeyn sulh ve salah üzere olmasın istid‘a ve müceddeden ahd-nâme-i hümâyûnum rica eylediği ecilden mezîd-i merâhim-i aliyye-i şâhâne ve meziyet-i ekârim-i seniyye-i padişâhânemizden istid‘a ve iltimâsı şeref-kabule

11) peyveste olup üslub-ı sâbık üzere müceddeden işbu ahd-nâme-i hümâyûnu verdim ve buyurdum ki mumaileyh kralın memleket ve vilayetlerine ve kal‘alarına ve varoşlarına ve bi’l-cümle taht-ı tasarruflarında olan yerlerine cenâb-ı celâlet-me‘âbım

12) tarafından ve vüzerâ-i izâm ve mirmirân-ı fihâm ve ümerâ-i kiram ve sâir asâkir-i mansûremden bir vechle zarar ve ziyan eriştirilmeye ve müşârünileyh kral tarafından ve beğlerinden ve Kazak eşkıyasından ve tevâbi‘inden ve sâir ehl-i fesaddan memâlik-i mahrûseme ve serhaddlerde olan

13) kal‘alarıma ve varoşlarıma ve sâir memâlik-i mahmiyeme tâbi‘ olan kasabat ve kurâya ve araziye bî-vech mine’l-vücuh dahl ve ta‘arruz olunmayıp ve zarar ve ziyan eriştirilmeye ve’l-hâsıl dostuma dost ve düşmanıma düşman olup mâbeynde iki canibin âdemi ve elçileri varıp gelip

14) kendilerine ve mallarına ve rızklarına zarar ve ziyan erişmeye ve geçen senede vâki‘ olan fetrette bu canibden aldıkları esirleri mumaileyh kral dikkat ve ihtimam ile teftiş edip buldurup emin ve sâlim bu canibe gönderdikten sonra zikr olunan

15) fetrette Leh vilayetinden alınıp İslâm’a gelmeyip küfr üzere olan esirler dahi Lehlü idükleri sabit olduktan sonra kralın gelen âdemisine teslim oluna ve işbu ahd-nâme-i hümâyûnum tarihinden sonra iki taraftan birer tarik ile esir alırlar ise baha taleb olunmayıp

16) Lehlü idükleri sabit olduktan sonra sahipleri azâd edip salıvereler ve iki canibin bazirgânları denizden ve karadan gelip gidip bey‘ ve şira edeler bulundukları yerlerde âdet ve kanun üzere rüsumu her ne ise vereler kimesnenin malına ve nefsine zarar ve ziyan olmaya ve vilayet-i Leh’den gelen

17) bazirgânlardan memâlik-i mahrûsemde fevt olur ise müteveffanın muhallefâtı bu canibden alınmayıp hıfz oluna ol canibden kralın mektubu ile vârisi geldikte teslim oluna ve eğer bizim bazirgânlarımızdan memâlik-i Leh’de fevt olur ise kral dahi vech-i meşrûh üzere eyleye ve işbu

18) ahd-nâme-i hümâyûnum tarihinden sonra kralın memleketine bu tarafa müte‘allik bir kimesneden zarar ve ziyan olursa ânın gibi yaramazlık eden bulunup hakkından gelinip vâki‘ olan zararı yerine döndüreler özür ve bahane eylemeyeler ve kral tarafından dahi eylece ola ve eğer memâlik-i mahrûsemden bir kimesnenin medyunu kral vilayetine varsa her ne yerde

19) olur ise ol yerin hâkimine mürâfa‘a olup teftiş olundukta sabit olursa sahibine alıverile ve bir kimesnenin borcu ve günahı olmadan âharın borcu ve günahı içün kimesneyi tutup rencide eylemeyeler ve iki canibin vilayetleri mâbeyninde ânların gibi bî-günahları üşendirmeyeler ve bi’l-cümle âbâ-i kiram ve ecdâd-ı izâmım zamanlarından beri

20) mâbeynde vâki‘ olan ahd ü emân mukarrer olup geçmiş zararları içün vekilleri bir yere gelmek müyesser olmamağın ahd-nâme tarihine gelince iki canibden olan ziyandan geçip istima‘ olunmaya ve min ba‘d cenâb-ı imâret-me‘âb Tatar hanı canibine mâdâm ki kral tarafından kadimden verilegelen âdetleri vakti ile eda olunup

21) kral tarafından ahda muhâlif bir iş sâdır olmaya han tarafından ve Tatar askerinden kralın memleketine ve âdemlerine dahl ve ta‘arruz olunmaya ve zarar ve ziyan eriştirilmeye şöyle ki ziyan erişe ferman-ı şerifimle hakkları alıverile ve Boğdan voyvodasından ve Boğdan taifesinden kral vilayetine ve âdemlerine zarar erişmeye zarar olursa

22) sabit olduktan sonra emr-i hümâyûnum ile yerine konula ve kral tarafından ve âdemlerinden dahi Tatar halkına ve Boğdan taifesine ve âdemlerine ve memleketlerine zarar olur ise ânlar dahi yerine koyup ehl-i fesâdın hakkından geleler ve Boğdan vilayetinden ba‘zı kimesneler kaçıp Leh vilayetine sığınıp ba‘dehu bir tarik ile gelip memlekete fitne bırakıp

23) müfsidlik ederler imiş ânın gibiler taleb olunup verile ve şimdiye değin alınan esirleri kralın âdemleri [memâlik-i mahrûsemde] buldukları yerde [sahipleri] niceye aldıklarına yemin verip satın alalar ziyade baha taleb eylemeyeler ol esirlerden İslâm’a gelmiş olanlar azâd ola küfr üzere olanları alıp gitmeğe mâni‘ olmayalar ve kral vilayetinde olanları [esir olan Müslümanlar] dahi

24) ânlar salıverip yerine gelmeğe mâni‘ olmayalar ve dostluk içinde iken gelen elçilere haber edip getiren kimesnelere mâni‘ olmayalar serhaddlere geldiklerinde yarar âdemler koşula öte canibden dahi böylece ola ve bazirgânlara dahi âdet ve kanun üzere gümrüklerin

25) verdiklerinden sonra kimesne mâni‘ ve müzâhim olmaya ve bu taraftan bir kimesnenin Leh kralına tâbi‘ bir kimesnede hakkı olsa taleb ettikte memleket hâkimleri alıvereler ve hırsız ve haramiler zarar ve ziyan ettiklerinde hâkim olanlar buldurup mu‘accelen hakkından geleler ve hırsızlıkta aldıkları esbab

26) ba‘de’s-sübut bî-kusur eshabına alıverile ve tüccar taifesi bir kimesne ile bey‘ ve şirâ eyleyeler sicillât veya hüccet olmayınca istima‘ olunmaya ve eğer kefâlet ve eğer karzdır da‘va ve taleb ettiklerinde sicillât veya hüccete nazar oluna bu ikisi olmayınca şahid-i zûr ikamet etmek ile tezvir ve telbis etmeyeler kral canibinden dahi memleket hâkimlerinin

27) ma‘lûmu olmayınca istima‘ olunmaya ve Silistre ve Akkerman sancakları beğleri ve iskele eminleri ve bâc-dârları südde-i sa‘âdetim kullarından ve iki canibin tacirlerinden gayri Turla suyundan Leh vilayetine kimesneyi koyuvermeyeler ve öteden ve beriden gelip giden kimesnelerin yanlarında esir bulunur ise ellerinden alıp geri göndereler ve çoban taifesi

28) Leh vilayetine geçtiklerinde memleket hâkimlerine kendilerin ve koyunların bildirip mahfi varmayalar ve [otlak hakkın vereler] çoban taifesi kendilerin bildirdikten sonra koyunları zâyi‘ olur ise memleket hâkimlerinden taleb eyleyeler ve gelip giden bargirlerden ulak tutmaya ve sefer üzerinde yeniçeriler atlardan almayalar ve Boğdan voyvodası olanlar sabıkân olan

29) krallar ile ne vechle dostluk üzere olagelmişler ise ol minval üzere [ola ve mâbeynde] olan dostluk şartlarına muhâlif iş sâdır olmaya ve iki canibin tacirlerinin vergileri ve gümrükleri ziyade olmaya ve kralın eli altında Ermeni ve sâir kefere bazirgânları Boğdan vilayetine ve sâir memâlik-i mahrûseme gelip ticaret etmek istediklerinde biyabandan

30) ve mahûf yollardan gelmeyip kadimden bazirgânlar mürur edegeldikleri tarik-i âmmdan geleler ânın gibi birinin malına ve canına zarar gelir ise ehl-i fesad ele getirilip hakklarından geline ve istikamet üzere gelip giden bazirgânlar rencide olunmayıp gümrükleri kanûn-ı kadim üzere alına ve bir gayri kimesnenin borcu içün tüccar taifesi tutulmaya

31) ve çavuşlar ve sipahiler ve yeniçeriler [Leh] re‘âyâ[sı]nın yol[un]da bargirlerin almayalar ve kralın bazirgânları memâlik-i mahrûsemde kendi ra‘iyyetlerinden esir olanları akçeler ile satın alıp halas etmek istedikte kadılar mâni‘ olmayalar ve bahası verilip halas olanları geri ellerinden çıkıp almayalar ammâ Müslüman olanlar dahi kral tarafından taleb olunmaya

32) ve ba‘zı Müslüman olmayıp efendisi yıl veya va‘de verip azâd olup atak-nâmesi var iken Müslüman oldu deyü mâni‘ olurlar imiş Müslüman olduğu sabit olmaz ise mâni‘ olmayalar ve mahrûse-i Burusa’da Lehlü’den ziyade vergi ve gümrük taleb olunmayıp kanûn-ı kadim üzere alalar ve müşârünileyh kralın tasarrufunda olan vilayetine ve şimdiden sonra Moskov ve sâir kefere

33) vilayetinden feth edecek yerlere bu taraftan dahl olunmayıp cümlesi taht-ı yedinde ve kabza-i hükümetinde ola ve ahd-nâme-i hümâyûnumda mestur olan şerâitin ri'âyeti bâbında Hakk celle ve âlânın azâmetine ve hazret-i risâlet-penâhın ve cemi'-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim ki müddet-i baka ü sebât ve eyyâm-ı hayât-ı sa'âdet-encâmımda mâdâm ki mûmâileyh kral tarafından

34) hilâf-ı ahd ü emân vaz' sudur etmeye cenâb-ı celâlet-me'âbım tarafından dahi sulh u salaha ve ahd ü emâna mugâyir nesne sâdır olmaya ve dergâh-ı izzet-destgâhımıza da'imâ elçileriniz geldikte elçilerinizin kuruşlarından ve kendi meta'larından gümrük ve reft ve kassab akçesi deyü bir akçe ve bir habbe alınmaya

35) tahriren fî evâil-i şehr-i Rebiülâhir sene-i sitte ve elf mine'l-hicreti'n-nebeviyye aleyh efdalü't-tahiyye

Be-makam-ı Kostantiniyye el-mahrûse.

1598 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Metni

Sultan III. Mehmed'in Lehistan'a verdiği ikinci ahidname olan 4 Ağustos 1598 tarihli ahidnamenin orijinali günümüze ulaşmış olup bu belge Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nde mahfuzdur.[1032] Ayrıca Paris'te Milli Kütüphane'deki bir yazma içerisinde ahidnamenin Türkçe bir suretine tesadüf edilmektedir.[1033] Ahidnamenin Polonya arşiv ve kütüphanelerinde mevcut Lehçe tercümeleri Kołodziejczyk tarafından tespit edilmiştir.[1034] Kołodziejczyk tarafından bu ahidname hem Türkçe hem de İngilizce olarak neşredilmiştir.[1035]

Metin[1036]

[1032] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 313. Belge: AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 280, no. 518.
[1033] Kołodziejczyk, **a.y.** Bibliotheque Nationale, Ancien fonds turc, no. 130, 132b-128b.
[1034] Kołodziejczyk, **a.y.** AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 280, no. 519; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 280, no. 520; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 197-208 [213-224]; Biblioteka Czartoryskich, MS 97, s. 653-667; AGAD, AKW, Dzial Turecki, k. 71, t. 280, no. 521; Biblioteka Zakladu Narodowego im. Ossolinskich, MS 3555, 203b-206b; Biblioteka Czartoryskich, MS 612, s. 285-295 [301-311]; Biblioteka Czartoryskich, MS 616, s. 42a-45b; L'vivs'ka Naukova Biblioteka im V. Stefanyka NAN Ukrajiny, fond 5 (Oss), opys 1, no II-436, 53a-55b.
[1035] Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 313-323.
[1036] Bu metin Kołodziejczyk, **a.g.e.**, s. 313-319'dan alınmış ve tezin içerisinde yazım birliği oluşması amacıyla birtakım imla değişiklikleri yapılmıştır.

1) hazret-i Rabbü'l-izzet cellet kudretühü ve alet kelimetühünün inâyet-i bî-gâyeti ile ve mihr-i sipehr-i nübüvvet ahter-i burc-i risalet

2) pişvâ-yı zümre-i enbiyâ muktezâ-yı fırka-i asfiyâ iki cihan fahri Muhammed Mustafa salla'llah ü aleyhi ve sellemin mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ile

3) ve çâr-yâr ke-zaynu rıdvanu'llah te'âlâ aleyhim ecma'în ve cemi'-i evliyâ-i izâm ve etkiyâ-i kirâmın ervâh-ı mukaddeseleri mürâfakatı ile

Mehmed bin Murad Şah Han el-muzaffer da'imâ

1) ben ki sultan-ı selâtîn-i zaman ve burhân-ı havâkîn-i devran tâc-bahş-ı hüsrevân-ı cihân zıllu'llahi'l-Meliki'l-Mennân hâdimü'l-haremeyni'ş-şerifeyn sâni İskender Zülkarneyn ber-mûceb-i fehvâ-i sa'âdet-ihtivâyı ve emmâ bi-ni'meti Rabbika fa-haddis eşrefü'l-medâ'inü'l-emsâr

2) akdesü'l-memâlikü'l-aktar Mekke-i mükerreme-i müşerrefe ve Medine-i mu'azzemenin ve Kuds-i şerif ve Lahsa ve Katif ve Mısr ve Yemen ve San'a ve Aden'in ve Basra ve Habeş ve Sivas ve Mar'aş ve Şam-ı dârü's-selâm

3) ve Haleb ve Trablus-ı Şam'ın ve Nihavend ve Pelengan ve Musul ve Diyarbekir ve Van ve Tebriz ve Nahcivan ve Erzurum ve İran'ın ve memâlik-i Şirvan ve Karabağ ve Gürcistan ve umûmen Kürdistan'ın ve Anadolu

4) ve Karaman vilayetlerinin ve Boğdan ve Eflak ve Demirkapı ve Deşt-i Kıpçak iklimlerinin ve Akdeniz ve Karadeniz ve Derya-i Kulzum'un ve Diyar-ı Arab ve Acem ve ekâlim-i Türk ve Dilem'in ve Bağdad ve Şehrizol

5) ve hasretü'l-müluk olan mahmiye-i İstanbul'un ve dârü'l-cihad ve'l-harb Cezayir-i Mağrib ve Trablus-ı Garb ve evtân-ı Tunus ve cezire- Kıbrıs'ın ve umdetü'l-memâlik ü diyar Rumeli ve Temeşvar ve Bosna ve Budun

6) ve Kefe ve Trabzon caniblerinin ve bunların emsâli dahi nice memâlik-i ma'mûre ve mesâlik-i- nâ-mahsûrenin kıla'-i felek-irtifa' ve bika'-i kesirü'l-intifa'ın padişahı ve sultanı ve şehinşâhı ve hakanı

7) Sultan Mehemmed Han ibn Sultan Murad Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Süleyman Han ibn Sultan Selim Han ibn Sultan Bayezid Han ibn Sultan Mehemmed Han ibn Sultan Murad Han'ım bundan akdem Leh kralı olanlar

8) atebe-i aliyyemize envâ'-i sadakat ve ihlas ile ihtisâs ve ilticâ ve intisâb ve intimâ edip da'imâ dostluk ve muhabbet arz edegelmeğin hâliyâ Leh kralı ve Litvanya ve Rusya ve Prusya

9) ve Mazovya ve Livonya ve sâir yerlerin ulu dukası ve Sviçya vilayetinin vârisi ve kralı olıcak iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesihiyye muslihu masâlihi

10) cemâhiri't-tâifeti'n-nasraniyye sahibu ezyâli'l-haşmetü'l-vakar sahibü'l-delâyili'l-mecdü'l-iftihâr Jigmund hutimet avakibühü bi'l-hayr asitane-i sa'âdet-âşiyânemize mu'teber ve güzide beğlerinden olan kıdvetü ümerâi'l-milleti'l-mesihiyye

11) Pan Ştisni Herbud nam elçiniz gönderip izhâr-ı sadakat ve ihlâs eyleyip müşârünileyh elçisiyle irsâl eylediği nâmesinde kemakân mâbeyn sulh ve salah üzere olmasın istid'a ve müceddeden

12) ahd-nâme-i hümâyûnum rica eylediği ecilden mezîd-i merâhim-i aliyye-i şâhâne ve meziyet-i ekârim-i seniyye-i padişâhânemizden istid'a ve iltimâsı şeref-kabule peyveste olup üslub-ı sâbık üzere müceddeden işbu ahd-nâme-i hümâyûnu verdim ve buyurdum ki

13) mumaileyh kralın memleket ve vilayetlerine ve kal'alarına ve varoşlarına ve bi'l-cümle taht-ı tasarruflarında olan yerlerine cenâb-ı celâlet-me'âbım tarafından ve vüzerâ-i izâm ve mirmirân-ı fihâm ve ümerâ-i kiram

14) ve sâir asâkir-i mansûremden bir vechle zarar ve ziyan eriştirilmeye ve müşârünileyh kral tarafından ve beğlerinden ve Kazak eşkıyasından ve tevâbi'inden ve sâir ehl-i fesaddan

15) memâlik-i mahrûseme ve serhaddlerde olan kal'alarıma ve varoşlarıma ve sâir memâlik-i mahmiyeme tâbi' olan kasabat ve kurâya ve araziye bî-vech mine'l-vücuh dahl ve ta'arruz olunmayıp ve zarar ve ziyan

16) eriştirilmeye ve'l-hâsıl dostuma dost ve düşmanıma düşman olup mâbeynde iki canibin âdemi ve elçisi varıp gelip kendilerine ve mallarına ve rızklarına zarar ve ziyan erişmeye ve bundan akdemi

17) vâki‘ olan fetrette bu canibden aldıkları esirleri mumaileyh kral dikkat ve ihtimam ile teftiş edip buldurup emin ve sâlim bu canibe gönderdikten sonra zikr olunan fetrette Leh vilayetinden alınıp

18) İslâm'a gelmeyip küfr üzere olan esirler dahi Lehlü idüği sabit olduktan sonra kralın gelen âdemisine teslim oluna ve işbu ahd-nâme-i hümâyûnum tarihinden sonra iki taraftan birer tarikle esir olurlar ise

19) baha taleb olunmayıp Lehlü idüği sabit olduktan sonra sahipleri azâd edip salıvereler ve iki canibin bazirgânları denizden ve karadan gelip gideler ve bey‘ ve şira edeler bulundukları yerlerde âdet [ve] kanun üzere

20) rüsumu her ne ise vereler kimesnenin malına ve nefsine zarar ve ziyan olmaya ve vilayet-i Leh'den gelen bazirgânlardan memâlik-i mahrûsemde mürd olur ise müteveffanın muhallefâtı bu canibden alınmayıp

21) kervanbaşılarına teslim oluna ki vilayetlerine alıp gidip vârislerine teslim vere ve eğer bizim bazirgânlarımızdan memâlik-i Leh'de fevt olur ise kral dahi vech-i meşrûh üzere eyleye ve işbu ahd-nâme-i hümâyûnum

22) tarihinden sonra kralın memleketine bu tarafa müte‘allik bir kimesneden zarar ve ziyan olursa ânın gibi yaramazlık eden bulunup hakkından gelinip vâki‘ olan zararı yerine döndüreler özür ve bahane eylemeyeler

23) ve kral canibinden dahi eylece ola ve eğer memâlik-i mahrûsemden bir kimesnenin medyunu kral vilayetine varsa her ne yerde ise ol yerin hâkimine mürâfa‘a olunup teftiş olundukta sabit olur ise

24) sahibine alıverile ve bir kimesnenin borcu ve günahı olmadan âharın borcu ve günahı içün kimesneyi zarar-ı mala kefil olmayınca tutup rencide eylemeyeler ve iki canibin vilayetleri mâbeyninde ânların gibi bî-günahları

25) üşendirmeyeler ve bi'l-cümle âbâ-i kiram ve ecdâd-ı izâmımız zamanlarından beri mâbeynde vâki‘ olan ahd ü emân mukarrer olup geçmiş zararları içün vekilleri bir yere gelmek müyesser olmamağın ahd-nâme tarihine gelince

26) iki canibde olan ziyandan geçilip istima‘ olunmaya ve min ba‘d cenâb-ı imâret-me‘âb Tatar hanı canibine mâdâm ki kral tarafından kadimden verilegelen âdetleri vakti ile eda olunup kral tarafından ahda muhâlif

27) bir iş sâdır olmaya han tarafından ve Tatar askerinden kralın memleketine ve âdemlerine dahl ve ta‘arruz olunmaya ve zarar ve ziyan eriştirilmeye şöyle ki zarar erişe ferman-ı şerifimle hakkları alıverile ve ânın gibi

28) Tatar hanı bir canibe sefer-i hümâyûn emr olunup han dahi asâkir-i Tatar ile kalkıp tevcih etmeli oldukta Leh vilayetine uğramayıp ahâr münasip olan yerden geçip gideler Leh vilayetini rencide etmeyeler

29) ve kral-ı müşârünileyin üzerine ahârdan düşman müstevli olup müşârünileyh tarafından han-ı mumaileyhe mektup ve âdem gönderip mu‘âvenet ve imdad ettikte mumaileyh dahi asâkir-i Tatar ile münâsib gördüğü üzere

30) düşman üzerine varıp iktizâ ettiğine göre mu‘âvenet ve müzâheret eyleyip dostluğun izhâr eyleye ve Boğdan voyvodasından ve Boğdan taifesinden kral vilayetine ve âdemlerine zarar erişmeye zarar olursa

31) sabit olduktan sonra emr-i hümâyûnumla yerine konula ve kral tarafından ve âdemlerinden dahi Tatar halkına ve Boğdan taifesine ve âdemlerine ve memleketlerine zarar olursa ânlar dahi yerine koyup ehl-i fesâdın hakklarından geleler

32) ve Boğdan vilayetinden ba‘zı kimesneler kaçıp Leh vilayetine sığınıp ba‘dehu bir tarikle gelip memleketine fitne bırakıp müfsidlik ederler imiş ânın gibiler taleb olunup verile alınıp hakklarından geline ve şimdiye değin

33) alınan esirleri kralın âdemleri memâlik-i mahrûsemde buldukları yerde [sahipleri] niceye aldığına yemin verip satın alalar ziyade baha taleb etmeyeler ol esirlerden İslâm'a gelmiş olanlar azâd olalar

34) ve küfr üzere olanları alıp gitmeğe mâni‘ olmayalar ve kral vilayetinde olanları [esir olan Müslümanlar] dahi ânlar salıverip yerine gelmeğe mâni‘ olmayalar ve dostluk içinde iken gelen elçilere haber eyleyip getiren kimesnelere

35) mâni‘ olmayalar serhaddlere geldiklerinde yarar âdemler koşula öte canibden dahi böylece ola ve Boğdan voyvodası Ermiya voyvoda mâdâm ki yüce âsitâneme sadakat ve istikamet eyleyip vakti ve zamanı ile

36) verilegelen haracın sal-be-sal âsitâne-i sa‘âdetime irsâl ve atebe-i aliyyemden gönderilen evâmir-i aliyyeme imtisâl eyleye mâdâm ki hayatta ola Boğdan vilayetine voyvoda olup voyvodalığı ahâra verilmeye

37) mürd oldukta oğluna verile ve bazirgânları dahi âdet ve kanun üzere gümrüklerin verdiklerinden sonra kimesne mâni‘ ve müzâhim olmaya ve bu taraftan bir kimesnenin Leh kralına tâbi‘ bir kimesnede hakkı olsa taleb ettikte

38) memleket hâkimleri alıvereler ve hırsız ve haramiler zarar ve ziyan ettiklerinde hâkim olanlar buldurup mu‘accelen hakkından geleler ve hırsızlıkta aldıkları esbab ba‘de’s-sübut bî-kusur sahiplerine alıverile

39) ve tüccar taifesi bir kimesne ile bey‘ ve şirâ eyleyeler sicillât veya hüccet olmayınca istima‘ olunmaya ve eğer kefâlet ve eğer karzdır da‘va ve taleb ettiklerinde sicillâta veya hüccete nazar oluna bu ikisinden biri olmayınca

40) şahid-i zûr ikamet etmekle tezvir ve telbis etmeyeler kral canibinden dahi memleket hâkimlerinin ma‘lûmu olmayınca istima‘ olunmaya ve Silistre ve Akkerman sancakları beğleri ve iskele eminleri ve bâc-dârları

41) südde-i sa‘âdetim kullarından ve iki canibin tacirlerinden gayri Turla suyundan Leh vilayetine kimesneyi koyuvermeyeler ve eğer öteden ve beriden gelip giden kimesnelerin yanlarında esir bulunur ise ellerinden

42) alıp geri göndereler ve çoban taifesi Leh vilayetine geçtiklerinde memleket hâkimlerine kendilerin ve koyunların bildirip mahfi varmayalar ve otlak hakkı vereler ve çoban taifesi kendilerin bildirdikten sonra

43) koyunları zâyi‘ olursa memleket hâkiminden taleb eyleyeler ve gelip giden [tüccarın] bargirlerin ulak tutmaya ve sefer üzerinde yeniçeriler atların almayalar ve Boğdan voyvodası olanlar sabıkân olan krallar ile ne vechle dostluk üzere

44) olagelmişler ise ol minval üzere [ola ve mâbeynde] olan dostluk şartlarına muhâlif iş sâdır olmaya ve iki canibin tacirlerinin vergileri ve gümrükleri ziyade olmayıp ne vechle ve ne miktar veregelmişler ise geri ol miktar vereler

45) ziyade vermeyeler ve kralın eli altında Ermeni ve sâir kefere bazirgânları Boğdan vilayetine ve sâir memâlik-i mahrûseme gelip ticaret etmek istediklerinde biyabandan ve mahfi yollardan gelmeyip kadimden bazirgânlar mürur edegeldikleri

46) tarik-i âmmdan geleler ânın gibi birinin malına ve canına zarar gelirse ehl-i fesad ele getirilip hakklarından geline ve istikamet üzere gelip giden bazirgânlar rencide olunmayıp gümrükleri kanûn-ı kadim üzere alına ve getirdikleri

47) ve alıp gittikleri meta‘larının âdet ve kanun üzere gümrüklerin verdikten sonra İstanbul’da ve Burusa’da ve Edirne’de reft akçesi ve kassab akçesi deyü akçe taleb olunmaya ve getirdikleri kuruşlarından dahi

48) gümrük taleb olunmaya deyü hatt-ı hümâyûnumla fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur mûcebi ile amel oluna ve bir gayri kimesnenin borcu içün zarar-ı mala kefil olunmayınca tüccar taifesi tutulmaya ve çavuşlar ve sipahiler

49) ve yeniçeriler [Leh] re‘âyâ[sı]nın yol[un]da bargirlerin almayalar ve kralın bazirgânları memâlik-i mahrûsemde kendi ra‘iyyetlerinden esir olanları akçeler ile satın alıp halas etmek istediklerinde kadılar mâni‘ olmayalar

50) ve bahası verilip halas olanları geri ellerinden çıkıp almayalar ammâ Müslüman olanlar dahi kral tarafından tekrar taleb olunmaya ve ba‘zı Müslüman olmayıp efendisi yıl veya va‘de verip

51) azâd olup atak-nâmesi var iken Müslüman oldu deyü mâni‘ olurlar imiş Müslüman olduğu sabit olmaz ise mâni‘ olmayalar müşârünileyh kralın tasarrufunda olan vilayetine ve şimdiden sonra

52) Moskov'dan ve sâir kefere vilayetinden feth edecek yerlere bu taraftan dahl olunmayıp cümlesi taht-ı yedinde ve kabza-i hükümetinde ola ve Erdel sınırında vâki' olup Peç kralına tâbi' olan

53) Kaşova ve Hust ve Mukaç nam üç pare kal'aları kendiler zabt etmek iltimâs etmiş ol vilayet kuvvet-i kâhire-i padişâhânemle feth olmazdan mukaddem Leh kralı tarafından

54) alınıp zabt olunursa bu canibden dahl ve ta'arruz olunmayıp kendiler tasarruflarında ola ve ahd-nâme-i hümâyûnumda mestur olan şerâitin ri'âyeti bâbında Hakk celle ve âlânın azâmetine ve hazret-i risâlet-penâhın

55) ve cemi'-i peygamberlerin ervâh-ı mukaddeselerine yemin ederim ki müddet-i baka ü sebât ve eyyâm-ı hayât-ı sa'âdet-encâmımda mâdâm ki mûmâileyh kral tarafından hilâf-ı ahd ü emân vaz' sudur etmeye

56) cenâb-ı sa'âdet-nisâbım tarafından dahi sulh u salaha ve ahd ü emâna mugâyir nesne sâdır olmaya tahriren fî gurre-i şehr-i Muharremi'l-haram sene-i seb'a ve elf mine'l-hicreti'n-nebeviyye aleyh efdalü't-tahiyye

Be-makam-ı Kostantiniyye el-mahmiye.

BELGELER

Belge 1: 1482 Tarihli Venedik Ahidnamesi
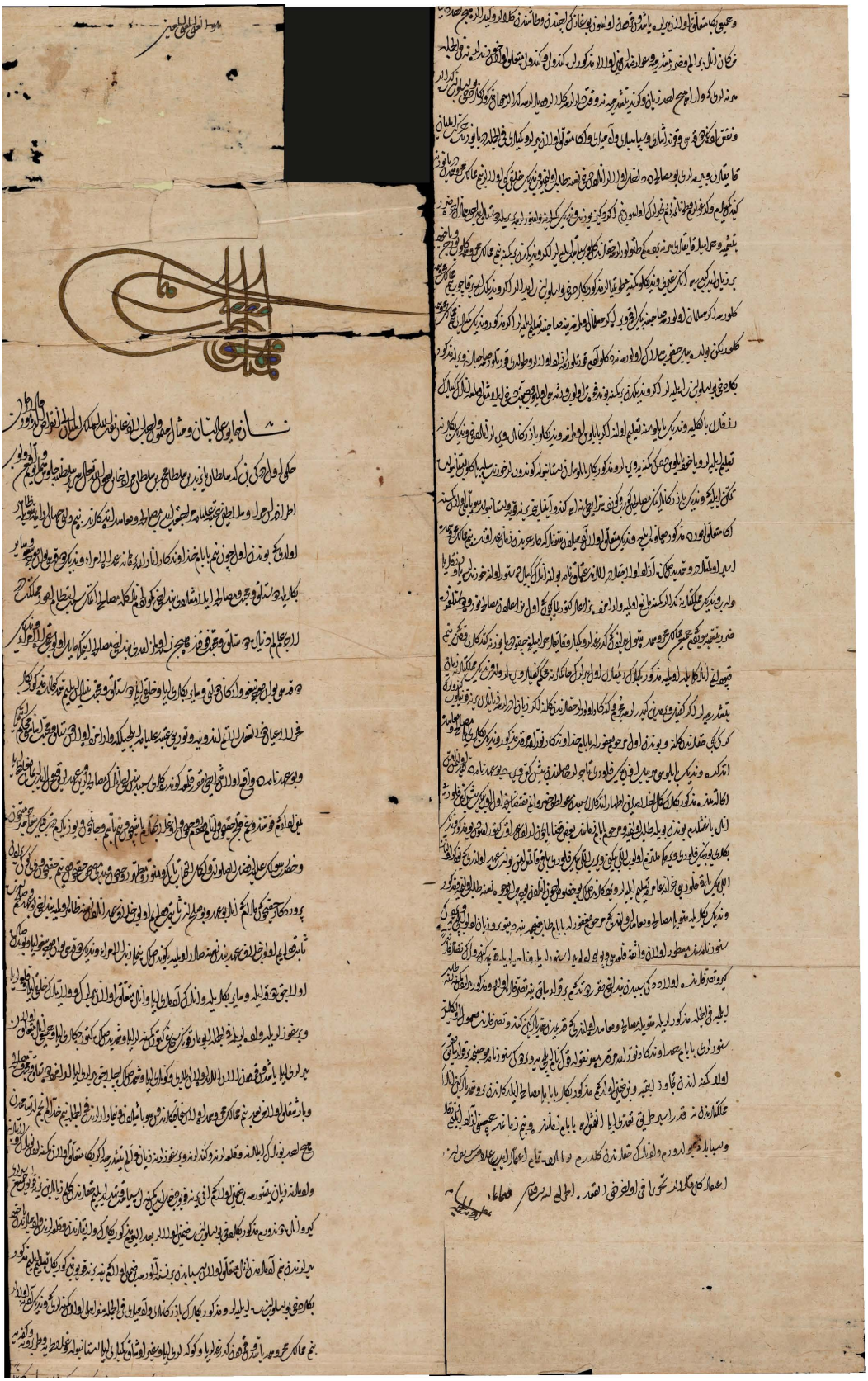
Belge 2: 1488 Tarihli Macaristan Ahidnamesi

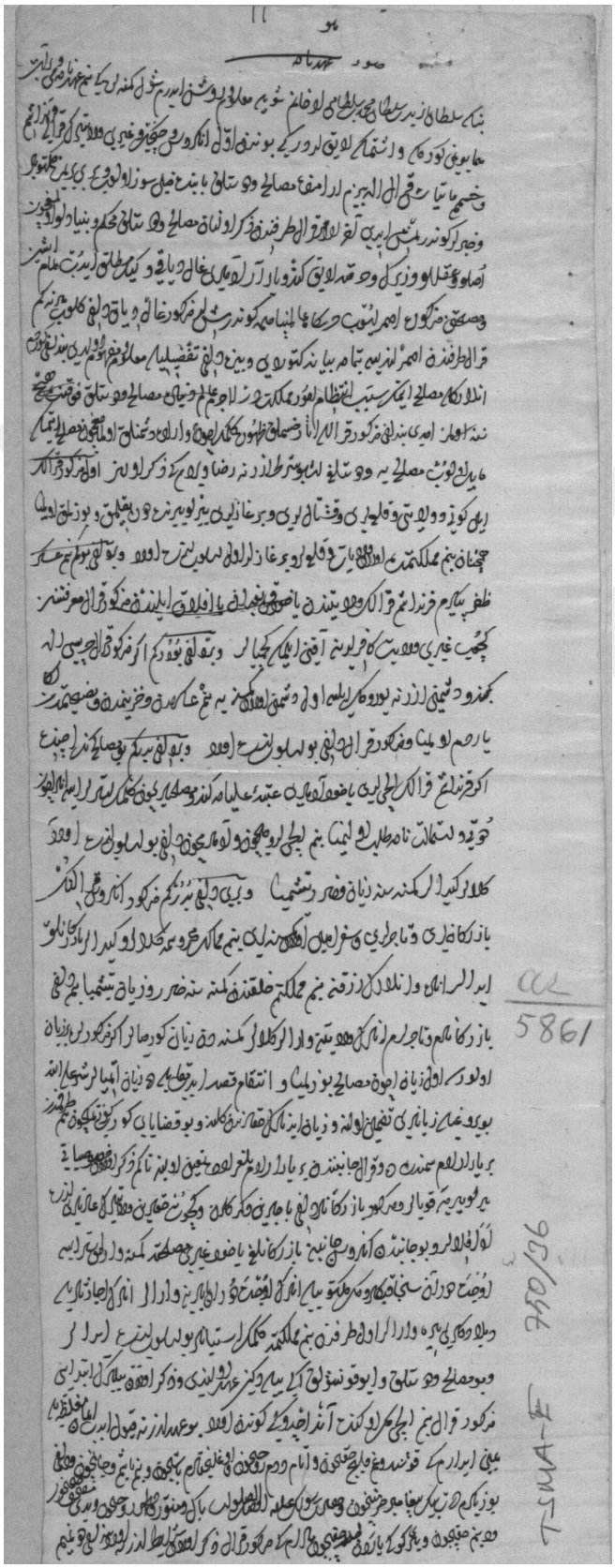

TSMA-E 7470/36
5861

Belge 3: 1503 Tarihli Venedik Ahidnamesi

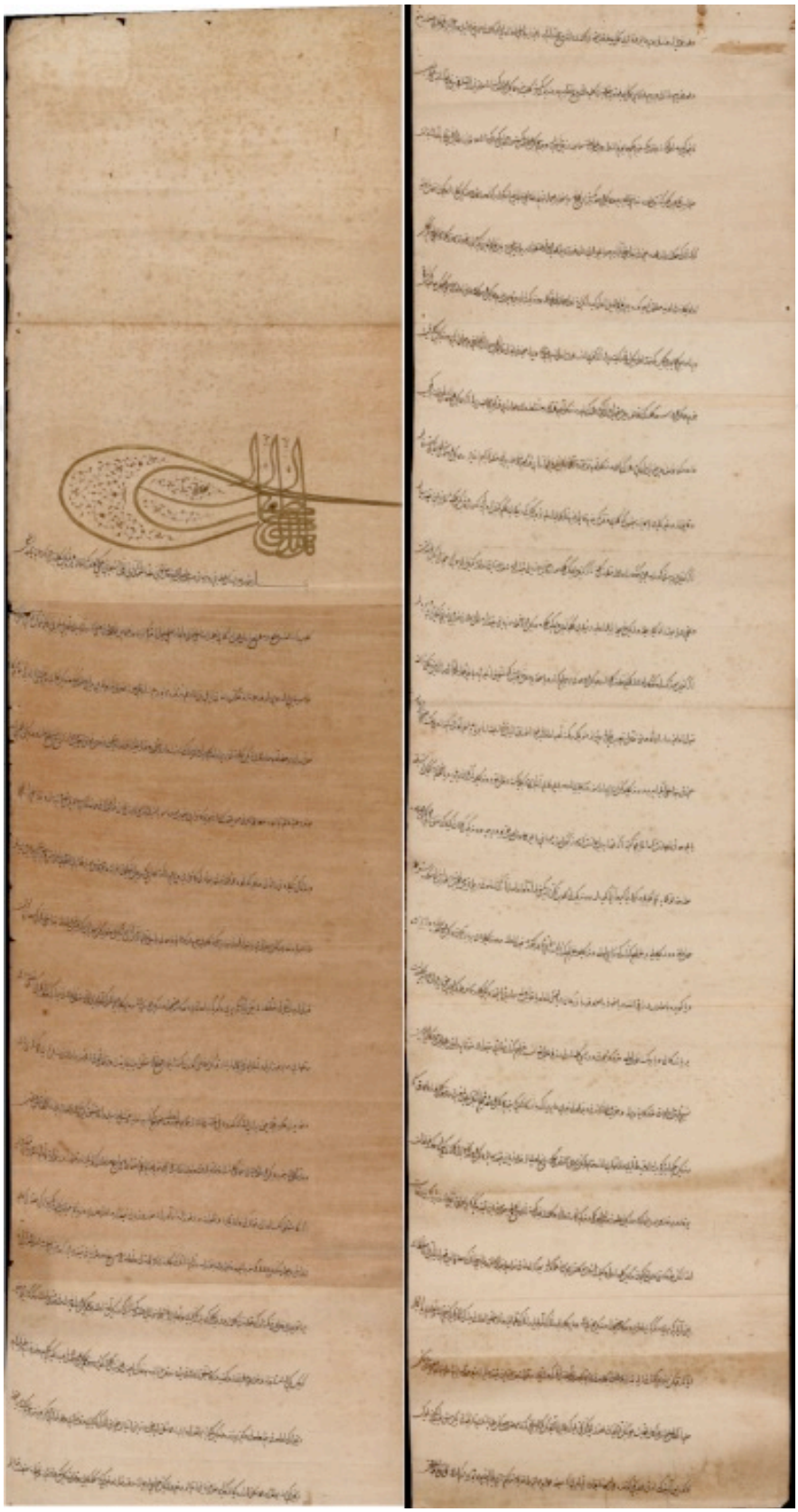

Belge 4: 1503 Tarihli Macaristan Ahidnamesi

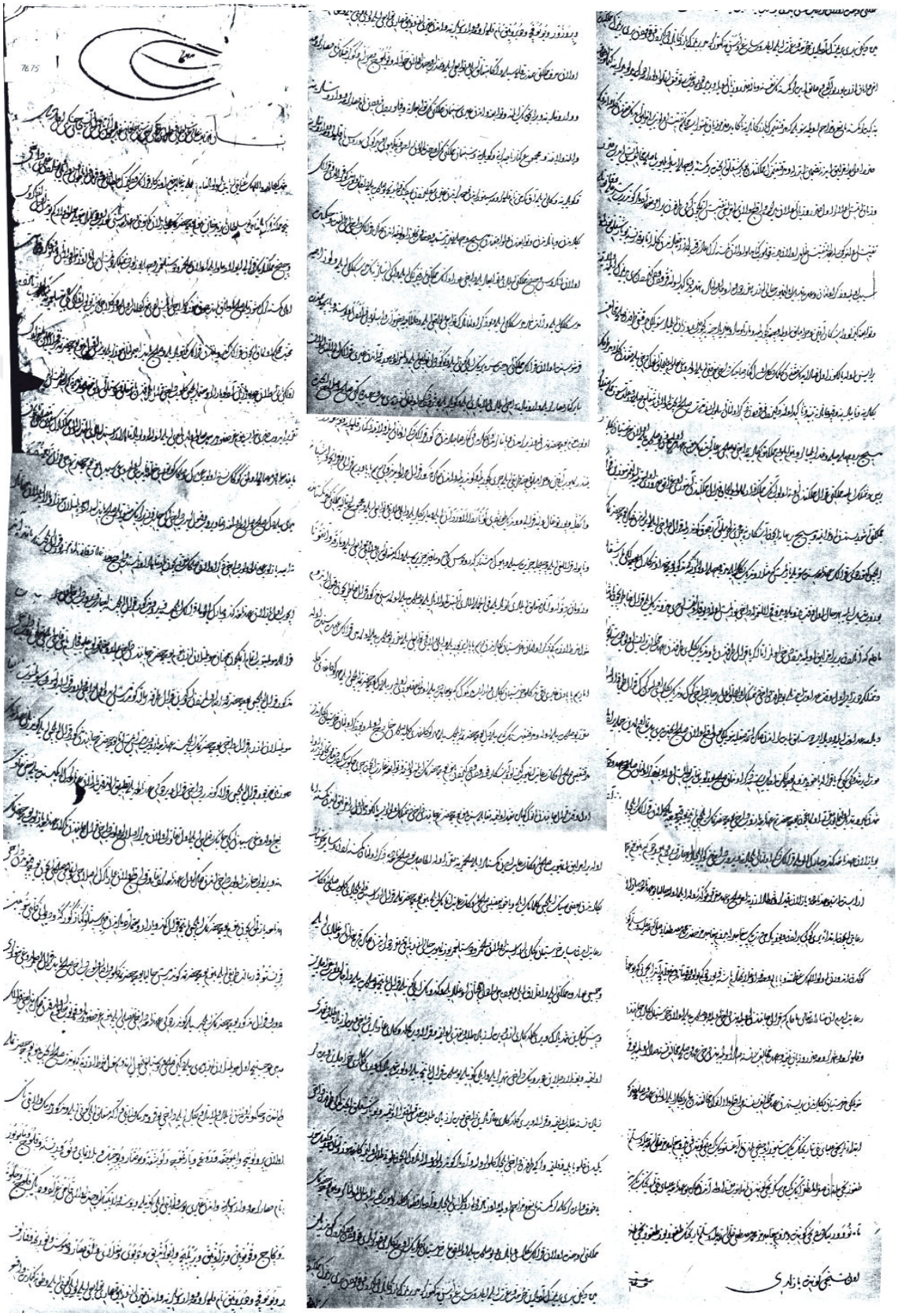

Belge 5: 1513 Tarihli Venedik Ahidnamesi

Belge 6: 1517 Tarihli Venedik Ahidnamesi

Belge 7: 1520 Tarihli Sakız Ahidnamesi Sureti

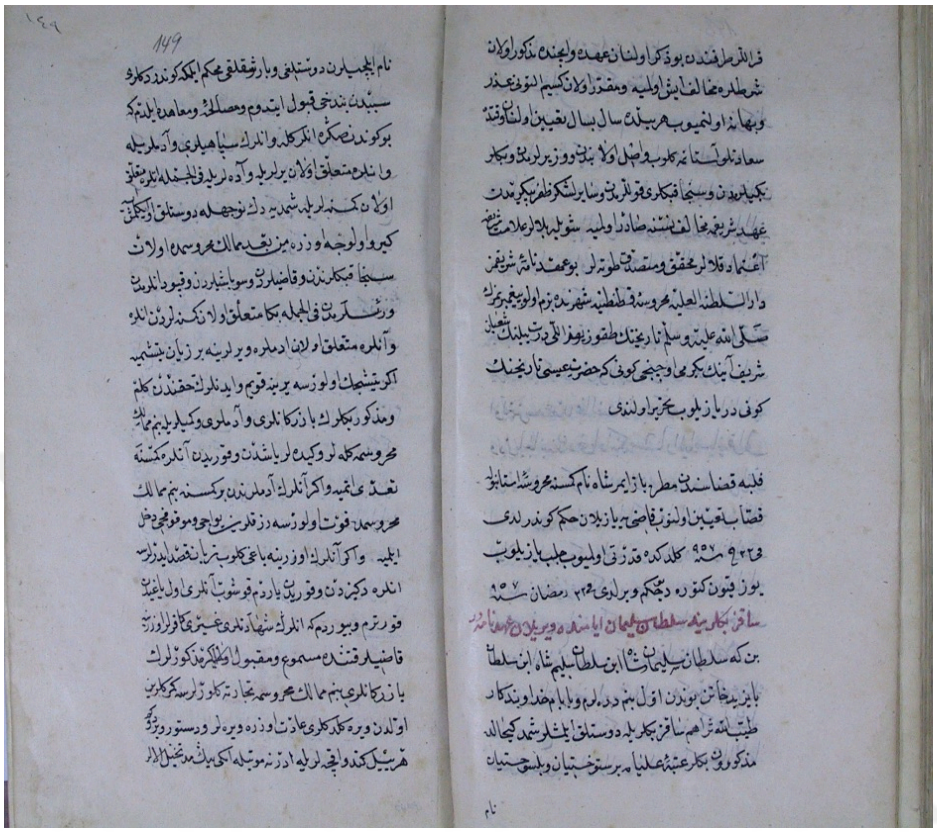

Belge 8: 1521 Tarihli Venedik Ahidnamesi

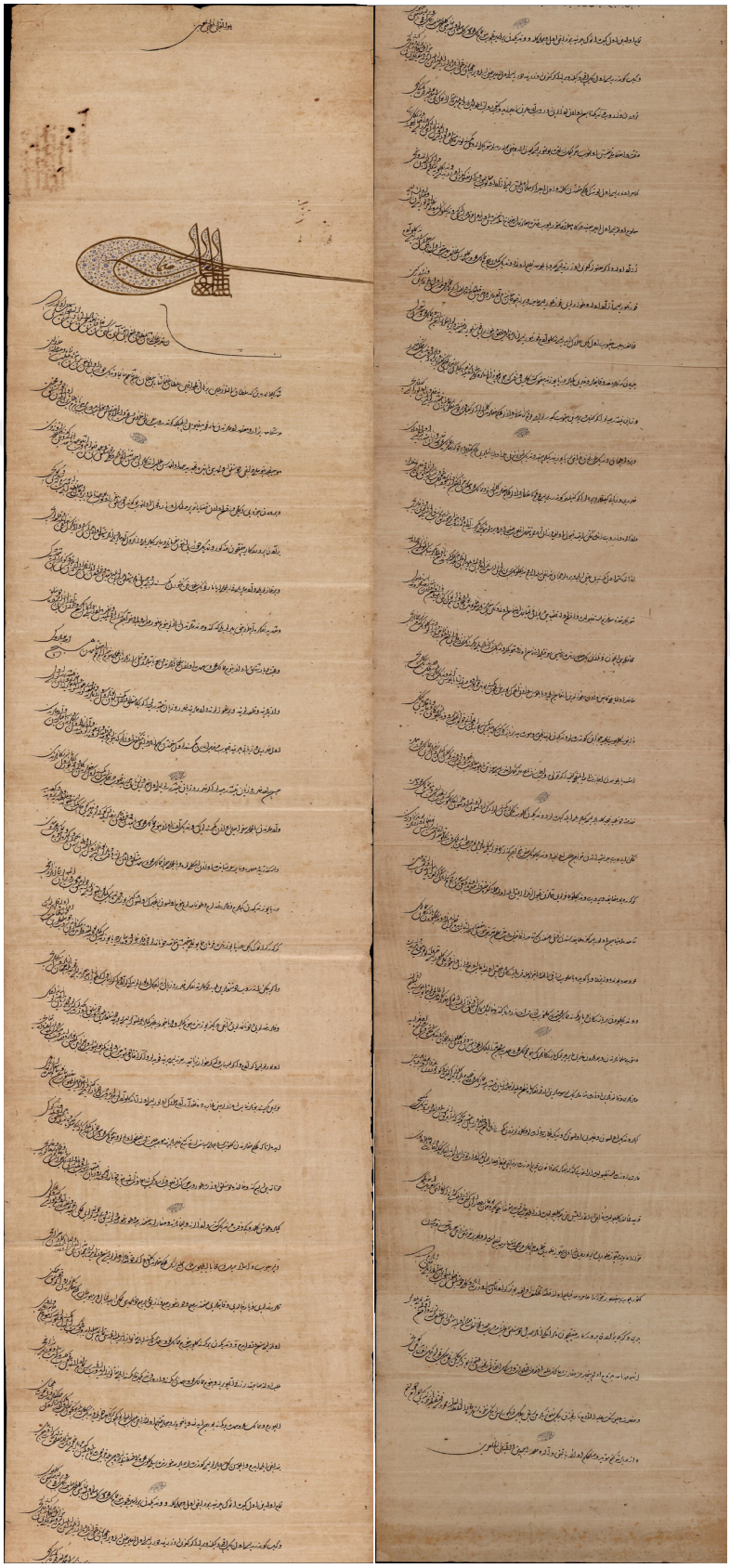

Belge 9: 1525 Tarihli Lehistan Ahidnamesi

Belge 10: 1527 Tarihli Floransa Ahidnamesi Sureti

بیت المالی خللی تمیه وفلوریدن خلقی ممالک محروسه
مزیده استرلرسه اندیه یورییه لرکسنه مانع اولیلر وشندیه
ودخی کیلری فره دکیزه واره بیع وشرا وتجارت نه ایسه
ایدوب شولکه مقرر رسوم عادیه دروبرد کدن صکره کسنلره
مانع اولیلر واکر بری برینی الزنده نزاعلری ودعوالری
اولورایسه بابلوشلری کوریوب رو وسایر کیلرنده وآدملرنده
دانی تعدی کلورایسه کلولر رسوم عادیه نه ایسه ویردکلرندن
صکره کسنلره وشندرمیه وکیلرندن کیم تورپاترسه رزقلرندن
ویرولر اولیرلک قاضیلری وسوباشیلری معاون اولوب تسلیم
ایلیه لر وکیلری کلدکجه ایلرو یولنه ارمغانیله قیوده کلولر
وبازرکانلرندن ممالک محروسه تجارتیچون کلوب بعض
وقتلر برده طورملو اولیلیه اولیرده عوارض واقع اولیچون
اندن تکلیف عوارض تمیه لر وبعض کافرلیه نزاعلری اولوب
دعوا یه عجلت فلوریدنلو شاهد اقامت ایدرلرسه خصمی
اولنلر بوسرکافرلرندن شاهد کرکدر دیوبونلره مضایقه
ویرلرلرمیش ایلیه اولیسه جمله کفره ملت واحد اولدقلرندن
اجلدن سیوردوکه انلرك کفره ایلیه منازعه سی اولوب
اقامت شاهد احضاجلری اولورایسه کفره طایفه سنك
قنغی صنفندن شاهد اقامت ایدوب شرع شریف بنوی
مقتضاسنجه اثبات ایدرلرقبول اولنه وحکام حکم
ایدرلرمنازعه اولیلیه وهم بونلرك بازرکانلری بورسه

ابرشیم آلوب باندیرسم سماری فانلون اورزه ویردکده کسنه
کاه اولورمیش که بازرکان بونده استانبولده کلوب قوندرمدن
کوندرملك استرلرمیش بونده استانبولدن اولان سماری آلمغه
وآدملرینه تخدیه تکاردرسم المق استرلرمیش اولمیاییده نخی
بیوروملکه انك کبی ایچاق بونلرك تکاردرسملرینی الیه ویرملرینه
قلیه لرو هم استیذان ایدلرکه بونده ممالک محروسه مکاتبارکلرندن
خدمتکاره احضاجلری اولوب وخرتیلرکاوخدمتکاره
طوتارسه منع اولنمیه امااوتیه جانبه اوبکمیلر وهم
استجاره ایدلرکه بونلره متعلق اولان بازرکانلرندن بعضده
غلطه ده بعض کافرایله منازعه سی اولوب استانبولده قاضیسنه
مرافعه ایدوب شرعله استانبولدن فصل اولکاشرعا مانع اولدقدن
سببیدنا اولیایده منازعه اولیلیه دخی بونلرك کسنه ایله
اورتالرنده عوارضی اولیچون رکاه معلاده کوریلدولی
وجهاوزره نزاع اولیلیه مادامکه قبوستانبولده اولاقبوده
اولیایچی استانبولقاضیسنه کلوب وهم مذکور بابلوشلرندن
بازرکانلرینه بیوبون اولدقده مذکوری بیلوتوب
خلاف شرع تخمیه لرو فلوریدن بازرکانلری بیوندن اولدیوکدن
وکمرکلریش ویرمیچون وارووب کمیه لرو بازرکانلرندن
بعضاولرینه یه وارووب فیالقدیم کیووب اوته یقایه کچدکلری
وقت وندیك ویاجنوبزر ویابرغتری کافرکلوب اولن
فایقی بلوتوبیکچنده بونلرك بازرکانلرینك رزقلرینه

فایقی قیویورلرمیش ایمدی اول اثنایده کافرلرندن
ممالک محروسه بولنوب ایله اولمش اولیچون اول ایشی
ایدنلردن بونلرك اولفایقده اولان رزقلرینی طلب ایدوب
وبازرکانلرك ایسه یاخطلشوب یحتملریدوقده قاضیکاه
کاه اولورمیش که قوندقلری اولآدمین اولبازرکانلردن
اونوری طلوتوب ایچیلرینه ویرمیش یوردمکه اولنلره مقتضای
شرع نه ایسه اونوکلسون عمل اولنه خلاف شرع کسنه ظلم وتعدی
اولنمیه ودخی بازرکانلرکندو ولاینلرینه کندولرقوالیمغو
ایچون جاریه کتورورلرایسه کملو اولیچاق کندولرلرکه کتوردکلری جاریه یه کسنه مانع اولیه اماکلدکلری وقت
جاریه لرینی قاپوجی باشیلرینه ویرکه کندکلری وقت بوقدرمعلوم
اولوبانکاکوره تجارت اولا وبازرکانلرینك شهرلرده وکیلرینه
قوندقلری برلرده رزقلری واسیابلری اوغرلنوب امر شرع
موجبنجه تفتیش اولنوب مقتضای شرع اوزره بولنوب وبعض وقتلرده کواجیلری برده قونمغو اولیچاق طوارمیوب
جایره وارموق کرکدیوبازرکانلرك اوده وکارباندن اوتوره
قونمه سنه مانع اولوب جایره المتوب اندن قونلرمیش کلن
اولورمیش که بازرکانلره خسارت اولورمیش بیوردوکه
کراجیلربازرکانلره تابع اولوب بازرکانلرندن بریسنه
اندن قونه لراکربازرکانلره کراجیلرمخالفت ایدوب اولوقت
کبی محلدرحد بونلره ضرر اولیه شرعله کراجیلره تنبیه اولنه

شویله بلالره علامت شریف عالمدارا وکسوتکا به
اعتماد قلانلره اوامر محرره سنه ۹۳۲

قصاب ایکی باچی ایچی باچی بوچی چرچی دوزی
بریر بوزاچی نعلبند سراج بزاز عطار
موری تاب سمرچی اسکیچی نعلبند چی موچی
بقال نعیر

قصاب حتاز ایچی باچی نقال عطار
بریر نعلبند ابریچی سمرچی اسکیچی نعیر

سنه ۹۶۲ محرمنك کوندیغایة الملك المنان
ولایت ونوشن وخلق اولدك فسح وتسخیری وکفار
خاکسارك قصور وتقصیریچون مراکبکو اکب شمار ایله
ارسال اولنان عساکر نصرت آثاره متواتر رقیبین
اولنان وزیر سنان پاشا حضرتلری موجبنجه سوروده قرانه
محروسه استانبولدن اخراج اولنان اوردیجیلردن

Belge 11: 1540 Tarihli Venedik Ahidnamesi Taslağı

Belge 12: 1540 Tarihli Venedik Ahidnamesi

Belge 13: 1547 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti

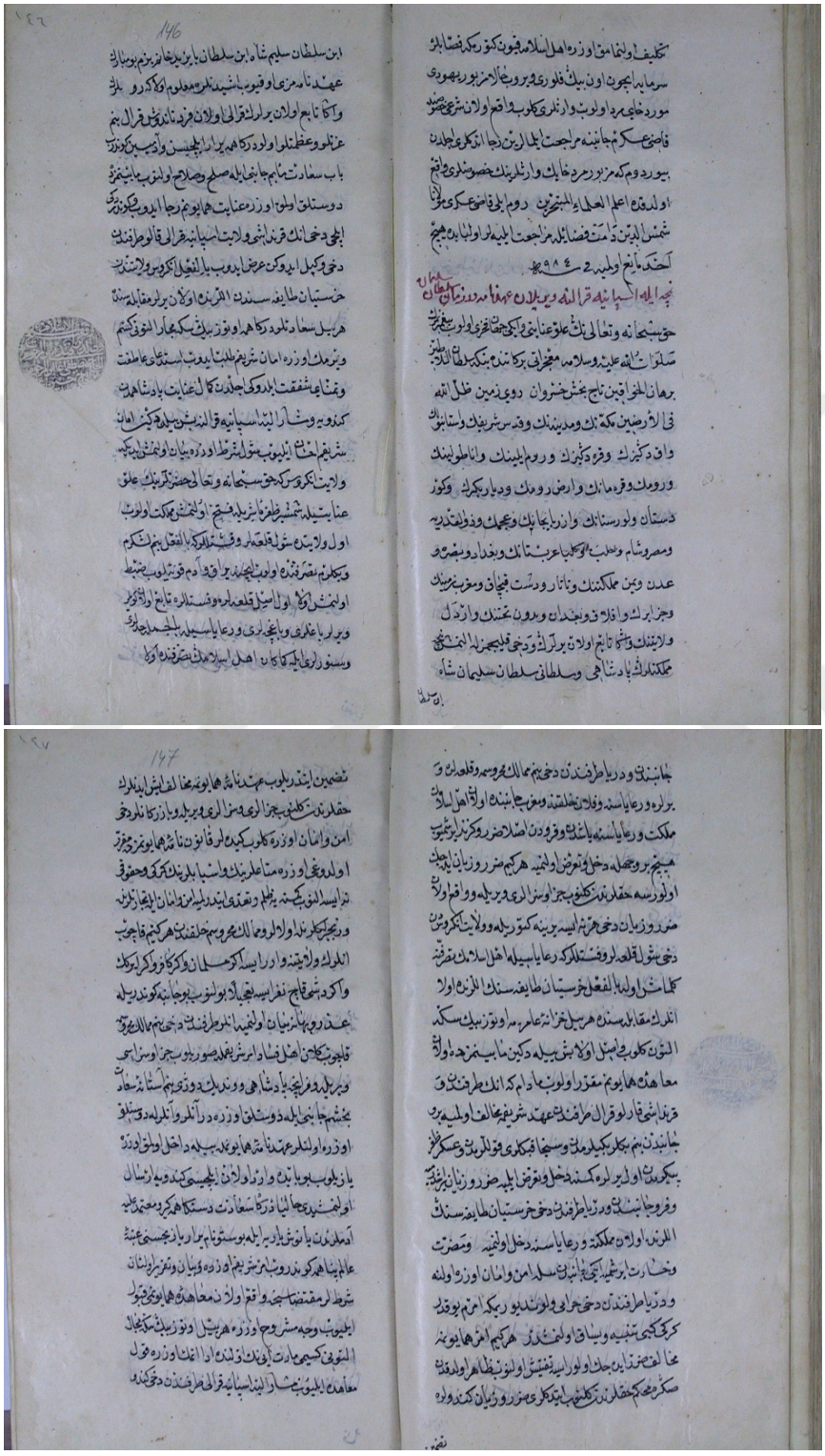

قرا الوزعه بر يله عهد نامه لرين يازوب وكنوبلرينه كوندروب
سعادتلو آستانم طرفندن وسبه مشروح وزره عهد نامهٔ
شريفم مقرر اولديجون عاطفت وشفقت جاينده كافه رعايامه تفصيل
عز حضور فايض النور عرض اولنوب معلوم شريفم اولدقده
صدر كرام بوعهد نامهٔ شريفي ورده وملاحظه كه بعد اليوم
ولايت اكروس شول قلعه لرو قسنه لركه يا المعدليم بكلوم
وعسكرم ضبطندن دركه سفلق اولان كوبلري وعايا لمله
كه كان عسكر ظفر پيكرم ضبطندن اولوب انلردن غيري شول
قلعه لرو قسنه لركه حاليا حرسيان طايفه سندن اولوب وضبطلرينه
برقرار سابق الامر ضبطندن اولوب اول ولايته مقابلنده سنه
عهد و قبول اولندوغي وارزه اونوز بيك اكچه اكچه ياته
اولنده هر بيل سعادتلو پدشهوتمه كلوب خزانهٔ عامره واصل اولا
وبوقاروده تفصيل اولنان جمله شرطلر رعايت اولنوب
بكلم ولشكرم ضبطندن اولان برلرو كوبلرو رعايا سنه
آنلره جانبندن وبكلرينه ولشكرلرينه وحراميلرينه ضرر وزيان
اولميوب كذوحالنه اولا دخي عهدمه مخالف نسنه
صادر اولميه بكلوم كبي بلمديكي وسنجاقبكلري قولرينه وسايرلشكر ظفر پيكرم
ضبطلرينه وضبطلرينن اولا مملكته ورعايا سنه اصلا وقطعا
رو جمله ضرر وزيان يوشدرميه وجمله مرحمتلو اولديغم واقع
اولان برلرده هايئه وزه طايفه سي ضبطنده اولنوب اصلا وقطعا

فساد وشناعت عامه يه رخصوصا كليسه متعلق
قلعه سنك هايذه وي فساد وشناعت ايلديلر عهد نامه مخالفت
اولنوب عذر وبهانه وعلت وبيان اولندوغي قبول اولنميه
وبدون خابنده اولان مملكتلرمزك اليم سزشه يمالي زيانه
دفتر اولندقده نصكره بهم مملكتمه رعايا سنه قاچوب اول
جانبده واردقده قبول اولنميه سبنجان رعايالي ايله ملوقوشه
كيرميه لريه كوندره لوبو بايده دخي شرطلرهايوم رعايت
اولنمزسه عهد نامه مخالفت اولوب صكره عذر وبيان اولنميه
وذرياجانبنده وخيادنكه سالف البيان سياسه قرالي
طرفندن وعسكر لرينن ممالك محروسه ودبار معزيه اهل
اسلامه وجزايرو ولايته بالجمله كندولرك بالفعل بشقرلنه
ولان برلردن وكندولرله دوستلق اوزره اولملرينه
ولايتلرينن غيري مملكته ورعايا سنه ضرر وزيان وايصال
وجهه مشروح اوزره اكي جانبدن بارزكانلرو تاجرلري
امن وامان اوزره وارو يوب كلوب بخارلرينده اولا كبي
مالتريه وجانلريه ضرر يوشدرميه هركيمدن كه عهد نامه
مخالفت وضع صادر اولوب ذكر اولندوغي اوزره اكي جانبدن يله
حقلرينه كلوب جزا وسزا لري ويريله ماده امكه سزاراليهما

نام ايلچيلرين دوستلغي وبارغه قلغي مهكم اولمكه كوندركلرو
سيئده بنده تحقيق قبول ايتدوم ومصلحتم ومعاهده ايلدم كه
بوكوندن نصكره انكركلرو انلرك سياهلريو آدملريله
وانلره متعلق اولان برلرله وآده ريله فيالجمله انلره متعلق
اولان كمسنه لرله شمديه دك نوجهله دوستلق اريكلكي
كبيرو اولوجهله اوزره من بعد بم ممالك محروسه مه اولان
سنجاقبكلرينه وقاضيلرينه وسوباشيلرينه وقبودانلريه
ورئيسلريه في الجمله بكا متعلق اولان كمسنه لرينن انلره
وآنلره متعلق اولانلره برلرله وآده ريله فيالجمله انلره متعلق
اكو تيشمهك اولوزسه يرينه قويم واييدانلرك تحفه لرينن كلنه
ومذكور بكلرك بازركانلري وآدملري وكيديلريم ممالك
محروسه مكله لرو كيدي لريله مذكور وقوريدن آنلره كمسنه
تعدي ايتميه واكر آنلرك آدملرينن بركمسنه بم ممالك
محروسه مده فوت اولورسه دزدلرسزين ياخود موقوفي وطل
ايلميه واكر آنلرك اوزرينه ياخود بكلوبته يانه قصد ايدرلرسه
انلره دكيرمدن وقوريدن يارديم قوشوب آنلري اول يابغيلره
قورتارم وبيلوردم كه آنلرك سفهاسندن غيري كمسنه لر اوزره
قاصد اولرقدن مسموع ومقبول اولميه رك كوندركلرو
يازركانلري بم ممالك محروسه مه تجارتله كلوب كيدرلرسه
اولدقلرين وبره كلدكلري عادت اوزره وبره لرو دستورو روشه
تعريك كمدوايچه لرو ليه اوزرينه موجبله اكي جانبدن تحويل اولنه

Belge 14: 1554 Tarihli Lehistan Ahidnamesi Sureti

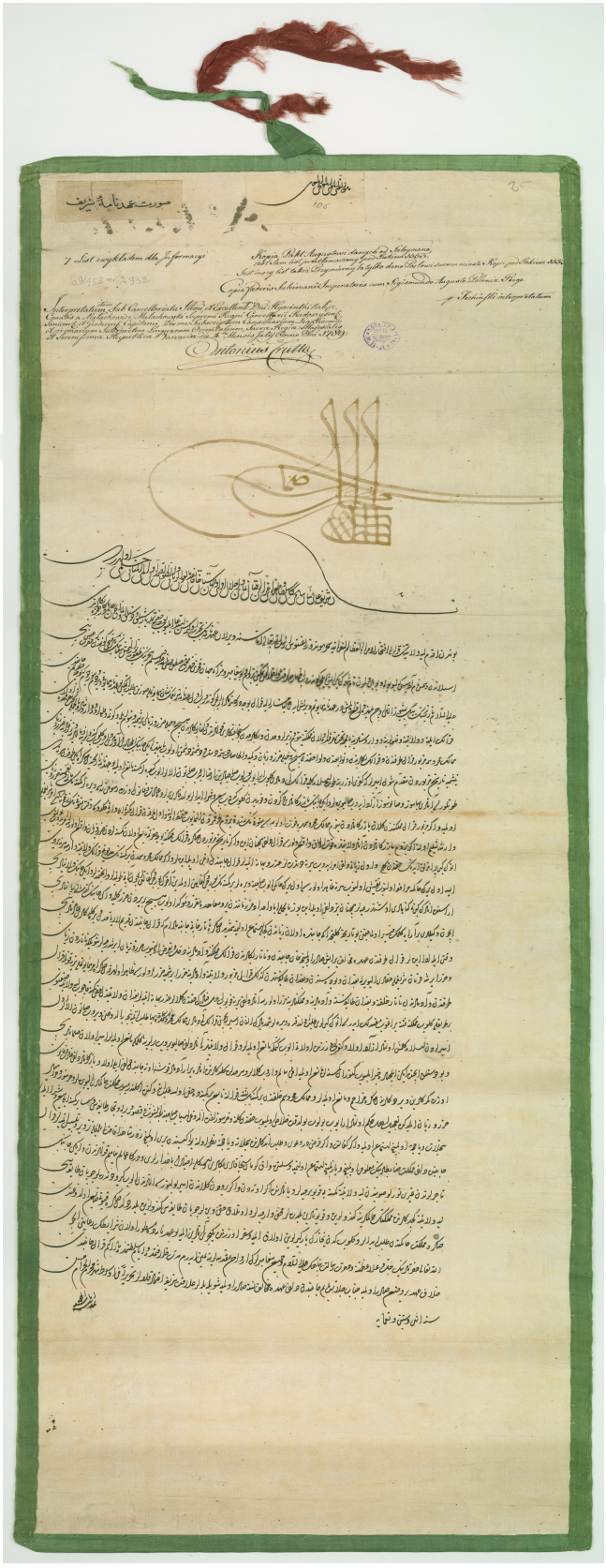

Belge 15: 1559 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti

Belge 16: 1562 Tarihli Avusturya Ahidnamesi

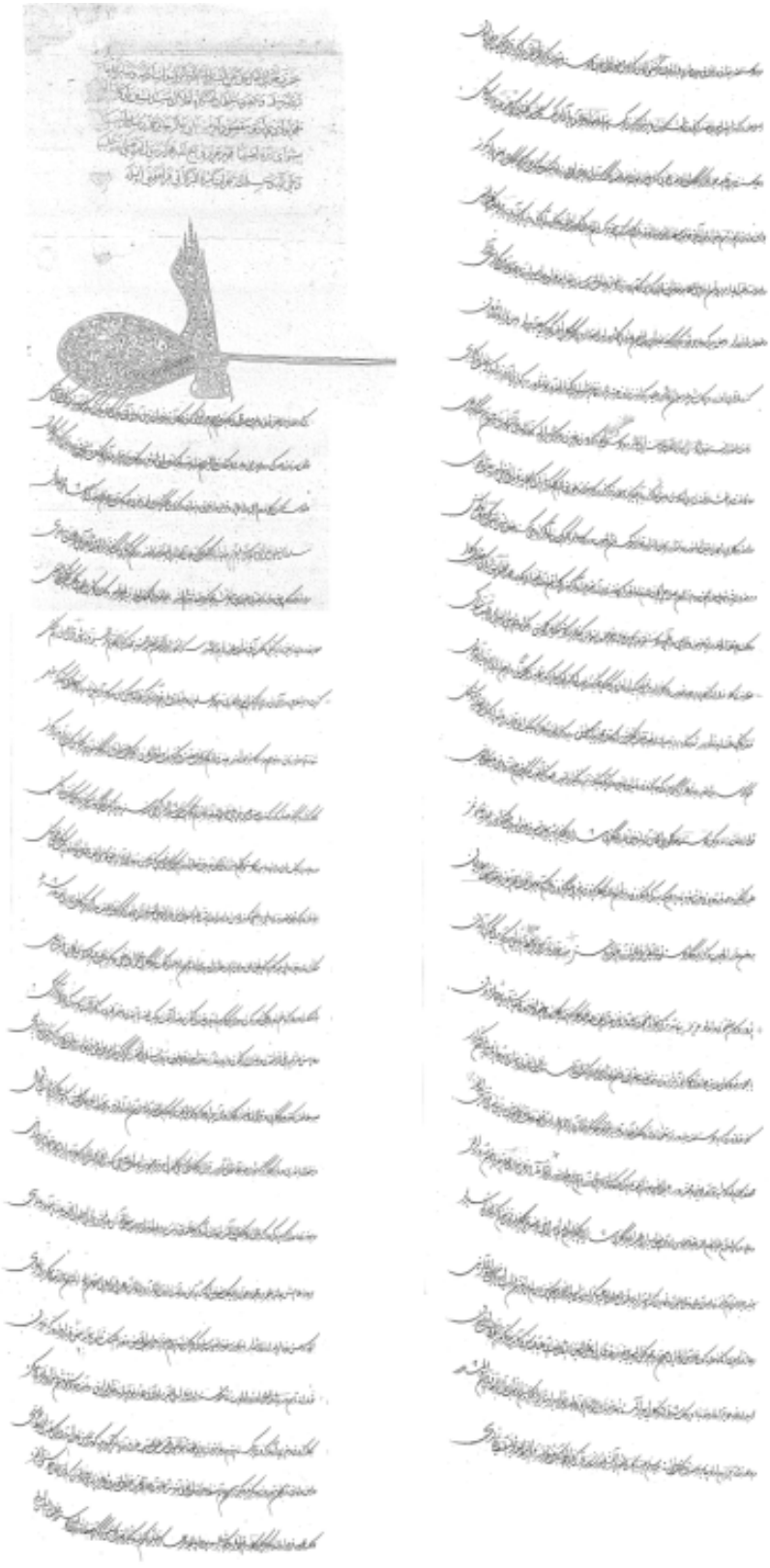

Belge 17: 1565 Tarihli Avusturya Ahidnamesi

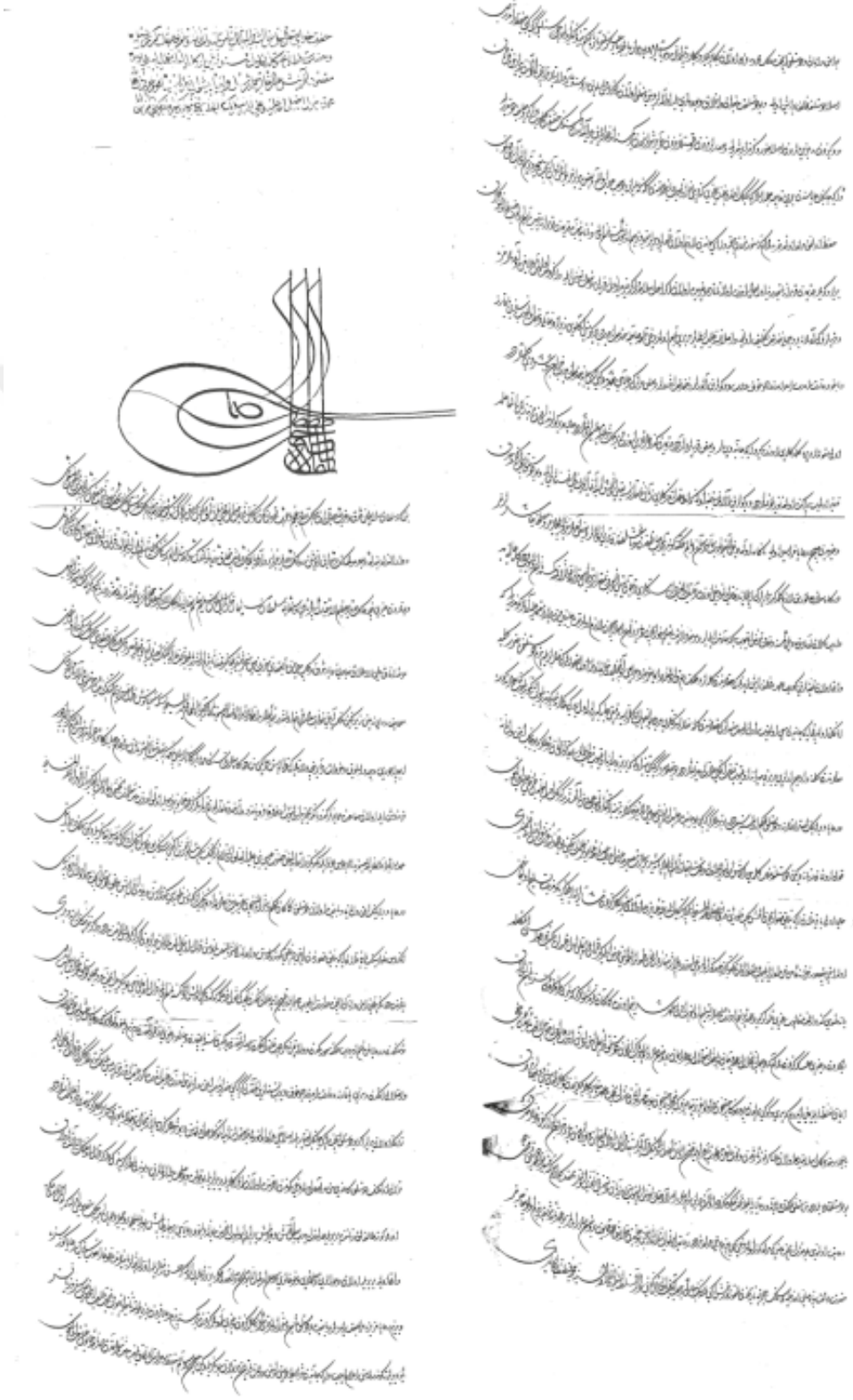

Belge 18: 1567 Tarihli Venedik Ahidnamesi

Belge 19: 1568 Tarihli Avusturya Ahidnamesi

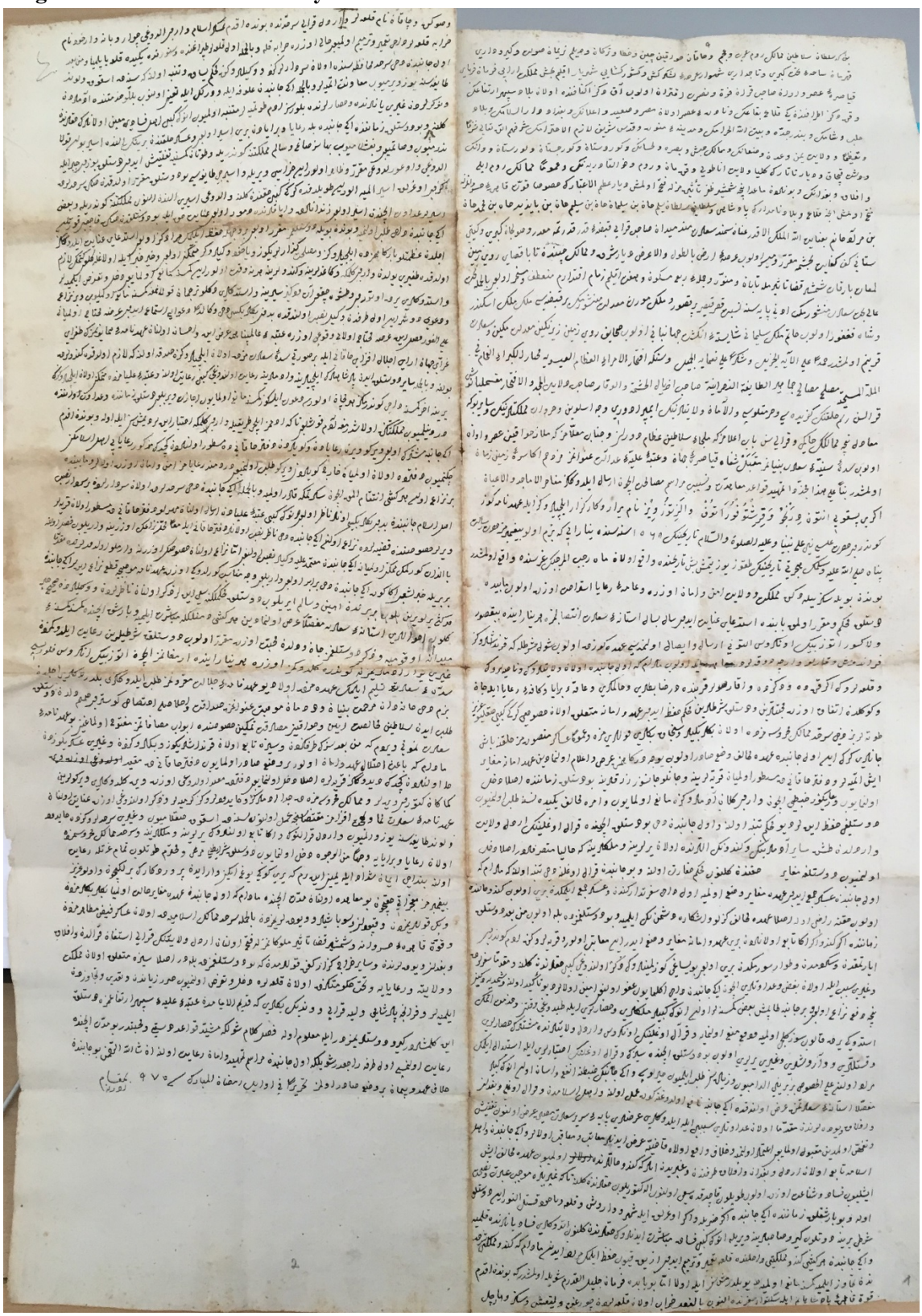

Belge 20: 1569 Tarihli Fransa Ahidnamesi Sureti

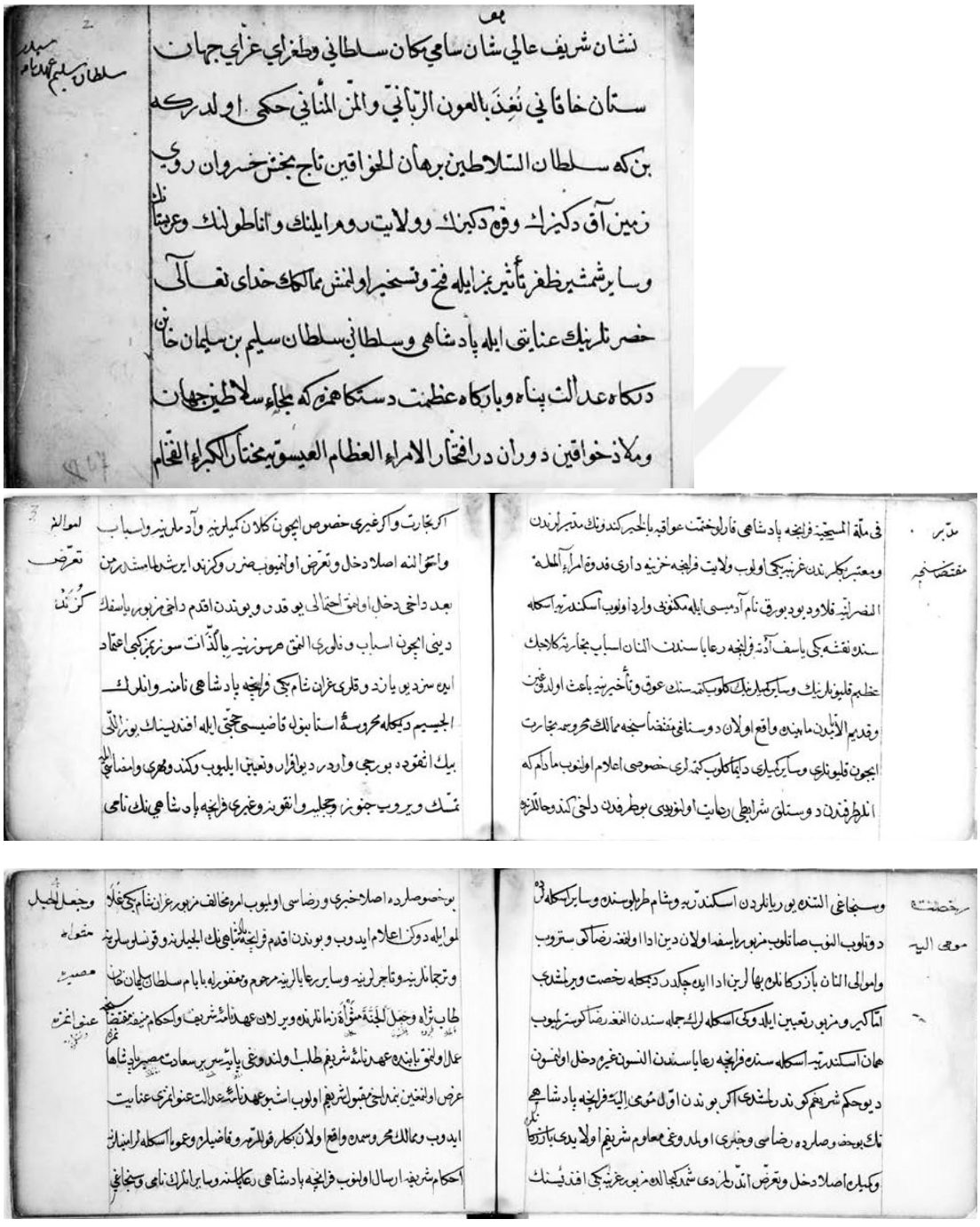

التنزه بوریان لی برفرد دخل و تعرض اتمید بو تنبیه و تأکیدا ولنمشدر اکر جزایرده
و اکر سایر ممالک محروسه دن مزبور یاسف خصوصی ایچون و یاغیری ایچون مقدما اسکله
اسکله سنده بر دفعه النان اسبابدن ماعدا برشنه که المش اوله هر نه ایسه اول
ساعت اصحابنه ردّ اولنوب امر جلیل القدر به مغایر ایش ایدنلرك حقلرندن
کلمك مقرر در و مزبور یاسفك آخر یرلرنه دینی زیاده اولمغین اسکله به ده المش
اسباب اول ساعت دانیاری آلوب قبض ایتکله صاحبلرینه البو یرلك ممکن اولمشدر
یوخسه اولدقجه تأخیر اللهٔ خیر طلبوب اصحابنه تسلیم ایدرلك محقق ایدی شویلکه ذکر
اولنان قلیوزاری و سایر کمباری جمیع زمانده امن و امان اوزره اسکله لرده

و یا نازه و سایر ممالک محروسه کلوب کیدن آنولك کبی دریاده فورتنه مضایقه
ویرد و کده و سایر لوازمنده حاضر بولنمان اکر خاصه کمیلر خلقی دروا کر غیر یدن
معاونت ایدوب و قلیوزاری نك سرداری و قایم مقامی فیودانلری نك احترامی
خصوصنده و لجه لری ایله نزاده و زواده لری تدارکنده کمسنه دخالت ایتمیه لر
اکر دکیز کیلرین قریه اتارلیسه کلمر و قاضیلر و غیریلر معاونت ایدوب فورتنلرین
اسباب و اموالی کیروکندولره ویرله دخل اولنمیه و بالجمله اکر فورتنه واکر دریاده
کندو محالرنده بوریان قرانجه لوك اولمسنه مانع اولنوب دخل و تعرض قلمیه اول دیار
تاجرلری و ترجمانلری و سایر آده لری دریاده و قوزدرین ممالک محروسه کلوب

احترامی

مدیونلر

بیع و شرا و تجارت ایدوب شو کله رسوم عادیه دن و قانون اوزره یرینه کمارنه
عسکریکلینه و کیدنلره فیود المکدن ود ریاده بوریان رشیدلرینه و غیریدن و عسکر
خلقندن کسنه مانع اولمیه کندولره و اسباب و اموالنه و آده لرینه و طوارلرینه دخل اولنمیه
قرانجه لوندن بری مدیون اولسه دین بوریجلودن طلب اولنوب الته آخر کسنه دوکان
طلب اولنمیه و اکر بری مرده اولسه اسباب و اموالنه کسنه دخل ایتمیه کیه وصیت ایدلسه
کا و یرله وصیت سوزی مرده اولسه قونسولاری معرفتیله اول یرلیوبه بولدانلشنه و یرله
قرانجه لوا کا تابع اولان یرلرلك نالبجی و ترجمانلری و قونسولاری مالك محروسه دن بیع
و شرا و تجارت و کفالت حضوصنده و سایر امور شرعیه ده قاضیه و اولیوب

نصیحه
محرریه
اقامت
ختم سر
زبور
جلب
اخلاف
متر

شبت سجل اندروب و باحیث الاسکر نزاع اولورسه سجله و یا بحثه نظر اولنوب
موجبی ایله عمل اولنه بو کیدن بری اولیوب تحرد شاهد زور اقامت ایتمکله خلاف
شرع شنسه دعوی ایدرلیسه مادام که قاضیلرد نبحثلری اولیوب و یاخود
سجلات مفید بولنمیه انولك کبیلره تزویر اندرلیوب خلاف شرع اولان دعویلری
استماع اولنمیه و بعضکسنه لرینه شتم ایدیکورد یوافترا ایدوب شاهد زور اقامتیله
ایدوبتجرد جلب و اخذ ایچون خلاف شرع شریف رنجبر ایدنلرمنع و دفع اولنه و بونلرك
بری دین ایدنسه و یا برو جهله متهم اولوب غیبت ایلسه آنولکون کناصسوز آخر کسنه دن طلب
و قرانجه یه متعلق اسیر بولنورسه کسه قونسولاری تعیین ایدوب قرانجه لوده رشوه ایسه

آنولك کبی اسیر جلجی و یاکریلی ایله سنه سعادتنه کوندرلمکه قضیه سی کورلمه قرانجه
و اکا تابع یرلردن ممالک محروسه دن ممکن ایدنلر اولو اولسون ارکن اولسون رنجبر ایدن
لردن خراج طلب اولنمیه اسکله به و شام طرابلسی و سایر یرلرولك اسکله لرنده نصب اولنمش
قونسولاریك یرلرنه اول حدودنك خرجدن سندن کلور برآده لرین تعیین ایدوب
کوندره و کمسنه مانع اولمیه و قرانجه تاجر لریله برکسنك نزالنی اولسه فانیه یه وارلدقده
قرانجه لونك ترجمانلری حاضر بولنمه فانیه دعوالرین استماع ایتمیه اکر ترجمانلری ایچون مصلحت
اولکلیچه توقف اولنه اما المدد آجی ایچون ایدوب و ترجمان حاضر کلدکده یوقوف
ایتمیوب ترجمانلرین احضار ایدن کرکدر قرانجه لونك بریریله نزاعلری اولسه لجلیلری

وقونسولاری عادتلرنجه کوروب فصل ایدن کرکسنه مانع اولمیه شویلکه
لوندقایقلری دریادن واروب قرانجه لوری اسیر ایدوب کتوروب بروم
ایلنده و یاناطولیده صاتلرلی انولك کبی اسیر بولندقدکرکجی دقت و احتمام ایله
تفتیش اولنوب هرکیمك النده بولنورایسه کیمدن الدوغنی بولدیسه شویلکه الدوغنی
کسنه لوندن منهی اولله اول لوندالله کیروب واقعا اسیر قرانجه لو اولدوغی ظاهر
اولورایسه اول لوندك حصه سن کلن اول اسیر مسلمان اولمش ایسه آزاد اولوب
صالبوریله هنوز کذکری اولزمن کیروقرانجه لولره تسلیم اولنه قرانجه کمیلری عادت و قانونلری
اوزره استانبولدهآلوب کیدوب نصکره قانون قدیم اوزره بزاخی بوغازندن

منتهی

حصارلری اولکزه آلوب اجارت و یرلورلمیش حالا قانون قدیم دن مغایر کلیوبدن
دلخی آلنورلمیش من بعد عادت قدیمه موجبنجه همان بوغاز حصارلری اولکزه لوب
کیده و ممالک محروسه دن دیریلوزینه جیقان کمیلر و قادرغه و دونانمه لرد ریاده قرانجه
کمیلرینه بولشدوقده بریرینه دوستانق ایدوب ضرر و زیان اتمیه لر و ویرکلوزه
و یریادن عهدنامه لری اولنمش مسطور و مقید اولان خصوصلر قرانجه لو لرحقنده
دلخی مقرر اولوب شرع قویمیه و عهدنامه لرینه مغایر کسنه مانع و منازع اولمیه زیرا
قلیونلر و سایر کمیلر ممالک محروسه کلدوکلرنده حفظ و صیانت اولنوب ابنیه
و سالم کمیر و کیدن لرك اسباب و اموالی یغما و تلخش بولنورسه غارت اولنمات

منیفه
ومنازع
جادده
پروسکار

Belge 21: 1573 Tarihli Venedik Ahidnamesi

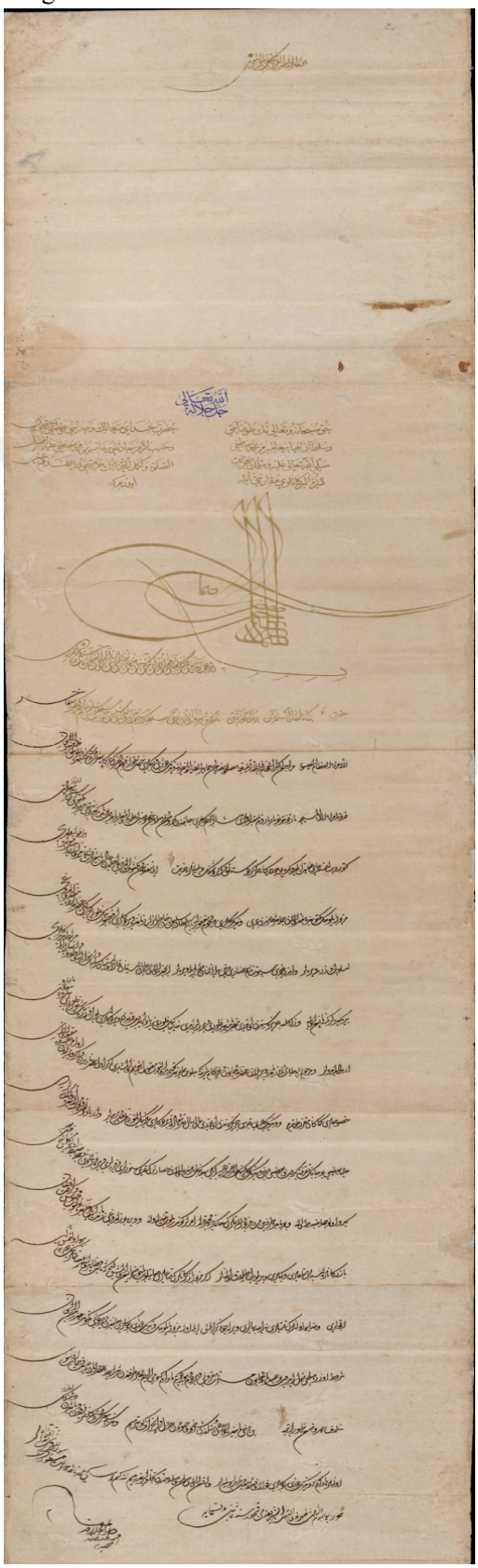

Belge 22: 1574 Tarihli Avusturya Ahidnamesi

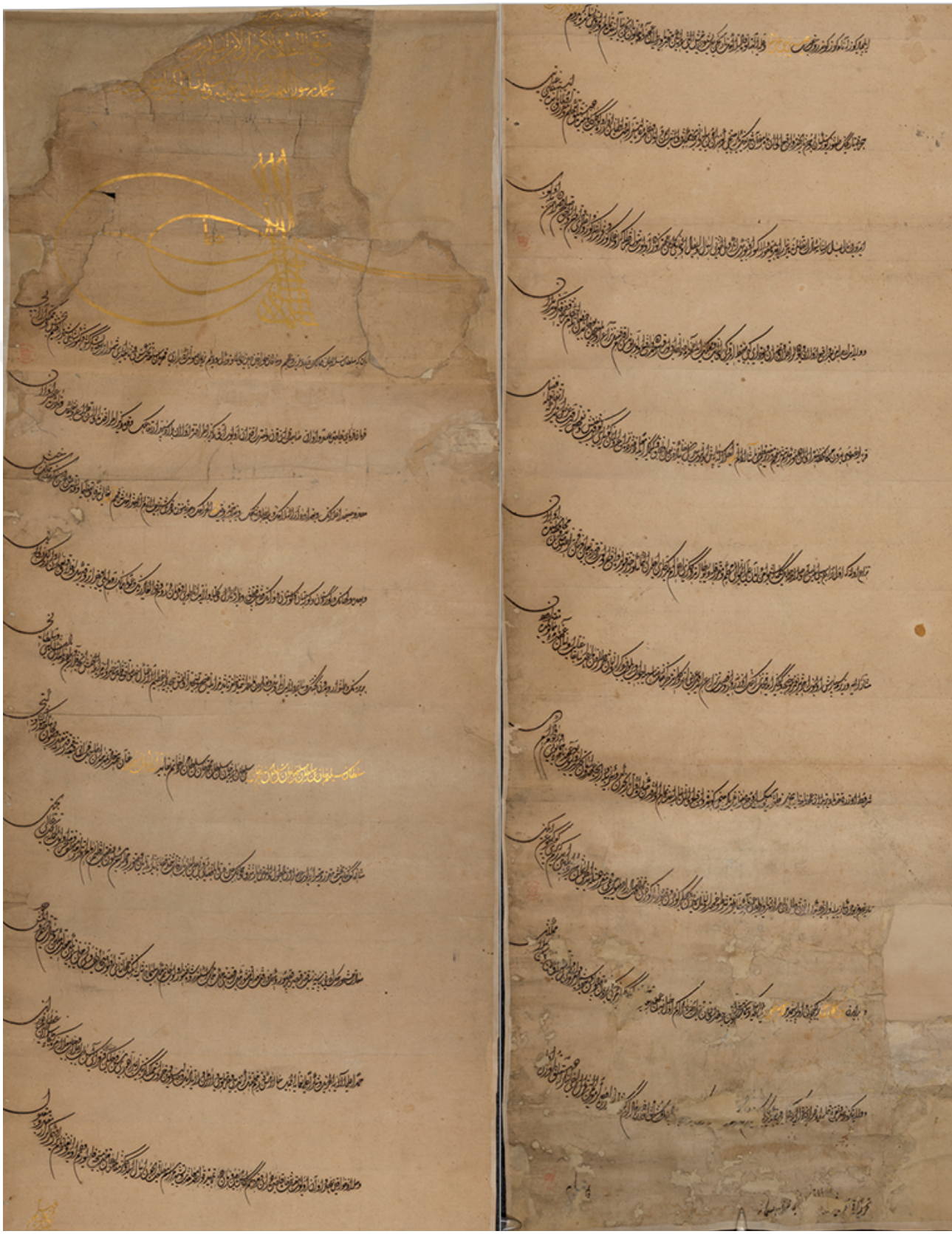

Belge 23: 1575 Tarihli Venedik Ahidnamesi

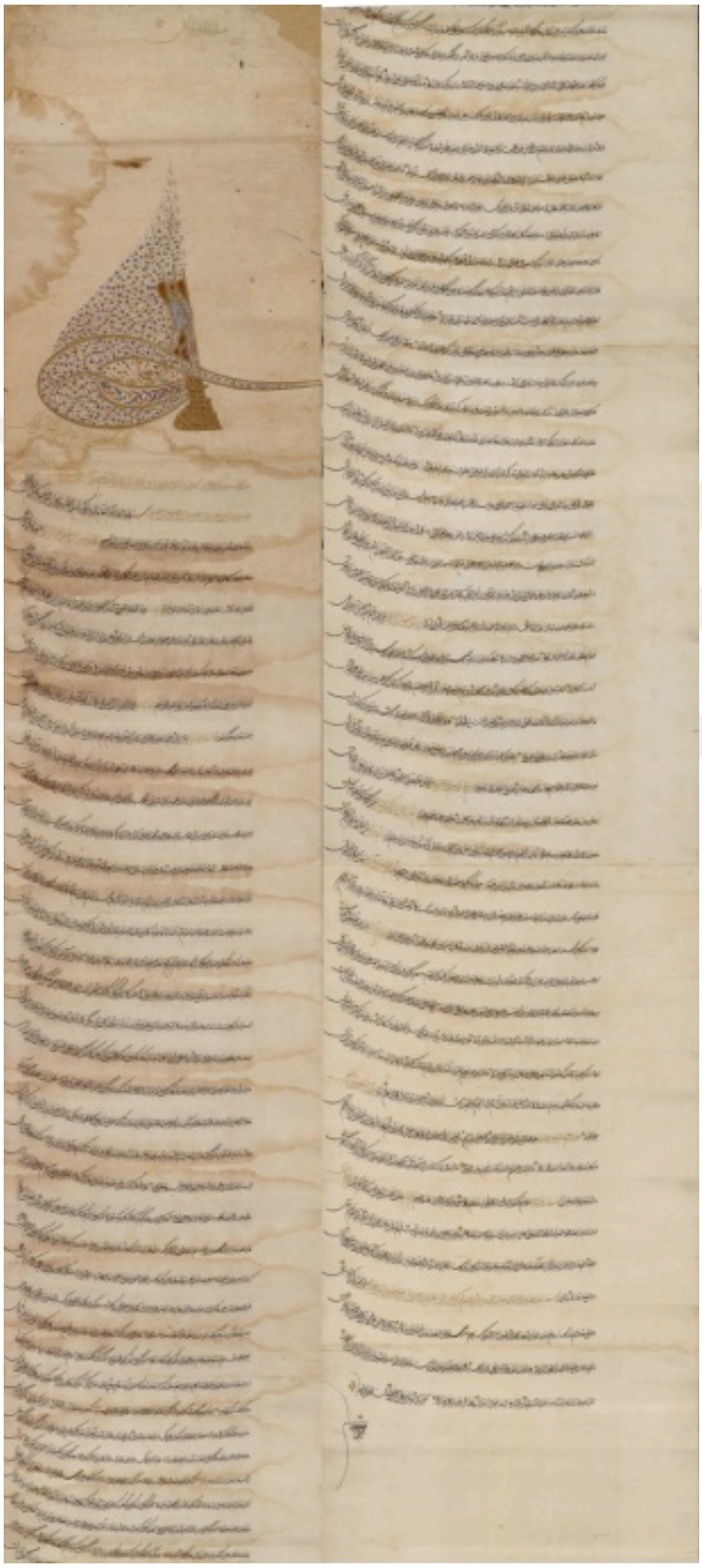

Belge 24: 1575 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti

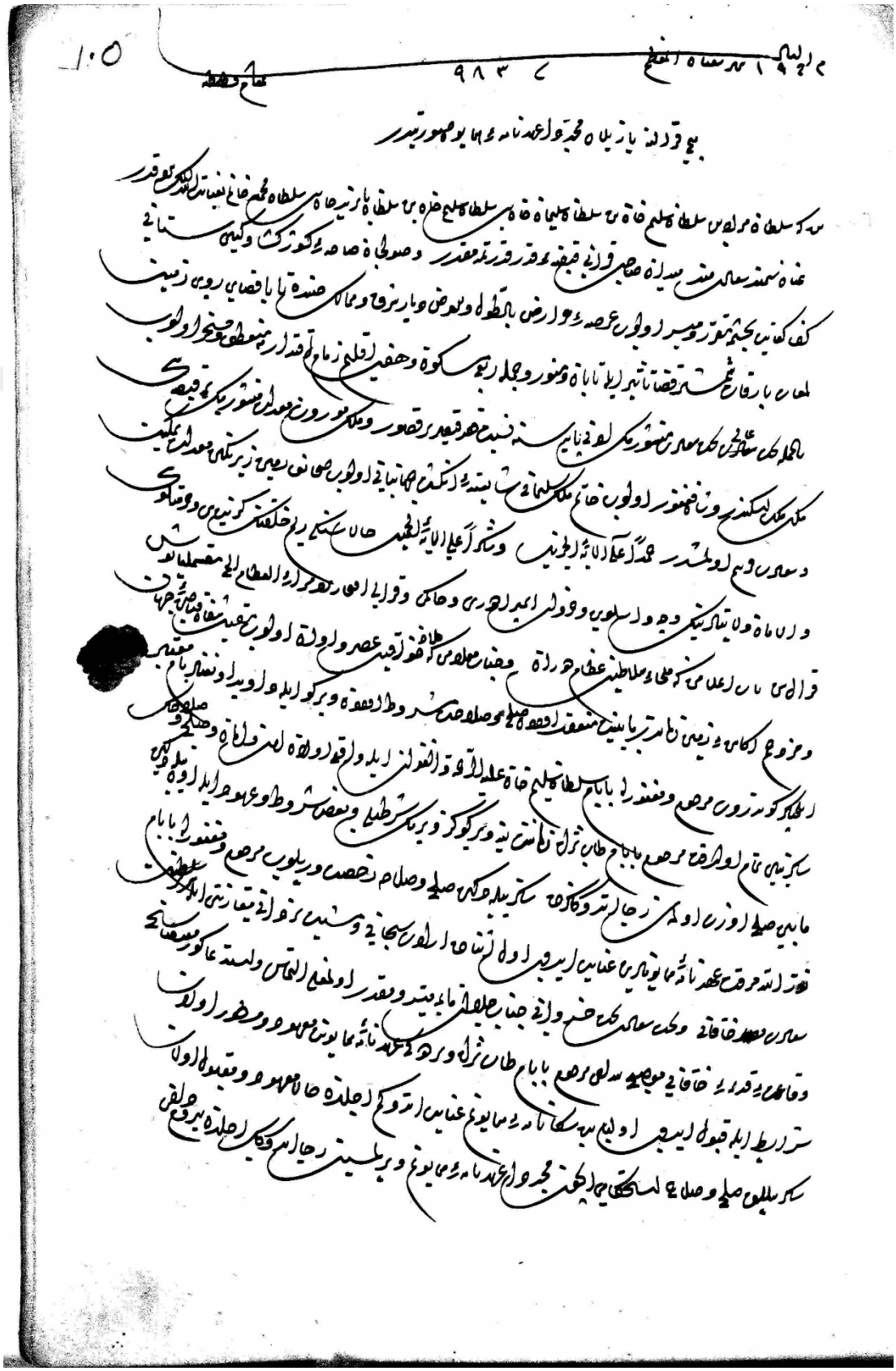

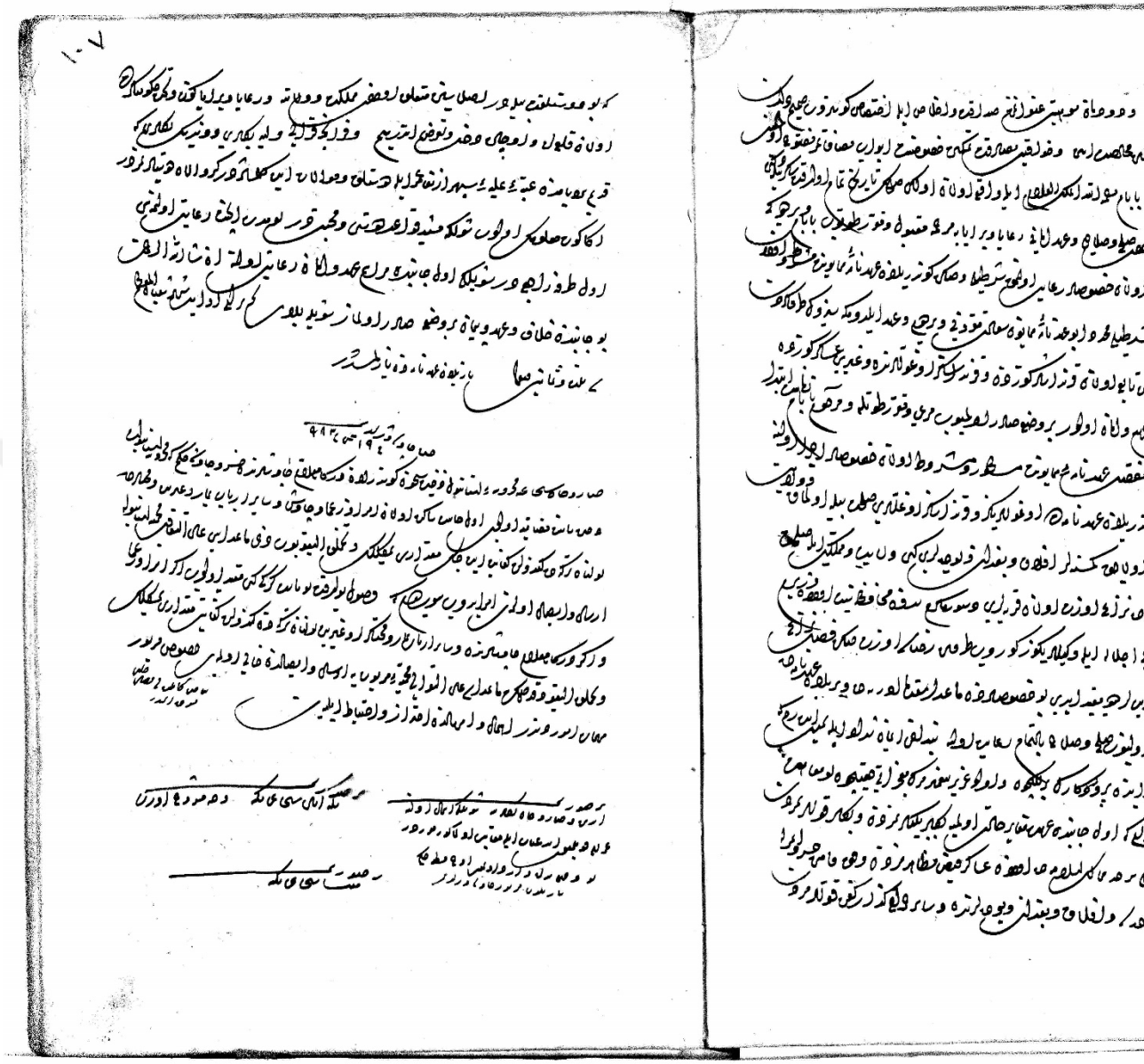

A.DVN.MHM.d 027

Belge 25: 1576 Tarihli Venedik Ahidnamesi

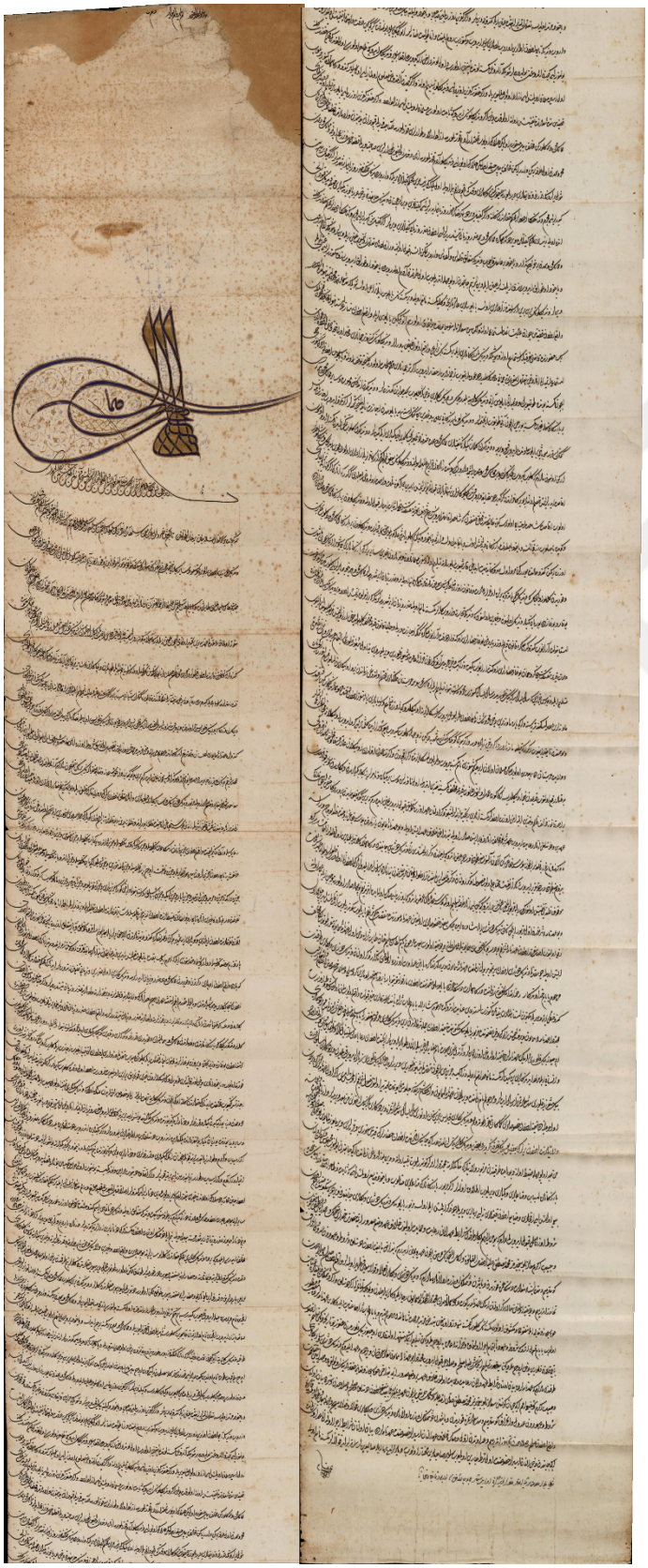

Belge 26: 1576 Tarihli Avusturya Ahidnamesi

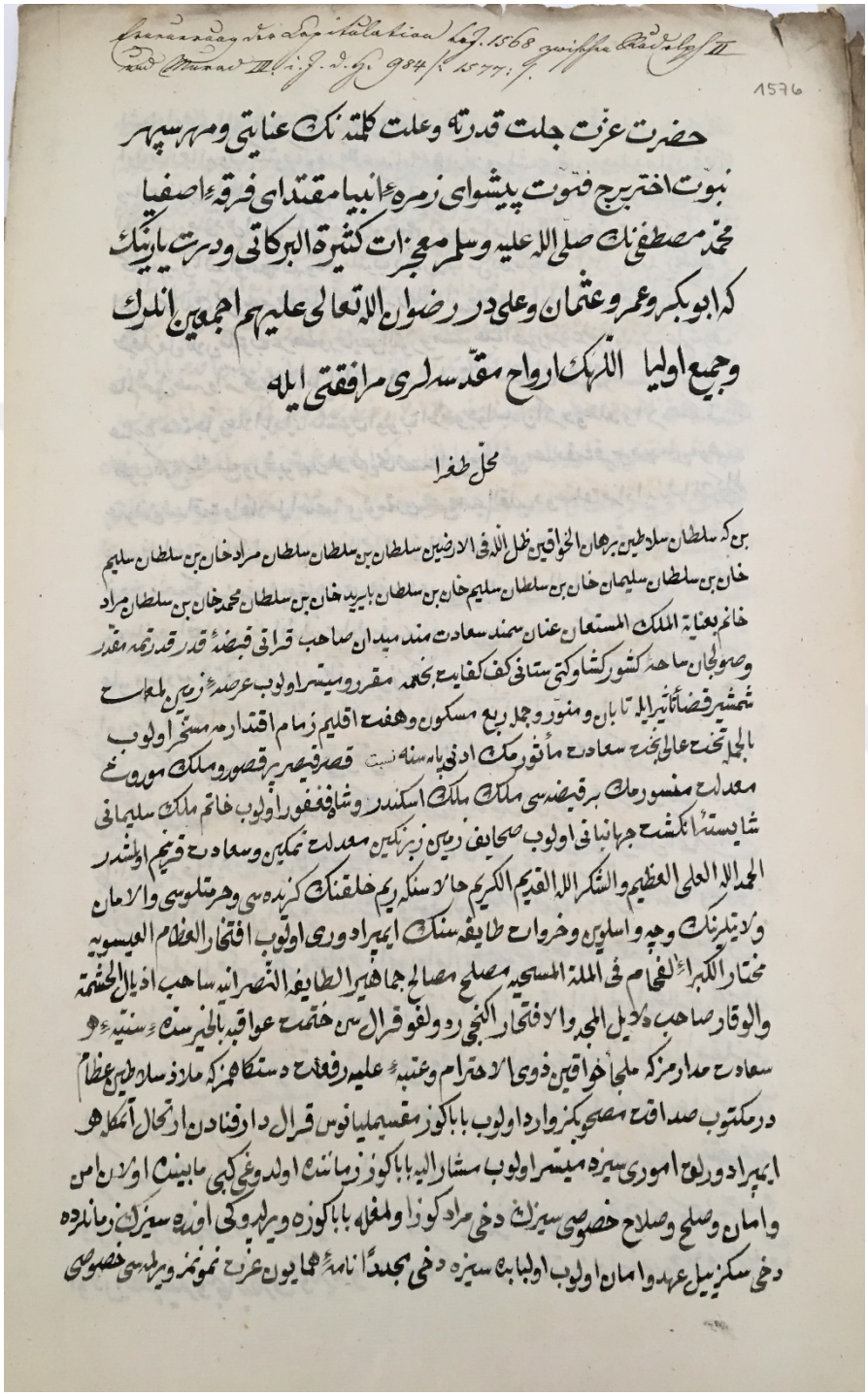

1576

حضرت عزت جلت قدرته وعلت كلمته نك عنايتي ومهر سپهر
نبوت اختر برج فتوت پيشواى زمره انبيا مقتداى فرقه اصفيا
محمد مصطفى نك صلى الله عليه وسلم معجزات كثيرة البركاتي ودرت يارينك
كه ابو بكر وعمر وعثمان وعلى در رضوان الله تعالى عليهم اجمعين اندك
وجميع اوليا الله نك ارواح مقدسه لرى مرافقتي ايله

محل طغرا

بن كه سلطان سلاطين برهان الخواقين ظل الله في الارضين سلطان بن سلطان سلطان مراد خان بن سلطان سليم
خان بن سلطان سليمان خان بن سلطان سليم خان بن سلطان بايزيد خان بن سلطان محمد خان بن سلطان مراد
خانم بعناية الملك المستعان عنان سمند سعادت مند ميدان صاحب قراني قبضة قدر قدرتمه مقدر
وصولجان ساحة كشور كشاوكتي ستاني كف كفايتي بخدمه مقرر ومسخر اولوب عرصة زمين ملاعب
شمشير قضا تأثيرايله تابان ومنور وجار بع مسكون وهفت اقليم زمام اقتدارمه مسخر اولوب
بالجمله تخت عالى بخت سعادت مأثور مكنى ادنى پايه سنه نسبت قصر فيصر بر قصور وملك مورونى
معدلت منصور ملك بر قبضه سى ملك ملك اسكندر وشاه فغفور اولوب خاتم ملك سليمانى
شايسته انكشت جهانبانى اولوب صحايف زمين زبر نكين معدلت تمكين وسعادت قرينم اولشدر
الحمد لله العلى العظيم والشكر لله القديم الكريم حالا سنكريم خلقنك كزيده سى وهر تلويسى والامان
ودينلرينك وجه واسلوبن وخرواح طايفه سنك ايمپراطورى اولوب افتخار العظام العيسويه
مختار الكبراء الفخام في الملة المسيحيه مصلح مصالح جماهير الطايفة النصرانيه ساحب اذيال الحشمة
والوقار صاحب دلايل المجد والافتخار النجي رد ولفو قرال سن خشمت عواقبه بالخير سنه سنيه
سعادت مدار مزكه ملجا خواقين ذوى الاحترام وعتبه علييه رفعت دستگاهمزكه ملاذ سلاطين عظام
درمكتوب صداقت مصحوبكز وارد اولوب باباكوز مقسيمليانوس قرال دارفنادن ارتحال انمكله
ايمپراطورليق امورى سيزه ميسر اولوب مشار اليه باباكوز زمانندن اولدوغى كبى مابينمز اوزره امن
وامان وصلح وصلاح خصوصى سيزك دخى مراد كوزا ولمغله باباكوزه ويرلهوكى اوزره سيزك زمانكزده
دخى سكز يل عهد وامان اولوب اولبابده سيزه دخى بجدداً نامه همايون عزصدور نمونمزه ويرلهسى خصوصى

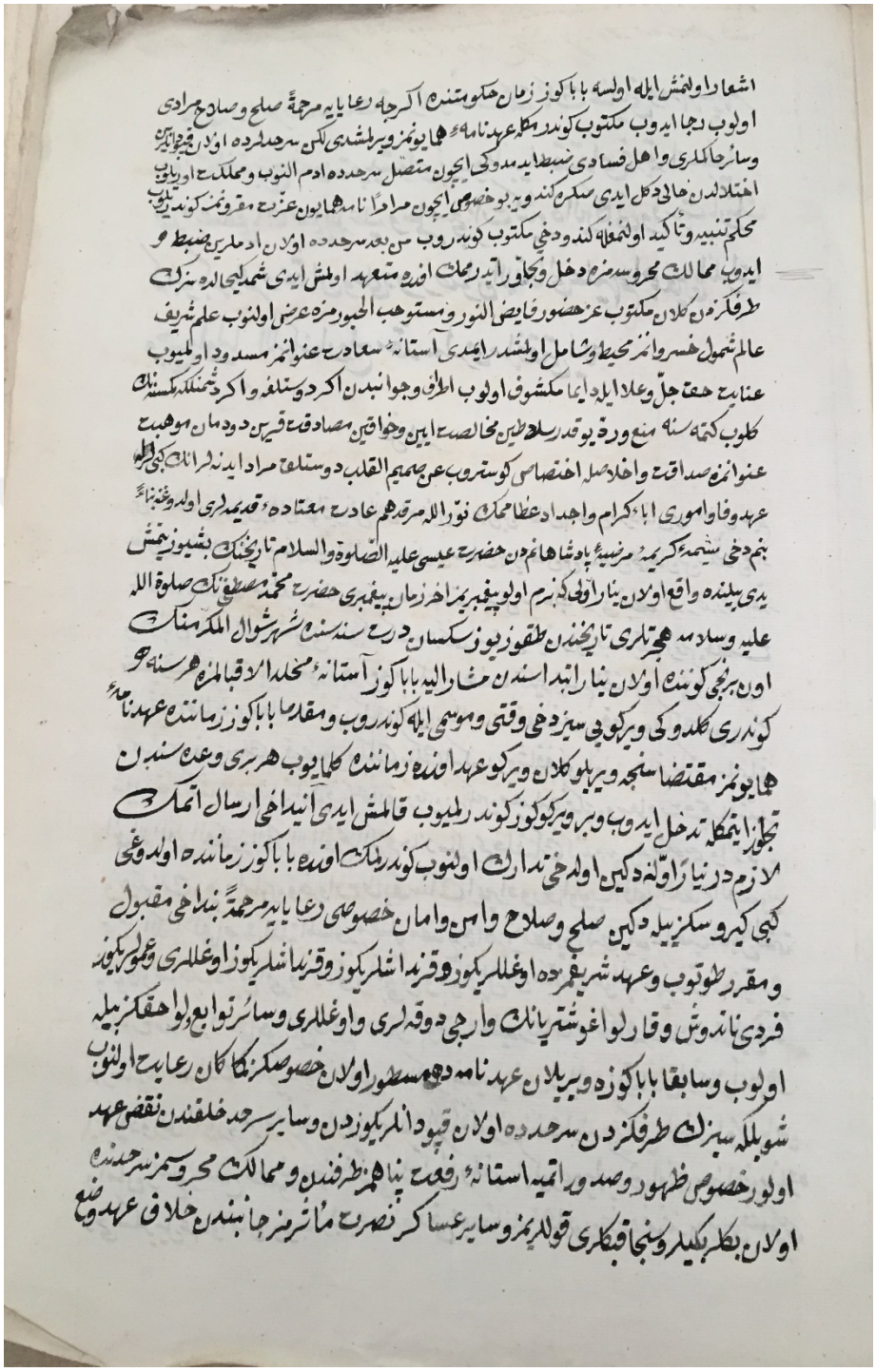

اشعار اولنمش ایله اولسه باکوز زمان حکومتنده اکرچه رعایا یه مرحمةً صلح وصلاح مرادی
اولوب دخا ایدوب مکتوب کوندرمکله عهدنامهٔ همایونمز ویرلمشدی لکن سرحدلرده اولان قوجه ایلر
وسائر حاکملری واهل فسادی ضبط ایدمدوکی ایچون متصل سرحدده اولان اوب ومملکت اویلوب
اهتلالدن خالی دکل ایدی سکز کنده ویرلو خصوص ایچون مرادنامهٔ همایون عزتله مقرون کوندیلوب
تحکم تنبیه وتاکید اولنمغله کندودخی مکتوب کوندروب من بعد سرحدده اولان اداملرین ضبط و
ایدوب ممالک محروسه مزه دخل وتجاوز ایدرمملک اوزره متعهد اولمش ایدی شمدیکی حاله نظر
طرفکزدن کلان مکتوب عزحضور فایض النور ومستوهب الحبور مزه عرض اولنوب علم شریف
عالم شمول خسروانمز محیط وشامل اولمشدر ایمدی استانهٔ سعادت عنوانمز مسدود اولمیوب
عنایت حقه جلّ وعلا ایله دایما مکشوف اولوب اطراف وجوانبدن اکردوستلغه واکر دشمنلکه کسنه نك
قلوب کتمه سنه منع ورد یوقدر سلطنتین مخالصه ایین وخواقین مصادقه قرین دودمان موهبت
عنوانمز صداقت واخلاصله اختصاص کوستروب عن صمیم القلب دوستلغه مراد ایدنه لرمانك کبی اول
عهد وفاواموری اباءکرام واجداد عظامك نور الله مرقدهم عادت معتاده وقدیمه دری اولمله وغبناً
بم دخی شیمهٔ کریمهٔ مرضیهٔ پادشاهانه دن حضرت عیسی علیه الصلوة والسلام تاریخنك بشیوز یمش
یدی بیلنده واقع اولان بنا راولی کبرم اولوپیغمبر یمز اخر زمان پیغمبری حضرت محمد مصطفی نك صلوة الله
علیه وسلامه هجرتلری تاریخندن طقوز یوز سکسان درت سنه سنه شهر شوال المکرمنك
اون برنجی کونی اولان بنا راتبه اسندن مشار الیه باکوز آستانهٔ مخلد الدن قبالمزه هر سنه و
کوندری کلدوکی ویرکو یی سیزدخی وقتی وموسمی ایله کوندروب ومقدما باکوز زمانندهٔ عهدنامهٔ
همایونمز مقتضا سنجه ویرلو کلان ویرکو عهد اولنه زمانندهٔ کلمایوب هر بری وعدسنه دن
تجاوز ایتمکله تدخل ایدوب وبرویرکو کوندرملیوب قالمش ایدی انیدلخی ارسال اتمك
لازم درنیاز اولنه دکین اولدخی تدارك اولنوب کوندرلمك اوزره باکوز زمانندهٔ اولدوغی
کبی کیرو سکزیله دکین صلح وصلاح وامن وامان خصوصی رعایا یه مرحمةً بنا لخی مقبول
ومقرر طوتوب وعهد شریفلرده اوغللریکوزدوقرنداشلریکوز وقرنداشلریکوز اوغللری وعمولریکوز
فردی ناندوش وقارلواغوشتریانك وارجی دوقه لری واوغللری وسائر توابع ولواحقلریله
اولوب وسابقا باکوزده ویرلان عهدنامه ده مسطور اولدن خصوصلرنك کان رعایت اولنوب
شویلکه سزلن طرفکزدن سرحده اولان قیودات لرمکوزدن وسایر سرحد خلقندن نقض عهد
اولور خصوص ظهور وصدور اتمیه استانهٔ رفعت پناهمز طرفندن وممالك محروسه مزسرحدندهٔ
اولان بکلربکیلر وسنجاقبکلری قولاریمز وسایر عساکر نصرت مآثر مزجانبندن خلاف عهد وضع

صدور اتیوب مملکت و ولایت و قلاع و قرا خلقنه و عسکریکزه دخل و تجاوز اولنمیوب قاعده
صلح و صلاح رعایت الناج اولنه بو عهد نامهٔ همایون سعادت مقرونی ویردم و عهد میثاق ایلدم
و ایمان شداد ایله یمین داخی ایدرم کبیری و کوچکی یوغکن و ارایدن برو دکارک برلکی حقیچون
و اولو پیغمبر مزک معجزاتی حقی ایچون بو معاهده اولنان مدت ایچنده تا مادام که سیزک طرفکزدن
وجه مشروح اوزره سرحدده اولان قپودانلر یکوز و سایرلری و سیزه تابع اولان قرندا شکز
و قرندا شکز اوغلاری و غیریدن باعث اختلال عهد و امان اولور وضع صدر اتیوب صلح
و صلاح اموری مرعی و مقرر و مصدق طوتلوب بالتمام رعایت اولنه و بوندن اقدم باکون
ویریلان عهد نامه ده مسطور و مقید و مشروط اولان خصوص صدر دلغی کما کان اجرا اولنوب
اول جانبدن نقض عهد اولور امور ارتکاب اولنمایه ذکر اولنه و یکی اوزره عساکر فوج فوج مأمور دن
ممالک محروسه مز مصافاتندن قبضهٔ تصرفنده اولان ولایتی خلقندن وارد اول مملکتی
اهالیسندن و افلاق و بغدان و بوده لرندن و سائر خراج گذار کفره قولرمدن کاستانهٔ سعادت
عنوانمزه التجا ایدنلر دراصلا سیزه متعلق اولان مملکت و ولایته و رعایا و برایاکوزه و تحت
حکومتکزده اولان قلعه و واروش و قراکوزه دخل و تعرض ایدمیم و فرانچه قرالی و وندیک
بکلری دخی قدیم الایام دن عتبهٔ علیه عدالت عنوانمزله دوستلق ایدوب مصافات
افزده اولا کلمشلر دراصلا طرفندن دخی سیزک ولایتکزه دخل و تعرض اولنمیوب شویلکه وجه
موالات و مصافات در بو مدت معهوده ایچنده مرعی طوتلوب خلافنه جواز کوستریلمسی
و بو صلح و صلاحک نفع کثیری و اول جانبه راجع دراول طرفدن مراسم عهد و امان رعایت
اولنورسه ان شاالله الرحمن بو جانبدن دخی خلاف عهد وضع صدور بولمه رواکور لمز
تحریراً فی اواسط شهر رمضان المبارک سنه اربع و ثمانین و تسعمائه

بمقام
قسطنطنیه المحروسه

Belge 27: 1577 Tarihli Lehistan Ahidnamesi

Belge 28: 1580 Tarihli İngiltere Ahidnamesi Sureti

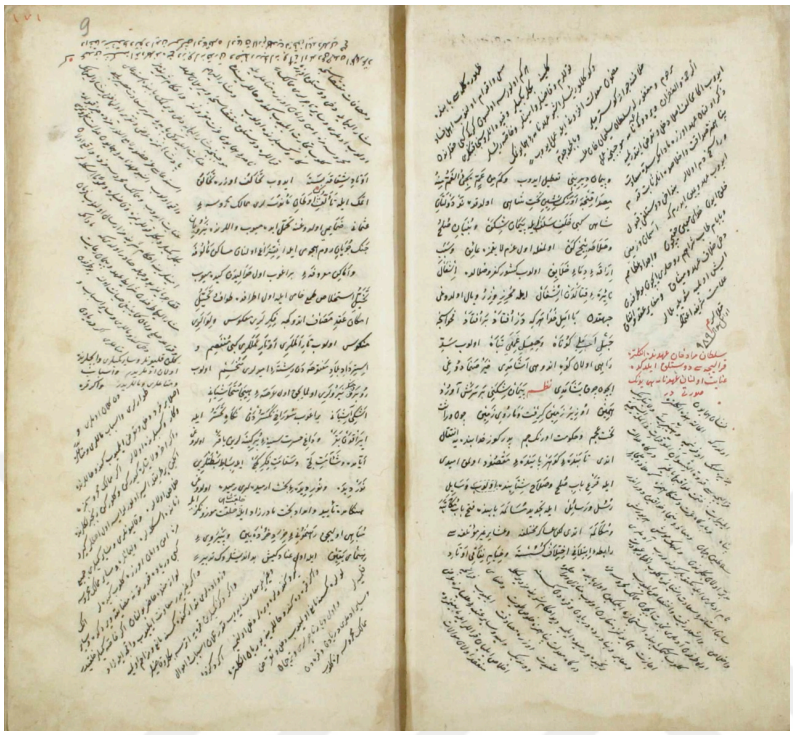

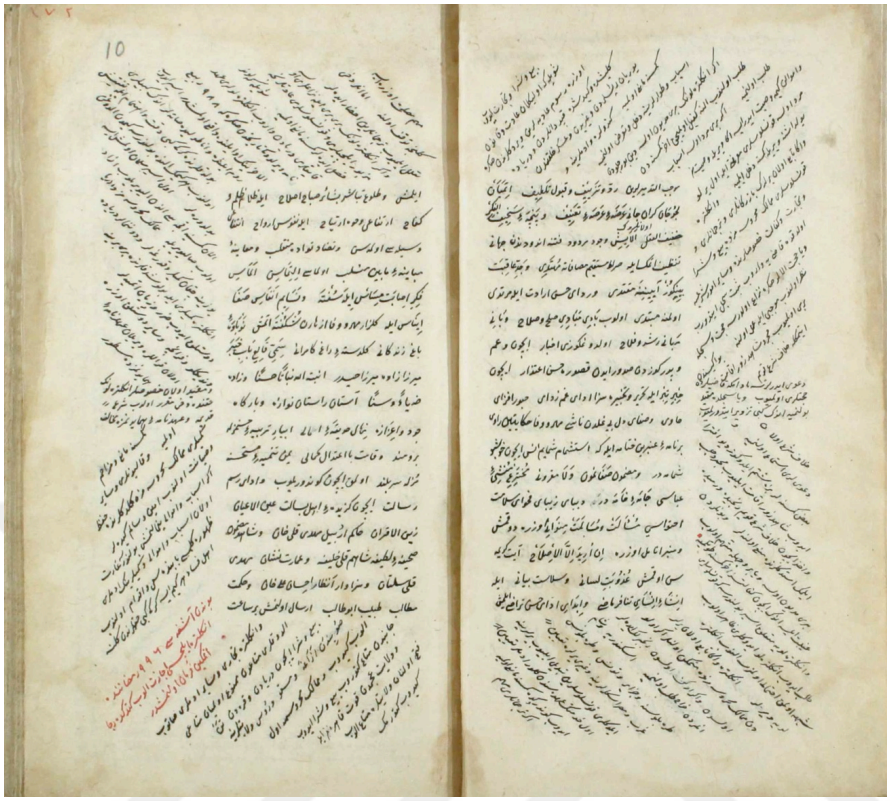

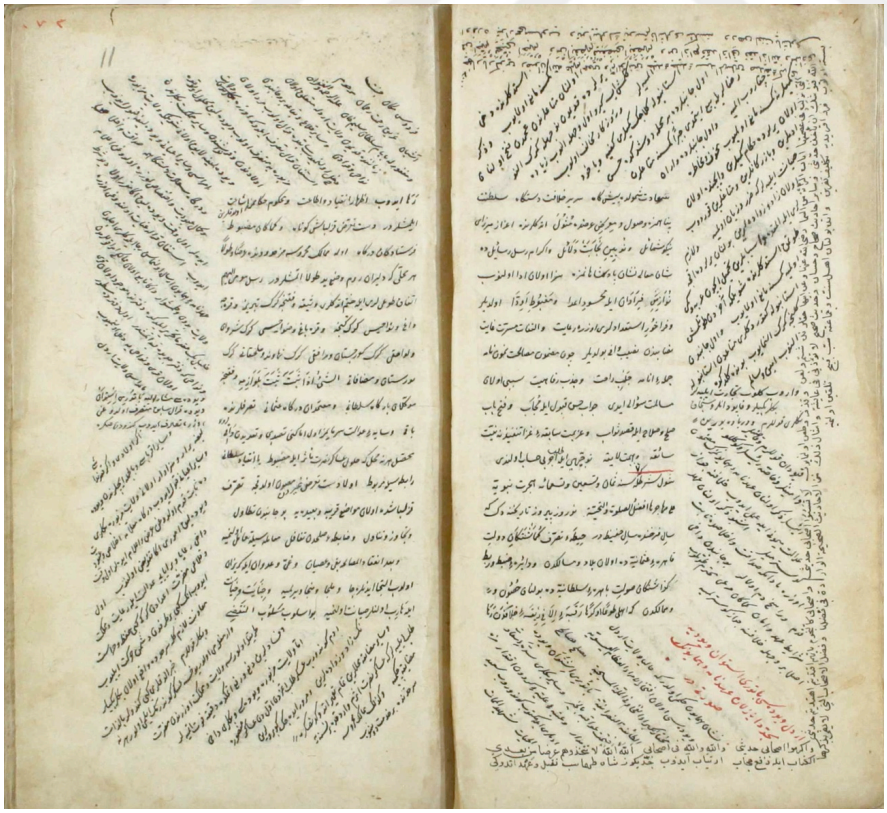

Belge 29: 1581 Tarihli Fransa Ahidnamesi Sureti

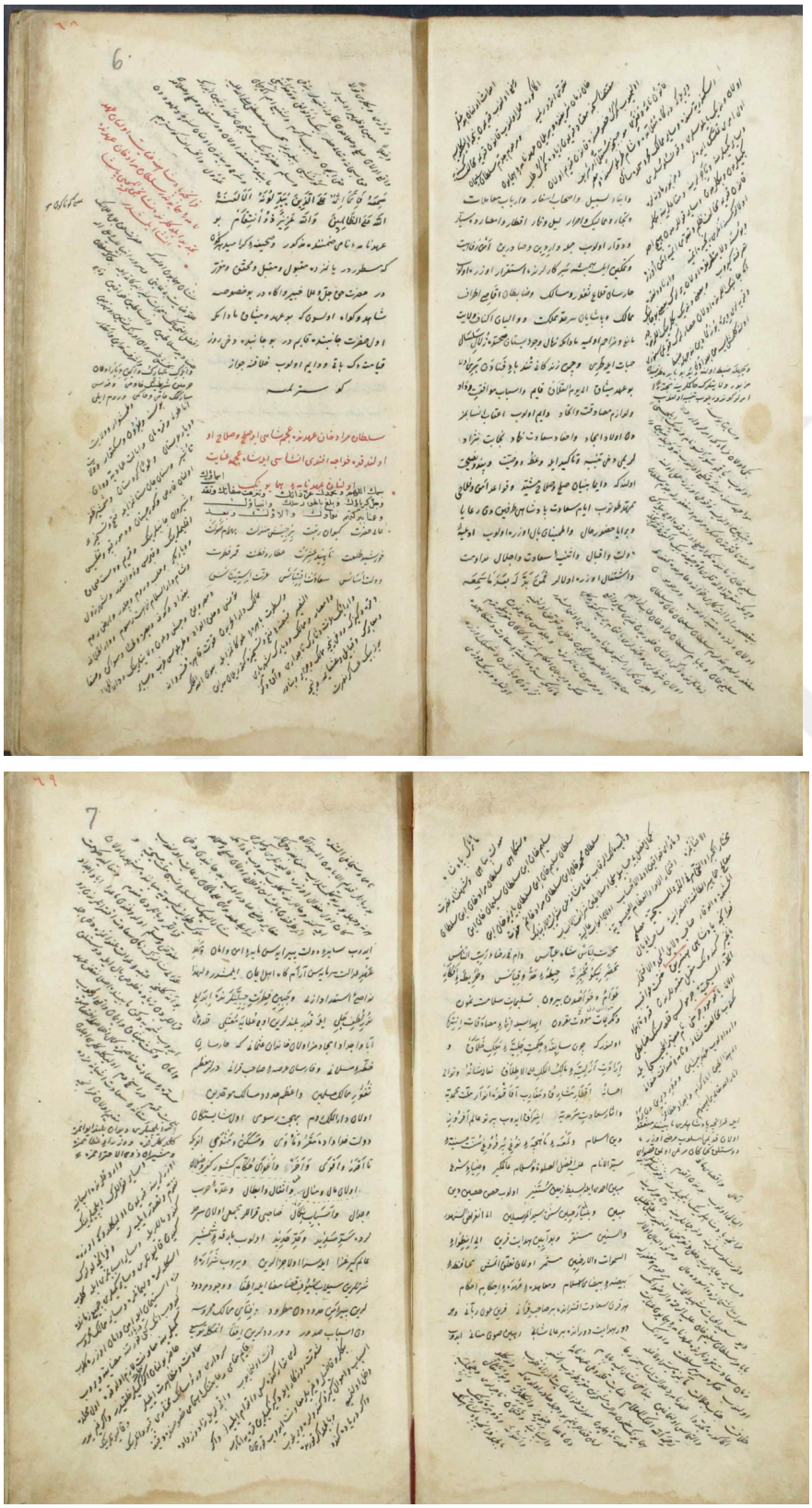

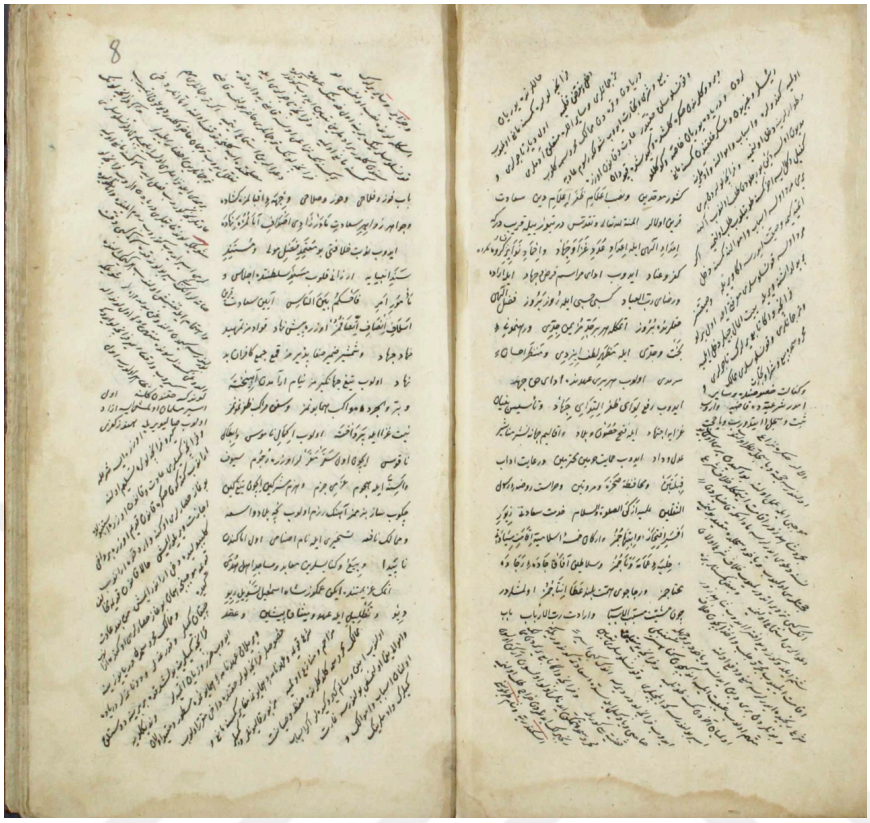

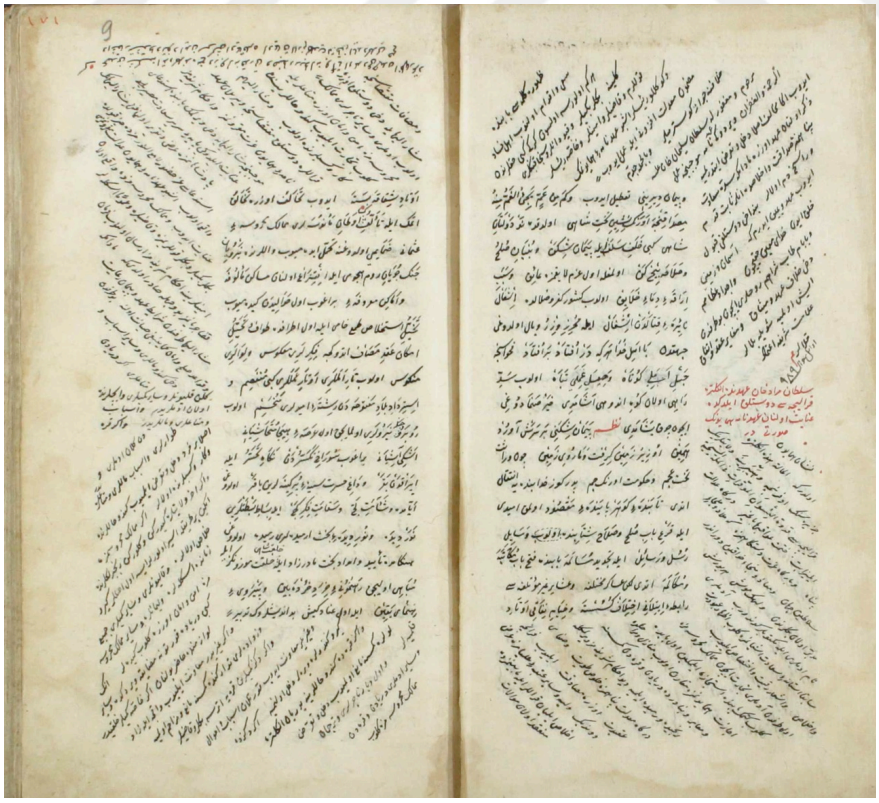

Belge 30: 1591 Tarihli Lehistan Ahidnamesi

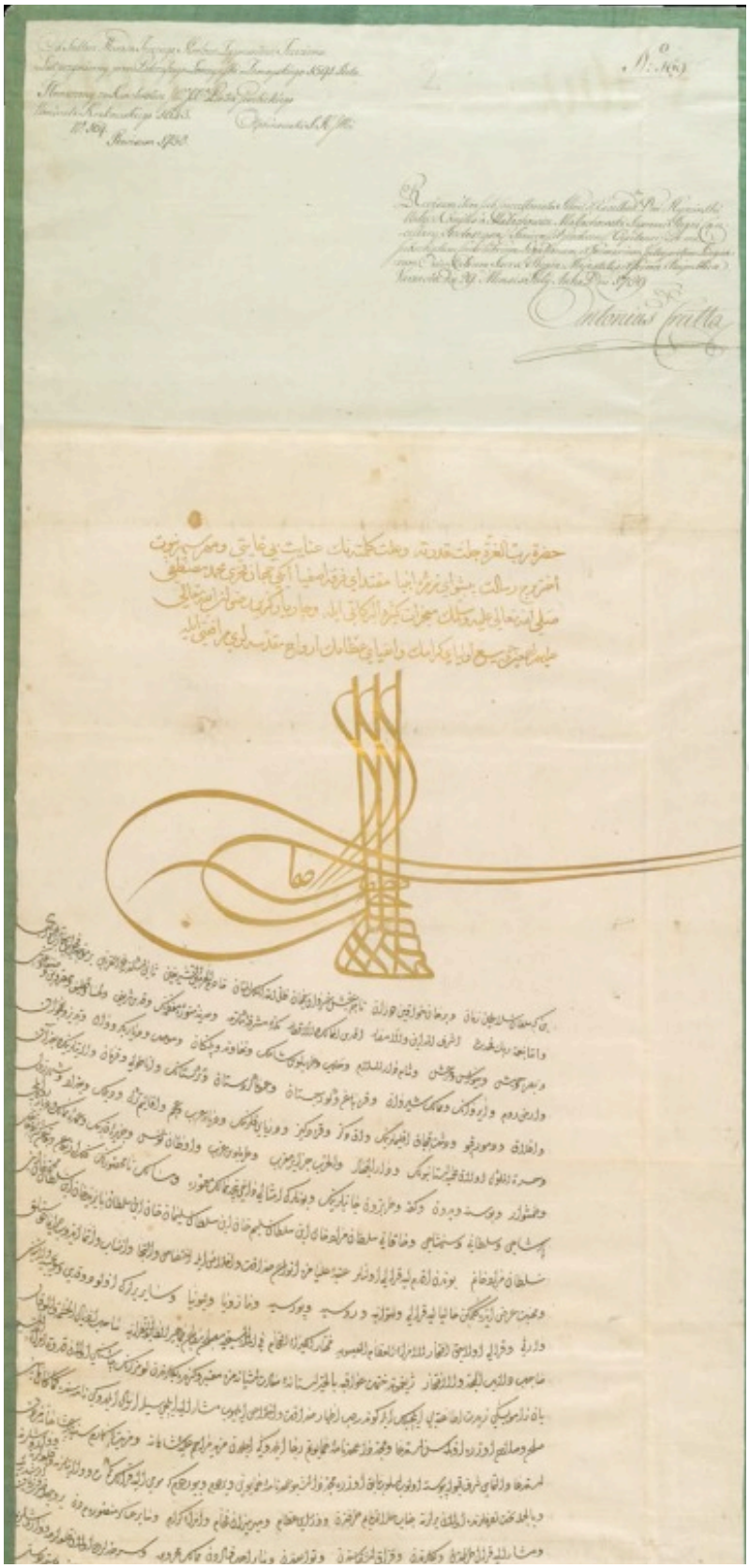

Belge 31: 1592 Tarihli Avusturya Ahidnamesi Sureti

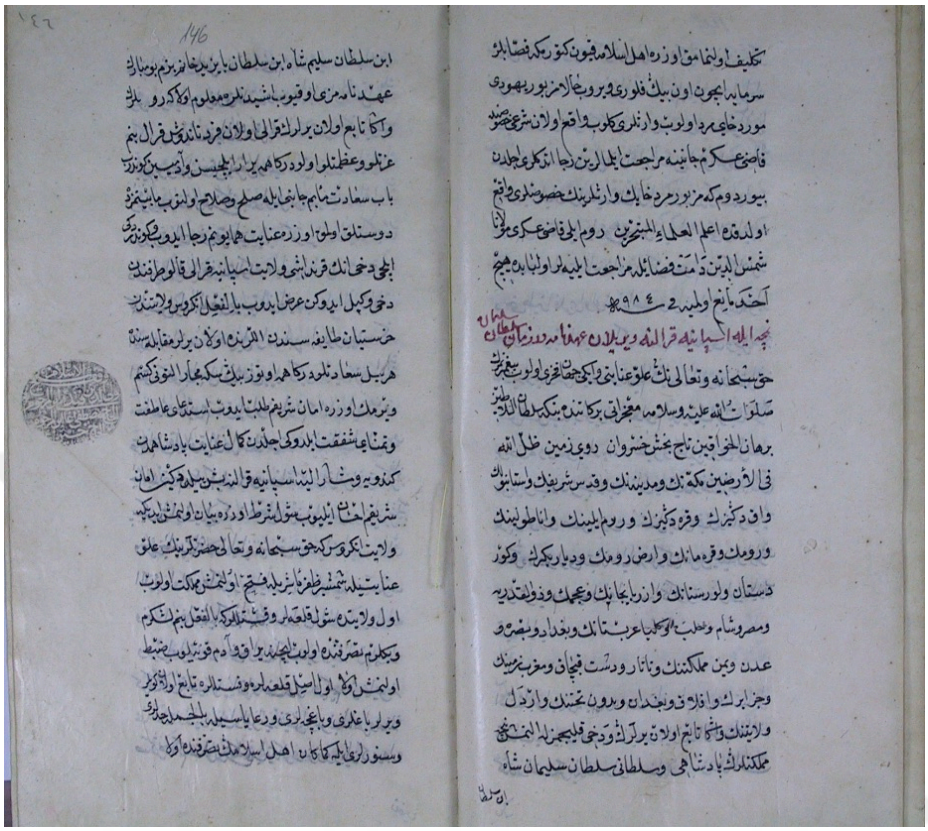

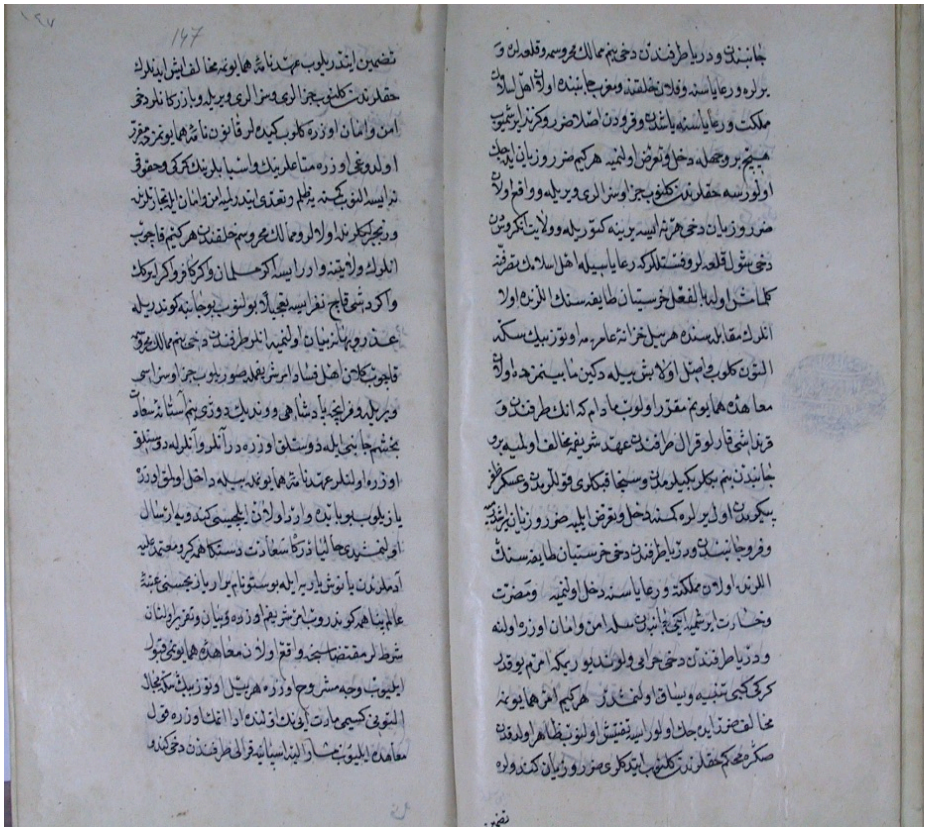

قرالتوی مهریله عهدنامه لرینه یازدیرمق وکمونه یازیلیر کوندرمک
سعادتلو آستانم طرفندن وسیله مشروح اولوزره عهدنامهٔ
شریفم مقرر اولدیجون عاطفت وشفقت جانبندن کافهٔ رعایامه
عرض حضور فایض النور ده عرض اولنوب معلوم شریفم اولدقده
صکره نکرار بوعهدنامهٔ شریفمی ویروب ویرودیکم بعلی الدوام
ولایتکزده مستولی قالمکزی قسمتلرکزه بالفعل بنم بکلرم
وعسکرم ضبطندن دولایلرکزه متعلق اولان کوپری وقرایه
کاسیان عسکر ظفر پیکرم ضبطنده اولوب انلردن غیری مستولی
قلمکزی قسمتلرکزه الکزدهکی طایفه سنه الزیاده ومتصرفلرینه
برقرار سابق الدم ضبطنده اولوب اول اولایلرکزه مقابله سنده
عهد وقبول اولندوغی اوزره اونوزبیک اونوز ماه الکدیارات
اولنده هرسال سعادتلو ویقیوم بکلرینه خزانهٔ عامره سوصل اولا
ویوقاروده تفصیل اولنان جمله شرطلر رعایت اولنوب
بکلرم ولشکرم ضبطنده اولان یرلرکوپری ورعایاسنه
آنلرجانبندن وبکلرندن ولشکرلرندن وحوالیلرندن ضرر وزیان
اولیوب کندوحالندن اولا دخی عهدمه مخالف نسنه
صادر اولمیه بنم بکلرم کیلرمدن وسنجاقبکلری قولرندن وسایر
لشکر ظفر پیکرم خلقندن خرستیان طایفه سنک تحت
یدلرنده وضبطلرنده اولا مملکتمزه رعایاسنه اصلا وقطعا
بر وجهله ضرر وزیان برشدرلمیه وجمله سرحدلرده واقع
اولان یرلرده هایفه وه طایفه سنه ضبطسز اولنوب اصلا وقطعا

فساد وشناعت اتمیه لرخصوصا کلیسه متعلق
قلعه سنک هایدووی کرکی کیمسنک ضبطنده اولنه اول اطرافده سرحده
واقع اولان عالک محروسم سنورینه ورعایاسنه ضرر وکزند
ایرشدرلمیه شولیکه جمله سرحدده اولان هایدووی
حصارلرینک هایدوی فساد وشناعت یلیلر عهدمه مخالف
اولنوب عذر وبهانه وعلت وبیان اولندقده قبول اولنمیه
وبدون جانبنده اولان مملکتلرینه الیرمنزین یمه یازیلوب
دفتر اولدقدن صکره بنم مملکتم رعایاسندن قاچوب اول
جانبنه وارنلرده قبول اولنمیوب انلرجانبندن رعایالرینه مراجعت
کیروبنزلرینه کوندرلوب ویا بدیه دخی شرط همایونم رعایت
اولنمزسه عهدمه مخالفت اولوب شکوه عذر وبیان اولنمیه
ودرپیاچا بندهٔ دخی مادمکه سالیانه پیشکاری قرالی
طرفندن وعسکرلرندن ممالک محروسه ودیارمزدن اصل
اسلامه وجزیه ویرولایتنه بالجمله کندولرله بالفعل بنم قرالیمه
اولان برلردن وکندولرله دوستلق اوزره اولنلرشه
ولایتلرنزغیری مملکته ورعایاسنه ضرر وزیان اولیه
وجهه مشروح اوزره کیمسه بیلیه یازکانلری وتاجرلری
امن وامان اوزره وارووب کلوب تجارتلرینه اولانلر
مالترینه وجانلرینه ضرر برشدرلمیه هرکیمدن که عهدنامه
مخالفتی وضع صادر اولنه دکر اولندوغی اوزره یکی چاوشلر یله
حقلرنده کلنوب جزاسنی ویرلیه مادمکه سالیانه پیشکاری

نام الجیلردن دوستلغی وبارشغلی محکم ایلکه کوندرکلری
سببدن بندمخی قبول ایتدوم ومصلحتمز ومعاهده ایلدیکم
بوکوندن صکره انلرکله وانلرک سیاهیلری وآدملریله
وانلره متعلق اولانلره برلریله وآده لریله فی الجمله انلره متعلق
اولانلرکه لریله شمدیه دک نوجهله دوستلق ایکلکمز
کبیر اولوجهله اوزره میزقیه ممالک محروسه اولانلرک
سنجاقبکلرندن وقاضیلرندن وسوباشلردن وقبودانلردن
ورئیسلردن فی الجمله بکامتعلق اولانلرکه لرندن انلره
وآنلره متعلق اولانلره ویرلیه برزیان یتشمیه
اکوتیشیجک اولورسه پرسه قویم وایدنلرک تحقیقندن کلم
ومذکور بکلرک بازرکانلری وآدملری وکیللریله بنم ممالک
محروسه مکه لرنه واکرآنلرک آدملرندن وکسنه بنم ممالک
محروسه مدن فوت اولورسه ورثه لرنه بی تعدی ومنع مخل وحایل
ایلیه واکرآنلرک اوزرینه باغی کلوب تریانه قصد ایدرلرسه
انلره دکزدن وقورقدن یاردم قوشوب آنلری اول یاغیدن
قورتروب ویرودیکم که انلرک شهادتلری غیرتمکاتوبلرندن
قاضیلرقتندمسموع ومقبول اولمکله مذکورلرک
بازرکانلری بنم ممالک محروسه مده تجارتله کلوب کلرینی
اولدن ویره کلدکلری عادت اوزره ویره لرو دستور وبرمکله
هرنیسک کندولقچه لرلیه اذن موتبله انکی مدتحمل الدار

Belge 32: 1595 Tarihli Venedik Ahidnamesi

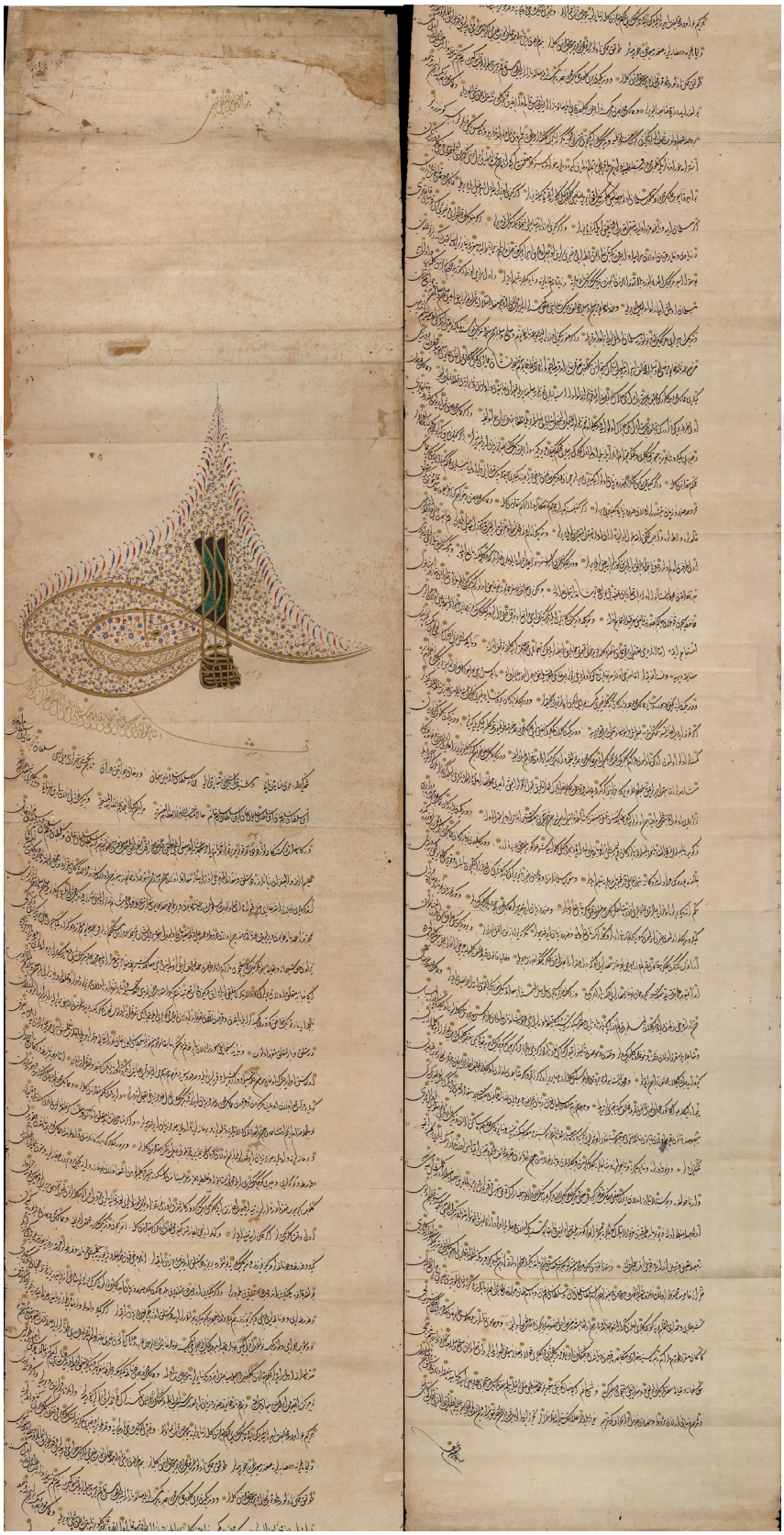

Belge 33: 1595 Tarihli Venedik Ahidnamesi Balyos Nüshası

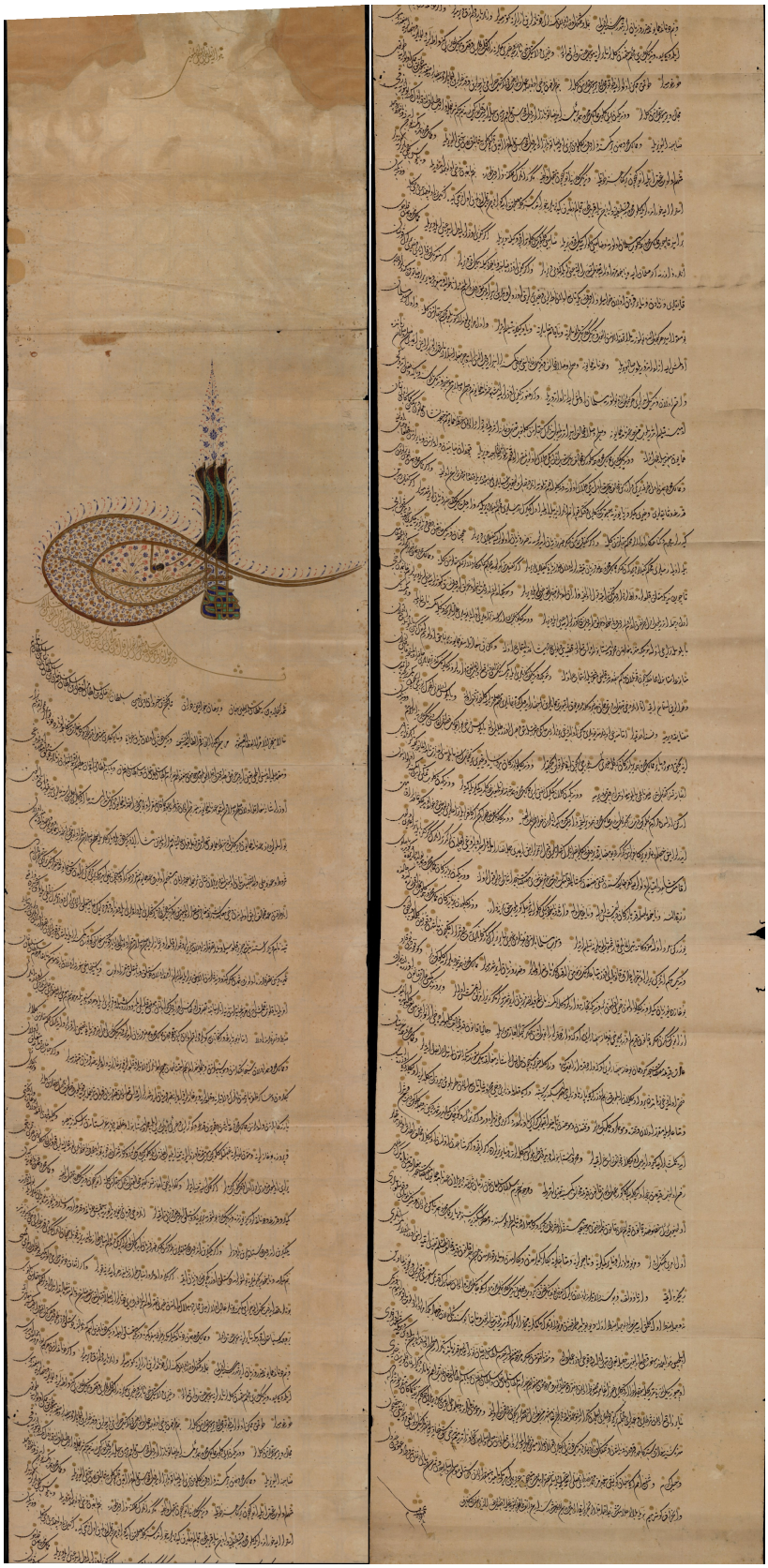

Belge 34: 1597 Tarihli Fransa Ahidnamesi Sureti

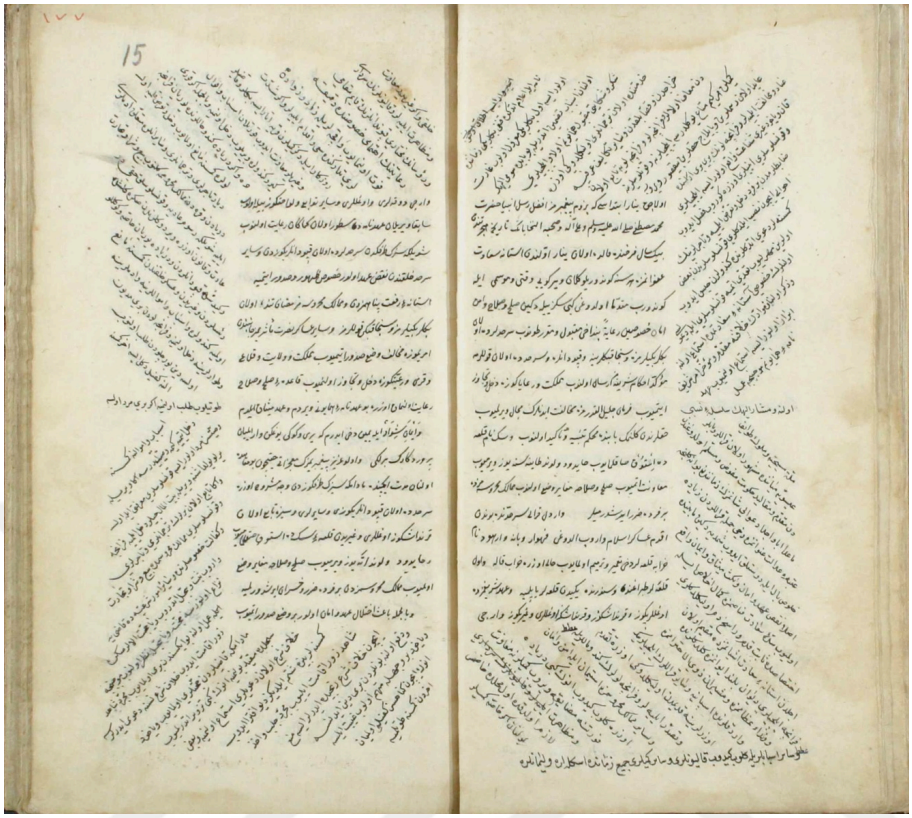

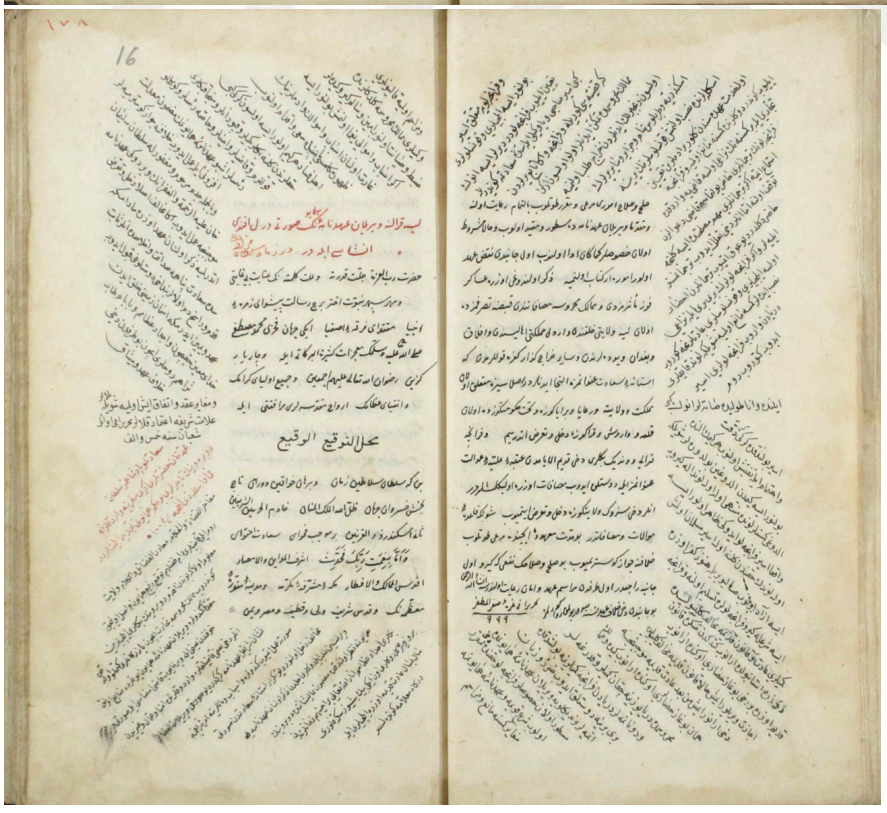

Belge 35: 1597 Tarihli Lehistan Ahidnamesi

ÖZGEÇMİŞ

Büşra Aktaş Kütükçü lisans eğitimini 2012 yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde tamamladı. Aynı üniversitenin Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalında yüksek lisansını *Tevârih-i Banaluka der-diyâr-ı Bosna (İnceleme-Metin)* adlı tezi ile 2013 yılında tamamladı. 2014-2017 yılları arasında Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'nda Yazma Eser Uzman Yardımcısı olarak görev yaptı. 2017 yılından beri İstanbul Medeniyet Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Başlıca çalışma sahası *Osmanlı belgelerinin diplomatiği* ve *Osmanlı ilmiye teşkilatı*dır.